Jan. 18. 1840

PONTIFICALE
ROMANUM
IN TRES PARTES DISTRIBUTUM
CLEMENTIS VIII. AC URBANI VIII.
AUCTORITATE RECOGNITUM
Nunc primum Prolegomenis, & Commentariis illuſtratum.

AD SANCTISSIMUM PATREM
BENEDICTUM XIV.
PONTIFICEM MAXIMUM.

TOMUS III.

Tertiam & poſtremam partem comprehendens, in quo varii mſs. Ritus Pontificales non modo ſparſim in ipſis Commentariis, ſed & integri in Appendicibus Titulorum referuntur, ac Notis illuſtrantur.

AUCTORE
JOSEPHO CATALANO PRESBYTERO
CONGREGATIONIS ORATORII S. HIERONYMI CHARITATIS.

ROMÆ, MDCCXL.
Typis Antonii de Rubeis apud Pantheon in via Seminarii Romani.

SUPERIORUM PERMISSU.

BENEDICTO XIV.
PONTIFICI MAXIMO

GENERE DOCTRINA PIETATE
AC REBUS GESTIS
CLARISSIMO
BONORUM STUDIORUM FAUTORI
UNANIMI SACRI COLLEGII CONSENSIONE
CLERI UNIVERSI AC POPULI PLAUSU
IN APOSTOLORUM PRINCIPIS LOCUM
NUPER SUFFECTO
TERTIAM ET POSTREMAM PARTEM
PONTIFICALIS ROMANI
NUNC PRIMUM
PROLEGOMENIS ET COMMENTARIIS
ILLUSTRATI
CORONAM OPERIS ET COMPLEMENTUM

JOSEPHUS CATALANUS
DEDICAT.

Uod Romani, quod pii, quod docti homines omnes, quod universa diu, Beatissime Pater, *repetitis votis, ac fusis precibus exoptabat, atque expetebat Ecclesia, videre tandem jam contigit summa Dei benignitate,*

te, Te Virum eximium, nobilitate, doctrina, pietate, ac rebus gestis clarissimum, per omnia Ecclesiastica officia promotum, & in divinis administrationibus Dominum sæpe promeritum ad Sacerdotii sublime fastigium, ad Summi Pontificatus apicem, ad Apostolorum Principis Cathedram cunctis Religionis gradibus evectum, & quidem de Dei, & Christi ejus judicio, ac de bono totius Cleri, & populi testimonio, qui Te formam justitiæ, sanctimoniæ speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, Fidei defensorem, aliisque ornatum virtutibus per universum Catholicum Orbem prædicabant. Hæ quidem, & aliæ complures Romani Pontificis dotes, quas longo agmine Libro quarto de consideratione ad Eugenium III. Pontificem Maximum recenset sanctus Bernardus, nemo est, BEATISSIME PATER, *qui ignoret, quantum in Te, vel dum adhuc in minoribus esses, præfulserint. Est quod sibi merito gratulari possit Ecclesia, datum sibi divinitus Te Pontificem Maximum in multis ante muneribus exploratum, ac quotidie clariorem, illustrioremque compertum, qui in omnibus Temetipsum exemplum bonorum operum præbuisti in doctrina, in integritate, in gravitate, adeout vel qui ex adverso est, præsertim vero heterodoxus, qui diabolo actus in Romanos Pontifices linguam & calamum acuit, omnino jam vereatur, nihil mali dicere habens de Te, ac de Purpuratis Patribus S. R. E. Cardinalibus, qui Te unanimi consensione in Christi Vicarium, Petri successorem, ac Pontificem Maximum*

ximum

ximum elegerunt : Talis enim decebat, *ut Apostoli verbis utar*, ut nobis esset Pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus; *qui scilicet Christi vices in terris ageret, ejusque virtutes ad regendam Christianam rempublicam imitaretur. Constans est*, BEATISSIME PATER, *omnium judicium, Te Pontifice Maximo, Ecclesiasticam disciplinam, pietatem, ac bona studia diu neglecta ubique in Orbe Catholico resurrectura. Hoc quippe sperare nos licet ex omnium plausu, ac festivis vocibus, qui* SANCTITATIS TUÆ *exaltationem ad Summi Pontificatus apicem commendabant: hoc item ex ipso Benedicti nomine, quod assumpsisti, sanctissimam Benedicti XIII. memoriam renovans, cui etiam e vivis sublato, ac veluti in Cælis regnanti, uti ob eximias ejus virtutes, ac gesta illustria pie credimus, in tui erga tantum Pontificem grati animi monumentum Libros dedicasti: hoc tandem ex iis, quæ verbo, & exemplo, atque egregiis operibus editis præstitisti. Una, & perpetua, & maxima omnium oblectatio, atque eruditio, Scripta* SANCTITATIS TUÆ, *& elucubrationes; isque eruditus, ac doctus censetur, qui tuos Libros in manus sumit, lingua versat, auribusque Christiani gregis instillat: satis enim superque omnium loco sunt studiosis animarum Pastoribus ad pietatem, & Christianam eruditionem, ac rem liturgicam comparandam. Sed quid alia memorem? Certe aurea illa, ac magna Volumina rei Theologicæ, atque Ecclesiasticæ antiquitatis plena, quæ de Sanctorum Apotheosi admi-*

rabili

rabili studio exarasti, tantum hodie apud homines doctos ponderis habent, ut Te veluti omnium Scriptorum Magistrum, atque oraculum esse fateantur. Hinc ductus, BEATISSIME PATER, *ubi primum accepi, Te in hoc supra omnes Mortales fastigio, qualis est Romanæ Ecclesiæ Pontificatus, inscrutabili Dei judicio locatum, nulli hominum, nisi Tibi Ecclesiasticæ disciplinæ, ac Sacrorum Rituum peritissimo tertiam & postremam partem Romani Pontificalis a me primum Prolegomenis, & Commentariis illustrati inscribendam arbitratus sum, præsertim quum primam Christo Domino Sacerdotii Institutori, ac Unigenito Æterni Patris, a quo omne datum optimum, & omne donum perfectum descendit, alteram vero ejus in terris Vicario, Prædecessori tuo, cujus memoria in benedictione est, Clementi XII. dedicarim. Jure itaque ac merito Tibi*, BEATISSIME PATER, *tertiam hanc, & postremam Pontificalis Romani partem, quæ est corona totius suscepti Operis, & complementum, genibus* SANCTITATIS TUÆ *provolutus offero, enixe rogans, atque hoc unum obtestans, ut meos hosce labores ad Ecclesiæ, & Sacrorum hominum utilitatem susceptos benigne aspicias, ac gratanti animo excipias, quo cætera mea Opera tuo patrocinio fretus prosequi valeam, præsertim Commentarios in Oecumenicas Synodos, quarum quatuor priores annis superioribus publci juris feci. Faxit Deus Optimus Maximus, ut quod ab omnibus speratur, & creditur*, SANCTITATEM TUAM *ad rei Christianæ, Ecclesiasticæ, & Literariæ incre-*

cre-

crementum, atque ad Mortalium omnium felicitatem sospitem servet quamdiutissime. Quæ autem hactenus scripsi, vel imposterum sum producturus in lucem, tuo, BEATISSIME PATER, *irrefragabili judicio, tuæque Ecclesiæ Romanæ auctoritati, cui Vicaria supremi Numinis potestate præsides, cuncta subjicio; paratus protinus emendare, quod emendatione dignum censueris: semper enim illud mihi in animo fixum fuit, quod aliquando scripsit in Epistola sua* 174. *magnus ille Claræ-vallensis Abbas S. Bernardus, cujus verba ad contestandum meum erga Romanum Pontificem Maximum Christi Vicarium, & Romanam Apostolorum Principis Cathedram obsequium, etiam alias usurpavi:* Quæ autem dixi, absque præjudicio sane dicta sint sanius sapientis. Romanæ præsertim Ecclesiæ auctoritati, atque examini totum hoc, sicut & cætera, quæ hujusmodi sunt, universa reservo: ipsius, si quid aliter sapio, paratus judicio emendare.

IN-

INDEX TITULORUM
TERTIÆ ET ULTIMÆ PARTIS ROMANI PONTIFICALIS.

IMPRIMATUR,
Si videbitur Reverendiss. Patri Sacri Palatii Apostolici Magistro.

Philippus Spada Archiepiscopus Theodosiæ Vicesg.

IMPRIMATUR.
Fr. Aloysius Nicolaus Ridolphi Ord. Præd. Sac. Pal. Apost. Mag.

PON-

PONTIFICALIS
PARS TERTIA.
DE PUBLICATIONE FESTORUM MOBILIUM IN EPIPHANIA DOMINI
TITULUS I.

I.

TAMETSI & adversus Festorum usum in Ecclesia introductum Hæretici complures adlatrent, ritus nihilominus est pervetustus, ut a Christianis religiose observentur; probantque id fuse nostri Theologi passim. Dicuntur quædam Festa mobilia, quia, ut docet Gavantus, ad motum Paschatis moventur; cujusmodi sunt Ascensio Domini, Pentecostes, & alia, de quibus inferius erit sermo. Olim antequam Martyrologia publice in Ecclesia legerentur, morem fuisse, ut etiam Festa Sanctorum denunciarentur, docet Vir Clarissimus Hugo Menardus in Notis, & Observationibus ad Librum Sacramentorum sancti Gregorii Papæ pag. 208. ubi hunc locum describit ex antiquo Remensi Codice: *Denunciatio Natalis unius Martyris. Noverit vestra devotio, sanctissimi Fratres: quod B. Martyris illius anniversarius dies intrat; quo Diaboli tentationes exuperans, universitatis Creatori gloriosa passione conjuncti sunt. Per pluralitatem* (idest si solemnitas plurimorum fit denuncianda) *quo Diaboli tentamenta vincentes universitatis Creatori gloriosa passione conjuncti sunt. Ideoque Dominum conlaudemus, qui est mirabilis in Sanctis suis, ut qui illis victoriæ coronam contulit, nobis eorum meritis indulgentiam largiatur. In illo igitur loco, vel in Villa, illa feria hanc eandem Festivitatem sollicita devotione celebremus.* Hæc est antiqua formula Festi alicujus annunciandi, antequam publice in Ecclesia Martyrologia legerentur. Cujus lectionis mentio fit in Additione prima Capitularis Ludovici Imperatoris, Tit. LXIX. *Ut ad Capitulum primitus Martyrologium legatur, & dicatur Versus, deinde Regula, aut Homilia qualibet legatur: deinde* Tu autem Domine *dicatur*.

II. Quoniam vero in hoc Titulo Epiphaniæ mentio fit, abs re non erit, de ejus Festo aliquid dicere. Fuit enim unum e præcipuis Christi Domini festis, etiam cum Vigilia, & Jejunio multis in locis celebratum, ut late ostendit Edmundus Martene lib. III. *De antiquis Monachorum ritibus*, Cap. III. num. VII. & in Opere *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis Officiis* Cap. XIV. num. III. Celeberrimum semper habitum est ipsum Epiphaniæ Festum ob triplicem Christi apparitionem, seu manifestationem, adorationem scilicet ejus per SS. Magos, baptismum, & primum miraculum, quod in Cana Galilææ contigit. Triplicem hanc Christi manifestationem semper hac die recoluisse videtur Ecclesia Latina, ut patet ex Hymno Prudentii, quem ad divina officia solet adhibere, itemque ex S. Paulino Carmine IX. de sancto Felice, ex S. Gregorio Turonensi Lib. II. *De miraculis S. Martini*, Cap. XXVI. & *De Gloria Martyrum*, Cap. LXXXVII. ex S. Isidoro Hispalensi Episcopo Lib. II. *De divinis Officiis*, Cap. XXVI. & ex aliis. Vetus Ordo Romanus hac die etiam quinque millia hominum a Domino refecta fuisse adjungit. Id quod etiam tradit Auctor nomine Alcuini in Libro *De divinis Officiis*, Cap. *De baptismo Domini*. In Ecclesia Orientali Græci baptismum Christi potissimum in Epiphania celebrant, & quidem ex antiqua majorum suorum disciplina, ut constat ex S. Gregorio Nazianzeno in celebri illa Oratione de eadem solemnitate

mnitate habita, quam diem luminum, vel illuminationis nuncupat.

III. Quanta demum tum apud Latinos, tum apud Græcos habita fuerit hæc Festivitas, addiscere licet ex variis sermonibus, quos prisci Ecclesiæ Patres, ac Præsules de eadem solemnitate ad gregem suum habuere. Certe, ut ipsos omittam, Ammianus Marcellinus memoriæ prodidit Lib. XXI. Julianum Augustum, qui a Christiana postea Religione defecit, ad Ecclesiam contendisse, dum Epiphania celebraretur: *Et dum hæc interim eclarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Januario Epiphaniam dictant, progressus in Ecclesiam solemniter Numine adorato discessit.* Valens quoque Imperator se minime Christianum esse arbitrabatur, nisi Sacris Epiphaniæ in Templo adfuisset, ubi teste Gregorio Nazianzeno Oratione XX. de laudibus Basilii, cœtum populi innumerabilem stupore perfusus admiratus est, rectumque ordinem, quo ipse Basilius Pontificali munere fungebatur: *Templum eum omni satellitio ingressus (erat porro Epiphaniorum dies, atque hominum frequentia celebris) ac populi pars factus, ita perfunctorie eum ipso in gratiam redit.* Tum addit: *Postquam enim introiit, atque ipsius auribus Psalmorum cantio intonuit, populique pelagus, omnemque eam concinnitatem, quæ tam circa Sacrarium, quam prope Sacrarium eluebat, Angelicam potius, quam humanam aspexit, atque ipsum quidem ante populum, recto corpore stantem, qualem Scriptura Samuelem describit, nec corpore, nec oculis, nec animo, perinde, ac si nihil novi contigisset, ullam in partem se moventem, sed Deo, ut ita dicam, & Altari affixum: eos autem a quibus eingebatur, cum timore quodam, ac reverentia stantes: hæc inquam, simulatque perspexit, nec ullum unquam exemplum tale conspicatus esset, humanum quiddam passus est, ac vertigine oculorum tenebrisque totus corripitur.*

IV. Hæc Nazianzenus. Qui autem plura scitu digna de ipsa solemnitate desiderat, legat laudatum Martene, & Thomassinum Lib. II. *De dierum festorum celebratione*, Cap. VI. & VII. Varios ritus in eadem festivitate in Ecclesia tum Latina, tum Græca celebrari solitos exhibebimus infra ad Tituli hujus finem, postquam scilicet ritum a nostro Pontificali præscriptum explicaverimus.

§. I.

In Epiphania Domini, cantato Euangelio, Archidiaconus, sive aliquis Canonicus, vel Beneficiatus, aut alius juxta consuetudinem loci Pluviali paratus ascendit Ambonem, vel Pulpitum, & ibidem, vel in alio loco, ubi cantari solet Euangelium, e vetusto Ecclesiæ sanctæ instituto publicabit Festa mobilia anni currentis juxta infrascriptam formulam, & diem Synodi Diœcesanæ suo loco promulgabit, licet in formula infrascripta, Dominica secunda post Pascha notata sit. Pro anno 1740.

Noveritis Fratres Charissimi, quod annuente Dei misericordia, sicut de Nativitate Domini nostri Jesu Christi gavisi sumus, ita & de Resurrectione ejusdem Salvatoris nostri gaudium vobis annunciamus. Die XIV. *Februarii erit Dominica in Septuagesima, secunda Martii dies Cinerum, & initium jejunii sanctissimæ Quadragesimæ. Decimaseptima die Aprilis sanctum Pascha Domini nostri Jesu Christi cum gaudio celebrabimus. Dominica secunda post Pascha Diœcesana Synodus habebitur. Vigesima sexta die Maji erit Ascensio Domini nostri Jesu Christi. Quinta die Junii Festum Pentecostes. Decimasexta Junii Festum sacratissimi Corporis Christi. Vigesimaseptima die Novembris Dominica prima Adventus Domini nostri Jesu Christi, cui est bonor, & gloria in secula seculorum. Amen.*

COMMENTARIUS.

I. ANtiquissimus est Ecclesiæ mos, ut die Festo Epiphaniæ quotannis Paschatis dies in Ecclesiis tam Occidentis, quam Orientis denuncietur. Constat id primo quidem ex Concilio Aurelianensi IV. Can. I. cujus verba hæc sunt: *Placuit itaque, Deo propitio, ut Sanctum Pascha secundum laterculum Victorii ab omnibus Sacerdotibus uno tempore celebretur. Quæ festivitas annis singulis ab Episcopo Epiphaniorum die in Ecclesia populis denuncietur.* Celebratum fuit hoc Concilium anno Christi DXLI. in ejusque Canonem adnotandum est, Victorii laterculum fuisse quasi mobilium Festorum ad plures annos indicem. Ajunt porro Victorium hunc indicem edidisse anno CCCCLVII. Hilari jussu, qui Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus erat sub consulatu Constantini, & Rufi, ut ex præfatione Victorii liquet. Editus est autem ab ipso novus Cyclus, seu Canon occasione Paschalis anni CDLV. de quo magna Orientales inter, & Occidentales contentio fuerat. Jam enim, ut ex S. Leonis Epistolis patet, non semel ipsemet Leo observarat Canonem Paschalem, quem Theophilus Alexandrinus pro centum annis ordinari curaverat, in aliquo claudicare, cum ex Prosperi Aquitani, quem pro omnibus consiliis acciverat, sententia, errorem anno ipso CCCCLV. occurrentem detexit, Paschate juxta Theophilum cadente in diem XXV. Aprilis, cum juxta Prosperi calculum decima ejusdem mensis die debuisset eo anno celebrari.

II. Emendando huic inposterum errori Victorius Aqui-

Aquitanus, seu Lemovix suum Canonem duobus post annis edidit, idest anno CCCCLVII. suasu, uti dictum est, Hilari Apostolicæ Sedis Archidiaconi, qui deinde anno CCCCLXI. Leoni Magno in Pontificatu successit. Canonem illum Paschalem promulgatum habes ab Ægidio Bucherio in Opere, *De doctrina temporum*, notisque ab eodem expositum. De eo etiam doctissime disserit Cardinalis Norisius in Dissertatione de Paschali Latinorum Cyclo annorum LXXXIV. Legenda insuper quæ de eodem Cyclo in Critica Annalium Cardinalis Baronii leguntur, cum inter alia scripserit Hilarum anno quadringentesimo sexagesimo tertio novum Cyclum annorum DXXXII. per Victorium Aquitanum componi curasse. Male etiam Victorius ille ab aliquibus existimatur idem qui Victorinus Pictaviensis, cujus opus falsum, & anathemate dignum in Romana Synodo declaratur.

III. Extant & de eadem disciplina denunciandi Epiphaniæ Festo Paschatis diem alii Canones in variis Conciliis editi. Antissiodorense anno Christi DLXXVIII. habitum, Can. II. statuit. *Ut omnes Presbyteri ante Epiphaniam missos suos dirigant, qui eis de principio Quadragesimæ nuntient, & in ipsa Epiphania ad populum indicent*. Idipsum clarius habetur in Concilio Bracharensi III. quod celebratum fuit anno DLXXII. Canone siquidem IX. ita Patres statuunt: *Placuit, ut postquam omnia in Concilio Sacerdotum fuerint ordinata, illud omnibus modis observetur, ut superventurum ipsius anni Pascha, quoto Kalendarum die, vel quota Luna debet suscipi, a Metropolitano Episcopo nuntietur; quod cæteri Episcopi, vel reliquus Clerus Breviculo subnotantes, unusquisque in sua Ecclesia, advenienie Natalis die Domini, adstanti populi post lectionem Euangelicam annuncient, ut introitum Quadragesimæ nullus ignoret &c.*

IV. Plura sunt in hoc Canone observanda: primum quidem debuisse in Hispaniis, diem Paschatis a Metropolitano Episcopo nunciari. Secundo, cæteros Episcopos, ac reliquum Clerum diem ipsam in Breviculo adnotare, idest in indiculo, seu compendio; est enim Breviculus diminutivum a *Breve*; occurritque ea vox passim apud sanctum Augustinum, & alios a Carolo Dufresne in suo Glossario verbo *Breviculus* relatos. Tertio, unumquemque Episcopum, aut Parochum debuisse in sua Ecclesia Festum Paschatis *adveniente Natalis die Domini adstanti populo* nunciare; quia fortasse alicubi olim uno eodemque die Nativitas Domini, & Epiphania celebrabatur, uti videre est apud Cassianum Lib. X. Collationum, Cap. II. nisi dicamus, quod probabilius mihi videtur, fuisse hunc peculiarem Hispanorum morem, saltem ex præscripto memorati Concilii Bracharensis. Quarto denique ipsam denunciationem fieri solitam post lectionem sancti Euangelii.

V. Servatum religiose hunc ritum fuisse, ut Diaconus post solemnem Euangelii recitationem in Missa, Festa mobilia populo denunciaret, docent nos antiqua mss. Pontificalia: *Diaconus autem* (inquit in ms. Ordinario suo Lucas Consentinus in nostra citeriori Calabria Episcopus, qui vivebat initio Seculi XIII.) *perlecto Euangelio pronunciat Pascha Domini in hunc modum: Noveritis fratres charissimi, quod vigesimo quinto die, vel illo, qui est mensis Januarii, sive Februarii erit Septuagesima; illo tali die mensis Martii erit initium sanctæ Quadragesimæ; illo tali die mensis Martii, sive Aprilis, Sanctum Pascha concedente Domino celebrabimus*. Hactenus Lucæ Consentini Episcopi Ordinarium, cui consonat Missale Ambrosianum, sic inquiens: *Lecto Euangelio Diaconus annunciat Pascha resurrectionis*: Noverit charitas vestra Fratres charissimi, quod annuente Dei, & Domini nostri Jesu Christi misericordia, die tali mensis talis, Pascha Domini celebrabitur.

VI. Puto equidem Seculo XIII. vix extra Italiam servatum fuisse hunc ritum, cum Gulielmus Durandus Episcopus Mimatensis Lib. VI. sui Rationalis divinorum Officiorum, Cap. XVI. aperte id quidem testetur his verbis: *Non est etiam prætermittendum, quod in Italia in Missa hujus diei* (loquitur de Festo Epiphaniæ) *futurum Pascha populis post Offertorium annunciant, dicit alta voce: Annuntio charitati vestræ gaudium magnum, quod erit omni populo, quia Septuagesima erit tali die, & Pascha tali*. Refellit hunc Durandi locum Edmundus Martene in Lib. de antiqua Ecclesiæ disciplina, Cap. XIV. Num. XI. dicens, *non in Italia tantum, sed etiam in Gallia hanc consuetudinem obtinuisse ex Concilio Aurelianensi IV. Can. I. & Antissiodorensi Can. II.* Verum non videtur Martenius intelligere Durandum, loquentem de more, qui suo tempore servabatur, non autem de antiqua Gallorum consuetudine, quam licet a VI. Seculo quo ipsa Concilia fuerunt celebrata, repetere.

VII. At vero quantum ad hujus institutionis originem, est illa plane VI. Seculo antiquior, utpote suam ducens originem a Concilio Niceno I. in quo cum decretum fuisset contra Quartodecimanos Festum Paschatis uno eodemque die, eoque Dominico celebrandum esse, quæstio deinceps agitari cœpit de ratione diei Paschatis inveniendi. Cum enim uti ad annum CCCXXV. docet Cardinalis Baronius, non omnes eandem inirent computi rationem, ac inde periculum immineret, ut licet Fideles omnes die Dominico celebraturi Pascha forent, tamen diversi id facturi essent diebus Dominicis; cumque omnibus præterea constaret, ex antiquissimo tempore Ægyptios hanc sibi vendicasse scientiam, ut anni tempora, Solis, & Lunæ cursum pervestigarent, placuit Sanctæ Synodo in Alexandrum, tunc Ecclesiæ Alexandrinæ Episcopum, ejusque successores Antistites curam Cyclorum Paschalium conficiendorum conjicere, ut quo potissimum die singulis annis celebrandum Pascha foret, Romanæ Ecclesiæ Episcopis primum significarent, a quibus reliquæ omnes Ecclesiæ certiores redderentur. Testatur id quidem expresse S. Leo Magnus in Epistola LXIV. ad Marcianum Imperatorem: *Studuerant itaque sancti Patres occasionem hujus erroris auferre, omnem hanc curam Alexandrino Episcopo delegantes: quoniam apud Ægyptios hujus supputationis antiquitus tradita esse videbatur peritia, per quam quamvis singulis dies prædictæ solemnitatis eveniret, Sedi Apostolicæ indicaretur, ut hujus scripti ad longinquiores Ecclesias judicium generaliter percurreret*. Perseveravit mos iste in Ecclesia Alexandrina, quandiu Catholicæ communionis ibi sederant Episcopi: postquam enim hæresiarchæ intrusi sunt, intereeptum quoque hujusmodi fuit officium, cum licet illi darent litteras, nemo tamen ab eis acciperet, quibus in fide minime communicarent. Qualesnam vero esse solerent ejusmodi Paschales Epistolæ, quæ adhuc supersunt Theophili Episcopi Alexandrini a sancto Hieronymo in Latinum versæ docere possunt, extantque Tom. III. Bibliothecæ Patrum.

VIII. Cum autem Epistolas ipsas Romæ in die Epiphaniæ Domini, Diaconorum præconio inter Sacra promulgari antiqui esset moris, utique non eodem

eodem anno cujus Pascha indicebatur, sed superiori Alexandria mitti oportuit: quin & ante annum, Ipsum Romanum Pontificem consuevisse illud aliis Ecclesiis significare, ea adhibita modestia, ut siquis contra adjicere vellet, audiretur, Epistola x. Innocentii Papæ I. ad Aurelium Carthaginensem Episcopum dats significat: *Jam prudentiæ tuæ erit consort mibi frater cum unanimis, & consacerdotibus nostris hanc ipsam rem in Synodo religiosissima tractare, ut si nihil dispositioni nostræ refultat, nobis pleniffime aperteque referibas, quo deliberatam Pascbalem diem jam literis ante, ut moris est, præscribamus.* Floruit S. Innocentius I. ineunte Seculo v. quo nempe tempore Ecclesiis Africanis mos erat, ut dies Paschatis celebrandus a Romana Ecclesia imperaretur. Sed & ante ipsum Nicænum Concilium celebratum anno CCCXXV. viguisse antiquum Ecclesiæ usum, ut a Romano Pontifice, ut alias omittam, Paschalem diem Ecclesiæ Gallicanæ quærerent, aperte deducitur ex Canone 1. Concilii 1. Arelatensis, quod celebratum est anno Christi CCCXIV. ubi ita Patres S. Silvestro Papæ inquiunt: *De observatione Paschæ, ut uno die, & tempore per omnem Orbem observetur, & juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.* Idipsum post Nicænam Synodum liquet ex Canone 1. Concilii Aurelianensis IV. cujus verba superius descripsimus. A Primatibus autem subscriptione Formatarum cæteris inferiorum Sedium Episcopis eundem diem esse nunciandum, Carthaginenses Synodi, III. anni CCCXCVII. Can. 1. & XLI. & V. anni CCCLVIII. Can. VII. atque Milevitana anni CDXVI. Can. XX. mnnuere. Sic enim inquit ipsa Synodus III. Carthaginensis: *Placuit ergo in principio propter errorem, qui sæpe solet suboriri, ut omnes Africanæ Provinciæ Episcopi observationem Paschalem ab Ecclesia Carthaginensi curent accipere.* Quinta vero Carthaginensis Synodus hæc habet: *Placuit, ut dies venerabilis Paschæ Formatarum subscriptionibus omnibus intimetur.* His adde Canonem II. Concilii III. Cæsaraugustani, ubi ita cautum legimus: *Cuncti consinitimi Episcopi anna recursione de festivitate Paschali tempore congruo Primatem suum, sub cujus potestatis manserint regimine, inquirant, ut quo die, & tempore, illis Paschæ festum pronuntiaverit, solicita veneratione peragant.*

IX. Ergo, ut uno eodemque die per totum Orbem Pascha celebraretur, dirigebantur ad omnes Episcopos litteræ, quæ id potissimum indicarent, quemadmodum ex recitatis Canonibus liquet, quibus adde Canonem v. Concilii IV. Toletani anni DCXXXIII: *Placuit, ut ante tres menses Epiphaniorum Metropolitani Sacerdotes litteris se invicem inquirant, ut communi scientia dicti diem resurrectionis Christi comprovincialibus suis insinuent, & uno tempore celebrandum annuncient.* Porro tametsi a Sede Metropolitana aliis Ecclesiis Paschæ dies indicaretur, certum est tamen, non modo Gallis, & Afris, verum etiam Hispanis Episcopis consuevisse Pontifices Maximos eundem Paschatis diem significare. Id enim nos docet Epistola XLV. S. Leonis Magni ad Episcopos per Galliam, & Hispaniam constitutos, quam lubet ex parte hoc loco describere, quod nobis antiquam Paschalium literarum formulam exhibeat: *Cum in omnibus*, inquit, *divinorum præceptorum regulis inveniatur Sacerdotalem observantiam oporteat esse concordem, maxime nobis principaliter providendum est, ne in Paschalis Festi die vel ignorantia, vel præsumptio peccatum diversitatis incurrat. Unde quia tempus sacratissimæ solemnitatis ita dispositos habet limites suos, ut salutare Sacramentum nunc citius, nunc tardius oporteat celebrari: non desinit Apostolicæ Sedis sollicitudo prospicere, ne devotio Ecclesiastica aliqua turbetur incerto &c.* Aliæ id genus litteræ habentur apud Bucherium in Victorii Canonem Paschalem, Pag. 72. 78. 82. 469. & seqq. itemque in Specilegio Dacheriano, Tomo VI. Pag. 8. & apud alios Scriptores complures. Epistolas ipsas quas Sacri Canones Formatas vocant, Synesius Epistola XIII. ad Petrum Presbyterum πανηγυρικὰ γράμματα *panegyricas litteras* appellat, ut quæ in publico Ecclesiastico Conventu legerentur, uti notat eruditus Filesacus in suo Opusculo, *Quadragesima Christiana*, inscripto, Cap. XVI.

X. Tradit insuper Cardinalis Baronius ad annum ipsum Christi CCCXXV. quod cum quæstio de Paschate in 1. Niceno Concilio discuteretur, ea occasione ad facilius inveniendum cujuslibet anni Paschalem diem, ibidem constitutum esse *Numerum Aureum* dictum, novendecim annorum periodum continentem, probatque celebri auctoritate sancti Ambrosii Mediolanensis Episcopi. Cujus sententia cum reddatur exploratissimum, haud quempiam alium, quam eos quibus a Synodo delegatum est hujusmodi negotium, fuisse ejus Numeri inventores, & ad opus conficiendum requisitam præcipue industriam Episcopi Alexandrini, non videtur admittendum, quod Beda in Lib. *De ratione temporum*, Cap. XLII. & alii eum secuti, docent, Auctorem nempe Circuli novennalis fuisse Eusebium Pamphili. Deceptos siquidem hos esse putat laudatus Baronius, quod constet Eusebium scripsisse librum de Paschate, quem Constantino Imperatori obtulit. Verum ex literis ejusdem Imperatoris, apud Eusebium ipsum Lib. IV. *De vita Constantini*, Cap. XXXV. tunc ad eum redditis perspicue declaratur, cujusnam argumenti fuerit Commentarius ille; tractasse nimirum de antiquo ritu diei Paschatis celebrandi, non autem de Paschali computo.

XI. Hactenus de antiquo more nunciandi diem Paschatis, & quidem in Festo Epiphaniæ; ex eo enim alia Festa mobilia quibus diebus celebrari deberent, facile erat advenire; unde non mirum, si in pervetustis Ecclesiæ monumentis solum de nunciando die Paschatis mentio fiat. Ceteri quidem dies festi mobiles progressu temporis additi sunt, præsertim vero dies festus Corporis Christi, qui longe post annum millesimum celebrari cœpit in universa Ecclesia, Urbano IV. Pontifice Maximo, uti passim Auctores docent. Porro quæ causa sit, cur anniversarius celebrandi Paschatis dies non ad eundem anni diem redeat, sicut dies natalis Christi? respondet ad hanc quæstionem S. Augustinus in Epistola CXIX. in nativitate Christi unum coli diem, quo Christus est ortus; in Paschate vero verni æquinoctii, & Lunæ pleno orbe fulgentis rationem haberi, quæ neque ita statis diebus contingunt, neque negligi ab Ecclesia possunt ob Mysteria complura: *Hoc primum*, inquit, *oportet, ut noveris, diem Natalis Domini non in Sacramento celebrari, sed tantum in memoriam revocari, quod natus sit; ac per hoc nihil opus erat, nisi revolutum anni diem, quo ipsa res acta est, festa devotione signisicari. Sacramentum est autem in aliqua celebratione, quum rei gestæ ita rememoratio fit, ut aliquid etiam significari intelligatur, quod sancte accipiendum est.*

XII. Fuit etiam aliquando mos variis in locis, ut Pascha annotinum celebraretur, tametsi non una

una sit Scriptorum sententia, quid proprie illud fuerit, & quo tempore celebrari consueverit. Teste Micrologo in Libro *De Ecclesiasticis observationibus*, Cap. LVI. *Romani annotinum Pascha, quasi onniversarium Pascha dicunt, quia antiquum apud illos, qui in priori Pascha baptizati erant, in sequenti anno, eadem die ad Ecclesiam convenere, suæque regenerationis anniversarium diem cum oblationibus celebraverunt*. Eadem habet Honorius Augustodunensis Lib. III. Cap. CXXXVII. ab eoque minime dissentit Joannes Belethus in Libro inscripto, *Explicatio divinorum officiorum*, Capite LXXXIV. ubi ita inquit: *Vocatur autem Pascha annotinum, quando aliquis diem, quo baptisma suscepit, annuatim celebrat: atque eo tum ipsius diei Paschæ officium integre cantari debet præter Alleluja, si accidat tempore Quadragesimæ*. Ita etiam Gulielmus Durandus loquitur Lib. VII. Cap. 8. Num. XXXVIII. ubi addit, desumtum forte fuisse hunc ritum *a Gentilibus, qui diem, in quo ad miseriam nascebantur, natalitium observabant*. Ex quibus addiscere licet, non semper statum, ac fixum fuisse cuilibet Paschatis annotini diem, propter Paschatis diversos in singulis annis dies, sed celebratum ipsomet die recurrente, quo quis priori anno baptizatus fuerat, quod annotinum vox suadet, ut scite observat eruditus Dufresne in suo Glossario verbo *Pascha annotinum*. Atque ita Pascha annotinum incidere in Quadragesimam, vel post Quadragesimam poterat, uti laudati Auctores, Belethus, & Durandus docent.

XIII. Ab aliis Pascha annotinum videtur collocari in Sabbato ante Dominicam in Albis, idque colligitur ex Vita S. Petri Martyris incliti Ordinis Prædicatorum apud Bollandianos die XXIX. Aprilis, Num. XXXVIII. ubi hæc legimus: *Igitur Sabbato, qui est Septuagesimæ finis, quodque Sabbatum in Albis, & annotinum Pascha vocatur &c.* Sabbato quippe ante octavas Paschæ, quo alba tolluntur vestimenta a novis baptizatis, dicitur finire Septuagesima in Ordine quidem Romano. At in ms. Martyrologio Victorino Pascha annotinum dicitur Dominica, quæ Paschalem subsequitur. Negat id quidem Hugo Menardus in Notis ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, Pag. 150. quia scilicet in quibusdam suis mss. Codicibus ejus Missa assignatur dumtaxat post prædictam diem. Quicquid de ea opinionum varietate sit, testatur in Epistola sua VII. Ruodbertus Magister S. Galli in ejusmodi festivitate fieri convivia consuevisse: *Quæris*, inquit, *a me quid sit Pascha annotinum? Est conventus compatrinorum ad Missas ejusmodi per omnes octavas Sabbati sancti, idest baptismi per annum, & per ordinem cujuscumque cum ceteris convivium. Quod vidimus, hoc testamur. Presbyter symbolum super infantem dicit, & mensæ participat aquam sapientiæ &c.* Vide eruditum Martene in Libro, *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis officiis celebrandis*, Cap. XXVI. Num. VI. & sequenti.

XIV. His insuper ita expensis, quoniam in hoc nostro I. Titulo facta est de Epiphania mentio, abs re non erit nonnullos hoc loco ritus exponere, in ipso Epiphaniæ Festo peragi solitos. Ex Decreto Concilii IV. Provincialis Mediolanensis, cui S. Carolus præfuit, Constitutionum Parte III. ubi de Synodo Diœcesana agitur, debuit illa in festo Epiphaniæ indici. Id quod expressius cautum est in ejusdem S. Caroli Diœcesana Synodo IV. Decreto XLV. his verbis: *Certam illam Synodi ineundæ, atque habendæ constitutam diem in Calendarium anniversarium loco suo referri, Synodalemque diem notari decernimus; eandemque diem in Epiphaniæ Domini ab Archidiacono in Metropolitana Ecclesia, cum in Missæ Sacro solemni populus frequens est, post Euangelii recitationem de suggestu, ut moris est, una cum Paschæ resurrectionis Domini denunciatione indici, significari, & denunciari jubemus.*

XV. Præter morem indicendæ diei Paschatis, & habendæ Diœcesanæ Synodi, consuevit jamdiu in ipso Epiphaniæ Festo consecratio Virginum celebrari ex Decreto Gelasii Papæ in Epistola IX. ad Episcopos Lucaniæ, cujus meminimus nos nostro I. Tomo hujus Operis ad Titulum XIX. ubi de Virginum consecratione egimus. Rursus, quod olim Baptismus non modo apud Græcos in Oriente, verum etiam in variis Occidentis partibus, & maxime in Galliis frequentaretur, fuse ostendit eruditus Martene Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Capite I. Articulo I. Hinc in nonnullis etiam hodieque Ecclesiis remansit benedictio solemnis aquæ in Epiphania, quæ, uti & Baptismus generalis in tota viget Orientali Ecclesia, ut patet ex Codino Curopalata, *De officiis*, Cap. VIII. ubi eruditus Goar observat, aquam iterato benedicere Ecclesiam Græcam, *semel in pervigiliis Vesperæ, & in Missa secundo*. Plura de hac re diximus nos in Opere nostro, *De Codice Sancti Euangelii &c.* Lib. III. Capite VII. Porro servatum hunc ritum in nostra Calabria citeriore, maxime vero in Consentina Diœcesi, addiscimus ex ms. antiquo Ordinario Lucæ Episcopi Consentini, qui vivebat initio Seculi XIII. mandat enim, ut in Epiphania *completis laudibus, & pronunciato ex more Martyrologio, mox Domnus, vel Sacerdos, qui laudes celebravit, faciat solitum exorcismum salis & aquæ, & circumstantes aspergat cum fasciculo hyssopi: Capellani quoque Civitatis aspergat inde fideles omnes, die ipsa tam in Ecclesia, quam ubicumque possunt, in memoriam, & reverentiam baptismi Dominici*. Capellani, quorum ipsum Lucæ Ordinarium meminit, sunt in nostra Calabria, & in multis nostri Neapolitani Regni partibus Parochi, qui etiamnum, ut alibi notavimus, eo nomine appellitantur.

XVI. Reliquum est, ut alium prosequamur ritum in Festo Epiphaniæ celebrari solitum: denunciato siquidem Paschatis die, sequebatur alicubi oblatio, in qua olim Francorum Reges exemplo Magorum aurum, thus, & myrrham ad Altare offerebant ex Nangii Gallico continuatore ad annum MCCCLXXVIII. In Ordinario vero Ecclesiæ Lemovicensis hic ritus præscribitur: *Cantato Offertorio eant ad offerendum tres chorarii induti vestibus sericis habentes singuli coronam auream in capite suo, & cyphum deauratum, seu aliud jocale pretiosum in manibus suis, adinstar trium Regum, qui venerunt adorare Dominum, ingrediuntur per portam majorem chori, incedentes cum gravitate, cantantes sequentem prosulam.*

O quam dignis celebranda
Dies ista laudibus,
In qua Christi genitura
Propalatur gentibus.
Pax terrenis nunciatur,
Gloria cælestibus.
Novi partus signum fulget
Orientis patria;
Currunt Reges Orientis
Stella sibi prævia:
Currunt Reges, & adorant
Deum ad præsepia.

Tres

Tres adorant Reges unum,
Triplex est oblatio.

Primus dicit elevando cyphum, Aurum primo; *deinde secundus dicit*: Thus secundo; *item tertius*: Myrrham date tertio. *Ordine prædicto primus dicit*: Aurum Regem; *secundus*: Thus cælestem; *tertius* Mori notat unctio. *Deinde existentes circa medium Chori, unus eorum elevat manum ostendentem stellam pendentem in filo, quæ antecedit eos, cantando altiori voce*: Hoc signum magni Regis. *Tunc tres simul pergunt versus majus Altare cantantes*: Eamus inquiramus eum, & offeramus ei munera, aurum, thus, & myrrham. *Et vadunt ad offerendam, relinquentes ibi sua jocalia. Post hæc unus puer psallit retro majus Altare, adinstar Angeli alloquendo Reges, cantat*: Nuncium vobis fero de supernis, natus est Christus dominator Orbis in Bethlehem Judæ, sic enim Propheta dixerat ante. *Qua visione attoniti Reges, & administrantes redeant per portam, quæ ducit ad sacristiam, cantando Antiphonam*: In Bethlehem natus est Rex cælorum. Hactenus Ritus in Ordinario Ecclesiæ Lemovicensis descriptus. Qui alios scire Ritus desiderat in Festo Epiphaniæ usitatos, legat laudatum Edmundum Martene Lib. *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis*, Cap. XIV. & Lib. III. *De antiquis Monachorum ritibus*, Capite VI. itemque Joannem Grancolas in Breviarium Romanum, Cap. XXX. & Thomassinum Lib. II. *De dierum festorum celebratione*, Cap. VI. & VII.

DE EXPULSIONE PUBLICE POENITENTIUM AB ECCLESIA IN FERIA QUARTA CINERUM.

TITULUS II.

I. UT ea facilius intelligantur, quæ inferius explicanda sunt, nonnulla de pœnitentia publica, ejusque origine, atque antiquo usu, & variis gradibus præmittere consentaneum est: plura siquidem de eadem a nobis jam dicta fuere nostro I. Tomo Conciliorum in Appendice ad Canonem XI. Concilii I. Nicæni. Ergo publice pœnitentea dicebantur quibus publica pœnitentia erat imposita non modo ob publica crimina, verum etiam aliquando propter occulta. Quod enim Veteres aliqua laicorum occulta crimina pœnitentia publica castigarint, suse, ac erudite ostendit Joannes Morinus in celebri *De Pœnitentia* Opere Lib. V. Capite VIII. & seq. itemque Juenimus Dissertatione VI. *De Pœnitentia*, Quæstione VI. Cap. VIII. Articulo I.

II. Tertullianus, ubi Lib. *De Pœnitentia*, peccata divisit in corporalia, & spiritualia, seu in ea quæ animo tantum, & voluntate, & in ea quæ opere externo complentur, multa verborum copia reos hortatur ad pœnitentiam publicam. Contendit nempe I. delictorum omnium veniam iis Deum spopondisse, qui pœnitentiam egerint: *Omnibus ergo delictis*, inquit, *seu carne, seu spiritu, seu facto, seu voluntate commissis, qui pœnam per judicium diffinivit, inde & veniam per pœnitentiam spopondit*. Contendit II. pœnitentiam, qua tum cordis, tum carnis peccata purgantur, esse pœnitentiam publicam; sic enim ipsam, Cap. IX. definit: *Itaque exomologesis prosternendi, & humilificandi hominis disciplina est*. In quo vero præter confessionem posita sit hæc prosternendi, & humilificandi hominis disciplina, ipse Tertullianus Cap. X. describit, ita eos alloquens, qui ab ea disciplina propter corporis incommoda deterrebantur: *Quid si præter pudorem quem potiorem putant, etiam incommoda corporis reformident, quod inlotos, quod sordulentos, quod extra lætitiam oportet deversari, in asperitate sacci, & horrore cineris, & oris de jejunio vanitate*. Id autem non clanculum, sed palam fieri debuisse probant hæc quæ Tertullianus profert contra vanum nonnullorum pudorem: *Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui, aut suffugere, aut de die in diem differre, præsumo, pudoris magis memores, quam salutis*. Comparatio, quam mox subjicit, demonstrat, eum de peccatis occultis, non autem de publicis loqui: *Velut illi, qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione conscientiam medentium vitant, & ita cum erubescentia sua pereunt*.

III. Ex recitato hactenus Tertulliani loco non modo addiscimus, propter occulta etiam crimina impositam fuisse pœnitentiam publicam, verum etiam hanc pœnitentiæ publicæ disciplinam in usu fuisse tribus prioribus Christi seculis. Quo tempore censet Morinus Lib. V. Cap. II. Patres per pœnitentiam publicam purgasse tria tantum peccatorum mortalium genera, Idololatriam nempe, Homicidium, & Mœchiam, seu adulterium; additque Cap. IV. progressu temporis non solum plura crimina, & trium illorum criminum plures species per publicam pœnitentiam sanata, & punita fuisse, sed quæcunque judicabantur gravissima. Sunt qui contendunt, nullum omnino fuisse peccatum mortale, quod pœnitentia publica olim castigatum non fuerit. Sed certior illa videtur sententia, quæ docet, I. Si pœnitentia publica sumatur pro ritu determinato, & artificiali agendi exterius publicam pœnitentiam, adulto tantum tertio seculo, Idololatriæ solius, Homicidii, & Mœchiæ species publica pœnitentia castigatas fuisse. II. Si pœnitentia sumatur pro pœnis publicis non determinatia quidem per Canones, sed Episcoporum arbitrio permissis, quodlibet quidem peccatum mortale punitum fuisse pœnitentia publica, etiam tribus prioribus seculis.

IV. Utramque hanc sub duplici conclusione sententiam propugnat strenue Jueninus. Quod enim, quantum ad primam, ante Novatianorum schisma, quod circa medium Seculum III. accidit, nullum tempus agendæ pro hoc, vel illo peccato, imo nec Idololatria pœnitentiæ determinate præfixum fuerit, nemo est qui addubitare valeat: totum siquidem negotium eo tempore Episcopis permissum fuit. Etsi autem S. Clemens Papa, sive Auctor Apostolicarum Constitutionum Lib. II. Cap. XVI. nonnullarum hebdoma-

domadarum meminerit, quibus ejectus ab Ecclesia pœnitentiæ vacare debeat, antequam absolvatur a Sacerdote, nihil tamen certi statuit, totumque subjicit Episcopi judicio: *Facta examinatione an pœniteat, sitque dignus, qui in Ecclesiam ex toto admittatur, castiga illum jejuniis duarum, aut trium, aut quinque, aut septem hebdomadarum, ut delicti genus, & ratio poposcerit &c.* Quod secundam spectat sententiam, docet laudatus Jueninus, prioribus seculis hanc fuisse agendæ pœnitentiæ seriem. Rei primum confitebantur, postea efflagitabant admissionem ad pœnitentiam, deinde impositam exequebantur justo tempore, postremo donabantur absolutione, quam ante Novatianorum schisma mox sequebatur Eucharistiæ participatio. Addit & alia Jueninus, quæ hic non est opus referre, ne in longum nostra vagetur oratio.

V. Relictis itaque multis, quæ ad publicam pœnitentiam pertinent, quæque videri possunt apud eximium Scriptorem Joannem Morinum, ut ea stricte nos agamus, quæ nostrum hunc Titulum spectant, jam vel ante exortam quidem Novatianorum hæresim publica pœnitentia in ejectione ab Ecclesia, laboriosisque operibus tota constabat; postmodum vero, ut scite observat Martene Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Articulo IV. quatuor in stationes, sive gradus distributa est, Fletum, Auditionem, Substrationem, & Consistentiam; quorum meminit S. Gregorius Neocesareæ in Ponto Episcopus in Epistola Canonica, Cap. XI. ac præsertim inter alios S. Basilius in celebri sua Epistola ad Amphilochium, in qua passim explicat, quid per quatuor hosce gradus intelligendum sit, maxime tamen in Can. LXXV. ejusdem Epistolæ, decernens, ut qui incestum cum propria sorore commiserit, *triennio doleat stans propter fores domus oratoriæ, & rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque pro ipso misericorditer ad Dominum intensas fundat preces: postea autem alio tertio triennio ad solam auditionem admittatur, & scripturam, ac doctrinam audiens ejiciatur, & nec oratione dignus habeatur: deinde si quidem illam cum lacrimis exquisivit, & Domino cum cordis contritione, & varia humiliatione supplex procidit, detur ei substratio in aliis tribus annis; & sic postquam pœnitentiæ fructus dignos ostenderit, decimo anno in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione, & cum duobus annis una cum fidelibus ad orationem consliterit, sic deinde habeatur dignus Boni communione.* Hic clare, & distincte omnes pœnitentiæ gradus non modo enunciantur, verum etiam explicantur, tertio excepto, qui Substratio ideo dicitur, quod post Catechumenorum, & Euergumenorum dimissionem super prostratis pœnitentibus preces cum manuum impositione recitarentur, uti videre est Lib. VIII. *Apostolicarum Constitutionum*, Cap. XI. & seq. Sed de his gradibus fuse jam nos locuti fuimus nostro I. Tomo Conciliorum, in Appendice ad Canonem XI. Concilii Nicæni.

VI. Porro addubitari nequit, quin longe post annum Christi millesimum in usu fuerit pœnitentia publica. Ineunte enim Seculo XII. pœnitentiæ exterioris severitas decrescere, minui, & obsolescere cœpit, & consequenter cum ea severitatis adminicula, scilicet antiqui illi ritus publici, tam qui pœnitentiæ actionem, quam qui pœnitentium reconciliationem spectabant. Docet hæc quidem Morinus Lib. X. *De pœnitentia*, Cap. XVI. ubi etiam plures relaxatæ pœnitentiarum exteriorum severitatis occasiones diligenter explicat: quarum præcipua fuit commutatio pœnitentiarum canonicarum cum opere aliquo laborioso propter evidentem, aut apparentem Ecclesiæ utilitatem, qualis erat susceptio armorum contra infideles, aut hæreticos. Magnum siquidem illud opus fere semper fuit, arma contra Ethnicos, Hæreticos, & Schismaticos ferre, eosve qui contra eosdem dimicarent, sumtibus alere. Certe Urbanus II. uti fuse ostendimus Tomo II. Tit. XXI. in Concilio Claramontano maxima Episcoporum, & Principum multitudine, omnibus Hierosolymam Terræ sanctæ recuperandæ causa proficiscentibus peccatorum omnium remissionem pollicitus est, ut omnes fideles ad tam arduum, & laboriosum opus aggrediendum stimularet. Cæterum si hujus expeditionis labores, expensæ, itineris molestiæ, patriæ familiæque abdicatio, aliaque his adjuncta incommoda expendantur, facile apparebit, quod expeditio hæc longissimis pœnitentiis non immerito æquiparari possit; ac proinde, qui hanc expeditionem pœnitentiis canonicis permutabant, paria quidem paribus rependebant.

VII. Cur autem homines magnis criminibus obnoxii in suorum remissionem peccatorum, hanc potius expeditionem subirent, quam canonicas pœnitentias, multæ afferri solent rationes. Prima est, quod cum hanc expeditionem susciperent omnis generis homines etiam innocentissimi ex sola devotione, aut spiritu voluntariæ pœnitentiæ, tegebatur hoc titulo ipsa criminis professio, quæ alias pœnitentiæ canonicæ, præsertim publice peragendæ annexa videbatur. Secundo, cum multos ad suscipiendas peregrinationes, quantumvis laboriosas incitet curiositas, præsertim si specie religionis velari queant, ipsæque peregrinationes ab innocentibus etiam viris suscipiantur, propterea peccatores publici hanc expeditionem præ canonica pœnitentia eligebant. Tertio tandem, si hominum secularium genius attendatur, manifeste apparet, velle potius ipsos se se militiæ tametsi cum summo discrimine magnisque incommodis addicere, quam duriusculam aliquam pœnitentiam a Sacerdotibus impositam, acceptare, & sub Sacerdotum directione peragere. Hæc siquis expenderit, non mirum ipsi profecto videbitur, si adeo ingens hominum multitudo expeditionem Hierosolymitanam susceperit, exhortantibus præsertim Pontificibus, & Episcopis, atque omnium peccatorum, & integræ pœnitentiæ remissionem addicentibus. Quanta autem hominum multitudo non modo publice impiorum, sed omnium generum tantæ mercedis pollicitatione allecta peregrinationem illam aggressa fuerit, incredibile dictu est; ita enim de hac multitudine scripsit in fine Epistolæ CCXLVI. S. Bernardus: *Vacuantur Urbes, & castella, & pene jam non inveniunt quem apprehendant septem mulieres virum unum, adeo ubique viduæ vivis remanent viris.*

VIII. Altera insuper relaxandæ pœnitentiæ publicæ occasio fuit, tum quod multis ineunte seculo XIII. illam subire detrectarent, etsi invitati, & exhortati vehementer a suis Pastoribus essent; tum etiam quod Confessores prope omnes, & Doctorum permulti dicerent, pœnitentias canonicas esse arbitrarias, ac mutari ipsas posse in quicquid jusserit Episcopus ad gloriam Dei. Tradit hæc eximius Morinus Lib. X. *De pœnitentia*, Cap. XXV. suamque assertionem abunde, ac erudite comprobat Auctoribus Seculi XIII. inter quos Alexander de

de Hales IV. parte Summæ, Quæstione XXI. Membro III. Articulo I. ita scribit: *Quidam dicunt, & fere omnes Confessores, quod omnes pœnitentiæ sunt arbitrariæ, idest in voluntate Sacerdotis: & potest dare plus, vel minus pro voluntate sua, nec peccat; & hoc ex vi clavium*. Verum Confessores late admodum hanc Doctorum interpretationem extenderunt; crediderunt enim, pœnitentias canonicas esse suo arbitratui suppositas, & vi clavium se posse, ut æquum judicant, de iis statuere.

IX. Puto equidem, hæc in criminibus occultis locum habere, non autem publicis, cum non modo antiquitus pro peccatis publicis injuncta fuerit publica pœnitentia, sed etiam & hodie injungenda sit, nisi aliter visum fuerit Episcopo. Concilium Coloniense, quod anno MDXXXVI. habitum est, hoc de publica pœnitentia decretum edidit: *In publicis vero criminibus, quemadmodum necesse est, ita jubemus ad Canones antiquos publicæ pœnitentiæ regredi. Atque ideo ad Christi, & discipuli sui Pauli institutum, qui ad Corinthios exemplo ostendit, quomodo oporteat, Ecclesiam in publice peccantem animadvertere, donec ipse publice peracta pœnitentia satisfecerit.* Eandem disciplinam paulo ante Concilium Tridentinum præscripsit Synodus Augustana celebrata anno Christi MDXLVIII. ita inquiens Cap. XIX. *Item quicumque omnipotentem Deum, aut sacratissimam Dei Genitricem, vel alios Sanctos palam blasphemant, aut eis maledicunt, vel per eorum nomina, vel membra indigne, ac impie jurant, & imprecantur, seu maledicunt, ab Ecclesiæ ingressu, & sacra communione excludendi sunt, donec publicam egerint pœnitentiam*.

X. Inculcant & ipsam disciplinam pœnitentiæ publicæ pro publicis criminibus imponendæ Patres Concilii Tridentini, Sessione XXIV. *De reformatione*, Cap. VIII. sic ajentes: *Apostolus monet, publice peccantes palam esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publice, & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos, commotosque fuisse non sit dubitandum, huic condignam pro modo culpæ pœnitentiam publice injungi oportet, ut quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimonio ad rectam revocet vitam*. Ubi nota, primo pœnitentiam publicam pro peccatis publicis suam ab Apostolo ducere originem, imo & a Christo, ut testatur Synodus Augustana, cujus decretum paulo superius recitatum est. Secundo, sacram Tridentinam Synodum suum decretum fulcire tum auctoritate, tum exemplo Apostoli. Tertio, nullum in specie determinare scelus publicum, quod pœnitentia publica puniri debeat; quodcumque siquidem fuerit Ecclesiæ scandalo pœnitentiæ publicæ subjicit: *Quando igitur ab aliquo publice, & in multorum conspectu crimen commissum fuerit &c.* Quarto, in particulari quidem non definire, quinam sint publici labores, quos pro peccato publico impius subire debeat; verum non obscure significare, ejusmodi esse debere, qui tum reum hominem, tum plebem innoxiam a peccato deterreat. Quinto, tam arctum esse voluisse debitum injungendi pœnitentias publicas pro peccatis publicis, ut Presbyteris inferioribus hac in parte cum populis dispensandi facultatem concedere noluerit. Sexto, etsi Episcopi quidem judicio permiserit casus quibus ab ea lege dispensandum sit cum fidelibus, eidem tamen providentissime injunxisse, ut eam dispensationem tunc tantum concederet, cum Ecclesiæ fructui magis expedierit: *Episcopus tamen publicæ hoc pœnitentiæ genus in aliud secretum poterit commutare, quando ita magis judicaverit expedire*.

XI. Praxim disciplinæ, de qua nos agimus, passim post Tridentinum fuisse & in aliis tum Provincialibus, tum Diœcesanis Concilliis injunctam, docet Jueninus in laudata Dissertatione VI. de pœnitentia, & alii docti viri. Certe, ut alios omittam, in Concilio Mediolanensi Provinciali primo, de ea re ita statuit S. Carolus: *Iidem Confessores, quemadmodum a Sancta Tridentina Synodo jussum est, publice peccantibus publicam pœnitentiam imponant; neque illud pœnitentiæ genus, nisi data ab Episcopo facultate, secreta alia pœna commutare audeant*. Idem S. Præsul de pœnitentia publica ritibus externis vestita, quam *solemnem* vocant, ita quidem statuit in Concilio Mediolanensi III. *Studeat Episcopus ad Sacrorum Canonum, & Tridentini Concilii præscriptum pro publicorum delictorum gravitatis ratione, & publicam, & solemnem pœnitentiam in usum revocare. Quot vero ita solemniter pœnitere oportet, mense ante quadragesimæ initium ad se per Parochos deferri curet, ut primam ineunte Quadragesima illi pœnitentia affici, tum die Cœnæ Domini Ecclesiæ reconciliari possint stato solemni ritu*. Idipsum decernunt innumeræ pene Synodi; peccantes tamen publice passim videmus, neminem vero pœnitentiam publicam agere. Dicent forte aliqui, non ferre hæc tempora veterum Canonum severitatem. Sed monet S. Carolus in Oratione Synodali alterius Concilii provincialis Mediolanensis, ut Episcopi, & Ecclesiarum Pastores, hæc atque alia hujusmodi contemnentes proponant sibi ob oculos libertatem illam spiritus, & virtutum, qua armati Apostoli, qua muniti Martyres, qua instructi sancti Præsules, qua affecti alii religiosi viri, apostolico quodam animorum ardore flagrantes nullis non minis, non hominum clamoribus, non furoribus quasi tribunitiis fracti, nec debilitati pro Dei gloria, pro gregis commissi salute, forti constantique animo adhibuerunt illam quasi censoriam virtutem, acerrimam peccatorum vindicem.

XII. Ergo religiose hodieque servanda est publicæ pœnitentiæ pro publicis saltem criminibus disciplina, quam & hodiernum Romanum Pontificale juxta pervetustorum Pontificalium, & Antiqui Romani Ordinis consuetudinem in præsenti Titulo præscribit, *De expulsione publice pœnitentium ab Ecclesia in Feria quarta Cinerum*. Feria quarta Cinerum ideo sic appellatur, quod hoc die, qui initium Quadragesimalis jejunii est, solent Fideles in Ecclesia cinere benedicto conspergi, in capitibus videlicet suis, sub illa verborum formula, *Memento homo, quia pulvis es &c.* Quod ista apud nos disciplina a ritu veterum pœnitentium, qui ipsa die, & hoc jejunii introitu inter alias cæremonias cineribus conspergebantur, originem suam trahat, ex iis quæ infra dicemus, addiscere licet; antiquos etenim Patres, ac veteres Synodos referemus, qui cinerem constanter cum pœnitentia conjungunt.

XIII. Quæri autem hic forte posset, quandonam primum Fideles, qui a publicis pœnitentibus sejungebantur, sacris Cineribus conspersi fuerint, aliquod pœnitentiæ specimen, & ipsi præbentes? Dicam cum eruditissimo Thomassino, *De dierum festorum celebratione*, Lib. II. Cap. XIV. Num. XIV. fideles sponte quosque sua cum publicis pœnitentibus conjungi una voluisse, ut aut consolando, aut precibus, aut exemplo eos juvarent, & ipsi interea pœni-

pœnitentia expiarentur. Id autem ex eo conjicimus, quod in Africa, Augustino teste, Fideles ipsi post sacram synaxim in die Cœnæ Domini lavabant cum Catechumenis, ut participes fierent omnium, quæ baptismo initiandi egerant, se ad illum parantes: eademque ratione, ut Epiphanius, & Chrysostomus memoriæ prodiderunt, Orientales Christiani, dum Catechumeni sacro fonte perfundebantur, noctu in Epiphaniæ celebritate, aquam illam Ecclesiæ precibus consecratam domos quique suas religiose adsportabant.

XIV. Huc accedit, quod S. Augustinus ait, non tantum publicæ pœnitentiæ obnoxios, & ab Ecclesia ejectos ob nefaria flagitia, pœnitentes dicendos esse; omnes enim culpis obstringimur, & pœnitentia egemus. Verisimillimum igitur est, Seculis XII. & XIII. publica pœnitentia fere abrogata, quoslibet, Quadragesima ineunte, sacro Cinere conspergi, & aliis pœnitentiæ ritibus expiari majori contentione voluisse, si minus tunc primum eos adhibere cœperint. Hæc quidem non parum confirmant, quæ ex Romano pœnitentiæ libello refert Regino apud Baluzium, Pag. 136. *Quotiescumque*, inquit, *Christiani ad pœnitentiam accedunt, jejunia injungimus, & nos communicare eum eis debemus in jejunio unam, aut duas hebdomadas, vel quantum possumus, ut non dicatur, quod Sacerdotibus Judæorum a Domino dicitur: Væ vobis Legis periti, qui adgravatis homines, imponentes super humeros eorum onera gravia, & importabilia; ipsi autem digito vestro non tangitis sarcinas ipsas.* Sed cum non Episcoporum tantum, vel Presbyterorum esset in pœnitentium hominum calamitatibus dolere, verum etiam & aliorum, quod omnes membra ejusdem corporis sumus, concludere merito possumus, ut cum pœnitentibus jejunia colebant Sacerdotes, ita cum eisdem sacros illos Cineres cæteros etiam adhibuisse, ut nempe pœnitentis animi, & dolentis pro suis quique flagitiis argumenta præberent, & ut alios ad meliorem frugem conversos solarentur, ac dilinirent.

XV. Pro coronide tandem Tituli hujus indagandum est, quandonam feria quarta ante Dominicam primam Quadragesimæ, ritus cœperit expellendi publice pœnitentes ab Ecclesia? Quæ quidem quæstio ex illa procul dubio oritur quæstione, quando scilicet ipsa feria quarta jejunii caput, & Quadragesimæ initium evaserit? Etsi enim antiquissimi Libri Pontificales mss. priscique Auctores Amalarius Lib. I. *De officiis Ecclesiasticis*, Cap. VII. & Alcuinus de divinis officiis, in ea sectione, cui titulus, *In capite Jejunii*; ac Meldensis Synodus anno DCCCXLV. celebrata, Cap. LXXVI. istam feriam quartam, ut jejunii caput commemorent; celebris est nihilominus S. Gregorii locus in Homilia XVI. in Euangelia, sexto seculo, quo ipse vivebat, jejunium Quadragesimale a Dominica prima Quadragesimæ, non a feria quarta præcedente tunc temporis inchoatum fuisse: *De Quadragesimali tempore*, inquit, *est adhuc aliud, quod possit intelligi. A præsenti etenim die usque ad Paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt. Ex quibus dum sex dies Dominici abstinentiæ subtrahuntur non plus in abstinentia, quam triginta sex dies remanent. Dum vero per trecentos, & sexaginta quinque dies annus ducitur, nos autem per triginta, & sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus, ut qui nobismetipsis per acceptum annum viximus, Auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus &c.*

XVI. Manifestum est itaque ex S. Gregorio, incognitam fuisse feriam quartam in capite Quadragesimæ, sed jejunii caput fuisse feriam secundam, jejunatumque Romæ triginta sex diebus, non quadraginta. Amalarius Lib. I. Cap. VII. hæc S. Gregorii verba referens, perspicue scribit, videri eo tempore nondum jejunio Quadragesimali additos hos quatuor dies fuisse: *Illud enim occurrit, quod S. Gregorius tantummodo triginta, & sex dies abstinentiæ nobis insinuat quadragesimalis temporis, forsan quia nondum erant additi quatuor dies a supradicta feria quarta usque ad Dominicam Quadragesimæ.* Unde credibile est, Sacramentarium, quod hujus Papæ nomine inscribitor, non habuisse ejus ævo Missam peculiarem de feria quarta, quæ hodie apud ipsum sub eo titulo legitur: *Feria IV. Caput jejunii.* Testari enim sacramentarium ipsum, & non obscure innuere videtur, antiquitus jejunii initium in feria secunda post Dominicam I. resedisse; tum quod in laudato Gregorii Sacramentario post feriam IV. aliæ sequentes feriæ nempe V. VI. & Sabbato titulo carent Quadragesimæ; tum etiam quia in orationibus primæ Dominicæ, quarum adhuc usus est, istius initii verbis expressis mentio fit: *Deus, qui Ecclesiam tuam annua Quadragesimali observatione purificas &c.* Et in secreta: *Sacrificium Quadragesimalis initii solemniter immolamus &c.* Et in Præfatione illius Dominicæ: *Qui continuatis quadraginta diebus, & noctibus hoc jejunium non esuriens dedicavit.*

XVII. Neque obest, quod in hac præfatione, & in benedictione, quæ statim sequitur, exemplo Christi, Mosis, & Eliæ de quadraginta diebus agat; nam etsi olim multi quadraginta completis diebus non jejunarent, sed paucioribus, dicebantur tamen quadraginta dies, & Quadragesimam jejunare, ut scite ex Socrate Lib. V. *Historiæ Ecclesiasticæ*, Cap. XXI. observat Menardus in Notis ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, Pag. 52. Cui adde & aliam Morini responsionem, qui Libro VII. *De pœnitentia*, Cap. XIX. scite docet, in numeris sæpe id fieri solitum esse, ut numerus integer completus, & quadrans pro incompleto usurpetur, præsertim cum ad quadrantem, & rotundum proxime accedit. Porro præter Amalarium, affirmat quidem Æneas Episcopus Parisiensis in suo Libro contra Græcos, Quæstione III. S. Gregorium triginta sex tantum dies, sive sex hebdomadas computasse; unde errant haud dubie plerique Auctores, Micrologi opinionem sequentes, qui Capite XLVI. dixit ante S. Gregorium additos fuisse quatuor dies, qui Quadragesimam præcedunt; constat enim, nec ubique locorum receptam fuisse hanc disciplinam, etiam longe post Gregorii ævum, ut feria quarta ante Dominicam I. Quadragesimæ jejunari cœperit; cum in Scotia nonnisi undecimo seculo ea disciplina, quæ alias, uti observat laudatus Morinus circa annum Christi septingentesimum multis in locis servabatur, recepta sit. Legimus siquidem in Vita S. Margaritæ Scotorum Reginæ apud Surium die X. Junii, quod freta Regis Mariti sui auctoritate inchoari Quadragesimam jussit feria quarta Cinerum, cum feria secunda post primam Dominicam inchoaretur.

XVIII. Mediolanensis Ecclesia antiquam profecto consuetudinem ad memoriam usque Patrum nostrorum constantissime observavit. Ideo in antiquo Rituali Ambrosiano apud Pamelium in Liturgicis, prima Dominica dicitur *In capite Quadrage-*

dragesimæ, Orationesque, & Præfatio illius Dominicæ nihil aliud sonant, quam jejunii inchoationem. Tempore S. Caroli erat quidem Dominica ipsa prima Quadragesimæ dies lætitiæ; in ejus autem Vita, ejusque Conciliis liquido apparet, quantopere laborarit in supprimendis Bacchanalium solatiis, quæ ætate sua nondum desierant in Dominica; iisque abstinentiam etsi curarit substituere, nequaquam tamen mutavit quatuor dies Dominicam præcedentes. Sic ergo inquit in suo v. Diœcesana Mediolanensi Synodo, Decreto III. *Dominica, quæ in Capite Quadragesimæ more Ambrosiano dicitur, ut reliquæ Dominicæ Quadragesimales, servetur item; ab eaque abstinentiæ Quadragesimalis initium plane fiat; cum non solum ex sanctissimo Patrum testimonio, sed ex sermonibus, & doctrina, in primis ejusdem Beati Ambrosii, priscisque hujus Ecclesiæ tabulis, atque ex omni rituum certissima ratione illam in Quadragesimæ diebus primam Dominicam, & numerari, & esse liquida constet. Proinde a cibis, quæ Quadragesimali tempore lege jejunii vetiti sunt, abstineat Clerus, & Populus omnino eo die, sicut aliis Dominicis Quadragesimæ diebus.*

XIX. Illam quoque quæstionem examinandam censeo, an pœnitentia publica aliis diebus imponeretur, quam in feria quarta Cinerum? An scilicet, siquis octo diebus post Pascha graviter, ac publice peccaret, expectandum esset Quadragesimæ sequentis initium, ut publica pœnitentia plecteretur? Respondet Morinus, potuisse talem peccatorem statim ad Episcopum, aut ad ipsius Vicarium confugere, confessoque crimine pœnitentiam publice ab alterutro suscipere: Episcopum quoque audito crimine statim potuisse de eo inquirere, & reo, sive confitenti, sive non confitenti, sed convicto pœnitentiam publicam imponere, & renitentem excommunicatione percellere. Testatur Concilium Agathense seculo VI. celebratum, apud Gratianum Can. LXV. Distinctione L. *In Capite Quadragesimæ*, inquit, *omnes pœnitentes, qui publicam suscipiunt, aut susceperunt pœnitentiam ante fores Ecclesiæ se repræsentent Episcopo Civitatis, sacco induti &c.* Non modo igitur, qui tum suscipiunt pœnitentiam, sed etiam, qui alio tempore eam susceperunt, eadem feria IV. tenentur publice comparere in pœnitentiom habitu, cæteraque præstare, quæ ibi enumerantur.

XX. Seqoioris ævi de hac re consuetudinem, minutim ita quidem, ac diligenter describit Hincmarus Remensis Archiepiscopus, ut nihil propositæ quæstioni dilucidandæ desiderari posse videatur. Sic enim inquit in celebri suo Capitulari, quod anno Episcopatus sui duodecimo Sacerdotibus Diœcesis suæ tradidit: *Unusquisque Sacerdos maximam providentiam habeat, quatenus si forte in Parochia sua publicum homicidium, aut adulterium, vel quodcumque criminale peccatum publice perpetratum fuerit, statim, si auctorem facti, vel consentientem adire potuerit, hortetur eum, quatenus ad pœnitentiam veniat coram Decano, & Compresbyteris suis .... ut infra quindecim dies ad nostram præsentiam publicus peccator, si infra Parochiam nostram fuerimus, veniat, & juxta traditionem Canonicam, publicam pœnitentiam cum manus impositione accipiat.* Addit & alia quæ oostræ favent sententiæ: *Si forte quis ad pœnitentiam venire noluerit, infra quindecim dies post perpetrationem peccati, & exhortationem Presbyteri, in cujus Parochia actum fuerit, ad sedulitatem Decani, ac Compresbyterorum suorum, atque instantiam Comministrorum nostrorum decernatur, qualiter, qui peccatum perpetravit, & ad pœnitentiam redire contemnit, a cœtu Ecclesiæ, donec ad pœnitentiam redeat, segregetur.* Afferri & aliorum testimonia possent, sed ex iis, quæ descripsimus, jam manifestissime apparet, pœnitentiæ publicæ impositionem ad feriam IV. in Capite Quadragesimæ non fuisse retardatam, sed peccatorem, qoamprimum fieri potuit, ot eam susciperet admonitum, si pervicaciter differret, censuris coactam.

XXI. Illud autem ex sacris Canonibus pro certo habetor, pœnitentiam multo durius io Quadragesima exercitam fuisse, quam illam quæ reliquo anni tempore peragebatur. Severitatis istius celebre extat in Concilio Meldensi anni DCCCXLV. monimentum; sic enim inquit Can. LXXVI. *Regia Majestas observare præcipiat omnibus Reipublicæ Ministris, quod a divina auctoritate, & sanctorum Patrum constitutione cautum esse dignoscitur, videlicet, ut nemo Comitum, aut quisquam ex judiciaria potestate post quartam feriam, quæ caput jejunii nominatur, in qua omnes pœnitentes manus impositionem ad vacandum solummodo pœnitentiæ, & divinis officiis accipiunt, placitum, aut mallum tenere præsumant.* Hic vides ex antiqua consuetudine, quæ sæculum nonom longe præcedit, in Quadragesima pœnitentes longe diligentius, & religiosius pœnitentiæ incubuisse, qoam reliquo anni tempore, Principes vero seculares religiosæ huic disciplinæ plurimum favisse.

XXII. Anno DCCCXCV. Arnulpho Imperatore, & Formoso Romano Pontifice celebratum est Triburiense Concilium, in cujus Can. XXXV. inter alia prohibuerunt Patres, ne Comites diebus Dominicis, festivis, Quadragesimæ, & jejuniorum placitum haberent, neve pœnitentem ad placitum ire compellerent: *Præterea sancimus, & præcipimus, ut nullus Comes aliquem pœnitentem ad placitum ire compellat, nec ipse veniat; ne forte dum jejunare, & orare, atque pro salute suæ animæ debet invigilare, vaniloquiis, & contentionibus cogatur laborare.* Mallum, seu mallus, quæ vox apud medii ævi scriptores compluries reperitur, publicus erat conventus, in quo majores causæ disceptabantor, judiciaque majoris momenti exercebantur a Comitibus, Missis Dominicis, aliisque Judicibus. Idipsum fere & placitum significat; de eisque vocibus videri potest eruditus Dufresne io suo mediæ, & infimæ latinitatis Glossario.

XXIII. Quanta fuerit severitas pœnitentiæ, quæ in Quadragesima peragebatur, ex eo potissimum deduci potest, qood hujusmodi pœnitentes feria IV. quam Cinerum vocant, vel in Capite jejunii nominant, de Ecclesia ejecti in loco aliquo commodo includebantur, ibique manebant, usque io diem Cœnæ Domini, quo die e carceribus suis exibant, solemnique ritu ad Ecclesiæ portas, comitantibus Archidiaconis, Archipresbyteris, & Decanis, qui corom curam gesserant, dedocebantur, & in Ecclesiam ab Episcopo recepti, in commoni conspectu reconciliabantur, & fidelium cœtui incorporabantor. Hæc fortasse incredibilia viderentur, nisi complures, & prisci Auctores, & Rituales Libri, ac Episcoporum Synodi descriptam disciplinam comprobarent. Ejus siquidem disciplinæ meminere Concilium Toletanum XI. anni DCLXXV. Can. VII. Egbertus Eboracensis Archiepiscopus, Crodegaogus Metensis Episcopus in Regula Canonicorum, Cap. XXVIII. prout citatur a Morino,

Al-

Alcuinus in Libris de divinis Officiis, antiqui Sacramentorum Codices, Gellonensis, Gemmeticensis, qui Anglicanæ fuit Ecclesiæ, & alii apud Martene Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Articulo IV. Num. XI. & Articulo VII. passim.

XXIV. Præclarissimum de ipso ritu testimonium dignum est, ut hic nos describamus. Extat in Epistola Gregorii Papæ II. ad Leonem Isauricum Imperatorem: *Vides Imperator*, inquit, *Pontificum, & Imperatorum discrimen? Si quispiam te offenderit, domum ejus publicas, & spolias, solam ei vitam relinquens, tandemque illum etiam vel suspendio necas, vel capite truncas, vel relegas, eumque longe a liberis, & ab omnibus cognatis, & amicis suis amandas. Pontifices non ita. Sed ubi peccaverit quis, & confessus fuerit, suspendii, & amputationis loco, Evangelium, & Crucem ejus cervicibus circumponunt, eumque tamquam in carcerem in secretaria, sacrorumque vasorum œraria conjiciunt, in Ecclesiæ Diaconia, & in Catechumena ablegant, ac visceribus eorum jejunium, oculisque vigilias, & laudationem ori ejus indicunt: eumque egregie castigarint, probeque fame afflixerint, tum pretiosum illi Domini corpus impartiunt, & sancto illum sanguine potant, & cum illum vas electionis restituerint, ac immunem peccati, sic ad Dominum, purum insontemque transmittunt*. Ubi nota quod superius admonuimus, fieri consuevisse pœnitentium incarcerationem in capite jejunii, quæ finem accipiebat in Cœna Domini. Plura scitu digna in descripto Gregorii loco observare poterit diligens lector.

XXV. Præcipuam istiusmodi Pœnitentium inclusionis occasionem partim a consuetudine longe antea invalescente, pœnitentiam videlicet in locis secretis agendam quibusdam imponendi, partim a simili, quod competentibus, paulo antequam baptizarentur, fieri solebat, ut sanctius ad baptismum præpararentur, scite admodum plerique eruditi autumant; qui etiam cum Morino docent, munus Episcoporum fuisse, ut Archidiaconi, Archipresbyteri, & Decani Parœciarum, toto Quadragesimali tempore diligenter invigilarent, quomodo pœnitentes inclusi se gererent, & an animi devotione imperata singula exequerentur, ut nimirum in die Cœnæ Domini diligentes Altari reconciliarent, desides vero, & pigros diuturno tempore suspenderent.

XXVI. Puto autem, circa annum Christi millesimum relaxari cœpisse disciplinam inclusionis, certumque pœnitentibus locum, sive parœciam assignatam fuisse, in qua per totam Quadragesimam commorarentur, pœnitentiæque operibus vacarent, ne huc, & illuc vagantes, Quadragesimalis pœnitentiæ actionem turbarent. Id quidem statuit Concilium Salgunstadiense habitum anno MXXII. Can. XIX. *Omnis pœnitens dum carinam suam jejunat, de loco in locum non migret; sed ibi permaneat, ubi suam acceperit pœnitentiam, ut proprius Sacerdos sibi præbeat testimonium: si autem ibi propter hostiles insidias jejunare non poterit, suus Sacerdos eum confratrum suorum alicui, ubi pacifice possit jejunare, diligenter commendet*. Hunc Canonem præter Burchardum Wormaciensem Episcopum, qui præfato Concilio adfuit, refert Ivo Carnotensis, Parte XV. Decreti, Cap. CLXXXV. Carina autem, cujus meminit Canon, theutonice est pœnitentia quadraginta dierum in pane, & aqua apud Joannem Filesacum in syntagmate pœnitentiæ, Capite V.

XXVII. Forte gratum erit Lectori sacrorum Rituum curioso, si præter ritus hactenus enarratos, aliosque inferius recensendos, nonnullos hic describam, qui olim initio Quadragesimæ celebrari solebant. Et quidem in nostra Citeriori Calabria, prout ex Ordinario Lucæ Consentini Episcopi addiscimus, qui floruit initio seculi XIII. nulli Capellanorum Civitatis, idest Parochorum, ut alibi notatum est, antequam cineres in majori Ecclesia benedicerentur, & sermo ad populum haberetur, celebrare Missam licebat. In Galliis ex veteri Missali Lemovicensi, Diaconus in Missa ante primam Orationem cantabat *flectamus genua*, atque interim Sacerdos submissa voce hanc pronunciabat Orationem desumtam ex Epistola Pauli ad Ephesios Cap. III. *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis Paternitas in cælis, & in terra nominatur*. Idque per totam Quadragesimam obtinebat. Ordo Romanus auctore Benedicto Canonico hunc ritum Romæ servari solitum refert: *Ante communionem stet Subdiaconus Regionarius juxta Altare, dicens alta voce*: Crastina die veniente Statio erit in Ecclesia S. Georgii Martyris ad velum aureum, *respondet Schola*, Deo gratias. *Et sic postea Primicerius cantat Communionem*. Tum hunc alium ritum recenset: *Finita Missa Acolythus debet tollere papyrum, & intingere in oleo candelæ, & diligenter extergere, & portare ad palatium ante Pontificem, dicens*: Jube Domne benedicere. *Pontifex benedicit. Ille vero dicit*: Hodie fuit Statio ad S. Sabinam, quæ salutat te. *Pontifex respondet*: Deo gratias. *Acolythus repræsentat ei papyrum, qui osculatur eum pro devotione Sanctæ, & dat eum Cubiculario. Cubicularius reponit, & diligenter observat usque ad mortem Pontificis. Et sic fit in omnibus Stationibus. Ad mortem facit ex eis pulvillum, & ponit sub capite ejus in sepulchro*.

XXVIII. Rursus feria quarta Cinerum consueverunt olim Carthusienses, ut in eorum Ordinario legitur Cap. XLVII. ante Sextam Cruces, & Imagines sacras velare in Parasceve detegendas, & similiter instrumenta quibus pax datur: quem morem retinent ex Guigonis statutis Cap. IV. Bursfeldenses Monachi vespere quidem diei præcedentis diem Cinerum hoc agebant. Qualis fuerit ritus in nostra Consentina Diœcesi servatus, addiscimus ex ms. Ordinario Lucæ Consentini, sic ajentis: *Post Completorium ipsius Dominicæ Sacristæ cooperiant omnes Cruces, & cortinas suspendant inter Chorum, & Altaria, vel ubicunque per Ecclesiam suspendi solent: quæ cortinæ retrahantur in Sabbatis, & Festis novem lectionum ante Vesperas, & sic maneant usque post completorium sequentis diei. In Missa tamen feriæ, quæ diebus festis post Nonam dicitur, more solito suspendantur. Retrahatur etiam sola, quæ pendet ante majus Altare dicta Sexta, cum fieri debet aspersio ante processionem, & sic maneat usque ad finem processionis. Similiter retrahatur in Officio, & Missa pro sequenti defuncto, & in ordinationibus Clericorum*. Similia videre est in aliis Ordinariis diversarum Ecclesiarum, nisi quod nonnullæ post Completorium Dominicæ primæ in Quadragesima, quædam ante Primam sequentis feriæ secundæ id faciendum esse præscribunt. Idem dicendum est de Imaginibus, quæ olim non in Dominica Passionis, ut hodiernus usus obtinuit in plerisque Ecclesiis, sed in ipso Quadragesimæ initio velabantur; id quod hactenus retinuerunt insigniores Ecclesiæ non paucæ, uti docet eximius Scriptor Edmundus Martene in Opere *De antiqua Ec-*

clesiæ disciplina in divinis celebrandi officiis, Capite XIX. Num. VI.

XXIX. Longum profecto esset referre peculiares Ritus a Monachis præsertim Quadragesimæ tempore servari solitos. Conventus Aquisgranensis, Cap. VI. ita statuit: *Ut in Quadragesima, nisi in Sabbato sancto, non radantur*. In vitis sanctorum Patrum Ordinis Prædicatorum Parte III. Cap. IV. hæc de Quadragesimæ cultu legimus: *Unus tota Quadragesima stetit non bibens, nisi semel in die; nec loquens nisi interrogatus: multi raro pitantiis utebantur: multi, ne notam in speciali incurrerent, modo ab isto, modo ab alio abstinebant; omni die aliquid de oblatis subtrahentes*. Lucem quoque Quadragesimæ tempore plerique fugiebant hominumque conspectum. Narrat Palladius Beatum Macarium Ægyptiacum, cum multas cellas haberet, hoc jejunii tempore illarum fuisse perpetuum inquilinum, quæ ostio carebant, & tenebris obsidebantur. Tandem soliti erant Monachi se invicem amplecti, commendare se Abbatis orationibus, vilique viatico sumto se recipere in solitudinem. Vide Auctorem vitæ S. Mariæ Ægyptiacæ apud Surium die IX. Aprilis. Vide eruditissimum Novarinum in Opere, cui Titulus *Schediasmata sacro-prophana*, Lib. VIII. Cap. XVIII. & XIX. Vide & infra ubi plures laude dignos non modo a pœnitentibus, sed & a ceteris Christianis servari solitos in Quadragesima Ritus, prout se occasio dederit, referemus.

§. I.

In Capite Quadragesimæ solemniter Pœnitentes de Ecclesia ejiciuntur hoc modo: Pœnitentes, quibus secundum jus, vel consuetudinem pro gravioribus criminibus solemnis pœnitentia est imponenda, hac die, hora quasi tertia conveniant ad Ecclesiam Cathedralem in vilibus vestimentis, nudis pedibus, & vultibus ad terram demissis, quorum nomina scribi debent, accipientes pœnitentiam juxta modum culpæ ab Episcopo, Pœnitentiario, vel ab aliis, quibus hoc officium commissum est, & postea omnes emittuntur, & manent ante fores Ecclesiæ.

COMMENTARIUS.

I. CAput jejunii appellatam fuisse feriam IV. Cinerum, dictum a nobis superius fuit. Pœnitentes eo die debuisse ad Ecclesiam pergere, atque vilibus indutos vestibus nudis pedibus, vultibusque in terram demissis Episcopo, vel ejus Pœnitentiario se in Ecclesiæ foribus præsentare, docent prisci Auctores, & antiqui Libri Pontificales: *In Capite Quadragesimæ*, inquit Canon Concilii Agathensis apud Gratianum Distinctione L. Can. LXV. *omnes pœnitentes, qui publicam suscipiunt, aut susceperunt pœnitentiam, ante fores Ecclesiæ se repræsentent Episcopo Civitatis sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram demissis, reos se esse ipso habitu, & vultu protestantes*.

II. Quod pœnitentiam publicam, & solemnem agentes non solum cum pœnitentiam postularent, sed toto illius peragendæ decursu, sumptuosis depositis vestibus, lugubres assumerent, saccumque induerent, ac vultu ad terram demisso, nudis incederent pedibus, præclarissimum testimonium affert S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum, ubi pœnitentiam Fabiolæ nobilis feminæ Romanæ describit, quæ dimisso propter adulterium marito, alteri nupserat: *Quis hoc crederet, ut post mortem secundi viri, in semet reversa, (quo tempore solent viduæ negligentes, jugo servitutis excusso, agere se liberius, adire balnea, volitare per plateas, vultus circumferre meretricios) saccum indueret, ut errorem publice fateretur; & tota Urbe spectante Romana, ante diem Paschæ, in Basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, Episcopo, Presbyteris, & omni populo collacrimantibus, sparsum crinem, ora lurida, & squallidas manus, sordida colla submitteret*. Et infra: *Aperuit cunctis vulnus suum, & decolorem in corpore cicatricem flens Roma conspexit. Non est ingressa Ecclesiam Domini, sed extra Castra cum Maria sorore Moysi, separata consedit, ut quam Sacerdos ejecerat, ipsa revocaret. Descendit de solio deliciarum suarum, accepit molam, fecit farinam, & discalceatis pedibus transivit fluenta Jordanis. Faciem, per quam secunda viro placuerat, verberabat, oderat gemmas, linteamina videre non poterat, ornamenta fugiebat &c.*

III. Lectu digna est integra Hieronymi epistola, quam nos aliquibus notis illustravimus in ejusdem S. Doctoris selectis epistulis, quas Romæ edidimus anno MDCCXXXI. Multa sunt in ea Epistola, quæ veterem pœnitentiæ etiam a nobilibus peractæ disciplinam spectant. Quod mirum videri non debet, cum & Theodosius ipse Imperator, pœnitentiam sibi impositam agens ob cædem Thessalonicam, teste Suzomeno Lib. VII. Historiæ, Cap. XXV. *toto illi temporis spatio, quod sibi ad pœnitentiam præstitutum fuerat, tamquam qui in luctu esset, Imperiali cultu minime usus est*. Etiam Ludovicus pius Imperator publicam pœnitentiam agere coactus, armis ante Altare depositis *pulla veste* indutus est; ut legitur in ejus vita apud Chesnium, Historiæ Francorum Tomo II. Edgaro autem Regi S. Dunstanus, testante Osberino in ejus vita, Num. XXXV. ob vim illatam Virgini Deo consecratæ, *septennem pœnitentiam indixit, ut in toto hoc spatio coronam Regni non gestaret*. Quibus adde Goffridum Comitem Andegavensem, qui in Chronico Andegavensi anno MC. Deo, & Abbati Goffrido *nudis pedibus* satisfecisse legitur.

IV. Mutabant itaque vestes, qui publicam pœnitentiam suscipiebant, ejusque disciplinæ adeo tenaces antiqui Patres fuerunt, ut pœnitentiam ipsam postulantibus minime imponerent, nisi prius cri-

crinem tonderent, ac vestes mutarent. Cautum id quidem fuit ex plurimis Synodis, præsertim vero ex Agathensi anni DV. Can. xv. *Pœnitentes tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum, & cilicium super caput a Sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur. Si autem comas non deposuerint, aut vestimenta non mutaverint, abjiciantur*. In Concilio Toletano III. habiti anno DLXXXIX. Can. XII. idipsum, & longe amplius præscriptum legimus: *Quicumque*, inquit, *ab Episcopo vel Presbytero sanus, vel infirmus pœnitentiam postulat, id ante omnia Episcopus servet, & Presbyter, ut si vir est, sive sanus, sive infirmus, prius eum tondeat, aut in cinere, & cilicio, habitum mutare faciat, & sic pœnitentiam ei tradat*. Adjungit etiam de femina, ut *non accipiat pœnitentiam, nisi prius aut velata fuerit, aut mutaverit habitum*. Porro vel Tertulliani ævo pœnitentes lugubrem habitum induebant, cum petituri erant admissionem ad pœnitentiam. Sic enim ille Cap. v. Libri *De pudicitia*, quem adversus Catholicos factus Montanista scripsit, de cæremonia ipsa loquitur: *Adsistit Idololatres, adsistit homicida, in medio eorum adsistit & mœchus. Pariter de pœnitentiæ officio sedent, in sacco, & cinere inhorrescunt, eodem fletu ingemiscunt, iisdem precibus ambiunt, eisdem genibus exorant, eandem invocant matrem*.

V. Nudis pedibus, & vultibus ad terram demissis comparuisse jam olim pœnitentibus, omnes pene Libri mss. Pontificales nos docent; itemque Patres Concilii Agathensis, cujus ipsi mss. Pontificales Codices meminere, inter quos ms. Liber Pontificalis Gulielmi Durandi, uti in Appendice videre est. Ante Agathensem Synodum jam olim prisci ævi fideles in pœnitentiæ, & doloris signum vultum ipsum terræ allidebant. Certe id faciendum monet S. Ambrosius in Libro *De pœnitentia*, Cap. XXIV. ubi ita inquit: *Confitere, & faciem Dei præveni satisfactionis officio: humilia ante eum cor tuum, & in conspectu ejus curva cervicem: flecte genua, & eliso vulta terræ prosternere. Suscipiet gemitum tuum cælestis ille protinus advocatus*.

VI. Fuit & ille jam olim mos, ut Pœnitentes non modo, ubi initio Quadragesimæ Episcopo se præsentabant, nudis pedibus adessent, verum etiam in pœnitentiam pedibus nudis circa Ecclesias circuirent. Ad eum ritum ea quidem verba spectant, quæ in quadam Epistola habet Henricus Abbas Clarevallensis relata a Rogerio Hovedeno Parte posteriori Annalium: *Pœnitentia illi talis injungitur, ut infra quadraginta dies a Patria sua exulaturus excederet in servitio pauperum Jerosolymis triennio moraturus. Interim vero singulis diebus Dominicis Ecclesias Tolosanæ Urbis nudus, & discalceatus cum disciplinalibus virgis jussus est circuire*. Quod quidem mirum videri haud debet, cum in processionibus tempore Quadragesimæ fieri solitis reliqui etiam Christifideles pedibus nudis incederent, ut docet Edmundus Martene in Libro *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis*, Cap. XVIII. Num. XIX. & alibi.

VII. Illud nunc investigandum est, quisnam olim daret pœnitentiam Episcopus ne, an vero Sacerdos? Dicitur enim in hoc nostro §. accipere pœnitentiam pœnitentes ab Episcopo, Pœnitentiario, vel aliis, quibus hoc officium commissum est. Certe si pristinam disciplinam inspiciamus, dare pœnitentiam ad Episcopum olim pertinuit: idque cautum est ex variis Canonibus, uti fuse probat eruditus Joannes Dartis in suo, *De Canonica disciplina circa pœnitentiam*, Opusculo, Cap. XXVI. ubi etiam hanc rationem ejus rei assignat, quia, scilicet Episcopi erat judicare de pœnitentium statu, & merito; ejusque fit semper mentio, ut dispenset circa gradus pœnitentiæ percurrendos, in Canone XXX. S. Basilii ad Amphilochium, Canone VII. Concilii Ancyrani, & aliis plurimis. Ceterum si aliquando legamus, pœnitentiam dari a Sacerdote, ut in decretis Eusebio Papæ adscriptis Cap. x. & in aliis veterum Pontificum locis, dicendum est quidem, id intelligi, vel in necessitate, vel jussu Episcopi, vel Sacerdotem ibi sumi pro Episcopo, vel quia is erat usus in quibusdam Diœcesibus, ut nunc est in universa Ecclesia.

VIII. Tandem tametsi olim Episcopus ipse Diœceseos suæ generalis esset Pœnitentiarius, ad eumque solum spectaret pœnitentiæ leges ponere, Canones condere, publicam pœnitentiam decernere, explorare per se se, aut per alios, quo studio pœnitentes operibus piis incumberent, ut pro cujusque vel negligentia, vel diligentia pœnitentiæ tempus protraheretur longius, vel contraheretur: illud nihilominus liquet, quod vel primis Christi seculis, sæviente, quæ dirissima fuit, Decii in Christianos persecutione, ut scribit Socrates Lib. v. Historiæ, Cap. XIX. *Ecclesiarum Episcopi Canoni adjunxerunt, ut in singulis Ecclesiis Presbyter quidam Pœnitentiæ præesset, quo qui post Baptismum lapsi fuissent, coram Presbytero ad eam rem designato peccata sua confiterentur*. Fuse de hoc Presbytero Pœnitentiario Auctores scribunt, quem a Nectario sublatum Hæretici nobis objicientes, pœnitentiæ etiam Sacramentum ab ipso Nectario sublatum calumniantur.

IX. Istiusmodi Hæreticorum commentum egregie passim nostri Theologi confutant. Nobis illud sat fuit ostendisse, jam olim fuisse in Ecclesia Presbyterum, quem vocant Pœnitentiarium. Non enim primo institutus fuit ab Innocentio III. in Synodo Œcumenica Lateranensi IV. anni MCCXV. uti quidam frustra autumant. Si enim retro flectamus vestigia in superiores ætates, ut scite observat in sua veteri, ac nova Ecclesiæ disciplina Vir clarissimus Thomassinus Parte I. Lib. II. Cap. x. Num. v. obvius nobis prodibit Confessor generalis cujusque Diœcesens, cui earundem functionum, confessiones audiendi, & pœnitentias injungendi officium incumbebat. Etenim Eboracense Concilium anno MCXCIV. Can. XXI. statuerat, ut si perjurii reus quis, ideoque excommunicationis telo confixus ad pœnitentiæ medicamentum adproperaret, Canonica ei, vel ab Episcopo imponeretur pœnitentia, vel, si abesset, a Confessore Diœcesano generali: *Ad Episcopum*, inquit, *vel eo absente ad generalem Diœcesis Confessorem transmittantur, ab eo pœnitentiam suscepturi*. Siqui autem repentino casu ea corriperentur ægritudine, ex qua mox animam afflaturi crederentur, eis non imponeretur pœnitentia, sed insinuaretur præcipiendo, ut si quando convalescerent, ad Episcopum recurrerent, vel eo absente ad generalem Diœcesis Confessorem, qui legitimam pœnitentiam indiceret: *In extremis laboribus insinuanda, non imponenda est pœnitentia, eisque firmiter injungatur, ut si vixerint, Episcopum, vel generalem Diœcesis Confessorem absente Episcopo adeant, ut eis pœnitentia competens injungatur*.

X. Erant Romanis Pontificibus sui Pœnitentiarii ante Innocentium III. & ante Concilii Lateranensis

nensis IV. tempora. Quamobrem a verisimilitudine non discrepat, quod memoratus Thomassinus subjicit, decretum in memorato Œcumenico Concilio Lateranensi de Pœnitentiariis ubique terrarum statuendis conditum temperatumque fuisse. Id quod Berthodi Presbyteri Constantiensis testimonio comprobat, qui in Chronico suo, aut in continuatione Chronici Hermanni, anno MLXXXIV. narrat, se a Summo Romano Pontifice ordinatum fuisse Presbyterum, & Pœnitentiarium Romanæ Ecclesiæ eodem tempore constitutum. Certe ex Presbyteris Ecclesiæ Romanæ quosdam constituit Simplicius Papa, qui regere Ecclesiam cœpit anno CDLXVIII. ut Auctor est Anastasius Bibliothecarius, super pœnitentes, qui iis præessent, & eorum exomologeses, seu confessiones audirent: *Hic constituit ad sanctos, Petrum, Paulum, & Laurentium hebdomadas, ut Presbyteri ibidem manerent propter pœnitentes, & baptismum &c.* Horum primus hodie magnus Pœnitentiarius dicitur, qua dignitate in Ecclesia Romana fungitur unus ex Cardinalibus, de cujus officio fuse agit Octavianus Vestrius Lib. I. *De judiciis Aulæ Romanæ*.

XI. Post memoratum Concilium IV. Lateranense vix Synodos invenies, in quibus de Presbytero Pœnitentiario mentio non fiat; præceperat enim in eo Concilio Innocentius III. *tam in Cathedralibus, quam aliis Conventualibus Ecclesiis viros idoneos ordinari, quos Episcopi possint coadjutores, & cooperatores habere non solum in prædicationis officio, verum etiam in confessionibus audiendis, & pœnitentiis injungendis*. Horum coadjutorum cooperatorumve potestatem, ac jurisdictionem solebant, tunc temporis Episcopi ad quasdam personas, & certa crimina restringere, ut nimirum pro diversa personarum conditione varios assignarent Confessarios, graviora quoque crimina sibi nonnunquam reservantes. Id quod fuse ostendit laudatus Thomassinus, in ejusque confirmationem plurimos adducit Conciliorum Canones. Ex quibus omnibus id manifestum fit, non fuisse olim in more positum, ut Episcopus generaliter approbaret Presbyteros, qui in tota ejus Diœcesi confessiones exciperet, nisi Pœnitentiarios.

XII. Voluit tandem Concilium Tridentinum Sessione XXIV. Cap. VIII. ut Pœnitentiarii munus in perpetui Beneficii, & Dignitatis gradum eveheretur; statuitque iccirco, ut in omnibus Ecclesiis Cathedralibus, ubi commode posset, prima vacatura Præbenda Pœnitentiario addiceretur, qui non alius deligi posset, nisi Doctor, vel Licentiatus in Theologia, vel Jure, & annos natus quadraginta, & is cujus tanti ponderis ministerio, & pietas, & eruditio responderet; qui denique, quandiu audiendis confessionibus vacaret, Choro, & Officiis præsens censeretur. Hoc Concilii Tridentini decretum passim Ecclesiæ fere omnes recepere, uti constat ex variis Synodis tum Provincialibus, tum Diœcesanis post Tridentinum celebratis.

XIII. S. Carolus hujus dignitatis, & officii gravitatem perpendens, in sua Mediolanensi quinta Provinciali Synodo, Parte tertia Constitutionum, Cap. *Quæ ad beneficiorum collationem attinent*, statuit quidem, ut ubi primum Præbenda pœnitentialis vacaverit, etiamsi illius conferendæ jus ad alium, quam ad Episcopum, præterquam ad sedem Apostolicam, pertineat, edictum de more proponatur, quo ad concursum evocentur quicumque sint, qui illius muneris causa examen subire velint, alios-ve nominare, qui subeant: confecto autem constituti temporis spatio, uniuscujusque eorum, qui illo nomine convenerint, periculum, experimentumve in litteris, ac doctrinis omni vel diligentissima percunctationum quæstionumve ratione, faciat Episcopus, adhibitis sibi pro arbitrio suo aliis peritis probisque viris; cum etiam de illorum vita, moribus, ætate, gradu, ordine, ceterisque conditionibus ad tale munus necessariis accurate perquirat. Tum demum Episcopus ipse solum rebus iis omnibus accurate perpensis mature in Domino deliberet, & libere deligat quem pro conscientiæ suæ religione digniorem aptioremque existimet, cui tale munus, tantique ponderis recte committatur. Qua in deliberatione idem videat, ut quod præsertim ad Pœnitentiarium attinet, cum peritiam necessariam spectarit, tum maxime vitæ innocentiam, morum gravitatem, spiritualium exercitationum studium, & usum diuturniorem in audiendis confessionibus, exercitatiorem prudentiam, ceterasque religiosæ pietatis virtutes perpendat.

XIV. Extat ea de re in Appendice Concilii Romani anni MDCCXXV. in Basilica Lateranensi habiti celebris Constitutio Benedicti XIII. qua Præbendæ Theologalis, & Canonici Pœnitentiarii in Ecclesiis Cathedralibus, & Collegiatis, etiam oppidorum insignium Italiæ Insularumque adjacentium, ubi non sunt, institutioni consulitur. Sane si eum Episcopi in conferenda hac Dignitate delectum facerent quem Tridentina Synodus, & S. Carolus præscribit, omnibus facile manifestum foret, quam merito hujusmodi Dignitas in Ecclesiis instituta sit, quæ hodie alicubi pene inutilis, & sine ullo officio, aut onere esse apparet, tametsi zelosiores Episcopi in Synodis suis, edictisve varias regulas a Pœnitentiariis servandas præscribant.

XV. Præter Pœnitentiarium, de quo hactenus dictum est, potest Episcopus ex hac nostra Rubrica aliis committere, ut pœnitentiam dent pœnitentibus. Etsi enim Episcopus solus Pastor sit primus, & Princeps Ovilis tota in sua Diœcesi sparsi, & à Deo sibi commendati, potest nihilominus alios sui gregis partibus præficere, sive Parochos Sacerdotes instituat, sive Pœnitentiarios creet, sive Confessarios deleget. Certe Monachi ipsi ex quo in Clerum admissi sunt, ex dispensatione pariter admissi sunt ad Ecclesiastica ministeria, & ad regimen ipsum Parochialium Ecclesiarum in subsidium Clericorum, uti liquido constat ex Can. *Doctos*, Can. *Moderamine*, & sequenti, XVI. Quæstione I. Quod iisdem, ac præsertim Fratribus Mendicantibus Seculo XIII. Pontifices Maximi id privilegii concesserint, ut dare pœnitentiam possent, ex illorum Bullariis liquet. Apud Græcos in Ecclesia Orientali Joannes Antiochenus Patriarcha, qui ipsam Antiochenam Ecclesiam regebat Seculo Christi XII. testatum facit, apud Cotelerium Tomo I. Monumentorum Ecclesiæ Græcæ, Pag. 169. eo ævo confessionum audiendarum, & administrandæ pœnitentiæ ministerium ad solos fere Monachos devolutum fuisse: *Adeo a fidelibus cultus honoratusque fuit Monachorum Ordo, ut confessiones, ac enunciationes peccatorum, consequentesque censuræ, & absolutiones ad Monachos translatæ sint, quemadmodum in præsentiarum quoque fieri videmus*.

XVI. In Occidente, ut aliorum Mendicantium Fratrum privilegia omittam, ex Honorii III. Constitutione edita anno MCCXXI. die IV. Februarii, extatque Tomo I. Bullarii Dominicani, concessum est Presbyteris Ordinis Prædicatorum *pœniten-*

nitentium confessiones audire. Missæ sunt laudati Pontificis litteræ ad universos Ecclesiarum Episcopos. Rursus ex alia constitutione Gregorii IX. edita die XXI. Aprilis anno MCCXXVII. inscripta Episcopis, ac Prælatis Olomucensis Diœceseos conceditur eisdem Fratribus ex auctoritate Romani Pontificis *confessiones audire, & pœnitentias injungere*. Extant litteræ eodem Tomo I. Bullarii Dominicani, Pag. 18. Porro non omittendum hic est, quod docet Vir clarissimus, Adamantius, & Calcentherus nostri temporis (ita olim appellatus est a S. Hieronymo Origenes ob infatigabilem in scribendo legendoque naturam) Antoninus Bremond incliti Ordinis Prædicatorum alumnus, ac Collegii Casanatensis Theologus, Tomo VIII. Bullarii Dominicani in Tractatu *De consensu Bullarum*, Tit. VII. Quæstione VII. Num. IV. Pag. 327. ab Alexandro IV. damnatum fuisse Tractatum, cui Titulus, *De periculis novissimorum temporum*. Ex propositionibus autem damnatis in hoc Tractatu legebatur ista, quod scilicet Fratres Prædicatores, & Minores *de licentia, vel commissione Romani Pontificis, seu Diœcesanorum Episcoporum Prædicatoris exercere officium, & confessiones audire libere non valebant, tamquam per hoc Sacerdotibus Parochialibus præjudicium inferrent*. Id autem, ut scite subjungit laudatus Theologus, oppido falsum esse, docet Alexander IV. Constitutione 124. 125. & 127. quæ incipiunt, *Non sine*, Tomo I. Bullarii Dominicani Pag. 320. & 321. dicens, quod Fratres Prædicatores, & Minores *de licentia, & commissione, vel concessione Romani Pontificis, seu Legatorum, vel Ordinariorum locorum licite possint prædicare populis, & confessiones audire, ac pœnitentias injungere salutares*. De prædicti Tractatus damnatione legendæ insuper sunt variæ Alexandri IV. Constitutiones extantes Tomo ipso Dominicani Bullarii, Pag. 317. & aliis sequentibus.

XXVII. Auctor ejus Tractatus est quidem Guillelmus de sancto Amure ex Oppido Amatoris apud Sequanos Canonicus Bellovacensis, & Theologus Parisiensis, de quo vide plura apud Wadingum in Annalibus Ordinis Minorum ad annum MCCLV. & novissime apud Pagium in Breviario Gestorum Pontificum Romanorum, Tomo II. ubi agit de Alexandro Papa IV. Num. IX.

§. II.

Pontifex interim dicta Sexta, si non sit celebraturus, paratur supra Rochetum (vel si sit Religiosus, supra Superpelliceum) Amictu, Alba, Cingulo, Stola, Pluviali violaceis, Mitra simplici, & Baculo pastorali. Si autem Pontifex est celebraturus, dum dicitur Nona, more solito accipit Sandalia, & cetera paramenta Pontificalia usque ad Dalmaticam inclusive, & desuper Pluviale coloris violacei, & Mitram simplicem, & benedicit Cineres, atque imponit. Quibus peractis, Pontifex cum Ministris, Schola, & toto Clero, Cruce, aqua benedicta, & duobus cereis præcedentibus, egreditur Chorum circa medium Ecclesiæ, ubi parata sit Sedes. Tunc Clerus dividitur per duos Choros hinc inde versus valvas Ecclesiæ. Pœnitentes vero omnes ingressi, prosternunt se cum lacrimis in Ecclesiæ pavimento coram Pontifice inter utrumque Chorum. Tunc Pontifex sedens cum Mitra, vel Archipresbyter stans imponit Cineres super capita singulorum, dicens: *Memento homo, quia pulvis es, & in pulverem reverteris: age pœnitentiam, ut habeas vitam æternam*. Et unus ex Canonicis aspergit eos aqua benedicta.

COMMENTARIUS.

I. Trahit & hæc Rubrica sicut, & cæteræ fere omnes suam originem a ms. Pontificali Gulielmi Durandi, cui consonat ms. Pontificale Ecclesiæ Lugdunensis, quod usui fuit Ecclesiæ Tarentasiensi; postquam enim præscripsit, ut pœnitentes, quibus solemnis est pœnitentia imponenda, feria IV. in Capite jejunii, hora quasi tertia conveniant ad Ecclesiam Cathedralem, in vilibus vestibus, & vultibus ad terram demissis, accipientesque pœnitentiam juxta modum culpæ a Pœnitentiario Episcopi, vel ab iis quibus hoc officium deputatum est, tum omnes ejiciantur, maneantque ante fores Ecclesiæ; hæc statim mandat: *Interim Pontifex dicta Sexta, paratur Amictu, Alba, Stola, Pluviali, seu Cappa, Mitra simplici, & Baculo pastorali. Ministri etiam parantur, & benedicit Cineres, qui in quibusdam Ecclesiis fiunt de ramis benedictis præteriti anni, si habeantur &c.* Pontificale Ecclesiæ Bisuntinæ annorum circiter DC. non modo præscribit, ut hora sexta Feria IV. Cinerum veniant omnes ad majorem Ecclesiam tam Clerus, qua Populus; verum etiam, ut tunc induat se *Archiepiscopus Alba, & Stola, & purpurea cappa*; & ascendat ambonem annuncians populo proprietatem diei, qualiter se debeant habere rei, qui ejiciendi sunt ab Ecclesia, & quanta instantia debeant pro eis orare, qui per Dei donum remanent intra Ecclesiæ septa. Adjungit mox, ut *his ita gestis benedicantur Cineres, & deportentur in testeo vase, ut cognoscat se homo terram esse, & in Cinerem reversurum*:

II. Ritus aspergendi Cinere pœnitentes desumtus est quidem a veteri Testamento, in quo passim legitur, Judæos in mœstitiæ indicium sacco opertos Cinere se conspersisse. Primus omnium pœnitentibus Job exemplum exhibuisse videtur, cum, uti ha-

habetur, Cap. XLII. post funera, vel post flagella adhuc in sui redargutione etiam in cilicio, & cinere lamenta pœnitentiæ sumsit, dicens: *Ieciro ipse me reprehendo, ago pœnitentiam in favilla, & cinere*. Observat hæc S. Isidorus Lib. II. *De officiis Ecclesiasticis*, Cap. XVI. ubi etiam exemplum Davidis, ac Ninivitarum innuit, de quorum Rege apud Jonam Prophetam Cap. III. habetur, quod ubi ad eum pervenit prædictio subversionis Civitatis Ninive, *surrexit de solio suo, & abjecit vestimentum suum a se, & indutus est sacco, & sedit in cinere*.

III. Hunc morem & primos Christianos servasse, ubi de suis criminibus pœnitentiam agerent, docet nos pervetustus Auctor Tertullianus, Cap. V. Libri *De pudicitia*, quem factus Montanista adversus Catholicos scripsit: *Adsistit Idololatres, adsistit homicida: in medio eorum adsistit & mœchus. Pariter de pœnitentiæ officio sedent, in sacco, & cinere inhorrescunt, &c.* Describit eamdem disciplinam in Lib. *De pœnitentia*, Cap. IX. his verbis: *De ipso quoque habitu, atque victu mandat*, (idest exomologesis) *sacco, & cineri incubare, corpus sordibus obscurare &c.* Apud S. Cyprianum in Libro de lapsis legimus, quod pœnitentes, *orare oportet impensius, & rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes, ac fletibus ducere, tempus omne lacrimosis lamentationibus occupare, stratos sola adhærere cineri, in cilicio, & sordibus volutari, post indumentum Christi perditum, nullum hic jam velle vestitum*. Item de Natalio scribit Eusebius Lib. V. Historiæ, Cap. XXVII. quod *mane surrexit cilicio, & sacco indutus, Cineribus aspersus cum magno mœrore, & lacrimis ad pedes Zephyrini Pontificis se supplicem abjecit*. Hoc quoque ritu usos olim Donatistas fuisse, prodit S. Optatus Milevitanus Lib. VI. adversus Parmenianum, ubi agens de hujusmodi schismaticis, qui Catholicas Virgines pœnitentiam suscipere cogebant, ita scribit: *Jam consecratas adspergistis immundis cineribus: crines jussistis etiam salsa aqua perfundi*.

IV. Longum esset in hac re aliorum testimonia recensere. Profecto unum non prætermittam, quod legi apud S. Isidorum Lib. II. *De officiis Ecclesiasticis*, Cap. XVI. ubi S. Doctor de pœnitentibus loquens, & ritus meminit, & ejus rationem assignat. *Cinere autem adspergunt*, inquit, *ut sint memores, quia cinis, & pulvis sunt; vel quia pulvis, idest impii facti sunt: unde & illi prævaricatores primi homines recedentes a Deo, malisque factis offendentes Creatorem, in pulverem, unde primum sumti sunt, redierunt*. Tum & de cilicio verba faciens, quod, ut infra dicemus, imponi olim pœnitentibus consuevit, ita utrumque ritum impositionis cilicii, & cineris egregie exponit: *Bene ergo in cilicio, & cinere pœnitens deplorat peccatum, quod in cilicio asperitas, & compunctio peccatorum, in cinere pulvis ostenditur mortuorum: & iccirco in utroque pœnitentiam agimus, ut & compunctione cilicii agnoscamus vitia quæ per culpam commisimus; & per favillam cineris perpendamus mortis sententiam, ad quam peccando pervenimus*.

V. Quod benedici debeant cineres imponendi capitibus pœnitentium, jam supra audivimus ex mss. Pontificalibus Ecclesiæ Lugdunensis, & Bisuntinæ, in quorum altero de eo etiam ritu admonemur, ut nempe *benedicantur Cineres, & deportentur in testeo vase, ut cognoscat se homo terram esse, & in cinerem reversurum*. Pro varietate Ecclesiarum variæ & erant olim Orationum formulæ, quibus cineres benedicebantur, uti in antiquis mss. Missalibus, & Pontificalibus videre est; in quibus etiam variæ recensentur formulæ, quibus super pœnitentium capita cineres imponebantur. Juxta Bisuntinæ Ecclesiæ Pontificalis præscriptum, ita quidem ajebat Sacerdos: *Recognosce homo, quia cinis es, & in cinerem reverteris*. In ms. Pontificali Ecclesiæ Lugdunensis hoc modo legitur: *Memento fili, quia pulvis es, & in pulverem reverteris: age pœnitentiam, ut habeas vitam æternam*. Testatur Grancolas in Breviarium Romanum, Cap. XLV. in quibusdam Ritualibus hanc haberi formulam: *Pœnitentiam age cum cilicio, & cinere*. In aliis vero istam: *Cineris hujus aspersio sit mihi, quæso Domine, remedium salutis*. In Ecclesia Pictaviensi cineres sub hac forma imponebantur: *Pœnitentiam age in cinere, & cilicio, & memento, quia cinis es, & cinis eris, & in cinerem reverteris, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen*. In Coloniensi: *Homo recognosce, quia cinis es; & in cinerem ibis, pulvis es, & in pulverem reverteris; ideo age pœnitentiam, & habebis vitam æternam*. In Autissiodorensi: *Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reverteris, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen*.

VI. Illud quoque de cineribus istis adnotandum censeo, quod nempe non modo ab Episcopo benedicerentur, sed & etiam aqua benedicta aspergerentur, ut pro comperto habemus ex plurimis mss. Pontificalibus, ac præsertim ex memorato Lugdunensis Ecclesiæ Pontificali. Quod vero in iisdem Pontificalibus Libris scriptum est, cineres immitti in capita pœnitentium, eosque aqua benedicta lustrari, profecto id fit ex antiquo Ecclesiæ more, qui recensetur in Concilio Agathensi apud Burchardum Lib. IX. Cap. XXVI. apud Ivonem Parte XV. Decreti, Cap. XLV. & apud Gratianum Distinctione L. Can. LXV. ubi ita legimus: *Tunc surgens ab oratione, juxta quod Canones jubent, manus eis imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum cooperiat*.

VII. Juxta ritum in antiquo Missali Ecclesiæ Lemovicensis descriptum, cineres capitibus Pœnitentium feria IV. in principio Quadragesimæ non prius imponebantur, quam post recitatos septem Psalmos pœnitentiales, & Litanias; item post varias preces, atque orationes. In Litaniis is servabatur ritus: *Duo Vicarii*, inquit, *in habitu suo stantes erecti incipiunt alta voce Letaniam in hunc modum*, Kyrie eleison. *Et omnes prostrati respondent idem, quod & ipsi Vicarii dicunt; & sic dicitur tota Letania usque ad istum locum*: Ut Domnum Apostolicum. *Et post illum versum Episcopus, vel Hebdomadarius a prostratione aliquantulum se erigens flexis genibus ibi in bacino cineres a dextris positos benedicat, ter dicens*: Ut hos cineres. *Et statim redeat in prostrationem, duobus Vicariis prosequentibus residuum Letaniæ*. Ea finita, sequuntur mox preces orationesque ad cineres ipsos benedicendos, quos deinde Episcopus aqua benedicta aspergit, eosdemque incensat, & singulorum pœnitentium capitibus imponit sub ea verborum formula: *Memento homo, quia cinis es, & in cinerem ibis, pulvis es, & in pulverem reverteris*.

VIII. Ex dictis deducitur, quod passim eruditi Scriptores docent, sacros Cineres, quibus initio Quadragesimæ omnes adspergi solemus, ad solos publi-

publicos olim pœnitentes pertinuisse, subsequentibus autem temporibus aliquos pietate insignes voluisse participes esse harum publicarum humiliationum, & cinere sacro etiam conspergi cum publicis pœnitentibus; idque demum in communem jam transisse consuetudinem seculo scilicet XII. ac XIII. Neque desunt hodie Ecclesiæ, in quibus, ut testatur Joannes Grancolas, dantur cineres in limine majoris januæ, quo loco dabantur olim pœnitentibus, qui postea extra Ecclesiam remanebant. Romæ cum magnus Pœnitentiarius cinerem imponat Papæ, aliisque in plurimis Ecclesiis id etiam servetur, ut magnus Pœnitentiarius sacram Cineris cæremoniam peragat, apertissime, quod superius dictum est, comprobatur, post XII. seculum Cinerum distributionem, quæ solis dabatur publicis pœnitentibus, factam esse cæremoniam cunctis fidelibus communem. Porro autumo, seculo XI. jam in usu fuisse hanc disciplinam; legimus etenim in Can. IV. Concilii Beneventani, quod habitum est anno MXCI. cunctis Fidelibus utriusque sexus præceptum fuisse, ea die Cineres super capita sua accipere: *Omnes tam Clerici, quam Laici, tam viri, quam mulieres die illo Cinerem super caput accipiunt.*

IX. Dici etiam potest seculo VII. publice pœnitentes æque, ac omnes fideles Christianos initio Quadragesimæ solitos fuisse pœnitentiam accipere, corpusque cilicio, & cinere induere, uti aperte constat ex Concilio Toletano IV. anni DCXXXIII. Canone X. cujus hæc sunt verba: *Tunc enim opus est fletibus, ac jejuniis insistere, corpus cilicio, & cinere induere, animum mœroribus dejicere, gaudium in tristitiam vertere, quousque veniet tempus resurrectionis Christi &c.* Apud plerosque hic mos inoleverat, ut postquam in die Cinerum, accurrentium capitibus fuerant impositi sacri Cineres, ii qui supererant religiose conservarentur, atque morientibus supponerentur. Solemne hoc erat apud Floriacenses, in quorum veteribus Consuetudinibus hæc leguntur: *Dominus Abbas, vel Sacerdos, si ipse non adest, cum stola tantum benedicit Cineres de cremiis sarmentorum, qui & studiose mundantur, & cribrantur a Sacrista.* Ubi nota quomodo, & ex qua materia præparentur Cineres. Sequitur: *Residuum Cinerum, qui in hac die fratrum capitibus imponuntur, ab infirmario conservantur, ut morientibus Fratribus substernantur.*

X. Processio fiebat die ipsa initii Quadragesimæ ad producendos pœnitentes ad fores Ecclesiæ, fiebatque nudis pedibus, etiam in Monasteriis, ut Lanfranchus in statutis suis præcipit: *Discalceent se ad Processionem.* Erat in usu hæc disciplina etiam Romæ, ubi Papa ipse cum Cardinalibus, & Clero nudis pedibus procedebat ab Ecclesia S. Susannæ ad Ecclesiam S. Sabinæ, uti in Ordinibus Romanis videre est a Mabillonio in suo Musæo Italico editis. Formula quæ Romæ, & alibi in distribuendis Cineribus usitatur, est, *Memento homo, quia pulvis es &c.* Cum distribuuntur Papæ Cineres, nihil dicitur, ut advertit Ordo Romanus Amelii tempore Urbani VI. Pontificis scriptus anno MCCCLXXVIII. Atque hæc obiter dicta sint occasione Cineris, qui imponi ex ritu antiquo pœnitentibus consuevit. Cæterum etsi disciplina sit complurium Ecclesiarum, uti refert Grancolas, ut magnus Pœnitentiarius cæremoniam Cinerum peragat, testatur nihilominus Eruditissimus Cajetanus Merati in suis Additionibus ad Gavantum Tomo II. Pag. 890. Cinerum benedictionem, quam faceret Episcopus præsens, eo absente, vel impedito, ad primam Dignitatem, non vero ad Canonicum hebdomadarium pertinere, ex decreto Sac. Rit. Congregationis XXI. Martii MDCIX. Vide apud ipsum clarissimum Virum & alia Decreta, quæ ad eandem rem attinent.

XI. Tandem, ut ad nostram Romani Pontificalis Rubricam revertamur, ex ipsius quidem præscripto, cui concinit Pontificale ms. Durandi, peracta Cinerum benedictione, Pontifex cum Ministris, Schola, & toto Clero, Cruce, aqua benedicta, & duobus cereis præcedentibus, egreditur Chorum circa medium Ecclesiæ, ubi parata sit sedes. Tum mandat, dividi Clerum per duos choros hinc inde versus valvas Ecclesiæ; pœnitentes vero ingressos prosternere se cum lacrimis in Ecclesiæ pavimento coram Pontifice inter utrumque chorum; Pontificem autem sedentem cum Mitra, vel Archipresbyterum stantem imponere Cineres super capita singulorum sub descripta verborum formula: *Memento homo, quia pulvis es &c.* Quod benedictis Cineribus Pontifex cum Ministris, præcedentibus Schola, & toto Clero, Cruce, aqua benedicta, & duobus cereis, egrediatur extra Chorum circa medium Ecclesiæ, ubi parata sit sedes, præscriptum etiam habemus ex ms. Pontificali Ecclesiæ Lugdunensis annorum circiter CD. In eo autem a nostro Romano Pontificali differt, quod in ipso Lugdunensi Clerus quidem coram Pontifice dividitur per duos choros hinc & inde versus valvas Ecclesiæ seriatim ordinandos; quilibet tamen Archipresbyter nominatim vocat pœnitentes Archipresbyteratus sui; qui omnes ingressi prosternunt se quidem cum lacrimis in Ecclesiæ pavimento coram Episcopo inter utrumque chorum, tenent tamen in manibus candelas accensas; unusque Archipresbyter aspergit eos genuflectentes aqua benedicta, alter vero Archipresbyter, sive ipse Pontifex super capita singulorum Cineres imponit, dicens: *Memento fili, quia pulvis es, &c.*

XII. Consuevisse pœnitentes prosterni, passim docent antiqui Patres, inter quos Tertullianus in Lib. *De pœnitentia*, Cap. IX. ita scribit: *Itaque exomologesis prosternendi, & humilificandi hominis disciplina est.* Observavit jam olim hanc prosternendi disciplinam regius Vates, qui Psalmo CXVIII. ait: *Adhæsit pavimento anima mea.* Imitatus est eum pronunciatis iisdem verbis Magnus Theodosius post cædem Thessalonicensem, quando teste Theodoreto Lib. V. Historiæ, Cap. XVII. *ab Ambrosio receptus intra Ecclesiam, non ausus stans, aut flexis tantum genibus precari, pronus humi abjectus versum allegatum recitavit, capillos manibus lacerans, frontem feriens, lacrimis solum signans.* Ut merito de eodem ita scripserit Augustinus Lib. V. De Civitate Dei, Cap. XXVI. *Quid autem fuit ejus religiosa humilitate mirabilius, quando in Thessalonicensium gravissimum scelus, cui jam Episcopis intercedentibus promiserat indulgentiam, tumultu quorundam, qui ei cohærebant, vindicare compulsus est, & Ecclesiastica coercitus disciplina sic egit pœnitentiam, ut Imperatoriam celsitudinem pro illo populus orans magis fleret videndo prostratam, quam peccando timeret iratam?* Thessalonicæ, quæ Civitas est in Macedonia, cum tumultu theatrali quidam, & ductores Ordinum, & in Exercitu Magistratus essent a Civibus pulsati, graviter hoc ferens Theodosius, atrociter in eam Civitatem jussit animadverti; precibus tamen Episcoporum Thessalonicensibus noxam condonaverat. Sed cum potentium

tentium in interiore aula amici injuria essent affecti, illi Theodosii animum multa suadendo tundendoque, ad vindictam impulerunt: exercitus a Principe in Urbem immissus multa civium millia obtruncavit. Ob quod facinus S. Ambrosius Mediolanensis Pontifex Imperatorem feriis Dominicæ Resurrectionis sacris interdixit, quoad indictam publicam pœnitentiam exolveret. Imperator Pontifici dicto audiens fuit, modesteque prostratus, atque abjectus more, ac instituto veterum pœnitere se commissi professus, veniamque a Deo, & Cælitibus primum, deinde ab Episcopo, postremo a tota Ecclesia petiit, ad hunc modum excitatus Ecclesiæ sacrisque redditus est.

XIII. Usque adeo autem pœnitentium est se prosternere, ut frequenter pro iisdem habeantur prostratio, sive genuflexio cum pœnitentia. Vide Landtmeter Lib. I. *De vetere Clericorum vita, & disciplina*, Cap. XXXXVI. Vide & Scriptores Ecclesiasticos, apud quos frequenter hæc prostratio occurrit a pœnitentibus etiam Principibus usitata, iisdemque ab Episcopis præscripta, ubi ad expianda commissa facinora publicam, ac solemnem pœnitentiam agebant.

§. III.

Postea Pontifex stans deposita Mitra benedicit cilicia in hunc modum. ℣. *Adjutorium nostrum in nomine Domini*. ℟. *Qui fecit cælum, & terram*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*.

Omnipotens, & misericors Deus, qui peccatoribus pietatis tuæ misericordiam quærentibus hoc indumento vestitis misericordiam tuam, & veniam tribuisti; obsecramus clementiam tuam, ut hoc indumentum, quod vocatur cilicium, bene ✠ dicere, & sancti ✠ ficare digneris; ut quicumque eo pro peccatis suis indutus fuerit, & misericordiam tuam imploraverit, veniam, & indulgentiam tuæ sanctæ misericordiæ consequatur. *Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*. Asperguntur aqua benedicta.

§. IV.

Benedictis ciliciis, Pontifex capita eorum cooperit cum eis, dicens: *Apud Dominum misericordia est, & apud Deum redemptio; ita enim lapsis hominibus subvenit, non solum per Baptismi, & Confirmationis gratiam, sed etiam per pœnitentiæ medicinam, ut spiritus humanus vita reparetur æterna*. ℟. *Deo gratias*.

COMMENTARIUS.

I. UNa cum sacris Cineribus imposita fuisse pœnitentibus & cilicia, testantur non modo antiqui mss. Libri Pontificales, & Patres, ac Synodi, verum etiam veterum pœnitentium exempla, quos iis indutos in pœnitentiæ indicium, apud Scriptores Ecclasiasticos legimus. De Natalio scribit Eusebius Lib. V. Cap. XXVII. quod *mane surrexit cilicio, & sacco indutus, cineribus aspersus, cum magno mœrore, & lacrimis ad pedes Zephyrini Pontificis se supplicem abjecit*. Floruit Zephyrinus initio seculi tertii. Concilium Agathense, quod anno Christi DV. calebratum fuit in Galliis, Can. XV. expresse mandat, ut *pœnitentes tempore, quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum, & cilicium super caput a Sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur*. Ubi nota, receptam fuisse ubique disciplinam, ut pœnitentibus rite cilicium a Sacerdote imponeretur.

II. Hujus habitus rationem hanc reddit S. Hieronymus in Cap. III. Lamentationum Hieremiæ: *In cilicio quippe asperitas, & compunctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum. Ei idcirco utrumque hoc adhiberi ad pœnitentiam solet, ut in compunctione cilicii cognoscamus, quid per culpam fecimus, & in favilla cineris perpendamus, quid per vitium facti sumus. Consideretur ergo in cilicio pungentia vitia: consideretur in cinere per mortis sententiam subsequens justa pœna vitiorum. Quia enim post peccatum carnis contumeliæ surrexerunt, videat homo in asperitate cilicii superbiendo, quid fecit; videat in cinere, usquequo peccando pervenit*. Eadem fere docet sanctus Isidorus Episcopus Hispalensis Lib. II. *De Ecclesiasticis officiis*, Cap. XVI.

III. Aliam subjungit memoratus Hieronymus rationem a mox superius descripta minime dissimilem, his quidem verbis: *Potest quoque cilicio ipsa in reprehensione, atque pœnitentia dolorum compunctio designari. Nam hoc quod ait beatus Job*: Ipse me reprehendo; *quasi quodam cilicio pungitur, dum in mente sua asperis redargutionum stimulis confricatur. In cinere autem agit pœnitentiam; quia ex primo peccato, quid per justum judicium factus sit, solerter attendit*. Porro scita observat Morinus Lib. VI. de pœnitentia, Cap. II. Num. XIV. primam istius, tam lugubris habitus causam esse antiquorum Judæorum imitationem, qui in veteri Testamento, vel pœnitentiam de criminibus agentes, vel dolorem maximum testantes, vel periculum imminens avertere apud Deum satagentes, semper cum cinere, cilicio, & sacco, veste lacerata, nobis exhibentur. Hujus consuetudinis exempla multa

multa refert S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum, pœnitentiam Fabiolæ matronæ Romanæ describens; quam habes in selectis a me editis S. Doctoris Epistolis, ac Notis illustratis, Lib. III. Pagina 399. & seqq. facileque exempla ipsa ex Scriptura sacra colligi possunt, neminique literas sacras profitenti hunc Judaicum morem incognitum autumo.

IV. Olim quoque cum ægrotis pœnitentia imponebatur, servari in iis debuisse cineris, atque cilicii ritum, aperte constat ex Concilio Toletano III. anni DLXXXIX. Can. XII. *Quicumque*, inquit, *ab Episcopo, vel Presbytero sanus, vel infirmus pœnitentiam postulat, id ante omnia Episcopus servet, & Presbyter, ut, si vir est, sive sanus, sive infirmus, prius eum tondeat, aut in cinere, & cilicio habitum mutare faciat, & sic pœnitentiam ei tradat.* Quod cilicium hujusmodi, ae einis benedici consueverit, liquido apparet ex variis mss. Ordinibus a Morino relatis. Solemne fuit Monachis, qui lugentium, atque pœnitentium officium gerunt, uti docet S. Hieronymus, non modo cilicio incubantes mori, sed etiam dum viverent, perpetuo solitos fuisse illud gestare, uti ostendit Benedictus Haeftenus, *Disquisitionum Monasticarum* Libro V. Tractatu III. Disquisitione VIII. Testatur autem Petrus Venerabilis Lib. I. *Miraculorum*, Cap. IV. ubi de quodam Monacho moribundo verba facit, non modo Monachos, sed & ceteros Christianos in cinere, & cilicio ex hac vita migrare consuevisse: *Cumque, sicut mos Christianorum est, & maxime Monachorum in substrato cilicio, & cinere a fratribus compositus jaceret, atque horam vocationis expectaret, Fratres Monasterii, ut ejus exitum orationibus commendarent, venerunt, &c.* Apud Floriacenses, ut in ipsorum priscis Consuetudinibus legitur, residuum Cinerum, qui initio Quadragesimæ benedici solent, & fidelium capitibus imponi, *ab infirmario conservantur, ut morientibus Fratribus substernantur*. Vide Martenium Libro III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. XI. Num. XIII. ubi varia de hac re profert exempla, variosque Rituales libros recenset, de benedictione, & impositione cilicii tam pro infirmo, qui inunctus est, quam pro alio sano homine illud recipere volente.

V. Illud insuper de ciliciis adnotandum superest, quod tradit Graneolas in Beviarium Romanum, Cap. XLIII. nonnullis in locis ferri ad processionem cilicia; in aliis cuilibet pœnitenti cilicium imponi; Lugduni vero una cum cineribus benedici & virgas, tamquam instrumenta propria, & idonea ad castigandos pœnitentes, & punienda illorum peccata. Quicquid sit de hoc ritu, ad hunc referri Commentarium, ubi de cilicio pœnitentium agitur, potest, quod scribit S. Eligius Episcopus Noviomensis Homilia VIII. ita alloquens sui temporis, idest seculi VII. quo ipse floruit, pœnitentes: *Cur ergo in sinistra parte Ecclesiæ positi estis? Non sine causa usus Ecclesia hoc obtinuit. Verum quia Dominus in judicio oves, hoc est justos, a dextris; hœdos vero, idest peccatores a sinistris ponet. Hœdi enim significant peccatores. Unde & cilicia, quæ sunt indumenta pœnitentium, e pilis hœdorum, & caprarum fiunt.* Ubi nota I. Ecclesiæ usum ponendi in sinistra Templi parte pœnitentes. II. cilicia esse pœnitentium indumenta. III. e pilis hœdorum illa confici.

§. V.

Quo facto, Pontifex incipit Antiphonam: *Ne reminiscaris*, & super Faldistorium accumbit, & Ministri, & totus Populus, & pœnitentes prosternunt se in terram, & pro ipsorum pœnitentium absolutione dicunt septem Psalmos Pœnitentiales alternatim. Deinde dicitur Antiphona: *Ne reminiscaris*. Postea dicuntur Litaniæ. Quibus finitis, Pontifex dicit super ipsos pœnitentes: *Pater noster*. Reliqua secreto: ℣. *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Salvos fac servos tuos, & ancillas tuas*. ℟. *Deus meus sperantes in te*. ℣. *Mitte eis Domine auxilium de sancto*. ℟. *Et de Sion tuere eos*. ℣. *Nihil proficiat inimicus in eis*. ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere eis*. ℣. *Esto eis Domine turris fortitudinis*. ℟. *A facie inimici*. ℣. *Domine Deus virtutum converte nos*. ℟. *Et ostende faciem tuam, & salvi erimus*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. Oremus.

Exaudi Domine preces nostras, & confitentium tibi parce peccatis, ut quos conscientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*. Oremus.

Præveniat hos famulos tuos, vel *has famulas tuas, quæsumus Domine, misericordia tua; ut omnes iniquitates eorum celeri indulgentia deleantur. Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*. Oremus.

Adesto Domine supplicationibus nostris, nec sit ab his famulis, vel *famulabus tuis clementiæ tuæ longinqua miseratio; sana vulnera, eorumque dimitte peccata; ut ab omnibus iniquitatibus expiati, tibi, Domine, semper valeant adhærere. Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*.

Oremus.

Domine Deus noster, qui offensione nostra non vinceris, sed satisfactione placaris: respice, quæsumus, ad hos famulos tuos, vel *has famulas tuas*, *qui se tibi peccasse graviter confitentur; tuum est enim absolutionem criminum dare, & veniam præstare peccantibus, qui dixisti, te pœnitentiam malle peccatorum, quam mortem; concede ergo, Domine, ut tibi pœnitentiæ excubias celebrent, & correctis actibus suis, conferri sibi a te sempiterna gaudia gratulentur. Per Christum Dominum nostrum.* ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Nihil in hoc §. habetur, quod in pervetustis Pontificalibus Libris non extet. De orationum antiquitate addubitare minime licet, cum ipsas legamus non modo passim in septimi seculi Pontificalibus, & deinceps, uti videre est apud Edmundum Martene Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Articulo VII. verum etiam in antiquissimo Sacramentario Petaviano, quod erat in usu in Ecclesia Romana ante sanctum Gregorium, licet post S. Gregorium in Gallia scriptum fuerit. Gelasianum dici potest Sacramentarium, etsi sæpius in Opere, *De pœnitentia* a Morino vocetur Petavianum ab ejus possessore, viro amplissimo D. Petavio Parlamenti Gallicani Senatore, qui illud ipsi Morino utendum dederat. Habentur & ipsæ orationes in Sacramentario sancti Gregorii Papæ, in quo etiam, sicut & in Gelasiano alia hæc oratio subjicitur; *Precor Domine clementiam tuæ majestatis, ac nominis, ut huic famulo tuo peccata, & facinora sua confitenti veniam dare, & præteritorum criminum debita relaxare digneris; qui humeris filii tui ovem perditam reduxisti ad caulas; qui publicani precibus, vel confessione placatus es. Tu etiam Domine & huic famulo tuo placare, tu ejus precibus benignus adsiste: ut in confessione flebili permanens, clementiam tuam celeriter exoret, & sanctis altaribus restitutus, spei rursus æternæ, & cælesti gloriæ reformetur. Per eundem Dominum nostrum.*

II. Quærat quispiam, cur nulla hic Psalmorum Pœnitentialium mentio fiat, cum alias eosdem recitandos, vel alios loco eorum, complures Libri Pontificales præscribant? Puto equidem, id factum esse, quod unusquisque Presbyter illos memoria teneret; eandemque ob rationem multa quæ ad particulares quosdam ritus pertinent, in iis omitti sæpe solere, quæ ex aliis supplere oportet. Deinde fieri potuit, quod docet Morinus Lib. VI. *De pœnitentia*, Cap. XVIII. ut qui Sacramentarium sibi describeret, aut describi curaret, aliqua prudens omitteret, vel quod ea memoriter sciret, vel quod ex alio Codice præsto haberet. His accedit, quod Sacramentaria, & Pœnitentialia recentiora, sicuti & omnes Libri Rituales recentiores ab antiquioribus dupliciter semper differunt. Primum, quod illa cæremonias accuratius, & minutius descriptas contineant; hæc negligentius. Deinde, quod fere semper posteriora prioribus novas quasdam addant; solent enim plerumque posteriores Pontifices variis causis ducti cæremonias aliquas anterioribus addere.

III. Porro autem novum minime est, ut ante descriptas orationes Psalmi VII. pœnitentiales una cum oratione Dominica, & variis precibus recitentur. Constat id quidem ex Ordine antiquo Romano apud Hittorpium, in eo Titulo, qui inscribitur: *Ordo in IV. feria Quadragesimæ, quæ est in capite jejunii*. Ubi ita legimus: *Tunc imponat Sacerdos septem Psalmos pœnitentiales*: Domine ne in furore tuo I. Beati quorum. Domine ne in furore tuo II. Miserere mei Deus. Domine exaudi I. De profundis. Domine exaudi II. *Postea dicat orationem Dominicam, & preces istas*: Domine convertere, & eripe animam meam, &c. Tum varias precum formulas, & quidem prolixiores recenset, ac in nostro hoc §. habentur, orationesque longe plures, ac in ipso nostro §. descriptæ sunt. Varios antiquos Ordines ad imponendam pœnitentiam in Quadragesima, in quibus præter orationes, ac preces mentio fit septem Psalmorum una cum Litania dicendorum, legere est apud laudatum Morinum in calce Librorum, *De pœnitentia*; & apud Martenium Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Articulo VII. Adde his Canonem IX. Concilii Agathensis apud Burchardum Lib. IX. Cap. XXVI. Ivonem Parte XV. Cap. XLV. & Gratianum Can. *In Capite*, Distinctione L. ubi diserte præscriptum est, ut Episcopus in imponenda pœnitentibus pœnitentia publica, ac solemni, *cum omni Clero septem Pœnitentiæ Psalmos in terram prostratus cum lacrimis pro eorum absolutione decantet*.

IV. Unum in hoc Canone, ac in plurimis Libris Pontificalibus profecto est, quod dictis orationibus Episcopus pœnitentibus manus imponit, aquam benedictam super eos spargit, cinerem prius mittit, deinde cilicio capita eorum cooperit. Qui ritus, ut superius notatum est, & uti constat ex aliis plerisque Libris Pontificalibus, præsertim recentioribus, ab Episcopo prius peragi solene, quam septem Psalmi pœnitentiales, & orationes dicantur. Sed hoc parum refert, satisque est ostendisse, ritus hosce esse antiquissimos.

§. VI.

His peractis, surgunt Pœnitentes, & facit eis Pontifex sermonem, ostendens, qualiter Adam propter peccatum ejectus est de paradiso, & multa maledicta in eum congesta sunt; & qualiter ejus exemplo ipsi de Ecclesia ad tempus ejiciendi sunt. Quo facto, accipiat unum ex eis per dexteram ma-

num; & omnes alii similiter se manibus tenentes candelas accensas in manibus habentes subsequantur eum, & ita eos ejiciat de Ecclesia, cum lacrimis, dicens: *Ecce ejicimini vos hodie a liminibus sanctæ Matris Ecclesiæ propter peccata, & scelera vestra, sicut Adam primus homo ejectus est de paradiso propter transgressionem suam*. Et interim Schola cantat Responsorium Tono VII. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, dicit Dominus ad Adam, cum operatus fueris terram, non dabit fructus suos, * sed spinas, & tribulos germinabit tibi*. ℣. *Pro eo, quod audisti vocem uxoris tuæ plus, quam me: maledicta terra in opere tuo non dabit fructus suos*. * *Sed spinas*. Aliud Responsorium Tono VIII. *Ecce Adam quasi unus e nobis factus est, sciens bonum, & malum.* Videte ne forte sumat de ligno vitæ, & vivat in æternum*. ℣. *Fecitque Dominus Adæ tunicam pelliceam, & induit eum, & ait*. * *Videte*. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*. * *Videte*.

COMMENTARIUS.

I. Decantatis septem pœnitentialibus Psalmis, aliisque peractis ritibus, mandat quidem Agathensis Synodus apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum, ut Episcopus *pœnitentibus denuntiet, quod sicut Adam ejectus est de paradiso, ita & ipsi pro peccatis ab Ecclesia abjiciuntur; postea jubeat Ministris, ut eos extra januas Ecclesiæ expellant; Clerus vero prosequatur eos cum Responsorio, scilicet*: In sudore vultus tui vesceris pane tuo &c., *ut videntes sanctam Ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam, atque commotam, non parvipendant pœnitentiam*. Allusisse ad id videntur Alberstadienses in Saxonia Germaniæ, apud quos, referente Ænea Sylvio, qui postea fuit Pius II. Pontifex Maximus, in historia Europæ, Cap. XXXI. homo quidam veterum pœnitentium personam induebat, ac lugubri veste obtectus, obvoluto capite, prima jejunii die, seu feria IV. Cinerum ad Templum deducebatur, indeque peractis divinis officiis ejectus, jejunabat quadraginta dies, nudis pedibus incedebat. Invitatus a Canonicis per vices comedebat, quod ipsi apponebatur: somnus ei post mediam noctem in plateis; nec nisi ad januas veniebat Ecclesiæ; & cum Adam e Paradiso ejectum repræsentaret, Adam appellabatur. Teste Edmundo Martene, ritus ejiciendi Pœnitentes ex Ecclesia adhuc in quibusdam Gallicanis Ecclesiis perseverat, ut in Cenomanensi, & Rotomagensi: in Ecclesia autem Augustodunensi ultimus Canonicorum repræsentans pœnitentium personam de Ecclesia ejicitur.

II. Antiquam consuetudinem ejiciendi ab Ecclesia pœnitentes initio Quadragesimæ, canentibus Clericis: *In sudore vultus tui &c.* testatam habemus in plurimis Pontificalibus Libris; quales sunt Anglicanus Monasterii Gemmeticensis annorum circiter mille, Bellovacensis, & alii relati a Morino, & Martene: quibus adde Ordinem antiquum Romanum, in quo Versiculi æque, ac Responsoria in nostro hoc descripta §. recensentur. Porro ex Pontificali Bellovacensi, postquam Episcopus denuntiavit, quod sicut Adam projectus est de Paradiso, ita & ipsi ab Ecclesia pro peccatis abjiciuntur; jussitque Ministris, ut eos extra januas Ecclesiæ expellant: Clerus pœnitentes quidem prosequitur cum Responsorio: *In sudore vultus tui &c.* sed eo finito, claudit eis Episcopus Ecclesiæ januam, Clerusque tunc prosequitur Responsorium: *Ecce Adam quasi unus &c.* & Versiculum: *Cherubim, & flammeum &c.* Geneseos Cap. III. Ex ms. Pontificali Ecclesiæ Bisuntinæ annorum DC. recitatis ab Episcopo orationibus post Psalmos VII. pœnitentiales, & preces, procedebat Acolythus Crucem portans, sequebantur pœnitentes, tum Episcopus cum Cambuca ejiciens eos de Ecclesia, cantantibus interim Ministris Responsorium: *In sudore vultus tui &c.* Ut autem venerant ad sinistrum Ecclesiæ ostium, Acolythus, qui Crucem portabat, secedebat in partem, ejiciebatque illos Episcopus extra Ecclesiam, ostiumque claudebat Ecclesiæ, dicens: *Ecce ejicimini hodie a sinu matris Ecclesiæ propter peccata vestra, sicut Adam primus ejectus est a paradiso propter transgressionem suam*. Tum parvo intervallo facto, iterum ostium aperiebat, ostendens eis, quanta distantia sit inter bonos, qui cum Deo, & sanctis ejus remanent in Ecclesia; & reos, qui pro sua nequitia cum diabolo projiciendi sunt in supplicium æternum, nisi se per pœnitentiam correxerint.

III. Ejectorum ab Ecclesia pœnitentium, cum iis pœnitentia publica imponebatur, colligi ex Baronii annalibus plurima possunt exempla. Celebris est Theodosii pœnitentia, quem ob Thessalonicensium cladem S. Ambrosius ab Ecclesia ejecit, & nonnisi post octo mensium pœnitentiam in eam admisit. Rem fuse narrat Baronius ipse ad annum CCCXC. Ejici non modo pastorali Episcopi baculo pœnitentes juxta recitatum Bisuntinæ Ecclesiæ Pontificalis præscriptum, verum etiam aculeum baculi consuevisse pectori ipsorum infigi, addiscere licet ex pœnitentia Svenonis Daniæ Regis, quem, uti refert Saxo Grammaticus Lib. XI. Historiæ Daniæ, Willelmus Episcopus Roskildensium *Sacerdotalibus insignibus ornatus baculo, quo utebatur Regem exclusit sacrorum penatuum aditu indignum judicans, quod religionem non sine gravi pacis rubore, civili sanguine maculasset, suppressoque dignitatis nomine, non regem eum, sed humani cruoris carnificem appellabat; nec reum objurgasse contentus, aculeum virgæ ejus pectori infixit*.

IV. Accidit hoc factum Seculo XI. obiitque is religiosissimus Princeps anno Christi MLXXVII. cum non longe antea edidisset egregium publicæ pœnitentiæ exemplum, quo non solum priores Christianos Reges imitatus esse, sed etiam superasse visus est: quippe qui cum sacro circumcisionis pervigilio solemni Magnatum convivio feriatus, quorundam

rundam Principum clandestina obtrectatione psrum hunurate de se habitum comperisset sermonem; occultamque corum perfidiam temulentiæ lasciviis detectam existimans, misisset, qui ipsos matutino tempore iutra sacram Ædem oraturos confoderent; atque cum ob hujusmodi sacri loci viulationem S. Willelmus Episcopua Rosckildensium ad Ecclesiam venieutem Baculo pastorali repulisset, continuo ille Regiam repetens, abjectis Regiæ Majestatia insignibus, insigne pœnitentiæ sagulum sumpsit, ac nudatis pedibus ad Atrium deinde reversua, in ejus se aditu prostravit, donec Episcopus co accedens, euudem veniam suppliciter petentem, & satisfactionem promittentem introduxit in Ecclesiam: qui & rursum post biduum regio cultu ornatus, pariter inter ipsa Missæ sacra excelsam ædis partem conscendens, coram omnibus gravissima semet accusatione perstrinxit, ac collaudata Antistitis indulgentia, quod tanto crimini tam repente ignovisset, pro sceleris expiatione muneris loco, unius provinciæ dimidium sacris Aris contulit. Narrat hæc pluribus Saxo Grammaticus in memorata Historia Daniæ, Lib. XI. egregiam pœnitentiæ veræ figuram vero eloquentiæ penicillo colorans.

V. Hic velim observat Lectur, quanta olim vel post annum Christi millesimum fuerit religio, ac pietas in Regibus Christianis, ut inde mirari valeat, quanta sit nustrorum temporum fæx, cum vel homo plebejus hodie queratur, si gravis ipsi pro gravissimis facinoribus pœnitentia imponatur. Quis est, qui hudie Ambrosii, & Willelmi zelum eximium æmuletur, quorum alter Theodosium Imperatorem, alter Svenonem, uti dictum est, de Ecclesia ejecit? Ajunt, Principes hodie non ita, ut prisci, esse obsequentes Episcopis. Fateor equidem; sed & id quoque adscribendum autumo Episcoporum culpæ quærentium, quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi. Vera siquidem sunt, quæ scribit Facundus Hermianensis in Africa Episcopus Lib. XII. Cap. V. *Credendum est, quia si nunc Deus aliquem Ambrosium suscitaret, etiom Theodosius non deesset*. Hodiernæ molli disciplinæ in imponendis levibus pro peccatis gravibus pœnitentiis causam dare videntur miserabiles quidem Theologi, qui statim ac cernunt aliquem sanioris mentis pro qualitate crimiuum graves pœnitentias injungere juxta præscriptum Concilii Tridentini Sessione XIV. Capite VIII. *Janseuistam* appellitare uon vereutur.

VI. Hoc chimerico Jansenistarum nomine ne quis credat apud nostrates solum viros doctrina, ac muribus commendabiles solitos esse impeti, referam ubiter, quod de Episcopis Missionariis, ac eorum sodalibus Sacerdutibus secularibus in Indiis pro conversione gentium laborantibus scribit P. M. Dominicus Feruandez Navarette magni Regni Chinensis Missionarius Apostolicus, Prælatus Religiosorum suæ Missiunis, atque Procurator Generalis Provinciæ S. Rosarii, quæ est Philippinarum Insularum Sacri Ordinis Prædicatorum in Tractatu suo Historico-Politico &c. impresso Madriti anuo MDCLXXVI. ita inquiens Tractatu II. Cap. XIII. Num. VI. *Ibi sunt aliqui Episcopi Missiouarii eum quibusdam sodolibus Sacerdotibus secularibus cognitæ virtutis, atque rari exempli quoad paupertatem, humilitatem, atque alias materias ædificationis, in officio prædicondi Euangelii iueulpabiles, itaut idipsum hic muudus deprædicet. Nihilominus propter ipsorum aliorumque bonum, dedit ipsis Deus æmulos* (stimulum Satanæ) *qui ipsos ita colaphizet, ut non relinquant pacem vel uni ex ossibus ecrum. Buccinant buccis concrepantibus fictitiæ virtutis esse homines, ut ipsi soli ad se populum, populique applausum attrahant, eo quod sint Jansenistæ, & multa alia similia*. Tum addit, agente se aliquandu super hoc puncto cum Eminentissimo Domino Cardinale Bona, uescisse ipsum, ubi pedem figeret, oculosque ad sidera tullentem, manibus compusitis dixisse: *Esse pauperes, orationes habere, exhortari fideles, ut se habeant exemplariter, atque prædicare Apostolico modo, hoccine est agere Jansenistas? O si omnes quotquot sumus homines, essemus tali modo Janseuistæ, tunc omnino sane mundus longe differret ab illo qualem modo videmus*.

VII. His obiter in gratiam illurum uotatis, qui vestigia priscorum Patrum sequentes, & disciplinam in sacris Conciliis, ac præsertim in Tridentino præscriptam, a mollibus, & delicatulis Theologis odioso, & phantastico nomine Jansenistæ dicuntur; tria adhuc notanda in hac præsenti uostra Rubrica supersunt. Primum est, agendum esse a Puntifice sermonem ad pœnitentes, ostendendo ipsis, *qualiter Adam propter peccatum ejectus est de poradiso, & multa moledicta in eum congesto sunt; & qualiter ejus exemplo ipsi de Ecclesia ad tempus ejicieudi sunt*. Quod totum legere est, quidem non modo in mss. fere omnibus antiquis, recentioribusque Pontificalibus Libris, verum etiam in Agathensi Concilio apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum, Can. *In Capite*, *Distinctione* quinquagesima. Alterum est, acto sermone, debere Episcopum accipere unum ex pœnitentibus per dexteram manum, omnesque alios similiter se manibus tenentes, & candelas accensas in manibus subsequi illum, atque ita de Ecclesia ejici. Quem ritum, si pauca excipias, vix in Puntificalibus invenies. Legi ipsum siquidem in ms. Codice Ecclesiæ Narbonensis anuorum DC. apud Martenium in Libro, *De antiquo Ecclesiæ disciplina*, Cap. XVIII. Ordine I. in ms. Pontificali Gulielmi Durandi, itemque in Pontificali ms. Ecclesiæ Lugdunensis, & in aliis nonnullis apud laudatum Auctorem loco citato, in quibus nulla cæteroqui accensarum candelarum mentio habetur.

VIII. Quod sermouem ab Episcopo ad pœnitentes habendum spectat, illud hoc loco minime omittendum est, fuisse jam olim morem, ut ubi Episcopi, vel Presbyteri pœniteutes primum suscipiebant, hunc sermonem facerent, quem ex antiquo Romano Pœnitentiali descripsit Halitgarius Cameracensis Episcopus circa initium Seculi IX. *Quotiescumque Christiani ad pœnitentiam accedunt, jejunia damus, & uos communicare cum iis debemus jejunio unam, aut duos septimauas, aut quautum possumus, ut non dicatur nobis, quod Judæorum Sacerdotibus dictum est a Domino Salvatore*: Væ vobis Legisperiti, qui adgravatis humines, & imponitis super humeros eorum onera gravia, ipsi autem uno digito vestro non tangitis sarcinas ipsas. *Nemo autem potest sublevare cadentem sub pondere, nisi inclinaverit se, ut porrigat manum: neque ullus medicorum vulnera infirmautium potest curare, nisi fætoribus particeps fuerit: ita quoque nullus Sacerdotum, vel Pontifex peccatorum vulnera curare potest, aut animabus peccata auferre, nisi præstante sollicitudine, & oratione lacrimarum. Necesse est ergo nobis Fratres charissimi sollicitos esse pro peccantibus, quia sumus alterutrum membra. Ideoque & nos si viderimus aliquem in peccatis jacentem, festinemus eum ad pœnitentiam per nostram*

stram doctrinam vocare; & quotiescumque dederis consilium peccanti, simulque da illi pœnitentiam statim, quantum debet jejunare, & redimere peccata sua: ne forte oblivi scaris, quantum eum oporteat, pro suis peccatis jejunare; tibique necesse sit, ut iterum exquiras ab eo peccata. Ille autem forsitan erubescens iterum peccata sua confiteri, & invenietur jam amplius judicari. Non enim omnes Clerici hanc scripturam usurpare, aut legere debent, qui inveniunt eam, nisi soli illi, quibus necesse est, hoc est, Presbyteri. Sicut enim sacrificium offerre non debent, nisi Episcopi, & Presbyteri, quibus claves Regni Cælorum traditæ sunt, sic nec judicia ista alii usurpare debent. Si autem necessitas evenerit, & Presbyter non fuerit præsens, suscipiat Diaconus pœnitentem ad sanctam communionem. Sicut ergo superius diximus humiliare se debent Episcopi, sive Presbyteri, & cum tristitia, gemitu, lacrimisque orare, non solum pro suis delictis, sed etiam pro Christianorum omnium, ut possint cum B. dicere Paulo: Quis infirmatur, & ego non infirmor; quis scandalizatur, & ego non uror? *Cum ergo venerit aliquis ad sacerdotem confiteri peccata sua, mandet ei Sacerdos, ut expectet modicum, donec intret in cubiculum suum ad orationem. Si autem cubiculum non habuerit, tamen tunc Sacerdos in corde suo dicat hanc orationem.* Oremus. Domine Deus omnipotens &c.

IX. Hactenus sermonis, sive exhortationis formula, quam ex Romano-Pœnitentiali descripsit Halitgarius Episcopus Cameracensis, quamque usque ad ea verba, *Non enim omnes Clerici*, ex Pœnitentiali Theodori Anglorom Episcopi legere est apud Burchardum Episcopum Wormaciensem Lib. XIX. Decretorum, Cap. XXXII. Extat ejusdem sermonis pars in Ordine antiquo Romano, quem nos in Appendice Tituli hujus describemus, Notisque illustrabimus. Ea verba in sermone hactenus recitata; *Consilium dederis pœnitenti*, sic exponenda sunt; *monueris pœnitentem, qua ratione deinceps sit in peccatis vitandis cautior*; ut scite notat eruditus Menardus in Notis, & Observationibus ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, Pag. 249. Illa insuper verba, quibus in ipsa admonitione dicitur quod *humiliare se debent Episcopi, sive Presbyteri &c.* legere est etiam apud laudatum Burchardum Lib. XIX. Cap. II. eamque disciplinam servabat olim S. Ambrosius, ut in ejus vita testatur Paulinus Presbyter, dicens: *Siquidem quotiescumque illi aliquis ad percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut & illum flere compelleret. Videbatur etiam sibi cum jacente jacere.* Ita olim cum Missarum solemniis expletis Pœnitentes lacrimis perfusi ad Pontificis pedes corruerent, sic & Pontifex lacrimis madefactus Pœnitentium etiam pedibus provolvebatur; ut testatur Sozomenus Libro VII. *Historiæ Ecclesiasticæ*, Capite XVI. Sunt & alia in descripta superius admonitione notatu digna, quæ infra in Appendice dicemus, ubi nimirum antiquum Romanum Ordinem Notis illustrabimus. Sed nec omittendum, admonitionem ipsam extare quidem in variis mss. Libris Pontificalibus a Viro clarissimo Edmundo Martene editis Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Articulo VII. præsertim vero in ms. Pontificali Codice Monasterii Gemmeticensis annorum circiter mille, itemque in ms. Codice Pontificali insignis Ecclesiæ Noviomensis, annorum circiter CM. & in aliis plurimis, quos hic recensere supervacaneum est.

§. VII.

Et sic eis extra ejectis, & ante valvas Ecclesiæ genibus flexis gemendo manentibus, Pontifex in limine ostii stans moneat eos, quod de Domini misericordia non desperent, sed jejuniis, orationibus, peregrinationibus, eleemosynis, & aliis bonis operibus invigilent; ut Dominus ad dignum fructum veræ pœnitentiæ eos perducat; quodque feria quinta in Cœna Domini redeant, quoniam tunc in sanctam Ecclesiam reducuntur, quam usque tunc ingredi non præsumant. Et mox Pontifice cum processione ad Chorum redeunte, valvæ Ecclesiæ ante oculos eorum concluduntur, & incipitur Missa, & proceditur ordine suo.

COMMENTARIUS.

I. Ejectis extra Ecclesiam Pœnitentibus, flexisque genibus ante valvas ejusdem Ecclesiæ manentibus, faciendum esse in ipso limine ostii a Pontifice sermonem, eos hortante, ut de Domini misericordia non desperent, piisque interim operibus vacent, quousque feria V. Cœnæ Domini Episcopo iterum præsentati Christo reconciliéntur, aperte mandant ms. Pontificale Gulielmi Durandi, ms. Pontificale Ecclesiæ Lugdunensis, & alia, quæ longum esset hic recensere, perspicueque deducitur ex innumeris pene aliis Pontificalibus antiquioribus, atque ex iis, quæ superius dicta fuerunt.

II. Quantum ad orationis studium, corporisque afflictationem, piaque varia opera a Pœnitentibus exercenda, innumera pene extant apud antiquos Patres testimonia, exemplaque illustris apud priscos Scriptores Ecclesiasticos: *Orare oportet impensius*, inquit S. Cyprianus in Libro de lapsis, *diem luctu transigere, vigiliis noctes, ac fletibus ducere, tempus omne lacrimosis occupationibus occupare, stratos solo adhærere cineri, in cilicio, & sordibus volutari, post indumentum Christi perditum, nullum hic jam velle vestitum.* Deponendas sumtuosas vestes, lugubresque a pœnitentibus induendas, docet inter alios S. Ambrosius, ita alloquens virginem lapsam Cap. VIII. *Lugubris tibi accipienda est vestis, & mens, ac membra singula digna castigatione punienda. Amputentur crines, qui per vanam gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt. Defluant oculi lacrimis, qui masculum non simpliciter aspexerunt. Pallescat facies, quæ quondam*

dam erubuit impudice. *Denique totum corpus injuriis, & jejuniis maceretur, cinere aspersum, & opertum cilicio perrhorrescat, quod sibi male de pulchritudine placuit*. Vide eundem S. Doctorem & Libro 1. De pœnitentia, Cap. xvi. ubi inter alia testatur se cognovisse *quosdam in pœnitentia sulcasse vultum lacrimis, exarasse continuis fletibus genas, stravisse corpus suam calcandum omnibus, jejuno ore semper, & pallido mortis speciem spiranti in corpore prætulisse*.

III. Constat ex eodem Ambrosio Lib. II. *De pœnitentia*, Cap. x. & aliis, debuisse pœnitentes non solum ab esu carnium, & vini potu, verum etiam a conjugalis copulæ usu abstinere: *An quisquam illam pœnitentiam putat, ubi acquirendæ ambitio dignitatis, ubi vini effusio, ubi ipsius copulæ conjugalis usus? Renuntiandum seculo est: somno minus indulgendum est, quam natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus orationibus: vivendum itaut vitali huic moriamur usui*. Plura summorum Pontificum, ac Canonum decreta, ac antiquorum Scriptorum testimonia, quibus dilucide, ac fuse ostendi posset, interdici passim consuevisse pœnitentibus, militiam, secularia munera, Magistratus, dignitates, vini potum, esum carnium, ac matrimonii usum, videri possunt apud Joannem Morinum Lib. v. *De pœnitentia*, Cap. xviii. & seqq.

IV. Multa ex iis hactenus enumerata non modo pœnitentibus, sed Christianis omnibus in Quadragesima, quæ pœnitentiæ tempus dicitur, interdicta erant: abstinebantque iccirco Fideles a gaudiis omnibus: *Tempore Quadragesimæ*, inquiunt Canones Arabici Nicæni Concilii, *nulla celebranda sunt, aut agenda gaudia, neque sponsalia, neque nuptiæ, neque Pontificum, aut Sacerdotum promotiones, neque electiones, neque consecrationes, neque augurandi sunt Reges, neque coronandi, neque baptismata celebranda, quia dies jejunii sunt, dies luctus, & mæstitiæ, quibus preces, & supplicationes diu noctuque Deo porrigendæ sunt*.

V. Est quidem prisca Ecclesiæ disciplina, ut non modo nuptiæ, & sponsalia tempore Quadragesimæ celebrari prohiberentur, verum nec conjugatis ipsis uti matrimonio jam contracto licitum erat. Quod quidem constat ex variis Canonibus, & Pœnitentiarum libellis, ac innumeris fere Sanctorum Patrum testimoniis. Ut enim alios omittam S. Augustinus Sermone ccv. qui primus est in Quadragesima ita inquit: *Per alios*, inquit, *dies adulteria, fornicationes, omnesque illicitas corruptelas nolite contingere, per hos etiam a conjugibus abstinete*. Tum addit: *Tempus, quod reddendo conjugali debito occupabatur, supplicationibus impendatur. Corpus, quod carnalibus affectibus solvebatur, puris precibus prosternatur. Manus, quæ amplexibus implicabantur, orationibus extendantur*.

VI. Simili fere modo idem Augustinus Sermone ccvi. & ccvii. loquitur, Sermone vero ccviii. hæc habet: *Quicumque etiam estis conjugibus alligati, nunc maxime Apostolica monita nolite contemnere, ut invicem abstineatis ad tempus, ut vacetis orationibus. Quod enim aliis diebus utiliter fit, nimis verecundum est, si modo non fiat. Arbitror onerosum non esse debere, anniversaria observatione solemnibus diebus hoc facere conjugatos, quod viduæ ex quadam vitæ parte professæ sunt, quod tota vita sua sanctæ virgines susceperunt*. Quæ quidem iisdem pene verbis repetit in fine Sermonis ccix. & ccx. qui est sextus in Quadragesima. Vide varios Canones de ea re apud eruditissimum Natalem Alexandrum Tomo II. *Theologiæ Dogmaticæ, & Moralis*, Lib. iv. Articulo vii. Regula iii. Ceterum quanta cum districtione leges istæ olim observarentur, ex iis addiscere licet, quæ scribit Ekkohardus Junior in Libro *De casibus Monasterii S. Galli*, Cap. II. obi de pareotibus Isonis ejusdem Cœnobii Monachi ait, quod cum per totam Quadragesimam abstinuissent, Sabbato sancto tentatione victi, conjuncti sunt. Quis nunc æquo animo ferat Theologos illos laxi thoracis, qui scribere minime erubuerunt, non teneri conjugatos Quadragesimale jejunium servare, quando illud servando, nequeunt invicem reddere debitum conjugale. Est quidem salsa hæc, & erronea propositio, castasque aures, & animos offendens, ut mirum sit, a quibusdam casuum arbitris assertam, quos tamen egregie confutat laudatus Alexander, variis sacris canonibus, & Pontificum, a Patrum testimoniis allatis.

VII. A jocis, & voluptatibus abstinendum esse in Quadragesima edicit Nicolaus I. Pontifex Maximus in celebri illa Epistola, qua ad consulta Bulgarorum respondit, Cap. xlvii. sic dicens: *Nulla vos voluptatum, & jocorum, & maxime in tempore jejuniorum vanitas seducere valeat: non enim lamenta cum jocis conveniunt, & fallax, ac deceptrix lætitia veraces lacrimas producere nescit in proximo*. Cap. xliv. a venationibus abstinendum docet; ut inde videas, quam longe a puritate vitæ Majorum dissideant mores nostri seculi, ubi videmus Christianos homines passim omni voluptatum generi sine ulla religione indulgentes. Id quod Sacri Oratores in Concionibus Quadragesimalibus quotannis deplorant, & sine ullo prorsus fructu priscam Christianorum vitam a nobis servandam inculcant.

VIII. Neque his contenti erant antiqui Christifideles, quippe qui lites, & contentiones in Quadragesima exerceri minime permittebant, ut videre est in Cap. xlv. memoratæ Epistolæ Nicolai Papæ ad Bulgaros; & apud S. Augustinum pluribus in locis, ac præsertim in Sermone ccv. & in Sermone cxliii. & cxliv. in Appendice ejusdem. Quibus adde Theodulphum Aurilionensem, qui in Capitulari suo, Num. xlii. ita inquit: *In his jejuniorum diebus nullæ lites, nullæ contentiones esse debent: sed in Dei laudibus, & in opere persistendum*. Quin & hoc tempore ab omni bello cessandum jubet in ipsa Epistola Nicolaus Pontifex Capite xlvi. & quidem juxta veterum Canonum, ac Patrum præscriptum. Unde non mirum, si in Actis exauctorationis Ludovici Pii Cap. iii. inter alia redarguitur, *quod contra Christianam Religionem sine ulla utilitate publica, aut certa necessitate pravoram consilio delusus in diebus Quadragesimæ expeditionem fieri jussit*. Si tantam itaque ab omni populo Christiano perfectionem Quadragesimæ tempore, quod consecratum pœnitentiæ dicitur, postulabat Ecclesia, facile sibi quisque persuadere poterit, quantam a Pœnitentibus ipsis exigeret.

IX. Abstinentiam carnis ita constat observatam fuisse a pœnitentibus, ut peracta etiam pœnitentia, esum illius nequaquam resumerent, uti aperte ionuit S. Cæsarius Arelatensis Episcopus in Homilia i. cx vulgatis a Baluzio, his verbis: *Sunt enim aliqui pœnitentes, qui ideo cito reconciliari volunt, ut carnes accipiant. Certum est, quod non*

satis

satis pœnitentiam accipit, qui carnes nulla infirmitate cogente, aut desiderat, aut præsumit accipere. Et ideo etiam reconciliatus pœnitens ubicumque, aut in suo, aut in alieno convivio olera, aut legumina, aut pisciculos invenire potuerit, aliam carnem non debet accipere. Viguisse hunc usum non solum S. Cæsarii ævo, qui floruit labente Seculo v. verum etiam & Seculo IX. constat ex Concilio Cabilonensi habito anno DCCCXIII. Can. XXXV. ubi pœnitentes sugillantur, quibus *etsi carnium, & vini usus interdictus sit, mutata non voluntate, sed ejusdem cibi, aut potus perceptione, in tantum deliciis suis indulgent, ut deliciosius, his interdictis, aliorum ciborum, vel potionum appetitu vivere cognoscantur.* Scite observat Martenius Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Articulo IV. Num. IX. subsequenti tempore redimisse pœnitentes hanc pœnam eleemosynis largissimis; assertque testimonium Ratherii Veronensis Episcopi, qui floruit Seculo X. in Synodoca Epistola ad Presbyteros, apud Dacherii Spicilegium: *Nullus pœnitentem invitet carnem manducare, & bibere vinum, nisi pro eo ad præsens eleemosynam fecerit.*

X. Eleemosynas esse ad Deo pro peccatis satisfaciendum efficacissimas docent passim sacræ paginæ, & Sancti Patres. Postquam quatuor famosi antiquæ pœnitentiæ gradus abire cœperunt in desuetudinem, ipsorum in locum principaliter successisse eleemosynam, jejuniis tamen, ac variis mortificationibus, aliisque pietatis operibus vestitam, tradit eruditus Lupus Tomo IV. in secunda Proœmiali Dissertatione, *De simoniæ crimine, & variis ad ipsum spectantibus*, Cap. VIII. Notatum a nobis jam, & alibi fuit commutationem pœnitentiarum canonicarum cum opere aliquo laborioso propter evidentem, aut apparentem Ecclesiæ utilitatem, qualis erat susceptio armorum contra infideles, aut hæreticos inter occasiones relaxationis Pœnitentialium Canonum recenseri. Quibus occasionibus tandem accessit Theologorum pene omnium sententia Seculo XIII. prævalescens, pœnitentias quascumque in foro conscientiæ Sacerdotum arbitrio esse infligendas.

XI. Sed ut alias pœnitentiales pœnas prosequamur, consueverunt jam olim Episcopi peregrinationes ad Sanctorum loca pœnitentibus imponere non solum post annum septingentesimum, ut pluribus ostendit Morinus Lib. VII. *De pœnitentia*, Cap. XV. verum etiam ante Seculum VI. uti colligi potest ex S. Gregorio Turonensi, qui eodem VI. Seculo vixit. Is enim, ut alia memorati Scriptoris testimonia omittam, in Libro, *De Gloria Confessorum*, Cap. LXXXVII. ubi agit de quodam fratricida ait, *quod in enormitate criminis, ferreis circulis alligatus præceptum habuit, ut septem annis loca Sanctorum peregrinando circuiret.* Nimirum homicidarum pœna hæc erat, ut peregre profecturi ferreis vinculis ex gladio ipso quo hominem occiderant, confectis constringerentur, uti docet Martenius Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Capite VI. Articulo IV. Num. XII. ex ms. Codice de miraculis SS. Floriani, & Florentii, in quo tota hujus pœnitentiæ ratio sic explicatur: *Consuetudine antiqua partibus interioris Franciæ usque hodie mos inolevit, ut quisquis propinquiorem sibi parentem gladio jugulaverit, & postea pœnitentia ductus, ad Pontificem crimen admissi facinoris detulerit, ipso decernente Pontifice, ex ipso gladio ferrei nexus componantur, & collum peccatoris, venter, atque brachia strictim inneâantur ex ipsis ferreis vinculis, sicque de propria Patria, & solo Patrio pellatur: interim quousque divina pietas eadem vincula solvi præcipiat, primum Romæ, debinc per diversa Sanctorum loca veniam criminis efflagitando, peregre proficisci cogitur.* Hujusmodi vincula plurima divina misericordia confracta ad sepulcrum S. Nicetii Lugdunensis Episcopi appensa conspexit Joannes Presbyter Turonensis, uti refert Gregorius Turonensis in Libro, *De Vitis Patrum*, Cap. VIII.

XII. Pœnitentes, qui ex mandato Episcopi peregrinationes suscipiebant, mos olim fuit, ut commendatitias ab Episcopo litteras acciperent, in quibus non modo causa, & ratio modusque pœnitentiæ explicabatur, sed & exorabantur locorum Rectores, ut si pauperes illi essent, victu, atque vestitu sustentarentur. Apud Bollandianos die XIX. Aprilis, hujus tenoris quidem Epistolam Joannes Magalonensis Episcopus anno MCLXX. Bernardo pœnitenti tradidit, ut secum illam in sua peregrinatione pœnitentiali ferret: *Joannes Dei gratia Magalonensis Episcopus omnibus Ecclesiæ Catholicæ Rectoribus subjectis æternam in Domino salutem.* Notum sit omnibus vobis, quod Bernardo præsentium latori talem pœnitentiam pro peccatis suis horribilibus injunximus: quod usque ad septem annos nudis pedibus incedat: camisiam non ferat omnibus diebus vitæ suæ: quadraginta dies ante Natale Domini in cibis Quadragesimalibus jejunet: quarta feria a carne, & sagimine abstineat: sexta feria præter panem, & vinum, nihil comedat: in omni sexta feria Quadragesimæ, & quatuor temporum præter aquam, nihil bibat: omni Sabbato, exceptis solemnibus diebus, & nisi ægritudo intercesserit, a carne, & a sagimine abstineat. Quapropter clementiam vestram in Christo suppliciter exoramus, quatenus pro redemtione animarum vestrarum, præfatum pœnitentem, quia pauperrimus est, in victualibus, & vestibus misericorditer sustentetis, orationibus sublevetis, de pœnitentia etiam sibi injuncta secundum, quod ratio exigit, benigne relaxetis. Data Magalonæ anno ab Incarnatione Domini MCLXX. Mense Octobri. Usque ad septem annos tantum valeat.

XIII. Mirabitur forsitan quispiam, cur Sabbato carnium esus pœnitenti ipsi Bernardo prohibitus sit, eum omnes ab iis abstinere cogantur Fideles? Verum si tempora distinguamus, inveniemus quidem, Gregorium VII. Pontificem Maximum in Concilio suo Romano V. anno MLXXVIII. Canone VIII. constituisse, ut fidelis quisque die Sabbati *ab esu carnium, nisi majore festivitate interveniente, vel infirmitate impediente, abstineat.* Qui Canon non videtur fuisse ubique receptus, cum constet longe post Gregorium VII. consuevisse die Sabbati edi carnes; unde qua Benedictinis Monachis esum carnis indulsit, hæc habet Benedictus XII. Pontifex Maximus, Cap. XXVI. *Statuimus, & ordinamus, quod per totum annum feria IV. & die Sabbathi omnes Regulares ejusdem ordinis ab esu carnium ubique abstineant.* Sabbatum exprimit, tacetque Feriam VI. quod nempe istud ad generalem ubique abstinentiam consuetudo non obligaret. Ejusmodi consuetudinem non esse in Francia, Cathalonia, ac aliis partibus, in sua Summa S. Antoninus affirmat. Vide plura de hac re apud Lupum in laudatum Canonem VIII. Concilii V. Romani S. Gregorii VII. Tom. VI. editionis Venetæ, Pag. 80. & seq. ubi inter alia testatur, Belgas in eunctis intra Natalem Domini, ac Deiparæ Virginis Purificationem Sabbatis carnes edere, omnesque fere Brabantos

batos in cunctis extra Quadragesimam, & præceptas Sanctorum vigilias Sabbatis vesci pinguedine.

XIV. Notatis his obiter occasione commendatitiæ Epistolæ pœnitenti in peregrinationem misso a Joanne Magalonensi Episcopo traditæ, explicanda superest alia pœnitentialis afflictatio, a pœnitentibus usitata; consueverunt siquidem verberare faciem, flagelloque e funiculis confecto in corpus suum sævire. De Fabiola ita scribit in laudata ad Oceanum Epistola S.Hieronymus: *Faciem, per quam secunde viro placuerat, verberabat*. Novi delicatulos quosdam irridere flagellationem proprii corporis disciplinæ instrumento, sive ulmeo, sive e funiculis texto, eamque veluti rem novam rejicere, ac disciplinæ vocem pro ipso instrumento acceptam calumniari. Verum de hac re videri potest eruditus Joannes Busæus in celebri Opusculo *De statibus hominum*, ubi agit de pœnitentium statu, Cap. III. & IV. fuse, sciteque ostendens, vocem ipsam ex divinis Scripturis suam sumsisse originem, licitamque esse, & divinis literis consentaneam diverberationem disciplina factam. Sane, uti superius notatum est, Lugduni initio Quadragesimæ una cum cineribus benedicuntur etiam virgæ, tamquam instrumenta propria, & idonea ad castigandos pœnitentes, & punienda peccata.

XV. Hisce, & aliis similibus pœnis exercebantur antiquitus pœnitentes, attentis semper pœnitentium viribus: mitius etenim cum hominibus aliqua infirmitate detentis agebatur. Sed neque interdum conveniens erat, ut nimius rigor cum aliis licet sanis adhiberetur, ne scilicet Ecclesiam desererent, ac gentiliter viverent. Nam quod olim quidam etiam ad publicam pœnitentiam damnati, & ad ipsam peragendam in custodia conclusi Hispani semetipsos desperati ferro, aut laqueo interfecerint, testatur, ac damnat decimasexta Synodus Toletana Can. IV. Hinc recte mandat nostra Rubrica, ut Pontifex dum ejicit pœnitentes, in limine ostii stans, moneat eos genibus flexis gemendo ante valvas manentes, *ut de Domini misericordia non desperent*. Id quod frequenter divinæ Scripturæ, & sancti Patres peccatoribus ad bonam frugem redire volentibus inculcant.

XVI. Ad Missam quod attinet celebrandam ab Episcopo post pœnitentium ab Ecclesia ejectionem, ita inquit ms. Pontificale Ecclesiæ Lugdunensis: *Hora quasi nona Pontifex paret se ad Missam; loco tamen Planetæ recipiat Pluviale, & imponet cineres capitibus Cleri, & Populi, & ipse primo illos recipiet de manu alicujus Archipresbyteri, vel Sacerdotis, Diaconus semper aquam benedictam super quemlibet spargendo. Et mox fiat processio publica præcedente Clero, & subsequente populo cum Antiphonis ad hoc statutis, qua expleta intret vestiarium, & assumta Planeta procedat in Missa ordine suo*. Idipsum habetur quoque in ms. Codice Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi. Constat denique ex Ordinario Ecclesiæ Laudinensis, pœnitentes quidem ad Offertorium ejici de Ecclesia consuevisse: *Dum cantatur*, inquit, *Offertorium, Episcopus pœnitentes in Ecclesiam introducat, postea relictis ad sinistram partem pulpiti, dat eis cineres, & Archidiaconus cilicium. His peractis, ejicit eosdem, quos introduxerat, de Ecclesia, deinde redit ad Altare, & divinum peragit officium*. Amalarius Lib. I. De Ecclesiasticis officiis, Cap. VII. Missam refert initii Quadragesimæ, sicut & hodie a nobis dicitur Feria IV. Cinerum: qui dies in quamdam festi speciem evectus est Seculo IX. ut videre est in Concilio Suessionensi, ut nimirum populus matutinis officiis interesse teneretur. Ab anno MCCCLII. apparet Decretum Clementis VI. jubentis Festa omnia eo die occurrentia transferri, ut quisque fidelis incipiat serio pœnitentiæ se addicere, præbeatque pœnitentiæ publicæ signa, sacros cineres accipiendo.

XVII. Non omittendus denique Ritus, cujus non modo paulo superius laudati Libri Pontificales, Vaticanus Durandi, & Ecclesiæ Lugdunensis, sed & alii quoque non pauci meminere, ut nempe post sacros impositos cineres Fidelium capitibus, *fiat processio publica præcedente Clero, & subsequente populo cum Antiphonis ad hoc statutis*. De processionibus initio Quadragesimæ faciendis extat quidem insignis locus in Concilio Bracarensi III. anni DLXXII. in cujus Canone IX. ita legimus: *In Quadragesimæ principio convenientes in unum vicinæ Ecclesiæ per triduum cum Psalmis per Sanctorum Basilicas ambulantes celebrent Litanias*. Ex Lanfranco in Statutis, Cap. I. absoluta apud Monachos Cinerum aspersione, dictisque precibus, & collectis sequebatur Processio, quam ubique nudis pedibus faciebant. Jam non solum initio per triduum, ut ait Concilium Bracarense, verum per totam etiam Quadragesimam fieri consuevisse Processiones, ex variis Ecclesiarum Ordinariis, & Libris Ritualibus liquet. Illud familiare quidem Monachis fuit, ut ad majoris pœnitentiæ indicium nudis pedibus in illis incederent. Tribus diebus in Hebdomada Cassinenses Monachi, ut ex eorum Ordinario addiscimus, nempe II. IV. & VI. Feria faciebant processionem in circuitu Claustri *discalceatis pedibus*. In aliis Monasteriis, IV. tantum & VI. hujusmodi processiones fiebant. Porro consuetudines Floriacenses mandant, ut *omnes Processiones Quadragesimæ nudis pedibus fiant: nisi Dominus Abbas, vel Prior propter frigus, injuncta qualibet pœnitentia, eas calceatis pedibus fieri concesserit*. Aliter de ea re præscribit constitutum Lanfranci ita de hujusmodi Quadragesimali processione ajentis: *Ad hanc processionem nullus vadat calceatus, nisi Sacerdos, & Levita; siquis pro infirmitate nudis pedibus ire nequiverit, de processione remaneat: redeuntes de processione nullus præsumat se calceare sine licentia*.

APPENDIX

In qua Ordines recensentur ad imponendam pœnitentiam Feria quarta Quadragesimæ, quæ est in Capite jejunii.

ORDO I.

Ex ms. Codice Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, Num. 4744.

IN capite jejuniorum penitentes solempniter ex institutione Agathensis Concilii ex Ecclesia ejiciuntur hoc modo: Penitentes, quibus secundum jus vel consuetudinem pro gravioribus criminibus solempnis est penitentia injungenda, hac die quasi hora tertia conveniant ad Ecclesiam cathedralem in vilibus vestibus, & vultibus ad terram dimissis, quorum nomina scribi debent, recipientes penitentiam juxta modum culpe a penitentiario Episcopi, vel ab hiis quibus hoc officium deputatum

tum est; & postea omnes ejiciuntur, & manent ante fores Ecclesiæ; & interim Pontifex amictu, alba, stola, pluviali, seu cappa, mitra simplici, & baculo pastorali paratus cum ministris etiam ibi paratis benedicat cyneres, qui in quibusdam Ecclesiis fiuot de ramis olivarum benedictarum anni præteriti, si habentur, & hoc modo benedicuntur. Incipit enim ante altare scola prosequente antiphonam: *Exaudi nos Domine &c.* Require infra in titulo Ordiois ad Concilium vel Synodum celebrandum ad cartas LXII. Psalmus: *Salvum me fac &c. Gloria Patri*. Et repetitur Antiphona. Deinde: ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Oremus.

Omnipotens sempiterne Deus: parce metuentibus propitiare supplicantibus, emittere digneris sanctum Angelum tuum de Celis, qui bene ✠ dicat, & sancti ✠ ficet hos cyneres, & sint remedium salubre omnibus nomen sanctum tuum humiliter implorantibus, ac semetipsos pro conscientia delictorum suorum accusantibus, atque ante conspectum divinæ clementiæ tuæ facinora sua deplorantibus, vel serenissimam majestatem tuam suppliciter, obnixeque flagitantibus, præsta quæsumus per invocationem sanctissimi nominis tui, ut quicumque eos super se asperserint, pro redemptione peccatorum suorum corporis sanitatem, & animæ tutelam percipiant. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

Oremus.

Deus, qui non mortem, sed penitentiam desideras peccatorum, fragilitatem conditionis humanæ benignissime respice, & hos cyneres, quos causa proferendæ humilitatis, atque promerendæ veniæ corporibus nostris imponi decernimas, bene ✠ dicere tua pietate digneris, ut qui nos cinerem esse, & ob pravitatis nostræ meritum in pulverem redigendos cognoscimus, peccatorum nostrorum veniam, & præmium penitentibus repromissa misericorditer consequi mereamur. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus, qui primo homini transgredienti mandatum tuum, nec confitenti peccatum proprium demonstrasti, quia cinis esset, & in cinerem reverteretur: te suppliciter exposcimus, ut parcas nobis peccata nostra tibi veraciter confitentibus, & da, ut per impositionem hujus cineris veniam consequamur, & de peccatis ad justitiam, de corruptione ad incorruptionem, de morte ad vitam pervenire mereamur. Per eundem Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*. Oratio.

Deus, qui humiliatione flecteris, & satisfactione placaris, aurem tuæ pietatis inclina precibus nostris, & capitibus servorum tuorum, horum cinerum aspersione attactis effunde propitius gratiam tuæ benedictionis, ut eos spiritu compunctionis repleas, & quæ juste postulaverint, efficaciter tribuas, & concessa perpetua stabilitate manere intacta decernas. Per Dominum &c. ℟. *Amen*.

Cineribus benedictis Pontifex cum ministris præcedente scola, & toto clero, cruce, aqoa benedicta, & duobos cereis accensis procedentibus, egreditur extra Chorum circa medium Ecclesiæ, ubi parata est sedes sibi. Tunc Clerus coram eo dividitur per duos chnros hinc inde versus valvas Ecclesiæ, seriatim ordinandos, & quilibet Archipresbyter nominatim vocat penitentes sui Archipresbyteratus: illi vero omnes ingressi cum candelis acceosis in manibus prosternunt se cum lacrimis in Ecclesiæ pavimento coram Episcopo intra utrumque chorum. Tunc unus Archipresbyter aspergit eos genuflecteotes aqua benedicta; alter vero Archipresbyter subsequens vel ipse, vel Pontifex imponens cineres super capita singulorum, dicens: *Memento fili, quia pulvis es, & in pulverem reverteris; age ergo penitentiam, ut habeas vitam æternam*. Et tunc quilibet debet extinguere candelam suam.

Quo facto, Pontifex incipit Antiphonam scriptam: *Ne reminiscaris Domine &c.* Et mox super faldistorium accumbit: ministri etiam, & totus cleros, & ipsi penitentes se prosteroont ad terram, & pro illorum absolutione dicant septem Psalmos penitentiales, quos chori distincti dicant alternatim. Quibus finitis, dicitur lethania: quære Rubricam super ordinatione Subdiaconi ad cartas V.

Qua finita, Episcopo, & Clericis surgentibus cantatur ipsa Antiphona: *Ne reminiscaris Domine delicta nostra, vel parentum nostrorum, neque vindictam sumas de peccatis nostris*. Tunc Pontifex dicit super penitentes, *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster* secrete similiter, & totus Clerus. ℣. *Et ne nos inducas in temptationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Salvos fac servos tuos &c. Oremus. Exaudi Domine preces nostras &c. Oremus. Præveniat hos famulos tuos &c. Oremus. Adesto Domine supplicationibus nostris &c. Oremus. Domine Deus noster, qui offensionibus non timeris, sed satisfactione &c.*

Hiis præmissis, surgunt Penitentes. Tunc faciat eis Pontifex sermonem, ostendens qualiter Adamus propter peccatum ejectus est de paradiso, & multa maledicta in eum congesta suot, & qualiter illius exemplo ipsi de Ecclesia ad tempus ejiciendi sunt. Quo facto, accipiant unum de penitentibus per dexteram manum, & alii penitentes omnes secum invicem similiter manibus tenentes, candelasque in manibus accensas habentes sobsequuntur eum, & ita cjiciat de Ecclesia eum lacrimis dicens: *Ecce ejicimus vos hodie a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ propter peccata, & scelera vestra. Omnipotens Deus faciat vos reverti cum fructu penitentiæ*. ℟. *Amen*. Et interim Scola insequens cantat Antiphonam: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo dixit Dominus ad Adam, donec revertaris in terram, de qua sumptus es, quia pulvis es, & in pulverem reverteris: pro eo, quod audixti vocem uxoris tuæ, plusquam me: maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes panes ex ea, quia ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum, & malum: videte ne forte sumat de ligno vitæ, & vivat in æternum. Fecitque Dominus Adæ tunicham pelliceam, & induit eum, & ait. Videte. Gloria Patri*.

Et sic eis extra Ecclesiam ejectis, & ante valvas Ecclesiæ flexis genibus gemendo manentibus, Pontifex in limine hostii stans, mooeat eos, quod de Dei misericordia non desperent, sed jejuniis, & orationibus, peregrinationibos, & elemosinis, & aliis bonis operibus invigilent, ut Dominus ad fructum veræ penitentiæ eos perducat. Qoodque Feria V. Cenæ Domini redeant, quoniam tunc in sancta Ecclesia reducentur, quam usque tunc ingredi non præsumant. Et mox Pootifice cum Processione ad chorum redeunte, valvæ Ecclesiæ ante oculos eorum claudantur. Hiis expletis hora quasi nona Pontifex parat se ad missam celebraodam, loco tamen planetæ recipit pluviale, & imponit cineres benedictos capitibus Cleri & populi, & ipse illos primo recipit de manu alicujus Archipresbyteri, vel Sacerdotis, Diacono semper aquam bene-

benedictam super quemlibet aspergente. Et mox fit processio publica precedente Clero, & subsequente populo cum Antiphonis ad hoc statutis. Qua expleta intrat in Vestiarium, & assumpta planeta procedit in missa ordine suo.

ORDO II.

Ex antiquo Romano Ordine apud Melchiorem Hittorpium Pag. 18. & seqq. Notis illustratus.

Feria quarta, idest in capite jejunii veniunt ad Collectam. Hac die, *Flectamus genua* pronunciante Diacono super populum cum inclinatione capitis, in primis præmonere (a) debet Sacerdos omnes Christianos ex sacris Scripturarum testimoniis, quatenus in capite jejunii ad veram confessionem, veramque pœnitentiam festinantius accedant. Denique admonendi sunt, quatenus in Cœna Domini redeant ad reconciliationem. Si vero interest causa aut itineris, aut cujuslibet occupationis, aut ita forte habes est, ut ei hoc Sacerdos persuadere nequeat, injungat ei jam quadragesimalem quamque annualem pœnitentiam, & reconciliet eum statim. Sicut autem sacrificium offerre non debent, nisi Episcopi, vel Presbyteri, quibus claves Regni cælestis traditæ sunt, sic nec judicia ista alius usurpare debet. Si autem necessitas evenerit, & Presbyter non fuerit præsens, Diaconus (b) suscipiat pœnitentes, & det sanctam communionem. Denique cum Sacerdos susceperit pœnitentem, si laicus est, dimisso (c) baculo; quisquis vero ille est, sive Laicus, sive Clericus, seu Monachus suppliciter inclinet se ante Sacerdotem. Tunc Sacerdos dicat hanc (d) orationem.

Oratio.

Domine Deus omnipotens propitius esto mihi peccatori, ut condigne possim tibi gratias agere, qui me indignum propter tuam misericordiam ministrum fecisti sacerdotalis officii, & me exiguum, humilemque mediatorem (e) constituisti ad (f) adorandum, & intercedendum Dominum Deum nostrum Jesum Christum pro peccantibus, & ad pœnitentiam revertentibus. Ideoque Dominator Domine, qui omnes homines vis salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire; qui non vis mortem peccatorum, sed ut convertantur, & vivant, suscipe orationem meam, quam fundo ante conspectam clementiæ tuæ pro famulis, & famulabus tuis, qui ad pœnitentiam, & misericordiam tuam confugerunt. Per.

Deinde jubeat eum Sacerdos (g) sedere contra se, & colloqui cum eo, de suprascriptis vitiis, sive exhortationibus, ne forte pro verecundia, aut ignavia, sive oblivione aliquid putridum in corde remaneat, propter quod iterum diabolus eum ad vomitum peccati reducat.

Consideret etiam (h) sexum, ætatem, conditionem, statum, personam; & secundum hoc, ut sibi visum fuerit, singula quæque dijudicet, & aliquos a cibis abstinendo, alios eleemosynas dando, & nonnullos sæpius flectendo genua, sive in Cruce stando, aut aliquid aliud hujusmodi, quod ad animæ salutem pertinet.

Non

(a) Extat formula ejus admonitionis ab Episcopo, ubi pœnitentes suscipiebat, haberi solitæ, supra ad calcem Commentarii ad §. v. ubi etiam notavimus, partem ejus sermonis extare in Ordine antiquo Romano, uti constat ex iis verbis, *Sicut autem sacrificium &c.* quæ quidem legere est in Pœnitentiali Romano ab Halitgario descripto.

(b) Ea verba, uti docet Menardus in Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ Pag. 240. sic explicanda sunt, quod urgente necessitate, præsertim periculo mortis, debeat Diaconus pœnitenti, quam ex profusione lacrimarum, vel similibus signis non ficte pœnitere novit, porrigere sanctam Eucharistiam, quamvis defectu Sacerdotis non fuerit absolutus. Hunc locum ex pœnitentiali Romano profert Burchardus Lib. xix. Cap. CLIV. Simile factum legimus quidem apud Eusebium Lib. vi. *Historia*, Cap. xxxvi. quamvis non Diaconi ministerio, in persona cujusdam Serapionis, qui vi tormentorum victus, cum Idolis immolasset, ab Ecclesia ejectus est, & tacti pœnitens, frustra ad communionem fidelium admitti efflagitavit: qui tandem gravi morbo conflictatus est, triduo deinceps omni sensuum, & vocis usu caruit, & ad se reversus, vocisque compos factus, nocte nepotem suum ad Presbyterum misit, rogans eum, ut quantocyus ad se veniret: sed Presbyter forte morbo vexatus cum ad senem ægrotum accedere non posset, ejus nepoti particulam Eucharistiæ dedit, præcipiens, ut eam madefactam in os senis infunderet: quod cum ille a Presbytero reversus fecisset, illico senex in pace quievit. (c) Baculus cur a Christifidelibus in Ecclesia adhibitus, explicuimus in Opere nostro, *De Codice sancti Evangelii &c.* Lib. II. Cap. xix.

(d) Extat hæc oratio in Romano Pœnitentiali ab Halitgario descripto, & in aliis Pontificalibus Libris, itemque apud Burchardum Lib. xix. Cap. iii. apud quem est ipsa oratio paulo prolixior; nam ante ipsius conclusionem, hæc leguntur verba: *ut des illis spiritum compunctionis, ut resipiscant a diaboli laqueis, a quibus adstricti tenentur, & ad te per condignam satisfactionem revertantur.* Tum sequitur: *Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum &c.* Hanc orationem in sua Confessorum Instructione mandat S. Carolus, ab ipsis antequam confessiones audiant, præmittendam. (e) Quomodo Sacerdotes dicantur mediatores inter Deum, & homines, expositum fuit a nobis Tomo I. hujus operis. (f) Male legitur *ad adorandum*; sed legendum est *ad orandum*; ut est apud Burchardum.

(g) Quod non genuflectendo, sed sedendo confessio olim fieret, præter Romanum Ordinem alii etiam Libri antiqui Rituales docent, ut testatur Martenius Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. vi. Articulo iii. Num. v. Idem etiam a Monachis olim usurpatum fuisse, idem Auctor demonstrat in Commentario ad regulam S. Benedicti, Cap. XLVI. Infantes quidem apud illos stantes confitebantur, solique Carthusiani, Grandimontenresque genuflectebant. De Æthiopibus etiam scribit Joannes Boterius in Epistola ad Antonium Carrafam S. R. E. Cardinalem, quod *peccata Sacerdotibus stantes confiteantur.* Græci hodieque antiquum usum retinent, siquidem *non genuflectentes, sed sedentes cum reverentia, & capite operto peccata confitentur*; ut scribit Allatius Lib. III. *De consensu Ecclesiæ Occidentalis, & Orientalis*, Cap. ix. Num. vi. Nec quemquam movere debet hæc praxis, nam, ut scite docet laudatus Martenius, cum olim non ita frequentes essent Fidelium confessiones, nec tam brevi temporis intervallo confiterentur, grave, ac molestum fuisset Pœnitentibus, ex quibus nonnulli infirmi esse poterant, & senes, per plures horas genibus flexis manere. Ineunte vero Seculo Christi XIII. cœperunt etiam seculares Viri genibus flexis peccata manifestare, eaque in re, mira fuit constantia Joachimi nostri Florensis Monasterii Abbas in Calabria citeriore, in Constantiam Imperatricem. De quo hæc habet in ejus Vita Lucas Consentinus Episcopus apud Bollandianos die II. Maji: *Sexta Feria Parasceve sedebam cum eo in Claustro S. Spiritus de Panorme. Et ecce vocatus ad Palatium fuit ad Imperatricem Constantiam. Ivit & invenit eam intra Ecclesiam in sella consueta sedentem. Jussus autem sedere in sellula pro ipso posita, sedit. Sed cum Imperatrix aperuit ei propositum confitendi; eum qua debuit auctoritate frænavit, & respondit, dicens.* Quia ego nunc locum Christi, tu vero pœnitentis Magdalenes tenes; Descende, sede in terra, & ita fideliter confitere; aliter non debeo te audire. *Descendit, & sedit Imperatrix in terra, & humiliter confessa est peccata sua.* Ceterum sedebant Pœnitentes, ubi peccata manifestabant, nam etiam olim prostrati pœnitentiam postulabant, & absolutionem accipiebant. Uti constat ex variis Ritualibus Libris, quibus accedit Concilium Romanum sub Zacharia Pontifice Actione I. in qua agitur de præsumtione Adalberti hæretici, qui venienti populo, *& prostrato ante pedes ejus, & cupienti confiteri peccata sua dicebat: Scio omnia peccata vestra; ideoque non opus est confiteri ea.*

(h) Multa de hac re docet in sua Confessorum Instructione S. Carolus, quæ utinam ab ipsis legerentur.

Non omnibus una eademque discretio fit, unicuique eorum, hoc est inter divitem, & pauperem, liberum, & servum, inter infantem, & puerum, juvenem, & adolescentem, ætate senem, hebetem, & stultum, scientem, & ignarum, Laicum, & Clericum, Monachum, & Episcopum, Presbyterum, & Diaconum, Subdiaconum, & Lectorem, in gradu, in conjugio, vel sine conjugio, inter virginem, & feminam, inter canonicam, & sanctimonialem, inter debiles, & infirmos, inter sanos, & ægrotos. De qualitate etiam peccatorum, & hominum, inter continentem, & incontinentem, utrum voluntate, vel casu, vel in abscondito, quali compunctione emendet, necessitate, vel voluntate, loca, & tempora discernat. Attendat etiam Sacerdos, ut salvi sint omnes, & non pusillanimes, quia potentes potenter tormenta patientur.

Post ista omnia scrutata, & pœnitentem corroboratum, interroget eum Sacerdos, ita dicens: (*a*) *Credis in Deum Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum?* Respondet Pœnitens: *Credo*. Item: *Credis, quia istæ tres personæ, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, unus sit Deus?* Respondet: Credo. Item: *Credis, quia in hac ipsa carne, in qua modo es, resurgere habes, & recipere sive bonum, sive malum, prout gesseris?* Respondet: *Credo*. Item: *Vis dimittere illis, qui in te peccaverunt, omnia, ut & tibi Deus dimittat peccata tua? ipso dicente: si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra*. Si vult dimittere, suscipias ejus confessionem, & indicas ei pœnitentiam. Si non vult (*b*) non suscipias ejus confessionem. Volens ergo dimittere omnia, his qui in se peccaverunt, confiteatur omnia peccata sua, quæ recordari potest, in hæc verba.

Confessio (*c*) *Pœnitentis*.

Confiteor tibi Domine Pater cæli & terræ, tibique bone, & benignissime Jesu Christe una cum S. Spiritu, coram SS. Angelis tuis, & coram sanctis tuis, coram hoc Altari, & Sacerdote tuo, quia in peccatis conceptus, & in peccatis natus, & in peccatis nutritus, & in peccatis post Baptisma usque ad hanc horam sum conversatus. Confiteor etiam, quia peccavi nimis in superbia, inani gloria, in extollentia tam oculorum, quam vestium, & omnium actuum meorum, in invidia, in odio, in avaritia, tam honoris, quam pecuniæ, in ira, in tristitia, in acedia, in ventris ingluvie, in luxuria sodomatica, in sacrilegiis, in perjuriis, in adulteriis, in furtis, in rapinis, in omni genere fornicationis, in immunditiis turpissimis, in ebrietatibus, in comessationibus, in fabulis ociosis, in luxuriis, in osculis, & amplexibus immundis, in femoribus, & genitalibus meis, in homicidiis animo optatis, in fide, spe, & charitate, in accipiendo corpore, & sanguine Domini semper indigne, in exhortationibus, & adulationibus malignis, in ignorantia, in negligentia, in subreptionibus, in dandis, & accipiendis muneribus, in usuris faciendis, in prælationibus, in dispensandis male rebus Ecclesiasticis, in subtrahendis eleemosynis, in pauperibus exasperandis, in hospitalitatibus, & receptionibus pauperum, in afflictione familiæ mihi commissæ, non visitando infirmos secundum Evangelicum præceptum, & in carcere positos; non sepeliendo mortuos, non vestiendo pauperes, non recreando esurientes, non potando sitientes: solemnitatibus Sanctorum, ac Dominicis diebus, & festis debitum honorem, & celebrationem non impendendo, nec sobrie, ac caste in his vivendo, consentiendo seniori in malo, non adjuvando apud illum, & solatium non dando indigentibus, nocendo potius, quam adjuvando: potentibus, senioribus, ac magistris, ac Principibus detrahendo, & blasphemando: amicis, & benefactoribus meis fidem, & debita obsequia non rependendo; animalium, & pecudum concubitus conscientia immunda, intuendo; in Ecclesiam Dei superbe intrando, stando, sedendo, jacendo, & egrediendo, ac ociosis fabulis, & sceleratis actibus, turpibusque colloquiis in ea cum aliis insistendo; vasa sancta, & ministerium sanctum polluto corde, & manibus immundis tangendo; orationem, & Psalmodiam, atque officium divinum negligenter in Ecclesia Dei faciendo; in cogitationibus pessimis, in meditationibus perversis, & suspicionibus falsis, in judiciis temerariis, in consensu malo, & consilio iniquo, in concupiscentia, & delectatione immunda, in verbis ociosis, superfluis, luxuriosis, atque

(*a*) Confessioni peccatorum præmissam fidei professionem constat ex variis priscis Libris Ritualibus a Morino, & Martenio exhibitis, patetque ex Vita S. Bertholdi Abbatis Garstensis, Cap. XIII. apud Surium die XVI. Julii: *Habebat*, inquit *Vir Beatissimus in confessionum auditione consuetudinem, diligentissima indagatione sancta perscrutari, quæ contra Deum homo fecisset; si Catholicam teneret fidem, si sciret Dominicam orationem &c.*

(*b*) Ex iisdem Ritualibus Libris addiscimus, quos laudati Auctores recensent, præmissam injuriarum remissionem confessioni. Quod etiam ipsa remissio injuriarum extremæ unctioni, Sacerdote interrogante, ab infirmo præmitteretur, docet nos ms. Pontificale Anglicanum Monasterii Gemmeticensis annorum circiter mille, & Pontificale ms. Prudentii Episcopi Trecensis, qui Seculo IX. floruit.

(*c*) Confessio ejusmodi pœnitentium erat ampla admodum, varia, & multa peccata complectens, quæ vix in uno homine reperiri queant: eamque videre est in variis priscis Ritualibus Libris, & apud Goldastum in Libro, *De rebus Germanicis*. Extat etiam confessio S. Isidori Hispalensis Episcopi litteris consignata e Redempto ejus Clerico, cum impendente morte palam confessus est in Æde S. Vincentii generatim dumtaxat, nihil paulatim exprimens. Extat etiam confessio Roberti Cenomanensis Episcopi edita a doctissimo Viro Jacobo Sirmondo Tomo III. Conciliorum Galliæ, quam morti proximus misit per epistolam ad Episcopos, qui erant in obsidione Urbis Andegavensis cum Carolo Calvo Imperatore; in qua etiam nullum speciale crimen confitetur, sed tantum se abominabilem, & execrandum peccatorem profitetur. In ms. Codice Bibliothecæ Corbejensis, cui Titulus, *Ordo orationum*, habetur confessio S. Fulgentii, quam legere est apud eruditissimum Menardum in Notis, & Observationibus ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, Pag. 225. & 226. ubi etiam ait, ignorare se, cujus Fulgentii sit illa confessio, an scilicet S. Fulgentii Episcopi Ruspensis, an vero S. Fulgentii Astigitani Episcopi in Hispania, fratris sanctorum Leandri, & Isidori. Ut ut ea res sit, est semper antiqua confessionis formula. Sane tametsi hujusmodi confessionum formulæ ab Auctore Operis, *De visitatione infirmorum*, Lib. II. Cap. V. inter opera Augustini, tamquam deceptiosæ sugillentur, jam nec mihi multum probarentur, nisi alia confessio præcedere consuevisset, in qua numerus peccatorum cum necessariis circumstantiis declarabatur: quam videre est in hoc nostro Romano Ordine, in illis verbis: *Deinde jubeat eum Sacerdos sedere contra se, & colloqui cum eo de supra scriptis vitiis &c.* Quibus quidem particulatim enunciatis recitabat Pœnitens memoratam confessionis formulam peccata generatim complectentem: *Confiteor tibi Domine Pater cæli, & terræ &c.* Tandem viguisse olim consuetudinem, ut peccata non confusse, sed particulatim Pœnitentes confiterentur, constat ex Socrate Lib. V. *Historiæ*, Cap. XIX. ubi agens de quadam muliere Constantinopolitana, ita scribit: *Mulier quædam nobilis ad Pœnitentiarium Presbyterum accedens delicta post baptismum a se perpetrata sigillatim confessa erat.*

atque contumeliosis, in mendaciis, in falsitatibus, in juramentis multimodis & diversis, in detractionibus assiduis, in rixis, ac discordiis seminandis, in irrisionibus, in ociositate, in contentione, in dolositate, in malignitate, in susurrationibus, in inani lætitia, in omni malo linguæ, in murmurationibus, & blasphemiis, in scurrilitatibus, in cachinnis, in somnolentiis, in maledictis, in conviciis, in turpiloquiis, in insultationibus, in dissimulatione, in vigiliis Deo contrariis, in concupiscentiis carnalibus, in cogitationibus luxuriosis, in delectationibus immundis, in consensu diaboli, & transgressione præceptorum Dei, in negligentia propositi mei, in dilectione Dei, & proximi, in visu, auditu, gustu, odoratu, & tactu luxurioso, & immundo, & omnimodis cogitatione, locutione, voluntate, & actione perditus sum.

Quoniam in his, & in aliis omnibus vitiis quibuscumque humana fragilitas contra Dominum, & creatorem suum, aut cogitando, aut loquendo, aut operando, aut delectando, aut concupiscendo peccare potest, me peccasse, & reum in conspectu Dei super omnes homines esse cognosco, & confiteor. Ideo supplico vos omnes sancti Angeli Dei, & omnes Sancti, & te venerande Sacerdos, in quorum conspectu hæc omnia confessus sum, ut testes mihi sitis in die judicii contra diabolum, hostem, & inimicum humani generis, hæc omnia me confessum fuisse.

Obnixe etiam te Sacerdos Dei exposco, ut intercedas pro me, & pro peccatis meis ad Dominum Deum nostrum, quatenus de his, & de aliis omnibus sceleribus meis veniam, & indulgentiam per merita, & intercessionem omnium Sanctorum assequi merear.

Tunc dicat Sacerdos: *Misereatur tui Omnipotens Deus, & dimittat tibi omnia peccata tua, liberet te ab omni malo, conservet te in omni bono, & perducat nos pariter Jesus Christus filius Dei in vitam æternam. Ab omni malo custodiat nos omnipotens Dominus.*

Præcavendum est tamen Sacerdoti de suprascriptis vitiis, ut ei exhortationis gratia ad memoriam reducat, (*a*) ne quid adversante diabolo occultum remaneat.

Quo facto flexis genibus in terra, & super ipsa innixus stans, suppliciter tensis manibus, blando, & flebili vult respiciens Sacerdotem dicat his verbis.

Multa quidem & innumerabilia sunt alia peccata mea, quæ recordari nequeo, in factis, in dictis, & cogitationibus, pro quibus omnibus misera mens mea compungitur, & acri interdum pœnitentia cruciatur: ideoque consilium, imo judicium tuum, qui sequester, ac medius inter Deum, & peccatorem ordinatus es hominem, supplex deprecor, & ut pro eisdem peccatis meis intercessor existas, humiliter imploro.

Quo perdicto totum se in terram prosternat, & gemitus, atque suspiria, vel lacrymas, prout Deus dederit, ab intimo corde producat. Sacerdos vero patiatur eum aliquantisper jacere prostratum, juxta quod viderit eum divina inspiratione compunctum.

Deinde jubeat eum Sacerdos surgere; & eum steterit super pedes suos cum tremore, & humilitate præstoletur judicium Sacerdotis. Et Indicat ei Sacerdos abstinentiam, perpendens subtiliter personæ qualitatem, modum culpæ, intentionem animi, & corporis valetudinem, vel imbecillitatem.

Percepta autem sententia Sacerdotis, iterum prosternat se Pœnitens pedibus illius, petens pro se orationem fieri, ut suggerat ei divina visitatio virtutem constanter observandi, quæ illi injuncta sunt, & ita reverenter Sacerdotis judicio obtemperare, ac si ab ipsius divinæ Majestatis ore opportuna salutis suæ medicamenta susceperit.

Sed & hoc sciendum est, ut cum venerint servi, & ancillæ ad pœnitentiam, non eos cogatis jejunare tantum, quantum divites; quia non sunt in sua potestate; ideoque medietatem pœnitentiæ eis imponite.

Tunc imponat Sacerdos septem Psalmos pœnitentiales, *Domine ne in furore tuo*, 1. *Beati quorum. Domine ne in furore tuo*, 2. *Miserere mei Deus. Domine exaudi*, 1. *De profundis. Domine exaudi*, 2. Postea dicat orationem Dominicam, & preces istas: *Domine convertere, & eripe animam meam.* Responsio: *Salvum me fac propter misericordiam tuam. Respice, & exaudi me Deus meus.* Responsio: *Illumina oculos meos. Ab occultis meis munda me Domine.* Responsio: *Et ab alienis parce servo tuo. Delicta juventutis meæ.* Responsio: *Et ignorantias meas ne memineris Domine. Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo.*(*b*) ℟. *Multum est enim. Delictum meum cognitum tibi feci.* ℟. *Et injustitiam meam non abscondi. Domine ante te omne desiderium meum.* ℟. *Et gemitus meus a te non est absconditus. Exaudi orationem meam, & deprecationem meam.* ℟. *Auribus percipe lacrymas meas. Complaceat tibi Domine, ut eruas me.* ℟. *Domine ad adjuvandum me respice. Domine miserere mei.* ℟. *Sana animam meam, quia peccavi tibi. Miserere mei Deus, miserere mei.* ℟. *Quoniam in te confidit anima mea. Domine averte faciem tuam a peccatis meis.* ℟. *Et omnes iniquitates meas dele. Ne memineris Domine iniquitatum nostrarum antiquarum.* ℟. *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Adjuva nos Deus salutaris noster.* ℟. *Et propter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Ne tradas bestiis animam confitentem tibi.* ℟. *Et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. Domine tu scis insipientiam*

(*a*) Ex Pœnitentiali antiquo Romano apud Burchardum Lib. xix. Decretorum, Cap. v. cautum est quidem, ut Sacerdos pœnitentem sua jam peccata confessum, de multis aliis criminibus interroget. *Videns autem eum Sacerdos verecundantem, rursum prosequatur:* Forte fili charissime non omnia quæ gessisti, ad memoriam modo veniunt: ego te interrogabo; tu cave, ne diabolo suadente aliquid celare præsumas. *Et tunc eum ita per ordinem interroget:* Fecisti homicidium &c. Extant enucleatæ satis, & vere prolixæ interrogationes de variis criminibus apud ipsum Burchardum. Ex quibus duo addiscimus. I. Non modo confuse, & generatim, verum etiam particulatim factam confessionem. II. Viguisse jam olim apud antiquos generalium, ut ajunt, confessionum usum; qua in re celebre est illud, quod de muliere quadam Constantinopolitana refert Socrates Lib. v. *Historiæ*, Cap. xix. Ait enim, ut supra narratum est, quod *ad Pœnitentiarium Presbyterum accedens delicta post baptismum a se perpetrata sigillatim confessa erat.* Aliud ejus rei exemplum refert Gregorius Turonensis in Vita S. Aredii apud Mabillonium, Analectorum Tomo iv. Aredius enim, *ne aliqua suum pectus delicta fuscarent, omnia acta adolescentiæ suæ coram conspectu Viri beatissimi Nicetii Episcopi confessus est.* Idem de S. Eligio narrat in ejus vita S. Audoenus Lib. 1. Cap. vii.

(*b*) Signum hoc, & alia quæ sequuntur indicantia responsionem, non extant quidem in Ordine antiquo Romano apud Hittorpium, sed apposui ipse, ne preces ipsæ confusionem Lectori faciant.

tiam meam . ℞. *Et delicta mea a te non sunt abscondita . In multitudine misericordiæ tuæ* . ℞. *Exaudi me in veritate salutis tuæ . Exaudi me Domine , quoniam benigna est misericordia tua* . ℞. *Secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me . Ne avertas faciem tuam a puero tuo* . ℞. *Quoniam tribulor velociter exaudi me . Intende animæ meæ , & libera eam* . ℞. *Propter inimicos meos eripe me . Domine vide humilitatem meam , & laborem meum* . ℞. *Et dimitte omnia peccata mea . Ne perdas Domine cum impiis animam meam* . ℞. *Et cum viris sanguinum vitam meam . Redime me Domine, & miserere mei* . ℞. *Pes enim meus stetit in via recta . Clamavi ad te Domine , dixi , Tu es spes mea* . ℞. *Portio mea in terra viventium . Intende ad deprecationem meam* . ℞. *Quia humiliatus sum nimis . Libera me a persequentibus me* . ℞. *Quoniam confortati sunt super me . Educ de tribulatione animam meam* . ℞. *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos . Domine exaudi orationem meam* . ℞. *Et clamor meus ad te veniat* .

Post hæc dicat Sacerdos hanc (*a*) orationem .

Exaudi Domine preces nostras &c. ut in Pontificali Romano . Alia .

Da quæsumus Domine huic famulo tuo continuam purgationis suæ observantiam pœnitendo gerere , & ut hoc efficaciter implere valeat , gratia eum tuæ visitationis & præveniat , & subsequatur . Per . Alia .

Præveniant hunc famulum tuum &c. ut in eodem Romano Pontificali , mutato tamen plurali numero in singularem . Alia .

Adesto Domine supplicationibus nostris &c. ut ibidem cum eadem mutatione . Alia .

Domine Deus noster , qui peccatis nostris offenderis , satisfactione placaris &c. ut ibidem .

Alia .

Exaudi quæsumus omnipotens Deus preces nostras , quas in conspectu pietatis tuæ effundere præsumimus , suppliciter deprecantes , ut famulum tuum in tua misericordia confidentem benedicas , & omnia ejus peccata dimittas , tuaque eum protectione conserves : ut possit tibi dignus fieri , & ad æternam beatitudinem valeat pervenire . Per Dominum nostrum . Alia .

Adesto Domine supplicationibus nostris , & hujus famuli tui confessionem benignus adsume , ut qui auxilium tuæ miserationis implorat , & sanctificationis gratiam percipiat , & quæ precatur , obtineat . Alia .

Precor Domine clementiæ , & misericordiæ tuæ majestatem , ut famulo tuo peccata sua confitenti debita relaxare , & veniam præstare digneris , & ei præteriterum criminum culpas indulgeas , qui humeris tuis ovem perditam reduxisti , quique publicani preces confessione placatus exaudisti : Tu etiam huic famulo tuo N. placare , tu hujus precibus benignus adspira , ut in confessione placabili permaneat , fletus ejus , & petitio perpetuam clementiam tuam celeriter exoret , sanctisque altaribus , & sacramentis restitutus spei rursum æternæ , ac cælesti gloriæ mancipetur . Per .

Quibus dictis jubeat Sacerdos pœnitentem surgere de terra . Sed & ipse surgat de sedili suo : &, si loco , vel tempori congruit , Ecclesiam ingressi , & super genua , vel cubitos uterque innixus , decantent Psalmos : *Domine ne in furore tuo* , secundum . *Benedic anima mea* , primum , usque *revocabitur* . *Miserere mei Deus* , usque *dele iniquitatem meam* . *Deus in nomine tuo salvum me fac* . Quid gloriaris , usque *videbunt* . Deinde *Kyrie eleison* , & *Pater noster* . Preces : *Salvum fac servum tuum Domine . Illustra faciem tuam super servum tuum . Mitte ei Domine* . Dehinc sequitur oratio .

Deus cujus indulgentia cuncti indigent , memento famuli tui N. qui lubrica terreni corporis est fragilitate nudatus : quæsumus , da veniam confitenti , parce supplici , ut qui suis meritis accusatur , tua miseratione salvetur . Per .

Missa post Confessionem . Antiphona : *De necessitatibus meis* . Oratio : *Omnipotens sempiterne Deus confitenti tibi huic famulo tuo pro tua pietate peccata relaxa , ut non plus ei noceat conscientiæ reatus ad pœnam , quam indulgentia tuæ pietatis prosit ad veniam . Per* . Lectio : *Lavamini , mundi estote* . Euangelium : *Duo homines ascenderunt in Templum* . Offertorium : *Miserere mihi Domine secundum magnam* . Secreta : *Præsta quæsumus omnipotens , & misericors Deus , ut hæc salutaris oblatio famulum tuum N. & a propriis reatibus indesinenter expediat , & ab omnibus tueatur adversis . Per* . Communio : *Deus propitius esto mihi peccatori* . Postcommunio : *Omnipotens , & misericors Deus , qui omnem animam pœnitentem , & confitentem magis vis emendare , quam perdere , respice propitius super hunc famulum tuum N. & per hæc sacramenta , quæ sumpsimus , averte ab eo iram indignationis tuæ , & dimitte ei omnia peccata sua . Per* .

Hic mittendus est cinis super caput pœnitentis , & dicendum : (*b*) *Memento homo , quia pulvis es , & in pulverem reverteris* . Statimque imponendum cilicium , & dicendum : *Contere cor tuum & humilia animam tuam in cinere , & cilicio ; cor enim humiliatum Deus non despicit* .

Sequitur oratio : *Adsit quæsumus Domine huic famulo tuo inspiratio gratiæ salutaris , quæ cor ejus fletuum ubertate resolvat , sicque macerando conficiat , ut iracundiæ tuæ motus idonea satisfactione compescat . Per* .

Post hanc ejiciendus est ab Ecclesia , & tali modo increpandus : *Ecce ejiceris hodie a sinu matris tuæ sanctæ Ecclesiæ propter peccatum tuum , sicut Adam primus homo ejectus est de Paradiso propter transgressionem suam* . Sequitur responsio : *In sudore vultus tui vesceris pane tuo , dixit Dominus ad Adam : cum operatus fueris terram , non dabit fructus suos , sed spinas , & tribulos germinabit tibi* .

Versus : *Pro eo quod obedisti voci uxoris tuæ plusquam meæ , maledicta terra in opere tuo . Non dabit fructus suos* .

Eodem die fit (*c*) collecta ad S. Anastasiam .

Et

(*a*) Extat hæc , & aliæ quæ sequuntur orationes in variis mss. Pontificalibus , ac Ritualibus Libris a Morino , & Martenio exhibitis . (*b*) Variæ formulæ imponendi cinerem super capita Fidelium initio Quadragesimæ exhibuimus supra in Commentario ad §. II. Pag. 16.

(*c*) Collecta hoc loco nihil aliud est , quam conventus , & synaxis ad divinum officium peragendum , & communes preces fundendas , ut ex ipso Romano Ordine addiscimus , præsertim , ubi agit de officio in Purificatione S. Mariæ . Nam ibi narratur , quod in hac celebritate Clerus , & Populus colligitur , seu congregatur ad S. Adrianum expectans Pontificem , qui ingressus sacrarium induit se nigris vestibus . Schola cantat : *Exurge* ; & sequitur *oratio ad Collectam* . Occurrit ea vox apud S. Hieronymum , idemque significat ; in Epitaphio siquidem Paulæ matronæ Romanæ , ita inquit : *Quo signo vocabantur ad Collectam* . Vide plura apud eruditissimum Joannem Bona Cardinalem , Lib. 1. *Rerum Liturgicarum* , Cap. 111.

Et in primis agitur benedictio eineris : *Omnipotens sempiterne Deus parce metuentibus , propitiare supplicantibus , & mittere dignare sanctum Angelum tuum de cælis , qui benedicat , & sanctificet hos cineres , ut sint remedium salubre omnibus nomen sanctum tuum humiliter implorantibus , ac semetipsos pro conscientia delictorum suorum accusantibus , atque ante conspectum divinæ clementiæ tuæ facinora sua deplorantibus , vel serenissimam majestatem tuam suppliciter obnixeque flagitantibus ; & præsta per invocationem sanctissimi Nominis tui , ut quicumque eos super se adsperserint , pro redemptione peccatorum suorum , corporis sanitatem , & animæ tutelam percipiant . Per ,* Alia ,

Deus , qui non mortem , sed pœnitentiam desideras peccatorum , fragilitatem conditionis humanæ benignissime respice , & cineres quos causa proferendæ humilitatis , atque promerendæ veniæ capitibus nostris imponi decernimus , benedicere pro tua pietate dignare , ut qui nos cinerem esse , & ob pravitatis nostræ meritum , in pulverem reversuros cognoscimus , peccatorum omnium veniam , & præmia pœnitentibus repromissa misericorditer consequi mereamur . Per , Alia ,

Deus , qui humiliatione flecteris , & satisfactione placaris , aurem tuæ pietatis inclina precibus nostris , & capitibus servorum tuorum horum cinerum adspersione adtactis , effunde propitius gratiam tuæ benedictionis , ut eos , & spiritu compunctionis repleas , & quæ juste postulaverint , efficaciter tribuas , & concessa perpetua stabilitate intactos manere decernas . Per . Alia .

Omnipotens sempiterne Deus , qui Ninivitis in cinere , & cilicio pœnitentibus indulgentiæ tuæ remedia præstitisti , concede propitius , ut sic eos imitemur habitu , quatenus veniæ operimentum prosequamur . Per ,

Sequitur Antiphona : *Exaudi nos Domine , Salvum me fac Deus .* Interim ponendi sunt cineres super capita sua , sicut Antiphona testatur : *Immutemur habitu in cinere , & cilicio : jejunemus , & ploremus ante Dominum , quia multum misericors est dimittere peccata nostra Deus .* Sequitur Oratio: *Concede nobis Domine præsidia militiæ Christianæ sanctis inchoare jejuniis , ut contra spiritales nequitias pugnaturi , continentiæ muniamur auxiliis . Per .*

Antiphonæ (a) ad Processionem per viam cantandæ . Antiphona : *Juxta vestibulum , & Altare plorabunt Sacerdotes , & Levitæ ministri Domini , & dicent : Parce Domine , parce populo tuo , & ne dissipes ora clamantium ad te Domine . Parce Domine , parce populo tuo , quem redemisti Christe sanguine tuo , ut non in æternum irascaris nobis .* Responsio : *Emendemus in melius .* Versus ; *Peccavimus cum patribus nostris .*

His finitis sequuntur Litaniæ , Dehinc fit Statio ad sanctam Sabinam ,

ORDO III.

Ex ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Barensis , quod Romæ asservatur in Bibliotheca Angelica Fratrum Eremitarum S. Augustini .

ORdo ad dandum penitentiam . Quando peccata sua vult aliquis confiteri , Sacerdos apud se dicat hanc orationem : *Domine Deus omnipotens , qui non vis mortem peccatoris , sed ut convertatur , & vivat , propitius esto mihi peccatori , & suscipe orationem meam , quam fundo ante conspectum clementiæ tuæ , qua me , & hunc a peccatis omnibus exuas , & ut peccare de cetera caveamus , efficias . Per.*

Ad hæc interroget penitentem dicens : *Frater pro qua causa venisti ad Ecclesiam istam ?* Peccator respondeat ; *Ego veni agere penitentiam de peccatis meis .* Tunc Peccator mittat manus suas inter manus Sacerdotis , & dicat ad eum tribus vicibus : *In manus tuas Domine commendo spiritum meum .* Deinde dicit Sacerdos : *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio Templi tui ,* Psalmus : *Magnus Dominus , & laudabilis nimis . ℣. Gloria Patri . ℣. Sicut audivimus . Kyrie eleison . Pater noster . ℣. Et ne nos . Salvum fac servum tuum . Deus meus sperantem in te . Mitte ei Domine auxilium de sancto . Et de Syon tuere eum .* Oratio : *Deus , qui justificas impium , & non vis mortem peccatoris , majestatem tuam suppliciter deprecamur , ut famulum tuum de tua misericordia confidentem cælesti protegas benignus auxilio , & assidua protectione conserves ; ut tibi jugiter famuletur , & nullis temptationibus a te separetur . Per Dominum .*

Postea prosternat se peccator in terram ante Altare , & Sacerdos incipit Letaniam . Finita Letania dicat : *Pater noster* , & capitula , ut superius scripta sunt , Postea dicat : *Dominus vobiscum . ℟. Et cum spiritu tuo . Oremus , Deus cui proprium est misereri semper & parcere , suscipe deprecationem nostram , & famulum tuum ad confessionem , & pœnitentiam , veramque emendationem , & veniam tuæ pietatis inspiratione compunctum , quem delictorum cathena constringit , miseratio tuæ pietatis absolvat . Per .*

Alia oratio : *Deus misericors , Deus clemens , cui cuncta bona placent , sine quo nichil inchoatur , nichilque boni perficitur adsint nostris humilis precibus tuæ pietatis aures , & hunc famulum tuum , cui in tuo sancto nomine , sacræ religionis habitum imposuimus , a mundi impedimento , vel seculari defende , & concede , ut in hoc sancto proposito devotus persistere , & remissione peccatorum percepta , ad electorum tuorum pervenire valeat consortium , Per ,*

Alia oratio : *Deus indulgentiæ , Deus pietatis , & pacis , qui pro amore hominum in cruce manus expandisti ; qui Chananeam , & Publicanum vocasti ad penitentiam , convertere dignare famulum tuum , qui ante tuum sacrum altare , suam confitetur reatum , & humilem se cognoscit , & facinorum omnium sibi veniam petit ; & præsta misericors ei penitendi spatium , & dignos penitentiæ fructus , & finem penitentialiter fructuosum . Per Dominum nostrum .*

Alia oratio : *Deus cujus sub oculis omne cor trepidat , & conscientiæ cunctæ pavescunt , propitiare famuli tui gemitibus , & cunctis ejus omnibusque meis medere languoribus , ut sicut venia liber est a culpa , ita nunquam sit alienus a venia . Per Dominum nostrum .*

Hiis actis , interroget eum diligenter , si recte credidit , & ne forte alicui iram , vel odium teneat , & si vult parcere hiis , qui in se peccaverunt ; & si vult abstinere a peccatis , quæ hactenus gessit ; & cum promiserit hæc omnia se facturum , continuo moneat eum confiteri Deo , & sibi peccata . Confessor vero interrogat , quale misterium (b) facit .

(a) De processionibus fieri solitis in Quadragesima , vide quæ superius diximus in Commentario §. ultimi , Pag. 26. Num. XVII. (b) Legendum ministerium .

eit. Etsi est Comes, aut Judex, dicit illi, ut non accipiat præmia, ut non judicet injuste. Si est (a) escarius non teneat annonam familiæ. Si monetarius, aut negocians, non gravet aliquem in negocio, & in concambio. Si habeat Patrem, aut Matrem, honoret eos, & det illis necessaria. Si animalia pascit, non faciat dampnum aliis. (b) Si est massarius, non sit frudolentus servienti de labore suo. Si habet viduam, aut orphanos, faciat cum eis misericordiam. Si servus est, sit fidelis domino suo, & laboret in quantum potest, & qui male faciunt, eos emendet. Si habet uxorem, non concubat cum ea festis (c) diebus, nec Quadragesima usque ad octavam Pascæ. Si Monachus, aut Monacha est, Presbyter, aut Dyaconus, aut Subdyaconus, aut Clericus, servent quod promiserunt. Dehinc consideret, si dives est, aut pauper: si dominus, aut servus: si sanus, aut infirmus: si sit conjugatus, aut non: si est juvenis, aut puer. Omnia consideret, & secundum quod potuerit agere, imponat illi penitentiam: & cui non potest imponere jejunium, imponat ei helemosinam, vel orationem; & ut flectat genua per diem, & noctem. Sed antequam imponat penitentiam, debet ostendere, quam grande est illud malum, & quot annis debet penitere. Debet autem monere eum, ut non desperet, quia Deus misericors est, & ei omnia peccata dimittet. Tamen si emendaverit, tunc Sacerdos ei dicat, quibus annis, temporibus, & diebus debet penitentiam observare. Isti sunt dies, qui non computantur in penitentia. Natalis Domini usque ad Epyphaniam: a Pasca usque Pentecosten. Nativitas sancti Joannis Baptistæ: sancti Laurentii: assumptio sanctæ Mariæ. Festivitates duodecim Apostolorum. Festivitates omnium Sanctorum: & omnes Dominici dies, vel illorum Sanctorum, quorum Reliquiæ possident festivitates. Penitentiales vero dies sunt: Quadragesima Majorum. Sabbatum Pentecosten. Quatuor tempora: vigilia sancti Joannis Baptistæ. Vigiliæ Apostolorum. Vigilia sancti Laurentii. Vigilia S. Mariæ. Vigiliæ omnium Sanctorum: & aliis diebus, idest, feria secunda, feria IV. feria VI. Quibus Dominus dederit ad certamen, adjutorium jejunandum.

Tunc Sacerdos faciat ei confessionem, & dicat ei orationem istam: *Exaudi Domine supplicum preces, & confitentium tibi parce peccatis, ut quos conscientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat. Per.*

Alia oratio: *Deus omnipotens, qui dedit potestatem beato Petro Apostolo, & ceteris Apostolis deinde Episcopis, & Sacerdotibus ligandi, atque solvendi, ipse te ab omnibus peccatis tuis absolvat, & liberet. Per Dominum.*

Absolutio: *Absolvimus te vice Beati Petri Apostoli, cui potestas ligandi, atque solvendi a Deo concessa est, cujus vicem quamvis indigni nomine tamen, non autem merito gerimus, & oramus, at quo ad tua meretur accusatio, & ad nos pertinet culpæ remissio, omnipotens Deus omnium tuorum peccaminum sit pius indultor. Qui vivit, & regnat cum Deo Patre.*

Alia oratio: *Ex auctoritate omnipotentis Dei Beatus Petrus cœlestis Regni claviger, qui habet potestatem in celo & in terra ligandi, atque solvendi, cujus quamvis immeriti, divina tamen suffragante gratia vicem gerimus, ipse te absolvat ab omnibus peccatis tuis.*

ORDO IV.

Ex Græcorum Euchologio apud Virum clarissimum Jacobum Goar Pag. 541.

Officium eorum qui peccata confitentur.

Dicit Sacerdos. Benedictus Deus noster perpetuo nunc & semper, & in sæcula.

In pace Dominum precemur.

Pro superna pace.

Pro remissione peccatorum, condonatione delictorum servi Dei N. & ut ei omne delictum spontaneum, seu etiam involuntarium condonetur. Dominum precemur.

Ut Dominus Deus ei peccatorum veniam, & pœnitentiæ tempus largiatur: Dominum precemur.

Ut ipse, & nos pariter ab omni tribulatione, flagello, periculo, & angustia liberemur: Dominum precemur.

Sanctissimæ, immaculatæ, super omnes benedictæ.

Quia tibi convenit omnis gloria:

Deinde præsentem orationem dicit sacerdos: Dominum precemur.

Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, pastor & agnus, qui tollis peccatum mundi, qui duobus debitoribus mutuo datum dimisisti, & peccatrici delictorum ejus indulgentiam largitus es: ipse, Domine, relaxa, remitte, condona peccata, iniquitates, delicta sponte & non libere, scienter vel ignoranter, & transgressione vel inobedientia, a servo tuo isto commissa: &, si ut homo carnis infirmitate circumdatus, & mundi incola, a diabolo, sive in verbo, sive in opere, sive ex scientia, aut ignorantia, deceptus est, aut sacerdotis verbum sprevit, aut ejusdem maledictioni subjectus est, aut in propriam suam exsecrationem incidit, vel jusjurando se astrinxit: ipse ut bonus & malorum immemor Dominus verbo absolvi consentias, relaxato ejus anathemate, vel jusjurando secundum magnam misericordiam tuam. Ita fiat, benigne Domine, exaudi nos, clementiam tuam pro famulo tuo deprecantes; & ut misericors valde cunctis ejus peccatis ne attendas. Ab æterna damnatione illum libera. Tu enim dixisti, Domine, quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælis, & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælis: quia tu solus es absque peccato, & tibi gloriam referimus Patri, & Filio, & Sancto Spiritui, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Et cantat. Ter sanctus. Venite adoremus. *Et quinquagesimum psalmum, & modulos sequentes.*

(a) Escarius idem est, ac cellarius, cui scilicet potus, & esca cura est. Occurrit ea vox in veteribus Libris Pœnitentialibus, apud Morinum: *Si est Ministerialis, si est negotiator, si est monetarius, si est escarius.* Et infra: *Si est escarius, non teneat annonam familiæ.* Vide harum vocum explicationem apud Dufresnium in suo mediæ, & infimæ latinitatis Glossario. (b) Massarius a massa dicitur, quam subantiqui Scriptores vocarunt fundum, prædium, vel certam agri partem culturæ aptam; eaque vox occurrit apud varios Scriptores relatos ab erudito Angelo de Nuce in Nota 522. ad Chronicon Casinense. Hinc Massarius, qui massam colit, idest Villicus. Vide Glossarium Dufresne verbo *Massarius.* (c) Dies festus, quibus vacandum est precibus, castu colendos, iisque a licitis etiam conjugii voluptaribus abstinendum, tum Latinæ, cum Ecclesiæ Græcæ Patres inculcant, quos longo agmine recenset Thomassinus Lib. III. *De dierum festorum celebratione*, Cap. 12. ubi etiam de eadem abstinentia tempore Quadragesimæ observanda agit.

Tonus secundus. Miserere nostri Domine, miserere. Gloria. Domine miserere nostri. Et nunc. Misericordiæ portam. Domine miserere. *Ipse vero in terram prostratus dicit ter*. Peccavi, Domine, parce mihi. *Et exurgens ait*. Deus propitius esto mihi peccatori.

Dominum precemur.

Deus Salvator noster, qui per prophetam Nathan Davidi de propriis peccatis pœnitentiam agenti concessisti indulgentiam: & iterum Manasse orationem in pœnitentia exaudivisti: ipse & servum tuum N. de iis quæ perpetravit peccatis pœnitentiam agentem solita tibi humanitate suscipe; ne respicias ad ea quæ egit, tu qui injustitias dimittis, & præteris iniquitates. Tu enim dixisti, Domine, Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat, & ut septuagies septies remitterentur peccata: quoniam sicut incomprehensa est magnitudo tua, ita & misericordia: Si enim iniquitates observaveris, quis sustinebit? Quia tu es pœnitentium Deus, & tibi gloriam referimus, Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Tum vero pœnitens sublatis in cælum manibus dicit: Domine Pater cæli & terræ, quia tu omnia cordis mei secreta nosti.

Mox eum suavi voce interrogat. Frater, ut quid ad Deum, & ad me accessisti? Ne verearis: non enim mihi, sed Deo, coram quo stas, peccata tua enuncias.

Quomodo corrupta est integritas tua, fornicatione, mollitie, vel legitimo nuptiarum proposito?

An propter fornicationem, vel alium quemvis modum, juramentum cruce interposita firmatum irritasti?

Mulieri in ecclesia commixtus es? aut animalis, vel maris copula inquinatus?

Tam pluribus circa varia peccata deinceps adjunctis interrogationibus, subditur.

Circa alia quoque pœnitentiarius interrogat. Et postquam minutim interrogaveris de singulis, assume iudicem; & quale sit peccatum inquire, & cum hoc libro confer, ut quale sit peccatum dignoscas, & ista deinde subjunge.

Fili mi spiritualis, abjectus sum & humilis peccator: ejus propterea qui apud me confitetur, non valeo remittere super terram peccata, sed Deus est qui illa condonat. Propter illam autem divinitus prolatam, post Christi resurrectionem auditam, & apostolis dicentem vocem: *Quorum dimiseritis* & quæ sequuntur: propter illam, inquam, & nos confisi dicimus: Quæcumque tenuissimæ meæ humilitati enarrasti & quæcumque minus ex ignorantia vel oblivione, qualecumque sit, exprimere non valuisti: condonet tibi Deus in præsenti sæculo & in futuro.

Adjunge & istam orationem.

Deus qui Davidi propria peccata confitenti per Nathan pepercit, qui Petrum negationem lugentem, & meretricem ad pedes flentem, & publicanum, & prodigum suscepit: ipse Deus per me peccatorem in præsenti, & in futuro tibi parcat: & indemnatum te in tremendo suo tribunali sistere faciat. De relevatis autem in confessione hac tuis criminibus nulla sit tibi sollicitudo. Vade in pace.

Oratio in eum qui peccata confessus est.

Domine Deus noster, qui Petro, & meretrici per lacrymas peccatorum remissionem largitus es, & publicanum propria fatentem scelera, justum reddidisti; confessionem servi tui N. suscipe: & si in aliquo facinore spontaneo, vel involuntario, verbo, opere, vel cogitatione deliquit, ut bonus & misericors Deus remitte. Quia tu condonandi peccata potestate polles, & tibi gloriam referimus, cum principii experte tuo Patre, & cum bono & vivifico Spiritu: nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

NOTA.

Placuit binos hosce Ordines, alterum ms. ex Pontificali Codice insignis Barensis Ecclesiæ, alterum ex Euchologio Græcorum a Viro Clarissimo Jacobo Goar Incliti Ordinis Prædicatorum alumno describere, tametsi in eisdem minime agatur de ritu imponendi pœnitentiam Feria IV. in Capite Jejunii, qui ad nostrum Titulum pertinet. Sed hoc parum refert; nonnulla enim in prædictis Ordinibus sunt, quæ ab ipso Titulo omnino aliena eruditus Lector minime existimaverit.

DE RECONCILIATIONE POENITENTIUM QUÆ FIT IN QUINTA FERIA COENÆ DOMINI.

TITULUS III.

I. Veterem fuisse Romanæ Ecclesiæ consuetudinem Feria V. in Cœna Domini absolvere, & reconciliare pœnitentes, diserte nos docet Innocentius I. Pontifex Maximus in celeberrima ad Decentium Eugubinum Episcopum Epistola, ubi Cap. VII. ita inquit: *De pœnitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla interveniat ægritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum, Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat*. Ad hanc profecto alludit consuetudinem S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum in descriptione Pœnitentiæ publicæ a Fabiola Matrona Romana peractæ; scribit enim, ipsam Fabiolam, tota Urbe spectante Romana, sacco indutam *ante diem Paschæ* in Basilica quondam Laterani stetisse in ordine pœnitentium, Episcopo, Presbyteris, & omni populo collacrymantibus, sordida colla submisisse, recepta tunc sub oculis omnis Ecclesiæ communione. Fuit hæc porro olim Ecclesiæ disciplina, & in sequioribus seculis religiose servata. Nam, ut alia omittam, Concilium Agathense anno DVI. habitum, Can. IX. postquam exposuit ritum imponendæ pœnitentiæ in ipso Quadragesimæ Introitu, seu Feria IV. in Capite jejunii, addit tandem: *In sacra autem Domini Cœna rursus ab eorum Decanis, & Presbyteris Ecclesiæ liminibus repræsentetur*. Cui

adde

adde antiquum Auctorem inter Opera S. Cypriani, qui in Libro de unctione Chrismatis, ita de ipsa die Cœnæ Domini loquitur: *Hodie reconciliantur Ecclesiæ peccatores, & ejecti foris, ad matris ubera redeuntur, & exclusi a cœtu Sanctorum, ad communionem, qua caruerant, revertuntur.*

II. S. Eligius Noviodunensis Episcopus Homilia IV. in Cœna Domini, dum exponit cæremoniam illam ablutionis pedum, quæ fit ipsa quinta Feria, mystico, & secretiori sensu ad reconciliationem pœnitentium, quæ tum, idest initio Seculi VII. quo ipse vivebat, fieri ex antiqua Ecclesiæ consuetudine consueverat, refert. *Ut igitur*, inquit, *audivit vestra dilectio, hæc omnis pedum lotio, nostrorum peccatorum est purgatio; unde non incongrue hac ipsa die, sicut Ecclesia tenet consuetudo, Pœnitentium fit reconciliatio: Ut enim ante nos dictum est a Patribus, cum tanta est plaga peccati, atque impetus morbi, ut medicamenta corporis, & sanguinis Domini differenda sint, auctoritate Antistitis debet se quisque ab altario removere ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari.* Rationem illam, quam affert B. Eligius propter quam in Feria V. Cœnæ Domini absolverentur Pœnitentes, eandem attigit Synodus Cabilonensis II. sub Carolo Magno anno DCCCXIII. Canone XLVII. his verbis: *In Cœna Domini a quibusdam perceptio Eucharistiæ negligitur; quæ quoniam in eadem die ab omnibus Fidelibus, exceptis his, quibus pro gravibus criminibus inhibitum est, percipienda sit, Ecclesiasticus usus demonstrat; cum etiam Pœnitentes eadem die ad percipienda corporis, & sanguinis Domini sacramenta se reconcilient.* Postremo hæc duo verba ne cui scrupulum faciant, passivo significatu intelligi debent. Quamquam locum depravatum recte censeat Vir Clarissimus Joannes Filesacus in Opusculo, *De Quadragesima Christiana*, Cap. XV. cum in Additione III. Capitularium, Cap. XXXVIII. ubi Canon hic profertur, legatur solum *reconciliat*. Citant & hanc sententiam Ivo Carnotensis Episcopus Parte II. Cap. XXX. & Gratianus, Can. *In Cœna*, De consecratione, Distinctione II. ex decretis Sotheris Papæ, Cap. V. habentque *reconcilientur*: eamque germanam esse lectionem satis perspicuum est.

III. Etsi vero ex antiquis æque, ac recentioribus Pontificalibus Libris, atque Scriptoribus constet, priscam esse Ecclesiæ consuetudinem, ut Pœnitentes Feria V. Cœnæ Domini reconciliarentur: sciendum nihilominus est, in celebri Mediolanensi Ecclesia fieri jam olim hanc cæremoniam consuevisse Feria VI. Majoris Hebdomadæ, ut colligi potest ex Epistola XX. S. Ambrosii novæ editionis ad Marcellinam sororem, in cujus Numero XX. affert memoratus Ambrosius Ecclesiæ Mediolanensis Antistes, eo die in Ecclesia relaxari pœnitentiam, quo se se pro nobis Dominus tradidit; idemque non obscure docet Lib. V. in Hexameron Sermone ultimo. Eundem ritum viguisse in Hispania, perspicue innuit Concilium Toletanum IV. anni DCXXXIII. Canone VI. quo decernit, ea die *indulgentiam criminum clara voce omnem populum* postulare debere; & Can. VII. sequenti, quo vetat *ante peractas indulgentiæ preces* jejunium relaxari. Eadem quoque praxis fuisse videtur in quibusdam Gallicanis Ecclesiis, nam teste Martenio Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Articulo V. Num. X. in ms. Missali S. Vincentii Cenomanensis ab annis circiter DC. scripto, preces ad reconciliandos Pœnitentes assignatæ reperiuntur Feria VI. Parasceves.

IV. Afferri jam possent & aliorum testimonia, quibus ostenditur, reconciliatos fuisse Pœnitentes in vigilia Paschæ, & in ipso Dominicæ Resurrectionis die. Verum quicquid de hac disciplina sit, hoc potissimum adnotandum est, quod docet Morinus Libro IX. *De pœnitentia*, Cap. XXIX. Num. XI. cum dicunt Canones, & Decreta, quibus adde & Libros Pontificales, Feria V. in Cœna Domini Pœnitentibus esse remittenda peccata, id solum de iis Pœnitentibus esse intelligendum, qui tum Pœnitentiam suam aut finierunt, aut finiendæ proximi erant, aut relaxationem ab Ecclesia obtinuerant. Aliter enim, qua ratione hoc præceptum consistere posset cum innumeris omnium seculorum canonibus, qui multorum annorum pœnitentiam indicunt, si singulis annis pœnitentes reconciliantur? longissima quidem pœnitentia unius anni stadio terminaretur; eodemque spatio pœnitentia brevissima clauderetur, nullaque esset altera diuturnior, neque ullum esset inter gravissima, & minus gravia peccata discrimen. Donatistæ quidem, teste Optato Milevitano in fine Libri II. omnia pro personis agebant; apud ipsos quippe *alter anno toto, alter mense, alter vix tota die pœnitentiam* gerebat. Sed nec eos reprehendit Optatus, quod brevem pœnitentiam darent, sed quod idem peccatum, tam dispanibus pœnis plecterent. Unde merito ita in ipsos Invehitur: *Si est similis culpa, quare non est æqualis pro eodem reatu pœnitentia?*

V. Constat ex Sacris Canonibus, priscisque Patribus, quorum loca longum esset hic recensere, diligentissime attendisse ipsos, an Pœnitentes sedulo, ac fervide pœnitentiam illis impositam peragerent; ut nimirum discernere possent, quinam essent in Cœna Domini reconciliatione digni; sicut appropinquante, aut mediante Quadragesima e Catechumenorum turba perfectiores eligebant, quibus in Sabato Paschatis baptismum conferrent, quos ideo Latini non modo *Competentes*, sed etiam *Electos* vocabant. Antiquum hunc morem continuans Hincmarus in Capitulari III. hoc Parochis suis tradidit observandum: *Semper de Kalendis in Kalendis mensium, quando Presbyteri de Decaniis simul conveniunt, collationem de Pœnitentibus suis habeant, qualiter unusquisque pœnitentiam suam faciat, & nobis per commini strum nostrum renuntietur, ut in actione pœnitentiæ pensare valeamus, quando quisque Pœnitens reconciliari debeat.* Hinc Cap. IX. quinti Capitularis, ita ille suos admonet Parochos: *Solicite providete, ne vos, vel Presbyteri, negligenter Pœnitentes pro aliquo munere ad reconciliationem adducatis, vel post reconciliationem eos negligatis, quod simoniacum est.* Reconciliati enim per Episcopum Pœnitentes manere soliti erant per aliquod tempus sub suorum Parochorum disciplina, a quibus quotidie instruebantur acceptam Reconciliationis gratiam solicite custodire. Vetat itaque Parochis, munus ab hujusmodi Pœnitentibus accipere. Similes prohibitiones plures vide apud Morinum Lib. VII. Cap. XVII. ex eisque colligi potest, non promiscue, sed magna cum cautela post pœnitentiam congrue actam Pœnitentibus veniam in Cœna Domini fuisse relaxatam.

VI. Quantum autem crimen sit pro reconciliationis testimonio Pœnitentibus dando, pretium, seu munera ab eisdem exigere, docet nos quidem Riculphus Episcopus Suessionensis, sic dicens: *Videant, ne Simoni mago, & Judæ traditori efficiantur similes, si pro pretio Pœnitentes ante tempus ad reconciliationem adduxerint, & eis pro reconcilia-*

tione testimonium dederint. Plura de hoc abusu videri possunt apud eruditissimum Lupum Tomo IV. editionis Venetæ in secunda Procemiali Dissertatione, *De Simoniæ crimine, & variis ad ipsum spectantibus*, Cap. VIII. Exoptandum sane, ut nostri temporis Sacerdotes, qui Sacro Confessionis Tribunali præsident, nihil prorsus a Pœnitentibus acciperent, imitantes S. Rodulfum Eugubinum Episcopum, de quo ita S. Petrus Damianus ad Alexandrum II. Pontificem Maximum scripsit: *Sanctus Rodulfus ne a lapsis quidem commodum aliquod præter solam pœnitentiam requirebat*: Lapsos *inquit*, potius erigam, quam ex eorum cadaveribus more corvino pinguescam.

VII. Tandem, quod recte Feria V. Cœnæ Domini Pœnitentes Ecclesiæ restituantur, pluribus ostendit Rupertus Abbas Tuitiensis Lib. V. *De divinis Officiis*, Cap. XIX. S. Eligius Sermone X. Feria quinta in Cœna Domini inquit, per totum mundum reserari carceres ad exemplum Ecclesiæ, quæ hodie indulgentiam, & absolutionem peccatoribus concedebat. Legimus passim apud S. Augustinum, Chrysostomum, Leonem, aliosque Patres complures, qui ante S. Eligium vixerunt, Christianos olim Principes Christi, & Ecclesiæ clementiam imitatos diebus Festum Paschatis præcedentibus carceres aperuisse, & captivos libertate donasse. *Habitantes in carceribus*, inquit S. Chrysostomus, *a vinculis solvunt, & pro humano virili Dominum suum imitantur, qui a gravi nos peccatorum carcere exolvit, & innumeris bonis frui fecit*. Idem alii sancti Patres docent.

§. I.

Feria quinta Cœnæ Domini reconciliantur Pœnitentes, quibus ab Ecclesia solemnem agere pœnitentiam injunctum est, qui in Capite Quadragesimæ de ipsa ejecti fuerunt. Pontifex paratus Amictu, Alba, Stola, Pluviali coloris violacei, Mitra simplici, & Baculo Pastorali, Ministris etiam paratis, & insuper quatuor Subdiaconis paratis, & uno Diacono de antiquioribus induto solemniter, atque Archidiacono cum Amictu, Alba, & Stola, sine Dalmatica, prosternit se super Faldistorium coram Altari, dicens cum præfatis Ministris, & Clero septem Psalmos pœnitentiales, & Litanias. Pœnitentes vero tunc ante fores Ecclesiæ nudis pedibus ad terram prostrati manent, tenentes in manibus cereos extinctos.

COMMENTARIUS.

I. ILlud quidem primo Commentarii hujus in limine investigandum nobis omnino videtur, quisnam olim fuerit Pœnitentiæ Minister, qui nimirum confessiones peccatorum exciperet, pœnitentiam confessis imponeret, ac salutari satisfactione mundatos Christo, & Ecclesiæ reconciliaret. Constat plane ex sacris Canonibus, priscisque Patribus, proprii juris solorum fuisse Episcoporum, & publicam pœnitentiam imponere, ac publice pœnitentes reconciliare. S. Cyprianus Epistola XI. ubi de quibusdam Presbyteris conqueritur, quod pœnitentes ante actam pœnitentiam, contemta Canonica disciplina conciliabant, inter alia reprehendit, quo se inconsulto id facerent: *Audio*, inquit, *quosdam de Presbyteris, nec Evangelii memores, nec quid ad nos Martyres scripserint, nec Episcopo honorem Sacerdotii sui, & Cathedræ reservantes, jam cum lapsis communicare cœpisse, & offerre pro illis, & Eucharistiam dare, quando oporteat ad hæc per ordinem perveniri. Nam cum in minoribus delictis, quæ non in Dominum committuntur, pœnitentia agatur justo tempore, & exomologesis fiat inspecta vita ejus, qui agit pœnitentiam, nec ad communicationem venire quis possit, nisi prius illi ab Episcopo, & Clero manus fuerit imposita, quanto magis in his gravissimis, & extremis delictis caute omnia, & moderate secundum disciplinam Domini observare oporteat?*

II. Episcopos, publice pœnitentes reconciliandos sibi reservasse, ex priscis Canonibus palam est, idque Presbyteris, atque adeo Corepiscopis negatum esse, iidem testantur, apud Joannem Dartis in Opusculo, *De canonica disciplina circa pœnitentiam*, Cap. XXVI. ubi etiam scite observat, potuisse Presbyteros ex consensu Episcopi, aut in ejus absentia, vel urgente necessitate pœnitentes reconciliare, uti aperte constat ex Concilio Africano circa tempora Bonifacii I. habito, relato in Can. *Pœnitentibus*. XXVI. Quæstione XXVI. *Presbyter inconsulto Episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentia Episcopi, necessitate cogente*. Id quod totidem fere verbis habetur in Concilio Carthaginensi III. Can. XXXII. confirmaturque exemplo Synesii Episcopi, qui in Epistola LXVII. ait se permisisse Sacerdotibus suis, ut Lamponianum communione Ecclesiastica privatum in communionem reciperent, si fatalis necessitas urgeret, & dies mortis instaret. Ratio, quare Episcopus solus olim reconciliaret, vel ad pœnitentiam admitteret, est quia ejus erat judicare de pœnitentium statu, & merito, ejusque fit semper mentio, ut dispenset circa gradus pœnitentiæ percurrendos, ex Canone VII. Concili Ancyrani, ex Epistola S. Basilii ad Amphilochium Episcopum, Can. XXX. & ex aliis plerisque sacris Canonibus.

III. Sæviente adhuc in Christianos crudelissima Decii persecutione, & crescente in dies lapsorum numero, cum Episcopi vix sufficerent reconciliandis pœnitentibus, institutus fuit ab ipsis Pœnitentiarius Presbyter, qui præesset pœnitentibus, subsidio futurus Episcopo, cujus, ut dixi, erant primariæ partes in his, quæ pertinent ad pœnitentiam, maxime ad solemnem, & publicam. Hunc Presbyterum, usumque Pœnitentiæ publicæ sustulit in Constanti-

ſtantinopolitana Eccleſia ſua Nectarius, commotus ſcandalo ibidem ſuborto, ob ſtuprum ſcilicet a Diacono illatum mulieri pœnitenti, de quo agit fuſius Socrates Lib. v. *Hiſtoriæ*, Cap. xix. Sozomenus Lib. vii. Cap. xvi. Nicephorus Calliſtus Lib. xii. Cap. xxviii. & alii. Scio, multum ſibi noſtri temporis hæreticos de facto Nectarii gratulari, quaſi pœnitentiæ ſacramentum abrogarit, ſed quam miſere hallucinentur, ſatis nos oſtendimus noſtro i. Tomo Conciliorum. In Occidente Presbyteri Pœnitentiarii inſtitutio ita quidem perſeveravit, ut nihilominus publicæ pœnitentiæ impoſitionem, abſolutionemque ſibi Epiſcopi reſervarint. Fuſe de Pœnitentiario Presbytero egimus ſupra in Commentario ad §. i. Tituli II.

IV. Quod urgente neceſſitate, aut inſtante mortis periculo, non modo Presbyteri, ſed & Diaconi, abſente Epiſcopo, vel Presbytero lapſos pœnitentes reconciliare poſſent, docet nos Concilium Illiberritanum Can. xxxii. *Siquis gravi lapſu in ruinam mortis inciderit, placuit agere pœnitentiam non debere ſine Epiſcopi conſulto, ſed potius apud Epiſcopum agat. Cogente tamen infirmitate, neceſſe eſt Presbyterum communionem præſtare debere, & Diaconum, ſi juſſerit Sacerdos*. Expreſſius idipſum docet in Epiſtola ſua xii. S. Cyprianus ad Clerum, de lapſis, & Catechumenis, ne vacui exeant, his verbis: *Quoniam tamen video, facultatem veniendi ad vos nondum eſſe, & jam æſtatem cœpiſſe, quod tempus infirmitatibus aſſiduis, & gravibus infeſtatur, occurrendum puto fratribus noſtris; ut qui libellos a Martyribus acceperunt, & prærogativa eorum apud Deum adjuvari poſſunt, ſi incommodo aliquo, & infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata præſentia noſtra, apud Presbyterum quemcumque præſentem, vel, ſi Presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus cœperit, apud Diaconum quoque exomologeſin facere delicti ſui poſſint, ut manu eis in pœnitentiam impoſita, veniant ad Dominum cum pace, quam dari Martyres litteris ad nos factis deſideraverunt*.

V. Ne cui autem memoratus Cypriani locus, aliique ſimiles, quos longa ſerie affert Martenius Lib. i. *De antiquis Eccleſiæ ritibus*, Cap. vi. Articulo vi. Num. vii. ſerupulum faciant, ſciendum eſt, non agere illos de Sacramentali abſolutione, cum jus eo modo ſolvendi ſolis Sacerdotibus conceſſum doceat univerſalis Eccleſiæ traditio. Itaque Cypriani locus explicari debet vel de precibus quas Eccleſia pro morientibus fundere ſolebat, vel de abſolutione ab excommunicatione minori, qua innodati erant pœnitentes, utpote prohibiti a participatione Sacramentorum, & excluſi a tremendo Miſſæ ſacrificio. Dici etiam poſſet, eum intelligi de Euchariſtia, quam Diaconi iis diſpenſarent, qui per exomologeſin, abſente Presbytero, ipſis Diaconis factam, humilitatem, & contritionem probaſſent. Solebant nimirum Majores noſtri SS. Euchariſtiæ ſacramento reficere de vita periclitantes, licet propter Sacerdotis defectum eos non poſſet abſolutione Sacramentali donare. Patet ea diſciplina ex Euſebio, qui Lib. vi. *Hiſtoriæ*, Cap. xliv. refert, Euchariſtiam Serapioni ſeni nondum abſolutione Sacramentali donato traditam fuiſſe a puero, quem Presbyter ad eum miſerat, cum ipſe præ infirmitate, qua detinebatur, eum convenire non potuiſſet. Vide Jueninum in Commentario Theologico-hiſtorico de Sacramentis, Quæſtione vii. de Abſolutione, Cap. iii. Articulo i. Mendozam in laudatum Can. xxxii. Illiberritanum, Petavium in Diatriba de pœnitentia, & reconciliatione veteris Eccleſiæ moribus recepta, Cap. II. & IV. aliosque Viros doctos de eadem re differentes.

VI. Expediti ab hiſce ambagibus, Theologiſque relinquentes confutationem hæreticorum, Joannis Wicleſi, & Martini Lutheri, contendentium, quemque fidelem hominem laicum, ſpectato ſolo jure divino, poſſe credentes abſolvere, inveſtigandum nunc nobis eſt, qua hora Feria v. Cœnæ Domini, ſolerent olim reconciliari pœnitentes, quo ritu, & quibus induti veſtibus Epiſcopus, & miniſtri cæremoniam iſtam peragerent: *Hora diei prima*, inquit ms. Pontificale Eccleſiæ Biſuntinæ annorum circiter DC. *conveniant ante Archiepiſcopum Arebidiaconi cum Archipresbyteris, & agant ſcrutinium de pœnitentibus, qui debeant reconciliari, qui extra Eccleſiam remanſere. Et de ſingulis conſilio accepto, pulſetur Prima; mox veniatur ad Capitulum. Finito verſu D. Archiepiſcopus compendioſum ſermonem faciat fratribus de tanta diei ſolemnitate, & de tam ſacro officio peragendo; ut honeſte ſe habeant, cum timore Dei cuncta peragant. Poſt allocutionem ſtatim proſternat ſe Archiepiſcopus, & faciat confeſſionem fratribus, & fratres illi, ut impleatur illud Apoſtoli*: Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro invicem, ut ſalvemini. *Et ſtatim fratres vadunt Eccleſiam, ut in directo cantent omnes horas propter officium, quod protenditur in longum: & interim præparet ſe Domnus ibidem in Capitulo cum ſuis proceſſoribus. Tunc pulſentur duo ſigna ter, ſicut mos eſt in magnis proceſſionibus, & congregetur clerus, & populus, & aptent ſe pœnitentes*. Tum mandat, ut *Archiepiſcopo præparetur ſedes in media portica, aut ante Occidentalem portam dextram; & mox veniens ſedeat in ſede, circumſtante Clero; & pœnitentes ſint extra Eccleſiam in atrio, ſtetque unus Archidiaconus cum illis indutus alba, & ſtola ſine dalmatica, dicatque excelſa voce indicens manu ſilentium*: State fratres cum ſilentio audientes intente &c.

VII. Ex ms. Pontificali Chriſtiani Archiepiſcopi, qui ab anno MCCXLIX. uſque ad annum MCCLI. Moguntinam rexit Eccleſiam, cautum eſt, ut primo quidem ante fores Eccleſiæ expectent pœnitentes Epiſcopum induti veſtibus laneis, & caligis, nudis pedibus, capillis circumciſis; Epiſcopus autem indutus Pontificalibus præter Caſulam, cum crucibus, & candelis, incenſo, & aqua benedicta, aliiſque Miniſtris veniens reſideat ad oſtium Eccleſiæ in loco cortinis, & tapetibus ornato. Tum mandat, debere & alios Sacerdotes, ac Levitas adeſſe veſtibus ſacris indutos, ut Diaconi Presbyteria pœnitentes, Presbyteri autem Epiſcopo præſentarent. Porro *in quibuſdam Eccleſiis*, ut teſtatur ms. Pontificale Eccleſiæ Lugdunenſis annorum circiter CD. ubi agit de reconciliatione pœnitentium in Cœna Domini, *pœnitentibus mane juſſu Epiſcopi ante fores Eccleſiæ exterius humiliter conſtitutis, unus Sacerdos in aliquo altari eiſdem foribus proximiori* celebrabat *Miſſam*, cujus Introitus eſt: *Miſereris omnium &c.* ut in Feria iv. Cinerum. Epiſtola: *Lavamini, mundi eſtote &c.* Evangelium: *Erant appropinquantes ad Jeſum &c.* ut in Dominica iv. poſt Pentecoſten. Miſſa expleta, mox Sacerdotes, quibus impoſitum erat pœnitentium confeſſiones audire, audiebant illas vel in Eccleſia, vel in alio loco ad hoc deputato: qualiter in tranſacta Quadrageſima ſe geſſerint, qualiterve injunctas ſibi pœnitentias obſervarint, diligenter inquirebant; notata

tata fideliter habebant nomina, & annos pœnitentiæ, ac delicta, & circumstantias singulorum; ut qoid de singulis censeret Pontifex, liberius, & expeditius decernere posset. Auditis confessionibus, Episcopus ante horam sextam examinabat cum Sacerdotibus ipsis diligenter, qui digni essent reconciliari, qoi non. Deinde vero paratus cum amictu, alba, stola, mitra simplici, & baculo pastorali sine manipulo &c. ut in nostro Pontificali.

VIII. Reconciliari consuevisse pœnitentes ad Missam, aperte colligitur ex Concilio II. Carthaginensi Can. III. Hispalensi II. Can. VII. Wormaciensi Can. VIII. & aliis. Servatum hunc ritum fuisse & a Schismaticis Donatistis, non obscure innuit S. Optatus Milevitanus adversus Parmeoianum, Libro II. ita inquiens: *Etenim inter vicina momenta, dum manus imponitis, & delicta donatis, mox ad Altare conversi Dominicam orationem prætermittere non potestis*. Qoanam Missæ parte pœnitentium reconciliatio perageretur, difficile est definire, eum non una fuerit omnium Ecclesiarum hac in re consuetudo. Nam aliqui ante Missam, quidam post Euangelium ante offertorium, imo nonnolli post consecrationem, teste Morino, reconciliabantur. In Hispania, ubi pœnitentibus Feria VI. Majoris hebdomadæ pœnitentiæ relaxabantur, reconciliatio ad vesperam omnino fiebat, oti liquet ex Concilio Toletano IV. Can. VII. quo redarguuntur nonnulli, qui hac die ad Nonam jejunium relaxabant, quod omnino fieri vetat Concilium *ante peractas indulgentiæ preces*; hoc est aote reconciliatos pœnitentes, qui proinde fero absolvebantor; uti scite observat Martene Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Articolo V. Num. XI.

IX. Missa, quæ pro pœnitentibus Feria V. Cœnæ Domini mane cantabatur, propria quidem antiquitus fuit, eamque legere est in vetustioribus Sacramentorum Libris ante annos mille, aut circiter scriptis, ut in Noviomensi B. Mariæ, in Remensi S. Remigii, in Gellonensi, in Pictaviensi Pontificali, in Ordine Gelasiano, ac aliis, apud memoratum Martene loco citato, Articulo VI. & in Opusculo, *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis*, Cap. XXII. In Codice Siculo, qoem Morinus edidit, ad calcem Librorum *De pœnitentia*, Pag. 22. Feria V. in Cœna Domini tres assignantur Missæ, prima pro reconciliatione pœnitentiom, secunda pro benedictione Oleorum sanctorum, tertia in memoriam institutionis Eucharistiæ. Innuere videtur Grancolas in Breviarium Romanum, Cap. DVII. generalem fuisse hanc Ecclesiæ consuetudinem, asseritque præterea, quod postquam tres istæ Missæ in unam tantum redactæ sont, tres etiam istæ Missæ actiones in diversa Missæ tempora sunt distributæ; reconciliati autem pœnitentes ante Missam. Quicquid sit de hujusmodi opinione laudati Scriptoris, vix in alio Pontificali antiquo, recentiorive præter Siculum Codicem invenies, in quo præscriptum legator, ut memoratæ tres Missæ Feria V. Cœnæ Domini dicerentur.

X. Recitatio septem pœnitentialium Psalmorum, quamvis desideretor in duobus memoratis mss. Pontificalibus, Bisuntioo, & Christiani Archiepiscopi Moguntini, expressa est nihilominus in ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Senonensis annorum circiter DC. ex cujus præscripto introductis primo Ecclesiam pœnitentibus, habebat ad ipsos Episcopus sermonem; tum vero jubebat, ut omnes se prostrarent, simulque cum astantibus septem Psalmos pœnitentiales cantabat. Juxta ms. S. Remigii Remensis Codicem ejusdem fere ætatis, Episcopo ingrediente Ecclesiam, & incipiente Antiphonam, *Oremus dilectissimi*, pœnitentes prosternentes se ante Altare, dicebant confessionem, & postea decantabaot septem *Psalmos pœnitentiales cum Litaniis*. Extat & de VII. pœnitentialibus Psalmis, ooo vero de Litaniis mentio in ms. insignis Ecclesiæ Ebroicensis Pontificali, annorum circiter CM. & in aliis plurimis, quæ longum esset hic recensere.

XI. Quo exteriori habitu reconciliandi pœnitentes se præsentare deberent Ecclesiæ, & aote fores illius pedibus nudis manere, quousque ab Episcopo acciti essent, ex eoarratis hactenus colligi potest. Certe Rex Daniæ Sueno, ut vere se pœnitentem omnibus propalaret, non in aureis vehi quadrigis, non regiis voluit iodui vestibus, sed pedester, oudis pedibus, & sacculo tantom coopertus ad Ecclesiæ atrium perveniens, *in ejus se aditu prostravit, terramque suppliciter osculatus, dolorem, qui ex contumelia acerrimus infligi solet, verecundia, ac moderatione expressit*; ut ait Saxo Grammaticus Lib. XI. *Historiæ Daniæ*, Pag. 190. Quod ipsi Pœnitentes ante fores Ecclesiæ nudis pedibus ad terram prostrati manentes cereos extinctos in manibus tenere deberent, præter ms. Pontificale Ecclesiæ Lugdonensis, Gulielmi Durandi, & alia quædam recentioris ævi, fateor me in nullo alio hunc ritum reperisse.

§. II.

Cumque in Litaniis dictum fuerit, *Omnes Sancti Patriarchæ, & Prophetæ*. ℟. *Orate pro nobis*, & idem a Choro fuerit responsum, paulisper subsistitur; & tunc Pontifex mittit ad pœnitentes duos Subdiaconos, candelas accensas in manibus ferentes. Qui cum ad portam pervenerint, stantes in limine ostii elevatis manibus ostendunt illis candelas accensas, dicentes Antiphonam Tono III. *Vivo ego, dicit Dominus: nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur, & vivat*. Qua finita, extinguunt mox ipsas candelas coram illis, & revertuntur ad locum suum: & proceditur in Litaniis. Cumque dictum fuerit: Omnes *Sancti Martyres*. ℟. *Orate pro nobis*, & idem a Choro responsum fuerit, tunc etiam subsistitur a Litaniis, & Pontifex mittit ad illos, duos alios Subdiaconos simili modo cum candelis accensis, qui in limine ostii constituti cantant Antiphonam Tono V. *Dicit Dominus*; *Pœnitentiam agite*, *appro-*

appropinquavit enim Regnum Cælorum. Et mox extinctis candelis, ut prius, revertuntur ad locum suum; & proceditur in Litaniis usque ad *Agnus Dei* inclusive. Tunc Pontifex mittit ad illos unum senem Diaconum indutum, ut supra, cum magno cereo illuminato. Ille igitur in limine ostii constitutus cantat Antiphonam Tono II. *Levate capita vestra, ecce appropinquavit redemtio vestra*. Et tunc accenduntur candelæ Pœnitentium ex illo cereo. Cereus autem ille non extinguitur, sed Diaconus cum eo accenso revertitur. Et tunc dicitur in Litaniis: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi*. ℟. *Parce nobis Domine*, & alia usque in finem.

COMMENTARIUS.

I. Concinit hæc Rubrica cum Vaticano Gulielmi Durandi, uti in Appendice videre est. In aliis mss. excepto ms. Lugdunensis Ecclesiæ annorum circiter CD. Pontificali, aliisque circa eam ætatem exaratis, vix eum ritum reperies candelarum accensarum, cum quibus duo Subdiaconi bis ad Pœnitentes a Pontifice mittuntur, tertio autem Diaconus senex *cum magno cereo illuminato*. Fateor nihil me de eo ritu apud antiquos Scriptores legisse; quodque mirum est, Gulielmus ipse Durandus, qui in suo divinorum officiorum Rationali minutissima quæque explicavit, Lib. VI. Cap. LXXIII. ubi de pœnitentium reconciliatione agit, nullam prorsus de eo ritu mentionem facit, tametsi alios in ipsa reconciliatione pœnitentium fieri solitos egregie exponat.

II. Quicquid de memorati Ritus antiquitate sit, cur pœnitentes cereos accensos in manibus suis tenerant, eam reor esse causam, quod, ut testatur Concilium Tridentinum Sessione XIV. Cap. II. pœnitentia laboriosus quidam baptismus a Sanctis Patribus appellitatur; non ergo mirum, si ritus usitati ab iis, qui baptismum suscipiunt, etiam a pœnitentibus serventur. Traditum illis cereum docet nos S.Gregorius Nazianzenus in celebri sua Oratione, *De baptismo*, ubi & illius dandi ritum describit, sic dicens: *Statio qua post baptisma ante magnum altare stabis, venturæ gloriæ est prælndium; Psalmodia, cum qua exeipieris, laudis venturæ est ante ambulatrix; lampades, quas accendis venturæ est illuminationis mysterium, cum qua obviabis sponso*. Huc quoque facit, quod scribit Gregorius Turonensis Lib. V. *Historiæ Francorum*, Cap. XI. de multitudine Judæorum ab Avito Episcopo baptizatorum: *Gavisus autem Pontifex nocte sancta Pentecostes, vigiliis celebratis, ad Baptisterium foras muraneum egressus est, ibique omnis multitudo coram eo prostrata Baptismum efflagitavit. At ille præ gaudio lacrymans cunctos aqua abluens, Chrismate liniens in sinu matris Ecclesiæ congregavit: flagrabant cerei, lampades refulgebant*. Vide alia Scriptorum loca apud eruditum Stephanum Durantum, Lib. I. *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, Capite XIX. Num. XLI. Quibus adde Venantium Fortunatum, qui Lib. IV. Carminum de memoratis Judæis baptizatis ita cecinit.

Undique rapta manu lux cerea provocat astra,
Credas ut stellas ire trabendo comas.
Lacteus hinc vestis color est, hinc lampade fulgor
Ducitur, & vario lumine picta dies.

III. Illud quoque hic est observatu dignum, quod Neophytis extincti quidem porrigebantur cerei, sub finem Litaniæ, quæ post Baptismum decantabatur, accendendi. Cujus ritus testes sunt, creditus Alcuinus, & Amalarius, quorum alter in eo capite, quod inscribitur, *De Sabbato Sancto*, ita inquit: *Tunc egreditur Pontifex de Sacrario cum ingenti decore, & prædicta ceroftata ante illum cum thymiateriis; & eum dixerit Schola, Agnus Dei, dicat Cantor excelsa voce, Accendite. Tunc primam illuminantur omnes cerei Neophytorum, quos manibus tenent, demonstrantes, quod per illum Agnum qui tollit peccata mundi unusquisque lumen accipere debeat*. Amalarius vero in Libro, *De Ordine Antiphonarii*, Cap. XLIV. hæc habet: *Reservetur ignis de sexta feria, ut illuminetur cereus, qui ponitur in vice columnæ ignis ad benedicendum, qui ab initio benedictionis illuminatus est; & cum benedictus est, ab eo illuminetur secundus cereus. Cetera luminaria extincta permaneant usque ad novissimam litaniam, quæ pertinet ad officium Missæ de resurrectione Domini. Tunc accendantur luminaria Ecclesiæ, & Neophytorum*. Sunt & alii Scriptores, qui eadem referant, quorum testimonia supervacaneum est hoc loco describere.

IV. Forte instar Baptizatorum, & Neophytorum dati sunt & Pœnitentibus cerei, quibus significatur, quod Apostolus ait ad Ephesios, Cap. V. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est, in omni bonitate, & justitia, & veritate: probantes quid sit beneplacitum; & nolite communicare operibus infructuosis, magis autem redarguite*. Significatur etiam ipsis cereis, debere pœnitentes implere illud, quod Christus Dominus in Evangelio Matthæi jubet Cap. V. his verbis: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est*. Et Lucæ Cap. XII. dicens: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris*. Ut nimirum, & munditia sit castitatis in corpore, & lumen veritatis in operatione, quemadmodum egregie explicat S. Gregorius. Puto insuper, iccirco non statim pœnitentium cereos accendi, ut aliquando intelligant, quod ait Apostolus ad Ephesios Capite V. Versu XIV. *Surge, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus*. Quæ quidem verba adhibet Episcopus in ipsa Pœnitentium reconciliatione, ut videre est infra ad §. IX.

§. III.

Quo dicto Pontifex ab accubitu surgens cum Ministris, & Clero, Cruce, thuribulo, cereis, & omni paratu præcedentibus, egreditur extra Chorum Ecclesiæ.

clesiæ. Et parato sibi quasi in medio Ecclesiæ Faldistorio, sedet respiciens ad ostium Ecclesiæ, Clero per choros versus ipsum ostium ab utroque latere dispositо seriatim. Tunc Archidiaconus paratus, ut præmissum est, stans in limine ostii, excelsa voce in tono lectionis dicit ad illos ante ostium foris stantes: *State in silentio: audientes audite*. Indicto itaque silentio, vertens se ad Pontificem, dicit similiter in tono lectionis: *Adest, o venerabilis Pontifex, tempus acceptum, dies propitiationis divinæ, & salutis humanæ, quo mors interitum, & vita accepit æterna principium; quando in vinea Domini Sabaoth, sic novorum palmitum plantatio sarcienda est, ut purgetur execratio vetustatis. Quamvis enim a divitiis bonitatis, & pietatis Dei, nihil temporis vacet; nunc tamen, & largior est per indulgentiam remissio peccatorum, & copiosior per gratiam assumtio renascentium. Augemur regenerandis; crescimus reversis. Lavant aquæ; lavant lacrimæ, Inde est gaudium de assumtione vocatorum, hinc lætitia de absolutione Pœnitentium. Inde est, quod supplices famuli tui posteaquam in varias formas criminum neglectu mandatorum cælestium, & morum probatorum transgressione ceciderunt, humiliati, ac prostrati prophetica ad Dominum voce clamant, dicentes*: Peccavimus, injuste egimus, iniquitatem fecimus: Miserere nostri Domine. *Euangelicam vocem non frustratoria aure capientes*. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. *Manducaverunt, sicut scriptum est, panem doloris: lacrimis stratum suum rigaverunt; cor suum luctu, corpus afflixerunt jejuniis, ut animarum reciperent, quam perdiderunt, sanitatem. Unicum itaque est pœnitentiæ suffragium, quod & singulis prodest, & omnibus in commune succurrit*.

COMMENTARIUS.

I. TAmetsi complures hactenus enarrati Ritus circa reconciliationem Pœnitentium antiqui sint in Ecclesia, ut ostensum est, antiquissimus profecto ritus est ille, qui in præsenti §. describitur, ubi mandat, Archidiaconum pœnitentes Pontifici offerentem, hisce ipsum Pontificem debere alloqui verbis: *Adest o venerabilis Pontifex tempus acceptum &c.* ita enim legitur ad Feriam v. in Cœna Domini post orationes Missæ illius diei, in pervetusto Sacramentario ante S. Gregorium concinnato, apud Morinum Lib. ix. *De pœnitentia*, Cap. xxix. Num. iv. *Ordo agentibus pœnitentiam publicam*. Egredietur Pœnitens de loco, ubi pœnitentiam gessit, & in gremio præsentatur Ecclesiæ prostrato omni corpore in terra, & postulat in his verbis Diaconus: *Adesto o venerabilis Pontifex &c.* Juxta Ordinis antiqui Romani præscriptum, hora prima diei Feriæ v. Episcopus Concilium solemnibus vestimentis indutus cum Presbyteris, cæterisque ad hoc dispositis celebrabat; eoque peracto, hora tertia, ad signi sonitum egrediebantur quidem Pœnitentes de loco, ubi pœnitentiam gessere, ut gremio præsentarentur Ecclesiæ; sedente autem Pontifice pro foribus Ecclesiæ, pœnitentibus in atrio Ecclesiæ eminus eum Archidiacono jussum illius præstolantibus, antequam eos offerret Pontifici, ita ipsum alloquebatur Pontificem: *Adest o venerabilis Pontifex &c.*

II. Legitur ista allocutio in omnibus sequioris ævi mss. Pontificalibus Libris; etenim ex antiquo ms. Missali insignis Ecclesiæ Sarisberiensis in Anglia, Feria v. Cœnæ Domini, Nona cantata, pergebat excellentior Sacerdos ad ostium Ecclesiæ Occidentale, indutus vestibus Sacerdotalibus in cappa serica rubra, cum duobus Diaconis Albis cum Amictibus indutis, absque Subdiacono, & sine Cruce per medium Chori, præcedente vexillo cilicino. Tunc si Episcopus aderat, principalis quidem Archidiaconus ex parte Pœnitentium, scilicet extra ostium Ecclesiæ, in cappa serica alba, & stola indutus, legebat hanc lectionem: *Adest o venerabilis Pontifex &c.* Quæ quidem lectio omittebatur, Episcopo absente, ut in eodem Missali expresse notatum legitur. Ex ms. Ordinario insignis Ecclesiæ Rotomagensis annorum circiter CD. Finita Nona, Archiepiscopus, vel ejus Vicarius, indutus Alba, & Stola cum cappa rubra, vel Sacerdos sine cappa, cum Diacono, & Subdiacono indutus Albis, & Stola, cum Cantore, & processione ordinata pergebat ad Occidentales portas Ecclesiæ; & Archiepiscopo sedente juxta januas ipsius, processione stante in navi Ecclesiæ, legebatur a Diacono more lectionis, *Adest o venerabilis &c.*

III. Consentiunt cum nostra hac Rubrica non modo ms. Pontificale Gulielmi Durandi, & aliud Ecclesiæ Lugdunensis, verum etiam concordare cum ipsa videtur ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Aquensis, seu potius Romanum ad usum ipsius Ecclesiæ accommodatum, annorum circiter D. Mandat siquidem, ut *hora diei secunda accipiat Archiepiscopus Stolam, & Cappam, & Mitram, & præparetur sedes ejus in medio Ecclesiæ, circumstante Clero; stetque cum illis unus Archidiaconus indutus Alba, & Stola sine Dalmatica, dicatque Pœnitentibus excelsa voce*: State cum silentio, audientes intente. *Facto silentio dicat*: Adest o venerabilis Pontifex &c. Idipsum expressius, ac copiosius legitur quidem in ms. Pontificali Ecclesiæ Bi-

suntinæ

funtinæ annorum DC. in Ordine ad reconciliandos Pœnitentes in Cœna Domini, ubi eautum eſt, ut poſt recitatas Horas Canonicas, *tunc pulſentur duo ſigna ter, ſicut mos eſt in magnis proceſſionibus, & congregetur Clerus, & Populus, & aptent ſe pœnitentes, D. Archiepiſcopo præparetur ſedes in media porticu, aut ante Occidentalem portam dextram, & mox veniens ſedeat in ſede, circumſtante Clero, & Pœnitentes ſint extra Eccleſiam in atrio; ſletque unus Archidiaconus cum illis indutus Alba, & Stola ſine Dalmatica, dicatque excelſa voce, ter indicens manu ſilentium*: State, Fratres, cum ſilentio audientes intente. *Et facto ſilentio, dicat hunc ſermonem legendo diſtincte, & aperte ad intelligendum quaſi lectionem*; Adeſt &c. Porro ſolemnis proceſſionis *cum Crucibus, candelis, incenſo, & aqua benedicta &c.* ejuſque allocutionis dicendæ a Diacono Pontifici Pœnitentes Feria v. Cœnæ Domini reconciliauti habetur mentio in ms. Pontificali Chriſtiani Archiepiſcopi, qui ab anno MCCXLIX. uſque ad annum MCCLI. Moguntinam rexit Eccleſiam.

IV. Ex antiquo tandem Libro Sacramentorum B. Mariæ Noviomenſis annorum circiter mille in Ordine ad reconciliandum Pœnitentes in Feria v. Cœnæ Domini, egrediebatur quidem primo Pœnitens de loco, ubi pœnitentiam geſſerat, & in gremio præſentabatur Eccleſiæ, proſtrato omni corpore in terra, verum antequam Diaconus lectionem, *Adeſt o venerabilis &c.* ad Epiſcopum recitaret, dicebat Epiſcopus tres orationes, quarum prima hæc erat: *Omnipotens, ſempiterne Deus, da quæſumus univerſis famulis tuis plenius, atque perfectius omnia Feſti Paſchalis introire myſteria, ut incunctanter pia corda cognoſcant, quantum debeant de confirmata in Chriſto renaſcentium glorificatione gaudere. Per Dominum*. Altera Oratio ita habet: *Concedo credentibus miſericors Deus ſalvum nobis de Chriſti paſſione remedium, ut humanæ fragilitatis præterita culpæ laqueos æternæ vitæ ſuffragio plebis abſolvat. Per*. Tertiæ demum Orationis hæc ſunt verba: *Omnipotens ſempiterne Deus, qui vitam humani generis, pro nobis Filio tuo moriente, ſalvaſti: præſta quæſumus, ut in hac populi tui devotione fructus provehat gaudiorum. Per.*

V. Illa verba, quibus paſſim in Pontificalibus dicitur initio Ordinis ad reconciliandum pœnitentes Feria v. Cœnæ Domini, *Egreditur Pœnitens de loco, ubi pœnitentiam geſſit*, ſatis innuunt, quod ſuperius fuſe nos explicuimus ad initium Tituli II. incarceratos fuiſſe Pœnitentes in Capite Jejunii Quadrageſimalis, uſque ad Feriam v. Cœnæ Domini. Id quod etiam comprobari amplius poteſt ex pervetuſtis Pontificalibus in quibus, ubi agitur de Impoſitione pœnitentiæ Feria IV. mane in capite Quadrageſimæ, inter alia ita legimus: *Cooperit eum cilicio, orat pro eo, & includit uſque ad Cœnam Domini*. Sive hunc in modum: *Recludatur Pœnitens in loco ſecreto uſque ad Cœnam Domini, deputato ſibi idoneo teſte, qui ſolicite inſpiciat inſtantiam devotionis ejus &c.* ut in antiquo Pontificali Toloſano nono ſeculo exarato. Satis autem poſtremis verbis Pontificalis hujus exprimitur finis memoratæ inclnſionis, ideo nimirum in locis aliquot ſecretis Pœnitentes aliquandiu incluſos, ut qui ipſis aſſiſtebant, diligentius eorum vitam, mores, converſionem, ſtudia explorarent, antequam eis reconciliationis gratia donaretur.

VI. Eſſe antiquam hujuſmodi inclnſionis diſciplinam, ejuſque veſtigia deprehendi poſſe a S. Auguſtino, ex ejuſdem S. Doctoris Homilia ultima Libri quinquaginta Homiliarum ſcite docet Joannes Morinus Lib. V. *De pœnitentia*, Cap. XV. Ait autem ſic Auguſtinus: *Si peccatum ejus non ſolum in gravi ejus malo, ſed etiam in tanto ſcandalo eſt aliorum, atque hoc expedire utilitati Eccleſiæ videtur Antiſtiti in notitia multorum, vel etiam totius plebis agere pœnitentiam non recuſet, non reſiſtat, non lethali, & mortiferæ plagæ per pudorem addat tumorem*. Ut quid enim illa disjunctio, *In notitia multorum, vel etiam totius plebis pœnitentiam agere*, niſi mos ſaltem in Africa uſurpari jam cœpiſſet in locum aliquem pœnitentes relegare? Sane illuſtrari, & confirmari conſuetudo hæc poteſt ex alia Africanæ Eccleſiæ diſciplina includendi Competentes, qui baptiſmum ſuſcepturi erant, cujus expreſſe meminit ipſe Auguſtinus Lib. II. *De ſymbolo ad Catechumenos*, Cap. I. his verbis: *Quid eſt dilectiſſimi, quod in vobis celebratum eſt? Quid eſt, quod hac nocte circa vos actum eſt? Quod præteritis noctibus actum non eſt, ut ex locis ſecretis ſinguli produceremini in conſpectu totius Eccleſiæ, ibique cervice humiliata, quæ male fuerat ante exaltata in humilitate pedum cilicio ſubſtrato in vobis celebraretur examen &c.* Quemadmodum igitur in ſecretis aliquot locis Competentes aliquandiu continebant, ut diligentius eorum vitam, & mores, ac progreſſum explorarent, antequam illos baptiſmi gratia imbuerent; ita in gravium peccatorum pœnitentia ſimile quid propter eaſdem rationes feciſſe videntur, antequam Pœnitentibus reconciliationis gratiam elargirentur.

§. IV.

His dictis Pontifex, ſurgens accedit cum Miniſtris ad oſtium Eccleſiæ, Clericorum choro ſe non movente. Et ſtans in medio oſtii facit eis brevem exhortationem de clementia divina, & de veniæ promiſſione, dicens eis, qualiter mox in Eccleſiam reducentur, & qualiter vivere debent. Quo facto, cantat Antiphonam Tono VII. *Venite, venite, venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos*. Qua dicta, Diaconus ex parte Pœnitentium ſtans dicit pro eis: *Flectamus genua*. Tunc omnes genua flectunt Pœnitentes. Quo facto, Diaconus ex parte Pontificis dicit: *Levate*. Et Epiſcopus ſecundo dicit dictam Antiphonam: *Venite, venite, &c.* Et Diaconus idem iterum dicit: *Flectamus genua &c.* Et mox Epiſcopus tertio repetit præfatam Antiphonam: *Venite, venite, &c.* Et Diaconus idem tertio dicit: *Flectamus genua &c.*

§. V.

Deinde Pontifex ingreditur Ecclesiam, stans infra ostium, distans ab illo, spatio convenienti, & tunc Archidiaconus inchoat, & Schola prosequitur, Antiphonam Tono VII. *Accedite ad eum, & illuminamini: & facies vestræ non confundentur*. Psalmus XXXIII. *Benedicam Domino in omni tempore &c.* Qua incepta, mox Pœnitentes ingredientes infra ostium Ecclesiæ corruunt ad pedes Pontificis, sicque prostrati, & stantes jacent, donec præmissa Antiphona, & Psalmus compleantur. Quibus expletis, Archipresbyter, dicit in tono lectionis id quod sequitur: *Redintegra in eis, Apostolice Pontifex, quicquid diabolo suadente corruptum est; & orationum tuarum patrocinantibus meritis, per divinæ reconciliationis gratiam fac homines proximos Deo. Ut qui antea in suis perversitatibus displicebant, nunc etiam placere se Domino in regione vivorum devicto suæ mortis auctore gratulentur.*

COMMENTARIUS.

I. SI antiquissimos Sacramentorum Libros, veteremque Romanum Ordinem, aliosque Pontificales mss. ac pervetustos Codices consulamus, nihil fere in duobus hisce §§. habetur, quod antiquum non sit in Ecclesia, licet quod in quibusdam est ante, in aliis post, & inverso ordine prorsus legatur. Certe non modo vetus Ordo Romanus, & nonnulli Pontificales mss. Libri, sed & antiquissimum Sacramentarium ante S. Gregorii tempora concinnatum, statim ac Diaconus illam lectionem recitavit, *Adest, o venerabilis Pontifex, &c.* in §. III. descriptam, ita mandat: *Hinc ergo dum ad pœnitudinis actionem tantis excitatur exemplis, sub conspectu ingemiscentis Ecclesiæ, venerabilis Pontifex protestatur, & dicit*: Iniquitates meas ego cognosco, & delictum meum contra me est semper. Averte faciem tuam a peccatis meis; & omnes iniquitates meas dele. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. *Quo ita supplicante, & misericordiam Dei afflicto corde poscente, iteram Archidiaconus subjungat sic dicens: Redintegra in eo, Apostolice Pontifex, &c.* ut in §. V. legere est.

II. Ex eodem antiquo Romano Ordine, aliisque Libris Pontificalibus, finita quidem hac lectione, sequuntur Ritus in §. IV. descripti: *Tunc*, inquiunt, *dicit Pontifex Antiphonam*: Venite. *Et Diaconus ex parte Pœnitentium*: Flectamus genua. *Tunc omnes adstantes genua flectunt Pœnitentes. Quo facto, dicat Diaconus ex parte Pontificis*: Levate. *Similiter agatur secundo, repetente Episcopo*: Venite, venite, *subsequente Diacono*: Flectamus genua, *ut antea. Et sic ad mediam usque atrii pavimentum solotenus veniant. Quando autem tertio Dominus Episcopus annunciaverit Antiphonam*: Venite, venite, venite; *prosequatur Diaconus*: Flectamus genua: *mox cum Diacono Pœnitentes corruant ad pedes Episcopi: sic prostrati jaceant usque dum Dominus Episcopus surgens innuat alteri Diacono*: Levate; *prosequente Clero Antiphonam*: Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos; *cum Psalmo*, Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo; *& usque ad finem dicente*. Hactenus vetus Ordo Romanus, cui & alii, ut dixi, complures Libri Pontificales concinunt, qui etiam jubent, ut *quamdiu Psalmus canitur a Clero cum Antiphona*: Venite filii, *semper manuatim Pœnitentes a Plebesanis Archidiacono, & ab Archidiacono reddantur Episcopo, & ab Episcopo restituantur Ecclesiæ gremio, prostrato omni corpore in terram.*

III. Est & in aliis Pontificalibus sua varietas, ut enim alia omittam, ex antiquo annorum circiter DCCCC. ms. Codice Bellovacensi reconciliatio pœnitentium in Cœna Domini ita quidem incipit: *Sedente Pontifice præ foribus Ecclesiæ, pœnitentibus in atrio Ecclesiæ eminus cum Archidiacono versum illum præstolantibus, dicit Pontifex Antiphonam*: Venite Filii, audite me, timorem Domini docebo vos. *Et Diaconus ex parte pœnitentium: dicit flectamus genua &c.* ut supra in Ordine antiquo Romano, & in ms. Pontificali Petri Episcopi Silvanectensis, qui obiit anno MCCCLVI. in quo tamen antequam dicatur ab Archidiacono lectio illa: *Adest, o venerabilis Pontifex &c.* recitatur Psalmus CXVIII. *Beati immaculati in via*. Deinde vero post lectionem, prostratis pœnitentibus, cantantur Psalmus, *Miserere mei Deus*. Psalmus, *Deus in nomine tuo*. Psalmus, *Miserere mei Deus, miserere mei*. Psalmus, *Deus misereatur nostri*. Psalmus, *Deus in adjutorium*. Tum sequuntur preces. *Pater noster. Et ne nos. Iniquitates meas ego cognosco. Et delictum meum &c. Averte faciem tuam a peccatis meis. Et omnes. Redde mihi lætitiam salutaris tui. Et spiritu principali confirma me.* Oratio. *Adesto supplicationibus nostris &c.* itemque alia, quæ incipit: *Præsta Domine &c.* & alia quoque cujus initium est: *Deus, humani generis benignissime conditor &c.* Quas inferius juxta ritum hodierni nostri Romani Pontificalis describemus. His quidem recitatis, juxta præscriptum memorati Pontificalis Petri Episcopi Silvanectensis, surgebant pœnitentes, dicebatque Diaconus reliquum lectionis: *Redintegra in eis, Pontifex venerande, quicquid &c.* Idipsum fere legitur in laudato superius Bellovacensi Codice, & in aliis quibusdam Pontificalibus. Unde satis constat, ritus hodierni Pontificalis Romani esse quidem non modo antiquos, sed in variis Ecclesiis usitatos, etsi ordine aliquando inverso.

IV. Quamvis insuper Psalmus, *Benedicam Domino*, in nostro Pontificali Romano descriptus legatur

gatur fine *Gloria Patri* in fine, dicendum tamen ipsum versiculum, manet quidem vetus Missale insignis Ecclesiæ Sarisberiensis in Anglia, subjungens, ad unumquemque versum Psalmi repetendam esse Antiphonam, *Venite filii &c.* De qua re ms. Ordinarium insignis Ecclesiæ Rotomagensis hæc habet: *Cantor incipiat Psalmum*, Benedicam Dominum, *Et dicatur totus Psalmus, & si necesse fuerit, ad quemlibet versum repetatur Antiphona*: Venite, venite. Addit, ut *interim Domnus Archiepiscopus, vel ejus Vicarius pœnitentes in Ecclesiam intromittat cum baculo; & reconciliati ardentes candelas ad altare deferant.* Porro quod Episcopus juxta Rubricam initio §. IV. descriptam, stans in medio ostii facere debet pœnitentibus brevem exhortationem de clementia divina &c. pervetusta Ecclesiæ est disciplina, uti ex superius dictis colligi potest, ad eamque respiciunt variæ Homiliæ S. Eligii Noviomensis Episcopi, Feria V. Cœnæ Domini ad pœnitentes sui temporis habitæ. Codex Ratoldi Abbatis expresse inquit, Ordinem Romanum jubere, ut lecta ab Archidiacono lectione, *Adest, o venerabilis &c.* oret Episcopus ante sanctum altare, tum pergat ad Ambonem, faciatque sermonem tam populis, quam pœnitentibus, *sicut Ordo præcipit Romanus*. Verum in Ordine Romano, qui nunc extat, nulla fit sermonis hujus mentio. Ex quo patet, quod docet Menardus in Præfatione ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, etsi Ordo Romanus, qui nunc extat, antiquus sit, in eo tamen quædam fuisse partim detracta, partim immutata, partim addita.

§. VI.

Et Pontifex interrogat: *Scis illos reconciliatione fore dignos?* Et ille respondet: *Scio, & testificor fore dignos.* Et tunc alter Diaconus dicit: *Levate.* Quibus surgentibus, Pontifex accipit unum ex illis per manum, omnibus aliis similiter sese ad manus tenentibus. Tunc Archipresbyter dicit alta voce: ℣. *Iniquitates meas ego cognosco.* ℟. *Et peccatum meum contra me est semper.* ℣. *Averte faciem tuam a peccatis meis.* ℟. *Et omnes iniquitates meas dele.* ℣. *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* ℟. *Et spiritu principali confirma me.* Quo dicto, Pontifex inchoat, Schola prosequente, Antiphonam Tono V. *Dico vobis, gaudium est Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* Qua dicta, trahit illum quem manu tenet, & ille alios, ducens eos usque ad Faldistorium in medio Ecclesiæ prius ibi paratum. Et ibi stans super scabellum conversus ad illos genua flectentes inchoat Antiphonam Tono VIII. *Oportet te, fili, gaudere, quia frater tuus mortuus fuerat, & revixit; perierat, & inventus est.* Qua dicta, dicit in modum orationis: *Omnipotens Deus vos absolvat ab omni vinculo peccatorum, ut habeatis vitam æternam, & vivatis. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus.*

COMMENTARIUS.

I. SUnt & in hoc §. quædam quæ vix in antiquis multis Pontificalibus Libris invenies: hujusmodi est interrogatio illa Pontificis ad Archidiaconum: *Scis illos reconciliatione fore dignos?* Et responsio Archidiaconi ad Episcopum, *Scio, & testificor fore dignos.* Ex Pontificali quidem insignis Ecclesiæ Bisuntinæ annorum DC. dum Psalmus, *Benedicam Dominum*, recitabatur, offerebantur pœnitentes a Presbyteris Episcopo, qui unumquemque interrogabat, *Est dignus reconciliari?* Et respondente Presbytero, *Dignus*, dicebat ei Episcopus: *Tecum maneat*; dabatque pœnitenti pacem, ita dicendo: *Pax tecum*; & tradebat illum Diacono, & sic intrabant Ecclesiam. Ex Ordine antiquo Romano, cui & alii ms. Libri Pontificales concinunt, dictum jam superius fuit, quod, quandiu memoratus Psalmus canebatur a Clero cum Antiphona, *Venite filii, semper manuatim pœnitentes a Plebesanis Archidiacono, & ab Archidiacono reddebantur Episcopo, & ab Episcopo restituebantur Ecclesiæ gremio prostrato omni corpore in terram.* Plebesani Parochi sunt; eaque vox occurrit apud S. Petrum Damiani Lib. IV. Epistola XII. apud Rainerum contra Valdenses Cap. IX. & apud alios infimæ latinitatis Scriptores.

II. Preces, seu Versiculi, *Iniquitates meas ego cognosco &c.* quos ex hujus §. præscripto *Archipresbyter dicit alta voce*, dicti quidem & olim fuerunt, sed a Pontifice, & statim ac Archidiaconus, seu Diaconus eam recitavit lectionem, *Adest, o venerabilis Pontifex &c.* ut videre est in pervetustis Sacramentariis, & in Ordine antiquo Romano, aliisque Pontificalibus, quorum verba hæc sunt: *Hinc ergo dum ad pœnitudinis actionem tantis excitatur exemplis, sub conspectu ingemiscentis Ecclesiæ, venerabilis Pontifex protestatur, & dicit*: Iniquitates meas ego cognosco &c. Legendum forte *prostratur*. Ut enim alia omittam, ms. Pontificale Christiani Archiepiscopi Moguntini annorum circiter D. ita quidem mandat: *Hic*, idest post recitatam a Diacono lectionem, *Episcopus se prosternens dicit*: Iniquitates meas &c. Reliqui Ritus, & Oratio; *Omnipotens Deus vos absolvat &c.* in §. hujus Rubrica descripti non habentur in Ordine antiquo, & in aliis multis Pontificalibus Libris, quos legi, excepto ms. Pontificali Gulielmi Durandi,

randi, & aliis nonnullis. In ms. Pontificali Anglicano Ecclesiæ Rotomagensis, annorum circiter mille, in Ordine ad reconciliandos Pœnitentes Feria v. in Cœna Domini, post varias orationes, ita legitur: *Hic erigatur de solo* Pœnitens *apprehensus manu Episcopi per dexteram, & inclinetur coram Episcopo*. Tum sequitur Antiphona: *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur, & vivat*. Psalmus. *Miserere mei Deus secundum magnam &c.* Idipsum legere est in ms. Pontificali Egberti Eboracensis Archiepiscopi, ejusdem ævi.

§. VII.

Deinde dicit super illos voce mediocri tenens manus apertas ante pectus, hanc Præfationem: *Per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. ℣. *Sursum corda*. ℟. *Habemus ad Dominum*. ℣. *Gratias agamus Domino Deo nostro*. ℟. *Dignum, & justum est*. *Vere dignum & justum est, æquum, & salutare, nos tibi semper, & ubique gratias agere, Domine Sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, per Christum Dominum nostrum. Quem omnipotens Genitor ineffabiliter nasci voluisti, ut debitum Adæ, tibi persolveret æterno Patri, mortemque nostram suam interficeret, & vulnera nostra in suo corpore ferret, nostrasque maculas sanguine suo dilueret: ut qui antiqui hostis corrueramus invidia, & ipsius resurgeremus clementia. Te per eum Domine supplices rogamus, ac petimus, ut pro aliorum excessibus nos digneris exaudire, qui pro nostris non sufficimus exorare. Tu igitur clementissime Domine hos famulos tuos, quos a te separaverunt flagitia, ad te revoca pietate solita. Tu namque nec Achab sceleſtissimi humiliationem despexisti, sed vindictam debitam protelasti. Petrum quoque lacrimantem exaudisti, clavesque postmodum cælestis Regni ipsi tradidisti; & confitenti latroni ejusdem regni præmia promisisti. Ergo clementissime Domine hos, pro quibus preces tibi fundimus clemens recollige, & tuæ Ecclesiæ gremio redde, ut nequaquam de eis valeat triumphare hostis, sed tibi reconciliet Filius, tibi coæqualis, emundetque eos ab omni facinore, & ad tuæ sacratissimæ Cœnæ dapes dignetur admittere. Sicque sua carne, & sanguine reficiat, ut post hujus vitæ cursum ad cælestia Regna perducat*. Quod sequitur dicit submissa voce legendo: *Jesus Christus filius tuus Dominus noster, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. SI paucos excipias, difficile præfationem istam in mss. Pontificalibus Libris invenies, etsi multæ, variæ, ac prolixæ in iis, præsertim antiquitate venerandis, ad reconciliandos Pœnitentes Feria v. Cœnæ Domini, orationes recenseantur. Extat Præfatio ipsa non modo in editis Pontificalibus ante Clementem VIII. verum etiam in ms. Pontificali Gulielmi Durandi.

§. VIII.

Præfatione finita, Pontifex super Faldistorium, & Ministri super tapetia, & Clerus, & Populus ad terram prosternuntur. Et Cantor inchoat, Schola prosequente, Antiphonam, & Psalmos sequentes. Antiphona Tono I. *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis*. Psalmus L. *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam &c.* Psalmus LV. *Miserere mei Deus, quoniam conculcavit me homo &c.* Psalmus LVI. *Miserere mei Deus, miserere mei &c.* Quibus dictis, Pontifex ab accubitu surgens, dicit super Pœnitentes, *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster*. Reliqua secreto. ℣. *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Domine non secundum peccata nostra facias nobis*. ℟. *Neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis*. ℣. *Domine ne memineris*

mineris iniquitatum nostrarum antiquarum. ℟. *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ*. ℣. *Convertere Domine usquequo*. ℟. *Et deprecabilis esto super servos tuos*. ℣. *Salvos fac servos tuos*, & *ancillas tuas*. ℟. *Deus meus sperantes in te*. ℣. *Esto eis Domine turris fortitudinis*. ℟. *A facie inimici*. ℣. *Mitte eis Domine auxilium de sancto*. ℟. *Et de Sion tuere eos*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*.

Adesto Domine supplicationibus nostris, & *me*, *qui etiam misericordia tua primus indigeo*, *clementer exaudi*, & *quem non electione meriti*, *sed dono gratiæ tuæ constituisti hujus operis Ministrum*, *da fiduciam tui muneris exequendi*, & *ipse in nostro ministerio*, *quod tuæ pietatis est*, *operare*. *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, *qui tecum vivit*, & *regnat in unitate Spiritus Sancti Deus*, *per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*. *Oremus*.

Præsta quæsumus Domine his famulis tuis dignum pœnitentiæ fructum, *ut Ecclesiæ tuæ sanctæ*, *a cujus integritate deviaverant peccando*, *admissorum veniam consequendo*, *reddantur innoxii*. *Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*.

Oremus.

Precor Domine tuæ clementiam majestatis, *ut his famulis tuis peccata*, & *facinora sua confitentibus veniam præstare*, & *præteritorum criminum vincula relaxare digneris*: *qui humeris tuis ovem perditam reduxisti ad caulas*, & *Publicani preces placatus exaudisti*: *Tu etiam Domine his famulis tuis placare*; *Tu horum precibus benignus assiste*; *ut in confessione flebili permanentes*, *clementiam tuam celeriter exorent*, *ac sanctis Altaribus restituti*, *spei rursus æternæ*, *ac cælesti gloriæ reformentur*. *Qui vivis*, & *regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus*, *per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*. *Oremus*.

Deus, *humani generis benignissime conditor*, & *misericordissime reformator*, *qui hominem invidia diaboli ab æternitate dejectum*, *unici Filii tui sanguine redemisti*, *vivifica hos famulos tuos*, *quos tibi nullatenus mori desideras*; & *qui non derelinquis devios*, *assume correctos*; *moveant pietatem tuam*, *quæsumus Domine*, *horum famulorum tuorum lacrimosa suspiria*: *Tu eorum medere vulneribus*; *Tu jacentibus manum porrige salutarem*, *ne Ecclesia tua aliqua sui corporis portione vastetur*; *ne grex tuus detrimentum sustineat*; *ne de familiæ tuæ damno inimicus exultet*; *ne renatos lavacro salutari mors secunda possideat*. *Tibi ergo Domine supplices fundimus preces*, *tibi fletum cordis effundimus*; *Tu parce confitentibus*; *ut* (a) *imminentibus pœnis sententiam futuri judicii*, *Te miserante*, *non incidant*; *nesciant quod terret in tenebris*, *quod stridet in flammis*; *atque ab erroris via ad iter reversi justitiæ*, *nequaquam ultra novis vulneribus saucientur*, *sed integrum sit eis*, *ac perpetuum*, & *quod gratia tua contulit*, & *quod misericordia reformavit*. *Per eundem Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*.

Oremus.

Deus misericors, *Deus clemens*, *Deus qui secundum multitudinem miserationum tuarum*, *peccata pœnitentium deles*, & *præteritorum criminum culpas venia remissionis evacuas*: *respice propitius super hos famulos tuos*, & *remissionem sibi omnium peccatorum suorum tota cordis confessione poscentes deprecatus exaudi*. *Renova in eis*, *piissime Pater*, *quicquid terrena fragilitate corruptum*, *vel quicquid diabolica fraude violatum est*; & *unitati corporis Ecclesiæ membrum redemtionis annecte*. *Miserere Domine gemituum*, *miserere lacrimarum eorum*; & *non habentes fiduciam*, *nisi in misericordia tua*, *ad tuæ sacramentum reconciliationis admitte*. *Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*.

Oremus.

(a) Verba ista forte rectius in Ordine Romano leguntur: *ut in imminentes pœnas*, *futurique judicii sententiam* &c. In antiquis ante Clementem VIII. editis Pontificalibus aliter ea verba habentur.

Oremus.

Majestatem tuam supplices deprecamur, omnipotens æterne Deus, ut his famulis tuis longo squallore pœnitentiæ maceratis miserationis tuæ veniam largiri digneris, ut nuptiali veste recepta, ad regalem mensam, unde ejecti fuerant, mereantur introire. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

Absolutio.

Dominus Jesus Christus, qui totius mundi peccata sui traditione, atque immaculati sanguinis effusione dignatus est expurgare; quique discipulis suis dixit: Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælis; & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælis; *de quorum numero me quamvis indignum ministrum esse voluit, intercedente Dei genitrice Maria, & beato Michaele Archangelo, & sancto Petro Apostolo, cui data est potestas ligandi, ac solvendi, & omnibus Sanctis; ipse per ministerium meum ab omnibus peccatis vestris, quæcumque aut cognitione, aut locutione, vel operatione negligenter egistis, vos absolvat sancti sui sanguinis interventione, qui in remissionem peccatorum effusus est; atque a vinculis peccatorum absolutos perducere dignetur ad regna Cælorum. Qui cum Deo Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat in secula seculorum.* ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Quamvis nulla in Ordine antiquo Romano, & in priscis mss. Pontificalibus Libris Præfationis mentio ab Episcopo dicendæ fiat, in omnibus fere tamen præscriptum invenio, ut Episcopus imponat Antiphonam, *Cor mundum crea in me Deus &c.* cum Psalmo L. *Miserere mei Deus secundum magnam &c.* eoque finito, ut se una cum pœnitentibus prosternat, Clero interim faciente Litaniam; tum ipsa expleta, ut erectus a terra Episcopus dicat, *Pater noster*, & preces, variisque orationes, & quidem prolixas, atque absolutiones tum numero plurali, tum singulari conceptas, quas legere est in antiquo ipso Romano Ordine, & in multis Pontificalibus pervetustis mss. a Morino in Opere, *De pœnitentia*, & a Martene Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, allatis.

II. Satis autem mirari nequeo, cur nulla in nostro hoc §. vel in Tituli hujus Rubricis mentio fiat impositionis manuum ab Episcopo faciendæ super capita pœnitentium, cum is antiquus sit ritus in multis æque priscis, ac recentioribus Pontificalibus Libris præscriptus, præsertim vero in ms. Codice B. Mariæ Remensis annorum circiter CM. in quo, ubi agitur de absolutione super Pœnitentes in Cœna Domini, habetur, quod post decantatos septem pœnitentiales Psalmos, variisque precibus, ac orationibus recitatis, *descendat Episcopus de ambone, & tangat capita Pœnitentium, & dicat unicuique:* Det tibi Dominus remissionem omnium peccatorum tuorum, & vitam æternam. Amen. Tum mandat, ut cantando dicat, *Dominus vobiscum*, & Orationem, *Adesto Domine supplicationibus nostris &c.* quæ est prima in hoc §. Porro dici potest, vestigium hujus disciplinæ impositionis manuum ab Episcopo super Pœnitentes faciendæ haberi quidem in Rubrica sequenti hujus Tituli, ubi dicitur, ut data indulgentia, *manibus elevatis, & supra illos extensis, dicat solemnem benedictionem &c.* ut infra.

III. Quod absolutionem spectat ad finem §. hujus nostri descriptam, varie quidem in variis mss. Pontificalibus legitur. In absolutione quæ extat in ms. Pontificali Ecclesiæ Bisuntinæ annorum circiter DC. & quæ cum nostra fere consentit, est enim paulo contractior, non solum fit specialis mentio Deiparæ Virginis, & Beati Michaelis Archangeli, ac Apostolorum Principis Petri, sed etiam S. Joannis Evangelistæ, & S. Stephani Ecclesiæ Bisuntinæ Patroni. Verba hujus Pontificalis hæc sunt: *Dominus Jesus Christus, qui discipulis suis dixit,* Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in Cælis; & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in Cælis, *de quorum numero quamvis me indignum, & peccatorem, ministrum tamen esse voluit: intercedente Dei Genitrice Maria, & B. Michaele Archangelo, & Beato Petro Apostolo, cui data est potestas ligandi, atque solvendi, egregioque Joanne Evangelista, venerandoque Stephano Patrono nostro, & omnibus Sanctis, ipse vos absolvat per ministerium nostrum ab omnibus peccatis vestris, quæcumque aut cogitatione, aut locutione, aut operatione negligenter egistis, atque a vinculis peccatorum vestrorum absolutos perducere dignetur ad Regnum Cælorum. Per.*

IV. Longe prolixiores sunt orationes, atque absolutiones, quæ in antiquo Romano Ordine, & in priscis Pontificalibus recensentur, modo fere semper deprecativo juxta veterem Ecclesiæ morem. Sunt nonnulli, qui audacter contendunt, numquam Latinos ante Seculum XIII. usos fuisse verbis indicativis in danda pœnitentibus absolutione; sed toto cælo videntur errare: in plerisque etenim mss. Pontificalibus, quæ Seculum XIII. longe superant, una cum orationibus reconciliatoriis formulæ quædam absolutionis indicativæ reperiuntur. Hujusmodi sunt ms. Pontificale Egberti Eboracensis Episcopi, ms. Pontificale Anglicanum Monasterii Gemmeticensis, Gellonense, & alia, mille circiter ab hinc annis exarata, in quibus forma indicativa deprecatoriæ conjungitur, his verbis: *Absolvimus vos vice B. Petri Apostolorum Principis, cui Dominus ligandi, atque solvendi potestatem dedit, & quantum ad vos pertinet accusatio, & ad nos remissio, sit vobis Deus omnipotens vita, & salus, & omnium peccatorum vestrorum indultor &c.*

V. Il-

V. Illud equidem inficiari nequeo, actum judicialem, qui absolutioni Sacramentali essentialis est, in omnibus Latinorum Ecclesiis desinente Seculo XIII. per solum modum indicativum, seu enunciativum, & quidem in prima persona expressum fuisse, ut constat testimonio S. Thomæ Aquinatis, qui Cap. II. Opusculo XXII. loquens de auctoribus, quos adversarius quidam, quem ipse impugnat, laudabat pro sola deprecativa absolutionis formula, hæc habet: *Numquid etiamsi nunc viverent, præjudicare possent communi sententiæ Magistrorum Parisiis regentium, qui contrarium sentiunt, decernentes, absque his verbis*, Ego te absolvo, *absolutionem non esse per solam deprecativam orationem*. Sane, ut alias omittam, indicativum absolutionis modum præcipiunt Synodus Londinensis, habita anno MCCLXVIII. & Nemausensis celebrata anno MCCLXXXIV. Prima siquidem Cap. II. ita inquit: *Omnes autem, qui confessiones audiunt aliquorum, a peccatis expresse confitentes absolvant, verba subscripta specialiter exprimentes*: Ego te absolvo a peccatis tuis &c. Auctoritate qua fungor te absolvo.

VI. Neumasensis Synodus præscribit, ut *Imposita sibi pœnitentia, & facta generali confessione, scilicet*, Confiteor Deo: *dicat Pater* (legendum Presbyter) *sic*: Ego injungo tibi talem pœnitentiam propter peccata, quæ confessus ea. *Et ponens manus super caput ipsius dicat*: Indulgentiam, absolutionem, & remissionem omnium peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens Dominus. Et ego te absolvo auctoritate Domini nostri Jesu Christi, & beatorum Apostolorum Petri, & Pauli, & officii mihi commissi ab iis peccatis, quæ confessus es, & aliis oblitis. Quæ totidem verbis extant in mss. statutis Eliæ Uticensis Episcopi. Convenientissimam esse hanc pœnitentiæ Sacramento formam absolutionis indicativam, scite ostendit eruditus Guillelmus Estius in Libri IV. Distinctionem decimaquinta §. III. & IV. ubi objectiones quasdam refellit, quæ pro forma deprecativa afferri solent.

VII. Forte hic objiciet quispiam, valuisse antiquitus in Ecclesia Latina absolutionem verbis tantum deprecativis prolatam, adeoque & etiamnum valere. Verum respondert hic potest, quod plerique viri docti ajunt, nempe potuisse Ecclesiam præscribere sequioribus seculis certas conditiones, quibus non observatis, nullum sit sacramentum, quamvis omnes partes secundum substantiam sumptæ adhibeantur. Principium illud habere locum præsertim in Sacramento pœnitentiæ, non diffitebitur, qui adverterit, ipsum essentialiter includere actum judicialem ex parte Ministri. Constat autem in judiciis, quæ forum redolent, certas posse statui leges, quibus id abrogetur, quod valebat antea. Unde parum refert, quod plerique prisci Libri Pontificales deprecatoriæ solum formæ meminerint. Docet hæc quidem Jueninus in Commentario, *De Sacramentis*, ubi agit de pœnitentia, Quæstione VII. *De absolutione*, Cap. II. Articulo II. §. II. Porro tutius erit, cum aliis dicere, formulas, quæ ex antiquis mss. Pontificalibus, ac Ritualibus proferuntur, non spectare absolutionem Sacramentalem, sed judiciariam, & canonicam.

§. IX.

Tunc Pontifex aspergat eos aqua benedicta, & thurificet eos, dicens: *Exurgite, qui dormitis, exurgite a mortuis, & illuminabit vos Christus*.

COMMENTARIUS.

I. Extat ia quidem ritus in antiquo Romano Ordine tam edito apud Hittorpium, quam manuscripto apud Morinum, Libro IX. *De pœnitentia*, Cap. XXIX. Num. XIII. In iis siquidem cautum legitur, ut finitia orationibus, adspergat Episcopus pœnitentes *aqua benedicta, & thurificet, & postea dicat*: Exurge, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Ex ms. Pontificali Christiani Archiepiscopi Moguntini annorum D. & ex aliis nonnullis ejusdem fere ævi, præsertim vero ex alio ms. Pontificali Codice Ecclesiæ Moguntinæ, quem refert Martenius in Opere, *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis*, Cap. XXI. Pag. 335. præceptum & illud fuit, ut cum baculo Pastorali ab Episcopo Pœnitentes tangerentur, ubi illis diceбат: *Surge, qui dormis &c*. Verba Pontificalis hæc sunt: *Post hæc Episcopus*, idest post datam absolutionem, *aspergat Pœnitentes, & thurificet, & deinde per singulos transeat, & tangendo eos cum baculo dicat*: Exurge, qui dormis, exurge a mortuis &c. Tandem cur Episcopus pœnitentes thurificet, hanc arbitror esse causam, ut ipsos scilicet moneat, ut Christi sint bonus odor in omni loco.

§. X.

Ultimo dat eis indulgentiam, prout sibi placuerit. Qua data, manibus elevatis, & supra illos extensis, dicit solemnem benedictionem: *Precibus, & meritis Beatæ Mariæ semper Virginis, beati Michaelis Archangeli, beati Joannis Baptistæ, sanctorum Apostolorum, Petri, & Pauli, & omnium Sanctorum, misereatur vestri omnipotens Deus, & dimissis omnibus peccatis vestris, perducat vos ad vitam æternam*. ℟. *Amen*. *Indulgentiam absolutionem, & remissionem omnium peccatorum vestrorum tribuat vobis omnipotens, & misericors Dominus*. ℟. *Amen*. Ultimo benedicit eis, dicens: *Benedicat*

cat vos omnipotens Deus, Pa ✠ ter, & Fi ✠ lius, & Spiritus ✠ Sanctus. ℞. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Tametsi de indulgentia ab Episcopo Pœnitentibus impertienda, prout sibi placuerit, altum sit in mss. Pontificalibus Libris silentium, excepto ms. Pontificali Gulielmi Durandi, quod fere in omnibus cum nostro hodierno consonat; antiquus est nihilominus ritus, ut Episcopus, ubi solemniter reconciliavit Pœnitentes, eisdem benedictionem solemnem impertiatur. Variæ afferuntur formulæ hujus benedictionis in Pontificalibus Libris, in quibus etiam quædam breves, quædam prolixiores sunt. In ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Aquensis annorum circiter DC. tres recensentur benedictionis formulæ ab Episcopo in fine reconciliationis Pœnitentibus impertitæ. Prima est desumta ex veteri Testamento ex Cap. VI. Libri Numerorum, ubi Deus Ipse formulam docuit, qua Sacerdotes filiis Israel benedicerent: *Bene ✠ dicat te Dominus, & custodiat semper. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Convertat Dominus vultum suum ad te, & veram det tibi, pacem. Qui vivit.* Sequitur mox altera benedictio hunc in modum: *Bene ✠ dicat te Omnipotens Deus, & per abundantiam Spiritus Sancti cor tuum corroboret, mentem tuam sanctificet, vitam tuam amplificet, castimoniam decoret, atque sensum tuum in bonis operibus confirmet. Prospera tibi tribuat, pacem concedat, salutem conferat, quietem tribuat; charitate muniat, & ab omnibus diabolicis, & humanis insidiis sua te semper protectione, & virtute defendat; & quæcumque postulaveris juste, clementer concedat. Auferat omnia mala, quæ gessisti: tribuat tibi gratiam, quam semper rogasti, ipso adjuvante, & præcedente vos ad regna cælorum. Qui cum Patre.* Tertiæ tandem benedictionis hæc sunt verba: *Bene ✠ dicat te Deus Pater, custo ✠ diat te Deus Filius, & illu ✠ minet te Spiritus-Sanctus; corpus tuum custodiat, animam tuam salvet, & ad perpetuam vitam te perducat Christus Dei Filius. Qui tecum vivit &c.*

II. Longum esset prolixiores alias hujusmodi benedictionis formulas recensere. In ms. Pontificali Christiani Archiepiscopi Moguntini annorum D. una cum absolutione dabatur ab Episcopo pœnitentibus benedictio, & quidem antequam eos aqua benedicta aspergeret, & baculo pastorali eos tangeret, dicens, *Surge, qui dormis &c.* Erat autem hæc formula: *Absolutionem, & remissionem omnium peccatorum vestrorum per virtutem Dei, & ministerium nostrum percipere mereamini: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; & ejus benedictio maneat super vos hic, & in æternum.* Ex ms. tandem S. Remigii Remensis Codice annorum circiter DC. ita post solemnem proximam absolutionem, & orationem, ajebat Episcopus: *Misereatur vestri omnipotens Deus, & dimittat vobis omnia peccata vestra, liberet vos ab omni malo, conservet vos semper in omni opere bono, & perducat vos Christus in vitam æternam.*

III. Ex eodem S. Remigii Remensis Codice præscriptum illud insuper fuit, ut *bis ita peractis det eis Episcopus monita salutis, per quæ incedant viam veritatis; exhortans ne ad pristinam redeant conversationem, sed cauti perseverent in emendatione, jejunium, & eleemosynam operando; vigilias quoque cum sanctis orationibus exequendo, charitatem quoque, ac castitatem tam corporis, quam animæ obtinendo, & ante omnia, ut Fidem Catholicam fideliter credant, admoneantur.* Vix ms. Pontificale reperies, in quo ad finem reconciliationis Pœnitentium non legatur, id quod hac de re præscriptum legimus in antiquo Romano Ordine: *Post hæc*, inquit, *surgant pœnitentes, & moneantur ab Episcopo, ut quod pœnitendo diluerunt, iterum non renovent.* Hinc valde miror, cur nil tale in nostro hodierno Romano Pontificali extet. Legi possunt variæ S. Eligii Noviomensis Episcopi Homiliæ, quibus, Pœnitentibus jam reconciliatis inculcat, ne iterum ad vomitum revertantur.

IV. Quod spectat ritum impertiendæ benedictionis manibus elevatis, & extensis, exempla de ea re habemus eximia in veteri, ac novo Testamento; eaque innuit Isaacius Haberti in Observationibus suis ad Pontificale Ecclesiæ Græcæ, in Dissertatione ad Partem XI. Liturgiæ Ordinationum, Observatione V. Certe Christus Dominus in supremo cum discipulis suis alloquio, ut habetur in Euangelio Lucæ, Cap. XXIV. Versiculo L. *Elevatis manibus suis benedixit eis.* Hac manuum protensione significare videtur Pontifex, se Dei manum, hoc est potentiam implorare, ac velut dato signo, e cælo accersere ad munera gratiæ suæ in populum effundenda; ut aperiat manum suam, & impleat omnem animam, ut legit S. Hilarius, benedictione. Hinc capiendus S. Hieronymus, qui in Epistola ad Eustochium, quosdam sui, ac nostri ævi sugillans, ad ritum benedicendi manibus extensis alludit: *Extenta manu*, inquit, *ut benedicere eos putes, si nescias, pretia accipiunt salutandi.*

V. Fuit præterea & olim ritus, ut Pœnitentes in signum promissionis non peccandi imposterum, & conversionis suæ ad Dominum, manus attollerent; ejusque moris meminit quidem S. Eligius Homilia VIII. in die Cœnæ Domini, sic eos alloquens: *Si ad pristinam actionis vitam, quantum Dominus vos custodire dignabitur, redire non valetis, manus vestras in sublime porrigentes ostendite, quia magis cælestia, quam terrena diligitis. His vestræ promissionis signis, quibus magis Domino, quam diabolo servire promittitis, gaudium nobis permaximum exhibetis, quia, ut Dominus patefecit de converso peccatore, gaudium fit in Cælo coram Angelis Dei.* Idipsum repetit Homilia XI. ubi ita eosdem alloquitur Pœnitentes: *Si ergo fratres charissimi de perpetratis malis Deo satisfaciatis, indeque erubescitis, & non ulterius ad perpetrata mala omnina redire deliberatis, ostendite nobis signum vestræ ad Dominum conversionis, & regressionis, ut simul cum Angelis, quibus est gaudium in Cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, de vestro reditu gaudere possimus.*

VI. Post datum a pœnitentibus signum suæ conversionis ad Dominum, idque in altum elatis dexteris, ut ante in Homilia VIII. invitabat omnes Episcopus, ut Deo piissimo, & semper misericordissimo in commune referrent gratias, uti ex ipsa S. Eligii Homilia XI. liquet; in qua etiam, cunctos S. Præsul ad perseverandum in virtutibus usque

usque in finem exhortans, ita demum concludit: *Perfistamus igitur charissimi omni cum intentione divinis in obsecrationibus, ut ea quæ sibi placita sunt, faciat nobis cum sua benedictione incohare, & usque ad perseverantiam bona perducere consummatione; quia a, & o, principium, & finis Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre regnat Deus in unitate Spiritus Sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.* Sacras olim conciones sanctissimæ Trinitatis invocatione, & laudatione conclusas ut plurimum, ac terminatas, invocationem autem hujusmodi, ac laudationem non unam, semper eademque verborum formula solitam fuisse concipi, fuse ostendit Bernardinus Ferrarius in Libro de ritu facrarum Ecclesiæ veteris concionum, Capite XXXII.

§. XI.

Quo facto crines, & barbam, quam nutrierant, deponunt; & vestibus pœnitentialibus dimissis, se cultioribus, & mundioribus induunt.

COMMENTARIUS.

I. Satis ex hoc §. liquet, unam e pœnitentialibus pœnis fuisse, ut qui publicam, ac solemnem pœnitentiam agerent, crines, ac barbam nutrirent. Testis est ejus rei S. Isidorus Episcopus Hispalensis Lib. II. *De Ecclesiasticis officiis*, Cap. XVI. ubi etiam hanc rationem assignat: *Hi vero, qui pœnitentiam agunt proinde capillos, & barbam nutriunt, ut demonstrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris gravatur. Capilli enim pro vitiis accipiuntur; sicut scriptum est: Crinibus peccatorum suorum unusquisque constringitur. Vir quippe si comam nutriat, ignominia est, ut ait Apostolus.* Ubi nota, primum locum desumptum esse ex Cap. V. Libri Proverbiorum; alterum vero ex Epistola I. ad Corinthios, Cap. XI. Idem totidem verbis legere est apud Rabanum Maurum Lib. II. *De institutione Clericorum*, Cap. XXIX. Celebre est de ea re exemplum in pœnitentia Ursicini Cadurcensis Episcopi, de quo Gregorius Turonensis Lib. VIII. *Historiæ*, Cap. XX. ita scribit: *Pro eo, quod Gundobaldum excepisse publice est confessus, accepto hujusmodi placito, ut pœnitentiam tribus annis agens, neque capillum, neque barbam tonderet, vino, & carnibus abstineret, Missas celebrare, Clericos ordinare, Ecclesias, & Chrisma benedicere, Eulogias dare non auderet.*

II. Afferri & alia exempla possent, & loca antiquorum Scriptorum ad constabiliendum magis magisque memoratum pœnitentium ritum nutriendi crinem, & barbam, dum suam agerent pœnitentiam; verum fateri etiam cogimur, in quibusdam regionibus pœnam quidem pœnitentialem fuisse, barbam, & crinem tondere: *Amputentur crines, qui per vanam gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt.* Verba sunt S. Ambrosii ad Virginem lapsam, Cap. VIII. Et ne forte objicias, dictum id fuisse mulieri, ad significandam ignominiam suam in amputatione crinium; præclarissima est sententia Concilii Toletani III. Can. XII. *Quicumque*, inquit, *ab Episcopo sanus, vel infirmus pœnitentiam postulat, id ante omnia Episcopus servet, & Presbyter, ut si vir est, prius eum tondeat, & in cinere, & cilicio habitum mutare faciat &c.* Cautum etiam fuit ex Agathensi Synodo in Galliis habita, Can. XV. ut *Pœnitentes si comas non deposuerint, aut vestimenta non mutaverint, abjiciantur.* His adde locum ex Cap. LI. Libri V. Capitularium Regum Francorum, ubi statutum legitur, ut *Sacerdos si scelera sua confitenti pœnitentiam tribuat, si comam dimiserit, aut habitum mutaverit &c.*

III. Ex allatis locis duo colligi debent. Primum quidem, morem, quo Pœnitentes barbam, ac capillos soliti erant nutrire, ubique apud Occidentales minime obtinuisse, imo nec in tota Hispania, nec in tota Gallia. Alterum, utriusque consuetudinis, licet diversæ, ac oppositæ eundem fuisse finem; apud aliquas nimirum gentes barbam, & comam nutrire, honori; apud alias vero ignominiæ ducebatur. Ceterum, quod Pœnitentes in Ecclesia recepti crines, & barbam, quam nutrierant, deponunt, & se vestibus mundis, & cultioribus, deposito habitu pœnitentiali induunt, docet Gulielmus Durandus Lib. VI. *Rationalis divinorum officiorum*, Cap. LXXIII. exemplum a Josepho capere, *qui*, uti habetur Cap. XLI. Geneseos, *de carcere ductus tonsus, & lotus, est vestibus decoratus.* Addit, per hoc quoque innui, *quod deponentes multitudinem peccatorum, induunt vestimenta virtutum.*

IV. Quod reconciliatos tandem Pœnitentes, aut saltem aliquam eorum partem non parvam propria mensa hac die Cœnæ Domini Episcopus exciperet, docet nos antiquum Pontificale insignis Ecclesiæ Pictaviensis annorum circiter CM. quod extat in Parisiensi Bibliotheca Conventus RR. PP. Minimorum S. Francisci de Paula.

APPENDIX

In qua varii Ordines recensentur ad reconciliandum pœnitentes Feria quinta Cœnæ Domini.

ORDO I.

Ex ms. Codice Pontificali Gulielmi Duranti, qui extat in celebri Bibliotheca Vaticana, Num. 4744.

Ordo Officii in Cena Domini Quinta Feria. Rubrica.

IN quinta Feria Cene Domini, in qua Sacramentum sacri Corporis & Sanguinis ejus ab ipso Deo, & Domino nostro Jesu Christo institutum est, primo lavantur pedes pauperibus. Secundo solempniter penitentes reconciliantur. Tertio Crisma, & duo olea conficiuntur. Quarto fit mandatum. Primo itaque circa horam tertiam Pontifex paratus si velit cum admictu, alba, fine mitra, & baculo, egreditur de Sacrestia cum Canonicis, & Clericis, & intrat Capitulum, ubi parati sint XIII. pauperes, lavans flexis genibus cuilibet unum pedem, & tergit, & mox osculatur cuilibet ma-

manum, porrigendo illi elemosinam arbitrio suo. Dum autem hæc fiunt, schola cantat Antiphonam: (a) *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui, secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ, justitia plena est dextera tua*, Psalmus, *Beati immaculati in via*, totus dicatur cum *Gloria Patri*, & repetatur Antiphona, *Suscepimus Deus*; Qua finita, inchoatur Antiphona: *Ne reminiscaris*. Require eam in tractatu præcedenti. Secundo dicantur VII. Psalmi penitentiales, quibus dictis inchoatur ipsa Antiphona: *Ne reminiscaris*. Præmissis itaque expletis, dicit Pontifex *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster*. ℣. *Et ne nos inducas in temptationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Tu mandasti mandata tua*. ℟. *Custodiri nimis*. ℣. *Tu lavasti pedes discipulorum tuorum Domine*. ℟. *Opera manuum tuarum ne despicias*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. Oratio. *Adesto quæsumus Domine officio servitutis nostræ, & quia tu discipulis tuis pedes lavare dignatus es, ne despicias opera manuum tuarum, quæ nobis retinenda mandasti, ut sicut hic nobis, & a nobis exteriora abluuntur inquinamenta, sic a te omnium nostrorum interiora laventur peccata. Quod ipse præstare digneris, qui vivit, & regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*.

Hæc autem forma lavandi pedes potest diebus singulis observari, incipiendo a prædicta Antiphona, *Ne reminiscaris*. Hiis expletis, ipsi pauperes reficiuntur. Secundo loco lotis pedibus pauperum, reconciliantur penitentes, quibus ab Ecclesia solempnem agere pœnitentiam injunctum est; qui in capite jejuniorum de ipsa ejecti fuere: ait enim Innocentius Primus: *De penitentibus, qui sive ex gravioribus commissis penitentiam, sive ex levioribus gerunt, si nulla intervenerit egritudo, quinta feria ante Pascha, eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Si vero quis in ægritudinem inciderit, atque usque ad desperationem devenerit, ei ante tempus Paschæ est reconciliandum, ne de hoc seculo sine communione decedat*. Vigilius quoque Pontifex sic ait: *Penitentium reconciliatio fit propter illam manuum impositionem, quæ per invocationem Sancti Spiritus operatur; scilicet per illam quæ dignos fructus penitentiæ acquiris, & quæ per sanctæ communionis restitutionem perficitur*. Sane in quibusdam Ecclesiis penitentibus mane ipsa Episcopus ante fores Ecclesiæ exterius humiliter constitutis, unus Sacerdos in aliquo Altari eisdem foribus prossimiori celebrat Missam, cuique Introitus est: *Misereris omnium Domine &c*. Require Feria IIII. Cinerum. Graduale: *Miserere &c. Misit de Cælo*. Require Feria IIII. ante Dominicam de Passione. Epistola: *Lavamini, & mundi estote*. Euangelium: *Erant appropinquantes ad Jesum*. Require in Dominica III. post Pentecosten. Offertorium: *Sicut in Holocaustum*. Postcommunio: *Amen dico vobis*. Require in Dominica XXIV. post Pentecosten.

Missa itaque sic dicta, mox Sacerdotes, quibus impositum est, penitentium confessiones audire, audiant illas vel in Ecclesia, (b) vel in alio loco ad hoc deputato, & qualiter in transacta Quadragesima se gesserint, qualiter injunctas sibi penitentias observaverint, diligenter inquirant: & notata fideliter habeant nomina, & annos penitentium, ac delicta, & circumstantias singulorum, ut sicut cum hora requisitionis advenerit, quid de singulis Pontificalis censeat auctoritas, clarescat, & universorum causas, ut liberius & expeditius decernere possit. Auditis itaque confessionibus, Episcopus ante horam sextam examinet cum Sacerdotibus ipsis diligenter, qui digni sunt reconciliari, & qui non. Deinde paratus cum amictu, alba, stola, pluviali, mitra simplici, & baculo pastorali sine manipulo, ministri etiam, & insuper IIII. Dyaconibus paratis, & uno Dyacone de antiquioribus solempniter induto, & etiam uno Archidiacono cum alba, amictu, & stola sine dalmatica, prosternit se super faldistorium coram Altare, dicens cum præfatis Ministris, & Clero septem Psalmos Penitentiales, & Lethaniam. Require supra sub ordinatione Subdiaconi ad cartas V. Penitentes vero tunc ante fores Ecclesiæ nudis pedibus ad terram prostrati manent, & tenent in manibus cereos extinctos. Cumque in Lethania dictum fuerit: *Omnes Sancti Patriarchæ & Prophetæ orate pro nobis*; & inde a choro responsum fuerit, paulisper subsistit. Tunc Pontifex mittit ad penitentes duos Subdyaconos candelas accensas habentes in manibus, qui cum ad portam pervenerint, stantes in limine hostii elevati, ostendunt illis candelas accensas, cantantes Antiphonam: *Vivo ego dicit Dominus &c*. Qua finita, mox extingunt ipsas candelas accensas coram illis, & revertuntur ad locum suum, & proceditur in Lethania. Cumque dictum fuerit: *Omnes Sancti Martyres orate pro nobis*; & inde a choro responsum fuerit, tunc mittat ad illos alios duos Subdiaconos simili modo cum candelis accensis, qui in limine hostii constituti cantant Antiphonam: *Dicit Dominus, Penitentiam agite &c*. Et mox extinctis candelis, ut prius, revertuntur ad locum suum, & proceditur in Letania usque ad *Agnus Dei*. Tunc Pontifex mittit ad illos illum senem Dyaconum indutum, ut supra cum magno cereo illuminato. Illo igitur in limine hostii constituto, cantatur Antiphona: *Levate capita vestra*,

quia

(a) In margine cum *nota*.

(b) Confessiones non modo in Ecclesia, locoque patenti, & omnibus conspicuo factas, verum etiam coram Altari, docent nos quidem prisca Ecclesiæ monumenta. Certe formula confessionis quæ in Pœnitentiali Egberti Episcopi extat, satis illum nobis exhibet ritum, dum ita incipit: *Confiteor coram Deo Omnipotente Creatore Cæli, & Terræ, & coram hoc altario sancto*. Id quod etiam in aliis passim formolis legitur, ac præsertim in illa antiqui Romani Ordinis superius in Appendice ad præcedentem titulum descripta: *Confiteor tibi Domine Pater Cæli, & Terræ, tibique bone, & benignissime Jesu Christe, una cum Sancto Spiritu, coram sanctis Angelis, & coram Sanctis tuis, & coram hoc altari, &c.* Hunc ritum præsertim servandum in confessione mulierum constat ex Concilio Parisiensi anni DCCCXXIX. Parte 1. cap. 46. *Porro*, inquit, *Si Sacerdotibus Sanctimoniales confiteri voluerint, id nonnisi in Ecclesia, coram sancto Altari, adstantibus haud procul testibus fiat*. Tum addit: *Si autem infirmitas præpedierit, ut in Ecclesia eadem confessio fieri nequeat, in quacunque domo facienda est, nonnisi testibus similiter haud procul adstantibus fiat*. Legimus in vita S. Bertholdi Abbatis Garstensis, Cap. 22. apud Surium die 27. Julii, quod *ante Altare sancti Petri soleret confessiones audire*. Testatur etiam in opusculo 56. S. Petrus Damiani, Agnetis Imperatricis confessionem excepisse se *sub arcum B. Petri Confessione ante Sacrum Altare*. Sane ut alias omittam de ea re Synodos, expresse decreverunt Patres Concilii Redingensis, Confessiones alibi factas quam in loco publico coram Altari, nullas esse, ac irritas: *Circa Confessiones*, inquit, *taliter duximus ordinandum, ut in loco tantum fiant publico, coram Altari, exposito transeuntibus universis, nec valeat absolutio secus facta*. Qua cautione mulierum præsertim confessiones excipiendæ sint, fuse docet eruditus Raynaudus in Opusculo: *De sobria alterius sexus frequentatione per sacros homines*. Concilium Coloniense anni MCCLXXX. sub pœna excommunicationis vetat, ne Sacerdos mulierem, quæ sola sit in Ecclesia, confitentem audiat.

quia appropinquavit redemptio veſtra. Et tunc accenduntur candelæ penitentium ex illo cereo. Cereus autem ipſe non extingnitur, ſed Dyaconus cum eo accenſo revertitur, & tunc dicitur in Lethania: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi miſerere nobis*: & alia quæ ſequuntur uſque in finem.

Quo dicto, Pontifex ab accubitu ſurgens cum miniſtris, & Clero, Cruce, & turribulo, cereis & omni apparatu præcedentibus egreditur extra chorum Eccleſiæ, & parato ſibi quaſi in medio Eccleſiæ Faldiſtorio, ſedet reſpiciens ad hoſtium Eccleſiæ: Clero per choros verſus ipſum hoſtium ab utroque latere diſpoſito ſeriatim. Tunc unus Archidiaconus paratus, ut præmiſſum eſt, ſtans in limine hoſtii Eccleſiæ excelſa voce in tono lectionis dicit ad illos ante hoſtium foris Eccleſiæ ſtantes: *State in ſilentio, audientes attente*. Indictoque ſilentio, vertens ſe ad Pontificem, ſimiliter dicit in tono lectionis: *Adeſt, o venerabilis Pontifex, tempus acceptum &c.*

Hiis dictis, Pontifex ſurgens accedit cum Miniſtris ad hoſtium Eccleſiæ, Clericorum choro ſe non movente, & ſtans in medio hoſtii facit eis brevem exortationem de clementia divina, de veniæ promiſſione, dicens eis, qualiter mox in Eccleſia reducentur, & qualiter vivere debeant. Quo facto, cantant Antiphonam: *Venite, venite, venite &c.* Qua dicta, Dyaconus ex parte penitentium ſtans dicit pro eis: *Flectamus genua. Levate*. Et Epiſcopus ſecundo dicit eandem Antiphonam: *Venite, venite &c.* Et Dyaconus iterum dicit: *Flectamus genua. Levate*. Et mox Epiſcopus tertio repetit prædictam Antiphonam; *Venite, venite &c.* Deinde ingreditur Eccleſiam, ſtans infra hoſtium, diſtans ab illo, ſpatio convenienti. Tunc Archidiaconus, ſcola proſequente, inchoat Antiphonam: *Accedite ad eum &c.* Pſalmus: *Benedicam Domino in omni tempore*. Qua incepta, mox penitentes ingrediuntur intra hoſtium Eccleſiæ, corruunt ad pedes Pontificis, ſicque proſtrati, & flentes jacent donec prædicta Antiphona, & Pſalmus compleantur. Quibus expletis, unus Archipresbyter dicit in tono lectionis: *Redintegra in eis Apoſtolice Pontifex &c.* Et Pontifex reſpondet: *Scis eos reconciliationis fore dignos?* Et ille reſpondet: *Scio & teſtificor eſſe dignos*. Et tunc Dyaconus dicit: *Levate*. Quibus ſurgentibus, Pontifex accipit unum ex hiis per manum, omnibus aliis ſimiliter ſe ad manus tenentibus. Et tunc Archipresbyter dicit alta voce: ℣. *Iniquitates meas ego cognoſco*. ℟. *Et peccatum meum contra me eſt ſemper*. ℣. *Averte faciem tuam a peccatis meis*. ℟. *Et omnes iniquitates meas dele*. ℣. *Cor mundum crea in me Deus*. ℟. *Et ſpiritum rectum innova in viſceribus meis*. ℣. *Ne projicias me a facie tua*. ℟. *Et ſpiritum ſanctum tuum ne auferas a me*. ℣. *Redde michi letitiam ſalutaris tui*. ℟. *Et ſpiritu principali confirma me*. Quo dicto, Pontifex inchoat ſcola proſequente Antiphonam: *Dico vobis &c.* Qua dicta trahit illum quem manu tenet, & ille alios, ducens eos uſque ad faldiſtorium in medio Eccleſiæ prius ſibi paratum, & ibi ſtans ſuper ſcabellum, converſus ad illos genua flectentes inchoat Antiphonam: *Oportet te fili &c.* Qua dicta, dicit in modo Orationis. Oratio. *Omnipotens miſericors Deus &c.*

Deinde dicit ſuper illos voce mediocri junctis manibus ante pectus. *Per omnia ſecula ſeculorum*. ℟. *Amen*. ℣. *Dominus vobiſcum*. ℟. *Et cum ſpiritu tuo*. ℣. *Surſum corda*. ℟. *Habemus ad Dominum*. ℣. *Gratias agamus Domino Deo noſtro*. ℟. *Dignum & juſtum eſt. Vere dignum & juſtum eſt, æquum & ſalutare &c.*

Prephatione finita, Pontifex ſuper faldiſtorium, & miniſtri ſuper tapeta, & clerus & populus ad terram proſternuntur, & Cantor incipit ſchola proſequente Antiphonam, & Pſalmos ſequentes: *Cor mundum crea &c.* Pſalmus: *Miſerere mei Deus ſecundum magnam &c. Miſerere mei Deus quoniam conculcavit me homo &c.* Pſalmus: *Miſerere mei Deus miſerere mei*. Quibus dictis, ſurgens ab accubitu dicit ſuper penitentes: *Kyrie eleiſon, Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon. Pater noſter*, ſecrete. ℣. *Et ne nos inducas in temptationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Domine non ſecundum &c.* Oratio. *Adeſto Domine ſupplicationibus noſtris &c. Oremus. Præſta quæſumus Domine &c. Oremus. Precor Domine tuam clementiam &c. Oremus. Deus humani generis &c. Oremus. Deus miſericors &c. Oremus. Majeſtatem tuam ſupplices deprecamur &c. Oremus. Dominus Jeſus Chriſtus &c.* Tunc Pontifex aſpergat eos aqua benedicta, & thurificet eos, dicens: *Exurge qui dormis, exurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus*. Ultimo dat eis indulgentiam prout ſibi placuerit. Qua data, manibus elevatis, & ſuper illos extenſis dicit: *Precibus & meritis Beatæ Mariæ ſalvet & in omni bono opere confirmet vos omnipotens, & miſericors Deus*. ℟. *Amen*. *Indulgentiam, abſolutionem & remiſſionem omnium peccatorum veſtrorum tribuat vobis omnipotens, pius, & miſericors Deus*. ℟. *Amen*. Et iterum: *Benedicat vos omnipotens Deus, Pa ✠ ter, & Fi ✠ lius, & Spiritus ✠ Sanctus*. ℟. *Amen*.

ORDO II.

Ex ms. Pontificali inſignis Eccleſiæ Barenſis, quod aſſervatur in Bibliotheca Angelica Fratrum Eremitarum S. Auguſtini.

INcipit ordo reconciliationis pœnitentium quæ fieri debet Feria quinta in Cœna Domini.

Sedente autem Pontifice præ foribus, pœnitentibus in atrio Eccleſiæ eminus cum Archidiacono juſſum illius præſtolantibus, antequam eos offerat, poſtulat Archidiaconus hiis verbis: *Adeſt, venerabilis Pontifex, tempus acceptum &c.*

Hic ergo dum ad pœnitudinis actionem tantis exornatur exemplis ſub conſpectu ingemiſcentis Eccleſiæ venerabilis Pontifex proteſtetur, & dicat has preces: *Averte faciem tuam a peccatis meis*. ℟. *Et omnes iniquitates meas dele. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui*. ℟. *Et ſpiritu principali confirma me*.

Quo ita ſupplicante, & miſericordiam afflicto concedere poſcente, dicat Archidiaconus: *Redintegra in eo venerande Pontifex &c.*

Tunc dicat Pontifex hanc Antiphonam: *Venite*, & Dyaconus ex parte pœnitentium dicat: *Flectamus genua*. Tunc omnes ſtantes pœnitentes flectunt genua. Quo facto, dicit Dyaconus ex parte Pontificis: *Levate*. Similiter agatur ſecundo, repetente Epiſcopo, *Venite, venite*, ſubſequente Dyacono, *Flectamus genua*, ut antea. Et ſic ad medium uſque atrii pavimentum ſolotenus veniant. Quando autem domnus Epiſcopus annunciaverit tertio Anntiphonam: *Venite, venite, venite*, proſequatur Dyaconus, *Flectamus genua*. Mox cum Dyacono Pœnitentes corruant ad pedes Epiſcopi, ſic proſtrati jaceant uſquedum domnus Epiſcopus

ſcopus ſurgens innuat alteri Dyacono: *Levate*; deinde proſequitur Clerus Antiphonam: *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos*. Pſalmus: *Benedicam Dominum*. Et ad finem uſque ducente, Quandiu Pſalmus canitur a Clero cum Antiphona, *Venite filii, audite me*, ſemper manuatim pœnitentes a plebeſanis Archidiacono, & ab Archidiacono redduntur Epiſcopo, & ab Epiſcopo reſtituuntur Eccleſiæ gremio, proſtrato omni corpore ad terram.

Deinde Epiſcopus imponat Antiphonam, *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis*, Pſalmus: *Miſerere mei Deus*. Quo finito, proſternat ſe Epiſcopus una cum penitentibus in Oratorio, Clero faciente Litanias. Quibus expletis, erectus a terra dicat; *Pater noſter*. ℣. *Et ne nos*. ℟. *Sed libera*, ℣. *Salvos fac ſervos tuos*. ℟. *Deus meus ſperantes in te*. ℣. *Convertere Domine*. ℟. *Et deprecabilis*. ℣. *Mitte eis Domine auxilium de ſancto*. ℟. *Et de Syon tuere eos*. ℣. *Illuſtra faciem ſuper ſervos tuos*. ℟. *Salvos eos fac in tua miſericordia*. ℣. *Domine vide humilitatem meam*. ℟. *Et dimitte eis omnia peccata eorum*. ℣. *Exaudi Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua*. ℟. *Secundum multitudinem miſerationum tuarum*. ℣. *Ne reminiſcaris iniquitatum noſtrarum*, ℟. *Cito nos anticipet miſericordia tua*. ℣. *Adjuva nos Deus*. ℟. *Et propter gloriam*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor*. ℣. *Dominus vobiſcum*. ℟. *Et cum ſpiritu tuo*. *Oremus*, *Adeſto Domine ſupplicationibus noſtris &c*. Alia Oratio: *Exaudi Domine ſupplicum preces, & confitentium tibi &c*, Alia Oratio: *Præveniat hos famulos tuos, quæſumus Domine miſericordia tua &c*. Alia Oratio: *Deus infinite miſericordie &c*. Alia Oratio: *Deus cujus ſub oculis omne cor trepidat &c*. Alia Oratio: *Præſta quæſumus Domine his famulis tuis dignum pœnitentiæ fructum &c*. Alia Oratio: *Omnipotens ſempiterne Deus confitentibus tibi famulis tuis &c*. Alia Oratio: *Omnipotens & miſericors Deus, qui peccatorum indulgentiam &c*. Alia Oratio: *Deus miſericors, Deus clemens, qui ſecundum multitudinem miſerationum tuarum &c*. Alia Oratio: *Majeſtatem tuam, quæſumus Domine Sancte, Pater omnipotent, æterne Deus, qui non mortem &c*. Alia Oratio: *Deus, qui confitentium tibi corda purificas &c*. Alia Oratio: *Sancte Pater omnipotens, Rex regum, & Domine dominantium, qui ſanctiſſima diſpoſitione &c*. Alia Oratio; *Moveat pietatem tuam Domine fletus iſte &c*. Abſolutio: *Dominus Jeſus Chriſtus, qui dignatus eſt diſcipulis ſuis dicere; Quæcumque &c*. Sequitur hanc abſolutionem Hymnus; *Veni creator ſpiritus &c*.

ORDO III.

Ex antiquo Romano Ordine apud Melchiorem Hittorpium Pag. 37. & ſeqq.

HOra tertia ſonetur ſignum, ut omnes veniant in Eccleſiam, in qua Chriſma debet conſecrari. Tunc egreditur pœnitens de loco, ubi pœnitentiam geſſit, ut gremio præſentetur Eccleſiæ, Sedente autem Pontifice pro foribus Eccleſiæ, pœnitentibus in atrio Eccleſiæ eminus cum Archidiacono juſſum illius præſtolantibus, antequam eos offerat, poſtulat Archidiaconus his verbis, *Adeſt, o venerabilis Pontifex, tempus acceptum, dies propitiationis divinæ, et ſalutis humanæ, quia mors interitum, et vita accepit æterna principium, quando in vinea Domini Sabaoth ſic novorum palmitum plantatio facienda eſt, ut purgetur execratio vetuſtatis. Quamvis enim divitiis bonitatis, & pietatis Dei nihil temporis vacet, nunc tamen & largior eſt per indulgentiam remiſſio peccatorum, & copioſior per gratiam aſſumptio renaſcentium. Augemur regenerandis, creſcimus reverſis. Lavant aquæ, lavant lacrymæ. Inde eſt gaudium de aſſumptione vocatorum, hinc lætitia de abſolutione pœnitentium, inde eſt quod ſupplex grex tuus, poſteaquam in varias formas criminum, neglectu mandatorum cæleſtium, & morum probabilium tranſgreſſione cecidit, humiliatus, atque proſtratus prophetica ad Dominum voce clamat, dicens*: Peccavi, impie egi, iniquitatem feci, miſerere mei Domine: *Evangelicam vocem non fruſtratoria aure capiens*: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur, *Manducavit, ſicut ſcriptum eſt, panem doloris, lacrymis ſtratum rigavit, cor ſuum luctu, corpus afflixit jejuniis, ut animæ ſuæ reciperet, quam perdiderat, ſanitatem. Unicum itaque eſt pœnitentiæ ſuffragium, quod & ſingulis prodeſt, & omnibus in commune ſuccurrit. Hic ergo dum ad pœnitudinis actionem tantis excitatur exemplis, ſub conſpectu ingemiſcentis Eccleſiæ, venerabilis Pontifex, proteſtatur, & dicit*; Iniquitates meas ego cognoſco, & delictum meum contra me eſt ſemper. Averte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me.

Quo ita ſupplicante, & miſericordiam Dei afflicto corde poſcente, iterum Archidiaconus ſubjungat, ſic dicens; *Redintegra in eo, Apoſtolice Pontifex, quicquid, diabolo ſuadente, corruptum eſt, & orationum ſuarum patrocinantibus meritis, per divinæ reconciliationis gratiam, fac hominem proximum Deo, ut qui antea in ſuis ſibi perverſitatibus diſplicebat, nunc jam placere ſe Domino in regione vivorum, devicto mortis auctore, gratuletur*.

Tunc dicit Pontifex Antiphonam, *Venite*, Et Diaconus ex parte pœnitentium, *Flectamus genua*. Tunc omnes adſtantes genua flectunt pœnitentes. Quo facto, dicat Diaconus ex parte Pontificis, *Levate*. Similiter agatur ſecundo, repetente Epiſcopo, *Venite, venite*; ſubſequente Diacono, *Flectamus genua*, ut antea. Et ſic ad medium uſque atrii pavimentum ſolotenus veniant. Quando autem tertio Dominus Epiſcopus annunciaverit Antiphonam, *Venite, venite, venite*; proſequatur Diaconus, *Flectamus genua*. Mox cum Diacono pœnitentes corruant ad pedes Epiſcopi, ſicque proſtrati jaceant uſque Dominus Epiſcopus ſurgens, innuat alteri Diacono, *Levate*; proſequente Clero Antiphonam, *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos*, cum Pſalmo, *Benedicam Domino in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo*, & ad finem uſque ducente. Quandiu vero Pſalmus canitur a Clero cum Antiphona, *Venite filii*, ſemper manuatim pœnitentes a plebeſanis Archidiacono, & ab Archidiacono reddantur Epiſcopo, & ab Epiſcopo reſtituantur Eccleſiæ gremio, proſtrato omni corpore in terram. Deinde imponat Epiſcopus Antiphonam, *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis*, cum Pſalmo, *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam*. Quo finito, proſternat ſe Epiſcopus una cum pœnitentibus in Oratorio, Clero interim faciente litaniam. Qua expleta, poſtquam dica-

dicatur, *Kyrie eleison*, erectus a terra dicat; *Pater noster* & preces; *Salvos fac servos tuos Domine*. ℞. *Deus meus sperantes in te. Convertere Domine usquequo.* ℞. *Et deprecabilis esto super servos tuos. Mitte eis Domine auxilium de sancto.* ℞. *Et de Sion tuere eos. Illustra faciem tuam super servos tuos.* ℞. *Salvos fac eos Domine, ne confundantur, quoniam invocaverunt te. Domine vide humilitatem meam, & laborem meum.* ℞. *Et dimitte universa delicta mea. Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua,* ℞. *Secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Ne memineris Domine iniquitatum nostrarum antiquarum.* ℞. *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Adjuva nos Deus salutaris noster.* ℞. *Et propter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Domine exaudi orationem meam.* ℞. *Et clamor meus ad te veniat. Dominus vobiscum.* ℞. *Et cum spiritu tuo.*

Oremus.

Adesto Domine supplicationibus nostris, & me, qui etiam misericordia tua primus indigeo, clementer exaudi, & quem non electione meriti, sed dono gratiæ tuæ constituisti hujus operis ministrum, da fiduciam tui muneris exequendi, & ipse in nostro ministerio, quod tuæ pietatis est, operare. Per.

Alia.

Exaudi Domine preces nostras, & confitentium tibi parce peccatis, ut quos conscientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat. Per.

Alia.

Præveniat hos famulos tuos, quæsumus Domine, misericordia tua, & omnes iniquitates eorum celeri indulgentia deleantur. Per.

Alia.

Deus infinitæ misericordiæ, veritatisque immensæ, propitiare iniquitatibus nostris, & omnibus animarum nostrarum medere languoribus, ut miserationum tuarum remissione percepta, in tua semper benedictione lætemur. Per.

Alia.

Deus, sub cujus oculis omne cor trepidat, omnesque conscientiæ pavescunt, propiciare omnium gemitibus, & cunctorum medere vulneribus, ut sicut nemo nostrum est liber a culpa, ita nemo sit alienus a venia. Per.

Alia.

Præsta, quæsumus, Domine his famulis tuis dignum pœnitentiæ fructum, ut Ecclesiæ tuæ sanctæ, a cujus integritate deviarant peccando, admissorum veniam consequendo reddantur innoxii. Per.

Alia.

Omnipotens sempiterne Deus, confitentibus tibi his famulis tuis pro tua pietate peccata relaxa, ut non plus eis noceat conscientiæ reatus ad pœnam, quam indulgentia tuæ pietatis prosit ad veniam. Per Dominum.

Alia.

Omnipotens & misericors Deus, qui peccatorum indulgentiam in confessione sceleris posuisti, succurre lapsis, miserere confessis, ut quos delictorum catena constringit, miseratio tuæ pietatis absolvat. Per.

Alia.

Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, respice propitius super hos famulos tuos, qui ab infesta hujus seculi tempestate dimersi, flebili lamentatione suos accusant excessus, tu fletus & gemitus eorum pie suscipias, eosque de tenebris ad lumen revoces, & medelam confitentibus, salutem pœnitentibus, & vulneratis auxilium sanitatis indulgeas, ne ultra inimicus in eorum habeat animabus potestatem, eorumque confessionem libenter admittens, Ecclesiæ tuæ purificatos restitue, ac tuo altari repræsenta, ut ad sacramentum reconciliationis admissi, una nobiscum sancto nomini tuo gratias agere mereantur. Per.

Alia.

Deus misericors, Deus clemens, qui secundum multitudinem miserationum tuarum peccata pœnitentum deles, & præteritorum criminum culpas venia remissionis evacuas: majestatem tuam supplices deprecamur, ut his famulis tuis longo squalore pœnitentiæ maceratis, miserationis tuæ veniam largiri digneris, ut nuptiali veste recepta, ad regalem mensam, unde ejecti fuerant, mereantur introire. Per.

Alia.

Majestatem tuam, quæsumus Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui non mortem peccatorum, sed vitam semper inquiris, respice flentes famulos tuos, attende prostratos, eorumque planctum in gaudium tua miseratione converte, scinde delictorum saccum, & indue eos lætitiam salutarem, ut post longam peregrinationis famem, de sanctis altaribus tuis satientur, ingressique cubiculum regis, in ipsius aula benedicant nomen gloriæ tuæ semper. Per.

Alia.

Famulos tuos, quæsumus Domine, ab ira tua confugientes, paterna pietate recipe, ut qui tuæ majestatis flagella formidant, de tua mereantur venia gratulari. Per.

Alia.

Deus, qui confitentium tibi corda purificas, & accusantes suas conscientias ab omni vinculo iniquitatis absolvis, da indulgentiam reis, & medicinam tribue vulneratis, ut percepta remissione omnium peccatorum in sacramentis tuis sincera deinceps devotione permaneant, & nullum redemptionis æternæ sustineant detrimentum. Per.

Alia.

Deus, qui mundum in peccati fovea jacentem, misericorditer erexisti: Deus, qui leprosos, & aliis peccatis irretitos, sacerdotum judicio mundari præcepisti: Deus, qui per manus tuæ impositionem animarum & corporum valetudines effugasti, idemque opus discipulis tuis eorumque successoribus agere præcepisti: exaudi preces nostras pro his famulis, & famulabus tuis, morbo criminum hactenus tabescentibus, & manum pietatis tuæ manui nostræ superpone, ut per manus nostræ impositionem, te cooperante, infundatur eis Spiritus Sancti gratia: descendat super eos cælestis benedictio, tribuatur eis peccatorum remissio, cunctorumque scelerum piacula relaxentur, & tuorum charismatum munera affluentius conferantur. Per.

Alia.

Domine sancte, Pater omnipotens, rex regum, & Dominus dominantium, qui sanctissima dispositione unicum filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, Spiritus sancti gratia cooperante, in mundum misisti, quo genus humanum mortalibus vinculis adstrictum, pia redimeret morte: tibi supplico, quatenus orationem nostram mundam suscipias, tribulationem adimas, propitius flagella redimas, ac serenissimo vultu aurem tuæ pietatis & misericordiæ accommodes, ministeriumque tantæ dignitatis, quod tractare indignus præsumo, sanctificando sanctifices, & quod, te nunc opitulante, verbis exequor humilibus, impleas effusione sancti spiritus.

Tu enim Domine per filium tuum unigenitum sanctis dilectisque Apostolis dona tribuens charismatum,

matum, dixisti: Quæcunque ligaveritis in terra & solveritis, iu cælo ligata & soluta manebunt. Ergo magnæ pietatis pater, non meo tali addictus merito, sed potius tuo affecutus dono, præsumo his famulis & famulabus tuis impertire, quod tuis fidelibus proprio concessisti ore. Respice igitur Domine, & miserere, & da veniam confitentibus, parce supplicibus: quoniam de misericordia benignitatis tuæ non diffidunt, uon secundum quod egerunt hactenus, verum juxta paternitatis tuæ clementiam amodo seutiant indulgentiam. Oro ergo hos supplex, cunctosque mihi commissos, muniri tua sancta protectione: quo tuo freti munimine, valeamus pariter inextinguibiles pœnas evadere. Per eundem Dominum. *Alia*.

Deus humani generis benignissime conditor, & misericordissime reformator, qui in reconciliatiooe lapsorum etiam me, qui misericordia tua primus indigeo, servire effectibus gratiæ tuæ per sacerdotale mioisterium voluisti, ut cessante merito supplicis, mirabilior fieret indulgentia remittentis: Deus, qui justitiæ leges, misericordiæ semper multiplicatione moderaris, dum delinquentibus pœnitentiam adhibes, dum etiam malis provideotiæ tuæ dona uon subtrahis, & vindictam miserando suspendis: Deus, qui hominem invidia diaboli ab æternitate objectum, uniei filii tui sanguine redemisti, vivifica hos famulos tuos, quos tibi nullatenus mori desideras, &, quos uon dereliquisti devios, adsume correctos.

Moveat pietatem tuam fletus iste mærorum, tu eorum medere vulneribus, tu benignam jacentibus manum porrige, ne Ecclesia tua aliqua sui corporis portione privata, temeretur, ne grex tuus detrimeotum sustineat, ne de familiæ tuæ damno iuimicus exultet, ne renatas lavacris salutaribus animas mors secunda possideat. Tibi ergo humiliamur omnes, tibi Domine supplices fundimus preces, tibi fletum nostri cordis offerimus: tu parce confitentibus, ut iu imminentes pœnas, futurique judicii sententiam, te miserante, non incidant: nesciant quod terret iu tenebris, quod stridet in flammis, & ab errorum via ad iter justitiæ jam reversi, nequaquam ultra novis vulneribus saucientur. Propitiare ergo Domine trementibus atque supplicibus sub sententiæ tuæ expectatione, & ad humilitatem jacentium sublevandam, dexteram salutis extende. Nobis quoque servis tuis, quos apostolicæ clavis, sacerdotalisque officii ministros non electione meriti, sed dono gratiæ tuæ constituisti, da fiduciam tanti muneris exequendi, & ipse in nostro mioisterio, quod tuæ est potestatis, operare. Agnosce piissime pastor oves tuæ redemptionis, & constrictas vinculis peccatorum, Ecclesiæ tuæ precibus exoratus absolve. Redeant ad unitatem Ecclesiæ tuæ, & post illam diram inopis exilii famem redeuntes, veste splendida ornatæ, gaudeant se paterno receptas esse convivio. Nihil de honore adoptionis, nihil de hæreditatis sorte perdiderint: sed integrum sit cis atque perpetuum, & quod gratia tua contulit, & quod misericordia reformavit. Per.

Absolutio pluralis.

Dominus Jesus Christus, qui dignatus est discipulis suis dicere: Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo: de quorum numero quanvis indignum, & peccatorum viuculis adstrictum, me esse sua dignatione voluit, ipse vos largifluo pictatis suæ dono, ac meæ simul parvitatis ministerio absolvere dignetur ab omnibus fragilitatis vestræ excessibus, interius exteriusque humanitus contractis. Amen. Et sicut peccata totius mundi sua traditione, atque Immaculati sanguinis effusione dignatus est expurgare; ita quoque vestrorum peccaminum maculas misericorditer uon dedignetur emundare ejusdem sancti sanguiois interveutione, qui fusus est in peccatorum remissionem. Amen. Devotionem quoque vestram ita deinceps adjutorio gratiæ suæ non dedignetur eorroborare, quatenus & in hoc seculo subrepentium laqueos delictorum valeatis evadere, & in futuro vitam æternam Christi sanguine comparatam, sine fine possidere. Amen. Adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui nos fecit, cum non essemus: & redemit, cum perditi essemus, ad laudem & gloriam sancti uomiuis sui, per omnia secula seculorum. Amen.

Item Absolutio pluralis.

Præsta, quæsumus, Domine his famulis tuis secundum piissimam misericordiam tuam, juxta libitum eorum, absolutionis peccaminum suorum fructum, ut sint tibi dignum habitationis tuæ templum, & mereantur deinceps cum Justis atque Sanctis in conspectu tuo adstantibus absoluti manere ab omni criminum labe. Per Christum Dominum nostrum. Nos etiam secundum auctoritatem nobis indignis a Deo commissam, absolvimus vos ab omni vinculo delictorum vestrorum, ut mereamiui habere vitam æternam. Per eum qui vivit.

Absolutio singularis.

Sicut principali sententia constat, quia in multis offendimus omnes, unde ingemiscimus: ita principali senteutia consolamur, quia si confiteamur peecata nostra, fidelis & justus est Christus, conditor, & redemptor, ac salvator noster, quem habemus advocatum justum apud Patrem, & est propitiatio pro peccatis uostris, & interpellat pro nobis fideliter confidentibus, & dimittit nobis peccata nostra, & emundat nos ab omni iniquitate. Quapropter, frater noster, confitenti tibi peccata tua per ecclesiasticæ auctoritatis potestatem, quam Dominus uoster Jesus Christus tradidit discipulis suis & Apostolis, dicens, Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & per eosdem Apostolos suos ipsorum successoribus, quorum vices, licet indigni, tenemus, & si nou merito, tamen nomine atque officii susceptione eandem potestatem donavit, & in se credenti fideliter dixit, Fiat tibi secundum fidem tuam: gratia & potentia sua, virtute sancti spiritus, qui est remissio omnium peccatorum, dimittat tibi omnia peccata tua, liberet te ab omui malo, couservet te in omni opere bono, & perducat te ad vitam æternam, & ad sanctorum consortium supernorum civium. Ameu.

Absolutio singularis.

Frater N. Dominus Jesus Christus, qui dixit discipulis suis, Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo: de quorum numero quamvis indignos nos esse voluit, ipse te absolvat per miuisterium nostrum ab omnibus peccatis tuis, quæcunque cogitatione, locutione, atque operatione negligenter egisti, & nexibus peecatorum absolutum perducere dignetur ad regna cælorum. Amen.

Absolutio singularis.

Frater N. absolutionem & remissionem peccatorum tuorum per iuvocationem sacrati nominis

Dei,

Dei, & per ministerium nostrum percipere mereamur hic & in æternum. Amen.

Hic adspergat eos aqua benedicta, & thurificet, & postea dicat: Exurge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus.

Post hæc surgant pœnitentes, & moneantur ab Episcopo, ut quod pœnitendo diluerunt, iterando non revocent.

DE OFFICIO IN FERIA V. IN COENA DOMINI CUM BENEDICITUR OLEUM CATECHUMENORUM ET INFIRMORUM ET CONFICITUR CHRISMA.

TITULUS IV.

I. OMni ævo benedictum oleum fuit, quod nostris Sacramentis inservire debet. Testis est S. Cyprianus in Epistola LXX. ad Januarium, & ceteros Episcopos Numidas, oleum baptizatorum unctioni destinatum sanctificari consuevisse super idem Altare, in quo Eucharistia consecrabatur: *Ungi quoque necesse est eum, qui baptizatus sit, ut accepto Chrismate, idest, unctione, esse unctus Dei, & habere in se gratiam Christi possit. Porro autem Eucharistia est, unde baptizati unguntur oleo in Altari sanctificato*. De olei benedictione pro unctionibus, & aquæ pro baptismo, tamquam de ritu ab Apostolis tradito loquitur sanctus Basilius in Libro de Spiritu Sancto, Cap. XXVII. *Benedicimus*, inquit, *aquam baptismatis, & oleum unctionis*. Docet S. Optatus Milevitanus Lib. VII. adversus Parmenianum, oleum istud, quod consecratur, & in nomine Christi conditur per consecrationem istam, appellari Chrisma. Tandem, ut alia omittam veterum Patrum, ac Conciliorum testimonia, Montanus Toletanus Episcopus in Epistola sua ad Theoribium, istiusmodi benedictionis institutionem ad ipsum fidei initium revocare videtur.

II. Licet autem Olei, & Chrismatis sacri usus in Ecclesia ab ipsis incunabulis receptus fuerit, Hæretici nihilominus ab eo fere semper abhorruerunt. Tradit siquidem Theodoretus Lib. III. Hæreticorum fabularum, Novatianos iis, qui ritu Christiano abluerentur, sanctum Chrisma minime tribuisse: *Iis, qui ab ipsis tinguntur, sacrum Chrisma non præbent*. Auctor est memoratus Optatus Milevitanus Lib. II. Donatistas adeo a sancto Chrismate abhorruisse, ut ipsa vasa, quibus illud contineretur, per fenestras non sine impia ludificatione projicerent. Petrobrusiani, Henriciani, Wiclefistæ eodem impietatis genere rem pro nihilo putabant, & tamquam Dei verbo contrariam explodebant. Omnium nequissimus Calvinus Lib. IV. *Institutionum*, Cap. XIX. §. X. sanctum Chrisma appellare non erubescit *pinguedinem fœtore anhelitus inquinatam, & verborum murmure incantatam*.

III. Quam turpiter nebulones isti delirent, ex laudatis sanctorum Patrum auctoritatibus abunde colligi potest. Eos igitur in erroribus suis relinquentes, adnotandum nunc illud censemus, benedictioni sanctorum Oleorum, & Chrismatis nullam primum statam fixamque diem fuisse, sed quotiescumque necessitas postularet, ad arbitrium Episcopi benedicebantur. Id quidem perspicue liquet ex Concilio Toletano I. quod anno Christi CD. habitum fuit. Canone siquidem XX. inter alia, ita inquit: *Episcopo sane certum est, quod omni tempore licet Chrisma conficere*. Porro mos deinde invaluit, ut dumtaxat in Cœna Domini conficeretur non modo apud Latinos, sed etiam apud Græcos, ut fidem luculentissimam faciunt prisci Patres, Synodi, Pontificales, & Sacramentorum Libri omnes, Græcorumque Euchologium, quorum testimonia inferius suo loco referemus.

IV. Cur hac potissimum die ejusmodi consecratio celebretur, variæ a priscis Patribus afferuntur rationes. Auctor nomine Fabiani Papæ in Epistola II. Cap. I. eam prodit rationem, quia nimirum hac die Christus id fieri instituit: *In illa die Dominus Jesus, postquam cœnavit cum Discipulis suis, & lavit eorum pedes, sicut a sanctis Apostolis Prædecessores nostri acceperunt, nobisque reliquerunt, Chrisma conficere docuit*. Tum statim subdit, quod sicut ipsius diei solemnitas per singulos annos est celebranda, ita ipsius sancti Chrismatis confectio per singulos annos est agenda, & de anno in annum renovanda, & fidelibus tradenda. Testatur tandem, hanc esse Romanæ Ecclesiæ, & Antiochenæ, Jerosolymitanæ, & Ephesinæ consuetudinem ex doctrina Apostolorum inductam, ut vetus Chrisma incendatur, & non amplius ipso, quam uno anno utamur.

V. Aliam docet rationem antiquus Auctor de unctione Chrismatis inter opera S. Cypriani, ubi ita innuit: *Nec immerito huic diei assignata est tanti operis causa, & ex hoc sacramenta hæc obtinere initium, quo hodie in sacramento calicis Christi, Ecclesiæ unitas, in lavacro pedum concors societas; & donans invicem charitas, & subjecta humilitas, in unctione Christiani nominis dignitas excellentia spiritalis proprie data est, & confirmata filiis adoptionis perpet auctoritas, & dignitas perseverans*. Alia addit, quibus egregie ritus olim die Cœnæ Domini celebrari solitos illustrat. Confirmatur hæc prisci Auctoris sub nomi[illegible]ypriani sententia auctoritate S. Thomæ, qui [illegible] III. Parte, Quæstione LXXII. Articulo XII. ad III. ideo inquit diem Cœnæ Domini consecrationi sacrorum Oleorum, & Chrismatis electam fuisse, *quia dies ille satis congruit ad materias Sacramentorum, quo fuit Eucharistiæ Sacramentum institutum, ad quod omnia alia Sacramenta, quodammodo ordinantur*.

VI. S. Isidorus Episcopus Hispalensis Libro I. *De Ecclesiasticis officiis*, Cap. XXVIII. quem etiam secuti sunt Alcuinus in Libro, *De Divinis officiis*, Cap. *De Cœna Domini*, Et Rabanus Maurus Libro II. *De institutione Clericorum*, Cap. XXXVI. hanc

hanc affert causam: *Quia ante biduum Paschæ Maria caput, ac pedes Domini unguento perfudisse perhibetur*: probatque ex eo, quod Christus discipulis suis dixit, Matthæi Cap. XXVI. *Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur*. Maria ista cujus meminit Isidorus, est Magdalena, quæ quidem, uti in Euangelio legitur, caput, & pedes Domini pretioso unguento, ante biduum Paschæ unxit.

VII. Quartam denique rationem, quod recte hac die Cœnæ Domini Chrisma consecretur, docet nos Rupertus Abbas Tuitiensis Lib. V. *De divinis Officiis*, Cap. XVII. ut nimirum res significata figuræ respondeat. Cum enim hic dies quartum decimum diem primi mensis referat, quo uti habetur, Cap. XII. Libri Exodi, agnus immolari ad vesperam jussus est, & de sanguine ejus uterque postis ostii signari, & superliminare domorum, in quibus comedendus esset, ut eo signo viso Angelus exterminator Ægypti, sacri convivii domos intactas præteriret: consequens quidem erat, ut hac ipsa nocte domus eorum, in quibus Agnus comedendus est, idest frontes eorum, in quorum mentibus fides agni Dei Christi reconditur, sacro Chrismate signarentur. Sed quia interveniente die mortis Christi, quæ luctui, & silentio dicata est, convivium illud Paschale in tertium diem, qui est resurrectionis, differri oportuit; iccirco ipsa quidem signatio frontis ex Chrismate in noctem resurrectionis, in qua baptismus solemniter administratur, necessario dilata fuit: sed in Feria V. ejusdem Chrismatis consecratio anticipatur, quia ipsa die Parasceves, quæ sola intermedia est, Missæ sacrificium non celebratur, sine quo Chrisma confici nefas est, ut infra dicetur.

VIII. In hac Ruperti sententia illud observandum est, respicere ipsum ad morem primitivæ Ecclesiæ, quo cum baptismus ab Episcopis ordinarie administraretur, ab iis etiam baptizati sacro Chrismate statim a baptismo in fronte consignabantur, ut eo Sacramento plenius sanctificati, dignius ad percipiendam Eucharistiam accederent; juxta doctrinam S. Dionysii Areopagitæ, sive alterius prisci Auctoris, qui ejus nomine legitur, in Libro *De Ecclesiastica Hierarchia*, Cap. III. Id quod etiam alii Patres docent.

§. I.

Hac die singulis annis benedicitur Oleum Catechumenorum, & infirmorum, & benedicitur Chrisma.

COMMENTARIUS.

I. Si vera est Fabiani Pontificis Maximi Epistola ad omnes Orientales Episcopos, relata a Gratiano Distinctione III. *De Consecratione*, Can. XVIII. confectio Chrismatis per singulos annos est agenda, & de anno in annum renovanda, vetusque Chrisma in sanctis Ecclesiis cremandum. Ait hanc disciplinam a sanctis Apostolis, & successoribus eorum Ecclesiam accepisse. Idipsum dici potest de oleo Catechumenorum, & infirmorum, quod etiam, ut superius auctoritate S. Basilii ostensum est, ex Apostolica traditione, jam olim in primitiva Ecclesia benedici consuevit. Porro ex mss. Pontificalibus, Bellovacensi, Silvanectensi, & Constantinopolitano, facta novi Chrismatis consecratione, quod supererat ex veteri, cum recens benedicto miscebatur. Ex Pontificalibus autem, Apamiensi in Syria, Augustini Patricii ad Innocentium VIII., & Gulielmi Durandi, quod usui fuit Joanni Sairebruche Episcopo Catalaunensi, comburendum in Ecclesiæ lampades immittebatur.

II. Ungendi ritu utitur Ecclesia in quatuor Sacramentis, in Baptismo, Confirmatione, Ordinatione Sacerdotum, & extrema unctione. Utitur præterea in consecratione Episcopi, Ecclesiæ, & Altaris, patenæ & Calicis, & in benedictione Campanarum. Harum omnium unctionum materia, ut ajunt, est oleum ex olivis expressum; sed in Chrismate balsamum oleo admiscetur, ut inferius demonstrabitur. Chrismatis solius usus est in sacramento Confirmationis, & consecratione Episcopi, itemque Patenæ, & Calicis: Chrismatis, & olei Catechumenorum simul, in consecratione Ecclesiæ, & Altaris: olei Catechumenorum solius in ordinatione Sacerdotum: olei Infirmorum solius, in Sacramento extremæ unctionis: olei Infirmorum, & Chrismatis, in benedictione Campanarum. Videsis quæ de hoc vario usu suis Titulis, Tomo II. diximus.

III. Triplex istud genus olei, ut idoneum sit organum divinæ misericordiæ ad ungendum spiritualiter, & sanctificandum ea, quibus rite adhibetur, id accipit ex Ecclesiastica benedictione, & solemni consecratione, quæ fit quotannis ab Episcopo Feria V. in Cœna Domini; non enim alio die fieri debet ex Concilio Meldensi Can. XLVI. cujus verba hæc sunt: *Ut nemo sanctum Chrisma nisi in quinta feria majoris septimanæ, idest in Cœna, quæ specialiter appellatur Dominica, conficere præsumat*.

§. II.

Mane itaque Sacrista, vel ille ad quem spectat, omnia, quæ ad Oleorum benedictionem, & Chrismatis confectionem necessaria sunt, parat, videlicet: tres ampullas oleo mundissimo plenas, quas in Sacrario ponit, & diligenter custodit; unam ad oleum Infirmorum; aliam ad oleum Catechumenorum; tertiam, quæ major sit, ad Chrisma: & hæc tertia cooperiri debet de panno seri-

ſericeo albo: prima autem, & ſecunda de ſericeo panno alterius coloris ſint coopertæ: duas mappulas mundas, ſive vela, pro Diaconis, qui ampullas oleorum pro Chriſmate, & oleo Catechumenorum de Sacriſtia ad Chorum portare debent: & ultra hæc, ſedem, ſeu faldiſtorium, & credentiam conſuetam. Paratur etiam alia ſedes in Presbyterio ab oppoſito Altaris, juxta gradus circa finem Presbyterii; & ante ipſam ſedem verſus Altare paratur menſa mappis ornata, quæ ſit juxta ſedem, inter ipſam, & Altare. Juxta dictam ſedem hinc, & inde, magis tamen ad finem Presbyterii, poſita ſint ſcamna pro duodecim Sacerdotibus, itaut ibidem ſedentes facies vertant ad Altare.

COMMENTARIUS.

I. FUiſſe jam olim vitreas ampullas ad conſervandum Chriſma adhibitas, teſtatur quidem S. Optatus Milevitanus Lib. II. contra Donatiſtas, ubi etiam cæleſte prodigium hominum memoriæ commendat in vitreo vaſe perfectum, in quo Chriſma continebatur: nam cum illi Religionis perduelles, Donati Hæretici ſectatores e feneſtra vas ipſum in lapidum cumulum conjeciſſent, tam integrum, atque ſolidum fuit deinde repertum, ut manibus Angelorum exceptum putares. S. Gregorius Pontifex Maximus in ſuo Sacramentorum Libro, ubi agit de conſecratione Oleorum, fieri ſolitam Feria v. Cœnæ Domini, duas ampullas cum oleo præparari mandat. Quid ſit ampulla, docet S. Iſidorus Lib. xx. Originum, Cap. v. *Ampulla*, inquit, *quaſi ampla bulla: ſimilis eſt enim rotunditate bullis, quæ ex ſpumis aquarum fiunt, atque ita inflantur vento.* Ampullæ aureæ ad conſecrandum Chriſma, argenteæ vero ad Catechumenorum oleum meminere quidem duo mſs. Libri Pontificales Anglicani annorum circiter mille, quorum alter eſt Monaſterii Gemmeticenſis, alter Eccleſiæ Rotomagenſis.

II. Vetus Ordo Romanus apud Hittorpium non modo mentionem de ampullis olei facit, verum etiam ait ipſas offerri a populis conſueviſſe, & cooperiri eum ſindonibus de albo ſerico. Ex mſs. Pontificalibus, Lyrenſis Monaſterii annorum circiter DCC. Remenſi S. Remigii, & Victorino annorum circiter DC. præſcriptum eſt, ut *Feria v. Cœnæ Domini primo mane Cuſtodes Eccleſiæ ordinent omnia, quæ ad conſecrationem oleorum ſunt neceſſaria; tres videlicet ampullas de oleo mundiſſimo plenas, unam de oleo infirmorum, alteram autem ad Catechumenos ungendos, tertiam vero ad conſecrandum Chriſma præparatam.* Tum mandat, ut *unaquæque ampullarum diſcretionis titulum ſuper ſe teneat inſcriptum: hoc eſt, oleum infirmorum, oleum ad baptiſmum, oleum Chriſmatis.* Idipſum præſcribit ms. Codex Monaſterii S. Albini Andegavenſis ad uſum Fulconis Epiſcopi, qui anno MCCCXXIV. Sedem Andegavenſem adeptus eſt; hoc unum adjungens, ut maxima ampulla ad conſervandum Chriſma de albo ſerico cooperiri debeat, aliæ autem duæ de alio ſerico, nulla facta coloris mentione.

III. Præter ampullas præparari etiam mandat Rubrica hæc noſtri Pontificalis, *duas mappulas mundas, ſive vela pro Diaconis, qui ampullas oleorum pro Chriſmate, & oleo Catechumenorum de Sacriſtia ad Chorum portare debent.* Cujus ritus veſtigium obſervare eſt in Ordine antiquo Romano; quamvis ex ipſius præſcripto, non Diaconi, ſed *duo Acolythi accipientes illas duas ampullas, quæ ad Chriſma, & ad oleum Catechumenorum conſecrari debent involutas cum ſindonibus de albo ſerico, itaut videri poſſint a medio, teneant in brachio ſiniſtro, projectis ſindonibus ſuper ſcapulam ſiniſtram, itaut pertingant ad ſcapulam dextram &c.* Brevius idipſum expreſſum habemus apud Amalarium Lib. I. *De divinis Officiis*, Cap. XII. *Dicit Libellus Romani Ordinis de conſecratione Chriſmatis: Continuo duo Acolythi involutas ampullas cum ſindone alba de ſerico, itaut videri poſſint a medio, teneant in brachio ſiniſtro.* Ubi nota antiquitatem Romani Ordinis, quippe qui non ſemel ab Amalario laudatur, quem docent IX. Chriſti ſeculo floruiſſe. Cetera, quæ in hoc §. continentur, opportunius infra explicabuntur.

§. III.

Deinde hora competenti Pontifex venit ad Eccleſiam, ubi parat ſe ad Miſſam omnibus Pontificalibus ornamentis pretioſis albi coloris. Parant ſe etiam Miniſtri Pontificis, & ultra illos, duodecim Presbyteri, ſeptem Diaconi, ſeptem Subdiaconi, Acolythi, & alii neceſſarii, omnes veſtibus albi coloris Ordini ſuo congruentibus.

COMMENTARIUS.

I. SI veterem Romanum Ordinem conſulamus de ritu conficiendi Chriſmatis, Feria v. Cœnæ Domini; mandat primo quidem, ut abſoluta Pœnitentium reconciliatione, de qua in Titulo præcedenti diximus, *ipſo die ſonentur Campanæ ad Miſſam, ſicut mos eſt diebus ſolemnibus, ut omnes veniant ad Eccleſiam, in qua Chriſma mos eſt conſecrari, & ſic ſileant uſque ad Sabbatum ſanctum.* Deinde hæc ſtatim ſubjicit: *Presbyteri vero, & ceteri Clerici hora tertia induant*

se vestimentis solemnibus, & Diaconi Dalmaticis, atque Subdiaconi Albis sericis induantur, & stent in ordine suo, singuli in Ecclesia, expectantes usquedum veniat Pontifex cum processione plenaria ad Missam, sicut diebus solemnibus solet, cum septem Diaconibus, & totidem Subdiaconibus, & Ceroferariis, & septem cereostatis, & duobus thuribulis cum incenso.

II. Hora tertia consuevisse olim Feria v. Cœnæ Domini, non modo Ministros, sed & Pontificem ipsum ingredi Sacrarium, ut sacra sibi convenientia vestimenta induerent ad peragendam Missam, & consecranda Olea, aperte docet S. Gregorius in suo Sacramentorum Libro: *Inde hora tertia ingressi sacrarium induunt dalmaticas tam Pontifex, quam omnes Diaconi, vel omnia ornamenta &c.* Ferunt, institutum jam olim fuisse a S. Telesphoro Papa, ut hora tertia, hoc est, nona matutina, Missarum solemnia agerentur. Sed hanc institutionem non ita antiquam esse autumo, ut possit Telesphoro Papæ adscribi, qui floruit Antonino Pio Imperatore circa medium II. Christi seculum. Illis enim primitivæ Ecclesiæ temporibus Missarum solemnia de nocte celebrabantur, uti liquet ex Tertulliano in Libro, *De corona Militis*, Cap. III. ubi ita inquit: *Eucharistiæ sacramentum, & in tempore victus, & omnibus mandatum a Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu, quam Præsidentium sumimus.* Quod sane solum fiebat inter Missarum solemnia. Noti sunt illi cœtus antelucani ex Plinio Lib. x. Epistola c. ad Trajanum, & ex ipso Tertulliano in Apologetico. Porro hæc sacra mysteria Christiani de nocte peragebant, ut sibi, & eorum majestati, ac dignitati consulerent, adversus invidiam, & furorem Paganorum. Idque etiam post tempora Telesphori Papæ, ut scite docet Menardus in Notis, & Observationibus ad Librum Sacramentorum S.Gregorii Papæ, Pag. 64.

III. Ergo hæc Missarum celebrandarum hora tertia institutio longe posterior fuit Telesphori ævo. Hoc vero die Cœnæ Domini anticipatam autumo ideo fuisse horam, propter benedictionem Olei, & Chrismatis, & propter alios varios ritus, qui eadem die agebantur. Eadem hora tertia, teste Menardo, incipiendum statuit officium, vetus ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Remensis. Ceterum in Concilio Rotomagensi celebrato anno Domini MLXXII. apud Ordericum Vitalem Lib. IV. Historiæ Ecclesiasticæ, statuitur quidem Canone I. *Ut Chrismatis, & olei Baptismatis, & unctionis consecratio competenti hora, idest post Nonam, secundum statuta Patrum fiat.* Pro varietate locorum, & temporum, varia etiam fuit hæc disciplina, alicubi enim citius, alicubi serius officium istud peragebatur.

IV. Quod autem Episcopus Sacris operans numeroso comitatu Sacerdotum, & aliorum ministrorum Ecclesiasticorum stipatus esse debeat, id ab initio cautum fuit ex Canone, *Episcopus*, qui apud Gratianum, *De consecratione*, Distinctione I. S. Anacleto Papæ adscribitur: *Episcopus*, inquit. *Deo sacrificans testes secum habeat, & plures, quam alius Sacerdos; sicut enim majoris honoris gradu fruitur, sic majoris testimonii incremento indiget. In solemnioribus quippe diebus, aut septem aut quinque, aut tres Diaconos, qui oculi ejus dicuntur, & Subdiaconos, atque reliquos ministros secum habeat, qui sacris induti vestimentis a fronte, & a tergo, & Presbyteri e regione dextra, lævaque, contrito corde, & humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum a malevolis hominibus, & consensum ejus præbeant Sacrificio.* Variatio numeri, *aut septem, aut quinque, aut tres*, accipienda est pro modo facultatum cujusque Ecclesiæ, ex Glossa Canonici juris in loco superius citato; quia plerisque non suppetit facultas alendi septem Diaconos, totidemque Subdiaconos. Simeon Episcopus Thessalonicensis Ecclesiæ Græcæ ritus explicans, ait Chorum Sacerdotum, & Diaconorum celebranti Episcopo assistentium, Apostolos Domini præsentes, cumque intuentes, sanctissimosque Angelos significare.

V. Inter varia officia, quæ celebrari in Ecclesia quotannis solent, nullum profecto videtur solemniori ministrorum apparatu peragi, quam officium ipsum benedictionis Oleorum, & Chrismatis Feria v. Cœnæ Domini celebrari solitum. Quod spectat Presbyterorum numerum, non videtur ille olim status fixusque fuisse, sed quotquot præsentes reperiri poterant, Episcopo benedicenti sacris vestibus induti assistebant. Id innuunt vetustissimi omnium Sacramentorum Libri, qui de Presbyterorum assistentium numero nil prorsus definiunt. Certe S. Gregorius in suo Sacramentorum Libro nullam de Presbyterorum numero mentionem facit, ubi ita inquit: *Tunc offertur Pontifici oleum, & benedicit eum tam ipse, quam omnes Presbyteri &c.* Similiter vetus Ordo Romanus, *Exorcizet*, inquit, *Pontifex, & benedicat illud, tam ipse, quam omnes Presbyteri qui adsunt.* His adde Amalarii testimonium, qui Lib. I. De Ecclesiasticis officiis, Cap. LII. id ipsum docet.

VI. Hunc ritum diu perseverasse in Provincia Remensi, aperte deducitur ex ms. Ecclesiæ Remensis Ordinario, annorum circiter D. in quo ita legimus: *Post hæc*, scilicet post Missam, *Domnus Pontifex residet in sede sua, & tunc Archidiaconus, Cantor, & omnes Presbyteri Canonici casulis induti, Diaconi, & Subdiaconi, & Acolythi, qui ministraverunt in Missa vadunt in Sacrarium, & inde ordinate, & cum omni decore Oleum Chrismale, & Oleum Catechumenorum, & Neophytorum usque ante Archiepiscopum deferant.* Extat & idem ritus in ms. Laudunensi Ordinario D. circiter ab hinc annis exarato, cujus hæc verba sunt: *Dum Missa ab Episcopo celebratur, parati sunt Sacerdotes Ecclesiæ nostræ, & Presbyteri Parochiales albis, et casulis induti*, qui eidem Episcopo sacrum Chrisma benedicenti assistant. Ex Noviomensi denique Ordinario annorum circiter CD. *induit se Episcopus vestimentis Pontificalibus ad Missam solemnem celebrandam propter Chrismatis, et olei sacramentum, et cum eo septem Diaconi, et totidem Subdiaconi, et totius Urbis Presbyteri velut ad Missam cantandam induti.*

VII. Quando autem primum Presbyterorum numerus ad duodenarium redactus sit, difficile est definire. Extat de ea re quidem Concilii Rotomagensis anno MLXXII. Canon I. sic inquiens: *Hoc etiam debet Episcopus providere, ut in ipsa consecratione* (Chrismatis) *duodecim Sacerdotes Sacerdotalibus vestibus indutos, vel quamplures secum habeat.* Eundem duodenarium Sacerdotum numerum jam ante centum, & amplius annos, quam Concilium istud celebratum sit, adhibuisse in hac cæremonia S.Udalricum Augustanum Episcopum, qui desiit vivere anno CMLXXIII. testatur Auctor ejus vitæ Cap. V. apud Surium ad diem IV. Julii. Sed & Benedictus Papa VIII. qui initio Seculi XI. floruit, cum duodecim

cim Episcopis aliquando consecrasse Chrisma in Ecclesia Bambergensi, legitur in Vita S. Henrici, Capite XXIII. apud ipsum Surium die XIV. Julii. Tandem res eo devenit, ut in quibusdam Ecclesiis duos tantum Presbyteros sacræ benedictionis coadjutores, & testes secum Episcopus assumeret. Id enim præscribunt ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Parisiensis, annorum circiter CD. & ms. Bajocensis Ecclesiæ Ordinarium, D. ab hinc annis exaratum.

VIII. Siquis vero curiosus interroget, cur in ipsa Oleorum, & Chrismatis consecratione ex jam communiter recepto Latinæ Ecclesiæ ritu duodenarius Presbyterorum numerus adhibeatur? Rem ita explicat Lib. V. *De divinis Officiis*, Cap. XVIII. Rupertus Abbas Tuitiensis: *Duodecim Presbyteri, qui ordinantur juxta Episcopum testes, & adjutores ejusdem mysterii, duodecim Apostolos significant, quorum in præsentia Summus Pontifex Christus hodie testamentum conscripsit, totamque hæreditatem salutis, suæque dispessionis fructum, idest spiritum Paracletum ostendit, dicens*: Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. *Ejus namque gratiæ sacramentum Chrisma continet*. Testes, & cooperatores sacri Chrismatis non semel appellantur memorati duodecim Presbyteri in mss. Pontificalibus, & apud Auctores complures. In pervetusto Pontificali Bellovacensi dicitur, quod Sacerdotes, qui Episcopum comitantur, eum ipso sunt consecratores Chrismatis, quemadmodum Jesu Christi corpus in Missa consecrant, quando cum Episcopo concelebrant: *Ut in confectione corporis Christi simul cum Pontifice verbis, & manibus conficiunt, sic cum Pontifice oleum conficiunt*. Idipsum docet Amalarius præfato Lib. I. Cap. XII. ubi ita inquit: *Mos est Romanæ Ecclesiæ, ut in confectione immolationis Christi adsint Presbyteri, & simul cum Pontifice verbis, & manibus conficiant. At quia in ipsa periocha concluditur consecratio olei hujus, oportet, ut simili modo, sicut & cetera cum Pontifice Presbyteri oleum conficiant*.

IX. Forte, quod ex antiquissimo Ecclesiæ usu una cum Episcopo Presbyteri, si non ut cooperatores, saltem ut tanti mysterii testes ad Oleorum & Chrismatis consecrationem adhiberentur, occasionem hæc disciplina præbere Presbyteris potuit, quod soli Chrisma conficere non semel præsumerent. Ea de re cum conquestus in Concilio Carthaginensi II. anni CCCXC. fuisset Fortunatus Episcopus ab universis Episcopis dictum est Can. III. *Chrismatis confectio, & puellarum consecratio a Presbyteris non fiat*. Quem Canonem non multo post renovarunt Patres Concilii Carthaginensis III. Can. XXXI. statuentes: *Ut Presbyter inconsulto Episcopo Virgines non consecret, Chrisma vero nunquam conficiat*. Eundem abusum in Hispania gliscentem compescere quidem sollicite curarunt Patres Concilii Toletani I. anno CD. Can. XX. *Quamvis pene ubique custodiatur, ut absque Episcopo Chrisma nemo conficiat, tamen quia in aliquibus locis, vel Provinciis Presbyteri dicuntur Chrisma conficere, placuit, ex hac die nullum alium, nisi Episcopum Chrisma facere, & per Diœcesim destinare*.

X. Vix prævaluere adversus hanc pravam, & inolitam consuetudinem hæc & alia sacrorum Conciliorum decreta, & Pontificum placita; cum constet Montanum Episcopum, qui circa annum DXXXI. Toletanam regebat Ecclesiam, coactum fuisse durissima, ac gravissima Epistola ad Fratres Territorii Valentini in eandem pravam consuetudinem invehere: *Nova namque præsumptio præsidentium vobis Presbyterorum nostrorum pulsavit auditus: si tamen nova tantum, & non detestabilis dici possit, quæ ab initio Fidei Catholicæ nunquam præter nunc subrepsisse probatur, ut id quod per manus Summi Pontificis, trinæ divinitatis invocatio sanctificare consuevit, Presbyter ignarus disciplinæ conficere sibi Chrisma præsumeret*. Nomine Summi Pontificis, Episcopum intelligit, qui eo titulo passim olim appellabatur, ut alibi dictum est. In eo autem labi videtur Montanus, quod novam Presbyterorum præsumtionem vocat, cum, ut superius ostensum fuit, longe ante ipsum In aliquibus Hispaniæ Provinciis Presbyteri audebant Chrisma conficere. Sed quicquid de ea re sit, ipsam Presbyterorum præsumtionem sub anathematis interminatione vetuit quidem memoratus Antistes in Epistola ad Theoribium, sic dicens: *Quidam, ut ad nos perlatum est, Presbyteri ausu temerario res sacras non tam consecrare, quam violare præsumunt, & cunctis ab initio Fidei Catholicæ seculis inusitatum summis sui ordinis hominibus, nisi tantum Pontificibus debitum, jus consecrationis Chrismæ, nescio quo typho, an dementia dicam, indubitanter assumunt: quod quam sacrilegum sit, piissimam conscientiam tuam latere non credo; & ideo spero, ut pro enervanda hac ipsa superfluitate, severissimi Sacerdotis auctoritate utaris, & tantæ rei temeratores districtiori increpatione coerceas*.

XI. Etsi autem solis Episcopis licitum fuerit antiquitus, & liceat modo Chrisma ordinarie consecrare; puto nihilominus, Presbyteris non jure Divino, sed Ecclesiastico tantum, prohiberi Chrisma conficere. Nam primo, nullum est quidem fundamentum prohibitionem illam divinam adstruendi, nec in Scriptura, nec in Conciliis, nec in Patrum traditione. Secundo, si Chrismatis consecratio facta olim per Presbyteros valuit, cur hodie & non valebit, si tamen ab Ecclesia ea provincia ipsis demandaretur? Audiamus iterum verba Concilii Toletani I. Can. XX. *Quamvis*, inquit, *pene ubique custodiatur, ut absque Episcopo Chrisma nemo conficiat; tamen quia in aliquibus locis, vel Provinciis Presbyteri dicuntur Chrisma conficere, placuit ex hac die nullum alium, nisi Episcopum Chrisma conficere*. Ubi nota I. a Concilio irritam non fieri consecrationem Chrismatis a Presbytero peractam. II. Concilii Toletani Patres non juris divini, sed antiquissimæ, ac universalis Ecclesiæ praxis auctoritatem proferre, ut præceptum, quod sanciunt, confirment: *Quamvis*, inquit, *pene ubique custodiatur &c.* Ceterum, etsi plerique hodie contendant, irritam esse consecrationem Chrismatis, si ab alio, quam ab Episcopo fiat; sunt tamen complures, qui docent cum Cardinali Cajetano, id quidem muneris esse & penes Presbyterum, si tamen ab Ecclesia ea provincia ipsi demandata fuerit.

XII. Expediti ab hac quæstione, sciendum est, quod etsi ex nostri hujus Pontificalis Romani, & aliorum etiam præscripto, celebraturus Pontifex parare se debet ad Missam *omnibus Pontificalibus ornamentis pretiosis albi coloris*; mandat tamen ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Senonensis annorum circiter DC. ut *Archiepiscopus indutus Pontificalibus, & rubris melioribus indumentis cum Pallio, cum Diacono, & Subdiacono, & duobus aliis Canonicis Presbyteris vestimentis Sacerdotalibus indutis solemnibus accedat ad Altare &c.* Ubi nota varietatem coloris.

§. IV.

Quibus omnibus paratis, procedunt ad Altare processionaliter, hoc modo. In primis procedit Thuriferarius, quem sequuntur duo Ceroferarii. Post hos septem Subdiaconi, bini, & bini, & in tertio loco tres simul vadunt. Tum septem Diaconi, etiam bini, & bini, & in tertio loco tres. Post hos duodecim Presbyteri, bini, & bini: quos sequitur Subdiaconus Librum Euangeliorum portans ante pectus, cum Manipulo in eo reposito. Deinde Diaconus, & a dextris ejus Capellanus assistens: quos demum Pontifex sequitur incedens medius inter duos digniores Canonicos Ecclesiæ, aut in dignitate constitutos, si Pontifex sit in Ecclesia sua, alioquin ibit medius inter Diaconum, & Assistentem. Et si Pontifex sit Archiepiscopus, vel Patriarcha, & in Ecclesia sua, portatur etiam in hujusmodi processione Crux per unum ex Ministris ad hoc ordinatum, qui medius inter Ceroferarios incedit.

COMMENTARIUS.

I. PRæparato, & ornato sacris vestibus Episcopo celebraturo, ejusque ministris, antiquus Ecclesiæ Romanæ mos fuit, ut Præcentor stans ante faciem Pontificis, nutum ejus ad psallendum expectaret. Cumque ille annuisset, Præcentor ante fores Secretarii, quod hodie Sacristiam barbara voce appellant, egressus, Ministris proclamabat, *Attendite*; accensisque luminaribus, Cantores Antiphonam ad introitum incipiebant. Varii processionis, sive accessus ad Altare Ritus pro diversitate locorum fuere. Præcedebant ex antiquo Romano Ordine duo thuribula cum incenso septem Acolythi cum septem cereis ardentibus, septem Subdiaconi, totidemque Diaconi. Videri de ea re potest Jacobus Eveillon in Libro *De Processionibus Ecclesiasticis*. In summa veniebat Pontifex *cum Processione plenaria ad Missam*, ut loquit vetus Ordo Romanus. Unde mirum videri non debet si in hoc §. Processio ista describitur, quam ex mss. quibusdam Pontificalibus infra solemniorem referemus. Ceterum S. Gregorius in suo Sacramentorum Libro, ubi agit de confecratione Chrismatis Feria v. Cœnæ Domini, nulla facta mentione accessus aliorum Ministrorum una cum celebrante Pontifice ad Altare, hoc unum dicit, ut *lotis* ipse *manibus* procedat *cum septem cerostatis ad Missam*; idest cum septem candelabris, quorum usus est in altaribus, eaque vox sæpius occurrit apud Anastasium Bibliothecarium in Vitis Romanorum Pontificum. Respicit autem numerus is septenarius candelabrorum ad Caput I. Apocalypsis, ubi Joannes vidit septem candelabra aurea, & in medio candelabrorum similem filio hominis vestitum *podere*, idest veste Pontificali, quasi accinctum ad sacrificandum. Innocentius III. Pontifex Maximus Lib. II. De mysteriis Missæ, Cap. v. septem hisce candelabris significari tradit, *ut ille per hoc advenisse monstretur, super quem requiescit Spiritus Gratiæ septiformis, secundum vaticinium Isaiæ Prophetæ*.

§. V.

Duodecim Presbyteri suo ordine juxta sedilia in fine Presbyterii posita, hinc, & inde stabunt, vel sedebunt, aut genuflectent, prout tempus postulabit, facies semper ad Altare vertentes. Post eos stabunt septem Diaconi, & post Diaconos septem Subdiaconi in gradibus Presbyterii. Pontifex vero postquam ante altare pervenerit, facit confessionem, & proceditur in Missa more consueto, usque ad illum locum Canonis, ubi dicitur: *Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas*, exclusive.

COMMENTARIUS.

I. TEmpore S. Augustini bis in Cœna Domini corporis, & sanguinis Christi Sacrificum fuisse oblatum, & quidem semel mane a jejuniis, & semel sero a refectis, eumque ritum ab ipso minime improbari, ex eodem Augustino addiscimus in Epistola XLV. novæ editionis, in qua Januario respondet, qui eum ea de re interrogaverat. At vero in veteri Codice Remensi, Noviomensi S. Mariæ, & Gellonensi, atque in Ordine Gelasiano tres Missæ in ipsa die Cœnæ Domini referuntur, quarum prima est pro reconciliatione Pœnitentium; altera *Chrismalis* dicta, pro confectione sacri Chrismatis; tertia ad vesperum.

II. Dignum notatu est, quod legitur in ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Senonensis annorum circiter DC. Mandat enim, ubi agit de consecratione Oleorum,

rum, & Chrismatis, ut duo Presbyteri Canonici vestimentis Sacerdotalibus induti Pontifici ipsi assistant, unaque concelebrent. Verba hujus Pontificalis hæc sunt: *Archiepiscopus indutus Pontificalibus, & rubris melioribus indumentis cum Pallio, cum Diacono & Subdiacono, & duobus aliis Canonicis Presbyteris vestimentis Sacerdotalibus indutis solemnibus, accedat ad Altare: qui Presbyteri Canonici sic induti eodem modo eam Prælata ad Altare accedant dicendo*, Confiteor Deo &c. *& omnia alia, quæ Prælatus: & stantes cum Prælato ad Altare dicant omnia, & singula quæcumque Prælatus dicit in Missa, sive vertendo ad populum, aut alias, submissa voce tamen, etiam verba consecrationis, sicut & Prælatus, habent proferre in Altari, signa Crucis, & prostrationes, sicut Prælatus, facientes, non tamen corpus Christi levabunt, sed solus Prælatus*. Tum monet, quod in Altari coram Pontifice debent esse quatuor Hostiæ consecrandæ, quarum una ipse se communicabit Pontifex, duas alias ab ipso dicti duo Presbyteri Canonici in Altari assistentes accipient, *reliqua vero hostia pro crastino servitio in sacrario a Pontifice deportetur*.

§. VI.

Priusquam ergo Pontifex verba ipsa dicat, facta reverentia Sacramento in Altari consecrato, retrahit se ad partem Epistolæ Altaris, ubi super alium Calicem vacuum abluit digitos vino, & aqua, & ad purificatorium extergat, & ablutio usque post communionem Pontificis reservatur. Tum facta iterum Sacramento reverentia, descendit primum gradum Altaris, & ibidem accepta Mitra, vadit ad dictam sedem sibi paratam in Presbyterio, ab opposito Altaris; & sedet super ipsam versa facie ad Altare, dictam mensam ante se habens, circumstantibus Ministris, Sacerdotibus, & aliis paratis prædictis in suis locis manentibus. Tunc Archidiaconus stans apud Pontificem dicit alta voce in tono lectionis: *Oleum Infirmorum*. Et mox unus Subdiaconus ex septem paratis prædictis cum duobus Acolythis, hinc, & inde associatus vadit ad Sacristiam, ubi accipiens ampullam Olei, quod pro infirmis consecrari debet, coopertam, ut invenit, portat eam sinistro brachio circumdatam ante Pontificem, ubi eam tradit in manibus Archidiaconi, plane dicens: *Oleum Infirmorum*. Archidiaconus præsentat illam Pontifici ad benedicendum, idem dicens, collocans eam coram eo supra mensam supradictam.

COMMENTARIUS.

I. OMnes pene Libri Pontificales, ac antiqui Sacramentorum Codices mandant, ut Oleum, quod infirmorum dicitur, idest ad ungendum infirmos, priusquam Pontifex ea verba in Missa proferat, *Per quem hæc omnia Domine semper bona creas &c.* offeratur ipsi benedicendum. Quo ritu id fieret, nonnihil varietatis invenio in priscis Pontificalibus. In duobus mss. Codicibus Anglicanis, uno Monasterii Gemmeticensis, altero Ecclesiæ Rotomagensis, annorum circiter mille, dicitur quidem, quod *antequam dicatur*, Per quem hæc omnia &c. *tunc Diaconus Cardinalis sumet oleum pro infirmis, portaturque ad Pontificem: at ille divertens se paululum ab Altare, stans in suo gradu, signans oleum in manu Diaconi, orationem constitutam supra tacite magis, quam voce alta dicit*: Oratio, quam innuunt ii mss. Libri Pontificalis, habetur in Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ, estque hujusmodi: *Emitte Domine Spiritum sanctum tuum Paraclitum de cælis in hanc pinguedinem olivæ &c.* ut infra in §. VIII. Hac oratione finita, præscribunt iidem Anglicani Pontificales, ut oleum infirmorum ponatur *supra columnam quandam, seu Altare, & Pontifex Missam ordine suo celebrans dicat*, Per quem hæc omnia Domine &c.

II. Ex ms. Pontificali Senonensis Ecclesiæ annorum circiter DC. cui hac in re consentire videtur ms. Pontificale Ecclesiæ Parisiensis, annorum circiter CD. profecto illud cautum est, ut post hæc Canonis verba, *sed veniæ quæsumus largitor admitte, per Christum Dominum nostrum*; tunc Archidiaconus stans ante majus altare excelsa voce, dicat, *Oleum ad infirmos, Oleum ad infirmos, Oleum ad infirmos*, statimque Subdiaconus de prædictis septem Subdiaconis Canonicis indutus Alba, & Tunica solemni, accipiens Oleum infirmorum, ipsum præcedentibus cum duobus pueris cum cereis, & puero portante Crucem, & alio portante thuribulum, Magistro puerorum sequente pueros, & Cantore sequente Subdiaconum, ordinate, & cum silentio per minorem portam, a parte sinistra accedat ad Altare, & offerat Archiepiscopo Oleum ipsum ab eodem benedicendum, quod benedicat incontinenti ipse Archiepiscopus ad modum orationis submissa voce; itaut tantum possit a circumstantibus audiri; & Sacerdotes Canonici secum assistentes in altari magis basse. Hæc ad verbum ex ipso ms. insignis Ecclesiæ Senonensis Pontificali placuit describere.

III. Porro in nullo alio hunc ritum descriptum æque ac luculentius explicatum invenio, quam in tribus mss. Pontificalibus, uno Lyrensis Monasterii annorum circiter DCC. altero Remensi S. Remigii, annorum circiter DC. tertio Victorino ejusdem ævi. Ex ipsorum siquidem Pontificalium præscri-

ſcripto, eum ſolemniſſima proceſſione tres ſimul ampullæ ad Pontificem deferebantur benedicendæ, hoc planæ ritu: Dum inchoatur, *Te igitur*, ſtent in choro veſtiti Cantores duo altiboando decantantes Letanias. Cumque cœperint Letanias cantare, ſubito cum gravitate procedant de Sacrario Miniſtri ſacris veſtibus induti, bini, & bini per ſex ordines, quia per ſex ætates ſeculi hodierna ſunt Myſteria præſigurata.
In primo quidem ordine Diaconi duo procedentes bina efferent vexilla, quaſi ſacro quadrageſimali jejunio expiati contra verſutas diaboli inſidias: pro redemptione primi parentis Adæ, Chriſti victoria triumphantes pugnaturi, vel Cælum pro lapſa legione intraturi.
In ſecundo quoque duo ſubſequenter Ceroferarii, qui velut cæleſtem proferentes ſplendorem, ſanctam demonſtrant Eccleſiam ſuper firmam petram ſtabilitam ſicut arcam Noe in diluvio ſalicatam, vel populum gentium diei lumine nunc illuminatum, uti tunc hominum nationem tetra caligine abſorptam.
In tertio etiam aqua aſpergetur: thimiamateria, ac ſi holocauſta cordis contriti, & humiliati Domino thurificaturi, ſicut Abraham in typo Chriſti per oblationem Iſaac, ac ut Patriarchas per fidem, & devotionem Dominum in odorem ſuavitatis cognoſcimus.
In quarto etenim ex Sacrario divinæ Scripturæ, pares Libri Euangelicæ pacis prodeant, denunciantes arcam veteris Legis in paſſione Domini clauſam, ac Legiſlatoris Moyſi Teſtamenta ſciſſo velo patuiſſe, ſimul, & novæ gratiæ, ac veritatis Euangelium lucidius ſole per Jeſum Chriſtum ibi claruiſſe.
In quinto ſiquidem tres quam ſpecioſi pronunciatores Sacri Euangelii comitentur, ſindonibus circumamicti ternis in nomine ſanctæ Trinitatis, ante facies ſuas bajulantes quas ſupra retulimus, ampullas; quarum duæ puriſſimi olei liquore erunt refertæ, ſigillatim ad ſingula myſteria benedictione Pontificali conſecrandæ. Prima ad oleum infirmorum perfecta medicina ad defugandas quaſque ægritudines, & ad remiſſionem peccatorum, ut per Apoſtolum inſtruimur: *Infirmatur quis ex vobis, unguatur oleo ſalutari in nomine Domini, & allevabit eum Dominus, & ſi in peccatis ſit, dimittentur ei.* Secunda autem ad Oleum ſanctum, unctio ſpiritualis ad confirmandos quoſque in pectore, & inter ſcapulas, antequam baptizentur omnes in ſacramento Baptiſmatis regenerandos. Tertia ſiquidem liquidum ſimiliter continebit oleum, quod balſami commiſtione divinis ſacramentis purificatum Chriſma efficietur ſanctificatum ad conſecrationes Eccleſiaſticas, ad promovendas dignitates, omnibus etiam ad ſpem vivam, & beatæ regenerationis novitatem tranſituris ſalubre, & proficuum.
In ſexto victorioſa videlicet & adoranda procedat Crux Dominica, quaſi myſtica præcedentium Myſteriorum præfiguratrix, quam in ſexta Deus, Dei filius natus, & in ea paſſus, ſacri ſanguinis lavacro ſanctificavit. Cujus victoria Redemptoris noſtri vexilla prodeunt, cujus ſplendore Eccleſia ſancta illuminatur, cujus aroma corticis vitali ſpirans nectare, ubi flagratur, cujus virtute pacis, & gaudii charifmata euangelizantur, cujus ſignaculo Baptiſmi myſterium, & ſacri Chriſmatis conficitur unguentum, per quæ etiam ineffabilia univerſalis Eccleſiæ ſacramenta conſecrantur.

IV. Hactenus præfati tres mſs. Libri Pontificales, qui ſtatim etiam mandant, ut percantato *Te igitur*, uſque ad ea verba Canonis, *ſed veniæ quæſumus largitor admitte*, antequam dicatur, *Per quem hæc omnia Domine ſemper bona creas*, appropinquat cum reverentia Diaconus, & ampullam cum Oleo infirmorum humiliter Epiſcopo præbeat. Itaque cum ex hiſce Pontificalibus, tum aliis antiquiſſimis Sacramentorum Libris, & Ordine antiquo Romano, conſuevit primo conſecrari Oleum, quod dicitur infirmorum, licet, uti oſtenſum jam fuit, varii ritus pro varietate Eccleſiarum, in ea conſecratione ſervati eſſent.

§. VII.

Pontifex ſurgens cum Mitra exorcizat, & benedicit illud voce demiſſa, ita tamen, quod a circumſtantibus Sacerdotibus audiri poſſit, abſolute dicens: *Exorcizo te immundiſſime ſpiritus, omniſque incurſio Satanæ, & omne Phantaſma. In Nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti; ut recedas ab hoc Oleo, ut poſſit effici unctio ſpiritualis ad corroborandum templum Dei vivi; ut in eo poſſit Spiritus Sanctus habitare, per nomen Dei Patris omnipotentis, & per nomen dilectiſſimi Filii ejus Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui venturus eſt judicare vivos, & mortuos, & ſeculum per ignem.* ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. OBlato Pontifici Olei infirmorum vaſe, ex Ordine quidem antiquo Romano exorcizat illud tam ipſe, quam Presbyteri, qui adſunt, ut tantum poſſit a circumſtantibus audiri. Idipſum mandat mſ. Codex Monaſterii S. Albini Andegavenſis, ad uſum Fulconis Epiſcopi, qui anno MCCCXXIV. Sedem Andegavenſem regere cœpit, aliique complures mſs. Libri antiqui Pontificales, recentioreſque. Aliquid aliud huic ritui adjungunt mſ. Pontificale Monaſterii Lyrenſis annorum circiter DCC. & Remenſe S. Remigii, ac Victorinum annorum circiter DC. mandant enim, ut porrecta humiliter a Diacono Pontifici ampulla Olei infirmorum, ſuper eam ter ipſe Crucis ſignum faciat, ac ter ſufflet in illam, perficiatque exorciſmum, audientibus tantum, qui ſecus Altare ſtant, Miniſtris, minime dicens, *Dominus vobiſcum*, nec *Oremus*, ſed ita diſcrete dicat: *Exorcizo te immundiſſime &c.*

II. Porro diverſus eſt hic exorciſmus ab illo, qui in noſtro extat Romano Pontificali, in Ordine antiquo Romano, & in bene multis mſs. Pontificalibus;

calibus; nam juxta præfatos Pontificales Codices Monasterii Lyrensis, Remensis S. Remigii, & Victorini, hæc est exorcismi formula: *Exorcizo te immundissime, & refuga spiritus, omnisque incursio Satanæ, ac omne Phantasma nefandorum inimicorum, per Dei Omnipotentis Patris majestatem, qui cælum, terram, mare, & omnia, quæ in eis continentur, admirabili sua condidit potentia, ut cum omni falsitatis tuæ veneno procul recedas ab hujus olei creatura, ad superventuram benedictionem, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ut fiat omnibus, qui ex eo ungnendi sunt, spiritualis unctio, & perfecta medicina ad corroborandum humanæ conditionis templum; quatenus in eo perpetualiter Spiritus Sanctus inhabitare dignetur, in nomine Dei Patris, & Jesu Christi filii ejusdem Domini nostri, quibus laus, & perpetua manet jubilatio per cuncta secula seculorum.* ℟. *Amen.* Admonitum hic vellim Lectorem, in memorato Lyrinensis Monasterii Pontificali, post illa recitati exorcismi verba, *ad corroborandum humanæ conditionis templum*, hæc tantum sequi verba: *Cooperante in eo gratia, & virtute Spiritus Sancti, qui cum Patre in unitate ejusdem Spiritus Sancti laus, & perpetua manet jubilatio per cuncta secula.* Neque insuper omittendum, verba illa post initium exorcismi, *In nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti*, quæ in nostro Romano, & in aliis Pontificalibus habentur, in antiquo Romano Ordine desiderari.

§. VIII.

Deinde deposita Mitra benedicit ipsum Oleum, dicens eadem voce. ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.* *Oremus.*

Emitte quæsumus Domine Spiritum Sanctum tuum Paraclitum de cælis in banc pinguedinem olivæ, quam de viridi ligno producere dignatus es, ad refectionem mentis, & corporis; ut tua sancta bene ✠ dictione, sit omni hoc unguenti cælestis medicinæ perunctio tutamen mentis, & corporis ad evacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnemque ægritudinem mentis, & corporis, unde unxisti Sacerdotes, Reges, Prophetas, & Martyres, sit Chrisma tuum perfectum, Domine nobis a te benedictum, permanens in visceribus nostris. In nomine Domini nostri Jesu Christi.

COMMENTARIUS.

I. Nullus est Sacramentorum Codex, vel Liber Pontificalis, in quo hanc ad benedicendum Oleum infirmorum orationem non invenias; quam egregie explicat Amalarius Libro I. De Ecclesiasticis officiis, Cap. XII. postquam de olei natura, & quid significet, & cur ante illa verba, *Per quem hæc omnia &c.* conficeretur, summatim perstrinxit. Amalarii verba, quæ Durandus in suo Rationali inseruit Lib. VI. Cap. LXXIV. hæc sunt: *Consequens est, ut aliqua tangamus de verbis consecrationis. Ait enim*: Emitte Spiritum Sanctum tuum Paraclitum de cælis in hanc pinguedinem Olei, quam de viridi ligno producere dignatus es ad refectionem corporis. *Paraclitum, est hic additum, quod non invenitur in sequentibus, ut reor, non sine causa alicujus Mysterii. Primo videndum est, quid operetur Spiritus Sanctus in singulis; inde apparebit, cur addatur in ista. Exorcismus olei jubet recedere diabolum a Catechumeno, qui adhuc pro mortuo deputatur, quia nondum est baptizatus. Chrismalis unctio sanctificat jam viventem ex mortuis. Oleum pro infirmis medelam præstat sauciatis. Unde in eadem* (oratione) *legitur*: ad evacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnem ægritudinem corporis. *Ægritudinem sequitur dolor, dolorem consolatio. Paraclitus consolator interpretatur. Qui mortuus est, non dolet, quia non sentit, quem non sequitur consolatio. Qui in Christo sanctificatur per resurrectionem, non eget consolatione ex dolore.*

II. Examinanda nunc alia sunt, quæ in ipsa oratione, seu benedictione Olei continentur. Primo enim orat Pontifex, ut mittatur Paraclitus de cælis *in hanc pinguedinem olivæ*. Ubi nota, nonnisi Oleum, quod ex olivarum baccis educitur, materiam esse Sacramenti extremæ unctionis; eductum enim aliunde, improprie dicitur oleum, & quidem non simpliciter, sed cum addito, *oleum nucum &c.* Hinc illa Jacobi Apostoli verba in Epistola sua, ubi agit de Sacramento extremæ unctionis, *Ungentes eum oleo*, de oleo ex olivis educto perpetua Ecclesiæ traditio intellexit. Cur autem oleum potius ex olivis expressum, quam alii quidam liquores, qui eo nomine nonnunquam appellantur, pro memorati Sacramenti materia præscriptum fit, factum id autumo ex congruitate quadam petita ab olei olivarum effectibus. Vix enim hæc quæ scribit Angelicus Magister in supplemento Quæstione XXIX. Articulo III. ceteris oleis conveniunt: *Spiritalis sanatio, quæ in fine adhibetur, debet esse perfecta, quia post eam alia non relinquitur; & lenis, ut spes, quæ exeuntibus est maxime necessaria, non frangatur, sed foveatur. Oleum autem lenitivum est, & penetrativum usque ad intima, & etiam diffusivum; & ideo, quantum ad utrunque prædictorum, est conveniens materia hujus sacramenti.*

III. Nullum alium liquorem infirmorum Oleo consecrando admiscendum, docet nos perpetua Ecclesiæ traditio tum Latinæ, tum Græcæ. Neque enim mixtionem aliquam aut Euchologia Græcorum, aut Latinorum Pontificalia recensent. Quod autem in ipsa oratione benedictionis Olei infirmorum, ad finem ipsius legatur, *sit Chrisma &c.* dicendum est, eo loci Chrisma generice sumi, uempe pro unguento, seu pro eo omni, quo quis ungi potest,

potest, non vero specifice, seu, ut sumunt Theologi, pro mixtura olei, & balsami. Eodem modo explicanda sunt & Innocentii Papæ I. verba, qui in Epistola ad Decentium, Extremæ unctionis materiam videtur dicere esse Chrismatis oleum: *Quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi, vel intelligi debere, qui sancto oleo Chrismatis perungi possunt*. In summa vocabulum Chrisma in laudatis locis non stricte, & proprie, sed large, & minus proprie accipi debet; cum in nullo prorsus Pontificali, ut dictum est, vel Ecclesiæ Canone ejusmodi mixtura recenseatur.

IV. Notanda præterea sunt illa orationis verba, quibus de oleo dicitur: *Unde unxisti Sacerdotes, Reges, Prophetas, & Martyres*. Quod olim in veteri testamento Sacerdotes inungerentur, constat quidem ex Cap. VIII. Levitici, ubi Aaron a Moyse unctus est in Sacerdotem. Ejusque ritus fit etiam mentio Capite XIX. Exodi, ubi Dominus Moysi dixit: *Vestem autem sanctam, qua utetur Aaron, habebunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, & consecrentur manus eorum*. Unctionis Regum mentio fit passim in Libris Regum; Lib. I. Cap. XIX. ita legitur: *Et unges eum ducem super populum meum Israel*. Item Cap. X. *Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput ejus, & deosculatus est eum, & ait: Ecce unxit te Dominus super hæreditatem suam in principem*. Exemplum unctionis Prophetarum legi potest Lib. III. Regum Cap. XIX. *Elisæum autem filium Saphat, qui est de Abelmehula, unges Prophetam pro te*. Uncti insuper dicuntur Martyres, percipiendo scilicet Confirmationis Sacramentum, cujus beneficio divinitus robur ad resistendum diabolo, ejusque satellitibus perceperunt; uti videre est in variis sanctorum Martyrum Vitis apud Bollandianos, & apud Laurentium Surium.

V. Quamvis denique omnes Doctores conveniant, Oleum, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum, esse Sacramenti extremæ unctionis materiam, ut aperte definit Concilium Tridentinum, Sessione XIV. *De Sacramento extremæ unctionis*, Cap. I. itemque iidem conveniant, Episcopalem Olei consecrationem necessariam esse necessitate præcepti Ecclesiastici, quod ipsam scilicet consecrationem præcipiunt omnes fere Canones, in quibus de hoc Sacramento agitur; inter eosdem tamen non constat. I. An Olei consecratio, necessaria sit necessitate Sacramenti. II. An ex suppositione, quod absque Olei consecratione Sacramentum valeat, sit necessaria ex præcepto Divino, an vero Ecclesiastico tantum. III. An Olei consecratio Presbyteris, qui non fuerint Episcopi, ex Ecclesiæ dispensatione committi possit.

VI. Inter Thomistas Dominicus Soto in IV. Sententiarum, Distinctione XXIII. Quæstione I. Articulo III. ita suam de priore quæstione mentem aperit: *Utrum vero* (olei consecratio) *sit de essentia Sacramenti, non apparet prima fronte usque adeo certum; attamen in dubio tenendum est, quod requiritur benedictio olei tamquam de essentia Sacramenti*. Gulielmus Estius, quoad primam partem præfato Auctori quidem subscribit; sed docet olei consecrationem Episcopalem esse jure divino necessariam necessitate Sacramenti: *Imo vero*, inquit, *non apparet hoc in re, Pontificem posse dispensare; nempe ut per alium quemcumque fiat olei benedictio; si, quod dictum est, necessitate Sacramenti ipsa benedictio requiratur*. Est & ejus opinionis Sanbovius in tractatu, *De extrema unctione*, valere Sacramentum illud, quamvis Oleum nec ab Episcopo, nec a Presbytero consecratum fuerit. At vero, quod nulla consecratio sive ab Episcopo, sive a Presbytero peracta, necessaria sit in Oleo, ut Sacramentum valeat, licet id quidem Jueninus doceat in Opere suo, *De Sacramentis*, ubi de extrema unctione agit; placet nihilominus sententia Bellarmini, qui in suis Controversiis de eadem re tractans, diserte docet, consecrationem, & benedictionem Episcopalem in hoc Sacramento, esse de essentia materiæ Sacramenti, non vero accidentariam, ut est consecratio aquæ in Baptismo. Concilia siquidem, Florentinum, & Tridentinum, quæ propter hæreticos magis distincte hæc omnia explicuerunt, in baptismo materiam esse dicunt aquam simplicem, nec addunt, *benedictam*: in extrema vero unctione, ut etiam in Confirmatione docent esse Oleum ab Episcopo *consecratum*.

VII. Neque Estio, & aliis assentiri valeo, ajentibus non posse Pontificem dispensare, ut Presbyteri Oleum infirmorum consecrent; cum apud Græcos constet, ab ipsis Presbyteris Oleum ipsum liniri, ut docent Joannes Nathanael in Epistola ad Episcopum Anagninum, Petrus Arcudius Libro V. Cap. II. Leo Allatius Lib. III. *De consensu utriusque Ecclesiæ*, Cap. XVI. & eorum Euchologium. Quæ quidem praxis ex schismatico animo nequaquam processisse credenda est, cum ipsam potius confirmarit Clemens VIII. in instructione directa ad Episcopos Latinos, ubi circa Oleum sanctum infirmorum ita scribit: *Non sunt cogendi Presbyteri Græci Oleum sancta præter Chrisma ab Episcopis Latinis Diœcesanis accipere; cum hujusmodi Olea ab eis in ipsa Oleorum, & Sacramentorum exhibitione, ex veteri ritu conficiantur, & benedicantur*. Porro testatur Julius Antonius Cardinalis in Epistola ad Episcopum Messanensem, *quod apud Græcos hujusmodi Oleum non benedicant Episcopi Feria V. in Cœna Domini, quemadmodum servat Ecclesia Latina, sicut nec Oleum Catechumenorum; verum ipsi etiam simplices Sacerdotes numero septem in eo sacramento exhibendo, illud omnes sigillatim antea benedicunt, & eo benedicto infirmus primus eorum, & deinde reliqui omnes simul inunguntur*.

§. IX.

His expletis, Oleum ipsum, eo modo, quo apportatum fuit, ad Sacrarium reportatur, & diligentissime conservatur.

COMMENTARIUS.

I. Benedictione Olei infirmorum expleta, mandat quidem vetus Ordo Romanus, ut *oleum eodem ordine, quo ascendit, reportetur, & in loco suo conservetur*. Libri mss. Pontificales, Lyrensis Monasterii annorum circiter DCC. & Remensis S. Remigii, ac Victorinus anno-

annorum circiter DC. hanc provinciam Diacono soli committunt, ut ipsum Oleum ab Altari removeat. Verum ex mss. Pontificalibus, uno insignis Ecclesiæ Senonensis annorum circiter DC. altero Ecclesiæ Parisiensis annorum circiter CD. cautum est quidem, ut *Oleum reportetur a Subdiacono cum eadem processione, & in locum suum conservetur*. Qualis esset ritus hujus Processionis, diximus supra in Commentario §. VI. Num. II. De Græcorum ea in re disciplina vide infra in Appendice.

§. X.

Tunc Pontifex, reassumta Mitra, sedet, & lavat manus: tum surgit, & cum Mitra, & cum Ministris suis, ceteris Sacerdotibus, & aliis paratis in locis suis manentibus, accedit usque ad gradum Altaris, ubi deposita Mitra, facit reverentiam Sacramento: tum ascendit ad Altare, & incipiens, ubi dimiserat, videlicet, *Per quem hæc omnia &c.* procedit in Missa usque ad communionem corporis, & sanguinis inclusive, quam Pontifex ipse solus sumit. Quo facto, Diaconus ponit Hostiam consecratam pro crastina die reservandam in calicem, seu vasculum ad hoc paratum, & reverenter collocat ipsam super medium Altaris. Deinde Pontifex communicat Diaconum, & Subdiaconum, ac alios de Clero; &, postquam se purificaverit, ac etiam primam digitorum ablutionem ex alio calice sumserit, facta reverentia Sacramento in Altari posito, in secundo gradu Altaris Mitram accipit, & redit ad prædictam sedem cum Ministris suis, & aliis assistentibus, eo ordine, quo præmissum est, & ibi cum Mitra sedet. Tunc Archidiaconus stans apud Pontificem, dicit alta voce in tono lectionis: *Oleum sanctum ad Chrisma*. Et mox eadem voce in tono lectionis subjungit: *Oleum Catechumenorum*.

COMMENTARIUS.

I. Reportato ad Sacrarium sacro infirmorum Oleo eadem cum pompa qua ad Episcopum perlatum fuerat benedicendum, lavat Episcopus manus, suisque cum Ministris (ceteris Sacerdotibus, & aliis paratis in locis suis manentibus) ad Altare accedens, prosequitur Missam, dicens: *Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, sanctificas, vivificas, benedicis, & præstas nobis. Per ipsum, & cum ipso, &c.* ut in Canone Missæ, usque ad communionem divinæ Eucharistiæ, idest corporis, & sanguinis Domini, & quidem inclusive, uti habetur in hoc §. & in quibusdam mss. Pontificalibus, ac præsertim in ms. Pontificali Golielmi Durandi, in quo iisdem fere verbis hæc Rubrica legitur. Pontificale ms. insignis Ecclesiæ Senonensis ritus quosdam in Missæ hujus ordine servandos mandat, quos hic describere censui. Vult enim, ut postquam dixit Episcopus, *Per ipsum, & cum ipso &c.* ostendat populo Hostiam de manu dextera: post orationem vero Dominicam, *accipiens patenam inter primum digitum, & medium, elevet sursum, & dicat*, Libera quæsumus Domine ab omnibus malis præteritis, præsentibus, & futuris, & intercedente beata, & gloriosa semper Virgine Dei Genitrice Maria, & beatis Apostolis tuis, Petro, *tangat de patena pedem calicis per medium*; Paulo *super calicem*; & Andrea *ad os suum*; cum omnibus Sanctis *ad oculos, & se signet*.

II. Ex eodem ms. Pontificali, quod ab annis circiter DC. exaratum est, imo ex Libro Sacramentorum S. Gregorii, & ex Ordine antiquo Romano, atque ex plurimis Pontificalibus Libris, ante ipsam communionem ab Episcopo accipiendam, ab eodem benedictio dabatur, dicente prius Diacono: *Humiliate vos ad benedictionem*. Et responso, *Deo gratias*, benedicebat Episcopus hunc in modum: *Benedicat vos Deus, qui per Unigeniti filii sui passionem vetus Pascha in novum voluit converti; concedatque vobis, ut expurgata veteris fermenti contagio, nova in vobis perseveret conspersio. Amen. Et quia ad celebrandam Redemtoris cœnam mente devota convenistis, æternarum dapium vobiscum epulas reportetis. Amen. Ipsius quoque opitulante clementia, mundemini a sordibus peccatorum, qui ad insinuandum humilitatis exemplum, pedes voluit lavare discipulorum. Amen. Quod ipse præstare dignetur, cujus Regnum, & imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen. Benedictio Dei Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & pax Domini sit semper vobiscum*. In Libro Sacramentorum S. Gregorii subjungitur, *Et cum spiritu tuo*. Nulla tamen fit mentio verborum, *Humiliate vos &c.* quæ ante benedictionem solitus erat Diaconus pronunciare. Porro hic illud admonendum est, quod etsi juxta præscriptum Senonensis Ecclesiæ Pontificalis duo Canonici Presbyteri una cum Episcopo, ut superius dictum est, die Cœnæ Domini concelebrarent, solus tamen Episcopus benedictionem impertiebatur, ut ibidem notatur.

III. Explicemus nunc alia, quæ in hoc nostro §. continentur: mandat enim Rubrica, ut postquam communionem accepit Pontifex, Diaconus, qui eidem in Altari inservit, ponat *Hostiam consecratam pro crastina die reservandam in Calicem, seu vasculum ad hoc paratum*. Est quidem antiqui moris in Ecclesia Græca toto Quadragesimæ tempore

pore Sacrificium Missæ non celebrare, præter quam diebus Sabbati, ac Dominicis, in quibus non jejunatur, uti constat ex Can. XLIX. Concilii Laodiceni, quod habitum fuit anno CCCXIV. & ex Canone LII. Concilii Trullani, in quo etiam festus Annuntiationis Deiparæ dies excipitur: *In omnibus*, inquit, *sanctæ Quadragesimæ jejunii diebus, præterquam Sabbato, & Dominica, & sancto Annunciationis die, fiat sacrum Præsanctificatorum ministerium*, idest panis antea consecratus ad Altare offeratur, & de eo communicent. Ritus ejus apud Græcos is est. Die Dominica præter illius diei oblationem, quinque alios panes consecrant pro totidem sequentibus feriis usque ad Sabbatum. Tum singulis diebus sub Vesperam conveniunt in Ecclesia, & in ipso precum vespertinarum Officio, Sacramentum antea consecratum proponunt, & sumunt, præmissis Psalmis gradualibus, & recitatis quibusdam canticis, lectionibus, & orationibus, quæ legi possunt in Euchologio cum Notis Eruditissimi Jacobi Goar Ordinis Dominicani Scriptoris. Quia autem panem antea consecratum, & sanctificatum sumunt, vocant hoc officium Præsanctificatorum, sive antea consecratorum, quo in sola Quadragesima, non in aliis jejuniis utuntur, quia, ut ait Theodorus Balsamon in Notis ad prædictum Canonem Trullanum, hoc jejunium præcipuum est, magisque solemne, & a Domino institutum. Plura nos, divino aspirante Numine de hac re dicemus nostro II. Tomo Conciliorum, ubi Canonem ipsum Trullani Concilii explicuerimus. Ergo, ut cum Balsamone concludam, *Præsanctificatorum ministerium, incruentum Sacrificium non dicimus, sed oblationem prius oblati, & perfecti sacrificii, & sacræ actionis jam peractæ*; quia nempe ratio Sacrificii Missæ consistit in consecratione, & quidem utriusque speciei; unde panem illum ante consecratum, qui ad hujusmodi liturgiam reservatur, Græci in Missa Præsanctificatorum ἅγια λείψανα, idest, *sanctas reliquias* vocant.

IV. Quoad rationem hujus instituti in Ecclesia pervetusti, eam reddunt memoratus Balsamon, & Joannes Zonaras in Scholiis suis ad præfatum Trullanæ Synodi Canonem LII. quod nimirum jejuniorum dies sint dies luctus, & compunctionis; Deo autem Sacrificium offerre, sit festum agere, quod est hilaritatis, & lætitiæ. Cum itaque non conveniant inter se pœnitentiæ lamenta, & festivæ celebritatis hilaritas, existimarunt quoque sanctæ Missæ Sacrificium jejuniis Quadragesimalibus non convenire. Atque hæc est etiam causa, ob quam ex prisco Ecclesiæ more neque Sanctorum memorias, neque nuptias, aut natalitia celebrant in diebus Quadragesimalium jejuniorum, ut patet ex Canonibus LI. & LII. ejusdem Concilii Laodiceni; quorum primus ita inquit juxta editionem Dionysii exigui: *Non oportet in Quadragesima Martyrum Natalitia celebrare, sed eorum in Sabbato, ac Dominica tantum memoriam fieri*. Alter vero hæc habet: *Non oportet in Quadragesima, aut nuptias, vel quælibet Natalitia celebrare*.

V. Eadem ratione ducta Ecclesia Latina hunc ritum Missæ Præsanctificatorum observat in die sancto Parasceves, Sacrificio, & Consecratione omnino abstinens; quia scilicet est dies luctus publici, & complorationis omnium Christianorum de morte Patris sui, Regis sui, Pastoris sui, Salvatoris sui. Ideo silent signa, seu æra campana, quæ sunt tubæ festivitatis, divina officia lugubri voce, & languenti tenore, aut sub mœsto silentio dicuntur, cessant cæremoniæ splendoris, & celebritatis decus; ita occiso Pontifice, & summo Sacerdote, cessat Sacrificium, quod est caput, & decor omnis gloriæ filiæ Regis, sponsæ Dei. Id docet Innocentius I. in Epistola ad Decentium Eugubinum Episcopum, ubi ita loquitur: *Sexta feria propter passionem Domini jejunamus, Sabbatum prætermittere non debemus, quod inter tristitiam, atque lætitiam temporis illius videtur inclusum. Nam utique, constat Apostolos biduo isto & in mœrore fuisse, & propter metum Judæorum se occuluisse. Quod utique non dubium est, in tantum eos jejunasse biduo memorato, ut traditio Ecclesiæ habeat isto biduo sacramenta penitus non celebrari*.

VI. Duo in hoc Innocentii testimonio sunt potissimum attendenda. Primum est, Innocentii tempore, qui Pontifex creatus fuit anno Christi CDII. traditionem Ecclesiæ fuisse, ut Feria sexta in Parasceve Sacrificium minime celebraretur, quod indicio est, id ex Apostolica traditione fluxisse. Alterum est, neque in Sabbato Sancto fieri solitum Sacrificium. Neque refert, quod Sabbato Sancto adsignata Missa sit antiquissima. Utrumque enim in literis ad suæ Congregationis Eremitas Libro VI. Epistola XXXV. conciliat S. Petrus Damiani, sic inquiens: *Missa, quæ intra Sabbati Sancti diem prohibetur, nocte celebrari præcipitur*. Hinc in Synodo Claramontana statuit Urbanus II. Pontifex: *Sabbato Paschæ nonnisi post horam nonam officium celebretur*. Id quod antiquo Romano Ordini concinere videtur, qui in officio diei Parasceve ita quidem præscribit: *Feria sexta Parasceves, quæ & sexta Sabbati dicitur, Missa non cantatur, sed neque in Sabbato Sancto usque ad vigilias noctis*. Sane dici posset, neque hodie Sabbato Sancto fieri Sacrificium, quia Missa, quæ eo die celebratur, non pertinet ad ipsum Sabbatum, sed ad officium noctis Resurrectionis Domini.

VII. Quando autem præcise istud officium, quod ad præfatam Resurrectionis Dominicæ noctem spectat, mane Sabbati anticipari cœperit, fateor me ignorare. Eruditus Lupus in Scholio Canonis LII. Trullani ait, Silvestrum Sguropolum in historia Synodi Florentinæ testari quidem, Synodi adhuc ejusdem tempore, apud Latinos Missam istam fuisse media nocte celebratam. At vero ne dicam labi Sguropulum, non videtur saltem universalis fuisse hæc disciplina, cum constet jam ante Gulielmum Durandum, qui floruit XIII. Christi seculo, celebrari consuevisse ipsam Sabbati Sancti Missam die, non autem nocte, sublatumque fuisse antiquum ritum ob scandala, quæ in ipsa nocte oriri solita erant. Sic enim inquit Lib. VI. Rationalis, Capite LXXVIII. Num. 118. *Sed quia quod pro devotione fuerat institutum, in minus honestas actiones, quibus nox facultatem præbet, conversum est; institutum fuit, ut officium ipsius noctis de die celebraretur*. Quod non satis attenderunt, qui perperam docent, Innocentii locum in Epistola ad Decentium relata in Can. *Sabbato*, De consecratione, Distinctione III. contraria consuetudine abrogatum esse, quoad publicum, & solemne officium, ut inde suo modo inferant, licere Missam privatam celebrare in Sabbato Sancto, quod est plane contra mentem, & institutionem Ecclesiæ; ut scite docet Vir Clarissimus Jacobus Evellon, *De processionibus Ecclesiasticis*, Cap. XI.

VIII. Ergo in die Parasceves, & Sabbato Sancto Sacrificium non celebratur ratione luctus ob crudelissi-

delissimam nostri Pontificis necem, ut passim docent Scriptores, qui de officio horum dierum pertractarunt: *Hac ergo tristi die*, verba sunt Hugonis a S. Victore Miscellaneorum Lib. v. Cap. XLIII. *Contristemur ad pœnitentiam: ferrum lanceæ Dominicæ pertranseat animam nostram: clavi manuum, & pedum carnem nostram transfigant: Crux nostram suspendat concupiscentiam: compatiamur, ut conregnemus: hodie non sacrificemus, dum nobis hostia de manibus tollitur: non sacrificent amici, dum trucidant inimici: differatur usque in diem illum, quo tantus victor resurgens suam nobis victoriam nuntiabit: profundum interim teneamus silentium, mœrori amicum*. Eadem plane verba legere est apud Rupertum Abbatem Tuitiensem Lib. VI. De divinis Officiis, Cap. III.

IX. S. Thomas III. Parte Summæ Theologiæ, Quæstione LXXXIII. Articulo II. aliam tradit rationem sacræ hujus antiquæ observationis, quæ digna est, ut hic describatur: *Dicendum*, inquit, *quod veniente veritate cessat figura. Hoc autem Sacramentum est figura quædam, & exemplum Dominicæ passionis. Et ideo in die quo ipsa Passio Domini recolitur, prout realiter gesta est, non celebratur consecratio hujus Sacramenti. Ne tamen Ecclesia ea etiam die sit sine fructu passionis per hoc Sacramentum nobis exhibito, corpus Christi consecratum in die præcedenti reservatur sumendum in illo die; non autem sanguis propter periculum, & quia sanguis specialius est imago Dominicæ passionis*. Ubi nota binas memorati Angelici Doctoris rationes, ob quas sola Hostia, non autem sanguis die Cœnæ Domini consecratur in crastinum reservanda; ut evitaretur scilicet periculum effusionis ipsius sanguinis, *& quia sanguis specialius est imago Dominicæ passionis*.

X. Præter hasce S. Thomæ rationes, affert & alias Hugo a S. Victore Libro III. Eruditionis Theologicæ, Cap. XX. Cur nimirum sanguis minime reservetur in Missa diei Cœnæ Domini, ut in die Parasceves una simul cum sacra Hostia sumatur. Proposita enim sibi, hac quæstione. *Quare hac die*, Parasceves nimirum, *non sumatur sanguis Christi, sicut & caro Christi?* ita statim respondet: *Ad quod dico, quod utrumque sub utraque specie sumitur, sed quia species vini labilis non potest tuto reservari, sine ea corpus Christi reservari constitutum est: vel quia Dominus in Cœna dixit*: Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum vobiscum in Regno meo; *Ecclesia a die Cœnæ usque ad diem Paschæ, (quæ in vespere incipit, unde in Cerei benedictione dicitur*, Hæc nox est &c.) *de hoc genimine vitis bibere non consuevit. Porro de sanguine suo, quem discipulis porrigebat, loquebatur Christus, quem quantum ad speciem*, genimen *appellabat: hoc post resurrectionem in Regno suo, idest in regia claritate, bibit ipse cum discipulis suis; quia in resurrectione totus Christus, quantum ad corporalem substantiam innovatus est*. Græci similiter in Præsanctificatis suis sola specie panis utuntur, licet extra diem Dominicæ Passionis celebrent, ut in eorum Euchologio videre est. Ceterum etsi apud Latinos passim hæc ubique praxis usu recepta esset ex præscripto antiquorum omnium Pontificalium, & Codicum Sacramentorum, ut sola Hostia reservaretur, reservatus tamen aliquando videtur etiam & sanguis; ut constat ex veteri Codice Sacramentorum Carnotensis Monasterii S. Petri annorum circiter DCCC. qui describens ritus diei Parasceves, post adorationem Crucis, ita inquit: *Ingrediuntur duo Diaconi in Sacrario, & procedunt cum corpore, & sanguine Domini, quod ante diem remansit, & ponunt super Altare &c.*

XI. Fuit hic forte ritus peculiaris Ecclesiæ Carnotensis, cum, uti dictum est, satis constet, solam Hostiam reservari ubique passim locorum, omnique ævo consuevisse. Putant nonnulli, ritum, quo hodie Eucharistia die Cœnæ Domini in crastinum asservanda, cum solemni processione in tabernaculum decenter paratum defertur, & ibidem veluti in Sepulcro conditur, esse recentem, summumque Pontificem S. Pium V. Missalibus Libris suo jussu editis processionem ipsam inseruisse. Sed hi profecto errant; tradit enim Romanus Amelii Ordo, qui longe ante Pium V. floruit, vesperarum tempore Hostiam in crastinum asservandam in armariolum solemniter deferendam cum Cruce, Cereis, & Incenso: *Antecedentibus, luminaribus, Cruce, Incenso processionaliter portat in armariolum*. Quare ista processio antiquior est Pii V. ævo; præsertim cum Joannes Abrincensis, qui Christi XI. seculo floruit, in Libro *De Officiis* scribat, Feria V. Cœnæ Domini plures Hostias consecrandas esse pro Cleri, & Populi communione, earumque dimidiam partem reservandam in crastinum, hasque Hostias a Celebrante, & Ministris cum processione, hoc est cum cereis, & incenso deferendas super quoddam Altare, ubi pretiosissimis linteis obtegendæ sunt, & ante Altare lampas ardenda: *Ipsæ Hostiæ a Sacerdote, & Ministris Altaris indutis, cum processione, scilicet cum cereis, & incenso super quodam Altare honorifice deportentur, ubi nitidissimis linteaminibus optime recondantur*.

XII. Explicata jam hac disciplina, occasione Hostiæ consecratæ in Missa Cœnæ Domini reservandæ pro die Parasceve, uti in hoc nostro §. præscribitur, dicamus nunc aliqua de generali communione, sive Eucharistiæ sumtione, quæ in Missa ipsa Cœnæ Domini fieri ab omnibus Christifidelibus solita erat, & quidem post peractam Chrismatis benedictionem juxta præscriptum antiquorum Codicum Sacramentorum, & Librorum Pontificalium. Generalem hanc communionem absolute præscribunt Theodulphi Aurilianensis Episcopi Capitulare, Valterius item in Anglia Episcopus, qui Seculo X. florebat, Joannes Abrincensis Scriptor Seculi XI. aliique sequentis ævi. Unde recte miratur Martenius in Opere, *De antiqua Ecclesiæ disciplina in peragendis divinis Officiis*, Cap. XXII. §. VI. Num. X. quod in Cassinensi Ordinario anno MCCCLXXXVII. renovato hæc legantur: *Feria quinta majoris hebdomadæ propter multitudinem pauperum, & hospitum non communicant Canonici, neque Fratres, sed feria* VI. *in Parasceve, & Sabbato Sancto, & Pascha fiat communio generalis: & communio, quæ fiebat olim in hac Cœna Domini debet fieri in Dominica prima Quadragesimæ. Communicet tamen, qui ex devotione voluerit*. Plerique Libri recentiores ab annis trecentis, aut quadringentis scripti hanc ad libitum etiam communionem permittunt.

XIII. Quantum ad ritus hujusce communionis, varii olim fuerunt. Primo Romanus Pontifex, qui aliis diebus pretiosum sanguinem ex calamo haurire solebat; hac tantum die ex ipso bibebat calice, uti docet ms. Pontificale Ecclesiæ Apamiensis in Syria anno MCCXIV. exaratum. II. Concelebrabant olim Presbyteri Missam cum Episcopo, aut Parocho, vel alio Celebrante, ab eoque Eucharistiam accipiebant. III. Juxta præscriptum Pontificalis

calis ms. Senonenſis Eccleſiæ annorum circiter DC. ponebantur in Altari quatuor Hoſtiæ conſecrandæ, quarum una Epiſcopus ſe communicabat, duaſque alias poſt ejus communionem ab ipſo accipiebant duo Canonici Presbyteri, qui una cum illo concelebrabant: quarta reſervabatur in craſtinum, & a Pontifice in Sacrarium deportabatur. Teſtatur Grancolas in Breviarium Romanum, Cap. LIX. etiam nunc Pariſiis duos Archidiaconos ipſa die Cœnæ Domini una cum Epiſcopo celebrare; Carnuti vero ſex adeſſe Archidiaconos, qui Præfationem, & *Pater*, cum Epiſcopo decantant, ſe vertunt ſimul, dicentes, *Dominus vobiſcum*, & propriis manibus ſe communicant ſub bina ſpecie. IV. Poſt ſacrorum Miniſtrorum, ac Cleri communionem primi ante alios omnes ad ſanctam Synaxim accedebant reconciliati Pœnitentes, ex præſcripto ms. Pontificalis Pictavienſis annorum circiter CM. V. Inſuper hodie paſſim is ritus ſervatur, ut Presbyteri cum ſolo Superpelliceo, & ſtola, Clerici vero Superpelliceo tantum induti ſub una tantum ſpecie communicent.

XIV. Circa ritum Eccleſiæ Græcæ illud quidem notatu dignum occurrit, permiſſum iis olim fuiſſe, ut ſacram Euchariſtiam hac die Cœnæ Domini accipientes ad proprias domos deferrent. Teſtatur id quidem Joannes Moſchus, qui in ſuo Prato ſpirituali Cap. LXXIX. de quodam ſui temporis Chriſtiano hæc habet: *Hic ſecundum morem provinciæ die ſancto Cœnæ Dominicæ ſumtam communionem involvit in linteo mundiſſimo, & in armario repoſuit*. Floruit Moſchus initio ſeptimi ſeculi, ejuſque liber in ſeptima Generali Synodo citatur. Retineri hactenus conſuetum hunc morem a Græcis, teſtatur Leo Allatius in Libro III. *De conſenſu utriuſque Eccleſiæ*, Cap. XVII. Num. VII. his verbis: *Eo ſcilicet die omnes, qui tamen aliis cauſis præpediti non ſunt, frequenti concurſu, quemadmodum die Paſchatis poſt Miſſarum ſolemnia communicant. Quibus communio interdicitur, ii cochleari ex aqua benedicta magna benedictione Feſto Epiphaniæ ſubacta modicum hauriunt.*

XV. Redeamus ad noſtrum nunc ritum, ad illorum ſcilicet explicationem verborum noſtræ Rubricæ, quibus edicitur, ut peracta communione, redeat ad ſuam Epiſcopus ſedem cum Miniſtris ſuis, & aliis Aſſiſtentibus eo ordine quo præmiſſum eſt; ipſoque ibi ſedente, *tunc Archidiaconus ſtans apud Pontificem dicat alta voce in tono lectionis*, Oleum ad ſanctum Chriſma, *& mox eadem voce in tono ſubjungat*, Oleum Catechumenorum. Extat is plane ritus in ms. Pontificali Gulielmi Durandi, quod in Vaticana Bibliotheca aſſervatur; non enim in aliis legi, quod Archidiaconus, peracta communione, dicat alta voce *Oleum ad ſanctum Chriſma*; ſtatimque ſubjungat: *Oleum Catechumenorum*. Sane ex ms. Senonenſis Eccleſiæ Pontificali, poſt datam a Pontifice benedictionem, de qua ſupra initio hujus Commentarii dictum eſt, Archidiaconus quidem ante majus Altare dicebat ter: *Oleum ad Catechumenos*; finitaque ipſius Olei benedictione, iterum ter Archidiaconus ipſe pronuntiabat: *Oleum cum balſamo*. Sed vide, quæ infra juxta præſcriptum aliorum Pontificalium Librorum, & Codicum antiquorum Sacramentorum dicemus.

§. XI.

Quo dicto, oblato Pontifici thuribulo, Pontifex imponit incenſum, & benedicit more ſolito. Tum duodecim Presbyteri, ſeptem Diaconi, & ſeptem Subdiaconi parati prædicti, & alii Miniſtri, quot neceſſarii fuerint, eo ordine, quo venerunt, pergant ad Sacrarium ad deferendum cum omni decore, & reverentia Oleum Chriſmale, & Oleum Catechumenorum, Miniſtris tamen Pontificis cum eo remanentibus. Incedunt autem redeuntes ad Chorum cum ampullis, hoc ordine. Primo Thuriferarius cum thuribulo fumigante, quem ſequitur Subdiaconus Crucem deferens medius inter duos Acolythos cum cereis ardentibus; tum duo Cantores cantantes verſus, *O redemptor*, ut infra habentur; quos ſequuntur bini, & bini Subdiaconi, & Diaconi; deinde unus Subdiaconus portans vaſculum cum balſamo; tum duo Diaconi ampullas Olei ad ſanctum Chriſma, & pro Oleo Catechumenorum portantes, qui habent mappulas mundas, ſive vela ad collum, quorum extremitates ante pectus deſcendent, tenentes ipſas ampullas ſiniſtris brachiis circumdatas, & extremitatibus mappularum, quæ a dextris dependent, involutas, & coopertas, ita tamen, ut a media ſupra videri poſſint. Diaconus autem, qui Oleum ad ſanctum Chriſma portat, a dextris vadit; hos ſequuntur duodecim Sacerdotes, Diaconi, & Subdiaconi prædicti, bini, & bini. Quibus ſic a Sacriſtia verſus Pontificem procedentibus, duo Cantores prædicti cantant Verſus ſequentes Ton. II. *O Redemtor ſume carmen temet concinentium*. Et Chorus idem replicat. Deinde dicti duo Cantores proſequuntur ſequentes Verſus: *Audi Judex mortuorum, una ſpes mortalium, audi voces præferentium donum pacis prævium*. Chorus repetit Verſum: *O Redemtor*. Deinde dicti duo Cantores proſequuntur Verſus: *Arbor fœta alma luce hoc ſa-*

cra-

crandum protulit: fert hoc prona præsens turba Salvatori seculi. Chorus repetit Versum, *O Redemtor*. Tum illi duo Cantores prosequuntur Versum: *Stans ad aram immo supplex infulatus Pontifex, debitum persolvit omne, consecrato Chrismate*. Chorus repetit Versum, *O Redemtor*. Deinde illi duo Cantores prosequuntur Versum: *Consecrare tu dignare, Rex perennis patriæ, hoc olivum signum vivum, jura contra dæmonum*, Chorus repetit Versum: *O Redemtor*.

COMMENTARIUS.

I. IN sacrorum benedictione Oleorum, celeberrima præ ceteris fuit Processio, qua Oleo infirmorum antea benedictio, ampullæ Olei Chrismalis, Oleique Catechumenorum una cum Balsamo e Secretario, seu Sacristia ad Altare deferuntur. Est enim ejus Ordo, ac forma plane singularis, quem ita describit in primis vetus Ordo Romanus: Expectante vero in sede sua Pontifice, veniunt ad Sacrarium duodecim Presbyteri, & ceteri Clerici, quantum opus sit, ad deferendum cum omni decore Oleum Chrismale, & etiam Oleum Catechumenorum, & Neophytorum usque in Ecclesiam ante Episcopum. Sint etiam parati iidem Presbyteri, & cum eis ceteri Clerici Casulis, & solemnibus vestimentis. Tunc duo Acolythi accipientes illas duas ampullas, quæ ad Chrisma, & ad Oleum Catechumenorum consecrari debent, involutas eum sindonibus de albo serico, itaut videri possint a medio, teneant in brachio sinistro, projectis sindonibus supra scapulam sinistram, itaut pertingant ad scapulam dextram, quatenus possint dependentia retineri, & procedant. Et ordinent se illi Presbyteri, & prædicti Clerici rite, & ordinabiliter, itaut primum ambulent duo Acolythi, cum candelabris, & ardentibus cereis. Deinde portentur duæ Cruces, & inter illas medium Chrismale Oleum. Post eas portentur duo thuribula cum incenso; & inter illa, sicut prædiximus, medium Oleum Catechumenorum. Deinde portetur Euangelium, ut impleatur omne bonum. Postea sequantur bini, & bini illi duodecim Presbyteri, testes, & cooperatores ejusdem sacrosancti Chrismalis Mysterii. Tunc vero subsequantur pueri in laudem ejusdem Mysterii concinentes hos versus: *Audi Judex mortuorum, una spes mortalium &c.*

II. Eadem, & totidem quidem pene verbis, quæ hactenus ex Ordine antiquo Romano descripta sunt, habentur etiam in aliis mss. Pontificalibus Libris, non modo recentioribus, sed & vetustis, quales sunt, Bisuntinus DCC. circiter ab hinc annis scriptus, Bellovacensis Monasterii S. Luciani annorum circiter DCCC. & alii, quos tædiosum esset hic recensere. Observandum est quidem in hac Processione, ritum esse ipsam publicæ oblationis, qua Sacerdotes, & Ministri Ecclesiæ nomine populi Christiani offerunt Pontifici Oleum ad benedictionem, & consecrationem, juxta illud Exodi XXVII. *Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi Oleum de arboribus olivarum purissimum*. Sic enim interpretatur Amalarius Libro I. *De Ecclesiasticis Officiis*, Cap. XII. ubi ait in Sacramentario ita scribi: *Antequam dicatur*, Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, *levantur de ampullis, quas offerunt Populi, &c.* Quod idem habetur in Ordine antiquo Romano: *Tunc offeratur Pontifici Oleum de ampullis, quas offerunt populi*. Sed de hac re dictum est alibi: unum hic ego addiderim, hanc populorum oblationem non semel fuisse ab Episcopis redactam in durissimam oblationem, adeo ut pretium pro sacris Oleis exigere ipsi non erubescerent; uti constat ex plurimis Conciliis, quæ hujusmodi improbam exactionem proscribunt. Vide eruditissimum Lupum, Tomo IV. in secunda Proœmiali Dissertatione, Cap. VII. ubi agit de Simoniæ crimine, & variis ad ipsum spectantibus.

III. Observandum est secundo, proferri Oleum e Secretario, seu Sacristia juxta antiquissimum Ecclesiæ morem, quo, ut scite observavit Cardinalis Baronius, oblationes fidelium in Secretario primum deponebantur, ut ibi inspicerentur, & examinarentur, an admittendæ, & ad Altare deferendæ, an repudiandæ essent. Unde Auctor Apostolicarum Constitutionum, quæ S. Clementi Papæ volgo tribuuntur Lib. IV. Cap. VI. *Oportet*, inquit, *ut sciat Episcopus, a quibus accipere oblationes debeat, & a quibus accipere non debeat*. Neque enim hæreticorum oblationes accipi fas erat, neque eorum, qui odiis inter se dissiderent, aut qui pauperes opprimerent, vel qui de alieno raperent, seu qui immunitatem Ecclesiæ violarent. His adde, quod cum non ex omni rerum genere offerri liceret ad Altare, oportebat iccirco rerum offerendarum delectum prius haberi. Agit de hac re suse eque, ac eleganter Vir Clarissimus Franciscus Berlendus inclyti Ordinis Clericorum Regularium in aureo Opusculo italice scripto *De oblationibus ad Altare*. Ceterum apud Græcos, teste eruditissimo Goar, hodieque id observatur, ut oblatio panis in Missa consecrandi fiat in Secretario, priusquam in Mensam propositionis inferatur; estque Græcorum antiquus ritus, cum de eodem loquatur S. Germanus Constantinopolitanus Episcopus in Theoria rerum Ecclesiasticarum, qui obiit nonagenarius anno Christi DCCXXX.

IV. Illud tertio observandum est, pertinere quidem ad sanctitatem mysterii, quod celebratur, ut materia illius, Oleorum scilicet, & balsami, reverenter, & *cum omni decore*, ut vetus Ordo Romanus, & antiqui mss. Libri Pontificales loquuntur, in hujusmodi Processione ad Altare ante Episcopum deportetur. Sic hodieque apud Græcos quidem non sine pompa, & apparatu desertur unguentum, quod & in Cœna Domini consecrari solet. Primum enim, quia in magna Feria quinta (ita diem Cœnæ Domini appellant) propter jejunium, & tempus Quadragesimæ celebratur Missa Præsanctificatorum, Sanctissimi Sacramenti processionem instituunt; quam quidem cum magno apparatu præcedit is qui magnus Sacerdos vocatur, unguentum illud in vasculo gestans. Audiamus Euchologium, obi de sancti unguenti officio agit apud Eruditissimum Jacobum Goar eximium Ordinis Prædicatorum Scriptorem: *Sancta, & magna Feria quinta, Hymni Cherubici vice dicimus*: Cœnæ tuæ mysticæ: *cum videlicet a Propositionis mensa ad medium Altare mysteria sacra deportantur*.

De-

Defert autem Archipresbyter, sacra Mysteria præcedens, unguentum in alabastro Calicis velo tectum; subseqaentibus retro hinc, & inde Diaconis, flabellarum paria septem deferentibus; præcedentibus autem Domestico, & Diaconis aliis cum cereis accensis, & ad sacras fores cunctis adventantibus. Duo quidem flabella pro more recepto, intus sacrum Tribunal penetrant; alia vero a sacris foribus usque ad Altare stant hinc, & inde combinata. Archipresbyter autem unguentum deferens, Patriarcham præstolatur ad sacras fores. Et occurrens Patriarcha recipit ab eo alabastrum, & in sacræ mensæ sinistro latere, infra secundum calicem deponit. Atque ita de reliquo sancta ingrediuntur sua ordine. Vide in Appendice hunc Ordinem.

V. Dignum quarto observatu est, non modo apud Latinos, sed & apud Græcos, in processione in qua deferebantur ampullæ olei, sive unguenti, fuisse ipsas velo tectas, & ita quidem apud Latinos; ut videri possent. Quem ritum fuse enarrat Amalarius Lib. I. De Ecclesiasticis Officiis, Capite XII. *Ampulla cum Chrismate quodammodo corpus Domini ex Virgine Maria assumtum significat; quod antequam transiret ad Altare crucis, aliquo tempore coopertum erat, & aliquo nudum. Primævo tempore coopertum erat, quando ita fugit in Ægyptum Regem Herodem, quasi non esset Rex Regum, & Dominus Dominantium: quando ita portatus est ad Templum, quasi non esset omnipotens &c.* Explicat ritum velandi vasculum unguenti, aliasque cæremonias Græcorum Processionis Simeon Thessalonicensis sic inquiens: *Ante unguentum vero, & a lateribus ejus, & retro Diaconi sex, duodecim alas, ut magnus inquit Dionysius, idest flabella, tenentes adstant. Angelicas autem sacras virtutes, & intellectualem incorporeamque earum notaram significant: Seraphim siquidem, & Cherubim Prophetis sub alarum simbolo manifestata sunt: ac velut illa, dum gratiam accipiunt, se contrahunt; hoc & nos præstare debemus.* Et post quædam de aligeris Angelorum figuris, deque duorum Seraphinorum aliis senariis arcam obvelantibus, ita subdit: *Duodecim etiam alæ propter Apostolos a principio spiritus gratia perfectos adhibentur; & propter duas Cherubinorum figuras Tabernacula adstantes, quorum alæ duodenarium numerum complebant: Sex etenim alæ uni, & sex alæ alteri.* Cur tandem in ipsa Græcorum processione unguentum Eucharistiam præcedat, exponit laudatus Simeon, quia scilicet prius unguento ungimur, & deinde mysteriorum participes efficimur; & altare unguento prius sanctificatur, quam in eo Sacrificii opus peragatur; sanctificari etenim primo nos convenit, & deinde ad sancta suscipienda progredi.

VI. Illud quinto observandum est, præter Presbyteros, Diaconos, ac ceteros Clericos de quorum numero alibi locuti sumus, pueros quoque, aliosque Cantores fuisse in parte hujus processionis, qui Hymnum Christo canentes ei ipsam oblationem commendabant; erantque vice Levitarum, atque Cantorum, qui, uti habetur in Libro II. Paralipomenon, & in Libro Ecclesiastici, Cap. L. *cum offerrentur holocausta, omni turba adorante, erant in officio suo, canentes laudes Domino, donec compleretur oblatio.* Porro Hymni hujus mentionem faciunt passim mss. Codices antiqui Pontificales, estque is in Ordine antiquo Romano longe prolixior; post versus enim in hoc §. nostro descriptos & hi alii sequuntur: *Ut novetur sexus omnis unctione Chrismatis, medeatur sauciata dignitatis gloria. Lota mente sacra fonte, aufugantur crimina; uncta fronte, sacrasancta influunt charismata. Corde natus ex Parentis, alvum implens virginis, præsta lucem, claude mortem chrismatis consortibus. Sit dies hæc nobis festa seculorum seculis, sit sacrato digna laude, nec senescat tempore.* Qui versus infra alio loco a nostro hodierno Romano Pontificali referuntur.

§. XII.

Iis igitur ordine præmisso, in Presbyterium Ecclesiæ, cantando versus præmissos, provenientibus, Crux cum candelabris, & incenso situatur prope Altare juxta cornu Epistolæ. Archidiaconus, Diaconus, & Subdiaconus, ministrantes sint circa Pontificem, hinc, & inde. Sacerdotes vero duodecim parati juxta eos duo cornua faciunt, sex hinc, & sex illinc, vertentes faciem ad Altare, a lateribus assistentes Pontifici tamquam ejus testes, & Ministri sacri Chrismatis cooperatores. Diaconi vero post tergum Pontificis, & post eos Subdiaconi parati stant, tamquam Ministri, & inspectores. Interim Diaconi ampullas Olei Chrismalis, & Olei Catechumenorum portantes, & Subdiaconus cum balsamo subsistunt, quousque omnes prædicti in suis locis fuerint ordinati. Omnibus itaque dispositis, Diaconus ampullam Olei Chrismalis ferens, venit ante Pontificem, & Archidiaconus illam involutam cum mappula, quam Diaconus ipse circa collum portavit, de manu ejus accipiens, eam sic involutam ostendit Pontifici sedenti, & illam super Mensam ante Episcopum positam collocat diligenter, alio Diacono ampullam aliam assidue inter brachia tenente. Tunc Subiaconus vasculum cum balsamo portans illud tradit Archidiacono, qui Balsamum Pontifici similiter ostendens, ipsam supra mensam collocat.

COMMENTARIUS.

I. Summa cum solemnitate ampullam Chrismatis consecrandi deferri olim ad Episcopum Consecratorem consuevisse, testantur pene omnes ms. Libri Pontificales. Tradit Durandus Lib. VI. *Rationalis divinorum Officiorum*, Cap. LXXIV. Num. XVII. servatum hunc a nonnul-

lis

lis Ecclesiis suo tempore fuisse ordinem, ut ferretur ampulla cooperta sindone alba, eamque lumen præcederet, ac duo Sacerdotes, unus cum thuribulo, alter cum cruce, & in medio eorum Diaconus cum Libro Euangelii, super capita autem singulorum, mappula, seu pallium, & dun cantando antecederent. Longum esset variarum Ecclesiarum ritus, eorumque mysteria describere, de quibus videri potest Amalarius, Rupertus Abbas Tuitiensis, & memoratus Durandus.

II. Quod nostrum hunc spectat §. varius fuit tradendi memoratam ampullam Pontifici. Præscribit quidem vetus Ordo Romanus, aliique non pauci ms. Libri Pontificales, ut veniente processione in Chorum, versibus Hymni in §. & Commentario superiori descriptis, ordinent interea se Lectores, Ostiarii, Acolytbi, & Subdiaconi, & stent in ordine suo secundum eos gradus, ubi ascenditur ad Altare, ita tamen, ut Subdiaconus sit sextus in eminentiori loco, & juxta eum Arcbidiaconus, involutam ampullam commixtam ita suscipientes, ut gradatim ascendat; dum autem ad ipsum Archidiaconum pervenerit, perferat eam ille ita involutam cum sindone ante Pontificem; interim vero unus e Subdiaconis vasculum cum Balsamo alii Diacono porrigat, Diaconus vero Pontifici ante Altare.

III. His ita peractis, pergit vetus Ordo Romanus, & mandat, ut tunc ordinentur circa Episcopum hinc, & inde eadem Candelabra, & Cruces, & Thuribula, atque Euangelium, necnon, & prædicti duodecim Presbyteri, testes, & adjutores ejusdem Mysterii, itaut Diaconi post dorsum Episcopi stent, Presbyteri vero a dextris, & a sinistris, Cruces vero, & cetera utrinque inter illos media. Quibus ita dispositis, ex præscripto ejusdem Romani Ordinis convertebat se Episcopus ad Clerum, atque ad populum, faciebatque ipse sermonem de confectione Chrismatis congruentem, vel alteri hanc provinciam demandabat. Eadem fere, quæ hucusque descripsimus legere est in aliis mss. Pontificalibus, præsertim in ms. Pontificali Codice insignis Ecclesiæ Conchensis in Hispania annorum circiter DC. in quo Ritus ita refertur: *Interea*, (idest, postquam pervenit processio ad Altare, Hymnusque, *Audi Judex &c.* decantatus est) *sint parati ad gradus Altaris Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolythus, Subdiaconus, qui gradatim suscipiant a convenientibus ampullas hoc modo. Primum ampulla detur Ostiario, qui dabit Lectori, Lector Exorcistæ. Exorcista Acolytho, Acolythus Subdiacono, Subdiaconus Archidiacono, Archidiaconus Episcopo stanti ad Altare, Episcopus vero ponat super Altare. Similiter aliæ ampullæ gradatim ascendant.* Addit & alia quæ ex Romano antiquo Ordine audivimus, ac tandem mandat, ut *his ita statutis faciat Episcopus sermonem ad populum competentem ipsi solemnitati, aut alius, cui ipse præceperit.*

IV. Satis equidem mirari nequeo, cur nulla de hujusmodi sermone habendo mentio fiat in hac nostra Romani hodierni Pontificalis Rubrica; cum ceteroqui præscriptum legamus hunc ritum in ms. Codice Fulconis Episcopi Andegavensis ante annos D. exarato in ms. Pontificalis Ecclesiæ Arelatensis, annorum D. & ut alia omittam, in ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Bellovacensis annorum circiter DCCC. in quo etiam sermo generalis describitur in confectione Chrismatis ab Episcopo ad Clerum, & ad Populum fieri solitus, sive ab alio, cui ipse hanc provinciam imponebat. Refert hunc sermonem una cum ipso ordine Pontificali Bellovacensi agente de die Cœnæ Domini Vir Clarissimus Edmundus Martenius in Opere *De antiqua Ecclesiæ disciplina* in divinis celebrandis officiis, Cap. XXII. post §. VIII. Pag. 311. & seqq. Ceterum, ut aliqua de ritu Græcorum dicamus, constat ex Euchologio, quod ubi Archipresbyter alabastrum Ungnenti deferens ad Sanctuarii fores perveniebat, Patriarcham ibidem præstolabatur; occurrens autem ille recipiebat ab eo alabastrum, & in sacræ mensæ sinistro latere infra secundum calicem deponebat. Ubi obiter nota, I. plures calices urgente solemnitatis necessitate consecrari etiamnum hodie ab Orientali Ecclesia: quem pariter usum familiarem habuit olim Latina Ecclesia, uti fuse ostendimus nos Tomo II. hujus Operis, Titulo IX. Num. II. & pluribus sequentibus. Notandum secundo & illud est, vasculum unguenti poni, ac benedici super Altare.

§. XIII.

Tum Pontifex deposita Mitra surgit, & versus ad Altare, habens ante se super mensam ampullam Olei Chrismalis, & balsamum, ante omnia benedicit ipsum Balsamum, dicens: ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Oremus.

Deus Mysteriorum cælestium, & virtutum omnium præparator, nostras quæsumus preces exaudi, hanc odoriferam sicci corticis lacrimam, quæ felicis virgæ profundendo sudorem, sacerdotali nos opimat unguento, acceptabilem tuis præsta mysteriis, & concessa benedictione sancti ✠ fica. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. *Amen*. *Oremus*.

Creaturarum omnium Domine procreator, qui per Moysen famulum tuum permistis herbis aromatum fieri præcepisti sanctificationem unguenti: clementiam tuam suppliciter deposcimus, ut huic unguento, quod radix produxit stirpea, spiritualem gratiam largiendo, plenitudinem sancti ✠ ficationis infundas. Sit nobis Domine fidei hilaritate conditum: sit Sacerdotalis unguenti Chrisma perpetuum:

sit

sit ad cælestis vexilli impressionem dignissimum; ut quicumque Baptismate sacro renati isto fuerint liquore peruncti, corporum, atque animarum benedictionem plenissimam consequantur, & beatæ fidei collato munere perenniter amplientur. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Finito sermone, quem ex præscripto antiqui Romani Ordinis, & variorum Pontificalium, post delatas solemni cum pompa ampullas e Secretario ad Episcopum, habebat is ad Clerum, atque ad Populum, consecrationi Chrismatis congruentem, cautom est quidem ex ipso antiquo Romano Ordine, aliisque plurimis Pontificalibus Libris, ut Episcopus *tunc convertat se ad Orientem, & intret in consecrationem principalis Chrismatis, Archidiacono tenente ante ipsum ampullam in sinistro brachio involutam in sindone, ut supra diximus, & primo misceat balsamum cum oleo*. Sequitur benedictio in commixtione Olei, & Balsami: *Oremus Dominum Deum nostrum Omnipotentem &c.* ut in §. sequenti juxta Ritum hodierni Romani Pontificalis. Desunt itaque in memorato Ordine antiquo Romano descriptæ binæ orationes, quibus Episcopos *ante omnia* benedicit ipsum Balsamum. Extant vero in ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Conchensis in Hispania annorum circiter DC. & in aliis, quamquam juxta ritum ms. Pontificalis Ecclesiæ Senonensis in Galliis ejusdem ævi, prius fiebat exorcismus Olei Catechumenorum, quam benedictio balsami, ejusque commixtio.

§. XIV.

Deinde accepta Mitra stans adhuc Pontifex miscet super Patenam, vel in aliquo parvo vasculo balsamum cum modico Olei de ampulla Chrismali sumti, dicens: *Oremus Dominum Deum nostrum omnipotentem, qui incomprehensibilem Unigeniti Filii sui sibique coæterni divinitatem mirabili dispositione veræ humanitati inseparabiliter conjunxit, & cooperante gratia Spiritus Sancti, Oleo exultationis præ participibus suis linivit, ut homo fraude diaboli perditus, gemina, & singulari constans materia, perenni redderetur, de qua exciderat, hæreditati; quatenus hos ex diversis creaturarum speciebus liquores creatos sanctæ Trinitatis perfectione, bene ✠ dicat, & benedicendo sancti ✠ ficet, concedatque, ut simul permisti unum fiant, & quicumque exterius inde perunctus fuerit, interius liniatur, quod omnibus sordibus corporalis materiæ carens se participem Regni cælestis effici gratuletur, Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, qui cum eo vivit, & regnat in unitate ejusdem Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum.* ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Apud Latinos ex Oleo quidem, & Balsamo Chrisma confici, docent passim antiqui Sacramentorum Codices, mss. prisci Libri Pontificales, & Scriptores Ecclesiastici passim. Meminit ejus disciplinæ Beda venerabilis in Canticorum Caput 1. ita scribens: *In vineis Engaddi balsamum gignitur, quod in Chrismatis confectione, liquori olivæ admisceri, ac Pontificali benedictione consecrari solet, quatenus fideles omnes cum impositione manus Sacerdotalis, qua Spiritus Sanctus accipitur, hac unctione signentur.* Ex quibus patet, temere Græcos Latinis seculo nono objecisse, quod ex aqua fluminis Chrisma conficerent: quam quidem calumniam Latinis impactam confutavit Nicolaus Papa I. in Epistola LXX. ad Episcopos Galliæ. Sane error Armeniorum fuit, qui ut ait S. Gregorius VII. Lib. VIII. Epistola 1. ad Archiepiscopum Synoadensem, *non ex balsamo sanctum Chrisma, sed ex butyro conficiebant*. Errorem corrigi Pontifex mandat; at dudum non fuisse correctum constat ex celebri Joannis Chernacensis Ordinis Prædicatorum Epistola ad Fratres Orthodoxos de erroribus suæ gentis, quæ extat apud Clementem Galanum, ubi ait non habere Armenios Sacramenta Confirmationis, & extremæ Unctionis. Nempe quod, neque balsami, neque legitimi Olei haberent copiam, utrumque hoc Sacramentum expoxerunt.

II. Sunt, qui contendunt usum admiscendi Oleo balsamum pro faciendo Chrismate post seculum Christi VI. obtinuisse, tum quod Latini Auctores, qui ante seculum VI. scripserunt, admixtionis de qua agitur, nullam faciant mentionem; tum etiam quia SS. Apostoli, eorumque successores pauperes erant, paupertatemque profitebantur; adeoque balsamum, quod est pretiosissimi liquoris genus, habere minime poterant, ad consignandos omnes Fideles, præsertim cum in Actis Apostolorum legamus, uno die tria millia, & alio quatuor millia hominum, & Philippo evangelizante totam Samaritanorum

norum civitatem credidisse; quibus omnibus post baptismum Apostoli manus imposuerunt.

III. Sed hoc argumentum ex Actis Apostolorum petitum parum concludit. Cum enim ea, quæ ad ritus Sacramentorum pertinent, secretissima haberentur, ac fere sola voce quasi per manus traderentur, facile responderi potest, S. Lucam Actorum Apostolorum auctorem neque elementum, neque verbum hujus sacramenti scripto prodere voluisse, ideoque usum fuisse solo vocabulo manus impositionis, quæ generalis quædam cæremonia est, varie adhiberi solita, quemadmodum ex compluribus Scripturæ locis manifestum est. Quo fit ut non solum Sacramentum Confirmationis significet, sed & Sacramentum Ordinationis, & reconciliationis, & interdum alios hujusmodi actus solemnes, ut patet perlegenti veterum scripta. Sed neque dici potest, pauperes adeo fuisse Apostolos, ut non possent sibi emere aliquas guttas balsami ad Chrisma conficiendum; cum liquido constet ex ipsis Apostolorum Actis, Cap. IV. consuevisse priscos fideles agros, ac domos suas vendere, eorumque pretia ante pedes Apostolorum ponere.

IV. Quod autem nulla Chrismatis mentio apud antiquos Ecclesiæ Patres habeatur, id quidem falsum videtur. Luculentum etenim S. Cyrilli Hierosolymitani de ea re testimonium esse autumo, qui in sua Catechesi III. Mystagogica, ita quidem scribit: *Nobis, postquam ex aquis sacri lavacri ascendimus, datum est Chrisma, quod imaginem gerit illius, quo unctus est Christus. De quo & Beatus Isaias in sua Prophetia ex persona Christi locutus est: Spiritus Domini super me, quapropter unxit me, &c.* Et non multo post addit, unguentum illud non esse *unguentum nudum, neque commune, sed charisma Christi, quod adventu Spiritus Sancti, per ipsius divinitatem energiam habet.* Cui adde aliud celebre testimonium S. Dionysii Areopagitæ, vel saltem vetustissimi Auctoris Libri De Ecclesiastica Hierarchia, qui Cap. IV. hæc habet: *Sic ergo statuimus unguenti* (confirmatorii) *confectionem concretionem esse quamdam rerum bene olentium, quæ in se magnam vim, & copiam fragrantium qualitatum contineat, cujus qui facti sunt participes, odorem bonum per se afflant proportione fragrantis communionis, quæ in eis inest.*

V. Afferri & alia possent aliorum SS. Patrum loca, quibus paginas opplere esset omnino supervacaneum. Eo autem consilio bina ex duobus priscis Græcis Patribus attulimus testimonia, ut refellere eisdem valeas opinionem Juenini, qui in Opere de Sacramentis, Dissertatione III. Quæstione II. Cap. IV. Articulo II. non contentus asseruisse, nullum apud Latinos Auctores, qui ante seculum VI. scripserunt, admixtionis de qua agitur, balsami nempe cum Oleo, vestigium reperiri, ulterius etiam progrediens, scriptum reliquit, illam Latinorum praxim de immiscendo Balsamo cum Olio, Græcos postea imitatos esse, eamque in sua Euchologia, prout nunc in eis legitur, retulisse. Verum ipse est Juenimus, qui in citato loco, Articulo I. ut ostendat, præter Oleum, & Balsamum, ex aliis aromatum speciebus Chrisma confirmatorium apud Orientales componi, descripto a nobis superius Dionysii loco utitur. Licet autem nonnulli rigidissimi Librorum, & Scriptorum antiquorum censores, Libros, qui nomine Sancti Dionysii circumferuntur, non esse genuinum Dionysii Areopagitæ fœtum dicant, neminem tamen ex illis invenies, qui Auctorem illum, quicumque is sit, post seculum VI. rejiciat.

VI. Est nunc & hic alia breviter celebris quæstio examinanda, utrum ad Sacramentum Chrismatis conficiendum, admixtio Balsami Oleo sit necessaria. Docent plerique non contemnendi Auctores, hujusmodi admixtionem non esse, nisi de necessitate præcepti solum Ecclesiastici, non vero divini, probantque ex eo, quod Innocentius III. rogatus an iteranda esset confirmatio cujusdam hominis, qui per errorem Oleo simplici in fronte fuerat obsignatus, ita respondit: *In talibus non est aliquid iterandum, sed caute supplendum, quod incaute fuerat omissum.* Extat hæc Innocentii responsio in Cap. *Pastoralis* I. *De Sacramentis non iterandis*: eamque ponderans Estius in Libri IV. Distinctionem septimam §. VIII. id quidem infert, Innocentium responsurum fuisse affirmative, & expresse iteratum debuisse Sacramentum, si illud in casu de quo agebatur, nullum, ac irritum credidisset; quemadmodum absolute, ac simpliciter dicimus iterandum esse Baptisma, quod absque debita forma, ac requisita materia collatum fuerit.

VII. Juxta hanc non improbabilem opinionem ad ea quæ in contrarium objiciuntur facile respondetur, requiri quidem Balsamum, ut necessarium necessitate præcepti, atque etiam institutionis Christi, ut aliqui docent, non autem necessitate Sacramenti. Quod eo quidem modo intelligendum est, quo S. Cyprianus in Epistola LXVIII. ad Cæcilium scribens de Sacramento Dominici calicis aquam ex ejusdem Christi institutione docet esse necessario miscendam vino in Calice, quæ tamen si omittatur, constabit nihilominus substantia Sacramenti, ut omnes Theologi docent. Ad id tandem, quod ex ratione materiæ objicitur, Theologi, quibus persuasum est, manuum impositionem esse adæquatam Confirmationis essentialem materiam, consequenter docent, Balsami cum Olei admixtione necessitate Sacramenti non requiri. Ceterum cum nostrum sit præcipuum institutum potius de ritibus, quam de re theologica disserere, quæ hactenus diximus, sat esse arbitror: videri tamen potest eruditissimus Lupus Tomo III. in Dissertatione de VIII. Synodo Generali, Pag. 345. ubi contra Morinum defendit, Chrisma esse omnino necessarium Christianæ confirmationis elementum a Christo Domino institutum.

VIII. Ergo, ut rem nostram agamus, si quispiam quærat, quodnam Balsamum pro confectione Chrismatis requiratur: respondebo cum eruditissimo Sambovio, Balsamum sive Judaicum, sive Indicum perinde esse. Soli quidem Judææ olim concessam Balsami arbusculam putavit Plinius Lib. XII. *Naturalis historiæ*, Cap. XXV. nec nisi in duobus illius terræ hortis Balsamum reperiri scripsit. Verum in Indiis utrisque repertæ sunt postea arbusculæ, ex quibus, quod exudat, asportatur ad nostras regiones; imo & apud nos quædam inviseuntur arbusculæ Balsami ex Indiis ipsis delatæ: sicque parum refert, si pro confectione Chrismatis Balsamum Judaicum sit, vel Indicum, sive Europeanum. Siquis vero scire desideret, quantum Balsami in ipso Oleo misceretur, ex ms. Pontificali Ecclesiæ Moguntinæ annorum circiter D. addiscere poterit; præscribit siquidem, ut *Episcopus conversus ad Altare, vertens se ad Orientem unam moderatam particulam Balsami, videlicet unam guttam, vel duas ad plus ponat in ipsum Oleum Chrismale, & dicat expressa voce*: Hæc commixtio liquorum fiat omnibus perunctis propitiatio, & cu-

& custodia salutaris in secula seculorum, amen. Ex antiquo Suessionensis Ecclesiæ Rituali tempore Nivelonis II. Episcopi exarato, atque ex aliis quibusdam Pontificalibus Libris, ubi Episcopus Balsamum cum Oleo miscebat, excelsa voce Hymnum incipiebat, *Veni Creator Spiritus &c*,

IX. Etsi autem hæc commixtio ex præscripto plurimorum Pontificalium ab Episcopo super Altare, vel supra Mensam prope ipsum Altare juxta Ritum nostri hodierni Romani Pontificalis peragatur, ex Sacramentario nihilominus S. Gregorii Papæ, & ex quibusdam mss. antiquis Pontificalibus ante Missam fieri ab Episcopo debuit: *Hora tertia ingressi sacrarium induunt Dalmaticas, tam Pontifex, quam omnes Diaconi, vel omnia ornamenta, sedente Pontifice in sella sua: & præparentur ampullæ duæ cum Oleo, quarum melior defertur Pontifici, ut accepto balsamo, & commixtato cum Oleo manu sua impleat eam*. Verba sunt memorati Libri Sacramentorum S. Gregorii Papæ, ubi agit de Feria v. in Cœna Domini. Porro post Præfationem, sive post communionem, solemni Ministrorum, ac rituum apparatu a Sacrario consecrandum Oleum illud mistum cum Balsamo ad Altare deferebatur. Certe Græci suum Chrisma paucis ante Cœnam Domini diebus præparant, illudque conficiunt ex Oleo, Balsamo, aliisque herbis odoriferis, uti in Euchologio videre est egregiis Notis a Viro Clarissimo Jacobo Goar illustrato.

X. Quod tandem apud Latinos *Pontifex misceat super Patenam, vel in aliquo vasculo Balsamum cum modico Olei de ampulla Chrismali sumpti*, edicit quidem Pontificale Senonensis Ecclesiæ annorum circiter DC. & alia nonnulla, ex quorum etiam præscripto solus Episcopus miscet Balsamum, & in ipsa commixtione dicit Orationem in §. nostro descriptam, quam legere est in antiquo Romano Ordine, licet in quibusdam mss. Pontificalibus desideretur. Ceterum tradit Amalarius Libro I. *De Ecclesiasticis Officiis*, Cap. XII. odorem Balsami in Oleo opinionem bonarum virtutum late dispersam, operante gratia Spiritus Sancti demonstrare; addi autem Oleo Balsamum, quia nitet in vultu Christi cælestis splendor. Idem docet Durandus Lib. VI. Rationalis divinorum Officiorum, Cap. LXXIV. Num. X. ubi etiam ita inquit; *Sciendum est, quod Chrisma conficitur ex Balsamo, & Oleo propter mysticam rationem, quoniam per Oleum nitor conscientiæ designatur, juxta illud Evangelii*: Prudentes Virgines acceperunt Oleum in vasis suis cum lampadibus &c. *Per balsamum vero exprimitur odor famæ, per quod in Libro Sapientiæ dicitur*; Sicut Balsamus aromatizans dedi odorem. *Oleo ergo, quod lucet additur balsamum, quia fide operante per dilectionem, lucere, & bona fama redolere ad honorem Dei, & ad utilitatem Proximi debemus*. Ita ille, qui exscripsisse videtur mysticas rationes quas affert Innocentius III. Pontifex Maximus in laudato Cap. I. *De sacra unctione*.

§. XV.

Quo facto sedet Pontifex retenta Mitra, & halat plane tertio in modum crucis super os ampullæ Chrismalis involutæ ante se super mensam stantis. Deinde duodecim Sacerdotes parati, qui juxta eum sunt, ordinatam facientes reverentiam Sacramento in Altari posito, & Pontifici, ad mensam prædictam accedunt, & stantes ante eam singuli successive, eodem modo, ut Pontifex fecerat, in modum crucis, super os ampullæ prædictæ halant. Tum reverentiam ut supra facientes, ad loca sua revertuntur.

COMMENTARIUS.

I. Præscribit in suo Sacramentorum Libro sanctus Gregorius, ut delata e Sacrario Olei ampulla commixta cum Balsamo ab Acolythis, ab iisque Subdiacono tradita, & a Subdiacono alii Ministro, qui erat Archidiaconus, quique illam deferebat Pontifici ante sedem, *tunc Pontifex stans in sede, & respiciens ad Orientem, Archidiacono tenente ante ipsum ampullam in sinistro brachio revoluta sindone... halet in ipsa ampulla*. Ubi nota. I. ritum esse antiquum, ut Episcopus halet super ampullam Chrismatis, II. nullam hic fieri mentionem halandi ter, & in modum crucis. III. altum hic haberi silentium de Presbyteris, qui alias ex præscripto plurimorum Pontificalium, eodem modo, ut Pontifex fecerat, halant & ipsi ter in modum Crucis super ipsam ampullam. Ex præscripto ms. Pontificalis Ecclesiæ Conchensis in Hispania annorum circiter DC. *suspenso Balsamo convertit Episcopus intentionem ad Oleum Chrismale, & halat prius solus ter super illo in modum Crucis, exorcizantibus similiter remissius Sacerdotibus*. Alludit ad exorcismum in §. sequenti descriptum, quem Sacerdotes submissiori voce dicere debebant. Juxta antiquum Romanum Ordinem solus Pontifex *halat ter super ipsam ampullam, & dicit lenta voce exorcismum Chrismalis Olei*. Verum jam dixi, debere Presbyteros ex aliis mss. Pontificalibus eandem actionem facere in modum Crucis. Servabatur autem alicubi hic ritus postquam Episcopus liquores commiscuit, dixitque illam verborum formulam, *Hæc commixtio liquorum fiat &c*. de qua infra juxta nostri Romani Pontificalis Ordinem. Ex ms. quidem Pontificali Ecclesiæ Moguntinæ cautum fuit, ut post ipsa verba, & post factam commixtionem, *halet ter Episcopus insuper ipsam ampullam, & postea deferatur per Capellanum Episcopi per circuitum illorum duodecim Presbyterorum, & quilibet Presbyterorum etiam ter halet super ipsam ampullam*.

II. Signum Crucis ter factum potius manu, quam halando super ampullam, innuere videtur ms. Codex insignis Ecclesiæ Ebroicensis annorum circiter CM. ubi ita inquit: *Faciat super eam ter signum Crucis, sufflet que in ea*. Fuit sane antiquus Ec-

Ecclesiæ ritus, ut signum Crucis super Oleum, & Balsamum consecrandum efformaretur; testantur id enim antiqui Ecclesiæ Patres, inter quos hæc habet Augustinus Tractatu LXXXVIII. in Joannem: *Quod* (ideft signum Crucis) *nisi adhibeatur sive frontibus credentium, sive ipsi aquæ, ex qua regenerantur, sive Oleo, quo Chrismate unguntur, sive sacrificio, quo aluntur, nihil horum rite perficitur*. De S. Udalrico Episcopo Augustano, qui seculo x. floruit, legimus in ejus vita, quod allata sibi ad altare die Cœnæ Domini magno cum apparatu ampulla Chrismatis consecrandi, humillime illam suscepit, totamque rogavit Synodum, quam ipsa die a Diœcesanis suis collegerat, *ut quando ille crucem benedicendo super illud faceret, & ipsi cum eisdem* XII. *Presbyteris, qui in processione erant, & sibi assistebant, benedicere non desisterent*.

III. Quid tandem ritus iste halandi super ampullam significet, exponit Amalarius Lib. I. *De Ecclesiasticis Officiis*, Cap. XII. sic dicens: *Halitus ab interioribus, & secretis procedit ad publicum, & revocatur spiritus; de quo Isaias*: Quiescite ab homine cujus spiritus in naribus ejus est. *Pontifex per spiritum suum substantiam Spiritus Sancti nunciat in corpore assumpto a divinitate inhabitare, cujus adventu renovata sunt omnia: ampulla enim cum Chrismate quodammodo corpus Domini ex Virgine Maria assumptum significat*. Alias mysticas rationes apud Durandum legere est Lib. VI. *Rationalis divinorum Officiorum*, Capite LXXIV. Num. XX. Istiusmodi insufflationes antiquissimæ sunt in Ecclesia, earumque passim SS. Patres meminere, quos longo agmine Joseph Vicecomes, aliique de Baptismi ritibus agentes afferunt. Sed & in Euangelio Joannis legimus Cap. XX. Christum Dominum insufflasse in discipulos, ubi dixit, *Accipite Spiritum Sanctum &c.* Unde satis liquet, temere, ac inepte Sectarios Romanam Ecclesiam, propter hujusmodi ritus usum, superstitionis arguere.

§. XVI.

Quo facto surgit Pontifex, & stans cum Mitra, legendo dicit exorcismum Chrismale absolute, dicens.

BENEDICTIO CHRISMATIS.

Exorcizo te creatura Olei per Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, ut omnis virtus adversarii, omnis exercitus diaboli, omnisque incursio, & omne phantasma satanæ eradicetur, & effugetur a te, ut fias omnibus, qui ex te ungendi sunt, in adoptionem filiorum per Spiritum Sanctum. In nomine Dei Pa ✠ tris omnipotentis, & Jesu ✠ Christi filii ejus Domini nostri, qui cum eo vivit, & regnat Deus in unitate ejusdem Spiritus ✠ Sancti.

COMMENTARIUS.

I. Postquam tam Pontifex, quam duodecim Presbyteri ter super ampullam Chrismatis in modum Crucis halarunt, mandat quidem Romanum hoc nostrum Pontificale, ut Episcopus legendo exorcismum Chrismalem pronuntiet. Est autem, teste S. Isidoro Hispalensi Episcopo, exorcismus Græce, Latine conjuratio, seu sermo increpationis adversus diabolum, ut discedat; de eoque nos aliqua, quemadmodum & de benedictionibus diximus Tomo II. hujus Operis, initio Tituli I. Num. IX. quod eo quidem consilio a nobis factum fuit, quod in decursu ipsius Operis benedictiones, & exorcismi passim occurrant. Locus ille igitur a curioso rerum Ecclesiasticarum lectore consulendus.

II. Quod vero præsentem §. spectat, nulla fit exorcismi hujus mentio in Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ, & in quibusdam aliis Pontificalibus, ex quorum præscripto halat in ampulla Pontifex, *& intrat in consecrationem Chrismatis*, dicendo Præfationem, de qua nos in §. sequenti agemus juxta Romani hodierni Pontificalis ritum, quod hac in parte, non modo plurimis Pontificalibus Libris, verum etiam antiquo Romano Ordini consentit, ubi primum iste exorcismus legitur, & deinde Præfatio.

§. XVII.

Deinde deposita Mitra extensis manibus ante pectus, dicit Præfationem: *Per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. ℣. *Sursum corda*. ℟. *Habemus ad Dominum*. ℣. *Gratias agamus Domino Deo nostro*. ℟. *Dignum, & justum est*. *Vere dignum, & justum est, æquum, & salutare, nos tibi semper, & ubique gratias agere, Domine, sancte, Pater omnipotens, æterne Deus. Qui in principio inter cetera bonitatis tuæ munera terram producere fructifera ligna jussisti, inter quæ hujus pinguissimi liquoris ministræ olivæ nascerentur, quarum fructus sacro Chrismati deserviret.*

Nam, & David prophetico spiritu gratiæ tuæ sacramenta prænoscens vultus nostros in Oleo exhilarandos esse cantavit: & cum mundi crimina diluvio quondam expiarentur effuso, similitudinem futuri muneris columba demonstrans per olivæ ramum pacem terris redditam nuntiavit. Quod in novissimis temporibus manifestis est effectibus declaratum, cum Baptismus aquis omnium criminum commissa delentibus, hæc Olei unctio vultus nostros jucundos efficit, ac serenos, inde etiam Moysi famulo tuo mandatum dedisti, ut Aaron fratrem suum prius aqua lotum per infusionem hujus unguenti constitueret Sacerdotem. Accessit ad hoc amplius honor, cum filius tuus Jesus Christus Dominus noster lavari se a Joanne undis Jordanicis exegisset, ut Spiritu Sancto in columbæ similitudine desuper misso Unigenitum tuum, in quo tibi optime complacuisse testimonio obsequentis vocis ostenderes, & hoc illud esse manifestissime comprobares, quod cum Oleo lætitiæ præ consortibus suis ungendum David Propheta cecinisset. Te igitur deprecamur, Domine Sancte, Pater Omnipotens, æterne Deus per eundem Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, ut creaturæ pinguedinem sancti ✠ ficare tua bene ✠ dictione digneris, & Sancti ✠ Spiritus ei admiscere virtutem, cooperante Christi Filii tui potentia, a cujus nomine sancto Chrisma nomen accepit, unde unxisti Sacerdotes, Reges, Prophetas, & Martyres; ut spiritualis lavacri baptismo renovandis creaturam Chrismatis in Sacramentum perfectæ salutis, vitæque confirmes; ut sanctificatione unctionis infusa, corruptione primæ nativitatis absorpta, sanctum uniuscujusque templum acceptabilis vitæ innocentiæ odore redolescat; ut secundum constitutionis tuæ sacramentum, Regio, & Sacerdotali, Propheticoque honore perfusi, vestimento incorrupti muneris induantur; ut sit his, qui renati fuerint ex aqua, & Spiritu Sancto Chrisma salutis, eosque æternæ vitæ participes, & cælestis gloriæ faciat esse consortes. Quod sequitur dicit submissa voce legendo, ita tamen, quod a circumstantibus audiri possit. *Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate ejusdem Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Finito exorcismo cautum est ex antiquo Romano Ordine, ac priscis mss. Pontificalibus, ut Episcopus hanc Præfationem dicat, & quidem *excelsa voce*, & descriptis versiculis, uti in Sacramentario S. Gregorii Papæ habetur, & in ipso Ordine Romano; sive *cum nota*, ut constat ex ms. Pontificali Ecclesiæ Moguntinæ annorum circiter D. In plurimis Pontificalibus, ac præsertim in ipso Sacramentorum Libro S. Gregorii hæc Præfatio appellatur principalis consecratio Chrismatis; *quia ad ejus unctionem principalis spiritus tribuitur*. Verba sunt Amalarii in laudato Libro I. *De Ecclesiasticis Officiis*, Cap. XII. ubi etiam varia, quæ in ipsa Præfatione continentur, egregie exponit. Confer quæ & nos scripsimus supra in Commentario §. VIII. Num. IV.

II. Ut autem aliqua & hic dicamus, quod in ipsa Præfatione dicitur, cum mundi crimina diluvio quondam expiarentur effuso, similitudinem futuri muneris columbam demonstrantem, per olivæ ramum pacem terris redditam nunciasse, dictum jam id olim fuisse a Tertulliano in Libro *De Baptismo*, Cap. VIII. ubi ita inquit: *Quemadmodum post aquas diluvii, quibus iniquitas antiqua purgata est, post baptismum, ut ita dixerim, mundi pacem cælestis iræ præco columba terris adnuntiavit dimissa ex arca, & cum olea reversa: quod signum etiam apud nationes paci prætenditur. Eadem dispositione spiritalis effectus terræ, idest carni nostræ emergenti de lavacro post vetera delicta columba Sancti Spiritus advolat, pacem Dei adferens, emissa de cælis, ubi Ecclesia est arca figurata.* Hunc quidem locum imitatus est S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum, ut scite observat Eruditissimus Tertulliani annotator.

III. Audiamus de eadem re eximium Cassiodorum, qui in Psalmum XXII. quædam docet: quibus Præfatio ipsa quammaxime illustratur: *Sed quid est*, inquit, *quod species ipsa benedictionis sanctæ frequenter adhibetur*: Unxit Prophetas, consecravit Reges, *non immerito, quia arbor ipsa pacis etiam præstabat indicium, quod ejus specialiter munus noscitur esse divinum, liquor arboreus, pinguedo lætificans, magnarum gratia dignitatum, cujus folia in viriditatis suæ pulchritudine perseverant. Hæc etiam Noe per columbam nunciavit terris redditam sospitatem; ut merito tantæ benedictionis capax esse videatur, quæ fructus sui magno decore simul & utilitate perfruitur.* Hinc recte in Euchologio Græcorum ramus olivæ appella-

pellatur *reconciliationis ſymbolum, ſalutis, & gratiæ poſt diluvium myſterium*. Affinis fere eſt noſtræ Præfationi Oratio illa, quam apud Græcos dicit Pontifex, poſtquam ſanctum unguentum detexit, & ter illud ſignavit. Vide ipſam Orationem, & Ritum Græcorum infra in Appendice.

§. XVIII.

Præfatione hujuſmodi finita, Pontifex Balſamum cum illo modico Olei ex ampulla Chriſmali ſumpto miſtum commiſcet ſancto Chriſmati, reponens ipſum in ampullam Chriſmalem, & dicens: *Hæc commixtio liquorum fiat omnibus ex ea perunctis propitiatio, & cuſtodia ſalutaris, in ſecula ſeculorum*. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. SUnt multi mſs. Libri Pontificales, qui ſequentes Ordinem antiquum Romanum, hanc quidem deſcribunt formulam, ubi primum Pontifex commiſcet liquores Balſami nimirum ac Olei, antequam halet ter ſuper ipſam ampullam, & legendo dicat exorciſmum Chriſmalem, juxta ea, quæ ſuperius adnotavimus in Commentario §. XIII. Ex Libro Sacramentorum ſancti Gregorii Papæ jam diximus, factam Olei, & Balſami commixtionem in Sacrario, & quidem ſine ulla verborum formula, quæ hodiæ extat. Fuit & illud quoque a nobis notatum ex Rituali inſignis Eccleſiæ Sueſſionenſis tempore Nivelonis II. Epiſcopi exarato, ubi Epiſcopus faciebat commixtionem Balſami cum Oleo, excelſa voce incœpiſſe Hymnum, *Veni Creator Spiritus*: puſt quem ter ſuper ampullam balabat, & lenta voce exorciſmum dicebat. Longum eſſet alios hic Libros Pontificales enumerare; fere enim in omnibus legitur, quod initio hujus Commentarii animadvertimus: vixque antiquum ms. Pontificalem Codicem, vel Ritualem Librum invenies, qui in hac parte noſtræ huic Rubricæ non conſentiat. Videſis infra in Appendice integrum Ordinem Gulielmi Durandi, quem ex ms. Codice Vaticano deſcripſimus, quemque aliquibus Notis illuſtravimus.

§. XIX.

Tunc Diaconus, qui ampullam Chriſmalem de Sacriſtia portavit, deponit mappulam, ſive velum de ipſa ampulla, dimiſſa ei ſerica veſte alba, quam antea habebat, & Pontifex capite inclinato ſalutat Chriſma, dicens: *Ave ſanctum Chriſma*. Et hoc ſecundo, & tertio facit, ſemper altius dicendo. Quod poſtquam tertio dixerit, oſculatur labium ampullæ. Quo facto, ſedet Pontifex, & accipit Mitram. Tum ſinguli duodecim Sacerdotes parati prædicti accedunt ſucceſſive per ordinem ad menſam, ſupra quam poſita eſt ampulla Chriſmatis, & factis reverentiis Sacramento in Altari poſito, & Pontifici, tertio in varia diſtantia genuflectunt coram Ampulla, qualibet vice ſemper altius dicendo in tono prædicto: *Ave ſanctum Chriſma*. Quo tertio dicto, labium Ampullæ reverenter oſculantur, & ad ſua loca revertuntur.

COMMENTARIUS.

I. ANtiquiſſimus quidem eſt ritus, ut benedicta ampulla Chriſmatis, ab Epiſcopo, & ab aliis honorifice ſalutetur: *Ampulla autem*, inquit in ſuo Libro Sacramentorum S. Gregorius, *quæ cum Chriſmate eſt, ſtatim ut benedicta fuerit, cooperitur, ut a nemine videatur, ſed tenente eam Acolytho, omnes per ordinem eam ſalutent. Nam Epiſcopus, & Diaconi omnes eam nudam ſalutant*. Recenſetur deinde hæc cæremonia in antiquo Romano Ordine, ubi hæc habet: *Finita benedictione, Dominus Epiſcopus ſalutet Chriſma nudum, & Miniſtri, qui juxta eum ſunt; & ita iterum per ordinem deſcendat, ſicut aſcendit. Et tenente ampullam Acolytho, deferatur omnibus cooperta ad ſalutandum per ordinem, itaut a nemine nuda videatur*. Ex duobus mſs. vetuſtiſſimis Codicibus, Pontificali ſcilicet Egberti Eboracenſis Archiepiſcopi, & Pontificali Turpini Archiepiſcopi Remenſis, annorum circiter mille, ita ritus deſcribitur: *Subdiaconus ſuſcipiens de manu Archidiaconi* (ampullam) *portat cunctis in Presbyterio ſtantibus ad oſculandum*. Pontificale ms. Pictavienſe annorum circiter CM. ita inquit: *Ampullam, in qua eſt Chriſma ſtatim, ut benedicta fuerit, Epiſcopus, & Diaconi nudam ſalutant, & ſtatim operitur, ut a nemine nuda videatur; ſed tenente eam Acolytho in dextra parte Altaris, qui eam a Subdiacono Diacono illi reddente, cum ordine involutionis, & diſvolutionis receperat, omnes eam per ordinem ſalutant*.

II. Rurſus ex ms. Pontificali inſignis Eccleſiæ Ebroicenſis CM. circiter ab hinc annis ſcripto cautum fuit, ut peracta benedictione Chriſmatis, *ſtet Epiſcopus in dexteram partem Altaris eorum, & de-*

deferatur Chrisma ab Acolytho illi ad osculandum. Antequam autem deosculetur, innuat Cantori Episcopus, *incipi* Agnus Dei, *deosculatoque ab Episcopo, Chrismate, secedat Acolythus cum Chrismate prope Chorum in dexteram partem, & cantato ter* Agnus Dei, *accedat primum Presbyter unusquisque in ordine suo ad deosculandum sanctum Chrisma, & tunc pergant ad Episcopum communicare de sacro corpore Domini; quod tradente illis Episcopo deosculari debet unusquisque Presbyterorum, ut pergant ad calicem sanguinis, qui in sinistra teneatur.* Tum paucis interjectis addit: *Chrisma autem adoretur a cunctis, & deosculetur, ac communicent omnes Clerici.*

III. Satis profecto recitata hactenus Pontificalium loca egregie sectarios refellunt, qui propter hujusmodi ritus usum, idololatriæ criminis Ecclesiam Romanam insimulare non erubescunt. Sed videamus, quibus ritibus sacra ampulla Chrismatis in aliis Ecclesiis salutaretur, quo magis magisque hæreticorum perfidia confringatur. Pontificale ms. insignis Ecclesiæ Bellovacensis annorum circiter DCCC. hæc habet: *Finita benedictione Dominus Episcopus salutat Chrisma nudum, & qui juxta eum sunt, dicendo:* Ave sanctum Chrisma. *Et ita per ordinem descendit, sicut ascendit, & deferatur omnibus cooperta ad salutandum.* Pontificale ms. Ecclesiæ Apamiensis in Syria ante annos D. exaratum ait: *Primum Pontifex, deinde Presbyteri, Diaconi, & ceteri omnes juxta ordinem suum salutant tertio ampullam, in qua est Chrisma, sic dicendo:* Ave sanctum Chrisma; *& deosculentur eam.* Sed nimis tædiosum est omnes Codices Pontificales recensere, cum in omnibus ritus iste legatur, etsi aliqui parum varient. Ut autem alios omittam, mandat Codex ms. Pontificalis Ecclesiæ Moguntinæ annorum circiter D. ut *dicta præfatione Episcopus salutet sacrum Chrisma humiliato Capite ter, ita dicens,* Ave sacrum Chrisma, ave sacrum Chrisma, ave sacrum Chrisma. *Hoc facto deportetur sacrum Chrisma per circuitum duodecim Presbyterorum, & quilibet salutet ipsum Chrisma sigillatim dicens:* Ave sacrum Chrisma, ave sacrum Chrisma, ave sacrum Chrisma. *Completo circuitu reportetur sacrum Chrisma super Altare.*

IV. Quæ hucusque ad memorati ritus comprobationem retulimus ex variarum Ecclesiarum Pontificalibus, suo profecto non vacant mysterio, quod ita post Amalarium exponit Durandus Libro VI. Rationalis, Cap. LXXIV. Num. XIX. *Ampulla statim postquam benedicta fuit, ex parte cooperta, & ex parte discooperta, ut allata fuerat, salutatur ab Episcopo, & Presbyteris; quia Christus postquam transivit ad Altare Crucis, idest ad immolationem, & se Deo Patri, sicut ampulla ad consecrationem Episcopi, aliqua parte corpus suum nudum monstravit & Thomæ, & aliis suis discipulis, quos voluit esse testes suæ resurrectionis, aliis vero invisibilis fuit. Vel ideo pro parte nuda, & pro parte cooperta salutatur, quia Christus in humanitate manifestus, & in divinitate occultus ab omnibus veneratur.* Addit, ideo salutari quinquies ab Episcopo, ut de quinque vulneribus gratiarum actio Christo reddatur. Sed hæ sunt piæ interpretationes, præsertim cum ex recitatis Pontificalium locis constet, non quinquies, sed ter ab Episcopo ipsam ampullam sacri Chrismatis salutari consuevisse. Ajunt nonnulli Auctores, adhiberi salutationem in signum gaudii, ut cum S. Paula salutavit Bethlehem, cum eam primum vidit, teste S. Hieronymo in ejus Epitaphio; ad Christum autem referri, cujus Chrisma est symbolum. Docet hoc inter alios Jueninus, cui assentiri nequeo, cum constet ex recitatis locis Pontificalium, & ex sententia complurium Theologorum, salutationem, & osculum, quod fit ad sacri ampullam Chrismatis non fieri in signum gaudii, sed religiosi cultus, ut ajunt, relativi. Ceterum fateor in nullo antiquo me adhuc invenisse ms. Pontificali, quod Presbyteri ter genuflectant, ubi ampullam ipsam salutant.

§. XX.

Quo peracto, Ampulla in uno latere mensæ prædictæ collocatur. Et mox Diaconus aliam Ampullam sua veste coopertam cum Oleo Catechumenorum ferens, accedit ad præsentiam Pontificis, & Ampullam ipsam sine mappula, quam Diaconus ipse circa collum retinet, tradit Archidiacono, qui illam suscipiens, eam ostendit Pontifici, & collocat supra mensam prædictam in medio ante Pontificem; super quam Ampullam statim tam ipse, quam etiam duodecim Presbyteri prædicti halant, prout supra de ampulla Chrismatis factum est. Quo facto, Pontifex surgens cum Mitra, submissa voce legendo absolute exorcismum Olei Catechumenorum, dicit.

BENEDICTIO OLEI CATECHUMENORUM.

Exorcizo te creatura Olei. In nomine Dei Pa ✠ tris omnipotentis, & in nomine Jesu ✠ Christi, & Spiritus ✠ Sancti, ut in hac invocatione individuæ Trinitatis, atque unius virtute Deitatis, omnis nequissima virtus adversarii, omnis inveterata malitia diaboli, omnis violenta incursio, omne confusum, & cæcum phantasma eradicetur, & effugetur, & discedat a te, ut divinis Sacramentis purificata fias in adoptionem carnis, & spiritus, eis qui ex te ungendi sunt, in remissionem omnium peccatorum; ut efficiantur eorum corpora ad omnem gratiam spiritualem accipiendam sanctificata. Per eundem Dominum nostrum

strum Jesum Christum, qui venturus est judicare vivos, & mortuos, & seculum per ignem. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Salutata ab Episcopo, & Presbyteris sacra Ampulla Chrismatis, mandat vetus Ordo Romanus, ut *summo honore procuretur usquedum altera Ampulla ascendat, & iterum descendat, ut ambæ honorifice ad locum suum redeant.* Ex ms. Pontificali Ecclesiæ Moguntinæ, & aliis plurimis ponebatur interim super Altare; non desunt tamen alii Codices, qui præscribunt, ut ad locum suum cum processione a Diacono reportetur, idest ad Sacrarium, unde solemni, ut vidimus, cum processione jam olim consuevit ad Pontificem consecranda deferri. Quicquid autem de hoc ritu sit, consuevit fieri benedictio Olei Catechumenorum post absolutam benedictionem Chrismatis, ut ex Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ, Ordine antiquo, & omnibus Libris ms. Pontificalibus liquet; iidemque fere omnes ritus servabantur, qui antea in benedictione Chrismatis peracti fuerant. Hinc in ms. Codice Fulconis Episcopi, qui anno MCCCXXIV. creatus fuit Andegavensis Episcopus, legitur: *Descendente autem ampulla cum Chrismate, statim alia cum Oleo Catechumenorum cooperta ascendat sicut prior usque ante Dominum Archiepiscopum, & anhelat ter in ipsam sicut in priorem, & in primis faciat exorcismum, & benedicat eam quasi legens lectionem*, Exorcizo te &c.

II. Idipsum legere est in aliis plurimis Pontificalibus Libris, inter quos Moguntinus ita mandat postquam sacrum Chrisma super Altare reportatum fuit: *Postea offeratur Episcopo ampulla cum Oleo olivæ pro Oleo Catechumenorum benedicendo, & Episcopus ter in eam halet: quo facto, deferatur per circuitum Presbyterorum, & quilibet in eam halet ter, & postea coram Episcopo super Altare reportetur, & Episcopus alta voce, & plana sine nota, sic tamen quod a circumstantibus audiri possit, & intelligi, dicat*: Exorcizo te creatura Olei &c. Meminit & hujus benedictionis Olei Catechumenorum Amalarius Lib. I. *De Ecclesiasticis Officiis*, Cap. XII. Innocentius III. in Cap. I, *De sacra unctione*, Honorius Augustodunensis Lib. III. Cap. LXXXI. Durandus Lib. VI. Cap. LXXIV. & ante ipsum Joannes Belethus in sua Divinorum Officiorum explicatione Cap. XCV. ex quo Authore, uti alibi notavimus, plura desumpsit Durandus ad adornandum Opus suum, quod inscripsit: *Rationale Divinorum Officiorum*.

III. Ergo triplex Oleum benedicitur separatim, ac divisim Feria quinta Cœnæ Domini, nempe Oleum pro infirmis, Oleum ad Chrisma, & Oleum Catechumenorum, seu quo Catechumeni unguntur, juxta antiquissimum Ecclesiæ ritum de quo ii videri possunt, qui fuse, ac erudite de Baptismi cæremoniis egerunt. Cur autem ipsorum Oleorum benedictionibus, electa fuerit præ cæteris quinta Cœnæ Domini dies, id contigit, *quia dies illa satis congruit ad materias Sacramentorum, quo fuit Eucharistiæ Sacramentum institutum, ad quod omnia alia Sacramenta quodammodo ordinantur*; ut scite docet S. Thomas in III. Parte, Quæstione LXXII. Articulo XII. ad III. Sed de hac re jam nos superius disseruimus, variasque ejus rei rationes attulimus; quibus adde ea quæ scribit Rupertus Abbas Tuitiensis lib. V. *De Divinis Officiis*, cap. XVII.

§. XXI.

Deinde deposita Mitra Pontifex stans benedicit dictum Oleum Catechumenorum eadem voce dicens, ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.*

Oremus.

Deus incrementorum omnium, & profectuum spiritualium remunerator, qui virtute Sancti Spiritus imbecillarum mentium rudimenta confirmas, te oramus Domine, ut emittere digneris tuam bene ✠ dictionem super hoc Oleum, & venturis ad beatæ regenerationis lavacrum tribuas per unctionem hujus creaturæ purgationem mentis, & corporis, ut si quæ illis adversantium spirituum inhæsere maculæ, ad tactum sanctificati Olei hujus abscedant; nullus spiritualibus nequitiis locus, nulla refugis virtutibus sit facultas, nulla insidiantibus malis latendi licentia relinquatur. Sed venientibus ad finem servis tuis, & Sancti Spiritus tui operatione mundandis, sit unctionis hujus præparatio utilis ad salutem, quam etiam cælestis regenerationis nativitate in Sacramento sunt Baptismatis adepturi. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui venturus est judicare vivos, & mortuos, & seculum per ignem. ℟. *Amen.*

§. XXII.

Deinde Pontifex, & successive duodecim Sacerdotes prædicti reverenter salutant Oleum ipsum, dicentes tertio in tono lectionis: *Ave sanctum Oleum.* Et post-

postquam tertio id fecerint, osculantur os ipsius ampullæ, prout supra de Chrismate positum est.

COMMENTARIUS.

I. Legitur & hæc Oratio in §. xx. descripta, in Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ, in Ordine antiquo Romano, & in omnibus Pontificalibus Libris, ubi enarrant Ordinem benedicendi Oleum Catechumenorum, idest ad Catechumenos inungendos. Illo siquidem Catechumeni inunguntur, ut si quæ maculæ inhæserunt corpori, aut menti, postquam ad scrutinium accesserunt, recedant; & munimentum deinceps habeant per hanc unctionem, ut non possit diabolus repedare, ut verba orationis hæc demonstrant, quam scite omnes fere per partes Amalarius exponit Lib. I. Cap. XII. & Durandus Lib. VI. Capite XXXIV. ubi docent, valere hujus Olei unctionem, non modo ad purgationem macularum, uti dictum est, verum etiam ad tutelam, ut nimirum diabolus expulsus redire non audeat; legitur enim in Oratione: *Nullus spiritualibus nequitiis locus, nulla refugis virtutibus sit facultas, nulla insidiantibus malis latendi licentia relinquatur*. Addunt, quod ex eo diabolus se damnandum maxime, ac cruciandum in futuro judicio novit, idcirco Orationem terminari: *Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui venturus est judicare vivos, & mortuos, & seculum per ignem*: item, quia hoc Oleo perfusi, & baptizati spem regni habent, terminare Orationem; *Per eundem Dominum nostrum &c.* De salutatione, ac osculo religioso sacri Olei Catechumenorum ampullæ tum ab Episcopo, cum a Presbyteris exhibendo supervacaneum est hic immorari, cum passim is ritus in Libris Sacramentorum, & Pontificalibus inveniatur, quæ supra attulimus, ubi de salutatione, & osculo egimus, quod vasculo, sive ampullæ sacri Chrismatis ab Episcopo primum, & deinde a Presbyteris præstari solitum erat.

§. XXIII.

His itaque peractis ambæ ampullæ per dictos duos Diaconos eo ordine, & decore, quo delatæ fuerant, ad Sacrarium, sive Sacristiam processionaliter reportantur. Interim dum reportantur, duo præmissi Cantores cantant hos versus: *Ut novetur sensus omnis unctione Chrismatis; ut sanetur sauciata dignitatis gloria*. Chorus repetit totum versum: *O Redemptor*. Tum dicti duo Cantores prosequuntur versum: *Lota mente, sacro fonte aufugantur crimina; uncta fronte sacrosancta influunt charismata*. Chorus replicat versum: *O Redemptor*. Deinde dicti duo Cantores prosequuntur versus: *Corde natus ex parentis alvum implens virginis, præsta lucem, claude mortem Chrismatis consortibus*. Chorus replicat versum: *O Redemptor*. Quo replicato dicti duo Cantores prosequuntur versum: *Sit hæc dies festa nobis seculorum seculis: sit sacrata digna laude, nec senescat tempore*. Chorus replicat versum: *O Redemptor*.

COMMENTARIUS.

I. Omnes mss. Libri Pontificales, qui Romanum antiquum Ordinem sequuntur, hoc quidem mandant, ut his ita peractis, terminatis nempe Chrismatis, ac Olei ad Catechumenos inungendos benedictionibus, Ampullæ *eodem ordine, ac decore, quo ascenderant in Ecclesiam, redeant ambæ in Sacrarium*. Ex ms. Pontificali Ecclesiæ Moguntinæ annorum circiter D. cautum est, ut Oleum hoc Catechumenorum jam benedictum, & ter tum ab Episcopo, tum a Presbyteris humiliato capite salutatum, super Altare primum portetur, & deinde *ordinent se Ostiarii, Acolythi, Subdiaconi, Diaconi, & Presbyteri prædicti eam luminaribus, cruce, thuribulo, & textu Evangeliorum, & reportent ad Sacrarium tres istas ampullas, videlicet Oleum Infirmorum, & sacrum Chrisma, & sanctum Oleum Catechumenorum; & resument illi duo pueri ultimum versum*: Sit dies hæc festa nobis seculorum, &c. Rituale insignis Ecclesiæ Suessionensis Nivelonis II. Episcopi tempore scriptum, mandat ut *post salutationem reportentur cum summo honore omnes ampullæ ad locum, in quo per totum annum reservantur: interea lavet Episcopus manus suas, & Archidiaconus dicat*, Humiliate vos ad benedictionem. *Et tunc fit benedictio super populum ab Episcopo*. Porro legi in quibusdam mss. Pontificalibus, cujusmodi est Pictaviensis Ecclesiæ Pontificale, annorum CM. ut finita Missa, *tunc Pontifex revertatur in Sacrarium cum ordine ministrorum sibi obsequentium, præcedente eum Acolytho cum Chrismate*.

II. Quod tandem versus hoc nostro §. descriptos spectat, sunt plane antiqui, extantque in vetere Ordine Romano, ex cujus præscripto omnes quidem decantabantur, ubi cum solemni primum processione ipsæ Ampullæ Chrismatis, & Olei Catechumenorum e Sacrario ad Altare deferebantur, ut ab Episcopo consecrarentur. Verum ex ms. Senonensis Ecclesiæ Pontificali annorum circiter DC. & aliis nonnullis ejusdem fere ævi satis constat, mediam ipsorum versuum partem decantatam fuisse in priori processione e Sacrario ad Altare; alterum vero partem in processione posteriori, cum scilicet jam consecratæ ad Sacrarium deportarentur.

§. XXIII.

§. XXIV.

Vetus autem Chriſma, & Oleum Catechumenorum, ac Infirmorum, ſi quod remanſerat in ampullis, ponitur in lampadibus Eccleſiæ ante Sacramentum, ut comburatur. Reliquum autem, quod eſt in pyxidibus, ſive capſulis cum bombyce igni comburitur. Interim dum Chriſma, & Oleum Catechumenorum ad Sacriſtiam portantur, Pontifex ſedens cum Mitra, lavat manus, deinde redit ad Altare, proſequitur Miſſam, ut in Miſſali habetur, & dicto, *Ite Miſſa eſt*, dat benedictionem, & dicens Euangelium ſancti Joannis, accedit ad Faldiſtorium, ubi ſedet cum Mitra, & jubet Presbyteros attente, ut juxta Canonum traditionem, Chriſma, & Olea fideliter cuſtodiant, & nulli ſub prætextu medicinæ, vel maleficii tradere præſumant, alioquin honore priventur.

COMMENTARIUS.

I. MAndat quidem tam Liber Sacramentorum S. Gregorii Papæ, quam vetus Ordo Romanus, omneſque fere Libri mſs. Pontificales, ut dum ſacræ ampullæ ad Sacrarium deferuntur, proſequatur Epiſcopus Miſſam, in qua etiam, poſt cantatum ſcilicet verſiculum, qui *communio* appellatur, Veſperæ canebantur, ex præſcripto ms. Pontificalis Eccleſiæ Moguntinæ, ex antiquo Rituali Eccleſiæ Sueſſionenſis, atque ex ms. Eccleſiæ Arelatenſis Pontificali; in quo etiam edicitur, ut finitis cum Miſſa Veſperis, *deinde Archiepiſcopus deſcendat in Sacrarium, mandans Presbyteris, ut juxta Canones Chriſma ſub ſigillo cuſtodiant, & nulli ſub prætextu medicinæ, vel maleficii tradere præſumant; quod ſi fecerint, honore priventur.*

II. Poſtquam inſuper ms. Pontificale Pictavienſis Eccleſiæ annorum circiter CM. edixit, ut terminata Miſſa, tunc Pontifex in Sacrarium reverſatus cum ordine Miniſtrorum ſibi obſequentium, præcedente Acolytho cum Chriſmate; hæc ſtatim adjungit: *Et tunc, ſi hora permiſerit, datur ipſum Chriſma per manum Archidiaconi tam Legatis Monaſteriorum ad hoc ipſum recipiendum miſſis, quam Presbyteris oppidanis, atque vicanis; ſin autem reſervatur in craſtinam.* Qua ratione, ac ritu novi Chriſmatis, ac Olei diſtributio fieret, ita explicat Concilium Rotomagenſe anni MLXXII. Canone III. *Chriſmatis, & Olei diſtributio a Decanis ſumma diligentia, & honeſtate fiat; itaut interim dum diſtribuerint, Albis ſint induti; & talibus vaſculis diſtribuatur, ut nihil inde aliqua negligentia pereat.* Fuit ſane mos antiquus, ut abſentes Parochi non per homines laicos, aut per ſimplices Clericos, verum vel per Diaconos, aut Subdiaconos ab Epiſcopis ſuis Chriſma peterent; uti conſtat ex Concilio Toletano I. anno CD. celebrato, Can. XX. *De ſingulis Eccleſiis ad Epiſcopum ante diem Paſchæ Diaconi deſtinentur, aut Subdiaconi, ut confectum Chriſma ab Epiſcopo deſtinatum ad diem Paſchæ poſſint ad tempus deferre.* Ex Concilio Carthaginenſi IV. Can. XXXIV. cautum fuit, ut *Presbyteri, qui per Diœceſes Eccleſias regunt, non a quibuslibet Epiſcopis, ſed a ſuis, nec per juniorem Clericum, ſed omni anno aut per ſeipſos, aut per illum, qui Sacrarium tenet, ante Paſchæ ſolemnitatem Chriſma petant.*

III. Concilium Vaſenſe habitum anno CDII. Can. III. per Subdiaconum ſaltem deferri jubet; eumque Canonem renovat Wormatienſis Synodus celebrata anno DCCCLXVIII. addens, ita deferri debere Chriſma, *ſicut Reliquiæ Sanctorum deportari ſolent.* Eſt plane antiquus ritus, cujus meminit Concilium Antiſſiodorenſe anni DLXXVIII. Can. VI. ubi ita ſtatuit: *Ut a media Quadrageſima Presbyteri Chriſma petant; & ſi aliquis infirmitate detentus venire non potuerit, ad Archidiaconum, vel Subarchidiaconum tranſmittat, ſed cum Chriſmario, & linteo, ſicut Reliquiæ Sanctorum deportari ſolent.* Chriſmarium vas eſt in quo Chriſma reponebatur, linteum autem veſtis, qua illud obtegebatur. Sumitur etiam Chriſmarium pro theca Reliquiarum, ut pro utraque ſignificatione videre eſt eruditum Carolum Dufreſne in ſuo mediæ, & infimæ latinitatis Gloſſario, verbo *Chriſmarium.*

IV. Cum in Cathedralibus Eccleſiis, abſente, vel impedito Epiſcopo, Chriſma, ac Olea minime benedicantur, a viciniori ſolebant requiri, & tunc cum ſolemni proceſſione recipiebantur, quam ita deſcribit vetus Proceſſionale tempore Nivelonis II. Epiſcopi exaratum: *Decanus enim Chriſtianitatis ex præcepto majori Archidiaconi affert illud* (Chriſma) *uſque ad aliquam Parochiarum noſtrarum, extra muros tamen Civitatis; repoſitumque illud ſuper Altare honorifice ſervatur, donec prædictus Decanus Decano noſtro hoc ſignaverit. Quo facto, veniet Decanus ad Eccleſiam, facietque Clerum convocari, & hoc ſine ſigni ſono. Et tunc induant ſe Albis tam duo Acolythi, quam Subdiaconus hebdomadarius, & deſuper palliolis. His peractis, itur pompatice ad Parochiam; quibus introgreſſis ſalutatur a quibuslibet, dicentibus,* Ave ſacroſanctum Chriſma; *& deoſculatur. Similiter & reliquæ ampullæ, & ſic recedatur. Clericulus primum cum laterna igne intus accenſo. Deinde Acolythus cum Oleo infirmorum. Poſt hæc alter cum Oleo Catechumenorum. Quem Subdiaconus cum Chriſmate ſacroſancto ſequatur; & ſic uſque ad Sacrarium ſequente Clero Chriſma ſæpedictum honorifice cum reliquis ampullis defertur.*

V. Vetant etiam Concilia expreſſe nequid exigatur, vel petatur pro ſanctorum Oleorum diſtributione. Concilium Bracarenſe II. anni DLXXII. Can. IV. ita ſtatuit: *Placuit, ut modicum balſami, quod benedictum pro baptiſmi Sacramento per Eccleſias datur, quia ſinguli tremiſſes pro ipſo exigi ſolent,*

nihil ulterius exigatur; ne forte, quod pro salute animarum, per invocationem Sancti Spiritus consecratur, sicut Simon magus donum Dei pecunia emere, ita & nos venundare damnabiliter videamur. Idipsum statuit Barcinonensis Synodus anno DXCIX. celebrata, Can. II. dicens: *Cum Chrisma Presbyteris Diœcesanis pro confirmandis Neophytis datur, nihil pro liquoris pretio accipiatur; ne gratia Dei pretio benedictionis affecta, simoniacum interitum ementibus vendentibusque associet*. Cautum præterea fuit ex Concilio Meldensi anni DCCCXLV. Can. XLV. ut *nemo Episcopus, vel quilibet minister Ecclesiasticus propter sacrum Chrisma aliquid muneris accipiat, neque denarios, vel qualibet munuscula, quæ per ministros Episcoporum inordinabiliter exiguntur*. Vide eruditissimum Lupum, qui Tomo IV. in secunda Prœmiali dissertatione, *De simoniæ crimine &c*. Pag. 67. & seq. vitium hoc simoniæ ubique fere locorum grassantis, allatis variorum Conciliorum decretis fuse perstringit.

VI. Puto equidem, ex prava hac consuetudine aliquid exigendi pro Chrismate, ortum fuisse alium abusum, cui mederi conati sunt Patres Concilii Rotomagensis anni MLXXII. ubi ita inquiunt Can. II. *In quibusdam Provinciis mos detestabilis inolevit, quod quidam Archidiaconi Pastore carentes ab aliquo Episcopo particulas Olei, & Chrismatis accipiunt, & ita Oleo suo commiscent, quod & damnatum est: sed unusquisque Archidiaconus Chrisma, & Oleum suum totum Episcopo, a quo consecrabitur, ut proprio Episcopo præsentet*. Ceterum si Oleum sacrum, Chrismave intra annum deficiat, neque aliunde haberi posset, tunc quidem docet sanctus Carolus, omnesque fere Scriptores, posse Parochum sensim tantum infundere, ut hoc tamen, quod infundit, minus sit, quam illud, quod consecratum, benedictumve est.

VII. Tandem facta novi Chrismatis, Oleorumque consecratione, juxta præscriptum mss. Pontificalium, Constantinopolitani, Bellovacensis, & Silvanectensis, quod supererat ex veteri, cum recens benedicto miscebatur; verum comburendum esse illud, ac in Ecclesiæ lampades immittendum, alibi quidem diximus; constatque etiam ex mss. Pontificalibus, Apamiensi in Syria, Gulielmi Durandi, & aliis. Quibus adde Decretum S. Caroli, qui in Concilio Mediolanensi Provinciali IV. Constitutionum Parte II. paulo post initium, ita mandat: *Parochus, ubi primum Olea sacra nova acceperit, vetera statim comburat in lampade, quæ ante Sanctissimum Sacramentum collucet, bombice in Sacrario plane exusto*. Idipsum inculcat Parte IV. Auctorum in Instructionibus de administratione Baptismi, ubi etiam Parochum monet, ut veteri vel Olio sancto, vel Chrismate minime utatur, nisi, antequam novum habeatur, necesse habeat vetus adhibere.

VIII. Ut Chrisma, quod ipsi Parochi susceperunt, sub sigillo custodiatur, & sera, neque ulli donare præsumant pro aliqua necessitate, neque sub prætextu medicinæ, vel maleficii, non modo ex Libris Pontificalibus, verum etiam ex variis Synodis cautum est. Moguntina anni DCCCXIII. Can. XXVII. & Arelatensis VI. eodem anno in Galliis habita Can. XVIII. inquiunt: *Presbyteri sub sigillo custodiant Chrisma, & nulli sub prætextu medicinæ, vel maleficii donare inde præsumant*. Tum statim addunt: *Quod si fecerint, honore priventur*: Idipsum in aliis passim Conciliis præscriptum legimus; indiciumque est, variis in locis, atque temporibus execrandum hunc abusum viguisse, ad quem profecto evertendum, ita statuit anno Christi MCCXV. Concilium Lateranense IV. Can. XX. *Statuimus, ut in cunctis Ecclesiis Chrisma, & Eucharistia sub fideli custodia clavibus adhibitis conserventur: ne possit ad illa temeraria manus extendi, ad aliqua horribilia, vel nefaria exercenda. Si vero is ad quem spectat custodia, ea incaute reliquerit, tribus mensibus ab officio suspendatur. Et si per ejus incuriam aliquid nefandum inde contigerit, graviori subjaceat ultioni*.

IX. Fateri cogimur, adeo invaluisse abusum surripiendi sacrum Chrisma, illudque ad nefarios usus adhibendi, ut etiam post memoratæ Oecumenicæ Lateranensis Synodi decretum, coacti fuerint Episcopi in aliis suis Conciliis Decretum ipsum repetere. Oxoniense anno MCCXXII. habitum, Can. XVI. ait: *Provideant Archidiaconi, quod diligenter juxta formam Concilii Generalis* (nempe Lateranensis) *Eucharistia, Chrisma, & Oleum sanctum salva sub clavibus recondantur*. Rursus Concilium Ravennatense tempore Clementis V. anno MCCCXI. Rubrica VII. inquit: *Statuimus, quod Eucharistia, Viaticum, sive Corpus Christi, Chrisma, Oleum sanctum, & Oleum infirmorum, sic devote, tute, & secrete custodiantur, & reponantur in locis, aut sacristiis ad hoc deputatis, & aptis, quod ad ea non possit manus nefaria accedere, seu sacrilega, & maxime mulierum*. Saleburgense tandem, ut alia omittam tam ante, quam post Lateranense IV. Concilia habita, celebratum temporibus Martini V. Cap. XXVIII. ita edicit: *Statuimus, ut in cunctis Ecclesiis Baptismus, Chrisma, Oleum, & Eucharistia sub fideli custodia clavibus adhibitis asserventur, ne possint ad illa manus temerariæ extendi*.

X. Cautum est præterea ex sacris Conciliis, sub sigillo quidem custodiri Chrisma, quia scilicet vigebat & illa olim superstitio, ut plerique rei eo uncti, aut potati, putarent se nullo examine deprehendi posse. Huc spectat Gerardi Turonensis Episcopi Constitutum, Cap. XXII. ubi ita inquit: *Ut Chrisma pro subvertendis judiciis nemini detur, & ut sub sigillo custodiant*. Ex Libro III. Capitularium Caroli Magni, Cap. LV. *Si Presbyter Chrisma dederit, ab Episcopo degradetur, & postmodum a judice manum perdat, si propter judicium subvertendum hoc fecerit*. Quid sit subversio judicii, explicuerunt jam nobis Patres Concilii Turonensis III. anni DCCCXIII. Can. XX. ita pronunciantes: *Item Presbyteris injungendum est, ne sacrum Chrisma foras conclave dimittant, ubi a quolibet contingi possit. Nam criminosos eodem Chrismate unctos, aut potatos nequaquam ullo examine deprehendi posse, a multis putatur*.

XI. Quoniam insuper de Chrismate, & sacris Oleis egimus in usum quorumdam Sacramentorum, & benedictionum nonnullarum rerum Ecclesiasticarum, reliquum est, ut illud non omittamus, aliud fuisse olim Oleum, & quidem diversum ab hactenus explicatis, quod a Pontificibus, aut Viris sanctitate conspicuis benedicebatur, & quo fideles ad pellendos morbos, aut dæmones ab energumenis fugandos utebantur. Testatur Tertullianus in Libro ad Scapulam, Cap. IV. Severum Imperatorem Antonini Patrem memorem Christianorum fuisse, *nam & Proculum Christianum .... qui eum per Oleum aliquando curaverat, requisivit, & in palatio suo habuit usque ad mortem ejus*. S. Hieronymus in Vita S. Hilarionis refert, quod *concurrebant*

bant

bant Episcopi, Presbyteri, Clericorum, & Monachorum greges .... sed & potentes viri, ut benedictum ab eo panem, vel Oleum acciperent. Addit, Agricolas serpentibus, & animalibus venenatis percussos, accepto Olio ab illo benedicto vulnera sua ungentes pristinæ sanitati suisse restitutos, aliosque a morte ejusdem Olei unctione liberatos. Tradit Severus Sulpitius in Vita S. Martini Dialogo III. Capite III. *Avitiani Comitis uxorem misisse Martino Oleum, quod ad diversas morborum causas necessarium, sicut est consuetudo, benediceret*. Hæc consuetudo liquido apparet in variis Sanctorum Vitis apud Laurentium Surium, & novissime apud Bollandianos, in quibus legimus passim, varios morbos sæpissime curatos fuisse a Sanctis viris Oleo benedicto adhibito.

APPENDIX

In qua varii Ordines describuntur ad benedicendum Oleum Catechumenorum, & Infirmorum, atque ad conficiendum Chrisma Feria v. Cœnæ Domini.

ORDO I.

Ex ms. Pontificali Vaticano Codice Gulielmi Durandi Num. 4744.

De Crismate conficiendo.

TErtio loco Crisma, & Olea conficiuntur. Hac itaque die in toto Orbe terrarum Crisma conficitur. Dominus, & Jesus Christus, postquam cum discipulis suis cenavit, & eorum pedes lavit, Crisma confici docuit. Ipsa quidem pedum lotio, sicut ait Fabianus Papa, novum significat Baptisma, quod sancti Crismatis unctione perficitur, & confirmatur. Singulis itaque annis hoc Sacramentum hac die est innovandum, quoniam novum est Sacramentum, & vetus in Ecclesia concremandum. Hoc profecto a sanctis Apostolis, eorumque successoribus accepimus. Hoc sancta Romana Ecclesia, & Antiochena a tempore Apostolorum custodit. Hoc Constantinopolitana, Yerosolomitana, Alexandrina, & Ephesina Ecclesia tenet. Mane itaque Mansionarii quæ ad Crismatis consecrationem necessaria sunt, parent, videlicet tres ampullas Oleo mundissimo plenas, quas in Sacrario ponant, & diligenter custodiant. Unam ad Oleum Infirmorum, secundam ad Oleum Cathecumenorum, tertiam quæ major sit, ad Crisma. Et hæc cooperiri debet de panno serico albo: aliæ autem duæ ampullæ de serico alterius coloris sint copertæ. Pontifex vero de balsamo procuret habere.

Mane hora quasi sexta reconciliatis jam penitentibus pulsentur campanæ, ut moris est in diebus solempnibus, ut omnes conveniant ad Ecclesiam, in qua debet Crisma consecrari. Et tunc Pontifex dicta primo Sexta faciat sermonem ad populum de Crismatis consecratione, vel, si malit, post Euangelium hoc fiat. Quo facto intrans Sacrarium, dicit Nonam, parans se ad Missam celebrandam cum solempnioribus vestibus albi coloris propter reverentiam albi coloris Crismatis. Parent se etiam ministri, & insuper omnes Archidiaconi, & septem Presbyteri, & VII. Dyaconi ad minus: septem Subdyaconi, & Accoliti, & alii necessarii cum vestibus ejusdem coloris; videlicet Sacerdotes cum casulis: Dyaconi cum dalmaticis: Subdyaconi cum Tunicellis: Accoliti, & alii cum Albis, & aliis indumentis Ordini suo congruentibus. Tunc Cantor inchoat introytum: *Nos autem gloriari oportet &c. Deus misereatur nostri*. Cumque incipit *Gloria Patri*, quod tamen Ecclesia Romana non dicit, tunc Pontifex cum tota processione solempni, & cum Cruce, Euangelio, Cerophorariis duobus, turribulo, & incenso procedit ad Altare, & dicit *Gloria in excelsis Deo*. Sed quando Crisma non conficitur, nec *Gloria*, nec *Credo*, nec *Ite Missa est* dicuntur. Et Missa ordine solito prosequatur usque ad locum illum Canonis exclusive: *Per quem hæc omnia &c.* Et parentur Hostiæ pro eis, qui communicare velint; & quæ pro sequenti die conservari debent.

Prius ergo, quam Antistes ipsa verba dicat, descendat ad sedem sibi paratam in Presbyterio ab opposito Altaris juxta gradus per quos ascendit a Choro in Presbyterium, & ante ipsam sedem versus Altare parata est mensa mappis mundis ornata: sedet super sedem istam circumstantibus ministris respiciens ad Altare, habens mensam ipsam ante se: Sacerdotes vero parati, & post ipsos Dyaconi, & Subdyaconi per choros ab utroque latere versus Altare seriatim maneant dispositi. Tunc unus Archidiaconus alta voce clamat, ter dicens: *Oleum* (a) *Infirmorum*. Et mox unus Subdyaconus a duobus Accolitis hinc inde ductus a Sacrario veniens bajulat solempniter ampullam, in qua est Oleum, quod sacrari debet ad inungendos infirmos, & energumenos, quod a Presbyteris debet offerri; præsentantque illam eidem Archidiacono, dicentes plana voce: *Oleum Infirmorum*. Et Archidiaconus idem dicens præsentat illam Antistiti ad benedicendum, collocans eam coram Episcopo super mensam supradictam. Tunc Pontifex se erigens exorcizat, & benedicit illud, dicens legendo Mitra deposita, & voce dimissa, ita tamen, quod a Sacerdotibus circumstantibus audiri possit, qui similiter tacite eadem dicere, & exorcizare debent. Incipiens absolute, sine *Dominus vobiscum*.

Exorcismus Olei Infirmorum: *Exorcizo te immundissime spiritus &c.* (b)

Benedictio Olei Infirmorum, quæ similiter dicitur lenta voce: ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo. Emitte quæsumus Domine in visceribus nostris &c.*

Hiis expletis, Oleum ipsum eo modo quo apportatum fuit, ad Sacrarium reportetur, & diligentissime conservetur. Tunc Pontifex rediens cum Ministris ad Altare, ceteris in ordine suo manentibus, lotis prius manibus, dicit: *Per quem hæc omnia*

(a) In margine legitur: *In tono lectionis*.

(b) At Auctor hujus Pontificalis, in quibusdam quidem Ecclesiis conclusionem hujus exorcismi, sicut & sequentis benedictionis, fieri per ea verba: *Qui venturus est &c.* In suo ipse Pontificali mandat, tantummodo respondeti *Amen* ad illa verba, *Domini nostri Jesu Christi*, in fine exorcismi, & benedictionis.

omnia &c. & in Miſſa uſque ad benedictionem Epiſcopalem ſolempnem procedit, quæ eſt: *Benedicat vos Deus, qui per Unigeniti filii ſui &c.*

Qua finita, & dicto *Pax ejus ſit ſemper vobiſcum*. Et reſpondetur: *Et cum ſpiritu tuo*, ſubſiſtit, nec cantatur *Agnus Dei*, nec communio, donec conſecratio Criſmatis ſit finita. In alio Pontificali continetur, quod dicitur *Agnus Dei*, & ipſo dicto, ſubſiſtitur, nec cantatur Communio, donec conſecratio Criſmatis ſit finita, & melius; ſed tunc Pontifex ſolus communicat; & mox Dyaconus coperit cum ſindone ſupee Altare ſacratas hoſtias, de quibus Clerus, & Populus communicare debent, & quæ pro die ſequenti reſervari debent.

Deinde Pontifex poſtquam communicavit redeat ad prædictam ſedem cum Miniſtris, aliis aſſiſtentibus eo ordine, quo præmiſſum eſt. Et tunc ſtatim veniunt alii quinque Presbyteri ad inſtar priorum parati, ut ſic ad conſecrationem Chriſmatis ſint duodecim Sacerdotes: veniant & alii duo Subdyaconi in tunicis offerentes Cruces, & alius Accolitus ſimiliter cum alba ad thuribulum deferendum. Ipſi ergo duodecim Presbyteri, Dyaconi, & Subdiaconi, & alii Miniſtri quot neceſſarii fuerint, pergant ad Sacrarium ad deferendum cum omni decore, & reverentia Oleum Criſmale, & Oleum Cathecumenorum, Miniſtris cum Pontifice remanentibus. Tunc Archidiaconus clamat alta voce, ter dicens in tono lectionis: *Oleum ad ſanctum Criſma*: & ſtatim poſt iterum clamat, dicens ſimiliter: *Oleum Cathecumenorum*. Et prædicti ordinent ſe hoc modo in Sacrario: duo enim Archidiaconi accipiant ampullas cum Oleis quæ ad Criſma, & ad Oleum Cathecumenorum conſecrari debent, tenentes eas ſuper ſiniſtra, & reflexis brachia involvant cum ſindonibus ita quod videri poſſint a medio ſupra, projectis ſindonibus ſuper ſcapulas ſiniſtras, & reflexis ad dextras ita ut poſſint deſcendentia a parte anteriori in manibus retineri, & cum illis ampullæ, ut præmiſſum eſt, involvi. Incedant autem hoc ordine: Procedant etiam pariter duo Accoliti cum turibulo & incenſo: tertio loco portatur pallium, ſive mappula a quatuor Clericis, Albis, ſeu ſuperpelliceis indutis ſuper ſummitate quatuor baculorum protenſa, & ſub ipſa mappula incedunt pariter prædicti duo Archidiaconi ferentes ampullas. Quarto vero loco ſecuntur duo Ceroferarii. Quinto loco ſubſequitur alius Subdiaconus cum alia Cruce, & Turiferarius cum turribulo, & thure. Sexto vero loco ſequitur Dyaconus cum Euangelio. Poſtea ſequuntur duo pueri pluvialibus induti in laudem ejuſdem miſterii canentes infraſcriptos Verſus: *O Redemptor &c.* Deinde ſecuntur bini & bini, & poſtea Dyaconus, & poſt eos duodecim Presbyteri. Poſt quemlibet autem verſum a pueris cantatum, Chorus & ipſa Proceſſio repetunt: *O Redemptor*. Et cum ventum fuerit ad verſum: *Ut novetur*, ſubſiſtitur uſque ad præfationem conſecrationis Criſmatis, & demum reportandum illud ad Sacrarium: verſus ipſe, & reſiduum modo prædicto cantentur. Verſus: *O Redemptor ſume carmen*.

Hic pauſetur donec Criſma fuerit conſecratum: *Ut novetur ſexus omnis unctione Criſmatis &c.*

Eis igitur ordine præmiſſo in Presbyterium Eccleſiæ cantando præmiſſos Verſus deſcendentibus, & prima parte verſuum finita, Archydiaconus, & Dyaconus, & Subdyaconus miniſtrantes ſint juxta Pontificem hinc inde; & poſt eos Sacerdotes facientes coronam ſive chorum verſus Altare ante Epiſcopum, & a lateribus ejus tamquam teſtes, & miniſtri ſacri Criſmatis cooperatores: Dyaconi vero ſe poſt tergum Pontificis ordinent tamquam coadjutores; Subdiaconi in gradibus ante Altare ſe ordinent tamquam teſtes, & inſpectores. Cruces vero, Euangelium, Candelabra, & Turribula intee Sacerdotes, & Subdiaconos ſeriatim diſponantur. Accoliti autem, & alii miniſtri tamquam ad miniſterium parati undique diſcurrant. Hiis itaque diſpoſitis, Archidiaconus ampullam olei Criſmalis involutam ferens accedit ad Pontificis præſentiam, & alter Archidiaconus majoe illam de manu ejus recipiens, eam ſic involutam præſentat Pontifici ſedenti, & ſupee menſam collocat diligenter. Alio Archidiacono ſemper ampullam aliam inter brachia tenente. Tunc unus Subdiaconus affert vaſculum cum balſamo, quod Archidiaconus major ſuſcipiens præſentat Pontifici, & collocat ſuper menſam. Tunc Pontifex ſe erigens, & verſus Altare proſpiciens, habens ante faciem ſuam ſuper menſam ampullam Olei Chriſmalis, incipit Criſmatis benedictionem, benedicens ante omnia balſamum.

Benedictio Balſami. Oratio. *Oremus. Deus miſteriorum cæleſtium &c.*

Alia benedictio, quam quidam dicunt: *Creaturarum omnium Domine &c.*

Deinde miſceat, & conficiat ſuper patenam, vel in aliquo parvo vaſculo balſamum cum modico Olei de ampulla ſumpti, dicens in ipſa commiſtione: *Oremus Deum Patrem omnipotentem, qui incomprehenſibilem filii ſui ſibique coeterni divinitatem &c.*

Tunc quæ prius in parvo vaſculo mixta fuerant commiſceantur cum Oleo, quod eſt in ampulla pro Criſmate parata, dicente Pontifice: *Hæc commixtio liquorum fiat &c.*

Deinde priuſquam Criſma benedicatur Pontifex alet plane tee in modum crucis ſuper os ipſius ampullæ involutæ. Similiter alent omnes Sacerdotes ſucceſſive, quibus per ordinem per Archidiaconum ipſa deferatur ampulla. Quo facto, ampulla ipſa ſuper menſam expoſita, Pontifex ſtans lenta voce quaſi lectionem legens incipit abſolute hunc exorciſmum Criſmalem.

Exorciſmus Olei Criſmalis: *Exorcizo te creatura Olei per Deum Patrem omnipotentem &c.*

Deinde dicit mediocri voce manibus junctis ante pectus: *Per omnia ſecula ſeculorum*. ℟. *Amen*. ℣. *Dominus vobiſcum*. ℟. *Et cum ſpiritu tuo*. ℣. *Surſum corda*. ℟. *Habemus ad Dominum*. ℣. *Gratias agamus Domino Deo noſtro*. ℟. *Dignum, & juſtum eſt. Vere dignum & juſtum eſt, æquum, & ſalutare, nos tibi ſemper, & ubique gratias agere Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, Qui in principio &c.*

Prephatione finita, Pontifex ſalutat ter Criſma nudum ſive ampullam abſque velamine, dicens ter inclinando illi ſemper: *Salve ſanctum Criſma*. Et ultimo deobſculetur ampullam, & ſimiliter duodecim Sacerdotes, qui juxta eum ſunt, faciant ſucceſſive, ad quos per ordinem Dyaconus deferat ampullam velatam tamen ut a nemine ipſorum videatur. Quo peracto, ampulla in uno menſæ latere collocetur. Et mox Archidiaconus aliam ampullam involutam cum Oleo Cathecumenorum ferens accedit ad præſentiam Pontificis, quam involutam major Archidiaconus de manibus illius ſuſcipiens præſentat Pontifici, qui etiam duodecim Presby-

teri

teri alant plane ter in ipsam velatam eo ordine, quo jam de præcedenti dictum est.

Exorcismus Olei Catechumenorum: *Exorcizo te creatura Olei in nomine Dei Pa ✠ tris &c.*

Benedictio Olei Cathecumenorum etiam similiter dicitur lenta voce: Et dicit Pontifex. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*. Oratio. *Deus incrementorum omnium, & profectuum spiritualium &c.*

Tunc Pontifex, & duodecim Sacerdotes, qui juxta eum sunt, reverenter salutent Oleum ipsum, dicendo ter in tono lectionis, semper capita inclinando: *Ave sanctum Oleum*. Et mox deosculantur ampullam per Archidiaconum ad quemlibet delatam, sicuti de altera est præmissum.

Hiis itaque peractis, ambæ ampullæ eo ordine, & decore, quo in Presbyterium descenderunt, in Sacrarium processionaliter reportentur; & reportando præmissi duo pueri cantent præmissos Versus: *Ut novetur &c.*& sequentes, quos prius dimiserant.

Vetus autem Crisma & Oleum Cathecumenorum ponantur in lampadibus Ecclesiæ, & comburantur. Tunc Pontifex lavat manus rediens ad Altare, & Diaconi ad Altare accedentes discooperiunt sacratas hostias, & ex eis communicantur Clerus & Populus ordine suo, & reserventur aliquæ de quibus Sacerdotes communicent in officio diei Parasceves: Sanguis vero Domini eadem die penitus assumatur, & oil ad diem sequentem reservetur.

Deinde cantatur *Agnus Dei*, & pax non datur. Secundum alium librum dicitur, *Agnus Dei*, ante consecrationem Crismatis cantatur. Communio: *Dominus Jesus &c.*

Hiis expletis, Cantor inchoat Antiphonam ad Vesperas: *Calicem salutaris*. Interim autem dum dicuntur Psalmi, Corpus Domini reservatum defertur reverenter sub pallio (*a*) cum luminaribus (*b*) in pisside, vel calice ad Sacrarium, vel alium locum in quo venerantur in sequentem diem custodiatur, & nunquam ibi sine lumine maneat.

Sequitur ordo ad complendam Missam. Oratio: *Refecti vitalibus Sacramentis &c.* Qua finita, Dyaconus dicit: *Ite Missa est*. (*c*) Et sic Vesperæ simul finiuntur cum Missa. Deinde Pontifex dat Indulgentiam: & mox accedit ad Sacrarium jubens atteote Presbyteris, ut juxta Canonum (*d*) traditionem Crisma, & Olea fideliter custodiantur, & nulli sub prætextu medicinæ, vel maleficii tradere præsumant, alioquin omni honore priventur. Et inde distribuat unicuique Presbyterorum Dyaconus, sicut decet, & fuerit opportunum. Post hæc Altaria (*e*) denudentur &c.

ORDO II.

Ex ms. Pontificali Barensi, quod asservatur Romæ in Bibliotheca Angelica Fratrum Eremitarum Sancti Augustini.

INcipit Ordo Romanus qualiter agendum sit quinta Feria in Cena Domini. Statio ad sanctum Johannem ad Lateranum. Hac die sacrificium sacri corporis, & sanguinis ab ipso Domino nostro Jesu Christo celebrationis sumpsit initium. Hac autem die in toto orbe sanctum Chrisma conficitur. Hac die etiam pœnitentibus per indulgentiam subvenitur. Mane hujus diei primo Mansionarii præparent omnia, quæ necessaria sunt ad consecrationem Chrismatis. Tres ampullas Oleo mundissimo plenas. Maximam vero ampullam, quæ ad Chrisma debet fieri, de panno serico albo, alias autem de alio serico coopertas. Sit autem pannus adeo subtilis, quod ampullæ possint videri per eum. Hora vero tertia vel sexta sonetur signum, & veniant omnes ad Ecclesiam, in qua Chrisma consecrari debet. Tunc egrediantur penitentes de loco, in quo penitentiam fecerunt, ut gremio Ecclesiæ præsententur a Pontifice, qui sedere debet præ foribus Ecclesiæ & reconciliare eos cum antiphonis & orationibus, quas require infra. Quibus finitis pulsentur campanæ sicut mos est in solempnibus diebus; & ex tunc sileant campanæ usque ad diem Sabbati: antequam Domnus Papa exeat de camera, dicit tertiam, & sextam; hora vero sexta exit Dominus Papa de palatio cum Cardinalibus, & Episcopis, & cum toto apparatu curie veniens ad palatium majus, ubi solet esse hospitium Episcopi Albanensis. Stans ibi in loco eminenti, sermocinatur ad populum,ut moris est,& post recitantur sententie.Et facta confessione per Dyaconum Cardinalem, & absolutione per Papam, datur populo indulgentia. Peractis hiis omnibus descendit ad Ecclesiam Lateranensem & intrat Ecclesiam sancti Thomæ, & dicit cum Capellanis suis Nonam. Sed, si est ad Ecclesiam sancti Petri

(*a*) In margine legitur: *vel papilione*. (*b*) In margine additur: *& squilla*, estque genus campanæ, de qua meminit inter alios Durandus Lib. 1. *Rationalis divinorum Officiorum*, Tit. 1. Cap. IV. Quomodo Eucharistia in Missa diei Cœnæ Domini asservaretur in crastinum, non unus fuit Ecclesiarum, & temporum mos. Romanus Amelii Ordo tradit, quod Vesperarum tempore Hostia in crastinum asservanda in armariolo solemniter defertur, hoc est cum Cruce, Cereis, & Incenso: *Antecedentibus luminaribus, Cruce, Incenso, processionaliter portant ad armariolum*. Ex antiquis usibus Cisterciensium Parte 1. Cap. XXXI. Feria V. post communionem Religiosorum reservabatur in crastinum communionis particula, in Ciborio, quod in superiori Altaris parte erat suspensum, & die crastina Celebrans ex eodem Ciborio particula accepta seipsum communicabat, & ministros. Joannes Abrincensis, qui anno MLXXIX. mortuus est in Libro *De Officiis*, ait, Feria V. in Cœna Domini plures Hostias consecrandas esse pro Cleri, & Populi communione, earumque dimidium sine vino reservandum in crastinum, basque Hostias a Celebrante, & Ministris, cum processione, hoc est cum cereis, & incenso honorifice deferendas super quoddam Altare, ubi nitidissimis linteis obtegantur. In Statutis Lanfranci parari jubetur locus decentissime ornatus pro asservanda Eucharistia. In Ordinario Carthusiensium Cap. XLIX. habetur, Eucharistiam in eodem loco esse asservandam, ubi custodiri solet, nempe in majori Altari, vetanturque parari Sepulchra, & Altaria, ut Seculares faciunt, Monachorum solitudini non convenientia: *Eucharistia reponatur in loco consueto majoris Altaris, prohibentes fieri pro ea reservanda more secularium monumenta, vel alios apparatus nostræ solitudini non convenientes*. Solum in crastinum diem corpus Domini reservari omnes pene Libri Missales præcipiunt. Verum licet hæc praxis ubique passim locorum servaretur, constat tamen ex veteri Codice Sacramentorum Monasterii Carnotensis S. Petri, annorum circiter DCCC. sanguinem etiam cum corpore Domini reservatum fuisse. Ubi enim Codex ipse describit sequentis diei Ritus post Crucis adorationem, sic inquit: *Ingrediuntur duo Diaconi in Sacrario, & procedunt cum Corpore, & Sanguine Domini, quod ante diem remansit, & ponunt super Altare &c.* Reconditam in Sacrario, seu Sepulchro Eucharistiam clave obserari jubet Missale Augustodunense. Missale Mozarabum addit, ut cum cera duobus sigillis obsignetur, ad similitudinem haud dubie sepulchri, quod Pilatus signari jussit cum custodibus. Tandem tametsi alicubi simpliciter Eucharistia asservaretur, hodie summa rituum pompa ad Sacellum decentissime ornatum cum multis luminibus deducunt, ibique asservatur. (*c*) In margine legitur: *Et hoc si Crisma conficiatur*.

(*d*) Allatus de ea re Canones vide supra in Commentario §. XXIII. (*e*) Sequuntur varii Ritus celebrari soliti Feria ipsa V. Cœnæ Domini, de quibus vide Grancolas in Breviarium Romanum, Cap. LXI. & seqq. Martene, *De antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis Officiis*, Cap. XXII. & alios.

tri descendit ad præfatam Ecclesiam, veniens ante secretarium ad Ecclesiam sancti Gregorii, & dicit ibi Nonam. Deinde tam Pontifex, quam Episcopi, & Presbyteri, Dyaconi, & alii Clerici, & quisque induatur ornatus (*a*), sui ordinis. Pontifex induit vestimenta alba, Episcopi pluvialia, Presbyteri planetas, Dyaconi dalmaticas pro reverentia Crismatis. Pontifex vero jam indutus dalmaticam habens manum ad collum sedeat in sede sua, Crisma cui præsentetur ampulla quæ major est cum Oleo ab Acolitis & balsamum, & ipse Pontifex balsamum cum oleo misceat, & conficiat, circumvolvendo cum palmis baculum missum in ampullas; omnes vero ampullæ remaneant ibi, & diligenter custodiantur quousque ad altare portentur. Postmodum autem Pontifex lotis manibus induit planeta; procedit cum Episcopis, & Presbyteris, Dyaconibus, & omnibus ordinibus, & habeant in processione Crucem, Euangelium, VII. candelabra, thuribulum cum incenso, & sic processionaliter pergant ad altare cum ampulla, & facta confessione & reverentia ascendit sedem suam, & dicit in excelsa voce, *Gloria in excelsis Deo*. Interim autem decantetur a cantoribus introytus sine *Gloria Patri*, & finito versu, prius repetatur introytus. Dicta oratione, lectis Epistola, & Euangelio, factoque sermone ad populum, si voluerit, & *Credo in unum Deum* decantato, prosequitur Missam ordine suo. Postquam Domnus Papa intrat ad sacrificandum, tunc Acolitus conducit juniorem Dyaconum Cardinalem, & cum eo plures Subdiaconi. Unus autem ex eis Subdyaconis portet crucem, Acolito antecedente cum thuribulo & thure, & sic processionaliter vadant ad Ecclesiam sancti Thomæ, vel sancti Gregorii, ubi ampullæ cum Crismate, & Oleo conservantur. Cardinalis Dyaconus accipit illam ampullam, quæ est Crismatis, duo alii Subdiaconi accipiant illas duas, Olei exorcizati, & Olei infirmorum, portantes eas super brachium sinistrum, & eo modo quo iverunt revertantur. Venientes autem ad Altare, antequam Domnus Papa dicat, *Per quem hæc omnia*, Subdyaconus qui bajulat ampullam Olei infirmorum, repræsentet eam summo Pontifici ad benedicendum; Pontifex vero, & omnes Episcopi, & Presbyteri Cardinales, & alii Episcopi assistentes dicant plana voce.

Benedictio: *Exorcizo te &c.* Benedictio Olei infirmorum: *Emitte quæsumus Domine Spiritum Sanctum Paraclitum &c.*

Hiis benedictionibus peractis, revertatur ad Altare, & dicat, *Per quem hæc omnia &c.* usque *Pax Domini sit semper vobiscum*. *Agnus Dei* cantatur, pax non datur. Veruntamen scire nos convenit, quod si fuerit Pontifex Laterani, decantato *Credo in unum Deum*, & antequam intret ad sacrificandum, a Presbyteris, & Dyaconibus levatur mensa de altari, palliis desuper complicatis, & cum reverentia, & omni devotione ab eisdem reportetur in Capella S. Pancratii juxta claustrum Canonicorum, quia ibi est locus conservationis, & cum omni cautela usque in die Sabbati custoditur.

Deinde Pontifex venit ad Altare accipiens ampullam vitream, quæ intus se continet quoddam vasculum aureum, & in illo vasculo est lapis preciosus concavus, & in illa concavitate lapidis est diligenter preciosus Christi sanguis inclusus; qui annualiter extrahitur, & reponitur ibi in concavitate lapidis archæ; & tunc lavatur a Pontifice, & ostenditur, ut tota turba populi valeat cum timore & reverentia, & omni devotione cum videre: postea traditur custodienda Priori, & Canonicis ejusdem Ecclesiæ usque in diem Sabbati. Tunc Pontifex intrat ad sacrificandum solus infra archam, ut significetur quod in veteri testamento scriptum est quod solus Pontifex intrabat semel in anno in Sancta Sanctorum; tantum cum Cruce & linteamine superpositis Episcopo, vel Cardinali, cum Cappellano Sacerdote ministrante sibi.

Confecto itaque sacrificio, Pontifex solus communicat super Altare sine Ministris; & non cum calamo, sed cum calice tantum se confirmet illo die & sexta feria; & ponit illam quartam partem in calice: postquam autem communicaverit, ponit calicem super altare, & patenam juxta eum cum corpore Domini reservato, quod sexta feria de ipso sacrificio resumit, & cohoperitur utrunque sindone munda.

Percepto itaque corpore & sanguine, Domnus Pontifex ascendit sedem ligneam, & continuo duo accoliti deferunt ampullas involutas cum sindone alba serica in sinistro brachio, itaut videri possint a medio, & Dyaconus, qui assistit Domno Papæ accipit ampullam unam mixtam cum balsamo, & repræsentet eam summo Pontifici, tenens eam in sinistro brachio involutam. Tunc Pontifex alet ter in ipsam (*b*): alent & in ipsam omnes Episcopi qui assistunt ibi, & Presbyteri Cardinales, & dicat sine cantu, & sine *Dominus vobiscum*, *Exorcizo te creatura Olei per Deum Patrem omnipotentem &c.*

Deinde dicat excelsa voce, Episcopi, & Presbyteri dicant submissa. *Per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. ℣. *Sursum corda*. ℟. *Habemus ad Dominum*. ℣. *Gratias agamus Domino Deo nostro*. ℟. *Dignum & justum est*. Prephatio: *Æterne Deus qui in principio &c.*

Tunc Episcopus salutet Crisma nudum (*c*) & ceteri omnes. Quo expleto, benedicat ampullam Olei delatam eo ordine quo supra, & similiter alet Pontifex ter in ipsam, sed tacite, & post ipsum omnes Episcopi, & Presbyteri Cardinales, & alii Episcopi alent ter in ipsam, & tunc dicat sine cantu, & sine *Dominus vobiscum*. Exorcismus Olei: (*d*) *Exorcizo te creatura Olei in nomine Dei Patris* ✠ *omnipotentis &c.* Et dicit Pontifex: *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*. Oratio. *Deus incrementorum omnium &c.*

Post benedictionem vero istam omnes Episcopi, & Presbyteri, & alii Episcopi salutent sanctum Crisma, & Oleum, & in salutando inclinent capita, dicentes ter pro quolibet, *Ave sanctum Oleum*, & deosculentur ampullam semel tantum; & deferatur a Subdyacono ampulla Olei, & summus Pontifex salutet Oleum, & deosculando ampullam, sicut fecit de Crismate, & ceteri omnes salutent per ordinem ampullam in deosculando: postea reportentur ampullæ processionaliter, sicut fuerunt adductæ, ad sacrarium, vel locum ubi sedere debent, & tunc distribuatur unicuique sicut decet, & fuerit opportunum. Pontifex vero in sede sua communicat illos, qui communicari volunt.

(*a*) Lege, *Ornatu*.

(*b*) In margine legitur: *Antequam alet, Episcopus ministrat Balsamum cum tribus ramusculis palmarum benedictarum, & primum dicat, cum immiscet:* Hæc commistio liquorum fiat omnibus petentibus propitiatio, & custodia salutaris in secula seculorum. Et hiis dictis alet ter, & dicat: *Exorcizo te*.

(*c*) In margine: *dicentes ter*: Ave sanctum Crisma; *Et ultimo loco deosculantur ampullam*.

(*d*) In margine: *Pro Oleo Catechumenorum*.

lunt. Reserveutur tamen oblatæ integræ de corpore Domini in die Parasceve; sanguia vero Domini penitus assumatur. Pacis osculum non datur. *Agnus Dei*, dicatur, & communio *Dominus Iesus.* Sed antequam Pontifex revertatur ad altare ad complendam Missam, junior Presbyterorum Cardinalium portat corpua Domini depositum iu pisside ad locum præparatum, præcedentibus eum cum cruce & luminaribus & papilione desuper. Tunc Pontifex revertitur ad altare, & dicit hanc orationem: *Refecti vitalibus alimentis*. Qua completa, Dyaconus dicit: *Ite Missa est*.

ORDO III.

Ex eodem ms. Barensi Pontificali.

INcipit Ordo Romanus qualiter agendum sit quinta feria iu Cœna Domini. Hura sexta ingrediuntur Sacrarium tam Pontifex, quam omnes Dyaconi, & induuntur dalmaticis, & omni ornamento, & sedet Pontifex in sede sua; & præparentur ampulle tres cum oleo: quarum melior defertur Pontifici, ut accepto balsamo misceat eum oleo manu sua, dicens: *Hæc commixtio liquorum fiat omnibus perunctis propitiatio, & custodia salutaris in secula seculorum, Amen*. Illam vero aliam Ministri teneant plenam, & Pontifex lotis manibus procedat cum VII. cereastris ad Missam. Et antequam dicat, *Per quem hæc omnia Domine*, benedicat Oleum pro infirmis. Exorcismus est iste: *Exorcizo te immundissime spiritus, omnisque incursio sathanæ, & omne phantasma in nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti, ut recedas ab hoc Oleo ut possit effici unctio spiritualis &c.*

Benedictio Olei infirmorum: *Emitte quæsumus Domine Spiritum Sanctum Paraclitum de celis in hanc pinguedinem olivæ, quam de viridi liquore producere dignatus es ad refectionem mentis & corporis, ut tua sancta bene ✠ dictione sit omni unguentum hoc tangenti tutamentum mentis & corporis, ad evacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnemque ægritudinem mentis & corporis: unde unxisti Sacerdotes, & Reges, Prophetas, & Martyres tuos; sit Crisma suum perfectum nobis a te benedictum, permanens in visceribus nostris in nomine Domini nostri Jesu Christi. Per quem hæc omnia Domine*, & cetera usque, *Per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*. *Oremus*. *Præceptis salutaribus moniti*, & cetera usque. *Pax Domini sit semper vobiscum*.

Qua expleta, communicat Episcopus solus ante Altare, & Dyaconus confirmat eum cum calice illa tantummodo die. Postquam autem communicaverit, ponit calicem super Altare, & patenam juxta eum, & cooperitur statim uterque de sindone munda post corporale expansum: & continuo duo Acoliti tenent ampullas involutas cum sindone alba serica in sinistro brachio itaut videri possint a medio; & veniens Dyaconus accipit ampullam unam cum balsamo, & dat Archidyacono, & ille defert ante Altare. Tunc dicat Pontifex: *Oremus Dominum nostrum omnipotentem, qui inconprensibilem filii sibi coeterni divinitatem mirabili dispositione veræ humanitati inseparabiliter conjunxit &c.*

Hic commisceantur, dicente Pontifice: *Hæc commixtio liquorum fiat omnibus perunctis propiciatio, & custodia salutaris in secula seculorum, Amen*.

Tunc Pontifex respiciens ad Orientem, & Dyaconus tenet ipsam ampullam in sinistro brachio involutam de sindone. Antequam benedicatur, halat ter in ampullam, & intret in consecrationem Crismatis, & dicat Pontifex: *Exorcizo te creatura Olei per Deum Patrem omnipotentem, qui fecit celum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, ut omnis virtus adversarii, omnisque exercitus dyaboli, omnisque incursio, & omne fantasma sathanæ eradicetur, & effugetur a te, ut fias omnibus, qui ex te ungendi sunt, in adoptionem filiorum per Spiritum ✠ Sanctum, in nomine Pa ✠ tris omnipotentis, & filii ejus Domini nostri, qui cum eo vivit, & regnat Deus in unitate ejusdem Spiritus Sancti*.

Hic dicit excelsa voce: *Per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. ℣. *Sursum corda*. ℟. *Habemus ad Dominum*. ℣. *Gratias agamus Domino Deo nostro*. ℟. *Dignum, & justum est*. Prephatio: *Æterne Deus, qui in principio inter cetera bonitatis, & pietatis tuæ munera terram producere fructifera ligna jussisti &c.*

Tunc Episcopus salutet Crisma nudum, (a) & ceteri omnes.

Postea ducatur ampulla Cathecumenorum cooperta, & Episcopus ter halat in ipsam, & dicat: *Exorcizo te creatura Olei in nomine Dei Pa ✠ tris omnipotentis, & in nomine Jesu Christi ✠ filii ejus, & in virtute Spiritus ✠ Sancti, ut in hac invocatione tuæ potestatis, atque unius virtute Deitatis omnis nequissima virtus adversarii, & omnis inveterata malitia dyaboli, omnis violenta incursio, omne confusum, & cecum fantasma eradicetur, & effugetur, & dyscendat a creatura hujus Olei ad utilitatem hominum constituta, ut fiat hac unctio divini sacramenti purificata in adoptionem carnis, & spiritus hiis qui ex te ungi debent, in remissionem omnium peccatorum, ut efficiantur eorum corpora ad omnem gratiam spiritualem accipiendam sanctificata. Per eundem*.

Hic dicat Pontifex: *Dominus vobiscum*. Prefatio: *Deus incrementorum omnium, & profectuum spiritualium remunerator, qui virtute Sancti Spiritus tui imbecillarum mentium rudimenta confirmas: te oramus Domine, ut venturis ad beatæ regenerationis lavacrum tribuas per unctionem istius creaturæ purgationem mentis & corporis, ut si quæ illis adversantium spirituum inhæserint reliquiæ, vel maculæ, ad tactum sanctificati Olei hujus abscendat. Nullus spiritualibus nequitiis locus: nulla refugis virtutibus sit facultas: nulla insidiantibus malis latendi licentia relinquatur. Sed venientibus ad finem servis tuis, & Sancti Spiritus tui operatione mundandis, sit unctionis hujus præparatio utilis ad salutem, quam etiam per ecclesiis regenerationis nativitatem in sacramento sunt baptismatis adepturi. Per Dominum nostrum*.

Tunc Pontifex, & qui juxta eum sunt, salutent ipsum Oleum. (b) Ampulla autem, quæ cum Crismate est, statim ut benedicta fuerit, cooperitur, ut a nemine videatur. Sed tenente eam Acolito, omnes per ordinem eam salutent. Hiis ita peractis, eodem ordine quo ascenderunt in Ecclesiam, redeant ambæ ad sacrarium; & Pontifex lavet manus suas: & Dyaconi vadant ad Altare, & discooperiant sancta; & Pontifex veniat ad Altare, & dividat oblatas ad frangendum, & sumat de ipsis

(a) In margine: *dicens ter*: Ave sanctum Chrisma; *& ultimo osculatur ampullam*.
(b) In margine legitur: *Salutent ter dicentes*: Ave sanctum Oleum.

sis oblatam integram, ad servandum usque in diem Parasceven, de quibus communicet absque sanguine Domini. Sanguis vero eadem die penitus consumatur. Scola dicit, *Agnus Dei*, tribus vicibus. Communio: *Dominus Jesus*, cum Psalmo, & *Gloria*. Fractis oblatis communicent Presbyteri, & Dyaconi, & ceteri omnes, & ita perficiatur Missa ordine suo. Et Pontifex descendat in Secrarium mandans Presbyteris quid voluerit. Tunc Crisma & Oleum dividantur per Presbyteros, & ita compleatur. Ipsa vero die omne officium diurnale insimul cantatur.

ORDO IV.

Ex antiquo Romano Ordine apud Melchiorem Hittorpium Pag. 41. & seqq.

TUnc (a) *offeratur Pontifici Oleum de ampullis, quas offerunt populi ad ungendos tam infirmos, quam energumenos, & in ultimo, antequam dicatur*: Per quem hæc omnia Domine semper bona creas; *exorcizet, & benedicat illud, tam ipse, quam omnes Presbyteri, qui adsunt ut tantum possint a circumstantibus audiri ita.*

Exorcismus Olei.

Exorcizo te immundissime spiritus, omnisque incursio satanæ, & omne phantasma, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ut recedas ab hoc Oleo, ut possit effici unctio spiritualis ad corroborandum templum Dei vivi, ut in eo possit Spiritus Sanctus habitare, per nomen Dei Patris omnipotentis, & per nomen dilectissimi Filii ejus Domini nostri Jesu Christi. *Et non peragatur conclusio. Benedictio ejusdem.*

Emitte Domine Spiritum tuum Paraclitum de cælis in hanc pinguedinem olivæ, quam de viridi ligno producere dignatus es ad refectionem mentis & corporis, ut tua sancta benedictione sit omni tangenti hoc, unguentum salubre cælestis medicinæ, tutamen mentis & corporis, & ad evacuandos omnes dolores, omnesque infirmitates, omnemque ægritudinem mentis & corporis: unde unxisti Sacerdotes, Reges, Prophetas, & Martyres, Crisma tuum sit perfectum nobis a te Domine benedictum permanens in visceribus nostris in nomine Domini nostri Jesu Christi.

Tunc dicatur: Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, sanctificas, vivificas, benedicis, & præstas nobis: per ipsum, & cum ipso, & in ipso est tibi Deo Patri omnipotenti in unitate Spiritus Sancti, omnis honor, & gloria: per omnia secula seculorum. *Et Oleum eodem ordine, quo ascendit, reportetur, & in loco suo conservetur. Missa vero ordine suo agatur, usquedum benedictiones Episcopales solvantur, dicente in altum Episcopo*: Oremus. Præceptis salutaribus moniti, & divina instituti formati audemus dicere: Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat Regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et nenos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.

Libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis præteritis, præsentibus & futuris, & intercedente beata, & gloriosa semper Virgine Maria cum beatis Apostolis tuis, Petro, & Paulo, atque Andrea cum omnibus Sanctis, da propitius pacem in diebus nostris, ut ope misericordiæ tuæ adjuti, & a peccato simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit & regnat Deus in unitate Spiritus Sancti. Per omnia secula seculorum. Amen.

Pronunciante Diacono, Humiliate vos ad benedictionem, Deo gratias. *Sequantur benedictiones Episcopales in hunc modum*: Benedicat vos Deus, qui per unigeniti sui passionem, vetus Pascha in novum voluit converti, concedatque vobis, ut expurgato veteris fermenti contagio, nova in vobis perseveret conspersio. ℞. Amen. Et quia ad celebrandum Redemptoris nostri cœnam mente devota convenistis, æternarum dapium vobiscum epulas reportetis. ℞. Amen. Ipsius opitulante clementia, mundemini a sordibus peccatorum, qui ad insinuandum humilitatis exemplum, pedes voluit lavare discipulorum. ℞. Amen. Quod ipse præstare dignetur. Et pax Domini sit semper vobiscum.

Tunc communicet solus Pontifex ante altare, & Diaconus offerat ei calicem, & non frangat oblatas, nisi eam solam, unde ille communicat. Illo tantummodo die postquam communicaverit Episcopus, ponat Diaconus calicem super altare. Deinde acceptam a Subdiacono patenam ponat juxta calicem de latere sinistro, & statim a duobus Diaconibus utrumque cooperiatur de sindone munda, quam prius præparaverant in ora altaris e regione Pontificis post corporalem expansum. Tunc Dominus Episcopus vadat ad sedem suam, & expectet.

Ordo de consecratione principalis Chrismatis.

Expectante vero in sede sua Pontifice, veniant ad Sacrarium duodecim Presbyteri, & cæteri Clerici, quantum opus sit ad deferendum cum omni decore Oleum Chrismale, & etiam Oleum Catechumenorum, & Neophytorum usque in Ecclesiam ante Episcopum. Sint etiam parati iidem Presbyteri, & cum eis ceteri Clerici casulis, & solennibus vestimentis. Tunc duo Acolythi accipientes illas duas ampullas, quæ ad Chrisma, & ad Oleum Catechumenorum consecrari debent, involutas cum sindonibus de albo serico itaut videri possint a medio, teneant in brachio sinistro, projectis sindonibus super scapulam sinistram, itaut pertingat ad scapulam dextram, quatenus possint dependentia detineri, & procedant. Et ordinent se illi Presbyteri, & prædicti Clerici rite, & ordinabiliter, itaut primum ambulent duo Acolythi cum candelabris, & ardentibus cereis. Deinde portentur duæ cruces, & inter illas medium Chrismale Oleum. Post eas portentur duo thuribula cum incenso, & inter illa, sicut prædiximus, medium Oleum Catechumenorum. Deinde portentur Evangelium, ut impleatur omne bonum. Postea sequantur bini & bini illi duodecim Presbyteri testes, & cooperatores ejusdem sacrosancti Chrismalis mysterii. Tunc vero subsequantur pueri, in laudem ejusdem mysterii concinentes hos versus ad hoc congruentes.

Ave Judex mortuorum,
Una spes mortalium.
Audi voces proferentem
Donum pacis prævium.

Et Chorus respondet.

O Redemptor sume carmen
Temet concinentium
Arbor fœta alma luce,
Hoc sacrandum protulit;
Fert hoc prona præsens turba
Salvatori seculi.

O Redemptor &c.

Stans

(a) Idest ante ea Canonis verba: *Per quem hæc omnia Domine semper bona creas &c.*

Stans ad aram, immo supplex
Infulatus Pontifex
Debitum persolvit omne
Consecrato Chrismate.
O Redemptor,
Consecrare tu dignare,
Rex perennis patriæ,
Hoc olivum, signum vivum
Jura contra dæmonum.
O Redemptor.
Ut novetur sexus omnis.
Unctione Chrismatis.
Medeatur sauciata
Dignitatis gloria.
O Redemptor.
Lota mente sacro fonte,
Aufugantur crimina.
Uncta fronte, sacrosancta
Influunt charismata.
O Redemptor.
Corde natus ex Parentis,
Alvum implens Virginis,
Præsta lucem, claude mortem
Chrismatis consortibus.
O Redemptor.
Sit dies hæc nobis festa
Seculorum seculis;
Sit sacrata digna laude,
Nec senescat tempore.
O Redemptor.

Venientibus autem eodem ordine in Chorum, & stantibus ad Orientem versis, Versibusque finitis, interea ordinent se Lectores, Ostiarii, Acolythi, & Subdiaconi, & stent in ordine suo secundum eos gradus, ubi ascenditur ad Altare, sauti, ut Subdiaconus sit sextus in eminentiori loco; & juxta cum Archidiaconus, qui legebat, ita involutam ampullam commixtam suscipientes per ordinem, ut ascendat, & dum pervenerit ad Archidiaconum, ille proferat eam ita involutam una cum sindone ante Pontificem. Interim autem unus Subdiaconus deferat vasculum cum balsamo alii Diacono, & ille Pontifici ante Altare.

Tunc ordinentur circa Episcopum hinc, & inde eadem candelabra, & Cruces, & thuribula, atque Evangelium, necnon & prædicti duodecim Presbyteri testes & adjutores ejusdem mysterii, itaut Diaconi post dorsum Episcopi stent, Presbyteri vero a dextris, & a sinistris, Cruces vero, & cetera utrinque inter illos media.

His ita statutis, convertat se Episcopus, aut cui ille præceperit, tam ad Clerum, quam ad Populum, & faciat sermonem (a) *de confectione Chrismatis congruentem. Tunc convertat se ad Orientem, & intret in consecrationem principalis Chrismatis, Archidiacono tenente ante ipsum ampullam in sinistro brachio involutam in sindone, ut supra diximus, & primo misceat balsamum cum Oleo.*

Benedictio in commixtione Olei, & Balsami.

Oremus Dominum nostrum omnipotentem, qui incomprehensibilem Unigeniti filii, sibique coæterni divinitatem mirabili dispositione veræ humanitati inseparabiliter conjunxit, & gratia cooperante Sancti Spiritus, Oleo exultationis præ participibus suis linivit, ut humo fraude diaboli perditus, gemina, & singulari constans materia, perenni redderetur, de qua exciderat, hæreditati: quamvis hos ex diversis creaturarum speciebus liquores creatos, sanctæ Trinitatis perfectione benedicat, & benedicendo sanctificet, concedatque, ut simul permixti unum fiant, & quicunque exterius inde perunctus fuerit, ita interius liniatur, quo omnibus sordibus corporalis materiæ carens, se participem regni cælestis effici gratuletur. Per eundem Dominum nostrum.

Hic commisceantur, dicente Episcopo: Hæc commixtio liquorum fiat omnibus perunctis propitiatio, & custodia salutaris in secula seculorum. *Deinde antequam benedicatur, halat ter super ipsam ampullam, & dicit lenta voce exorcismum Chrismalis Olei.*

Exorcismus Chrismalis Olei.

Exorcizo te creatura Olei per Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, ut omnis virtus adversarii, omnis exercitus diaboli, omnisque incursio, & omne phantasma satanæ eradicetur, & effugetur a te, ut fias omnibus, qui ex te ungendi sunt, in adoptionem filiorum per Spiritum Sanctum, in nomine Dei Patris omnipotentis, & in charitate Jesu Christi filii ejus Domini nostri, qui cum eo vivit, & regnat Deus in unitate Spiritus Sancti.

Tunc dicat alta voce: Per omnia secula seculorum. ℟. Amen. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. ℟. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro, ℟. Dignum, & justum est.

Præfatio.

Vere dignum & justum est, æquum & salutare, nos tibi semper & ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens æterne Deus: qui in principio inter cætera bonitatis tuæ munera terram producere fructiferа ligna jussisti, inter quæ hujus pinguissimi liquoris ministræ oleæ nascerentur, quarum fructus sacro Chrismati deserviret. Nam & David prophetico spiritu gratiæ tuæ sacramenta prænoscens, vultus nostros in Oleo exhilarandos esse cantavit: & cum mundi crimina diluvio quondam exinanirentur effuso, similitudinem futuri muneris columba demonstrans, per olivæ ramum pacem terris redditam nunciavit. Quod in novissimis temporibus, manifestis est effectibus declaratum, cum baptismatis aquis omnium criminum commissa delentibus, hæc Olei unctio vultus nostros jucundus efficit ac serenus. Inde etiam Moysi famulo tuo mandatum dedisti, ut Aaron fratrem suum prius aqua lotum per infusionem hujus unguenti constitueret Sacerdotem. Accessit ad hoc amplior honor, cum filius tuus Jesus Christus Dominus noster lavari se a Joanne undis Jordanicis exegisset, ut Spiritu Sancto in columbæ similitudine desuper misso, Unigenitum tuum, in quo tibi optime complacuisset, testimonio subsequentis vocis ostenderes, & hoc illud esse manifestissime comprobares, quod eum Oleo lætitiæ præ consortibus suis ungendum David Propheta cecinisset. Te igitur deprecamur, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus per eundem Jesum Christum Dominum nostrum, ut hujus creaturæ pinguedinem sanctificare tua benedictione digneris, & Sancti Spiritus ei admiscere virtutem, cooperante potentia Christi tui, a cu-

(a) Id quidem, uti etiam alibi notetum est, sacri Canones frequenter inculcant, ut Episcopi, vel Parochi, ubi Ecclesiasticas cæremonias peragunt, easdem populo exponant. Materiam ed sermonem habendum in solemni consecratione unctionis sacræ legere est apud Humbertum de Romanis Lib. II. *De modo prompte cudendi sermones*, Tractatu II. Sermone XXXIV.

jus fancto nomine Chrifma nomen accepit: unde unxifti Sacerdotes, & Reges, Prophetas, & Martyres, ut fpiritualis lavacri baptifmo renovandis creaturam Chrifmatis in facramentum perfectæ falutis, vitæque confirmea, ut fanctificatione unctionis infufa, corruptione primæ nativitatis abforpta, fanctum uniufcujufque templum acceptabilis vitæ innocena odore redolefcat, ut fecundum conftitutionis tuæ facramentum, regio, & facerdotali, propheticoque honore perfufi veftimento incorrupti muneris induantur, ut fi his qui renati fuerint ex aqua, & Spiritu Sancto Chrifma falutis, eofque æternæ vitæ participes, & cæleftis gloriæ facias effe confortes. Per eundem Dominum noftrum Jefum Chriftum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat Deus in unitate ejufdem Spiritus Sancti, per omnia fecula feculorum, Amen.

Finita benedictione Dominus Epifcopus falutet Chrifma nudum, & Miniftri, qui juxta eum funt, & ita iterum per ordinem defcendat ficut afcendit. Et tenente ampullam Acolytho, deferatur omnibus cooperta ad falutandam per ordinem, itaut a nemine nuda videatur. Hoc facto fummo honore proferetur, ufque dum altera ampulla afcendat, & iterum defcendat, ut ambæ honorifice ad locum fuum redeant.

Incipit exorcifmus Olei, quo ungendi funt Catechumeni.

Defcendente autem ampulla cum Chrifmate, ftatim alia cum Oleo Catechumenorum cooperta afcendat ficut prior, ufque ante Epifcopum, & halat in ipfam ter, ficut in priorem, fed tacite ordine quo in fupra delatam. Et in primis faciat ei exorcifmum, & benedicat eam quafi legens lectionem.

Exorcifmus Olei Catechumenorum.

Exorcizo te creatura Olei in nomine Dei Patris omnipotentis, & in nomine Jefu Chrifti, & Spiritus Sancti, ut in hac invocatione trinæ poteftatis, atque unius virtute Deitatis, omnis nequiffima virtus adverfarii, omnis inveterata malitia diaboli, omnis violenta incurfio, omne confufum, & cæcum phantafma eradicetur, & effugetur, & difcedat a creatura hujus Olei ad utilitatem hominum conftituta, ut fiat hæc unctio divinis facramentis purificata in adoptionem carnis & fpiritus eis, qui ex eo ungi debent in remiffionem omnium peccatorum, ut efficiantur eorum corpora ad omnem gratiam fpiritalem accipiendam fanctificata. Per eundem Dominum noftrum Jefum Chriftum, qui venturus eft.

Tunc dicatur: Dominus vobifcum. ℟. Et cum fpiritu tuo. Oremus. Deus incrementorum omnium, & profectuum fpiritualium munerator, qui virtute Sancti Spiritus tui imbecillarum mentium rudimenta confirmas: te oramus Domine, ut venturis ad beatæ regenerationis lavacrum, tribuas per unctionem iftius creaturæ purgationem mentis, & corporis, ut fiquæ illis adverfantium fpirituum inhæfere maculæ, ad tactum fanctificati Olei hujus abfcedant. Nullus fpiritualibus nequitiis locus, nulla refugia virtutibus fit facultas, nulla infidiantibus malis latendi licentia relinquatur; fed venientibus ad fidem fervis tuis, & Sancti Spiritus tui operatione mundandis, fit unctionis hujus præparatio utilis ad falutem, quam etiam cæleftis regenerationis nativitate in Sacramento funt baptifmatis adepturi. Per Dominum noftrum Jefum Chriftum Filium tuum, qui venturus eft.

Tunc Dominus Epifcopus, & qui juxta eum funt, falutent eam, & defcendat per ordinem, ficut altera, & deferatur omnibus ad falutandum.

His ita peractis, eodem ordine, & decore quo afcenderant in Ecclefiam, redeant ambæ ad Sacrarium. Tunc Pontifex lavet manus, & Diaconi vadant ad Altare, & difcooperiant Sancta. Et Pontifex veniens ad Altare, dividat oblatas ad frangendum, & communicet omnis populus ordine fuo, & fumat de ipfis oblatas integras ad fervandum ufque mane diei Parafceves: de quibus communicent abfque fanguine Domini. Sanguis vero eadem die penitus confumatur. Et Schola dicat: Agnus Dei, *abfque ofculo; & communionem*: Dominus Jefus, *cum Pfalmo, &* Gloria. *Fractis autem oblatis, communicent Presbyteri primo, poftea Diaconi, & ceteri omnes, Et ita perficiatur Miffa pleniter ordine fuo.*

Poft communionem: Refecti vitalibus alimentis, quæfumus Domine Deus nofter, ut quod tempore noftræ mortalitatis exequimur, immortalitatis tuæ munere confequamur. Per.

Super populum. Concede quæfumus Domine, ut perceptum novi Sacramenti myfterium, & corpore fentiamus, & mente. Per.

Et Pontifex defcendat in Sacrarium, mandans Presbyteris, quid voluerit. Tunc Chrifma novum mifceatur cum veteri, fiquid refiduum fuerit. Similiter & Oleum, & ita dividatur per Presbyteros, & finita funt ifta.

ORDO V.

Ex Euchologio Græcorum apud Jacobum Goar Pagina 501. & feqq. & Ifaacium Habertum in Libro Pontificali Ecclefiæ Græcæ Pag. 695. & feq.

Sancti Unguenti officium.

Sancta & magna feria (a) quinta, Hymni Cherubici vice dicimus: Cœna Domini. *Cum videlicet a Propofitionis menfa ad medium Altare myfteria facra deportantur. Defert autem Archipresbyter facra myfteria præcedens, Unguentum (b) in alabaftro, calicis velo (c) tectum: fubfequentibus retro hinc & inde Diaconis, flabellorum (d) paria feptem deferentibus, præcedentibus autem, Domeftico, & Diaconis aliis cum cereis accenfis; & ad facras fores cunctis adventantibus. Duo quidem flabella pro more recepto intus facrum Tribunal penetrant. Alia vero a facris foribus ufque ad altare, ftant hinc & inde combinata.*

Ar-

(a) Sancta, & magna Feria v. in qua ut multiplicibus myfteriis honorata juxta Auctorem. *De unctione Chrifmatis*, inter opera S. Cypiani, divinæ fanctitatis abundantius in Ecclefia homines fiunt participes, fanctum etiam, & præ cunctis magnum Unguentum communi utriufque Occidentalis, & Orientalis Ecclefiæ confenfu confecratur; ejufque ufus varias caufas fuperius enarravimus. (b) Vafculum facri Unguenti vocari *Alabaftrum*, docet etiam Simeon Theffalonicenfis, ubi hanc ejus nominis rationem tradit: *Sancta & magna Feria quinta inducitur Unguentum hoc in cratere fibi proprio, cui nomen Alabaftrum, ad inftar effufi illius fuper caput Jefu a meretrice, vel a forore Lazari Mariæ Unguenti.* (c) Cur facrum hoc Unguentum velo tegatur, exponit Amalarius Lib. II. *De Ecclefiafticis Officiis*, Cap. XXI. & laudatus Theffalonicenfis cujus verba attulimus fupra in Commentario ad §. VIII.
(d) Flabella facrum Unguentum velantia enarrat S. Dionyfius, vel alius antiquus Auctor in Lib. *De Ecclefiaftica Hierarchia*, Cap. IV. fed paria eorum fex tantum enumerat, totidemque recenfet memoratus Theffalonicenfis Dionyfium fecutus.

Archipresbyter autem unguentum deferens, Patriarcham præstolatur ad sacros fores; & accurrens Patriarcha recipit ab eo alabastrum, & in sacræ mensæ sinistro latere infra secundum (a) calicem deponit; atque deincepi Sancta ingrediuntur suo ordine. Mox Diaconus in ambone stans, exclamat: Orationem nostram compleamus. *Postquam vero Patriarcha dixerit*: Et concede nobis uno ore &c. Et erunt misericordiæ magni Dei. *Diaconus quidem in ambone stat tacitus. Patriarcha vero conscensa sacræ mensæ crepidine, sanctum Unguentum detegit, & ter illud signat, subjiciens secreto orationem hujusmodi.*

Domine misericordiarum, & Pater luminum, a quo munus omne bonum, & donum omne perfectum provenit, præbe etiam nobis indignis gratiam in ministerium magni hujus, & vivifici mysterii, quam Moysi fideli tuo famulo, & Samueli servo tuo, & sanctis tuis Apostolis elargitus es, & in Unguentum hoc sanctissimum spiritum tuum emitte. Per illud regale Unguentum, spirituale Unguentum, vitæ præsidium, animarum, & corporum sanctificativum, Oleum exultationis, quod in Lege quidem præcessit, effulsit autem in novo Testamento, quo Reges, Pontifices, Prophetas, & omnes ab eis deinceps, & subsequentibus Episcopis, & Presbyteris per iteratæ nativitatis lavacrum usque hodie regeneratos unxerunt. Ita, Domine Deus omnipotens, fac illud adventu Sancti, & adorandi tui Spiritus esse incorruptionis indumentum, signaculum perfectivum, lavacro tuo insignitis divinam tuam, & Unigeniti Filii tui, & Sancti Spiritus appellationem imprimens, ut per sanctam hanc obsignationem germani, familiares, cives, servi, & ancillæ, anima, corporeque sanctificati, ab omni nequitia alieni, omni peccato exempti, illibatæ gloriæ tuæ, seu vestimenti amictu coram te a Sanctis Angelis, & Archangelis, & ab omni cælesti virtute agnoscantur, malignis autem, & impuris dæmonibus formidandi appareant: ut fint acquisitus, & peculiaris populus, regale Sacerdotium, gens sancta, & illibato hoc mysterio signati, Christum in cordibus suis, inhabitaculum tuum, Dei & Patris in Spiritu Sancto ferant. Quia sanctus es Deus noster, & in Sanctis requiescis; & tibi gloriam referimus, Patri, & Filio, & Sancto Spiritui: nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Deinde Pontifex ait: (b) Pax omnibus. *Diaconus*: Capita vestra Domino inclinate. *Subjungit orationem Patriarcha*: Tibi omnium Deo & Regi cordis cervicem gratias agentes inclinavimus, eo quod nos dignos divinorum istorum mysteriorum fieri Ministros voluisti: misericordiam tuam iccireo prædicamus, quam abunde super nos effudisti, & ut sanctificationem recipiat, & operetur, sicut Unguentum capiti superfusum, precamur: quia Unguentum effusum est nomen Unigenito Filio tuo Christo Deo nostro, in quo mundus omnis visibilis, & invisibilis bono repletur odore. Tu enim adorandus ubique es, & glorificatus; & tibi gloriam, & cultum referimus: Patri, & Filio, & Sancto Spiritui: nunc & semper, & in secula seculorum.

Illud denique cruce signatum operit. Et conversus qui in ambone stat Diaconus, ait: Dominum Sanctorum memoriam recolentes &c. *Stant autem flabella, donec dicatur*: Repleatur. *Cum vero Sancta proferri debent, stante coram sacris foribus Archipresbytero, assumit Patriarcha Unguentum, delatumque Archipresbytero tradit. Et tunc moventur flabella, & in altum tolluntur: proceduntque Diaconi eo quo venerunt cum flabellis ordine. Atque ita contentum alabastro Unguentum, in Vas, ubi Nardus asservatur, ab Archipresbytero (c) reponitur.*

ORDO VI.

Ex Allatiano Euchologio ms. apud eundem Jacobum Goar Pag. 511. ad faciendam, & præparandum sanctum Unguentum.

HÆc sunt concurrentia in portionem materiæ totius compositionis. Vinum redolens, & aqua pro Olei quantitate in prima decoctione præmittitur, simulque Oleum commiscetur: atque ita caminum succendi oportet. Adhibe myrti folia, rorem marinum, lauri folia, ladanum, aspalathum, elenium irin, aristolochiam, cassiam, balsamum, balsami lignum, nardi stachyn, junci aromatici florem, ejus lignum, folia stachyos recentia, caryophylla sicca, terebinthum nardum vocatum.

Et dum hæc fuerint excocta, prout præfectus operis juxta quantitatem, & qualitatem admixtarum specierum judicaverit expedire, tum ignis extinguitur; opere vero tepefacto, & e cacabo educto, rursum & secundo redolens vinum cum aqua tepida, simulque cum superius memoratis condimentis præcoctum Oleum immittitur; cui adjunguntur & species aliæ, in minuta segmenta pro operis quantitate succisæ. Piper, cynnamomum, cynnamomi lignum, cardamomum, gladiolum, piper longum, cachreon, viscum, zinziber siccum, asarum, cyperim, caryophylla, nucem moscatam, & in decoctionis finem styracem, potitem, & ladanum, & post alteram horam moschum purum, & aloes lignum apponunt.

Operis vero præfectum oportet vigilem esse, nec dormire, sed apertis oculis attendere: aliosque ministros sedulos, & sobrios opus inceptum commoventes, super æque ebullitioni jugiter oculos advertentes præponere; ut ne signo in cacabo invisibili facto, totum supra modum efferveat opus, cunctosque cum Præfecto consumat, & effundatur. Ignis itaque ministros moneri oportet, ut fornacem nimis accensam frigida compescant, & extinguant; & si quando opus ipsum superaverit factum in cacabo signum, aqua tepida adjecta retundatur.

Secunda decoctio penes Artificis judicium stabit, uno verbo, pro quantitate Olei, concurrentiumque, & admixtarum specierum numero.

Decoctionis autem cæremonia incipit in fine quartæ jejuniorum hebdomadis, feria nempe sexta, quæ solet venerandorum exaltatio celebrari. Quære post Missæ finem, nona hora jam absoluta. *In Menæo videlicet.*

Pontifex deinde papyros tres sumit, eosque aqua benedicta intingit; mox ter sancto Hymno de-

(a) Plures calices adhibitos olim in Ecclesia Latina in quibusdam solemnitatibus, jam diximus Tomo II. hujus Operis in Commentario ad Titulum IX. (b) De hac Episcopali salutatione vide Opusculum nostrum, *De Codice Sancti Evangelii &c.* Lib. II. Cap. XV. (c) Cautum est ex §. ultimo Tituli IV. nostri Romani hodierni Pontificalis, ut Episcopus Presbyteris jubeat, *ut juxta Canonum traditionem Chrisma, & Olea fideliter custodiant &c.* Porro teste Arcudio hodie Patriarcha Constantinopolitanus consecratum semel in anno Chrisma ad Metropolitanos, isti ad Episcopus, Episcopi vero ad Presbyteros mittunt.

decantato, pretiosam Crucem in aquam immergit, & eductam abstergit; & aqua quidem benedicta in crastinum reservatur, simul & papyri, & dimissione facta, euncti ad proprias sedes secedunt.

Sabbati autem Vespere, cum lucernarius terminatur Hymnus, Ecclesiæ illius vasorum custos cum subjectis sibi chartulariis, & chartularii cum subditis pariter sibi vigilibus ad coctorium proficiscuntur; & stant Casulis ornati. Et benedictione præmissa a Sacerdote, cui juxta consuetudinem hebdomada illa oblationem perficere incumbit, incipiunt Hymnum, *Ter sanctus*, ut compleatur opus Aqua vero sancta a magno vasorum custode in cacabum immittitur, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

Præfati vero papyri a magno vasorum custode tribus cereis appositis succenduntur, & ab artificii præfecto immittuntur in pyram, ad inflammandam totam lignorum struem, & vasorum quidem custos digreditur, Ministrosque suos chartularios ibi dimittit, aliosque hujusmodi operis, & artificii componendi, & absolvendi experientiam nactos. Et ignis quidem ardet ab illa hora, usque ad primam noctis vigiliam, idest usque ad quartam horam. Mox extinguitur, ministris cunctis ad somnum diversuris. In laudibus autem profunda nocte celebrandis, surgunt omnes divinos Hymnos persoluturi: & opus illud tota die Dominica curatur, adjuncta prima noctis vigilia; tum ad matutinum, usque crepusculum quieti se componunt, fornace nimirum penitus extincta.

Circa secundum vero diei horam, Nardum tepidum existentem adveniunt operis curatores transfusuri, & in scaphum missuri. Et cacabo loto vinum aliud rursum infunditur, & aqua tepida adjicitur, priore videlicet ejecta, & in invio loco cum omni exusta materia ejecta. A nona autem hora feriæ secundæ incipit decoctio fieri cum speciebus in alia secunda decoctione superius descriptis. Absolvitur autem cum Deo hujusmodi opus circa mediam noctem illucescentis feriæ tertiæ, & usque ad horam diei tertiam intactum, & inexhaustum opus totum manet. Post prandium autem magnus vasorum custos, & Chartularii, & qui sub eis sunt vigiles, cum Ministris gloriam Deo rependunt hoc pacto.

Pax omnibus.

Dominum precemur.

Gratias tibi agimus Domine; Deus omnipotens æterne, & Domine Jesu Christe unigenite, splendor Patris, & spiritus a Patre procedens, & in Filio manens, qui omnia consummas, & sanctificas, in tribus personis unitas, natura indivisa: quia opus istud ad finem nos deducere fecisti ad sanctificationem, & gloriam fidelium Christianorum. Intercessionibus super omnes gloriosæ Deiparæ, immaterialium Ministrorum tuorum, Sanctorum, & valde celebrium Apostolorum, & omnium Sanctorum tuorum, qui a seculo tibi placuerunt. Populus: *Amen.*

Et responso, *Amen*, Unguenti sancti Artifex præcipuus in auditu omnium suavi, & sonora voce intonat: *Coronatum est opus, jam absolutum est.* Et populo idem reboante, dicit rursus Artifex: *Precibus super omnes sanctæ Deiparæ.* Populus: *Coronatum est opus, jam absolutum est.* Et acclamatione, dimissioneque facta, cuncti ad propria divertunt. Feria tandem quarta Nardum e cacabo deducunt, & in vasa sandarica Juniperi bene uncta infundunt; & usque ad magnam feriam quintam custoditur.

NOTA.

Latinorum Theologorum opinioni, quæ Balsamum esse de necessitate materiæ remotæ Sacramenti Confirmationis affirmat, mirum in modum favent Græci, qui etiam præter Balsamum, & Oleum, quæ sola Patres antiqui Latini, Chrismatis componendo requirunt, plures alias bene olentes juxta veterem Majorum suorum disciplinam species adjungunt. Quamvis autem S. Dionysius in Libro, *De Ecclesiastica Hierarchia*, Cap. IV. sacrum hoc unguentum, *rerum beneolentium concervationem in unum collectam, qualitates fragrantes in se ubertim & abunde complexam* nuncupet, nusquam tamen, infecias iero, ex jam nominatis aromatibus quædam, vel prout nupera eorum inventio, vel usus commendata reddebat, aut repertu faciliæ erant, de novo fuisse a moderni temporis Orientalibus assumta; nam, ut scite observat Eruditissimus Goar, & moschum ignotum antiquitas habuit, & vocum quorumdam in hoc Euchologii ordine positarum barbaries novitatem ipso suo sono arguit. Quantum ad ipsas rerum voces quibus Græci sacrum Unguentum, seu Chrisma componunt, videri potest præter laudatum Goar, Isaacius Habertus in suis ad Ritum Chrismatis Observationibus.

ORDO AD SYNODUM

TITULUS V.

I. Quamvis ea quæ nostro primo Tomo Conciliorum in Prolegomenis ad Œcumenicas Synodos fuse exaravimus, satis ad explicationem Tituli hujus esse possent, operæ nihilominus pretium esse censemus, Ordinem nostri hodierni Romani Pontificalis sequentes, singulas Rubricas, preces, orationesque juxta methodum hactenus servatam exponere. Sunt autem Synodi quadruplicis generis: nam aliæ sunt generales, & œcumenicæ, quædam nationales, nonnullæ Provinciales, aliæ tandem Episcopales, seu Diœcesanæ appellantur. Generalis, & Œcumenica Synodus ita dicitur, quasi universo Orbe convocata, seu ex Orientali, & Occidentali Ecclesia, ut in ea sit totius Christiani nominis repræsentatio, ut ait Tertullianus in Lib. *De jejunio*, Cap. XIII. Nationalis est illa quæ constat Episcopis complurium Provinciarum ejusdem nationis; appellaturque major Synodus in Canone XI. Concilii Antiocheni, & apud S. Augustinum Synodus plenaria, & universalis. Hujusmodi sunt Toletanæ, & Carthaginenses Synodi, aliæque plurimæ. Provincialis Synodus dicitur illa quæ instituitur inter Episcopos ejusdem Provinciæ: Diœcesana vero, sive Episcopalis, quæ ex Presbyteris constat ejusdem Diœcesis a proprio Episcopo convocatis.

II. Priscis Ecclesiæ seculis frequentissimos fuisse

se Episcoporum cum suo respective Clero quasi cum Senatu, quem Presbyterium vocare solebant, conventus, quos hodie Synodus Provinciales, & Diœcesanas dicimus, sat ex antiquis sacris Conciliis, & sanctis Patribus liquet. Concilium Nicænum Can. v. ita statuit: *Bene placuit, annis singulis per unamquamque Provinciam bis in anno Concilia celebrari, ut communiter omnibus simul Episcopis congregatis Provinciæ discutiantur hujusmodi quæstiones*. Et infra definiens tempus, quo ipsa Concilia celebrari debeant, sic inquit: *Concilia vero celebrentur, unum quidem ante Quadragesimam Paschæ; ut omni dissentione sublata, munus offeratur Deo purissimum: secundum vero circa tempus Autumni*. In sequioris ævi Conciliis, præsertim Chalcedonensi Can. xix. nihil frequentius inculcatur, quam ut Concilia bis in annos singulos celebrentur. Vide in ipsum Canonem nostro I. Tomo Conciliorum plenum æque, ac doctum Commentarium amici nostri Bonaventuræ Sculco Patricii Crotoniatæ.

III. Labentibus seculis cum paulatim invaluisset, ut Synodi Provinciales singulis annis semel dumtaxat haberi deberent, una quoque invaluit, ut Diœcesanæ Synodi semel etiam annuatim celebrarentur. Hanc enim Lateranensis Synodus iv. Œcumenica ab Innocentio III. anno MCCXV. habita Can. vi. consuetudinem quidem supposuit, & tacite saltem approbasse videtur. Nam jubens, singulis annis celebrari Synodum Episcoporum Provincialem, una quoque præcipit, ut ea *quæ statuerint, faciant observari, publicantes ea in Episcopalibus Synodis per singulas Diœceses celebrandis*. Porro etsi post hoc Concilii Lateranensis Decretum in plerisque Conciliis injunctum fuerit, ut Diœcesanæ Synodi annuatim haberi deberent; in aliquibus tamen Ecclesiis consuetudo remansit, ut juxta pristinam disciplinam bis in singulos annos celebrarentur; quam quidem expresse supponit, & probat Concilium Basiliense Sessione xv. decernens, Synodum Diœcesanam ad minus semel in anno, ubi non est consuetudo bis annuatim celebrari. Hinc legimus in Concilio Coloniensi habita anno MDXLIX. constitutum fuisse, ut Synodus Diœcesana quotannis bis pro veteri more celebretur. Tum vero hæc addit: *Sufferetur tamen in Diœcesi Leodiensi propter ejus latitudinem, & multitudinem Prælatorum semel quotannis recte, & studio ferventi celebrari*.

IV. Synodus Tridentina tametsi frequentiorem Synodorum celebrationem pro reformatione morum desideret, amplexa nihilominus est moderationem Concilii Lateranensis, mandatque iccirco Sessione xxiv. De reformatione, Cap. II, ut *Synodi Diœcesanæ quotannis celebrentur*. Hoc Decretum cum passim nostro hoc seculo negligeretur, Benedictus XIII. Pontifex Maximus sacrorum Canonum, atque Ecclesiasticæ disciplinæ observantissimus, inter alia saluberrima Decreta, quæ in Concilio suo Romano edidit anno MDCCXXV. ita statuit Tit. II. Cap. III. *Decreto simili Episcopis omnibus, ac insuper Archiepiscopis Suffraganeos non habentibus mandamus, ut, cum nulli Episcoporum liceat propria apud semetipsum Concilia facere, præter eos, quibus sunt Metropoles concreditæ, studeant & ipsi semel saltem in anno Synodum rogere Diœcesanam*.

V. Quantus fuerit laudati Pontificis eximius zelus in celebrandis Synodis tum Provincialibus, tum Diœcesanis, manifeste nos docent plurimi Codices editarum ab ipso Synodorum Provincialium, ac præsertim Diœcesanarum. Quam consuetudinem in Ecclesia Beneventana per triginta & octo annos religiose servatam, creatus Pontifex Maximus etiam retinuit, celebravitque iccirco Romæ anno Jubilæi MDCCXXV. in Ecclesia Lateranensi Concilium Provinciale complurium Episcoporum; quod cum unum e præclarioribus gestis ipsius Pontificis sit, sapientissime curarunt ejusdem Tumuli constructores, nuper in Templo S. Mariæ super Minervam erecti, ut ipsum Lateranense Concilium in tabula marmorea insculperetur.

VI. Sed hisce omissis, quantum ad ritum, ac ordinem spectat celebrandi Provinciales Diœcesanas Synodos, diserte illum nobis describunt Concilia, Toletanum iv. anni DCXXXVI. Can. iv. & Saleguntadiense anni MXXII. itemque vetus Ordo Romanus, ac veteres æque, ac recentiores mss. Libri Pontificales, quorum loca in decursu Commentariorum ad hunc Titulum referemus. Porro hic illud non omittendum, quod initio celebrandæ Synodi faciendum statuit Saleguntadiense Concilium, apud Burchardum Wormaciensem Episcopum post editos Libros viginti Decretorum: *Sella*, inquit, *ponatur in medio, & super eam sacræ Reliquiæ, & plenarium cum stola ponantur*. Sacras Sanctorum Reliquias ex vicinis locis, ad sacra Episcoporum Concilia fuisse delatas, ut earum præsentia, & vires acciperet zelus Episcopalis, & malignorum consilia retunderentur, ostendimus nostro I. Tomo Conciliorum in Prolegomenis Cap. xx. Quod in eisdem Conciliis sacri Euangelii Codex honorificentissimo collocaretur Throno, dictum a nobis fuit in Opere nostro, *De Codice Sancti Euangelii &c.* Libro III. Cap. x. *Plenarii* verbo significari Librum Missalis, in quo Euangelia descripta sunt, id etiam in Prolegomenis nostri I. Tomi Conciliorum, Cap. citato demonstratum est.

§. I.

Sacerdotes, & Clerici universi, qui ad Synodum de jure, vel consuetudine venire tenentur, conveniant in Civitate, vel alio loco, prout Pontifex ordinaverit.

COMMENTARIUS.

I. Quemadmodum, ut nostro primo Tomo Conciliorum dictum est, Œcumenicæ Synodi convocatio ad Romanum Pontificem Maximum, Nationalis ad Primatem Nationis, & Provincialis ad Metropolitanum Antistitem spectat, ita ad Diœcesanum Episcopum pertinet convocatio Synodi Episcopalis, seu Diœcesanæ. Id quidem passim sacri Canones docent, ac præsertim Concilium Tridentinum, Sessione xxiv. *De reformatione*, Cap. II. Ex Cap. *Con-*

Conquerente XVI. *De officio Judicis Ordinarii*, & ex Cap. *Quod super his* IX. *De majoritate, & obedientia*, aperte deducitur, ad eam partem jurisdictionis Episcopalis, quæ venit appellatione Legis Diœcesanæ, pertinere & Synodum, sive Synodi convocationem. Quando, & quomodo indicenda Diœcesana Synodus sit, in suo Provinciali IV. Concilio Mediolanensi, Constitutionum Parte III. docet S. Carolus, Cap. *De Synodo Diœcesana*, ubi postquam laudavit quorundam suæ Provinciæ Ecclesiarum morem, in prima proxima Diœcesana Synodo certum diem Synodalem constituendi, quo Clerus ad illam conveniat, hæc statim subjungit: *Hic autem dies in singulos etiam annos Cathedrali in Ecclesia de suggestu die Epiphaniorum, vel Kal. Januarii, ut alios solemnes dies denunciari consuetudinis est, indictus Kalendario etiam adscribatur, quod in singulos annos confici solet*. Tum etiam addit, certum illum diem, prout causa postulabit, modo prorogare, modo accelerare, ac mutare, in Episcopi arbitrio esse, ita tamen, ut neque sex mensium spatium post celebratum Concilium Provinciale, nec rursus ullus annus prætereat, quo Synodum non habeat.

II. Est & in Episcopi arbitrio eo quo ipsi libuerit tempore, in sua Cathedrali, vel alia Diœcesis Ecclesia Synodum celebrare, ad quam ex Concilii Tridentini Decreto, exemti etiam omnes, qui alias cessante exemtione interesse deberent, nec Capitulis generalibus subduntur, accedere tenentur; ratione tamen Parochialium, aut aliarum secularium Ecclesiarum, etiam annexarum, debent ii, qui illarum curam gerunt, quicumque illi sint, Synodo interesse. Ex Decreto itaque Concilii Tridentini, aliisque in eo contentis manifestum fit, ex mente ipsius Concilii esse, ut Diœcesanæ Synodo hi præ ceteris interveniant, qui una cum ipso curam animarum, & regimen Spirituale Ecclesiæ sustinent. Quod mirum videri non debet; quandoquidem in hisce Synodis, & conventibus, ut scite observat Vanespen Parte I. *Juris Ecclesiastici universi*, Tit. XVIII. Cap. I. Num. VII. præcipue de regimine animarum, & quæ ad illud spectant tractandum sit; ut propterea Episcopi, quo tempore secundum Canones una cum suo Clero, cujus præcipua portio sunt Presbyteri curam animarum sustinentes, negotia suarum Ecclesiarum absolvebant, in effectu synodaliter regere, & causas tractare, & examinare dicerentur.

III. Vi hujus Tridentini Decreti Regulares omnes, sive sint exemti, sive non, qui vel Capitulis generalibus non subduntur, vel coram animarum exercent, tenentur, & cogi possunt ad Synodum accedere, sub pœna privationis vocis activæ, & passivæ ipso facto incurrenda, aliisque pœnis arbitrio Episcoporum, etiam excommunicationis: adeout jus declarandi, & pœnas imponendi ad Episcopus, exemtione non obstante, pertineat, Quemadmodum Sacra Congregatio apud Fagnanum ad Cap. *Quod super his*, IX. *De majoritate, & obedientia*, Num VIII. declaravit. Porro præter curam animarum exercentes, qui Synodo assistere debeant, non ex Canonum sanctionibus dumtaxat, sed & varia locorum consuetudine petendum est; ut aperte ex nostra hac Rubrica edicitur: *Sacerdotes, & Clerici universi, qui ad Synodum de jure, vel consuetudine venire tenentur &c.* Idipsum edicit in suo Romano Concilio anni MDCCXXV. Benedictus XIII. Tit. II. Cap. III. citans in margine Canonem, *Propter*, Distinctione XVIII. Sed audiendus est S. Carolus, qui in Concilio Mediolanensi Provinciali V. de ea re hæc habet: *Synodo Diœcesanæ universi, & singuli Sacerdotes, & Clerici cujuscumque ordinis intersint, quicumque Canonum jure, vel Ecclesiasticis sanctionibus, vel Tridentino Decreto, vel consuetudine aliave ratione interesse possunt, aut plane debent*. Addit, eos quoque Diœcesanæ Synodo interesse debere, qui beneficium Ecclesiasticum in ea Diœcesi obtinent, ubi Synodus ipsa celebratur, etsi alibi domicilium habeant; atque in iis quidem, quæ ad illud beneficium pertinent, ejusdem Synodalibus Decretis, jussisque debere obtemperare.

IV. Jam non semel, sed iterum in anno haberi Synodum Episcopalem antiqui juris fuit, unam nempe pro Presbyteris, alteram vero pro Abbatibus, constatque ex Can. VII. Concilii Autissiodorensis, cujus hæc sunt verba: *Ut medio Majo omnes Presbyteri ad Synodum in Civitatem veniant, & Kalendis Novembris omnes Abbates ad Concilium conveniant*. Eam fuisse consuetudinem Carnotensis Ecclesiæ, ut annuatim congregaretur Synodus Diœcesana, VII. Kal. Novembris, testatur Ivo Episcopus Carnotensis in Epistola sua LXI. ubi ait se eo tempore Synodum celebrasse: *Præter hoc secundum consuetudinem Ecclesiæ nostræ, Synodum, VII. Kal. Novembr. celebrare debemus, in qua de negotiis Ecclesiasticis, & pace totius Patriæ, multa nobis tractanda sunt, quæ sine præsentia nostra, vel non tractarentur, vel tractata non terminarentur*. Gandavensium singulare privilegium fuit, ne Episcopus Synodum celebraret, nisi quoque triennio, idque per se, non per Vicarium: teste Jacobo Meyer, in suis Annalibus Belgicis, anno MCXCI. Hodie labuntur lustra, ne dicam secula, & multis in locis minime Synodi habentur.

§. II.

Prima autem die Synodi Pontifex summo mane cappam indutus, ab universo Clero cum superpelliceis comitatus ad Ecclesiam pergit; paratur in sede; celebrat Missam de Spiritu Sancto; & præbet Clero sacram communionem.

COMMENTARIUS.

I. Prima, secunda, tertia, & quarta die consuevisse olim Provinciale Concilium celebrari, ex Ordine antiquo Romano addiscimus, in eo Titulo, qui inscribitur: *Ordo qualiter agatur Concilium Provinciale*. Prima quoque, secunda, & tertia die celebrandam esse Diœcesanam Synodum, diserte mandant Libri Pontificales editi longe ante emendationem Clementis VIII. itemque ms. Pontificalis Codex Gulielmi Durandi, estque hæc hodieque omnium fere Episcoporum consuetudo celebrandi

lebrandi tribus diebus suas Diœcesanas Synodos, & quidem ut plurimum Dominica II. post Pascha, & duabus diebus sequentibus. Codex ms. S. Martialis Lemovicensis enarrans modum celebrandi Synodum Diœcesanam Lemovicensem, postquam dixit, Canones Apostolorum jubere, bis in anno Concilium celebrandum, triduo habendum ait, *hoc est* IV. V. VI. *Feria in Hebdomada Pentecostes, & similiter post Festum omnium Sanctorum*. In Concilio Salegunstadiensi anni MXXII. ubi agitur de ritu, quo initianda sit Diœcesana Synodus, quatuor dies in ejusdem celebratione adhibendos reperio. S. Carolus in Concilio suo Provinciali Mediolanensi V. Cap. *Quæ ad Synodum, congregationesque alias Clericales, & visitationem attinent*, inter alia nos docet, *Synodali celebritati triduum veteri ritu præstitutum fuisse*; pro rerum nihilominus, quæ gerendæ sunt ratione, debere Episcopum non solum breviori, sed etiam longiori tempore Synodum agere, & Synodales actiones tractare, diserte affirmat.

II. Multa sunt in recitato Mediolanensis V. Provincialis Concilii Capite, quæ hic describenda censui, eosque præsertim ritus, ac preces, qui Synodum ipsam Diœcesanam præcedere debent. Ergo ante statam Synodi diem, per mensem quinta quaque Feria in Missæ sacrificio, si Quadragesima est, Oratio de Spiritu Sancto dicenda est, alio autem tempore, die eodem Missa, ceteraque præstanda, quæ in Concilio Mediolanensi Provinciali II. ab eodem S. Carolo edito, Tit. II. Decreto VIII. sancita sunt; ut nimirum cum primum Provincialis, aut Diœcesanæ Synodi indicta est dies, illud Metropolita, atque Episcopi curent, ut in omnibus, & Urbis, & Diœcesis suæ Parochialibus Ecclesiis quinta quaque feria in singulas hebdomadas, quoad illud de more absolutum, ac dimissum erit, Missa de Spiritu Sancto celebretur; in Cathedrali autem, & Collegiatis Ecclesiis processionum præterea munus singulis diebus Dominicis obeatur, ex animoque preces fiant pro optimo ipsius Concilii eventu.

III. Hæc quidem statuit Concilium ipsum Provinciale II. In V. autem sancitum est, ut ubi Synodus per Parochos populo indicta est, eorum uniuscujusque officium sit, Parochialis suæ Ecclesiæ homines docere, tum quam sanctum salutareque sit Synodalis Diœcesanæ actionis institutum, tum quam ob causam quotannis ea actio suscipiatur, tum denique, ut illos excitet non modo ad frequentius orationis studium Synodalibus illis diebus adhibendum, sed etiam ad id singulos inflammet, ut die Dominico statam Synodalem diem antecedente vere pœnitentes, & confessi sacram communionem sumant; hoc præcipue precantes, ut quæ ad eorum salutem pertinent, Dei auxiliante misericordia, per Episcopum in Synodo diligenter, sancteque agantur.

IV. Longum esset integrum caput ex ipso Mediolanensi V. Concilio hic velle describere, ac ea præsertim, quæ ex ipsius præscripto Diœcesanam Synodum præcedere debent. Quod itaque ritus spectat, qui stata Synodi die agendi sunt, mandat, ut summo mane, & ceteris deinceps Synodalibus diebus in Cathedrali Ecclesia certis campanæ ictibus ad Synodum Clerus convocetur, ejusque rei significatio in tabella fiat cura Magistri cæremoniarum publice loco suo affixa, qua Synodali Sessionis certa hora indicatur; ut nimirum ipsa hora universi, & singuli, qui in Synodo interesse debent, in Ecclesia Cathedrali non raptim, sed gravi incessu conveniant, ibique loco constituto, Superpellicea, quæ munda, ac decentia sint, & Almutias, Cappasve, pro Ecclesiæ instituto, & usu induant, quicumque Dignitates Canonicatusve in Ecclesia Cathedrali obtinent, & qui collegiatis Ecclesiis, quocumque nomine præpositi sunt: quibus recte, & decenter induti, inde ad statum sessionalem locum non turbulenter, sed quiete, & quod ejus fieri potest, bini veniant, atque ordine considant.

V. Nulla in hoc S. Caroli Concilio habetur de eo ritu mentio, ut scilicet, quemadmodum in nostra hac Rubrica præcriptum est, *prima die Synodi Pontifex summo mane cappam indutus ab universo Clero cum superpelliceis ad Ecclesiam pergat*. Quem ritum puto in hoc nostro hodierno Romano Pontificali adjunctum a Clemente VIII. Pontifice Maximo, cum in editis ante ipsum Romanis Pontificalibus nihil de ea re extet. Legimus siquidem in eo Titulo, qui inscribitur. *Ordo ad Concilium Provinciale, seu Synodum* (idest Diœcesanam) *celebrandum*, quod *Sacerdotes, & Clerici universi, qui ad Concilium Provinciale, seu Synodum de jure, vel consuetudine venire tenentur, conveniant in Civitate, vel alio loco, prout Pontifex ordinaverit: prima autem die Concilii, seu Synodi mane conveniunt in Ecclesia, in qua debet Concilium, seu Synodus celebrari, ubi Pontifex Missam audit*. Ubi nota, nullam fieri ejus ritus mentionem in nostra Rubrica præscripti, ut prima die Synodi Pontifex summo mane cappam indutus, ab universo Clero cum superpelliceis comitatus ad Ecclesiam pergat.

VI. Extat quidem ejus ritus vestigium in ms. Codice sancti Martialis Lemovicensis, qui ubi dixit, nullum laicorum debere interesse Synodo, sed clausis omnibus ostiis Ecclesiæ omnes Sacerdotes, & reliquos Clericos indutos Dalmaticis sedere, & jejunos expectare adventum Episcopi, hæc statim subdit: *Circa horam tertiam procedit ad eos Episcopus indutus vestimentis sacris, & cappa Romana, virgam pastoralem habens in manu. Præcedit eum Archidiaconus dalmatica indutus, tenens textum Evangelii, & Acolythi cum candelabris hinc, & inde, & alius cum thuribulo. Cum ad locum pervenerit, ubi parata est Cathedra ad sedendum, mittit Episcopus thymiama in thuribulo, & incensat Diaconus textum Evangelii, quod jam posuerat in quadrato ornato, quod fasistorium dicimus: post defert incensum ad odorem Episcopi, & qui Episcopo circumadstant. Deinde sedet Episcopus, & omnes Clerici post eum. Abbates, & Archidiaconi, & Archipresbyteri, & doctiores Clerici in circuitu Episcopi sedent. Abbatem S. Martialis jubet Episcopus juxta se consedere in alia Cathedra. Omnes Abbates ibi adstantes virgas pastorales tenent in manibus*. Placuit prolixum hunc locum describere, quod multos continet ritus, qui non ita passim in aliis mss. Pontificalibus inveniuntur.

VII. Est & aliud discrimen inter editos ante Clementem VIII. & hodiernum Romanum Codicem Pontificalem, quod juxta illorum præscriptum Pontifex, ubi ad Ecclesiam pervenit, in qua debet Synodus celebrari, Missam audit; juxta illud autem, quod in nostra hac Rubrica habetur, Pontifex quidem *celebrat Missam de Spiritu Sancto, & præbet Clero sacram communionem*. Missam Pontificalem ab Episcopo in prima Sessione Synodi celebrandam præscribit in suo Provinciali Concilio IV. Mediolanensi S. Carolus, *Constitutionum*, Parte II. Cap. *Quæ pertinent ad sanctissimum Missæ sacrificium,*

ciam, & divina officia; itemque in laudato Provinciali v. Mediolanensi Concilio, ubi statutum est, ut *primo Synodi die Episcopus processione solemni primum peracta, Missæ sacrificium celebret: tum precibus statis, & cæremoniis ad ejusdem Synodi inchoationem e Libro Pontificali rite adhibitis, sermonem Clero habeat eo de genere, quod Synodalibus tractationibus, & sanctæ disciplinæ accommodatum sit.*

VIII. De sermone habendo in Synodis innumera extant in antiquis Conciliis, Pontificalibus mss. Libris, & apud Scriptores Ecclesiasticos testimonia, quæ huc afferri, supervacaneum puto. Non omittendus tamen videtur ritus in ms. Codice S. Martialis Lemovicensis præscriptus, jubente enim Episcopo, dicebat Archidiaconus, *Jube Domne benedicere*, dataque ei ab Episcopo benedictione, legebat ipse Archidiaconus lectionem, sive de Epistolis S. Petri, vel de Homiliis S. Gregorii, & S. Augustini, & aliorum Doctorum, qui de ædificatione Ordinis pastoralis disserunt. Post finem lectionis, qui Episcopi arbitrio terminabatur, faciebat Episcopus ipse sermonem, vel ille, qui ab Episcopo jussus fuerat.

§. III.

Qua finita, paratur faldistorium ante medium Altaris juxta inferiorem gradum, per quem ad Altare ascenditur, & alia sedes in plano Altaris: (poterit tamen faldistorium suo tempore, loco secundæ sedis, cum tempus erit poni. Pontifex vero supra Rochettum, vel, si sit Regularis, supra Superpelliceum, Amictu, Stola, Pluviali rubeo, & Mitra pretiosa induitur: quibus paratus, Baculum pastoralem manu ferens, accedit coram Altari, Diacono, & Subdiacono paratis rubeis ornamentis, ac si in Missa servire deberent, ipsum hinc, & inde associantibus, & ibi ante faldistorium sibi paratum genuflexus deposita Mitra, incipit, Schola prosequente, Antiphonam Tono VIII. *Exaudi Domine, quoniam benigna est misericordia tua: & secundum multitudinem miserationum tuarum respice nos Domine*. Psalmus LXVIII. *Salvum me fac Deus &c.* Incepto Psalmo, sedet Pontifex accepta Mitra, & sic manet quousque finiatur Psalmus, & Antiphona repetatur.

COMMENTARIUS.

I. Quibus olim ornati vestibus, Episcopi, atque Presbyteri interessent Synodis, dictum a nobis fuit nostro I. Tomo Conciliorum in Prolegomenis, Capite XVI. Quod in nostra hac Rubrica præscriptum est, habetur quidem in ms. Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi. In ordine antiquo Romano, ac in aliis passim mss. antiquis Pontificalibus Libris nulla fit mentio de Ritibus, Antiphona, ac Psalmo in ipsa Rubrica præscriptis. Ex Romano ipso antiquo Ordine, cui Synodus Salegunstadiensis consonat, cautum est, ut Synodum ingrediens Episcopus, vel ejus Vicarius, primum salutet Clerum, & Populum, & versus in Orientem mediocri voce dicat hanc orationem: *Deus humilium visitator, qui nos fraterna dilectione consolaris, prætende societati nostræ gratiam tuam, ut per eos in quibus habitas, tuum in nobis sentiamus adventum. Per Dominum nostrum Jesum Christum*. Porro in Ordine agendi Synodum juxta ritum Ecclesiæ Senonensis, edito ab erudito Martene Libro III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. I. *De Conciliorum celebratione*, Ordine IX. post alios in ipsa Synodo adhibitos ritus, si Provincialis Synodus agebatur, sedente Archiepiscopo, Episcopus Carnotensis, si erat præsens, seu major Episcoporum post eum debebat incipere Antiphonam, *Exaudi nos Domine*, & Psalmum, *Salvum me fac*, cum *Gloria Patri &c.* Si vero Synodus erat Diœcesana, Præcentor Antiphonam ipsam, & Psalmum incipiebat.

II. Tandem ut alios omittam mss. Libros Pontificales, seu Rituales ex ms. Codice S. Martialis Lemovicensis in ordine celebrandi Concilium apud Lemovicum Urbem, initio Synodi Archidiaconus dalmatica indutus stans ante Altare excelsa voce dicebat Antiphonam, *Exaudi Domine*, cum Psalmo, *Salvum me fac Deus*: eoque finito, innuebat Primas cui volebat, aut de Episcopis, aut de Abbatibus, ut inciperet Litaniam modulando, quæ etiam in uno loco ab omnibus stantibus versis vultibus ad Altare, sive ad Orientem, dicebatur.

§. IV.

Finito Psalmo, & repetita Antiphona, Pontifex surgit, & deposita Mitra, & versus ad Altare dicit: *Adsumus Domine Sancte Spiritus, adsumus peccati quidem immanitate detenti, sed in nomine tuo specialiter aggregati: veni ad nos, adesto nobis, dignare illabi cordibus nostris: doce nos, quid agamus; quo gradiamur, ostende; quid efficiamus, operare. Esto solus & suggestor, &*

effi-

effector judiciorum nostrorum, qui solus cum Deo Patre, & ejus Filio nomen possides gloriosum: non nos patiaris perturbatores esse justitiæ, qui summe diligis æquitatem; ut sinistrum nos non ignorantiæ trahat; non favor inflectat; non acceptio muneris, vel personæ corrumpat: sed junge nos tibi efficaciter solius tuæ gratiæ dono, ut simus in te unum, & in nullo deviemus a vero; quatenus in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderamine pietatis justitiam, ut hic a te in nullo dissentiat sententia nostra, & in futuro pro bene gestis consequamur præmia sempiterna. Respondetur ab omnibus, *Amen.*

Oremus.

Omnipotens sempiterne Deus, qui misericordia tua nos incolumes in hoc loco specialiter aggregasti; mentes nostras, quæsumus, Paraclitus, qui a te procedit, illuminet, & inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius veritatem; cunctosque in tua fide, & charitate corroboret, ut excitati a temporali Synodo, proficiamus ad æternæ felicitatis augmentum. Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate ejusdem Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. ETsi neutra Oratio in hoc §. IV. descripta extet in Ordine antiquo Romano, in Concilio Salegunstadiensi, & in mss. non paucis Pontificalibus Libris, habetur nihilominus prima in vetusto ms. Codice Floriacensi, in ms. Pontificali Bisuntino, annorum circiter DCC. & in aliis multis sequioris ævi, præsertim vero in ms. Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, in quo, sicut in nostro hoc §. habetur, utraque oratio legitur. Juxta ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Parisiensis, annorum circiter CD. obseratis Ecclesiæ januis, atque in diuturno silentio Episcopo, ac Presbyteris residentibus, dicebat Archidiaconus: *Orate*; statimque agebatur Litania, omnesque incurvabantur, Episcopus æque ac Presbyteri, orantes diutius tacite cum fletibus, atque gemitibus. Tum surgens Episcopus, cunctis adhuc incurvatis, hanc palam ad Dominum orationem fundebat: *Adsumus Domine &c.* Sequebatur Hymnus: *Veni Creator Spiritus*, de quo nos infra suo loco.

§. V.

Finita Oratione, accepta Mitra, procumbit supra Faldistorium prædictum, aliis omnibus genuflectentibus, & Cantores dicunt Litanias; & postquam dictum fuerit: *Ut omnibus fidelibus defunctis &c.* ℟. *Te rogamus audi nos.* Pontifex surgit, & Baculum pastoralem in sinistra tenens, stans versus ad Synodum, dicit: *Ut hanc præsentem Synodum visitare, disponere, & bene ✠ dicere digneris.* ℟. *Te rogamus audi nos.* Producens signum Crucis pariter super omnes. Quo facto, iterum accumbit, Cantoribus Litanias perficientibus. Quibus dictis, surgunt omnes, & Pontifex, deposita Mitra, dicit stans versus ad Altare: *Oremus.* Et Ministri: *Flectamus genua.* ℟. *Levate.*

Da quæsumus Ecclesiæ misericors Deus, ut Spiritu Sancto congregata, secura tibi devotione servire mereatur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate ejusdem Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. LItanias in Synodorum celebratione cantandas præscribunt quidem nonnulli mss. Libri Pontificales, præsertim vero Vaticanus Gulielmi Durandi, qui & in eo ritu, sicut in ceteris passim cum nostro hodierno Pontificali Romano concinit. Ex Chartulario S. Romani de Blavia de modo celebrandæ Synodi in Abbatia S. Salvatoris de Blavia, *primo celebratur Missa Conventualis. Missa celebrata, Archidiaconus incipit Litaniam, cantando, iisque ad finem de singulis Sanctis quatuor, vel quinque. Qua finita sine intervallo ab ipso Episcopo, vel Presbytero Blaviæ, vel ab uno alio Presbytero incipitur:* Veni Creator Spiritus; *& dicitur totum Hymnum &c.* Expressius idipsum docet nos Ordo provincialis Concilii Senonensis apud Martenium Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus,*

To. II. N Cap.

Cap. 1. Ordine IX. ubi post Antiphonam, *Exaudi nos Domine*, & Pſalmum, *Salvum me fac &c.* ut ſupra in §. 111. habetur, ſancitum & illud eſt, ut ſtatim dicatur Litania, & cum ventum fuerit ad illum Verſiculum, *Ut Pontificem noſtrum &c.* ſurgat D. Archiepiſcopus, & dicat ter cum nota: *Ut huic ſacro præſenti Concilio adeſſe digneris, Te rogamus audi nos*. Tum mandat, ut ipſe Archiepiſcopus ſedeat, donec Litania fuerit finita per eum, qui incepit; eaque finita, ſurgat Archiepiſcopus ipſe, & ſe proſternat, incipiendo, *Veni Creator Spiritus*. Eadem ſervari jubet in Ordine ad agendam Diœceſanam Synodum. In Ordine antiquo Romano, aliiſque Pontificalibus non paucis, & in Selegunſtadienſi Synodo varii leguntur Pſalmi, & Orationes, imo etiam ſeptem Pſalmi, quos pœnitentiales vocant.

II. Dictum jam ſuperius fuit in Commentario ad §. 111. ſtatim poſt Antiphonam, *Exaudi Domine*, & Pſalmum, *Salvum me fac Deus*, ex ms. Codice S. Martialis Lemovicenſis, juſſu Primatis debuiſſe aliquem ex Epiſcopis, aut Abbatibus, qui Synodo intererant, modulando incipere Litaniam, quam in uno loco omnes ſtantes verſis vultibus ad Altare, ſive ad Orientem proſequebantur. Reſtat hic ea deſcribere, quæ ex eodem ms. Codice ſtatim ſequuntur: *Et cum finita*, inquit, *Litania fuerit, innuit Primas Archiepiſcopo, vel uni ex ſenioribus, ut dicat*: Oremus. *Tunc Diaconus dicit*: Flectamus genua. *Tunc omnes poſitis genibus diutius profundis gemitibus, & lacrymis orant, nec ante dicit Diaconus*, Levate, *quouſque jubeatur a Primate. Et poſtquam ſecrete diutius oraverint, incipiat Primas* v. *Pſalmos*. Ad Dominum cum tribularer, *pro pace, & ſalute totius Eccleſiæ; & finitis Pſalmis dicit Diaconus*, Levate. *Tunc omnes ſurgunt, & dicit Archiepiſcopus capitula, & preces pro pace, & tribulatione, & pro peccatis, & pro Rege, & pro Eccleſia, & pro ſemetipſis, & pro defunctis*: Da pacem Domine in diebus noſtris. Fiat pax in virtute tua. Da nobis Domine auxilium de tribulatione. Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur. Peccavimus cum Patribus noſtris. Domine non ſecundum peccata noſtra. Domine ſalvum fac Regem, Salvos fac ſervos tuos, & ancillas tuas. Mitte eis Domine. Salvum fac populum tuum Domine. Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos. Sacerdotes tui induantur juſtitiam. Oremus pro fidelibus defunctis. Domine exaudi orationem meam. *Et mox incipit orationem modulando, ita dicens*: Actiones noſtras quæſumus Domine. *Et dicat*: Per Dominum noſtrum. Huc uſque laudatus ms. Codex.

§. VI.

Deinde Pontifex accepta Mitra aſcendit ad ſedem ſibi paratam in plano Altaris, itaut in ea ſedens dorſum ſuum vertat ad Altare. Et imponit incenſum in thuribulum, & benedicit more ſolito. Diaconus Dalmatica indutus, præcedentibus, Thuriferario, & duobus Ceroferariis, & Subdiacono Tunicella induto, paramentis rubeis, benedictione accepta a Pontifice, cantat in loco convenienti.

Sequentia ✠ Sancti Euangelii ſecundum Lucam. Cap. IX.

In illo tempore. Convocatis Jeſus duodecim Apoſtolis, dedit illis virtutem, & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & ut languores curarent. Et miſit illos prædicare verbum Dei, & ſanare infirmos. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa etiam pulverem pedum veſtrorum excutite in teſtimonium ſuper illos. Egreſſi autem circuibant per caſtella, euangelizantes, & curantes ubique.

COMMENTARIUS.

I. Cantari conſuevisse Euangelia in Synodorum celebratione, docet nos Ordo antiquus Romanus, & Concilium Saleguſtadienſe, ac bene multi mſs. Libri Pontificales. Ex ipſo Romano Ordine, & Salegunſtadienſi Concilio habito anno MCCXXII. atque ex ms. Codice S. Martialis Lemovicenſis in ordine celebrandi Concilium, prima die cantanda erat a Diacono, & quidem ſolemniter Euangelii Lectio deſumta ex Euangelio S. Joannis Cap. XX. Verſiculo XIX. & ſeqq. *Cum eſſet ſero die illo una Sabbatorum, & fores eſſent clauſæ &c.* Sed audiamus antiquum Romanum Ordinem, quomodo ritum ipſum deſcribat poſt recitatam ab Epiſcopo orationem: *Deus humilium viſitator &c.* in Commentario ad §. 111. deſcriptam: *Tunc*, inquit, *procedens Diaconus cum Subdiacono, Thuribulo, & Ceroferariis duobus, benedicente Pontifice, legat Euangelium in ambone*: Cum eſſet ſero die illo &c. Recitari conſueviſſe Euangelium in ambone, fuſe oſtendimus in Opere noſtro, *De Codice Sancti Euangelii &c.* Lib. II. Cap. VI Dum illud autem cantatur, deponi debere ab Epiſcopis Mitram, & ab aliis quævis capitis operimenta, abunde ibidem probavimus Cap. XXI. & Cap. XXIV.

II. Juxta Pontificalium diverſitatem, diverſas invenio Euangelii lectiones in celebratione Synodorum cum pompa decantatas. Ex ms. Pontificali

cali insignis Ecclesiæ Parisiensis annorum circiter CD. in ordine qualiter Synodus ab Episcopo agatur, dicebatur primum Hymnus, *Veni creator spiritus &c.* una cum precibus, *Pater noster*. *Ave Maria*: tum vero ab Archidiacono legebatur Euangelium secundum Joannem, Cap. x. *In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Ego sum Pastor bonus. Bonus Pastor animam suam ponit pro ovibus suis &c.* Ex Chartulario S. Romani de Blavia, de modo agendæ Synodi in Abbatia sancti Salvatoris de Blavia, in quo fit mentio duplicis Synodi quotannis celebrandæ, Hyemalis nempe die Martis ante Festum Apostolorum Simonis, & Judæ, & Paschalis, die Martis post Dominicam in qua cantatur *Jubilate*, de illo quidem ritu monemur, ut nimirum in Paschali Synodo legendum sit Euangelium, *Ego sum Pastor bonus*: in hyemali vero Euangelium, *Designavit Dominus &c.* In ipso memorato ordine nulla aliorum Euangeliorum habetur mentio; ex quo satis liquet, uno tantum die consuevisse absolvi Synodum in dicta Abbatia S. Salvatoris de Blavia. Ceterum siquis antiquitatem Codicis hujus scire desiderat, est quidem initio xi. Seculi exaratus. Sic enim in fine laudati Ordinis ad agendum Synodum legimus: *Et hæc facta fuerunt in dicto loco, ... anno Domini MIII. in Synodo Paschali.*

III. Lecto Euangelio juxta veterem Romanum Ordinem, & Salegunstadiensem Synodum, descendente ab ambone Diacono, dicebat statim Pontifex, vel ejus Vicarius: *Sancta Maria, & omnes Sancti, & electi Dei intercedite pro nobis peccatoribus ad Dominum Deum nostrum, ut mereamur ab eo adjuvari, & salvari, qui vivit, & regnat in secula seculorum, Amen.* Sequuntur mox variæ preces, & orationes. Tum mandant, ut septem Psalmi pœnitentiales decantentur, eisque finitis, aliæ preces, & orationes dicantur, inter quas legitur illa, quæ descripta est §. iv. *Adsumus Domine Sancte Spiritus &c.*

§. VII.

Quo finito, liber Euangeliorum apertus per Subdiaconum portatur Pontifici per eum osculandus, qui & deinde incensatur. Quo facto, Pontifex ipse ante sedem suam prædictam, deposita Mitra, versus ad Altare, atque alii omnes in locis suis genuflectunt. Tum Pontifex sic genuflexus incipit cantando, Schola prosequente, Hymnum, *Veni creator Spiritus*. Et dicitur totus. Finito primo versu, Pontifex surgit usque ad finem Hymni: similiter omnes alii cum Pontifice surgunt.

COMMENTARIUS.

I. Quanta solemni cum pompa a Diacono sacris induto vestibus suo Ordini congruentibus decantandum sit Euangelium, vide Opusculum nostrum De Codice Sancti Euangelii &c. Lib. II. Cap. vii. & aliis sequentibus, præsertim vero Cap. xxvii. ubi de ritu exosculandi sacrum Codicem post ipsius lectionem nonnulla scitu digna enarravimus. Quod spectat Hymnum, *Veni creator Spiritus*, consuevisse & ipsum in celebratione Synodorum cani, ex cunctis pene Libris Pontificalibus liquet. Meminit ejus ritus Odo Episcopus Parisiensis in synodicis suis Constitutionibus, seculo xii. editis Cap. 1. *De modo, & tempore celebrandi Synodum*; ubi ita inquit; *In principio Synodi, antequam cantetur*, Veni creator Spiritus, *quæratur, utrum præsentes sint Abbates, & Sacerdotes, qui tenentur Synodo interesse. Et hoc facto incipiat Episcopus alta voce*: Veni creator. *Quo finito, dicuntur orationes &c.* Ubi nota, variis cum precibus, & orationibus, ut suo loco dicemus, celebrari jam olim Synodos fuisse solitas. Ex Chartulario S.Romani de Blavia de modo celebrandæ Synodi in Abbatia S. Salvatoris de Blavia, finito ipso Hymno, dici debuit Versiculus ille, *Emitte Spiritum Sanctum tuum, & creabuntur*; & oratio, *Deus, qui corda fidelium*. Tandem ex ordine agendæ Diœcesanæ Synodi Senonensis, cautum est, ut *Litania finita, incipiat D. Archiepiscopus*, Veni creator; *& dicat flexis genibus Mitra deposita*. Tum hæc addit: *Quo incepto statim reponatur Mitra, & residuum Hymni per assistentes decantetur. Quo finito, dicat Archidiaconus alta voce sic*: Orate. *Et prostratis omnibus, excepto D. Archiepiscopo, & Servientibus ei, qui dicat hanc orationem*, Adsumus &c.

§. VIII.

Expleto Hymno, omnes sedent in silentio, & Pontifex accepta Mitra sedens in sede prædicta supra in plano Altaris posita, eos, si placet, in hanc sententiam alloquitur: *Venerabiles consacerdotes, & Fratres nostri charissimi, præmissis Deo precibus, oportet, ut ea, quæ divinis officiis, vel sacris Ordinibus, aut etiam de nostris moribus, & necessitatibus Ecclesiasticis a nobis conferenda sunt, cum charitate, & benignitate unusquisque vestrum suscipiat, summaque reverentia quantum valet, Domino adjuvante, percipiat, vel quæ*

emendatione digna sunt, omni devotione unusquisque fideliter studeat emendare: & si cui forte, quod dicetur, aut agetur, displiceat, sine aliquo scrupulo contentionis, palam coram omnibus conferat: quatenus Domino mediante, & hoc ad optimum statum perveniat, itaut nec discordans contentio ad subversionem justitiæ locum inveniat, neque iterum in perquirenda veritate vigor nostri ordinis, vel sollicitudo tepescat.

§. IX.

Post allocutionem hujusmodi, vel prius, prout magis placuerit Pontifici, fit per aliquem virum doctum idoneum sermo, in quo tractatur da disciplina Ecclesiastica, de divinis mysteriis, & de correctione morum in Clero secundum ea, quæ Pontifici videbuntur. Et post sermonem querelæ, si quæ sunt, audiantur.

COMMENTARIUS.

I. EXtat hæc allocutio Episcopi in Ordine antiquo Romano, & in Concilio Salegunstadiensi, sed fere in fine ordinis observandi primo Synodi die. Etenim juxta ipsum Romanum Ordinem post orationem, *Adesto nobis quæsumus Domine &c.* tacentibus cunctis, ex Nicæno I. Generali Concilio Symbolum fidei a Diacono legebatur; qui etiam Alba indutus Codicem Canonum in medio proferens, capitula quædam ex variis Conciliis pronunciabat; eoque ritu peracto, Episcopus, vel ejus jussu Diaconus ipse Concilium alloquebatur cum exhortatione hujusmodi: *Ecce sanctissimi fratres præmissis Deo precibus fraternitatem vestram pia exhortatione convenio, & per divinum nomen obtestor, ut ea quæ a nobis de Deo, & sacris Ordinibus, vel sanctis moribus vobis fuerint dicta, cum summa reverentia perficere contendatis. Quod si forsitan aliquis vestrum aliter, quam dicta fuerint, senserit, in nostrum omnium collatione ea de quibus ipse dubitaverit, conferenda reducat, qualiter, Deo mediante, aut doceri possit, aut doceat. Deinde simili vos obtestatione conjuro, ut nullus vestrum in judicando aut personam accipiat, aut quolibet favore, vel munere pulsatus a veritate discedat; sed cum tanta pietate quicquid cœtui nostro se judicandum intulerit, tractate, ut nec discordans contentio ad subversionem justitiæ inter nos locum inveniat, nec item in perquirenda æquitate vigor nostri ordinis, vel solicitudo tepescat.*

II. Eadem esse videtur hæc allocutio, saltem quoad sensum, etsi quoad verba in multis variet, cum illa, quæ in nostro hoc §. habetur. Extat similis allocutio, seu admonitio, sed longe prolixior in ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Parisiensis annorum circiter CD. & in aliis plurimis antiquioribus Libris Pontificalibus, in quibus etiam, sicut & in Ordine antiquo Romano, & in citato Concilio Salegunstadiensi, habetur, quod *post hanc exhortationem quisquis Clericorum velit, conferat querelam. Et admonendi sunt, ut nullus ad Synodum veniat nisi jejunus, vel a cœtu communi secedat ante, quam generalis secessio adveniat: & sic quoque Synodus primæ diei solvatur.* De sermone habendo in Synodo dictum supra a nobis fuit. Est quidem ritus, quem passim antiqui pariter, & recentiores Libri Pontificales inculcant; eaque in re varia possent afferri exempla sermonum habitorum in Synodis; qui etiam ut plurimum sunt de Ecclesiastica disciplina, de divinis Mysteriis, ac de corrigendis moribus, præsertim Clericali militiæ addictorum. Sed de his iterum infra.

§. X.

Deinde Archidiaconus ex suggesto alta voce legit Decreta sacri Concilii Tridentini de residentia, & de professione Fidei, quam tunc emittent omnes, qui ad eam tenentur in manibus Pontificis juxta formam infra positam; item de eligendis examinatoribus, qui statim nominantur, & approbantur; & jurant in manibus Pontificis; demum de eligendis judicibus causarum, qui similiter proponuntur, ut supra. Postremo charitative monentur omnes, quod, durante Synodo, honeste se habeant in omnibus, & extra; ita quod eorum conversatio ceteris sit merito in exemplum. Quo facto, surgit Pontifex, & solemniter omnibus benedicit, dicens: *Sit nomen Domini benedictum &c.* more consueto: qua dicta, discedunt omnes.

FORMA JURAMENTI.

Ego N. firma fide credo, & profiteor omnia, & singula, quæ continentur in Symbolo

bolo fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet, Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem Cæli, & Terræ, visibilium omnium, & invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Et ex Patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum non factum consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de Cælis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine; & homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas. Et ascendit in Cælum sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos, & mortuos; cujus regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum Dominum, & vivificantem; qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi seculi. Amen. Apostolicas, & Ecclesiasticas traditiones, reliquasque ejusdem Ecclesiæ observationes, & constitutiones firmissime admitto, & amplector. Item sacram Scripturam juxta eum sensum, quem tenuit, & tenet sancta Mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu, & interpretatione sacrarum Scripturarum, admitto; nec eam unquam, nisi juxta unanimem consensum Patrum accipiam, & interpretabor. Profiteor quoque, septem esse vere, & proprie Sacramenta novæ legis, a Jesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria, scilicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam-unctionem, Ordinem, & Matrimonium; illaque gratiam conferre, & ex his Baptismum, Confirmationem, & Ordinem, sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque, & approbatos Catholicæ Ecclesiæ Ritus in supradictorum omnium Sacramentorum solemni administratione recipio, & admitto: omnia, & singula, quæ de peccato originali, & de justificatione in sacrosancta Tridentina Synodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter, in Missa offerri Deo verum, proprium, & propitiatorium sacrificium pro vivis, & defunctis; atque in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento vere, realiter, & substantialiter corpus, & sanguinem una cum anima, & divinitate Domini nostri Jesu Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis in corpus, & totius substantiæ vini in sanguinem, quam conversionem Catholica Ecclesia Transubstantiationem appellat. Fateor etiam, sub altera tantum specie totum, atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi. Constanter teneo Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari. Similiter & Sanctos una cum Christo regnantes venerandos, atque invocandos esse; eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum Reliquias esse venerandas. Firmissime assero Imagines Christi, ac Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum Sanctorum habendas, & retinendas esse, atque eis debitum honorem, ac venerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in Ecclesiam relictam fuisse; illarumque usum Christiano populo maxime salutarem esse affirmo. Sanctam Catholicam, & Apostolicam Romanam Ecclesiam omnium Ecclesiarum matrem, & magistram agnosco; Romanoque Pontifici Beati Petri Apostolorum Principis successori, ac Jesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo, ac juro. Cetera item omnia a sacris Canonibus, & Oecumenicis Conciliis, ac præcipue a sacrosancta Tridentina Synodo tradita, definita, & declarata, indubitanter recipio, atque profiteor; simulque contraria omnia, atque hæreses quascumque ab Ecclesia damnatas, & rejectas, & anathematizatas,

zatas, ego pariter damno, rejicio, & anathematizo. Hanc veram Catholicam Fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram, & inviolatam, usque ad extremum vitæ spiritum, constantissime, Deo adjuvante, retinere, & confiteri, atque a meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem N. spondeo, voveo, ac juro. Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia.

COMMENTARIUS.

I. INitium hujus Rubricæ est certe adjunctum nostro hodierno Romano Pontificali post editum Concilium Tridentinum, cujus Decreta de residentia, & de professione Fidei, ac de aliis negocia Ecclesiastica spectantibua, ex suggesto alta voce legere in hoc §. jubetur Archidiaconus. In editis ante Clementem VIII. Romanis Pontificalibus post allocutionem ab Episcopo faciendam iis verbis, *Venerabiles consacerdotes &c.* & sermonem ab aliquo Viro docto habendum de disciplina Ecclesiastica, de divinis mysteriis, & de correctione morum in Clero, hac Rubrica primus Synodi dies absolvitur: *Et mox post sermonem, querelæ si quæ sint, audiuntur. Postremo charitative monentur omnes, quod durante Concilio, seu Synodo ipsa, honeste se habeant in domibus, & extra; ita quod eorum conversatio ceteris sit merito in exemplum. Quo facto surgit Pontifex, & solemniter omnibus benedicit, dicens: Sit Nomen Domini benedictum &c.* more consueto, qua data, discedunt omnes.

II. Fuit vetus in celebrandis Synodis mos, ut Decreta quædam Conciliorum prius habitorum legerentur. Id quidem constat ex Concilio Toletano IV. Can. IV. in quo celebrandæ Synodi forma describitur: *Sicque omnibus*, inquit, *in suis locis in silentio considentibus, Diaconus Alba indutus Codicem Canonum in medio proferens, capitula de Conciliis agendis pronunciet: finitisque titulis, Metropolitanus Episcopus Concilium alloquatur, dicens:* Ecce sanctissimi Sacerdotes recitatæ sunt ex Canonibus SS. Patrum sententiæ de Concilio celebrando: si qua igitur quempiam vestrum actio commovet, coram suis fratribus proponat. *Tunc si aliquis quamcumque querelam, quæ contra Canonem agit, in audientia Sacerdotali protulerit, non prius ad aliud transeatur capitulum, nisi primum, quæ proposita est actio terminetur.* Habes & in hoc Canone alium morem proponendi, & audiendi, atque examinandi querelas in Synodis, adversus Episcopos, & Clericos, qui forte aliquem læserant. Est ritus, de quo passim sacræ Synodi, ac antiqui Libri Pontificales loquuntur.

III. Quomodo se Episcopi, ac Presbyteri se gerere in Synodis debeant, fuse diximus nostro I. Tomo Conciliorum, Cap. XXII. Ut autem aliqua & hoc loco dicamus, satis est hic recensere, quod in Concilio Mediolanensi V. statuit S. Carolus, ita inquiens: *Cum porro Clericalis ordinis homines omni tempore alios vitæ exemplo ad virtutem inflammare debeant; tum maxime, cum synodales actiones habentur, ita se gerant in verbo, in conversatione, in charitate, quemadmodum Apostolus monet, cum eos posuerit Deus in acquisitione salutis, atque in ædificationem, officii sui memores, ambulent digne Deo, sancteque, sicut decet Ministros Mysteriorum Dei, vivant. Nec vero, ut plerique solent, cum in Civitate sunt, per plateas vagentur; sed causam ob quam convocati sunt, tota animi cogitatione tunc attenti, in eo versentur, ut & Episcopo in ea actione puris, castisque precibus auxilium, & sibi, & populis salutarem inde fructum ferant.* Tum mandat, ut qui Sacerdotes sunt, singulis diebus, quibus Synodalis conventus habetur, Missæ sacrificium celebrent, reliqui Clerici saltem primo die Synodi, sacram communionem sumant; idque summo mane, facientes obsecrationes, orationes, & gratiarum actiones, postulationes pro sancta Ecclesia Dei, pro summo Pontifice, pro Principibus Christianis, pro uberrimo Synodalium, & aliarum pastoralium actionum fructu.

IV. Quoniam insuper prima, & maxima Pastorum cura versari debet in iis, quæ ad Fidem Catholicam, quam sancta Romana Ecclesia colit, & docet, &, *sine qua impossibile est placere Deo*, ut ait Apostolus in Epistola ad Hebræos Cap. XI. integre, inviolateque conservandam, pertinent, jure, ac merito Fidei formula a Pio IV. Pontifice Maximo præscripta adversus nostri temporis hæreses, adjuncta est nostro hodierno Romano Pontificali, ex cujus præscripto omnes, qui ad eam tenentur, in manibus Pontificis emittere debent. Est mos Ecclesiæ pervetustus, ut Patres initio Synodi Fidei formulam pro temporum necessitate editam profiterentur. Id enim passim, & sacra Concilia, & mss. Libri Pontificales præscribunt, quorum testimonia luculentissima supervacaneum est hic recensere.

V. Dicam ergo, quod ad rem nostram pertinet, in suo Mediolanensi Provinciali primo Concilio S. Carolus Borromæus statuit, dicens, ut nimirum, *qui in Synodum Diœcesanam convenire debent, in ea Synodo quæ primo quoque tempore celebrabitur, omnia & singula a sancto Concilio Tridentino definita, & statuta palam recipiant; veram obedientiam summo Romano Pontifici spondeant; simulque hæreses omnes publice detestentur, & anathematizent; Fidem profitentes eisdem verbis, quibus ex formula a Sanctissimo D. N. Pio IV. Pontifice Maximo præscripta, Nos, & Coepiscopi nostri initio hujus sanctæ Synodi jurati præstitimus, & professi sumus, etiamsi antea in Diœcesana Synodo id officium ad exequenda jussa Tridentini Concilii, quacumque ratione, & modo obierint.* Habitum est hoc I. Provinciale Concilium Mediolanense a sancto Carolo Mediolanensi Antistite anno MDLXV. paulo post celebratam Tridentinam Synodum Oecumenicam.

VI. Fidei professionem juxta formam a Pio IV. præscriptam in Conciliis emittendam, mandat quidem inter alios in sua Romana Lateranensi Synodo anni MDCCXXV. Benedictus XIII. Tit. I. *De*

summa

summa Trinitate, & Fide Catholica, Cap. 1. ubi etiam varias personas recenset, quæ ad illam emittendam extra Synodales conventus tenentur. I. inquit, *Episcopi, aliique de Clero recens Ecclesiastici de beneficio provisi, aut sacris Ordinibus initiati, in Diœcesana Synodo, primo celebranda*. II. *Dignitates, & Canonicatus obtinentes, post acceptam possessionem, tum in manibus Episcopi, vel ejus Vicarii Generalis, tum in Capitulo infra bimestre*. III. *Beneficia cum animarum cura habentes, post ipsorum possessionem, infra idem tempus in manibus tantummodo Episcopi, vel Vicarii Generalis, prout & in alterutrius manibus*. IV. *Quicumque alia beneficia obtinentes*. V. *Item novus Vicarius Generalis: Vicarii Foranei: Procuratores, & Promotores Fisci Episcopalis; Cancellarii, ceterique Ministri ejusdem Curiæ*. VI. *Novi concionatores, etiam Regulares*. VII. *Novi Confessarii, etiam Monialium*. VIII. *Docentes publice, vel privatim Theologiam, Philosophiam, Jus Canonicum, aut Civile, vel inferiores quaslibet disciplinas, etiam Grammaticam*. IX. *Ac tandem medicinam, & chirurgiam exercentes*.

VII. Quod tandem solemnem benedictionem spectat ab Episcopo omnibus impertiendam post absolutum Synodale primi diei judicium, ex ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Parisiensis annorum circiter CD. *surgens Archidiaconus alta voce* dicebat: *In nomine Domini nostri Jesu Christi eamus in pace*: Statimque Episcopus istam benedictionis formulam pronuntiabat. *Qui dispersos congregat, hic vos, & ubique custodiat, amen. Et non solum vos custodiat, sed oviam suarum idoneos custodes efficiat, amen. Et cum summo Pastore Christo de gregum suorum pastione gaudeatis, amen*. Vide in appendice formula ms. Pontificalis Barensis.

§. XI.

Secunda die convenientibus iterum omnibus in Ecclesia, finita Missa, Pontifex paratus ut supra, procedit coram Altari, Diacono, & Subdiacono paratis, ut supra, ipsum associantibus, & ibi in Faldistorio ante medium Altaris, juxta inferiorem gradum ibi parato genuflexus, deposita Mitra, inchoat, Schola prosequente, Antiphonam, ton. VIII. *Propitius esto peccatis nostris Domine, nequando dicant gentes, ubi est Deus eorum*. Finita Antiphona, & incepto Psalmo, sedet Pontifex, reassumta Mitra usque ad finem Psalmi. Psalmus LXXVIII. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam &c.*

COMMENTARIUS.

I. SI ms. Pontificale Vaticanum Guliemi Durandi, aliaque pauca excipias, nullibi Antiphonam, ac Psalmum in hac Rubrica præscriptum invenies, secundo Synodi die canendum. In editis Romanis ante Clementem VIII. Pontificalibus Psalmus ipse LXXVIII. *Deus venerunt gentes &c.* a nono versiculo incipit, nempe *Adjuva nos Deus salutaris noster &c.* Juxta antiquum Romanum Ordinem, & Concilium Salegunstadiense anni MXXII. *Secunda die, quando Episcopus, vel ejus Vicarius Synodum ingreditur, in loco suo stans*, dicit: *Dominus vobiscum*: cum oratione: *Deus qui nobis in famulis tuis præsentiæ tuæ signa manifestas, mitte super nos spiritum charitatis, ut in adventu fratrum, conservorumque nostrorum, gratia nobis tuæ largitatis augeatur. Per*. Sequitur deinde Euangelii lectio, de qua nos suo loco dicemus.

§. XII.

Deinde finito Psalmo, & repetita Antiphona, Pontifex, deposita Mitra, surgit, & stans versus ad Altare, dicit. *Oremus*.

Nostrorum tibi Domine curvantes genua cordium, quæsumus, ut bonum, quod in nobis a te requiritur, exequamur, scilicet, ut prompta tecum solicitudine gradientes, discretionis arduæ subtile judicium faciamus, ac misericordiam diligentes, clareamus studiis tibi placitæ actionis. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*. *Oremus*.

Mentibus nostris quæsumus Domine Spiritum Sanctum benignus infunde: quatenus in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderamine pietatis justitiam, ut hic a te in nullo dissentiat voluntas nostra, sed semper rationabilia meditantes, quæ tibi sunt placita, & dictis exequamur, & factis. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate ejusdem Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. *Amen*. *Oremus*. Et Ministri dicunt. *Flectamus genua*. ℟. *Levate*.

Deus,

Deus, qui nos justitiam loqui, & quæ recta sunt præcipis judicare; tribue nobis, ut neque iniquitas in ore, nec pravitas inveniatur in mente; ut puro cordi purior sermo consentiat, ostendatur in opere justitia, neque appareat dolus in lingua, sed ex corde veritas proferatur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. EST quoddam editum Romanum Pontificale Lugduni anno MDXLII. in quo tres quidem descriptæ orationes leguntur; cum ceteroqui prima oratio in Pontificali Romano Venetiis edito apud Juntas anno MDLXXII. desideretur. In ms. Parisiensis Ecclesiæ Pontificali annorum CD. pro secunda die Synodi, prima sola oratio, *Nostrorum tibi Domine &c.* legitur. In Ordine antiquo Romano, & Concilio Salegunstadiensi pro secunda Synodi die legitur primum oratio, *Deus, qui nobis in famulis tuis &c.* ut in Commentario ad §. XI. descripta; tum Euangelium: *Designavit Dominus & alios septuaginta duos &c.* deinde variæ preces, & orationes, nulla tamen ex iis quæ in nostro §. habentur. Sed vide integrum hunc Ordinem Romanum infra in Appendice.

§. XIII.

Post hæc Pontifex accepta Mitra, ascendit ad planum Altaris, & sedet in sede, seu Faldistorio ibidem sibi parato. Tum accedit Diaconus cum thuriferario, & Pontifex imponit incensum: deinde Diacono benedicit, qui procedens ad locum consuetum signat, incensat, & cantat Euangelium, ut heri, Pontifice ante sedem prædictam sine Mitra verso ad Diaconum stante.

Sequentia Sancti Euangelii secundum Lucam. Cap. x.

In illo tempore: designavit Dominus & alios septuaginta duos: & misit illos binos ante faciem suam in omnem Civitatem, & locum, quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Ite: Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam salutaveritis. In quamcumque domum intraveritis primum dicite: pax huic domui; &, si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem ad vos revertetur. In eadem autem domo manete edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quamcumque civitatem intraveritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis: & curate infirmos, qui in illa sunt; & dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei.

COMMENTARIUS.

I. IDem hoc Euangelium secunda Synodi die a Diacono solemniter decantandum legitur quoque in Ordine antiquo Romano, & in Concilio Salegunstadiensi. In ms. Pontificali Ecclesiæ Parisiensis istud Euangelium dicendum præscribitur tertia Synodi die, pro secunda enim diei mandat Euangelium secundum Matthæum, Capite v. *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Vos estis sal terræ &c.* vel Euangelium istud secundum Lucam Cap. VI. *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Estote misericordes &c.* In Ordine Diœcesanæ Synodi ab Archiepiscopo Senonensi celebrandæ, secundum cujus præscriptum una sola die videtur celebrari Synodus, Euangelium in hoc nostro §. descriptum legendum sancitur. Postquam enim dixit debere primum in media navi Ecclesiæ Senonensis parari sedilia cum pannis sericeis pro præsidentibus in Synodo, itemque sedem D. Pontificis in medio positam in eminentiori, & altiori gradu aliis sericiis pannis parari; ac deinde, ut Missa primitus celebrata per eum, veniat idem Pontifex Pontificalibus indumentis cum Pallio, ut in Missa, ornatus ad Cathedram; ita statim de ipso Euangelio cantando, ac de ritibus in ejusdem lectione servandis subjungit: *D. Archiepiscopo sedente in Cathedra sua, Præcentore, & Archidiacono cappis sericeis indutis, sibi ad dextram, & ad sinistram partem assistentibus, & Abbatibus in Cappis, & Baculis pastoralibus, & Decanis ruralibus in sedibus altioribus circumquaque, ceteris vero Curatis in inferioribus residentibus per plateam, præsentibus, debet Archidiaconus Senonensis venire, si sit præsens, vel alius loco sui cum Subdiacono, Cruce, Cereis, & Libro, Thuribulo,*

ribulo, & incenso, & debet petere benedictionem ab Archiepiscopo: qua obtenta, legit Euangelium: Designavit Dominus & alios septuaginta duos &c. *Quo incepto, surgat D. Archiepiscopus, & eodem Euangelio perlecto, Subdiaconus deferat Librum ad Archiepiscopum, & tradat Archidiacono, & Archidiaconus D. Archiepiscopo ad osculandum, & osculando, Mitram suam faciat per Capellanum sibi servientem removeri, & nulli alii tradatur Liber osculandus.* Jam non modo dum Episcopus Euangelium osculatur, verum etiam dum illud a Diacono cantatur, debere Episcopum ipsum fine Mitra stare constat ex hoc nostro §. XIII, estque antiqua Ecclesiæ disciplina, ut caput ad lectionem S. Euangelii aperiatur, quemadmodum a nobis ostensum fuit in Opere, *De Codice Sancti Euangelii &c.*, Lib.II. Cap.XXIV. ubi varia exempla, & veterum cam in rem testimonia adduximus.

§. XIV.

Quo finito, & per Pontificem Libro osculato, & ipso incensato, Pontifex sine Mitra, ante sedem prædictam, versus ad Altare, & aliis omnibus in suis locis genuflexis, incipit, Schola prosequente, Hymnum: *Veni creator Spiritus*. Et dicitur totus, quem Schola prosequitur, ut in primo die. Finito primo Versu, Pontifex surgit, stans versus ad Altare detecto capite usque ad finem Hymni. Simili modo faciunt omnes alii.

§. XV.

Expleto Hymno, omnes sedeant in silentio. Tunc Pontifex sedens in sede prædicta, cum Mitra, Synodum his verbis alloquitur, si velit: *Venerabiles, & dilectissimi fratres nostri, oportet, ut sicut hesterna die admonuimus benignam mansuetudinem vestram: de divinis officiis, aut sacris Altaris gradibus, aut etiam de moribus, aut necessitatibus Ecclesiasticis, quæcumque emendanda, vel renovanda sunt, charitas omnium vestrum, ubicumque noverit aliqua emendatione condigna, in medium proferre non ambigat; ut per vestræ charitatis studium, Domino largiente, ad optimum perveniant statum, ad laudem, & gloriam Nominis Jesu Christi Domini nostri.*

COMMENTARIUS.

I. Finito Euangelio, peractisque ritibus, qui ad ejus finem fieri solent, ex ms. Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi omnia fiunt, quæ in his nostris §§. descripta sunt. Mandat vero ms. Pontificale Ecclesiæ Parisiensis, ut post hæc, per ordinem, sicut prius, cuncti in suis residеant sedibus, cosque deinde alloquatur Episcopus. Antiquus Romanus Ordo, & Concilium Salegunstadiense post decantatum Euangelium hæc servanda præscribunt: *Deinde dicat Pontifex, vel ejus Vicarius preces*: Sancta Maria, & omnes Sancti &c. *sicut superius. Tunc omnes prostrati pro peccatis decantent hos Psalmos*: Domine ne in furore. Benedixisti. Inclina Domine. *Cum* Kyrie eleison, *&* Pater noster, *& precibus istis*: Ego dixi Domine. Convertere Domine. Adjutorium nostrum. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Precibus nostris quæsumus Domine aurem tuæ pietatis accommoda, & orationes supplicum, occultorum cognitor benignus exaudi, ut, te largiente, ad vitam perveniant sempiternam. Per.

II. Hæc quidem ad verbum ex ipso antiquo Romano Ordine, & ex Concilio Salegunstadiensi ubi sola recitata oratio desideratur. Ex utroque autem cautum est, ut postea decantentur Psalmi isti pro Regis, Reginæ, & aliorum Regni Primatum sospitate, nempe, *Domine quid multiplicati sunt. Exaudiat te Dominus. Deus auribus nostris*. Cum *Kyrie eleison*, & *Pater noster*. Cum precibus istis: *Domine, Salvum fac Regem. Esto ei Domine turris fortitudinis. Salvum fac populum tuum Domine. Fiat pax in virtute tua. Exurge Domine adjuva nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum*. Sequuntur mox orationes, quarum prima in Ordine antiquo Romano hæc est; *Quæsumus omnipotens Deus, ut famulus tuus Rex noster, qui tua miseratione suscepit Regni gubernacula, virtutum etiam omnium percipiat incrementa, quibus decenter ornatus, & vitiorum monstra devitare, & ad te, qui via, veritas, & vita es, gratiosus valeat pervenire. Per.* Altera oratio: *Deus Regnorum omnium, & Christiani maxime protector Imperii, da servo tuo Imperatori nostro triumphum virtutis tuæ scienter excolere, ut qui tua constitutione est princeps, tuo semper munere sit potens*. Tertia: *Guberna Domine famulam tuam, & tuis beneficiis semper accumula, ut & præsentis vitæ subsidiis gaudeat, & æternæ. Per.* Quarta: *Prætende Domine famulis tuis dexteram cælestis auxilii, ut te toto corde perquirant, & quæ digne postulant, consequi mereantur. Per.*

III. In memorato Salegunstadiensi Concilio duæ ex his tantum extant orationes, secunda scilicet, & quarta. In eo autem vetus Ordo Romanus, & Concilium istud conveniunt, quod mandant, ut deinde pro infirmis, & salute totius Ecclesiæ istos Psalmos decantent: *Beatus, qui intelligit. Domine Deus salutis meæ. Domine refugium*. Cum *Kyrie eleison*, & *Pater noster*. Cum pre-

precibus istis: *Castigans castigavit me Deus. Nihil proficiet inimicus in eo. Exurge Domine, adjuva nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Deus infirmitatis humanæ singulare præsidium, auxilii tui super infirmos famulos suos, & famulas suas ostende virtutem, ut ope misericordiæ tuæ adjuti, Ecclesiæ tuæ sanctæ repræsentari mereantur. Per*. Sequitur in Ordine antiquo Romano alia oratio, quæ in Concilio ipso Salegunstadiensi non habetur, estque hujusmodi: *Ascendant ad te Domine preces nostræ, & ab Ecclesia tua cunctam repelle nequitiam. Per*. Addit mox Ordo ipse Romanus, ut omnes laici, & mulieres egrediantur, & legatur Homilia S. Gregorii incipiens a versu isto: *Messis quidem multa*, usque ad ea verba: *patres esse minime recognoscunt*. De egressu laicorum, & mulierum a Synodi loco, qui est Ecclesia, nil quidem ait Salegunstadiense Concilium, in ceteris cum Ordine antiquo Romano consonat, quemadmodum & in his, quæ statim sequuntur: *Tunc si Clerici querelam non habeant conferendam, laici intromittantur. Illis etiam audientibus lectio Nicæni Concilii recitetur.* Judices nonnisi jejuni leges, & judicia discernant. *Quisquis ex laicis habet querelam, Judicibus proferat; & Synodus secundæ diei sic solvatur*.

§. XVI.

Post allocutionem hujusmodi, vel prius, si magis placet Pontifici, fit sermo per aliquem doctum idoneum, in quo iterum tractetur de disciplina Ecclesiastica, & aliis, de quibus Pontifici videbitur. Deinde Archidiaconus alta voce legit Apostolicas Constitutiones ibi non promulgatas, vel alias pro Pontificis arbitrio. Quo finito leguntur Constitutiones per Synodum approbandæ: quibus lectis, habito scrutinio, quæ placent, per Patres confirmantur. His peractis, Pontifex surgens benedicit omnibus solemniter, ut heri. Deinde omnes discedunt.

COMMENTARIUS.

I. Plura quæ in hoc §. continentur, dicta superius sunt. Quod peracto sermone, Archidiaconus, vel Episcopus silentium indicet, & deinde idem Archidiaconus, vel Canonicus Diaconus decreta lecturus, ad Episcopum accedat, a quo illa, quæ legenda sunt, cum acceperit, de suggesto alta voce pronunciet, præscribit quidem in suo Provinciali v. Mediolanensi Concilio S. Carolus, Cap. quod inscribitur: *Quæ ad Synodum congregationesque alias clericales, & visitationem attinent*: in quo multa extant, quæ non modo hanc Rubricam, sed & integrum Titulum illustrant. Quod benedictionem spectat ab Episcopo solemniter præstandam, cautum est ex ms. Parisiensis Ecclesiæ Pontificali, ut hora sexta, vel nona expleta, pronuntiante Archidiacono, *In nomine Domini nostri Jesu Christi eamus in pace*, Episcopus hanc benedictionis formulam elargiatur: *Dominus mentis, & linguæ corporalis, & spiritualis det vobis incrementa gratiæ sacerdotalis. Amen. Atque nobis ad dexteram constitutis participium cælestis tribuat Regni. Amen. Quod ipse præstare dignetur, qui nos ante constitutionem mundi prædestinatos, & ante finem seculi justificatos, præscivit, per infinita secula seculorum. Amen*.

§. XVII.

Die tertia conventione facta in Ecclesia, finita Missa, Pontifex paratus, ut heri, assistentibus sibi Diacono, & Subdiacono paratis, genuflexus in Faldistorio, juxta inferiorem gradum ante medium Altaris sibi parato, deposita Mitra incipit, Schola prosequente, Antiphonam: *Exaudi nos Domine, quoniam benigna est misericordia tua: & secundum multitudinem miserationum tuarum respice nos Domine*. Psalmus LXVIII. *Salvum me fac Deus*. Et dicitur totus. Incepto Psalmo Pontifex sedet, & accipit Mitram, sic manens, quousque Psalmus finiatur, & Antiphona repetatur; qua repetita, deposita Mitra surgit, & stans versus ad Altare dicit.

Oremus.

Ad te, Domine, interni clamoris vocibus proclamantes, unanimiter postulamus, ut respectu tuæ gratiæ solidati, præcones veritatis efficiamur intrepidi, tuumque valeamus verbum cum omni fiducia loqui. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. ℟. *Amen*.

Ore-

Oremus.

Omnipotens sempiterne Deus, qui sacro verbi tui oraculo promisisti; ubi duo, vel tres in nomine tuo congregati essent, te medium fore: adesto cœtui nostro propitius, & cor nostrum illumina misericors, ut a bono misericordiæ tuæ nullatenus aberremus, sed rectum justitiæ tuæ tramitem in omnibus teneamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. Amen.

Oremus. Et Ministri dicunt: *Flectamus genua. ℟. Levate.*

Deus, qui populis tuis, & indulgentia consulis, & amore dominaris: da spiritum sapientiæ tuæ, quibus dedisti regimen disciplinæ; ut de profectu sanctarum ovium fiant gaudia æterna pastorum. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate ejusdem Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. Amen.

COMMENTARIUS.

I. EXtat hæc quidem Rubrica cum Antiphona, & Psalmo, ac duabus tantum orationibus, secunda nimirum, & tertia in editis ante Clementem VIII. Pontificalibus, ubi tertia die Synodus agitur. Legitur prima oratio in ms. Pontificali Ecclesiæ Parisiensis, sed absque Antiphona, & Psalmo. In Ordine antiquo Romano, & in Concilio Salegunstadiensi, & in nonnullis etiam Pontificalibus Libris præscriptum est, ut tertia die, cum Episcopus, aut ejus Vicarius, ut in ceteris diebus, Synodum ingreditur, dicat, *Dominus vobiscum*; & orationem istam: *Protege Domine quæsumus nos famulos tuos subsidiis mentis, & corporis, & spiritualibus enutriens alimentis propitius redde securos ab hostibus universis. Per Dominum nostrum Jesum Christum.* Jam alibi notatum est, Ordinem Romanum toties in hoc Titulo a nobis laudatum illum esse, in quo de ritu agendæ Synodi Provincialis agitur, quem integrum infra in Appendice referemus.

§. XVIII.

Post hæc Pontifex, accepta Mitra, ascendit ad planum Altaris, sedens in sede, seu faldistorio ibidem ibi parato. Tum accedit Diaconus cum Thurifcrario, & Pontifex imponit incensum: deinde benedicit Diacono, qui procedens ad locum consuetum signat, incensat, & cantat Euangelium, ut heri, Pontifice ante sedem prædictam sine Mitra verso ad Diaconum stante.

Sequentia sancti ✠ Euangelii secundum Matthæum. Cap. XVIII.

In illo tempore: dixit Jesus discipulis suis: Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum: si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, aut duos, ut in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus. Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata, & in Cælo; & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in Cælo. Iterum dico vobis: quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quacumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in Cælis est. Ubi enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum dixit: Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies? dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies; sed usque septuagies septies.

§. XIX.

Quo finito, & per Pontificem Libro osculato, & ipso incensato, Pontifex sine Mitra ante sedem prædictam versus ad Altare, atque aliis omnibus in locis suis genuflexis, incipit, Schola prosequente, Hymnum: *Veni creator Spiritus.* Et dicitur totus. Finito primo versu, Pontifex surgens stat ver-

sus ad Altare detecto capite usque ad finem Hymni. Simili modo faciunt omnes alii.

COMMENTARIUS.

I. Euangelium, quod tertio Synodi die ex ms. Pontificali Ecclesiæ Parisiensis annorum circiter CD. desumtum est ex Cap. x. Euangelii S. Lucæ: *In illo tempore designavit Dominus Deus &c.* Ex Ordine tamen antiquo Romano, & ex Concilio Salegunstadiensi sancitum est, ut legatur Euangelium Matthæi, Cap. ix. *Circuibat Jesus omnes civitates, & castella &c.* Deinde sequebantur Psalmi pro defunctis, *Verba mea, Domine ne in furore tuo* I. *Ad te Domine levavi.* Cum *Kyrie eleison*, & *Pater noster*, ac precibus istis: *Requiem æternam dona eis Domine. In memoria æterna erunt justi. A porta inferi. Dominus vobiscum. Oremus. Inveniant quæsumus Domine animæ famulorum, famularumque tuarum omnium in Christo quiescentium lucis æternæ consortiam, qui in hac luce positi tuum consecuti sunt sacramentum. Per.* Rursus pro irreligiosis & isti Psalmi decantabantur: *Ad te clamabo. Benedicam Domino. Deus venerunt gentes. Voce mea.* Cum *Kyrie eleison*, & *Pater noster*, ac precibus istis: *Fiat pax in virtute tua. Ostende nobis Domine misericordiam tuam. Deus tu conversus vivificabis nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Deus, qui infideles deseris, & juste indevotis irasceris, populum tuum quæsumus ad te converte propitius, ut qui te per duritiem irreligiosæ mentis semper offendunt, ad sancta officia promerenda, tuæ miserationis gratia inspirante, convertat. Per.* In Ordine Romano hæc alia Oratio sequitur, quæ in ipso Salegunstadiensi Concilio desideratur: *Deus, qui errantibus, ut in viam possint redire justitiæ, veritatis tuæ lumen ostendis: da cunctis, qui Christiana professione censentur, & illa respuere, quæ huic inimica sunt nomini, & ea quæ sunt apta sectari. Per.* Tum mandat, ut si quæ sint quæstiones, vel querelæ conferantur, & sic Synodus tertiæ diei solvatur. Idipsum præscribit Concilium Salegunstadiense post recitatam orationem, *Deus qui infideles deseris &c.* Cetera quæ in §. xix. descripta sunt, extant quidem in editis omnibus ante Clementem VIII. Pontificalibus, & in ms. Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi annorum circiter D.

§. XX.

Expleto Hymno, omnes sedent in silentio. Tunc Pontifex sedens in sede prædicta cum Mitra Concilium, seu Synodum his verbis alloquitur, si velit. Poterit tamen hujusmodi allocutionem omittere, & quod ejus loco, si placebit, per aliquem doctum idoneum, de his quæ in allocutione continentur, & aliis opportunis sermo fiat, committere: *Venerabiles, & dilectissimi Fratres. Convenit, ut ea quæ de Ecclesiasticis officiis, & sacerdotalibus gradibus, vel etiam Canonicis sanctionibus propter diversas occupationes, aut, quod negare non possumus, propter nostram, aliorumque desidiam, non tam plene, ut oportet, exsecuta sunt; omnium nostrum unanimi consensu, & voluntate requirantur, & humiliter coram charitate vestra recitentur; ut quæ digna sunt emendatione, ad meliorem statum, auxiliante Domino, perducantur. Et cui fortasse aliquid, quod digestum est, displicet charitati vestræ, cum benignitate, & modestia intimare non differat; quatenus totum quod Synodali conventione nostra statutum fuerit, vel renovatum, absque omni contrarietate, concordia sanctæ pacis, ab omnibus æque custodiatur, ac teneatur ad augmentum æternæ beatitudinis omnium nostrum.*

COMMENTARIUS.

I. Varios sermones in Synodis habitos, Synodorum plurimarum Acta nos docent. Lectu quidem sunt digni sermones quidam in diversis Conciliis recitati, qui inter opera Sancti Bernardi extant, Volumine III. ultimæ editionis Venetæ anni MDCCXXVII. columna 818. & sequentibus plurimis: itemque sermones duo eruditissimi æque, ac Religiosissimi beati Humberti de Romanis, Ordinis Prædicatorum quinti Generalis Magistri, Lib. II. *De modo promte cudendi sermones*, Tractatu II. Num. I. & II. quorum alterum in Conciliis, alterum in Synodis habendum concinnavit. Aureum hoc Opus, atque rarissimum ab erroribus expurgatum pene innumeris, ac Notis auctum, elapso anno Romæ Nos typis mandavimus, quia nimirum lectu dignum censuimus ab Episcopis, Parochis, Concionatoribus, atque ab omnibus sacrorum Rituum studiosis; dicavimusque Reverendissimo Patri F. Thomæ Ripoll memorati Ordinis Prædicatorum Magistro, quod ipse Ordo de nostra Congregatione Oratorii in Ædibus primum S. Hieronymi Charitatis a S. Philippo Nerio anno MDLVIII. fundatæ optime meritus sit, præsertim vero, quod Sanctus Pius V. Pontifex Maximus Dominicanæ Familiæ alumnus, optimis relationibus duorum ejus-

ejuſdem Familiæ Fratrum, Sacræ Theologiæ Magiſtrorum, vivæ vocis oraculo, ut dici aſſulet, anno MDLXX. approbavit.

II. Sed hiſce omiſſis, ut alios ſileam zelantiſſimos Eccleſiarum Paſtures, conſueverunt quidem in ſuis Synodis tam Provincialibus, quam Diœceſanis ſermones ipſimet facere ad Clerum, S. Carolus Archiepiſcopus Mediolanenſis, & Benedictus XIII. Pontifex Maximus, uti videre eſt in Actis Eccleſiæ Mediolanenſis, & in variis Beneventanæ Eccleſiæ Conciliis, quam triginta, & octo annis Benedictus ipſe, antequam creatus eſſet Pontifex Maximus, ſumma vigilantia rexerat. Hos imitatus Vir Clariſſimus Dionyſius Pieragoſtini, ubi in ſua Septempedana Eccleſia Synodos habuit, non aliorum miniſterio uſus eſt, qui in Synodis ſuis ſermones facerent, ſed ipſemet concionatus eſt. Vide memorati Epiſcopi Synodum Septempedæ habitam anno MDCCXXXIII. Dominica ſecunda poſt Paſcha, & duabus ſequentibus Feriis XIX. XX. & XXI. menſis Aprilis.

III. Quod non modo Epiſcopi in ſuis Synodis, ſed etiam alii eorum juſſu in eiſdem ſermones haberent, præter ſermones Petri Bleſenſis, & aliorum in Synodis habitos, celebre eſt, quod narrat Thomas Cantipratanus Lib. I. *De apibus*, Cap. XX. de concione facta a quodam Clerico in Synodo per mandatum diaboli, ſic inquiens: *Sed & illud ſolemne miraculum ad terrorem omnium Prælatorum enarrabo: Clericus quidam in Synodo Epiſcoporum prædicare compulſus anguſtiabatur non modicum, quidnam digne poſſet coram tot Prælatis Eccleſiæ prædicare. At ubi aceeſſurus in oratione jaceret, venit ad eum diabolus, & dixit ei:* Quid anguſtiaris iſtis Clericis prædicare? dicas eis iſtud, & non aliud: Principes infernalium tenebrarum, Principes Eccleſiæ ſalutant: læti omnes nos gratias eiſdem referimus, quia cum ipſis eorum nobis afferuntur ſubditi, & per eorum negligentiam ad nos devolvitur totus pariter fere mundus. Invitus quidem tibi dico, quod dico, ſed Altiſſimi juſſione coactus. *Reſpondit Clericus:* Mihi quidem, ſi hæc eis retulero, non credent. *Tunc diabolus tangens maxillam ejus.* Ecce, *ait*, ſignum, nigredo inſolita faciei. Hanc, antequam prædices, non contingas, quia fruſtra: poſt prædicationem vero aqua benedicta delebis. *Proceſſit ergo Clericus in Synodo prædicaturus; & admirantibus cunctis in ſigno indito faciei, tantum illa, quæ ſibi juſſa ſunt, recitavit, & ad horrorem maximum cunctorum corda permovit. Hæc anno ab incarnatione Domini M. CC. XLVIII. fuerunt Pariſiis coram omni Clero, & Populo ſolemniter recitata.* Hactenus Cantipratanus, cui fides profecto adhibenda, fuit enim vir doctus ex inclito Ordine Prædicatorum, ſeculoque ipſo XIII. floruit.

§. XXI.

Poſt hæc leguntur conſtitutiones, ſi quæ ſint, per Synodum approbandæ: quibus lectis, & per Patres, ſi placet, confirmatis, atque omnibus terminatis, Pontifex ſedens cum Mitra, omnium orationibus ſe commendat. Deinde leguntur nomina omnium, qui Synodo intereſſe debent, & præſentes ad ſua nomina ſurgunt, & reſpondent ſinguli, *Adſum*. Abſentes vero notantur, & per Pontificem debita pœna mulctantur.

COMMENTARIUS.

I. S. Carolus in Provinciali V. Mediolanenſi Concilio id quidem inter alia præſcribit, ut tertio Synodi die, Decreta ſi quæ Epiſcopus nova conficienda conſuevit, de ſuggeſtu promulgentur. Quantum ad lectionem nominum illorum, qui Synodo intereſſe debent, ſancivit quidem in conſtitutionibus ſuis Odo Epiſcopus Pariſienſis, qui vixit XII. ſeculo, Cap. I. ut in principio Synodi cantetur, *Veni creator Spiritus*, quæratur, utrum præſentes ſunt Abbates, & Sacerdotes, qui intereſſe Synodo tenentur. De verbo *Placet*, jam olim in Conciliis uſurpata nonnulla diximus noſtro I. Tomo Conciliorum in Prolegomenis, Cap. IV. Qui autem Concilio Provinciali intereſſe teneantur, fuſe explicuimus in Canonem XIX. Concilii Chalcedonenſis Pag. 369. Sat erit hoc loco ad noſtrum hunc §. illuſtrandum, Concilii Tridentini Decretum deſcribere ex Seſſione XXIV. *De reformatione*, Cap. II. ubi de Synodis Diœceſanis hæc habet: *Synodi quoque Diœceſanæ quotannis celebrentur; ad quas exempti etiam omnes, qui alias, ceſſante exemptione, intereſſe deberent, nec capitulis generalibus ſubduntur, accedere teneantur; ratione tamen Parochialium, aut aliarum ſæcularium Eccleſiarum, etiam annexarum, debeant ii, qui illarum curam gerunt, quicunque illi ſint, Synodo intereſſe. Quod ſi in his tam Metropolitani, quam Epiſcopi, & alii ſupraſcripti negligentes fuerint, pœnas ſacris Canonibus ſancitas incurrant.*

II. Certe ex Concilio Tarraconenſi anno Chriſti DXVI. habito Can. VI. cautum eſt, ut Epiſcopus, qui a Metropolitano communitus ad Synodum non venerit, excommunicetur. Ex Concilio Aurelianenſi V. anni DXLIX. ſex menſibus a Miſſarum officio ſuſpenditur. Apud Gratianum Diſtinctione XVIII. recenſetur Canon Concilii Arelatenſis, ita inquiens: *Si quis autem Synodo adeſſe neglexerit, vel cœtum fratrum, antequam Concilium diſſolvatur, crediderit eſſe deſerendum, alienum ſe a Fratrum communione agnoſcat; nec eum recipi liceat, niſi in ſequenti Synodo fuerit abſolutus*. Vide Concilium Toletanum XI. Can. XV. & Baſilienſe Seſſione VIII.

§. XXII.

Demum Pontifex adhuc in ſede prædicta cum Mitra ſedens, ſi placet, congregatos admonet, & exhortatur ſub hujuſmodi verbis: *Fratres dilectiſſimi, & Sa-*

& Sacerdotes Domini: cooperatores ordinis nostri estis. Nos quamvis indigni locum Aaron tenemus, vos autem locum Eleazari, & Ithamari. Nos vice duodecim Apostolorum fungimur, vos ad formam septuaginta discipulorum estis. nos pastores vestri sumus; vos autem pastores animarum vobis commissarum. Nos de vobis rationem reddituri sumus summo Pastori nostro Domino Jesu Christo; vos de plebibus vobis commendatis. Et ideo fratres dilectissimi videte periculum vestrum. Admonemus itaque, & obsecramus fraternitatem vestram, ut quæ vobis suggerimus, memoriæ commendetis, & opere exercere studeatis. In primis admonemus, ut vita, & conversatio vestra sit irreprehensibilis. In domibus vestris mulieres non cohabitent. Omni nocte ad nocturnas horas surgite. Officium vestrum horis certis decantate. Nullus nisi jejunus Missam celebret, & non in vestibus communibus, sed sacris, & nitidis, amictu, alba, cingulo, manipulo, stola, & casula, quæ, ad alios usus non serviant. Missas religiose celebrate: Corpus, & Sanguinem Domini nostri Jesu Christi cum omni reverentia, & tremore sumite. Corporalia mundissima sint. Vasa sacra propriis manibus abluite, & extergite diligenter. Nulla femina ad Altare Domini accedat, nec calicem Domini tangat. Altare sit coopertum mundis linteis saltem tribus diversis: & desuper nihil ponatur nisi Reliquiæ, ac. res sacræ, & pro sacrificio opportunæ. Missale, Breviarium, & Martyrologium unusquisque habeat. Ecclesiæ vestræ bene sint coopertæ, & mundæ. In sacristiis, sive secretariis, aut juxta altare majus sit locus præparatus ad infundendum aquam ablutionis corporalium, & vasorum sacrorum, ac manuum; postquam sanctum Chrisma, aut Oleum Catechumenorum, vel Infirmorum tractaveritis: ibique pendeat vas cum aqua munda pro lavandis manibus Sacerdotum, & aliorum, qui rem sanctam, & officium divinum sunt peracturi, & prope linteum mundum ad illas abstergendum. Atria Ecclesiæ sint bene munita. Nullus sine scitu, & consensu nostro per potestatem secularem Ecclesiam obtineat. Nullus Ecclesiam, ad quam intitulatus est, dimittat, & ad aliam quæstus gratia se transferat. Nullus plures Ecclesias sine titulo, & contra Sacrorum Canonum dispositiones nancisci præsumat. Nullatenus etiam una Ecclesia inter plures dividatur. Nullus extra Ecclesiam in locis non consecratis celebret. Nullus alterius parochianum nisi itinerantem, & tunc de Rectoris sui licentia ad communionem recipiat. Nullus in alterius parochia absque proprii Sacerdotis licentia Missam celebret. In celebratione quisque calicem, & oblata, non circulo, aut digitorum vacillatione, ut quidam faciunt, sed junctis, & extensis digitis cruce signet, sicque benedicat. Calix, & Patena sint aurei, vel argentei, non ærei, aut auricbalcei, vitrei, vel lignei. Quisque Presbyter Clericum habeat, vel scholarem, qui cum eo Psalmos cantet, Epistolam, & Lectionem legat, & in Missa respondeat. Ipse quoque Presbyter infirmos visitet, & reconciliet, & juxta Apostolum propria manu communicet, Oleo sancto inungat. Nullus præsumat tradere communionem laico, aut feminæ, ad deferendum infirmo. Nullus pro baptizandis infantibus, sive adultis, aut infirmis reconciliandis, aut mortuis sepeliendis, præmium, vel munus exigat. Per negligentiam vestram nullus infans sine Baptismo, & adultus sine communione pereat. Nullus vestrum sit ebriosus, aut litigiosus. Nullus arma ferat. Nullus canum, aut avium jocis inserviat, nullus in tabernis bibat. Quisque vestrum, quantum sapit, de Euangelio Dominico, & ceteris festivis diebus suæ plebi annuntiet. Verbum Domini prædicate. Curam pauperum, peregrinorum, viduarum, & orphanorum habete, ipsosque peregrinos ad prandium vestrum vocate. Estote hospitales, aliis exinde bonum exemplum præbentes. Singulis diebus Dominicis ante Missam, aquam, qua populus aspergatur, benedicite, ad quod vas

pro-

proprium habete. Vasa sacra, & vestimenta Sacerdotalia nolite negotiari, aut tabernario in pignus dare. Minus digne pœnitentem cujuscumque rei gratia ad reconciliationem non adducite, neque ei reconciliationis testimonium perhibete. Usuras non exigite. Nec facultates vestras post ordinationem vestram acquisitas alienate, quoniam Ecclesiæ sunt. Nullus etiam res, possessiones, aut mancipium Ecclesiæ vendere, commutare, aut quocumque ingenio præsumat alienare. Nullus decimam alterius recipiat. Nullus pœnitentem carnem manducare, aut vinum bibere invitet, nisi pro eo tunc eleemosynam fecerit. Quisque fontes Baptismales lapideos habeat bene mundos, quos si habere non poterit, vas aliud ad hoc opus solum deputatum teneat. Omnibus Parochianis vestris Symbolum, & orationem Dominicam insinuate. Jejunia quatuor temporum, & alia Ecclesiæ mandata significate observanda. Ante Quadragesimam quarta feria populum ad confessionem invitate, & confessis juxta qualitatem criminum pœnitentiam injungite. Tribus temporibus in anno, idest, Nativitate Domini, Pascha, & Pentecoste, omnes fideles accedere ad communionem corporis Domini nostri Jesu Christi admonete, & ne omittat, quin saltem in Pascha communicet. Certis temporibus conjugatos abstinere ab uxoribus exhortamini. Nullus vestrum rubeis, aut viridibus, vel laicalibus vestibus utatur. Diem Dominicam, & ceteras festivitates absque opere servili, a Vespera in Vesperam celebrari docete. Cantus & choreas mulierum in Atrio Ecclesiæ prohibete. Incantationes super mortuos nocturnis horis a vulgo fieri consuetas sub contestatione Dei omnipotentis vetate. Cum excommunicatis nolite communicare: nec quis vestrum in eorum præsentia celebrare præsumat; quod etiam plebi nuntiate. Et nullus ex plebe uxorem domum ducat, nisi prius nuptiæ temporibus ab Ecclesia permissis, publice fuerint celebratæ. Quod nullus ad raptam, vel consanguineam accedat, aut alterius sponsam ducat, omnimodis prohibete. Porcarios, & alios pastores saltem Dominica die faciatis venire ad Missam. Patrinos, ut filiolos symbolum, & orationem Dominicam doceant, aut doceri faciant, exhortamini. Sacramentum Eucharistiæ, sanctum Chrisma, & Oleum Catechumenorum, ac sanctum, seu infirmorum, in Ecclesia in loco mundo, condecenti, & securo sub sera, & fida custodia diligenter servate. Quisque vestrum expositionem Symboli, & Orationis Dominicæ juxta orthodoxorum Patrum traditiones penes se habeat, easque, atque orationes Missarum, & Epistolas, Euangelia, & Canonem bene intelligat, ex quibus prædicando populum sibi commissum sedulo instruat, & maxime bene credentem. Introitum Missæ, Orationes, Epistolam, Graduale, Euangelium, Symbolum, & cetera non secreta, alta, & intelligibili voce proferat. Secreta vero, & Canonem morose, & distincte submissa voce legat. Psalmorum verba, & distinctiones regulariter cum Canticis consuetis intelligibiliter pronuntiet. Symbolum Sancti Athanasii de Trinitate, & Fide Catholica memoriter teneat. Exorcismos, & orationes ad Catechumenos faciendos, ac reliquas preces super masculum, & feminam, pluraliter, vel singulariter, vel respective, distincte proferat. Ordinem baptizandi, & ad succurrendum infirmis, reconciliationis, & commendationis animæ, & in agendis exequis defunctorum juxta modum canonicum observet. Exorcismos, & benedictiones salis, & aquæ pertinenter legat. Canticum diurnum, & nocturnum sciat. Computum etiam minorem ad inveniendum litteram Dominicalem, tempus intervalli diei Paschæ, & majorum mobilium festorum non ignoret. Volumus autem fratres dilectissimi, quatenus quæ nostra percepistis traditione, bonis studeatis operibus adimplere, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu Sancto est honor, & gloria in secula seculorum.

COM-

COMMENTARIUS.

I. PErvetus illud institutum est, tum sanctorum Patrum usu, tum Ecclesiæ auctoritate comprobatum, ut quæ Sacerdotalem, Clericalemque disciplinam, officia, ac partes ejus maxime attingunt, ea certis monitionibus comprehensa, ab Episcopo in Synodis Clero proponantur. Observat hæc quidem in suo Concilio Provinciali Mediolanensi IV. S. Carolus, *Constitutionum*, Parte III. Cap. *Monitiones*; ejusque instituti ratione, atque exemplo adductus, de Episcoporum consilio, atque assensu, qui Concilio interfuerant, saluberrimas monitiones edidit, facultate Episcopis relicta, ut pro libito suo, unusquisque eisdem addat, ac detrahat, prout Ecclesiæ suæ Clero pro temporum ratione utile esse viderit: tum illas in unaquaque Diœcesana Synodo, sessione publica, universo Clero de libro accurate legi, graviterque pronunciari mandet; ut quo sæpius repetitæ, frequentiorique studio illæ traditæ, atque expositæ sunt, eo diligentius, ac religiosius sanctis Ecclesiasticæ disciplinæ, vitæque officiis universus Clerus in omnes se se partes conformet.

II. Extat veteris admonitionis formula sub nomine inquisitionis, duobus Libris distincta apud Reginonem Abbatem Prumiensem, qui IX. Christi seculo floruit. In fronte libri primi ponitur inquisitio, sive formula inquisitionis, secundum quam Episcopi interrogare debebant de vita, & conversatione Clericorum. Initio autem libri secundi, inquisitio ab Episcopo facienda circa laicos. Pro quo notandum, quod scite docet Vanespen Tomo V. Operum, Parte V. Cap. I. ubi agit de collectione memorati Reginonis, jampridem in more positum fuisse, ut Presbyteri, qui plebes regebant, semel in anno Episcopo, ejusve Ministris in Synodo reddere deberent rationem suæ villicationis, tam de Fide Catholica, qua de administratione Sacramentorum, aliisque, quæ statum interiorem, & exteriorem Parochiæ suæ concernebant.

III. Porro, ut Presbyteri juxta sacros Canones officii sui rite admonerentur, & de omnibus debita fieret inquisitio, mediis seculis cum esset magna in Presbyteris, & Clero Canonum ignorantia, necesse fuit, inquit Vanespen, componi brevissimum Canonum, seu regularum breviarium, quo continebantur ea, de quibus Presbyteri præcipue essent admonendi, aut super quibus inquirendum. Hunc in finem edita videtur admonitio illa quæ sub nomine Leonis IV. extat Tomo VIII. Conciliorum Pag. 33. in qua continentur vivendi, & docendi Ecclesiasticæ regulæ; eratque communis hæc admonitionis, sive inquisitionis formula omnibus Provinciis, & non modo coram Presbyteris in Synodo legebatur, sed Episcopus insuper, ejusve Ministri, munus visitationis obeuntes, secundum titulos in ipsa admonitione comprehensos, inquirebant de vita, & conversatione tam Clericorum, quam laicorum; atque eo titulo formula illa, nunc *Admonitio*, nunc *Inquisitio* dicta fuit.

IV. Confirmat & hanc sententiam hodiernus Ecclesiæ usus, secundum quem ipsa admonitio, quamvis nonnihil immutata, ab Episcopo Mitra insignito, hodieque in sua Diœcesana Synodo legi solet ex præscripto Romani hodierni Pontificalis in hoc præsenti §. XXII. Mutata est autem in aliquibus formula antiqua, ejusque mutationis exempla varia adducit laudatus Vanespen. Sic admonitio moderna vult quidem, ut Presbyteri, idest Parochi, tribus temporibus in anno, Nativitate Domini, Pascha, & Pentecoste, omnes fideles accedere ad communionem Corporis Domini nostri Jesu Christi admoneant; statimque subjungit hanc clausulam: *Et ne omittant, quin saltem in Pascha communicent*. Quæ verba in articulo LVIII. Inquisitionis Reginonis desiderantur; indiciumque non obscurum est, addita ipsa fuisse, postquam ex Decreto Concilii Lateranensis IV. Capite XXI. obligatio communicandi ad solam solemnitatem Paschalem restringi cœpit. Rursus admonitio nostra habet, ut Presbyteri conjugatos exhortentur, ab uxoribus abstinere. Inquisitio vero Reginonis articulo LIX. ita interrogare jubet: *Si illud etiam admoneat, quibus temporibus conjugati se abstinere debent a propriis uxoribus*. Hos binos articulos, quos exempli causa retulimus, siquis diligenter expendat, facile & illud addiscet, quod Auctores eruditi docent, priorem labentis, imo collapsæ disciplinæ præferre ætatem: cum Ecclesia infirmitate filiorum coacta, multa intra limites consilii permittere debuit, quæ melior ætas vinculo legis concluserat.

V. Non omittendum denique est, conflatam esse vel ipsam admonitionis veteris formulam ex variis Decretis Conciliorum, atque Pontificum placitis; quæ quidem magna ex parte sparsim in decursu hujus Operis, ac præsertim in Commentariis nostris ad Concilia Œcumenica fuse explicavimus.

§. XXIII.

Tum Pontifex dimissa Mitra surgit, & stans versus ad Altare, dicit absolute.

Oremus.

Nulla est, Domine, humanæ conscientiæ virtus, quæ inoffensæ possit tuæ voluntatis judicia experiri; & ideo quia imperfectum nostrum vident oculi tui, perfectioni deputa misericors Deus, quod perfecto veritatis fine concludere peroptamus: te in nostris principiis occursorem poposcimus, te in hoc fine judiciorum nostrorum indultorem nostris excessibus speramus, scilicet, ut ignorantiæ parcas, errori indulgeas, ut perfectis votis perfectam operis efficaciam largiaris; & quia conscientia remordente tabescimus, ne aut ignorantia nos traxerit in errorem, aut præceps forsitan voluntas impulerit justitiam declinare; hoc te poscimus, te rogamus, ut

siquid

ſiquid offenſionis in hac Synodi celebritate contraximus, te miſerante, indulgentiam ſentiamus; ut in eo, quod ſalutari ſumus aggregatam Synodum, a cunctis primum abſolvamur noſtrorum nexibus delictorum; qualiter & tranſgreſſores venia, & confitentes tibi, ſubſequatur remuneratio ſempiterna. Per Chriſtum Dominum noſtrum. ℞. *Amen.*

§. XXIV.

Deinde benedicit omnibus ſolemniter dicens: *Sit nomen Domini benedictum &c.* Et dat indulgentiam. Quibus peractis, Archidiaconus ſtans juxta Pontificem, dicit alta voce: *Recedamus in pace.* Et reſpondent omnes: *In nomine Chriſti.* Tunc omnes pariter ſurgentes Pontificem Cappa indutum cum Superpelliceis ad domum reducunt. Si vero in primo die, vel in ſecundo omnia negotia Synodi expediuntur; approbatis omnibus, & concluſione Synodi facta, Pontifex ſedens cum Mitra, ut ſupra, commendat ſe omnium orationibus, & leguntur nomina intereſſe debentium: admonentur per Pontificem congregati, & alia fiunt, prout ſupra ſunt ordinata.

COMMENTARIUS.

I. Cautum eſt ex ms. Pariſienſis Eccleſiæ Pontificali, ut omnibus tandem expletis, quæ in Synodo pertractari neceſſaria fuerant, deſcriptam in §. XXIII. orationem dicat Epiſcopus ſuper cunctos Clericos, *Nulla eſt Dominæ humanæ conſcientiæ virtus &c.* quæ quidem oratio aliter in Romanis editis ante Clementem VIII. Pontificalibus legitur, tametſi in ipſa oratione cum noſtro hodierno Romano Pontificali concordet vetuſtus ms. Codex Floriacenſis, & alii mſs. Libri Pontificales non pauci, inter quos non omittendus eſt vetus Ordo Romanus, qui ipſam orationem in fine Synodi quartæ diei deſcribit. Utut ſit ea varietas, mandat præterea ipſum Eccleſiæ Pariſienſis Pontificale, ut recitatæ in ipſo §. XXIII. orationi paterna oratio adjungatur, & cunctis adhuc incurvatis hæc benedictio proferatur: *Omnipotens Dei filius, qui eſt initium, & finis, complementum vobis tribuat caritatis. Amen. Et qui vos ad expletionem hujus fecit pervenire Synodi, ab omni abſolutos vos efficiat contagione delicti. Amen. Et ab omni reatu liberiores effecti, abſoluti etiam per donum Spiritus Sancti, felici reditu veſtrorum ſedium cubilia repetatis illæſi. Amen. Quod ipſe præſtet &c.* Tum ſubjungit, ut dicatur Hymnus, *Te Deum laudamus*; eoque expleto, & dicente Archidiacono, *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti eamus in pace, Amen*, tunc omnes ſurgant, & ad propria cum pace redeant. Juxta ordinem celebrandæ Diœceſanæ Synodi Senonenſis, ante benedictionem ab Epiſcopo largiendam, dicit primum Archidiaconus: *Humiliate vos ad benedictionem*: qua ab Epiſcopo data, ſubjungit ipſe Archidiaconus: *Ite in pace*, eoque dicto incipit Epiſcopus, *Te Deum*, deſcendendo de Cathedra, & eundo ad majus Altare, Decano, Præcentore, Archidiaconis, Abbatibus, & Decanis ruralibus Epiſcopum in ſuo ordine præcedentibus.

II. Ex conſtituto S. Caroli in ſuo Concilio v. Provinciali, ubi agit de iis quæ ad Diœceſanam Synodum attinent, varii hic deſcribendi ſunt Ritus: *Epiſcopus*, inquit, *antequam Synodum dimittat, ſermonem habeat, paternis monitionibus plenum, & dimiſſioni accommodatum. Proceſſio ſolemnis deinceps ab univerſo Clero agatur. A qua cum reditum erit, Clerus univerſus genibus flexis tacitus per horam dimidiam oret pro rebus publicis, quarum cauſa oratio Epiſcopi juſſu indicatur. Tum poſtea acclamationes ſanctæ fiant ex formula ab Epiſcopo præſcripta. Acclamationibus factis, omnes Sacerdotes, & Clerici ſurgentes cum reverentia oſculum pacis ab Epiſcopo accipiant, & ſibi invicem dent cum timore, & amore Dei. Si vero Cleri, qui convenerit, numerus is eſt, ut longius hic oſculi ritus ducatur, ea ratio ineatur, ut Præpoſiti, & Archipresbyteri ſolum ab Epiſcopo illud accipiant, qui deinceps ſuo quique Clero dent; iſque inter ſe mutuo item.*

III. Varios Ritus in Conciliis ſervatos enarravimus nos noſtro I. Tomo Conciliorum in Prolegomenis. Quod ſpectat illum noſtræ hujus Rubricæ articulum, ut nimirum omnes Pontificem cappa indutum cum ſuperpelliceis ad domum reducant, nihil extat in Romanis editis ante Clementem VIII. Pontificalibus, multo minus in mſs. Codicibus. Quod vero pacis oſculum ſpectat, de quo loquitur S. Carolus in loco deſcripto, eſt ritus antiquus, ejuſque meminit vetus Ordo Romanus, & vetuſtus ms. Codex Floriacenſis in ordine agendi Synodum. Ait enim, ut ubi dictum fuerit ab ipſo Archidiacono, *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti eamus in pace*, omnes illico pariter exurgentes, reſidente Metropolitano, ab ipſo primum incipiente, oſculum ſibi invicem omnes pariter dent, ſicque data ſibi invicem pace, Conventus Concilii abſolvatur. Idipſum & alii mſs. Libri Pontificales paſſim præſcribunt. Monet autem S. Carolus in ipſo Concilio v. Mediolanenſi, ut *quod ſancti oſculi ſignificatione oſtendant, id re ipſa præſtent; ut conjunctiſſimis animis, concordique voluntate, & pacis, atque charitatis ſtudio, quæcumque lecta, ſancitave ſunt, ſollicite exequantur.*

IV. Reliquum eſt, ut quartæ diei ordinem explicemus, qua juxta veterem Romanum Ordinem, & Concilium Salegunſtadienſe abſolvebatur Synodus: *Quarta vero die*, inquit, *Epiſcopus ante*

ante Synodum ingrediens, sic procedat: Primum portentur ante eum duo candelabra cum cereis incensis. Quæ sequuntur duo Acolythi cum thuribulo, & thymiaterio. Deinde Subdiaconus portans Evangelium: duæ cruces hinc inde; deinde Diaconus, postremum Episcopus Episcopalibus vestimentis indutus, & cappa ingreditur. Et in sede sua stans dicat: Dominus vobiscum. Oremus. Nostrorum Domine tibi curvantes genua cordium, quæsumus, ut bonum, quod in nobis a te requiritur, exequamur, scilicet, ut prompta tecum sollicitudine gradientes, discretionis arduæ subtile judicium faciamus, ac misericordiam diligentes clareamus studiis tibi placitæ actionis. Per. *Postea legatur Evangelium solita more:* Respiciens Jesus discipulos suos, dicit Simoni Petro: si peccaverit in te frater tuus.

V. Nihil deinde aliud legitur in ipso Concilio Salegunstadiensi; at in Ordine antiquo Romano statutum lego, ut *sequantur septem Psalmi cum precibus quibus placuerit: quibus finitis, Episcopo & ceteris in ordine sedentibus, ab ipso Episcopo, sive a Diacono ex ipsius persona legatur hæc admonitia.* Fratres, & Presbyteri, & Sacerdotes Domini, cooperatores Ordinis nostri estis &c. ut supra in §. XXII. Ex eodem tandem antiquo Romano Ordine cautum est quidem, ut post ipsam orationem in nostro §. XXIII. recitatam dicat hanc Episcopus orationem, quam Gregorianam appellat: *Deus, qui nos Pastores in populo vocari voluisti, præsta quæsumus, ut hoc, quod humano ore dicimur, in tuis oculis esse valeamus. Per.*

VI. Finitis istis, Missa de omnibus Sanctis solemniter celebrabatur; plenaque processione Pontifex procedens Clerum monebat, ac populum docebat, atque in fine prædicationis peccatorum remissionem largiebatur. Completa vero Missa, signis, seu campanis consonantibus in laudem Dei Cantor alta voce incipiebat, *Te Deum laudamus.* Tum a populo cum ea laude decantabatur, *Kyrie eleison.* Deinde dicebat Cantor Antiphonam, *In viam pacis.* Sequebatur Psalmus, seu Canticum, *Benedictus.* Finitaque Antiphona, Diaconus stolam in humero habens dicebat alta voce: *Humiliate vos ad benedictionem.* Responso, *Deo gratias*, sequebatur benedictio: *Christus filius Dei, qui est initium, & finis &c.* ut supra ex ms. Pontificali Ecclesiæ Parisiensis; cui concinit ms. Pontificale Ecclesiæ Barensis, de quo infra in Appendice. His omnibus finitis, cum dictum fuerat ab Archidiacono, *In nomine Domini Jesu Christi eamus cum pace*, omnes illico ab ipso primum incipientes Episcopo, osculum sibi invicem dabant, sicque data sibi invicem pace conventus concilii absolvebatur.

APPENDIX

In qua mss. Ordines ad celebrandam Synodum recensentur.

ORDO I.

Ex ms. Pontificali Barensi, quod Romæ asservatur in Bibliotheca Angelica Fratrum Eremitarum S. Augustini.

ORdo Romanus, qualiter Concilium agatur. Conveniente universo cœtu Episcoporum, Abbatum, Presbyterorum, atque Dyaconorum, ceterorumque Ecclesiasticorum in nomine Domini, sive in ea Civitate Metropoli, sive in ea, quam Metropolitanus Episcopus una cum consensu ceterorum Episcoporum devenerit ad Concilium faciendum. Post orationes solitas congregantur omnes in Ecclesia majori, ubi Concilium celebrandum est, sedentque in ordine suo cum silentio. Tunc cantatur a Scola Antiphona ad Letaniam, *Exaudi nos.* Et postea erigens se Metropolitanus Episcopus dicit: *Oremus.* Dyaconus: *Flectamus genua.* ℟. *Levate.* Et ipse Metropolitanus Episcopus cum aliis senioribus dat hanc orationem: *Omnipotens sempiterne Deus, qui misericordia tua nos incolumes in hoc loco specialiter aggregasti; mentes nostras, quæsumus, Paraclitus, qui a te procedit, illuminet, & inducat in omnem, sicut tuus promisit filius veritatem, cunctosque in tua fide, & caritate corroboret, ut exercitati a temporali Concilio, proficiamus ad æternæ felicitatis augmentum. Per eundem. In unitate ejusdem.*

Post Collectam fit Letania; qua finita, dicit Episcopus. *Oremus.* Dyaconus: *Flectamus genua. Levate.* Oratio: *Da quæsumus Ecclesiæ tuæ misericors Deus, ut Spiritu Sancto congregata, secura tibi devotione servire mereatur. Per Dominum. In unitate ejusdem.*

Finita Oratione, & responso ab omnibus, *Amen*, cum timore, & disciplina sedent Episcopi, & Presbyteri in silentio magno. Tunc Dyaconus progrediens de altari sacra veste indutus portat Evangelium usque ad (a) amonem, & in medio choro ad legendum stans dicit: *Dominus vobiscum*; & reliqua, sicut mos est; & legit lectionem ad hoc pertinentem, sive Evangelium. Quo finito incipit Pontifex Ymnum, *Veni creator Spiritus.* Quo expleto, omnes sedeant. Tunc alloquitur Metropolitanus Concilium, dicens: *Ecce beatissimi, & venerabiles Sacerdotes, & Patres, ac Fratres nostri, missis ad Deum precibus, sanctitatem vestram, oportet, ut ea quæ de divinis, & sacris ordinibus, aut etiam de nostris moribus, & necessitatibus Ecclesiasticis a nobis conferenda sunt, cum caritate, & benignitate unasquisque vestrum suscipiat, summaque reverentia, quantum valet, Domino adjuvante, perficiat; vel quæ emendatione digna sunt, omni devotione unusquisque fideliter studeat emendare. Etsi cui forte quod dicitur displiceat, sine aliquo scrupulo contentionis palam eorum omnibus conferat: quatinus Deo mediante & hoc ad optimum (b) stastum perveniat; itaut discordans contentio ad subversionem justitiæ locum inveniat, nec iterum in perquirenda veritate vigor vestri ordinis, vel sollicitudo tepescat.*

Post allocutionem tractet apud se de divinis misteriis, & de Ecclesiasticis disciplinis, vel quibuslibet necessariis, Canonesque ibi legantur, aut liber officiorum, nec aliquis inde exeat antequam omnia ista explicentur: & ita totis tribus diebus aga-

(a) Legendum, *ambonem*; In eoque consuevisse olim legi Evangelium, diximus in Opere nostro, *De Codice Sancti Evangelii &c.* Lib. II. Cap. VI. (b) Legendum, *statum*.

agatur; etiam de hiis, qui foris sunt, siquis Concilium pro qualibet causa appellare voluerit, Archidiaconus Ecclesiæ Metropolitanu causam suam intimet, & ille in Concilium proferat; & ita introeundi detur ei licentia. Concilium autem nullus solvere audeat, nisi cuncta fuerint terminata.

Item alterius diei conventione facta, dicit Metropolitanus; *Oremus*. Dyaconus: *Flectamus genua*. *Levate*. Oratio: *Mentibus nostris quæsumus Domine Spiritum Sanctum benignus infunde, quatinus in nomine tuo collecti sic in cunctis teneamus cum moderamine pietatis justitiam, ut hic a te in nullo dissentiat voluntas nostra, sed semper rationabilia meditantes, quæ tibi sunt placita, dictis exequamur, & factis. Per Dominum nostrum Jesum Christum. In unitate ejusdem.*

Post Letaniam Oratio: *Deus, qui nos justitiam loqui, & quæ recta sunt, præcipis judicare, tribue nobis, ut nec iniquitas in ore, nec pravitas inveniatur in mente; ut puro corde purus sermo consentiat; ostendatur in opere justitia, nec appareat dolus in lingua, sed ex corde veritas proferatur. Per Dominum.*

Finita (*a*) orationem, legitur lectio sicut superius continetur; post lectionem vero & ymnum alloquitur Episcopus verbis hujusmodi: *Reverentissimi, & (b) sanctissimi nobis Domini, & Patres nostri piam sollicitudinem vestrum oportet, ut sicut hesterno ammonuimus benignam mansuetudinem vestram de divinis officiis, & sacris Altaris gradibus, aut etiam de consuetudine, & necessitatibus Ecclesiasticis, quæcumque emendanda, vel renovandu sunt, caritas omnium vestrum ubicumque noverit aliqua emendatione condignum, in medium proferre non ambigat, ut per vestræ sanctitatis studium, Domino largiente, ad optimum perveniant statum, ad laudem nominis Christi Domini nostri.*

Post allocutionem ammoneat Episcupus, ut supra; & de divinis tractent inter se.

Item Ordo tertiæ diei. Conventione facta, dicit Metropolitanus: *Oremus*. Dyaconus: *Flectamus genua*. *Levate*. Oratio: *Omnipotens sempiterne Deus, qui sacro verbi tui oraculo promisisti, ut (c) duo vel tres in nomine tuo congregati essent, te medium fore: adesto cetui nostro, & cor nostrum illumina misericors, ut a bono misericordiæ tuæ nullatenus aberremus, sed rectum justitiæ tuæ tramitem in omnibus teneamus. Per.*

Post Letaniam Oratio: *Deus, qui populis indulgentia consulis, & amore dignaris: da eis spiritum sapientiæ tuæ, quibus dedisti regimen disciplinæ, ut de provectu sanctarum ovium fiant gaudia æterna pastorum. Per Dominum. In unitate ejusdem.*

Finita oratione legitur lectio sicut superius continetur; post lectionem vero alloquitur Episcopus verbis hujusmodi: *Dilectissimi, ac venerabiles Patres Domini nostri, beatitudinem vestram oportet, ut ea quæ de Ecclesiasticis officiis, & Sacerdotalibus gradibus, vel etiam Canonicis sanctionibus propter diversas occupationes, aut quod negare non possumus, propter nostram, aliorumque desidium, non tam pleniter, ut oportet, executa sunt, vestrum omnium unanimi consensu & volontate requirantur, & humiliter coram sanctitate vestra recitentur, & quæ condigna sunt, emendatione, ad meliorem statum, auxiliante Domino, perducantur; & cui fortasse displicet quod digestum est, sanctitati vestræ, cum benignitate, & modestia intimare non differat; quatinus totum quod nostra sinodali conventione statutum fuit, vel renovatum, absque omni contrarietate, concordia sanctæ pacis ab omnibus eque custodiatur, ac teneatur ad augmentum æterne beatitudinis omnium nostrum.*

Post allocutionem ammoneat Episcopos, ut supra, & de divinis scripturis tractent inter se, & statuant quæ necesse fuerit emendare. Terminatis autem omnibus ultima die Concilii elevant se omnes cum reverentia de sedibus suis, & dicit Metropolitanus Episcopus: *Oremus*. Dyaconus: *Humiliate vos ad orationem*. Tunc omnes prostrati in terram orent non modico intervallo. Et dicit Dyaconus, *Levate*. Et Episcopus dat istam orationem: *Exaudi quæsumus Domine supplicum preces, & confitentiam tibi parce peccatis, ut siquid offensionis in hac Concilii celebritate contraximus, te miserante, indulgentiam sentiamus, ut in eo quod salutari samus aggregatum concilium, a cunctis primum absolvamur nostrorum nexibus delictorum, per quod a cunctis nos excessibus Domine quæsumus propitiatus absolve; & quia imperfectum nostrum oculi tui vident, perfectioni deputa misericors quod perfecto equitatis fine concludere peroptamus. Per Dominum.*

Dicatur omnibus a Metropolitano benedictio hiis verbis: *Omnipotens Dei filius, qui est initium, & finis, complementum vobis tribuat suæ caritatis*. Respondeant omnes: *Amen*.

Et qui vos ad expletionem hujus fecit venire sinodi, absolutos vos efficiat ab omni cogitatione delicti. ℟. *Amen*.

Et ut ab omni reatu liberiores effecti absoluti etiam per Sinodum Spiritus Sancti felici reditu vestrarum sedium cubilia repetatis illesi. ℟. *Amen*.

Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat Deus in secula seculorum. ℟. *Amen*.

Quibus expletis dicit Archidiaconus: *Recedamus cum pace*. ℟. *In nomine Christi*. Tunc omnes pariter exurgentes pacifice redeant in domos suas.

ORDO II.

Ex ms. Pontificali Codice Vaticano Gulielmi Durandi 4744.

Ordo ad Concilium, seu Synodum celebrandum. Rubrica.

SYnodus Diœcesana, seu Concilium Provinciale celebratur hoc modo: Sacerdotes enim, & Clerici universi, qui ad Synodum, sive ad Concilium jure, vel consuetudine venire tenentur, veniant in Civitate, aut loco, prout Episcopus ordinaverit. Prima autem die Synodi mane conveniant in Ecclesia, in qua debetur Synodus celebrari. Tunc Pontifex audita Missa, cum amictu, stola, alba, pluviali, baculo pastorali, & mitra paratus accedit coram altari, & ibi incipit flexis genibus, & mitra deposita schola prosequente Antiphonam: Exaudi

(*a*) Lege, *oratione*.

(*b*) Sanctissimi, & sanctitatis, sive beatitudinis titulum, quo hodie Romanus solus Pontifex Maximus insignitur, dari olim omnibus Episcopis consuevisse ex priscis Scriptoribus, & Pontificalibus Libris constat. S. Augustinus Petilianum Episcopum tametsi hæreticum, sanctissimum appellabat. Vide Notas nostras in selectas S. Hieronymi Epistolas, Lib. I. Pag. 3.

(*c*) Supplendum, *ubi*.

Exaudi nos Domine &c. Salvum me fac Deus quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Gloria. Et repetitur Antiphona: *Exaudi nos*. Post hæc Pontifex se erigens dicit, *Oremus*. Oratio, *Omnipotens sempiterne Deus, qui misericordia tua &c.*

Finita Collecta, dicitur lethania, quam require supra sub ordinatione Subdiaconi, Episcopo ante altare super faldistorium cum mitra in capite accumbente, & omnibus (*a*) flectentibus. Et postquam Cantores in lethania dixerint: *Ut obsequium servitutis &c.* & idem a choro responsum fuerit; Pontifex se erigens, & ad chorum se vertens, dicit: *Ut hanc præsentem Synodum visitare, & bene ✠ dicere digneris, te rogamus audi nos*: producens signum Crucis pariter super omnes. Quo finito, iterum accumbit, Cantoribus resumentibus lethaniam. Qua finita, erigens dicit: *Oremus*. Et Ministri: *Flectamus genua. Levate. Da quæsumus Ecclesiæ tuæ &c.* ℟. Ab omnibus. *Amen*.

Deinde ad suam sedem accumbit, & Dyaconus dalmatica indutus benedictione accepta legit Evangelium ad sinistram partem Presbyterii. Evangelium vero est: *Convocatis Jesus duodecim discipulis &c.* Require feria quinta post Pentecosten. Vel aliud: *Qui vos audit, me audit*. Require sub festo sancti Felicis. Quo finito, Pontifex flexis genibus, & mitra deposita, incipit coram altari alta voce ympnum: *Veni creator Spiritus*. Quo expleto, omnes sedeant in silentio, & Pontifex si velit, eos alloquitur, dicens: *Ecce beatissimi, & venerabiles consacerdotes, ac fratres nostri missis Deo precibus sanctitatem vestram oportet, ut ea quæ de divinis officiis &c.*

Post allocutionem hujusmodi, vel prius, quod est melius fiat sermo, in quo tractetur de disciplina Ecclesiastica, de divinis misteriis, & de correctione morum in Clero secundum ea quæ in nostris Constitutionibus sinodalibus inter instructiones clarius demonstratur. Et mox post sermonem querelæ si quæ sunt audiantur. Postremo charitative moneantur omnes, & durante ipsa Synodo honeste se habeant in domibus, & extra, ita quod eorum honesta conversatio ceteris sit merito in exemplum.

Secunda quoque die, convenientibus omnibus in Ecclesia, Pontifex dicit Missam: qua finita paratus ut supra procedit coram Altari, ibi inchoans schola prosequente Antiphonam: *Propitius esto peccatis nostris Domine. Oremus*. Oratio. *Mentibus nostris quæsumus Domine &c. Oremus*. Et Dyaconus: *Flectamus genua. Levate*. Oratio. *Deus qui nos justitiam loqui &c.* Post hæc transit ad sedem; & legit Evangelium: *Designavit Dominus &c.* Require in festo sancti Lucæ. Quo finito, incipit Pontifex ympnum: *Veni creator Spiritus &c.* ut supra. Deinde sedentibus omnibus alloquitur Pontifex si velit Synodum hiis verbis: *Reverendissimi, & sanctissimi nobis Domini, & patres nostri piam solicitudinem vestram oportet, ut sicut hesterna die &c.* Post hujusmodi allocutionem, vel prius, quod est melius, fit sermo, & post sermonem constitutiones promulgantur, & leguntur. Et si tunc Synodus finiatur, recommendentur religiosi, & Pontifex se orationibus omnium commendet devote. Et omnes qui adesse debent, nominatim vocantur, & contra absentes proceditur, prout Episcopo visum fuerit expedire. Expeditis igitur omnibus quæ expedienda sunt, omnes cum reverentia surgant de sedibus suis, & Pontifex dicit, *Oremus*. Oratio. *Exaudi quæsumus Domine supplicum preces & confitentium tibi parce peccatis, ut si quid offensionis in hac Synodi celebritate contraximus, te miserante indulgentiam sentiamus, ut in eo quod soluturi sumus aggregatam Synodum, a cunctis primum absolvamur nostrorum nexibus delictorum, propter quod nos a cunctis excessibus Domine quæsumus propitiatus absolve, & quod imperfectum nostrum oculi tui vident, perfectioni deputa misericors, quod perfecto æquitatis fine concludere peroptamus. Per Dominum &c.* Deinde Dyaconus dicit alta voce: *Humiliate vos ad benedictionem, vel mansuetudinem, vel caritatem &c.* Require infra de solempni Episcopali benedictione. Et Pontifex dat benedictionem dicens: *Omnipotens Dei filius, qui est initium, & finis &c.* vel aliam. Require inter nostras benedictiones. Et dat Indulgentiam. Quo facto, omnes in pace ad propria redeant. Si vero propter aliquas necessitates oportet Synodum tribus diebus celebrari, tunc non in secunda sessione, sed in tertia datur dicta benedictio solempnis: *Omnipotens Dei filius*. Et in secunda, datur illa: *Sit nomen Domini benedictum*. Et in tertia, non in secunda recommandantur Religiosi, & se Pontifex orationibus omnium se raccommendat; & qui adesse debent, vocantur, & licentiantur. Et dicitur Oratio: *Exaudi quæsumus Domine &c.* Et Indulgentia conceditur, ut præmissum est.

In ipsa autem tertia sessione eodem modo proceditur sicut in secunda, nisi quod tunc prima Oratio hæc est: *Omnipotens sempiterne Deus, qui sacro verbi tui oraculo promisisti, Ubi duo, vel tres in nomine tuo aggregati essent, te medium fore: adesto cetui nostro, & corda nostra illumina misericors, ut a bono misericordiæ tuæ nullatenus aberremus, sed rectum justitiæ tuæ tramitem in omnibus teneamus. Per Dominum. Amen*.

Secunda Oratio hæc est: *Deus, qui populis tuis indulgentiam* (*b*) *consulis, & amorem dominaris, da eis spiritum sapientiæ tuæ quibus dedisti regimen disciplinæ, ut de profectu sanctarum ovium fiant gaudia sempiterna. Per Dominum. In unitate ejusdem*. Evangelium require, ut supra: *Designavit Jesus &c.* Allocutio est hæc: *Dilectissimi, ac venerabiles Patres, ac Domini nostri oportet, ut ea quæ de ecclesiasticis officiis, & sacerdotalibus gradibus, vel etiam Canonicis sanctionibus &c. ad augmentum æternæ beatitudinis omnium nostrum*.

ORDO III.

Ex antiquo Romano Ordine apud Hittorpium Pag. 111.

Qualiter agatur Concilium (*c*) Provinciale.

Prima die, & secunda, & tertia omnes ante Missam sequuntur crucem cum Litania, & ita subscripto ordine ingrediantur Synodum.

Ordo primæ diei.

Hora convenienti quando Episcopo, vel ejus Vicario visum fuerit, omnes expellantur ab Ecclesia,

(*a*) Deest: *genu*.

(*b*) Legendum, *indulgentia*, & *amore*.

(*c*) Spectat is ordo celebrationem Concilii Diœcesani, sive Episcopalis, non vero Provincialis, uti ex ipso ordine liquet. Dicitur autem iccirco *Ordo qualiter agatur Concilium Provinciale*, quia aliquando eo nomine, Diœcesanum, seu Episcopale Concilium appellatur.

sta, obseratisque foribus cunctis, ad unam januam, per quam Sacerdotes ingredi oportet, Ostiarii stent, & Sella ponatur in medio, & supra eam sacræ Reliquiæ, & Plenarium cum stola ponantur. Deinde convenientes Presbyteri, omnes intrent, & secundum ordinationis suæ tempus resideant. Post hos ingrediantur Diaconi probabiles, quos Ordo poposcerat interesse. Exinde introducantur laici bonæ conversationis, vel qui electione (a) conjugale interesse meruerit. Tunc ingrediatur Episcopus si voluerit, vel, si necessitas exegerit, etsi non aderit Episcopus, ejus Vicarius eadem faciat.

Prima die, quando Episcopus, vel ejus Vicarius Synodum ingreditur, salutet ex omni parte non solum Clerum, sed & Populum, & versus ad Orientem mediocri voce dicat. ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Deus humilium visitator, qui nos fraterna dilectione consolaris, prætende societati nostræ gratiam tuam, ut per eos in quibus habitas, tuum in nobis sentiamus adventum. Per.

Tunc procedens Diaconus cum Subdiacono, thuribulo, & ceroferariis duobus, benedicente Pontifice, legat Euangelium in ambone: Cum esset sero die illo. *Eo autem descendente, dicat Pontifex, vel ejus Vicarius:* Sancta Maria, & omnes Sancti, & electi Dei intercedite pro nobis peccatoribus ad Dominum Deum nostrum, ut mereamur ab eo adjuvari, & sanari, qui vivit & regnat in secula seculorum. *Postea duabus vicibus dicat:* Deus in adjutorium meum intende. *Clero respondente:* Domine ad ajuvandum me festina. *Item tertio dicatur:* Deus in adjutorium meum intende. *Clero respondente:* Domine ad adjuvandum me festina: *cum* Gloria, & Kyrie eleison, & Pater noster, *cum precibus istis:* Domine ne memineris iniquitatum nostrarum. Adjuva nos Deus salutaris noster. Esto nobis Domine turris fortitudinis. *Dominus vobiscum.* ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Exaudi nos Deus salutaris noster, & dies nostros in tua pace dispone, ut a cunctis perturbationibus liberati, tranquilla tibi servitute famulemur.

Deinde pro universis Ordinibus, necnon pro statu Papæ, & Antistitis ejusdem sedis decantant Psalmos hos: Miserere mei Deus. Deus in nomine tuo. Miserere mei Deus, miserere mei. Deus misereatur nostri. Deus in adjutorium meum. Pater noster. *Cum precibus istis:* Sacerdotes tui Domine induant. Memento Domine congregationis tuæ. Salvos fac Domine Deus noster. Ut confiteamur nomini sancto tuo. Adjutorium nostrum in nomine Domini. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, cujus spiritu totum corpus Ecclesiæ sanctificatur, & regitur, exaudi nos pro universis Ordinibus supplicantes, ut gratiæ tuæ munere ab omnibus tibi gradibus fideliter serviatur. Per.

Deinde dicat orationem: Deus omnium fidelium Pastor, & Rector, famulos tuos, quos Pastores Ecclesiæ tuæ præesse voluisti, propitius respice: da eis quæsumus, verbo & exemplo, quibus præsunt, ita proficere, ut ad vitam una cum grege sibi credito perveniant sempiternam. Per.

His expletis, septem Psalmos pœnitentiæ pro peccatis decantent cum precibus istis: Kyrie eleison, & Pater noster. Ego dixi, Domine miserere mei. Convertere Domine usquequo. Fiat misericordia tua Domine super nos. Domine Deus virtutum converte nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Dies nostros, quæsumus Domine, placatus intende, pariterque nos, & a peccatis absolve propitius, & a cunctis eripe benignus adversis. Per.

Post hæc vero egrediantur omnes, exceptis Presbyteris, & ceteris idoneis Clericis, factoque silentio, dicat Pontifex, vel ejus Vicarius hanc orationem palam: Oremus. Adesto nobis quæsumus Domine Sancte Spiritus peccati quidem immanitate detentis, sed in nomine tuo specialiter aggregatis. Veni ad nos, & dignare illabi cordibus nostris &c. *ut in Pontificali Romano.*

Tunc tacentibus cunctis ex Nicæno Concilio Fides Catholica a Diacono legatur: Credimus in unum Deum Patrem Omnipotentem omnium visibilium, necnon & invisibilium factorem, & in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero natum, non creatum, homousion, hoc est ejusdem cum Patre substantiæ, per quem omnia creata sunt, cælestia, & aerea, qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus est, passus est, & resurrexit tertia die, ascendit in Cælum, sedet ad dexteram Patris, venturus est inde judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum Sanctum. Eos autem, qui dicunt: Erat tempus, quando non erat, & quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia substantia, vel essentia, aut dicunt esse trepton, hoc est, convertibilem, aut mutabilem filium Dei, hos anathematizat Catholica, & Apostolica Ecclesia.

Tunc Diaconus alba indutus Codicem Canonum in medio proferens, Capitula de Conciliis agendis pronunciet, 1. de Concilio Toletano IV. Sancta Synodus bis in anno Ecclesiastica decrevit haberi concilia, unum æstate, aliud tempore autumni. Quisquis autem Clericorum ad hæc venire distulerit absque necessitatis causa, anno integro Missas celebrare non præsumat. *Item de eodem Concilio:* (b) Interdixit per omnia magna Synodus, non Episcopo, non Presbytero, non Diacono, non alicui omnino, qui in clero est, licere introductam habere mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas, quæ suspiciones effugiunt.

Finitisque Titulis, & cunctis in ordine cum silentio sedentibus, Episcopus, vel, si voluerit, Diaconus Concilium alloquatur cum exhortatione hujusmodi: Ecce sanctissimi fratres præmissis Deo precibus fraternitatem vestram pia exhortatione convenio, & per divinum nomen obtestor, ut ea quæ a nobis de Deo, & sacris Ordinibus, vel sanctis moribus vobis fuerint dicta, cum summa reverentia perficere contendatis. Quod si forsitan aliquis vestrum aliter quam dicta fuerint, senserit, sine aliquo scrupulo contentionis in nostrum omnium collatione, ea de quibus ipse dubitaverit conferenda reducat, qualiter Deo mediante, aut doceri possit, aut doceat. Deinde simili vos obtestatione conjuro, ut nullus vestrum in judicando aut personam accipiat, aut quolibet favore, vel munere pulsatus, a veritate discedat: sed

(a) Legendum: *electioni Concilii*; prout habetur in Concilio Toletano *IV.* anni DCXXXIII. Cap. *III.* ubi agitur de formula, secundum quam debeat Synodus celebrari.
(b) Est quidem is Canon III. Concilii I. Nicæni, de quo vide nostrum I. Tomum Conciliorum.

sed cum tanta pietate quicquid cœtui nostro fe judicandum intulerit, retractate, ut nec discordans contentio ad subversionem justitiæ inter nos locum inveniat, nec item in perquirenda æquitate vigor nostri ordinis, vel sollicitudo tepescat.

Post hanc exhortationem, quisquis Clericorum velit, conferat querelam: & admonendi sunt, ut nullus ad Synodum veniat, nisi jejunus, vel a cœtu communi fecedat ante, quam generalis sessis adveniat. Et sic quoque Synodus primæ diei solvatur.

Ordo alterius diei.

Secunda die quando ingreditur Synodum Episcopus, vel ejus Vicarius, in loco stans, dicat: Dominus vobiscum. Oremus. Deus qui nobis in famulis tuis præsentiæ tuæ signa manifestas, mitte super nos Spiritum charitatis, ut in adventu fratrum conservorumque nostrorum, gratia nobis tuæ largitatis augeatur. Per.

Postea legatur Evangelium: Designavit Dominus & alios septuaginta duos. *Deinde dicat Pontifex, vel ejus Vicarius preces:* Sancta Maria, & omnes Sancti; *sicut superius. Tunc omnes prostrati pro peccatis decantent hos Psalmos.* Domine ne in furore. Benedixisti. Inclina Domine. *Cum* Kyrie eleison, *&* Pater noster; *& precibus istis:* Ego dixi Domine. Convertere Domine. Adjutorium nostrum. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Precibus nostris quæsumus Domine aurem tuæ pietatis accommoda, & orationes supplicum, occultorum cognitor benignus, exaudi, ut, te largiente, ad vitam perveniant sempiternam. Per.

Postea decantent Psalmos istos pro Regis nostri, & Reginæ, & aliorum, seu Regni Primatum sospitate. Domine quid multiplicati sunt. Exaudiat te Dominus. Deus auribus nostris: *cum* Kyrie eleison; *&* Pater noster; *cum precibus istis:* Domine salvum fac Regem. Esto ei Domine turris fortitudinis. Salvum fac populum tuum Domine. Fiat pax in virtute tua. Exurge Domine, adjuva nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Quæsumus omnipotens Deus, ut famulus tuus Rex noster, qui tua miseratione suscepit Regni gubernacula, virtutum etiam omnium percipiat incrementa, quibus decenter ornatus, & vitiorum monstra devitare, & ad te, qui via, veritas, & vita es, gratiosus valeat pervenire. Per. *Alia.* Deus Regnorum omnium, & Christiani maxime protector Imperii, da servo tuo Imperatori nostro triumphum virtutis tuæ scienter excolere, ut qui tua constitutione est princeps, tuo semper munere sit potens. *Alia.* Guberna Domine familiam tuam, & tuis beneficiis semper accumula, ut & præsentis vitæ subsidiis gaudeat, & æternæ. Per. *Alia.* Prætende Domine famulis tuis dexteram cælestis auxilii, ut te toto corde perquirant, & quæ digne postulant, consequi mereantur. Per.

Deinde pro infirmis, & salute totius Ecclesiæ istos Psalmos decantent. Beatus qui intelligit. Domine Deus salutis meæ. Domine refugium: *cum* Kyrie eleison; *&* Pater noster; *cum precibus istis:* Castigans castigavit me Dominus. Nihil proficiet inimicus in eo. Exurge Domine adjuva nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Deus infirmitatis humanæ singulare præsidium, auxilii tui super infirmos famulos tuos, & famulas tuas ostende virtutem, ut ope misericordiæ tuæ adjuti, Ecclesiæ tuæ sanctæ repræsentari mereantur. Per. Ascendant ad te Domine preces nostræ, & ab Ecclesia tua cunctam repelle nequitiam. Per.

Iterum omnes laici, & mulieres egrediantur, & legatur a Diacono Homilia S. Gregorii, incipiens a versu isto, Messis quidem multa, *usque,* Patres esse minime recognoscunt. *Tunc si Clerici non habeant querelam conferendam, laici intromittantur; illis etiam audientibus lectio recitatur Niceni Concilii:* Judices nonnisi jejuni leges, *&* judicia decernant. *Quisque ex laicis habeat querelam judicibus proferat. Et Synodus secundæ diei sic solvatur.*

Ordo tertiæ diei.

Tertia die cum Episcopus, vel ejus Vicarius Synodum post Missam, sicut in ceteris diebus ingreditur, dicat: Dominus vobiscum. Oremus. Protege Domine quæsumus famulos tuos subsidiis mentis & corporis, & spiritualibus enutriens alimentis, propitius redde securos ab hostibus universis. Per. *Postea legatur Evangelium:* Circuibat Jesus civitates, & castella. *Dein istos Psalmos pro defunctis.* Verba mea. Domine ne in furore tuo &. Ad te Domine levavi; *cum* Kyrie eleison; *&* Pater noster; *ac precibus istis.* Fiat pax in virtute tua. Ostende nobis Domine misericordiam tuam. Deus tu conversus vivificabis nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Deus qui infideles deseris, & juste indevotis irasceris, populum tuum quæsumus ad te converte propitius, ut qui te per duritiam irreligiosæ mentis semper offendunt, ad sancta officia promerenda, tuæ miserationis gratia inspirante convertas. Per. Deus qui errantibus, ut in viam possint redire justitiæ, veritatis tuæ lumen ostendis, da cunctis qui Christiana professione censentur, & illa respuere, quæ huic inimica sunt nomini, & ea quæ sunt apta sectari. Per. *Si quæ sint quæstiones, vel querelæ conferantur, & sic Synodus tertiæ diei solvatur.*

Ordo quartæ diei.

Quarta vero die Episcopus ante Missam Synodum ingrediens sic procedat. Primum portentur ante eum duo candelabra cum cereis incensis: quæ sequantur duo Acolythi cum thuribulo, & tymiateris: deinde Subdiaconus portans Evangelium, duæ cruces hinc inde: deinde Diaconus, postremum Episcopus Episcopalibus vestimentis indutus, & cappa ingreditur; & in sede sua stans dicat: Dominus vobiscum. Oremus. Nostrorum Domine tibi curvantes genua cordium, quæsumus, ut bonum, quod in nobis a te requiritur, exequamur, scilicet ut prompta tecum sollicitudine gradientes, discretionis arduæ subtile judicium faciamus, ac misericordiam diligentes, clareamus studiis tibi placitæ actionis. Per. *Postea legatur Evangelium solito more:* Respiciens Jesus discipulos suos, dicit Simoni Petro: si peccaverit in te frater tuus. *Sequuntur septem Psalmi cum precibus quibus placuerit. Quibus finitis, Episcopo, & ceteris in ordine sedentibus, ab ipso Episcopo, sive a Diacono ex ipsius persona legitur hæc admonitio.*

Fratres, & Presbyteri, & Sacerdotes Domini, cooperatores ordinis nostri estis. Nos quidem, quamvis indigni, locum Aaron tenemus, vos autem locum Eleazari, & Ithamari. Nos vice duodecim Apostolorum fungimur, vos ad formam septuaginta discipulorum estis. Nos vero pastores vestri sumus, vos autem pastores animarum vobis

bia commissarum. Nos de vobis rationem redditurl sumus summo pastori nostro Jesu Christo: vns de plebibus vobis commendatis. Et ideo, charissimi, videte periculum vestrum. Admonemus itaque, & obsecramus fraternitatem vestram, ut quæ vobis suggerimus, memoriæ commendetis, & opere exercere studeatis. Imprimis admonemus, ut vita, & conversatio vestra irreprehensibilis sit. Secundo, ut cella vestra sit juxta Ecclesiam, & in domo vestra feminas non habeatis. Omni nocte ad nocturnas surgite. Cursum vestrum horis certis decantate. Missarum celebrationes religiose peragite. Corpus, & sanguinem Domini cum timore & reverentia sumite. Vasa sacra propriis manibus abluite, & extergite. Nullus cantet Missam, nisi jejunus. Nullus cantet sine amicto, alba, stola, fanone, & casula. Et hæc vestimenta munda sint & ad nullos usos alios sint. Nullus in alba, qua in suos usus utitur, presumat Missam cantare. Nulla femina ad altare Domini accedat, nec calicem Domini tangat. Corporale mundissimum sit. Altare sit coopertum de mundis linteis. Super altare nihil ponatur, nisi capsæ, & reliquiæ, aut forte quatuor Euangelia, aut pyxis cum corpore Domini, ad viaticum infirmis. Cætera in nitido loco recondantur. Missalem plenarium, lectionarium, & antiphonarium unusquisque habeat. Locus in sacrario, aut juxta altare sit præparatus, ubi aqua effundi possit, quando sacra vasa abluuntur. Et ibi vas nitidum cum aqua dependeat, ut ibi sacerdos manus lavet post communionem. Ecclesiæ sint bene coopertæ, & cameratæ. Et atrium sit sepe munitum. Nullus extra Ecclesiam per domos, nec in locia non consecratis Missam cantet. Omnis presbyter clericum habeat, vel scholarem, qui epistolam, vel lectionem legat, & ad Missam respondeat, & cum quo psalmos cantet. Infirmos visitate, & eos reconciliate, & juxta Apostolum oleo sancto inungite, & propria manu communicate, & nullus præsumat tradere communionem laico aut feminæ, ad deferendum infirmo. Nullus vestrum pro baptizandis infantibus, aut infirmis reconciliandis, aut mortuis sepeliendis, præmium, vel munua exigat. Videte, ut per negligentiam vestram nullus infans sine baptismo moriatur. Nullus vestrum sit ebriosus, & litigiosus, quia servum Dei non oportet litigare. Nullus arma ferat in seditione, quia arma nostra spiritualia debent esse. Nullus canum, aut avium jocis inserviat. Nolite in tabernis bibere. Unusquisque vestrum quantum sapit plebi suæ de Euangelio, populo die dominico, vel festis diebus annunciet. Verbum Domini debetis prædicare. Curam pauperum, peregrinorum, & orphanorum habete, & eoa ad prandium vestrum invitate. Estote hospitales, ut a vobis alii exemplum bonum sumant. Omni die Dominico ante Missam aquam benedictam facite, unde populus adspergatur: & ad hoc solum vos habete. Sacra vasa, & vestimenta sacerdotalia nolite in vadimonium dare negociatori, aut tabernario. Nullus vestrum minus digne pœnitentem, cujuscunque rei gratia, ad reconciliationem adducat, & ei testimonium reconciliationis ferat. Nullus vestrum usuras exigat, & conductor sui fœnoris existat. Res, & facultates, quas post diem ordinationis vestræ acquiretis, sciatis ad Ecclesiam pertinere. Nullus sine scientia, & consensu vestro acquirat. Nullus per potestatem secularium, Ecclesiam obtineat. Nullus per pecuniam, alterius Ecclesiam supplantet. Nullus Ecclesiam, ad quam titulatus est, dimittat, & ad aliam quæstus gratia migret. Nullus plures Ecclesias teneat sine adjutorio aliorum presbyterorum. Nullatenus una Ecclesia inter plures dividatur. Nullus alterius parochianum, nisi in itinere, vel; si sibi placitum fuerit, ad Missam recipiat. Nullua in alterius parochia Missam cantet absque proprii presbyteri voluntate, & rogatu. Nullus decimam ad alium pertinentem recipiat. Nullus pœnitentem invitet carnem manducare, & bibere vinum, nisi pro eo ad præsens eleemosynam faciat. Nullus præsumat baptizare, nisi pro vigilia Paschæ, & Pentecostes, nisi in periculo mortis. Unusquisque fontea lapideos habeat, & si non potest habere lapideos, habeat vas aliud ad hoc paratum, in quo nihil aliud fiat. Videte, ut omnibus parochiania vestris symbolum, & orationem Dominicam insinuetis. Jejunium quatuor Temporum, & Rogationum, & Litaniæ majoris, plebibus vestris omnimodis observandum insinuate. Feria quarta ante quadragesimam, plebem ad confessionem invitate, & ei juxta qualitatem delicti pœnitentiam injungite, non ex corde vestro, sed sicut in Pœnitentiali scriptum est. Tribus temporibua in anno, idest in natali Domini, Pascha, & Pentecoste, omnes fideles ad communionem corporis & sanguinis Domini accedere admonete. Certis temporibus conjugatos ab uxoribua abstinere exhortamini. Eulogias post Missam in diebus festia plebi tribuite. Nullus vestrum induatur vestibus laicalibus. Nullus rem, aut possessionem, aut mancipium Ecclesiæ vendere, aut commutare, aut quocumque ingenio alienare præsumat. Diem Dominicum, & alias festivitates, absque opere servili a vespera in vesperam celebrare docete. Cantus, & choros mulierum in atrio Ecclesiæ, prohibete. Carmina diabolica, quæ super mortuoa nocturnis horis vulgua facere solet, & cachinnos, quos exercet, sub contestatione Dei omnipotentis vetate. Cum excommunicatis nolite communicare. Nullus illis præsumat Missam cantare: sed & plebibus commissis vobia hoc annunciate. Ad nuptias nullus vestrum eat. Omnibus nunciate, ut nullus uxorem accipiat, nisi publice celebratis nuptiis. Raptum omnimodis prohibete, & ut nullus ad proximam sanguinis sui accedat, & ut alterius sponsam nemo ducat. Porcarios, & alios pastores, Dominica die ad Missam facite venire. Patrini filiolis suis symbolum, & orationem Dominicam insinuent, aut insinuari faciant. Chrisma semper sub sera sit, aut sub sigillo propter quosdam infideles. Volumus autem, fratres charissimi, quatenus, quæ nostra percepistis traditione, quantum humana patitur infirmitas, bonis studeatis operibus adimplere. Præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu sancto.

Jam tunc, si est Synodus illa in vernali tempore, ab Episcopo, vel Archidiacono denunciandum est, qualiter officia decantanda sint usque in aliam Synodum autumnalem; &, si est autumnalis, denunciandum est, quantæ hebdomadæ de Nativitate Domini usque ad initium Quadragesimæ, vel qualiter officia sint cantanda, & indictum jejunium, & quatuor tempora, quibus temporibus sint observanda, & in quos fines Episcopus causa officii sui sit hoc anno iturus, vel qui anathematizati, vel anathematizandi sint. His omnibus rite peractis, Litania voce excelsa a duobus, Synodo respondente, cantetur. Ea finita, dicant, Pater noster, *cum precibus, & tunc Episcopus dicturus est hanc ora-*

orationem : Nulla eſt Domine humanæ coofcientiæ virtus &c. *ut in Romano Pontificali* .

Deinde Gregorianam orationem dicat : Deus qui nos Paſtores io pupulo vocari voluiſti, præſta quæſumus, ut hoc qood humaoo ore dicimur, in tuis oculis eſſe valeamus. Per.

Finitis iſtis, Pontifex inde procedat, & quia omnes Clerici in laudem Dei conveniunt, de omnibus Sanctis Miſſa erit ſalemniter celebranda. Et Pontifex plena proceſſione procedent more ſolito, moneat clerum, & doceat populum, atque in fine prædicationis remiſſionem peccatorum faciat, quia dies illa ſecunda dies indulgentiæ babetur. Completa vero Miſſa, ſignis conſonantibus in laudem Dei, Cantor alta voce, Te Deum laudamus, *imponat. Et cum ea laude decantetur*, Kyrie eleiſon *a populo. Finita laude ea, dicat Cantor Antiphonam*, In viam pacis. *Pſalmus*, Benedictus. *Antiphona finita, Diaconus ſtolam in humero habens, dicat alta voce* : Humiliate vos ad benedictionem. ℟. Deo gratias. *Sequitur benedictio* : Chriſtus filius Dei, qui eſt initium, & finis, complementum vobis tribuat charitatis. ℟. Ameo. Et qui nos ad expletionem hujus fecit veoire concilii, abſolutos vos efficiat ab omni contagione delicti. Amen. Ut ab omni reatu liberiores effecti, abſaluti etiam per donum Spiritus Sancti, felici redito veſtrarum cubilia ſedium repetatis illæſi. Amen. Quod ipſe præſtare dignetur, & Beoedictio Dei Patris, & Filii, & Spiritus Sancti deſcendat ſuper vos, ſemperque maneat vobiſcum. ℟. Amen.

Quibus expletis, dum dictum fuerit ab Archidiacono : In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti eamus cum pace : *omnes illico ab ipſo primum incipientes Epiſcopo, oſculum ſibi invicem dabunt. Sicque data ſibi invicem pace, conventus Concilii abſolvetur.*

ORDO IV.

Ex eodem antiquo Romano Ordine apud memoratum auctorem Pag. 109. & ſequenti.

Qualiter Concilium agatur (*a*) generale.

CONveniente itaque univerſo cœtu ſanctorum Epiſcoporum, Abbatum, Presbyterorum, atque Diaconorum, ceterorumque Eccleſiaſticorum in nomine Domini, ſive in civitatem Metropolim, ſive in eam, quam Metropolitanus Epiſcopus una cum conſenſo ceterorum Epiſcoporum decreverit ad Concilium faciendum, poſt orationes ſolitas, venientes omnes in Eccleſiam majorem, ubi Concilium celebrandum eſt, ſedet in Ordine ſuo cum ſilentio. Tunc cantet ſchola Antiphonam ad Introitum, *Exaudi nos Domine*, & poſtea erigens ſe Metropolitanus Epiſcopus dicat, *Oremus. Flectamus genua*. Et poſt paululum, *Levate*. Et ipſe Metropolitanos Epiſcopus, aut alius ex ſenioribus dicat hanc oratiooem : *Omnipotens ſempiterne Deus, qui nos miſericordia tua incolumes &c.* ut ſupra in Pootificali Romano.

Poſt Collectam dicatur Litania. Ea finita, dicat Epiſcopus : *Oremus*. Et Diaconos : *Flectamus genua*. Et iterum. *Levate*. Sequitur oratio : *Da quæſumus Eccleſiæ tuæ &c.* ut ſopra.

Finita oratione, & reſpondentibus omnibus, *Amen*, cum timore, & diſciplina ſedeant omnes tam Epiſcopi, quam Presbyteri in ſilcotio magno. Tunc Diaconus progrediens de Altari ſacra veſte indutus portans Euangelium uſque ad ambonem in medio chori ad legendom, dicat : *Dominus vobiſcum*, & reliqoa, ſicut mos eſt, & legat lectionem ad hoc pertinentem, vel, ſi Euangeliom non legitur, librum aptam lectionem continentem, out Caoooem. Lectiooe finita, alloquatur Metropolitanus Epiſcopos Concilium, dicens : *Ecce beatiſſimi, & venerabiles conſacerdotes, & Patres, ac Fratres noſtri, præmiſſis Deo &c.*

Poſt allocutionem tractent apud ſe de divinis myſteriis, & Eccleſiaſticis diſciplinis, vel quibuſlibet neceſſariis, canoneſque ibi legantur, aut liber officiorum, nec aliquis inde antea tranſeat, quam iſta omoia explicentur. Et ita totis tribus diebus agatur. Nam de his, qui foris ſunt, ſi Concilium pro qualibet cauſa appellare habent, Archidiacono Eccleſiæ Metropolitanæ cauſam ſuam intiment, & ille in Concilio proferat, & ita introeundi detur eis liceotia. Concilium autem nullus ſolvere audebit, niſi fuerint finita certamina.

Item ordo alterius diei.

Conventione facta, dicit Metropolitanus, *Oremus*. Et Diaconus : *Flectamus genua*. Et dat orationem Epiſcopus, ſicut mos eſt : *Mentibus noſtris quæſumus Domine &c. Deus qui nos juſtitiam loqui &c.*

Finita oratione, legatur lectio, ſicut ſuperius continetur; poſt lectionem alloquatur Epiſcopus hujuſmodi : *Reverendiſſimi, & ſanctiſſimi nobis Domini, & Patres noſtri, pia ſollicitudine vos oportet &c.* Poſt allocutionem admoneat Epiſcopus, ut ſupra, ut de divinis ſcripturis tractent ioter ſe.

Item ordo tertiæ diei.

Conventione facta, dicit Metropolitanus : *Oremus*. Et Diaconus : *Flectamus genua*. Et Epiſcupus det orationem. *Omnipotens ſempiterne Deus, qui ſacro &c.* Alia : *Deus qui populis tuis & indulgentia &c.* Finita oratione, legatur lectio ſicut ſuperius continetur. Poſt lectionem alloquatur Epiſcopus hujuſmodi : *Dilectiſſimi igitur, & venerabiles Patres, ac Domini noſtri, beatitudinem veſtram oportet &c.* Poſt allocutionem admoneat Epiſcopus, ut de divinis Scripturis tractent inter ſe, & conſtituant, quod neceſſe fuerit emendare. Terminatis autem omnibus ultimo die Concilii elevantibus ſe omnibos cum reverentia de ſedibus, dicat Metropolitanus Epiſcopus : *Oremus*. Et Diaconus dicat : *Humiliate vos ad orationem*. Tunc omnes proſtrati in terram orent noo modico intervallo. Et dicat Diaconus, *Levate*. Epiſcopus det orationem : *Exaudi quæſumus Domine ſupplicum preces, & confitentium tibi parce peccatis, ut ſiquid offenſionis in hac Concilii celebratione contraximus, te miſerante, indulgentiam ſentiamus. Per.* Alia. *A cunctis exceſſibus nos Domine quæſumus propiciatus abſolve, & quia imperfectum noſtrum oculi tui viderunt, perfectiani deputa miſericors, quod perfecto æquitatis fine concludere peroptamus. Per.* Alia. *Intende quæſumus Domine preces noſtras, ut qui te in principio operum noſtrorum occurſorem adeſſe popoſcimus, te quoque in hoc fine noſtri Concilii indultorem eſſe noſtris exceſſibus ſentiamus. Per.*

Hac oratione finita, ille Epiſcopus, in cujus ſede ipſum Concilium celebratur, dicat omnibus de benedictionis verbis : *Chriſtus Filius Dei &c.* ut ſup. in fine Ordinis III.

Tunc

(*a*) Satis ex contextu perſpicuum eſt, hunc ordinem ad celebrationem Concilii provincialis pertinere, quod hic minus proprie *generale* dicitur.

Tunc surgentes omnes cum reverentia incipientes a Metropolitanis, osculum pacis sibi invicem dent cum timore, & amore Dei. Et dicat iterum Pontifex: *In nomine Domini nostri Jesu Christi. Ite in pace.* Et respondetur ab omnibus, *Deo gratias*. Et ita conventus absolvitur.

ORDO SUSPENSIONIS
RECONCILIATIONIS DEPOSITIONIS DISPENSATIONIS DEGRADATIONIS ET RESTITUTIONIS SACRORUM ORDINUM.

TITULUS VI.

I. Multa præsens, ac generatim amplectitur Titulus, quæ in sequioribus §§. ac Titulis speciatim agenda sunt. Respicit pœnas Canonicas, quas semper Ecclesia habuit, quibus certis cum ritibus, a cæremoniis malefactores coerceret. Conjunguntur autem hoc Titulo suspensio, depositio, & degradatio, quia licet distinctæ sint, & suspensio sit censura, cum tamen depositio, & degradatio tales non sint, habent nihilominus inter se connexionem, & una, quod alia dicit, aliquid de novo superaddit. Pœnæ, quibus Ecclesia ipsa utitur communiter in Clericos, & Laicos, sunt quidem, ut scite docet Humbertus de Romanis Lib. II. *De modo prompte cudendi sermones*, Tractatu II. Capite LXXII. excommunicatio, & interdictum: aliæ nempe, quibus solum adversus Clericos utitur, sunt suspensio, & hæc magna; depositio, & hæc major; degradatio, & hæc maxima. Per suspensionem enim quia privatur officio, vel beneficio, vel utroque ad tempus: per depositionem, simpliciter: per degradationem non solum istis, sed cum istis, statu Clericali, & privilegiis annexis exuitur; quod significatur per expoliationem, qua exuitur, vestimento Ordinis sui degradandus.

II. Docet hæc quidem Humbertus loco citato, notatque ibidem, *quod sicut in porta Orientali, qua ascendebatur in Templum, erant septem gradus, sicut dicitur Cap.* XL. *Ezechielis, ita sunt septem gradus Ordinum, quibus ascenditur ad culmen Clericalis dignitatis: & ideo dejectio a Clericali honore dicitur degradatio, quia sicut per gradus ascenditur ad istum honorem, ita abjectio ab isto honore per omnes istos gradus, recte degradatio nuncupatur*. Ita ille, qui in eo quod ait, septem esse gradus Ordinum, opinionem sequitur Theologorum, nam Canonici Juris Consulti, inter quos Prosper Fagnanus, acerrime propugnant, novem esse Ordinum Gradus, nam præter septem a Theologis recensitos, enumerant etiam Episcopatum, & Clericalem Tonsuram. Sed quicquid sit de hac quæstione, quam Theologis ipsis, & Canonici juris Consultis relinquimus, plura de degradatione dicemus infra suo loco. Nunc ordinem nostri Romani Pontificalis sequentes de suspensione, quæ levior est cætera pœnia Canonicis, agamus, ut deinde ad graviores recto gradu transeamus.

§. I.

Prænotandum est, quod Clericus quandoque suspenditur, quandoque deponitur, quandoque degradatur. Suspenditur quis quandoque ab homine, quandoque a jure, & quandoque ad tempus, quandoque in perpetuum. Ab homine, quando Prælatus sic in scriptis pronuntiat: *Quia constat, te tale quid commisisse, ideo ab officio, & executione Ordinum tuorum te suspendimus*. Vel quando sit in genere, dicit: *Quicumque* tale quid *fecerit; aut non fecerit, ipsum in his scriptis suspendimus*, vel *in his scriptis noverit se suspensum*.

COMMENTARIUS.

I. Suspensio definitur, *Censura Ecclesiastica per quam Presbyter, vel Clericus abstinetur ab officio, & ordine, vel beneficio, vel a jurisdictione, ex parte, vel in totum, ad tempus, vel in perpetuum*. Desumpta a Politicis videtur, in quibus Decurio ad tempus ordine suo movebatur. Leg. II. in principio, ff. *De decurionibus*. Antiqui Patres, & Canones nomen illud suspensionis non habent; Græci sæpius eam vocant ἀφορισμὸν, Latini *abstentionem*. Antiquissimus ejus censuræ usus in Ecclesia memoratur; testemque habemus S. Cyprianum Carthaginensem Episcopum, qui in Epistola sua IX. Presbyteros quosdam ea pœna mulctavit, quod lapsos tempore persecutionis, nondum peracta pœnitentia, suscepissent: *Scientes quoniam si in eisdem perseveraverint, utar ea admonitione, qua me uti Dominus jubet, ut interim prohibeantur offerre, acturi, & apud nos & apud Confessores ipsos, & apud plebem universam causam suam, cum Domino permittente in sinum matris Ecclesiæ recolligi cœperimus*. Ubi nota, I. verbum admonitionis, idem esse, ac suspensionis censuram, ut interpretatur Baronius, hunc Cypriani locum referens. II. Christum Dominum dedisse hanc potestatem Præsulibus Ecclesiæ, ut ipsa suspensionis censura delinquentes Clericos mulctare possint: *Utar ea admonitione, qua me uti Dominus jubet &c.*

II. Occurrit abſtentionis vox paſſim pro ſuſpenſione apud ipſum Cyprianum in Epiſtola LV. ad Cornelium de Fortunato, & Feliciſſimo Epiſcopo, & in Epiſtola LXII. ad Pomponium de quibuſdam Virginibus, quæ detectæ fuerant in eodem lecto pariter manſiſſe cum maſculis, ex quibus unus erat Diaconus, quem Pomponius ipſe Dionyſianenſis in Provincia Byzacena Epiſcopus ab officio ſuſpenderat: *Et icirco conſulte, & cum vigore feciſti, Frater chariſſime, abſtinendo Diaconum, qui cum virgine ſæpe manſit*. Quibus adde Canonem LIII. pervetuſti Concilii Illiberritani, in quo ita ſtatutum legimus: *Placuit cunctis, ut ab eo quis recipiat communionem, a quo abſtentus in crimine aliquo fuerit*. Afferri poſſent & alia fere innumera Patrum, & Canonum loca, quæ nos condocent, verbo abſtentionis, non modo ſuſpenſionem, ſed & excommunicationem ſignificari. Quando autem cenſura, quam initio hujus Commentarii definivimus, ſuſpenſio vocari cœperit, putat Franciſcus Roye Lib. III. *Juris Canonici Inſtitutionum*, Tit. XII. eam denominationem cœptam fuiſſe poſt quintum, aut ſextum ſeculum; citatque in ſuæ opinionis comprobationem Concilium III. & V. Aurelianenſe, & Epiſtolam II. Felicis II. Summi Pontificis.

III. Sunt qui fuſe de hac cenſura ſcripſerunt, Theologi æque, ac Canonici Juris Conſulti. Nos ad noſtram reſpicientes Rubricam, illud quidem non prætermittimus, ſuſpenſionem, vel a jure, vel ab homine inferri. A jure, cum quis ipſo facto, abſque Judicis miniſterio, ſuſpenſioni ſubjicitur, quæ & iccirco latæ ſententiæ ſuſpenſio nominatur. Ab homine ſuſpenſio infertur, cum Prælatus, vel alius Judex Eccleſiaſticus inobedientem, ſive contumacem ſententia ſua ſuſpendit. Quod quidem ſcripto facere debet, expreſſa cauſa, & præcedente triplici monitione, ex præſcripto Cap. IX. Concilii Lateranenſis IV. & Cap. I. *De ſententia excommunicationis* in VI. Procedunt hæc autem, ubi agitur de ſuſpenſione a Judice proferenda, non autem de ſuſpenſione, quam vocant *latæ ſententiæ*, quæ nimirum a Lege, ſeu Canone infligitur; non enim in hac ſuſpenſione monitio requiritur, ut paſſim Auctores docent.

IV. Quamvis autem ſuſpenſio, ac reliquæ cenſuræ Eccleſiaſticæ non fiant ad tempus, ne rei eas contemnant, dum nempe illius lapſum expectent, ut ab iis ipſo jure liberentur, & vix alium poſſint habere terminum, quam donec reus a culpa recedat, & ſatisfaciat; attamen ea ſuſpenſionis natura eſt, ut ad tempus ſit; idque vox ipſa indicat, & in eo differt a depoſitione, ut infra videbimus. Porro autem ſæpius Judex certum tempus ſuſpenſioni addit; interdum etiam, quandiu reſipiſcat reus, tandiu mereatur indulgentiam, uti habetur in Cap. XXXIII. extra, *De teſtibus*. Plurimum autem refert quid ipſe Judex addiderit. Nam ſi certum tempus, eo elapſo, non eſt opus abſolutione, ut exiſtimat Gloſſa Canonici Juris ad Textum in Cap. XLVIII. extra, *De ſententia excommunicationis*, quia Judicis ea mens eſt, ut tandiu tantum huic cenſuræ ſubjaceat. Si aliud, abſolutione indiget, ut alia Canonici Juris Gloſſa docet in Cap. II. *De ſolutionibus*.

V. Ut dignoſcatur, quinam ſit ſuſpenſionis effectus, docent Auctores, videndum eſſe, an illa ſit ſpecialis, vel generalis. Si enim ſpecialis eſt, & quis a certo quodam ordine, vel officio ſuſpenſus ſit, abſtinere debet ab iis, quæ illius ordinis, aut officii ſunt; alioquin fit irregularis. Poteſt tamen exequi alia, cum ea ſuſpenſio ſuos terminos minime excedat. Si autem generalis ſit, ſiquis nimirum generaliter, ac indiſtincte ſuſpenſus ſit, ab eorum omnium exercitio abſtinere debet, quæ quoquo modo Clericis competunt. Ceterum cum pœnæ ſint reſtringendæ, ex Gloſſa Canonici Juris in Clementina *Cupientes*, *De pœnis*, ſuſpenſus ab officio, beneficio non privatur: quamquam non deſint, qui docent, ſuſpenſionem ipſam ab officio, trahere ſecum ſuſpenſionem a beneficio; ejuſque opinionis cauſa ſolent Judices volentes aliquem ab utroque ſuſpendere, hunc in modum pronunciare, *ab officio, & beneficio*.

VI. Pertinent hæc quidem ad praxim, de qua paſſim ſcribunt Auctores in Tractatu de Cenſuris. Quod ſpectat ſuſpenſionis infligendæ formulas in §. hoc noſtro deſcriptas, minime illas reperi in antiquo aliquo Pontificali, excepto fere ſemper ms. Pontificali Gulielmi Durandi, cui noſtrum Pontificale hodiernum per omnia fere conſonat. Certe, ut valide feratur ſuſpenſio, nulla forma aſſignatur in Jure determinata; ſed illa verba ſufficiunt, quæ Superioris voluntatem ſuſpendendi ſubditum indicent. Sicut autem in excommunicatione quædam verba dantur, quæ denotant, ipſam eſſe latæ ſententiæ, ita etiam & de ſuſpenſione dicendum eſt. Hinc cum dicitur, *Qui hoc fecerit, ſuſpendatur*, de ſuſpenſione ferenda intelligitur; cum vero dicitur, *ſuſpenditur, maneat ſuſpenſus*, eſt quidem latæ ſententiæ ſuſpenſio. Ut debito tandem modo feratur, debet dari in ſcriptis, & cauſa exprimi in ſpecie, & inſuper dari inſtrumentum intra menſem ſuſpenſo, ſi illud poſtulet, argumento ex Cap. I. *De ſententia excommunicationis* in VI. Debet etiam monitio præcedere, ſine qua eſt nulla ſuſpenſio, eamque abſque monitione ferens ab ingreſſu Eccleſiæ per menſem ſuſpenditur, argumento ex Cap. *Sacra*, Tit. citato. Sed de his, & aliis ad hanc cenſuram pertinentibus fuſe agunt Theologi, & Canonici Juris Conſulti paſſim.

§. II.

Hujuſmodi autem ſuſpenſionis ſententia taliter revocatur: *Quia* de tali negotio, *propter quod ſuſpenſionis ſententiam incurreras, emendationem plenam, & pœnitentiam condignam egiſti; ideo ſententiam ſuſpenſionis hujuſmodi miſericorditer relaxamus*.

§. III.

Illud autem ſciendum eſt, quod ſimpliciter, & ſine temporis præfinitione ab homine, vel a jure ſuſpenſus, perpetuo intelligatur eſſe ſuſpenſus; ad tempus

pus vero suspensus, utpote donec poenituerit, vel a crimine abstinuerit, eo ipso, quod abstinet, vel pœnitet, executionem sui officii recuperat, nec alia est reconciliatio, seu sententiæ suspensionis relaxatio necessaria.

COMMENTARIUS.

I. Quamquam effectus suspensionis sit amovere suspensum ab executione officii, & ordinis, docent nihilominus communi consensu Auctores, suspensionem istam ad tempus, solvi quidem absque ulla absolutione, elapso tempore. Vide Glossam in Clementina 1. verbo *donec dederint*. Porro notabile est discrimen inter perpetuam, & illam quæ est ad tempus, suspensionem. Prior non est, ut vocant, medicinalis, sed mera pœna, quæ scilicet in criminis vindictam inflicta fit; altera certo ideo tempore determinatur, quod intra ipsum tempus Clericus resipiscere supponitur. Sed de his jam alibi nonnihil diximus.

§. IV.

Ad hæc Clerici publice delinquentes, & enormiter, executionem sui ordinis secundum Canones perdunt, & etiam post peractam poenitentiam ab executione suorum ordinum suspensi remanent; adeo quod absque dispensatione, & reconciliatione non possunt illis licite ministrare, neque ad majores Ordines promoveri, præcipue si de hoc convicti fuerint in judicio, & puniti. Episcopi tamen possunt in adulteriis, & aliis criminibus, quæ sunt minora, & generaliter ubicumque a jure expresse non prohibentur, post peractam pœnitentiam, vel partem ipsius, cum talibus dispensare, & eos reconciliare: quæ reconciliatio, & dispensatio fit hoc modo. *Quamvis tale enorme crimen publice commiseris, quod confessus es,* (vel *de quo convictus es*) *& in judicio condemnatus, propter quod, secundum juris rigorem merueras ab officio, & beneficio amoveri, & propterea non vales ulterius secundum Canones in tuis Ordinibus licite ministrare: quia tamen defectus nostri temporis antiquam non patitur Canonum manere censuram, eligentes potius de misericordia, quam de severitate reddere rationem; iccirco vitam tuam plenius agnoscentes, & meliora, & saluti viciniora de te de cetero verisimiliter expectantes, de misericordia, quæ superexaltat judicium; hanc pœnam auctoritate nobis in hac parte a jure concessa, tibi duximus relaxandam, & relaxamus. Indulgentes tibi, ut hoc non obstante, licite possis ad superiores Ordines conscendere, & in susceptis etiam Ordinibus licite ministrare. Infamiam insuper canonicam propter hoc per te contractam penitus abolentes, & restituentes te in integrum pristino statui, ac famæ.*

COMMENTARIUS.

I. Constans fuit priorum Ecclesiæ seculorum mos, ac disciplina ubique locorum recepta, ut quicumque crimen aliquod ex iis quæ publicæ pœnitentiæ erant obnoxia, perpetraret, sive publicum, sive occultum, jam, sive ante, sive post actam ejus pœnitentiam, non posset in Clerum adlegi, si laicus erat; aut ad ulteriores Ordines promoveri, si jam erat Clericatu insignitus. Docent id quidem prisci Canones, ac sancti Patres, quos longo agmine affert in sua veteri, ac nova Ecclesiæ disciplina Vir clarissimus Ludovicus Thomassinus Parte II. Lib. 1. Cap. LVI. & pluribus sequentibus. Id quoque innuit sententia dispensationis, seu reconciliationis, quam sequioribus seculis relaxato primævæ disciplinæ rigore Ecclesia Clericis ad meliorem frugem redactis concessit: *Quamvis*, inquit, *tale enorme crimen publice commiseris, quod confessus es, vel de quo convictus es, & in judicio condemnatus; propter quod secundum juris rigorem merueras ab officio, & beneficio amoveri; & propterea non vales ulterius secundum Canones in tuis ordinibus licite ministrare: quia tamen defectus nostri temporis antiquam non patitur Canonum manere censuram &c.*

II. Necessario, & quidem cum laude jam etiam olim sanctissimos non semel Pontifices nonnullis in locis, temporibusque dispensatione usos variis ex causis, quæ Ecclesiam tandem universam coegerunt, ut extremis hisce seculis temperationi disciplinæ se accommodaret, varia veterum Pontificum exempla nos docent; quinimo, & Christus ipse cælestis, & sempiternus Pontifex, qui dum in terris ageret, hanc misericordiæ regulam dedicavit, specimenque in eo ipso edidit, quem Ecclesiæ suæ caput, suique Vicarium designavit. Post lapsum suum Petrus non sacerdotio tantum, sed

sed apici, & summo fastigio Sacerdotii restitutus, & a Christo ipso restitutus est: qui in primo, & principe Christiani Orbis Episcopo exemplum sancire, & monumentum excitare voluit humanitatis, & indulgentiæ, quod posteriora omnia secula mirarentur.

III. Observat hæc laudatus Thomassinus citato Cap. LVI. ubi etiam & alia docet, quæ lubet hoc loco describere. Ea fuere, inquit, initia, & prima Ecclesiasticæ disciplinæ fundamenta clementiæ, & humanitati suavissimæ superstructa. Nec sane ipsius universalis Ecclesiæ origo scaturire potuit alio ex fonte, quam effusissimæ Dei misericordiæ, invictissimæ charitatis Christi, indulgentiæ scelerum plenissimæ per Baptismum datæ. Primas ergo tulit clementia, tum austeritas subsecuta est. Primogenia Ecclesiæ indoles, natura, & proclivitas indulgentiæ est, ut quæ Christi Cruci innixa, sanguine ejus perfusa, & coalita sit. Austeritas posterior accessit, clementiæ, & indulgentiæ contemptæ vindex, ultrixque. Ipsæ Canonicæ pœnitentiæ primum mitiores fuere: ex humanitatis hujus aspernatione, sæviendi necessitas orta est. Clementiæ & illud fuerat, quod Clerici pœnitentiæ consumpto curriculo iisdem gradibus redderentur, quibus exciderant. Ea restitutionis spes simulatas complurium pœnitentias peperit; cui pesti ut occurretur, necessum fuit irrevocabiles lapsis decernere depositiones, ut serio resipiscerent, & nullo fuco, nullis simulationis præstigiis illudere se posse deinceps sperarent.

IV. In hanc doctrinam prævivit nobis Augustinus, qui in Epistola L. Donatistas hoc admonebat, si post hæreticæ pravitatis scelus pœnitentia expunctum sinantur frui honoribus, & fungi muniis Clericatus, eam esse salubrem dispensationem, qua Ecclesia utendum sibi existimet exemplo Christi, qui eandem humanitatem in Petrum ipsum explicuit: si enim postea austeriores sibi leges præfixit Ecclesia, obviatum esse & falsis fraudolentis pœnitentiis: verum penes eam incolume semper esse jus rigorem inflectendi, & indulgentiæ postponendi ubicumque publica, vel utilitas fidelium, vel necessitas suaderet, cogeretve: *Sed ne forsitan etiam de ceteris criminibus spe honoris Ecclesiastici animus intumescens, superbe ageret pœnitentiam, severissime placuit, ut post actam de crimine damnabili pœnitentiam nemo sit Clericus; ut desperatione temporalis altitudinis, medicina major, & verior esset humilitatis. Nam & sanctus David de criminibus mortiferis pœnitentiam egit: & tamen in honore suo perstitit. Et beatum Petrum, quando amarissimas lacrymas fudit, utique Dominum negasse pœnituit; & tamen Apostolus mansit. Sed non ideo supervacua putanda est posteriorum diligentia, qui, ubi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur: experti credo aliquorum fictas pœnitentias, per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multos invenire medicinas multorum experimenta morborum.*

V. Id jam ab Optato Lib. ultimo scitissime animadversum fuerat, Primatum Ecclesiæ a Christo collatum fuisse Petro Pœnitenti, clavesque Regni ceteris Apostolis communicandas: *Bono unitatis beatus Petrus, cui satis erat, si post quod negavit, solam veniam consequeretur; & præferri Apostolis omnibus meruit, & claves Regni cælorum communicandas ceteris solus accepit.* Et infra: *Stant toti innocentes, & peccator accipit claves, ut unitatis negotium formaretur. Provisum est, ut peccator aperiret innocentibus, ut innocentes clauderent contra peccatores.* Hæc ex Optato miranda prorsus Christi dispensatio, qui principalem auctoritatem clavium Ecclesiæ, & Cæli communicavit non innoxio, qui noxios posset aversari, & excludere, sed pœnitenti, qui ne pœnitentes quidem posset abigere, nedum innoxios.

VI. Ceterum, ut alia omittam, illud in primis observandum cum eodem eruditissimo Thomassino, eam dispensationem, de qua disserit Augustinus, & cujus forma in Petro præluxit, ad eos spectare tantum, qui jam ordinati sint. Ceteris enim a Paulo declarat Ordinibus interdictum omnino esse, si baptismo semel mundati rursus inquinentur; *Ideo Paulus, quando eligit Ordinandos, vel Presbyteros, vel Diaconos, vel quicumque ordinandus est ad Præposituram Ecclesiæ, non ait: Siquis sine peccato est; hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur. Sed ait:* Siquis sine crimine est; *sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium, & cetera hujusmodi.* Itaque videtur Augustinus ex Paulo flagitiis omnibus capitalibus irregularitatem indicere. Sed ut ut se ea res habeat, ex hactenus dictis satis jam liquet, non improbandam Ecclesiæ consuetudinem, si exemplo Christi Domini, cælestis, & sempiterni Pontificis, ejus Vicarii multis ab hinc seculis, pro temporum ratione, quæ antiquam non patiuntur sacrorum Canonum, & veteris Ecclesiæ disciplinæ severitatem, temperatiori se accommodent disciplinæ, & suorum Ordinum executionem Clericis, qui ipsam sua propter crimina perdiderunt, post peractam pœnitentiam restituant.

VII. Ostendit præterea Gratianus in suo Decreto post Canonem, *Si post ordinationem*, Distinctione L. variis exemplis, atque auctoritatibus, post actam pœnitentiam proprios gradus licite posse administrari, & ad majores conscendi: *Mariæ enim*, inquit, *soror Aaron, postquam lepra percussa est, quia in Moysen murmuraverat, acta pœnitentia, a peccato mundata est, & pristinam gratiam prophetizandi recepit. Aaron autem post conflatum vitulum, etiam in summum Sacerdotem consecratus est. David post adulterium, & homicidium spiritum prophetiæ recepit, & in propria gradu permansit. Achab quoque post mortem Nabuthæ viri sanctissimi per pœnitentiam humiliatus, in regia sede permansit.* Ubi nota, quod ei prædictum fuerat Lib. III. *Regum*, Cap. VI. canes ejus sanguinem mortui lingere debere, non multum post tempus accidit. Concludit autem Gratianus sic: *Et ut prætereamus multa exempla veteris Testamenti, Petrus negavit Christum, & postea Princeps Apostolorum factus est: Paulus Stephanum lapidavit, & tamen in Apostolum electus est: multi quoque ab hæresi ad unitatem Catholicæ fidei revertentes in suis ordinibus sunt recepti: alii vero ad Episcopalem etiam gradum sunt promoti, utpote Augustinus, & alii complures.*

VIII. Quod tandem in hoc nostro §. edicitur, posse Episcopos in adulteriis, & aliis criminibus, quæ sunt minora, & generaliter ubicumque a Jure expresse non prohibentur, post peractam pœnitentiam, vel partem istius, cum delinquentibus Clericis dispensare, & eosdem reconciliare, cautum est quidem ex Decretali Epistola Alexandri III. ad Archiepiscopum Salernitanum, relata in Cap. IV. *De judiciis*, ubi ita inquit: *De adulteriis, & aliis crimi-*

criminibus, quæ sunt minora, potest Episcopus cum Clericis post peractam pœnitentiam dispensare. Idem Pontifex in Cap. I. *De corpore vitiatis &c.* de Presbytero, qui ducllum sponte obtulit, & oblatum suscepit, & in eo partem digiti amisit, Episcopo consulenti respondit, satis posse ipsum *post peractam pœnitentiam cum eo misericorditer agere, & permittere ipsum in suo ordine ministrare, licet ejus excessus gravis admodum extitisset.* Rursus in Cap. IV. *De Clericis conjugatis*, ait quod *Sacerdotes illi, qui nuptias contrahunt, quæ non nuptiæ, sed contubernia sunt potius nuncupanda, post longam pœnitentiam, & vitam laudabilem continentes, officio suo restitui poterunt, & ex indulgentia sui Episcopi, ejus executionem habere.* Approbavit præterea Alexander, ut Diaconus, qui uxorem duxerat, & in Sabbato Sancto alium Diaconum vulneraverat, posset exacto pœnitentiæ curriculo, gradui suo restitui, adeoque ad Presbyteratum promoveri, si illustribus se virtutum experimentis insigniret. En ejus verba in Cap. I. *Qui Clerici, vel voventes &c.* ex litteris ad Remensem Archiepiscopum missis: *Hoc tuæ prudentiæ respondemus, quod si contrito, & humiliato corde ad Ecclesiam redire voluerit, dimissa illa, quam accepit in uxorem, & absolutione obtenta, injuncta sibi pœnitentia de utroque excessu, post eam peractam, dispensative poteris ei Diaconatus officium reddere; & si perfectæ vitæ, & conversationis fuerit, eum in Presbyterum ordinare.*

IX. Iisdem mitioris disciplinæ blandimentis usi sunt & alii Romani Pontifices Maximi, ut in Codice Decretalium videre est. Sicut itaque indubitatum est, justis, & necessariis ex causis, mira sapientia, & charitate remisisse Ecclesiam de antiquo rigore Canonum, & severiori Ecclesiæ disciplina, ita dolendum est, quod his delineamentis alia subinde delineamenta adjiciantur, & de jure remisso remittatur semper aliquid ulterius: *Quid*, inquis, *prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est. Ubi utilitas provocat, laudabilis dispensatio est. Utilitas dico communis, non propria. Nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.* Verba sunt S. Bernardi Libro II. *De consideratione ad Eugenium.*

§. V.

Circa depositionem vero notandum est, quod si agitur, ut deponatur quis a beneficio, solus Episcopus hoc potest; sicut potest deponere ab ordine cum Capitulo suo, sive ab ipso Capitulo deputatis, & etiam solus ex consuetudine. Et similiter Episcopus cum Capitulo suo deponit ab Ordine Clericos primæ Tonsuræ, & in minoribus Ordinibus constitutos, si post hujusmodi verbalem depositionem secutura sit actualis degradatio. Et, si isto modo agitur, in depositione Subdiaconi, vel Diaconi ab Ordine, requiritur numerus trium Episcoporum ultra proprium Episcopum, in examine, & in definitione; & sex in causa Presbyteri, excepta causa hæresis. In depositione vero Episcopi ab ordinatione, exigitur numerus duodecim Episcoporum, præter Metropolitanum, qui debet esse tertiusdecimus, qui omnes possint procedere contra Episcopum usque ad conclusionem tantum, & definitio tam circa condemnationem, quam absolutionem reservatur Papæ. Sed in ipsa actuali degradatione non requiritur numerus Episcoporum. Et præmissa de numero Episcoporum adhibendo procedunt, si agitur ex potestate ordinaria. Dictabitur autem sententia depositionis ab Ordine, si intenditur, ut post eam sequatur actualis degradatio nomine Episcopi Ordinarii, cum præsentia Capituli, sive cum consilio, & assensu Episcoporum respective, prout eam requirit, in hunc modum, videlicet: *Quia nobis evidenter, & legitime constat, te tale crimen, seu flagitium commisisse, quod non solum grave, verum etiam damnabile est, & damnosum, idcirco de talium consilio, & assensu, ab omni Ordine, & privilegio Clericali te sententialiter perpetuo duximus deponendum, & deponimus.* Per talem itaque sententiam depositus omni Ordinum tam majorum, quam minorum executione perpetuo est exutus.

COMMENTARIUS.

I. Plane constat, fuisse, ut nunc est, apud Majores, Ecclesiasticam illam censuram in observatione, quæ dicitur degradatio, seu exauctoratio, vel depositio, cum scilicet Ecclesiæ minister ex officio, & ordine ob scelera sua dejicitur. Celebre ejus rei testimonium legere est in Epistola LXV. S.Cypriani ad Rogatianum Episcopum Norensem in Mauritania, qua illum monet, ut Diaconum contumacem, protervumque, ac superbum memorata depositionis pœna coerceret: *Quod si ultra*, inquit, *te contumeliis suis exacerbaverit, & provocaverit, fungeris circa ipsum pote-*

potestate honoris tui, ut eum vel deponas, vel abstineas. Erat & olim in usu illa frequens animadversio, ut delinquentis Clerici nomen ab Ecclesiæ tabulis deleretur, vel saltem, cum aliqua suspicione laboraret, supprimeretur, nec sicut ceterorum publice recitaretur. Quod quidem constat ex aliis S. Cypriani litteris, itemque ex S. Augustino Epistola CXXXVII. & CCXXXVI. & ex variis Sacris Conciliorum Canonibus.

II. Hæc quidem ad antiquum in Ecclesia depositionis usum pertinent, ut autem aliqua de sequiori Ecclesiæ disciplina dicamus, sciendum est, quod depositio Clerici, ex communi Doctorum calculo, alia est nuda, & simplex, seu verbalis, alia actualis, seu solemnis, quæ proprie degradatio dicitur. Verbalis est illa, quæ fit nudis verbis per sententiam, probatque Antonius Dadinus Altaserra Lib. IX. *De jurisdictione Ecclesiastica*, Capite VIII. ex Concilio I. Arelatensi Can. XIII. ubi ita legitur: *De his qui Scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa Dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, ut quicumque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis ab ordine cleri amoveatur.* Sed errant qui hoc Canone utuntur pro depositione verbali, cum enim dicitur, Traditores sacrarum Scripturarum non nudis verbis a Cleri ordine removeri, male inducitur verbalis quædam depositio. Nam mens ejus Canonis ea est, ut illi tantum habeantur quasi Traditores sacrorum Codicum, qui ex actis publicis detegantur, ut ex ipso recitato Canone liquet, non vero ex nudis, & simplicibus verbis. De hujusmodi Traditoribus vide quæ diximus nos in Opere, *De Codice sancti Evangelii &c.* Libro III. Cap. XXXIX.

III. Quod actualem, & realem, ut vocant, degradationem spectat, aperta quidem ejus mentio habetur in Concilio Toletano IV. anni DCXXXIII. Can. XXVIII. *Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, si a gradu suo injuste dejectus, in secunda Synodo innocens reperiatur, non potest esse, quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram Altari de manu Episcoporum. Si Episcopus est, Orarium, Annulum, & Baculum; si Presbyter, Orarium, & Planetam; si Diaconus, Orarium, & Albam; si Subdiaconus, Patenam, & Calicem: sic & reliqui gradus ea in reparationem sui recipiant, quæ cum ordinarentur, perceperunt.* Quis non videt, hos omnes non potuisse hæc sui ordinis recuperare insignia, nisi prius iisdem spoliati fuissent; & pari ritu, quem in iis conferendis servari decuit. Quod idem censendum est ex illa judicandorum Clericorum forma, quam Synodi Carthaginenses mox eitandæ præscribunt, ex qua similem prolata damnationis sententia exauctorationem colligere par est.

IV. Depositio tam verbalis, quam solemnis eodem teste Altaserra ad Episcopum spectat: verbalis quidem ad Episcopum proprium absque aliis Episcopis: solemnis ad Episcopum proprium sex aliis Episcopis adhibitis, si Presbyter sit; tribus Episcopis, si Diaconus; si tandem Episcopus, duodecim adhibitis Episcopis. Id enim constat ex variis Synodis, inter quas Carthaginensis I. celebrata anno CCCXLVIII. ita mandat Can. XI. *Si quis tumidus, vel contumeliosus extiterit in majorem natu, vel aliquam causam habuerit, a tribus vicinis Episcopis, si Diaconus est, arguatur: si Presbyter a sex: si Episcopus a duodecim consacerdotibus audiatur.* Item II. Carthaginensis Synodus anno CCCXC. habita, Can. X. inquit: *Si quis Episcopus, quod non opinamur, in reatum aliquem incurrerit, & fuerit ei nimia necessitas non posse plurimos congregare, ne in crimine remaneat, a duodecim Episcopis audiatur; & a sex Presbyter; & a tribus Diaconus.* Idipsum in aliis Conciliis, quæ longum esset huc afferre, statutum est. Concilii Carthaginensis meminit quidem Sanctus Augustinus Epistola XVI. in Appendice; ubi hæc habet: *Removendum ab officio Presbyterii ausus sum, timens ei deinceps Ecclesiam Dei committere: quod si forte Judicibus Ecclesiasticis alias videtur, quia sex Episcopis causam Presbyterii terminari Concilio statutum, committat illi qui volet Ecclesiam suæ curæ commissam.*

V. Quamvis autem Carthaginensem Canonem loqui de secunda instantia, ut ajunt, sive casu appellationis Zonaras autumet, ne scilicet alias repugnet Canoni IV. Concilii Antiocheni apud Gratianum Can. LXV. Causa XI. Quæstione III. quo supponitur Presbyterum, aut Diaconum a proprio Episcopo sine Synodo deponi posse: est nihilominus certum, Episcopos omnes, sive in Synodo, sive extra Synodum cum proprio Episcopo congregatos, fuisse veros judices causæ, adhibitosque non ad solemnitatem, aut formam actus degradationis dumtaxat, sed ad causæ examen, & judicium ferendum. Rursus indubitatum est, in recitato Canone non tantum de actuali depositione, quæ hodie vulgo degradatio dicitur, sed de quacumque depositione a sacro ministerio, & dignitate Sacerdotali agi.

VI. Porro mos olim fuit, ut cum de delictis Episcoporum, Presbyterorum, aliorumque ministrorum Ecclesiæ agebatur, soleret causa ad Synodum Episcoporum referri, ibique discuti, & decidi, ut testatur Synodus Hispalensis II. celebrata anno DCXIX. Can. VI. Dolens siquidem, quod Fragitanus Cordubensis Ecclesiæ Presbyter a Pontifice suo injuste esset damnatus, eumque rursus ordini suo restituens, id denuo adversus Episcoporum præsumtionem decrevit, *ut juxta priscorum Patrum Synodalem sententiam nullus sine Concilii examine dejiciendum quemlibet Presbyterum, vel Diaconum audeat. Nam multi sunt, qui indiscussos potestate tyrannica, non auctoritate Canonica damnant, & sicut nonnullos gratiæ favore sublimant, ita quosdam odio invidiaque permoti humiliant, & ad levem opinionis auram condemnant, quorum crimen non approbant. Episcopus enim Sacerdotibus, ac ministris solus honorem dare potest, auferre solus non potest.* Legendus est integer Canon, quem etiam Gratianus refert in suo Decreto, Canone VII. Causa XV. Quæstione VII.

VII. Illud certe, quod in memorato Canone Hispalenses Patres docent, est juxta Canonem præsertim quintum Nicæum, ubi cautum fuit, ut si Presbyteri, vel Clerici de proprii Episcopi sententia quererentur, res in Synodo Episcoporum totius Provinciæ discuteretur. Sed quia difficile similes Episcoporum Synodi habebantur, multaque iccirco sacrorum hominum crimina impunita remanebant, merito Patres Concilii Carthaginensis II. Can. X. ad suggestionem Felicis Episcopi Salemselitani, veterum statuta Canonum servari debere pronunciarunt, ut siquis Episcopus in reatum aliquem inciderit, & plurimi Episcopi congregari non possent, ne in crimine remaneat, a duodecim Episcopis causa audiatur; a sex, si Presbyter; si Diaconus a tribus una cum suo proprio Episcopo.

VIII. Hunc ipsum Canonem, aliosque nonnullos

los idem decernentes, & a Gratiano allatos in suo Decreto Causa xv. Quæstione vii. Canonici Juris Interpretes de prima instantia jampridem intellexerunt, quasi is Episcoporum numerus absolute, & generaliter in depositione etiam Presbyterorum, & Diaconorum necessarius esset. Verum cum successu temporis jurisdictio contentiosa per solum Episcopum, vel ejus Vicarium exerceri cœpit, facultas etiam deponendi Clericos soli Episcopo, ejusve Vicario attributa fuit. Ne tamen ab antiqua Canonum disciplina recedi prorsus videretur, numerus Episcoporum dictis Canonibus Carthaginensibus expressus sine ullo ad Synodum respectu restrictus jam fuit ad depositionem actualem, & solemnem, quam degradationem dicimus. Docet id quidem Bonifacius VIII. in Cap. II. *De pœnis* in vi. ubi ita inquit: *Verbalis degradatio; seu depositio ab ordinibus, vel gradibus Ecclesiasticis est a proprio Episcopo, sibi assistente in degradatione Clericorum in sacris Constitutorum Ordinibus, certo Episcoporum numero definito Canonibus, facienda: quamquam proprii Episcopi sententia, sive aliorum Episcoporum præsentia sufficiat in degradatione eorum, qui minores dumtaxat Ordines receperunt.*

IX. Hic per Canones, ut observat Vanespennius Parte iii. *Juris Ecclesiastici*, Tit. xi. Cap. i. Num. liii. & consequenter in degradatione requiri numerum Episcoporum in dictis Canonibus expressum, post Glossam uno consensu Canonici juris Interpretes tradidere: & ita in degradatione Episcopi requiri assistentiam duodecim Episcoporum; in Presbyteri, sex; & Diaconi, ac Subdiaconi, trium Episcoporum: quod & praxis comprobavit, & in nostro Romano Pontificali expressum est. Cum autem sæpe ob Episcoporum raritatem, gravesque itidem expensas, tot ipsorum Episcoporum conventus non sine difficultate in multis regionibus haberi posset, præsertim in Germania, ideoque degradationis solemnitas in usu vix esset, enormiaque Clericorum crimina inulta manerent, ne ansa majori cum audacia perpetrandi scelera sacris hominibus dari videretur, conquesti sunt inter alia centum gravamina, & de ea re Adriano VI. Pontifici Maximo exhibita Germaniæ Principes, Articulo xiv. ita ajentes: *Tandem ut in peccatis maleficiisque perpetrandis magis adhuc foveantur, præter omnem æquitatis rationem, aliquatenus interdictum est Archiepiscopis, & Episcopis, ne malefactores hos publice criminali judicio reos agere possint, nisi prius degradatos: id quod tantis sumptibus, tantaque pompa celebrari oportet, ut propterea perquamrarissimum vincti illi malefactores merita plectantur pœna.*

X. Eandem querelam in ipso Concilio Tridentino renovarunt Germaniæ Episcopi, quibus moti Patres Sessione xiii. Cap. xiv. *De reformatione*, declararunt, quod Episcopus per se *ad actualem, atque solemnem degradationem ab ipsis Ordinibus, & gradibus Ecclesiasticis in casibus, in quibus aliorum Episcoporum præsentia in numero a Canonibus definito requiritur, etiam absque illis procedere liceat: adhibitis tamen, & in hoc sibi assistentibus totidem Abbatibus usum Mitræ, & baculi ex privilegio Apostolico habentibus, si in Civitate, aut Diœcesi reperiri, & commode interesse possint: alioquin aliis personis in Ecclesiastica dignitate constitutis, quæ ætate graves, ac juris scientia commendabiles existant.* Cum itaque memorata Synodus Tridentina exigat, ut personæ in dignitate constitutæ ab Episcopo assumendæ sint *juris scientia commendabiles*, videtur profecto Synodus ipsa indicare, hanc Prælatorum assistentiam non tantum ad solemnitatem, & meram cæremoniam requiri, sed ut una Episcopo in discussione causæ assistant: quemadmodum recitati Canones Carthaginenses Episcoporum exigebant conventum, ut ab omnibus causa accusatorum discuteretur, & judicaretur, ut scite adnotat eruditus Vanespennius loco laudato.

XI. Quod Episcopos præsertim spectat, requiri in eorum depositione apud Latinos numerum duodenarium Episcoporum, ex Carthaginensibus Synodis superius memoratis probatum est. Eam etiam in Oriente apud Græcos servari regulam consuevisse, docet nos quidem in suis ad duodecimum Africani Codicis Canonem Scholiis Theodorus Balsamon, exemploque hoc confirmat: *Cum Joannes Amathuntis Episcopus a Cypri Archiepiscopo Joanne fuisset depositus, & depositionis Edictum in Tribunali Imperatorio lectum esset, quoniam inventi sunt undecim Episcopi, & Archiepiscopus depositionem fecisse, statuit sanctissimus Patriarcha Dominus Lucas, esse infirmam, & nullius momenti depositionem, eo quod non accersita fuerit universa Synodus Cypriorum Ecclesiæ, etiamsi magna esset ejus cogendæ facultas, & quod Archiepiscopus non ultra duodecim, sed una cum illis esset connumeratus.* Afrorum Provinciæ, ut scite animadvertit eruditus Lupus in Canonem xxv. Dictatus S. Gregorii VII. numerosissimos Episcopos habebant, ipsosque criminaliter accusatos non solus Provinciæ Primas, sed juxta communem totius Ecclesiæ Canonem plena Synodus judicare debebat. Attamen dum extra Synodi tempus facta accusatio non pateretur moras, noluerunt totam moveri Provinciam, sed istud judicium duodecim Episcopis crediderunt. An Primas ex illis duodecim, an supra illos, deberet esse decimustertius, haud constat; sed postremum verius puto: vigesimus siquidem memorati Africani Codicis Canon criminali in Presbyterum, aut Diaconum judicio, præter sex, aut tres alios Episcopos, mandat etiam proprium, utpote ordinarium primæ instantiæ judicem, adesse.

XII. Ex hactenus explicatis jam liquido apparet, misere illos hallucinari Auctores, qui autumant, Ecclesiam Latinam memoratum Episcoporum numerum in Episcoporum depositione adhibendum accepisse a suppositiitin Isidori Mercatoris Codice, in quo eam disciplinam statuere dicuntur Summi Romani Pontifices, Clemens, Anacletus, Zepherinus. Etenim Codice illo longe antiquior S. Gregorius Magnus Virgilio Arelatensi Archiepiscopo suo in Galliis Vicario hanc præscripsit regulam, litteris ad eum missis, quæ extant Lib. iv. Epistola l. ubi ita inquit: *Si qua inquisitio de fide, vel fortasse aliarum rerum inter Episcopos causa emerserit, quæ discerni difficilius possit, collectis duodecim Episcopis ventiletur, atque decidatur. Si autem decidi nequiverit, discussa veritate, ad nostrum Judicium referatur.* Agit de cunctis majoribus causis, quas inter semper degradatio Episcoporum fuit. Ceterum, ut alia omittam testimonia, Patres quidem Concilii Triburiensis in Germania habiti anno DCCCXCV. Can. x. ubi statuunt nullum deponi Episcopum nisi a duodecim Episcopis, diserte fatentur, se id ex Canone xii. Concilii Carthaginensis statuere: *Statutum est*, inquit, *in hac sancta, & universali Synodo, ut nullus Epi-*

Episropus deponatur, nisi a duodecim Episcopis, Presbyter a sex, Diaconus a tribus. In Concilio Carthaginensi rapite duodecima. Felix Episropus dixit: Siquis Episcopus in reatum aliquem inrurrerit &c. Est is Canon decimus Concilii Carthaginensis II. quem initio hujus Commentarii descripsimus. Vocatur autem duodecimus a Triburiensi Synodo, quia in laudato Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ est ordine duodecimus.

XIII. Est vero illud notandum, quod etsi duodecim Episcopi una cum Metropolitano, qui debet esse tertius decimus contra Episcopum facinorosum procedere possint usque ad conclusionem, definitio tamen, ut recte in hoc nostro §. cautum est tam circa absolutionem, quam circa condemnationem Romano Pontifici reservatur. Depositio siquidem Episcoporum una semper fuit e majoribus causis, quæ omnino reservatæ sunt Sedi Apostolicæ, & quidem ex quodam Apostolorum Canone, quem laudat Marcellus Papa in Epistola I. ad Episcopos Antiochenæ Provinciæ, ubi ait, omnes Ecclesias subjectas esse Ecclesiæ Romanæ juxta Apostolorum, eorumque successorum sanctiones, mox subjungens: *Simulque iidem inspirante Domino constituerunt, ut nulla Synodus fieret præter ejusdem Sedis authoritatem, nec ullus Episcopus nisi in legitima Synodo suo tempore Apostolica authoritate convocata super quibuslibet criminibus pulsatus audiatur, vel judicetur, quia Episcoporum judicia, & summarum causarum negotia, sive cuncta dubia Apostolica sedis authoritate sunt agenda, et finienda.*

XIV. Nequis autem objiciat, Epistolam ipsam Marcello Papæ tributam esse omnino supposititiam, certe ejusdem Apostolorum Canonis meminit Julius I. Pontifex Maximus in Epistola I. ad Orientales Episcopos extatque apud Gratianum in Can. *Dudum* . III. Quæstione VI. *Dudum a sanctis Apostolis, successoribusque eorum, in antiquis decretum fuerat statutis, quæ hactenus sancta, & universalis Apostolica tenet Ecclesia, non oportere præter sententiam Romani Pontificis Concilia celebrari, nec Episcopum damnari: quoniam sanctam Romanam Ecclesiam primam omnium Ecclesiarum esse voluerunt.* Statimque hæc subjicit: *Et sicut B. Petrus Apostolus primus fuit omnium Apostolorum ita & Ecclesia suo nomine consecrata, Domino instituente, prima sit, & caput ceterarum: & ad eam quasi ad matrem, atque apicem omnes majores Ecclesiæ, causæ, & judicia Episcoporum recurrant, & juxta ejus sententiam terminum sumant, nec extra Romanum quicquam ex his decerni debere Pontificem.* Hujus Epistolæ pars extat apud eundem Gratianum in Can. *Nullus Episropus*, v. Quæstione IV. eademque legitur apud S. Athanasium in Apologia II. *De fuga sua*.

XV. Ipsum Apostolicum Canonem jam ante laudatum Julium I. Pontificem instauraverat Synodus I. Nicæna, ut testantur Patres Concilii Alexandrini in Epistola ad Felicem Papam, ita scribentes: *Nam scimus in Nicæna magna Synodo trecentorum decem & octo Episcoporum, ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani Pontificis sententia Concilia celebrari, nec Episcopos damnari, licet hæc, & alia quamplurima necessaria ab hæreticis, qui nos quotidie infestant, & perdere nituntur, ut facilius nos capere possint, sint synodica capitula incensa, nobisque sublata.* Hisce passim Regulis Summi Pontifices vetuere, ne Episcopi deponantur absque sententia Romani Præsulis: nam præter laudata Julii I. loca in Can. *Dudum*, III. Quæstione VI. & Can. *Nullus*. v. Quæstione IV. & in Rescripto ad Orientales, Cap. XXX., cujus verba legere est in Can. *Idea*. II. Quæstione VI. eandem sæpe sæpius disciplinam inculcarunt alii Romani Pontifices, inter quos Eleutherius, Sixtus II. Damasus, Leo I. Vigilius, Gregorius IV. uti videre est in Can. *Discutere*, Can. *Quamvis*, Can. *Multum* III. Quæstione VI. Can. *Decreto*. Can. *Qui se scit*. II. Quæstione VI. & ut alios omittam, S. Gregorius VII. in suo Dictatu, Can. III. de Romano loquens Pontifice, ita inquit: *Quod ille solus possit deponere Episcopos, vel reconciliare*; & in Can. XX. hæc habet: *Quod absque Synodali conventu Papa possit deponere Episcopos, & reconciliare.*

XVI. Scite Canones hosce exponit Lupus eruditissimus, Tomo v. ultimæ editionis Venetæ, variaque eam in rem exempla affert, quibus adde ea quæ in suo *De jurisdictione Ecclesiastica* Opere, Lib. x. Cap. III. & IV. recenset clarissimus Auctor Antonius Dadinus Altaserra. Porro quod formulam depositionis spectat, concordat quidem cum illa quæ habetur in ms. Vaticano Pontificali Gulielmi Durandi, uti in Appendice videre est.

§. VI.

Verum si Episcopus deponens evidenter agnoverit inposterum emendationem vitæ, & morum depositi, vel forte sententiam suam injustam fuisse; poterit ei de jure misericorditer restituere Graduum, & Ordinum executionem, qua privatus extiterat: quæ restitutio debet fieri in Ecclesia, in qua Episcopus elegerit hoc facere, sive sit Cathedralis, sive alia, & coram Altari, quia & ibi Ordinum Gradus distribuuntur; & potest fieri per Episcopum solum cum Capitulo suo, non solum in quatuor temporibus, verum etiam quolibet tempore, & sine Missæ celebratione; & tam restituens, quam restituendus debent esse jejuni.

COMMENTARIUS.

I. Legere est & hanc Rubricam in laudato ms. Gulielmi Durandi Vaticano Pontificali, cujus ordinem ad hunc Titulum pertinentem in Appendice referemus. Consonat Ritui ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Arelatensis in ordine *ad reconciliandos sacros Ordines per impositio-*

stionem manus Archiepiscopi. Sic enim inquit: *Reconciliatio a jejunis debet accipi, & a jejuno Episcopo fieri: & fiat in Ecclesia, ubi Ordinationes Graduum distribuuntur; & non solum potest fieri in quatuor temporibus, sed & in aliis temporibus anni; & non solum in sede, sed & in aliis locis, ubi Episcopus elegerit*. Quod sacræ Ordinationes ad Altare ab Episcopo celebrandæ sint, jam nostro I. Tomo Commentariorum in I. Partem hujus Operis explicuimus. Quod autem restitutio Ordinum in Ecclesia coram Altari fieri debeat, cautum jam olim fuit ex Concilio Toletano IV. anni DCXXXIII. Cap. XXVII. ubi ita legimus: *Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, si a gradu suo injuste dejectus, in secunda Synodo innocens reperiatur, non potest esse, quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altario de manu Episcoporum &c.* Quæ quidem totidem verbis extant in Judiciis, seu Pœnitentiali Gregorii Papæ III. Cap. XXXIII. Conciliorum Tomo VI. col. 1485. Inter alia exempla solemnis restitutionis Ordinum in Ecclesia coram Altari peragi solitæ, celebre est illud Rothadi Suessionensis Episcopi, cui quidem injuste deposito S. Nicolaus I. Pontifex Maximus Episcopatum restituit Romæ in ambone insignis Basilicæ S. Mariæ Majoris, ut in ejusdem Nicolai Vita legitur.

II. Posse Episcopum, qui Clericum deposuit, si evidenter agnoscat in posterum emendationem vitæ, & morum depositi, eidem de jure misericorditer restituere graduum, & ordinum executionem, qua illum privaverat, jam satis superius a nobis ostensum est & quidem variis Romanorum Pontificum testimoniis. Si autem sententia depositionis fuerit injusta, ubi illam agnoscit, debere Episcopum sententiam ipsam rescindere, ex sacris Canonibus passim addiscimus.

§. VII.

Depositus ergo, qui restitutionem privilegii Clericalis, & executionis quatuor Minorum Ordinum petierit, vestibus suis consuetis indutus debet genua flectere coram Pontifice parato Amictu, Stola, Pluviali tempori convenientibus, & Mitra simplici, Baculum pastoralem in manu tenente, & in Faldistorio ante medium Altaris sedente, qui deposita Mitra surgit, & stans versus ad illum coram se genuflexum, dicit. ℣. *Deus in adjutorium meum intende*. ℟. *Domine ad adjuvandum me festina*. ℣. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*. ℟. *Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in secula seculorum. Amen*. Et hæc secundo, & tertio dicuntur. Deinde subjungit Pontifex: *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster:* reliqua secreto. Deinde. ℣. *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Salvum fac servum tuum Domine*. ℟. *Deus meus sperantem in te*. ℣. *Mitte ei Domine auxilium de sancto*. ℟. *Et de Sion tuere eum*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Oremus.

Deus qui in Sanctis habitas, & pia corda non deseris, suscipe propitius orationem nostram, & hunc famulum tuum, quem delictorum catena constringit, miseratio tuæ pietatis absolvat. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

§. VIII.

Tum sedet Pontifex accepta Mitra, & super caput illius coram eo genuflexi imponit manum dexteram dicens: *In nomine Domini. Ego licet peccator tamen Episcopus, auctoritate a Deo mihi concessa per hanc manus impositionem restituo tibi charissimo filio privilegium Clericale, & executionem Ordinis, & Gradus Ostiariatus, Lectoratus, Exorcistatus, atque Acolythatus, quibus fueras juste privatus, & ab eis depositus; ut amodo possis digne custodire ostia Domini cum omnibus quæ intra retinentur; & distincte legere de Codice, audiente populo Dei; & ab hinc in antea habeas potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos; & in deinceps possis digne accendere luminaria Ecclesiæ, & ante Evangelium portare. Præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum*. ℟. *Amen*.

§. IX.

Deinde Pontifex adhuc cum Mitra ſedens, benedicit illi, dicens: *Benedictio Dei omnipotentis Pa✠tris, & Fi✠lii, & Spiritus ✠ Sancti deſcendat ſuper te, & maneat ſemper.* Quo facto, ille oſculatur manum dexteram Pontificis, ſurgenſque diſcedit.

COMMENTARIUS.

I. Concordat is hactenus deſcriptus Ritus cum iis quæ in laudato ms. Vaticano Gulielmi Duraudi Pontificali annorum circiter D. legimus: *Depoſitus ergo, qui reſtitutiones executionis quorumcumque inferiorum Ordinum petierit, debet genua flectere coram Epiſcopo parato Amictu, Stola, Pluviali, Mitra ſimplici, & Baculo paſtorali, & ille dicit ter:* Deus in adjutorium meum intende &c. *Deinde manum ſuper illum imponens, dicit: In nomine Domini. Amen.* Ego licet peccator, tamen Epiſcopus auctoritate mihi a Deo conceſſa per hanc manus impoſitionem reſtituo te cariſſime frater executioni Ordinis, & Gradus Oſtiarii, *vel* Lectoris, *ſeu* Exorciſtæ, *atque* Accoliti, qua fueras juſte privatus, ut amodo digne poſſis cuſtodire oſtia domus Domini cum omnibus, quæ intra retinentur, & diſtincte legere de Codice &c. *Et benedicat ei dicens:* Benedictio Dei omnipotentis &c.

II. In omnibus quos vidi ante Clementem VIII. editis Libris Pontificalibus, ubi Epiſcopus privilegium Clericale, ſive alios inferiores Ordines Clerico reſtituit, non quidem filium, ſed fratrem nuncupat. Rurſus in multis etiam Pontificalibus manu exaratis, non dicit quidem Epiſcopus: *Reſtituo tibi privilegium Clericale, & executionem Ordinis, & Gradus Oſtiariatus &c.* ſed, *reſtituo te executioni Ordinis, & Gradus Oſtiarii &c.* uti habetur in ms. Vaticano Durandi Pontificali; ſive, *reſtituo te cariſſime frater in Ordinem Gradus Oſtiarii &c.* uti legitur in ms. Pontificali Codice inſignis Eccleſiæ Arelatenſis. Porro quicquid de ipſa parvi momenti variatione ſit, non omittendum cenſeo, quod tametſi unum, vel alterum cujuſque Ordinis officium in deſcripta formula ad §. VIII. Epiſcopus reſtituere videatur, omnia profecto munia reſtituere intelligitur. Hinc quamvis depoſito Oſtiario Epiſcopus dicat: *Reſtituo tibi executionem Ordinis, & Gradus Oſtiariatus .... ut amodo poſſis digne cuſtodire oſtia Domini cum omnibus quæ intra retinentur*: poterit utique deinceps Oſtiarius vi iſtiuſmodi reſtitutionis cetera ſua exercere munia, percutere nimirum cymbalum, & campanam, aliaque peragere, quæ ad ipſum Oſtiarium pertinent: de quibus vide quæ diximus noſtro 1. Tomo Commentariorum, ubi de ejus ordinatione egimus.

III. Dicam inſuper pro coronide hujus Commentarii, conſueviſſe aliquando Epiſcopos in ſingularis ſuæ humilitatis indicium, peccatoris nomine ſe ſubſcribere, uti videre eſt in Concilio Turonenſi II. in quo ſubſcriptus legitur *Prætextatus etſi peccator in Chriſti nomine Epiſcopus Rhotomagenſis*: itemque *Germanus peccator*, qui Pariſienſis Epiſcopus erat; *Felix peccator &c.* Hac refer Talaſſum illum, qui in Concilo Turonenſi 1. *peccatorem* ſe ſcribit. Vide noſtrum 1. Tom. in Concilia Œcumenica Pag. 30.

§. X.

Executionis Subdiaconatus, & minorum Ordinum, ac privilegii Clericalis reſtitutio fit ſimiliter per omnia prout ſupra uſque ad manus impoſitionem, ad quam Pontifex cum Mitra ſedens, dicit: *In nomine Domini. Ego licet peccator, tamen Epiſcopus per hanc manus impoſitionem reſtituo tibi dilectiſſimo filio privilegium Clericale, & executionem Ordinum, & Graduum Oſtiariatus, Lectoratus, Exorciſtatus, Acolythatus, & Subdiaconatus, quibus fueras juſte privatus, & ab eis depoſitus, ut amodo digne poſſis cuſtodire oſtia domus Domini cum omnibus, quæ intra retinentur, & diſtincte legere de Codice, audiente populo Dei, & ab hinc in antea habeas poteſtatem imponendi manus ſuper Energumenos, ſive Baptizatos, ſive Catechumenos; & poſſis digne accendere luminaria Eccleſiæ, & ante Evangelium portare; ac legere Prophetias, Epiſtolas ad Miſſas, & miniſtrare Diacono, ac Presbytero, vel Epiſcopo. Præſtante eodem Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia ſecula ſeculorum.* ℟. *Amen.* Tum benedicit ei, ut ſupra: quo facto, ille oſculatur manum dexteram Pontificis, ſurgenſque diſcedit.

COMMENTARIUS.

I. Ubi executio Subdiaconatus Ordinis reſtituitur, ſimili modo procedendum mſs. Libri Pontificales mandant. Ex ms. Vaticano Durandi Codice poſt recitatas preces hanc quidem verborum formulam Epiſcopus pronunciat manu interim ſua ſuper Subdiaconi caput impoſita:

In

In nomine Domini. Amen. Ego licet peccator, tamen Episcopus restituo tibi executionem Gradus, & Ordinis Subdiaconatus, qua fueras juste privatus, ut amodo digne possis legere Prophetias, & Epistolas ad Missas, & ministrare Diacono, ac Presbytero, vel Episcopo, aut offerre eis immaculatam Hostiam ad Altare Domini caste vivendo, quia scriptum est: Mundamini qui fertis vasa Domini. Eandem hanc formulam lego etiam in ms. Pontificali insignis Ecclesiæ Arelatensis, & in aliis plurimis ante Clementem VIII. editis; in quibus omnibus illud extat ad finem additamentum: *atque offerre eis immaculatam Hostiam ad Altare Domini &c.* tametsi ea ad initium verba, quibus privilegii Clericalis, atque minorum Ordinum restitutionis mentio fit, itemque illa ad finem formulæ hodierni Romani Pontificalis descripta, *Præstante eodem Domino nostro Jesu Christo &c.* omnino desiderentur. Certe in eo memorati Pontificales Codices tum editi ante Clementem VIII. tum manu exarati conveniunt, quod Episcopus benedictionem illam quam superius descripsimus, restituto ad executionem Ordinis impertiri debet.

II. Est illud quoque hoc loco notandum, quod in ms. Pontificali Arelatensi, & in Vaticano Durandi ms. Codice legimus, in restitutione tum Ordinum minorum, tum Subdiaconatus debere quidem fieri ab Episcopo manuum impositionem, *quoniam licet illa in distributione, seu collatione ordinum eorundem non fiat, reconciliatio tamen, seu restitutio illorum rite sine ea non fit.* Addit Vaticanus Durandi Codex Pontificalis, quod *quamvis Clericis in reconciliatione, & restitutione Graduum fiat hæc manus impositio, si tamen in reatum aliquem inciderit, non injungitur eis solemnis pœnitentia, sicut laicis.* Neque enim vel olim licuit Episcopis, Presbyteris, vel Diaconis lapsis manum pœnitentialem imponere, teste S. Leone Magno in Epistola sua ad Rusticum Archiepiscopum Narbonensem: *Alienum est*, inquit, *a consuetudine Ecclesiastica, ut qui in Presbyterali honore, aut Diaconi gradu fuerint consecrati, ii pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi. Quod sine dubio ex Apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est:* Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro eo? *Unde hujusmodi lapsis privata est expetenda secessio, ubi illi satisfactio si fuerit digna, fit etiam fructuosa.* Ubi nota. I. verba illa, *ex Apostolica traditione descendit*, respicere solum pœnitentialem manum, quam lapsis Episcopis, Presbyteris, aut Diaconis imponi Apostoli omnino noluerunt, ne tantis sacramentis, uti in Libris adversus Parmenianum S. Augustinus scribit, tantæ abjectionis, & humilitatis injuria irrogaretur. Hinc in Romana sua Synodo habito anno CCCXIII. Melchiades Papa Donatum Episcopum in casis nigris damnavit, *quod confessus esset Episcopis lapsis* pœnitentialem *manum imposuisse, quod ab Ecclesia alenum est.* Nota etiam II. privatam istam secessionem, cujus meminit in Epistola sua ad Rusticum S. Leo, voluisse deinde Justinianum in monasteriis fieri; eamque disciplinam ab Ecclesia Romana fuisse comprobatam.

§. XI.

Executionis vero Diaconatus, Subdiaconatus, & minorum Ordinum, ac privilegii Clericalis restitutio fit similiter per omnia prout supra usque ad manus impositionem, ad quam Pontifex sedens cum Mitra, dicit: *In nomine Domini. Ego licet peccator, tamen Episcopus per hanc manus impositionem restituo tibi dilectissimo filio privilegium Clericale, & executionem Ordinum, & Graduum Ostiariatus, Lectoratus, Exorcistatus, Acolythatus, Subdiaconatus, & Diaconatus, quibus fueras juste privatus, & ab eis depositus, ut amodo possis digne custodire ostia domus Domini, cum omnibus, quæ intra retinentur; & distincte legere de Codice, audiente populo Dei: & habeas potestatem imponendi manus super Energumenos, sive Catechumenos, sive Baptizatos; & possis digne accendere luminaria Ecclesiæ, & ante Euangelium portare; ac legere Prophetias, & Epistolas, ac lectionem Euangelicam ad Missas, & in eis ministrare Presbytero, vel Episcopo, & fundere aquam in Eucharistiam Sanguinis Christi. Præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen.* Tum benedicit ei, ut supra: quo facto, ille osculatur manum dexteram Pontificis, surgensque discedit.

COMMENTARIUS.

I. QUantum ad restitutionem executionis Ordinis Diaconatus in laudatis mss. Pontificalibus Libris, Arelatensi, & Vaticano Gulielmi Durandi, & aliis post recitatas memoratas superius preces, imponens Episcopus manum super caput Diaconi ante se genuflexi, sic inquit: *In nomine Domini. Ego licet peccator, tamen Episcopus per hanc manus impositionem restituo tibi executionem Ordinis Diaconatus, qua fueras juste privatus, ut caste vivendo ab hinc possis digne Euangelicam lectionem legere, & ministrare Presbytero, vel Episcopo, & effundere aquam in Eucharistiam sanguinis Christi.* Tum mandat, ut benedicat ei Episcopus.

§. XII.

Executionis autem Presbyteratus, Diaconatus, Subdiaconatus, & minorum Ordinum, & privilegii Clericalis restitutio fit similiter prout supra usque ad manus impositionem, in qua Pontifex cum Mitra sedens, dicit: *In nomine Domini. Ego quamvis peccator, tamen Episcopus per hanc manus impositionem restituo tibi dilectissimo filio privilegium Clericale, & executionem Ordinum, & Graduum Ostiariatus, Lectoratus, Exorcistatus, Acolythatus, Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus, quibus fueras juste depositus, & privatus; ut amodo possis digne custodire ostia domus Domini cum omnibus, quæ intra retinentur, & distincte legere de Codice, audiente populo Dei; & ab hinc in antea habeas potestatem imponendi manus super Energumenos, sive Baptizatos, sive Catechumenos; & possis digne accendere luminaria Ecclesiæ, & ante Euangelium portare; ac legere Prophetias, & Epistolas, ac lectionem Euangelicam ad Missas, & in eis ministrare Diacono, Presbytero, & Episcopo, & fundere aquam in Eucharistiam Sanguinis Christi; ac Missas celebrare pro vivis, ac defunctis, acceptabiles quoque Hostias offerre Deo, & ministerium Presbyterale devote perficere. Præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit, & regnat Deus in secula seculorum. Amen.* Tunc benedicit ei ut supra: quo facto, ille osculatur manum dexteram Pontificis, surgensque discedit.

COMMENTARIUS.

I. JUxta eosdem memoratos Codices mss. Pontificales, Vaticanum Durandi, & Arelatensem, ubi Episcopus Presbyterum ad suum restituit Ordinem, a quo fuerat depositus, manu super caput ejus imposita, ita ipsum alloquitur: *In Nomine Domini. Amen. Ego S.* (hæc litera nomen Episcopi significat) *peccator, tamen Episcopus, per hanc manus impositionem restituo tibi executionem Ordinis Presbyteratus de quo fueras juste privatus, ut caste vivendo amodo digne possis canere Missas pro vivis, & defunctis, & acceptabiles Hostias offerre Deo, & ministerium Presbyterale devote perficere. Præstante Domino nostro Jesu Christo &c.* Ubi nota, postrema hæc verba, *Præstante Domino &c.* quæ in editis Pontificalibus in omnibus superius memoratis extant formulis, juxta laudatos ms. Codices, Vaticanum Durandi, & Arelatensem, in hac solum legi formola, quæ restitutionem executionis Ordinis Presbyteratus continet.

§. XIII.

Nunc degradationem subjicimus. Si Clericus secundum primam formam sententialiter depositus, incorrigibilis appareat, debet excommunicari. Et, si postmodum in profundum malorum veniens contemserit, tunc, ut cum Ecclesia non habeat ultra quid faciat, Pontifex debet illum degradare, & Curiæ sæculari relinquere: quæ degradatio fit hoc modo.

COMMENTARIUS.

I. EXtat hæc rubrica in Cap. *Cum non ab homine* x. *De judiciis*, ubi Cælestinus III. sive potius Clemens III. Pontifex Maximus Brundusienfi Episcopo rescribens, postquam dixit, Clericum in quocumque Ordine constitutum, si in furto, vel homicidio, vel perjurio, seu alio mortali crimine fuerit deprehensus, atque convictus, ab Ecclesiastico judice esse deponendum, ita statim subjicit: *Qui si depositus, incorrigibilis fuerit, excommunicari debet: deinde contumacia crescente, anathematis mucrone feriri; postmodum vero si in profundum malorum veniens contemserit, cum Ecclesia non habeat ultra quid faciat, & ne possit ultra esse perditio plurimorum, per secularem comprimendus est potestatem, ita quod ei deputetur exilium, vel alia pœna legitima inferatur.*

II. Multa sunt quidem in hac Decretali Epistola notatu digna, quæ egregie explicat in ejusdem Notis, & Commentario eruditos interpres Emmanuel Gonzalez. Certe illud videtur captu difficile, quod in eo recitato Capite Pontifex, mandet, incorrigibilem Clericum primo excommunicari, *deinde contumacia crescente anathematis mucrone feriri*. Si enim jam Clericus incorrigibilis excommunicatione majori ligatus erat, ad quid

quid novo anathematis mucrone feritur, cum, uti omnibus notum est, ex sacris Canonibus anathema, & excommunicatio vi, & effectu minime differant. Agnoverunt difficultatem tam antiqui, quam recentiores memorati loci Interpretes, pro cjusque solutione sciendum est, anathema propria notione apud Scriptores Ecclesiasticos significare quidem inflictam ab Episcopo, vel Concilio excommunicationem, non tamen quamvis ἀκοινωνησίαν idest communionem, & participationem nullam, sed eam segregationem, quæ cum execratione, & maledicto decernitur. Nam non omnes, qui a fidelium communione, & ab Ecclesiæ ingressu abstinere propter delictum jubentur, quales etiam exempli gratia sunt, quos pœnitentes vocant, anathemate damnari dicuntur, sed ii, qui omni prætcrea precum consortio, ac publica mentione, convictu, colloquio, & salutatione fidelium privantur, quibusdam adhibitis cæremoniis: cum enim anathema profertur candelæ accensæ extinguuntur in aqua, campanæ pulsantur, & Crux nigro velo cooperitur; de quibus & aliis id genus cæremoniis fuse nos infra opportuniori loco loquemur.

III. Sane in memorato capite, *Cum non ab homine*, & in Can. *Engeltrudam*, Causa III. Quæstione IV. atque in aliis non paucis sacris Canonibus, post excommunicationem anathema indicitur, idest excommunicatus solemniter execratur, & maledicitur; solemnisque hæc execratio, & maledictio in Ecclesia facta; dicitur anathema, & ipsius excommunicati anathematismus, est veluti auctarium, & aggravatio detestationis contra excommunicatum, contumacem, ac protervum, excommunicationemque præcedentem auget, non substantia segregationis, sed horrore majorum execrationum.

IV. Ergo Clericus in vitiis iteratis insordescens ex laudato Cap. *Cum ab homine*, cum propter incorrigibilitatem sit puniendus, prius deponitur, mox excommunicatur, tum Judici seculari plectendus traditur. Licet enim laicus Judex non possit in Clericos animadvertere, ut passim sacri Canones docent, cum tamen per depositionem ad statum secularem reducantur, recte potest Clericum præcedente depositione condemnare; nudatur quippe per ipsam depositionem privilegio fori, manetque ut laicus sub Judice seculari. Sane & apud Gentiles hæc olim viguit disciplina: nam Romæ Virgines Vestales cum non alios haberent Judices præter Pontificem Maximum, si admissi incestus arguerentur, ante damnationem, & priusquam vivæ sub terram foderentur, mos erat eas a Pontifice sacris arceri, & sacerdotio exauthorari; ut tradit Plutarchus in Numa, & Dionysius Halicarnasseus Lib. III. Similiter Milites propter graviora scelera militari cingulo nudabantur, ut postea tanquam pagani plecterentur. Leg. *Proditores* LVII. ff. *De re militari*. Rursus ubi milites ipsi exauthorabantur, quod ab eisdem cingulum, arma, aliaque insignia militaria auferrentur, constat quidem ex Lege, *Qui de libertate* XXIX. ff. *de liberali causa*. Vide Vegetium, Cathaneum, & alios de re militari agentes. Ex quibus omnibus recte deducitur modus contra Clericos criminosos incorrigibiles præscriptus, qui post depositionem Judici seculari plectendi traduntur.

V. Illud vero minime hic omittendum videtur, quod ubi in nostra hac Rubrica, & in laudato Capite, *Cum non ab homine*, Clerici incorrigibiles deponi, & Judici laico puniendi tradi dicuntur, locum id minime habet in criminibus gravioribus, quæ quidem ob eorum enormitatem, haudquaquam patiuntur, ut Clerici de iis se corrigant, & si deinde ad alia prolabantur, tum Judici seculari relinquendi; statim enim, ac Clerici ipsi enormia delicta perpetrarunt, degradati primum ab Episcopo juxta formam a sacris Canonibus, & Pontificibus præscriptam, seculari potestati, deinde traduntur, ut illos in suum forum recipiat puniendos. Sed audiamus Innocentium III. Pontificem Maximum, qui litteris suis ad Episcopum Parisiensem, quæ extant in Cap. *Novimus* XXVII. *De verborum significatione*, ut Clericus per Ecclesiasticum Judicem degradatus seculari tradatur Curiæ puniendus, ita quidem exponit: *Cum enim quidam antecessorum nostrorum super hoc consulti diversa responderint, & quorundam sit opinio a pluribus adprobata, ut Clericus, qui propter hoc, vel aliud flagitium grave, non solum damnabile, sed damnosum, fuerit degradatus, tamquam exutus privilegio Clericali, seculari foro per consequentiam applicetur; cum Ecclesiastico foro fuerit projectus ejus est degradatio celebranda seculari potestate præsente, ac pronunciandum eidem, cum fuerit celebrata, ut in suum forum recipiat degradatum; & sic intelligitur tradi Curiæ seculari.*

VI. Jam de eo hic monitum Lectorem velim, fuisse olim quandam pœnam civilem Clericis delinquentibus peculiarem, quam Leges antiquæ, & prisci Canones sub ea locutione *Curiæ tradi* comprehendunt; quæ quidem, ut notat Gothofredus in Codicem Theodosianum Lib. XVI. Tit. II. *De Episcopis*, Lege XXXIX. & Altaserra, *De jurisdictione Ecclesiastica*, Lib. IX. Cap. VII. sensum habet omnino diversum ab eo, quem usus, & praxis recentior ei tribuit. Nam inter recentiores Canonici Juris Interpretes ex laudato Cap. *Novimus*, id significat, quando Clerici depositi, & degradati Judici seculari traduntur, ob gravissima delicta morte, vel alia capitali pœna luenda. In veteri autem Lege, ut tradit Binghamus Lib. XVII. *Originum Ecclesiasticarum*, Cap. II. §. VII. Curiæ significatio patebat latius, ut non solum denotaret Palatium forense, sed collegium etiam alicujus Civitatis, cujus membra Decuriones, & Curiales solebant vocitari. Erant in hoc alia honorifica, alia servilia officia: & iccirco siquis Clericus ob crimen aliquod esset de suo gradu dejectus, & ad conditionem redactus laici, præterquamquod omnia privilegia, & Immunitates ex lege, & benevolentia Imperatorum perdidisset, Curiæ, sive Civitatis suæ societati servire cogebatur, & id quidem sæpenumero in humili officio, ac servili conditione, quæ pœna erat Civilis addititia, eo quod Leges Ecclesiæ, & sacræ suæ professionis, & venerabilis functionis regulas violasset.

VII. Fuisse hanc ipsi Clerico pœnam quandam præcludendi omnem spem Clericalis dignitatis suæ recuperandæ, ex sacris Canonibus addiscere licet, qui sicut ex Curialibus ordinari quemquam absolute prohibent, quia scilicet certis municipalibus, & civilibus officiis adstricti tenebantur, quæ cum spiritualibus consistere non poterant; ita a fortiori Clericis de honoris sui gradu dejectis, & secularis Curiæ potestati traditis, ut ad statum Ecclesiasticum denuo pertingerent, minime permittebant. De Curialium irregularitate fuse differit Thomassinus in sua veteri, ac nova Ecclesiæ disciplina Parte II. Lib. I. Cap. LXVI. & sequenti, varias

Pa-

Patrum, ac Canonum sanctiones adducens. Ceterum extat in Codice Theodosiano Tit. *De Episcopis*, Lex XXXIX. Honorii Augusti, qua ita de Clericis degradatis statuit: *Quemcumque Clericum indignum officio suo Episcopus judicaverit, & ab Ecclesiæ ministerio segregaverit: aut si professum sacræ religionis sponte dereliquerit, continuo sibi eum Curia vindicet; at liber illi ultra ad Ecclesiam recursus esse non possit; & pro hominum qualitate, & quantitate patrimonii, vel ordini suo, vel collegio Civitatis adjungatur; unde, ut quibuscumque apti erunt, publicis necessitatibus obligentur; itaut conludio quoque locus non sit &c.* Hanc eandem legem in Novella sua CXXIII. Capite XIV. Justinianus renovavit, confirmavitque: in Novella autem V. Cap. VI. similem pœnam Monacho denuntiat, qui Monasterio suo relicto ad secularem aliquam veniat functionem.

VIII. Est & ejus etiam sententiæ Eruditissimus Altaserra Lib. IX. *De jurisdictione Ecclesiastica*, Cap. VII. ut nimirum cum legimus in recitata Lege XXXIX. Codicis Theodosiani, *De Episcopis*, & *Clericis*, Itemque in Canone, *Siquis Sacerdotum*, & Canone, *Statuimus*. XI. Quæstione I. ac tandem, ut alios omittam, in Canone, *Clericus*, III. Quæstione IV. Clericos depositos mox tradi Curiæ, nihil aliud olim significarit, quam redigi in ordinem Decurionum, ut sustinerent onera municipalia, quæ erant gravissima, & importabilia. Tum addit Auctor laudatissimus, ejus Legis XXXIX. & memoratorum Canonum prava interpretatione invaluisse, ut Clerici depositi traderentur Judici seculari puniendi. Secundum hujusmodi interpretationem quæ forte invaluit circa seculum Christi XI. Ivo Carnotensis Episcopus, ita scribit in Epistola LIII. *Nonne satius erat rapinam bonorum vestrorum perpeti, vel etiam personam vestram, sicut promiseratis, carceri mancipari, quam Clericus vester non judicatus, non damnatus a vobis, curiæ traderetur, ubi more furis contumeliis, & injuriis quotidianis cruciaretur. Non est hoc officium Pastoris, sed mercenarii.* Idem in Epistola LXVI. ita inquit: *Hoc quod dico Clerus approbaret, hoc populus acclamaret, nisi metu Regis comprimerentur, vel insidiis Turonensis Archiepiscopi terrerentur, qui Clericos sibi adversantes clandestinis delationibus Curiæ tradi facit, aut in exilium pellendos, aut bonis suis spoliandos.*

IX. Eadem interpretatione instabat Henricus II. Anglorum Rex, ut Clerici depositi Curiæ, idest foro seculari traderentur puniendi, uti legere est in Vita S. Thomæ Cantuariensis Lib. I. Cap. XXIII. *Hac igitur Rex quorundam fretus consilio, utriusque juris se habere peritiam ostentantium instantissime postulabat, ut tales mox submoti ab ordine, curiæ tradantur, quod non solum Jus humanum, sed etiam ipsius divini juris Canonica sanxit auctoritas. Unde de talibus sæpe reperitur in Canone: tradantur Curiæ; unde quidam pro Rege ob Regium favorem, ut videbatur, scienter edocti allegabant, tales nequaquam exilio, vel monasteria, sed Canonibus sancientibus, se potius tradendos Curiæ, hoc est judicio seculari tradi puniendos.* Atque hoc est, quod tradit Matthæus Parisius in Henrico ipso II. ad annum MCLXIII. *Eodem anno Rex Henricus incongruum esse asseruit, Clericos a suis Justiciariis in publico flagitio deprehensos Episcopo tradere impunitos; decrevit enim, ut quos Episcopi invenirent obnoxios, præsente Regis Justiciario exauthorarent, & post Curiæ Regis traderent puniendos.*

X. Spectant quoque eandem interpretationem quæ tradit Rigordus in Philippo Augusto de hæreticis sectæ Amalarici. Sic enim ait: *Et ita hujus sectæ plures Sacerdotes, Clerici, & Laici, ac mulieres diutius latentes, prout Domino placuit, tandem detecti, & capti, & Parisios adducti, & in Concilio ibidem congregata convicti, & condemnati, & ab ordinibus, in quibus erant, degradati, traditi fuerunt Curiæ Philippi Regis: qui tamquam Rex Christianissimus, & Catholicus, vocatis apparitoribus, fecit omnes cremari.* Ad usum denique, & consuetudinem seculi potius quam ad genuinam sententiam veterum Canonum se referens Innocentius III. Pontifex Maximus in laudato superius Cap. *Novimus*, extra, *De verborum significatione*, Canones ipsos, ubi Clerici depositi Curiæ seculari tradi dicuntur, sic interpretatus est, ut nimirum depositi Clerici, quos tradi Curiæ Canones edixerunt, brachio seculari puniendi tradantur.

XI. Est nunc illud denique in hoc Commentario animadvertendum, non semper Clericos plena, & perpetua dejectione de Ordinis sui gradu fuisse punitos; nonnunquam enim etsi in perpetuum officio suo dejicerentur, honorem tamen, & dignitatem retinere permittebantur. Hoc quidem puniendi genus, ut scite observat Binghamus Libro XVII. *Originum Ecclesiasticarum*, Cap. IV. medium erat inter temporariam suspensionem, & perpetuam degradationem. Nam adhuc communicandi inter Clericos libertatem habebant, nec penitus ad communionem laicam redacti erant. Constat hæc disciplina ex variis priscis Synodis, inter quas Ancyrana anni CCCXIV. Can. I. iis Presbyteris, qui idolis sacrificaverant, postea autem certamine iterum inito Confessores Christianæ Fidei evaserant, dignitatem, & honorem Presbyterorum retinendi, & inter reliquos in Presbyterio sedendi facultatem tribuit, sermonem autem habere, vel Eucharistiam consecrare, aliudve sacerdotalis functionis officium obire, minime permittebat. Canone item secundo eadem Synodus de Diaconis in idololatriam delapsis statuit, ut honorem quidem suum retinerent, ab omni autem sacro ministerio cessarent, nec panem, nec calicem offerrent, nec Præconis officio in Ecclesia defungerentur, nisi Episcopus laboris eorum, & humilitatis, ac mansuetudinis conscius, eis aliquid amplius tribuere vellet, quod arbitrio ejus in totum relinquebatur.

XII. Simile Decretum legere est in aliis Synodis, ac præsertim in Can. VIII. Œcumenicæ Synodi I. Nicænæ, ex qua etiam in causa Meletii definitum est, ut nudum honoris sui nomen retineret, nullam vero haberet, aut manus imponendi, aut eligendi potestatem, nec hujus rei causa aut in vico, aut in urbe compareret. Vide Synodicam memoratæ Synodi Epistolam apud Theodoretum Libro I. Cap. IX. & apud Sozomenum Lib. I. Capite XXIV. ubi ita inquit: *Porro eadem Synodus cum ea, quæ per Meletium in Ægypto acciderant, examinasset, contra illum sententiam tulit, ut in Urbe Lyco degeret sola Episcopi nomine contentus, nec deinceps sive in Urbe, sive in Vico ordinationem ullam faceret.* Similis sententia lata est in generali Concilio Ephesino in causa Eustathii Metropolitæ Pamphiliæ, qui vitæ privatæ studio ductus, cum turbas quasdam in officio suo sustineret, Episcopatu ipse se abdicabat, idque contra Canonem, deinde

deinde vero a Concilio petebat, ut solum Episcopalis honoris nomen retinere sibi liceret. Cui illius petitioni, habita ætatis, & quieti animi ejus ratione adnuit, *justum rectumque esse*, definiens, *ut absque omni contradictione, & nomen retineat Episcopi, & honorem, & communionem; ea tamen lege, ut neque ordinandi ipse aucteritatem habeat, neque ubi in illam Ecclesiam venerit, ex propria sacrificet auctoritate, nisi id sibi, vel adjuvandi causa, vel confessionis ratione, affectu amoreque Christiano, a fratre, & coepiscopo, si ita contigerit, liberaliter deferatur*. Videsis hoc Decretum in Ephesina Synodo, quod Commentario illustravimus nostro I. Tomo Conciliorum Pag. 212.

XIII. Juxta veterem etiam Ecclesiæ morem in Ecclesia tum Græca, tum Latina receptum, privabantur interdum Clerici Ordine suo quoad particulares quosdam ejusdem Ordinis actus, reliquis functionis suæ exercendæ partibus retentis. Quod quidem constat ex Conciliis, Neocæsariensi, & Carthaginensi IV, in quorum altero Patres Canone IX. ita statuerunt: *Si Presbyter, qui corpore prius peccaverat, promotus fuerit, & se ante ordnationem peccasse confessus fuerit, ne afferat, maneat in aliis propter aliud ejus bonæ vitæ studium*. Quem Canonem expendens Zonaras, ait, quod si priusquam sacris Ordinibus initiaretur, corpore quispiam peccaverit, hoc est ad libidinosam usque corporum commixtionem progressus fuerit, deinde vero admissum crimen *promotus*, hoc est ubi Sacerdos creatus fuerit, confiteatur, offerre, hoc est sacra celebrare, homini nequaquam licebit: ceterum proprios sacerdotum honores, cathedræ prærogativam, jusque præterea in Altari communicandi retinebit, aliisque ob alias virtutes, si nimirum vitæ integer, ac virtutis exercendæ studiosus sit, privilegiis cohouestabitur. In Concilio vero Carthaginensi IV. Can. LXVIII. postquam Patres edixerunt, ex pœnitentibus Clericum non ordinari, &, si per ignorantiam Episcopi ordinatus sit, a Clero illum deponi, hæc statim subjiciunt: *Si sciens Episcopus ordinaverit talem, etiam ipse ab Episcopatus sui ordinandi dumtaxat potestate privetur*. Ubi nota, istiusmodi Episcopum reliquas officii partes exercendi potestatem retinere.

XIV. Rursus deponebantur aliquando Episcopi, adempta eisdem in aliquam gregis sui partem potestate, in reliquas autem relicta. Colligi hoc potest ex iis, quæ S. Augustinus in Epistola CCLXI. de eorum ratione agendi cum Antonio quodam Episcopo juvene enarrat, qui nonnullos de populo suo indignis exactionibus oppresserat: *Sententias nostras*, inquit, *sic temperavimus, ut salvo Episcopatu, non tamen impunita relinquerentur, quæ non deberent vel eidem ipsi deinceps iterumque facienda, vel ceteris sectanda proponi. Honorem itaque integrum servavimus juveni corrigendo: sed corripiendo minuimus potestatem, ne scilicet iis præesset ulterius, cum quibus sic egerat, ut dolore justo, eum sibi præesse, ferre omnino non possent, & cum suo, illiusque periculo in aliquod scelus forsitan erupturam impatientiam sui doloris ostenderent.* Addit Augustinus, Antonium quidem hac de re conquestum esse, tamquam juris sui, ac potestatis violationis, & clamasse: *Aut in mea Cathedra sedere debui, aut Episcopus esse non debui*. Ostendit autem, non esse hoc novum, ac insolitum in Africa, nec in se iniquum: posse enim Episcopum diversarum rerum male gestarum reum esse, propter quod non expediat eum omnino impunitum dimittere, neque tamen prorsus Episcopali honore, & potestate privare.

XV. Tradit præterea laudatus Binghamus Lib. XVII. *Originum Ecclesiasticarum*, Cap. IV. ex quo plura notatu digna ad hunc nostrum §. illustrandum accepimus, speciatim in Africa (ubi Primatus Metropolitanorum semper migrabat cum Episcopo seniore, itaut hic mortuo Primati succederet, in quacumque Diœcesi sedem suam haberet) morem fuisse Episcopum delinquentem punire, privando eum ætatis prærogativa, & jure Primatus, itaut omni ejus aliquando adipiscendi spe dejiceretur. Hoc ab Augustino ostendit, qui in eadem Epistola CCLXI. exemplum exhibens cujusdam Prisci Cæsariensis Episcopi, qui hoc modo punitus fuit, ait quod si argumentum Antonii recte se haberet, Priscum itidem clamare potuisse: *Aut ad Primatum locus, sicut ceteris, & mihi pariter patere debuit, aut Episcopatus mihi remanere non debuit*. Aliud ibidem disciplinæ exemplum memorat Augustinus, qua Episcopus delinquens ad communionem suæ ipsius Ecclesiæ adstringebatur, prohibitis reliquis Episcopis, ne cum ad communionem in illa Ecclesiarum suarum admitterent. Ait enim, in quendam Victorium hoc modo animadversum fuisse, qui æque objicere, & clamare potuisset: *Aut ubique communicare debui, aut etiam in meis locis communicare non debui*. Tandem eodem teste Augustino negligentes in Africa Episcopi a Diœcesi majori ad minorem translatione puniebantur; quæ species quædam erat tacitæ infamiæ. Atque hoc modo Laurentium quendam Episcopum juxta Africanæ Ecclesiæ disciplinam punitum fuisse Augustinus ipse affirmat, ubi adversus memoratum Antonium scribens, ita inquit: *Clamet tertius ejusdem Provinciæ Laurentius Episcopus, & prorsus hujus vocibus clamet: Aut in Cathedra, cui ordinatus sum sedere debui, aut Episcopus esse non debui*.

XVI. Memoratis hactenus depositionis speciebus aliæ etiam adjungi possunt, quæ olim in usu erant. Puniebantur quippe non raro Clerici amissione prærogativæ ætatis inter reliquos sui ordinis; hæcque plerumque ambitiosorum, & arrogantium pœna erat, uti videre est in Canone VII. Concilii Trullani, ubi ita legimus: *Quoniam in nonnullis Ecclesiis Diaconos officia Ecclesiastica habere didicimus, & ex hoc nonnullos eorum arrogantia, & licentia fretos ante Presbyteros sedere: statuimus, ut Diaconus etiamsi in dignitate; idest in quovis sit officio Ecclesiastico, ante Presbyterum ne sedeat, præterquam si proprii Patriarchæ, vel Metropolitani vicem gerens adsit in aliqua Civitate super aliquo capite, tunc enim, ut locum illius implens honorabitur*. Tum vero addit: *Siquis autem tyrannica adductus audacia, tale quid efficere ausus fuerit, is ex proprio gradu dejectus, sit omnium ultimus ejus ordinis, in cujus est catalogo in sua Ecclesia; Domino nostro admonente, ne in primis sedibus delectemur, secundum eam quæ in sancto Evangelista Luca, ut ex Domino nostro, & Deo profecta, posita est, doctrinam*: Quando ab aliquo ad nuptias invitatus fueris, ne in primo loco accubueris, ne forte quispiam te honoratior ab eo invitatus fuerit, isque qui te, & ipsum invitavit, veniat, & dicat: Da ei locum: & tunc incipies cum pudore ultimum locum tenere. Sed quando invitatus fueris, in ultimo loco accumbe, ut quando venerit, qui te invitavit, dicat tibi: Amice ascende altius: tunc erit

erit tibi gloria coram iis, qui tecum accumbunt. Nam quisquis se extollit humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.

XVII. Hactenus Canon VII. Trullanus, cui concinit Canon V. Concilii Nicæni II. ubi similis ad corrigendos Clericos regula extat, qua definitur, ut siquis arroganter elatus insurgat adversus alios, ad infimum Ordinis sui gradum ad discendum in statione sua elati animi submissionem detrudatur. Hanc pœnam observatam etiam olim in Monachos propter leviores quasdam offensiones, docet nos Regula S. Benedicti Cap. XLIII. ubi ita inquit: *Siquis ad nocturnas vigilias post Gloriam Psalmi nonagesimiquarti, quem propter hoc omnino protrahendo, & morose volumus dici, occurrerit, non stet in ordine suo in choro, sed ultimus omnium stet: aut in loco, quem talibus negligentibus seorsum constituerit Abbas &c.* Eandem pœnam ob alia tamen delicta constitutam legimus in Regula S. Pachomii, articulo LXXXV. his verbis: *Siquis iracundus, & furiosus frequenter irascatur sine causa, & propter rem inanem, & vacuam, per sex vices commonebitur, & in septima facient eum surgere de ordine sessionis suæ, & inter ultimos collocabitur.* S. Benedicti vestigia sequuti sunt Patres Concilii Aquisgranensis, quod habitum fuit anno DCCCXVI. Lib. I. Cap. CXXXI.

XVIII. Porro Clericis æque ac Episcopis juxta ordinationis suæ tempus assignari locum est perpetuus omnium Ecclesiarum mos. Hinc merito Sanctus Leo Magnus Epistola V. Dorum Beneventanum Episcopum sugillat, quod apud ipsum novo ambitu, fœdoque colluvio Presbyterii ordo fuisset turbatus, itaut unius Epicarpii scilicet festina, & immatura provectio, quædam eorum dejectio facta sit, quos ætas commendabat, & nulla culpa minuebat. Gelasius quoque I. Pontifex Maximus in Epistola IX. ad Lucaniæ Episcopos expresse vetat *cujuslibet utilitatis causa seu Presbyterum, seu Diaconum his præferri, qui ante ipsos fuerint ordinati.* Celebre est quod de S. Gregorio Magno in ejus Vita scribit Joannes Diaconus: *Antiquissimum Ecclesiasticæ consuetudinis ordinem, ab Apostolis traditum, & ad sua usque tempora solemniter consecratum Gregorius adeo studiosissime retinebat, ut nullum, quantalibet sanctitate, sapientia, nobilitateve polleret, anterioribus Clericis in conventu, consessu, statione, sive subscriptione præponeret.* In Decreto Gelasiano vox *utilitatis*, & apud Joannem Diaconum vox *nobilitate*, ut scite observat eruditus Lupus in Canonem V. Concilii Nicæni II. palam demonstrant, ambitum ab ipso Concilio damnatum istis quoque temporibus non defuisse. Tum etiam adjungit, vocem *sapientia*, cujus meminit Joannes Diaconus, ostendere *Fratrum in sacra Theologia Doctorum præcedentiam in quibusdam Mendicantium Ordinibus usitatam adversari antiquæ disciplinæ.* Sed huic opinioni minime assentior, nam Doctoratus in Theologia, sive, ut ajunt, Magisterium, est quædam dignitas, qua insigniti homines jure, ac merito alios illa carentes præcedunt, tametsi isti antea ordinati sint.

XIX. Sed iis omissis, dejiciebantur etiam aliquando Clerici ob sua crimina de spe ad altiorem Ordinem ascendendi. Certe Concilium Toletanum I. habitum anno CD. Can. I. statuit: *Placuit, ut Diaconi, qui incontinenter cum uxoribus vixerint, Presbyterii honore non cumulentur.* Tum addit: *Siquis vero ex Presbyteris ante interdictum filios suos susceperit, de Presbyterio ad Episcopatum non admittatur.* Canone III. ejusdem Concilii ita quidem cautum est, ut *Lector si viduam alterius uxoris acceperit, amplius nihil sit, sed semper Lector habeatur.* Canone tandem VIII. in eodem Concilio edito, ut alios complures omittam ab aliis Synodis editos, statutum legimus, ut *siquis post baptismum militaverit, & chlamydem sumpserit, aut cingulum ad necandos fideles, etiamsi gravia non admiserit, si ad Clerum admissus fuerit, Diaconi non accipiat gradum.* Scio, multa esse in hisce Canonibus, quæ explicatione indigent; sed satis nobis hoc loco est observare pœnam de qua agimus, memoratorum Canonum auctoritate explicuisse. Ex quibus omnibus hucusque enarratis liquet, varias fuisse depositionis pœnas Clericis ex prisca Ecclesiæ disciplina inflictas.

XX. Tandem siquis aliquando in aliquod crimen incidisset, ob quod vel pro aliquo tempore ab officio suspendi, aut de gradu omnino dejici debuisset, nomen ipsius, aut omnino delebatur, si nempe a Clero omnino exclusus foret, aut supprimebatur, si ad certum tempus ab officio abstineretur. Supprimebatur autem illud nomen, quod inter Sacra palam minime recitabatur: delebatur, quod omnino e tabula expungebatur. Observat hæc quidem eruditus Hallier in celebri Opere *De sacris electionibus, & ordinationibus*, in eorumque comprobationem utitur testimonio S. Augustini, qui in Epistola CXXXVII. ad Clerum, & Populum Hipponensem, de Bonifacio Presbytero, qui de aliquo crimine ab alio accusatus, non tamen convictus, & ad sepulchra Sanctorum cum accusatore missus fuerat, loquens, ejus nomen, nec ausum fuisse delere, nec supprimere dicit, privata scilicet sua sententia, quod nec de gradu dejici, nec suspendi posset, qui convictus non esset: quod tamen Presbyter accusatus consensisset, pro Presbytero per aliquod tempus non haberi, ideo Cleri, & Plebis Hipponensis judicio reliquit, num velint nomen ipsius inter sacra prætermitti, seu, quod ipse antea dixerat, supprimi.

XXI. Augustini integrum locum ab Hallierio hactenus interpretatum abs re non erit hoc loco describere. Sic enim inquit: *Nomen autem Presbyteri non sum ausus de numero Collegarum ejus, vel supprimere, vel delere, ne divinæ potestati sub cujus examine causa adhuc pendet, facere viderer injuriam, si illius judicium meo vellem præjudicio prævenire: quod nec in negotiis secularibus Judices faciunt, quando causæ dubitatio ad majorem potestatem refertur, ut pendente relatione aliquid audeant commutare; & in Episcoporum Concilio constitutum est, nullum Clericum, qui nondum convictus sit, suspendi a communione debere, nisi ad causam suam examinandam se non præsentaverit. Bonifacius tamen hanc humilitatem suscepit, ut nec litteras acciperet, quibus in peregrinatione honorem suum quæreret, ut in eo loco, ubi ambo ignoti sunt, circa ambos æqualitas servaretur: & nunc si vobis placeret, ut nomen ejus non recitetur, ne iis qui ad Ecclesiam accedere nolunt, sicut ait Apostolus, demus occasionem quærentibus occasionem, non erit nostrum hoc factum, sed eorum, quorum causa fuerit factum: quid enim obest homini, quod ex illa tabula non vult eum non recitari humana ignorantia, si de libro vivorum non eum deleat iniqua conscientia?* Ubi autem aliquis correctus fuisset, potuisse ejus nomen quod deletum fuerat, iterum tabulis Ecclesiasticis inscribi,

ex

ex Concilii Agathensis sanctione in Canone II. addiscimus, quæ Capitularium Lib. VII. Cap. CLXVII. inserta legitur, qua nempe decernitur, ut *contumaces Clerici, prout dignitatis ordo permiserit, ab Episcopis corrigantur, itaut cum eos pænitentia correxerit, rescripti in matricula gradum suum, dignitatemque suscipiant*.

XXII. Erat autem pœna omnium gravissima, degradatio, plena scilicet, & perpetua ademptio potestatis, & auctoritatis Clericis in ordinatione commissæ. Ut enim Ecclesia potestatem habet pro variis Ordinum gradibus, auctoritatem ministris suis tribuendi, ita & habet potestatem propter malam muneris administrationem, manifestamque offensionem eam repetendi, illisque eripiendi. Scite & hoc quidem tradit Binghamus Lib. XVII. *Originum Ecclesiasticarum*, Cap. I. §. VI. quem nos non veremur sequi, ubi ex recta Canonum, ac sanctorum Patrum intelligentia, veterem Ecclesiæ disciplinam enarrat. Ergo per quosdam Canones dicuntur Clerici *degradari, privari*, & *ab officio suo removeri*, ut in Concilio IV. Carthaginensi Can. XLVIII. XLIX. & L. Per alios vero, *omnino deponi*, ut in Concilio Antiocheno, Can. V. *omnino a proprio cadere gradu*, ut in Concilio Ephesino Can. VI. *ab ordine Cleri amoveri*, ut in Concilio Arelatensi I. Can. XIII. *a Clero abstineri*, ut in Concilio Nicæno I. Can. II. & ut alias similes loquendi modos ab aliis Synodis usitatos omittam, passim apud easdem, *ad communionem laicam redigi*. Hinc Gelasius Papa in Epistola sua ad Ruffinum apud Gratianum Can. XIII. Distinctione LV. in causa cujusdam Presbyteri, qui in contentione alteri oculum effoderat, ita scribit: *Bene fraternitas tua fecit ab officio eum Presbyteri removere. Hoc tamen sollicitudinis tuæ sit, ut locum ei pænitentiæ constituas, & in aliquo eum monasterio retrudas, laica tantum sibi communione concessa*.

XXIII. Quid communio laica sit, non una est Scriptorum sententia. Lapsus quidem videtur Bellarminus, aliique eum secuti, ubi ajunt, laicam communionem intelligi de participatione Eucharistiæ sub una specie. Sæpe etenim Clericos ad laicam communionem detrusos legimus eo tempore, quo etiam laici sub utraque specie communicabant; ut sapienter docet Joannes Bona Cardinalis Lib. II. *Rerum liturgicarum*, Cap. XIX. §. III. & ante ipsum doctissimus Lindanus in sua Panoplia Lib. IV. Cap. LVIII. Docent autem ipsi Auctores, communionem laicam significare quidem Eucharistiæ participationem, quam inter laicos homines Clerici a suo gradu dejecti extra cancellos Sanctuarii percipere coacti erant. Hæc opinio quamvis plausibilis sit, non tamen sensum communionis laicæ penitus exprimit. Poterat enim quis, ut alii observant, ad communionem laicam admitti non tantum in Ecclesiis, sed in privatis ædibus, imo in lecto animam agens, ubi talis distinctio locum habere non poterat.

XXIV. Forte veriorem laicæ communionis sensum assequutus est Marca Tractatu in Cap. *Clericus*, ad Calcem Baluzii de emendatione Gratiani Pag. 583. docens, laicam communionem significare Clericum non solum e consessu Cleri extra cancellos depulsum, & redactum in locum, & ordinem laicorum ad communicandum synaxi, sed deturbatum omnino a corpore Cleri, & ad laicam conditionem detrusum, itaut seposito privilegio, quod antea illi competebat, nunc pertineat ad Forum secolare, in causa civili, & criminali; in eoque, tum addit, distingui communionem hanc laicam a peregrina, quod ista retineat Clericum in ordine Cleri, etsi gradu, consessu, & sportulis ordinariis multatum præter alimenta, laicam vero cum ab illo ordine depellere. Ex quo manifeste colligitur, reductionem Clerici ad communionem laicam, esse plenam, & perfectam ejus dejectionem de officio suo, & Ordine, quantum scilicet ad ejusdem licitas functiones.

XXV. Binghamus eruditus ceteroqui scriptor in recitato Lib. XVII. *Originum Ecclesiasticarum*, Cap. II. §. IV. ulterius progrediens, ejus est opinionis, ut velit Sacerdotem, sive Episcopum depositum, & ad laicam communionem redactum, ita ex Ordine suo excidere, *ut si jam agere vellet tamquam minister Ecclesiæ, actiones ejus nullæ, & irritæ, nec aliæ, quam actiones laici haberentur*. Additque initio §. V. *non obstante indelebili, qui venditatur, charactere ordinationis*. Parcendum hæretico homini, si ita loquitur erroribus suis mancipatos. Quod enim aliqua novæ legis Sacramenta, atque in iis Sacramentum Ordinis characterem imprimant, diserte definitum est ex Concilii Tridentini Patribus Sessione VII. *De sacramentis in communi*, Can. IX. *Siquis dixerit, in tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione, & Ordine non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale, & indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit*. Idipsum complures aliæ Synodi decernunt, & sancti Ecclesiæ Patres docent, quorum testimonia apud Theologos legere est.

XXVI. Hanc esse Ecclesiæ traditionem constantissima est Theologorum sententia, qui longe ante Lutherum, Calvinum, Binghamum, aliosque ejusdem farinæ homines, in Catholica Ecclesia floruerunt. Vide Virum Clarissimum Guillelmum Estium in Libri IV. Distinctionem XXV. §. V. & inter alios Jueninum in Opere, *De Sacramentis*, Distinctione VII. Quæstione VI. Cap. I. Unde non mirum, si apud omnes Theologos valet quoad substantiam, sive quoad validitatem, ut ajunt, ordinatio quæ secundum ritum a Christo institutum extra Ecclesiam ab Hæreticis, & Schismaticis celebrata fuerit. An id de Fide sit, non omnes quidem conveniunt, sed ajunt, aut temerarium esse id negare, aut erroneum: *Post Theologorum de proposita quæstione consensum, erroneum esset negare, validum esse sacramentum Ordinis, quod ab Hæretico, vel Schismatico quantumvis ab Ecclesia præciso, fuerit collatum*. Verba sunt doctissimi Hallierii in aureo Opere, *De sacris Electionibus, & Ordinationibus*.

XXVII. Quoad degradatos Sacerdotes, & Episcopos, utrum valide ipsi Eucharistiæ Sacramentum conficiant, vel Ordines conferant, affirmant quidem cum Angelico Doctore Parte III. Quæstione LXXXII. Theologi omnes, & Juris Canonici Consulti, Archidiaconus in Canone *Ostenditur* XXXI., *De consecratione*, Distinctione IV. & Richardus in IV. Sententiarum, Distinctione XIII. estque hæc verissima sententia a Theologis æque, ac Juris Canonici consultis recentioribus propugnata; quia scilicet character, super quo fundatur conficiendæ Eucharistiæ potestas, animæ impressus a Deo, auferri ab homine non potest. Errat itaque Glossa Canonici Juris in Can. *Accedens*, Distinctione L. obi contrarium sentit. Sed vide plura de ea re apud Theologos, qui fuse hasce quæstiones pertractant.

DEGRADATIONIS FORMA

TITULUS VII.

I. Tametsi in antiquis Pontificalibus Libris forma, & ritus degradandi Clericos criminosos minime inveniatur, pervetustus est is nihilominus ritus, cujus prisci Scriptores, & veterum Conciliorum Acta passim mentionem faciunt. Certe sententia depositionis lata contra Nestorium a sancta Ephesina Synodo anno CDXXXI. hahita, cui Episcopi omnes subscripsere, hæc est: *Sancta Synodus dixit: Cum præter cætera impiissimus Nestorius, neque nostræ citationi parere, neque sanctissimos religiosissimosque Episcopos a nobis destinatos admittere voluerit, non potuimus ad eorum, quæ impie docuit, examinationem animum adjungere. Deprehendentes itaque partim ex litteris, commentariisque ipsius, partim e sermonibus, quos nuperrime in hac Ebesiorum Metropoli habuit, quique testimoniis comperti sunt, illum impie sentire, & prædicare, coacti per sacros Canones, & Epistolam Patris nostri, & comministri Cælestini Romanæ Ecclesiæ Episcopi, lacrymis subinde perfusi ad lugubrem hanc contra eum sententiam necessario venimus. Igitur noster Jesus Christus, quem suis ille blasphemis vocibus impetivit, per sanctissimam hanc Synodum eundem Nestorium Episcopali dignitate privatum, & ab universo Episcoporum consortio, & cœtu alienum esse definit.* Extat hæc sententia in prima memoratæ Synodi Actione, ubi Episcopi, qui ipsum Nestorium deposuerunt, plures quam ducenti extitere. Cælestinum Papam Patrem suum vocant, per cujus litteras jussa jam fuerat Nestorium judicare, & deponere; ut vel inde intelligas antiquam Romani Præsulis potestatem in judicandis, & deponendis Episcopis etiam extra Occidentem.

II. Porro depositionis sententia missa ad Nestorium altero die damnationis ejus, hæc est in ipsa prima Actione Concilii: *Sancta Synodus Dei gratia juxta Religiosissimorum, Christianissimorumque Imperatorum nostrorum statutum in Ephesiorum Metropoli congregata Nestorio novo Judæ. Agnosce te propter impias prædicationes tuas, & adversum Canones contumaciam vigesimo secundo die mensis Junii præsentis juxta Ecclesiasticarum sanctionum Decreta a sancta Synodo depositum, atque ab omni Ecclesiastico gradu alienum esse.* Ubi nota, vocari Nestorium novum Judam. Judas etenim Christum Dominum, quod se Deum, & Dei filium diceret, tamquam hominem blasphemum Judæis vendidit. Rursus, ut alias omittam depositionum formulas, quas adversus hæreticos, & criminosos Episcopos, Clericosque protervos passim legere est in Actis Conciliorum, & apud Scriptores Ecclesiasticos, ubi Dioscorus Constantinopolitanus Antistes in Chalcedonensi Synodo habita anno CDLI. damnatus est, hæc adversus ipsum Actione III. prolata fuit sententia: *Cognosce, te ipsum, propterea quod divinos Canones despexisti, & inobediens extitisti huic sancto, & universali Concilio, superque hæc præter alia tua commissa, in quibus inventus es reus, etiam tertio evocatus ab hac sancta, & magna Synodo secundum divinas regulas, ut accusationibus responderes, minime accurristi, Octobris mensis præsentis decimotertio die a sancto, & universali Concilio esse ab Episcopatu depositum, & ab omni Ecclesiastica functione submotum.*

III. Consuevisse depositionis sententiam calamo Christi sanguine intincto desumpto e sacro Calice scribi, duo extant insignia exempla apud Scriptores Ecclesiasticos. Alterum refert Theophanes, ubi ait, Theodorum Papam eo ritu sententiam depositionis contra Pyrrhum scripsisse; alterum narrat Nicetas Paphlago in Vita S. Ignatii Patriarchæ Constantinopolitani, ubi depositionem Photii describit. Sed de his exemplis vide quæ infra dicemus ad Titulum XVII. in Commentario ad §. II.

§. I.

Degradandus indumentis Sacerdotalibus, si Sacerdos sit indutus; vel Diaconalibus, si sit Diaconus; & sic de reliquis Ordinibus, & indumentis, offertur Pontifici. Pontifex vero quasi exequendo sententiam depositionis in illum dudum prolatam, præsente Judice seculari, cui degradandus debet relinqui, publice abradit cum vitro, vel cultello, vel alio hujusmodi leviter sine sanguinis effusione, loca manuum illius, quæ in collatione Ordinum inuncta fuerunt, & etiam tonsuram, si velit. Et consequenter seriatim, & sigillatim detrahit illi omnia insignia, sive sacra ornamenta, quæ in Ordinum susceptione recepit, & demum exuit illum habitu Clericali, & induit laicali dicens publice Judici seculari præsenti, ut illum propter scelera sua sic depositum degradatum expoliatum, & exauctoratum in suum, si velit, forum recipiat.

COMMENTARIUS.

I. Quamvis teste erudito Martene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. II. nihil de hoc degradationis ritu in veteribus Libris Ritualibus inveniatur, constat tamen ex Actis Conciliorum, & antiquis Scriptoribus, degradationes Clericorum, maxime vero Episcoporum,

rum, atque Presbyterorum peractas jam olim fuisse per ablationem insignium Sacerdotalium, quæ Episcopi ipsi, ac Presbyteri in sacra sua ordinatione acceperant. In Actiune XI. Concilii Chalcedonensis inter alia legimus, queri Bassianum Episcopum Ephesinum de suis violentia expulsoribus, quod abripientes Pallium Sacerdotii sui, hominem improbum in sede Ephesina collocarint. Res ita se habet. Ejectus quidem violenter, ac scandalose per Stephanum Bassianus, qui videns indictam Ephesinam Synodum a Marciano Imperatore, supplicem ei libellum obtulit, quo sibi misericordiam rogat impendi, crudelia, & nec unquam per barbaros attentata passo non modo a laicis, sed etiam a Clericis suis: *Sperantes*, inquit, *Dei timorem, & immaculatorum virtutem mysteriorum, quam ex humillimis meis manibus, Dei misericordia susceperunt, postquam a nobis Mysteriorum perfectio celebrata est, repente apprehendentes me, & abripientes de sancta Ecclesia, plagis afficiebant, ducentes, & portantes in foro, aliquando vera & recludentes, gladiis me subjecerunt. In iis itaque dum ipsius vitæ periculum sustinerem, furentes, & abripientes Pallium Sacerdotii mei, in sede posuerunt quendam ex iis, qui & ipse præsumpserat ea, quæ in me indigne facta sunt.*

II. Fuit sane mos antiquus, ut Episcoporum degradatio per ablationem insignium Sacerdotalium fieret, eumque ritum imitatus est nequissimus Clerus, ac Populus Ephesinus, ubi Præsulem sum violenter degradavit. Liberatus Diaconus Carthaginensis ubi in suo Breviario, Capite XXIII. Paulum Patriarcham Alexandrinum depositum narrat, Pallii quidem ablationis, quod erat ejusdem insigne, meminit: *Et auferentes*, inquit, *Paulo Pallium, deposuerunt eum*. Celeberrimum ejus ritus exemplum extat in Actione VIII. Concilii VI. Œcumenici; cum enim ibidem Patres deponere vellent Macarium Archiepiscopum Antiochenum Monothelitam, hunc in modum exclamare cœperunt: *Hæreticum seipsum manifeste demonstravit, Novo Dioscoro anathema, hujusmodi deponatur, Novum Dioscorum foras mitte, Novo Apollinario malos annos, merito ab Episcopatu alienetur, nudetur circumposito ei Pallio.* Fuit tum Pallio Macarius denudatus: quod quidem lucidius exponit Anastasius Bibliothecarius in vita Agathonis Romani Pontificis, sic dicens: *Commonitus Macarius quid sentiret, vel crederet, respondit, se in ea perfidia, quam ante proposuerat, perdurare, & nullatenus Orthodoxæ Fidei acquiescere. Ea hora sancta Synodus una cum Principe ejus Orarium auferri jusserunt a collo ejus, & exiliens Basilius Episcopus Cretensis Ecclesiæ, ejus Orarium abstulit, & anathematizantes projecerunt eum foris Synodum, simulque & thronum ejus.* In Actione XII. ejusdem VI. generalis Synodi legimus degradatum Macarium, & cum suo throno e consessu ejectum, in quadam *Patriarchii cella* custoditum fuisse, rogantibus autem Judicibus Synodum, ut ipsum pœnitentem in sua restitueret Sede, respondit tunc illa: *Juste, & regulariter a Pontificali habitu denudatum nullatenus divina regula de cetero suscipit in Doctoris sede residere.*

III. Hunc eundem ritum in degradatione Pontificum usitatum confirmant Acta Stephani Papæ III. auctore memorato Anastasio Bibliothecario, ubi depositionem Pseudipapæ Constantini sic narrant: *Sabbato vero die* (idest sexta Augusti anno DCCLXVIII. *dilacalo ante unam diem ordinationis Beatissimi Papæ Stephani, aggregati aliquanti Episcoporum, seu Presbyterorum, & Clerici in Basilica Salvatoris, iterum præfatus Constantinus in medium allatus est: accedens enim Maurianus Subdiaconus, Orarium de ejus collo abstulit, & ante pedes ejus projecit, & compages ipsius abscidit*. Vide Pagium in Breviario Gestorum Pontificum Romanorum Tomo I. ubi agit de Constantino Antipapa Pag. 310. & 311. itemque Pag. 312. ubi Stephani III. veri Pontificis gesta enarrans, quid de Episcopis, Presbyteris, & Diaconis a Constantino consecratis in Romana ipsius Stephani Synodo statutum fuerit, recenset. Porro de S. Ignatio Patriarcha Constantinopolitano a Photii factione deposito scribit in ejusdem sancti Ignatii vita Nicetas Paphlago, quod *Procopius Hypodiaconus ablato a Patriarcha Pallio, vesteque reliqua sacra, illud solemne proclamabat, INDIGNUS*.

IV. Erat itaque Pallii ablatio præcipuus Patriarchalis degradationis ritus; tametsi præter allegatum Nicetæ locum, multa alia in Historia Ecclesiastica extent testimonia, quibus docemur, ablatas etiam ipsis Patriarchis, atque Episcopis sacras vestes, & insignia Pontificalia. Certe Luitprandus Ticinensis Lib. VI. Historiæ sui temporis, Cap. XI. exauctorationem Benedicti Papæ V. factam in quodam Conciliabulo a Pseudopontifice Leone VIII. cui ille favebat, sic describit: *Ad Domni Leonis Papæ pedes, ipsiusque Imperatoris idem Benedictus concite procidens, se peccasse, seque sanctæ Romanæ Sedis invasorem esse acclamavit. Post hæc Pallium sibi abstulit, quod simul cum Pontificali ferula, quam manu gestabat, domno Papæ Leoni reddidit, quam ferulam idem Papa fregit, & fractam populo ostendit*. Tum addit de sacris vestibus eidem ablatis: *Deinde Benedictum in terra sedere præcepit, cui Casulam, quam Planetam vocant, cum Stola pariter abstulit. Post autem omnibus Episcopis dixit: Benedictum sanctæ, & Apostolicæ Sedis Romanæ invasorem omni Pontificatus, & Presbyteratus honore privamus. Ob eleemosynam vero domni Imperatoris Othonis, cujus sumus opera in sedem debitam restituti, Diaconatus eum ordinem habere permittimus, & non jam Romæ, sed in exilium destinamus*. Ex illo ipso Conciliabulo, in quo Leo Pseudopontifex deposuit Benedictum, certe constat, Leonem ipsum prætexisse ordinationem Benedicti non fuisse legitimam, quia consecratus fuerat contra Decretum Othonis, quo jubebatur, ut nullus Romanus Pontifex consecraretur, præterquam in præsentia Missorum Cæsareorum. Verum validam, ac legitimam fuisse Benedicti ordinationem, perspicue ostendit Pagius Tom. I. in vita Benedicti V. Pontificis, Pag. 456. & sequenti.

V. Ubi inaudito facinore Stephanus VI, sive VII. Romanus Pontifex anno DCCCXCVI. circa initium mensis Decembris latrocinali Romæ convocata Synodo, violato Formosi Pontificis decessoris sui sepulchro, exhumari illum jussit, & in judicium vocavit, degradavitque, ipsos quidem in degradatione Episcoporum servari solitos Ritus servavit. Teste siquidem Luitprando Lib. I. Capite VIII. Sacerdotalibus indumentis vestitum, & in Cathedra Pontificia collocatum his verbis tamquam viventem sacrilege compellavit: *Cum Portuensis esses Episcopus, cur ambitionis spiritu Romanam universalem sedem usurpasti?* Tum sacris

vestibus exutum, tribus abscissis digitis, in Tiberim jactari præcepit, *eunctosque quos ipse ordinaverat, gradu proprio depositos iteram ordinavit*. Tam execrandum Stephani facinus referunt etiam Annalista Freherianus, & Hermannus Contractus juxta editionem Canisianam, uterque ad annum DCCCXCVI. Prior quidem post relatam Bonifacii VI. mortem, ita scribit: *In cujas sedem successit Apostolicas nomine Stephanus, vir fama infamandus, qui antecessorem suum Formosum inaudito more de sepulchro ejectum, & per advocatum suæ responsionis depositum foras extru solitum sepulturæ Apostolicæ locum sepeliri præcepit*. Hermannus vero de eodem Stephano hæc habet: *Qui tyronnis favens, & Arnulphum odiens, Formosum Popam octavo post obitum mense, effossum, & in sella positum, loquente pro eo Diocono, criminatam, & quosi convictum degradavit &c.*

VI. Factam quoque Episcoporum degradationem non modo per ablationem Pallii, & vestium Pontificalium, sed etiam per Baculi pastoralis, atque Episcopalis Annuli ablationem, docent nos Acta Concilii Remensis sub S. Leone IX. Pontifice Maximo celebrati; ubi enim depositionem Pudici Namnatensis Episcopi ob simoniæ crimen referunt Sessione III. sic inquiunt: *Confessus est, genitorem suum fuisse Episcopum Civitatis, & in ejus vita donum Episcopii se pereepisse, illique mortuo subrogatum per largitionem pecuniæ. Quapropter judieio Synodi sublato Annulo, & Pastorali Pedo, privotus est Pontificali ministerio, condonato ei, intervenientibus Episcopis, tantummodo Presbyteratus officio*. Teste Chronico Mauriniaeensi, ubi Innocentius II. ordinatos a Girardo Engolismensi in ordinem redegit, hunc in modum locutus est: *Quicumque per Girardum Engolismensem ad Altaris officium accesserunt, Apostolica auctoritate interdicimus, ne ipsum impleant, & in illo ordinis gradu perenniter demorantes, ad superiorem non ascendant*. Sequitur mox in ipso Chronico: *His dictis, singulos, quos reos cognoverat, propriis nominibus exprimens, eisque cum indignatione, & jurgio exprobrans, pastorales Baculos de manibus violenter arripuit, & Pontificalia Pallia, in quibus summa dignitos consistit, de humeris verecundose abstraxit. Ipsos quoque Annulos, in quibus ad ipsos pertinens Ecclesiæ desponsatio exprimitar, sine respectu misericordiæ abstulit*. Ubi nota, degradato Episcopo recte eripi Baculum, & Annulum: hic enim spirituale Episcopi cum Ecclesia conjugium, ille Pastoralem significat potestatem; quæ omnia per degradationem solvuntur. Fuse de Annulo, Baculo, Pallio, aliisque insignibus Episcoporum egimus nos nostro I. Tomo in primam Partem Romani Pontificalis.

VII. Rursus consueverunt jam olim Episcopi, ubi Episcopos degradabant, sacras vestes eisdem discindere, & Baculos super eorum caput confringere. Hunc quidem Ritum addiscere licet ex depositione Silvæ Tarraconensis Episcopi, atque Ermemiri ab eo ordinati, de qua ita legimus in Vita S. Theodardi Narbonensis Archiepiscopi apud Bollandianos die I. mensis Maji: *Deinde factum est, ut judicio, qui aderant Episcoporum, tam prædictus Silva, quam qui ordinatus est ab eo Ermemirus, truncatis in conspectu omnium, ac penitus scissis Episcopalibus indumentis, Baculisque eorum super eoram capita confractis, necnon Annulis singulorum ab eorum digitis, dedecore cum magno evulsis, ab omni ordine Clericatus dejecti sunt, penitusque depositi*. Aliud ejus rei testimonium extat in Vita S. Leodegarii Augustodunensis Episcopi, Cap. XIV. in qua Ebroinus actus ab antiquo serpente egisse dicitur, *ut Episcoporum consilio ejus disrumperet vestimentum, quatenus ob hoc esset ei interdictum, ut ultra non præsumeret offerre sacrificium*. Huc spectat, quod scribit S. Gregorius Turonensis Lib. V. *Historiæ Francorum*, Cap. XIX. ubi agit de Concilio in causa Prætextati Rothomagensis Antistitis, cujus depositionem urgens Rex Chilpericus petiit, *ut aut tunica ejus scinderetur, aut centesimus octavus Psalmus, qui maledictiones scariotieas continet, super caput ejus recitaretur, aut certe judicium contro eum scriberetur, ne in perpetuum communicoret*. Huc tandem spectare videtur, quod legimus in Libro, cui Titulus, *Disputatio animæ, & corporis*, ubi hæc habet:

Sic legem habent in Ecclesiis
Archiepiscopi, Episcopi cum Metropolitis,
Et cũ impegerit Sacerdos in crimẽ quoddam ingẽs,
Primam ei tollunt stolam dignitatis,
Et sic rursus sciadunt tunicas: væ mihi.
Atque ita tunc illũ tamquã nõ Sacerdotẽ puniunt.

VIII. Crucem etiam in depositione Antistitum sublatam, docet Willelmus Tyrius Lib. XV. Cap. XV. & XVI. ubi agens de Rudolphi intrusi Patriarchæ Antiocheni depositione, ita scribit: *Videns ergo Legatus* (erat is Albericus S. R. E. Cardinalis Episcopus Ostiensis) *quod ad se venire nolebat Patriarcha de Domini Principis confisus patrocinio, & viribus, in Palatium ascendit, ibique data in eum depositionis sententia, Annulum, & Crucem compulit violenter resignare*. Tum addit: *Inde jubente Legato, Principi traditus, & vinculis miserabiliter alligatus, tamquam vir sanguinum ignominiose tractatus, apud Monasterium S. Simeonis juxta mare in monte eminentissimo situm, carceri mancipatus est*. Et infra: *Catenatus in monasterio diu detentus tandem elapsus Romam profectus est. Ibi aliquatenus gratiam sedis Apostolicæ assecutus, dum redire maturaret, veneno haasto, sceleris ministro porrigente, nescimus quo miserabiliter interiit*. Vide Cardinalem Baronium ad annum Christi MCXXXVI.

IX. Fuit quidem Donatistarum hereticorum mos, ut quos deponebant Episcopos, Presbyteros, Diaconus, eisdem capita raderent. Id illis exprobat Optatus Milevitanus Lib. II. contra Donatistas prope finem, sic dicens: *Docete, ubi vobis mandatum est radere eapita Sacerdotum, cum e controrio sint tot exempla proposita fieri non debere*. Pluribus id urget Optatus ex divinæ Scripturæ locis, statimque hæe addit: *Tu quis es, ut auferas, quod non dedisti, & qui parare debebas aures ad audiendum, parasti novaculam ad delinquendum?* Porro tametsi is fuerit Donatistarum mos in degradatione sacrorum hominum usitatus, eundem nihilominus ritum servatum etiam reperio, ubi Catholiei Episcopi alios sui Ordinis homines degradabant. Legimus siquidem in superius laudata S. Leodegarii vita, Didonem *condemnatam ab ipsa Synodo, colvaria aeeepto in capite expulsum*. Sed & S. Fructuosius Bracarensis Episcopus, qui floruit circa annum Domini DCLXIV. In sua Regula, Cap. XVI. præcipit, *ut Monachus parvulorum, aut adolescentium insectator, coronam quam gestot capitis amittat, decalvatasque turpiter opprobrio pateat*. Degradabantur jam olim Monachi, eratque degradatio una ex Monachorum pœnis, de qua vide eruditum Haefteuum, Parte II. *Mona-*

nasti-

nasticarum Disquisitionum, Tractatu III. Disquisitione III.

X. Ex dictis illud quidem manifestum fit, fieri consuevisse degradationem cum certa verborum formula. Hinc cum in septima Actione Synodi VIII. Œcumenicæ ex Basilii Augusti mandato, & Romanorum Legatorum permissu, *est introductus Photius Baculo innixus, & cum eo Gregorius Syracusanus*, statim hunc in modum clamavit Marinus Romanæ Ecclesiæ Diaconus, ac Legatus Summi Pontificis: *Tollite Baculum de manu ejus signum est enim dignitatis pastoralis, quod hic habere nullatenus debet, quia lupus est, & non Pastor*. Baculus iste, ut notavimus Tomo I. in primam Romani hujus Pontificalis partem, non senectutis fulcrum erat, sed Pedum Episcopale. Sed quicquid de hoc sit, testis est Socrates Lib. I. *Historiæ Ecclesiasticæ*, Cap. XXIV. solitos fuisse Episcopos *in omnibus id facere quos deponunt, ut eos quidem probris onerent, & impios esse pronuncient, causas vero impietatis non exponunt*. Ita siquidem Ariani in Synodo Tyri, teste eodem Socrate Libro citato, Cap. XXXII. depositionis sententiam adversus S. Athanasium tulerunt, *multis eum probris onerantes in depositionis libello*. Porro constat ex iis quæ supra diximus tum initio Tituli, tum in Commentario ad hanc rubricam, exponi consuevisse degradationis causam in ipso degradationis libello.

XI. In solemni depositione Abbatum peculiaris cæremonia fuit, ut ipsius sigillum, quod est præcipuum insigne jurisdictionis, frangeretur. Hoc ritu depositus est Radulfus de Arundel Abbas Westmonasteriensis, teste Matthæo Parisio ad annum MCCXIV. ubi ita inquit: *Illis diebus per prædictum Legatum* (erat is Nicolaus Tuscanensis Episcopus) *depositus est Radulfus de Arundel Abbas Westmonasteriensis in crastino Sancti Vincentii per N. Abbatem de Westnam missum ex parte Legati, fracto ipsius sigillo in Capitulo*. Eodem ritu S. Abbas Concheosis in Normannia, coram Judicibus datis a Summo Pontifice, Abbatiam ejuravit fracto sigillo, sententiam depositionis præveniens: *Et instrumenta fracto sigillo, quo usus fuerat, in manibus Judicum resignavit, & Abbatiam abjuravit memoratam*. Verba sunt Innocentii III. Libro II. Epistola XXXVIII.

XII. Quod reliquos Sacerdotes spectat, ablatas & ipsis in sua ipsorum degradatione vestes Sacerdotales, docent nos Acta Concilii Romani sub Joanne Papa XII. Actione I. ubi de ordinatis a Leone schismatico Pontifice, ita legimus: *Tunc idem benignissimus Papa præcepit ingredi eos in Concilium cum vestimentis, Planetis, atque Stolis, & unumquemque eorum in chartula scribere fecit hujusmodi verba*: Pater meus nihil sibi habuit, nihil mihi dedit. *Et sic eos exutos privavit honore, quem dederat eis ipse invasor*. Ubi nota, Sacerdotes, qui erant degradandi, comparuisse Sacerdotalibus indumentis ornatos, juxta ritum in nostro hoc §. & sequentibus descriptum; & ante annos septingentos in Concilio Lemovicensi II. celebrato anno MXXXI. in quo ita Patres statuerunt: *Quando autem Episcopus, Presbyterum deposuerit, sic agat. Jubeat eum prius indui omnibus Sacerdotalibus indumentis: deinde manu sua auferat ei manipulum, deinde casulam, deinde mediam stolam de collo reflectat ei inter scapulas sub latere dextro, & depositus est a Presbyteratu in Diaconatum*.

XIII. Hunc Canonem ut curiosi veteris Ecclesiæ disciplinæ tyrones intelligant, sciendum est ipsis, consuevisse interdum Clericos facinorosos non omnino degradari, sed tantum ex parte de uno ordine ad alium dejici, cum scilicet non omni prorsus gradu, & officio Clericali, sed tantum de altiore gradu ad inferiorem per modum disciplinæ, & castigationis dejiciebantur. Hoc modo Patres Concilii Nicæni I. Œcumenici Can. VIII. schismaticos Novatianos tractavit, permittens eis, qui Episcopi inter eos nominati erant, ut Presbyterorum officio in Ecclesia Catholica fungerentur, nisi forte Episcopo alicui Catholico placeret, nomen, & honorem Chorepiscopi in Diœcesi sua eis impertiri: *Is autem*, inquit Canon, *qui nominatur apud eos Episcopus, honorem Presbyterii possidebit: nisi forte placuerit Episcopo nominis eum honore censeri. Si vero ei minime placuerit, providebit ei, aut Chorepiscopatus, aut Presbyterii locum, ut in Clero prorsus esse videatur*. Juxta hanc regulam in aliis Synodis etiam præscriptam, factum est, ut, quemadmodum ex Hieronymi Chronico observat eruditissimus Valesius in Notis ad Sozomenum, Lib. IV. Cap. XXX. Cyrillus Hierosolymitanus Heraclium de gradu Episcopi ad Presbyteri gradum dejiceret.

XIV. Illud vero fateri cogimur, hanc disciplinæ partem dejiciendi de uno ordine in alium Clericos, pro diversis quidem sententiis hominum in diversis temporibus, ac locis adeo variasse, ut in Concilio Chalcedonensi IV. Œcumenico Patres Canone XXIX. sic edixerint: *Episcopum in Presbyteri gradum deducere est sacrilegium. Si qua autem justa causa illos ab Episcopali actione removet, nec Presbyteri debeat locum obtinere. Sin autem absque ullo crimine dignitate moti sunt, ad Episcopalem dignitatem redibunt*. Est is quidem Canon unus ex iis duobus postremis, quos nomine memoratæ Synodi legere est apud Zonaram, Balsamonem, aliosque recentiores Græcos; cum autem nullus unquam ipsorum Canonum antiquus Scriptor meminerit, puto equidem, ut dixi in Nota in fine Commentarii ad Canonem XXVIII. Chalcedonensem, potius ipsos ad Acta Concilii, quam ad Canones pertinere.

XV. Ut ut ea res sit, non videtur recepta fuisse ejus Canonis disciplina: ut enim notavi in Commentario ad Canonem XXIX. Chalcedonensem Num. III. constat tum ex Conciliis, tum ex priscis Ecclesiæ Scriptoribus, dejectis etiam ob proprium crimen Episcopis consuevisse olim Ecclesiam post editum memoratum Canonem Chalcedonensem absque ulla sacrilegii nota Presbyteri gradum indulgere. Certe de Promoto Presbytero in Dunensi Diœcesi per Ægidium Remensem Archiepiscopum ordinato Episcopo, ac deinde ad Pappoli Carnotensis Episcopi preces dejecto scribit S. Gregorius Turonensis Lib. VII. Cap. XVII. *Contra Promotum ita judicium latum fuit, ut Presbyterii tantum officio fungeretur*. Factum id est a Synodo IV. Parisiensi a Viro Clarissimo Jacobo Sirmondo publicata. Atque ut alia exempla omittam, quæ videri possunt apud eruditum Joannem Morinum, & apud Lupum in Canonem VIII. Nicænum, statuerunt Patres Concilii Trullani Canone XX. *ne liceat Episcopo in alia quæ ad se non pertinet Civitate publice docere. Siquis autem hoc facere deprehensus fuerit, ab Episcopatu desistat, Presbyteri autem munere fungatur*. Ubi nota, viguisse hanc disciplinam non modo in Ecclesia Occidentali apud Latinos, verum & in Orientali Ecclesia apud

apud Græcos. Quantum ad Latinos præter allata superius testimonia, in Concilio Toletano I. anni CD. Can. IV. statutum legimus: *Subdiaconus, defuncta uxore, si aliam duxerit, ab officio, in quo ordinatus fuerat, removeatur, & habeatur inter Ostiarios, vel Lectores, itaut Evangelium, & Apostolum* (alias *Epistolam*) *non legat*.

XVI. His ita explicatis, notandum nunc illud profecto videtur, quæ in hoc nostro §. extant, haberi quidem in ms. Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, ubi ita legimus: *Degradatio fiat hoc modo: nam ipso degradando indumentis Sacerdotalibus, si Sacerdos sit, induto, vel Diaconalibus, si sit Diaconus, & sic de reliquis Ordinum indumentis, Episcopus quasi exequendo sententiam depositionis in illum dudum prolatam, præsenti seculari judicio, cui degradatus debet relinqui, publice abradit cum vitro, vel alio hujusmodi loca manuum illius, quæ in collatione ordinum inuncta fuerunt, & tonsuram, si velit*. Fateor nullum hoc Vaticano Durandi invenisse me antiquiorem Codicem Pontificalem, vel Ritualem, in quo de hoc præsertim ritu agatur abradendi loca manuum Sacerdotis, quæ in ordinatione sacro Oleo inuncta fuerant. De ritu quidem abradendi tonsuram extat celebris Textus in Cap. II. *De pœnis* in VI. ubi Bonifacius VIII. post ablationem vestium, atque instrumentorum, ita subjicit: *Tuncque radatur caput illius, seu tondeatur, ne tonsuræ, seu Clericatus vestigium remaneat in eodem*. Vide laudatum Durandum in Speculo juris, Lib. III. *De accusationibus*, §. II.

XVII. Neque illa nostri §. dissimulanda sunt verba, *Pontifex vero quasi exequendo sententiam depositionis &c.* ex iis enim addiscimus, actualem sacrorum hominum degradationem ad Episcopum pertinere, qui quidem sit jam consecratus; quia scilicet realis degradatio actus est Episcopalis Ordinis ex institutione Ecclesiæ, ideoque a solo Episcopo consecrato exercendus, quemadmodum notavit Glossa Canonici juris communiter recepta in Cap. *Transmissam*, verbo, *de talibus*, Tit. *De electione*: & colligitur ex Concilio Tridentino Sessione XIII. Cap. IV. *De reformatione*, ubi ait verbalem depositionem, quam etiam degradationem lato modo nuncupat, etiam Vicario Generali committi posse: ejusque rei causa est, quod ad eam non requiritur potestas Ordinis, sed solius jurisdictionis; quamobrem etiam Episcopus confirmatus nondum consecratus per se, vel per alium ejusmodi actum exercere potest, non autem ad solemnem degradationem procedere, quæ, cum sit actus Episcopalis Ordinis, ad Episcopum solum consecratum spectat, uti passim docent Canonici Juris Interpretes.

XVIII. Tandem præter Judicem secularem, cui relinquendus est degradandus, consuetudinem jam olim fuisse, ut ad istam solemnem, ac publicam Clericorum degradationem plurimi convocarentur, ad augendam nempe ipsis Clericis pœnam, & confusionem, testatur Scriptor XIII. seculi Humbertus de Romanis Lib. II. *De modo prompte cudendi sermones*, Tractatu II. Cap. LXXII. ubi etiam hanc ejus rei causam affert: *Et nota ad sciendum rationem hujus confusionis, quod Clerici criminosi magnis criminibus, pro quibus solis infligitur hujusmodi pœna, summe confundunt Ecclesiam, & ideo justum est, ut ipsi confundantur ab ea, & sic compleatur illud Psalmi* CVIII. Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua. *Hujusmodi siquidem Clerici dicuntur detrahere Domino, quia ei, & Ecclesiæ suæ per malam vitam suam devotioni populi detrahunt*.

§. II.

Et est notandum, quod in hac executione sententiæ non est necessaria Coepiscoporum præsentia; nec etiam refert, sive in Ecclesia fiat, sive extra in Platea, sive Pontifex degradans indutus sit Pontificalibus ornamentis, sive non; & talis degradatio solemnis depositio vocatur: proprie tamen loquendo, quis a dignitatibus, & honoribus deponitur, sed ab Ordinibus degradatur. Et post talem degradationem juste, & rite factam solus Romanus Pontifex cum tali dispensat. Episcopus tamen ante ipsam insignium detractionem, & etiam post sententiæ depositionis prolationem dispensare, & restituere solo verbo potest, sicut & verbaliter depositus fuit, ut præmissum est.

COMMENTARIUS.

I. Eadem quæ in hoc §. habentur legi possunt non modo in memorato Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, sed & in ejus Speculo Juris Lib. III. *De accusationibus*, §. II. ubi ita inquit: *Et est notandum, quod in hac sententiæ executione non est necessaria Episcoporum præsentia, quæ est necessaria in sententiæ prolatione. Item non est vis, sive hoc fiat in Ecclesia, sive extra. Non est etiam vis, sive Episcopus sit indutus Pontificalibus, sive non, cum hujusmodi degradationem facit &c.* Idipsum passim docent alii Canonici Juris Consulti, quorum testimonia supervacaneum est hic recensere, eamque in rem varia in Ecclesiastica historia exempla occurrunt, ex quibus inter alia docemur, non semel fieri consuevisse solemnem sacrorum hominum degradationem per sacrorum insignium detractionem non modo in Ecclesia, verum etiam in publicis locorum plateis; uti videre est apud Juvenalem Archiepiscopum Remensem in Historia Caroli VI. Francorum Regis ad annum MCCCXCVIII. ubi solemnem degradationem duorum Fratrum Augustinianorum describit, peractam Parisiis in publica Urbis platea, quam vocant, *de greve*, a Pontifice Pontificali habitu induto. Degradatos autem, & capitis damnatos dicit, quod Regi salutem restituere

se posse jactantes, cum alias, ut deinde quæstionibus torti confessi sunt, medendi artem penitus ignorarent, Regem ipsum in maximum miserandæ mortis periculum adduxerant.

II. Post solemnem, & actualem, ut ajunt, peractam degradationem, non posse Episcopum amplius dispensare, sed faciendam esse restitutionem a Romano Pontifice Maximo, recte admodum in hoc nostro §. edicitur; estque communis Doctorum sententia, ajentium, id quidem procedere in legitima, & justa depositione: alioqui si injusta fuerit, idem Episcopus, vel saltim Metropolitanus degradatum innocentem repertum restituere posset; videtur enim eo casu potius sententiæ correctio, quam dispensatio, uti deducitur ex Canone *Episcopus* XI. Quæstione III. Multa exempla legere est in Decreto Gratiani ad Canonem, *Joannes*, Distinctione L. variorum Episcoporum, qui aliquando depositi, proprium deinde receperunt Episcopatum. Ceterum in majoribus dignitatibus a quibus depositio fit per Romanum Pontificem, absque dubio per eundem restitutio fieri debet, & eadem fere solemnitate, qua prima collatio dignitatis facta fuerat; ut nimirum si depositus fuerit Episcopus, vel S. R. E. Cardinalis, deberet consistorialiter, ut ajunt, restitutio fieri, uti contigit anno MDXIII. sub Leone Papa X. qui Bernardinum Cardinalem S. Crucis in Hierusalem, & Federicum Cardinalem S. Theodori, quos Julius II. ob schisma deposuerat, pristinæ dignitati restituens, jussit id Consistorio fieri, nam habitu, & tonsura more Simplicium Sacerdotum Consistorium ingredientes, ibi purpureas vestes receperunt, nonnullis cæremoniis adhibitis. Rem narrat Borgasius, qui rei ipsi interfuit, ubi agit de dispensatione, Parte VI. Tit. *De schismate* in fine, itemque accuratissime Paris de Grassis apud Odericum Rainaldum ad annum MDXIII. Num. XLIV. & sequentibus, his plane verbis. *Die Lunæ* XXVII. *Junii Sanctissimus Dominus Leo dixit mihi, hac nocte præterita duos olim Cardinales, nunc Schismaticos, videlicet Dominum Bernardinum Carvagial Hispanum, & Dominum Fredericum Sanseverinatem Mediolanensem, Urbem ingressos esse, & intra palatium pernoctasse, sic volente Papa; quoniam hoc ipso mane in consistorium ingressuri essent, ac veniam de erratis suis petituri; propterea veniam eis velle dare, & restituere eos dignitati Cardinalatus, & dignitatibus aliis pristinis redintegrare.*

III. Fuit Paris præcipuus hujusce ritus moderator, talesque, eo referente, cæremoniæ fuere: *Ego*, inquit, *ivi pro Schismaticis duobus, qui erant in Camera, quæ adjacet Logæ, & jussi eos deponere rubea bireta, quibus in capite tegebantur, & jussi eos, ut violacea, aut nigra haberent, licet ex cautela ipsi duo acceptis biretis violaceis in manibus suis, quasi illa vellent in caput suum ponere, non posuerunt, sed illa semper in manibus tenuerunt, tanquam si vellent honorare, honorantes seipsos, quod cum Papa postea intellexisset, risit mirabiliter cum Cardinalibus; similiterque jussi, capucium deponerent, quo subter spatulis ad collum tegebantur: & licet hoc ægre, ac vix facere vellent, tamen deposuerunt; & tamquam simplices Archipresbyteri, aut gradnati venerunt in mantellis simplicibus, absque ulla honore prælaturæ, omnino positive, & simpliciter. Cum ingrederentur aulam Consistorialem, primo quidem in ipso aditu amba usque ad terram genuflexi sunt, & demum progressi usque ad quadraturam, quæ in media aperta fuerat prius per me, iterum genuflexerunt, & tertio in ipsa medietate quadraturæ ante Pontificem genuflexerunt, & in ipsa genuflexione permanserunt, usquequo ipsi dixissent quicquid vellent, & donec Papa eisdem ad longum respondisset, ac quoad legissent hi, idest singuli per seipsos cedulam longam scriptam in uno folio integro.*

IV. *Dixit autem primus ex eis, Bernardinus Carvagial videlicet*: Beatissime Pater, dies clara illuxit nobis, quia vidimus salutare Dei nostri. Vidimus nuper faciem tuæ Sanctitatis, & thronum tuæ majestatis, quam nos præ multitudine iniquitatum nostrarum videre non meruimus, nec meremus: propterea nec oculos attollere præsumimus, quia peccavimus, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Domine miserere nobis, & miserere inquam, quod petimus ante pedes tuos prostrati, nec respicias peccata nostra, quia peccavimus super numerum arenæ maris. *Et hujusmodi moralia, & humillima verba dicendo, Papa argutissime, & elegantissime respondit, dicens, quod licet mater Ecclesia solita sit omnibus ad se venientibus remittere injurias, & reatus, tamen Ecclesia ipsa nimis remisse, ac gratiose parcenda sæpe invitat reos ad delinquendum; unde ne ipsi possent de reatibus eorum gloriari, statuerat dignis sceleribus vindictam impendere, & denumeravit omnia malefacta istorum intantum, quod ipsi verecundabantur, & dicebat eis*: Nonne fecistis hoc, & illud aliud &c. *Ad quæ ipsi nescientes replicare, confessi sunt omnia, unde Papa dixit eis*: Quid ergo videtur vobis, quod mereamini de hujusmodi tam atrocibus sceleribus, per quos non defuit, quin mater vestra sancta Ecclesia Romana, a qua tamquam benefica tot beneficia receperatis, in lupanare descenderit, & profundum vituperiorum? Dicite vos ipsi de vobismetipsis sententiam. *Et cum tacerent quasi flentes, Papa porrexit eis quandam cedulam, ut illam primo plane, ac caute perecurrerent, &, si contenta in ea vellent observare, quod ipse eis benignitatem Sedis Apostolicæ impartiret. Unde Bernardinus primus eam accepit, & legit semiplane, & tandem dixit, se velle observare omnia. Et tunc Papa respondit*: Ergo illam alte legatis, ut ab omnibus istis Cardinalibus intelligamini. *Cui Bernardinus*: Non possum, *inquit*, clarius loqui, quia raucus sum. *Unde Papa aperta voce dixit*: Non potestis clarius loqui, quia non habetis bonum stumachum: videte quia estis in libertate vestra, &, si vultis recedere, recedite unde venistis; ac si non vultis contenta in cedula observare, quia videantur vobis esse gravia, nos remittemus unumquemque vestrum ad Florentiam. Si autem vultis observare, & vere ad gremium matris Ecclesiæ Romanæ reverti, nos recipiemus vos. Itaque legatis, & promittatis, aut abeatis.

V. *Tum Federicus Sanseverinus acceptam cedulam legit alte, ut ab omnibus Cardinalibus audiretur*: Nos Bernardinus de Carvagial, & Federicus de S. Severino olim nube Schismatis obducti, supernæ illustrationis lumine, & gratia serenati, compertoque schismatis laqueo, quo tenebamur, prævia diutina nobiscum deliberatione pertractantes, & renuntiantes ad abundantem cautelam omnibus, & singulis protestationibus, & secrete, & coram notario, & testibus hactenus factis, quarum tenores, & clausulas ad hoc ut omnino hic pro specificaliter expressis, & perinde,

inde, ac ſi de verbo ad verbum inſererentur, pro inſertis legitime volumus, & ſpontanea voluntate, non autem metu, ſed in loco tutiſſimo, ac in libertate noſtra plenaria conſtituti, ac ſinceris cordibus ad unitatem Sedis Apoſtolicæ, divina gratia duce reverſi ſumus, & ne non pura mente, ſed ſimulate reverſi exiſtimaremur, a Sanctitate veſtra, ſacro Cardinalium Collegio erratorum noſtrorum veniam humiliter poſtulamus, ſupplicamuſque, ut Sanctitas veſtra pro nobis ad Deum maximum, cujus vices in terris gerit, intercedere dignetur. Spondemus etiam, & voluntarie promittimus ſub caſu ordinis, & dignitatum, ac etiam Cardinalatus, ſi ad eam nos reſtitui contigerit, & anathematis obligatione, Tibi Leoni X. Pontifici Maximo, vero & indubitato Chriſti Vicario, & per te S. Petro Apoſtolorum Principi, nos nunquam quantumlibet ſuaſionibus, aut quibuslibet cauſis, quæſitove colore, aut ingenio ad ſchiſma, de quo Redemptoris gratia erepti ſumus, reverſuros, ſed ſemper in unitate ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ, veraque obedientia Sanctitatis veſtræ per omnia, & in omnibus permanſuros, & cum Reverendiſſimis Dominis Cardinalibus, ſi ex Sanctitatis veſtræ, & eorum clementia ad ordinem eorum reſtituemur, benigne, pacificeque, ac ſine rancore, ſcandaloque aliqua ratione prædictorum prædictorumque, ſeu ex alia quavis cauſa conſervaturos; & juramus per Deum omnipotentem, & per hæc ſancta Dei Euangelia, quæ in manibus noſtris tenemus, nos in unitate prædicta permanſuros, & omnia, & ſingula ſupradicta, & infradicenda obſervaturos, ſub pœna perjurii, & aliis ſupradictis, & infra diem. Et licet nuperrime per cedulam noſtris manibus ſcriptam, atque in ſacro Lateranenſi Concilio publicatam ſchiſma prædictum abjuramus ad puritatem tamen cordium noſtrorum oſtendendam, ſpecialiter, & expreſſe Piſanum Conciliabolum, ejuſque indictionem, ac omnia, & ſingula, in eo geſta anathematizamus, ac pronuntiamus, credimus, ac ſingulariter confitemur irrita, & inania, ac nullius roboris, vel momenti, & a non habentibus auctoritatem geſta, & facta, quin potius temeraria, ac præſumpta. Conſentimus autem ſacroſancto Lateranenſi Concilio, tamquam unico, & vero, illudque confitemur legitime, juſte, & ex legitimis cauſis indictum, omniaque, & ſingula in eo geſta, & ſpecialiter, vel generaliter, contra perſonas noſtras, necnon omnes, & ſingulas condemnationes, & ſententias latas contra nos per bonæ memoriæ Julium Papam II. Prædeceſſorem veſtrum, & omnia, & ſingula contra Piſanum Conciliabolum geſta, & facta, rite, & recte, ac juſte facta pronuntiamus, credimus, & ſimpliciter confitemur. Promittimus inſuper omnem pœnitentiam, quam Sanctitas veſtra pro noſtris erratis nobis duxerit injungendam, benigne, ac humiliter ſuſcepturos, & opere completuros. Volumus etiam obligari, & per præſentes promittimus ſub pœnia ſupradictis, ac contra Schiſmaticos a ſacris Canonibus inflictis, & in ampliori forma Cameræ, quod omnia, & ſingula ſupradicta firma, & illæſa perpetuo obſervabimus, rogamuſque te notarium hic præſentem, ut ſuper prædictis omnibus, & ſingulis, ac cedula hujuſmodi, unum, vel plura, & in ampliori forma Cameræ conficias inſtrumentum, & Inſtrumenta.. Ego Bernardinus Carvagial ſupradictus juro, ut ſupra ita eſſe. Ego Federicus de S. Severino juro ut ſupra ita eſſe.

VI. *In fine ambo dixerunt, ſic velle obſervare; & Papa mandavit, in propria manu quiſque ſubſcriberet, & ſubſcripſerunt, & dederunt eam in conſpectu Papæ Notario, qui fuit Laurentius de Laureliis Amerinus Notarius Cameræ Apoſtolicæ, rogantes eum, ut ſcriberet eam in monumentis Archivi Apoſtolici, & juraruut ambo tactis ſcripturis illis. Et hoc facto, Papa, qui Mitratus, & paludatus erat, depoſita Mitra, legit ſententiam, quam de conſilio eorum conceperat, & abſolvit illos, & reintegravit ad omnia, ut prius erant, ac etiam ad Cardinalatum, & ad ea beneficia de quibus nulli hactenus proviſum fuiſſet, & ea beneficia erant in Francia: copia ſententiæ abſolutoriæ eſt infra notata:* Auctoritate Omnipotentis Dei, ac Beatorum Apoſtolorum ejus, Petri, ac Pauli, ac noſtra, abſolvimus vos ab omni vinculo excommunicationis, omnibuſque aliis cenſuris, & pœnis quacumque auctoritate in vos, & veſtrum quemlibet ex cauſa ſchiſmatis nuper per vos abjurati, ſeu alias quomodolibet latis, ſeu comminatis, ſeu alias per vos quomodolibet incurſis: & eadem auctoritate reſtituimus vos unioni ſanctæ matris Eccleſiæ, ac participationi Sacramentorum, & unitati fidelium in forma conſueta. Vos inſuper, & veſtrum quemlibet ad famam, honoreſque, & dignitates quaſcumque, & beneficia Eccleſiaſtica, de quibus hucuſque per Sedem Apoſtolicam non eſt alteri proviſum, etiam Cardinalatus, necnon adverſus irregularitates, & inhabilitates, & adverſus ſententias etiam privationis, & condemnationis, ſeu literas quaſcumque, quarum tenores perinde, ac ſi de verbo ad verbum exprimerentur, pro expreſſis haberi volumus, præmiſſorum occaſione in vos etiam per felicis recordationis Julium prædeceſſorem noſtrum, ſeu alias quomodolibet, & quavis occaſione, vel cauſa emanatas, ſeu quomodolibet per vos hactenus incurſas, ac ad omnia, & ſingula, quæ pro præſentis actus expeditione neceſſaria ſunt, ſeu quomodolibet opportuna, ſine tamen juris alieni, etiam ex cauſa præmiſſorum, ſeu alias quomodolibet quæſiti præjudicio, reſtituimus, & plenarie integramus, ſupplentes omnes, & ſingulos defectus in præſenti actu quomodolibet intervervenientes. In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.

VII. *Quo facto, illi ſurrexerunt, & Papa juſſit, quod mantellis, quibus erant induti, ſpoliarentur, & cuique ante genuflexo poſuit primo biretum rubeum, deinde tangens Rochettum, juſſit nobis, ut Rochetta imponeremus, & ſimiliter cappas ex camelotto violacea more Cardinalium: ipſis ante ſe genuflexis, ſingulis impoſuit Capellum non novum, ſed uſitatum, aliunde commodatum, nihil tamen dicendo; & ipſi ſurgentes, licet genuflexi eſſe deberent, legerunt formam juramenti, quod eſt in libro juramentorum ſub Rubrica, videlicet;* Forma juramenti, quod novi Cardinales præſtant Romano Pontifici. *Et lecta forma, ac præſtito effectualiter juramento, de quo ſocius meus fuit rogatus, Papa recepit ſingulos ad oſculum pedis, manus, & oris more ſolito cum multa charitate, dicens primo Cardinali Bernardino:* Tu nunc es frater meus, & pater meus, quia voluntatem meam feciſti; & tu es tamquam illa ovis, quæ in Euangelio perierat, & inventa eſt: itaque gratulemur, & exultemus in Domino. *Deinde ſimiliter etiam dixit commodiſſima verba Cardinali Sanſeverinati, & miſit eos ad oſcula Cardinalium omnium.*

nium, qui tunc, & non prius assurrexerant eis, & osculati sunt omnes. Demum reversi ad Papam petierunt, in quo loco placeret dare ei sedem, seu stallum, & Papa jussit mihi, ut Cardinali sanctæ Crucis darem locum, & stallum in loco ejus antiquo, & solito, qui erat post priorem Episcopum, idest, ut esset secundus in ordine: & Sanseverinati dedit similiter locum suum antiquum, qui fuit Diaconorum Decanus, & sic fuit.

VIII. *Quo facto, Papa petiit a me, an aliquid restaret agendum; dixi quod ipsi integrati deberent agere gratias suæ Sanctitati in ampla forma; & Papa dixit, satis hoc fuisse, quod factum hinc inde fuit. Dixi postea, quod sua Sanctitas posset aliquam expeditionem facere in Consistorio, ubi illi darent votum suum tamquam jam perfecti Cardinales, & sic fuit factum, Pontifice adhuc in Pluviali, & Mitra persistente usque ad finem Consistorii illius. Pontifex, omnibus factis, imposuit cuique eorum pro pœnitentia, ut singulo mense jejunarent per unum diem ad vitam eorum, & casu quo non possent jejunare, visitarent duas Ecclesias una die quolibet mense ad vitam eorum. Cardinales fuerunt præsentes numero* XXI. *tres alii in Urbe præsentes non voluerunt venire, quantumcumque a Pontifice rogati, ut venirent. Ii fuerant, Cardinalis Angliens, & alter Sedunensis; sed tertius vere fuit infirmus perpetuus, & est Cardinalis S. Petri ad Vincula, qui erat, & est Vice-Cancellarius.* Hactenus Paris. Quod autem proximo ineunte anno, die XV. Januarii, Pontifex etiam omnes Bernardini familiares, qui censuras ob sequutas ejus partes contraxerant, pristinis etiam juribus, honoribusque restituerit, itemque ob tributam memoratis Cardinalibus veniam, plurima in Urbe tota lætitiæ signa edita fuisse, enarrat præter alios Scriptores Rainaldus ad ipsum Christi annum MDXIII.

§. III.

Sed, si priusquam secularis Judex in illum animadvertat, talis depositio, & degradatio injusta, vel nulla inveniatur; tunc non solum verbo, sed etiam facto, secundum ea quæ præmissa sunt, dispensatio, & restitutio fiat; & insignia sibi detracta seriatim, sigillatim, & solemniter coram Altari restituantur. Et, si sit Episcopus, recuperabit Orarium, Baculum, Annulum, Sandalia, Mitram, & alia insignia Pontificalia: si Presbyter, Orarium, & Planetam: Si Diaconus, Orarium, & Dalmaticam: si Subdiaconus, Tunicellam, & Manipulum: & reliqui gradus in restitutione sua, recuperant ea, quæ, cum ordinarentur, receperunt. Poterit tamen, quod convenientius videtur, ad aliorum terrorem, actualis degradatio sic fieri.

COMMENTARIUS.

I. EST hæc quidem vetus Ecclesiæ disciplina, ut sacris hominibus injuste depositis, ubi ad suos restituebantur gradus, restitutio ipsa per redditionem sacrorum insignium, a quibus in depositione fuerant exuti, perageretur. Testatur id quidem Concilium Toletanum IV. habitum anno DCXXXIII. Can. XXVIII. sic dicens: *Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, si a gradu suo injuste dejectus, in secunda Synodo innocens reperiatur, non potest esse, quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram Altario de manu Episcoporum: si Episcopus est, orarium, annulum, & baculum: si Presbyter, Orarium, & Planetam: si Diaconus Orarium, & Albam: si Subdiaconus, Patenam, & Calicem: sic & reliqui gradus ea in reparationem sui recipiant, quæ, cum ordinarentur, perceperunt.* Nulla in hoc Canone, quantum ad Episcoporum restitutionem attinet, Mitræ, & Sandaliorum mentio, quia scilicet tunc temporis, quo Toletanum IV. Concilium celebratum est, Mitra, & Sandalia inter Pontificalia ornamenta minime recenserentur.

II. Idipsum, quod in recitato Canone Toletano constitutum est, totidem verbis legere est in Judiciis, seu Pœnitentiali Gregorii Papæ III. Capite XXXIII. Ejus rei exempla tum apud Græcos, tum apud Latinos extant passim in Actis Conciliorum. Et sane, ut alia omittam, in VIII. Œcumenica Synodo, Episcopis, qui Photio adhæserant, pœnitentibus S. Ignatius Patriarcha Constantinopolitanus restituit Superhumerale; Presbyteris, & Diaconis Oraria; Subdiaconis Ordinis sui insignia. De iis Insignibus fuse nos egimus nostro I. Tomo hujus Operis, non modo in Prolegomenis, sed & in Commentariis Titulorum, ubi nimirum de consecratione Episcoporum, & de Ordinationibus aliorum Ministrorum inferiorum tractavimus.

III. Objiciet hic forte quispiam, dicens. Si injuste dejecti a gradu suo Ecclesiastico, nec etiam per Episcopos reparari possunt, nisi de manibus eorum recipiant quæ amiserunt; quomodo sua auctoritate cuique liceat injuste ligatis communicare, & eis non petita absolutione sua celebrare officia, sicut Gelasius Papa in multis Canonibus apud Gratianum Causa XI. Quæstione III. videtur sentire? Respondet idem Gratianus in Calce Canonis, *Episcopus*, citata Causa, & Quæstione, quod sententia aliquando est injusta ex animo proferentis, justa vero ex ordine, & causa: aliquando est justa ex animo, & causa, sed non ex ordine: aliquando justa ex animo, & ordine, sed non ex causa. Cum autem ex causa injusta fuerit, aliquando nullum in eo omnino, qui accusatur, delictum est, quod sit damnatione dignum: aliquando non est in eo illud, supra quod fertur sententia; sed ex alio nominandus est. Ex animo est injusta sententia, cum aliquis servata integritate judi-

judiciarii ordinis, in adulterum, vel in quemlibet criminosum, non amore justitiæ, sed livore odii, vel pretio, aut livore adversariorum inductus sententiam profert. Unde Beda super Epistolam Jacobi ait: Ira enim viri justitiam Dei non operatur; quia qui iratus in aliquem sententiam profert, etsi ille quantum ad se justam reportet sententiam, iste tamen, qui non amore justitiæ, sed livore odii, in eum sententiam dedit, justitiam Dei, in quem perturbatio non cadit, non imitatur.

§. IV.

In primis in publico extra Ecclesiam paratur aliquis eminens congruentis spatii locus pro degradatione facienda, supra quem ordinatur una credentia simplici tobalea cooperta, supra quam ponuntur, ampulla vini, ampulla aquæ; Calix cum Patena, & Hostia; unum vas vini; unum vas aquæ; Liber Euangeliorum, Liber Epistolarum, bacile cum buccali, & mantili, unum candelabrum cum candela extincta, Liber Exorcismorum, Liber Lectionum, claves, Antiphonarium, forfices, cultellus, aut vitrum, paramenta pro degradando, videlicet, si degradandus sit Archiepiscopus, ordinentur supra dictam credentiam, Superpelliceum, sandalia cum caligis, Amictus, Alba, Cingulum, Manipulus, Tunicella, Stola, Dalmatica, Chirotecæ, alia Stola, Mitra, Annulus Pontificalis, Pallium, Baculus Pastoralis, & aliqua vestis habitus secularis. Si vero degradandus non sit Archiepiscopus, sed Episcopus tantum, omisso Pallio, ponuntur super credentiam omnia alia prædicta. Si vero Presbyter tantum, omisso Pallio, & aliis Pontificalibus paramentis prædictis, ponuntur ibidem omnia alia prædicta. Idem in aliis Ordinibus etiam in ordinatione credentiæ observatur. Item paratur in dicto loco Faldistorium pro Pontifice degradatore, sedilia pro officialibus. Vocantur, & ibidem adsint ministri Pontificis: Judex secularis, cui degradandus committatur; Notarius, qui processum degradationis legit, si opus erit, vel Pontifici placet, & barbitonsor.

§. V.

Hora congruenti ducitur degradandus, sive sit Archiepiscopus, sive quicumque alius, quotidiano suo habitu, indutus, super dictum locum ad hoc præparatum, ubi cum fuerit, solvitur, & liber ibidem manet. Tum a Clericis induitur omnibus paramentis sui Ordinis, ut præmittitur, supra credentiam ordine suo positis; incipiendo a Superpelliceo, & continuando usque ad ultimum paramentum sui Ordinis. Quo sic induto, Pontifex degradator indutus Amictu, Alba, Cingulo, Stola, & Pluviali rubeis, ac Mitra simplici, Baculum Pastoralem in sinistra tenens, ascendit ad locum prædictum, & ibidem sedet in Faldistorio in convenienti loco sibi parato, versus ad populum, adstante sibi Judice seculari. Tum degradandus, sive Archiepiscopus fuerit, sive alius, omnibus sui Ordinis vestibus sacris indutus, & singulis ornamentis ornatus, habens in manibus ornamentum ad Ordinem suum spectans, ac si deberet in suo officio ministrare, adducitur ante Pontificem, coram quo genuflectit. Tum Pontifex ut supra sedens populo in vulgari notificat degradationis hujusmodi causam, deinde contra degradandum sententiam fert in hæc verba, si sit Sacerdos, aut Diaconus, aut Subdiaconus, vel Clericus, & prius hujusmodi sententia lata non sit: *In nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti. Amen. Quia nos N. Dei, & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus N. per viam accusationis*, vel *denunciationis*, vel *inquisitionis cognoscentes de crimine N. contra N. Presbyterum*, vel *Diaconum*, vel *Subdiaconum*, seu *Clericum propter ipsius confessionem*, vel *legitimas probationes*, *evidenter invenimus*, *eum ipsum crimen commisisse*, *quod cum non solum grande*, *sed*

ſed etiam damnabile, & damnoſum ſit, & adeo enorme, quod exinde non tantum divina Majeſtas offenſa, ſed & univerſa Civitas commota eſt, & ob hoc indignus officio, & beneficio Eccleſiaſtico ſit redditus: iccirco nos auctoritate Dei Omnipotentis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & noſtra ipſum omni hujuſmodi officio, & beneficio Eccleſiaſtico ſententialiter perpetuo privamus in his ſcriptis, ipſumque ab illis verbo deponimus, & pronunciamus realiter, & actualiter ſecundum traditionem Canonum deponendum, & degradandum. Qua ſententia ſic, ut præfertur, lata, Pontifex degradator aufert ab illo ſingula ornamenta ſibi juxta Ordinem ſuum tradita, inchoando ab ultimo ornamento, & ſic deſcendendo gradatim, continuans uſque ad primum, quod in prima Tonſura ſibi datum fuit, hoc ordine.

COMMENTARIUS.

I. EX iis quæ dicta ſuperius ſunt, abunde ſunt & ea illuſtrata, quæ in duobus hiſce §§. continentur. Ritus qui hodie ſervatur in degradatione ſacrorum hominum, mirifice exprimitur a Bonifacio VIII. Pontifice Maximo in Epiſtola„ quam miſit ad Biterrenſem in Gallia Epiſcopum qui illum conſuluerat de cæremonia, qua uti ipſe deberet in degradatione complurium Sacerdotum, & Clericorum, qui in Galliis dignitatis ſuæ obliti turpem, & in omne flagitium vitam profuſam ducebant. Eam ob cauſam præſcripſiſſe Bonifacium cæremonlam degradationis, docet quidem Abrahamus Bzovius ad annum MCCXCVI. Num. x. Epiſtola extat in Cap. II. *De pœnis* in VI. ubi hæc ſcribit Pontifex: *Degradatio qualiter fieri debet, a nobis tua fraternitas requiſivit. Super quo tibi taliter reſpondemus, quod verbalis degradatio, ſeu depoſitio ab ordinibus, ſive gradibus Eccleſiaſticis, eſt a proprio Epiſcopo, ſibi aſſiſtente in degradatione Clericorum in ſacris conſtitutorum ordinibus certo Epiſcoporum numero definito Canonibus facienda: quamquam proprii Epiſcopi ſententia ſine aliorum Epiſcoporum ſententia ſufficiat in degradatione eorum, qui minores dumtaxat ordines receperunt. Actualis vero, ſive ſolemnis cæleſtis militiæ militis, ideſt Clerici degradatio, cum ad eam fuerit procedendum, fiet ut exautoratio ejus, qui militiæ deſervit armatæ, cui militaria detrahuntur inſignia; ſicque a militia remotus, caſtris rejicitur, privatus conſortio, & privilegio militari.*

II. Eſt ergo duplex depoſitio, verbalis ſcilicet, & actualis, ſive ſolemnis, de cujus præſertim poſterioris ritu, quod nulli forte vetuſtiores Libri Rituales agerent, iccirco ab Epiſcopo Biterrenſi interrogatus fuit Pontifex, ut ipſum doceret, quæ forma tenenda eſſet in degradatione Clericorum, qui aliquid facinus grave, ſive enorme delictum commiſiſſent: *Clericus igitur*, pergit in ipſa Epiſtola decretali Pontifex, *degradandus, veſtibus ſacris indutus, in manibus habens librum, vas, vel aliud inſtrumentum, ſeu ornamentum ad ordinem ſuum ſpectans, ac ſi deberet in officio ſuo ſolemniter miniſtrare, ad Epiſcopi præſentiam adducatur: cui Epiſcopus publice ſingula, ſive ſint veſtes, calix, liber, ſive quævis alia, quæ illi juxta morem ordinandorum Clericorum in ſua ordinatione ab Epiſcopo fuerint tradita, ſeu collata, ſingulariter auferat, ab illo veſtimento, ſeu ornamento, quod datum, vel traditum fuerit, ultimo inchoando, & deſcendendo gradatim, degradationem continuet uſque ad primam veſtem, quæ datur in collatione tonſuræ: tumque radatur caput illius, ſeu tondeatur, ne tonſuræ, ſeu clericatus veſtigium remaneat in eodem.* Quibus verbis ſatis docet, quæ ad degradationem peragendam antea præparanda ſunt, & qualiter degradandus Pontifici degradatori præſentetur, indutus ſcilicet veſtibus ordini ſuo congruentibus, habenſque in manibus inſtrumenta, quæ in ſua ordinatione acceperat.

III. Formam inſuper ſubjiciens, qua in degradatione uti Pontifex poſſit, ita inquit: *Poterit autem Epiſcopus in degradatione hujuſmodi uti verbis aliquibus ad terrorem illis oppoſitis, quæ in collatione ordinum ſunt prolata, dicendo Presbytero:* Auferimus tibi veſtem Sacerdotalem, & te honore Sacerdotali privamus: *ſicque in remotione reliquorum inſignium, ſimilibus verbis utens in ablatione ultimi, quod in collatione Ordinum fuit primum, infraſcripto, vel alio ſimili modo pronunciet, ſive dicat:* Auctoritate Dei omnipotentis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ac noſtra, tibi auferimus habitum clericalem, & deponimus, degradamus, ſpoliamus, & exuimus te omni ordine, & privilegio Clericali.

IV. Hactenus in ea Decretali Pontifex, cujus verba juxta ordinem noſtri hodierni Romani Pontificalis inferius explicabimus. Interim quod noſtrum §. v. ſpectat, forma, & exemplum ſententiæ in eodem §. v. deſcriptæ, habetur quidem in Cap. *Veritatis*, VIII. *De dolo & contumacia*, Cap. *Novimus* XXVII. *De verborum ſignificatione*, & alibi, ut notat Durandus in Speculo Juris, Libro III. *De accuſationibus* §. II. ubi hanc etiam ſententiæ formulam ab Epiſcopo adverſus Clericum degradandum pronunciari ſolitam refert: *Quia nobis evidenter, & legitime conſtat, te tale crimen, & flagitium commiſiſſe, quod non ſolum grave, verum etiam damnabile eſt, & damnoſum, idcirco te ſententialiter ab omni privilegio, & ordine Clericali ducimus deponendum.* Porro in ea ſententia, ut idem Durandus docet, aliique paſſim Canonici Juris Conſulti, debet qualitas commiſſi criminis declarari, tametſi aliquando ea declaratione minime opus ſit, quia etiam militi detrahuntur inſignia, cauſa non expreſſa. Lege II. §. I. ff. *De his qui notantur infamia*. Quod autem Clerici degradatio fiat inſtar ex aucto rationis ejus qui militiæ deſervit armatæ, cui militaria detrahuntur inſignia, ſicque militia remotus caſtris rejicitur, privatus conſortio, & privilegio mili-

 tari,

tari, jam paulo superius audivimus ex laudato Bonifacio VIII. in dicto Cap. II. *De pœnis* in VI.

§. V. Constat denique ex descripta sententia in §. V. hujus Tituli, crimen, ob quod Clericus degradandus, & consequenter Judici seculari tradendus est, debere esse unum ex gravissimis, quorum aliqua in Jure expressa sunt. I. quidem crimen hæresis manifestum, si in eo reus pertinaciter perseveret. Cap. *Ad abolendam*, Cap. *Excommunicamus*, Extra, *De Hæreticis*; itemque Cap. I. Tit. eodem in Sexto. Si autem se corrigere paratus sit, recipitur, licet in perpetuum carcerem tradi possit, ex Glossa Canonici Juris in dicto Capite I. Si vero postea relapsus fuerit, non iterum recipiendus, sed degradandus est, & seculari judicio relinquendus, juxta præscriptum laudati Capitis, *Ad abolendam*. II. est falsatio literarum Papalium, ex Cap. *Ad falsariorum*, VII. *De crimine falsi*; nisi Papa hanc pœnam in aliam commutet; uti videre est in Cap. *Novimus* XXVII. *De verborum significatione*, ubi Episcopo Parisiensi Pontifex Innocentius III. rescribens, eidem commisit, ut falsarium sceleratum in perpetuum carcerem ad agendam pœnitentiam includeret, *pane doloris*, & *aqua angustiæ sustentandum*. III. Calumnia proprio Episcopo irrogata, ex Canone *Siquis Sacerdotum*, Causa X. Quæstione I.

VI. Est hæc communis Theoria Doctorum, teste Gulielmo de Benedictis in tertiam partem repetitionis Textus in Cap. *Raynucius*, Quæstione de homicidio, Num. III. & seq. quem refert Follerius in Practica Criminali Canonica Pagina 272. Num. XXIII. ut Clericus nonnisi pro tribus memoratis criminibus, scilicet hæresis, falsi commissi in litteris Apostolicis, & conspirationis in proprium Episcopum, degradandus sit: in aliis autem quantumcumque gravissimis delictis ad puniendos Clericos sufficere ajunt solam depositionem verbalem absque actuali degradatione, etiamsi eorum aliquis Summum Pontificem occideret: quo casu si paratus sit se corrigere, non debet quidem degradari, sed detrudi in perpetuum carcerem, vel in monasterium. Atque hæc est communis opinio, ut dicit Bossius in Titulo, *De foro competenti*, Num. CXXXVI. Sed quicquid sit de hac opinione Doctorum, contrarium in praxi observatur, ut testatur Julius Clarus in sua Practica Criminali Libro V. Sententiarum, Quæstione XXXVI.

VII. Certe sunt varii Auctores, & pene omnes antiqui Canonici Juris Interpretes, qui ex Cap. *Cum non ab homine*, Extra, *De judiciis*, suadere conantur, quod Clericus licet condemnatus pro enormi homicidio sit deponendus, & tradendus Curiæ seculari, non tamen statim post ipsam depositionem seculari Curiæ tradi possit, sed expectari debeat, quod sit incorrigibilis. Sunt & alii quoque non pauci Auctores præsertim recentiores, qui contrariam sententiam propugnantes, acriter contendunt, Clericum propter enorme homicidium, vel aliud enorme, & gravissimum delictum juste depositum tradendum statim Curiæ seculari non expectata incorrigibilitate. Stante hac opinionum varietate, crederem equidem, in hujusmodi enormibus delictis relinquendum esse negotium arbitrio Judicis Ecclesiastici, qui secundum qualitatem facti, & personarum decernat an esset Clericus facinorosus Curiæ seculari tradendus, vel non. In dubio tamen dicerem, quo docet memoratus Clarus, non esse scilicet faciendam traditionem Clerici delinquentis, qui non esset incorrigibilis, nisi natura rei, & circumstantiæ criminis aliud suaderent. Atque hanc sententiam tamquam communem amplecti videtur doctissimus Covarruvias Libro II. *Resolutionum*, Cap. XX. Versu, *Hinc saue*.

DEGRADATIO AB ORDINE PONTIFICALI.

TITULUS VIII.

I. Postquam de degradationibus in genere, ut ajunt, actum fuit, merito præsens subjicitur Titulus, in quo de peculiari Episcoporum degradatione agitur. Si vetustiores de eo ritu Codices Rituales consulamus, nihil profecto inveniemus. Ex actis quidem Conciliorum, & ex priscis Auctoribus plura jam superius attulimus, quæ ad hunc ritum attinent. Certe solemnis cæremonia, qua hodie Presbyterorum, aliorumque inferiorum Clericorum degradatio peragitur, a Decretali Epistola Bonifacii VIII. in Cap. II. *De pœnis* in VI. originem suam trahit. Ceterum de Episcoporum degradatione nullum ibi verbum.

§. I.

Si degradandus sit Archiepiscopus, Pontifex degradato aufert ab eo Pallium, sic dicendo: *Prærogativa Pontificalis dignitatis, quæ in Pallio designatur, te exuimus, quia male usus es ea.*

COMMENTARIUS.

I. Antiquissimus mos est in Ecclesia tum Orientali, cum Occidentali, ut ubi. Patriarchæ, & Archiepiscopi degradabantur, Pontificali Pallio exuerentur. Multa ea in re exempla allata quidem a nobis fuerunt supra in Commentario ad §. I. Tituli VII. Quod formulam spectat in ablatione Pallii pronunciandam, jam nullibi memini me ipsam legisse: deducitur tamen ex Cap. II. *De pœnis*, in Sexto; ubi edicitur posse Episcopum degradatorem, ubi aliquem degradat,

gradat, *uti verbis aliquibus ad terrorem illis oppositis, quæ in collatione ordinum sunt prolata*. Cum itaque in formula traditionis Pallii dicatur, designari in eo plenitudinem Pontificalis officii, juxta notata nostro 1. Tomo hujus Operis ad Titulum, *De Pallio*: jure ac merito ad ea verba alludens Episcopus degradator, ubi Pallium in degradatione alicujus Metropolitæ aufert, ea utitur verborum formula: *Prærogativa Pontificalis dignitatis, quæ in Pallio designatur, te exuimus, quia male usus es ea*. Hinc Innocentius II. ordinatos a Girardo Engolismensi Episcopo in ordinem redigens, testatur Chronicon Mauriacense, quod *singulos quos reos cognoverat, propriis nominibus exprimens, eisque cum indignatione, & jurgio exprobrans, pastorales baculos de manibus violenter arripuit, & Pontificalia Pallia, in quibus summa dignitas consistit, de humeris verecundose abstraxit*. Apud Græcos, ubi Pallium auferebatur, solemne illud ab Hypodiacono proclamabatur: *Indignus*; uti videre est supra in Commentario ad §. 1. Tituli VII. Num. III.

§. II.

Deinde, vel si degradandus sit Episcopus tantum, Pontifex degradator aufert ei Mitram, dicendo: *Mitra, Pontificalis dignitatis videlicet ornatu, qui eam male præsidendo, fœdasti, tuum caput denudamus*.

COMMENTARIUS.

I. Mitra, de qua fuse Tomo 1. in Prolegomenis, Cap. XIX. & in Commentario ad §. XLI Tituli XIII. fuse diximus, unum est ex ornamentis Episcoporum, eoque ex recentissima Ecclesiæ disciplina Episcopi degradandi nudantur sub recitata formula in hoc nostro secundo §. Fœdare Mitram dicuntur, qui Pontificalem dignitatem, cujus illa ornatus est, mala vita, ac moribus pravis deturpant. Fateor eam formulam me in nullo ms. vel recentiori Pontificali reperisse: extat in editis ante Clementem VIII. Pontificalibus.

II. Reor autem, ritum ablationis Mitræ, aliorumque Insignium Pontificalium Episcopo ob vitam suam improbam degradando, jam ante annos quingentos in usu quidem fuisse, ut addiscere licet ex quodam exemplo, quod de Episcopo repente mortuo divinitus degradato, & damnato, narrat Thomas Cantipratanus Lib. 1. *De apibus*, Cap. III. Num. LV. his verbis: *Juvenis quidam in Theutoniæ partibus ex sanguine Principum plenissime generosus, sed moribus, & vita degener Episcopatum, male functus, accepit. Qui rapinis, & luxuriis verecunde primo, sed inverecundissime postmodum operam dedit. Castigavit autem eum Dominus flagello multiplici. Sed cum abuteretur eo in superbiam, dedit eum Dominus in reprobam mortem. Quadam hora venerabilis Conradus Deo dignus Hildemensis Episcopus ad matutinas intempestæ noctis silentio surrexerat, illisque dictis, resedit ad studium, facturus in die sermonem. Nec mora, raptus in spiritu, videre se visus est Episcopum quendam velata facie, sed infulis insignitum ad Tribunal Judicis rapi. Mox adsunt truci vultu satellites, accusant Episcopum, unus in rapina, alius in cæde hominum, atque alii in luxuriis lubricantem. Tunc Judex assessoribus suis ait*: Accusata discutite, librate judicium, ferte sententiam. *Nec mora, Assessores parent Judici, ferunt in commune sententiam, Judex approbat latam, accedunt Ministri super fuliginem nigriores, qui ablata Mitra de capite, Anulum, Casulam, Dalmaticam, ac reliqua Episcopalia vestimenta detracta ad pedes Judicis ponunt, nudamque relictum, cum clamore rapiunt ejulantem, & a facie Judicis trahunt ad tartara, nihil secum præter peccata portantem. Mox Assessores Judicis surgunt, & cum cantu sonoro subjungunt*: Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. *His visis in spiritu, dictus Hildemensis Episcopus reversus in se, cogitare cœpit, quisnam fuerit ille miserabilis Præsul: & ecce quidam ad ostium pulsans intromissus est, clamans cum lacrymis, talem Episcopum in proximam villam venisse de vespere, & sub eadem noctis hora, repentina morte subtractum. Quo audito sanctus Præsul miserrimo illi defuncto condoluit, & licet inaniter quoad subventionem, pro pietate tamen lacrymas amarissimas fudit*.

III. Hæc Cantipratanus, qui seculo Christi XIII. floruit; Conradus autem, cujus ipse meminit, fuit quidem vir sanctus, & doctissimus, ut testatur Trithemius in Chronico Hirsaugiensi anno MCCXIII. De eodem multa laude dignissima scribit Albertus Crantzius in Metropoli Hamburgensi Lib. VII. Cap. XXXVIII. Fuit autem in numero Hildesheymensium Antistitum vigesimus octavus, dictusque est Conradus II. & postquam præfuit annis XXIV. obiit anno MCCXLV. Quo tempore florebat Cantipratanus, qui auditor fuit Alberti Magni, ut ipse testatur Lib. II. Cap. ultimo.

§. III.

Deinde unus ex Ministris tradit degradando Librum Euangeliorum, quem Pontifex degradator aufert de manibus degradandi, dicens: *Redde Euangelium, quia prædicandi officio, quo spreta Dei gratia, te indignum effecisti, te juste privamus*.

COMMENTARIUS.

I. Codicem Euangelii Episcopo traditum in sua consecratione, abunde probavimus, tum in nostro primo Tomo hujus Operis in Commentario ad §. XXX. Tit. XIII. tum etiam in Opere, *De Codice Sancti Euangelii &c.* Lib. III. Cap. XV. Recte autem a degradando Episcopo

ſcopo ſacrum Evangelii Codicem auferri, eique prædicandi munus vetari, ex eo addiſcimus, quia ſcilicet, ut ait S. Gregorius: *Cujus vita deſpicitur, reſtat, ut ejus quoque prædicatio contemnatur*; & uti loquit Regius vates in Pſalmo XLIX. *Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* Forte crimino ſo Epiſcopo ea competunt quæ in eodem Pſalmo ſtatim ſequuntur: *Tu vero odiſti diſciplinam, & projeciſti ſermones meos retrorſum &c.*

§. IV.

Deinde Pontifex degradator amovet Annulum de digito degradandi, ſic dicens: *Annulum fidei ſcilicet ſignaculum, tibi digne ſubtrahimus, quia ipſam ſponſam Dei Eccleſiam temere violaſti.*

COMMENTARIUS.

I. Quemadmodum Epiſcopi in ſua conſecratione annulos accipiebant, ita in degradatione iiſdem privabantur. Teſtimonium ejus rei habemus in Chronico Mauriniacenſi, ubi de Innocentio II. degradante ordinatos a Gerardo Engoliſmenſi, inter alia legitur, quod *ipſos quoque annulos, in quibus ad ipſos* (Epiſcopos) *pertinens Eccleſiæ diſpenſatio exprimitur, ſine reſpectu miſericordiæ abſtulit*. Vide quæ de annuli ablatione diximus ſupra in Commentario toties laudato ad §. I. Tituli VII. & ſupra in Commentario §.II. ubi exemplum retulimus cujuſdam Epiſcopi divinitus degradati, cui etiam annulus ablatus fuit. Verba hic in ablatione annuli præſcripta reſpondent formulæ traditionis annuli, quæ in conſecratione Epiſcoporum fieri jam vel longe annum Chriſti milleſimum conſuevit, uti videre eſt noſtro I. Tomo hujus Operis in Prolegomenis Cap. XVII., & in Commentario §. XXVIII. Tit. XIII.

§. V.

Tum unus ex Miniſtris tradit degradando in manus Baculum Paſtoralem, quem mox Pontifex degradator tollit de manibus degradandi, dicens: *Auferimus a te Baculum paſtoralem, ut inde correctionis officium, quod turbaſti, non valeas exercere.*

COMMENTARIUS.

I. Loquens Luitprandus Lib. VI. Cap. XXI. de exauctoratione Benedicti V. Antipapæ, meminit ipſe inter alia ablationis Baculi, quem Ferulam vocat: *Poſt hæc Pallium ſibi abſtulit, quod ſimul cum Pontificali Ferula, quam manu geſtabat, Domino Papæ reddidit: quam ferulam idem Papa fregit, & fractam populo oſtendit*. Fuiſſe morem olim, ut ubi electionis Pontificis Maximi ſolemnia agebantur, inter alia traderetur ei Ferula in manu, addiſcere licet ex Vita Paſchalis II. auctore Pandulfo Piſano, & ex Baronio ad annum MC. Sunt qui autumant, hanc Ferulam novo Papæ traditam non eſſe accipiendam pro Baculo paſtorali, conanturque oſtendere ex Ordine Romano XII. a Mabillonio in Muſæo Italico, relato, ubi legitur, quod electo Cæleſtino III. in Romanum Pontificem, *Prior Baſilicæ ſancti Laurentii dat ei Ferulam, quæ eſt ſignum regiminis, & correctionis, &c.* Sed quid aliud Baculus ſignificat, niſi correctionem, & regimen, juxta notata noſtro I. Tomo hujus Operis in Prolegomenis Cap. XX. & in Comment. ad §. XXVII. Tit. XIII.? Ceterum quod Baculus ipſe Epiſcoporum aliquando Ferula appellaretur, dubitare non ſinit ſeculo X. Joannes Monachus in Vita S. Odonis Abbatis Cluniacenſis, qui narrat, apparuiſſe S. Odoni S. Martinum Turonenſem Epiſcopum Pontificalibus ornamentis indutum: *Aſpiciebat, & ecce vir venerabilis canitie decoratus, ſtolaque ſplendida indutus, ſuper quam pallio pluviali utebatur, & Epiſcoporum more Ferulam manu tenebat*. Vide Mabillonium in ſeculum V. Benedictinom Pag. 165. ad annum CMXLII.

II. Baculos tandem non modo ablatos, ſed & fractos in degradatione Epiſcoporum in ſuper eorum capita, docent nos memorata ſuperius Acta S. Theodoardi Narbonenſis Archiepiſcopi apud Bollandianos die I. Maji, ubi de Selvæ Tarraconenſis Epiſcopi, atque Ermemiri ab eo ordinati depoſitione, ſic inquiunt: *Deinde factum eſt, ut judicio, qui aderant Epiſcoporum, tam prædictus Selva, quam qui ordinatus eſt ab eo Ermemirus, truncatis in conſpectu omnium, ac penitus ſciſſis Epiſcopalibus indumentis, baculiſque eorum ſuper eorum capita confractis, necnon annulis ſingulorum ab eorum digitis dedecore cum magno evulſis, ab omni ordine Clericatus dejecti ſunt, penituſque depoſiti.*

§. VI.

Deinde extractis ſibi per Miniſtros Chirothecis, Pontifex degradator abradit degradando pollices, & manus leviter cum cultello, aut vitro, dicens: *Sic ſpiri-*

spiritualis benedictionis, & delibutionis mysticæ gratia, quantum in nobis est, te privamus, ut sanctificandi, & benedicendi perdas officium, & effectum.

COMMENTARIUS.

I. EGimus & de Chirotecis nostro I. Tomo hujus Operis tum in Prolegomenis, tum in Commentariis Tituli, *De consecratione electi in Episcopum*, ubi etiam orationes præscriptæ sunt ad ipsas benedicendas, manibusque novi Episcopi imponendas. Nulla in hoc §. in ipsarum ablatione præscripta est formula, solum extrahuntur, ut cæremonia peragatur abradendi cum cultello, vel vitro pollices, & manus degradandi Episcopi sub recitata verborum formula, qua ipse degradandus spiritualis benedictionis, & delibutionis mysticæ gratia privatur, ut sanctificandi, & benedicendi perdat officium, & effectum.

II. Hunc ritum non novum esse, ex facto Stephani VI. seu VII. qui Formosum Papam prædecessorem degradatum solemniter declaratus, ejus cadaver inaudito facinore e sepulcro extrui jussit, quod Pontificalibus vestimentis indutum, ex more in degradationibus usitato, exuit, digitisque tribus mutilavit; ut sic unctas in Sacerdotio manus deformaret. Cum enim sacra unctio, animæ sanctificationem, & plenitudinem gratiæ significet, uti primo nostro Tomo hujus Operis diximus, non incongruum videre debet, unctionis vestigia per eam abrasionis cæremoniam obliterare, ut per sententiam Judicis declarata damnati Sacerdotis impuritas, & nequitia demonstretur; quemadmodum scitissime observat eruditissimus Hallier in celeberrimo Opere, *De sacris electionibus, & ordinationibus*, ubi agit de sacra unctione, Pag. 1016.

III. De inaudito hoc facinore Stephani VI. quem alii VII. vocant, Luitprandus memoria lapsus, ut notat Baronius, Sergium nuncupat, qui Formosum de sepulcro ejectum in Tiberim jactari præcepit, jam alibi etiam mentionem fecimus. Non omittendum hic autem est, quod de eodem Formoso, quem Anastasius in Nicolao I. magnæ sanctitatis Episcopum appellat, scribit Luitprandus Lib. I. *Historiæ*, Cap. VIII. dicens: *Quantæ autem auctoritatis, quantæque religionis Papa Formosus fuerit, hinc colligere possumus, quoniam dum a piscatoribus postmodum esset inventus, atque ad Beatissimi Petri Apostolorum Principis Ecclesiam deportatus, Sanctorum quædam Imagines hunc in loculo positum venerabiliter salutarunt. Hoc namque a Religiosissimis Romanæ Urbis sæpe audivi.* Apud Frodoardum in Fragmento de Pontificibus Romanis, a Mabillonio sæculo III. Benedictino Parte II. edito, hocce de Formoso elogium legitur:

Præsul hic egregius Formosus laudibus altis
Evehitur, castus, parcus sibi, largus egenis.
Bulgaricæ genti fidei qui semina sparsit.
Delubra destruxit, populum cælestibus armis
Instruxit, tolerans discrimina plurima: promtus
Exemplum tribuens, ut sint adversa ferenda,
Et bene viventi metuenda incommoda nulla.

IV. Ex adverso non diu in Pontificatu vixit Stephanus; sede enim pulsus, detrusus est in carcerem, atque ibi strangulatus, ut nos docet ejus Epitaphium, quod anno Christi CM. cui mortem ejus affixit, refert Baronius ex Petro Manlio, qui vixit sub Pontificatu Alexandri III. Ceterum quoad annum mortis Stephani, eum esse octingentesimum nonagesimum septimum, invicte demonstrat Pagius in Breviario Gestorum Pontificum Romanorum, in Stephano VI. aliis VII. Num. VII.

§. VII.

Post hæc Pontifex cum eodem cultello, aut vitro abradit leviter caput degradandi, dicens: *Consecrationem, & benedictionem, atque unctionem tibi traditam radendo delemus, & te ab ordine Pontificali, quo inhabilis es redditus abdicamus.*

COMMENTARIUS.

I. AD ignominiam, & opprobrium tonderi, ac radi caput, usitatum quidem non modo apud Gentiles, verum etiam apud Christianos antiquissimi moris est. Quod autem degradando Episcopi caput abradatur, m... ejus rei exempla in Ecclesiastica Historia occurrunt. Vide quæ de hoc ritu nos infra dicemus ad Titulum XVI. in Commentario §. II.

§. VIII.

Tum degradando per ministros extrahuntur sandalia.

COMMENTARIUS.

I. INter Episcoporum indumenta recenseri sandalia, jam locis toties a nobis in Commentariis ad hunc Titulum laudatis ostensum fuit. Ablata ipsa jam olim Episcopo in ejus degradatione, addiscimus ex Actis Stephani Papæ III. ubi de Constantini Pseudopontificis depositione sic legimus: *Accedens Maurianus Subdiaconus, orarium de ejus collo abstulit, & ante pedes ejus projecit, & com-*

& compages ejus abscidit. Compages idem sunt, ac sandalia, vocanturque apud nonnullos Scriptores antiquos *compaga*, sive *compagia*, rectius tamen nuncupari *compagos*, docet eruditus Joannes Cardinalis Bona Lib. I. *Rerum Liturgicarum*, Capite XXIV. Num. IX. In Ordine antiquo Romano accipiuntur compagi pro caligis, ait enim, ubi agit de ordinatione Episcopi: *Induunt electum compagos, & sandalia &c.* Ubi nota, sandalia quidem eo loco pro pedum tegumentis sumi, compagos vero pro caligis, idest tibialibus usurpari. Vide Virum Clarissimum Dominicum Georgium, *De Liturgia Romani Pontificis*, Lib. I. Cap. XIII. ubi inter alia animadvertit, barbaros quidem Librorum exscriptores vocem *campagus*, corrupisse, scribendo, *gambagus*, *compagus*, & *campobus*.

II. Jam præter horum Pontificalium insignium ablationem, degradando Episcopo fuisse etiam Crucem Pontificalem ereptam, memini me alibi memorasse; ejusque ritus vestigium legere est Actis Concilii Constantiensis, in quo lata adversus Joannem XXIII. Papam sententia depositionis, eidemque tradita, narrat Pagius in Vita ejusdem Pontificis, Num. LXIII. eam ipsum approbasse, apponentemque manum ad pectus cum juramento affirmasse, se nihil contra eam sententiam unquam acturum, Papatui cedere, & renunciare expresse: *in hujusque signum se jam de camera sua Crucem Papalem amoveri fecisse, ac, si vestes mutatorias habuisset, omnia insignia papalia tunc coram Prælatis deposuisset; voluissetque, quod ad Papatum nunquam fuisset assumptus, quia ex post nunquam habuerat bonum diem.* Quæ omnia in Actis editis Concilii Constantiensis fusius continentur, & a Scriptoribus Ecclesiasticis late narrantur, ac præsertim a Rainaldo ad annum MCDXV.

III. Addit iis Theodorus Niemus in ejus Vita, eundem Joannem XXIII. nempe Balthassarem Cossam, seu Coxam, ita enim antequam esset electus Romanus Pontifex, vocabatur, principio mensis Junii anno MCDXV. ductum fuisse Castrum Gotlenen prope Constantiam sub custodia Concilii per aliquot dies, & licentiatos fuisse ejus familiares, ne illis cooperantibus, evadere posset, traditumque postea custodiæ Ludovici Ducis Comitis Palatini Rheni, Concilii custodis a Sigismondo Rege constituti in sua absentia, *qui eum*, inquit, *benigne pertractat, sibique providet de omnibus opportunis, & habet duos Capellanos honestos secum dicentes officium, & coram eo celebrantes, & quosdam honestos nobiles sibi in mensa ministrantes in loco spatioso, & delectabili, non catenatus, non constrictus.* Ita Niemus; sed Platina scribit, Joannem ad Ludovicum Bavarum, qui cum Gregorio XII. sentiebat, custodiendum missum, donec aliud decerneretur, Heidelbergæ triennio sine ullo cubiculario, famulove Italico asservatum esse.

IV. Quicquid sit de hac varietate, constat plane illud, Joannem fuisse depositum, & degradatum sententia Concilii Constantiensis, quam ipsemet deposito habitu Pontificali comprobavit, tametsi solemnes omnes in nostris ad hunc Titulum Commentariis enarrati Ritus, servati minime fuerint. Porro communi Concilii suffragio decreta & publicata contra eum sententia diffinitiva in hunc modum fuit: *Quia nobis legitime constat, Dominum nostrum Joannem Papam XXIII. a tempore quo fuit assumptus ad Papatum usque nunc, Papatum ipsum, & politiam Ecclesiæ, in scandalum notorium ipsius, & Ecclesiæ, male administrasse, rexisse, & gubernasse, vitaque sua damnabili, ejusque nefandis moribus populis exemplum vitæ malæ tribuisse, & insuper Ecclesias Cathedrales, Monasteria, Prioratus conventuales, & cetera beneficia Ecclesiastica pretio appretiato simoniace notorie distribuisse; quodque charitative monitus a præmissis desistere noluit, sed continue perseveravit, & perseverat, Ecclesiam Dei in præmissis notorie scandalizando: eapropter per hanc nostram sententiam, pronunciamus, & decernimus, & declaramus, dictum Dominum Joannem Papam ab omni administratione Papali, spirituali, & temporali, ex causis præmissis fore suspendendam, & suspendimus, eique administrationem ipsam interdicimus in his scriptis, criminaque præmissa contra eum super mala administratione simoniaca, & dilapidatione notoria, ac ejus mala vita Ecclesiam scandalizante, prout præmittitur, proposita, notoria existere, ac de, & super eis tanquam de, & super notoriis procedendum fore, & procedi debere ad finem ejiciendi eum a Papatu, prout juris fuerit, declaramus.*

DEGRADATIO AB ORDINE PRESBYTERATUS.

TITULUS IX.

I. Absoluto ritu ab ordine Pontificali, sequitur ritus degradationis ab ordine Presbyteratus, de quo extat celebre Decretum Concilii Lemovicensis II. quod celebratum est anno Christi MXXXI. itemque Epistola decretali Bonifacii VIII. Pontificis Maximi ad Episcopum Biterrensem in Galliis, relata in Cap. II. *De pœnis* in Sexto, quam eruditus Abrahamus Bzovius consignavit anno Christi MCCXCVI. quamque nos superius in Commentariis nostris singulas fere per partes explicuimus.

§. I.

Ministri tradunt in manus degradandi Calicem cum vino, & aqua, ac Patena, & Hostia, quem Pontifex degradator aufert de manibus degradandi, dicens: *Amovemus a te, quin potius amotam esse ostendimus potestatem offerendi*

ferendi Deo sacrificium, Missamque celebrandi tam pro vivis, quam pro defunctis.

COMMENTARIUS.

I. Cautum est ex memorato Concilio Lemovicensi II. & ex Decretali Epistola Bonifacii VIII. ac Libris ms. Pontificalibus annorum circiter D. ut quando Episcopus Presbyterum deposuerit, jubeat eum prius indui omnibus Sacerdotalibus indumentis, sibique Calicem in manu habentem, ac si deberet in Sacerdotali officio ministrare, præsentari. Meminit quidem ejus ritus ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Moguntinæ, quod tamen in eo a nostro hodierno Romano Pontificali differt; vult enim, ut Presbyter degradandus *portet Calicem vacuum in manu sua*: cum alias ex nostra Rubrica perspicue cautum sit, ut *Ministri tradant in manu degradandi Calicem cum vino, & aqua, ac Patena, & Hostia*. Rursus in eo differt prædictum Pontificale Moguntinum, quod ante verborum formulam, qua Calix a degradando amovetur, præscribit, dicenda primum ab Episcopo degradatore ad degradandum Sacerdotem verba: *O Juda, qui dereliquisti consilium pacis, & cum Judæis consiliatus es, triginta argenteis vendidisti sanguinem justum, & pacis osculum gerebat, quod in pectore non habebas: os tuum abundavit malitia, & lingua tua concinnavit dolos.*

II. Hæc quidem verba in nullo editorum vel ante Clementem VIII. Pontificalium mihi licuit reperire, usurpata nihilominus sunt in degradatione Johannis Hus in sua hæresi pertinaciter persistente, de quo ita legimus in Sessione xv. Concilii Constantiensis habita anno MCDXV. *Iverunt ad ipsum Joannem Hus reverendi Patres, Domini, Archiepiscopus Mediolanensis, Suffraganeus Domini Episcopi Constantiensis, Episcopus Bongorensis pro degradatione ipsius Joannis Hus ad locum, ubi is Joannes Hus existebat, auctoritate, & mandato ipsius sanctæ Synodi Constantiensis ad finem, quod Curiæ secalari tradi posset, ipsum Joannem degradarunt, legendo verba ad hoc ordinata de Libro Pontificali*: O Juda, *amovendo ab eo tamquam ab indigno Calicem, & consequenter solemnitatibus ad quodlibet exhibitis, exuebant eum casula, stola, tondentes sibi crines, & similiter amovendo ab eo omnia Sacerdotalia, & Clericalia*. Ubi nota, prima ante ablationem Calicis verba ab Episcopis usurpata, fuisse illa, *O Juda*, in ms. Pontificali Moguntino, & fortasse in aliis passim, quæ erant in usu tempore Constantiensis Concilii, Pontificalibus præscripta.

III. Tandem ubi Calicem a degradando Sacerdote amovebat Episcopus degradator, hanc ex ipso ms. Moguntino Pontificali verborum formulam pronunciabat: *Auferimus a te Calicem istum, & potestatem celebrandi deinde Missam in Ecclesia sancta Dei, tam pro vivis, quam pro defunctis, quod hactenus facere potuisti*. Ubi nota, quod etiam alibi dictum est, degradatum Sacerdotem valide Eucharistiam conficere, quia character, super quo fundatur conficiendi potestas, animæ impressus a Deo, ab homine non potest auferri. Sicut enim baptismus in degradatis, Hæreticis, Schismaticis, Excommunicatis, ita ordinatio mansit integra, cum utrunque sacramentum quadam consecratione homini detur. Docet hæc S. Augustinus Lib. II. contra Epistolam Parmeniani Cap. XIII. ubi etiam addit, quod quamvis honores suos administrare, seu functiones ordinum exercere ipsis non liceat, *non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed manent super eos.*

§. II.

Deinde Pontifex degradator abradit leviter cum cultello, vel vitro pollices, & indices utriusque manus degradandi, dicens: *Potestatem sacrificandi, consecrandi, & benedicendi, quam in unctione manuum, & pollicum recepisti, tibi tollimus hac rasura.*

COMMENTARIUS.

I. Caput degradandi radendum, *ne tonsuræ, seu clericatus vestigium remaneat in eodem*, præscripsit quidem in sua Decretali ad Episcopum Biterrensem Epistola Bonifacius VIII. nulla facta penitus mentione abradendi cum cultello, vel vitro pollices, & indices utriusque manus degradandi, quemadmodum ex nostro hoc hodierno Romano Pontificali præscriptum est. Meminit autem ejus ritus Gulielmus Durandus tam in suo ms. Pontificali Codice, qui extat in celebri Vaticana Bibliotheca Num. 4744. quam in suo Speculo Juris, Lib. III. *De accusationibus*, §. II. ubi ita ritum solemnis degradationis describit: *Episcopus quasi exequendo sententiam depositionis, præsente judice seculari, cui degradandus debet relinqui, abradit illi cum vitro, vel alio hujusmodi loco copitis, & manuum, in quibus in collatione Ordinum inunctio facta fuit*. In ms. Ecclesiæ Moguntinæ Pontificali ritus prædictus abradendi pollices, & indices manuum degradandi, omnino desideratur, quemadmodum etiam verba & formula in ea cæremonia ab Episcopo pronuncianda. Sed nec apud pervetustos Scriptores ulla ejus ritus fit mentio.

§. III.

Quo dicto, Pontifex degradator accipit Casulam, sive Planetam per posterio-

rem partem caputii, & degradandum exuit, dicens: *Veste Sacerdotali charitatem signante merito expoliamus, quia ipsam, & omnem innocentiam exuisti.*

COMMENTARIUS.

I. Quandoquidem nullam ms. Pontificale Moguntinum mentionem facit illius cæremoniæ, & formulæ, qua pollices, & indices ambarum manuum degradandi cum cultello, vel vitro abraduntur, iccirco post ablatum eidem calicem, mandat ut exuat cum casula, & dicat: *Auferimus tibi vestem Sacerdotalem, & te honore Sacerdotali, demeritis tuis exigentibus rationabiliter privamus.* Est formula omnino diversa ab illa in nostro §. 111. descripta, concinit tamen formulæ ipsi, quam in laudato toties Cap. II. *De pœnis* In VI. edidit Bonifacius VIII. sic dicens: *Poterit autem Episcopus in degradatione hujusmodi uti verbis aliquibus ad terrorem illis oppositis, quæ in collatione Ordinum sunt prolata, dicendo Presbytero*: Auferimus tibi vestem Sacerdotalem, & te honore Sacerdotali privamus.

II. Etsi autem in sua Decretali hanc Bonifacius VIII. præscribat formulam, retinenda est nihilominus nostri hodierni Romani Pontificalis formula, a variis Summis Pontificibus approbata; estque ipsa magis adhærens ritui præscripto a Bonifacio, dum ait, debere Episcopum *in degradatione, uti verbis aliquibus ad terrorem illis oppositis, quæ in collatione ordinum sunt prolata*. Cum ergo in ordinatione Presbyteri, uti dictum est Tomo I. Tit. XII. §. IX. ubi Episcopus imponit Presbytero casulam, ea pronunciat verba: *Accipe vestem Sacerdotalem, per quam charitas intelligitur; potens est enim Deus, ut augeat tibi charitatem, & opus perfectum*: merito quidem, ubi degradandum Presbyterum casula, seu planeta exuit, hanc dicit verborum formulam: *Veste Sacerdotali charitatem signante &c.*

§. IV.

Tum Pontifex degradator aufert a degradato Stolam, dicens: *Signum Domini per hanc Stolam turpiter abjecisti, ideoque ipsam a te amovemus, quem inhabilem reddimus ad omne Sacerdotale officium exercendum.*

COMMENTARIUS.

I. Stolam degradando Presbytero auferri mandat quidem ms. Pontificale Ecclesiæ Moguntinæ sub diversa tamen a descripta in nostro hodierno Romano Pontificali verborum formula, dum ita inquit: *Stolam candidam de manu Domini acceptam a te auferimus, ut omnibus vita malæ tuæ conversationis præbeat exemplum, plebsque dicata Christi nomine, tuam detestando malitiam, imitationem possit acquirere justam. Jugum enim Domini suave, & onus ejus leve infeliciter neglexisti.* Casula, & Stola exutum in sua ipsius degradatione Joannem Hus, legimus in Sessione XV. Concilii Constantiensis habita anno MCDXV. Acta Concilii Romani sub Joanne Papa XII. ante annum Christi millesimum celebrati, Actione I. de ordinatis a Leone Pseudopontifice, sic inquiunt: *Tunc idem benignissimus Papa præcepit ingredi eos in Concilium, cum vestimentis, planetis, atque stolis, & unumquemque eorum in chartula scribere fecit*: Pater meus nihil sibi habuit, nihil mihi dedit; *& sic eos exutos privavit honore, quem dederat eis ipse invasor.*

II. Olim cum interdum sacri homines propter suum aliquod crimen non omnino degradarentur, sed tantum ex parte, ex superiori scilicet ad alium inferiorem ordinem dejecti, ubi hæc pœna irrogabatur Presbytero ad Diaconi gradum dejiciendo, non omnino ei stola auferebatur, sed de collo inter scapulas sub latere dextro reflectebatur, ex Decreto Concilii Lemovicensis II. anno MXXXI. celebrati, quod est hujusmodi: *Quando autem Episcopus Presbyterum deposuerit, sic agat: Jubeat eum prius indui omnibus Sacerdotalibus indumentis, deinde manu sua auferat ei Manipulum, deinde casulam, deinde mediam stolam de collo reflectat ei inter scapulas sub latere dextro, & depositus est a Presbyteratu in Diaconatum.* Multa hujus degradationis exempla, dejectionis scilicet de uno ordine in alium in Ecclesia olim usitatæ, jam superius allata a nobis fuerunt. Tandem ex laudato ms. insignis Moguntinæ Ecclesiæ Pontificali cautum & illud est, ut degradandus Presbyter Stola sub recitata verborum formula denudatus, *postea exuatur Alba, & deposito Amictu, induatur Superpelliceo, & accepta forvice Episcopus tondeat eum, & dicat*: Hic accipiet maledictionem a Domino, & misericordiam a Deo salutari suo nullatenus consequeris. Autumo legendum *consequetur*. Sed quicquid de eo sit, certe recitata hæc formula nullibi extat.

DEGRADATIO AB ORDINE DIACONATUS.

TITULUS X.

I. Quod ad hunc, aliosque plures sequentes attinet Titulos, nihil plane legi in mss. Pontificalibus Libris, tametsi recentiores ii sint. Tenenda itaque illa regula est, quam Episcopo Biterrensi præscripsit Bonifacius VIII. in Cap. II. *De pœnis*, in Sexto, quamque legere etiam est in ms. Pontificali Moguntino, ubi hæc habet: *Si alter Clericus, non Presbyter, degradandus fuerit, idem modus servetur, videlicet, præsente tur*

in ornamentis pro officio suo aptis, & quod ultimum fuerit in collatione sui Ordinis, sit primum in ablatione degradationis usque ad ultimum de officio Clericatus superpositum.

§. I.

Ministri tradunt degradando in manus Librum Euangeliorum quem Pontifex degradator tollit de manibus ejus, dicens: *Amovemus a te potestatem legendi Euangelium in Ecclesia Dei, quia id non competit, nisi dignis.*

§. II.

Tum Pontifex degradato exuit degradandum Dalmatica, dicens: *Levitico ordine te privamus, quia tuum in eo ministerium non implevisti.*

§. III.

Deinde Pontifex degradator amovet degradando stolam de humeris, projiciens eam post tergum, dicens: *Stolam candidam, quam acceperas immaculatam in conspectu Domini perferendam, quia non sic cognito mysterio, exemplum conversationis tuae fidelibus praebuisti, ut plebs dicata Christi nomine posset exinde imitationem acquirere, juste a te amovemus, omne Diaconatus officium tibi prohibentes.*

COMMENTARIUS.

I. Cum sacer Euangelii Codex, Dalmatica, & Stola, sint instrumenta, quibus Ecclesia pluribus ab hinc seculis in ordinatione Diaconorum, juxta notata a nobis nostro I. Tomo hujus Operis, in Commentariis ad Titulum XI. ratio ritus a Bonifacio VIII. praescripti merito postulat, ut eadem instrumenta ab ordine Diaconatus dejiciendo, & degradando amoveantur. Formula ablationis stolae in III. §. descripta, concordat profecto bona ex parte eum illa, quam adhibendam in degradatione Presbyteri, praescribit ms. Pontificale Ecclesiae Moguntinae, uti superius videre est in Commentario ad §. IV. Tituli praecedentis.

DEGRADATIO AB ORDINE SUBDIACONATUS.

TITULUS XI.

I. Praeter editos Pontificales Codices, nullum profecto alium inveni ms. Codicem Pontificalem, in quo ritus degradationis ab ordine Subdiaconatus recenseatur. Editos Libros Pontificales intelligo non modo illos, quos sua auctoritate approbarunt Summi Pontifices, Clemens VIII. & Urbanus VIII. verum & illos, qui longe antehosce Pontifices typis tum Romae, tum alibi commissi fuerunt.

§. I.

Ministri tradunt in manus degradandi Librum Epistolarum, quem Pontifex degradator de manibus illius accipit, dicens: *Auferimus tibi potestatem legendi Epistolam in Ecclesia Dei, quia hoc ministerio indignus es redditus.*

§. II.

Tum Pontifex degradator exuit degradandum Tunicella, dicens: *Tunica Subdiconali te exuimus, cujus cor, & corpus timor Domini castus, & sanctus in aeternum permanens non constringit.*

§. III.

Deinde Pontifex degradator accipit a degradando Manipulum, dicens: *Depone Manipulum, quia per fructus bonorum operum, quos designat, non expugnasti spirituales insidias inimici.*

§. IV.

Tum Pontifex tangens Amictum degradandi, dicit: *Quia vocem tuam non castigasti, ideo Amictum a te auferimus.*

§. V.

Post hæc unus ex Ministris tradit in manus degradando urceolos cum vino, & aqua, ac bacile cum manutergio, ac Calicem vacuum cum Patena. Tum Archidiaconus tollit de manu degradandi urceolos cum vino, & aqua, ac bacile cum buccali, & manutergio. Pontifex vero Calicem vacuum, & Patenam tollit, dicens: *Potestatem introeundi Sacrarium, tangendi pallas, vasa, & alia indumenta sacra, omneque Subdiaconatus ministerium exercendi a te amovemus.* Deinde Ministri exuunt degradandum Cingulum, Albam, & Amictum.

COMMENTARIUS.

I. Facile curiosus lugubris hujus cæremoniæ degradationis ab ordine Subdiaconatus intelliget lector, qui ritus primum didicerit, quibus longe post annum Christi millesimum cœpere Subdiaconi ordinari: non enim tota hæc supellex, de qua in hisce Rubricis fit mentio, in ipsorum Subdiaconorum ordinatione ante eam ætatem adhibebatur. Nam apud Latinos quidem materia Subdiaconatus fuit jam olim semper Calicis vacui, & pateuæ vacuæ traditio ab Episcopo facta, necnon traditio urceoli cum aqua, mantili, & manutergio. Sed de his vide in nostro t. Tomo hujus Operis nostros Commentarios ad Titulum x. *De ordinatione Subdiaconi.*

II. Quæri hic opportune potest, an Subdiaconi, & alii majores Clerici solemniter ab Episcopo degradati, ad recitandas horas Canonicas teneantur. Respondent communiter Doctores, omnino teneri, quia ab his quæ sunt oneris minime liberantur, cum nemo ex proprio delicto sentire commodum debeat. Vide Silvestrum in Summa verbo, *Degradatio*; & verbo, *Hora*, ubi etiam docet, quod *tam degradatus, quam suspensus non debet officiare Ecclesiam; & cum solus dicit Horas* (Canonicas), *aut cum aliis non officiando Ecclesiam, non debet dicere*, Dominus vobiscum, *vel similia, quæ ad ordinis ejus dignitatem pertinent.* Quod dicit hic Auctor de salutatione, *Dominus vobiscum*, spectat quidem Diaconum, Presbyterum, sive Episcopum: nam quantum ad Subdiaconos, nunquam isti prædictam salutationem in recitatione Horarum Canonicarum adhibere debent, tametsi nec degradati, neque ullo censuræ vinculo alligati sint.

DEGRADATIO AB ORDINE ACOLYTHATUS.

TITULUS XII.

I. Solemnem degradationem habere locum non modo ubi sacris Ordinibus insigniti, verum etiam, ubi prima Tonsura, minoribusque Ordinibus initiati aliquod enorme delictum perpetrarunt, ex laudata toties Bonifacii VIII. Decretali Epistola in Cap. II. *De pœnis*, in VI. liquido constat. Testatur quoque Gulielmus Benedicti ad Textum in Cap. *Raynutius*, extra, *De Testamentis*, Verbo, *& uxorem*, suo tempore communem fuisse Canonistarum opinionem, etiam simplicium Clericorum degradationem esse necessariam, sed in Gallia tamen non fuisse receptam, sic dicens: *Attamen in præsenti Regno, & Curia Franciæ, quoties Clericus simpliciter Tonsuratus de crimine detinetur a seculari potestate, si delictum sit tale, pro quo puniendo Ecclesia non habet de jure, quod faciat; ut quia delictum est ita atrox, quod Ecclesia pœnam pro illo non habet condignam, his casibus per Judicem secularem punitur absque alia declaratione, seu degradatione per Ecclesiam fienda de perditione privilegii, quo est ipso facto privatus: licet videretur, declarationem esse necessariam per Caput*, Cum secundum, De hæreticis *in* VI. *& Caput*, Si Judex, De sententia excommunicationis in VI. *Quæ jura hoc casu non servantur in Regno, nec servata fuerunt, Ecclesia sciente, & tolerante.*

II. Certe

II. Certe anno MDLXXI. Edicto Caroli IX. Regis Galliæ declaratum & illud fuit, quod nimirum Presbyteri, & promoti ad sacros Ordines non sint afficiendi ultimo supplicio pro commissis criminibus sine prævia degradatione, nulla facta simplicium Clericorum mentione. Testis est Zegerus Vanespen Parte III. *Juris universi Ecclesiastici*, Tit. XI. Cap. I. quod de Regno Galliæ refert memoratus Gulielmus Benedicti, hoc & in suo Belgio obtinere, *ut nimirum degradatio simplicium Clericorum exoleverit, & ad Clericos in sacris constitutos restricta sit*. Tum in fine Capitis hæc subjungit: *In Belgio tametsi rara admodum sit hæc cæremonia, & solemnis, ac publica Sacerdotum, aut aliorum in sacris constitutorum degradatio, nihilominus in desuetudinem non abiit, diciturque, & hoc seculo ob Archiepiscopo Mechliniensi Jacobo Boonc adhuc facta: neque hactenus scimus, ullum in sacris constitutum pœna corporali per Judices laicos punitum sine prævia degradatione*. In variis nostræ Italiæ locis plures scimus nostris hisce temporibus sacros homines ob enormia sua crimina ultimo supplicio affectos, prævia semper solemni degradatione.

III. Porro si recentioribus, ac modernis Galliæ Pragmaticis, & Scriptoribus fides sit, memoratum Caroli IX. Edictum anno MDLXXI. promulgatum de non afficiendo sacris Ordinibus insignitos ultimo supplicio sine prævia solemni degradatione, minime hodie in Gallia ipsa servatur; ajunt enim, degradationem etiam Presbyterorum ob enorme, & privilegiatum, ut ajunt, crimen, non requiri; eamque in desuetudinem abiisse, eo prætextu, quod Episcopi prætenderent, se non esse simplices Ministros degradationis, sed & Judices criminum, seque de crimine cognoscere debere, priusquam ad degradationem procedant, ut late deducit Loyseau in Tractatu, *De Ordinibus*, Cap. IX. & plures citat Carolus Frevetius Lib. VIII. *De abusu*, Capite IV. qui postquam dixit, duplicem de jure esse Clericorum depositionem, unam verbalem, aliam actualem, adhibitis solemnibus cæremoniis in Pontificali præscriptis, subjicit, hoc in præsentiarum non observari, credique in Gallia, esse sufficienter degradatos per atrocitatem criminis, quod commiserunt. Sed hoc novum in Gallia est, adversaturque non modo priscæ Ecclesiæ Gallicanæ disciplinæ, sed & Regio Caroli IX. Edicto. Nam eruditus Altaserra olim Universitatis Tolosanæ Decanus, Lib. IV. *De jurisdictione Ecclesiastica*, Capite II. postquam dixit, tanti fuisse in Gallia sub Regibus prioris stirpis Episcopalem dignitatem, ut etiam in crimine læsæ Majestatis, Episcopi nescirent civilem Judicem, nec alibi damnarentur, quam in Concilio Episcoporum, ut probatur judiciis Prætextati Rothomagensis Episcopi, Ursicini Cadurcensis, Salonii, & Sagittarii Episcoporum; addit, Carolum Magnum Lib. V. *Capitularium*, Capite CCXXV. sine ulla distinctione criminis privilegiati, & communis, statuisse, ne Clerici accusentur apud civilem Judicem, sed apud Episcopum, in violatores legis statuta pœna decem librarum auri, si essent in Magistratu positi, & in executores, mulctationis officii, & detrusionis in Decanicum, idest carcerem Ecclesiæ.

IV. Tandem fatetur laudatissimus Scriptor, sub Carolo VI. Regis Galliæ anno MCDXVI. auditam primum fuisse distinctionem criminis privilegiati, & criminis communis, seu Ecclesiastici; refellitque egregie, ut solet, malignas Milletotii, & Fevretii eum sequentis interpretationes. Sed redeamus ad rem nostram.

§. I.

Unus ex Ministris tradit in manus degradando Urceolum vacuum, quem Pontifex degradator tollit de manibus illius, dicens: *Immunde vinum, & aquam ad Eucharistiam de cetero non ministres.*

§. II.

Tum unus Ministrorum tradit in manus degradando candelabrum cum cereo extincto, quod Pontifex degradator accipit de manibus illius, dicens: *Dimitte perferendi visibile lumen officium, quia præbere spirituale moribus neglexisti, atque universum Acolythatus officium hic depone.*

COMMENTARIUS.

I. Extant hæc quidem formulæ degradationis ab Ordine Acolythatus, sicut & aliæ in editis Romanis Pontificalibus etiam longe ante Clementem VIII. In ms. nihil de iis reperi, & quod mirum est, nullam de eisdem mentionem facit Vaticanum Gulielmi Durandi Pontificale, cui ceteroqui in omnibus fere, ac minutissimis rebus hodiernum Romanum Pontificale concinit. Porro cum hujus Acolythatus Ordinis duplex sit materia, nempe Ceroferarii cum cereo traditio, & urceoli vacui, ut antiqui Rituales Libri, & Concilii IV. Carthaginensis Patres Can. VI. docent, non mirum, si utrumque instrumentum Acolytho degradando auferatur. Utitur autem Episcopus in degradatione Acolythorum iis verbis, *Immunde vinum, & aqua &c.* itemque iis, *Dimitte perferendi visibile lumen officium &c.* quod contraria illis sunt, quæ Episcopus in Collatione prædicti Ordinis ex antiquo Ecclesiæ instituto pronunciare solet. Ut enim in nostro hodierno Romano Pontificali videre est ad Titulum, *De ordinatione Acolythorum*, orat Episcopus, ut Deus Acolythos benedicere dignetur, *quotenus lumen visibile manibus præferentes, lumen quoque spirituale moribus præbeant*. In alia ora-

oratione idem Episcopus Deum exorat, ut Acolythos ipsos dignetur benedicere, *ut ad accendendum lumen Ecclesiæ, & ad suggerendum vinum, & aquam ad conficiendum sanguinem Christi, in offerenda Eucharistia sanctis Altaribus fideliter subministrent.* Ad hæc verba alludunt memoratæ degradationis ab ordine Acolytatus formulæ in §. I. & II. descriptæ.

DEGRADATIO AB ORDINE EXORCISTATUS.

TITULUS XIII.

§. I.

Unus ex Ministris tradit degradando in manus Librum Exorcismorum, quem Pontifex degradator tollit de manibus illius, dicens: *Privamus te potestate imponendi manum super Energumenos, & Dæmones de obsessis corporibus expellendi, omni tibi Exorcistatus officio interdicto.*

COMMENTARIUS.

I. Cum Ordinis Exorcistatus materia, ut alibi diximus, sit Libri Exorcismorum traditio, forma autem sint illa Episcopi verba, *Accipe, & commenda memoriæ, & accipe potestatem imponendi manus super Energumenos*: jure, ac merito in Exorcistarum degradatione Librum Exorcismorum eisdem aufert sub descripta in nostro hoc præsenti §. verborum formula, quæ quidem illi contraria est, quam in collatione prædicti Ordinis Episcopus dicit. Ceterum cum ex Romano hodierno Pontificali, ubi Exorcistæ ordinantur, tradi eisdem possit loco Libri Exorcismorum Liber Pontificalis, seu Missalis, non est addubitandum, posse & in ipsorum Exorcistarum degradatione, Pontificalis, seu Missalis Libros adhiberi. Quæ officia ad Ordinem Exorcistatus pertineant, fuse nos explicuimus supra nostro I. Tomo hujus Operis in Commentariis ad Titulum VII. *De ordinatione Exorcistarum.*

DEGRADATIO AB ORDINE LECTORATUS.

TITULUS XIV.

§. I.

Unus Ministrorum tradit degradando in manus Librum Lectionum, quem Pontifex degradator tollit de manibus illius, dicens: *In Ecclesia Dei non legas ulterius; nec panes, aut fructus novos ullatenus benedicas, quia tuum officium non implevisti fideliter, & devote.*

COMMENTARIUS.

I. Lectorum Officium est quidem ex Romano Pontificali, *legere ei, qui prædicat, & lectiones cantare, & benedicere panem, & omnes fructus novos.* Hoc monere, quod fideliter non impleverit, degradandum Lectorem privat Episcopus, auferens eidem sacrum Codicem, qui ex prisco Ecclesiæ ritu Ordinando in Lectorem pro materia sui Ordinis tradi solet. Dicitur autem iccirco in Pontificali, officium esse Lectoris, *legere ei, qui prædicat*; quia scilicet mos fuit Ecclesiæ antiquus, ut Episcopo concionem ad populum habituro, staret lector toti populo conspicuus, qui de Pulpito legebat præscriptam ab Episcopo Evangelii, vel alterius Libri sacri partem, quam deinde Episcopus ipse Christianæ plebi exponebat. Id ex antiquorum Patrum sermonibus compertum est, maxime ex enarratione S. Augustini in Psalmum CXXXVIII. Panem etiam, & omnes fructus novos benedicere ad officium Lectorum pertinet; quamvis hodie benedictionis illæ a solis Presbyteris peragantur. Porro quod etiam aliquando Episcopi ipsi concionaturi Librum tenerent, ac aliquam ejus partem legerent, quam deinde explicabant, docet quidem inter alios Vir Clarissimus Bernardinus Ferrarius in suo celebri Opusculo, *De ritu sacrarum Ecclesiæ veteris concionum.*

DE-

DEGRADATIO AB ORDINE OSTIARIATUS.

TITULUS XV.

§. I.

Unus ex Ministris tradit degradando in manus claves Ecclesiæ, quas Pontifex degradator tollit de manibus illius, dicens: *Quia in clavibus errasti, claves dimitte, & quia ostia cordis tui male dæmonibus obserasti, amovemus a te officium Ostiarii, ut non percutias cymbalum, non aperias Ecclesiam, non sacrarium, non Librum amplius prædicanti.*

COMMENTARIUS.

I. Alludit hæc degradationis formula ad illam Episcopi admonitionem, quam legere est in Pontificali Romano ad Titulum V. *De ordinatione Ostiariorum*, ubi ita inquit: *Suscepturi, filii charissimi, officium Ostiariorum, videte quæ in domo Dei agere debeatis. Ostiarium oportet percutere cymbalum, & campanam; aperire Ecclesiam, & Sacrarium; & librum aperire ei qui prædicat.* Tum addit: *Providete igitur, ne per negligentiam vestram, illarum rerum, quæ intra Ecclesiam sunt, aliquid depereat; certisque horis domum Dei aperiatis fidelibus, & semper claudatis infidelibus.* Statimque hæc subjicit: *Studete etiam, ut sicut materialibus clavibus Ecclesiam visibilem aperitis, & clauditis, sic & invisibilem Dei domum, corda scilicet fidelium, dictis, & exemplis vestris claudatis diabolo, & aperiatis Deo &c.*

II. Hic illud opportune notandum censeo, quod explicare omisi 1. Tomo hujus Operis ad Titulum V. *De ordinatione Ostiariorum*, cymbalum, cujus in ipso Titulo, & in hoc §. fit mentio, quodque percutere, unum est ex Ostiarii officiis, idem esse, ac campanulam; ejusque mentionem facit Belethus in sua divinorum officiorum Explicatione, Cap. LXXXVI. ubi sex instrumentorum genera enumerat, quibus homines convocandi gratia pulsatur, *Tintinnabulum, Cymbalum, Nolam, Nolulam, Campanam, & Signum*. Tum ait, Cymbalum pulsari *in Choro*, Tintinnabulum vero *in triclinio, & in refectorio*. Durandus Lib. 1. sui Rationalis, Cap. IV. Num. II. Cymbalum in claustro statuit; eoque Monachos ad Refectorium vocatos docet nos Lanfranchus in Decretis pro Ordine sancti Benedicti Cap. 1. sic dicens: *Cantata Nona, exeat Prior ad percutiendum Cymbalum, Hebdomadarii coquinæ, & ceteri qui servituri sunt ad injuncta sibi officia*. In Chronico Abbatiæ S. Trudonis Lib. IX. Pag. 406. legimus *Cymbalum refectorii*. Id quod etiam constat ex priscis Constitutionibus Ordinis Prædicatorum, Distinctione 1. Cap. V. *Postmodum*, inquiunt, *pulsetur Cymbalum, si cibus sit paratus*. Hodie fratres memorati Ordinis in nostra Calabria, & in plurimis Italiæ locis, signum ipsum, seu campanulam, qua ad refectorium vocantur, italico etiam idiomate Cymbalum appellant.

III. Puto equidem, vocem ipsam Cymbali, quatenus ejus percussio unum est ex Ostiariorum muneribus, accipi quidem debere pro signo, seu campanula quæ in Ecclesia, vel pro re ad Ecclesiam pertinente pulsatur; nam præterquamquod laudatus Belethus Cymbalum in choro statuit, Cymbalum etiam pulsatum ad mortuos indicat S. Gregorius Magnus Lib. 1. *Dialogorum*, Capite IX. itemque Vita, & obitus S. Leonis IX. apud Ughellum Tomo VIII. bis verbis: *In cujus obsequio B. Petri Cymbalum a semetipso, nullo cogente, sonare cœpit*. Ad Ecclesiam perinde accitos Cymbalo Monachos colligitur ex Vita S. Tellini Episcopi Landevensis Cap. II. apud Bollandianos ad diem IX. Februarii. Sed & occurrit ea vox crebrius in Ordine antiquo Romano, in Vitis Abbatum S. Albani, & apud mediæ, & infimæ Latinitatis Scriptores.

DEGRADATIO A PRIMA TONSURA.

TITULUS XVI.

I. Etiam in prima Tonsura initiatis, ubi propter enorme delictum pœna capitali afficiendi sunt, habere locum solemnem degradationem, dictum est supra ad initium Tituli XII. Qua ceremonia degradatio ista fit peragenda, ex Rubricis in §§. sequentibus descriptis, & ex nostris ad easdem Commentariis facile est intelligere. Ipsi igitur a Sacrorum Ecclesiæ Rituum studioso consulendi.

§. I.

Pontifex degradator extrahit degradando Superpelliceum, dicens: *Auctoritate Dei*

Dei omnipotentis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ac nostra, tibi auferimus habitum Clericalem, & nudamus te religionis ornatu, ac deponimus, degradamus, spoliamus, & exuimus te omni ordine, beneficio, & privilegio Clericali, & velut Clericalis professionis indignum redigimus te in servitutem, & ignominiam habitus secularis, ac status.

COMMENTARIUS.

I. Totidem pene verbis legitur quidem hæc formula in Cap. II. *De pœnis*, in VI. usque ad illa verba, *& privilegio Clericali*: nam verba quæ sequuntur, *& velut Clericalis professionis indignum &c.* addita postea in Romano Pontificali fuerunt, non enim in laudato Cap. II. extant. Cum autem, ubi Clerici prima Tonsura initiantur, ab Episcopo Superpelliceo induantur, quo significatur, ipsos secularis habitus servitute, & ignominia deposita, & sacræ Religionis habitu assumpto, novos homines esse oportere (candorem enim morum, vitæque integritatem superpelliceum designat) jure ac merito cum ipsi Clerici ob sua facinora degradantur, prædicta veste expulsiantur, & velut Clericalis professionis indigni, in servitutem, & ignominiam habitus secularis, ac status redigi dicuntur.

II. Præterea, sicut ii, qui in Clericatum asciscuntur, beneficiorum Ecclesiasticorum capaces fiunt, & Clericalia privilegia sortiuntur, juxta illam Episcopi allocutionem in Romano Pontificali ad Titulum III. *De Clerico faciendo*, præscriptam, *Hodie de foro Ecclesiæ facti estis, & privilegia Clericalia sortiti estis*; ita etiam, ubi a Clericatu degradantur, privatione ipsorum privilegiorum puniuntur. Quod quidem perspicue exprimitur in eadem Episcopi allocutione, in qua, postquam declaravit Episcopus, Clericatus susceptione, acquisita jam esse privilegia Clericalia, sic statim Clericos alloquens, subdit: *Cavete, ne propter culpos vestras illa perdatis.*

III. Quæ sint ista privilegia, jam nos enarravimus nostro I. Tomo hujus Operis in Commentariis ad ipsum Titulum III. *De Clerico faciendo*. Præcipua quidem sunt, privilegium Fori, & privilegium Canonis: alterum quidem adeo amittit Clericus degradatus, actuali scilicet, & solemni degradatione, ut si quis Clericum ipsum percuteret, minime incideret in Canonem, *Siquis suadente*, XVII. *Quæstione* IV. quo cautum est, ut quis suadente diabolo manus violentas in Clericos, vel Monachos injecerit, excommunicationem latæ sententiæ incurrat, a qua absolvi ab alio non valeat, quam a summo Romano Pontifice, nisi imminente mortis periculo. Hunc Canonem edidit Innocentius II. in sua Lateranensi Synodo habita anno MCXXXIX. ut consuleretur securitati Clericorum, qui passim a Laicis impune cædebantur, vel necabantur contempta sacri Ordinis; ejusque, ut dixi, Canonis privilegium perdit Clericus degradatus, per illa Episcopi verba ipsum alloquentis: *& exuimus te omni ordine, beneficio, & privilegio Clericali*. Quibus verbis, ut scite notat Glossa Canonici Juris, in Cap. II. *De pœnis*, in VI. reprobata est opinio quorundam Juris Canonici Consultorum, qui ignoranter dixerunt, quod percutiens degradatum, incidit in Canonem propter characterem, quem ille retinet, & in memoriam etiam pristinæ dignitatis.

IV. Quod spectat amissionem alterius privilegii, quod dicitur, *Fori*, sciendum & illud est, quod docent passim Canonici Juris Consulti, non posse Clericum propter quodcumque etiam enormissimum crimen a Judice seculari puniri, nisi prius sit a Judice Ecclesiastico degradatus, & Curiæ seculari traditus. Esse hanc communem Doctorum opinionem, testatur Clarus Lib. V. *Sententiarum*, Quæstione XXXVI. ubi etiam docet, duo requiri ad hoc, ut Judex laicus possit Clericum punire: primum, quod sit degradatus: alterum, quod sit traditus Curiæ seculari. Quod quidem intelligit de degradato degradatione verbali; nam quantum ad actualiter, & solemniter degradatum, ait, hanc esse communem opinionem, ut possit Judex secularis eum punire absque alia traditione. Sane docet Sylvester in Summa, verbo, *Degradatio*, Num. VIII. cui etiam alii Doctores, ac Theologi adhærent, tutius esse, ut degradatus actualiter, per Judicem Ecclesiasticum tradatur,

§. II.

Tum Pontifex degradator eum forcipibus tondere incipit; & per barbitonsorem ibidem præsentem totaliter tonderi facit caput degradandi, dicens: *Te velut ingratum filium a sorte Domini, ad quam vocatus fueras, abjicimus, & coronam tui capitis, regale quidem signum Sacerdotii de tuo capite amovemus propter tui regiminis pravitatem.*

COMMENTARIUS.

I. Degradandi caput non modo tondendum, sed etiam radendum, mandat quidem Bonifacius VIII. in Cap. II. *De pœnis*, in VI. *Tuncque radatur caput illius, seu tondeatur, ne Tonsuræ, seu Clericatus vestigium remaneat in eodem.* Ejus ritus exemplum legere est in degradatione Joannis Hus, quæ extat in Sessione XV. Concilii Constantiensis: *Exuebant*, inquit, *eum*

eum casula, *& stola*, *tondentes sibi crines*. Consuevisse aliquando vel Episcopos ipsos, ubi degradabantur, decalvari, docet nos quidem Vita S. Leodegarii, in qua legimus, Didonem *condemnatum ab ipsa Synodo, calvaria accepta in capite, expulsum*. Porro testis est Juvenalis Ursinus in Historia Caroli VI. Francorum Regis, duos illos Fratres Augustinianos in sua degradatione ita capite rasos fuisse, ut ne coronarum quidem vestigium remanserit.

II. Etiam Monachos, ubi aliquod ipsi enorme perpetrassent facinus, fuisse pœnæ decalvationis obnoxios, addiscimus ex Regula S. Fructuosi Bracarensis Episcopi, Cap. XVI. ubi præcipit quidem, *ut Monachus parvulorum, aut adolescentium contectator, coronam, quam gestat, capitis amittat, decalvatusque turpiter opprobrio pateat; omniumque sputamentis oblitus in facie, probraque æque suscipiat*. Sunt & alia ejus rei exempla apud Scriptores Ecclesiasticos; non omittendum tamen, sugillatos fuisse aliquando Donatistas ab Optato Milevitano, quod Episcopos, Presbyteros, Diaconos, quos deponebant, abrasa capitis corona decalvarent. Verba Optati Lib. II. contra ipsos Donatistas hæc sunt: *Docete, ubi vobis mandatum est, radere capita Sacerdotum, cum e contrario sint tot exempla proposita fieri non debere*. Hoc Donatistarum facinus pluribus quidem urget Optatus; mutata nihilominus disciplina, servatam ipsam decalvationis cæremoniam in degradatione, ac punitione sacrorum hominum, jam nos paulo superius ostendimus.

III. Formula insuper illa, *Te velut ingratum filium &c.* qua utitur Episcopus, dum degradandi caput tondetur, in nullo extat ms. antiquo Pontificali, imo nec in ipsa recitata Decretali Epistola Bonifacii VIII. in Cap. II. *De pœnis* in VI. notanda sunt tamen verba illa ejusdem formulæ in nostro §. II. descriptæ: *Coronam tui capitis, regale quidem signum Sacerdotii de tuo capite amovemus*: licet enim corona hoc loco Tonsuram significet Clericalem, antiquitus tamen, ubi ea vox occurrit, non rasam quampiam, vel attonsam capitis coronam, sed regale ipsum Sacerdotibus communicatum Christi Sacerdotium, utplurimum denotabat. Atque ita intelligendi forte sunt prisci Ecclesiæ Patres, apud quos de ipsa corona frequens mentio habetur. Augustinus siquidem Epistola CXLVII. Donatistarum Episcopos alloquens, *Per coronam*, inquit, *nostram nos adjurant vestri; per coronam vestram vos adjurant nostri*. Hieronymus quoque Epistola XXVI. ad Augustinum scribens: *Fratres tuos*, ait, *ut meo nomine salutes, precor coronam tuam*. Item Alipius ad Paulinum Epistola XXXV. inquit: *Ad venerandum socium coronæ tuæ Patrem nostrum Aurelium ita scripsimus*: Vide & alia Patrum loca apud Thomassinum Parte I. *Veteris, & novæ Ecclesiæ disciplinæ*, Lib. II. Cap. XXXVII. Num. IX. ubi etiam observat, quod ubi per coronam suam Episcopi a fidelibus tunc adjurabantur, aut eorum coronæ adprecarentur alii, aut ab aliis eorum corona salutaretur, non intelligendum est de rasa quapiam, vel attonsa capitis corona, sed de regali ipso illis communicato Christi Sacerdotio: sive etiam, ut idem Auctor notat, loco citato, Cap. XLV. Num. VI. de illo capitis ornamento, Mitra, vel corona dicto, quo sacris operantes utebantur.

IV. Quamquam forte plausibilis sit Thomassini opinio, addubitari nihilominus nequit, quin vel olim sacrorum hominum tonsura, corona appellaretur. Extat ea in re egregius locus S. Isidori Hispalensis Episcopi, qui Lib. II. *De officiis*, Capite IV. de Tonsura Clericorum loquens ita scribit: *Quod vero detonso capite superius, inferius circuli corona relinquitur, Sacerdotium, regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari. Tiara apud veteres constituebatur in capite Sacerdotum: hæc ex bysso confecta rotunda erat, quasi sphæra media, & hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem, latitudo aurei est circuli, quæ Regum capita cingit. Utrumque itaque signum exprimitur in capite Clericorum, ut impleatur etiam quadam corporis similitudine, quod scriptum est, Petro Apostolo docente*: Vos estis genus electum, regale Sacerdotium.

V. Ergo vel VI. seculo quo florebat Isidorus, Clericorum Tonsura corona appellabatur, quia scilicet olim detonso capite circulus capillorum relinquebatur, coronam exprimens, qualem hodie gestant Sacerdotes, Monachi Carthusienses, aliique plurimi Ordinum Mendicantium. Hinc factum est, ut Clericorum Tonsuræ præsertim post annum Christi millesimum in sacris Synodis frequenter coronarum nomine vocarentur. Coyacensis in Hispania Synodus anni ML. Can. III. expresse præcipit Presbyteris, Diaconisque, ut *semper coronas apertas habeant*. Rothomagensis anni MDCCII. Can. XI. anathema ejaculatur in Clericos, *qui coronas benedictas habuerunt, & reliquerunt*. Juliobonensis anni MLXXX. Can. XIII. pecuniariis mulctat Clericos, qui *coronam suam dimiserint*. Pictaviensis anni MC. Can. I. diserte jubet, *ut nullus præter Episcopum coronas benedicere præsumat, exceptis Abbatibus, qui illis tantummodo coronas faciant, quos sub Regula Beati Benedicti militaturos susceperint*. Londinensis anni MCII. Can. XII. mandat, *ut Clerici patenter coronas habeant*. Eboracensis tandem, ut alias complures omittam, anni MCXCIV. Can. VI. beneficiis spoliari sanxit, qui coronam, & tonsuram gestare pertinacius posthac abnuerent: *Clerici, qui ab Episcopo coronam susceperunt, tonsuram habeant, & coronam: quam si habere contempserint, ad hoc, beneficiorum, si quæ habeant, privatione cogantur*. Etiam hodie vulgo sacrorum hominum Tonsura, corona dicitur. Vide Haeftenum, *Disquisitionum Monasticarum* Lib. V. Tractatu IX. Disquisitione I.

§. III.

Tum Ministri Pontificis exuunt degradatum veste, & habitu Clericali, & ipsum induunt habitum secularem. Quo facto, si fuerit talis casus, quo degradatus tradi debeat Curiæ seculari, Pontifex degradator degradatum amplius non tangit, sed in hunc modum contra ipsum pronunciat, dicens: Pro-

Pronunciamus, ut hunc exutum omni ordine, & privilegio Clericali, Curia secularis in suum Forum recipiat degradatum.

COMMENTARIUS.

I. Quid tradi Curiæ apud veteres Leges, & Canones significet, superius fuse explicuimus ad Titulum VI. in Commentario §. XIII. nempe depositi Clerici Curiæ tradi dicebantur, quia scilicet in Ordinem Decurionum redigebantur, ut sustinerent onera municipalia, quæ erant quidem gravissima, & importabilia. Post annum vero millesimum, aliam invaluisse illorum verborum interpretationem, ut nimirum depositi, quos Curiæ tradi antiqui Canones edixerunt, brachio seculari puniendi tradantur, ibidem jam nos adnotavimus, allato inter alia testimonio Innocentii III. Pontificis Maximi ex Capite, *Novimus*, extra, *De verborum significatione*.

II. Franciscus Duarenus vir ceteroqui doctus, sed parum pius, Lib. I. *De sacris Ecclesiæ ministeriis*, Cap. III. vix sibi persuadet, morem hunc tradendi Clericos exauctoratos Curiæ seculari, veteribus notum fuisse, recensque putat eam rem esse inventum. Sed misere labitur, nam præter Bonifacium VIII. in Cap. II. *De pœnis*, Innocentius III. qui universam cœpit regere Ecclesiam labente seculo XII. de ipsa exauctoratione, & seculari Curiæ traditione manifestissime loquitur in Cap. *Novimus*, XVII. *De verborum significatione*, & alibi: quibus adde alia Scriptorum veterum testimonia, qui ante Innocentium ipsum in Ecclesia floruerunt, superius a nobis allata. Sed his omissis, quod in hoc præsenti nostro §. edicitur, exuendum degradatum habitu Clericali, & seculari veste more laicorum induendum, non obscure innuit Canon XXI. Concilii Trullani; ejusque ritus inter alios meminit Juvenalis Ursinus ad annum MCCCXVIII. ubi narrat solemnem duorum Sacerdotum Augustinianorum degradationem, quod Carolum VI. quem curandum susceperant, in maximum vitæ periculum inani medicæ artis, quam ignorabant, jactatione adduxissent.

III. Qualiter degradatus Clericus Curiæ seculari tradatur, ex nostro §. addiscimus, ut nimirum non realiter, ut quidam male opinantur, sed solis verbis fiat ista traditio, nam ait: *Si fuerit talis casus, quo degradatus tradi debeat Curiæ seculari, Pontifex degradator degradatum amplius non tangit, sed in hunc modum contra ipsum pronunciat, dicens*: Pronunciamus, ut hunc exutum &c. Declarat itaque Pontifex verbo tenus, qualiter degradatus exutus est omni ordine, & privilegio Clericali, non vero manibus suis degradatum ipsum Curiæ seculari tradit. Id quod expressius docet Innocentius III. in laudato Capite, *Novimus*, sic dicens: *Est degradatio celebranda seculari potestate præsente, ac pronunciandum eidem, cum fuerit celebrata, ut in suum Forum recipiat degradatum; & sic intelligitur tradi Curiæ seculari*. Ubi nota, I. labi eos Auctores, qui autumant, statim ac quis a Pontifice solemni, atque actuali degradatione exauctoratus est, posse a seculari Magistratu puniri; nam requiritur, ut Pontifex ipse sententiam prius pronunciet, uti ex nostro §. manifestum fit. II. labi itidem illos, ac præsertim Joannem de Lignano, ajentes post exauctorationem solemnem, manere adhuc degradati dominium penes Ecclesiam, illudque minime amitti sine actuali traditione. Ut enim scite docet Sylvester in Summa, verbo, *Degradatio*, Num. V. perdit dominium illud Ecclesia per declarationem Pontificis; acquirit vero secularis Judex, *ut remaneat vacans possessum a nemine, & consequenter erit occupantis*.

IV. Traditur tandem Clericus degradatus Curiæ seculari ultimo supplicio afficiendus, quia scilicet Ecclesia Christi lege, & exemplo imbuta a se omnino repulit judicium sanguinis, contenta pœnis illis Canonicis, quas hactenus explicuimus: *His a quibus Domini sacramenta tractanda sunt, judicium sanguinis agitare non licet*. Verba sunt Canonis VI. Concilii XI. Toletani. In hoc enim distant Episcopi a Magistratibus secularibus; nam Præses gladium, & cingulum gestat, quæ sunt symbola juris gladii, & imperii, Sacerdos autem incruentum imperium gerit: *Præses*, inquit sanctus Gregorius Nazianzenus in Epistola sua XLVI. ad Africanum *virtutis adjutor, & adversarius vitii, sive incruentum imperium gerat, ut nos, sive cum gladio, & cingulo*. Hinc Episcopos expertes potestatis puniendi facinorosos profitetur sanctus Joannes Chrysostomus Lib. II. *De Sacerdotio*, ita inquiens: *Neque enim talis nobis potestas a lege data est ad coercendos delinquentes*. Hinc quoque, ut alia omittam veterum Patrum testimonia, atque exempla, Andream Tarentinum Episcopum a celebratione Missarum per duos menses suspendit S. Gregorius Magnus Pontifex Maximus Lib. II. Epistola XLIV. quod mulierem de matricula, idest quæ descripta erat in matricula Ecclesiæ, ejusque stipendiis alebatur, gravius fustibus cædi jussisset.

V. At vero addubitari nequit, quin Ecclesiastici Judices modicam coercitionem non modo in delinquentes Clericos, verum etiam laicos exercere possint, extantque ea in re non modo veterum Patrum exempla, verum etiam sacri Canones, inter quos Canon IX. Concilii Illiberritani ita inquit: *Decrevit Sancta Synodus, ut Episcopi, ac ministri Episcoporum pro criminibus colonos flagellare cum virgis potestatem habeant*. S. Augustinus in Epistola CLIX. ad Marcellinum Comitem, relata in Can. *Circumcelliones*, XXIII. Quæstione IV. diserte ait, modicam coercitionem permitti Episcopis, ut parentibus, & magistris, disciplinæ causa: *Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsa inquisitione servasti, quando tantorum scelerum confessionem non extendente equuleo, non sulcantibus ungulis, non urentibus flammis, sed virgarum verberibus eruisti; qui modus coercitionis, & a magistris artium liberalium, & sæpe etiam in Judiciis solet ab Episcopis adhiberi*.

VI. Vetustissimæ erant & in Galliarum Foro Ecclesiastico eædem pœnæ. Concilium Agathense anni DVI. Can. XXXVIII. verbera, & flagella intentat Clericis, & Monachis vagis: *Quos si verborum increpatio non emendaverit, etiam verberibus statuimus coerceri*. Ebrietas eidem pœnæ subjicitur, vel menstruæ suspensioni: nam ita statuit Can. XLI. *Clericum, quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio a communione statuimus submovendum, aut* cor-

corporali subdendum supplicio. His verbis, *ut ordo patitur*, Illud Insinuatum autumat Thomassinus Parte II. *Disciplinæ*, Lib. III. Cap. CVI. Numero IX. suspensionem ad majores Clericos, verbera ad minores pertinere; probatque auctoritate sancti Gregorii, qui, ut ait in ejus Vita Joannes Diaconus Lib. IV. Cap. XXXI. ejusdem criminis reos, verberari jubet Subdiaconum, Diaconum exauthorari: *Quod esset Diacono gradum amittere, hoc fuit Subdiacono famæ plenitudine caruisse .... Subdiaconus non Sacerdotio, sed officio caruit, & tamquam re vera infamis meruit verberibus castigari*. Vide ipsum Gregorium Lib. IX. Epistola LXVI. & nota, olim Subdiaconatum nequaquam fuisse inter sacros Ordines enumeratum, ut fuse diximus nostro I. Tomo hujus Operis ad Titulum decimum, *De ordinatione Subdiaconi*.

VII. In Conciliis Hispaniæ multa extant amplissimæ, & inconcussæ Jurisdictionis Episcopalis documenta adversus homines facinorosos. Calvitium, flagella, exilium, & pœnæ erant, & pœnitentiæ. In Concilio Toletano decimosexto anni DCXCIII. Can. III. ut alia omittam, statuitur, ut qui sodomiticæ nefariæ actionis patratores extiterint, *quique in his turpitudinis se se implicari permiserint, & contra naturam masculi in masculos hanc turpitudinem operaverint, siquidem Episcopus, Presbyter, aut Diaconus fuerit, de proprii honoris gradu dejectus, perpetui exilii manebit damnatione percussus. Sin vero cujuslibet ordinis gradus, vel personæ, & talibus colluvionis noxiis reperti fuerint implicati, illius legis, quæ de talibus est edita nihilominus feriantur sententia, atque ab omni Christianorum sint alieni caterva. Et insuper centenis verberibus correpti, & turpiter decalvati exilio mancipentur perpetuo*. Vide Concilium Emeritense Canone XVII. Toletanum XI. Can. XV. Bracharense III. Can. XI. ubi verberum, carceris, & exilii expressa fit mentio.

VIII. Canonicæ diverberationis coercitioni, quod quidam eam inferentes pœnam excederent, hunc illi modum adhibuit S. Cæsarius Episcopus Arelatensis, ut nimirum non ultra triginta novem ictus flagellatio excederet, etsi itiraretur post paucos dies paucis repeteretur. Si enim de eo scribit Cyprianus in ejus Vita apud Surium die XXVII. Augusti: *Solebat vero Sanctus peraccurate observare, ut nemo ex illis, qui ipsi parebant, sive servi illi essent, sive ingenui, si pro culpa sua flagellandi essent, amplius XXXIX. ictibus ferirentur; siquis vero in gravi culpa deprehensus esset, permittebat quidem, ut post dies paucos iterum vapularet; contestabaturque Ecclesiæ Præfectos, ut siquis juberet quempiam diutius flagellari, & ex verbere illi mortem afferrent, ut is homicidii reum se esse sciret*. Obiit Cæsareus circiter anno salutis sexcentesimo septuagesimo.

IX. Jam non modo in Occidente, verum etiam in Oriente habuisse Episcopos jurisdictionem, & canonicam coercitionem adversus Clericos, ex Joanne Moscho addiscimus, qui in suo Limonario, Capite CXLV. scribit Charisium Lectorem, cum sæpius monitus a pravis non resipisceret, flagris verberatum, paterna, & Ecclesiastica censura jussu Gennadii Patriarchæ Constantinopolitani: *Jussit illum flagellari paterna, & Ecclesiastica censura*. Atque ut hoc loco intelligas, quænam sit vis, & potestas gladii spiritualis, Ecclesiasticæque jurisdictionis, cum Charisius incorrigibilis esset, per Apocrisiarium suum oravit Gennadius S. Eleutherium Martyrem, cujus in Oratorio hic Lector erat, ut aut eum emendaret, aut excideret. Non fuisse irritam legationem eventus probavit, nam crastina die ille mortuus inventus est, ut addit idem Moschus, & Nicephorus Lib. XV. Cap. XIII.

§. IV.

Tunc Pontifex degradator efficaciter, & ex corde omni instantia pro miserrimo illo derelicto intercedit apud Judicem secularem, ut citra mortis periculum, vel mutilationis, contra degradatum sententiam moderetur, dicens: *Domine Judex, rogamus vos cum omni affectu, ut amore Dei, pietatis, & misericordiæ intuitu, & nostrorum interventu precaminum, miserrimo huic nullum mortis, vel mutilationis periculum inferatis*. Quo facto Ministri Curiæ secularis degradatum sub sua custodia recipiunt, & discedunt.

COMMENTARIUS.

I. INnocentius III. postquam in laudato toties Cap. *Novimus*, extra, *De verborum significatione*, edocuit Episcopum Parisiensem, quod *est degradatio celebranda seculari potestate præsente, ac pronunciandum eidem, cum fuerit celebrata, ut in suum forum recipiat degradatum, & sic intelligitur tradi curiæ seculari*; ita statim subjicit: *Pro quo tamen debet Ecclesia efficaciter intercedere, ut citra mortis periculum, circa eum sententia moderetur*. Sane Christi lege, & exemplo, ut jam dixi, imbuta Ecclesia a se omnino repulit judicium sanguinis, contenta excommunicatione, suspensione, depositione, & aliis Canonicis pœnis: *His a quibus Domini sacramenta tractanda sunt, judicium sanguinis agitare non licet*. Verba sunt Canonis VI. Concilii Toletani XI. Recte autem inquit Ivo Carnotensis Episcopus in Epistola sua CCXLIX. *Quomodo enim Ecclesia judicare debet fundendum sanguinem alienum, quæ a primo ortu suo jussa est fundere sanguinem proprium? Faciant hæc cincti Judices, qui ad malorum vindictam gladium materialem portant, non qui contra nequitias spirituales gladio spiritus pugnant*.

II. Hinc sapienter cautum est ex Concilio Toletano IV. Can. XXX. ut si quando Sacerdotibus jurisdictio criminalis a Principe committatur, ita ea defungi debeat, ut si casus atrocior requirat judi-

judicium sanguinis, debeat omnino abstinere, remque Regiæ potestati relinquere; *Sæpe*, inquit, *Principes contra quotlibet Majestatis obnoxios Sacerdotibus negotia sua committunt: & quia Sacerdotes a Christo ad ministerium salutis electi sunt, ibi consentiant Regibus fieri Judices, ubi jurejurando supplicii indulgentia promittitur, non ubi discriminis sententia præparatur*. Tum statim hanc statuit pœnam: *Siquis ergo Sacerdotum contra hoc commune consultum discussor in alienis periculis extiterit, sit reus effusi sanguinis apud Christum, & apud Ecclesiam perdat proprium gradum*. Hoc moderamine usum quendam Presbyterum, qui jurisdictioni præerat nomine Comitis Flandrensis, ut convictos, vel confessos traderet Communiæ Ambianensi, quæ habebat penes se judicium sanguinis, testatur quidem Stephanus Tornacensis in Epistola sua CXXXII. his verbis: *Jurisdictionem civilem usque ad rigorem, quam imperium mixtum quidam appellant, sub potestate Comitis Flandrensis procuratorio nomine diu exercuit, ubi ex officio qualitercumque suscepto tenebatur, & innocentes absolvere, & noxios condemnare; neminem tamen, ut ipse confitetur, ad effusionem sanguinis ore proprio condemnavit; sed confessos, aut convictos de crimine, Communiæ Ambianensi, ad quam judicium sanguinis spectat, secundum quod meruisset reus, judicandos exposuit, & plectendos*.

III. Eadem religione Ecclesia ipsa impatiens sanguinis hunc morem tenuit sacris etiam Canonibus stabilitum, ut ubi Episcopus degradator præsenti Judici denunciat, ut degradatum in forum suum recipiat, debeat pro ipso *efficaciter intercedere*, idest enixe, & non ficte, *ut citra mortis periculum circa eum sententia moderetur*. Id quidem docet in Cap. *Novimus*, extra, *De verborum significatione*, Innocentius III. eumque morem intercedendi pro reis vinctis, ne ultimo supplicio afficerentur, constat ex variis veterum Patrum exemplis. Pro Antiochenis intercessit feliciter Flavianus Episcopus Antiochenus apud Theodosium nimis iratum ob dejectam Placillæ Augustæ statuam: teste Sozomeno Lib. VII. *Historiæ*, Cap. XXIII. & Nicephoro Lib. XII. Cap. XLIII. Pro Valentino apud Nemesium Præsidem Cappadociæ intercessit Gregorius Nazianzenus, Epist. CLXXXIII. Pro Rustico apud Ausonium Correctorem Isidorus Pelusiota Lib. V. Epistola CCXII. Atque, ut alios omittam, ejusmodi intercessionum officium commendat S. Ambrosius in Psalmum CXVIII. Sermone VIII. sic dicens: *Eripe eum, qui ducitur ad mortem; hoc est, eripe cum intercessione, eripe gratia, tu Sacerdos; aut tu Imperator eripe subscriptione indulgentiæ, & solvisti peccata tua, exuisti te a vinculis*. Plura alia ejus rei exempla vide apud Altaserram Lib. IX. *De jurisdictione Ecclesiastica*, Cap. II. Thomassinum in sua veteri, ac nova Ecclesiæ disciplina, Cardinalem Baronium, Lupum, & alios.

IV. Licuit non modo Episcopis, sed & Clericis, ac Monachis pro reis apud Magistratus seculares intercedere, sed ne damnatos, ductosque ad supplicium per vim eriperent, quod facere soliti erant, vetatur in Lege, *Addictos*, Cod. *De Episcopali audientia*, ne scilicet scelera inulta remaneant, & peccandi licentia crescat impunitatis successu. Quamobrem non mirum, si etiam scelerosi Cardinales, Episcopi, Clerici, Monachi frequenter degradati leguntur apud Scriptores Ecclesiasticos, & seculari potestati relicti, ut punirentur; quæ quidem non ita preces exaudit, quin ipsos degradatos in sua suscipiat custodia, & ultimo supplicio afficiat. De Joanne Hus legimus in Sessione XV. Concilii Constantiensis, quod statim ac degradatus fuit, & pronunciata contra ipsum sententia, *Curia secularis recepit eum, & adduxit eum ad locum justitiæ*. Ex Ulrico autem Richeltalio, qui damnationi ejus, & Actis interfuit, scribit Rosweidus, quod prædictum hæreticum ob hæresim suam exauctoratum Patres seculari Curiæ tradiderunt, *rogitantes Dominum Regem* (erat is Sisinundus) *& Judices, ne vita eum privarent, sed potius servatum perpetuis carceribus manciparent*. Luit tamen suæ pertinaciæ pœnas, & quidam igne hæreticis familiari: sequitur enim in illius historia: *Tunc ait Rex ad Ludovicum Palatinum Rheni*: Cum nos simus, qui tenemus gladium secularem, en accipe eum nostro loco, & fac ei, quod hæreticus meretur. *Advocabat Ludovicus Præfectum Constantiensem, qui & ipse præsens ibi aderat, eique accedenti, & roganti*, Illustrissime Princeps, quid mandat mihi serenissima vestra celsitudo? *respondebat*: Sume tibi magistrum Joannem Hussum, & ex nostra sententia eum utpote hæreticum flammis comburendum trade.

V. Reliquum est, ut quæstionem scitu dignam in calce hujus Commentarii enodemus. An scilicet Clerici, vel Religiosi in sacris Ordinibus constituti non modo ultimo supplicio afficiendi, sed etiam perpetuo ob sua enormia crimina carceri mancipandi, degradari primum debeant? Respondeo, non videri de eo addubitandum. Sic enim legimus in Capite I. *De hæreticis* in VI. *Quoniam Episcoporum numerus ad degradationem Clericorum a Canonibus constitutus non potest de facili convenire: concedimus, ut Sacerdotem, vel alium Clericum in sacris Ordinibus constitutum, cum pro hæresi fuerit Curiæ seculari relinquendus, aut perpetuo immurandus, convocatis Abbatibus, aliisque Prælatis, & religiosis personis, ac litteratis suæ Diœcesis, de quibus expedire videbitur, suus possit Episcopus degradare*. Est hæc Decretalis Epistola Gregorii IX. ad Remensem Archiepiscopum missa, ubi nota, ex illius præscripto non modo ultimo supplicio afficiendum, sed etiam perpetuo immurandum, degradari prius debere. Immurare idem est, ac carcere includere, ut constat ex Concilio Narbonensi anni MCCXXXV. Cap. IX. *Quia tamen intelleximus, vos de his tantum in pluribus partibus multitudinem* (hæreticorum Albigensium) *invenisse: ut nedum expensæ, sed vix etiam lapides, aut cæmenta sufficere possent ad carceres construendos, consulimus, ut eorum immurationes, ubi expedire videbitur, differatis*. Occurrit ea vox passim in Concilio Biterrensi anni MCCXLVI. Can. XXII. XXIII. XXV. & XXVI. ubi immuratio carcerem quidem significat. Cæterum quod pœna perpetui carceris non ante irrogari debeat, quam is qui in carcerem detrudendus est, degradatus fuerit, diserte inter alios docet eruditus Conradus Brunus Lib. V. *De hæreticis*, Cap. XII.

VI. Quod si hic forte quispiam quærat, cur perpetuo immurandus degradari primum debeat, dicam fortasso iccirco id constitutum fuisse, quod ipsa immuratio perpetua morti æquiparetur, uti passim tradunt Doctores. Hanc porro opinionem tametsi summo Jure inspecto veram esse constet, sciendum nihilominus est, aliter ex consuetudine

tudine observari. Cum passim in dies videamus Clericos, & Religiosos in sacris Ordinibus constitutos, obi sua ob facinora perpetuo carceri mancipantur, minime degradari, quemadmodum nec etiam illos, qui in perpetuum ad Triremes damnantur, licet & isti summo etiam inspecto Jure degradari quoque prius deberent.

VII. Cum insuper non paucos Ecclesiastici Ordinis homines conspiciamus in magnis delictis versari, & nulla pœna multari, multis jam ab hinc seculis non modo laici, sed & viri Ecclesiastici queruntur, remissius agi cum improbis Clericis, quam cum hominibus secularibus, cum aliquod ipsi delictum perpetrant: *Sunt aliqui Prælati majores (proh dolor) qui Prælatos alios sibi subditos nunquam deponunt, quantumcumque sunt mali, & causas depositionis habeant plurimas, deferentes eorum magnitudini*. Verba sunt Humberti de Romanis Lib. II. *De modo prompte cudendi sermones*, Tractatu II. Cap. LXXI. Addit, non sic esse faciendum, docere nos Dominum suo exemplo, *qui Luciferum primum inter alios excellentiorem, propter culpam superbiæ dejecit statim de sede magnitudinis suæ; qui Adam caput totius generis humani propter culpam inobedientiæ postmodum dejecit de honore suo; qui etiam ab initio mundi non cessat deponere Magnates juxta illud*: Deposuit potentes de sede; *sicut patet in quatuor regnis principalibus; in quibus primo Assyrios, secundo Medos, & Persas, tertio Græcos, quarto in Regno Latinorum, in quo frequenter sunt depositi Imperatores, & Reges, ejus ordinatione*.

VIII. Sunt & alii, qui etiam dolent, Clericos criminosos rarissime degradari, & vix ultimo supplicio puniri. Sed iis responderi potest, quod docet eruditus Altaserra Lib. IX. *De jurisdictione Ecclesiastica*, Cap. I. malle Ecclesiam sanguinem suffundere, quam effundere non quia flagitiis Clericorum indulget, sed ut consulatur pudori Clericorum, & sacri Ordinis dignitati, ne Clericorum ignominia Ecclesiæ labes aspergatur, neve hæretici oblatrantes Sacerdotio injuriosius insultandi, ex eo occasionem nanciscantur. Id quod Concilii Carthaginensis V. Canone XVI. mirifice comprobatur: *Rursus constitutum est*, inquit, *ut quoties Clericis convictis, vel confessis in aliquo crimine, vel propter utilitatem eorum, quorum verecundiæ parcitur, vel propter Ecclesiæ opprobrium, aut insolentem insultationem hæreticorum, atque gentilium, si forte causæ suæ adesse voluerint, & innocentiam suam asserere, intra annum excommunicationis hoc faciant*. Episcopis & Clericis insultare consueviſſe hæreticos, & infideles, & de casu unius omnes damnare, testatur S. Augustinus in Epistola sua CXXXVII. *Ad quid enim aliud*, inquit, *sedent isti, & quid aliud captant, nisi, ut quisquis Episcopus, vel Clericus, vel Monachus, vel Sanctimonialis, totidem omnes esse credant, sed non omnes posse manifestari?*

IX. Mitius cum Clericis agendum ob reverentiam Sacerdotii, docent nos exempla sacræ Scripturæ, in qua legimus, quod cum Aaron, & Maria, uno & eodem scelere Moysi maledixissent, Maria sola lepra percussa maledicti pœnas luit; Aaroni vero impune fuit, quia Sacerdotis primordium erat, Sacerdotiique initiis ignominiæ labem Deus inurere noluit, ne finis quoque probrosus existeret, ut eleganter ait Isidorus Pelusiota Lib. III. Epistola CLII. Non ergo mirum, si Ægidio Remensi Episcopo ob crimen læsæ majestatis in Synodo Metensi deposito Guntranus Rex pœnam capitis Synodo Ipsa petente remiserit. Sic enim de eo scribit sanctus Gregorius Turonensis Libro X. Cap. XIV. *At ille confusus ait: Ad sententiam dandam super culpabilem ne moremini; nam ego novi, me ob crimen majestatis reum esse mortis*. Et mox: *Hæc Episcopi audientes, obtenta vita, ipsum ab ordine Sacerdotali, latis Canonum sanctionibus removerunt, qui statim ad Argentoratensem Urbem, quam nunc Strateburgum vocant, deductus exilio condemnatus est*.

X. Neque solum Christiani, & Catholici Principes hunc honorem Sacerdotio exhibuerunt, ut propter illius reverentiam flagitiosis Sacerdotibus parcerent, verum etiam ipsi hæretici; legimus enim apud nostrum Cassiodorum Libro IV. Epistola XVIII. Laurentium Presbyterum reum effossi sepulcri, thesauri rapiendi causa, propter Sacerdotii dignitatem, non alia pœna a Theodorico Rege Ariano mulctatum, quam sola pecuniæ restitutione: *Laurentium Presbyterum effossis cineribus funestas divitias, inter hominum cadavera perscrutatum, concussionemque mortuis intulisse, quem oportet viventibus quietem prædicare, hominis ambitum eo tantum fine concludas, ut possit supprimere, quod cum non liceat invenire: scelus enim, quod nos pro Sacerdotali honore relinquimus impunitum, majori pœna non credimus vindicandum*. Ceterum, si inter laicos ipsos, Decuriones, tormentis, & plebeorum pœnis minime afficiuntur, Lege *Omnes Judices*, Cod. *De Decurionibus*; idemque juris in militibus placuisse scimus ex Lege *Milites*, Cod. *De quæstionibus*; invidiosum profecto videri non debet, si eadem prærogativa gaudeant Clerici, quos sacra militia, & Sacerdotii dignitas militibus ipsis, & majoribus Magistratibus anteponit: *Habemus enim*, ut scitissime docet S. Ambrosius ad Virgines, *nos Sacerdotes nostram dignitatem præfecturis, & consulatibus præferendam*.

XI. Olim ut parceretur Clericorum pudori, & Ecclesiastici Ordinis dignitati, mos quidem & ille invaluit, ut sententia ipsa depositionis lata in Episcopos facinorosos, sine causa dictaretur. Quamobrem, tametsi in Concilio Antiocheno depositus sit Eustachius Antiochenus Episcopus, tradit nihilominus Socrates Lib. I. Cap. XVIII. ex recepta sui temporis consuetudine causam depositionis minime fuisse explicatam: *Verum quidam prædicant alias causas parum honestas ejus abdicationis extitisse, non tamen eas palam percensent: est enim hoc Episcopis in more positum, ut eos, qui abdicantur accusent, impios pronuncient, causas tamen impietatis minime adjungant*. Non ergo mirum, si hodieque cum Clericis mitius agatur, &, si Monachis Religionis favore pœna etiam aliquando remittatur, ex sententia Innocentii III. in Cap. *Significasti* XVIII. *De homicidio*. Inter proprias enim Clericorum, ac Monachorum laudes una profecto dici e potioribus potest, quod non modo Romanis Pontificibus, sed & Regibus ipsis devoti semper & obsequentiores fuere, multumque pro communi omnium utilitate adlaborent. Atque hæc satis sint ad convincendos Laicos, politicosque adversus Ecclesiam murmurantes, quod remissius agat cum Clericis, eosque raro degradet, & rarissime seculari Curiæ puniendos tradat.

APPENDIX

Ad Titulum VI. & alios sequentes ex ms. Pontificali Gulielmi Durandi, quod Romæ in celebri Vaticana Bibliotheca asservatur, Num. 4744.

Ordo suspensionis, reconciliationis, dispensationis, depositionis, degradationis, & restitutionis sacrorum Ordinum. Rubrica.

Circa suspensionem, reconciliatiouem, dispensationem, necnon depositionem, degradationem, & restitutionem sacrorum Ordiuum prænotandum est, qood Clerieos quandoque suspenditor, quandoque deponitur, & quandoque degradator. Suspenditur quis quandoque ab homine, quandoque a jure, & quandoque ad tempus, qoandoque in perpetoum. Ab homine, quando Prælatus sic in scriptis pronuneiat: *Quia constat, tale quid commisisse, ideo ab officio*, seu *ab executione ordinum tuorum te suspendo*, vel *noveris te suspensum*. Vel quando sie in genere dicit: *Quicumque hoc fecerit*, vel *non fecerit, ipsum in hiis scriptis suspendo*, vel *noveris se suspensum*. Talis autem sententia taliter revocatur. *Quia de tali negotio propter quod suspensionis hujusmodi sententiam incurristi, emendationem plenam &c.* Illud autem sciendum est, quod simpliciter, & sine temporis præfinitiooe ab homine, vel a jure suspensus, perpetoo intelligitur & esse suspensus: ad tempus vero suspensus, ut puta donec penituerit, vel a crimine abstinuerit, eo ipso, quod penitet, vel abstinet, executionem sui officii recuperat, nec est alia reconciliatio, seu sententiæ suspensionis relaxatio necessaria. Sed & quamvis quilibet Sacerdos in mortali peccato oceulto quantum ad se sit suspensus, tamen peracta penitentia, vel parte ipsius, eo ipso talis sospensio est sublata. Adhuc Clerici publice, & enormiter delinquentes executionem Ordinis sui secundum Canones perdunt; & etiam post peractam penitentiam ab executione suorum ordinum suspensi remanent; adeo qood absque dispensatione, & reconciliatione non possunt in illis licite ministrare, nec ad majores promoveri; præcipue si de hoc convicti fueruot in judicio, & puniti. Episcopi tameo possunt in adulteriis, & aliis quæ sunt minora, & generaliter ubicumque a jore non expresse prohibentur, post peractam pœnitentiam, vel partem ipsius cum talibos dispensare, & eos reconciliare. Quæ reconciliatio, & dispensatio fiat hoc modo: *Quamvis tale enorme crimen publice commiseris quod confessus es (vel de quo convictus es &c.)*

Circa depositionem notandum est, quod deponitur quis solo verbo sententialiter hoc modo: *Quia nobis evidenter, & legitime constat te tale crimen*, vel *flagitium commisisse, quod non solum grave, verum etiam dampnosum, & dampnabile, idcirco te talium consilio, & assensu, ab ordine, & privilegio Clericali sententialiter perpetuo duximus deponendam.*

Post talem itaque sententiam taliter depositus, ab omni ordinum tam majorum, quam minorum executione perpetuo est exutus. Verum si Pontifex deponens evidenter agnoverit imposterum emendationem vitæ, & morum depositi, vel senteotiam suam injustam fuisse; poterit ei de jure misericorditer restituere graduum, & ordinum executionem, qua privatus extiterat: quæ restitutio fieri debet in Ecclesia, iu qua Episcopus elegerit hoc fieri, sive sit Cathedralis, sive alia, & coram altari, quia ibi graduum ordines distribuuntur: & potest fieri per Pontificem solum cum Capitulo suo, & non solum iu quatuor temporibus, verum etiam in quolibet tempore, & sine Missæ celebratione. Et tam restituens, quam restituendus debent esse jejuni. Depositus ergo, qui restitutiooes executionis quorumcumque inferiorum Ordiuum petierit, debet genua flectere coram Episcopo parato amictu, stola, pluviali, mitra simplici, & baculo pastorali, & ille dicit ter. *Deus in adjutorium meum intende &c.* (a)

Deinde manum super illum imponens, dicit: *Ego licet peccator tamen Episcopus: auctoritate mihi a Deo concessa per hanc manus impositionem restituo te carissime frater executioni ordinis, & gradus Hostiarii*, vel *Lectoris*, seu *Exorcistæ*, atque *Accoliti, qua fueras juste privatus, ut amodo digne possis custodire hostia domus Domini cum omnibus &c.* Et benedicat ei, dicens: *Benedictio Dei omnipotentis &c.*

In Subdiaconatus Ordinis reconciliatione, seu restitutione simili modo proceditur, sicut supra: dicitur enim ter: *Deus in adjutorium meum intende &c. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster.* ℣. ut supra, & Oratio, *Deus qui in Sanctis habitas*, ut supra. Deinde manu superimposita, dicit: *In nomine Domini. Amen. Ego licet peccator, tamen Episcopus restituo tibi executionem gradus, & ordinis Subdiaconatus, qua fueras juste privatus, & amodo digne possis legere prophetias, & epistolas ad Missas, & ministrare Dyacono, ac Presbytero, vel Episcopo, aut offerre eis immaculatam hostiam ad Altare Domini, caste vivendo, quia scriptum est:* Mundamini qui fertis vasa Domini.

Benedicat quidem, ut supra; nec mireris, quod in reconciliatione, seu restitutione minorum Ordinum, & Subdiaconatus diximus debere fieri manuum impositionem, quoniam licet illa in distributione, seu collatione ordinum eorundem non fiat, reconciliatio tamen, seu restitutio illorum rite sine ea non fit. Sed quamvis Clericis in reconciliatione, & restitutione graduum fiat hæc manus impositio, si tamen in reatum aliquem inciderit, non injungitur eis solempnis penitentia sicut laycis.

Dyaconatus vero Ordinis reconciliatio fit similiter per omnia sicut supra, & in manus impositione, dicit Pontifex: *In nomine Domini. Ego licet peccator tamen Episcopus per hanc manus impositionem restituo tibi executionem Ordinis* (b) *Subdiaconatus, qua fueras juste privatus, ut caste vivendo ab hinc possis digne euangelicam lectionem legere, & ministrare Presbytero, vel Episcopo, & effundere aquam in Eucharistiam sanguinis Christi.*

(a) Ut in Romano hodierno Pontificali usque ad Orationem, *Deus, qui in sanctis habitas &c.* inclusive.
(b) Legendum; *Diaconatus*.

Chriſti. Et benedicat ei, ut ſupra.

Presbyteratus vero Ordinis reconciliatio, ſeu reſtitutio fit ſimiliter, ſicut ſupra, & in manus impoſitione Pontifex ita dicit: *In nomine Domini. Amen. Ego S. peccator tamen Epiſcopus per hanc manus impoſitionem reſtituo tibi executionem Ordinis Presbyteratus, de qua fueras juſte privatus, ut caſte vivendo amodo digne poſſis canere Miſſas pro vivis, & defunctis, & acceptabiles hoſtias offerre Deo, & miniſterium presbyterale devote perficere. Præſtante Domino noſtro Jeſu Chriſto &c.* ℞. *Amen*. Et benedicat ei, ut ſupra.

Ex eodem Pontificali ms. Vaticano Galielmi Durandi Codice.

Degradatio.

NUnc de degradatione ſubjiciamus. Et eſt notandum, quod ſi Clericus juxta præmiſſam formam ſententialiter depoſitus incorrigibilis appareat, debet excommunicari. Et ſi poſtmodum in profundum malorum veniens contempſit etiam, cum Eccleſia non habeat ultra quod faciat, debet illum degradare, & tunc ſeculari Curiæ relinquere. Quæ degradatio fiat hoc modo. Nam ipſo degradando indumentis Sacerdotalibus, ſi Sacerdos ſit, induto, vel Diaconalibus, ſi ſit Diaconus, & ſic de reliquis ordinum indumentis, Epiſcopus quaſi exequendo ſententiam depoſitionis in illum dudum prolatam, præſenti ſeculari judicio, cui degradandus debet relinqui, publice abradit cum vitro, vel alio hujuſmodi loca manuum illius, quæ in collatione Ordinum inuncta fuerunt, & tonſuram, ſi velit. Et conſequenter ſeriatim, & ſigillatim detrahit illi omnia inſignia, ſive ſacra ornamenta, quæ in ordinum ſuſceptione recepit, & demum exuit illum habitu Clericali, & induit laicalem, dicens publice, Judice ſeculari præſente, ut illum propter ſcelera ſua ſic depoſitum, degradatum, expoliatum, & excommunicatum in ſuum ſi velit recipere forum. Et eſt notandum, quod in hac executione ſententiæ non eſt neceſſaria Coepiſcoporum præſentia: non eſt etiam vis ſive fiat in Eccleſia, ſive extra, ſive in platea, ſive Epiſcopus degradans indutus Pontificalibus ſit, ſive non; & talis degradatio ſolempnis depoſitio vocatur; proprie tamen loquendo quis a dignitatibus, vel honoribus deponitur; ſed ab Ordinibus degradatur. Et poſt talem degradationem juſte, & rite factam ſolus Romanus Pontifex cum tali diſpenſat. Epiſcopus tamen ante ipſam Inſignium detractionem, & poſt ſententiæ depoſitionis prolationem diſpenſare, & reſtituere ſolo verbo poteſt, ſicut & verbaliter depoſitus fuit, ut præmiſſum eſt. Sed & ſi priuſquam ſecularis Judex in illum animadverterit, talis depoſitio, vel degradatio injuſta, vel nulla inveniatur, tunc non ſolum verbo, verum etiam facto ſecundum ea quæ præmiſſa ſunt, diſpenſatio, & reſtitutio fiet; quoniam inſignia ſibi detracta ſeriatim, ſive ſigillatim, & ſolempniter coram altari reſtituentur, ut ſi ſit Epiſcopus, recuperabit orarium (a), & planetam. Si Dyaconus orarium, & albam, ſive dalmaticam. Si Subdiaconus, patenam, & calicem: ſic & reliqui gradus in reparatione ſua recuperant ea, quæ cum ordinarentur, receperunt. Hæc autem in Speculo Judiciali in tertia parte ſub Titulo de accuſatione in qua ſecundo loco plenius duximus explicanda.

ORDO EXCOMMUNICANDI ET ABSOLVENDI.

TITULUS XVII.

I. EXcommunicatio eſt cenſura, qua quiſpiam ab Eccleſiaſtica fidelium communione ſeparatur. Sic enim illam paſſim Doctores definiunt. Excommunicandi, & ab excommunicatione abſolvendi poteſtatem traditam eſſe a Chriſto Domino Eccleſiæ, dogma fidei eſt fundatum in illis ejuſdem Jeſu Chriſti verbis in Euangelio Matthæi Cap. XVIII. *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in Cælo: & quæcumque ſolveritis ſuper terram erunt ſoluta & in Cælo*. Quotuplex ſit excommunicatio, qui illam ferre poſſit, & ab eadem abſolvere, quive ritus ea in re ſervandi, ſuo loco inferius juxta Rubricas noſtri hodierni Romani Pontificalis dilucidabimus.

II. Illud initio Tituli hujus omittendum haud cenſeo, cavendum nempe ſibi eſſe Prælato, ne pro minimis, ut fieri aſſolet, excommunicatio vibretur; *Nulli Chriſtianorum*, inquit S. Leo Magnus in Epiſtola LXXXIV. ad Epiſcopos per Viennenſem Provinciam conſtitutos Cap. VII. *facile communio denegetur, nec ad indignantis fiat hoc arbitrium Sacerdotis, quod in magni reatus ultionem invitus, & dolens quodammodo debet inferre animus vindicantis. Cognovimus enim, pro commiſſis, & levibus verbis quoſdam a gratia communionis excluſos, & animam pro qua Chriſti ſanguis effuſus eſt, irrogatione tam ſævi ſupplicii ſauciatam, & inermem quodammodo, exutamque omni munimine, diabolicis incurſibus, ut facile caperetur, objectam*. Hunc abuſum fulminandi anathematis pro rebus exigui omnino momenti, fuiſſe unam ex cauſis, ob quas ipſa anathemata contemnerentur, docet in Epiſtola ſua LXXIII. Petrus Bleſenſis, ſic inquiens: *Culpis noſtris exigentibus gladius Petri rubigine obductus eſt; & quia non poteſt incidere, datus eſt in contemptum. Si Capra, ſrovicula, furto ſublata ſit, vel occiſa, in hujus rei autorem, ſi lateat, ſententia excommunicationis emittitur*.

III. Illuſtria ſunt, quæ ſcribit S. Petrus Damiani Libro I. Epiſtola XII. ad Alexandrum II. Pontificem Maximum, quem libere monet, ut invectum eo tempore, ſeculo nempe XI. abuſum corrigat, ad ſingula prope Pontificia Decreta apponendi comminationem anathematis in violatores: *Hoc*, inquit, *quam ſit humanæ ſalutis immane periculum, & infinite patens vorago labentium, ac pernicies animarum, clementiæ veſtræ pietas non igno-*

(a) Irrepſit mendum, correctumque in margine eſt, ubi poſt *Orarium*, ita legitur: *Baculum*, *Annulum*, *Sandalia*, *Mitram*, *& alia inſignia Pontificalia*. *Si Presbyter Orarium &c.* ut ſupra in ipſo Codice.

ignorat. *Dicitur enim*: Quisquis hæc, vel illa non fecerit; *sive certe*: quisquis hoc, quod superius statutum est, irritum duxerit, vel in aliquo violaverit, anathema sit. *Ubi notandum, quam lubrica, quam praeceps subito ruendi illi procuretur occasio, ut ante quis in æternæ mortis barathrum corruat, quam se vel leviter impegisse cognoscat: & substratæ quodammodo tendiculæ jam pes ejus innectitur, dum se liberis adhuc incedere gressibus arbitratur. Delinquit itaque, quisquis ille est, in illud Apostolicæ constitutionis edictum, & aliquando levi quadam, ac peregrina offensione transgreditur, & continuo velut hæreticus, & tamquam cunctis criminibus teneatur obnoxius, anathematis sententia condemnatur.* Lectu digna est integra Epistola a quibusdam præsertim Episcopis, qui hodieque in suis Diœcesibus pro rebus minimis ad singula sua edicta comminationem anathematis, suspensionis, vel interdicti imprudenter apponunt.

IV. Jam alios Patres afferre possem, ac Conciliorum Decreta, quibus admonentur passim Antistites, ne per proclivitatem, ac frequentiam ferendæ excommunicationis, occasionem contemnendi censuras laicis potissimum nostri temporis præbeant: sed satis erit hoc loco describere Oraculum, ac monitum Patrum Concilii Tridentini, qui Sessione xxv. Cap. III. *De reformatione*, hæc habent: *Quamvis excommunicationis gladius, nervus sit Ecclesiasticæ disciplinæ, & ad continendos in officio populos valde salutaris, sobrie tamen, magnaque cum circumspectione exercendus est, cum experientia doceat, si temere, aut levibus ex rebus incutiatur, magis contemni, quam formidari; & perniciem potius parere, quam salutem*. Utinam Ecclesiæ Præpositi sententiam Augustini teneant, quæ dicit: *Causæ pensandæ sunt, & tunc ligandi, atque solvendi potestas exercenda*. Multi enim suo arbitrio censuras vibrant,

§. I.

Notandum quod triplex est excommunicatio, videlicet, minor, major, & anathema. Minor excommunicatio contrahitur per solam participationem cum excommunicato, & a tali potest simplex Sacerdos absolvere absque juratoria cautione: taliter autem excommunicatus confiteatur proprio Sacerdoti, dicens: *Confiteor Deo, & tibi, N. quod sum excommunicatus, quia participavi* tali *excommunicato in oratione*, vel, *locutione*, vel, *bibendo*, vel, *comedendo cum eo*. Sacerdos vero absolvens eum, dicit hujusmodi verba: *Auctoritate Dei omnipotentis, & mihi concessa, absolvo te a vinculo hujus excommunicationis, quam confessus es, & a qualibet alia simili, qua teneris, in quantum possum, ac debeo; ac restituo te Ecclesiasticis sacramentis. In nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti*, ℟. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi in nostro hoc §. excommunicatio triplex esse dicatur, nimirum minor, major, & anathema, sciendum est nihilominus; minorem excommunicationem, quæ ex communi Theologorum, & Canonici Juris Consultorum sententia incurritur propter communicationem cum innodato majori excommunicatione extra crimen propter quod excommunicari aliquis meruit, privatque solummodo passiva Sacramentorum participatione, veteribus plane fuisse incognitam. Sunt enim qui autumant, primam ejus excommunicationis mentionem fieri in Cap. ultimo, *De Clerico excommunicato, deposito, vel interdicto ministrante*; itemque in Cap. *Si quem*, XIX. *De sententia excommunicationis*. Est quidem utriusque hujus Decretalis Auctor Gregorius IX. fateturque Vanespen Parte III. *Juris Ecclesiastici universi*, Tit. XI. Cap. III. Num. XIX. nescire se, *num antiquiora, aut alia occurrant in Jure nostro Decreta hujus excommunicationis mentionem facientia*.

II. Id forte Glossa Canonici Juris non obscure innuit, dum in Notis ad laudatum Cap. ultimum, *De Clerico excommunicato &c.* ait quod *hæc Decretalis quoad suum materiam sit celebrior, & famosior qualibet alia: nam infinita jura sunt loquentia de excommunicatione majore, quæ infertur ab homine, sed de minore, quæ infertur a jure sunt jura paucissima, & aperte non providentia, sicut hoc capitulum*. Christianus Lupus Scriptor apprime doctus, Tomo II. Operum, in Dissertatione, *De latrocinio Ephesino*, Cap. IV. postquam describit excommunicationis, & depositionis sententiam, quam S. Flavianus adversus Eutychetem edidit, ita statim subjicit: *Antiquitus enim nulla erat excommunicatio minor, sed quivis excommunicato communicans incurrebat idem penitus vinculum, quomodo nunc communicans in crimine*. Notat hæc quidem Lupus, quod in ipsa sententia contra Eutychetem prolata perspicue edicitur, eos qui postea collocuturi essent Eutycheti, reos fieri pœnæ excommunicationis.

III. Minoris excommunicationis speciem circa seculum XIII. forte inductam, a multis annis prope obsoletam esse notavit Morinus Lib. VI. *De pœnitentia*, Cap. XXV. Num. XIII. monetque præterea ibidem, excommunicationis, quam vocant minorem, species quatuor, sive gradus apud antiquos fuisse frequentissimos. Prima species a sola Eucharistiæ participatione excommunicabat, sive interdicebat. Altera priore gravior ab Eucharistia, & precibus fidelium arcebat. Tertia addebat expulsionem, sive excommunicationem a precibus super Catechumenos, & Pœnitentes substratos factis. Quarta denique ab omni Ecclesiæ ingressu eos excommunicabat. Quatuor hasce ex-

com-

communicabat. Quatuor hasce excommunicationis species, seu pœnitentiæ gradus, jam nos fuse explicuimus nostro I. Tomo, in quatuor Concilia Œcumenica, in Appendice ad Canonem XI. Nicænum. Ceterum quamvis hodie hæ a communione separationes nomine excommunicationis non veniant, certum nihilominus est, quod docet Suarez, *De censuris*, Disputatione XXIV. Sectione I. Numero VI. excommunicationes appellatas fuisse. Vide Vanespennium loco citato, ubi eam rem latius enarrat.

IV. Quod dictum est ad initium hujus Commentarii, communicantes eum excommunicato majori excommunicatione, minorem incurrere, perpetuum non est. Nam ex Gregorii VII. Constitutione in Can. *Quoniam*, Causa XI. Quæstione III. relata, ab ea eximuntur uxores, liberi; servi, ancillæ, seu mancipia, necnon rustici servientes, & omnes alii, qui non adeo curiales sunt, ut eorum consilio scelera perpetrentur, & ii qui ignoranter excommunicatis communicant, sive illi, qui communicant cum eis, qui excommunicatis communicant; itemque peregrini propter necessitatem, & qui humanitatis intuitu aliquid dant excommunicatis. His accedunt creditor debitoris excommunicati, Cap. *Intelleximus* VII. *De Judiciis*: quive excommunicato in his quæ ad absolutionem, vel alias ad salutem animæ pertinent, in locutione participat, licet etiam alia verba incidenter, ut apud eum magis proficiat, interponat, Cap. *Cum voluntate* LIV. *De sententia excommunicationis*. Hi enim cum excommunicatis impune communicant. Ceterum ex Martini V. Constitutione quæ incipit, *Ad evitanda*, nemini interdictum est, communicare excommunicato, antequam hic specialiter, & expresse denunciatus sit a judice, vel manifeste constet, eum incurrisse excommunicationem, ita quod nullo modo tergiversari possit. Causæ ob quas cum excommunicatis communicare licet, egregie explicantur a S. Thoma in IV. Sententiarum, Distinctione XVIII. Quæstione II. Articulo IV. Quæstiuncula I. eoque Versiculo exprimuntur.

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

V. Quamvis autem in nostro §. tertium excommunicationis genus *Anathema* dicatur; sciendum tamen & illud est, idem re ipsa esse *Anathema*, ac major excommunicatio, solumque ab ista illud distingui quantum ad solemnitatem, quia scilicet solemni ritu, ac cæremoniis majorem terrorem incutientibus peccatorem contumacem Ecclesia execretur, dirisque devoveat. Per quasdam itaque solemnitates, quæ in simplici majori excommunicatione non usurpantur, quæque aliquid horribilius ad incutiendum horrorem continent, accidentario, ut ajunt, excommunicatio ab anathemate secernitur, uti videre est in Cap. *Cum non ab homine*, extra, *De judiciis*. Ubi cum reus est simpliciter contumax, decernitur feriendus simplici majori excommunicatione, quod si evectus in superbiam, fiat ulterius protervus, & contumax, dicitur feriendus anathemate, idest mandatur repeti excommunicationem, adjunctis horrificis solemnitatibus, uti ibidem notat Panormitanus, & communiter alii, contra Glossam Canonici Juris locum illum male interpretantem. Voci *anathema*, ut Tomo I. Conciliorum notavimus, addita est aliquando *maranatha*, imitatione Apostoli, qui in Epistola I. ad Corinthios, Cap. XVI. ita scripsit: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, maranatha*. Quæ vox Syriaca magis est, quam Hebraica, divini judicii contestationem exprimens; significat namque: *Dominus noster venit*.

VI. Quod attinet ad minorem excommunicationem, de qua in hoc nostro §. agitur, est quidem duplex ejus effectus. Primo enim eum, qui ea innodatus est, excludit non quidem a collatione, sed a receptione Sacramentorum. Secundo personam, quam afficit, inhabilem reddit ad passivam electionem, sive ad beneficia, sive ad Ecclesiasticas dignitates; ita tamen, ut electio ipso facto irrita minime sit, sed irritanda a Judice, nisi qui ea censura est illigatus, de sua absolutione quamprimum satagat. Plura de hac excommunicatione minori videri possunt apud Silvestrum in sua Summa, verbo, *Excommunicatio*, Titulo IV. & apud Theologos, quos vocant Casuistas, passim. Quod minime omittendum, illud est, quæ in hoc nostro I. Tomo descripta sunt, extare quidem in ms. Gulielmi Durandi Pontificali, uti in nostra ad hunc Titulum Appendice videre est.

VII. Illud insuper minime dissimulandum est, quod de absolutione ab excommunicatione minori in hoc nostro §. edicitur, posse ab illa simplicem Sacerdotem absolvere: *Minor excommunicatio*, inquit, *contrahitur per solam participationem cum excommunicato, & a tali potest simplex Sacerdos absolvere absque juratoria cautione*. Quibus verbis rejicitur quorundam Theologorum opinio acerrime contendentium, non posse Sacerdotem simplicem absolvere ab ipsa excommunicatione minori. Verum præter auctoritatem nostræ hujus Rubricæ sunt plurimi Auctores, qui idipsum docent, quia scilicet, ut ait S. Thomas in IV. Sententiarum, Distinctione XVIII. Quæstione II. Articulo I. *A minori excommunicatione quilibet potest absolvere, qui potest absolvere a peccato participationis*. Ex quo sequitur, illum dici proprium Sacerdotem in ordine ad absolvendum ab hac excommunicatione, qui potest absolvere a peccato participationis, seu propter quod incursa est, quod per se solum requiritur, quod sit peccatum veniale.

VIII. Docent hæc quidem Theologi Salmanticenses Carmelitæ Discalceati Tomo II. *Theologiæ Moralis*, Tractatu X. Cap. III. Num. CLXIV. aduntque numero sequenti, ex hoc ipso quod alicui concedatur jurisdictio absolvendi a peccatis venialibus, sicut ab Ecclesia de facto datur respectu venialium peccatorum omnibus Sacerdotibus, dari etiam jurisdictionem delegatam ad absolvendum a censuris, quæ propter talia peccata incurruntur. Sicut hoc ipso, quod ab Ecclesia, vel Episcopo concedatur jurisdictio in foro conscientiæ absolvendi a peccatis mortalibus, datur etiam absolvendi a censuris non reservatis, & similiter hoc ipso, quod Ecclesia concedat facultatem absolvendi a peccatis reservatis, etiam concedit jurisdictionem absolvendi a censuris illis annexis, juxta dicta ab iisdem Theologis Num. XXXVIII. loco citato. Rationem ejus rei hanc esse ajunt, quod concesso uno etiam censetur concessum aliud sine quo tale unum haberi non potest, argumento ducto ex Capite *Præterea*, *De officio Delegati*. Cum ergo, ut ipsi concludunt, nemo possit absolvere etiam a venialibus, nisi præcedat absolutio ab excommunicatione minori, fit inde, quod hoc ipso, quod pro foro conscientiæ concedatur simplicibus Sacerdotibus facultas absolvendi ab illis, etiam pro eodem foro conceditur ei facultas absolvendi a censuris

ris illis annexis, nimirum a minori excommunicatione. Porro licet hæc vera sint juxta complurium Doctorum sententiam, admonendus est hic tamen lector, aliter hodie in praxi servari, editumque ea in re esse Decretum auctoritate sanctæ memoriæ Innocentii Undecimi, Romæ XII. Februarii MDCLXXIX. a sacra Congregatione Cardinalium sacri Concilii Tridentini Interpretum, ubi inter alia Episcopis edicitur: *Non permittant, ut venialium confessio fiat simplici Sacerdoti non approbato ab Episcopo, aut Ordinario*. An ipsa absolutio data a simplici Sacerdote, valida sit, consulendi sunt Theologi, qui etiam in ea re variant.

IX. Quod formam absolutionis spectat, tametsi in hoc §. nostro præscripta sit, sciendum nihilominus est ex communi Theologorum sententia, non requiri determinata verba ad absolutionis validitatem, sed quæcumque illa quæ sufficiant ad significandam voluntatem Ministri, qua vult a censuris absolvere, etiam satis esse censentur, ut valide absolutio illa impertiatur. Sed de his, & aliis ad hanc rem pertinentibus consulendi Theologi sunt.

§. II.

Major vero excommunicatio, quam Pontifex per sententiam scriptam legendo promulgat, hoc modo profertur: *Cum ergo N. talem primo, secundo, tertio, & quarto, ad malitiam convincendam, legitime monuerim, ut tale quid faciat, vel non faciat, ipse vero mandatum hujusmodi contempserit adimplere, quia nihil videretur obedientia prodesse humilibus, si contemptus contumacibus non obesset; iccirco auctoritate Dei Omnipotentis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & beatorum Apostolorum, Petri, & Pauli, & omnium Sanctorum, exigente ipsius contumacia, ipsum excommunico in scriptis, & tandiu ipsum vitandum denuntio, donec adimpleverit, quod mandatur; ut spiritus ejus in die judicii salvus fiat.*

COMMENTARIUS.

I. Excommunicatio major, ut eam definit Tertullianus in suo Apologetico Capite XXXIX. est censura divina, qua quis a communicatione orationis, conventus, & omnis sancti commercii relegatur. Auctore Gregorio IX. in Cap. *Si quem*, extra, *De sententia excommunicationis*, est quidem censura divina, qua quis non solum a sacramentorum perceptione, sed etiam a communione fidelium segregatur. Sed quicquid sit de hujusmodi definitionibus, quas Theologi latius explicant, ut ea quæ in nostro §. continentur, nos enarremus, sciendum est, hanc ab Innocentio IV. in Cap. *Cum medicinalis*, *De sententia excommunicationis in* VI. tradi regulam, ut ipsa excommunicationis sententia ab Ecclesiastico Judice in scriptis ferri, ejusque causa exprimi debeat, ob quam fertur: *Quisquis*, inquit, *excommunicat, excommunicationem in scriptis proferat, & causam excommunicationis expresse conscribat, propter quam excommunicatio proferatur*.

II. Docent autem varii Auctores, inter quos eruditus Gonzalez in Cap. I. *De tregua, & pace*, pro forma quidem desiderari ex ipso Cap. *Quisquis*, ut in scriptis sententia ipsa proferatur, non autem ad ejusdem sententiæ validitatem; voce enim prolata vires suas habet, juxta textum in Cap. *Albericus* XLIII. *De testibus*. Sane desiderabatur jam olim scriptura, ut constaret vicinis Episcopis de excommunicatione, & excommunicatos rejicerent, repellerentque a communione; nam ab uno Episcopo excommunicatus, ab omnibus vitandus est, ut infra dicemus, latiusque id ostendit eruditissimus Antonius Augustinus in Epitome Juris Pontificii Lib. XXIII. Tit. IV.

III. Quoniam mentio incidit ejus ritus, quod nimirum excommunicationis sententia in scriptis proferri debet, nolo hic illud omittere singulare prorsus, & ad horrorem incutiendum plane aptum, quod aliquoties factum legimus: nimirum, sententiam excommunicationis intincto calamo in Christi sanguine sacro Calice contento exaratam. Factum id esse in Concilio Romano sub Theodoro Pontifice anno DCXLVIII. contra Pyrrhum Monothelitam celebrato testatur in sua Miscella Theophanes anno XX. Heraclii, his verbis: *Pyrrhus cum Roma discessisset, & Ravennam pervenisset, ut canis ad suum vomitum reversus est. Quo Papa Theodorus comperto, plenitudine convocata Ecclesiæ, ad sepulcrum verticis Apostolorum accessit, & divino Calice expostulato, ex vivifico sanguine in atramentum stillavit, & ita propria manu depositionem Pyrrhi excommunicati fecit*; idest eum & excommunicavit, & deposuit, utraque damnationis parte comprehensa scripto sic exarato Christi sanguine. Hæc circumstantia, quamvis in rebus gestis Theodori Papæ antiquitus scriptis, quibus Pyrrhi damnatio fuse describitur, minime inveniatur, eamque etiam omiserit S. Martinus I. Pontifex Maximus, Secretario I. sive Actione I. Concilii Lateranensis, ubi ipsam Pyrrhi damnationem commemorat; sat est, eam nobis tradidisse Theophanem, ejusque ritus simile exemplum referri nobis a Niceta Paphlagone in Vita S. Ignatii Patriarchæ Constantinopolitani, ubi ait, octavam Synodum Constantinopolitanam duorum supra centum Episcoporum excommunicasse, & deposuisse Photium ad eum modum: *Subscripsere calamis non nudo atramento, sed, in quo penitus contremiscas, ut eos, qui rem norant, asseverantes audivi, ipsi Salvatoris sanguine tinctis*.

IV. Hoc non abs re notato, de quo alias mentionem fecimus nostro I. Tomo Conciliorum in Prolegomenis, Cap. XXX. constat ex ipsa excommunicationis sententia in nostro hoc I. §. descripta,

scripta, excommunicationem nonnisi in contumaces contra Ecclesiam, vel Superiurem Ecclesiasticum ferri posse; contumax autem non est, qui non fuit admonitus; peccator enim si per admonitionem conscius esset censuræ, cujus ipsi minas Ecclesiasticus Judex intentat, fortassis pareret, & a peccato resiliret, Ecclesiastici fulminis metu. Triplex iccirco admonitio requiritur; quia Christus peccatorem prius corrigi secreto, deinde adhiberi testes, postremo ejus crimen ad Ecclesiæ tribunal referri jubet, quam si non audierit, habendus est, ut Ethnicus, & Publicanus, uti habetur in Euangelio Matthæi, Cap. XVIII.

V. Hæc disciplina non infligendæ excommunicationis ob peccatum etiam grave, nisi prævia trina monitione, ex Apostolica traditione tamquam verbis Christi consona, ad nos pervenisse videtur. Nam Canone, *Omnes decimæ*, Causa XVI. Quæstione VII. apud Gratianum, sub nomine Concilii Rothumagensis statuitur, ut decimas solvere nolentes, *secundum Domini præceptum admoneantur, semel, & secundo, & tertio; qui si non emendaverint, anathematis vinculo feriantur.* Fuit quidem & is vetus Ecclesiæ mos a Synodo Ephesina jam olim servatus, quæ in sua relatione ad Religiosissimos Imperatores de depositione Nestorii, postquàm exposuisset, eum secundo vocatum renuisse Concilio se sistere, ita statim subdit: *Porro autem cum Canones præscribant, tertio quoque contumacem esse admonendum, missis iterum aliis ad illam Episcopis, durum, & immorigerum eundem invenimus.* Dioscorus quoque in Concilio Chalcedonensi ante excommunicationem ter vocatus dicitur, idque *secundum sanctos Canones*. Vide ipsius Concilii Acta.

VI. Jure nuvo ab hac disciplina minime recessum est, Synodus namque Œcumenica Lateranensis IV. ab Innocentio III. anno MCCXV. celebrata, Cap. XLVII. districte prohibet, sententiam excommunicationis a quocumque Judice proferri, *nisi competenti monitione præmissa*. Idipsum ab aliis Pontificibus, quod forte eam Episcopi disciplinam negligerent, fuit & in aliis Conciliis constitutum, præsertim vero ab Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi I. & a Gregorio X. in Concilio Lugdunensi II. Ceterum monitio competens, cujus fit mentio in Cap. XLVIII. *De sententia excommunicationis*, & alibi, passim a Canonici Juris Consultis post Glossam ad dictum Cap. XLVIII. quod desumptum est ex laudato Concilio Lateranensi IV. Œcumenico, intelligitur trina monitio, quæ ubique recepta est; utque canonica sit, mandavit memoratus Gregorius X. in Concilio Lugdunensi II. constitutione sua relata in Cap. IX. *De sententia excommunicationis* in Sexto, *ut inter monitiones, quas statuunt Jura præmitti, Judices, sive monitionibus tribus utantur, sive una pro omnibus, observet aliquorum dierum competentia intervalla: nisi facti necessitas aliter ea suaserit moderanda*; ut quia scilicet partes sunt ad rixam, vel arma paratæ, nec curant monitiones Episcopi: interdum enim nec locus, nec tempus patitur plenius deliberare consilium; & quandoque res celeritatem desiderat, uti inquiunt Leges in Glossa citatæ.

VII. Concilium Tridentinum Sessione XXV. *De reformatione*, Cap. III. videns quod hac potestate excommunicandi non satis circumspecte Judices Ecclesiastici uterentur, sed sine ulla prævia monitione ad excommunicationem levi ex causa non raro prosilirent, districte voluit, ut Ecclesiasticus Judex ad excommunicationem non procedat, *nisi delicti qualitas, præcedente bina saltem monitione, etiam per edictum, id postulet*. Quin & in formula excommunicationis, quæ extat in hodierno Romano Pontificali, quod ab Episcopis servandum Summi Pontifices Clemens VIII. atque Urbanus VIII. Constitutionibus suis jusserunt, relatis nostro I. Tomo hujus Operis in Prolegomenis, Cap. III. Episcopus ubi aliquem excommunicat, ita protestatur: *Cum ego N. talem primo, secundo, tertio, & quarto, ad malitiam convincendam legitime monuerim &c.* ut in nostro hoc §. legere est.

VIII. Tandem quæ hactenus dicta sunt de præmittenda, antequam excommunicatio feratur, competenti monitione, locum non habent, si excommunicatio lata sit a Jure, aut etiam ab homine ipso facto incurrenda; non enim tunc alia monitione opus est, cum Lex, vel Sententia monitionum vim habeat, & contumax censendus sit, qui sciens volens, contra Legem, vel Sententiam agit. Atque hæc est communis Doctorum opinio, & praxis Apostolicæ Sedis, cujus est interpretari Canones pro summa sua in universa Ecclesia auctoritate; tametsi alia forte fuerit vetus Ecclesiæ disciplina, ut nimirum trina ipsa monitio in omni excommunicatione, sive latæ sententiæ, sive ferendæ requireretur.

§. III.

Circa absolutionem verò ab hac majori excommunicatione, sive a Canone, sive ab Homine prolatam tria sunt specialiter attendenda. Primum est, ut excommunicatus juret ante omnia parere mandatis Ecclesiæ, & ipsius absolventis super eo propter quod excommunicationis vinculo est ligatus; & si propter manifestam offensam excommunicatus sit, quod ante omnia satisfaciat competenter.

COMMENTARIUS.

I. Cautum est quidem ex sacris Canonibus, ut qui ab excommunicatione sive a Canone, sive ab Homine lata absolutionem petit, primum juret parere mandatis Ecclesiæ. Sic enim in Cap. *Ex tenore* X. *De sententia excommunicationis*, Alexander Papa III. Archiepiscopo Genuensi rescribit, qui ipsum rogabat, pro absolutione cujusdam Canonici, qui in nescio quem Subdiaconum manus violentas injecerat: *Mandamus itaque, quatenus recepto ab eo juramento*,

mento, quod tuo debeat mandato parere, ipsum vice nostra, a sententia qua tenetur, absolvas; sibique in virtute juramenti praecipias, ne de cetero in Clericum, Monachum, vel alicujus Religionis conversum manus injiciat violentas. Ubi nota, praemittendum juramentum de parendo mandatis Ecclesiae, vel ipsius Episcopi absolventis, quando crimen propter quod lata fuit in aliquem excommunicatio, horrendum, & grave esset; uti passim docent Canonici Juris Consulti in laudato Capite, *Ex tenore*.

II. An de substantia absolutionis, ut ajunt, sit hujusmodi juramentum, tametsi affirmet Hostiensis, contrarium tamen est verum, ut nimirum teneat absolutio, si illud omittatur. Testatur id quidem Silvester in Summa, verbo *Absolutio*, Titulo III. Num. III. ubi etiam varios Doctores citat, praesertim vero Textum in Capite *Cum desideres* xv. *De sententia excommunicationis*, ubi expresse ait Summus Pontifex, cautionem juratoriam, quam hodie qui *excommunicati sunt, praestant, potius ad cautelam ex consuetudine Ecclesiae, quam rigore Canonum esse introductam*. Idem addiscimus ex aliis Epistolis Pontificum, quas inutile foret hoc loco describere; ex quibus etiam docemur, quod licet ipsum juramentum ad substantiam absolutionis minime requiratur, temere autem non debet omitti, etiamsi mulieres excommunicatae absolutionem peterent; nam illae quoque indubitanter jurare deberent, uti docet laudatus Silvester, qui etiam, quantum ad pueros attinet, relinquendum esse juramentum arbitrio Episcopi ait.

III. Rursus qui propter manifestam offensam excommunicatus est, quod ante absolutionem parti laesae satisfacere debeat competenter, praeter hanc nostram Rubricam in hoc §. III. descriptam, cautum est ex Cap. *Porro*, VIII. & Cap. *Parochianos* IX. *De sententia excommunicationis*. Ubi nota, praestandam quidem ab excommunicato, qui absolutionem petit, pro notoria, & manifesta offensa competentem satisfactionem juxta proprias facultates; pro contumacia vero, & offensa dubia sufficere juratoriam cautionem, tradunt Doctores in Cap. *Ex parte* XXIII. *De verborum significatione*. Quod intelligitur, ubi nullae petuntur expensae; nam ubi ipsae petuntur, vel satisfactio damni, absolvi excommunicatus non debet, nisi prius satisfaciat, si potest; quod si non potest, absolvi sub cautione idonea debet, idest pignoratitia, vel fidejussoria de satisfaciendo, si venerit ad pinguiorem fortunam, ut in Cap. *Odoardus* III. *De solutionibus*, & in dicto Cap. *Ex parte*. Ceterum si ipsam cautionem pignoratitiam, vel idoneam praestare nequeat, praestabit saltem juratoriam. Quod autem quidam docent, talem excommunicatum ad petitionem adversarii, cedere bonis suis teneri, id verum intelligam in foro solum contentioso, in foro enim poenitentiae sufficit, si restituat eo modo quo potest.

§. IV.

Secundum est, ut reconcilietur, quod fieri debet hoc modo. Excommunicatus namque, ubi sic fieri solitum est, exutus usque ad camisiam ante fores Ecclesiae, coram Pontifice ipsum absolvere volente, qui indutus Amictum, Stolam, Pluviale violaceum, & Mitram simplicem, sedet super Faldistorium ante principalem portam Ecclesiae sibi paratum, genuflexus detecto capite humiliter absolutionem petit. Pontifex vero primum accipit ab eo juramentum de parendo mandatis Ecclesiae; deinde accepta in dextera manu virga, dicit Psalmum L. *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam*. Totus dicitur cum *Gloria Patri*, & *Sicut erat*. Deinde subsequenter Psalmus LXVI. *Deus misereatur nostri, & benedicat nobis*, cum *Gloria Patri*, & *Sicut erat*. Et in quolibet versu Pontifex cum virga leviter inter spatulas verberat absolvendum.

COMMENTARIUS.

I. Quod reconciliationem excommunicatorum spectat, ritus jam olim fuit, ut ii non modo prostrati, sed etiam nudis pedibus absolutionem peterent. Inter alia ejus rei exempla, celeberrimum est, quod de Henrico IV. Imperatore a Gregorio Papa VII. excommunicato, narrat ipse in quadam Epistola in Chronico Hugonis Flaviniacensis relata, his verbis: *Tandem per semetipsum nihil hostile, aut temerarium ostentans, ad oppidum Canusii, in quo morati sumus, advenit; ibique per triduum ante portam castri, deposito omni regio cultu, miserabiliter, utpote discalceatus, & laneis vestibus indutus persistens, non prius cum multo fletu, Apostolicae miserationis auxilium, & consolationem implorare destitit, quam omnes, qui aderant, & ad quos rumor ille pervenit, ad tantam pietatem, & compassionis misericordiam movit &c.*

II. Fit & in variis Libris Pontificalibus ejus quidem ritus mentio in hoc nostro §. descripti. Ex ms. Pontificali Sagiensi, ubi agitur de forma absolutionis ab excommunicatione secundum Raimundum, & Hostiensem, cui consonat ms. Vaticanum Gulielmi Durandi Pontificale, cautum est, ut *Excommunicatus spoliatus ponat se ante januas Ecclesiae prostratus, vel flexis genibus coram illo, qui ipsum absolvere debet, qui tenebit virgas in manibus, & dicendo*, Miserere mei Deus, *verberabit eum, percutiendo scilicet in quolibet versu, vel magis, vel minus, levius, vel acrius, secun-*

secundum quod causa contumaciæ major, vel minor requirit. Et post Psalmum dicet, Gloria Patri &c. Codex ms. Missalis Ebroicensis mandat, ut *absolutio excommunicatorum fiat cum debita solemnitate, quæ talis est. Absolvendus debet esse ante januas Ecclesiæ flexis genibus, & Sacerdos debet dicere istum Psalmum*, Miserere mei Deus, *usque in finem*. Ex laudato Vaticano Durandi Pontificali unus ex memoratis Psalmis in nostra Rubrica notatis dicendus præscribitur, sic enim de absolvente Episcopo inquit: *Tenens in manibus corrigeam, vel virgam, dicit Psalmum*, Miserere, *vel*, Deus misereatur nostri, *cum* Gloria &c.

III. Si Gratiano fides, in Can. CV. Causa XI. Quæstione III. & Burchardo Wormaciensi Episcopo Lib. XI. *Decreti*, Cap. VIII. ex Concilio Arausicano hæc fuit reconciliationis excommunicatorum solemnitas: *Cum aliquis excommunicatus, vel anathematizatus pœnitentia ductus veniam postulat, & emendationem promittit, Episcopus, qui eum excommunicavit, ante januas Ecclesiæ venire debet, & duodecim Presbyteri cum eo, qui eum hinc inde circumstare debeat. Ubi etiam adesse debent illi, quibus injuria, vel damnum illatum est. Et ibi secundum Leges divinas oportet damnum commissum emendari; aut, si jam emendatum est, eorum testimonio comprobari. Deinde interroget Episcopus, si pœnitentiam juxta quod Canones præcipiunt, pro perpetratis sceleribus suscipere velit. Et si ille terræ prostratus veniam postulat, culpam confitetur, pœnitentiam implorat, de futuris cautelam spondet: tunc Episcopus septem Psalmos decantet cum istis precibus &c.* Hæc Burchardus, quæ etiam refert Gratianus in laudato Canone CV. tametsi nonnulla omittat.

IV. Ergo præter alios Ritus in reconciliatione non modo anathematizatorum, verum etiam in absolutione excommunicatorum usitatos, mos olim fuit, ut septem integri Psalmi pœnitentiales recitarentur, adessentque una cum Episcopo duodecim Presbyteri, qui eum hinc inde circumstarent. Quamvis autem nulla apud Burchardum, & Gratianum de ea cæremonia fiat mentio, ad quemlibet versum Psalmi, *Miserere mei Deus*, percutiendi excommunicatum absolvendum cum virgis, testatur tamen Silvester in Summa verbo *Absolutio*, Tit. III. Num. IV. absolutionem ipsam, de qua in præsenti loquimur, sic quidem peragi, *ut post satisfactionem, & juramentum, incipiat absolvens Psalmum*, Miserere, *& simul virgis, & flagello percutiens scapulas nudas absolvendi, nisi aliter suadeat pudor honestatis.*

V. Fuisse in usu hanc disciplinam in nostro hoc §. descriptam absolutionis jam ante annos quingentos, testatur quidem Scriptor antiquus circa medium seculum XIII. Henricus Cardinalis Hostiensis Archiepiscopus Ebrodunensis. Is enim Libro V. Summæ ad Titulum, *De sententia excommunicationis* §. III. Num. XIV. ita formam, & Ritum absolvendi excommunicatum describit: *Postquam is, qui juravit, & satisfecit, sicut debuit, absolvitur per illum, qui tulit sententiam, vel superiorem suum, vel alium auctoritate sua, & per Sacerdotem reconcilietur secundum ea, quæ notata sunt §. proximo, sub §.* Sed siquis absolvet Regulares; *Versiculo*, Sed numquid si Clericus. *Et honestum, & quasi consuetum, & tutum est, quod fiat hoc modo: Spoliabitur excommunicatus, & ponat se ante januam Ecclesiæ prostratus, vel flexis genibus coram illo, qui ipsum absolvere debet, qui tenebit virgas, vel corrigias in manibus, & dicendo*, Miserere mei Deus, *verberabit eum, percutiendo semel in quolibet versu, vel majus, vel minus; levius, vel acrius, secundum quod causa contumaciæ major, vel minor requirit; & post Psalmum dicit*, Kyrie eleison, Christe eleison, &c.

VI. Seculo itaque XIII. consuetum erat, ut absolvendi ab excommunicatione, flexis genibus, vel prostrati ante januam Ecclesiæ ab Episcopo, vel ab alio, qui eos absolvebant, ad quemlibet versiculum Psalmi, *Miserere mei Deus*, virgis, vel corrigeis percuterentur: ejusque ritus meminit etiam Azo, qui floruit seculo XI. qui etiam, teste Hostiensi Lib. I. Summæ, ad Titulum, *De servis non ordinandis*, §. *Qualiter servus fiat liber*, ritum ipsum diverberandi absolvendos suam trahere originem ait ex quadam manumissione servorum, quæ uti habetur Lib. I. *Institutionum Juris Civilis*, Titulo V. *De Libertinis*, fiebat *vindicta*, quæ quidem virgula erat Prætoria, qua tangebatur caput Servi, qui manumittebatur; sic dicta vel a vindicando, quod vindicaretur mancipium in naturalem libertatem, vel a Vindicio quodam, qui cum servus Vitelliorum esset, juvenum quorundam Romanorum conjurationem de opprimendis Consulibus judicio suo patefecit, & in ejus honorem cautum fuit, ut quicumque manumitterentur apud Magistratum, vindicta manumissi dicerentur. Vide Livium Lib. II. Plutarchum in Vita Publicolæ, & eruditos omnes Interpretes ad laudatum Institutionum Juris Civilis locum. Porro laudatus Hostiensis loco citato postquam ait ex Boetio vindictam esse virgam Prætoris, quia manumittendus ter percutiebatur a Prætore dicente, *Ajo te liberum*; tum statim subjicit: *Secundum Azonem ex hac forte processit forma absolutionis Canonicæ, quæ cum virgis fit, & verbis aliis consuetis.*

VII. Quamquam vero multis ab hinc seculis Sacerdos absolvens ab excommunicatione, non caput, sed scapulas nudas virgis, vel corrigeis percutiat, mos tamen olim fuit, ut non scapulæ, sed pœnitentium capita in sua ipsorum reconciliatione virgis verberarentur. Tradit id quidem Optatus Milevitanus Lib. I. adversus Parmenianum, sic dicens: *Purpurius Donatista, cum a Cæciliano Carthaginensi Episcopo invitaretur, at ana cum suis Donatistis iterum Cæcilianum ipsum Episcopum ordinarent, si male antea ordinatus videretur, dixit Purpurius: Exeat hinc Cæcilianus, quasi imponatur illi manus in Episcopatu, & quassetur illi caput de pœnitentia.* Allusio est ex multiplici manuum impositione, alia enim in Episcopi ordinatione usitata, alia in reconciliandis pœnitentibus, & ambæ caput respiciebant: erant & aliæ alterius generis manuum impositiones, quæ non sunt hujus loci. Volebat igitur Donatista Cæcilianus manuum impositionem accipere, velut ac si Episcopus ordinaretur, quod tamen non probabat, sed potius more ejus, qui pœnitentiam publice ageret, cujus caput in reconciliatione verberabatur. Atque hinc est, quod in veteribus Conciliis locutio illa frequenter occurrit: *Rei capita pœnitentiæ subdant.* Vide Concilium Gerundense anni DXVII. Can. IX. ubi mentio fit ejus loquendi modi, quem scite explicat Vir Clarissimus Joannes Filesacus in suo eruditissimo Libro, *De sacra Episcoporum auctoritate*, Cap. XV. §. VII. pag. 364. & sequenti.

§. V.

§. V.

Finitis Psalmis, deposita Mitra surgit Pontifex, & dicit: *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Pater noster*; reliqua secreto; deinde dicit: ℣. *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Salvum fac servum tuum*, vel *ancillam tuam, Domine*. ℟. *Deus meus sperantem in te*. ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo*, vel *in ea*. ℟. *Et filius iniquitatis non nocebit ei*. ℣. *Esto ei, Domine, turris fortitudinis*. ℟. *A facie inimici*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*.

Deus cui proprium est misereri semper, & parcere, suscipe deprecationem nostram, ut hunc famulum tuum, vel *famulam tuam, quem*, vel *quam excommunicationis catena constringit, miseratio tuæ pietatis clementer absolvat. Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*. *Oremus*.

Præsta quæsumus Domine huic famulo tuo, vel *huic famulæ tuæ, dignum pœnitentiæ fructum, ut Ecclesiæ tuæ sanctæ, a cujus integritate deviaverat peccando, admissorum veniam consequendo, reddatur innoxius*, vel *innoxia. Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*.

§. VI.

Deinde sedet Pontifex, & accepta Mitra, dicit: *Auctoritate Dei omnipotentis, & Beatorum Apostolorum, Petri, & Pauli, atque Ecclesiæ suæ sanctæ, & ea qua fungor, absolvo te a vinculo talis excommunicationis, qua ex tali causa ligatus*, vel *ligata eras. In nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti*. ℟. *Amen*.

§. VII.

Deinde surgit Pontifex cum Mitra, & apprehendens absolutum per dexteram manum, introducit eum in Ecclesiam, dicens: *Reduco te in gremium sanctæ matris Ecclesiæ, & ad consortium, & communionem totius Christianitatis, a quibus fueras per excommunicationis sententiam eliminatus, & restituo te participationi Ecclesiasticorum Sacramentorum. In nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti*. ℟. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. Extant hæ preces, orationes, forma absolutionis, & ritus apprehendendi absolutum per dexteram manum, eumque introducendi in Ecclesiam sub præscripta ad §. VII. verborum formula, in ms. Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, & in aliis nonnullis. Ex ms. Pontificali Sagiensi, Episcopi arbitrio relinquitur, primam, vel alteram orationem recitare. Absolutionis autem forma hæc est: *Auctoritate Dei, & beatorum Apostolorum, Petri, & Pauli, & nostra absolvimus te a tali sententia, & restituimus te communioni Ecclesiæ, & Ecclesiasticis Sacramentis*. Ubi nota, binas formulas, ac ritus in nostro §. VI. & VII. descriptos, in hac Sagiensis Pontificalis formula contineri. Ex ms. Missali Ebroicensi, tota absolutionis ab excommunicatione solemnitas in recitatione Psalmi, *Miserere mei Deus*, & quarundam precum, ac oratione, *Præsta quæsumus, &c.* peragitur. Quod tandem *Episcopus, apprehensa manu ejus dextera, eum in Ecclesiam introducat, & ei communionem, & societatem Christianam reddat*, ritus profecto est antiquissimus, Lib. XI. *Decreti*, Cap. VIII. a Burchardo Wormaciensi Episcopo descriptus, quem nos infra in solemni ab anathemate absolutione, una cum variis orationibus, ac aliis scitu dignis opportunius referemus.

II. De memoratis precibus, atque orationibus in absolutione ab excommunicatione usitatis facit mentionem Henricus Cardinalis Hostiensis Archiepiscopus Ebrodunensis Lib. V. Summæ, ad Titulum, *De sententia excommunicationis*, §. III. ubi postquam explicuit ritum diverberandi absolvendos prostratos, vel genuflexos ante januam Ecclesiæ cum virgis, vel corrigeis, quandiu Psalmus, *Miserere mei Deus*, dicitur, ita statim subjungit: *Post Psalmum dicit*, Gloria Patri &c. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster.

noster. Et ne nos inducas &c. Salvum fac servum tuum, *vel* ancillam tuam; *vel* servos, *vel* ancillas, *si plures sunt*. Esto ei, *vel* eis Domine turris fortitudinis. Domine exaudi orationem meam. Oremus. Deus cui proprium est &c.

III. Præter hanc orationem, quæ prima est in nostro §. *v*. nullam aliam refert laudatus Auctor; immediate enim illam subjungit formulam in §. vi. recitatam, sed verbis hisce conceptam: *Auctoritate Dei omnipotentis, & beatorum Apostolorum, Petri, & Pauli, & Ecclesiæ sanctæ suæ, absolvimus te a tali sententia, & restituimus te communioni, & participationi Ecclesiæ, & omnium fidelium, & Ecclesiasticis Sacramentis*. Ubi nota, ex duabus formulis supra in §. vi. & vii. descriptis effectam esse absolutionem, & restitutionem ab Hostiensi relatam. Adest & in aliis Pontificalibus libris sua variatio.

§. VIII.

Tertium est, quod absoluto fieri debent justa, & rationabilia præcepta. Circa quod considerandum est, utrum ipse fuerit ligatus a Canone, vel ab Homine. Si a Canone, satisfacto ei quem læsit, injungendum est sibi, ne ulterius contra illum Canonem faciat. Quandoque tamen cogendus est de jure sufficienter super hoc cavere.

COMMENTARIUS.

I. Excommunicatio alia est a Canone, sive a Jure, alia ab Homine. A jure infertur, cum quis ipso facto absque Judicis ministerio excommunicationi subditur; quæ iccirco latæ sententiæ excommunicatio nominatur. Ab Homine infertur, cum Prælatus, vel alius Judex Ecclesiasticus inobedientem, sive contumacem sententia sua excommunicat, servata tamen forma Concilii Lateranensis iv. in Cap. *Sacro* xlviii. *De sententia excommunicationis*: ut scilicet non prius sententiam ferat, quam præmissis tribus monitionibus, vel una pro omnibus cum justo dierum intervallo, nisi forte necessitas facti aliud suaderet. Dici etiam potest, eam esse excommunicationem a Jure, quæ fertur a Legislatore cum intentione condendi legem, seu statutum generale perpetuum, pœna censuræ Ecclesiasticæ, illius transgressoribus indicta: ab homine vero illam dici, quæ infertur ab homine jurisdictionem Ecclesiasticam habente, non intentione condendi statutum, aut legem perpetuam, sed temporale, ac transitorium præceptum dandi in singulari actione, decreta contra inobedientes, & contumaces pœna excommunicationis.

II. His notatis, mandat §. noster, ut absoluto ab excommunicatione fieri debeant justa, & rationabilia præcepta, ut nimirum, si excommunicatio a Jure, sive a Canone fit, injungatur ipsi, ut satisfacto ei quem læsit, ulterius contra Canonem illum nihil faciat. Hinc percussori Clerici injungendum est, ut nunquam de cetero percutiat Clericum; incendiario, ut nunquam incendat, & similia, excepto in casu licito, & a jure permisso, uti addiscimus ab Alexandro III. in Cap. *Ex tenore* x. *De sententia excommunicationis*, ubi præscribens Archiepiscopo Genuensi formam absolutionis illi præstandæ, qui violentas in Clericorum manus injecerat, ita inquit: *Mandamus itaque, quatenus recepto ab eo juramento, quod tuo debeat mandato parere, ipsum vice nostra a sententia, qua tenetur, absolvas; sibique in virtute juramenti præcipias, ne de cætero in Clericum, Monachum, vel alicujus Religionis conversum manus injiciat violentas, nisi se defendendo, aut de mandato suorum fecerit Prælatorum, vel nisi super eum prælationis ministerium, aut magisterium habeat, aut cum ipso in eadem Ecclesia socius esse noscatur*. Ut hæc verba intelligantur, scite explicant Doctores in Commentario ad laudatum Caput, *Ex tenore*; & ad Caput i. Tit. citato.

III. Quod autem aliquando absolutus ab excommunicatione cogendus sit de jure sufficienter super hoc cavere, quod scilicet de cetero commissum crimen perpetrare non præsumat, jam nos superius explicuimus, & videri potest Decretalis Honorii III. Epistola ad Episcopum Senensem in Cap. *Gravem* liii. *De sententia excommunicationis*. Sane huic nostro §. non modo varii Canones, sed etiam varii mss. Libri Pontificales concinunt, inter quos Vaticanus Codex Gulielmi Durandi.

§. IX.

Si vero excommunicatus auctoritate Apostolica habeat temporale impedimentum, quo minus ad Sedem Apostolicam accedere possit, & propterea ab Ordinario absolvatur; tunc injungendum est absoluto, ut statim impedimento cessante, debeat se summo Pontifici præsentari, vel ejus Legato, mandatum illius super hoc impleturus; quod tamen in pueris, & mulieribus, & similibus non servatur, quia sicut perpetuum habent impedimentum, perpetuo excusantur.

COMMENTARIUS.

I. Nihil frequentius in Titulo Codicis Decretalis, *De sententia excommunicationis*, quam ut excommunicati auctoritate Apostolica, sive illa excommunicatione innodati, quam incurrunt, qui violentas in Clericum manus injiciunt, absolvi debeant a Papa, sive ab ejus

ejus Legato. Certe in Cap. *Ea noſcitur* XIII. Tit. citato, excipiuntur ab eo onere adeundi Apoſtolicam Sedem *mulieres, ſenes, & valetudinarii, ſeu membrorum deſtitutionibus impediti*, qui licet ad Sedem Apoſtolicam non veniant, poſſunt quidem ab Epiſcopis fidelium communioni reſtitui, modo ſatisfactum juxta facultates his fuerit, quibus per eos conſtiterit injurias irrogatas. Statuit hæc quidem, ut alias Decretales Pontificum Epiſtolas omittam, in eo Capite Clemens III. qui etiam poſtquam dixit, alios ſive pauperes, ſive divites, Sedi Apoſtolicæ, vel Legato ejus, ut beneficium abſolutionis obtineant, neceſſe eſſe ſe præſentare, ita de infirmis ſubjungit: *Si vero infirmitatis tempore timore mortis, beneficium fuerit abſolutionis indultum, juramento præſtito injungatur eiſdem, ut poſtquam ſanitati fuerint reſtituti, ad Romanam Eccleſiam, vel ejus Legatum accedant, mandatum Apoſtolicum ſuper talibus recepturi.*

II. Præter mulieres, ſenes, infirmos, excipiuntur etiam & pueri, Cap. I. citato Titulo, itemque ii, qui ſui juris non ſunt, ac præterea delicati, qui laborem veniendi Romam nequeunt ſuſtinere, Cap. VI. ibidem. Quibus adde homines illos, qui habent capitales inimicitias, vel alias juſtas excuſationes, ob quas ab itinere rationabiliter excuſantur: iis enim, quod ſine periculo, Apoſtolico ſe nequeant conſpectui præſentare, licet Diœceſano Epiſcopo, recepto juramento ſecundum morem Eccleſiæ, abſolutionis gratiam impertire; eiſdem tamen ſub juramenti debito, etiam injuncto, ut quam citius opportunitatem habuerint, Romanum Pontificem adeant, mandatum Apoſtolicum ſuſcepturi, uti videre eſt in Cap. *De cetera* XI. & in Cap. *Cum illorum* XXXII. *De ſententia excommunicationis*, ubi etiam notant Doctores, quod tametſi incidentes in excommunicationem pro violenta manuum injectione in Clericos, a ſolo Papa abſolutionem conſequi poſſunt, excipiuntur tamen multi caſus, quos Silveſter in Summa verbo, *Abſolutio*, Tit. IV. Num. III. & alii paſſim Theologi, & Canonici Juris Conſulti recenſent.

§. X.

Si vero aliquis ligatus eſt ab homine, & tunc aut offenſa ejus eſt manifeſta; tunc ſatisfacere debet, priuſquam abſolvatur: aut eſt dubia, & tunc ſi poſt abſolutionem apparuerit, iſtum injuſte fuiſſe ligatum, nihil omnino præcipiendum eſt ei. Si vero apparuerit, ipſum juſte fuiſſe ligatum, præcipiendum eſt ei, quod ſatisfaciat competenter.

COMMENTARIUS.

I. QUæ ſit excommunicatio, quæ ab homine infertur, dictum ſuperius eſt. Quod is qui a tali communicatione eſt innodatus ob manifeſtam, & notoriam culpam, ante abſolutionem, læſæ parti ſatiſfacere teneatur, docent non modo Libri Pontificales, ſed & ſacri Canones, & Canonici Juris Conſulti. De aliis quæ in hoc §. continentur, jam diximus in aliis ad hunc Titulum Commentariis. Unum hic addiderim, quod quamvis valida ſit abſolutio data, non præmiſſa ſatisfactione, quando quis ſcilicet juſte excommunicatione ligatus eſt, peccat tamen moraliter abſolvens, & tenetur ipſe parti damnum inde ſequutum reſtituere; nam ex officio, & juſtitia, ut ajunt Doctores, bono partis conſulere tenetur, niſi de illius conſenſu abſolutionem conferat. At vero ſi aliquis abſolutus eſt, præſtita cautione de ſatisfaciendo, ſi poſtea non ſatisfaciat, quando poteſt, non manet quidem excommunicatus, niſi poſtea excommunicetur, ut colligitur ex Cap. *Ad reprimendum* VIII. *De officio Judicis ordinarii*. Ratio ejus rei illa eſt, quia abſolutio impenſa non fuit ſub conditione, ſed abſoluta, licet tamquam modus, ut ajunt, adjecta fuerit abſolutioni ſatiſfaciendi obligatio. Sed de his, & aliis ſcitu dignis, ac praxim ſpectantibus videri paſſim Auctores poſſunt, quos Caſuiſtas nuncupant.

§. XI.

Quando vero anathema, ideſt ſolemnis excommunicatio, pro gravioribus culpis fieri debet. Pontifex paratus Amictu, Stola, Pluviali violaceo, & Mitra ſimplici, aſſiſtentibus ſibi duodecim Presbyteris Superpelliceis indutis, & tam ipſo, quam Presbyteris candelas ardentes in manibus tenentibus, ſedet ſuper Faldiſtorium, ante Altare majus, aut alio loco publico, ubi magis ſibi placebit, & ibi pronunciat, & profert anathema hoc modo: *Quia N. diabolo ſuadente, Chriſtianam promiſſionem, quam in Baptiſmo profeſſus eſt, per apoſtaſiam poſtponens, Eccleſiam Dei devaſtare, Eccleſiaſtica bona diripere, ac pauperes Chriſti violenter opprimere non veretur; iccirco ſolliciti, ne per negligentiam paſtoralem pereat, pro quo in tremendo judicio ante Principum Paſtorum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum rationem reddere compellamur, juxta quod Dominus ipſe terribiliter comminatur, dicens:* Si non

annun-

annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram. *Monuimus eum Canonice primo, secundo, tertio, & etiam quarto ad ejus malitiam convincendam, ipsum ad emendationem, satisfactionem, & pœnitentiam invitantes, & paterno affectu corripientes. Ipse vero, pro dolor! monita salutaria spernens, Ecclesiæ Dei, quam læsit, superbiæ spiritu inflatus, satisfacere dedignatur. Sane præceptis Dominicis, atque Apostolicis informamur, quid de hujusmodi prævaricatoribus agere nos oporteat. Ait enim Dominus*: Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & projice abs te. *Et Apostolus inquit*: Auferte malum ex vobis. *Et iterum*: Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere. *Et Joannes præ ceteris dilectus Christi discipulus talem nefarium hominem salutare probibet, dicens*: Nolite recipere eum in domum, nec AVE ei dixeritis. Qui enim dicit illi AVE, communicat operibus ejus malignis. *Dominica itaque, atque Apostolica præcepta adimplentes, membrum putridum, & insanabile, quod medicinam non recipit, ferro excommunicationis ab Ecclesiæ corpore abscindimus, ne tam pestifero morbo reliqua corporis membra veluti veneno inficiantur. Igitur, quia monita nostra, crebrasque exbortationes contempsit, quia tertio secundum Dominicum præceptum vocatus, ad emendationem, & pœnitentiam venire despexit, quia culpam suam nec cogitavit, nec confessus est, nec missa legatione excusationem aliquam prætendit, nec veniam postulavit, sed diabolo cor ejus indurante, in incepta malitia perseverat, juxta quod Apostolus dicit*: Secundum duritiam suam, & cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ. *Idcirco eum cum universis complicibus fautoribusque suis, judicio Dei omnipotentis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & Beati Petri Principis Apostolorum; & omnium Sanctorum, necnon & mediocritatis nostræ auctoritate, & potestate ligandi, & solvendi in cælo, & in terra nobis divinitus collata, a pretiosi corporis, & sanguinis Domini perceptione, & a societate omnium Christianorum separamus, & a liminibus sanctæ Matris Ecclesiæ in cælo, & in terra excludimus, & excommunicatum, & anathematizatum esse decernimus, & damnatum cum diabolo, & angelis ejus, & omnibus reprobis in ignem æternum judicamus; donec a diaboli laqueis resipiscat, & ad emendationem, & pœnitentiam redeat, & Ecclesiæ Dei, quam læsit, satisfaciat; tradentes eum satanæ in interitum carnis, ut spiritus ejus salvus fiat in die judicii*. Et omnes respondent: *Fiat. Fiat. Fiat*. Quo facto, tam Pontifex, quam Sacerdotes debent projicere in terram candelas ardentes, quas in manibus tenebant.

COMMENTARIUS.

I. SI oculos ad veterem Ecclesiæ disciplinam conjiciamus, nullam profecto specialem formam, aut certos ritus præscriptos, quibus excommunicatio in homines facinorosos intentaretur, inveniemus. In hoc unum intenti erant Ecclesiarum Pastores, ut accurate causam excommunicationis discuterent suo adhibito Clero. Verum cum labentibus seculis excommunicationes ob levissimas etiam causas multiplicarentur, adeout frequenter contemnerentur; ut major excommunicationis auctoritas conciliaretur, terrorque populo incuteretur, *cœperunt*, ait post Christianum Lupum, Zegerus Vanespen, Parte III. Juris Ecclesiastici, Tit. XI. Cap. VIII. *circa seculum nonum, aut decimum certæ formulæ, & ritus introduci, qui sensim majus incrementum acceperunt*. Sed labuntur laudati Auctores ceteroqui eruditi, nam, uti inferius ostendemus, constat ex sacris Canonibus, longe ante seculum IX. fuisse in usu ritum in hac nostra Rubrica præscriptum.

II. Ergo ubi anathema, idest solemnis excommunicatio pro gravioribus culpis ferri debet, cautum est quidem ex sacris Canonibus, & variis Pontificalibus Libris, ut Episcopo excommunicationem ferenti duodecim Presbyteri assistant, candelas ardentes in manibus tenentes. Qui ritus vestigium esse videtur veteris Ecclesiæ disciplinæ, quæ causas volebat ab Episcopo, assistente illi Clero suo, discuti, & terminari: erat autem hæc Cleri, seu

seu Presbyterorum assistentia non mere cæremonialis, uti est hodie; sed judicialis, nam & ipse Clerus in examine, ac discussione causæ Episcopo assistebat, unumque cum ipso Episcopo Senatum constituebat.

III. Ritus candelas ardentes in manibus tenendi, easque pronunciato anathemate in terram projiciendi, quemadmodum in hoc nostro §. edicitur, ritus est solius Latinæ Ecclesiæ, a Græcis nunquam usitatus, ut testatur memoratus Lupus Tomo VI. Operum editionis Venetæ in Scholio ad Canonem XIII. Concilii Quintilinoburgensis, in quo *sententia anathematis cum ardentibus candelis propulgata est in Guibertum &c.* Celebratum est hoc Concilium Gregorio Papa VII. Pontifice Maximo, anno MLXXXV. Tum addit idem Lupus, se ignorare vetustiorem ejus ritus memoriam, quam a Lemovicensi Synodo celebrata anno Christi MXXXI. ubi Synodi ipsius Patres excommunicant quosdam alienarum rerum raptores sub hac formula: *Sicut hæ lucernæ extinguuntur in oculis vestris, ita gaudium eorum extinguatur in conspectu sanctorum Angelorum, nisi ante mortem ad satisfactionem venerint.*

IV. Longe ante memoratam Lemovicensem Synodum fuisse in usu hanc cæremoniam, perspicue evincitur ex testimonio Regionis Abbatis Prumiensis, qui, ut testatur Bellarminus in Libro, *De scriptoribus Ecclesiasticis*, floruit circa initium seculi X. adeoque centum & supra annos ante prædictam Synodum. Hic autem Lib. II. *De disciplinis Ecclesiasticis*, Cap. CCXII. refert formulam excommunicationis cum hac clausula: *Sicut hæ lucernæ extinguuntur in oculis vestris, ita gaudium eorum extinguatur in conspectu sanctorum Angelorum, nisi ante mortem ad satisfactionem venerint.* Ubi nota, referri quidem hanc formulam a Regione, tamquam suo tempore usitatam, non vero tunc primum adinventam. Quamobrem dici potest, longe etiam ante Regionem, cæremoniam ipsam extinguendi candelas in excommunicatione facinorosorum hominum, ad majorem ipsis incutiendum terrorem, fuisse institutum.

V. Fateor equidem, me etiam ignorare, quo primum tempore descripti in hoc nostro §. intorquendi anathematis Ritus introducti sint. Illud sane pro certo haberi debet, jam seculo Christi VIII. in usu ipsos fuisse, constatque ex Canone *Non debent*, XI. Quæstione III. desumpto ex Epistola Zachariæ Papæ ad S. Bonifacium, ubi sic præcipitur intorquendam solemnem excommunicationem: *Debent duodecim Sacerdotes Episcopo circumstare, & lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis, vel excommunicationis projicere debent in terram, & conculcare pedibus. Deinde Epistola per Parochias mittatur continens excommunicatorum nomina, & causam excommunicationis.* Ubi nota, hunc modum a Zacharia, qui fuit electus Romanus Pontifex anno DCCXLI. in laudata ad Bonifacium Epistola præscriptum, eundem esse, qui in hoc nostro §. edicitur, nisi quod omittitur conculcatio cerei in terram projecti. Apud Hebræos teste Novarino in Opere, cui Titulus, *Schediasmata sacroprophana*, Lib. VII. Num. XLIX. *Cum quis excommunicatur, cereus accensus nigro colore adhibetur, isque qui excommunicationem infligit, in sinu Librum legis tenet, ut reo timorem incutiat, quin tubæ sonitu ad horrorem.*

VI. Sed age explicemus singula solemnis excommunicationis adjuncta jure communi præscripta; sunt enim magnis fœta sacramentis ad incutiendum excommunicationis horrorem valde appositis, quæ quidem scitissime enarrat eruditus Raynandus in Libro, *De monitoriis Ecclesiasticis*, Parte II. Cap. VII. Episcopus, inquit, & duodecim Sacerdotes, Christum, & duodenarium numerum Apostolorum repræsentant; significaturque, eorum auctoritate, ac in ipsorum persona vibrari anathema. Sicut enim olim in Conciliis, uti alibi a nobis dictum est, sacer Euangeliorum Codex super honorificentissimo Throno ad id parato collocabatur, ut significaretur Christum adesse, & præesse Synodo; ita Episcopi, & duodecim Sacerdotum præsentia, Christi, & Apostolorum præsentiam denotat, in eorumque persona anathematis sententiam vibrari significat.

VII. Rursus lucernæ, idest cerei ardentes, (nam etiam Gedeon, & socii dicuntur Lib. Judicum Cap. VII. lucernas prætulisse cum lampades præferrent) cerei inquam in manibus Episcopi, & Sacerdotum significare primo possunt horrendam maledictionem, qua feriuntur, qui percelluntur anathemate. Sic enim in Vita S. Bernardi Lib. II. Capite VI. legimus, sanctum virum, cum execrari vellet impurissimum dæmonem incubum, a quo misera mulier turpissime annos jam multos infestabatur, jussisse, omnes adstantes, inter quos duo Episcopi erant, præferre manibus cereos accensos, quos mox cum Satanæ detestatione projicerent, & extinguerent, quasi in illum flammam dejicerent. Nam etiam Psalmo LVII. irrogatio pœnæ gravissimæ significatur verbis illis: *Supercecidit ignis, & non viderunt solem.* Similiter ergo superjectio hæc candelarum, ut recte memoratus Auctor concludit, potest ad intorsionem pœnæ divinitus homini devoto inferendæ pertinere. Id quod variis divinæ Scripturæ locis, ac Patrum testimoniis ostendit, quibus tam familiare est ignem pro atroci supplicio, & gravi maledictione usurpari, ut Achan quem lapidibus obrutum interiisse constat, ex Cap. VII. Josue, Versiculo XXV. igne, idest durissimo, & gravissimo supplicio, periisse legatur.

VIII. Eo itaque pertinere potest cerei ardentis projectio, ut significetur, quam atrox supplicium maneat excommunicatum, quasque in se advocet pœnas, & maledictiones, quæ in multis olim Ecclesiis anathemati adjungebantur, ut infra dicemus: atque ad hanc interpretationem reducitur projectionis, & extinctionis cerei, quod in memorata superius a Regione Abbate excommunicationis formula, dicitur, precari consuevisse Episcopos, ubi anathema solemne, & horrificum in aliquos intorquebant: *Sicut hæ lucernæ extinguuntur in oculis vestris, ita gaudium eorum extinguatur in conspectu sanctorum Angelorum &c.* Sane quod paulo superius dictum est, incubum dæmonem miseræ mulieri annos jam multos infestum, anathematizatum fuisse a S. Bernardo, & duobus Episcopis, & plebe universa, extinctis candelis, quas omnes adstantes gestabant manibus, & præmissa omnium adscriptione in charta anathematis, id ad imprecationem, & execrationem referri debet, dicique potest improprie anathema. Nam satanas non est capax Ecclesiasticæ communionis, qua per excommunicationem proprie dictam feriri possit: feritur autem dumtaxat execratione, & maledictione, adjunctis ad Deum precibus, ut ejus conatus impediat; ut recte notarunt

tarunt Sanchez Lib. II. *In Decalogum*, Cap. XII. Num. XXXII. & Suarez Tomo V. Parte III. Distinctione V. Sectione I. Num. II. qui id etiam ex eo illustrat, quod simili vocis laxitate hæreses dicuntur anathematizari, ut in professione Fidei a Pio IV. præscripta, & sexcenties in Conciliis; quod non est aliud, quam illas hæreses execrationi subjici. Nam qui Fidem profitetur, plerumque non is est qui possit excommunicatione percellere; ipsæque hæreses, cum non sint supposita rationalia, non possunt unquam excommunicatione proprie dicta feriri.

IX. Sed hisce obiter explicatis, potest præterea cerei projectio, quemadmodum docet laudatus Raynaudus, significare mysticam hominis interfectionem, per gratiæ, quæ interni hominis lumen, ac splendor est, exclusionem ab eo factam, in quem anathema intorquetur; non quod ipsum anathema excludat gratiam, sed quod eam supponat exclusam. Cereum significare hominem, ex usu prisco Latinorum, tradit late Raynaudus ipse, ubi agit de Christo per cereum expresso. Nihil autem vulgatius, quam ut cereus incensus Christianum hominem Catholicæ communionis participem, & fide viva collustratum repræsentare censeatur. Sic enim ad fidei vivæ contestationem, & professionem edendam eo facto, mox animam efflaturis, cereus ardens in manibus datur; eandemque ob causam, qui baptismum suscipit, ardentem cereum præfert manibus; de quibus omnibus plura videri apud eruditos Auctores possunt de ritibus Baptismi tractantes. Fidei ergo vivæ, & Ecclesiasticæ communionis extorrem significat candelarum in solemni anathemate projectio, & extinctio. Potest denique ritus ipse dejectionis, & extinctionis cereorum in terram, eo pertinere, ut insinuetur, sicut satanas, quem Scripturæ, ac Patres priusquam statu gratiæ excideret, specie luminis exprimunt, dejectus est deorsum magno impetu juxta illud Lucæ X. *Videbam satanam sicut fulgur de Cœlo cadentem*: ita eum qui anathemate feritur, de cælo Ecclesiasticæ communionis dejici, & deinceps partem suam habiturum cum satana, & angelis ejus, qui cum essent fecunda lumina, ut loquitur Nazianzenus, dejectione sua e cælo tenebrati sunt.

X. Conculcatio cerei dejecti facta pedibus anathematizantium, cujus ritus mentio fit in pervetusta Zachariæ Pontificis ad S. Bonifacium epistola, relata in Can. *Debent*. XI. Quæstione III. & in ms. Codice Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi, quemque alias omittit nostra hæc hodierni Romani Pontificalis Rubrica, designat protritionem, & conculcationem excommunicati per satanam cui deditur. Ita ex antiquis Juris Consultis, Jasone, Romano, Felino, Navarro, & aliis compluribus moderni Auctores non pauci docent. Significare etiam potest ea conculcatio, excommunicatum esse in eorum numero, qui sunt probro Ecclesiæ, ejusque leges effrænem audaciam conculcant, suntque velut Jebusæi in medio filiorum Israel. Jebusæum enim interpretantur *conculcantem*, ut ait Origenes Homilia XXI. in Josue; ubi etiam hæc subdit: *Videamus, qui sunt in Ecclesia conculcantes. Illi sine dubio, de quibus dicit Dominus in Evangelio*: Nolite mittere sanctum canibus, neque margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conversi elidant vos. *Iste est ergo Jebusæus conculcatio, qui indigni audiunt verbum Dei; & cum audierint, neque ut fideles, discedunt; neque permanent, ut fideles, sed percepta Mysteriorum notitia, fidei nostræ secretioribus scrutatis, conversi postmodum impugnant nos, & contradictionibus suis corda nostra dirumpunt, conculcantes verbi Dominici margaritas, & ornamenta fidei maculantes*. Usus porro fert pluribus ab hinc seculis usitatus, ut candelæ sic calcatæ ad nullum postea usum assumantur; ut significetur, excommunicatum esse sal infatuatum, qui ut legitur in Evangelio Matthæi Cap. V. *ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus*: ut habetur in Cap. *Non omnes*. II. Quæstione VII. & tradit Glossa Canonici juris ad laudatum Canonem, *Non debent*. XI. Quæstione III.

XI. Præter propositos, atque hucusque explicatus ritus, alii in Ecclesiis particularibus in anathematis vibratione usurpati sunt valde horrifici, quos recenset Alphonsus de Castro Libro II. *De justa hæreticorum punitione*, Cap. XX. & Henriquez Lib. XIII. Num. III. Unum hic libet adscribere, quem tradit Raynaudus in Diœcesi Gratianopolitana teneri. Parochus Sacro communi, ac publico rite absoluto, nigram Stolam super Sacerdotalem Casulam indutus, ad Ecclesiæ valvas progreditur, præeunte Cruce pullis velis adoperta. In viciniis quibusdam Ecclesiis ait ipsam Crucem per humum trahi. Sed hic est *detestabilis abusus horrendæ indevotionis*, ut dixit Gregorius X. in Concilio Lugdunensi, refertur que ejus constitutum in Cap. VI. *De officio Judicis Ordinarii*, in Sexto. Fuit sane saltem alicubi aliquando mos, ut afflictionis tempore sacræ Christi imagines, Cruces, ac Sanctorum Reliquiæ ad terram deponerentur. Sic enim teste Orderico Vitali Lib. VIII. *Historiæ*, ad annum MXC. cum Hoellus Cenomanensis Antistes ab Helia de Flechia comprehensus, & in carcerem conjectus esset, *Ecclesia dicti Pontificis suæ afflictioni condoluit, Dominique sanctas Imagines cum Crucibus, & sanctorum scrinia Reliquiarum ad terram deposuit, & portas Basilicarum spinis obturavit; a clangore signorum, celebrique cantu, solitisque solemniis ut vidua mœrens cessavit, lacrymisque vacavit*. Celebre ejus rei documentum legere est apud eruditum Martene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. IV. Ordine ii. ex ms. Rituali Codice S. Martini Turonensis, Cap. CLXXIX.

XII. Sed omisso hoc ritu, quem Raynaudus impietatem vocat, ab ignaris haud dubie, ut ipse inquit, Præsulibus usurpatum, eo revertamur unde oratio digressa est. Comitantur Parochum excommunicationem vibrantem Sacerdotes, ac Clerici Linteati, quanto fieri potest numero. Interim æra Campana inconditis, & lugubribus modis perstrepunt, ad tragœdiæ usque catastropham. Qui ritus præscribitur quoque a Joanne XXII. Pontifice Maximo in extravaganti Constitutione, quæ incipit: *Infidelis*, Tit. *De furtis*: ubi mandat, direptores cujusdam thesauri solemniter excommunicari. Progredientes vero ad Ecclesiæ valvas Sacerdotes, & Clerici decantant Responsorium illud: *Revelabunt cæli iniquitatem Judæ, & adversus eum non surget, & manifestum erit peccatum illius in die furoris Domini*. ℟. *Cum eis qui dixerunt Domine Deo: recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*. ℣. *In die traditionis non salvabitur, & ad diem ultionis adducetur*. ℟. *Cum his qui dixerunt Domino Deo: recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*. Ad Tempii limen cum ventum est, cantatur Antipho-

na: *Media vita in morte sumus, quem quærimus adjutorem, nisi te Domine, qui pro peccatis nostris juste irasceris. Sancte Deus, sancte fortis, Sancte, & misericors Salvator, amaræ morti ne tradas nos. Non projicias nos in tempore senectutis, cum defecerit virtus nostra, ne derelinquas nos.*

XIII. His subjicitur totus Psalmus CVIII. eoque finito, maledictio intorquetur in singula membra ejus, qui anathemate percellitur, projecta in terram ad uniuscujusque membri maledictionem ardente candela. Hæc autem sunt concepta maledictionis verba: *Maledictum sit ejus caput, crines, supercilia, oculi, nares, labia, dentes, brachia, manus, viscera, venter, pectus, tibiæ, pedes, & omnes ejus membra. A planta pedis usque ad verticem capitis non sit in eo Sanitas. Inferat Deus super eum, & bona ejus maledictionem æternam. Diabolus sit semper a dextris, & a sinistris ejus, donec dies ejus pauci fiant.* Interim comburuntur spinæ juxta illud Nahum, Cap. I. *Sicut spinæ se invicem complectantur, sic convivium eorum pariter potantium, consumetur velut stipula ariditate plena.* Tandem tres lapides magno connisu, & valido impetu jaciuntur in terram, Deum rogando, ut similiter percussum velit anathematizatum, ac olim Core, Datan, & Abiron percussit, sicque eodem quo ventum erat ordine, ab omnibus receditur.

XIV. Longe, ac magis horrificæ sunt variarum excommunicationum formulæ, quas affert memoratus Martene loco citato, Cap. IV. occurruntque passim id genus aliæ apud Scriptores Ecclesiasticæ Historiæ. Non est autem, quod admirationem moveant, cum etiam in sacris Bibliis, similes maledictiones usurpatas a Prophetis, vel a Deo mandatas legamus, ut notavit Campegius in Tractatu, *De excommunicatione*, sub finem, & Viguerius, *De Sacramento Ordinis*, Versiculo XV. Prophetæ namque divinitus moti sæpe æterna supplicia, & multo magis temporalia imprecantur impiis. Et quamvis S. Augustinus in Psalmum V. ad Versum XI. tales imprecationes a Prophetis in speciem fusas, censeat non diras, & imprecationes, sed pronunciationes esse malorum, quæ impiis adveni..nt: quamvis item S. Gregorius Nyssenus Oratione . in Orationem Dominicam, existimet, diras ill s Propheticas spectare tantum destructionem pec..ati, non damnum peccatoris: tamen nihil est necesse existimare, Prophetas semper in sensibus prædictis fudisse imprecationes; sed vere, sin minus semper, at saltem aliquando apprecati sunt impiis justum salarium impietatis, etiam æternum, supposita obduratione perpetua, & finali impœnitentia, quæ libera est peccatori. Posito enim, quod peccator illud æternæ maledictionis fundamentum velit ponere; dignum, ac justum est, ut ei rependatur moles æternarum calamitatum, estque rationi valde conforme, eam illi in pertinacia morienti imprecari, ut divinæ justitiæ satisfiat.

XV. Doctrina est nostri Angelici Doctoris Thomæ Aquinatis in Secunda Secundæ, Quæstione LXXVI. Articulo I. & aliorum complurium Scriptorum, qui celestem ejus doctrinam, & a Summis Pontificibus commendatam sequuntur. Ait enim ipse, maledictiones hujusmodi posse labe vacare, si vel intorqueantur sub ratione boni utilis. cum nempe optatur homini ægritudo, ut resipiscat; vel certe ferantur sub ratione boni justi, quia justa pœna homini desideratur: *Et sic Ecclesia*, inquit, *maledicit anathematizanda*. Indubitatum porro videtur, hujusmodi execrationes, & imprecationes præsertim Ecclesiasticas non abire cassas. Nam Deus sicut precantem Ecclesiam audit, ita etiam imprecantem. Ejus rei varia exempla affert eruditus Lupus Tomo VI. Operum ultimæ editionis Venetæ in septimum S. Gregorii VII. Romanum Concilium, Cap. inscripto: *Exponitur Sacerdotalis Maledictio*; ubi etiam docet, maledictionis Sacerdotalis speciem esse quidem excommunicationis, posse autem esse maledictionem sine excommunicatione.

XVI. Variaa maledictionum, sive imprecationum formulas cum expressione etiam verbi anathematis adhibere jam olim consueverunt & laici homines, ubi res suas in generali populi supplicatione Deo se offerre profitebantur. Sunt autem hæc quæ ad Altare verbis conceptis effari solebant, juxta pervetustum testimonium Libri VI. Capitularium Regum Francorum, Cap. CCLXXXV. *Offero Deo, atque dedico omnes res, quæ hac in ebartula tenentur insertæ pro remissione peccatorum meorum, ac parentum, & filiorum, ac pro quocumque illas Deo deliberare voluerit ad serviendum ex his Deo in sacrificiis, Missarumque solemniis, orationibus, luminariis, pauperum, ac Clericorum alimoniis, & ceteris divinis cultibus, atque illius Ecclesiæ utilitatibus. Siquis autem eas inde, quod fieri nullatenus credo, abstulerit, sub pœna sacrilegii ex hoc Domino Deo, cui eas offero, atque dedico, distinctissimas reddet rationes. Ponit etiam in ea alias conjurationes, quas enumerare longum est.* Hæc ibi, quibus aliunde pauca lubet attexere. Nam Marculfus certe eadem tradit in suo Libro, *De solemnibus formulis*. In quinta formula, quæ est extructionis Monasterii, hæc habet: *Siquis huic voluntati meæ qualibet adinventiones, seu propositiones, sicut mundus quotidie artibus, & ingeniis expolitur, obvius, vel repetitor, convulsor etiam, aut tergiversator extiterit, anathema sit. Et sicut Dathan, & Abiron hiatu terræ absorpti sunt viventes, in infernum descendat. Et cum Giezi fraudis mercatore, & in præsenti, & in futuro sæculo partem damnationis excipiat; & tum veniam consequatur, quando consecuturus est diabolus, qui se se fallendo etherea sede dejectus &c.* Rursus anathematis, & Christi tribunalia meminit in formula XV. XVI. & XVIII.

XVII. Hasce, & alias lectu dignas maledictionum formulas jam olim a Fundatoribus Ecclesiarum, ac Monasteriorum usitatas refert Horstius in Notis ad Epistolam CXLV. S. Bernardi ad Humbertum Abbatem Igniacensem; eoque consilio formulas ipsas execrationibus plenas describit, ut Commendatarios Monasteriorum, ut ajunt, admoneat, quibus execrationibus obnoxii sunt, dum Monasteriorum bona pro Monachis a Majoribus nostris elargita, & pro cultu divino in eisdem Monasteriis exhibendo, suos in usus convertunt; dolet que sua ætate, dari Commendas *mulieribus dirupta profusæque libidinis; furiosis denique, ac mente captis*. Addit & alia, quæ cum nostri non sint instituti, consulto omittimus. Illud ergo minime prætermiserim, quod ad hunc nostrum §. attinet, verba illa Rubricæ in fine Anathematia apposita, *Et omnes respondent: Fiat, fiat, fiat*, haberi quidem in antiquis excommunicationum formulis, ac præsertim in illa, quæ extat in tribus mss. Codicibus, Noviomensi, Regis Gallorum, & Vindocinensi, annorum circiter DCC. apud Martene

tene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Capite IV. Formula V. cui Titulus, *Qualiter Episcopus excommunicare infideles Christianos debeat*. Nam ad finem ejus formulæ, ita quidem præscriptum legimus: *Et respondeant omnes tertio*, Amen; *aut*, fiat, fiat; *aut*, Anathema fit. Tandem in Concilio Lemovicensi anno MXXXI. habito decernitur, ut cum Episcopus *quemlibet excommunicaverit, eat publice ad Ostium Ecclesiæ, & Ostium pro eo claudat*.

XVIII. Spectant denique hunc Commentarium ea quæ in paulo superius memoratis mss. tribus Ritualibus Libris expressum legimus, nimirum, ut postquam in conclusione anathematis adversus aliquem vibrati projectæ fuerunt candelæ ardentes in terram, & pedibus conculcatæ, *Episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debeat explanare, ut omnes intelligant, quam terribiliter damnatus sit; &, ut noverint, quod ab illa hora in reliquum non pro Christiano, sed pro pagano habendus sit; & qui illi quasi Christiano communicaverit, vel cum eo manducaverit, aut biberit, aut eum osculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit nisi ad satisfactionem, & pœnitentiam eum provocare studuerit, aut in domo sua eum receperit, aut simul cum eo oraverit, procul dubio similiter sit excommunicatus*. Vide pium, ac doctum virum Humbertum de Romania Lib. II. *De modo prompte cudendi sermones*, Tractatu II. Cap. LXVI. ubi Episcopo materam subministrat habendi sermonem in solemni excommunicatione. Quod iccirco dixi, quia scilicet res Ecclesiasticæ passim hodie vilescunt, quod ipsarum ritus, & ceremoniæ a multis Episcopis, & Ecclesiarum Pastoribus minime explicentur. Laudandus sane Benedictus XIII. qui ubi sacra aliqua ministeria peragebat, ritus omnes, ac cæremonias enarrabat non sine Christifidelium utilitate. Sed id non semel a Conciliis præscribi, jam alibi dictum est.

§. XII.

Deinde Epistola Presbyteris per Parochias, & etiam vicinis Episcopis mittatur, continens nomen excommunicati, & excommunicationis causam, ne quis per ignorantiam ulterius illi communicet, & ut excommunicationis occasio omnibus auferatur.

COMMENTARIUS.

I. Hoc semper in Ecclesia usitatum fuit, ut excommunicatus ab uno Episcopo, ab omnibus vitandus esset, & reputandus tamquam ethnicus, & publicanus; hujusque disciplinæ exemplum habemus in Marcione, qui ob stuprum excommunicatus a suo Episcopo, cum Romam venisset post mortem Hygini Papæ, & a Clero Romano in communionem admitti postulasset, respondit Clerus, sibi id facere non posse sine arbitrio, & consensu Episcopi ejus, uti latius ex Epiphanio refert Baronius ad annum CXLVI. Eandem hanc disciplinam non introducens, sed renovans Synodus I. Nicæna Œcumenica Can. V. statuit, *ut hi qui abjiciuntur, ab aliis non recipiantur*.

II. Ne igitur ignorantiam prætenderent Episcopi, jampridem in usu fuit, ut excommunicationis sententia per Parochias ubique publicaretur, & Episcopis intimaretur. Hinc S. Augustinus in Epistola CLXII. differens de contumacibus, & rebellibus, qui a falsæ doctrinæ pravitate non destiterunt, eos non modo Parochiis, ac vicinis Diœcesibus, & Provinciis, sed & universo orbi per encyclicas literas deferendos esse ait: *Quod si non fecerint, ibi etiam eorum pravitas, & perversitas innotescet, missaque Tractoria super eorum nomina, per totum orbem terrarum, quocumque jam Christi Ecclesia dilatata est, ab omnibus Ecclesiis eorum communio præcidetur*. Tractoria hic significat encyclicas litteras, quibus, juxta antiquum Ecclesiæ morem Episcopus alicujus damnationem denunciabat, ut fuse explicuimus nostro I. Tomo Conciliorum in laudatum Canonem V. Nicænum, ubi ad confirmandam memoratam Ecclesiæ disciplinam plurima veterum Patrum testimonia attulimus, quæ hoc loco repetere supervacaneum est.

III. Nihil itaque est in hac nostra Rubrica, quod antiquum non sit, & insequentibus seculis non renovatum, uti passim videre est in sacris Conciliorum Canonibus, & in Romanorum Pontificum Decretis. In Epistola Zachariæ Papa ad S. Bonifacium scripta, relata in Can. *Debent*, XI. Quæstione III. postquam dictum est, ardentes candelas quas duodecim Sacerdotes Episcopum excommunicationem vibrantem circumstantes, in manibus ardentes tenebant, in conclusione anathematis debere projici in terram, & pedibus conculcari, ita statim subjungitur: *Deinde Epistola per Parocias mittatur continens excommunicatorum nomina, & causam excommunicationis*. Regino quoque Abbas Prumiensis relata formula excommunicationis seculo XI. usitata, hunc in modum subjicit: *Deinde Epistola Presbyteris per Parochiam mittantur, continentes modum excommunicationis, in quibus jubeantur, ut diebus Dominicis post lectionem Evangelii, plebibus sibi commissis publice annuntient ipsam excommunicationem, ut nequis per ignorantiam communicet excommunicato, oportet etiam, ut aliis Episcopis ipsa excommunicatio manifestetur*. Hæc ille Lib. II. *De Ecclesiasticis disciplinis*; dictaque sua confirmat ex Canone II. Concilii Toletani I. quod anno Christi CD. celebratum est.

IV. Excommunicationes post lectionem Evangelii promulgandas mandant quidem tres mss. Codices Rituales, Noviomensis, Regis Gallorum, & Vindocinensis annorum circiter DCC. in quibus, ubi agitur, qualiter Episcopus excommunicare infideles Christianos debeat, sic legimus: *Episcopus cum excommunicare, vel anathematizare aliquem infidelem pro certis, & manifestis sceleribus dispositum habet, post lectionem Evangelii clerum, & plebem ita debet alloqui &c.* Rursus ex ipsis Codicibus, Regio, & Vindocinensi cautum & illud est de Epistolis per Parochias Presbyteris mittendis, quod legitur in mox superius recitato Reginonis loco. Ceterum, quod solerent olim Episcopi in

in frequenti populo infra Missarum solemnia persecutores Ecclesiæ excommunicatos denunciare, idque post pronunciatum a Diacono Euangelium, fuit quidem communis Ecclesiæ praxis, quam videre est in Chronico Hugonis Flaviniacensis, Pagina 201. ubi Hugo Diensis Episcopus Stephanum Podiensem Antistitem post Euangelium excommunicasse legitur. Id quod etiam confirmat Hincmarus Remensis Archiepiscopus, quia in Epistola sua VII. quæ extat Tomo II. Presbyteris suis mandat, ut excommunicationem adversus quosdam deprædatores, non post Euangelium, sicut mos erat, populo denunciarent; sed statim post Epistolam, quia nonnulli ejus criminis rei, lecto Euangelio, protinus ab Ecclesia recedebant. Locum in quo ipsa anathemata pronunciabantur, fuisse Ambonem, legere est apud Baronium ad annum DCCCLXXX. ubi Joannes Papa VIII. Photium Constantinopolitanum Patriarcham a fidelium communione præscindere cupiens, *cum accepisset Euangelium, & Ambonem conscendisset, omnibus audientibus, ita dicit*: Quicumque non habet damnatum Photium divina sententia, sicut ipsum reliquit Nicolaus, & Hadrianus, prædecessores mei, anathema sit.

V. Fuit etiam mos, uti discimus ex Canone *Curæ*, XI. Quæstione III. ut excommunicatorum nomina præ foribus Ecclesiæ appenderentur. Apud Græcos autem anathemata publice in columna proponebantur. Quod quidem ex Socrate colligitur, qui Lib. VII. *Historiæ Ecclesiasticæ*, Cap. XXXIII. ubi loquitur de anathemate adversus Nestorium vibrato, ita subjungit: *Sic Christiani appellare solemus pronunciatum contra blasphemos Decretum, quando id veluti columellæ affixum, manifestum cunctis ostendimus*. Ad hunc forte ritum respexit S. Basilius, cum ad locum Cap. I. Isaiæ, *Auferam omnes iniquos abs te*; fuisse signa circum Ecclesiam locata ait, quibus excommunicati arcebantur ab Ecclesia. Quod non videtur posse aliter accipi, quam de nominibus, & damnatione excommunicatorum, columnæ circum Ecclesiam constitutæ adscriptis. Forte etiam apud Socratem, *veluti* proverbialiter dictum videtur innuere, quod de columna adjungit: sicut apud S. Gregorium Nazianzenum Oratione III. sub initium, & in fine legimus, ipsam Orationem, qua Juliani Apostatæ scelera particulatim describuntur, statutam illi esse velut columnam, in qua ad perpetuam ignominiam crimina ejus insculpta cernerentur. Sed favet sententiæ, quæ vere inscripta columnæ nomina excommunicatorum apud Græcos statuit, quod Elias Scholiastes duobus ex laudato Nazianzeno notatis locis, hæc subdit: *Apud antiquos hoc in more positum erat, ut quorum insignis quædam improbitas esset, eorum vituperationes in columnis inscriberentur, ut & ab omnibus legerentur, & omni tempore permanerent*. Plura, ac lectu digna videri de ea re possunt apud eruditissimum Aloysium Novarinum Ordinis Clericorum Regularium, quos Theatinos vocant Scriptorem, in Opere omnigena eruditione referto, cui Titulus, *Schediasmata sacro-prophana*, Lib. VIII. Num. LX.

§. XIII.

Si vero anathematizatus pœnitentia ductus veniam postulare voluerit, & emendationem promittere, Pontifex, qui eum excommunicavit, paratus ut supra, ante januas Ecclesiæ venit, sedens in faldistorio ibidem parato, & duodecim Presbyteri Superpelliceis induti, eum hinc inde circumstare debent. Adsunt etiam illi, quibus injuria, vel damnum est illatum, & ibidem secundum Leges divinas omne damnum commissum emendetur. Tum anathematizatus genuflectit coram Pontifice, quem interrogat Pontifex, si pœnitentiam, prout Canones præcipiunt, pro perpetratis sceleribus suscipere velit. Ille tunc genuflexus veniam postulat, culpam confitetur, pœnitentiam implorat, & de futuris cautelam spondet. Tunc Pontifex sedens cum Mitra, dicit cum Ministris septem Psalmos Pœnitentiales, Pontifice quandoque illum leviter inter scapulas verberante. Finitis Psalmis, Pontifex, deposita Mitra, surgit, & dicit: *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster* : reliqua secreto; deinde dicit: ℣. *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Salvum fac servum tuum*, vel *ancillam tuam, Domine*. ℟. *Deus meus sperantem in te*. ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo*, vel *in ea*. ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei*. ℣. *Esto ei Domine turris fortitudinis*. ℟. *A facie inimici*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*.

Deus cui proprium est misereri semper, & parcere, suscipe deprecationem nostram, & hunc famulum tuum, vel *famulam tuam, quem*, vel *quam excommunicationis catena constringit, miseratio tuæ pietatis clementer absolvat. Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*. *Oremus*.

Præsta quæsumus Domine huic famulo tuo, vel *famulæ tuæ, dignum pœnitentiæ fru-*

fructum, ut Eccleſiæ tuæ ſanctæ, a cujus integritate deviaverat peccando, admiſſorum veniam conſequendo, reddatur innoxius. Per Chriſtum Dominum noſtrum. ℟. *Amen.*

§. XIV.

Deinde ſedet Pontifex, & accepta Mitra, dicit: *Auctoritate Dei omnipotentis, & beatorum Apoſtolorum, Petri & Pauli, atque Eccleſiæ ſuæ ſanctæ, & ea, qua fungor, abſolvo te a vinculo* talis *excommunicationis, qua ex* tali *cauſa ligatus eras. In nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti.* ℟. *Amen.*

§. XV.

Tum ſurgit cum Mitra Pontifex, & apprehendens abſolutum per dexteram manum, introducit eum in Eccleſiam uſque ante gradus majoris Altaris, interim dicens: *Reduco te in gremium ſanctæ matris Eccleſiæ, & ad conſortium, & communionem totius Chriſtianitatis, a quibus fueras per excommunicationis ſententiam eliminatus; & reſtituo te participationi Eccleſiaſticorum Sacramentorum. In nomine Pa ✠ tris, & Fi ✠ lii, & Spiritus ✠ Sancti.* ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Nihil eſt in tribus hiſce §. §. §. quod dictum a nobis non ſit in Commentario ad §. v. vi. & vii. quodque jam olim non fuerit præſcriptum ex ſacris Canonibus, & ex antiquis Pontificalibus Libris, ad quos alludens quidem Burchardus Wormacienſis Epiſcopus Libro xi. *Decretorum*, Capite viii. reconciliandi excommunicatum ritum ſolemnem enarrans, cum iis omnino fere conſonat, quæ in hoc noſtro hodierno Romano Pontificali præſcripta ſunt: *Cum aliquis*, inquit, *excommunicatus, vel anathematizatus pœnitentia ductus veniam poſtulat, & emendationem promittit, Epiſcopus, qui eum excommunicavit, ante januas Eccleſiæ venire debet, & duodecim Presbyteri cum eo, qui eum hinc inde circumſtare debent. Ubi etiam adeſſe debent illi, quibus injuria, vel damnum illatum eſt. Et ibi ſecundum leges divinas oportet damnum commiſſum emendari, aut ſi jam emendatum eſt, coram teſtimonio comprobari. Deinde interroget Epiſcopus, ſi pœnitentiam juxta quod Canones præcipiunt, pro perpetratis ſceleribus ſuſcipere velit. Et ſi ille terræ proſtratus veniam poſtulat, culpam confitetur pœnitentiam implorat, de futuris cautelam ſpondet: tunc Epiſcopus ſeptem Pſalmos pœnitentiales decantet, cum precibus iſtis.* Kyrie eleiſon. Pater noſter &c.

II. Preces eædem ſunt quæ in noſtro Pontificali habentur, excepta prima oratione, *Deus, cui proprium eſt &c.* quæ in reconciliatione ab ipſo Auctore deſcripta deſideratur, quemadmodum & cæremonia diverberationis inter ſcapulas reconciliandi, dum memorati Pſalmi pœnitentiales dicuntur. De quo ritu nos ſupra fuſius in Commentario ad §. iv. Ergo poſt preces ſtatim oratio ſequitur quæ incipit: *Præſta quæſumus Domine &c.* ut ſupra in §. xiii. tum alia quæ incipit: *Majeſtatem tuam quæſumus Domine &c.* ut infra in ſequenti §. eaque finita mandat, ut *tunc Epiſcopus apprehenſa manu ejus dextera in Eccleſiam eum introducat, & ei communionem, & ſocietatem Chriſtianam reddat, & hanc orationem, dicat:* Deus miſericors Deus clemens &c. ut in §. ſequenti. *Poſt hæc ſecundum modum culpæ, pœnitentiam ei injungat, & literas per Parochiam dirigat, ut omnes noverint, eum in ſocietate Chriſtiana receptum: aliis etiam Epiſcopis hoc notum faciat.* Hactenus ille: cui quidem conſonant varii Libri mſſ. Pontificales relati ab Edmundo Martene Lib. iii. *De antiquis Eccleſiæ ritibus*, Cap. v. Ordine i.

III. Referente laudato Martene, jam in multis mſſ. Pontificalibus Libris annorum circiter DCC. atque in aliis annorum circiter D. variæ extant orationum, & abſolutionum formulæ. Ritus, quo Epiſcopus apprehendens abſolutum ab excommunicatione, introducit eum in Eccleſiam meminit quidem Concilium Lemovicenſe II. habitum anno MXXXI. ubi poſtquam dixit, ut cum Epiſcopus *quemlibet excommunicaverit, eat publice ad oſtium Eccleſiæ, & oſtium pro eo claudat*, ſive forte *poſt eum*, ſtatim ſubjungit: *Dum abſolverit, ambulet cum eo uſque ad portas Eccleſiæ, & aperiat ei, ut ingrediatur.* Varia ejuſdem ritus exempla videri poſſunt apud Scriptores Eccleſiaſticos.

IV. Quemadmodum denique, uti ſuperius notatum eſt, anathemata cum imprecationibus vibrabantur, ita quoque mos olim fuit, ut ubi ipſa abſolverentur, variæ benedictionum formulæ a Sacerdote abſolutioni adjungerentur. Hinc in Concilio Magalonenſi apud Juncarias, Sergio Papa III. Pontifice Maximo, anno CMIX. celebrato, Sinuarius Comes, qui cum univerſa familia ſua excommunicatus fuerat, hunc in modum abſolutionis beneficium conſecutus eſt ab undecim Epiſcopis, qui huic Concilio interfuerunt: *Abſolvimus, & benedicimus Sinuarium Comitem cum cæteris Comitibus filiis, ſimulque cum uxoribus, & cunctis ſuis fidelibus, ſi tamen ita peregerint, ſicut per Dominum Metropolitanum ſupranominatum audivimus, ut honor, & decus, qui ſub tanto regimine* debet

debet esse omni tempore, cum magna religione observetur. Prævideat namque ipse Archipræsul, ut in visceribus eorum nulla machinamenta, nulla fallacia diaboli remoneat, & postea caput vestrum pari consilio taliter absolvat, & benedicat. Veniantque super vos universæ benedictiones novi, & veteris Testamenti, & apprehendant vos: & omnes maledictiones quas dudum intulimus super vos, dintissime auferantur a vobis. Benedicti vos in civitate, & benedicti in agro. Benedictus fructus ventris vestri, & fructus terræ vestræ, fructusque vinearum vestrarum, greges armentorum vestrorum, & caulæ ovium vestrarum. Benedicta horrea vestra, & benedictæ reliquiæ vestræ: benedicti eritis ingredientes, & egredientes. Emittat Dominus benedictionem super cellaria vestra, & super omnia opera manuum vestrarum. Abundare faciat vobis Dominus omnibus bonis. Aperiat Dominus thesaurum suum optimum, & tribuat pluviam terræ vestræ congruo tempore. Benedicat Dominus operibus manuum vestrarum; & constituat vos in caput, & non in caudam; & sitis semper supra, & non subtus: domos ædificetis, & habitetis in eis longævo tempore: plantetis vineas, & fructum earum colligere faciatis; sementem modicam faciatis in terram, & multum ex ea congregetis in horrea vestra: omnes arbores, & fruges terræ vestræ rubigo non consumat; perenniter feliciterque consenescatis, & cum Michael Archangelo ad portas Paradisi illæsi pervenire mereamini, præstante Domino.

V. Sequuntur subscriptiones Episcoporum, quorum primus est Arnustus sanctæ Narbonensis Ecclesiæ Metropolitanus. Vide in hoc Concilium observationem Gabrielis Cossartii, qui inter alia docet, Juncarias sive Juncherias locum esse in agro Magalonensi a juncorum copia sic dictum, ubi visuntur hodieque partim reliquiæ partim rudera magnificentissimæ Ecclesiæ S. Vincentii, in qua hoc Concilium habitum fuit. Quam ob causam Comes iste excommunicatione cum tota sua familia perculsus fuerit, incompertum est.

§. XVI.

Quo dicto, & cum ante gradus majoris Altaris pervenerint, ille ibidem in inferiori gradu Altaris genuflectit; Pontifex vero ascendit ad Altare, ubi stans versus ad introductum, deposita Mitra, absolute dicit:

Oremus.

Majestatem tuam quæsumus, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui non mortem peccatorum, sed pœnitentiam semper inquiris, respice flentem famulum tuum, attende prostratum, ejusque planctum in gaudium tua miseratione converte: scinde delictorum saccum, & indue eum lætitia salutari; ut post longam peregrinationis famem, de sanctis Altaribus satietur, ingressusque cubiculum Regis, in ipsius aula benedicat nomen gloriæ tuæ semper. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen. Oremus.*

Deus misericors, Deus clemens, qui secundum multitudinem miserationum tuarum, peccata pœnitentium deles, & præteritorum criminum culpas venia tuæ miserationis evacuas: respice propitius super hunc famulum tuum, & remissionem sibi omnium peccatorum suorum tota cordis devotione poscentem deprecatus exaudi; renova in eo, piissime Pater, quicquid terrena fragilitate corruptum, seu diabolica fraude violatum est; & unitati corporis Ecclesiæ membrorum perfecta remissione constitue. Miserere Domine gemituum, miserere lacrymarum ejus, & non habentem fiduciam, nisi in misericordia tua, ad tuæ sacramentum reconciliationis admitte. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

§. XVII.

Deinde Pontifex producit signum Crucis super introductum, qui surgit, & discedit.

COMMENTARIUS.

I. JAm in Commentario superiori notatum est, extare binas hasce orationes apud Burchardum Wormaciensem Episcopum, Lib. XI. *Decretorum*, Cap. VIII. & alio quidem ordine, ac in nostro hodierno Romano Pontificali habentur. Altera eadem est, ac illa in reconciliatione pœnitentium adhibita, uti videre est supra ad Titulum III. In duobus mss. Codicibus, Regio, & Vindocinensi, annorum circiter DCC. a Martenio allatis, diversæ prorsus ab hactenus descriptis ad reconciliandos excommunicatos orationes recensentur; eisque finitis sequitur benedictio hunc in modum: *Benedic Domine hos pœnitentes tua jam pietate reconciliatos, & humilitatem eorum videns, paterna pietate jube consolari.* ℟. *Amen. Prostratos alleva, dispersos congrega, adunatosque con-*

conserva, *simulque cælestibus donis diriga* (forte legendum *irriga*) ℟. *Amen*. *Dele ab eis peccati maculam*, *ut sine ulla offensa majestatis tuæ*, *præcepta adimpleant*, *& ad vitam æternam*, *te auxiliante*, *perveniant*. *Quod ipse præstare digneris*, *cujus regnum*. Peracta hac benedictione, mandatur, ut Episcopus *aspergat eos aqua benedicta*, *addens odorem*, *& postea dicat*: Exurge, qui dormis, & surge a mortuis, & illuminabit te Christus.

II. Porro dignum notatu est, quod initio memoratorum Codicum, & in ms. Noviomensi Rituali ejusdem ætatis præscriptum legitur, nimirum, ut post reconciliatum excommunicatum, Episcopus *litteras per Parochiam dirigat*, *ut omnes noverint*, *eum in societate Christiana receptum*: *aliis etiam Episcopis hoc notatum faciat*. Idipsum habetur in toties memorato Lib. XI. *Decretorum*, quæ Burchardus collegit, sed in fine Capitis VIII. ubi reconciliationem excommunicati describit. Est inquam notatu dignum, & ab Episcopis minime negligendum, tametsi nihil de eo ritu in hoc nostro Titulo cautum sit. Quod tandem Rubricam §. XVII. spectat, quæ mandat Pontifici, ut recitatis orationibus, peractisque cæremoniis ad reconciliandum excommunicatum præscriptis, producat signum Crucis super ipsum genuflexum in inferiori gradu Altaris, ingenue fateor me nihil in mss. Pontificalibus Libris reperisse.

III. Forte alienum prorsus a nostro instituto non erit, si ad calcem Tituli hujus alium enarremus ritum in Ecclesia tum Latina, tum Græca usitatum. Extant sane varii Canones relati ab erudito Albaspinæo Lib. I. *Observationum*, Cap. X. mandantes, ut fideles vita functi extorres communionis, receptis eorum oblationibus per Cognatos adductis, restituantur communioni. Diserte id etiam docet Innocentius III. in Epistola Decretali ad quendam S.Andreæ Abbatem relata in Cap. *A nobis* XXVIII. *De sententia excommunicationis*. Consultus enim ab ipso Abbate Innocentius, utrum, si aliquis excommunicatus, in quo indicia fuerint pœnitentiæ manifesta, nec per eum stetirit, quo minus reconciliaretur Ecclesiasticæ unitati, non suscepto beneficio absolutionis decesserit, pro absoluto ab Ecclesia sit habendus? & utrum pro tali recipiendæ sint eleemosynæ, & a fidelibus sit orandum? ita quidem respondit: *Quantumcumque se quis juramento præstito*, *quod Ecclesiæ mandato pareret*, *humiliare curaverit*; *quantacumque pænitentiæ signa præcesserint*, *si tamen morte præventus absolutionis non potuerit beneficium obtinere*, *quamvis absolutus apud Deum fuisse credatur*, *nondum tamen habendus est apud Ecclesiam absolutus*. *Potest tamen*, *& debet ei Ecclesiæ beneficio subveniri*, *ut si de ipsius viventis pænitentia per evidentia signa constiterit*, *defuncto etiam absolutionis beneficium impendatur*. Id quod etiam innuit laudatus Pontifex in suis ad Strigonensem Archiepiscopum litteris, quas legere est in Cap. *Sacris* XXXVIII. *De sententia excommunicationis*.

IV. Varia exempla in comprobationem memorati ritus absolvendi ab excommunicatione fideles etiam vita functos, occurrunt quidem frequenter apud veteres, & probatos Authores. Sanctus Gregorius Lib. II. *Dialogorum*, Cap. III. testatur, puerulum, qui excommunicatione innodatus obierat, contineri sepulchro non potuisse, humo cadaver semel, & iterum rejiciente, donec puer absolutionem excommunicationis consecutus est, transmissa in signum exsolutionis a Sancto Benedicto particula sacræ Eucharistiæ, & super cadaveris denuo tumulati pectus collocata. Simile beneficium, teste eodem Gregorio, a sancto Benedicto consecutæ sunt Moniales quædam solutioris linguæ, quas ipse, cum illæ inter vivos degerent, excommunicatione perculerat; voluit namque in communionem recipi, oblatione pro eis facta. His adde exemplum S. Gregorii, ab ipsomet *Dialogorum*, Lib. IV. Cap. LV. conscriptum. Is enim Justum Monachum proprietatis vitio damnatum, atque a reliquorum consortio sancti viri præcepto ejectum, Missis pro eo celebratis, & absolutione impensa, fidelium communioni restituit. De eodem narrat in ejus Vita Joannes Diaconus Lib. I. eum non mediocriter tristatum, quod *antequam Fructuosus quidam Monachus exiret de hac vita*, *non solveret eum ab excommunicationis epitimio*: *scribens propterea orationem in Pittacio*, *dedit Diacono cuidam supra fratrem legendam*: *erat autem oratio solvens ab excommunicatione defunctum*. Epitimium hic idem est, ac pœna, ut tradit Macrus in suo Hierolexico; pictacium autem schedulam significat.

V. Omissis aliis id genus exemplis, quæ videri possunt apud memoratum Albaspinæum, & apud Raynaudum, *De monitoriis Ecclesiasticis*, Parte II. Cap. III. extant in Rituali Græcorum Codice apud eruditum Jacobum Goar, Tituli, quorum alter inscribitur: *Oratio remissiva post mortem*. Alter vero hunc in modum: *Orationes mortuo indulgentiam omnis interdicti*, *& excommunicationis largientes*, *a Pontifice*, *vel*, *eo absente*, *a Patre spirituali*, *idest a confessore recitandæ*. Etiam Innocentius III. in laudata sua Decretali ad Abbatem S. Andreæ Epistola, relata in Cap. *A nobis* XXVIII. *De sententia excommunicationis*, de absolutione illius, qui in excommunicatione decessit, loquens, ita mandat: *Absolutionis autem forma servetur*, *ut fiat cum pœnitentiali Psalmo*, *& tam oratione Dominica*, *quam alia consueta*. Nempe mandat, ut in ipsa absolutione ritus omnes serventur, quibus viventes excommunicati absolvi solent, quosque nos sigillatim in Commentariis ad hunc Titulum enarravimus. Consuevisse insuper olim & vita functos excommunicari, fuse dicemus, Deo dante, nostro II. Tomo Conciliorum.

APPENDIX

In qua ex ms. Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi ordo excommunicandi, & absolvendi describitur.

Super excommunicationis, & absolutionis forma prænotandum est, quod triplex est excommunicatio, videlicet minor, & major, & anathema. Minor excommunicatio contrahitur per solam participationem cum excommunicatis, & a tali potest simplex Sacerdos absolvere absque juratoria cautione hoc modo: taliter enim excommunicatus confitebitur proprio Sacerdoti, dicens:

dicens: *Confiteor Deo &c. Quia sum excommunicatus, quia participavi cum tali excommunicato in oratione, vel locutione, vel bibendo, vel comedendo cum eo*. Sacerdos vero eum absolvens dicat sic, vel æquipollentia verba: *Auctoritate Dei Patris omnipotentis, & illa quæ mihi concessa est, absolvo te a vinculo hujus excommunicationis, quam confessus es, & a qualibet alia simili, si teneris, in quantum possum, & debeo, & restituo te Ecclesiasticis Sacramentis*.

Major vero excommunicatio profertur hoc modo: *Quoniam ego talis talem tertio, & etiam quarto ad malitiam convincendam legiptime monuerim &c.* Hanc autem sententiam scriptam legendo promulget.

Circa absolutionem vero ab hac majori excommunicatione sive a canone, sive ab homine prolata, tria sunt specialiter attendenda. Primum est, ut excommunicatus juret ante omnia parere mandatis Ecclesiæ, & ipsius absolventis super ea, propter quod excommunicationis vinculo est ligatus. Et si propter manifestam offensam excommunicatus sit, quod omnia satisfaciat competenter. Secundum est, quod reconcilietur: quod debet fieri hoc modo: Excommunicatus namque, ubi sic fieri solitum est, exutus usque ad camiseam ante fores Ecclesiæ, coram absolvente genuflectat, & ille tenens in manibus corrigiam, vel virgam dicit Psalmum, *Miserere mei Deus*, vel, *Deus misereatur nostri*, cum *Gloria Patri*. Et in quolibet versiculo verberet absolvendum cum corrigea, vel virga levius, vel acrius, prout absolvendi contumacia, seu culpa minor, vel major exposcat. Finito Psalmo, dicitur, *Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleyson. Pater noster. Et ne nos &c. Salvum fac servum tuum*, vel *famulam tuam. Niebil proficiat inimicus in eo*, vel *in ea*. ℣. *Esto ei Domine turris fortitudinis*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℣. *Dominus vobiscum*. *Oremus*. Oratio. *Deus cui proprium est misereri semper &c.* Alia Oratio: *Præsta quæsumus Domine huic famulo tuo dignum &c.* Postea dicit ei: *Auctoritate Dei Patris omnipotentis &c.* usque ad ea verba *ligatus fueras*. Deinde apprehendat dexteram manum ejus, introducens illum in Ecclesiam, dicendo: *Reduco te in gremium sanctæ Matris Ecclesiæ &c.* usque ad ea verba *Sacramentorum Ecclesiasticorum*.

Tertium est, quod debent absoluto fieri justa, & rationabilia præcepta. Circa quod considerandum est, utrum ille fuerit ligatus a canone, vel ab homine. Si a Canone, satisfacto ei quem læsit, injungendum est sibi, ne ulterius contra illum Canonem faciat, nisi in casibus a jure permissis, quandoque tamen de jure cogendus est sufficienter super hoc cavere. Porro si habens temporale impedimentum, quo minus ad Sedem Apostolicam accedere possit, ab Ordinario absolvitur. Tunc injungenda est absolutio, ut statim impedimento cessante debeat se præsentare Summo Pontifici, vel ejus Legato, mandatum ejus super hoc impleturus, nisi in pueris, & mulieribus, qui sicut quilibet perpetuum habens impedimentum, in perpetuo excusantur. Si vero aliquis ligatus est ab homine, aut offensa ejus est manifesta, tunc satisfacere debet priusquam absolvatur; aut dubia, & tunc si post absolutionem apparuerit ipsum injuste ligatum fuisse, nichil omnino præcipiendum est ei. Si vero apparuerit ipsum juste fore ligatum, præcipiendum est ei, quod satisfaciat competenter.

Anathema vero idest solempnis excommunicatio pro gravioribus culpis profertur hoc modo: *Quia P. Dyabolo suadente Christianam professionem, quam in Baptismo professus est &c.*

Et est notandum, quod in prolatione anathematis deberent se duodecim Sacerdotes Episcopum circumstare, & lucernas, idest candelas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione, idest in fine anathematis prohicere debent in terram, & pedibus conculcare: quæ candelæ debent sicut sal infatuatum proici, & ad nullum usum ulterius poni. Deinde Epistola Presbyteris per Parochias, etiam vicinis Episcopis mittatur, continens excommunicati nomen, & excommunicationis causam, nequis per ignorantiam ei ulterius communicet, & ut excommunicationis occasio omnibus auferatur.

Si vero anathematizatus penitentia ductus veniam postulat, & emendationem promittat, Episcopus, qui eum excommunicavit, ante januas Ecclesiæ venire debet, & duodecim Presbyteri cum eo, qui hinc inde circumstare debent: ibi etiam adesse debent illi, quibus injuria, vel dampnum illatum est, & ibidem secundum leges divinas opportet dampnum commissum emendare. Deinde interroget Episcopus, si penitentiam juxta quod Canones præcipiunt, pro perpetratis sceleribus suscipere velit. Et si ille terræ prostratus veniam postulat, vel culpam confitetur, penitentiam implorat, de futuris cautelam spondet: tunc Episcopus, apprehensa manu ejus dextera, in Ecclesia eum introducat, & communionem Christianam ei reddat, septem Psalmos penitentiales decantando cum precibus, *Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleyson. Pater noster &c.* ut supra. *Oremus*. Oratio. *Majestatem tuam quæsumus Domine &c.* Alia Oratio. *Deus misericors, Deus clemens &c.* Require supra Feria quinta Cenæ Domini ad cartas LV. verbis pluralis numeri in singulari mutatis.

ORDO AD RECONCILIANDUM APOSTATAM SCHISMATICUM VEL HÆRETICUM.

TITULUS XVIII.

I. Apostatæ ii sunt, ut nominis ipsa notio designat, qui in eo quod recte instituere, non permanent. Quamvis autem Apostatæ dicantur, qui relicto Clericali ministerio, & regulari professione, cui voto adstricti sunt, ad secularem vitam transeunt; uti videre est Lib. v. *Decretalium*, Tit. IX. *De Apostatis*, & apud eruditum Dufresne, verbo *Apostatare*: in præsenti tamen pro illis accipiuntur, qui susce-

ptam

ptam Christianam Fidem deserentes, ad nefarios Judaicæ, vel Paganæ superstitionis ritus deflectunt, & sanctum Baptisma profanant. Schismatici a scissura dicuntur, quia scilicet ab unitate Ecclesiæ Catholicæ, quæ est in Romano Pontifice tanquam in capite, se præscindunt, Can. *Schisma*, XXIV. Quæstione I. Licet hæretici isti non sint, hæreticis tamen sunt proximi: imo, ut ait S. Hieronymus in Can. *Inter* XXIV. Quæstione III. nullum schisma est, quod aliquam hæresim non confingat; ideoque & hoc Titulo nostri Romani Pontificalis una cum hæreticis adjunguntur. Hæretici tandem sunt illi, qui quolibet modo ab Orthodoxis dissentiunt, & in Catholica Fide cum Ecclesia Romana non conveniunt. Hos omnes sive Apostatas, sive schismaticos, sive Hæreticos, obi erroris sui pœnituisset, consuevit jam olim Ecclesia tam Latina, quam Græca statis ritibus, ac cæremoniis reconciliare, uti in sequentibus Commentariis demonstrabimus.

§. I.

Pontifex Apostatam, Schismaticum, vel Hæreticum reconciliare volens, paratus Amictu, Stola, Pluviali albo, & Mitra simplici sedet super Faldistorium ante fores Ecclesiæ sibi paratum, coram quo genuflectit reconciliandus, quem interrogat Pontifex de Fide, dicens: *Credis duodecim articulos Fidei?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli, & terræ?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis & in Jesum Christum filium ejus unigenitum Dominum nostrum?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis, quod conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis quod passus est sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis quod descendit ad inferos?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis quod tertia die resurrexit a mortuis?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis quod ascendit ad cælos, & sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis quod venturus est judicare vivos, & mortuos?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis in Spiritum Sanctum?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis remissionem omnium peccatorum?* Ille respondet: *Credo*. Pontifex interrogat: *Credis carnis resurrectionem, & vitam æternam?* Ille respondet: *Credo*.

COMMENTARIUS.

I. Vetus est Ecclesiæ mos, ut qui in hæresim semel inciderunt, etiam ad communionem Ecclesiæ redeuntes, non temere suscipiendi sint, sed prius diligenti examinatione probandi, an vere se & ex animo corrigentes revertantur; non enim statim redire se dicentibus credendum est, cum nihil hæreticis hominibus fallacius esse constet, quippe qui nullam negligunt, nollam non quærunt, & captant fallendi, eludendique occasionem, diabolum imitantes mendaciorum omnium, & perjuriorum parentem, atque artificem, cujus & ipsi filii sunt. Ariani, uti habetur Lib. II. *Historiæ tripartitæ* Cap. VI. in Concilio Nicæno, metuentes ne ab ipsius Concilii Patribus pellerentur, damnatum Arii dogma concorditer anathematizarunt, subscribentes literis, suaque manu consentientes, & similiter se, sicut omnis Synodus, sapere profitentes. Verum tunc quidem latenter, postea vero afferte damnatas cœperunt allegare sententias, sæpe insidias eis ponentes, a quibus videbantur esse convicti.

II. Eandem & alii Hæretici tenuerunt viam, uti videre in ipsa tripartita historia, & in Annalibus Ecclesiasticis Cardinalis Baronii, ex quibus addiscimus, sanctos Patres dolos ac fraudes hæreticorum expertos, provide statuisse, ne quisquam eorum, qui ad hæreticorum sectam delapsi essent, sine professione legitimæ satisfactionis ad Catholicæ Ecclesiæ communionem reciperetur. Quæ quidem satisfactio in eo consistit, ut hæreses, eorumque Authores, condemnent, & abjurent; quia scilicet venia non datur, nisi his qui ex animo se, & non simolate corrigunt, & revertuntur, ut sanctus Gelasius I. Pontifex Maximus scribit in sua ad Faustum Epistola.

III. Fuse de his quidem agemus infra in Commentario ad §. VI. Quod autem præsentem spectat Rubricam, mandat quidem, ut Episcopus reconciliandum de fide interroget, dicens: *Credis duodecim articulos fidei?* Quia scilicet fidei Symbolum, quod nobis ab Apostolis non litteris, sed viva voce traditum est, in duodecim capita, sive sententias dividitur, quas, ut ait Catechismus Concilii Tridentini, Parte I. similitudine quadam a Patribus nostris frequenter usurpata, articulos appellamus. Ut enim corporis mem-

membra articulis distinguuntur, ita etiam in hac fidei confessione quicquid distincte, & separatim ab alio nobis credendum est, recte, & apposite articulum dicimus. De his S. Leo in Epistola XXVII, alias XIII, ad Pulcheriam Augustam, cap. IV. scribit, Eutychen, qui duas in Christo naturas negabat, stultissime incessere ausum esse, *quod Dominus noster in Ecclesia neminem sexus utriusque voluit ignorare, Siquidem ipsi Catholici symboli brevis, & aperta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa sit munitione cælesti, ut omnes Hæreticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari.* Convenientem duodenarii ipsius articulorum numeri legere est rationem apud S. Thomam Secunda Secundæ, Quæstione I. Articulo VIII.

IV. Illud autem ex sacris Canonibus, & priscis Patribus constat, pro varietate hæresum, ac temporum, atque locorum, varios olim servatos Ritus fuisse admittendi hæreticos ad Ecclesiam. Testatur id quidem S. Gregorius Magnus Lib. IX. Epistola LXI. ad Quirinum, ceterosque non Hiberniæ, sed Hiberiæ Episcopos, ita scribens: *Ab antiqua Patrum institutione didicimus, ut, qui apud hæresim, in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeunt, aut unctione Chrismatis, aut impositione manus, aut sola professione fidei, ad sinum matris Ecclesiæ revocentur. Unde Arianos per impositionem manus Occidens, per unctionem vero sancti Chrismatis ad ingressum Ecclesiæ Catholicæ Oriens reformat. Monophysitas vero, & alios ex sola vera confessione recipit, quia sanctum Baptisma, quod sunt apud hæreticos consecuti, tunc in eis vires emundationis recipit, cum vel illi per impositionem manus, Spiritum Sanctum acceperint; vel isti propter professionem veræ fidei, sanctæ & universalis Ecclesiæ visceribus fuerint uniti. Hi vero hæretici, qui in Trinitatis nomine minime baptizantur, sicut sunt Bonosiani, & Cataphrygæ, quia & illi Christum Dominum non credunt, & isti Sanctum Spiritum perverso sensu esse quendam pravum hominem Montanum credunt, quorum similes multi sunt, & alii tales, cum ad sanctam Ecclesiam veniunt, baptizantur: quia Baptisma non fuit, quod in errore positi, in sanctæ Trinitatis nomine minime perceperunt.*

V. Ex prolixo hoc S. Gregorii testimonio scitè observat Martene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. hæreticos duplicis fuisse generis: alii namque legitimo, sive intra, sive extra Ecclesiam, idest sive apud Hæreticos, sive Catholicos tincti fuerant regenerationis lavacro: alii vero, sive materiæ, sive formæ, ut ajunt, defectu, verum minime baptismum perceperant. Et isti quidem haud alio prorsus modo in gremium Ecclesiæ, quam quo gentiles ipsi, & infideles, qui Christum nunquam noverant, admittebantur, scilicet Baptismi cum solitis cæremoniis receptione. Aliorum vero admittendorum triplex erat ritus; vel enim reconciliatio per impositionem manuum fiebat, vel per sacri Chrismatis inunctionem, vel per pristinorum errorum abjurationem, ac veræ fidei professionem. Id quod clarissimis certissimisque Sanctorum Patrum, ac sacrorum Canonum testimoniis, priscisque, ac variis ejus admissionis, seu reconciliationis hæreticorum exemplis fuse in suo omnigena eruditione referto Opere, *De pœnitentia*, Joannes Morinus demonstrat.

VI. Nonnulla & de ea re nos infra dicemus sequentes ordinem nostri hodierni Romani Pontificalis. Quod in præsentiarum omitti nequit, illud plane est, cautum fuisse ex antiquissimis Græcorum Euchologiis, ante annum Christi millesimum exaratis, teste Morino Lib. IX. Cap. IX. ut hæretici, *antequam ad rectam fidem adducantur, cum professionis tempus instat, jejunare eos oporteat dies decem, aut quindecim, & mane, & vespere orationibus incumbere Catechumenorum instar &c.* Extat apud Jacobum Goar Pag. 700. Ordo servandus circa eos, qui a Manichæis ad puram, & veram fidem nostram Christianam accedunt: qui etiam mandat, teneri ipsos duabus hebdomadibus jejunare; tum mane, & vespere orationibus vacare; & traditam in sacris Evangeliis a Domino nostro Jesu Christo orationem, necnon & sanctum Symbolum, & Psalmorum aliquos mente tenuisse.

VII. Jam denique non modo Episcopi, uti in nostro hoc §. edicitur, sed & alii complures Sacerdotes ex concessione Romanorum Pontificum, reconciliare consueverunt hæreticos, uti constat ex Bullario Ordinis Prædicatorum edito a clarissimo Viro Antonio Bremond ejusdem Ordinis, in cujus Tomo I. Pag. 79. legitur constitutio Gregorii IX. data Perusii anno MCCXXXV. die XII. Augusti, qua ita scribit Priori, & Fratribus Ordinis Prædicatorum S. Mariæ ad Gradus Viterbiensis: *Quia dignum est illis intime januam aperire, qui ab hæretica cæcitate per spiritum consilii descendentes ad lucem, quæ Christus est, humiliter revertuntur, auctoritate nostra præsentibus indulgemus, ut universis, qui de Viterbien, & Tuscanen, Ortanen, Balneoregien, Castren, Suanen, Amelten* (forte *Amelin*, vel *Amerin*, ut laudatus Bremond adnotat) *& Narnien Episcopatibus ad vestrum sanctæ prædicationis ministerium quod implere eredimini, & prebamini, corde compuncti, synagogu peccantium, secta hæreticorum, & infidelitatis errore, penitus abjuratis, cautionibus idoneis exhibitis, sponte ad Christianæ fidei redeunt unitatem, nec sunt publice infamati, una cum Diœcesanorum consilio absolutionis, & reconciliationis manus impendere, ac salutare injungere valeatis &c.*

§. II.

Deinde Pontifex surgit cum Mitra, & super illum genuflexum dicit, absolute incipiens: *Exorcizo te immunde spiritus per Deum Patrem omnipotentem, & per Jesum Christum Filium ejus, & per Spiritum Sanctum, ut recedas ab hoc famulo Dei, quem Deus, & Dominus noster ab erroribus, & perceptionibus tuis liberare, & ad sanctam matrem Ecclesiam Catholicam, atque Apostolicam revocare dignatur. Ipse tibi imperet, maledicte, ac damnate, qui pro salute hominum passus, mortuus, & sepultus est, te atque omnes vires tuas*

tuas superavit, ac resurgens cælos ascendit, inde venturus judicare vivos, & mortuos, & seculum per ignem.

COMMENTARIUS.

I. **V**Arius jam ab Ecclesiæ ineunabulis fuit usus exorcismorum, in variis enim functionibus Ecclesiasticis ipsos adhibitos semper, & rite fuisse, ex Libris Ritualibus, & Pontificalibus liquet, in quibus diversæ exorcizandi dæmonis formulæ recensentur. Est autem exorcismus, ut docet S. Isidorus, aliique Scriptores de ritibus Ecclesiasticis, *sermo increpationis adversus diabolum*. Cur exorcismus in reconciliatione Apostatæ, Schismatici, & hæretici adhibeatur, ex ipsa formula, quæ etiam legitur in ms. Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi, annorum circiter D. & in Romano ms. Pontificali Codice Bibliothecæ Colbertinæ annorum CD. addiscere licet.

II. Apostatas omnes, Schismaticos, Hæreticosque a Diabolo possideri, cum eo commercium habere, ab eodemque actos, semper in pejora prolabi, tradunt quidem Ecclesiasticæ Historiæ, Sancti Patres docent, & hæretici ipsi fateri non erubescunt. Testatur non semel in suis pestilentissimis Libris Lutherus, se probe cognitum habere diabolum, & plusquam frustum unum salis cum eo comedisse. In impio Opere, *De Missa angulari*, & *De abroganda Missa*, eo dementiæ pervenit, ut fateri non erubuerit, se cum diabolo in disputationem ingressum de Missa, tandemque ab eo victum, & superatum rationibus illius, ut Missam abrogaret: *Contigit*, inquit, *me semel sub mediam noctem subito expergefieri, ibi satan mecum cepit hujusmodi disputationem*. Audi Luthere, doctor perdocte, nosti etiam te quindecim annis celebrasse Missas privatas pene quotidie? Quid, si tales Missæ privatæ horrenda essent idololatria? Quid, si ibi non adfuisset corpus, & sanguis Christi, sed tantum panem, & vinum adorasses, & aliis adorandum proposuisses? *Cui ego respondi: Sum unctus Sacerdos, accepi unctionem, & consecrationem ab Episcopo, & hæc omnia feci ex mandato, & obedientia majorum &c.* Addit & alia quæ videri possunt apud eruditum Dominicum Berninum, Tomo IV. *Historiæ omnium hæresum*, seculo XVI. Clemente VII. Pontifice Maximo, Cap. IV. Pag. 382. Certe postquam ille talia de se ipso scribit, mirari satis nequeo, quomodo homines inveniri possint tam cæci, ac stupidi, ut ista legentes, vel ad momentum in scelestissimi Apostatæ doctrina valeant permanere, quam ipse a diabolo se accepisse gloriatur.

III. Recte itaque in reconciliatione hujusmodi hominum exorcismus adhibetur, quo dæmon ab ipsis fugetur; ejusque ritus non modo Ecclesiæ Scriptores, librique antiqui Rituales meminere, sed & sacræ Synodi jam olim habitæ, inter quas videri potest prima Constantinopolitana quæ est secunda Œcumenica, Can. VII. Ceterum cum ipsa reconciliatio hæreticorum sit veluti novus Baptismus, non mirum si Ritus in hoc usitati, etiam in illa adhibeantur. Quod autem initiaturi Baptismo prius exorcizari debeant, ritus est utriusque Ecclesiæ, Latinæ, ac Græcæ antiquissimus, de quo fuse loquuntur Scriptores de sacris Ritibus, præsertim vero eruditus Joseph Vicecomes in Opere, quod de Ritibus Baptismi inscripsit.

§. III.

Tunc signat illum cum pollice dexteræ manus in fronte signo Crucis, dicens: *Accipe signum Crucis Christi, atque Christianitatis, quod prius acceptum non custodivisti, sed male deceptus abnegasti.*

COMMENTARIUS.

I. **S**Ignum Crucis sub recitata formula adhibendum, ubi Apostatæ, Schismatici, Hæreticive reconciliantur, præscribit ms. Codex Pontificalis Gulielmi Durandi. Sunt enim hujus furfuris homines, ut eos appellat Apostolus in Epistola ad Philippenses, Cap. III. inimici Crucis Christi. Recentiores eterndoxi signum Crucis adeo execrati sunt, ut illud muscarum flabellum nuncupare, usumque illius ad magiam impie referre non erubuerint. Sed hæc deliria sunt, nam, ut alios omittam Patres, diserte docet S. Basilius in Libro, *De Spiritu Sancto*, Cap. XXVII. ritum ipsum ex Apostolorum traditione accepisse Ecclesiam. Quanta autem sit signi Crucis virtus, testati non semel sunt ipsi dæmones, quos eo signo fugatos sancti Ecclesiæ Patres commemorant. Sanctus Gregorius Nazianzenus Oratione sua adversus Julianum, narrat Apostatam ipsum, etsi Cruci Christi pertinaciter infensum, nihilominus adversus terrores, & spectra Cruce se signasse; additque: *valuit signaculum, cedunt dæmones, pelluntur timores*. Idipsum tradit Theodoretus Lib. III. Capite III. Longum esset alia Patrum loca referre, ad astruendam auctoritatem, ac virtutem signi Crucis; fuse enim de hisce sparsim in decursu hujus Operis egimus.

II. Signum Crucis signum esse Christianorum, merito in hoc §. nostro edicitur; separat enim ipsos ab infidelibus, & ab hæreticis præsertim nostri temporis: cum enim character baptismi, interna tantum nota Christiani hominis sit, decet ut Christianus notam etiam habeat externam, & aspectabilem, quia non solum corde creditur ad justitiam, sed & ore confessio fit ad salutem, ut ait Apostolus in Epistola sua ad Romanos Capite X. Porro quemadmodum sanguis in postibus ædium Hebræorum distinxit Hebræos ab Ægyptiis, & servavit ab Angelo percutiente, uti habetur Exodi Cap. XII. & quemadmodum Ezechielis Cap. IX. jubetur Angelus omnes occidere, præter eos, qui signati

signati erant signo Tau, quod juxta sanctissimorum Patrum interpretationem figuram Crucis exprimit; sic nos per Crucem, & distinguimur ab alienis, & munimur contra persequentem Angelum: *Nos Christiani*, inquit S. Ephrem in Libro De pœnitentia, *a gentilibus, & Judaeis declinemus; postes nostras pretioso, & vivifica cruce coronemus*. Hinc etiam Christianorum sepulchris, ac cœmeteriis, uti superius Tomo II. ad Titulum VI. De cœmeterii benedictione diximus, Cruces apponimus, ut ea distinguamus ab alienis.

III. Præter signum Crucis, quod *signaculum frontium* appellat Tertullianus in Libro contra Marcionem, Cap. XXII. quodque ex præscripto nostræ hujus Rubricæ cum pollice dexteræ manus in fronte reconciliandi hæretici Sacerdos efficit, Cruces binas in vestibus deferre quidem jubentur hæretici sponte conversi, in detestationis veteris erroris argumentum, ex Concilio Tolosano anni MCCXXIX. Can. X. *In detestatione quoque veteris erroris duas Cruces portent de cetero altius praeminentes, alterius coloris, quam sint vestes eorum, unam a dextris, & alteram a sinistris. Nec propter cruces excusetur aliquis, nisi habeat litteras sui Episcopi testimoniales de reconciliatione ipsius*. Concilium Biterrense anni MCCXXXIII. Can. IV. statuit, ut *reconciliati de hæresi, qui duas Cruces prominentes ad mandatum Episcopi portare noluerint, pro hæreticis habeantur, & bona eorum confiscentur*.

IV. Rursus ex Concilio Tarraconensi anni MCCXLII. ubi forma pœnitentiarum hæreticis præscribitur, inter alia cautum est, ut *portent duas cruces perpetuo ante pectus, quæ non sint ejusdem coloris cum vestibus, & portent itaut videri possint solemniter pœnitentes*. Idipsum tandem expressius statuit Concilium Biterrense anni MCCXLVI. Capite XXVI. ubi etiam de Crucum ipsarum colore, longitudine, latitudine, ac loco vestium in quo attexi debeant, hæc habet: *In detestationem erroris veteris portent in superiore veste duas cruces coloris crocei longitudinis duorum palmorum, & dimidii, latitudinisque duorum, & in se trium digitorum habentes latitudinem, unam anterius in pectore, & aliam posterius inter scapulas*. Fit & de eo ritu in aliis etiam Synodis mentio.

§. IV.

Deinde surgit, & Pontifex retenta Mitra, sinistra sua illum apprehendit per manum dexteram, dicens: *Ingredere in Ecclesiam Dei, a qua incaute aberrasti, ac evasisse te laqueo mortis, agnosce; horresce Idola, respue omnem pravitatem, sive superstitionem hæreticam*, vel *gentilem*, aut *judaicam*. *Cole Deum Patrem omnipotentem, & Jesum Christum Filium ejus, & Spiritum Sanctum, unum, vivum, & verum Deum, sanctam & individuam Trinitatem*.

§. V.

Tunc introducit illum in Ecclesiam per manum, ut eum apprehendit, usque ad Altare majus, coram quo in infimo gradu ille genuflectit. Pontifex vero ascendit ad medium Altaris, ubi deposita Mitra stans versus ad illum, dicit absolute. *Oremus*.

Omnipotens sempiterne Deus hanc ovem tuam de faucibus lupi tua virtute subtractum paterna recipe pietate, & gregi tuo reforma pia benignitate; ne de familiæ tuo damno inimicus exultet, sed de conversione, & liberatione ejus, Ecclesia tua ut pia Mater de filio reperto gratuletur. Per Christum Dominum nostrum. ℞. *Amen*. *Oremus*.

Deus, qui hominem ad imaginem tuam conditum misericorditer reparas, quem mirabiliter creasti: respice propitius super hunc famulum tuum, ut quod hujus ignorantiæ cæcitate, hostili, & diabolica fraude subreptum est, indulgentia tuæ pietatis ignoscat, & absolvat; & altaribus sacris, recepta veritatis tuæ communione, reddatur. Per Christum Dominum nostrum. ℞. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. Extant descripti Ritus in editis quidem ante Clementem VIII. Pontificalibus. Ex ms. autem Pontificali Romano Bibliothecæ Colbertinæ annorum circiter CD. quod supra laudavimus, peracto exorcismo, de quo in §. II. diximus cautum est, ut Episcopus *tunc introducat eum in Ecclesiam*, sub ista verborum formula: *Ingredere in Templum Dei vivi, quod male deseruisti, & exutus ab errore tenebrarum, evasisse te laqueos mortis lætus agnosce. Tu autem omnipotens, & misericors Deus hanc ovem tuam de fauce lupi substractam clementer suscipe, & gregi tuo benignus reforma, ne de familia tua damno inimicus exultet; sed de conversione ejus, & liberatione*

ratione Ecclesia tua, & mater de filio perdito, & recepto gratuletur. Ubi nota, formulam introducendi reconciliandum hæreticum in Ecclesiam, juxta laudatum Pontificale connexam esse cum ipsa oratione, *Omnipotens sempiterne Deus &c.* quam juxta præscriptum nostri hodierni Pontificalis Episcopus dicit postquam ad Altare pervenit. Alia Oratio, quamvis in ipso Romano Bibliothecæ Colbertinæ Pontificali desideretur, extat tamen in Vaticano Pontificali Durandi; in quo etiam formula introducendi in Ecclesiam reconciliandum in nostro §. IV. descripta, unita legitur cum memorata oratione, *Omnipotens sempiterne Deus &c.* in §. V. recitata, ut in Appendice videre est.

II. Sunt istæ orationes profecto antiquæ, nam præterquamquod in laudatis Pontificalibus recensentur, extant etiam in aliis bene multis antiquioribus, semper tamen cum aliqua verborum mutatione. Videri possunt apud eruditum Morinum in celeberrimo *De pœnitentia*, Operc, Libro IX. Cap. VIII. Num. XX. Certe secunda Oratio, quæ incipit, *Deus qui hominem &c.* habetur in ms. Codice S. Remigii Remensis, & in Gellonensi annorum circiter mille, cum aliqua tamen verborum mutatione: in eo enim titulo, qui inscribitur, *Reconciliatio rebaptizati ab hæreticis*, post prolixam quandam orationem, hæc statim sequitur: *Deus qui hominem ad imaginem tuam conditum in id reparas, quod creasti; respice propitius super hunc famulum tuum, ut quicquid ignorantiæ ipsius hæretica pravitas irrepsit, indulgentia tua pietatis ignosce; ut quod in ea diaboli fraude commissum est, & nequitia Arianæ perfidiæ nocuit, non ei reputetur ad culpam, sed membrum Ecclesiæ Catholicæ remissionis tua clementia reformetur, ut Altaribus sacris, recepta veritatis tuæ communione, reddatur. Per Dominum.*

III. Inscribitur hæc oratio in memoratis Codicibus, S. Remigii Remensi, & Gellonensi, pro iis qui in minori ætate conversi ad Ecclesiam redeunt; pro quibus etiam hæc alia Oratio similis primæ statim subjicitur: *Deus humani generis conditor, & Redemptor, qui facturam similitudinis, & imaginis tuæ secundum divitias bonitatis in id reparas, quod creasti: respice propitius super hunc famulum tuum, & quicquid ignorantiæ ipsius necessitas hostilitatis influxit, indulgentia tua pietatis ignosce, ut in eo cui adhuc intelligentia tua integra non suppetit, nihil reputetur ad culpam; sed Ecclesiæ membrum remissionis tuæ benignitate reputetur. Per.* Extat in Euchologio Ordo, cui Titulus: *Officium Methodii Patriarchæ Constantinopolis, de iis qui abnegarunt secundum diversas personas, & ætates, & ad orthodoxam, veramque Fidem revertuntur*; itemque ex eodem Methodio alius Ordo, qui inscribitur: *Oratio pro Fidei a pueritia desertore, paganismo nimirum seipsum inquinante, & ad Ecclesiam reverso*. Utrumque hunc Ordinem vide infra in Appendice ad hunc Titulum. Interim ut nihil de laudatis, S. Remigii Remensis, & Gellonensi Codicibus omittamus, Iubet in calce hujus Commentarii orationem prolixam describere, quæ titulo inscripto, *Reconciliatio rebaptizati ab hæreticis*, prima subjicitur. Est autem hujusmodi.

IV. Omnipotens sempiterne Deus, Pater misericordiarum, & Deus consolationis, qui per Unigenitum tuum Dominum nostrum Jesum Christum, ita regenerationis humanæ consecrasti mysterium, ut nec in eis qui fraude diabolicæ malignitatis a Baptismi unitate discedunt, ulla possit iteratione rescindi: quia cum geminatur a sacrilegis, non virtus inditæ consecrationis excluditur, sed injuria Fidei manentibus sacramentis irrogatur. Ideo cum ad veram matrem Ecclesiam Catholicam tui muneris aspiratione resipiscentes a potestate redeunt, non quod amiserunt baptismum recipiunt, sed quod in se permanente fecerint contumelia, veracis pœnitentiæ satisfactione reparantur. Hinc tuam misericordiam, Pater sancte, supplices exoramus, ut hunc famulum tuum ad sancta quæ reliquerat, atria revertentem immensa benignitate recipias, & piissima propitiatione salvifices, ut qui ruinæ suæ lapsu anathemando nunc Arium jugi lamentatione castigat, dignæ pœnitentiæ fructus, te miserante, perficiat. Tuæ quippe respectu satisfactionis sumsit initium, tuo munere de perditionis se jam sentiat longitate regressum, Longius enim a te tam collatæ Fidei negatione, quam operum pravitate discedit: unde quæsumus, ut secundum multitudinem miserationum tuarum, immanissima supplicis tui remittatur impietas, & aberrantem longius ab itinere salutis æternæ tua dignetur revocare majestas. Nos autem sicut in exequendis mysteriis tuis probamur indigni, ita de tua sumus miseratione certissimi, & ob hoc non audemus revertenti, atque pulsanti januam claudere, cui ad revertendum cordis oculos te confidimus revelasse. Et licet actioni pœnitentiæ ætatem temporum præfigamus: tamen quia non solum dierum mortis, sed & qualitatem pectoris ignoramus, sic eum ad spem reconciliationis admittimus, ut affectum jugis pœnitudinis non omittat; sed perenni tempore continua lamentatione redivivus, & Sacramentorum cœlestium communione mereatur esse perpetuus.

V. Hactenus Oratio memoratorum Codicum, quam puto fuisse præfationem in hæreticorum reconciliatione recitari solitam: verba enim quibus composita est ipsa Oratio, manifeste Præfationem indicant. Sed quicquid de ea re sit, variæ quidem, ac prolixæ orationes apud Græcos, ubi hæretici reconciliabantur, usitatæ fuerunt, uti ex Euchologio Græcorum liquet, cujus Ordines infra juxta morem hactenus in hoc Opere nostro usitatum in Appendice referemus; ad eosque Lectorem remittimus.

§. VI.

Deinde sedet ibidem Pontifex super Faldistorio, & accepta Mitra interrogat illum iterum de Fide Catholica, dicens: *Credis in Deum Patrem omnipotentem Creatorem cæli & terræ?* Respondet ille: *Credo*. Interrogatio: *Credis, & in Jesum Christum ejus Filium unicum Dominum nostrum natum, & passum?* Respondet: *Credo*. Interrogatio: *Credis in Spiritum Sanctum,*

sanctam

sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam post mortem? Respondet *Credo*. Postea interrogat Pontifex: *Homo, abrenuntias Satanæ, & angelis ejus?* Respondet. *Abrenuntio*. Interrogatio: *Abrenuntias etiam omni sectæ gentilitatis*, vel *hæreticæ pravitatis*, sive *Judaicæ superstitionis?* Respondet: *Abrenuntio*. Interrogatio: *Vis esse, & vivere in unitate sanctæ Fidei Catholicæ?* Respondet; *Volo*.

COMMENTARIUS.

I. SUnt hæretici versipelles, & suum patrem imitantes diabolum, fraudulenter semper se gerunt. Legimus sane in tripartita Historia Arium vocatum ab Imperatore Constantino, ejus voluntatem experiri volente, & ab eodem interrogatum, an Nicæni Concilii decreta servaret, nihil moratum repente subscripsisse, jusque jurandum præstitisse, utrumque, & decreta Fidei, per subscriptionem, & jusjurandum stygia arte circumvenientem, & deludentem: scripserat enim hæresim suam in charta, quam sub ala ferebat, unde vere se jurare prætendit, dicens, sic se sapere, sicut scripsisset. Sic & Macedoniani necessitate compulsi, eorum qui eos persequebantur, ad Valentinianum Augustum, & Liberium Pontificem Maximum, Legatos mittunt, per quos libellum pœnitentiæ offerunt, in quo & verba Nicænæ fidei posuerunt, quem & Legati manibus suis, &, ut profitebantur, propria voluntate subscripserunt; verum Concilio deinde a Theodosio Constantinopolim non sine assensu Romani Pontificis convocato, in quo & Macedoniani fuerunt, Imperatore petente, ut Ecclesiæ Catholicæ unirentur, commemorata eis legatione, quam ad Liberium miserant, per quam eisdem communicaverat, omnia hæc eludentes, Arianam hæresim sequi maluerunt, quam consubstantialem dicere Trinitatem.

II. Longum esset alia ejus rei exempla afferre, quæ passim in Ecclesiastica Historia narrantur; nihil enim frequentius antiqui sancti Patres memorant, quam varios dolos, & simulationes hæreticorum; eamque ob causam sapientissime iidem statuerunt, non temere ipsos ad Ecclesiam admittendos, sed facta prius errorum abjuratione, & Fidei confessione. Fieri hanc non modo apud Latinos, sed & apud Græcos per interrogationes Sacerdotis, & reconciliandi hæretici responsiones consuevisse, docet nos antiquum Græcorum Euchologium, a Jacobo Goar, & Joanne Morino descriptum, ubi ita inter alia legimus: *Collocat unumquemque eorum Sacerdos coram divino Baptisterio, ipsique hæc dicit*: Dic anathema huic N. & dogmatis ejus, & iis, qui consentiunt ei, & sapientibus quæ sunt ipsius. Abrenuntio enim illi, & omni hæretico dogmati, & credo in sanctam, & consubstantialem Trinitatem secundum expositionem sanctorum Patrum, qui verbum veritatis recte explicaverunt. *Et ad singula respondet ei qui convertitur*: Credo. *Cetera persequitur Sacerdos, eique ter dicit*: Credis in sanctam consubstantialem Trinitatem? *Et respondet, qui convertitur*: Credo.

III. Interrogationes ipsæ in hoc nostro §. descriptæ extant quidem in Vaticano Guilielmi Durandi Pontificali, sed non omnes, nam de interrogatione abrenuntiandi Satanæ, & de aliis quæ sequuntur, nulla ibidem mentio; extant in editis ante Clementem VIII. Pontificalibus,

§. VII.

Tunc deposita Mitra surgit Pontifex, & reconciliatus accedit ad pedes ejus coram eo genuflectens. Pontifex vero imponit manum dexteram super caput illius, dicens: *Oremus*.

Domine Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui dignatus es hunc famulum tuum ab errore gentilitatis, vel *mendacio hæreticæ pravitatis*, sive *judaicæ superstitionis clementer eruere, & ad Ecclesiam tuam sanctam revocare; tu, Domine, emitte in eum, Spiritum Sanctum Paraclitum de cælis.* ℟. *Amen*. *Spiritum sapientiæ, & intellectus*. ℟. *Amen*. *Spiritum consilii, & fortitudinis*. ℟. *Amen*. *Spiritum scientiæ, & pietatis*. ℟. *Amen*. *Adimple eum lumine splendoris tui, & in nomine ejusdem Domini nostri Jesu Christi signetur signo Cru ✠ cis in vitam æternam*. ℟. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. TRiplicem olim fuisse ritum, seu modum reconciliandi hæreticos, diximus supra in Commentario ad §. 1. nempe per manuum impositionem, per sacri Chrismatis inunctionem, & per pristinorum errorum abjurationem, ac veræ fidei professionem. Quod ritum spectat impositionis manuum in reconciliatione hæreticorum adhibendæ, est plane is antiquissimus, aliis duobus modis in primis Ecclesiæ seculis usitatior. Nam agens Eusebius Lib. VII. *Historiæ*,

riæ, Cap. II. de controversia tempore Stephani Papæ circa baptismum hæreticorum, diserte ait, quod *ex consuetudine ab antiquis ducta temporibus, in ejusmodi hominibus in Ecclesiam recipiendis sola preces cum manuum impositione adhiberi solerent*.

II. Huic consuetudini, quæ tempore Stephani, qui electus fuit Pontifex Maximus anno CCLIII. jam antiqua erat, ac proinde ab Apostolis, aut eorum proxime successoribus accepta, suffragium accedit S. Cypriani, qui, ut testatur S. Augustinus Lib. III. *De Baptismo contra Donatistas*, Capite XI. *hoc ipse Cyprianus etiam cum ceteris statuit, ut si ab hæresibus redirent ad Ecclesiam, quicumque fuerant in ea baptizati, non jam per baptismum, sed per pœnitentiam reciperentur*. Sive, ut loquitur Crescens a Cirta, qui cum ipso Cypriano Carthaginensi Concilio intersuerat, apud eundem Augustinum Lib. VI. contra Donatistas, Cap. XV. *ut per manus impositionem in pœnitentiam Ecclesiæ reconcilientur*. Id quod disertis verbis Cyprianus ipse testatur in Epistola sua LXXI. ad Quintum, sic scribens: *Quod nos quoque hodie observamus, ut, quos constet, hic baptizatos esse, & a nobis ad hæreticos transisse, si postmodum peccato suo cognito, & errore digesto, ad veritatem, & matricem redeant, satis sit in pœnitentiam manum imponere*.

III. Jam non solum in Ecclesia, sed etiam in hæresi ipsa, idest ab hæreticis baptizato, ubi in Ecclesiæ gremium revertebatur, consuevisse per manus impositionem recipi, docet nos celebre S. Stephani Papæ testimonium, qui adversus sanctum Cyprianum baptizatos ab hæreticis per novum baptisma recipientem, ita statuit: *Nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in pœnitentiam*. Quem ritum semper usque ad Agrippini Episcopatum in Africa vigoisse, non semel Cyprianus ipse testatus est. De S. Eusebio Papa scribit quidem Liber Pontificalis: *Hæreticos invenit in Urbe Roma, quos sola manuum impositione reconciliavit*. Idipsum statuunt, Concilium Nicænum I. Can. VIII. Arelatense Can. VIII. Siricius Papa in litteris ad Himerium Episcopum Tarraconensem: Innocentius I. in litteris ad Victricium Rothomagensem: Leo Magnus, Vigilius, & alii Romani Pontifices, & sacræ Synodi; eodemque modo Arianos recipi inculcat assidue in Dialogo suo contra Luciferianos S. Hieronymus, atque ita quosvis semper hæreticos receptos a Silvestro, Marco, Julio, & aliis veteribus Romanis Episcopis, Ecclesiastica narrat Historia.

IV. Forte dicet quispiam, legi quidem frequenter in sacris Canonibus, & apud veteres Patres, atque Pontifices, receptos etiam plerumque fuisse hæreticos cum sacri Chrismatis unctione. Respondeo, ea loca posse commode intelligi vel de simplici cæremonia, vel de hæreticis in hæresi natis, & baptizatis non adhibita præscripta a Christo Domino formula. Hanc certe rationem nos docet cur Hispanicæ Ecclesiæ Arianos unxerint, antiquum Fidei adversus eosdem Breviarium a Viro clarissimo Jacobo Sirmondo editum, sic dicens: *Nos reverentiam habemus Dominicis verbis, & Arianos sic certum est baptizare. Nam si sic baptizarent, quomodo credunt, in nomine Patris majoris, & in nomine Filii minoris, & in nomine Spiritus Sancti multo minoris, tunc demum non iterabimus, sed dabimus baptismum, quia non secundum regulam, quam Dominus tradidit, baptizabant*. Contextum hunc nonnihil aliter legit laudatus Sirmondus, sed certum est ex recentioribus, hoc modo legendum, ut docet Lupus in Scholio ad Canonem VII. Concilii Constantinopolitani I.

V. Sane constat, Hispanos Gothos Dominicam baptismi regulam, quam nempe Christus instituit, omnino mutasse, eosdemque Domino canere consuevisse, non quidem, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*; sed hunc in modum, *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto*; atque in eadem verba baptizasse, scribit in Chronico suo Joannes Biclarensis. Fuisse autem hunc baptismum semper, non tantum ab Ecclesia, sed & a Deo per miraculum loquente, damnatum, atque exsufflatum, in Collectaneis suis Theodorus Lector testatur. Hac ipsa de causa Reginam Brunichildim, filiam Athanagildi Regis Gothorum in Hispania, uxorem Sigeberti Regis Francorum, dum in Gallias venit, rebaptizatam affirmat Aimoinus Monachus Lib. III. Cap. XLV. Atque hinc etiam Gothos, utpote omnis Christiani Sacramenti vacuos unxit S. Leander. Certe de Brunichide Regina scribit sanctus Gregorius Turonensis Lib. IV. *Historiæ Francorum*, Cap. XXVII. *Quia Arianæ legi subjecta erat, per prædicationem Sacerdotum, atque ipsius Regis commonitionem conversa, beatam in unitate confessa Trinitatem, credidit, atque Chrismata est*. Teste eodem Scriptore Lib. IX. Cap. XV. *Intelligens veritatem Reecharedus* (erat & is Arianus) *postposita altercatione, se Catholicæ Fidei subdidit, & accepto signaculo beatæ Crucis cum Chrismatis unctione credidit Jesum Christum Filium Dei æqualem cum Spiritu Sancto regnantem in secula seculorum*.

VI. Reor equidem, eos solum, qui ab illis hæreticis baptizati erant, qui veram Baptismi formam vel prorsus rejiciebant, vel magnopere corrumpebant, haud aliter quam paganorum instar, per sacramentum Baptimi admitti in Ecclesiam potuisse; siquidem prior eorum Baptismus sic creditus, non solum in sacris quibusdam cæremoniis, sed in ipsa quoque forma, & essentia deficiebat; quocirca simpliciter nullus, & irritus habebatur in ordine ad efficiendum eos Ecclesiæ membra. Hinc est, quod passim sacræ Synodi varios hæreticos ad Ecclesiam confugientes omnino rebaptizari jubeant: *De Paulianistis*, ait Concilium I. Nicænum Can. XIX. *qui deinde ad Ecclesiam confugerunt, statutum est, ut ii omnino rebaptizentur*. Paolianistæ hæretici dicti sunt a Paulo Samosateno Episcopo, de quo vide Commentarium nostrum in ipsum Canonem Nicænum XIX. nostro I. Tomo Conciliorum.

VII. Simile Decretum habet Concilium Laodicenum Can. VIII. pro reconciliatione Montanistarum, sive Cataphrygorum. Concilium I. Constantinopolitanum Can. VII. idem de Montanistis, Eunomianis, & Sabellianis statuit. Concilium II. Arelatense Can. XVI. addit Photinianos. Concilium Trullanum Can. XCVI. Manichæos, Valentinianos, Marcionitas, & reliquos talium hæresum principes, hoc est omnes, qui debita Baptismi forma non essent baptizati. Neque enim alia erat via Catholicæ Ecclesiæ eos reconciliandi, quam ut instituerentur in vera fidei cognitione; primum nempe, ut Catechumeni, & donarentur baptismo, qui hoc in casu eis tribuebatur, utpote vero baptismo antea nunquam donatis. Cum itaque legimus in sacris Canonibus, & in antiquis Sacramentorum Libris, hæreticos cum unctione Chris-

natis ad Ecclesiam admittendos, de iis intelligendum videtur, qui, uti superius diximus, veram baptismi formam vel prorsus rejiciebant, vel magnopere corrumpebant. Id quod etiam sentit Binghamus Lib. XIX. *Originum Ecclesiasticarum*, Cap. II. §. VII.

VIII. Est tamen ejus opinionis Morinus in Opere, *De pœnitentia*, Lib. IX. Cap. VII. ut contendat, ubi apud antiquos Patres, atque Pontifices legitur, recipiendos hæreticos per impositionem manus, quæ per invocationem Sancti Spiritus fit, debere de sacramentali confirmatione intelligi. Quod tamen minime admittit Lupus, docens, manus ipsam impositionem esse omnino pœnitentialem; probatque auctoritate Augustini, qui Libro III. *De Baptismo contra Donatistas*, Cap. XVI. sic inquit: *Manus autem impositio non sicut baptismus repeti non potest. Quid enim est aliud, nisi oratio super hominem?* Utique oratio substrati pœnitentis expurgativa, frequenterque iterata, quod longe remotum est a manu confirmationis. Cur autem manus ista Impositio facta hæreticis natis, dicatur passim ab Ecclesiæ Patribus impositio manus in Spiritum Sanctum, arcanum aperit ipse Augustinus loco laudato, his verbis: *Spiritum autem Sanctum, quod in sola Catholica per manus impositionem dari dicitur, nimirum hoc intelligi Majores nostri voluerunt, quod Apostolus ait*: Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. *Ipsa est enim charitas, quam non habeat, qui ab Ecclesiæ Catholicæ communione præcisi sunt. At per hoc recte intelligitur dici, non accipi nisi in Catholica Spiritus Sanctus*. Quibus adde, quod idem S. Doctor ait Lib. VI. Cap. XXIII. *Propter charitatis autem copulationem, quod est maximum donum Spiritus Sancti, manus hæreticis correctis imponitur*.

IX. Ergo manum istam licet pœnitentialem Majores nostri vocarunt passim manum in Spiritum Sanctum, ut ita omnes ad Ecclesiam venientes hæretici, in ipso ingressu profiterentur, nullibi, nisi in Catholica dari Spiritum Sanctum, & ideo se ad illam venire, ut ab ipsa hunc accipiant quem alibi, nec per ipsum Baptisma, aut aliud quodvis sacramentum, acceperant, aut potuerant accipere. Quocirca lapsis, & natis hæreticis imponebatur manus alia, & alia, idest aliis purgativis precibus, & ritibus vestita, utraque tamen pœnitentialis. Eandem itaque manum antiqui Patres quandoque *in pœnitentiam* dicunt, quandoque vero *in Spiritum Sanctum*: quod nempe pœnitentialis esset, sed qua in simplex, & viduum, acceptum in hæresi, aut schismate, Baptismum introducebatur Spiritus Sanctus. Docet hæc quidem Lupus in Canonem VII. Concilii I. Constantinopolitani; ubi etiam, postquam dixit, ex iisdem principiis hucusque enarratis, Græcarum, & Gallicarum Ecclesiarum unctionem in reconciliatione hæreticorum adhibitam, nequaquam fuisse Confirmationis Sacramentum, ita demum concludit: *Græci igitur, & Galli, immo & Hispani manum, quam natis, & valide baptizatis hæreticis imponebant, ornabant sacro Chrismate, ut expressius demonstrarent, per illam dari Spiritum Sanctum, quem isti ad sua separata altaria nec acceperant, nec potuerant accepisse. Chrisma enim est proprius typus Spiritus Sancti*.

X. Quonam ritu fieret apud Græcos ipsa hæreticorum conversorum inunctio, docet Concilium ipsum Constantinopolitanum I. anno Christi CCCLXXXI. habitum, Can. VII. *Eos*, inquit, *qui rectæ fidei adjiciuntur, & parti eorum, qui ex hæreticis servantur, recipimus secundum subjectam hic consequentiam, & consuetudinem. Arianos quidem, & Macedonianos, & Sabbatianos, & Novatianos, qui dicunt seipsos Catharos, hoc est mundos, vel sinistros, & Tesseradecatitas, sive Tetraditas, & Apollinaristas recipimus, dantes quidem libellos, & omnem hæresim anathematizantes, quæ non sentit, ut sancta Dei Catholica, & Apostolica Ecclesia, & signatos, sive unctos primo sacro Chrismate, & frontem, & oculos, & nares, & os, & aures. Et eos signantes dicimus: Signaculum doni Spiritus Sancti*. Qui Canon a nobis nostro I. Tomo Conciliorum fuse explicatus, in Concilio Trullano, Can. XCV. renovatus est, in quem, Deo dante, nostro Tomo II. Conciliorum nonnulla dicemus.

XI. Opportunum tandem videtur adtexere hoc loco formulas quasdam reconciliationis hæreticorum ad Ecclesiam redeuntium ex tribus mss. Codicibus antiquissimis excerptas, Petaviano, Siculo, & Tolosano, ut videas, quam antiqua sit oratio ipsa in hoc nostro §. VII. descripta. Ergo in Petaviano Codice post octavam Paschæ legitur Titulus: *Benedictio super eos, qui de Ariana ad Catholicam redeunt unitatem*. Tum ipsa oratio sequitur hunc in modum: *Domine Deus, Pater omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui dignatus es famulos, & famulas tuas ab errore, & mendacio hæreseos Arianæ eruere, & ad Ecclesiam tuam Catholicam eos perducere. Tu Domine mitte in eos Spiritum Paraclitum Sanctum sapientiæ, & intellectus: Spiritum consilii, & fortitudinis: Spiritum scientiæ, & pietatis: & adimple eos Domine spiritu timoris Dei in nomine Jesu Christi Salvatoris nostri, per quem, & cum quo est tibi honor, & gloria in secula seculorum*. In Codice Tolosano legitur iisdem verbis, quibus in Siculo, sed applicatio non fit ad hæresim Arianam; generaliter enim enuntiatur: *ab errore, & mendacio hæreticæ pravitatis*. Titulus in Tolosano Codice appositus, *Reconciliatio redeuntium a Paganis*, falsus est; nihil enim de Paganis in ea oratione legitur.

XII. Quod Siculum Codicem spectat, is quidem in eo est Titulus: *Reconciliatio cum impositione manuum redeunti ab Arianis*. Finis est paulo diversus, uti constat ex iis verbis, quæ cum fine nostræ orationis hodierni Romani Pontificalis fere consonant; *ut in nomine Domini nostri Jesu Christi, & signo Crucis signatus pervenire mereatur ad vitam sine fine mansuram. Per eundem Dominum nostrum*. Atque hæc reconciliatio specialis videtur pro Arianis, nam alia sequitur cum hoc Titulo: *Item pro iis qui de diversis hæresibus veniunt*. Est autem oratio his verbis concepta: *Sancte Pater omnipotens Deus, qui famulum tuum ab errore hæreseos dignatus es eruere, & ad sanctam Ecclesiam Catholicam revocare: quæsumus te, Domine, emitte in eum Paraclitum Spiritum tuum Sanctum septiformem, Spiritum sapientiæ, & intellectus; consilii, & fortitudinis; scientiæ, & pietatis: adimple famulum tuum spiritu timoris Dei. Per Dominum nostrum*. Eadem prorsus legitur in Codice Tolosano, sed cum Titulo paulo diverso: *Benedictio super eos, qui de diversis hæresibus veniunt*. Eadem quoque in Siculo Codice cum hoc Titulo: *Benedictio cum impositione manuum super eos, qui de diversis hæresibus veniunt*.

XIII. Ex-

XIII. Extant hi pervetusti Codices apud Morinum in toties laudato Opere, *De pænitentia*, Lib. IX. Cap. X. Quibus adde antiqnum Codicem Gellonensem annorum circiter mille, in quo eadem oratio reperitur, uti videre est apud Martene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. VI. Pag. 451. ubi etiam ex eodem Gellonensi Codice recensetur Titulus, *Reconciliatio redeuntibus a Paganis*, cum memorata oratione, ad cujus finem legitur: *Adimple eum, Domine, Spiritu timoris tui, ut in nomine Domini nostri Jesu Christi, signo Crucis signetur in vitam æternam. Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit, & regnat Deus semper una cum*. Est & in aliis Libris Pontificalibus sua varietas.

§. VIII.

Post hæc si reconciliatus sit is, qui præcipuus, & notabilis fautor schismatis extitit, genuflexus, ut supra, facit publice professionem, & abjurationem, Pontifice cum Mitra in Faldistorio ante Altare sedente, dicens: *Ego N. comperto divisionis laqueo quo tenebar, diutina mecum deliberatione pertractans, prona, & spontanea voluntate, ad unitatem Sedis Apostolicæ, divina gratia duce, reversus sum: ne vero, non pura mente, seu simulata, reversus existimer, spondeo sub ordinis mei casu, & anathematis obligatione, atque promitto tibi, tali, Episcopo, & per te sancto Petro Apostolorum Principi, atque sanctissimo in Christo Patri, & Domino nostro, Domino N. Papæ N. & successoribus suis, me nunquam quorumlibet suasionibus, vel quocumque alio modo ad schisma, de quo Redemptoris nostri gratia liberante ereptus sum, reversurum, sed semper in unitate Ecclesiæ Catholicæ, & in communione Romani Pontificis per omnia permansurum, unde jurans dico per Deum omnipotentem, & sancta Dei Euangelia, me in unitate, & communione præmissis inconcusse mansurum. Et, si, quod absit, ab hac me unitate, aliqua occasione, vel argumento divisero, perjurii reatum incurrens æternæ obligatus pœnæ inveniar, & cum auctore schismatis habeam in futuro seculo portionem*. Deinde super Librum Euangeliorum, quem Pontifex ante se tenet apertum, ponit ambas manus extensas, junctis digitis, dicens: *Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Euangelia*. Tum producto per Pontificem signo Crucis super reconciliatum, surgit reconciliatus, & discedit.

COMMENTARIUS.

I. Formula hæc abjurandi schismatis profecto antiqua est in Ecclesia, pauloque prolixior legitur quidem apud S. Gregorium Magnum Pontificem Maximum Lib. X. Epistola XXXI. ubi schismaticus nescio quis Episcopus ita suum abjurat schisma: *Quoties cordis oculus nube erroris obductus, supernæ illustrationis lumine fit serenus, magna cautela nitendum est, ne latenter author schismatis irruat, & ab unitatis radice eos, qui ad eam reversi fuerant, telo iterum erroris abscindat. Et ideo ego Civitatis illius Episcopus, comperto divisionis laqueo, quo tenebar, diutina mecum cogitatione pertractans, prona & spontanea voluntate, ad unitatem Sedis Apostolicæ divina gratia duce reversus sum, & ne prava mente, seu simulate reversus existimer, sub mei ordinis casu spondeo, & anathematis obligatione, atque promitto tibi, & per te sancto Petro Apostolorum principi, atque ejus Vicario Beatissimo Gregorio, vel successoribus ipsius, me nunquam quorumlibet suasionibus, vel quocumque alio modo, ad schisma, de quo Redemptoris nostri misericordia liberante ereptus sum, reversurum, sed semper me in unitate sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, & communione Romani Pontificis per omnia permansurum. Unde jurans dico per Deum omnipotentem, & hæc quatuor Euangelia, quæ in manibus meis teneo, & salutem gentium, atque illustrium Dominorum nostrorum Rempublicam gubernantium, me in unitate, sicut dixi, Ecclesiæ Catholicæ, & communione Romani Pontificis semper, & sine dubio permanere. Quod si, quod absit, aliqua excusatione, vel argumento, ab hac me unitate divisero, perjurii reatum incurrens, æternæ pœnæ obligatus inveniar, & cum authore schismatis habeam in futuro seculo portionem. Hanc autem confessionem, promissionisque meæ chartulam Notario meo cum consensu Presbyterorum, & Diaconorum, atque Clericorum, qui me in hac unitate obligantes, in suprascriptis omnibus prona simul voluntate secuti, atque propriis manibus subscripturi sunt, scribendam dictavi; & propria manu subscribens tibi tradidi. Acta in loco illo, die tali, & Consulibus suprascriptis. Subscriptio Episcoporum illorum. Ego ille Episcopus civitatis illius huic confessioni, promissionique meæ præstito de conservandis subscriptis omnibus sacramento, subscripsi.*

II. Placuit integram hanc abjurandi schismatis formulam describere, quam etiam legere est apud Gratianum in suo Decreto, Can. *Quoties*,

Causa 1. Quæstione vi. ut videas, quam antiquus fit ritus prolixiori hac oratione schisma abjurare. Notanda sunt illa verba, quibus in formula sancti Gregorii Romanus Pontifex Vicarius S. Petri dicitur. Quod quidem novum videri non debet, cum ita passim ab antiquis Scriptoribus Ecclesiasticis vocetur, immo a S. Cypriano in Epistola LXVII. Stephanus Papa *Vicarius*, *& Successor*, præcessor Pontificum Stephani, & Lucii. Vide in eandem Epistolam Notas Baluzii, & ejusdem Authoris Notas ad Agobardum Pag. 115. & ad Lupum Ferrariensem Pag. 425. & Tomo II. Capitularium Regum Francorum Pag. 1283. itemque Theophilum Raynaudum in Onomastico Pontificio verbo *Vicarius S. Petri*, atque ut alios omittam complures, occurrit etiam vox illa in nostro hodierno Romano Pontificali.

III. Mihi hæc Vicarii appellatio non absque ratione ab antiquis usurpata videtur. Cum enim omnes olim Episcopi dicerentur Christi Vicarii, quoniam, ut testatur Gotfridus Vindociensis Opusculo x. *Christi crederentur agere vices*, hinc forte, cum Summum Pontificem appellabant Vicarium Petri, indicare voluerunt, non ea tantum, qua ceteros Episcopos, sed speciali, & suprema illa, qua excellebat Petrus supra omnes Apostolos, in quorum locum Episcopi succedunt, Romanum Pontificem prærogativa dignitatis, & potestatis antecellere. Ideoque non modo *Vicarius Petri*, sed *Vicarius Sedis Apostolicæ* dictus legitur Leo III. Pontifex Maximus in Concilio Romano apud Anastasium in ejus Vita. Vide Notam DLVI. eruditissimi Angeli de Nuce in Chronicam Monasterii Casinensis Lib. 1. Cap. VIII.

IV. His obiter explicatis, ut rem nostram agamus, extant apud Scriptores Ecclesiasticos variæ abjurandi schismatis formulæ pro temporum, locorum, personarum, ac rerum varietate. In Concilio Lateranensi III. sub Alexandro Papa III. anno MCLXXIX. celebrato, Episcopi Germaniæ, & alii, qui contra ipsum Alexandrum, sequuti fuerant Imperatorem schismaticum, schisma abdicantes, veniam supplices postularunt, hac forma præscripta: *Ego N. anathematizo, & renuo omnem hæresim extollentem se adversus sanctam Romanam Ecclesiam Catholicam, præcipue vero schisma Octaviani, Guidonis, & Joannis, & ordinationes eorum irritas judico, & eis contradico, & modo in antea me obediturum juro, & promitto fidelitatem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Domino meo Alexandro, & successoribus ejus juste intrantibus, ipsique serviam absque omni malo ingenio contra omnem hominem secundum ordinem meum. Consilia ejus, quæ mihi certo scripto mandaverit, vel ipse commiserit, nulli hominum prodam, nec etiam pro periculo corporis, atque membrorum. Legatum Ecclesiæ Romanæ honorabo, & ducam, & reducam, & juvabo expensis. Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Evangelia.*

V. De abjuratione Friderici Imperatoris quædam tradit Baronius ad annum Christi MCLXXVII. quæ hic describere censui. Ait enim quod *cum ad Papam* (Alexandrum III.) *appropiasset, tactus divino spiritu, Deum in Alexandro venerans, Imperiali dignitate postposita, rejecto pallio, ad pedes Papæ totum se extenso corpore inclinavit, quem Alexander Papa cum lacrymis benigne elevans, recepit in osculo, & benedixit, moxque a Teutonicis*, Te Deum laudamus, *est excelsa voce decantatum. Imperator autem, apprehensa Papæ dextera, ipsum ad Ecclesiam introduxit.* Tum alia humillima Imperatoris obsequia Pontifici exhibita recensec, aliumque ritum enarrat, sermonis nempe habiti a Pontifice de Imperatoris reconciliatione, & ad Ecclesiæ sinum reditu: *Venientibus autem proximis Kalendis Augusti, Imperator cum Archiepiscopis, & Episcopis & reliquis Principibus suis, & magna populi multitudine ad Patriarchæ palatium, in quo Papa erat hospitatus, accessit. In cujus Palatii aula longa satis, & spatiosa Papa in eminentiori loco positus, in faldistorio suo resedit; & Episcopis suis, & Cardinalibus hinc inde circumstantibus, Imperatorem quidem in sua dextera supra Episcopos, & Presbyteros Cardinales, Romualdum vero Salernitanum Archiepiscopum in sinistra supra Diaconos Cardinales residere præcepit, Finito itaque silentio, sic est Papa Alexander exorsus,*

VI. Hæc est, *inquit*, dies, Fratres charissimi, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea, quia hic filius noster Romanorum Imperator illustris, mortuus fuerat, & revixit; perierat, & inventus est. Nam postquam cordi ejus supernæ radius claritatis illuxit, totius falsitatis depulsa caligine, de errore ad veritatem rediit, de tenebris ad lumen transiit, de schismate ad unitatem accessit, & ad caulas matris Ecclesiæ tamquam ovis erratica repedavit. Exultet igitur fidelium votiva religio, quia hodie Pater juniorem recepit filium, Catholicum Principem, Romanum recuperavit Imperium. Mater Ecclesia suum evaginatum in vaginam convertit gladium: navis Piscatoris egregii, quæ culpis exigentibus, adversitatum turbine pene demersa jam fuerat, nunc procellis cessantibus, ad litus solidum, & veræ quietis portum illæsa pervenit. Ecclesiæ suæ preces pro bono pacis frequenter effusas Dei filius clementer audivit, & eam cum suo Principe in pace, & concordia collocavit. Inde est, quod destructis adversitatibus, & erroribus universis secura jam pace fruitur, & jucunda securitate lætatur, Cesset igitur antiqua discordia, finem accipiat inveterata malitia, una Fides, unus Dominus, una sit & Ecclesia. Schisma in unitatem transeat; & divisio ad charitatem accedat. Omnis jam ad pacem Ecclesia redeat; & ad matris suæ gremium filiorum numerositas gratiosa recurrat. Sit Deo gloria in Altissimis, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et quia nos Imperatoris nostri pium animum, & benignam agnoscimus voluntatem: eum intra nostræ mansuetudinis brachia tanquam charissimum filium benignius amplectimur, & tam ipsum, quam uxorem, & ejus filium in Catholicos Principes paterno affectu recipimus, & ipsis honorem debitum impendere procuramus: Deum, & Apostolos nostros affectuose rogantes, ut ipsos Ecclesiæ suæ servent incolumes, & per longa tempora custodiant defensores. Hactenus Alexandri Pontificis sermo.

§. IX.

Si vero reconciliatus, fuerat hæresiarcha, seu præcipuus Auctor alicujus hære-
sis,

ſis, omiſſa promiſſione præcedenti, facit ſequentem genuflexus coram Pontifice cum Mitra in Faldiſtorio ante Altare ſedente, dicens: *Ego N. cognoſcens veram Catholicam, & Apoſtolicam Fidem, anathematizo hic publice omnem hæreſim, præcipue illam, de qua hactenus extiti infamatus, quæ aſtruere conatur*, hoc, vel illud. *Conſentio autem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, & Apoſtolicæ Sedi; ore, & corde profiteor, me credere*, ſic, vel ſic, *& eandem Fidem tenere, quam ſancta Romana Eccleſia auctoritate Euangelica, & Apoſtolica tenendam tradit. Jurans hoc per ſanctam homouſion, ideſt ejuſdem ſubſtantiæ Trinitatem; per ſacroſancta Euangelia Chriſti. Eos autem qui contra Fidem hanc venerint, cum dogmatibus, & ſectatoribus ſuis æterno anathemate dignos eſſe pronuntio. Et ſi ego ipſe, quod abſit, aliquando contra hæc aliquid aſſentiri, aut prædicare præſumpſero, Canonum ſeveritati ſubjiciam*. Et mox ambas manus extenſas, digitis non disjunctis, ponit ſuper Librum Euangeliorum, quem Pontifex ante ſe apertum tenet, dicens: *Sic me Deus adjuvet, & hæc ſancta Dei Euangelia*. Tum producto per Pontificem ſigno Crucis ſuper reconciliatum, ſurgit ipſe reconciliatus, & diſcedit.

COMMENTARIUS.

I. DEſumpta eſt & hæc formula abjurandæ hæreſis ex Canone, *Ego Berengarius*, De conſecratione, Diſtinctione II. Fuit enim aliquando in uſu hæc diſciplina, ut hæretici homines errorum ſuorum ejuratione, & publica Catholicæ Fidei profeſſione reconciliarentur. Putant nonnulli, hunc reconciliationis modum locum præſertim habuiſſe poſt exortam Neſtorii, & Eutychis hæreſim: jam enim longe antea Alexandrinæ Synodi Patres anno CCCLXII. quo ipſa habita fuit in Epiſtola Synodica nihil aliud ab Arianis ipſis exigunt, *quam ut execrentur Arianorum hæreſim, confiteanturque Sanctorum Patrum in Nicæa Fidem, execrenturque eos, qui dicunt, Spiritum Sanctum eſſe creaturam, & diviſum ex ſubſtantia Chriſti*.

II. Rurſus debuit iſta abjuratio errorum, & profeſſio Fidei Catholicæ ab Hæreticis ſcripto fieri, uti conſtat ex Canone VIII. Concilii Œcumenici I. Nicæni, ubi de Novatianis ſtatutum eſt, ut priuſquam ad Catholicam Eccleſiam venientes recipiantur, & ordinentur, ante omnia ſcriptis profiteantur, quod Catholicæ, & Apoſtolicæ Eccleſiæ dogmata ſuſcipiant, & ſequantur. Servatam hanc diſciplinam inſequentibus ſeculis cum aliis hæreticis, addiſcere licet ex celebri Epiſtola Cyrilli Alexandrini Antiſtitis ad Donatum Nicopolis veteris Epiri Epiſcopum, in qua teſtatur, ſe non prius ad Synaxim Paulum Emiſſenum Neſtorio faventem admiſiſſe, quam dato libello Neſtorii dogmata ſuo ſcripto anathematizaſſet.

III. Viguiſſe hanc ſeculo V. diſciplinam, docent nos complures S. Leonis Papæ Epiſtolæ: nihil enim is ultra requirit ad Euthychianorum, & Neſtorianorum reconciliationem, quam errorum ejurationem, & fidei profeſſionem ſcripto firmatam. In Epiſtola X. ad Flavianum Conſtantinopolitanum Epiſcopum, Cap. VI. de Eutyche hæreſiarcha, ita quidem ſcribit: *Si fideliter, atque utiliter dolet, & quam recte mota ſit Epiſcopalis auctoritas, vel ſero cognoſcit, vel ſi ad ſatisfactionis plenitudinem, omnia quæ ab eo male ſunt ſenſa. viva voce, & præſenti ſubſcriptione damnaverit, non erit reprehenſibilis erga correctum quantacumque miſeratio*. Idem Leo in fine Epiſtolæ ad Theodoſium Auguſtum de eodem Eutyche reſcribens, idipſum ſignificat his plane verbis; *Si ipſe, qui in hanc tentationem incidit, reſipiſcat, ita ut per libellorum ſatisfactionem proprium damnet errorem, communio ei ſui ordinis reformetur*. Ubi nota, velle Pontificem, ut ſi errori Eutyches renuntiet, eum non modo ſtatim communioni laicæ reſtitui, ſed etiam Eccleſiaſticæ, & ordinum ſuorum functioni.

IV. Multa hujus rei exempla leguntur quidem in Concilio Chalcedonenſi, præſertim vero in Actione VIII. ubi de Theodoreti reconciliatione agitur. Ut autem, quod noſtrum eſt, proſequamur, ſervatam conſtat etiam longe poſt Leonis ævum eandem diſciplinam recipiendi hæreticos, & in Eccleſiam admittendi per ſolam hæreſis ejurationem, ac fidei profeſſionem. In Concilio Hiſpalenſi II. Can. XII. quidam ex hæreſi Acephalorum Epiſcopus *converſus, atque receptus*, *ſuſceptæ fidei confeſſionem cum ſtipulatione jurejurando protulit, atque ab omnibus purgatus apparuit*. Felix quoque Epiſcopus Urgellitanus, uti habetur in Concilio Romano anno DCCXCIX. celebrato, Actione II. non modo ſcripta orthodoxæ Fidei formula hæreſim ſuam ejuravit, verum etiam *ipſum orthodoxum ſuum libellum ſuper ſacroſancta Dei Myſteria in noſtro Patriarchio*, inquit Leo III. Pontifex Maximus, *juravit ſic tenere, & confiteri, & iterum in confeſſione ſuper corpus Beati Petri Apoſtoli ipſum ponens orthodoxum ſuum libellum, ſimiliter & illic juravit, nequaquam ſe dicere audere adoptivum, ſed proprium, & dilectum Filium Dei teneo, & confiteor*.

V. In anteſignanis, & propugnatoribus hæreſis, ac ſchiſmatis, qui alios errori, & factioni implicaverant, ea quoque conditio olim communiter requiſita fuit, ut deceptam a ſe multitudinem reducerent, priuſquam perfectam abſolutionem obtinerent. Hæc fuit Eccleſiæ praxis, nam de Marcione hæretico obſervat Tertullianus in Libro, *De præſcriptionibus adverſus hæreticos*, Cap. XXX. ita eum reconciliationem recepturum fuiſſe, ſi ceteros, quos errore ſuo infecerat, Eccleſiæ reſtitueret,

tueret, idque se facturum promisisse, sed esse morte præventum: *Marcion pœnitentiam confessus, cum conditioni datæ sibi occurrit, ita pacem recepturus, si ceteros quoque quos perditioni erudisset, Ecclesiæ restitueret*. Per pacem intelligit sacramentalem reconciliationem; hæc enim est vera nostra cum Deo pax; quia sola peccata separant inter Deum, & hominem. Est vocabulum etiam a sancto Cypriano, & aliis antiquis Patribus frequentissime usitatum.

VI. Similem observationem de Trophimo in idololatriam lapso, qui etiam unus ex tribus Episcopis fuit, qui illegitimam Novatiani ordinationem, Episcopum contra Cornelium Papam eum constituendo, peregerant, & hoc ipso ingens Romanæ Ecclesiæ conflarant schisma, reditu ad Ecclesiam facit quidem S. Cyprianus, receptionem illius hunc in modum commemorans in Epistola LII. ad Antonianum: *Quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo, & satisfaciente, & pœnitentia deprecationis errorem pristinum confitente; & fraternitatem, quam nuper abstraxerat, cum plena humilitate, & satisfactione revocante, auditæ sunt ejus preces; & in Ecclesiam Domini non tam Trophimus, quam magnus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est: qui omnes regressuri ad Ecclesiam non essent, nisi eam Trophimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum Collegis plurimis habito, susceptus est Trophimus; pro quo satisfaciebat fratrum reditus, & restituta multorum salus; sic tamen admissus est Trophimus, ut laicus communicet, non secundum quod ad te malignorum literæ pertulerant, quasi locum Sacerdotis usurpet*. Quæ sit communio laica, fuse explicuimus in Commentario ad §. XIII. Tit. VI.

VII. Eandem regulam servatam semper ab Ecclesia constat non modo in Hæresiarchis, & Schismatum auctoribus, verum etiam in cunctis hæreseon, aut schismatum Doctoribus. Hinc ad Anti-papam Novatianum, qui plurimos ab Ecclesia secum abstraxerat, scribit, eum hortando S. Dionysius Patriarcha Alexandrinus apud Eusebium Lib. VI. *Historiæ*, Cap. XXXVII. his verbis: *Jam ergo, si vel suadendo, vel quasi vi compellendo, Fratres ad Ecclesiæ concordiam redire efficias, culpæ magnitudinem correctionis modus facile superabit. Atque ut illa tibi nullo vitio vertetur, ita hic revera ponetur in laude. Quod si illi adeo contumaces, & animo obstinato fuerint, ut nihil omnino te posse apud illos existimes, tu tamen tuam ipsius animum servato*. Ubi nota, Antisignanos ipsos hæreseon, & schismatum, ad suos seductos reducendos omnem adhibere conatum teneri. Id enim in naturalis Juris regula fundatur, quæ dicit: *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest*. Etenim, ut scite docet Lupus in Scholio laudati Cap. XXX. Libri, *De præscriptionibus*, ad illa verba, *Postmodum idem Marcion &c.* Fideles secum seducens hæreticus, aut quivis alius criminosus, est veri plagii reus, Domino Deo abstulit suam possessionem, adeoque obstrictus est restitutioni. Vide S. Augustinum in Epistola XLVIII. ad Vincentium Cartennensem, Episcopum Rogatistarum, ubi hanc ipsam regulam uti necessariam, & communem laudat. Quæ quidem si ab istiusmodi seductoribus neglecta fuerit, vereri debent, ne de ipsis dici possit, quod de se dixit moriens, ac pœnitens hæresiarcha Berengarius: *Hodie in die apparitionis suæ apparebit mihi Dominus meus Jesus Christus; propter pœnitentiam, spero, ad gloriam; propter alios, ut timeo, ad pœnam*. Obiit ipse ab ipso perversos, ut timeo, ad pœnam. Obiit in festo Dominicæ apparitionis, seu Epiphaniæ; eamque rem narrant Guilielmus Bibliothecarius Monasterii Malmesberiensis, & Cardinalis Baronius ad annum MLXXXVIII. ubi ait, nonagenarium decessisse, summam Dei misericordiam consecutum, si post tot iteratos lapsus in Ecclesia Catholica vitæ periodum clausit.

VIII. Rursus ab ipsis Hæresiarchis requisitam, tamquam absolutionis eorum conditionem, ut factionis suæ reliquias detergerent, tradit quidem S. Augustinus in Epistola sua LXXIII. ad Deuterium Episcopum, ubi narrans initam a se ipso rationem tractandi Victorinum Hypodiaconum, qui ad sectam Manichæorum transfugerat, ait, eum, tametsi pœnitentem, & rogantem in Ecclesiæ communionem restitui, admittere noluisse, nisi proderet quotquot nosset eodem errore infectos: *Rogavit me quidem, posteaquam se Manichæorum auditorem confessus est, ut eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ revocarem: sed fateor ejus fictionem sub Clerici specie vehementer exhorrui, eumque coercitum ex civitate curavi. Nec mihi hoc satis fuit, nisi & tuæ sanctitati cum meis litteris intimarem, ut a Clericorum gradu congrue Ecclesiastica severitate dejectus, caveudus omnibus innotescat. Peteuti autem pœnitentiæ locum, tunc credatur, si & alios, quos illic novit esse, manifestaverit vobis, non solum in Malliana, sed in ipsa tota omnino Provincia*. Apud Manichæos erant quidam, qui *auditores*, & alii qui *electi* dicerentur, de quibus vide Augustinum ibidem.

IX. Quod tandem reconciliandi hæretici non modo errores damnare, sed & scripto edito ejurare deberent, jam nos superius diximus, eamque conditionem Nicæna I. Synodus Can. VIII. a Novatianis; Gangrensis in proœmio, ab Eustachianis; Laodicena Can. VII. a Novatianis, Photinianis, & Tessaradecatitis; Constantinopolitana I. Can. VII. a Macedonianis, Sabbatianis, Arianis, Tessaradecatitis; & Novatianis exigebant; a Donatistis autem Africanæ Synodi requirebant, uti habetur in Africanæ Ecclesiæ Codice, Canone LVII. Ceterum jam quoque & superius dictum est, debuisse hæreticos, qui ad Ecclesiæ communionem redire cupiebant, non modo errorem damnare, & rectæ Fidei doctrinæ subscribere, verum etiam juramentum præstare majoris confirmationis gratia: quod quidem jam olim consuevit super sacro Euangelii Libro peragi, uti historiam Ecclesiasticam legenti patet.

X. Illud quoque & iis, quæ hactenus enarravimus, ad Calcem hujus Commentarii lubet adnectere, non modo reconciliationem Hæreticorum, sed & cognitionem de hæreticis, & causis fidei, summo Jure inspecto, ad Episcopos pertinere, etiam ubi de exemptis agitur, ex Cap. *Ad Abolendam*, extra, *De hæreticis*, & ex Concilio Tridentino Sessione V. *De reformatione*, Cap. II. §. *Si vero*. Judicibus autem secularibus interdictum est, quoquo modo cognoscere, ex Cap. *Inquisitionis*, *De Hæreticis* in Sexto. Ratio illa est, quia omnia quæ spectant ad Fidem, & Religionem sunt propria Jurisdictionis Episcopalis. Unde S. Ambrosius Epistola XXIX. ad Theodosium Imperatorem ita scribit: *Si de causis pecuniariis Comites tuos consulis, quanto magis in causa Religionis, Sacerdotes Domini æquum est consulas?* Sed de his alias.

AP-

APPENDIX

In qua Ordines mss. ac editi recensentur, quibus Apostatæ, Schismatici, vel Hæretici reconciliari consueverunt.

ORDO I.

Ex ms. Vaticano Gulielmi Durandi Codice Pontificali, Num. 4744.

Ordo ad reconciliandum Apostatam, Scismaticum, vel Hæreticum. Rubrica.

Apostatæ reconciliatio fit hoc modo. Primo enim ante fores illum Episcopos, vel Sacerdos de fide interrogat, qui dicit super illum sequentem exorcismum: *Exorcizo te immunde spiritus per Deum Patrem, & per Jesum Christum filium ejus &c.* Tunc signet illum signo Crucis, dicens: *Accipe signum Crucis ✠ Christi &c.*

Deinde introducit illum in Ecclesiam, dicens: *Ingredere Ecclesiam Dei, a qua incaute aberrasti, & evasisse te laqueos mortis agnosce: horresce ydola: respue omnem pravitatem, sive superstitionem hæreticam, vel gentilem, aut judaicam. Cole Deum omnipotentem, & Jesum Christum filium ejus, & Spiritum Sanctum vivum, & verum Deum, sanctam, & individuam Trinitatem. Tu autem omnipotens Deus hanc ovem tuam de fauce lupi tua virtute subtractam paterna recipe pietate, & gregi tuo pia refirma benignitate, ne de familiæ tuæ dampno inimicus exaltet, sed de conversione, & liberatione ejus Ecclesia tua, ut pia mater de filio reperto gratuletur. Per Christum Dominum nostrum.* ℟. *Amen.*

Alia Oratio.

Deus, qui hominem ad imaginem tuam conditum misericorditer reparas quem miserabiliter (a) *creasti: respice propitius super hunc famulum tuum &c.*

Tunc facit illum confiteri fidem Catholicam, dicens: *Credis in Deum Patrem omnipotentem Creatorem cœli, & terræ.* ℟. *Credo. Et in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum, natum, & passum.* ℟. *Credo. Credis & in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam, & Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam post mortem.* ℟. *Credo.*

Postea dicit ita: *Homo abrenuntias Sathanæ, & Angelis ejus.* ℟. *Abrenuntio. Abrenuntias operibus, & principiis ejus.* ℟. *Abrenuntio. Abrenuntias etiam omni sectæ gentilitatis, vel hæreticæ pravitatis, sive judaicæ superstitionis.* ℟. *Abrenuntio. Vis esse & vivere in unitate fidei sanctæ catholicæ.* ℟. *Volo.* Tunc imposita manu super capud ejus, dicit orationem: *Domine Deus Pater omnipotens Domini nostri Jesu Christi, qui dignatus es &c.*

Cum vero is qui auctor, seu præcipuus, & notabilis fauctor Scismaticis extitit, ad Ecclesiæ unitatem revertitur, hanc faciat publice professionem, & abjurationem: *Ego N. Clericus, Præpositus, vel Archidiaconus talis Ecclesiæ, comperto divisionis laqueo, quo tenebar &c.*

Si vero aliquis heresiarcha, vel præcipuus auctor alicujus hæresis ad unitatem Ecclesiæ revertitur, hanc faciat publice professionem, & abjurationem, dicens: *Ego N. Dyaconus, vel Sacerdos, vel Præpositus talis Ecclesiæ cognoscens &c. Canonum severitati subjiciam.*

ORDO II.

Ex Methodio Patriarcha Constantinopolis de iis, qui abnegarunt secundum diversas personas, & ætates, & ad orthodoxam veramque Fidem revertuntur, apud Jacobum Goar Pag. 689. & seqq.

Si puer quidem comprehensus fuerit, & abnegaverit, sive metu, seu ignorantia, & inscitia: is propitiatorias preces septem diebus suscipiat; & octavo die lavetur, & a lavacro linteo accinctus chrismate inungatur; ut solent inungi, qui baptizantur, & ferat vestes novas secundum ordinem eorum qui illuminantur. Sin autem sint adolescentes, vel senes, vel adulta ætate perfecti, si quidem propter tormenta negaverunt, clementer, ac benigne cum eis agatur: sed duas quadragesimas jejunent vacantes orationibus, & genuum flexiones, assiduasque preces peragentes. Duarum autem quadragesimarum appropinquante fine, rursus preces propitiatorias suscipiant, & singulis diebus Domine miserere, *centies dicant: & sicut superius statutum est, laventur, & ungantur: & celebrato Sacrificio, sacrosanctis mysteriis digni habeantur, vacantes Ecclesiæ, & Sacrorum celebrationi octo diebus. Si qui autem sua sponte ad negandum confugerint: istos quidem revertentes suscipimus, non tamen divinis mysteriis communicant, nisi in fine vitæ suæ, secundum septuagesimum tertium Canonem Basilii dicentem.* Qui salutis mysterium transgressus, Christum negaverit, omni vitæ suæ tempore flentium ordinem tenere debet, & exomologesim facere: tempore vero quo vita excedit, divinæ clementiæ fide ad sancta mysteria admittitur.

Orationes propitiatoriæ pro eo qui post abnegationem ad veram fidem revertitur:

Dominum precemur.

Justus es Domine, & recta judicia tua, non enim secundum peccata nostra fecisti nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuisti nobis: verum mandata tua transgressi, mortis sententiam juste incurrimus. Ipse namque ut benignus Dominus, exitos nostri visa malitia, misericordia super nos motus, eo quod invalescens adversum nos lethum ons subjugasset, creaturam tuam redimere decrevisti, & servi forma accepta, cum morte congressus, imaginem tuam in nobis reparasti: propterea que a mortis potestate erepti, & in viam salutis Sancti Spiritus regeneratione deducti, gratiaque tua salvati, providentiæ tuæ dispositionem celebramus: rogamusque, supplicamus, & obsecramus, ut in secundo tuo adventu, quo vivos, & mortuos judicaturus es, & unicui-que

(a) Puto legendum *mirabiliter*, uti in editis Libris Pontificalibus habetur.

que secundum opera sua redditurus, misericordiæ tuæ, quæ a sæculo est, memineris: & quia humana nostra delicta minus observas, reconciliationem petentibus concede, & omne delictum spontaneum, & involuntarium, scienter, vel ignoranter commissum, condona. Non enim est homo qui vivat, & non peccet, etiam si unius diei sit vita ejus super terram. Quis enim mundum se cor habere gloriabatur? aut quis se a peccato immunem esse proferet? Ecce omnes verbis & operibus coram te peccamus, & gratia tua orbati sumus: & In timendo tremendoque tuo tribunali justificari speramus, non ex justitiæ operibus, nihil enim boni super terram egimus, sed ex vera fide, & nominis tui confessione. Scimus namque te, perfecta justitia est; & cognoscere, virtus, & immortalitatis radix. Scimus itaque, profitemur, & credimus, quia e nihilo ad esse nos adduxisti, lapsis misertus es, peccantes tolerasti, & a morte revocasti. Propterea rogamus te, Deus noster, ut quodcumque coram te malum, ceu carne onusti, & in mundo versati, sive operibus, sive verbis, sive etiam cogitationibus perpetravimus, ipse ut bonus, & hominum amator, & misericors Dominus relaxes, condones, & remittas. Parce nobis delicta confitentibus, neque recogites, aut in judicium cum servis tuis intres, quia non justificabitur coram te omnis vivens. Quia tu solus sine peccato existis, & pœnitentes suscipis, & tibi gloriam referimus, Patri, & Filio, & Sancto Spiritui: nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Alia Oratio.

Dominator, Domine Deus noster, qui regni tui clavibus Petro Apostolorum tuorum Coryphæo creditis, sanctaque tua Ecclesia super eum ædificata, el, gratia tua, potestatem ligandi, atque solvendi super terram, contulisti: indignos nos te tunc invocantes pro præsentis servi tui reconciliatione exaudi; mirifica misericordias tuas versus illum, qui sperantes in te salvas. Tu enim Deiloquorum Prophetarum ore dixisti: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*; &: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat*. Ipse igitur, Domine, præsentem servum tuum a via erroris sui revertentem, & a te reconciliationem exposcentem, ne abjicias: sed in misericordia visita, & in miserationibus revoca. Quia tu es Deus, Deus pœnitentium, & ad te conversorum Salvator, & tibi gloriam referimus, Patri, & Filio, & Sancto Spiritui; nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Alia Oratio.

Dominum precemur.

Domine Deus omnium conditor, & Dominus, bonitatis fons, omnium hominum & maxime fidelium pater, qui hominem diaboli seductione in perditionis errorisque profundum demersum non despexisti, sed eum per unigeniti Filii tui & Dei nostri incarnationem requisitum & servatum, ad te ipsum reduxisti: ipse, benigne Domine, servum tuum istum, rationalis ovilis Christi tui ovem, inimicorum impiorum captivitate redemtam respice: & quamvis puerili inscitia, aut tyrannica vi mores eorum imitatus fuerit, nunc tamen populi tui congregationi restitui permitte; virtute & operatione Sancti tui Spiritus mentem ejus irradia, ut salutaris baptismatis scintilla in ejus anima infidens, & relicta, aura gratiæ ventilata spiritaliter rursum accendatur, & impressum ei sigillum, in ejus corde & cogitationibus, per crucis Christi tui signationem, per spem in te, & veritatis agnitionem, evidentius appareat, ut te solum verum & Patrem, & unigenitum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, & Sanctum tuum Spiritum agnoscat, & veneretur. Sanctæ tuæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ illum conjunge: Gentilis omnis impietatis ritum ab ejus mente absterge: in mandatis & præceptis tuis ut digne ambulet, illum dirige, & Sanctorum tuorum mysteriorum indemnata sumptione dignum redde, & in futura vita cœlestis regni participem illum ostende. Quia tu es Deus noster, Deus miserendi, & salvandi: & tibi gloriam referimus: Patri, & Filio, & Spiritui Sancto; nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Altera Oratio.

Domine Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui omnes homines vis salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, qui propter ovem deperditam unigenitum Filium tuum Salvatorem & Redemptorem, imaginem tuam requisiturum, & restauraturum, in mundum misisti: te rogamus, & te precamur, servum tuum hunc ad miserationes tuas recurrentem suscipe. Cum enim a puero, rectam in te fidem per sanctum tuum Baptisma nactus fuisset, ab ea tamen puerili stoliditate, aut aliquo alio impetu, excidit: nunc vero, cognito errore, pœnitentia ductus, ad tuam rursus clementiam confugit. Effunde super illum humanitatis tuæ benignitatem, & ceu prodigum ad te Deum & patrem revertentem amplectere. Errorem omnem, & hostis deceptionem ab illo abige, rationalium tuarum ovium gregi illum annumera, gloria sanctissimi nominis Christi tui illum exorna: & cum fidelibus cunctis illibatarum tuarum sanctificationum, in præteritorum quidem delictorum remissionem, & a futuris immunitatem, & animæ corporisque custodiam, participem illum fieri largire. Da illi in omni tempore & loco ad te recurrere, Ecclesiis tuis vacare, & placita tibi perficere: ut per bonorum operum exequutionem, cœlestis regni hæres fiat; cujus etiam nos cum eo dignos esse concede. Gratia & miserationibus Christi tui, cum quo benedictus es, cum sanctissimo, & bono, & vivifico tuo Spiritu: nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Pax omnibus.

Capita nostra Domino inclinemus.

Dominum precemur.

Domine Deus noster, qui cœlis inclinatis, in salutem generis humani descendisti, qui per crucem tuam originali uns maledictione liberatos, ad vitam beatam reduxisti: qui dixisti, gaudium in cœlo fieri, causa peccatoris unius pœnitentiam agentis: receptam nunc rationalem oviculam, prius perditam, gregi tuo adnecte, & rapaces lupos ab ea effuga, & cruce tua vallatum illum, & venerandi nominis tui, super nos servos tuos invocati, gloria armatum, serpentes, & scorpiones calcare concede. Tu enim es Deus noster, Deus miserendi, & salvandi: & tibi gloriam referimus, cum principii experte tuo Patre, & cum sanctissimo, & bono & vivifico tuo Spiritu: nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Et oratione completa, sacro unguento accepto, secundum baptizatorum consuetudinem, illum inungit, crucis signo expresso, in fronte, & oculis, & naribus, & ore, & duabus auribus, & ma-

& manibus, & pectore, & scapulis, & genubus, dicens: Sigillum doni Spiritus Sancti. *Et unctione perfecta, sequentem orationem super eaput ejus recitat.*

Dominum precemur.

Domine, Deus omnipotens, qui per Sanctissimi tui Spiritus missionem, gratia discipulos tuos replevisti, servum etiam tuum hunc ab erroris via revocatum, & ad fidem tuam reductum, & Sancti tui Spiritus fragrantia per hujus unguenti unctionem dignum habitum, in tua sanctitate custodi: da ei secundum voluntatem tuam ambulare, illumque tremendis tuis mysteriis frui, & rectam semper in te fidem servantem, regnum cæleste promereri concede. Gratia Christi tui, cum quo gloria, honor, & adoratio tibi convenit: cum Sanctissimo, & bono, & vivifico tuo Spiritu: nunc & semper, & in secula seculorum. Amen. Gloria. Et nunc. *Et fit dimissio.*

ORDO III.

Oratio pro fidei a pueritia desertore, paganismo nimirum se ipsum inquinante, & ad Ecclesiam reverso.

Domine Deus noster, Pater, &c. *Sacerdos.* Pax omnibus. *Diaconus.* Capita vestra Domino. *Sacerdos orationem.* Tu qui cælos inclinasti, & ad salutem hominum descendisti, qui per pretiosam crucem tuam a maledicto, & corruptione nos liberasti, & ad æternam beatamque vitam adduxisti. Ipse humanissime Domine, qui dixisti: quia gaudium fit in cælo propter unum peccatorem pœnitentiam agentem: suscipe perditam ovem tuam ad te nunc revertentem, & benignitatem tuam requirentem, & velut animarum nostrarum pastor, liberatam illam, & ereptam, sanctarum & rationalium tuarum ovili conjunge. Da illi per gratiam & adventum Sancti tui Spiritus adversus hostem, virtutem & robur; ut potestatem omnem inimicam dejiciat & conculcet: & Sancti tui Spiritus super nos peccatores servos tuos invocati gloria & gratia circumvalletur. Tu enim es Deus noster, Deus miserendi & salvandi, & tibi gloriam referimus: Patri, & Filio, & Sancto Spiritui: nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Et ungit eum Sacerdos Chrismate; & dicit hanc orationem.

Domine Deus noster omnipotens, qui Sanctum Spiritum tuum in sanctos Apostolos tuos misisti, & ejus virtute & gratia illos replesti: qui & famulum tuum N. e tenebris, & errore convertisti, & in admirabile & æternum lumen tuum illum deductum, fideli populo tuo, & sanctæ Ecclesiæ tuæ aggregasti, & tandem illum Sancti tui Spiritus fragrantia dignum effecisti: ipse, Domine, custodi illum in sanctimonia tua, vas electionis illum esse manifesta, & virtutibus exorna. Da illi semper in voluntate tua ambulare: & cum nobiscum supercælestis & intellectualis tuæ mensæ fruitionis participem esse concede: & sanctorum, immaculatorum, vivificorumque unigeniti Filii tui, Domini vero, & Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi Sacramentorum esse consortem: ut bono certamine superato, & divino cursu absoluto, fideque in te eum recto sensu servata, coronam gloriæ, & æterna bona, quæ diligentibus te præparasti, consequatur. Gratia Christi tui, cum quo convenit tibi gloria, honor, & adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

OBSERVATIO JACOBI GOAR.

Hucusque Officium pro reconciliandis Hæreticis ex D. Methodii regulis, & Orationibus conflatum, prout in diversis exemplaribus reperiebatur exaratum inspeximus: exemplarque unum cum alio, qua potuimus fide & diligentia, contulimus. Offert se tamen aliud, diversa ratione compositum, & ut præeedenti admodum simile, hoc loco reponendum. Fidelissimum vero ejus exemplar e Cryptoferratensi Bessarionis M. S. translatum, præfert in titulo testimonium, se ex Euchologio Patriarchali desumptum fuisse, atque ideo, velut probatissimum subjicimus, mox deinceps cum exemplaribus aliis de verbo ad verbum, conferendum.

ORDO IV.

Ex Euchologio Patriarchali, qua ratione ex hæresibus in sanctam Dei Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam remigrantes suscipere oporteat.

Arianos quidem, & Macedonianos, Sancti Spiritus nimirum hostes, dicentes se puros, Tessarescædecatitas, Quartodecimanos nempe, & Apollinaristas, cum dederint Libellos, & anathematizaverint eum propria hæresi quamlibet etiam aliam, quæ non sapit, prout sapit sancta Dei Catholica & Apostolica Ecclesia, suscipimus. Præcedenter autem, cum ad rectam reducendi sunt fidem, decem, aut quindecim diebus jejunare illos convenit, & mane, & vespere, orationibus, Catechumenorum more, psalmos addiscentes vacare, & tunc rectæ fidei susceptione dignos haberi. Singulos autem quousque illorum statuit Sacerdos coram sancta baptismatis piscina, & hoc pacto dicit eis.

Dic anathema tali, & ejus dogmatibus, & consentientibus ipsi, quique idem tenent & sapiant. Renuncio enim ipsi, & omni hæreticæ opinioni, & credo in sanctam & consubstantialem Trinitatem, secundum sanctorum Patrum veritatis verbum proponentium expositionem.

Et ad singula redux respondet; & tandem tertio illum interrrogat Sacerdos.

Credis in sanctam consubstantialem Trinitatem. Et respondet. *Credo.* Et inclinante caput reduce, facit Sacerdos orationem: *Deus Salvator noster, qui cunctos homines salvari vis, & ad cognitionem veritatis venire: suscipe servum tuum nuper ex errore resipiscentem, & ad agnitionem veritatis accedere concupiscentem. Tu enim dixisti, Domine: Alias quoque oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere: & vocem meam audient; & fiet unum ovile, & unus pastor. Pasce itaque illum in fidei sensu, & agnitione veritatis, juxta sanctorum tuorum & gloriosorum Apostolorum expositionem, & signaculum sancti tui Unguenti, & pretiosi tui corporis & sanguinis sumptionem illi largire: perfectum tuum servum redde illum, ut & ipse ovili tuo connumeretur, in gloriam & laudem magnitudinis tuæ.*

Exclamando. *Quia tuum est regnum, & virtus, & gloria Patris, &c.*

Et ungit eum Chrifmate, ficut & recens illuminatos, eamdem enunciationem fuper illo faciens: & poft hæc iterum precatur: *Domine Deus nofter, qui perfectum renunciare fervum tuum N. per rectam in te fidem, & fancti Unigeniti fignaculum dignatus es: tu omnium Domine, veram in te fidem in illo cuftodi, adauge illum in juftitia, & omnibus a te gratiis profluentibus exorna*.

Atque ita communicat; & mandatum accipit, feptem illis diebus carnem non comedere, neque vultum lavare, fed ficut baptizati, ita omnino fe gerere; & octava die abluitur.

Neftorianos vero & Eutychianiftas, oportet Libellos proferre, & propriam hærefim anathematizare, & Neftorium, & Eutychen, & Diofcorum, & qui opinionem eorum tenent, & omnes fupra allatas hærefes: & fanctæ communionis fit particeps.

Cæterum Eunomianos unica immerfione baptizatos, & Montaniftas, Phrygas dictos, & Manichæos, & Sabellianos, unam effe Patris, & Filii perfonam docentes, & alia quædam infolita facientes, cunctofque tales hæreticos, eos nimirum, qui veritati fe adjungere nituntur, velut a fide alienos recipimus, illofque baptizamus.

ORDO V.

Qualiter oporteat a Manichæorum hærefi ad fanctam Dei Ecclefiam accedentes fcriptis errorem abjurare.

ANathema fit Maneti, Manichæo nimirum, & ejus opinionibus, & omnibus ab eo expofitis, & confcriptis, & cunctis ei morem gerentibus, & iis quæ, ut præfatus fum, expofuit, & quæ vocavit ille vivens Euangelium, quod potius vitæ thefaurum trucidat, & mortis eft thefaurus. Anathematizo librum epiftolarum Omodæ, & alium de facramentis librum ad everfionem Legis & fanctorum Prophetarum ftudiofe compofitum. Anathema libro, *Omnium negotiatio*, vocato, Eptalogo Agapii, & ipfi Agapio. Omnem etiam ipforum librum deteftor, & omnem orationem (fi non potius fuperftitio eft) ab eis recitatam abominor.

Anathematizo & deteftor Zaradem, & Boddam, & Scythianum, Manichæorum præceffores.

Infuper anathematizo Sifinnium ipfius Manis fucceflorem, & Addentum, & Adimantum, quem in varia mundi climata ipfe impius Manes mifit.

Simul cum his anathematizo & deteftor, cum his, inquam, fupra fcriptis omnibus Hieracem, & Heraclidem, & Aphthonium, expofitores & commentatores nefandi, & prophani Manentis, & Thomam, & Zarvam, & Gabriabium.

Anathematizo infuper Marcionem, & Valentinianum, & Bafilidem, & omnem hominem blafphemare aufum, & contra vetus, & novum teftamentum eloqui.

Adhuc anathematizo eum, qui Moyfem, & Prophetas, & omnia ab eis expofita, id eft, confcripta, non acceptat.

Anathematizo præterea, qui folem, lunam vel aftra omnia, ceu deos adoraverit.

Anathematizo, & deteftor omnem hominem duo principia fibi invicem adverfantia, ingenita, unum malum, & aliud bonum, afferentem.

Anathematizo, & qui corpus ex malo principio prodiiffe, & natura malum effe afferunt.

Anathematizo & omnem hominem, cælum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis funt, a folo Deo facta fuiffe non confitentem.

Simul cum his anathematizo, nos, & primum hominem, id eft Adam fimilem nobis e terra a Deo conditum effe, negantem. Atque infuper anathematizo quæcumque Heules, & Scotus, & Saclacætes Nebrod vocatus, de cælis, & ideis diverfis, comminifcuntur. Et unum eumdemque veteris & novi teftamenti Deum, & eos qui in utroque excelluerunt, & ut fancti laudati funt, & ut amici Dei habiti, profiteor, ficut & magni Dei, & Salvatoris noftri Jefu Chrifti nativitatem, & falutarem paffionem, & a mortuis refurrectionem fcio, non apparenter folum, aut imaginarie, fed fecundum veritatem realiter extitiffe, ut ejus, qui Patri, nobifque confubftantialis (a) exiftit.

ORDO VI.

Ex Bibliotheca Regis Gallorum circa eos, qui a Manichæis ad puram, & veram Fidem noftram Chriftianam accedunt.

ACcedens ad rectam fidem præcedenter quidem jejunare tenetur duabus hebdomadibus: tum, mane, & vefpere orationibus vacare, & traditam in facris Euangeliis a Domino noftro Jefu Chrifto orationem, necnon & fanctum Symbolum, & pfalmorum aliquos mente tenuiffe. Sacerdos deinde omni fuo Sacerdotali ornatu indutus, penes Baptifterium ftans, præfentibus qui adeffe voluerint, renunciaturum advocat: & illum capite nudatum juxta fanctam pifcinam collocat, & dicit ad eum: *Dic Anathema Maneti Manichæo, qui fe Paracletum, & Jefu Chrifti Apoftolum appellare attentavit*. Illoque affentiente, & eadem verba proferente, aut per feipfum, aut, fi Grecam linguam nefciat, per interpretem, aut, fi puer fuerit, per fufceptorem: rurfum fequentia Sacerdos infert, & fecundum modum eumdem fiunt refponfa. Et omni Anathematifmo completo, dicit Diaconus: *Dominum precemur*. Et, *Domine miferere*. Et converfo caput inclinante, hanc orationem fuper eum facit Sacerdos.

Deus magnus, & excelfi nominis, qui tenebras priftinas oris tui verbo illuminafti, qui ad peccatorum propitiationem, unigenitum Filium tuum in terram mififti, qui fedes fuper Cherubim, & a Seraphim glorificaris: cui omne genuflectetur cæleftium, terreftrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur. Rex fæculorum qui errantem ovem in Salvatoris noftri Jefu Chrifti ovile congregas, qui peccatorem a via erroris ejus avertis: ipfe quoque fervum tuum ab adverfarii tenebris ad æternum lumen converte, & ab errore diaboli ad divinam unigeniti Filii tui cognitionem revoca. Cor illius in fide, & in dilectione Chrifti tui confirma: partem illi, & fortem in Ecclefia tua largire. Tu enim es Deus nofter: extra te alium non novimus: nomen tuum invocamus, ut jugiter, & ab omnibus fis benedictus Deus nofter, & unigenitus Filius tuus, & Spiritus tuus Sanctus: nunc & femper, & in fæcula fæculorum. Amen.

Et

(a) Hujus Anathematifmi reliqua, uti obfervat eruditus Goar, propter imperfectum ejus fenfum, deeffe videntur.

Et responso, *Amen*, signatum dimittit Sacerdos. Mox ipse Hæreticus anathematizans fit Christianus, id est, reputatur ut Christianus nondum baptizatus: quales solent Christianorum pueri adhuc baptizandi. Sequenti autem die Catechumenis annumeratur. Exutum enim illum, & pedibus nudatum inducit, & intra templi fores ad Orientem statuit Sacerdos, & ter in faciem, & pectus ejus exsufflans, imponensque ejus capiti manum, dicit hanc orationem.

In tuo nomine Domine &c.

Et responso, *Amen*, signatum cruce dimittit: & sequenti die exorcismos aggreditur. Iterum namque in templum illum Sacerdos inducit, & in faciem, & in aures ejus exsufflat; exorcismorumque orationes subjungit, rursusque cruce signatum dimittit. Atque ita deinceps ut Catechumenus, seu instructus, in Ecclesia morandi, & scripturas audiendi jus obtinet. Deinde perfectis omnibus circa baptismum ordinatis, divina regeneratione dignus habetur.

Hucusque Ritus Græcorum apud laudatum Goar.

DE ITINERATIONE PRÆLATORUM.

TITULUS XIX.

I. Extat is quidem Titulus in ms. Pontificali Codice Vaticano Gulielmi Durandi, inscribiturque, *Ordo ad itinerandum*, eaque habet quæ in hoc hodierni Romani Pontificalis Titulo continentur. In aliis mss.antiquioribus Pontificalibus Libris, Titulum ipsum minime invenio. Nonnulla tamen dicemus, quæ apud alios Auctores antiquos reperimus, a quibus docemur, non nisi fusis primum ad Deum precibus Majores nostros, non modo Ecclesiasticos, sed & laicos homines, iter suscipere consuevisse.

§. I.

Prælatus incipiens iter agere, antequam equum ascendat, inchoat hanc Antiphonam: *In viam pacis*. Canticum Zachariæ, Lucæ I. *Benedictus Dominus Deus Israel &c.* Deinde dicit totam Antiphonam, & alia sequentia: *In viam pacis, & prosperitatis dirigat nos omnipotens, & misericors Dominus, & Angelus Raphael comitetur nobiscum in via, ut cum pace, & salute, & gaudio revertamur ad propria. Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison. Pater noster*. Reliqua secreto; deinde dicit: ℣. *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Salvos fac servos tuos*. ℟. *Deus meus sperantes in te*. ℣. *Mitte nobis Domine auxilium de sancto*. ℟. *Et de Sion tuere nos*. ℣. *Esto nobis Domine turris fortitudinis*. ℟. *A facie inimici*. ℣. *Nihil proficiat inimicus in nobis*. ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere nobis*. ℣. *Benedictus Dominus die quotidie*. ℟. *Prosperum iter faciat nobis Deus salutarium nostrorum*. ℟. *Vias tuas Domine demonstra nobis*. ℟. *Et semitas tuas edoce nos*. ℣. *Utinam dirigantur viæ nostræ*. ℟. *Ad custodiendas justificationes tuas*. ℣. *Erunt prava in directa*. ℟. *Et aspera in vias planas*. ℣. *Angelis suis Deus mandavit de te*. ℟. *Ut custodiant te in omnibus viis tuis*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*.

Deus qui filios Israel per maris medium sicco vestigio ire fecisti, quique tribus Magis iter ad te, Stella duce, pandisti: tribue nobis quæsumus iter prosperum, tempusque tranquillum, ut Angelo tuo sancto comite, ad eum, quo pergimus, locum, ac demum ad æternæ salutis portum pervenire feliciter valeamus.

Deus qui Abraham puerum tuum de Ur Chaldæorum eductum per omnes suas peregrinationis vias illæsum custodisti: quæsumus, ut nos famulos tuos custodire digneris; esto nobis Domine in procinctu suffragium, in via solatium, in æstu umbraculum, in pluvia, & frigore tegumentum, in lassitudine vehiculum, in adversitate præsidium, in lubrico baculus, in naufragio portus; ut, te duce, quo tendimus, prospere perveniamus, & demum incolumes ad propria redeamus.

Adesto quæsumus Domine supplicationibus nostris, & viam famulorum tuorum in

in salutis tuæ prosperitate dispone; ut inter omnes viæ, & vitæ hujus varietates tuo semper protegamur auxilio.

Præsta quæsumus omnipotens Deus, ut familia tua per viam salutis incedat; & beati Joannis Præcursoris hortamenta sectando, ad eum quem prædixit, secura perveniat, Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℟. *Amen.*

§. II.

Tum dicit Pontifex: ℣. *Procedamus cum pace.* ℟. *In nomine Domini.* Et discedunt.

COMMENTARIUS.

I. Quamvis opinetur Balsamon in Canonem LVII. Laodicenum, & IV. Sardicensem, posse nimirum Episcopatum vilescere, & contemptui objici sanctissimam toto orbe dignitatem, si in eis collocarentur locis Episcopi, ubi rerum eos cogeret inopia, pedibus Diœcesim, aut alias regiones peragrare; id tamen non omnes Scriptores Ecclesiastici assentiuntur; commemorans enim S. Petrus Damiani in Vita S. Romualdi, Capite XXVIII. iter Romanum Illustrissimi Martyris Bonifacii, qui Ottoni III. Imperatori carne conjunctus erat, ut Archiepiscopus ibi ordinaretur, illum pedibus, & quidem nudis totum iter confecisse ait: *Toto illo itinere vir venerabilis cum omnibus, qui illum sequebantur, pedester ibat, sed ipse jugiter psallens, & ceteros longe praecedens nudis semper pedibus incedebat.*

II. Occurrunt passim in Vitis Sanctorum apud Bollandianos, & Surium, Sancti Episcopi, qui nullo usi equo itinera sua pedibus agebant. Talis profecto fuit S. Malachias Archiepiscopus Armacanus in Hibernia, ut testatur in ejus Vita S. Bernardus: *Malachias septus sanctorum fratrum collegio, pedes circumit.* Talis Joannes Teuthonicus Bossinensis primum in Hungaria Episcopus, postea quartus incliti Ordinis Prædicatorum Generalis Magister, de quo hæc habet Thomas Cantipratanus Lib. II. *De apibus*, Cap. LVII. Num. LV. *Huic* (nempe S. Raymundo de Penniafort) *successit & venerabilis Joannes de Theutonia natus, qui cum multo tempore Pœnitentiarius Domini Papæ in Roma fuisset, cum Bosnensi Ecclesiæ praeficit Episcopum: & cum haberet in Episcopatu plusquam octo millia marcarum in redditibus, in usus tamen proprios quasi nihil inde expendebat, sed omnia pauperibus erogabat, nec solum quidem equum habuit, sed asellum, qui libros, & Episcopales Infulas deportabat. Ipse vero pedes cum fratribus incedebat.*

III. Multa ejus rei exempla nobis suppeditat S. Gregorius in Epistolis suis: constat enim ex Libro VI. Epistola XLVI. quod cum Eulogius Elusinus Episcopus gravissimo ex morbo recreatus esset, missus est ad eum ab ipso Gregorio equus, qualis reperiri potuit, ut eo in perlustrandis maxime parochiis suis uteretur, donec satis confirmata, & vegeta esset valetudine: *Unum caballum vobis, qualem invenire potuimus, de benedictione S. Petri, transmisimus, ut habeatis post infirmitatem cum quo vectari possitis.* Ubi nota, memoratum Eulogium, dum viribus integris esset, pedibus Parochias suas perlustrare consuevisse. Sed quid alia exempla congero? Vehementissime peroravit Arnulphus Lexoviensis Episcopus in Concilio Turonensi sub Alexandro III. anno MCLXIII. habito, ubi luxum quorundam sui ævi Episcoporum perstringens, ita inquit: *Sustinemus in equis & curribus ambulare, in magnis quandoque, & mirabilibus super nos, epulari splendide, pretiosis indui, honoribus, & divitiis abundare. Paupertatem Christi verbo prædicamus, sed minime exhibemus exemplo.* Dolet passim & S. Bernardus, quod complures etiam sui temporis Præsules pompatice incederent *in vestium cultu, in equorum fastu, in multitudine clientelæ.*

IV. Hæc quidem sugillat Bernardus non uno in loco; neque enim reprehendendi sunt Episcopi illi, qui iter agentes, equo vehantur, modo fastum omnem rejiciant: nam præter exempla vetustiorum sanctissimorum Episcoporum, qui in itineribus suis usi sunt equis, mandat quidem S. Carolus Borromæus in Concilio I. Mediolanensi, ubi agit de Episcopi supellectili, *equos ne alat nisi necessarios.* Capite autem præcedenti agens de Episcopi vestitu, ita edixerat: *Ne mula, aut equo Episcopali stragulum, & ornamentum ex velluto, aut serico, sed ex corio factum, aut lana adhibebit: ephippiis, aut calcaribus, aut frenis inauratis non utetur.*

V. His prænotatis, quod Prælatus iter incipiens agere, antequam equum ascendat, orationes, ac preces in hoc nostro §. præscriptas recitet, cautum est quidem ex Ceremoniali Episcoporum, Libro I. Cap. II. ubi etiam preces ipsæ, *Itinerarium* appellantur: *In discessu*, inquit, *recitabit in Ecclesia, si commode fieri poterit, sin minus, antequam equum ascendat, cum suis Clericis, & familiaribus, Itinerarium; idemque observabit quotidie, mane post Missam, antequam equum ascendat, quandiu erit in itinere.* Morem hunc quidem adeo religiose tenuit S. Carolus Borromæus, ut in itinere constitutus etiam morbo extremo laborans, & quamvis navigio veheretur, flexis genibus cum suis recitarit *Itinerarium*, adjunctis Litaniis, & precibus pro defunctis. Testatur id quidem in ejus Vita Joannes Petrus Giussanus, Libro VII. Cap. XI. & Carolus a Basilica Petri, Libro VI. Cap. VII. ubi ita inquit: *Cum Aronam, quemadmodum modo dicebam, solvisset, in genua procubuit, & cum suis statas Itineris preces habuit: addidit Psalmos nonnullos, ut mortuis suffragaretur.* Addunt mox memorati Auctores, Nautas etiam ipsos a Carolo fuisse instructos, ut simul

simul ac navigium solverent, orationem Dominicam, salutationem Angelicam, & Symbolum Apostolorum dicerent.

VI. Rursus cum multa pericula in itinere occurrere soleant, recte admodum statuit laudatus Præsul sanctissimus in Concilio iv. Provinciali Mediolanensi Cap. inscripto, *De religiosis peregrinationibus*, ut is, vel Sacerdos, vel Clericus, antequam peregrinationi se committat, peccata primo confessus; tum, si Sacerdos est, Missæ Sacrificium, quod est pro iter agentibus, offerre; Clericus inferior, sacram Eucharistiam sumere studeat. Idipsum repetit in sua Diœcesana Synodo iv. Decreto xxiii. ubi etiam, sicuti in iv. Provinciali Synodo constituerat, jubet, ut *mane singulis diebus præter officium divinum debitum preces etiam illas pie recitari curet, quæ Itinerarii nomine appellantur*. Missa pro iter agentibus est profecto antiqua; extatque in Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ, quam nos infra in Appendice describemus.

VII. Preces ipsæ in §. nostro descriptæ, quæ Itinerarium Clericorum appellantur, extant quidem in ms. Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi. Teste Augustino Patritio Lib. i. *Sacrarum ceremoniarum*, Sectione xii. Capite inscripto, *De itineratione Papæ &c.* antequam Papa ipse e camera sua discederet, ubi ad alias Urbes, sive ad alia loca se transferre volebat, hasce solitus erat dicere orationes: *In viam pacis salutis, & prosperitatis &c.* ut infra in Appendice. Ubi nota, præter orationem, *Deus qui filios Israel &c.* alias recenseri in Itinerario Papæ orationes, ab iis quæ in hoc nostro §. sunt descriptæ, omnino diversas. Porro ubi iter summus Pontifex agit, mos est, ut ei sacrosanctum Christi corpus præferatur; de quo ritu suse agit eruditissimus Angelus Rocca in peculiari suo Opusculo, cui Titulus: *De sacrosancto Christi corpore, Romanis Pontificibus iter conficientibus præferendo*.

VIII. Fuit præterea mos sanctorum præsertim Episcoporum, ut non modo antequam se itineri committerent, verum etiam per viam orarent, Psalmos recitarent, ac sacros Libros legerent; uti videre est in Vita S. Epiphanii Episcopi Ticinensis, qui floruit seculo v. sic enim de ipso legitur apud Bollandianos die xxi. Januarii: *Egressus de Ticinensi Oppi lo, donec ad destinata loca pertingeret, tali viæ suæ fatigationem arte geminavit, ut si temperies jumentorum defectum considerantes in futuræ mansionis diversoria successerant, præter Psalmorum continuationem, præter lectionis perseverantiam, quorum nihil, nisi stando faciebat, eligebat secessum nemorea fronde conclusum, ubi connexis arborum brachiis nox domestica texeretur, quod solum refugus per umbracula opaca sol neselret, & thorum viridante cespite gratia naturalis sterneret*. Innumera fere ejus rei exempla passim legere est in Vitis Sanctorum apud ipsos Bollandianos, & Surium.

IX. Quod Monachos spectat, extat in Regula S. Benedicti integrum Caput lxvii. in quo maxime differit de precibus, orationibusque faciendis pro Fratribus dirigendis in viam, pro eis jam in itinere constitutis, & pro eisdem ex eo reversis. Extant & in Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ tres orationes pro Fratribus in via dirigendis, quarum prima hæc est: *Deus qui diligentibus te misericordiam tuam semper impendis, & a servientibus tibi nulla es regione longinquus, dirige viam famuli tui ill. ut te protectore, te prædnce per justitiæ semitas sine offensione gradiatur. Per Dominum*. Alia oratio ita habet: *Exaudi Domine preces nostras, & iter famuli tui ill. propitius comitare, eique misericordiam tuam, sicut ubique es, ita ubique largire, quatenus ab omnibus adversitatibus tua opitulatione defensus, justorum desideriorum potiatur effectibus, & tibi gratiarum referat actionem. Per*. Tertiæ tandem orationis hæc est formula: *Deus qui ad vitam ducis, & confidentes in te paterna protectione custodis: quæsumus, ut præsenti famulo tuo a nobis egredienti angelicum tribuas comitatum, ut ejus auxilio protectus, nullius mali conentiatur formidine, nullo comprimatur adversitatis angore, nullis irruentis inimici molestetur insidiis; sed, spatii necessarii itineris prospero gressu peractis, propriisque locis feliciter restitutus, universos reperiat sospites, ac debitas exsolvat tuo nomini gratias. Per Dominum*. Subjungit mox Missam pro iter agentibus, quam infra legere est in nostra ad hunc Titulum Appendice.

X. Alium ritum refert Smaragdus in sua Regula, Cap. lxvii. *His*, inquit, *fratribus in via dirigendis ante Altare prostratis, & ab omnibus orationem poscentibus, dicat Sacerdos hos versus, ipso tamen incipiente*: Salvos fac servos tuos: Deus meus sperantes in te. Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea. Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, & lumen semitis meis. Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. *His peractis, hanc Sacerdos orationis dicat collectam*: Angelus Domini bonus comitetur vobiscum, ut peracto obedientiæ cursu, ad nos iterum revertamini in gaudio. Per Dominum &c. *Revertentibus autem de via, & oratorii solo prostratis, orationemque petentibus, hanc eis Collectam Sacerdos dicat*: Quæsumus omnipotens Deus, ut his famulis tuis, quos ad nos incolumes de via redire fecisti, quicquid illic impediente fragilitate deliquerunt, tu propitiatus dimittas. Per Dominum.

XI. Claruit Smaragdus teste Trithemio in Lib. *De Scriptoribus Ecclesiasticis*, & in Catalogo *Illustrium virorum Germaniæ*, itemque in Libro, *De illustribus viris Ordinis S. Benedicti*, claruit, inquam, seculo x. tametsi Antonius Possevinus eum vixisse afferat anno Domini DCLXXX. Quod tamen falsum est, eum citet ipse Smaragdus Concilium Aquisgranense, quod celebratum est anno DCCCXVII. Sed, ut ut ea res sit, antiquæ sunt quidem orationes, ac preces, quas Smaragdus recenset. Posterioribus seculis Cluniacenses Monachos, Cassinenses, & Bursfeldenses iisdem usos Collectis cum modica tantum variatione circa versiculos præmittendos, tradit eruditus Haeftenus, *Disquisitionum Monasticarum*, Libro xi. Tractatu iv. Disquisitione iii. ubi etiam observat, ipsas collectas extare hodieque ad calcem Psalterii Monastici Pauli V. Pontificis Maximi auctoritate recogniti.

XII. Teste eodem Scriptore, in veteri sanctæ Justinæ Cæremoniali, Parte i. Cap. xlvii. illud quidem præscribitur, ut Superior exeuntibus benedictionem daturus, præmittat Psalmum, *Levavi oculos meos in montes*, quem alternatim conventus prosequatur. Congrue omnino, ut laudatus Scriptor observat, quia nimirum in ipso Psalmo versiculus ille continetur: *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum, ex hoc*

nunc

nunc & usque in seculum. Pro revertentibus de via idem Cæremoniale S. Justinæ præscribit memoratum Psalmum: *Ad te levavi oculos meos*; monetque adspergendos aqua benedicta tam egredientes, quam redeuntes. Quin & illud pie ibidem decernitur, ut egredientes adeant *Oratorium, si sit apertum, sin autem ad januam ejus breviter orent, Deo, & Sanctis omnibus se commendantes*. Plura Itinerarium Monachorum spectantia videri possunt apud ipsum Haeftenum, & apud Edmundum Martenium Lib. v. *De antiquis Monachorum ritibus*, Cap. XVII. Verum non omittendum; quod de sancto Alexandro fundatore Acæmetorum Constantinopoli, qui floruit seculo v. apud Bollandianos in ejus Vita, Capite v. die xv. Januarii legitur, nempe quod iter aggressurus, repente juxta consuetudinem acciperet sancti Euangelii volumen, atque in viam se dans, diceret, *Gloria in Altissimis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas*. Addit mox Auctor vitæ, consuevisse ipsum S. Abbatem, *cum proficisci vellet, id agere*.

XII. Quod reliquos Christianos spectat, non modo antequam ii iter arriperent, orationem fundebant, verum etiam ubi ad Urbem aliquam pervenissent, Templum primo orationis causa adibant, ut docet nos S. Nilus, qui in peregrinatione sanctorum Patrum Sinæ ita scribit: *Postquam veni in Civitatem, primum quidem sanctum Templum quæsivi, tamquam causam bonorum, & ei cum quem par erat honorem tribui, solum rigans lacrymis, & implens Dei ædem vocibus lamentationum*. Sermonem ad ipsos, qui iter aggrediuntur, habendum, docet nos Humbertus de Romanis Lib. II. *De modo prompte cudendi sermones*, Tractatu I. Cap. LXXXIX. & sequenti. Vide in Appendice varias orationes a Græcis usitatas pro iis qui iter acturi sunt. Vide insuper eruditum Aloysium Novarinum inclyti Ordinis Clericorum Regularium in celebri Opere, cui Titulus, *Schediasmata sacro-prophana*, Libro I. Cap. XXIV. Num. CXVIII. & seqq. ubi quosdam Hebræorum Ritus exponit, *De via, & iter arripientibus*. Inter alia inquit, felicis itineris gratia, iter ipsos inituros hae uti formula: *Placitum sit ante te, Domine Deus meus, & Deus Patrum meorum, ut me ad pacem ducas; & da, ut redire possim in pace; & subduc me a manibus omnis inimici; desque mihi gratiam, & misericordiam in oculis tuis, & in oculis omnium, qui vident me. Laudatus sis tu, Domine, qui orationes exaudis*. Referente eodem Scriptore, loco proximus, qui ingressurus est, hæc pronunciat: *Placeat tibi, Domine Deus meus, & Deus Patrum meorum, ut adire hunc locum possim ad pacem*. Cum ingressus est, ita dicit: *Gratias ago tibi, Domine Deus meus, & Patrum meorum, qui me ingredi in pace fecisti*. Utinam in hoc ritu nostri Christiani homines itineri se committentes, Hebræos imitarentur.

APPENDIX

In qua bini Ordines ad hunc Titulum pertinentes referuntur.

ORDO I.

Ex Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ apud Hugonem Menardum Pag. 223. & seq.

Missa pro iter agentibus.

Adesto Domine supplicationibus nostris, & viam famuli tui (a) *ill.* in salutis tuæ prosperitate dispone, ut inter omnes viæ, & vitæ hujus varietates tuo semper protegatur auxilio. Per Dominum.

Super oblata.

Propitiare quæsumus Domine supplicationibus nostris, & oblationes has, quas tibi offerimus pro famulo tuo *ill.* benignus assume, ut viam illius, & præcedente gratia tua dirigas, & subsequente comitari digneris, ut de actu, atque incolumitate ejus secundum misericordiæ tuæ præsidia gaudeamus. Per Dominum.

Præfatio.

Vere dignum & justum est, æquum & salutare, nos tibi semper, & ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus. A quo deviare, mori: coram quo ambulare, vivere est. Qui fideles tuos in via deducis, & miseratione gratissima in veritatem inducis: qui Abrahæ, Isaac, & Jacob in præsentis viæ, & vitæ curriculo, custos, dux, & comes esse voluisti, & famulo tuo Tobiæ Angelum prævium præparasti: Cujus immensam misericordiam humillimis precibus imploramus, ut iter famuli tui *ill.* cum suis in prosperitate dirigere, eumque inter viæ, & vitæ hujus varietates digneris custodire: quatenus Angelorum tuorum præsidio fultus, intercessione quoque Sanctorum tuorum munitus, a cunctis adversitatibus tua miseratione defensus, profectionis, & reversionis suæ felicitate potitus, & compos reddatur justorum votorum, & de suorum lætetur remissione peccatorum. Per Christum.

Benedictio.

Dirigat iter vestrum Dominus in beneplacito suo, vobisque inseparabiliter benignissimus custos inhæreat. Amen. Ducem vobis Archangelum Raphaelem adhibeat, & omnem a vobis incommoditatem, contrarietatemque propitiatus amoveat. Amen. Desideriorum vestrorum pia vota elementer impleat, ut hic bona consequi, & ad æternam beatitudinem pervenire feliciter mereamini. Amen. Quod ipse præstare.

Ad complendum.

Deus infinitæ misericordiæ, & majestatis immensæ, quem nec spatia locorum, nec intervalla temporum ab his, quos tueris, disjungunt: adesto famulo tuo *ill.* in te ubique fidenti, & per omnem, quam iturus est viam, dux ei, & comes esse dignare: nihil illi adversitatis noceat, nihil difficultatis obsistat: cuncta ei salubria, cuncta sint prospera; & sub ope dexteræ tuæ, quicquid justo petierit desiderio, celeri consequatur effectu. Per.

OR-

(a) *Ill.* nota est nominis, occurritque in antiquis mss. Libris; cœpit autem ejus loco litera N. poni paulo ante annum post Christum natum millesimum, uti docet Menardus in Notis ad Sacramentarium S. Gregorii pag. 383.

ORDO II.

Ex Lib. I. Sacrarum fauftæ Romanæ Ecclefiæ Ceremoniarum, Sectione XII. Cap. IV. Auctore Auguftino Patritio.

De itineratione Papæ, quando ad alias Urbes, five ad alia loca fe vult transferre.

POntifex cum ad alia loca vult transmigrare, primum re cum facro Collegio communicata, deleget aliquos ex Dominis Cardinalibus, qui itineris fui fint comites, & ad minus tres; ex quibus duo fint Diaconi, alius Epifcopus, five Presbyter; &, fi non adeffent tot Diaconi, poterit unus effe Presbyter pro illo Diacono. Alii Cardinales præire, vel fequi poterunt, vel remanere, fi brevi Papa eft rediturus, prout eis videbitur. Sed honeftum eft, quod aliqui præcedant, fi Papa eft ingreffurus aliquam Civitatem infignem, ne videatur ita folus; & ut honorent ingreffum, præmittentur Commiffarii, qui curent hofpitia pro Pontifice, & fua familia, pro Cardinalibus, & aliis Pontificem deducentibus; & ifti habebunt nomina omnium in volumine, five in rotulo, ut fciant, pro quibus debeant providere: Pontifex cum fuo Caputio, & Stola ad collum, mantello rubro, & galero ex cramifino equitabit, five portabitur in Sella. Et antequam difcedat de camera fua, dicet has orationes: *In viam pacis, falutis, & profperitatis, dirigat Dominus greffus noftros, & Angelus fuus bonus comitetur nos ad dirigendos pedes noftros in viam pacis; ut cum falute, & gaudio eamus, & revertamur ad propria.* Poftea dicitur totus Pfalmus: *Benedictus Dominus Deus Ifrael*, cum *Gloria Patri*, &, *Sicut erat.* Poftea reincipitur tota Antiphona: *In viam pacis, &c.* Deinde fequitur, *Kyrie eleifon, Chrifte eleifon, Kyrie eleifon. Pater nofter. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.* ℣. *Efto nobis Domine turris fortitudinis.* ℟. *A facie inimici.* ℣. *Nihil proficiat inimicus in nobis.* ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere nobis.* ℣. *Utinam dirigantur viæ noftræ.* ℟. *Ad cuftodiendas juftificationes tuas in viam pacis.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobifcum.* ℟. *Et cum fpiritu tuo.* *Oremus.*

Actiones noftras quæfumus Domine adfpirando præveni, & adjuvando profequere, ut cuncta noftra oratio, & operatio a te femper incipiat, & per te cæpta finiatur.

Omnipotens fempiterne Deus dirige actus noftros in beneplacito tuo, ut in nomine dilecti filii tui mereamur bonis operibus abundare.

Deus, qui filios Ifrael per maris medium ficco veftigio ire fecifti; quique tribus Magis iter ad te, ftella duce, monftrafti: tribue nobis quæfumus iter profperum, tempufque tranquillum, ut Angelo fancto tuo comite, ad eum, quo pergimus, locum, ac demum ad æternæ felicitatis portum feliciter pervenire mereamur. Per Chriftum Dominum noftrum. Amen.

Deinde ingreditur iter fuum. Ante Pontificem femper præferetur Crux per Subdiaconum (*a*) Apoftolicum, & poft Crucem portabitur (*b*) Corpus Chrifti fuper equum album cum campanella. (*c*) Ante equum præibit Clericus Capellæ cum laterna cum lumine, & poft (*d*) Sacrifta cum (*e*) Ferula. Et ifti femper erunt inter Papam & Crucem.

ORDO AD RECIPIENDUM PROCESSIONALITER PRÆLATUM VEL LEGATUM.

TITULUS XX.

I. PRælatorum nomine eos in hoc Titulo intelligimus, qui in cœtu hominum Ecclefiaftico, fub quo etiam religiofum, vel monafticum comprehendimus, dignitate, auctoritate, & officio cæteris funt præpofiti, nempe Epifcopi, Abbates, Generales Ordinum religioforum, & alii id genus homines dignitate, & auctoritate præftantes. Quod autem Legatos fpectat eos etiam intelligimus in hoc Titulo, quibus

(*a*) De officio Subdiaconi Apoftolici fufe idem Patritius agit Lib. III. Sectione II. Cap. XXI. ubi poftquam dixit, Subdiaconos participantes quinque fuo fuiffe tempore, nempe circa medium feculum XV. ita fubjungit; *Cum Papa in publico procedit, five ad divina, five ad humana negocia, unus ex eis Crucem Papalem præfert, five equo, five pedibus, five utcumque.* (*b*) De hoc ritu, nempe, *De facrofancto Chrifti corpore Romanis Pontificibus iter conficientibus præferendo*, Commentarium edidit eruditiffimus Angelus Rocca Ordinis S. Auguftini, Apoftolici Sacrarii Præfectus, ac Epifcopus Tagaftenfis; de eodemque nonnulla nos diximus Tomo II. Commentariorum in Romanum Pontificale ad Titulum XVIII. ubi oftendimus, non modo Romanis Pontificibus, fed aliis etiam Epifcopis, ac laicis Principibus confueviffe aliquando Euchariftiam in itinere deferri. Hic illud minime prætereundum, quod in Hiftoria diffidii Pauli V. Pontificis Maximi cum Republica Veneta legitur de Patribus Societatis Jefu, qui Urbe exire juffi, finguli fingulas Hoftias collo alligatas geftantes profecti funt.

(*c*) Euchariftiam præcedente campanula, ac lumine deferri debere, præfertim ad communicandum infirmos, ex variis Conciliis cautum eft. Vide eruditum Emmanuelem Gonzalez in Commentariis ad Codicem Decretalis.

(*d*) Sacrifta hic eft Apoftolici Sacrarii Præfectus, de eoque in peculiari differtatione agit laudatus Rocca. Auguftinus Patritius loco citato, Cap. XIX. inter alia ejus munera hoc recenfet: *Cum vero Pontifex in Pontificalibus equitabit, præparet Sacramentum in pulvino ornate, & fuper equum album faleratum imponi faciat. Equum freno ducit aliquis ex fuis familiaribus: Clerici capellæ cum laternis præcedent, ipfe vero Ferulam manu geftans, in habitu ftatui fuo condecenti equitans fubfequitur; curabitque, cum ad locum deftinatum perveniat, ut Sacramentum in loco honefto, & cum luminaribus reponatur.* Ubi nota, plores hic recenferi Clericos Capellæ Pontificiæ, qui cum laternis præcedant, tametfi in Ordine itinerationis Papæ, unius Clerici mentio fiat, qui ante equum præeat *cum laterna cum lumine.* Porro licet Sacriftæ Apoftolici Sacrarii officium perpetuo a Fratribus Eremitis S. Auguftini exercendum effe declaraverit Alexander VI. in fua Conftitutione edita anno MCDXCVII. idibus Octobris, in eaque etiam teftetur, a prædecefforibus fuis Romanis Pontificibus *alicui ex Profefforibus dicti Ordinis femper commitii, & concedi*, confueviffe; tradit nihilominus idem Patritius, nulla confuetudine ipfum officium ad aliquem Ordinem religioforum adftringi. (*e*) Ufos jam olim Romanos Pontifices Ferula, fufe a nobis fuperius dictum eft ad Titulum VII.

bus Romani Pontifices legationis officium demandant: estque triplex ipsorum genus, alii enim sunt Legati *a Latere*, alii *Missi*, alii *Nati*. De quibus omnibus fuse agit Vanespen Parte 1. *Juris Ecclesiastici universi*, Tit. XXI. Ludovicus Thomassinus in sua veteri ac nova Ecclesiæ disciplina; Canonistæ fere omnes in Cap. 1. *De officio Legati*, & alii complures in peculiaribus Tractatibus *De Legatis*. Vide nostra Prolegomena in Concilia, nostro 1, Tomo Conciliorum, Cap. x.

§. I.

Cum Prælatus, vel Legatus Civitatem aliquam, vel Oppidum insigne est ingressurus, processio Cleri ex more loci ordinata cum Cruce procedit illi obviam extra portam Urbis; & cum Prælatus, sive Legatus advenerit, Prælatus ejus loci indutus Amictu, Stola, Pluviali, & Mitra pretiosa; sive primam dignitatem habens indutus Superpelliceo, & Pluviali pretioso, offert venienti Crucem osculandam, quam Legatus, vel Prælatus ex equo, vel, si maluerit, descendens in terram super tapetem stratum genuflexus devote osculatur. Tunc, si intrans est Episcopus, vel major, aut Presbyter, vel Episcopus Cardinalis, Cantores incipiunt, & prosequuntur, Antiphonam tono II. *Sacerdos, & Pontifex, & virtutum opifex, Pastor bone in populo sic placuisti Domino*. Vel dicatur Responsorium tono VIII. *Ecce Sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo. * Ideo jurejurando fecit illum Dominus crescere in plebem suam. ℣. Benedictionem omnium gentium dedit illi, & testamentum suum confirmavit super caput ejus. * Ideo. Gloria Patri. * Ideo.*

§. II.

Si vero Legatus recipiendus sit Diaconus Cardinalis, cantatur Responsorium tono VII. *Fidelis namque, & prudens dispensator in magni Patrisfamilias domo constitutus erat. * Ut conservis suis mensuram tritici erogaret. ℣. Pro salute, & augmento gregis sibi commissi cura pervigili sollicitus erat. * Ut conservis.*

§. III.

Si autem duo, vel plures reciperentur Legati, etiamsi non essent Episcopi, vel Presbyteri Cardinales, cantatur Antiphona tono VIII. *Vos estis cives Sanctorum, & domestici Dei superædificati supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum.*

COMMENTARIUS.

I. Observatum hunc olim morem, ut Episcopis, sive Apostolicæ Sedis Legatis ad aliquem locum venientibus Clerus, & Populus honoris, & officii causa, prælato Crucis vexillo, obviam procederet, non unum nos docet exemplum. In honorem S. Porphyrii Constantinopoli reducis instituisse Cives Majumæ, & Gazenses Christianos solemnem processionem, testatur in ejus Vita Marcus Diaconus apud Surium ad diem XXVI. Februarii, sic dicens: *Postquam descendimus, cognoscentes nos hi, qui illic erant Christiani, exceperunt eum Psalmodia. Similiter vero ex civitate quoque cum audivissent, occurrentes nobis, habentes signum venerandæ Crucis, & ipsi psallentes*. Moxque commemorat idem Marcus miraculum, quod virtute sanctæ Crucis patratum est in illa ipsa processione, dejecta, & comminuta Veneris impudica statua, quæ Gazæ publice prostrabat: *Cum venissemus*, inquit, *ad locum, in quo erat simulacrum Veneris, portarent autem Christiani venerandum signum Crucis, videns dæmon, qui habitabat in statua, nec videre sustinens signum, quod ferebatur, turpiter egressus ex marmore, dejecit ipsam statuam, & confregit eam in multa fragmenta*.

II. Floruit S. Porphyrius IV. Christi seculo; eodemque ævo, teste Sozomeno Lib. VIII. *Historiæ*, Cap. XIV. S. Epiphanio Constantiæ Cypri Episcopo Constantinopolim adventanti solemni cum processione Cleri occurrit S. Joannes Chrysostomus, qui tum Ecclesiæ Constantinopolitanæ præerat: *Joannes ingredientem totius Cleri processione veneratus est*. S. Athanasio Alexandriam ab exilio redeunti occurrisse Alexandrinos, variis agminibus per sexus, ætates, & artes divisis, egregie narrat in oratione sua in laudem ipsius Athanasii S. Gregorius Nazianzenus: *Secundum genera, & ætates, artesque divisi..... fluvius unus*

unus omnes erant. Tum Athanasii reditum cum Christi adventu Hierosolymam comparans, sic inter alia inquit: *Jam hic quoque adventus Christi expressam imaginem videre licet, quod erant etiam qui ante ipsum clamarent, pompamque agerent, nisi quod non puerilis dumtaxat turba faustis illum acclamationibus excipiebat, verum etiam omnis lingua concors, & adversatrix hominum se se mutuo superare contendentium*.

III. Apud Latinos morem fuisse, ut Clerici, & Virgines, quæ castitatem professæ erant, Episcopo in Ecclesiam procedenti cum cantu omnes occurrerent, testatur in Epistola sua CCIII. S. Augustinus, sic inquiens: *Transit honor hujus seculi, in futuro Christi judicio, nec absidæ gradatæ, nec Cathedræ velatæ, nec sanctimonialium occursantium, atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem, quæ hic honorant, ibi onerant*. Certe, quod solemni cum processione, cum Crucibus, ac Cereis, atque Psalmodia soleret olim Clerus, ac Populus obviam ire Episcopo, multis exemplis ostendi posset. De S. Cæsareo Episcopo Arelatensi ab exilio redeunte, habet in ejus Vita Cyprianus apud Surium die XXVII. Augusti: *Ubi autem percrebuit apud Arelatenses, Hominem Dei reverti, jamque eum Urbi propinquare, omnes utriusque sexus cum Crucibus, & Cereis ei processere obviam, psallentes, & ingressum ejus opperientes*.

IV. Præter sacra, ac Cruces, adhibitum etiam fuisse in Episcoporum adventu thuris suffitum, docet nos Epistola S. Cyrilli Episcopi Alexandrini ad Clerum, & Populum Alexandrinum, quam integram legere est nostro I. Tomo Conciliorum in Prolegomenis Cap. XXXII. ubi inter alia sic ait: *Neque his contenti, nos quoque, ubi primum ex Ecclesia egressi fuimus, cum facibus, & tædis usque ad diversorium deduxerunt. Erat enim vespera: multa passim lætitia, multa etiam luminaria accensa, itaut nonnullæ quoque mulieres thuribula gestantes antecederent nos*. Auctor est Cedrenus in Leone Armenio, quod cum in Proconessum exilio deportaretur Nicephorus Constantinopolitanus, Monasterii magni agri Præfectus eum navigio prætervehi, revelante Numine, sentiens, eundem cum suffitu, & cereis, aliisque cæremoniis prosecutus est.

V. Episcopis præterea tamquam præconibus verbi Dei, a Clericis æque, ac Monachis cum sacris Euangeliorum Codicibus occurri, antiqui moris fuit. Nam, ut alios omittam Scriptores, ex quibus ipsum ritum addiscimus, Ekkeardus Junior de casibus Monasterii S.Galli, Capite I. ita ait: *Parat illico Basilicam, & Aram parat tapetis, & pallio dorsili caminatum, Euangelio Episcopum aliquos, qui aderant, Presbyteros recipere jubet*. Et sub finem ejusdem Capitis: *Post non multum quoque temporis accidit, Petrum etiam Veronensem Episcopum a Palatio redeuntem, simili loci gratia inopinatum venire, fratres autem suscipientes illum, quod melius quidem habebant, Euangelium ei offerebant*. Idem Scriptor de ipso loquens ritu, Capite IX. hæc habet: *Ad recipiendum enim Episcopum cum Euangelio, etiamsi frater conscriptus non fuerit, æquum esse, ut pariter occurrant, omnes concordant, & mox suscipitur Episcopus, Victor Euangelium obtulit ipsi, quod ubi ille osculatur, Victor revertitur*.

VI. Illud quidem cautum est ex antiquis Farfensis Monasterii consuetudinibus, ut statim, ac nuntiatus fuerit in Cœnobio Episcopi adventus, *annuat Prior, vel ille qui ordinem tenuerit fratribus si in claustro non loquitur, ut adunentur cuncti in Ecclesia, & revertantur in cappis omnes, & infantes in albis. Deinde accipiant conversi aquam sanctam, Crucem, duo candelabra, & Textus Euangelii, & eant cum silentio, dent ei aquam sanctam, & osculetur Textum, & incensetur; deinde incipiat Responsorium*; Ecce vere Israelita; *vel*, Audi Israel; *& pulsentur universa signa, cantque in Ecclesiam: duo tapetia sint ordinata, quorum unum ante Altare principale, alterum vero ad Altare sanctæ Crucis, & redeant in claustrum*. Legere est hunc locum antiquarum consuetudinum Monasterii Farfensis apud eruditum Edmundum Martene Lib. V. *De antiquis Monachorum ritibus*, Cap. XV. Num. VI.

VII. Enarratos hucusque, atque alios id genus Ritus servatos olim præsertim ubi novus Episcopus ad suam Ecclesiam recipiebatur, addiscere licet ex antiquo Suessionensi Codice Rituali tempore Nivelonis scripto. Mandat ergo, ut *ornata Ecclesia omnino cortinis, & palliis, altarique vestito utensilibus suis, post Primam pulsetur novies major campana: congregato itaque tam omni Clero, quam Populo, eat processio ordinate ad S. Petrum de calce, Clericulis in albis præferentibus aquam benedictam, candelabra, thuribula, Cruces; Subdiacono induto solemnibus indumentis, Alba videlicet, & Tunica, ferente Euangelium, cum Subdiaconis congregationalibus similiter paratis, quos ceteri omnes in cappis de pallio subsequentur. Et cum perventum fuerit ad S. Petrum, expectetur ibi Episcopus, quousque ad portam Civitatis pervenerit. Quo adveniente, exeat processio illuc obviam ei, & statim aspergatur ab aliquo Episcoporum aqua benedicta: Subdiaconus quoque aperiat ei Euangelium, quod cum salutaverit cum pacis osculo, incipiat cantare*. ℟. Deum time. ℣. Observa. *Et sic redeat processio ad S. Petrum, pulsatis signis ipsius Ecclesiæ*.

VIII. Rursus ex eodem Suessionensi Rituali Codice cautum est, ut parata Cathedra ante Altare memoratæ Ecclesiæ, finito prædicto Responsorio, ponat Archidiaconus Remensis Episcopum novum in Cathedra; incipiatque Hymnum, *Te Deum laudamus*; eoque finito, Archidiaconus dicat. ℣. *Protector noster aspice Deus*; unusque ex Coepiscopis orationem, *Omnipotens sempiterne Deus, qui facis mirabilia &c.* Tum elevabatur Episcopus cum Cathedra, ut ad majorem Ecclesiam deportaretur, & quidem a quatuor Viris ejus Civitatis primariis, Clero magna cum pompa præcedente, Cantore autem incipiente. ℟. *Honor virtus Trinitati*. Accedente processione ad Claustrum, omnes Ecclesiæ Campanæ pulsabantur; ubi autem processio ipsa ingrediebatur, duo Presbyteri cum duobus thuribulis exibant obviam Episcopo, statimque fiebat statio in medio Ecclesiæ, Cantore incipiente Antiphonam, *Pax æterna*. Qua finita, processio Chorum intrabat, Episcopus vero cum Cathedra ad sedem suam delatus, in eadem a Remensi Archidiacono Hymnum ipsum, *Te Deum laudamus*, incipiente collocabatur. Finito Hymno, *Te Deum*, dicebatur iterum versiculus ille, *Protector noster*; & oratio, *Omnipotens sempiterne Deus &c.* ut supra; postea Remensis Archidiaconus ducebat novum Episcopum ad signa, seu Campanas Ecclesiæ, quas ipse Episcopus statim pulsabat, ut ita se de Ecclesia investiri

significaret. Quibus omnibus tandem peractis, recitatisque aliis Antiphonis, ac precibus, cantabatur Tertia, intereaque Episcopus ad celebrandam Missam se præparabat.

IX. Longum esset antiquos Libros Pontificales, atque Ecclesiasticos Auctores describere, qui ritus enarrant jam olim usitatos in solemni receptione novi Episcopi, ubi primum ad Ecclesiam suam veniebat. Auctor XIII. seculi Humbertus de Romanis, in celebri Opusculo, *De modo prompte cudendi sermones*, Lib. II. Cap. XXVI. *moris esse*, inquit, *apud devotos Christianos, quod Prælatum suum, quando omnibus aliis expeditis, primo venit ad Ecclesiam, vel Civitatem suam, recipiant, & hoc cum gaudio, & non solum cum gaudio, sed & cum magno honore*. Concinnavit idcirco materiam ad habendum in solemni ipsa receptione sermonem, ubi inter alia adnotandum a nobis monet, *quod hujusmodi honorificam receptionem Prælati, non solum usus habet, sed dictat & ratio, & etiam approbat Scriptura divina. Unde ad Philippenses II.* Excipite Epaphroditum cum omni gaudio in Domino, & ejusmodi cum honore habetote.

X. Moris quoque esse docet memoratus Auctor, Cap. LXXVIII. *quod Legatus, quando intrat primo ad aliquem locum suæ Legationis, in quo est aliqua Ecclesia venerabilis, solet recipi cum maximo honore a Clero, & Religiosis*. Quali olim initio VI. seculi, in Oriente Legati Hormisdæ Papæ, honore fuerint excepti, narrant ipsi in Epistola sua ad eundem Hormisdam, quæ extat apud Baronium ad annum DXIX. *Antequam nos ingrederemur*, inquiunt, *in Civitatem ipsam* (Scampinam) *venerabilis Trojus Episcopus cum suo Clero, vel plebe in occursum nobis egressus est*. Et infra: *Confitemur Beatitudini vestræ, tantam devotionem, tantas Deo laudes, tanta gaudia, difficile in alio populo vidimus. Prope omnes cum cereis, viri cum mulieribus, milites cum Crucibus in Civitate nos susceperunt*. Notat Baronius, exprimi hic aliqua ex parte religiose procedentium Christianorum formam, nimirum cereos, atque Cruces ferre solitos esse, & in fine processionis, Missas agere: unde & mox subdunt: *Celebratæ sunt Missæ, nullius nomen obnoxium Religioni est recitatum, nisi tantum Beatitudinis vestræ*. Ubi & illud notandum obiter, tam miserrimum fuisse tunc temporis Orientalis Ecclesiæ statum, ut nullus in ea fuerit, qui non pollutus saltem communicatione hæreticorum, tutus vere Catholicus dici, & ejus nomen in sacris publice recitari potuisset.

XI. Sed audiamus quæso quid ipsi Legati his subjiciunt: *Scampis nobis positis post Missas hora cœnatoria, Stephanus, & Leontius, Viri clarissimi ab Imperatore* (erat is Justinus) *missi in occursum venerunt, adhuc nescientes, nos in partibus Græciarum positos, quia talia mandata fuerunt Comiti Stephano data, ut ad partes Italiæ transirent in occursum nostrum*. Ex quibus illud addiscere licet, quod etiam observat Baronius, qualia nempe olim esse consueverint obsequia Orthodoxorum Imperatorum erga Romanum Pontificem, ut missæ ab eo Legationi per Viros clarissimos occurri voluerint, antequam Legati ex Italia egrederentur, licet interjacens transfretandum esset Hadriæ fretum eo potissimum tempore ad navigandum minime opportuno.

XII. Qui honores posterioribus seculis a variis Regibus exhibiti fuerint Apostolicæ Sedis Legatis, in suis Annalibus enarrat prædictus Baronius, in eorumque Continuatione Odericus Rainaldus, & ex eisdem Ludovicus Thomassinus in sua veteri, ac nova Ecclesiæ disciplina Parte I. Lib. II. Cap. CXIX. Num. IX. Certe quod Legatis a latere suo missis jam olim Romani Pontifices Crucis antelationem concesserint, exemplum habemus in Humberto Silvæ Candidæ Episcopo, ac S. R. E. Cardinali, qui seculo Christi XI. legatione fungens, Constantinopolim adiit ad sanandum schisma eo tempore in Oriente recrudescens, uti videre est in Epistola Michaelis Cerularii Patriarchæ Constantinopolitani ad Petrum Antiochenum. Referente Matthæo Parisio in Historia Anglicana summo honore exceptus fuit in Anglia anno MCCXXXVII. Ottho S. R. E. Cardinalis Legatus Gregorii IX. a Rege Henrico III. & ab Episcopis, Abbatibus, & Prælatis Regni: *Rex autem ei usque ad confinium maris occurrit, & inclinato ad genua ejus capite usque ad interiora Regni eum deducit officiose: & advenientes Episcopi cum Abbatibus, & aliis Ecclesiarum Prælatis, cum omni honore, & reverentia, cum processionibus, & Campanarum classico, & pretiosis muneribus, ut decuit, & plusquam decuit, receperunt*. Addit, non modo ipsi Legato occurrisse Episcopos, & Clericos usque ad litus, sed & aliquos etiam scaphis subvectos, ad navim, qua vehebatur, accessisse, ac munera pretiosissima obtulisse.

XIII. In Hispania, quo honore, & honorificentia anno MCDXXVII. exceptus sit Martini V. Legatus Cardinalis Fuxensis ab Alphonso Aragoniæ Rege, & ab Episcopis, Abbatibus, ac aliis tum Clericis, tum Laicis, testantur Acta Legationis ejusdem Cardinalis apud Rainaldum ad memoratum annum MCDXXVII. Num. XXI. *Ingredienti Domino Legato Civitatem Valentiæ cum Insigniis Legationis suæ, obviam ad mediam leucam, vel circa, primo Canonici Ecclesiæ Valentinæ cum solemni apparatu exiverunt: parumper per paululam Episcopi, Cathaniensis, Vicensis, Gerundensis, Elnensis, cum Domino Archiepiscopo Tarraconensi, & pluribus Abbatibus Cisterciensibus, ac Doctorum, & Ecclesiasticorum Virorum multitudine copiosa eidem Domino Legato obviam processerunt. Insuper nobiles Consiliarii, Rectores Civitatis Valentiæ cum tubis constipati militibus pluribus, & civibus nobilibus dictæ Civitatis venerunt obviam eidem Domino Legato*. Advolavit & ipsi obviam Rex Alphonsus cum Archiepiscopo Ulyssiponensi, illum nudo capite excepit, osculum libavit, dextram concessit, tegere caput jussit, aperto ipse semper capite: *Ultra foris Civitatem Dominus Alphonsus Aragonum Rex in persona propria, capite discooperto cum Archiepiscopo Ulixbonensis Regni Portugalliæ cum sua Regia familia obviam venit eidem Domino Legato, reverentiam impendit, osculum sibi tradidit, & partem dextram in progressu post plurimas reverentias, & invitationes mutuas eidem Domino Legato renuenti assignavit, ipsumque cooperiri fecit cum capella rubeo Cardinalatus, dicto Domino Rege capite discooperto cum præfato Domino Legato familiariter colloquente, & in via versus Civitatem procedente usque ad pontem portæ Civitatis, ubi ab eodem Domino Legato, cum esset jam tarde, & transiret hora prandii, petiit licentiam recedendi ad palatium suum, quod est extra Civitatem, & sic recessit cum paucis*.

XIV. De honore eidem Legato exhibito, a Clero, & Populo, ac de solemni processione, qua ipsum usque ad Ecclesiam prosequuti sunt, sic memoratæ

moratæ Legationis Acta subjeiunt: *Dictus vero Dominus Legatus cum præmissis omnibus, & processionibus solemnibus, infinito populo sibi occurrente, cum maximis honoribus in civitate Valentiæ, & in Cathedrali Ecclesia, cum cymbalis benesonantibus, in tympanis, tubis, & orgauis, cum magno gaudio solemniter fuit receptus. Et data benedictione, ac Indulgentiis in Ecclesia, ad domum Episcopalem adductus est, & cum omnibus fuit in eadem domo honorifice collocatus.* Ceterum in Hispania ipsa non desunt id genus exempla, quibus docemur, quanto honore a Regibus, & quanta ab Episcopis, ac reliquo populo cæremonia, Apostolicæ Sedis Legati exciperentur. Quod enim Castellæ Rex a dextris sedere, & incedere voluerit Legatum summi Romani Pontificis, aperto ipse semper capite, & loco inferior, ad annum MCDXXIX. Rainaldus refert.

XV. Nec parciores fuere alii Principes in coltu Legationum. In Polonia, teste Baronio ad annum MC. Casimirus Rex obviam processit cum liberis suis Legato. In Hungaria jam mos ille inoleverat, ut supra Reges sederent Legati. Unde & Leo X. conquestus est de Strigonensi Episcopo Cardinali Legato, qui cum oriundus esset ex ipso Regno Hungariæ, Capellanum magis, & clientem Regis ageret, quam Legatum, nec supra Regem sederet. A Gallis magni quoque habiti sunt honores Legatis: ut enim testatur Thomassinus Parte I. *Disciplinæ*, Lib. II. Cap. CXIX. Gottofredus Bullionus Rex, aut Dux Hierosolymorum, nec incedebat, nec subscribebat, nisi post Legatum Apostolicæ Sedis.

XVI. Quo tandem ritu, ac honore anno MCDXCIV. exceptus sit Neapoli Joannes Borgia S. R. E. titulo S. Susannæ Presbyter Cardinalis, quem Alexander VI. Legatum misit Neapolim ad Investiendum Alphonsum Regem de Regno, atque ad ipsum inungendum, & coronandum Regem, refert Burchardus, qui sacris Cæremoniis præerat, testisque adfuit, ut idem testatur apud Rainaldum ad ipsum annum MCDXCIV. Num. V. *Rex venit obviam Cardinali usque ultra S. Antonium, & proximum locum prope S. Julianum, ubi detecto capite voluit osculari manum Legati; quod Legatus non admittens, ipsum ad oris osculum, & ad sinistram suam, ipso tamen Rege ad dexteram prius invitato, continuo equitare fecit, & ante Regem, & Legatum equitarunt omnes. Dominus Hector Caraffa Camerarius major Regis, frater germanus Reverendissimorum Dominorum, Cardinalis, & Archiepiscopi Neapolitani portavit ensem contrario modo, quo aliis Principibus portari solet; portabat enim punctam ensis in manu, & manicam ensis sursum tenebat erectam, equitans ad sinistram Capellani Crucem ante Legatum portantis: post Legatum vero, & Regem non fuit servatus ordo.* Et infra ritum describens quo Legatus ab Archiepiscopo Neapolitano exceptus sit, ita inquit: *Pervento hoc ordine ad portam Civitatis, Archiepiscopus Neapolitanus ultra paramenta consueta, etiam sandaliis, & chirothecis indutus porrexit Crucem Legato osculandam, quam Legatus, ipso Rege prius invitato, osculatus est, Rex autem non est Crucem deosculatus. Venerunt sub baldachino Legatus, & Rex usque ad Ecclesiam Metropolitanam.*

XVII. Recens minime est institutum in solemni receptione Episcoporum, seu Legatorum, super eorum caput baldachinum, seu pallium, ut aiunt, deportari. Id honoris delatum uni e primis Ordinis Prædicatorum alumnis, Fratri Joanni a Patriciis viris, & civibus Bononiensibus, non sine calumnia apud Gregorium IX. Pontificem Maximum, quasi se se pro Apostolico gereret, narrat Thomas Cantipratanus ejusdem Ordinis scriptor coævus Lib. II. *De apibus*, Cap. I. his verbis: *Quodam tempore moram fecerat dictus Frater in proxima regione, prædicatione, & miraculis villas, & civitates illustrans. Ut autem Civitas Bononiensis approximantem audivit, occurrit ei nobilium, & magnatorum civium, & populorum innumerabilis multitudo: qui nescientes aliquid majoris honoris impendere, pannum sericum in quatuor hastis supra sanctum virum, in magno laudis jubilo deportabant. Hæc vidit diabolus, & invidit, instigatque quemdam nefarium, qui hæc Gregorio Papæ velocissime nuntiaret; addens quod se Frater Joannes pro Apostolico gereret, qui equo albo incederet, & super se pannum sericum faceret deportari.*

XVIII. Hosce, ac similes honores, qui a Principibus viris, & a Prælatis Ecclesiasticis præstari solent Apostolicæ Sedis Legatis, ubi Urbes ingrediuntur, exhibitos olim Civi meo S. Francisco de Paula incliti Ordinis Minimorum Institutori tum Neapoli a Ferdinando Rege, tum etiam in Galliis a Ludovico XI. ubi ad eorum Urbes pervenit, testantur quidem antiqui Scriptores, quos in Vita S. Francisci de Paula Italice scripta recenset noster Isidorus Tuscanus memorati Ordinis Alumnus Lib. III. Cap. III. & VI. ubi ritum egregie describit, quo a memoratis Regibus Homo Dei exceptus fuit. Id quod etiam docent Lectiones Officii ejusdem Sancti hoc anno editæ, & die XXIII. Januarii MDCCXL. a Sacra Rituum Congregatione approbatæ pro toto Minimorum Ordine, & Regno Siciliæ, quod sibi in Patronum elegit. Sane hoc Officium una cum Octava summo studio, ac diligentia concionavit Vir Clarissimus, ac omnigena eruditione præditus, Exgeneralis Corrector laudati Ordinis, Calabriæ nostræ decus, Franciscus Zavarroni. In eo autem memoratus Auctor summopere commendandus, quod in ipso adornando Officio, loca ex sacris litteris depromta, quibus Antiphonas, Versiculos, Responsoria, & Capitula effecit, Vitæ S. Patriarchæ, mirifico Ordine aptavit; Lectiones autem secundi Nocturni, quibus per totam Octavam Sancti Vita enarratur ex probatis, & certis Auctoribus, ac monumentis composuit. Proh dolor! dum hæc prælo mandantur morbo correptus e vita excedit Auctor ipse clarissimus Romæ die XXVII. Aprilis non sine doctorum Virorum mœrore.

XIX. Sed revertamur eo tandem, unde digressi sumus, atque ut omittam alios plures Dei Servos, & Abbates, ac Generales Religiosorum Ordinum, quibus enarrati honores exhiberi a Clero, & a Populo Civitatum consueverunt, quod nostram Rubricam spectat, alios etiam servatos ritus invenio, imo præscriptos ex ms. Pontificali Gulielmi Durandi Codice annorum circiter D. in Ordine ad recipiendum processionaliter Prælatum, vel Legatum; quem in Appendice integrum referemus. Ait enim ordinandam Processionem cum Cruce, vel Reliquiis Sanctorum, occurrentem vero Ecclesiæ Prælatum ei qui recipitur, paratum esse debere Pluviali, Mitra, ac Baculo Pastorali, secumque ducere Majores ipsius Ecclesiæ paratos etiam Pluvialibus. Addit, alicubi nunquam portari

tari Crucem in Processione, quæ fieri solet pro vivis. Sed quicquid sit de vario Ecclesiarum usu, ex præscripto memorati ms. Pontificalis, *accedens Prælatus, vel Legatus recipiendus, genua flectit coram Cruce, vel Reliquiis super tappetum stratum, & Crucem, vel Reliquias osculatur*.

XX. Extant innumera pene apud Ecclesiasticos Scriptores exempla, quæ nos condocent ritum occurrendi Episcopis cum Sanctorum Reliquiis. De S. Otthone Episcopo Babenbergensi, qui obiit anno MCXXXIX. ita legimus in ejus Vita apud Surium ad diem II. Julii: *Cum autem eatenus ad oppidum accessisset, ut jam conspicere posset Monasterium Cathedralis Ecclesiæ, ab equo descendit, calceamenta deposuit, humilitatem animi corporis habitu ostendens, atque ita licet rigeret Februarii frigidum calum, per nives, & glaciem nudis pedibus usque in S. Gregorii ædem progressus est, occurrentibus ei longo examine Clericis, & Monachis, Laicisque nobilibus permultis cum universa plebe Babenbergensi, cum pompa, & processione insigni, cum ornamentis, & Reliquiis Sanctorum, cum hymnis, & cantionibus ad personam, & tempus accommodatis, tanta denique cum exultatione, & decoro, ut pro dignitate verbis explicari non queat*. Ubi nota, ea quæ in memorati S. Episcopi honorem cantabantur, accommodata fuisse *ad personam, & tempus*. Quamobrem recte cautum est ex nostro Romano Pontificali, ut alia Responsoria canantur, si is, qui cum processione excipitur, *est Episcopus, aut Presbyter, vel Episcopus Cardinalis*; alia, si Legatus *sit Diaconus Cardinalis*; ac alia tandem, *si duo, vel plures reciperentur Legati, etiamsi non essent Episcopi, vel Presbyteri Cardinales*.

XXI. Ex ms. Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, processione Ecclesiam ingrediente, cantabantur antiphonæ ipsæ cum nota, de quibus vide in nostra ad hunc Titulum Appendice, illud constat, ritum esse antiquum, ut ii, quibus cum solemni processione occurrebatur, cum hymnis, ac laudibus Ecclesiasticis exciperentur. Teste Cyrillo Monacho in Vita S. Euthymii Abbatis, cognomento Magni, qui obiit anno CDLXV. apud Surium ad diem xx. Januarii, ubi in solitudinem se contulisset, *confluxit ad illum innumerabilis multitudo, Cruces habens in manibus, & Kyrie eleison; hoc est, Domine miserere, de more, non ore solum, sed labiis quoque cordis invocans*. Alias in aliorum susceptione adhibitas preces, ac laudes, ex Vitis Sanctorum liquet. Ceterum ut finem huic Commentario faciam, tametsi in nostro §. 1. præscriptum sit, ut Prælatus loci, Legatum eo venientem excipiens, indui debeat *Amictu, Stola, Pluviali, & Mitra pretiosis*, offeratque venienti Crucem osculandam; tradit tamen Burchardus quem superius in hoc Commentario laudavimus, quod, ubi Legatus Alexandri VI. ad Alphonsum Regem Neapolis missus, ad eam Urbem pervenit, anno MCDXCIV. *Archiepiscopus Neapolitanus ultra paramenta consueta, etiam sandaliis, & chirothecis indutas porrexit Crucem Legato osculandam, quam Legatus, ipsa Rege prius invitato, osculatus est, Rex autem non est Crucem deosculatus*,

§. IV.

In porta autem Urbis consueverunt Magistratus illius obviare Legato, vel Prælato primo intranti, ac illum benigne suscipere, & associare, ac baldachinum super eum deferre. Incepta Antiphona, processio, quæ locum habere debet immediate ante Crucem Prælati, nisi intersint Canonici Cathedralis Ecclesiæ, ordine suo progreditur, & cantantur post dictas Antiphonas, seu Responsoria, alia Cantica, vel Hymni, prout magis placet, usque ad Ecclesiam majorem, seu principalem loci. Si vero processioni intersint Canonici Ecclesiæ Cathedralis, illi soli possint ire post Crucem Legati immediate ante eum; equitantes vero omnes equitare debent ante processionem, Togati vero debent Legatum, seu Prælatum sequi.

COMMENTARIUS.

I. Baldachinus, seu baldekinus, tametsi alia significet apud mediæ, & infimæ latinitatis Scriptores, hic tamen pro umbraculo sumitur, seu Umbella, sive mappa, vel mappula, quæ deferri supra caput Episcopi consuevit, dum ad Altare Sacra facturus procederet, seu stationes faceret; eratque diversis Imaginibus ornata, quatuorque baculis, seu hastis innixa, quam quidem ii qui deferebant, *Mappularii* dicebantur, teste Durando Lib. IV. *Rationalis*, Capite VI. Num. XI. Apud Nostrates Umbraculum istud appellatur etiam Pallium, eoque Magistratus locorum quos honorare volebant Viros sanctitate, seu dignitate conspicuos, dum Civitates ingrederentur, lætantibus animis excepisse, docent nos quidem exempla in Commentario superiori allata, ubi etiam notavimus eum honorem exhibitum fuisse Neapoli Legato Alexandri VI. Cetera quæ in hoc nostro §. præscripta sunt, extant quidem in Pontificalibus ante Clementem VIII. editis; in ms. autem Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, nulla de loco fit mentio, quem in Processione ad recipiendum Legatum, vel Prælatum, Canonici Cathedralis Ecclesiæ, & equitantes, ac Togati habere debent.

II. Juxta ritum denique a Burchardo descriptum de receptione Legati ab Alexandro VI. ad Alphonsum Regem Neapolis missi, *ante Regem, & Legatum equitarunt omnes...... Post legatum vero, & Regem, non fuit servatus ordo*. Locum nobiliorem in ipsa processione tenuit quidem Legatus; paulo enim ante ita inquit Burchardus: *Rex venit*

venit obviam Cardinali usque ultra S. Antonium, & proximam locum prope S. Julianum, ubi detecto capite voluit osculari manum Legati, quod Legatus non admittens, ipsum ad oris osculum, & ad sinistram suam, ipso tamen Rege ad dexteram prius invitato, equitare fecit.

§. V.

Cum Prælatus, seu Legatus descenderit, & intrat portam majoris, seu principalis Ecclesiæ, Prælatus Ecclesiæ, seu majorem Dignitatem habens, indutus ut supra, detecto capite, offert illi aspersorium cum aqua benedicta, quod Prælatus, seu Legatus accipiens, aspergit primo se ipsum, deinde alios. Tum idem Prælatus Ecclesiæ, seu majorem Dignitatem habens, offert ei naviculam, aliquo alio Sacerdote Superpelliceo induto thuribulum porrigente, & Legatus, seu Prælatus imponit incensum, & statim Prælatus Ecclesiæ, seu Dignitatem habens, incensat ipsum Prælatum, seu Legatum stantem cooperto capite more consueto.

COMMENTARIUS.

I. Cautum est ex ms. Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, ut postquam Prælatus, vel Legatus, qui excipitur, genuflexus osculatus est Crucem, seu Sanctorum Reliquias, tunc surgat, eique a Prælato, vel, eo absente, a majore ipsius Ecclesiæ ad quam Legatus, vel Prælatus pervenit, oblato hyssopo eum aqua benedicta, *se & circumstantes aspergat*. Quod spectat alium ritum thuris suffitu honorandi Legatum, ita quidem memoratum Pontificale præscribit: *Thus benedictum in thuribulo ponendum: quo facto, idem Prælatus, vel major Ecclesiæ incensat illum solum, & dat illi Euangelium ad osculandum.* Ubi nota alium Ritum excipiendi Legatum eum sacro Euangelii Codice, eumque ipsi ad osculandum præbendi. Est vetus quidem Ecclesiæ mos, de quo superius in Commentario ad §. I. II. & III. nonnulla diximus, quemadmodum & de usu thuris ex Epistola S. Cyrilli Patriarchæ Alexandrini excipiendum Episcopum adhibito.

II. Teste Burchardo apud Rainaldum ad annum MCDXCIV. Legatus Alexandri VI. ubi Pontificis Joannes Borgia S.R.E. Cardinalis, ad Alphonsum Regem Neapolis, eum prædicto Rege intravit Ecclesiam, *porrecto sibi per Archiepiscopum paratum aspersorio, Regem, se, & alios aspersit. Tum incenso fuit ipse Legatus incensatus, non Rex, Rege tamen prius invitato.*

§. VI.

Deinde procedens ad Altare majus Ecclesiæ, & ibi super Faldistorio ante infimum gradum Altaris parato procumbit, & orat Prælatus, seu Legatus. Interim vero Prælatus Ecclesiæ, seu Dignitatem majorem habens, stans in cornu Epistolæ Altaris versus ad Orantem detecto capite, dicit. ℣. *Protector noster aspice Deus.* ℟. *Et respice in faciem Christi tui*; cum omnibus sequentibus si receptus sit Prælatus, aut Legatus, Episcopus, vel Presbyter Cardinalis. Si vero sit Diaconus Cardinalis, omisso versu præcedente, dicit sequentem tantum, ℣. *Salvum fac servum tuum.* ℟. *Deus meus sperantem in te.* ℣. *Mitte ei Domine auxilium de sancto.* ℟. *Et de Sion tuere eum.* ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo*, ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.* *Oremus.*

Omnipotens sempiterne Deus, qui facis mirabilia magna solus, protende super hunc famulum tuum, & cunctas congregationes illi commissas, Spiritum gratiæ salutis, & ut in veritate tibi complaceat, perpetuum ei rorem tuæ benedictionis infunde. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Descriptus in hoc §. Ritus extat quidem in ms. Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, ex quo tamen illud cautum est, ut dum Antiphonæ, seu Responsoria supra in §. I. II. & III. descripta, cantantur, Legatus, seu Prælatus ad gradus coram Altari deducatur, ubi ad orandum

dum prosternatur: Responsorio autem finito, & prostrato illo manente, Prælatus Ecclesiæ, vel, eo absente, is qui majoris dignitatis est in processione, dicat super illum, *Protector noster &c.* si nempe, qui excipitur *sit Episcopus; si vero sit Abbas, vel Cardinalis, tunc Episcopus, dicit.* ℣. Salvum fac &c. Quæ verba Rubricæ Vaticani Gulielmi Durandi Pontificalis intelligenda sunt de Abbate, vel Cardinali, qui non sunt Presbyteri: tunc enim & iis dicendus esset Versiculus ille, *Protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui:* Quilibet enim Sacerdos, sive sit Episcopus, sive simplex Presbyter, *Christus* dicitur, idest *unctus.* Porro praxim Rubricæ in hoc nostro §. notatæ legere est quidem apud Burchardum, ubi narrat ritum solemnis receptionis Legati ab Alexandro VI. missi ad Alphonsum Regem Neapolis: *Ascenderunt ad Altare majus, ubi supra Faldistoriis paratis genuflexerunt. Dicti sunt versiculi, & Oratio per Archiepiscopum.*

§. VII.

His dictis, Cantores cantant aliquam Antiphonam eis magis placentem de sancto Patrono Ecclesiæ cum Versiculo de eodem Sancto; & cum dicitur versiculus, surgens Prælatus, vel Legatus ascendit ad Altare, osculaturque illud in medio, deinde procedit ad cornu Epistolæ, ubi stans ad ipsum Altare versus cantat orationem de dicto Sancto, deinde ad medium Altaris revertitur, ubi stans dat benedictionem solemnem populo, dicens: *Sit nomen Domini benedictum &c.* Qua data, facit promulgari per unum ex suis, sive ex Beneficiatis Ecclesiæ Indulgentias, quas ipse interessentibus concedit. Deinde Prælatus Ecclesiæ, & alii dimissis paramentis associant illum usque ad diversorium suum.

COMMENTARIUS.

I. FOrte distinctius Rubrica hæc enarratur in ms. Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali, ubi ita edicitur: *Oratione finita erigitur ab accubitu* (nempe Legatus, seu Prælatus) *a præmissis duobus eum deducentibus, qui solemniter benedicat, & Indulgentiam concedat. Si vero benedicere noluerit, vel est talis, cui non competit benedicere, vel Indulgentiam dare, mox ad hospitium suum accedat, præmissis duobus, depositis Pluvialibus, associantibus eum. Si vero Prælatus ipse ad visitandum venerit, præmissis forma servata, oratio erit hæc:* Deus humilium visitator, qui eos paterna dilectione consolaris, prætende societati nostræ gratiam tuam, ut per eos, in quibus habitas, tuum in nobis sentiamus adventum. Per Christum Dominum.

II. Jam notant Theologi, inter quos Estius in Libri IV. *Sententiarum*, Distinctionem vicesimam, §. VI. visum esse Durando in concessione Indulgentiarum requiri potestatem Ordinis, & jurisdictionem in foro interiori, ac proinde solos Sacerdotes posse Indulgentias conferre; *quia*, inquit, *Indulgentia est absolutio a pœna remanente post absolutionem culpæ, ideoque eandem requirit potestatem, quam absolutio a culpa, videlicet potestatem Ordinis Sacerdotalis.* Verum hæc sententia, cui alii etiam nonnulli subscribunt, neque in Scholis, neque Ecclesiæ consuetudine recepta est. Nam & electi Episcopi, tametsi nondum consecrati, similiter & Legati Sedis Apostolicæ non Presbyteri Indulgentias conferre solent. Unde patet, quod omnes passim Theologi docent, ad conferendas Indulgentias, sicut ad excommunicandum, necessario requiri jurisdictionem in foro exteriori, non autem necessario in foro interiori, seu pœnitentiæ.

III. Est itaque hæc potestas conferendi Indulgentias penes summum Romanum Pontificem, ac reliquos omnes Episcopos tamquam Ecclesiarum Prælatos, jurisdictionem ordinariam fori exterioris habentes, quemadmodum recte docet omnium Theologorum Princeps Angelicus Doctor in Libri IV. *Sententiarum*, Distinctionem vicesimam, Quæstione I. Articulo IV. ubi hanc adfert rationem, quia scilicet conferre Indulgentias est communem thesaurum Ecclesiæ dispensare, dispensatio autem bonorum cujusque Reipublicæ pertinet ad ejus Principes, & Gubernatores, qui quidem in Ecclesia sunt Episcopi. Ceterum competit & ea potestas Legatis ob concessionem eisdem factam a summo Pontifice. Unde Innocentius III. in Canone Concilii Lateranensis IV. relato in Cap. *Accedentibus*, XII. *De excessibus Prælatorum*, districte prohibens, ne quis Abbatum Indulgentiarum literas concedere præsumat, hanc statim subjungit clausulam: *Nisi forsan quisquam eorum speciali concessione, vel alia legitima causa, super hujusmodi valeat se tueri.* Legitimam causam Glossa Canonici juris consuetudinem præscriptam, quæ dat Jurisdictionem, intelligit.

IV. At iis omissis, de quibus fuse agunt Theologi, ubi anno MCDXXVII. honorificentissime exceptus fuit ab Alphonso Aragoniæ Rege, & ab Episcopis, & Abbatibus ejus Regni, Apostolicæ Sedis Legatus Cardinalis Fuxensis, narrant Acta ipsius Legationis apud Rainaldum ad memoratum annum MCDXXVII. dedisse & ipsum benedictionem populo, atque Indulgentias: *Dominus Legatus cum præmissis omnibus, & processionibus solemnibus, infinito populo sibi occurrente, cum maximis honoribus in Civitate Valentiæ, & in Cathedrali Ecclesia cum cymbalis benesonantibus, in tympanis, tubis, & organis, cum gaudio solemniter fuit receptus. Et data benedictione, ac Indulgentiis in Ecclesia, ad domum Episcopalem adductus est, & cum omnibus suis in eadem domo honorifice*

rifice collocatur. Teste Burchardo, Legatus ab Alexandro VI. ad Alphonsum Regem Neapolis missus, post alios enarratos superius ritus, & orationem de S. Januario, qui est ejus inclitæ Urbis, ac totius Regni Patronus, recitatam, *dedit tandem benedictionem, & Indulgentias trium annorum, quas publicavit Sacrista Ecclesiæ ex cedula, me illam legente sibi*. Erat Burchardus Apostolicarum cæremoniarum magister, unaque cum Legato Neapolim iverat, ut cæremonias memoratæ Legationis dirigeret.

V. Posse Legatum, ubi Summus Pontifex hanc ei facultatem tribuit, etiam plenarias Indulgentias concedere, docent quidem Theologi passim. Quod vero ceteros Episcopos spectat, temporales tantum, & non ultra quadraginta dies, idque certis in casibus, concedunt ex præscripto Capitis, *Cum ex eo*, extra, *De pœnitentiis, & remissionibus*, quod ex Concilio IV. Lateranensi sub Innocentio III. sumptum est. Id autem adeo verum est, ut, si ipsi Episcopi præscriptam mensuram excedant, nullius valoris sint, ex Cap. *Indulgentiæ*, Tit. eodem in Sexto. Quod quidem Canonici Juris Glossa, & omnes fere Doctores contra nonnullos aliter sentientes, quoad excessum, non vero quoad terminum concessum, intelligendum docent: quia scilicet concessio Indulgentiarum est quædam liberalitas; &, quemadmodum in donationibus, ita & in Indulgentiis dicendum, quod valent pro parte usque ad modum legitimum. Vide Silvestrum in Summa, verbo, *Indulgentia*, Num. XV. Ceterum etsi Indulgentiæ ab Episcopis concessæ eorum dumtaxat Diœcesanis prosint, valent nihilominus illæ, quas in aliena Diœcesi Episcopus, de proprii Antistitis licentia, elargiri solet, ubi in eadem Diœcesi aliena, exercendi Pontificalia facultatem obtinuit, Cap. *Quod autem*, citato Tit. *De pœnitentiis, & remissionibus*.

§. VIII.

Cum vero novus Prælatus primo ad Ecclesiam suam veniens recipitur, loco orationis prædictæ, *Omnipotens sempiterne Deus &c.* dicitur sequens oratio.

Oremus.

Deus omnium fidelium pastor, & rector, famulum tuum N. quem Ecclesiæ tuæ præesse voluisti, propitius respice: da ei, quæsumus, verbo & exemplo, quibus præest, proficere, ut ad vitam una cum grege sibi credito perveniat sempiternam. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Quibus olim ritibus, ac cæremoniis exciperentur Episcopi, ubi primum ipsi ab aliena Diœcesi, in qua consecrati erant, ad suam Ecclesiam perveniebant, nonnihil jam diximus nostro I. Tomo hujus Operis in Commentariis ad Titulum XIII. & supra in Commentario ad §. III. hujus Tituli. Ex ms. Pontificali Codice Vaticano Gulielmi Durandi illud cautum est quidem, quod in præsenti §. præscriptum est: *Si autem*, inquit, *sit novus Prælatus primo ad Ecclesiam veniens, oratio erit hæc*: Deus omnium fidelium Pastor. *Si vero sit Abbas noviter benedictus, primo veniens ad monasterium suum, fiat prout dicitur supra in Titulo*, De benedictione Abbatis. Sed ecce ordo integer ad recipiendum personaliter Prælatum, vel Legatum ex ipso ms. Codice Vaticano Gulielmi Durandi.

Prælatus, vel Legatus hoc modo processionaliter recipitur. Processio enim ante fores Ecclesiæ ordinata, Reliquiæ, vel Crux, & Prælatus Ecclesiæ paratus Pluviali, Mitra, & Baculo pastorali cum majoribus ipsius Ecclesiæ paratis pluvialibus scilicet in ultimo capite processionis. Quidam tamen nunquam portant Crucem in processione, quæ fit pro vivis. Et accedens Prælatus, vel Legatus recipiendus genua flectit coram Cruce, vel Reliquiis super tappetum paratum, & Crucem, vel Reliquias osculatur. Deinde surgit, & tunc Prælatus, vel eo absente, major ipsius Ecclesiæ offert sibi ysopum cum aqua benedicta, ut se & circumstantes aspergat, & thus benedictum in thuribulo ponendum. Quo facto, idem Prælatus, vel major Ecclesiæ, incensat illum solum, & dat illi Euangelium ad osculandum, & mox ipse Prælatus Ecclesiæ a dextris, & alios majoris dignitatis in ea a sinistris eum deducunt. Tunc processione Ecclesiam ingrediente, cantatur Antiphona: *Sacerdos, & Pontifex, & virtutum opifex, bone pastor in populo sic placuisti Domino, intercede pro nobis*; cum nota; vel Responsorium: *Ecce vir prudens. Ecce nunc. Gloria.* Vel Responsorium: *Ecce Sacerdos magnus.* ℣. *benedictionem*. Vel, si sunt plures, qui recipiuntur, cantatur Responsorium, *Cives Apostolorum*. Et sic deducitur ad gradus coram altari, ubi prosternitur ad orandum. Responsorio autem finito, & prostrato manente, Prælatus Ecclesiæ, vel, eo absente, is qui majoris dignitatis est in processione dicit super illum ℣. *Protector noster aspice Deus.* ℟. *Et respice in faciem Christi tui*. Et hoc si fit Episcopus. Si vero sit Abbas, vel Cardinalis, tunc Episcopus, dicit. ℣. *Salvum fac servum tuum Domine.* ℟. *Deus meus sperantem in te.* ℣. *Mitte ei auxilium de sancto.* ℟. *Et de Syon tuearis te.* ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo.* ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.* ℣. *Domine exaudi &c.* ℟. *Et clamor meus &c.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.* Oratio: *Omnipotens sempiterne Deus, qui facis mirabilia magna solus*. Require supra sub Titulo *De benedictione Abbatis* ad cartas XXVIII.

Oratione finita, erigitur ab accubitu a præmissis duobus eum deducentibus, qui solemniter benedicat, vel indulgentiam concedat, & indulgentiam concedat. Si vero benedicere noluerit, vel est talis, cui non competit benedicere, vel indulgen-

dulgentiam dare, mox ad hospitium suum accedat, præmissis duobus depositis pluvialibus associantibus eum. Si vero Prælatus ad visitandum venerit, præmissa forma servata, oratio erit hæc: *Deus humilium visitator, qui eos paterna dilectione consolaris, prætende societati nostræ gratiam tuam, ut per eos, in quibus habitas, tuum in nobis sentiamus adventum. Per Christum Dominum.*

IV. Si autem fit novus Prælatus, primo ad Ecclesiam veniens, oratio erit hæc: *Deus omnium fidelium pastor.* Require sub ordinatione Episcopi ad cartas xv. si vero fit Abbas noviter benedictus primo veniens ad Monasterium suum, fiat prout dicitur supra in Titulo, *De benedictione Abbatis.*

ORDO AD VISITANDAS PAROCHIAS

TITULUS XXI.

I. Quandoquidem animarum curatio rite peragi nequit, si morbi nesciantur, hi autem sciri non possint, nisi Medici ægros visitent, in morbos inquirant, atque studiose ipsos examinent, jam jure ac merito a sacris Canonibus cautum est, ut Episcopi suæ Diœcesis Ecclesias visitent, uti videre est apud Gratianum, Causa x. Quæstione 1. Hoc jus profecto manasse ab antiqua consuetudine, testantur Patres Concilii Tarraconensis apud laudatum Gratianum in Can. *Decernimus*, citata Causa, & Quæstione. Initium ea consuetudo sumpsit a Christo, & ab Apostolis; Christus enim, qui est typus Antistitum, *circuibat omnes civitates, & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium Regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Uti habetur in Euangelio Matthæi, Cap. ix. Tanti Magistri exemplo circuibat & Petrus Apostolorum Princeps civitates, ac vicos, ut confirmaret fideles, Id enim expresse Apostolorum Acta testantur.

II. Inde Episcopi divinis, & Apostolicis imbuti regulis, toti olim fuerunt in visitationis officio. De S. Basilio Cæsariensi Episcopo scribit Socrates Lib. iv. *Historiæ*, Cap. xxi. quod Urbes perlustrans languentes in fide confirmabat. De S. Martino Episcopo Turonensi scribit in Epistola ad Eusebium Presbyterum Severus Sulpitius, quod *cum ad Diœcesim quandam pro solemni consuetudine, sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est, media fere byeme Martinus venisset, mansionem ei in Secretario Ecclesiæ Clerici paraverant.* Quanta a militibus in visitatione ei occurrentibus memoratus sanctus Episcopus passus sit, narrat idem Sulpitius Dialogo II. de ejus virtutibus. Sed & Paulinus in Vita Martini Lib. iv. de eodem ita cecinit:

Lustrabat caulas commissi Pastor ovilis.
Queis pia claudebat rurestrem Ecclesia plebem,
Ne furum fortasse doli, rabiesve luporum
Incautas pecudes raperent, Pastore remoto.

III. Quanta sit necessitas Diœcesis visitandæ, docet nos inter alios Augustinus in Epistola sua ccxxvii. ubi visitationes suas paucis hisce, sed gravibus, verbis exponit: *Quoniam visitandarum Ecclesiarum ad meam curam pertinentium necessitate profectus sum &c.* Porro quod summopere Augustini zelum, & egregiam charitatem commendat, illud est, quod non contentus ad Fussalense Castrum sæpissime ventitasse, ut cives ejus omnes a Donatistarum schismate ad Catholicam Ecclesiam traduceret, proprium etiam ibi, & peculiarem Episcopum ordinari curavit; expertus, non posse se, cum is locus ad quadragesimum ab Hippone, ubi residebat, lapidem situs esset, ea diligentia cum excolere, quam novella Ecclesia desideraret. Testatur id quidem ipse sanctissimus Præsul Augustinus in Epistola sua cclxi. sic scribens: *Sed quod ab Hippone memoratum Castellum millibus quadraginta sejungitur, cum in eis regendis, & eorum reliquiis licet exiguis colligendis, me viderem latius, quam oportebat, extendi, nec adhibendæ sufficerem diligentiæ, quam certissima ratione adhiberi debere cernebam, Episcopum ibi ordinandum, constituendumque curavi.*

IV. Si ergo usque adeo persuasum est Augustino, frequentius invisendas Episcopis esse Parochias suas, ut Episcopatum ipsum suum decurtari maluerit, quam creditas sibi uni habere eas Ecclesias, ad quas non posset frequentissime excurrere: quid dicendum de Episcopis illis, qui vastissimas Diœceses habentes, vel nunquam, vel rarissime ipsas visitant? Quod defectu visitationis Episcopalis ortæ sint in Ecclesia hæreses, ingenue fatentur Patres Concilii Coloniensis anni MDXXXVI. Quot quantaque mala ex hac Episcoporum desidia populo Christiano proveniant, satis sacræ Synodi passim testantur, inter quas Narbonensis anni MDCIX. Cap. xxvii. sapientissime docet, quod nisi gregem Episcopus inviserit, quid in eo infirmum sit ignorabit, & medicamina ægris applicare non poterit. Tum addit ideo exactam Ecclesiarum visitationem ab omnibus maxime necessariam semper fuisse judicatam, ut agnoscere possit Episcopus gregem suum, hæreses tollat, pravos mores corrigat, rebelles, & obstinatos verborum asperitate deterreat, consoletur pusillanimes, probosque confirmet.

V. Concilium Coloniense anni MDXLIX. inter sex media reformandæ, quarto loco visitationem recensens, *Non alias*, inquit, *sane melius, quam in visitatione deprehenduntur, corriguntur, & eradicantur errores, & vitia, quæ visitatoribus dormientibus seminantur, crescunt, & securum robur acquirunt.* Tum allatis Christi Domini verbis in Euangelio Matthæi Cap. xiii. *Cum dormirent homines, venit inimicus homo, & superseminavit zizania*, morum nimirum, & doctrinæ corruptelam, ita statim subjicit: *Dormiunt Prælati, qui non visitant; soli vigilant, & servant custodiam noctis super gregem suum, qui mala quæ metuuntur, visitatione præcidunt.*

VI. Hinc jure, ac merito Patres Concilii Tridentini Sessione xxiv. *De reformatione*, Capite iii. Patriarchas, Archiepiscopos, & Episcopos Decreto suo constrinxit, ut si quolibet anno minus possent visitare Diœcesim propter ejus latitudinem, biennio saltem quolibet eam circumlustrare non prætermittant per se ipsos, aut, si legitime impediti fuerint, per suum Generalem Vicarium, aut Visitatorem idoneum, tametsi Concilium Meldense non obscure innuat Canone xxix. præ-

præcepto Divino, Apostolico, atque Ecclesiastico adstringi Episcopos suam per se ipsos visitare Diœcesim. Sic autem inquit: *Ut quorumdam Episcoporum reprehensibilis, imo damnabilis consuetudo omnibus modis corrigatur, qui plebes sibi creditas, aut raro, aut nunquam per se ipsos, juxta ordinem Evangelicum, & Apostolicum, atque Ecclesiasticum visitant, cum Dominus dicat*: Speculatorem dedi te domui Israel, & audies ex ore meo verbum, & annunciabis eis ex me; *& cetera quæ divinus sermo complectitur*. Hoc Decretum, quo Episcopi jubentur per se ipsos Diœcesibus suis visitationem impendere, esse intelligendum, quoties ipsi nullo languore detenti, nullisque occupationibus implicati sunt, docent nos passim antiqui Canones, ac modernorum Conciliorum Decreta: *Fiant visitationes a Dominis Prælatis, singulis annis, per se, legitimo cessante impedimento, quoniam ad eos pertinet de ovibus curam sollicitam agere*. Verba sunt Concilii Bituricensis anni MDXXVIII. Can. IX.

VII. Etsi vero optatissimum esset sacris Synodis, ut si minus late paterent Diœceses, ex quotannis lustrarentur: biennio autem, si vastiores essent, ob visitationum scilicet fructus, qui sperabantur, uberrimos; fateri nihilominus cogimur, quosdam non semel Episcopos majus exhibuisse Ecclesiis suis scandalum, ubi ipsas visitabant, quam ubi easdem minime circumlustrabant. Dolet namque inter alias Synodus VII. Toletana anni DCXLVI. Can. IV. quod quidam Episcopi in visitatione, *ut evidens inquisitio patefecit, indiscreto moderamine Parochianas Ecclesias prægravantes, dum in exactionibus superflui frequenter existunt, pene usque ad exinanitionem extremæ virtutis, quasdam Basilicas perduxisse probantur*.

VIII. Quanta fuerit in Gallia Episcoporum rapacitas cum Diœceses suas visitationis causa obambulabant, ingenue testantur Patres Concilii Cabilonensis, quod habitum est anno DCCCXIII. Canone XIV. sic ajentes: *Cavendum sane est, ne, cum Episcopi Parochias suas peragrant, quandam damnosam erga subditos, seu erga socios tyrannidem exerceant: nec, quod absit, cum charitate, sed cum quadam judiciaria invectione, stipendia ab eis exigant*. Tum monent, *observandum etiam modis omnibus, ut si quando eis peragrandæ Parochiæ necessitas incumbit, in confirmandis hominibus, in inquirendis rebus emendatione dignis, in prædicatione verbi Dei, in lucris animarum potius, quam in deprædandis hominibus, & scandalizandis fratribus operam dent*. Concludunt tandem, tantam in hac re tenendam ab ipsis esse discretionem, *ut & verbi Dei prædicationem, sumptus ubi proprii desunt, a fratribus accipiat, & iidem fratres illius potentia non graventur, exemplo Apostoli Pauli, qui, ne quem gravaret, arte, & manibus victum quærebat*.

IX. Concilium Lateranense III. ab Alexandro III. habitum anno MCLXXIX. Can. IV. postquam exemplum Pauli Apostoli proposuit, qui suis manibus, ut ipse testatur, laborabat, ne, quibus prædicabat, onerosus existeret; grave nimis esse asserens, quod quidam Prælatorum ita in procurationibus graves existerent, ut interdum Ecclesiastica ornamenta subditi exponere compellerentur, statuit quidem, ne visitantes Archiepiscopi, quadraginta, aut quinquaginta equos, sive evectiones excedant; ne Episcopi, viginti, aut triginta; Cardinales, vigintiquinque; Archidiaconi, quinque, vel septem; Decani duas: *Quo circa statuimus, quod Archiepiscopi Parœcias visitantes, pro diversitate provinciarum, & facultatibus Ecclesiarum, quadraginta, vel quinquaginta evectionum numerum nunquam excedant: Episcopi, viginti, aut triginta; Cardinales, vigintiquinque; Archidiaconi vero, quinque, vel septem. Decani constituti sub Episcopis, duobus equis contenti existant*. Ex quibus satis constat, quanto cum majori evectionum numero ante hoc Concilium Ecclesiarum Prælati ad illas visitandas incederent: qui tamen neque his contenti, canes venatorios, avesque secum ducebant, epulisque exquisitissimis, ac sumptuosis vesci volebant; uti eadem Alexandri III. Synodus innuit.

X. Quidpiam tandem est in memorati hujus Lateranensis Canonis parte, quod hic omitti nullatenus debet, quod nempe de prædicto evectionum numero statutum est, soli tolerantiæ, & indulgentiæ esse imputandum, pompamque illam communem opulentis tantum Ecclesiis permitti, pauperiores autem minime gravandas esse pronunciat: *Sane quod de prædicto numero evectionis secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit observari, in quibus ampliores sunt reditus, & Ecclesiasticæ facultates. In pauperioribus autem locis tantam volumus tenere mensuram, ut ex accessu majorum minores merito non doleant se gravari. Nec sub tali indulgentia illi, qui paucioribus equis uti solebant, hactenus plurium sibi credant potestatem indultam*. Relatus est is Lateranensis Concilii Canon in Cap. *Cum Apostolus*, VI. *De censibus*, atque in multis deinde Synodis confirmatus, præsertim in Londinensi anni MCC. Can. V. & Albigensi, anni MCCLIV. Can. LVIII.

XI. Ne offensioni sit alicui hoc Statutum in tot Conciliis renovatum, adnotare hic aliqua juvabit, quæ ad stuporem eximendum, vel saltem leniendum observat Thomassinus, Parte II. *Veteris, ac novæ Ecclesiæ disciplinæ*, Lib. III. Capite LXXX. Num. III. ubi varias ejus Constituti causas enarrat, sic dicens. I. Erant tum Episcopis cunei militum, quos alerent, & quibus Regios augerent exercitus, ratione Feudorum Regalium, his obsequiis devinctorum. II. Frequentissima tunc erant bella privata inter minusculos Principes uni summo Principi subditos; nec facile poterat Episcopus in iter se dare, quin & in discrimen se conjiceret, nisi cuneo militum cingeretur, quo nobiles amoliretur, Clero, & Ecclesiæ creberrime infestos. III. In peragranda Diœcesi sua Episcopus vim jurisdictionis suæ ubique experiebatur, ubique ex suggestu jus dicebat, lites dirimebat, preces, pœnitentiasque publicas indicebat, mulctasque pecuniarias non in Clericos solos, sed & in laicos in causis jure, & consuetudine designatis. Temporales Domini non pauci, maxime Laici, de ea judiciorum potestate controversia illis faciebant. Cum non collinearet ea jurisdictio tota, nisi ad expianda, expungendaque crimina, ad justitiæ, & religionis incrementa, eam tueri, eique tuendæ non modicam sacrorum redditum partem impendere consentaneum erat.

XII. Hæ fuisse videntur justæ causæ exaggerandæ Episcopalis pompæ in visitanda Diœcesi. His accedere potuit privata quorumdam Prælatorum superbia, quorum insolentia ex recitato Lateranensis Concilii Canone apertissime constat, ubi Pontifex Maximus Alexander III. ejusque universalis Synodus post subjectum oculis Pauli Apostoli exem-

exemplum, non aliud exprimere potuit, quam quod eo Canone continetur. Notata est & alia eorumdem Prælatorum intemperantia, qui cum canes, avesque prædatorias secum haberent, jam non Episcopi, sed venatores videri poterant: *Nec cum canibus*, inquit, *prædatoriis, & avibus proficiscantur, sed ita procedant, ut non quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi, quærere videantur*. Vetuit, ne a Parochis splendidiores epulas exigerent: *Nec sumptuosas epulas quærant, sed cum gratiarum actione recipiant, quod honestum, ac competenter illis fuerit ministratum*. Ex his itaque observationibus, & ex ipsa Canonis lectione, tria adhuc addiscimus. I. Multum quidem exigi hoc Canone, sed multum etiam recidi de abusibus enarratia, qui fere erant communes. II. Damnari hoc Canone, quod prohibetur, at non statim, quod toleratur, probari. III. Non satis solide, & constanter judicari posse de Canone ipso, & approbato per illum temperamento, nisi quis mente ad illius seculi cursum, & conditiones, ac circumstantias retro volvatur.

XIII. Quamvis autem ex recitato Canone Concilii Lateranensis liquido constet, quam immensus esset ob explicatas causas, evectionum numerus, dum Metropolitæ, & Episcopi Provincias, aut Parochias suas visitabant; non deerant tamen seculo XII. quo ipsum Concilium celebratum est, sanctissimi Episcopi, qui sine ullo Ecclesiarum gravamine, illas pedes obambulabant, Comitum Apostolicorum cuneo succincti. Unus ex hisce Præsulibus fuit S. Malachias Connerethensis primum Episcopus, postea Archiepiscopus Armacanus, qui auctore S. Bernardo in ejus Vita, Capite VIII. *Foris & rura, & oppida sæpius percurrebat cum sancto illo comitatu Discipulorum suorum, qui nunquam deerant lateri ejus. Ibat, & erogabat vel ingratis cælestis tritici mensuram. Nec vehebatur equo, sed pedes ibat, & in hoc virum se Apostolicum probans*.

XIV. Celeberrimum illud est quidem, quod Cap. XIX. idem Bernardus subjicit; sic enim Apostolicas Malachiæ visitationes comparat cum illis sui ævi Episcoporum: *Denique cum exiret ad prædicandum, cum peditibus pedes & ipse ibat, Episcopus, & Legatus. Forma Apostolica hæc; & inde magis mira in Malachia, quo rara nimis in aliis. Verus profecto Apostolorum hæres iste, quia talia agit. Sed advertere est, quomodo dividat hæreditatem cum Fratribus suis, æque nepotibus Apostolorum. Illi dominantur in Clero: iste dum esset liber ex omnibus, omnium se servum fecit. Illi aut non evangelizantes manducant, aut evangelizant, ut manducent: Malachias imitans Paulum manducat, ut evangelizet. Illi fastum, & quæstum æstimant pietatem: Malachias hæreditate vindicat sibi opus, & onus. Illi felices se credunt, si dilataverint terminos suos: Malachias in dilatanda charitate gloriatur. Illi congregant in horrea, & dolia replent, unde onerent mensas: Malachias colligit in deserta, & solitudines, unde impleat cælos. Illi cum accipiant decimas, & primitias, & oblationes, insuper & de Cæsaris beneficio telonia, & tributa, & alios redditus infinitos, solliciti sunt nihilominus, quid manducent, & quid bibant: Malachias nihil horum habens, multos tamen locupletat de promptuario fidei. Illis nec cupiditatis, nec sollicitudinis ullus est finis: Malachias cupiens nihil, non novit tamen cogitare de crastino. Illi a pauperibus exigunt, quod dent divitibus: Iste sollicitat divites pro pauperibus sustentandis. Illi marsupia vacuant subditorum: Iste pro peccatis eorum, Altaria cumulat votis, hostiisque pacificis.* Tum addit: *Illi alta palatia erigunt, turres, & mœnia ad cælos levant: Malachias non habens, ubi caput reclinet, opus facit Evangelistæ. Illi equos ascendunt cum turba hominum gratis manducantium panem, & non suum: Malachias septus sanctorum fratrum collegio, pedes circuit, portans panes Angelorum, quibus satiet animas esurientes. Illi plebes ne agnoscunt quidem: Iste erudit. Illi potentes, & tyrannos honorant: Iste punit*.

XV. Placuit prolixum hunc locum describere, ut videas, qualis fuerit seculo XII. vita, & visitatio quorumdam Episcoporum; atque ut inde addiscant hodierni Præsules, uti se gerere debent in regimine Ecclesiarum. Certe S. Malachiam Archiepiscopum Armacanum imitatus est noster Oliverius Plunket ejusdem Armacanæ Ecclesiæ Antistes, atque totius Hiberniæ Primas a Clemente IX. Pontifice Maximo ob eximias ejus animi dotes constitutus anno MDCLXX. ætatis suæ XLI. Quamquam enim missus esset ad lupos, stetit in medio luporum Pastor intrepidus, totamque provinciam circumiens, perquirebat anhelus quem Christo acquireret; paratus & animam suam dare pro ovibus, partes boni Pastoris explevit; quamobrem, licet sub alio prætextu violatarum scilicet Regis Angliæ legum, in odium Catholicæ Religionis, crudelissimam mortem oppetiit die I. Julii anni MDCLXXXI. Vitæ illius compendium Italico idiomate scripsit noster Joannes Marangonus una cum aliis Vitis Servorum Dei, qui nostræ Congregationi Oratorii S. Hieronymi Charitatis nomen dederunt. Unus enim ex iis fuit Oliverius, inter nostros adscitus anno MDCLIV. extatque hodie ejus effigies inter alias illustrium Patrum in aula domus, cum hac inscriptione: P. OLIVERIUS E COMIT. PLUNKET. HYBERN. IN COLL. DE PROPAG. FIDE S. THEOL. ET CONTROV. LECTOR. ARCHIEP. ARMAKANUS AC TOTIUS HYBERNIÆ PRIMAS OB. KAL. JUL. MDCLXXXI.

XVI. Quæ hodie procurationes Prælatis Diœcesim visitantibus præstandæ sint, diserte declarat Concilium Tridentinum Sessione XXIV. *De reformatione*, Cap. III. ubi postquam dixit, visitationum omnium Episcopalium præcipuum scopum esse, *sanam orthodoxamque doctrinam, expulsis hæresibus inducere, bonos mores tueri, pravos corrigere, populum cohortationibus, & admonitionibus ad religionem, pacem, innocentiamque accendere; cetera prout locus, tempus, & occasio feret, ex visitantium prudentia ad fidelium fructum constituere*: mandat primum, ut modestissimo comitatu, ac mensa frugali utantur Præsules Diœcesim visitantes, nec usquam moras trahant, ni salus populi aliter cogat: *Modesto contenti equitatu, famulatuque, studeant quamcelerrime, debita tamen cum diligentia, visitationem ipsam absolvere*. Secundo, ut nihil prorsus muneris accipiant, non ipsi, non ipsorum ministri, quantumvis sponte offeratur, sed pastu mediocri contenti sint: *Caveant, ne inutilibus sumptibus cuiquam graves, onerosive sint; neve ipsi, aut quispiam suorum quidquam procurationis causa pro visitatione etiam testamentorum ad pios usus, præter id quod ex relictis piis Jure debetur, aut alio quovis nomine, nec pecuniam, nec munus quodcumque sit*,

sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant, non obstante quacumque consuetudine etiam immemorabili; exceptis tamen victualibus, quæ sibi, ac suis frugaliter, moderateque, pro temporis tantum necessitate, & non ultra, erunt ministranda. Tertio, ut in arbitrio sit eorum, qui visitantur, alimenta, vel eam pecuniæ quantitatem suppeditare, de qua convenerit, citra ullum antiquarum conventionum præjudicium: *Sit tamen in optione eorum, qui visitantur, si malint solvere id, quod erat ab ipsis antea solvi, certa pecunia taxata, consuetum; salvo item jure conventionum antiquarum cum Monasteriis, aliisve piis locis, aut Ecclesiis non parochialibus inito, quod illæsum permaneat*. Quarto, ne in iis regionibus, in quibus mos inolevit visitandi gratuito Ecclesias, exigatur quidquam, ne ipsa quidem alimenta: *In iis vero locis, seu provinciis, ubi consuetudo est, ut nec victualia, nec pecunia, nec quidquam aliud a Visitatoribus accipiatur, sed omnia gratis fiant, ibi id observetur*.

XVII. Mandat hæc quidem in laudato Capite Concilium Tridentinum, ejusque Decreti violatoribus, qui nempe aliquid amplius acciperent, præter dupli restitutionem, alias etiam pœnas comminatur, contentas in Capite, *Exigit*, *De censibus*, in Sexto, aliisque itidem mulctandos eosdem præcipit in Synodo Provinciali, arbitrio Synodi: *Quod si quisquam, quod absit, aliquid amplius in supradictis omnibus casibus accipere præsumpserit; is præter dupli restitutionem, intra mensem faciendam, aliis etiam pœnis juxta constitutionem Concilii Generalis Lugdunensis, quæ incipit*, Exigit; *necnon & aliis pœnis in Synodo Provinciali, arbitrio Synodi, absque ulla spe veniæ multetur*. Ubi nota, quod scite observat laudatus Thomassinus, Parte II. *Disciplinæ*, Lib. III. Cap. LXXX. Num. VIII. in fine, novo robore munitam, & confirmatam esse a Concilio Tridentino, Sessione XXIV. Capite III. Decretalem Constitutionem, quæ incipit, *Exigit*, *De censibus*, in Sexto, quæ Gregorii X. erat in Concilio Lugdunensi II. & qua innovabatur altera Decretalis Constitutio, quæ incipit, *Romana Ecclesia*, Tit. eodem; quæ Innocentii IV. nomine radiabat. His porro Decretis id cavebatur. I. Ne procurationes exigere possent Episcopi pecunia solvi. II. Ne a locis possent extundere, quæ non visitarent. III. Denique ne munera ulla admitterent.

XVIII. Reliquum est, ut videamus nunc breviter, quæ ab Episcopis loca visitari possint, ac debeant. Ex Concilio Tridentino Sessione VII. *De reformatione*, Cap. VII. Episcopali visitationi subjecta sunt quidem Beneficia, ut ajunt, curata. Nequa autem Ecclesiarum exemtio necessariam hanc visitationem impediat, Cap. VIII. cautum est, ut *locorum Ordinarii Ecclesias quascumque quomodolibet exemtas, auctoritate Apostolica singulis annis visitare teneantur, & opportunis juris remediis providere, ut quæ reparatione indigent, reparentur; & cura animarum, si qua illis immineat, aliisque debitis obsequiis minime defraudentur: appellationibus, privilegiis, consuetudinibus, etiam ab immemorabili tempore præscriptis, Judicum deputationibus, & illorum inhibitionibus penitus exclusis*. Rursus Sessione XXI. *De reformatione* Cap. VIII. idem Concilium mandat, visitanda quotannis ab Episcopis ipsis etiam tamquam Apostolicæ Sedis Delegatis Monasteria commendata, etiam exemta. Nequis vero contra mentem Concilii prætendat, hoc Decretum ad Ecclesias nullius Diœcesis minime pertinere: idcirco novo edito Decreto Concilium ipsum mentem suam clarius exprimens, Sessione XXIV. *De reformatione*, Capite IX. visitari jubet & ipsas debere *ab Episcopo cujus Cathedralis Ecclesia est proximior, si id constet; alioquin ab eo, qui semel in Concilio Provinciali a Prælato loci illius electus fuerit, tamquam Sedis Apostolicæ Delegato, non obstantibus privilegiis, & consuetudinibus quibuscumque etiam immemorabilibus*. Sessione XXV. Cap. XI. illud quoque præscriptum est, ut in Monasteriis, tam virorum, quam mulierum, quibus imminet cura personarum secularium, præter eas, quæ sunt de illorum familia, Episcopus visitet, & eidem curæ præficiendas examinet, certis exceptis, de quibus in laudato Cap. XI. fit mentio.

XIX. Sessione tandem XIV. *De reformatione*, Cap. IV. omnes generaliter Clerici Episcopali visitationi subjiciuntur; itemque Capitula Cathedralium, & aliarum majorum Ecclesiarum etiam exemta, ex Sessione VI. Cap. IV. *De reformatione*. Quod autem jus hodie competat Episcopis visitandi Hospitalia, & alia pia loca, idem Concilium Sessione XXII. *De reformatione*, Cap. VIII. his verbis declarat: *Episcopi etiam tamquam Sedis Apostolicæ Delegati, in casibus a jure concessis omnium piarum dispositionum tam in ultima voluntate, quam inter vivos sint executores. Habeant jus visitandi Hospitalia, Collegia quæcumque, ac Confraternitates laicorum, etiam quas scholas, sive quocumque alio nomine vocant, non tamen, quæ sub Regum immediata protectione sunt, sine eorum licentia, eleemosynas Montis Pietatis, sive charitatis, & pia loca omnia, quomodocumque nuncupentur, etiamsi prædictorum locorum cura ad laicos pertineat, atque eadem pia loca exemtionis privilegio sint munita, ac omnia, quæ ad Dei cultum, aut animarum salutem, seu pauperes sustentandos instituta sunt, ipsi ex officio suo juxta sacrorum Canonum statuta cognoscant, & exequantur: non obstantibus, quacumque consuetudine, etiam immemorabili, privilegio, aut statuto*. Hæc ad Tituli hujus nostri Rubricam dicta hactenus a nobis fuisse, gratum forte erit Lectori, qui si plura, quæ praxim visitationum spectant, scire desideret, adire poterit Canonici Juris Consultos, Fagnanum, Barbosam, ac alios, itemque recentiores varios Auctores, qui de Episcopali visitatione peculiares Tractatus ediderunt.

§. I.

Pontifex visitaturus Diœcesim, & Parochias suas, cum ad Civitatem, seu Oppida suæ Diœcesis pervenerit, recipitur processionaliter eo ordine, prout supra in receptione Prælati, seu Legati dictum est. Hoc solo dempto, quod loco orationis, *Omnipotens sempiterne Deus, qui facis mirabilia*

magna, &c. seu, *Deus omnium* &c. ipso Prælato ante Altare in Faldistorio genuflectente, dicitur sequens oratio. *Oremus*.

Deus humilium visitator, qui eos paterna dilectione consolaris, prætende societati nostræ gratiam tuam, ut per eos, in quibus habitas, tuum in nobis sentiamus adventum. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

§. II.

Qua finita, Pontifex surgens ascendit ad Altare majus, osculaturque illud in medio, & ibidem populo solemniter benedicit.

COMMENTARIUS.

I. STatutum est quidem in Coucilio Ravennate, quod habitum est anno MCCCXIV. Rubriea vi. ut quoties Episeopi per Urbis vicos progrederentur, vel per suæ Diœcesens fines, tympanum concreparet, quo monerentur omnes adproperare, genua flectere, & Episcopali benedictione donari: *Sacro approbante Concilio mandamus, ac statuimus, quod quotiescumque Episeopi per Civitates suas, & Diœceses transierint, campanas pulsent, seu pulsari faciant, ita quod populus audire possit, & exire, & genuflectere ad benedictionem suscipiendam*. Si Episeopi vero accederent ad Eeelesias Collegiales, aut Conventuales, obviam iis iretur in linea veste, aqua lustrali, thure, Cruee, & psalmodia. Sic enim statim sequitur: *Eadem præsidentia, & approbatione mandamus, & statuimus, quod quotiescumque Episeopi accedent ad Ecclesias locorum, ubi sunt Capitula, seu Conventus, certioratis illis de suo adventu, campanis pulsatis, cum Cottis, & Pluvialibus, si habuerint, aqua benedicta, & incenso, & cruce, psallendo, seu cantando, processionaliter, & devote eis obviam reverenter occurrant usque ad portam Ecclesiæ, vel usque ad limen Cœmeterii, & ipsi Domini Episeopi super se prostratos* (hoc est, super eos, qui se prostraverunt) *ante Altare, dicta cum cantu per Sacerdotem oratione, surgentes osculati fuerint Altare, impendant benedictionem solemnem*. Ex ms. Pontificali Durandi, & ex aliis plurimis editis ante Clementem VIII. Pontificalibus Libris, finita oratione, Prælatus qui genuflexerat, *surgit, ascendit ad Altare majus, osculatur illud in medio, & ibidem populo solemniter benedicit*.

II. Quod ritum spectat recipiendi Episcopum cum primo ad Eeelesiam suam perveniebat, jam fuse explicuimus supra ad Titulum xx. qui inscribitur, *Ordo ad recipiendum processionaliter Prælatum, vel Legatum*, itemque Tomo 1. hujus Operis ad Titulum xiii. *De consecratione Electi in Episcopum*. Quo amoris, & observantiæ significatione, quoque apparatu a Mediolanensibus suis exceptus sit S. Carolus, eorum Antistes, ubi primum in Urbem ingressus est xi. Kal. Octobris anni MDLXV. narrat in ejus Vita Carolus a Basilica Petri, Lib. 1. Pag. 27. sic dicens: *Triumphales portas, symbola, elogiaque honorificentissima, ac viarum ornatus non est opus explicare. E Basilica Regum quæ nunc Eustorgiana est, de more, Mitra, & ceteris Pontificalibus indumentis ornatus prodiit. Albo equo stragulis coloris ejusdem sericis adhibitis insidebat. Confaloneriæ familiæ, cujus illud est jus, & institutum; nobiles viri rubeo, & splendido vestitu pedites eum cingebant: sericum umbraculum itidem album, sublime super eum ferebant: Clericis, & Monachis ordine præeuntibus, ad majorem Ecclesiam sacra solemni pompa processit. Dux cum Senatu, & aliis Magistratibus, & omni fere nobilitate comitatus est: universa civitas concurrit: reliqua acta, atque adhibita pro ritu consueto*. Summa itidem obsequii, ac observantiæ significatione receptos vel olim a Populis proprios Pastores, docent nos Acta sancti Severini Episcopi Septempedani, de quo vide quid ea in re in ejusdem Vita, quam propediem est editurus in lucem, scribit Vir apprime eruditus Bernardus Gentilius nostræ Congregationis Oratorii S. Hieronymi Charitatis Presbyter.

§. III.

Deinde vel in medio Missæ versus ad populum sedens, proponit populo causas adventus sui, quia sacri Canones, & Ecclesiasticus ordo hoc fieri præcipiunt propter multa. Primo ad absolvendas animas defunctorum.

COMMENTARIUS.

I. ABsolvere animas defunctorum nihil aliud est, quam orationes, & quasvis alias preces pro defunctis dicere, thurificationes quoque, aspersiones, aliasque id genus cæremonias peragere circa corpora defunctorum. Odo Episcopus Parisiensis, qui floruit labente seculo xii. in præceptis Synodalibus §. vii. ejus quidem vocis mentionem facit, sic dicens: *Sacerdotes audito Parochianorum suorum obitu, statim absolvant eos cum Psalmis pro defunctis, & Collecta*. Forma, & ritus prædictæ absolutionis habetur in ms. Cæremoniarum Codice Monasterii B. Ma-

B. Mariæ Deauratæ Tolofanæ: *Fit circuitus*, inquit, *per Cimiterium a Priore, vel ab Domadario abstergendo ab aqua benedicta, & post, finito Responsorio cum versibus, absolvantur mortui ab illo, qui fecit officium*.

II. Quod in nostro hoc §. edicitur, ut in medio Missæ Prælatus versus ad populum sedens, proponere populo debeat causas adventus sui, vix in antiquis mss. Pontificalibus reperitur. In Pontificali Codice Lugduni edito anno MDXLII. ita hæc Rubrica describitur: *Deinde versus ad populum sedens ibidem in aliqua sede, seu faldistorio, vel stans apodiatus ad Altare, prout sibi magis placebit, proponit populo causas adventus sui &c.* Ubi nota, nullam in ipso Pontificali, quemadmodum neque in aliis pluribus Pontificalibus Libris fieri mentionem de Missa dicenda a Prælato Ecclesiam visitante. Certe vidi fere semper Episcopos, aliosque Prælatos visitare Ecclesias, eumque ritum minime servasse alloquendi populum in Missa de causis adventus sui. Porro quod in nostro hoc §. præscribitur, fieri ipsam allocutionem *in medio Missæ*, hoc non ita intelligendum est, ut circa consecrationem fiat, sed post recitatam Evangelii lectionem: tunc enim mos fuit sermonem ad populum haberi, ac alia, quæ fieri nota populo congruens erat ab Episcopo ipso, vel ejus jussu ab aliis promulgari.

§. IV.

Secundo, ut sciat, & videat, qualiter Ecclesia ipsa spiritualiter, & temporaliter gubernetur; quomodo se habeat in ornamentis; qualiter ibi Ecclesiastica Sacramenta ministrantur; & divina officia peraguntur; quale servitium ibi impenditur; qualis sit vita Ministrorum, & populi; ut ex officio inquisitionis suæ, per eum, si qua in præmissis corrigenda fuerint, corrigantur, & emendentur.

COMMENTARIUS.

I. Synodus Tridentina, quæ veterum Canonum dici compendium potest, postquam Sessione XXIII. *De reformatione*, Capite III. declaravit, quando Episcopi, & alii quibus jus visitandi Ecclesias competere consuevit, visitationem instituere debeant, ita subjungit: *Visitationum autem omnium istarum præcipuus sit scopus, sanam orthodoxamque doctrinam, expulsis hæresibus inducere, bonos mores tueri, pravos corrigere, populum cohortationibus, & admonitionibus ad religionem, pacem innocentiamque accendere, cetera prout locus, tempus, & occasio feret, ex visitantium prudentia ad fidelium fructum constituere*. Ubi nota, visitationem præcipue versari debere circa interiorem Diœceseos statum, ut nimirum Episcopi diligentiam omnem visitando adhibeant, non modo in Ecclesiarum cultu, & ornamento tuendo, augendove, sed maxime in omni, & cleri, & populi pristina Christiana disciplina restituenda, in utriusque item moribus cognoscendis, iisdemque depravatis corrigendis, juxta doctrinam S. Caroli in Concilio IV. Provinciali Mediolanensi exhibitam Parte III. Constitutionum, Cap. *De visitatione*.

II. Hausit hanc doctrinam S. Carolus ex antiquis sacris Canonibus, qui quidem mandant, ut in visitatione observentur, quæ pertinent ad curam animarum, & administrationem Sacramentorum, ad cultum, & ornatum, ac refectionem Ecclesiarum, ad Clericorum correctionem, & cetera hujusmodi in hoc §. nostro præscripta: *Episcopum*, inquit Concilium Toletanum IV. anni DCXXXIII. Can. XXXV. *per cunctas Diœceses, Parochiasque suas per singulos annos ire oportet, ut exquirat, quo unaquæque Basilica in reparatione sui indigeat. Quod si ipse aut languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus id explere nequiverit, Presbyteros probabiles, aut Diaconos mittat, qui & reddituus Basilicarum, & reparationes, & ministrantium vitam inquirant*. Ubi nota I. in Hispaniis unam ex aliis visitandarum Parochiarum causis fuisse, ut reparationes Ecclesiarum ab Episcopis procurarentur, quod apud eosdem deponeretur tertia pars illa proventuum, quæ reparandis Ecclesiis dicata erat, quemadmodum liquet ex Concilio Tarraconensi Can. VIII. cujus statuto urgentur Episcopi ad Ecclesias suas omnes quolibet anno visitandas. II. moris necdum fuisse, ut a Vicariis generalibus, vel ab Archidiaconis, vel denique ab Officialibus Diœceses visitarentur; permittebatur enim Episcopis, ubi ægroti, vel alias occupati erant, per Presbyteros, vel Diaconos eo fungi munere, ut scite observat Thomassinus Parte II. *Disciplinæ*, Lib. III. Cap. LXXXVIII. Num. XVII.

III. Rursus apud Hispanos, in Bracharensi II. Synodo anni DLXXII. Can. I. jussi sunt Episcopi biduum cuique Parochiæ visitandæ impendere, primum nempe diem examinandis Clericorum moribus, & qua ab ipsis ratione, vel ministrentur Sacramenta, vel Psalmodiæ sacræ officia celebrentur: *Placuit, ut per singulas Ecclesias Episcopi per Diœceses ambulantes, primum discutiant Clericos, quomodo ordinem Baptismi teneant, vel Missarum, & quæcumque officia in Ecclesia peraguntur*. Diem alterum jubentur impendere docendis fidelibus, tum circa Fidei orthodoxæ præcepta, tum circa mores ad pietatem aptandos: *Postquam ergo in his suos Clericos discusserint, vel docuerint Episcopi; alia die, convocata plebe ipsius Ecclesiæ, doceant illos, ut errores fugiant Idolorum, vel diversa crimina, idest, homicidium, adulterium, perjurium, falsum testimonium, & reliqua peccata mortifera; aut quod nolunt sibi fieri, ne faciant alteri, & ut credant resurrectionem omnium hominum; diem judicii, in quo unusquisque secundum sua opera recepturus est*. Atque ita duo saltem dies in unaquaque Parochia visitanda ab Episcopis impendendi erant; tum vero statim id Canon subjungit: *Et sic postea Episcopus de Ecclesia illa proficiscatur ad aliam*.

IV. Ve-

IV. Vetus tandem formula inquisitionis a Regione Abbate Prumiensi in suo Opusculo de Ecclesiasticis disciplinis descripta, atque in duos libros distincta, juxta quam Episcopi, aliique inferiores Prælati visitationem suam dirigere olim debebant, diserte nos docet, quid ab Episcopis primum circa Ecclesiasticos viros, quid deinde circa laicos esset in visitatione inquirendum. Plurima in hoc Regionis Opusculo utilia, nostrisque hisce temporibus accommodata Ecclesiasticæ disciplinæ studiosus Præsul reperiet; illo usum S. Carolum in formandis sacræ visitationis instructionibus, quæ in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, Parte IV. extant, innuit quidem harum cum Inquisitione, quæ extant in laudato Opusculo Regionis, in multis consonantia.

§. V.

Tertio ad adulteria, fornicationis, sacrilegia, divinationes, & similia publica in populo punienda, ad quod interdum non sufficiunt Ecclesiarum Rectores, ostendens diligenter populo, quam damnabilia, & detestanda sunt crimina ipsa.

COMMENTARIUS.

I. SYnodus Tridentina Sessione XXIV. *De reformatione*, Cap. X. volens providere, ne Prælatorum visitationes suo frustrarentur fructu, atque ut visitationes ipsæ ad mentem Ecclesiæ instituerentur, statuit quidem, ut Episcopi quo aptius populum quem regunt, possint in officio, atque obedientia continere, in omnibus iis, quæ ad visitationem, ac morum correctionem subditorum suorum spectant, jus & potestatem habeant, etiam tamquam Apostolicæ Sedis Delegati, ea ordinandi, moderandi, puniendi, & exequendi juxta Canonum sanctiones, quæ illis ex prudentia sua, pro subditorum emendatione, ac Diœcesis suæ utilitate necessaria videbuntur. Plane consonat hoc Decretum Constitutioni Innocentii IV. in Cap. I. §. *Sane*, *De censibus* in VI. ubi modum, quem in sua visitatione Prælati observare debent, ita describit: *Sane hujusmodi impensuri officium, proposito verbo Dei, quærat de vita, & conversatione ministrantium in Ecclesiis, & locis aliis divino cultui deputatis, ac ceteris, quæ ad officium spectant, absque coactione, & exactione qualibet juramenti ad ipsorum subditorum emendationem per salubria monita, nunc levia, nunc aspera, juxta datam sibi a Deo prudentiam, diligenter intendens. Quod si de aliquibus orta fuerit infamia, contra eos Ordinarius ipsorum, ut super his solemniter inquirant, denuntiet, si viderit expedire. Notoria vero crimina, quæ examinatione non egent, libere corrigat, pœnam debitam pro illis infligendo.*

II. Ex duobus hisce Decretis manifeste illud deducitur, visitationem ad morum magis correctionem, quam ad judiciarium processum pertinere; ideoque officium Visitatorum non male a nonnullis conferri cum officio Ædilium Romanorum, quod magis in lustrando, & exequendo, quam cognoscendo consistebat. Si quid enim obvium esset, quod politiam notorie offenderet, Ædiles e medio tolli, frangi, emendari jubebant, magis facti, quam juris tramitem servantes. Sic Episcopos, aliosque Visitatores in sua visitatione Diœcesim circumire, ac lustrare debere; & quicquid inordinatum repererint, reformare sine strepitu, ac forma ordinaria judicii, sed summarie, non pœnas ordinarias imponendo, sed correctiones; neque circa dubia, & altiorem indaginem requirentia, sed circa notoria versari potissimum ipsos debere, post Zypæum in Jure novo, Tit. *De accusationibus*, Num. IX. Zegerus Bernardus Van-nespeo notat Parte I. *Juris Ecclesiastici universi*, Tit. XVII. Capite IV. ubi etiam bina sacræ Congregationis Concilii Tridentini Interpretum Decreta recensentur, alterum die XXIV. Aprilis MDLXXXXV. alterum die I. Februarii MDCVII. quibus edicitur, Episcopum non posse imponere in visitatione pœnas ordinarias, sed tantum extraordinarias, quæ magis morum emendationem, & correctionem, quam delicti vindictam respiciant.

III. Hæc quidem procedunt, ubi delicta non sunt notoria, alias enim locum habet memoratum Innocentii IV. Decretum, quo Episcopis mandat, ut in visitatione *notoria crimina, quæ examinatione non egent, libere corrigat, pœnam debitam pro illis infligendo*. In visitandis maxime Parochiis suam explicuisse olim Episcopos jurisdictionem adversus homines criminosos, affirmat in Capitularibus suis Carolus Magnus. Tum enim potissimum eorum zelum sævisse in homicidas, incestuosos, adulteros, & in omnes denique publicis criminibus irretitos, constat ex Tomo II. Conciliorum Galliæ, Pag. 248. *Ut Episcopi circumeant Parochias sibi commissas, & ibi inquirendi studium habeant, de incestu, de parricidiis, fratricidiis, adulteriis, cenodoxiis, & aliis malis, quæ contraria sunt Deo.* Cum præ ceteris necessaria, & operosissima esset horum flagitiorum animadversio, gravissimisque vallata difficultatibus, quibus superandis pares vix essent vel Parochi, vel Comites, operæ pretium erat, ut prosiliret Episcopus ipse singulis annis, & has, ac similes pestes in suis usque latibulis infestaretur: *Statuimus, ut singulis annis unusquisque Episcopus Parochiam suam sollicite circumeat, populum confirmare, & plebes docere, & investigare, & prohibere paganas observationes, divinosque, vel sortilegos, filacteria, incantationes, vel omnes spurcitias gentilium, studeat.* Extat hoc Decretum Lib. VII. Capitularium, Cap. XCIII. itemque Cap. CIX. legimus: *Ut singulis annis unusquisque Episcopus Parochiam suam circumeat, populumque confirmet, ac doceat, & ea, quæ vitanda sunt, cohibeat, & quæ agenda sunt, utiliter agere suadeat.* Capite demum CCCLX. ita inquit: *Placuit, ut unusquisque Episcopus per singulos annos, cunctas Diœceses, Parochiasque suas circuire non negligat, sed docendo, confirmando; singulaque, quæ necessaria sunt, restaurando, & cor-*

& corrigendo, prout melius valuerit, reformare satagat.

IV. Cum vero Episcoporum auctoritas, imo & Ecclesiasticæ censuræ ad emendationem vitiorum, & abusuum præcipue inveteratorum, & longe lateque grassantium vix sufficerent, jampridem in more positum fuit, ut Episcopis Ministri Regii, quos media ætas *Missos Dominicos* vocabat, adjungerentur; ad faciliorem scilicet executionem eorum, quæ Episcopi visitando, pro morum correctione ordinanda censebant: protestantibus ipsis Regibus, ad hoc a se *Missos* constitui, ut Episcopi eorum adjutorio munus suum, & ministerium facilius implerent, uti videre est Lib. II. Capitularium, Cap. XXVI. Ac ut loquitur Concilium Arelatense anni DCCCXIII. Can. XVII. *Ut quos Sacerdotalis admonitio non flectit ad justitiam, Regalis potestas ab improbitate coerceat.* Hinc & Concilium Moguntinum anni DCCCXLVII. Can. VII. statuit, ut *consentientes sint Comites, & Judices Præsulibus suis ad justitias faciendas.* Verosimilius est, tum, ut nunc vocant, brachium seculare advocatum ab Episcopis, si vires non suppeterent, ad coercendos delinquentes, & pœnis quidem, ut arbitror, corporalibus: tametsi, uti alibi etiam a nobis dictum est, corporalem castigationem aliquando ab Episcopis adhibitam antiquæ Synodi, & Patres testentur. Nam S. Augustinus in Epistola CLIX. ad Marcellinum, de virgarum verberibus loquens, *Qui modus*, inquit, *coercitionis, & a Magistris artium liberalium, & ab ipsis parentibus, & sæpe etiam in judiciis solet ab Episcopis adhiberi.* Synodus quoque Venetica in Galliis habita anno CDLXV. Can. VI. de Monachis protervis, & minus obsequentibus hæc habet: *Quos si verborum increpatio non emendaverit, etiam verberibus statuimus coerceri.*

V. Quod ipsos tandem Missos Dominicos spectat, dignum ac necessarium visum est Concilio Moguntino anni DCCCXIII. Can. XX. ut ipsi per quæque loca directi, simul cum Episcopis uniuscujusque Diœcesis, loca perspicerent Monasteriorum Canonicorum pariter, & Monachorum, similiter & puellarum; ut nempe per singulas Civitates, & Monasteria providerent, quæ ipsis necessaria sunt, abususque emendarent. Vide Capitularium Librum I. Cap. CXXII. & Librum V. Cap. LXXVIII. Ceterum quod ipsi Missi Dominici, idest Regii Legati duplicis fuerint ordinis, Ecclesiastici scilicet, & secularis, constat ex Cap. XXV. Lib. II. Capitularium, ubi & Missi utriusque ordinis nominantur, & Diœceses visitandæ: *In Vesontio, quæ est Diœcesis Bernoini Archiepiscopi, Heiminus Episcopus, & Monogoldus Comes. In Mogontia, quæ est Diœcesis Heistulphi Archiepiscopi, idem Heistulphus Episcopus, & Rhuotbertus Comes. In Treveris Hetti Archiepiscopus, & Adalbertus Comes &c.*

§. VI.

Quarto propter casus, qui de Jure, vel consuetudine ad Episcopum dumtaxat pertinere noscuntur, qui in Constitutionibus Synodalibus continentur, in quibus nullus alius se intromittere potest; protestans plebi, quod si quis, vel si qua in aliquo ipsorum casuum, vel in quocumque alio, consilio ejus indiguerit, paratus sit benigne audire, & consilium, & absolutionem impendere, aut pœnitentiam misericorditer injungere salutarem.

COMMENTARIUS.

I. Quamquam potestas Ordinis simplicibus Presbyteris in eorum ordinatione collata, se ad omnia peccata remittenda extendat; quia tamen ad usum istius potestatis, uti passim Theologi docent, necessaria est jurisdictio, quæ a Majoribus ad inferiores descendit, ideo superior Prælatus sibi aliqua reservare potest, in quibus minime inferiori committat. Testatur id quidem inter alios Angelicus Doctor in IV. Sententiarum, sive Quæstione XX. Supplementi, Articulo II. Complura harum reservationum Decreta legere est in Jure Canonico, præsertim vero in Canone, *Si quis suadente* XVII. Quæstione IV. itemque in Cap. *Conquesti*, *De sententia excommunicationis*; & Cap. *Quicumque*, Titulo eodem in Sexto. Concilium Tridentinum Sessione XIV. Can. XI. eos anathemate ferit, qui dixerint, *Episcopos non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, quo minus Sacerdos a reservatis vere absolvat.*

II. Binas præsertim ob causas consuevisse jam olim Prælatos superiores, Episcopos nimirum, ac Romanos Pontifices reservare sibi quorumdam peccatorum absolutionem constat. Prima est, ut hominum propensio ad peccandum quodam verecundiæ freno coerceatur, dum Summus Pontifex, vel Episcopi sunt adeundi ad obtinendam absolutionem. Altera causa est, ut morbi graviores medicis peritioribus curandi serventur. Quod Episcopos spectat, ex Canone XVI. Concilii Arelatensis anni MCCLX. addiscimus, consuevisse aliquando ipsos *propter imbecillium, & impotentium, & pauperum occupationes, & penuriam aliquando per villas, & oppida Pœnitentiarios suos in Quadragesima destinare, ut eos a casibus, qui Majoribus reservantur*, absolverent. Hinc plane constat, ubi Episcopi Diœcesim lustrabant, eorum fuisse officium reservatis sibi peccatis absolutionem impertiendi. Porro S. Carolus in sua Mediolanensi I. Provinciali Synodo, Cap. De visitatione, recensens quæ ab Episcopis in visitatione præstari debent, inter alia ita inquit: *Omnes ad pœnitentiam cohortabuntur; & quos aliquo peccato teneri cognoverint, cujus absolutio Episcopo reservata sit; eos pie confitentes, & humiliter veniam petentes vel ipsi, vel per alios ad id munus delectos, absolvant.* Id ipsum in aliis quoque Conciliis Provincialibus præscriptum legitur, quæ hic recensere supervacaneum est.

§. VII.

§. VII.

Quinto ad exhibendum Sacramentum Confirmationis, cujus solus Episcopus Ordinarius Minister est.

COMMENTARIUS.

I. Tradit S. Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos, veterem esse Ecclesiæ consuetudinem, ut in visitandis Paruchiis, Ecclesiisque longinquis Episcopi baptizatos a Presbyteris Sacramento Confirmationis donarent: *Non abnuo*, inquit, *hanc esse Ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos, qui longe in minoribus Urbibus per Presbyteros, & Diaconos baptizati sunt, Episcopus ad invocationem Sancti Spiritus manum impositurus excurrat*. Episcopus ex prisco Ecclesiæ instituto Diœcesim suam perlustrare solitus erat, Neophytis Sancti Spiritus gratiam manuum impositione impertiturus. Atque huc spectat sancti Gregorii monitum Lib. VIII. Epistola XLVI. ad Episcopum Elusinum: *Præterea*, inquit, *Ecclesiis, ad quas sine labore potestis accedere, Fraternitas vestra officium visitationis impendat, ut ii, qui illic Deo propitio baptizantur, inconsignati non debeant remanere*.

II. Frequentissime inculcata est hæc disciplina in Conciliis. Germanicum I. anni DCCXLII. & Liptinense anni DCCXLIII. Can. III. ita quidem mandant: *Quandocumque Jure Canonico Episcopus circumierit Parochiam ad confirmandos populos, Presbyter semper paratus sit ad suscipiendum Episcopum cum collectione, & adjutorio populi, qui ibi confirmari debet*. Ubi obiter nota, verbis illis, *cum collectione, & adjutorio populi*, significare voluisse Canonem procurationes, sive jus illud, quo Parochi Episcopum visitantem cum comitatu suo alere, & sustentare tenentur. Hunc autem esse Canonis sensum, ex Concilio Suessionensi habito anno DCCXLIV. Can. IV. addiscimus, in quo similibus verbis non modo Parochi, sed & Abbates ipsi eadem necessitate procurandi, sive alendi Episcopum constringuntur: *Et quando Jure Canonico Episcopus circumit Parochiam ad confirmandum populum, Abbates, & Presbyteri parati sint ad suscipiendam Episcopum in adjutorium necessitatis*. Unde facile intelligitur memoratis verbis, *Jure Canonico*, a Germanica, & Liptinensi, & paulo post a Suessionensi Synodo usurpatis, jus procurationum voluisse Synodos ipsas fixum, & inconcussum posthac constare, ut cui prisci Canones suffragarentur.

III. Idipsum de visitandis ab Episcopo Parochiis, ut nimirum baptizatus confirmet, complures & aliæ Synodi statuerunt. Cabilonensis II. anni DCCCXIII. Can. XIV. hæc habet: *Observandum etiam modis omnibus est, ut si quando eis peragrandæ Parochiæ necessitas incumbit; in confirmandis hominibus, in inquirendis rebus emendatione dignis, in prædicatione verbi Dei, in lucris animarum potius, quam deprædandis, & spoliandis hominibus, & scandalizandis fratribus operam dent*. Eandem praxim confirmant duæ Burdegalenses Synodi, altera anni MCCLIV. Capite LVII. altera anni MCCLXII. Cap. IV. decernens, ut dum contigerit Episcopum suam Diœcesim visitare, Parochus ejus accepto nuncio, moneat, & inducat Subditos, ut ad recipiendum Confirmationis Sacramentum se præparent. Tandem Herbipolensis Synodus anni MCCLXXXVII. Cap. XXVII. postquam dixit, ob defectum visitationis, *multos mares, & mulieres quasi sexagenarios inveniri nondum unctione Chrismatis confirmatos*; statim mandat, *ut singuli Archiepiscopi, & Episcopi Civitates, & Diœceses suas, per se, vel per alium, aut alios, anno quolibet, vel ad minus de biennio in biennium, visitare studeant, confirmando confirmandos, & corrigendo, quæ sunt corrigenda*.

IV. Ex Sanctorum tum veterum, tum recentiorum Præsulum Vitis illud plane constat, diligentissimos ipsos fuisse in administranda baptizatis Confirmatione, dum Diœcesim visitarent. Narrat venerabilis Beda in Vita S. Cuthberti Lindisfarnensis Episcopi, Cap. XXIX. *Quod dum Parochiam suam circuiens, monita salutis omnibus ruris casis, & viculis largiretur, necnon etiam nuper baptizatis, ad accipiendam Spiritus Sancti gratiam manum imponeret*, Comitis cujusdam uxorem ab ægritudine liberavit. Simile exemplum in ejusdem Sancti vita, Cap. XXXII. occurrit. Quam diligens in eo administrando Sacramento fuerit S. Carolus Borromæus dum vastissimam suam Diœcesim perlustraret, docet in ejus Vita Giussanus. Romæ Benedictus XIII. Pontifex Maximus bis in anno, Paschate, & Pentecoste in Ecclesia Lateranensi illud administrabat, tametsi alii Romani Pontifices hujusmodi monia per Præsulem, quem Vicesgerentem appellant, eoque impedito, per alium Episcopum peragere soliti sint.

V. Solum Episcopum vere, & legitime institutum, atque ordinatum, esse ordinarium, uti in hac nostro §. edicitur, Sacramenti Confirmationis ministrum, constat ex celebri Epistola Innocentii I. Pontificis Maximi ad Decentium Eugubinum Episcopum, Cap. III. sic scribentis: *De consignandis vero infantibus manifestum est, non ab alio, quam ab Episcopo fieri licere. Nam Presbyteri, licet sint Sacerdotes, Pontificatus tamen apicem non habent. Hæc autem Pontificibus solis deberi, ut vel consignent, vel Paraclitum Spiritum tradant, non solum consuetudo Ecclesiastica demonstrat, verum & illa lectio Actuum Apostolorum, quæ asserit, Petrum & Joannem esse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Nam Presbyteris, seu extra Episcopum, seu præsente Episcopo, baptizent, Chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum: non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt Spiritum Paraclitum*.

VI. Eadem est aliorum Pontificum Maximorum sententia, inter quos S. Gregorius Magnus Lib. III. Epistola IX. ad Januarium Episcopum Calaritanum, ita inquit: *Presbyteri baptizatos infantes signare sacro in frontibus Chrismate non præsumant; sed Presbyteri baptizatos ungant in pecto-*

pectore, *ut Episcopi postmodum ungere debeant in fronte*. Innocentius III. in Epistola ad Vicarium suum apud Constantinopolim constitutum, relata in Cap. *Quanto*, IV. *De consuetudine*, morem quorumdam simplicium Sacerdotum reprehendit, quod apud Constantinopolim ea Sacra præsumerent fidelibus exhibere, *quæ ab Apostolorum tempore fuerunt solis Pontificibus reservata*, *ut est Sacramentum Confirmationis*, *quod chrismando renatos soli debent Episcopi per manus impositionem conferre*. Gregorius IX. in Epistola ad Barensem Episcopum, postquam dixit, chrismatos a simplici Sacerdote, confirmationis munus minime recepisse, *quia de solis Apostolis legitur*, *quorum sunt Episcopi successores*, *quod per manus impositionem Spiritum Sanctum dabant*; hæc statim subjicit: *Et ideo tam illi*, *quam confirmandi de cetero*, *a solis Episcopis consignentur*. Similia legere est apud alios Romanos Pontifices, præsertim autem in Epistola Innocentii IV. ad Tusculanum Episcopum, a quo de ritibus Græcorum fuerat interrogatus.

VII. Ex hisce, & similibus veterum Patrum, & Conciliorum testimoniis liquido constat, Episcopum esse solum confirmationis ordinarium Ministrum: Chorepiscopis id enim vetant, Concilium Parisiense VI. anni DCCCXXIX. Cap. XXVII. & Meldense anni DCCCXLV. Can. XLIV. Quod autem plures Theologi, & quidem minime contemnendi, quales sunt S. Bonaventura, Durandus, Hadrianus, qui fuit postea summus Pontifex, Joannes Major, Estius in IV. Sententiarum, Distinctione VII. Alphonsus a Castro, Lib. IV. adversus hæreses verbo, *Character*, & verbo, *Confirmatio*, Sanbovius, & alii afferant, solum non modo, sed & extraordinarium esse Episcopum memorati Sacramenti Ministrum, adeo ut a Presbyteris nullo modo conferri possit, obstat in primis S. Hieronymi auctoritas in Epistola ad Euagrium, ubi ita ait: *Quid facit excepta ordinatione Episcopus*, *quod non faciat Presbyter?* Et in Dialogo adversus Luciferianos idem S. Doctor perspicue docet, id quod *in Ecclesia baptizatus*, *nisi per manus Episcopi non accipit Spiritum Sanctum*, *ad honorem potius Sacerdotii*, *quam ad legis necessitatem esse institutum*. Ad quæ verba, ut scite observat Edmundus Martene, Lib. I. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. II. Num. II. Articulo III. alludere videtur venerabilis Beda in Psalmum XXVI. asserens, Confirmationis unctionem *propter arrogantiam non concessam esse singulis Sacerdotibus*, *sicut & multa alia*.

VIII. Quandonam primum apud Latinos Presbyteri confirmationem dispensaverint, definire minime audeo. Est tamen vetus Ecclesiæ disciplina. Etenim prima Toletana Synodus anni CD. Can.XX. post Chrismatis consecrationem Presbyteris interdictam, ita pergit: *Statutum est Diaconum non Chrismare*, *sed Presbyterum*, *absente Episcopo*; *præsente vero*, *si ab ipso fuerit præceptum*. Agit omnino de Chrismatione sacramentali, non vero de cæremoniali, uti quidam autumant. Cæremonialem namque Diaconus baptizans omnino facere potest. Sed & Martinus Dumiensis Monasterii Abbas, ac deinde Ecclesiæ Bracarensis Episcopus, qui, ut putat Baronius, obiit anno DLXXIII. in sua Canonum collectione, Cap. LI. *Presbyter*, inquit, *præsente Episcopo*, *non signat infantes*, *nisi forte illi ab Episcopo fuerit præceptum*. Ubi nota, vocem *signet*, nihil aliud importare, quam sacramentalem confirmationem, ut scite observat Lupus Tomo III. Operum editionis Venetæ, in celebri sua Dissertatione, *De octava Synodo*, Cap. V. contra quartam Photii calumniam, Pag. 340.

IX. Sequioribus seculis in usu fuisse apud Latinos hanc disciplinam, ex eo constat, quod scilicet labente seculo VI. ex indulgentia, & concessione S. Gregorii Magni Pontificis Maximi cœperunt Presbyteri in Sardinia hoc Sacramentum ministrare. Res ita se habet; monitus fuerat Gregorius, simplices Presbyteros in Sardinia jus confirmationis administrandæ sibi sumere, dataque iccirco ad Januarium Episcopum Calaritanum Epistola, quæ extat Lib. III. Num. IX. eos compressit, uti superius videre est. Verum ubi didicit, eam prohibitionem nonnullis fuisse scandalo, id postea concessit, quod prius negarat, data nimirum ad eundem Januarium Episcopum Epistola XXVI. quæ in eodem Lib. III. Epistolarum S. Gregorii extat, ubi ita scribit: *Pervenit quoque ad nos*, *quosdam scandalizatos fuisse*, *quod Presbyteros Chrismate tangere in fronte eos*, *qui baptizati sunt*, *prohibuimus*. *Et nos quidem secundum usum veterem Ecclesiæ nostræ fecimus*. *Sed si omnino hac de re aliqui contristantur*, *ubi Episcopi desunt*, *ut Presbyteri etiam in frontibus baptizatos Chrismate tangere debeant*, *concedimus*.

X. Sunt qui ad hunc S. Gregorii locum ajunt, in aliquibus exemplaribus legi *baptizandos*, non autem *baptizatos*; ac proinde Gregorium de nuda cæremonia locutum fuisse: sed Estii, Natalis Alexandri, aliorumque sic ajentium pace dixerim, quod licet detur, mendum irrepsisse in unam ex memoratis S.Gregorii Epistolis ad Januarium, verisimile tamen minime est, mendum ipsum in utramque Epistolam irrepsisse; præsertim vero, quod in altera Epistola nempe XXVI. conceptis terminis testatur Gregorius, se in Epistola IX. non de baptizandis locutum fuisse: *Pervenit quoque ad nos*, inquit, *quosdam scandalizatos fuisse*, *quod Presbyteri Chrismate tangere in fronte eos*, *qui baptizati sunt*, *prohibuimus &c.* Quibus verbis siqua fuerat in priori Epistola æquivocatio, manifeste ab ipso Gregorio tollitur.

XI. Longe alii Auctores hallucinantur, cum ajunt, Gregorium Sardinensibus Presbyteris confirmationis dispensationem permisisse, vitandi scandali causa, juxta hæc ejusdem summi Pontificis verba, *Pervenit quoque ad nos*, *quosdam scandalizatos fuisse &c.* non approbasse vero usum illum, quem œconomiæ causa tolerabat. Sed, ut scite respondet Juenius in Opere, *De Sacramentis*, Dissertatione III. Quæstione V. Cap. II. Articulo I. §. I. cum satius sit oriri scandalum, quam ut veritas deseratur, non est verisimile, Gregorium a veritate desciviste, ut assentiretur quibusdam contumacibus Juris divini, in Sambovii systemate, infractoribus, præsertim cum indulgentia hujusmodi in animarum perniciem vergeret, quippe quod inani confirmationis umbra fidelibus in Sardinia illusum foisset. Ceterum si quorundam in Sardinia scandalum Gregorius timuit, cur non veritus est, ne dispensatio, quam concedebat in *re*, quæ ex Adversariis juris est divini, ceteris omnibus Orbis Christiani provinciis gravissimo foret scandalo? Cur aliarum regionum Episcopi in illam Gregorii intempestivam, ac irritam, ut adversarii opinantur, indulgentiam non insurrexere?

XII. Errant longissime profecto alii ajentes, facti

facti de quo agitur, nullam habendam esse rationem, quia scilicet Traditioni adversatur. Sed minime hæc responsio ferenda est. Traditio enim, quæ ordinarium in confirmationem jus Episcopis vindicavit, extraordinarium Presbyteris non negavit, accedente Romani Pontificis facultate; *Papa*, inquit S. Thomas III. Parte, Quæstione LXXII. Articulo XI. ad I. *in Ecclesia habet plenitudinem potestatis, ex qua potest quædam, quæ sunt superiorum Ordinum, committere quibusdam inferioribus; sicut quibusdam Presbyteris conceditur conferre minores Ordines, quod pertinet ad potestatem Episcopalem. Et ex hac plenitudine potestatis concessit B. Gregorius Papa, quod simplices Sacerdotes hoc Sacramentum conferrent, quandiu scandalum tolleretur*. Tantum autem abest, ut eam dispensationem sapientiores Theologi, & summi Pontifices imperitiæ, aut ignaviæ Gregorio tribuerint, quin tacite potius laudaverint, uti & ex hisce verbis Eugenii IV. Pontificis Maximi Armenos docentis aperte colligitur: *Legitur tamen aliquando per Sedis Apostolicæ dispensationem, ex rationabili, & urgenti admodum causa, simplicem Sacerdotem Chrismate per Episcopum confecto, hoc ministrasse confirmationis Sacramentum*. Quibus verbis ad factum S. Gregorii procul dubio respexit.

XIII. Neque desunt tum ante, tum post Eugenium IV. privilegia simplicibus Presbyteris de administranda confirmatione concessa per plurimos Romanos Pontifices, nempe Nicolaum III. Urbanum IV. Joannem XXII. Leonem X. Hadrianum VI. ut fidem luculentissimam faciunt, Wadingus in Annalibus Minorum, & Cardinalis Pallavicinus in Historia Concilii Tridentini Lib. IX. Capite VII. ubi ait, his, aliisque exemplis, ac monumentis adductos memorati Concilii Patres, ne sententiæ Theologorum asserentium, simplicem Presbyterum extraordinariò jure, & Pontificia dispensatione Sacramentum Confirmationis administrare posse, quoquo modo præjudicarent, Sessione VII. Can. III. ubi de Ministro Confirmationis agitur, addidisse vocem *Ordinarium*, ut intelligi inde posse innuerent, salva fide simplicem Sacerdotem esse Ministrum *extraordinarium* ejusdem Sacramenti.

XIV. Apud Græcos licet præcise assignari tempus non possit, quo ipsi per Presbyteros confirmare baptizatos cœperint, certum tamen videtur, hanc apud ipsos disciplinam obtinuisse longe ante Photii schisma, & solemnem ab Ecclesia Romana defectionem. Id nimirum Photius ipse supponit in querela, quam adversus Nicolaum I. movit, quod ejus Legati in Bulgaria confirmatos a Presbyteris Græcis iterum confirmassent. Sic autem in altera encyclica Epistola ad omnes Patriarchas Orientis scribit: *Chrismate unctos per Sacerdotes denuo inungere non exhorruerunt, cum se Episcopos prædicarent, & Presbyterorum Chrisma inutile quidam, ac frustra factum comminiscerentur. An talem quis insaniam fando unquam audivit, quam non exhorruere insani isti fatiscare? ut semel unguento sacro delibutos rursus inungerent, & augusta illa, divinaque Christianorum mysteria in bene longas nugas, & risum, lubentiamque conversa proculcarent*. Porro, quod Ecclesia Romana probarit olim, & nunc etiam probet delegatam Presbyteris Orientalibus confirmandi potestatem, fuse docet laudatus Jueninus, Articulo II. §. III.

XV. Neque obstat, Innocentium III. in recitato superius Cap. *Quanto*, extra, *De consuetudine*, irritum, ac nullum judicasse datum per Presbyteros apud Constantinopolim Confirmationis Sacramentum; dici enim potest cum eruditissimo Arcudio, Innocentium loqui de Parochis Latinis, qui tunc in Urbe Constantinopolitana non exiguo erant numero, quosque inducere volebat ad usum, & disciplinam Ecclesiæ Romanæ, ex qua oriundi erant, & cui immediatè subjiciebantur. Id quidem colligit ipse Arcudius ex litteris Innocentii ad Lucium, qui apud Constantinopolitanos, Sedis Romanæ partes agebat; in iis enim litteris, ex quibus laudatum Caput, *Quanto*, desumptum est, ita Innocentius loquitur: *Mandamus, quatenus omnibus Latinis Presbyteris apud Constantinopolim constitutis districte probibeas* (utpote a Sancta Sede nequaquam delegatis) *ne talia de cetero sua auctoritate præsumant*. Vox *Latinis* tametsi desideretur in Decretalium collectione, qua hodie utimur, extat tamen in tertia collectione apud eruditissimum Antonium Augustinum, ex qua eam decretalem Epistolam desumpsit S. Raymundus, omissa particula *Latinis* ad vocem *Presbyteris*, quæ aperte ostendit quod paulo superius diecebamus, Innocentium respondisse de Latinis Presbyteris Constantinopoli agentibus, quibus præcipit, ut consuetudinem Ecclesiæ Romanæ consequantur. Atque hic obiter nota, quod scite docet Vanespen in Commentario ad Canones Parte VIII. Cap. III. §. IV. & V. quam scilicet utile sit, imo necessarium ad veteres Decretalium collectiones recursum habere.

XVI. Postquam de Ministro ordinario, & extraordinario confirmationis tum in Ecclesia Latina, tum Græca vidimus, operæ nunc pretium erit investigare, an omnis ætas huic Sacramento sit apta. Et quidem sicut ætas omnis est apta baptismo, ut loquitur S. Gregorius Nazianzenus, ita omnis ætas confirmationi idonea est. Is enim fuit vetus Ecclesiæ mos, ut post Baptismi susceptionem continenter confirmatio administraretur, ubi præsens erat Episcopus, quemadmodum constat ex priorum seculorum Patribus, Tertulliano, S. Cypriano, S. Cyrillo Hierosolymitano, Optato, Paciano, Ambrosio, & aliis plurimis, inter quos duo summi Pontifices, Innocentius I. in Epistola ad Decentium Episcopum Eugubinum, & Gregorius Magnus Lib. III. Epistola IX. ad Januarium Episcopum Calaritanum testantur. Pueris sacramentum illud conferri posse docet etiam S. Thomas Parte III. Quæstione LXXII. Articulo VIII. ad II. *Ætas*, inquit, *corporalis non præjudicat animæ. Unde etiam in puerili ætate homo potest consequi perfectionem spiritualis ætatis, de qua dicitur Sapientiæ* IV. Senectus venerabilis est, non diuturna, neque numero annorum computata. *Et inde est, quod multi in puerili ætate, propter robur Spiritus Sancti perceptum, usque ad sanguinem fortiter certaverunt pro Christo*.

XVII. Si veteres Synodos consulamus, ac præsertim Illiberritanam, & Laodicenam, profecto inveniemus datam confirmationem post Baptismi susceptionem, & consequenter etiam infantibus, solebant enim & ipsi vel juxta primævam Ecclesiæ ætatem baptizari. Sequioribus seculis nihil tam cum majori sollicitudine præcaverunt Patres, quam ne segnes, aut pigri hac in re homines invenirentur: scientes, *quod Decretales paginæ*, ut ait S. Petrus Damiani in sermone de dedicatione, *& Sanctorum Patrum instituta decernunt, non esse*

esse differendam post baptismum, hujus Sacramenti virtutem, ne nos inermes invenias fraudolentus ille contortor, a quo nemo unquam nocendi industrias extorsit. Hinc Patres Concilii Wigorniensis anni MCCXL. Cap. VI. ita inquiunt: *Praecipimus, quod Sacerdotes parochiales subditos suos studiose moneant, & frequenter, quod parvulos suos faciant confirmari*. Tum addunt: *Sciantque Patres, & Matres eorum, se post annum a nativitate pueri computandum, ab ingressu Ecclesiae suspendendos, si infra annum, dum tamen Episcopi copiam habuerint, vel transitus Episcopi per loca in quibus habitant, fuerit manifestus, non praesentaverint confirmandos*.

XVIII. Concilium Exoniense anni MCCLXXXVII. Cap. III. ne ob parentum negligentiam pueros contingat absque confirmatione diutius remanere, statuit quidem, *at parvuli infra triennium a tempore ortus sui, confirmationis recipiant Sacramentum, dum tamen proprii, vel alieni Episcopi copia habeatur*. Sed nota quod mox subjungit: *Alioquin parentes ex tunc qualibet sexta feria in pane, & aqua jejunent, donec pueri confirmentur*. Similiter & Constitutiones Richardi Episcopi Sarum anno MCCXVII. editae, Cap. XXIV. postquam mandarunt, frequenter monendum populum a Sacerdotibus ad confirmationem puerorum, ita subjungunt: *Quod, si ultra quinque annos ad plus, puer fuerit per negligentiam, & incuriam parentum non confirmatus; tam pater, quam mater ab ingressu Ecclesiae tandiu suspendantur, quousque puer confirmetur*. Et mox: *Simili poena subjacebit Sacerdos, qui circa hoc negligens extiterit*. Similes ea in re varios Canones in plurimis Synodis legere est, quas hic recensere supervacaneum foret.

XIX. Non inficior, in multis Conciliis illud quoque cautum esse, ut minori septennio confirmationis Sacramentum minime praebeatur: id enim expresse edicit Coloniensis Synodus anni MCCLXXX. Cap. V. Lingoniensis anni MCDIV. Senonensis anni MDXXIV. Parisiensis anni MDLVII. Turonensis anni MDLXXXIII. &, ut alias omittam, Mediolanensis I. S. Caroli, cujus disciplinam alii deinde Praesules amplexi sunt. Verum posse Episcopos justis de causis pueros septennio minores confirmare, declarat idem Sanctus Carolus in Concilio Mediolanensi V. sic dicens: *Alio Decreto, quod in Concilio Mediolanensi I. sancivimus, cautum est, ne Confirmationis Sacramentum iis praeberetur, qui annis septem minores nati sunt: si tamen Episcopus ob aliquam causam justam, atque adeo necessariam parvulo, & infanti, qui non modo eam aetatem expleat, sed ne attingat quidem, administrandum aliquando censuerit, ne sit vetitum*. In aliis Instructionibus Italico idiomate conscriptis monet, ut nemo nisi duodecim annos natus illud Sacramentum postulet, nisi expressam ab Archiepiscopo licentiam ad id habeat. Catechismus quoque Concilii Tridentini, qui ejusdem S. Caroli opera, ut in ejus Vita legitur die IV. Novembris, prodiit, eam in conferenda confirmatione disciplinam laudat, si annus duodecimus expectetur.

XX. Hoc ita intelligendum esse, modo absit omne vitae periculum, scite admodum observat Edmundus Martene Lib. I. *De antiquit Ecclesiae ritibus*, Cap. II. Articulo I. Num. VI. *Alioquin*, inquit, *omni aetati conferendam est Confirmationis Sacramentum, & praevalere debet illud S. Thomae, Parte III. Quaestione LXXII. Articulo VIII. ad Tol.III.* IV. Morituris hoc sacramentum dandum est, ut in resurrectione perfecti appareant. *Quia ut ait Hugo Victorinus*: omnino periculosum esset, si ab hac vita sine confirmatione migrare contingeret; non quia damnaretur, nisi forte propter contemtum, sed quia detrimentum perfectionis pateretur. Unde etiam pueri confirmati decedentes majorem gloriam consequuntur, sicut & hic majorem obtinent gratiam.

XXI. Idipsum & alii fere innumeri Theologi docent, qui post editum Concilii Tridentini Catechismum floruerunt, ii praesertim, qui Angelici Doctoris, S. Thomae Aquinatis Theologorum omnium Principis doctrinam sequuntur. Vincentius Ludovicus Gotti dignitate, ac doctrina Eminentissimus, incliti Ordinis Praedicatorum, imo universae Ecclesiae eximium decus, Tomo II. *Theologiae Scholastico-Dogmaticae juxta mentem D. Thomae*, Tractatu, *De confirmatione*, Quaestione III. Dubio I. §. II. postquam ex sententia S. Thomae dixit, infantibus etiam morituris hoc Sacramentum esse dandum, de contrario usu ita sapientissime statim subjungit: *Quod autem non sit in usu, non est, quia non expediat, sed quia non potest commode, & cum debita solemnitate fieri, quia Episcopi occupationibus aliis impediti, ad omnes languidos ire non possunt, ut ait Innocentius I. Epistola I. Capite VIII.* Illa verba, *quod autem non sit in usu non est, quia non expediat &c.* satis demonstrant, non solum posse, sed & aliquo modo teneri, ubi commode possunt, morituris infantibus hoc Sacramentum conferre.

XXII. Post hanc S. Thomae, imo & antiquiorum Patrum doctrinam, zelantissimi Episcopi, qui ad evitandum reiterandi hujus sacramenti periculum, aetatem quatuor, vel septem annorum Sacramento ipsi suscipiendo praefixerunt, casum mortis exceperunt. Hinc Concilium Provinciale Beneventanum VI. sub Hugone II. Guidardio Archiepiscopo habitum anno MCCCLXXIV. Tit. V. Cap. III. postquam dixit, ad evitandum iterationis periculum, expectandam parvulis aetatem quatuor saltem annorum, ita statim subjicit: *Si vero casus necessitatis, mortis, vel alius immineat, tunc licite, cujuscumque aetatis parvuli fuerint, confirmentur*. Eam praxim confirmandi infantes morituros in nostra Italia, nostroque hoc tempore religiose servavit in sua Bononiensi Dioecesi praestantissimus S. R. E. Cardinalis Prosper Lambertinus sacrorum Canonum peritissimus, ac praeclarissimis operibus editis undequaque insignis, ut ipsemet testatur volumine Instructionum, Notificatione VI. Pag. 62. itemque in Dioecesi Septempedana Theologus aeque, ac Canonici Juris Consultus Dionysius Pieragostini, uti legitur in Kalendario Septempedano anni MDCCXXXIX. In fine §. II.

XXIII. His adde Virum Clarissimum Alexandrum Borgia Archiepiscopum Firmanum, qui in sua celebri Synodo anno MDCCXXXVIII. Cap. V. post recensitam fere ad verbum Angelici Doctoris doctrinam, mandat Parochis, ut, ubi periculum imminet, curent, infantes cujuscumque aetatis, ad ipsum deferri; paratumque se ait diebus singulis in hujusmodi necessitatis articulo infantes puerosque hoc salubri sigillo consignare. Tum etiam addit zelantissimus Pastor, si infans, vel puer, propter mortis periculum ad ipsum deferri nequeat, paratum quoque se esse, ad domum procedere, ubi aegrotus jacet, ut Confirmationis sacramentum ei conferat. Ne cui autem scrupulum faciat verbum *oportet*, quo laudatus Prae-

ful in eo Capite usus est, dicens, quod ubi imminet mortis periculum, *tunc nulla habita ratione ætatis infantem confirmari oportet*, admonendus est lector, qui nimirum in sacrorum Canonum, ac divinarum Scripturarum lectione parum versatus est, verbum ipsum *oportet*, non semper præceptum, sed ut plurimum significare consilium; unde legimus in Euangelio Lucæ, Capite XVIII. *Oportet semper orare*: quod explicans præstantissimus Theologus S. R. E. Cardinalis de Laurea *De oratione*, Opusculo II. Num. III. ita inquit: *Id autem consilium est*. Sed ex contextu capitis memoratæ Firmanæ Synodi, quod ex doctrina S. Thomæ conflatum est, satis apparet, nullam ex eo verbo induci necessitatem.

XXIV. Ridiculum plane esset contra hanc enarratam hactenus Patrum, ac Theologorum doctrinam, & praxim eximiorum Antistitum, objicere Canonem, *Spiritus Sanctus*, De consecratione, Distinctione IV. Quem quidem falso, ut omnes eruditi norunt, Gratianus Melchiadi Papæ tribuit. Ubi edicitur, quod *quamvis continuo transituris sufficiant regenerationis beneficia, victuris tamen necessaria sunt confirmationis auxilia*; quia scilicet, ut ait Canon: *Confirmatio armat, & instruit ad agones mundi hujus, & prælia reservandos*. Quibus ex verbis, ii qui infantes morituros confirmandos nolunt, illud deducunt, non debere ipsis hoc Sacramentum conferri. Verum, ut jam dixi, ridiculum plane esset objicere hunc Canonem, quem sibi aliquando objecit Angelicus Doctor, in laudata Quæstione LXXII. Articulo VIII. in IV. objectione, ad quam ita ipse respondet: *Auctoritas autem illa intelligitur quantum ad hoc, quod morituris non est necessarium hoc sacramentum propter periculum pugnæ præsentis*. Paulo jam ante tradiderat, quod *anima, ad quam pertinet spiritualis ætas, immortalis est: & ideo etiam morituris hoc sacramentum dandum est, ut in resurrectione perfecti appareant secundum illud Ephesiorum IV.* Donec occurramus omnes in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Porro alios Theologos huc afferre supervacaneum est: sat enim est Theologorum omnium Principis S.Thomæ Aquinatis audiisse oraculum.

XXV. Quod autem infantes ante usum rationis licite post Catechismum Romanum confirmari possint, inter alios docet laudatus S. R. E. Cardinalis Gotti, Num. VI. ita inquiens: *Non adeo tamen stricta est obligatio expectandi usum rationis in collationem hujus sacramenti, quin Episcopus ex aliqua justa ratione, puta, ob defuturam commoditatem, ob longam sui absentiam, ob mortem imminentem, possit puerum needum ratione utentem absque peccato confirmare. Imo neque in hoc scrupulose nimis se gerere debet; quandoquidem Romanum Pontificale id ejus relinquit arbitrio, ut possit nedum pueros confirmare, sed & infantes, his verbis*. Pontifex infantes, pueros, vel alios sacri Baptismatis unda perfusos confirmare volens &c. *Et infra*: Infantes per Patrinos ante Pontificem confirmare volentem teneantur in brachiis dextris.

XXVI. Expediti ab hac quæstione, de qua nonnulla etiam diximus nostro I. Tomo hujus Operis in Commentario ad §. I. Tituli I. & in Notis ad Humbertum de Romanis, Lib. II. *De modo promte cudendi sermones*, Tractatu II. Cap. XLIII. Pagina 281. refellendum nunc illum abusum censemus quorumdam Episcoporum, qui post prandium confirmationem administrant. Doluerunt jam olim de ipso abusu Patres Concilii Parisiensis VI. Lib. I. Cap. XXXIII. sic aientes: *Perlatum est ad nos, quod in quibusdam Provinciis plerique Episcopi post perceptionem cibi, & potus soleant per impositionem manuum tradere Spiritum Sanctum: quod tam excellenti ministerio prorsus non convenire, & ita deinceps fieri non debere, omnibus nobis visum est*. Tum memorato Actuum Apostolorum loco ex Cap. II. ubi dicitur, quod Apostoli Deum collaudantes, & benedicentes, ac jejunantes meruerint accipere Spiritum Sanctum, ita subjiciunt: *Dignum quippe est, ut Pontifices Christi primum jejunando, & orando, in cordibus suis domum præparent Spiritui Sancto, & sic per impositionem manuum ceteris fidelibus eum tradant orando*. Hane jejunii legem imponit Episcopo inter alias Synodus Meldensis apud Burchardum Lib. IV. Cap. LXVII. *Ut Episcopi nonnisi jejuni per impositionem manus, Spiritum Sanctum tradant*. Concinit Rothomagensis Synodus anni MLXXII. Can. VII. ubi ait, statutum esse, ut confirmatio *non detur nisi jejunis, & a jejunis*. Vide nostrum I. Tomum hujus Operis in Commentario ad §. VII. Tituli I.

XXVII. Ab illo quoque abusu alieni esse debent Episcopi, quem olim multis in Ecclesiis grassatum legimus, exigendi scilicet pretium pro Confirmatione administranda: *Consignandis fidelibus pretia nulla Episcopi præfigant*. Verba sunt S. Gelasii Pontificis Maximi in suis Decretalibus litteris ad Lucaniæ Episcopos. Canone VIII. Concilii Toletani XI. anni DCLXXV. cautum est quidem, ne pro consignandis fidelibus aliquid accipiatur, nisi sponte oblatum. In Concilio Bracharensi II. anni DLXXII. Can. IV. jam alius damnatus fuerat Episcoporum abusus, qui pro Chrismate ab Ecclesiis Parochialibus tremissem exigebant. Est abusus, qui & sequioribus etiam seculis grassatus est, quemque variæ Synodi, & Romani Pontifices ab Ecclesia penitus eliminare conati sunt, uti videre est apud Lupum Tomo IV. Operum editionis Venetæ in secunda proœmiali Dissertatione, quæ inscribitur, *De Simoniæ crimine, & variis ad ipsum spectantibus*, Cap. VII.

XXVIII. Quod spectat ritum, quo ad confirmandum procederet Episcopus in Ecclesia saltem Mediolanensi, ita illum nobis Cæremoniale Ambrosianum describit: *Accedenti Archiepiscopo ad Ecclesiam ministrandi hujus Sacramenti causa, obviam prodibit universus Clerus illius Ecclesiæ, organorumque modulatione, & musicorum concentu, si commode fieri potest, ac campanarum sono excipietur in januis, ubi Archiepiscopus cappam induit, & a digniori præsente, & Clero illius Ecclesiæ aspersorio accepto, aspergit seipsum, & circumstantes; eidemque assistunt digniores Ecclesiæ, nisi forsitan adsint ex Ordinariis Metropolitanæ; atque ita præcedentibus Ecclesiasticis illius Ecclesiæ, prævia ante Archiepiscopum immediate Cruce Archiepiscopali, a Sacerdote Cotta induto delata, nisi adsit Capitulum Metropolitanæ, quod sub Cruce Archiepiscopali incedit, ante majus Altare accedit, procumbensque in faldistorio paulisper orat, tum ad suum solium accedens a parte Euangelii erectum, induitur paramentis pro Missa*. Et paulo inferius subjungit: *Absoluta Missa, ad Confirmationem administrandam procedet, depositis paramentis Missalibus, indutisque, ut supra dictum est*. Nempe Stola, Pluviali albi coloris, gemma pectorali, & Mitra auriphrygiata.

XXIX. Ex

XXIX. Ex hactenus recitato Ambrosiani Cæremonialis loco jam patet usus Ecclesiæ Mediolanensis administrandæ Confirmationis mane post Missam. Id quod in multis etiam decernitur Synodis, inter quas Aquensis anni MDLXXXV. horam diei tertiam adsignat, quia scilicet hora tertia Spiritus Sanctus in Apostolos illapsus, eosdem confirmavit, ut testantur Acta Apostolorum, Cap. II. Sed de his, & aliis scitu dignis ad cæremonias administrandæ Confirmationis spectantibus, vide Commentarios nostros ad Titulum I. Tomo I. hujus Operis.

§. VIII.

Deinde inducit diligenter populum ad pœnitentiam, & instruit in Ecclesiasticis Sacramentis, & in articulis Fidei, & qualiter debent declinare a malo, & facere bonum; fugere vitia, & sectari virtutes; alteri non facere, quod sibi fieri nolunt.

COMMENTARIUS.

I. Notatum a nobis jam superius fuit in Commentario ad §. IV. ex Canone I. Concilii Bracharensis II. quod celebratum est anno DLXXII. jussos esse Episcopos primum, quo quamlibet Parochiam visitant, diem examinandis Clericorum moribus impendere, & qua ab ipsis ratione, vel administrentur Sacramenta, vel Psalmodiæ sacræ officia celebrentur: alterum vero diem imbuendis populis doctrina Catholica, tum circa Fidei orthodoxæ dogmata, tum circa mores ad pietatem aptandos: *Postquam ergo in his suos Clericos discusserint, vel docuerint Episcopi, alia die, convocata plebe ipsius Ecclesiæ, doceat illos, ut errores fugiant Idolorum, vel diversa crimina, idest homicidium, adulterium, perjurium, falsum testimonium, & reliqua peccata mortifera; aut quod nolunt sibi fieri, non faciant alteri.* Ubi nota, nostram Rubricam desumptam videri ex recitato Canone I. Concilii II. Bracharensis, quem legere est apud Gratianum, Causa X. Quæstione I. Can. XII.

II. Potissimum visitationis Episcopalis scopum fuisse, ut Euangelica prædicatione Parochiæ omnes imbuerentur, ex Canone X. Concilii IV. Lateranensis anni MCCXV. apertissime declaratur; mandat enim Episcopis, prædicatores doctos, & probatos eligere, per quos Diœceses lustrarent, quando ipsi per se non possent: *Generali constitutione sancimus, ut Episcopi viros idoneos ad sanctæ prædicationis officium salubriter exequendum assumant, potentes in opere, & sermone, qui plebes sibi commissas vice ipsorum, cum per se idem nequiverint, sollicite visitantes, eas verbo ædificent, & exemplo.* Constat itaque ex recitato Canone, Episcopos, dum Parochias obambulant, prædicationi potissimum instare debere; eamque ob causam juxta præscriptum ejusdem Canonis, quos Episcopi vice sua Concionatores, aut Visitatores ablegant, eos ipsi alere suo sumptu debent: *Quibus ipsi, cum indiguerint, congrue necessaria ministrent.* Nedum eo tempore, uti nunc fit, quadragesimali tempore Concionatores per oppida, & vicos quosque, forsan nec per Urbes quaslibet spargebantur: ideoque omnibus debitor erat Episcopus, cujus alias præcipuum munus prædicatio Verbi Dei est; Parochorum enim tanta erat inscitia, ut Concilium Ravennatense anni MCCCXI. Rubrica XV. nihil aliud exposceret a Parocho, quam ut *competenter sciat legere, & cantare divinum officium.*

III. Præcedentibus seculis quanta fuerit ipsorum Parochorum inscitia, ex Lib. VI. Capitularium Caroli Magni, Cap. CLXXXIII. addiscimus, ubi ita inquit: *Nullus sit Presbyter, qui in Ecclesia publice non doceat lingua quam auditores intelligant, Fidem omnipotentis Dei in unitate, & trinitate simpliciter credere, & ea quæ generaliter omnibus dicenda sunt de malis evitandis, sive faciendis bonis, & judicio in resurrectione futuro.* Notandum sane quod mox subjicit: *Si vero ipse verbis manifeste explicare non poterit, petat sibi ea a doctiore taliter transcribi, qualiter aperte legat, quod qui audiunt, intelligant. Et qui amplius non poterit, vel his verbis admoneat: Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cælorum.* Hincmarus quoque in suo ad Presbyteros Capitulari expressit, quid specialiter addiscere, quid docere Parochos necesse sit, explanationem scilicet Symboli, & orationis Dominicæ juxta doctrinam sanctorum Patrum: *Ut unusquisque Presbyterorum expositionem Symboli, atque orationis Dominicæ juxta traditionem orthodoxorum Patrum plenius discat. Exinde prædicando populum sibi commissum sedulo instruat.*

IV. Omitto alia veterum Præsulum, ac Canonum loca, ex quibus abunde doceri possemus, magna ubique fere locorum laborasse Ecclesias Prædicatorum penuria, qui populum ad pœnitentiam inducerent, & in Ecclesiasticis Sacramentis, & in articulis Fidei potissimum instruerent. Huic malo ut occurrerent zelantissimi Episcopi, iterum, atque iterum Diœceses suas obambulabant, populosque ignaros, ac rudes Christiana doctrina imbuebant; uti videre est passim in Vitis Sanctorum Præsulum, apud Surium, Bollandianos, & alios, qui de ipsis scripserunt.

§. IX.

His expletis fit populi confessio, & absolutio generalis, & Indulgentia datur per Pontificem.

COMMENTARIUS.

I. Peracto ab Episcopo, sive ab alio Prælato sermone, ac explicatis sigillatim causis adventus sui, ex præscripto non modo editorum Pontificalium, sed ex ms. Codice Pontificali Durandi fit populi confessio, & absolutio generalis, & indulgentia datur per Pontificem, *publican-*

blicanda per aliquem ex suis, vel Beneficiatis illius Ecclesiæ, prout in Missa Pontificali post Evangelium ponitur: ut scite notat Felicianus Comensis Episcopus in suo Manuali Visitatorum Lib. II. Tit. 1. Pag. 90. Modus Indulgentiis ab Episcopo concedendis præscriptus est in Capite, *Cum ex eo*, XIV. *De pœnitentiis, & remissionibus*, quod ex Concilio IV. Lateranensi sub Innocentio III. desumptum est, ubi postquam decrevit Pontifex, *ut cum dedicatur Basilica, non extendatur Indulgentia ultra annum, sive ab uno, sive a pluribus Episcopis dedicetur; ac deinde in anniversario Dedicationis tempore, quadraginta dies de injunctis pœnitentiis remissio indulta non excedat*; paulo inferius & illud præcipit, nimirum, *hunc quoque dierum numerum Indulgentiarum literis moderari, quæ pro quibuslibet casibus aliquoties conceduntur*.

II. Non inficior, potuisse olim ante Concilium ipsum Lateranense IV. Episcopos, ubi expedire judicabant, id omne ex pœnitentia dimittere, quod a pœnitentibus persolvendum supererat; nondum enim olim mos invaluerat recurrendi ad solum Romanum Pontificem, ut quis plenarias Indulgentias obtineret. In ipso quidem Concilio IV. Lateranensi, quod habitum est anno MCCXV. detractum est nonnihil ab ea potestate, quod ea plures Ecclesiæ Præsules in Fidelium perniciem, & in Ecclesiasticæ disciplinæ enervationem abuterentur. Testatur id quidem memoratus Pontifex in laudato Capite, *Ex eo*, sic dicens: *Quia per indiscretas, & superfluas Indulgentias, quas quidam Ecclesiarum Prælati facere non verentur, & claves Ecclesiæ contemnuntur, & pœnitentialis satisfactio enervatur, decernimus &c.* Porro locum hæc habent, ubi Episcopi publice, ac solemni ritu Indulgentias in foro externo concedunt; in foro enim pœnitentiæ non solum quadraginta dierum, sed & plurium annorum Indulgentias elargiri possunt; uti inter alios tradit Prosper Fagnanus, confirmatque ex Innocentii IV. interpretatione ad Textum in dicto Capite, *Cum ex eo*.

§. X.

Post hæc Pontifex, deposita Cappa, induitur Amictu, Stola, Pluviali violacei, vel nigri coloris, & Mitra simplici, & stans cum Mitra juxta Altare, versus ad populum incipit Antiphonam: *Si iniquitates*. Postea cum Ministris, seu Capellanis suis dicit Psalmum, *De profundis clamavi ad te Domine*, totum, & in fine ℣. *Requiem æternam dona eis Domine. Et lux perpetua luceat eis*. Tum dicit totam Antiphonam: *Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit?* Qua dicta, deposita Mitra, dicit: *Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison. Pater noster*: Quod secrete completur. Et interim accepto Aspersorio cum aqua benedicta, tertio aspergit ante se. Deinde imposito incenso in Thuribulo, & illo benedicto, eodem modo incensat. Quo facto, pronuntiat versus: *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *In memoria æterna erunt justi*. ℟. *Ab auditione mala non timebunt*. ℣. *A porta inferi*. ℟. *Erue Domine animas eorum*. ℣. *Requiem æternam dona eis Domine*. ℟. *Et lux perpetua luceat eis*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*.

Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes famulos tuos Pontificali fecisti dignitate vigere: præsta quæsumus, ut eorum quoque perpetuo aggregentur consortio. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

§. XI.

Deinde aqua benedicta, Thuriferario, duobus Ceroferariis, Cruce, & Clero præcedentibus, & cantantibus Responsorium: *Qui Lazarum resuscitasti a monumento fœtidum, Tu eis Domine dona requiem, & locum indulgentiæ*. ℣. *Qui venturus es judicare vivos, & mortuos, & seculum per ignem. Tu eis Domine*. Pontifex cum Mitra exit ad Cœmeterium, interim dicens cum Ministris suis Antiphonam, *Si iniquitates &c.* deinde Psalmum, *De profundis*; & in fine ℣. *Requiem æternam dona eis Domine. Et lux perpetua luceat eis*; & Antiphona repetitur, *Si iniquitates observaveris Domine: Domine quis sustinebit?* Quibus omnibus dictis, cum fuerint in medio Cœmeterii, subsistunt suo ordine, & Chorus cantat Responsorium: *Libera me Domine a morte æterna; in die illa tremenda. Quando Cæli movendi sunt,*

& terr.

& terra. Dum veneris judicare seculum per ignem. ℣. *Tremens factus sum ego, & timeo, dum discussio venerit, atque ventura ira. Quando cæli movendi sunt, & terra.* ℣. *Dies illa, dies iræ, calamitatis, & miseriæ, dies magna, & amara valde. Dum veneris.* ℣. *Requiem æternam dona eis Domine, & lux perpetua luceat eis.* Tum repetitur Responsorium: *Libera me Domine &c.* usque ad primum versum. Interim, dum Responsorium repetitur, offertur per digniorem Ecclesiæ navicella, & per alium ex Ministris thuribulum Pontifici, qui imponit incensum more consueto. Responsorio repetito, Chorus cantat, *Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison* Mox Pontifex Mitra deposita, convenienti voce dicit, *Pater noster*: Reliqua secreto. Deinde aspergit, & incensat, prout fecit in Ecclesia. Quo facto dicit versus: *Et ne nos inducas in tentationem.* ℟. *Sed libera nos a malo.* ℣. *In memoria æterna erunt justi.* ℟. *Ab auditione mala non timebunt.* ℣. *A porta inferi.* ℟. *Erue Domine animas eorum.* ℣. *Requiem æternam dona eis Domine.* ℟. *Et lux perpetua luceat eis.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.* *Oremus.*

Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes famulos tuos Sacerdotali fecisti dignitate vigere, præsta quæsumus, ut eorum quoque perpetuo aggregentur consortio.

Deus veniæ largitor, & humanæ salutis amator, quæsumus clementiam tuam, ut nostræ congregationis fratres, propinquos, & benefactores, qui ex hoc seculo transierunt, Beata Maria semper Virgine intercedente, cum omnibus Sanctis tuis ad perpetuæ beatitudinis consortium pervenire concedas.

Deus cujus miseratione animæ fidelium requiescunt, famulis, & famulabus tuis omnibus hic, & ubique in Christo quiescentibus, da propitius veniam peccatorum, ut a cunctis reatibus absoluti, tecum sine fine lætentur. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.* ℣. *Requiem æternam dona eis Domine.* ℟. *Et lux perpetua luceat eis.* Tunc duo Cantores dicunt. ℣. *Requiescant in pace.* ℟. *Amen.* Et mox Pontifex elevata dextera, producit signum Crucis ab omni parte super Cœmeterium.

§. XII.

Tum accepta Mitra per Pontificem, revertuntur omnes ad Ecclesiam ordine, quo venerunt, Choro dicente congruenti voce sine nota totum Psalmum L. *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam*: cum ℣. *Requiem æternam dona eis Domine. Et lux perpetua luceat eis.* Quem etiam Pontifex ipse dicit voce demissa cum Ministris, seu Capellanis suis. Quibus dictis, & cum ad Chorum ante majus Altare pervenerit Pontifex, deposita Mitra, stans ibidem in medio, versus ad Altare, dicit: *Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison. Pater noster*: Reliqua secreto. Deinde dicit. *Et ne nos inducas in tentationem.* ℟. *Sed libera nos a malo.* ℣. *A porta inferi.* ℟. *Erue Domine animas eorum.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.*

Oremus.

Absolve quæsumus Domine animas famulorum, famularumque tuarum ab omni vinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter Sanctos, & Electos tuos resuscitati respirent. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Quid sit animas defunctorum absolvere, jam nos in Commentario ad §. III. abunde explicuimus. Quibus ritibus, ac cæremoniis ipsa absolutio ab Episcopo in visitatione, primum in Ecclesia, ac deinde in Cœmeterio sit peragenda, fuse in descriptis Rubricis exponitur,

nitur, quæ quidem, ut ſcite notat Lucas Antonius Reſta Epiſcopus Andrienſis, Parte I, *Directorii Viſitatorum, ac Viſitandorum*, Cap. VII. Pag. 22. *juxta locorum qualitatem debent præciſe ſervari in omnibus Eccleſiis Cathedralibus, Collegiatis, & Parochialibus, & ubi fuerint Cœmeteria*. Multa quæ ad harum Rubricarum cæremonias, ac preces dici poſſent, explicata jam a nobis fuerunt noſtro Tomo II. hujus Operis, ad Titulum VI. *De Cœmeterii benedictione*; nonnulla autem infra etiam dicentur ad Titulum XXVII, *De officio, quod poſt Miſſam ſolemnem pro defunctis agitur*.

§. XIII.

His peractis, depoſitis Stola, & Pluviali nigris, ſeu violaceis, & aſſumptis albis, incipit viſitationem a Sanctiſſima Euchariſtia; ad Baptiſterium; inde ad ſancta Olea; ad ſacras Reliquias; tum ad Altaria, & Capellas, & ſacras Imagines; item ad Sacriſtiam, & Cœmeterium ſe confert; poſt ad ædes Canonicales, Hoſpitalia, Confraternitates, & alia loca pia. Poterit poſtea Pontifex confirmare pueros, præmiſſa monitione, & aliis ſervatis, prout ſupra in principio de confirmandis dictum eſt.

COMMENTARIUS.

I. Si editos ante Clementem VIII. atque Urbanum VIII. Libros Pontificales inſpiciamus, nihil profecto in ipſis extat de iis, quæ in hoc noſtro §. præſcripta ſunt, excepta Confirmationis collatione. *His peractis*, verba ſunt editorum veterum Pontificalium, *depoſitis Stola, & Pluviali nigris, & aſſumptis albis, poterit Pontifex confirmare pueros, præmiſſa monitione, & aliis ſervatis, prout ſupra in principio de Chriſmandis in fronte dictum eſt. At ſi placeat, poterit Pontifex illud pro alia hora, vel die reſervare, & ſucceſſive alia facit, quæ ſupra propoſuit ſe facturum*. Idipſum legere eſt in ms. Pontificali Vaticano Codice Gulielmi Durandi, qui extat in omnium celeberrima Vaticana Bibliotheca, cui, ut non ſemel notatum eſt, noſtrum Romanum Pontificale in omnibus fere conſentit.

II. Sequentes autem nos ordinem hodierni Romani Pontificalis, quod ipſi Pontifices Maximi Clemens VIII. & Urbanus VIII. ſuis Conſtitutionibus approbarunt, peracta abſolutione defunctorum tam in Eccleſia, quam Cœmeterio, incipiendam eſſe viſitationem a ſanctiſſima Euchariſtia, addiſcimus. Quo apparatu, ac ritu ipſa Euchariſtiæ viſitatio peragenda ſit, docet quidem in Pontificalibus cæremoniis, ac ſacris ritibus apprime verſatus Lucas Antonius Reſta Epiſcopus Andrienſis, Parte II. *Directorii Viſitatorum &c.* Capite III. Ait enim, educto, ea qua decet reverentia, Sacramento a loco, ubi cuſtoditur, debere ipſum, qui illud eduxit, per ſe, vel Cantores primum canere Hymnum, *Tantum ergo Sacramentum &c.* tum vero obſervare locum, ac pyxidem, in qua aſſervatur, aliaque ad illius cultum ſpectantia; iiſque diligenter viſitatis, reliquum Hymni dicere, *Genitori Genitoque &c.* Quæ in Euchariſtiæ viſitatione a Viſitatoribus obſervanda ſint, ex aureis Actis Eccleſiæ Mediolanenſis addiſcere licet, in iiſque zelantiſſimus Præſul inveniet, quæ in aliarum rerum viſitatione inſpicere debet.

§. XIV.

Expedita itaque confirmatione, & benedictis ornamentis, ſi qua benedicenda ſunt, depoſitiſque indumentis Eccleſiaſticis, confeſſiones, & deinde querelas, ſi quæ ſunt, audit. Tum de converſatione Cleri, & Populi, & qualiter ſpiritualia, & temporalia, in ipſa Eccleſia miniſtrantur, & de libris, ac ornamentis diligenter de plano inquirit.

COMMENTARIUS.

I. Tempore abuteremur, & literis, ſi in iis quæ in hoc §. continentur, enarrandis immoraremur. Jam enim ex iis multa in Commentariis ſuperioribus ad hunc Titulum, & Tomo II. hujus Operis explicuimus. Ea igitur conſulenda, ne actum agere videamur. Hoc unum hoc loco addiderim, non modo in ſacra Epiſcoporum viſitatione, ſed etiam ubi agebantur Synodi, inquiſitum de iiſdem fuiſſe. Ut enim alia omittam, ita in Capitulari Theodulphi Aurelianenſis Epiſcopi ad ſuos Parochos, exarato circa annum Chriſti DCCXCVII. Num. IV. legimus: *Quando more ſolito ad Synodum convenitis, veſtimenta, & libros, & vaſa ſancta, cum quibus veſtrum miniſterium, & injunctum officium peragitis, vobiſcum deferte. Necnon duos, aut tres Clericos, cum quibus Miſſarum ſolemnia celebratis, vobiſcum adducite; ut probetur, quam diligenter, quam ſtudioſe Dei ſervitium peragatis*. Porro inſtituendam eſſe viſitationem tum ante, tum poſt celebratam Synodum dixerim, ut per eam innoteſcat Prælato, quæ in Diœceſi innovanda, mutanda, temperanda, corrigenda,

rigenda, quæque ei ad Synodum referenda, quia forte modum, vel vires ejus excedunt. Post eam vero, ut eorum quæ salubriter instituta sunt, curet executionem. Hunc enim esse inter cætera visitationis finem, docet Concilium Coloniense anni MDXXXVI. Declaravit autem id exemplo suo Apostolus, qui regressus a Synodo Apostolorum, uti habetur Actorum Cap. xv. *perambulabat Syriam, & Ciliciam, confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & Seniorum.*

II. Est quidem vetus Ecclesiæ disciplina, quam nostro hoc ævo renovavit in suo Concilio Lateranensi anni MDCCXXV. Benedictus XIII. Titulo vii. Cap. 1. sic inquiens: *Cum Episcopi ad Apostoli normam omnibus omnia fieri, & esse teneantur, ut omnes sibi commissos, Christo lucrifaciant, animadvertendum est illis, ut dum in Civitatibus residentes, corpore ab aliis absunt oppidis Diœcesis, studeant tunc, ut ipse Paulus ajebat, spiritu præsentes omnibus inveniri, quod quidem assequentur, si post generalem habitam visitationem, post coactas Synodos, & latas leges, in utramque non obdormiant aurem; sed de ipsa decretorum executione solliciti, fideles, ultra Testes Synodales, deligant Ministros, qui Diœcesim proprio eorumdem Episcoporum stipendio circumeuntes, hac atque illac pertranseant, omnia, an pro debito sint adimpleta, perlustrantes, & populis fiant bonus odor in omni loco.* Placuit hoc integrum caput describere, ut vel inde intelligas, quanta fuerit memorati Pontificis sedulitas in reparanda collapsa Ecclesiæ disciplina.

III. Adnotandum hic denique superest, quod in Concilio iv. Provinciali Mediolanensi, *Constitutionum*, Parte iii. Cap. *De visitatione*, statuit S. Carolus, & post ipsum alii in suis Provincialibus Synodis zelantissimi Archiepiscopi, ut nimirum Episcopi, qui ceteris omni bene sanctèque agendi exemplo præire debent, antequam Cleri populique visitationem ineant, a se, suaque familia visitandi initium utiliter faciant; quo reliqui omnes domesticæ illius visitationis actione, executioneque incitati, pastoralia jussa, quæ ipsi visitando præscripserint, promtius, ac studiosius exequantur. Vide & alia S. Caroli Concilia, in quibus varia scitu digna præscribit.

§. XV.

Peracta demum visitatione illius loci, & omnibus expeditis, cum discedere voluerit Pontifex, in suo habitu communi accedit ad Ecclesiam, & stans ante Altare in cornu Epistolæ, versus ad illud, dicit Psalmum, *De profundis*, totum, cum *Requiem æternam*; & Antiphona, *Si iniquitates*. Deinde dicit: *Pater noster*. ℣. *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *A porta inferi*. ℟. *Erue Domine animas eorum*. ℣. *Requiescant in pace*. ℟. *Amen*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Oremus.

Deus, cujus miseratione animæ fidelium requiescunt: famulis, & famulabus tuis hic, & ubique in Christo quiescentibus, da propitius veniam peccatorum; ut a cunctis reatibus absoluti, tecum sine fine lætentur. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*. Post hæc discedit quo voluerit.

COMMENTARIUS.

I. Præscribunt quidem hunc Ritum editi Libri Pontificales, quibus prævivit ms. Codex Pontificalis Durandi, ut terminata visitatione migrare alio volens Episcopus, primo ad Ecclesiam jam visitatam accedat, ibique pro defunctis precetur, juxta modum in hoc nostro §. recitatum. Plura effari nequeo: vix enim huic Commentario scribendo manum admoveram, cum ecce suavissimus germanus meus F. Josephus-Maria Ordinis Minorum Lector, ot ajunt, Jubilatus, qui sex ab hinc mensibus Romam venerat, ut nonnullos perspicacissimi sui ingenii fœtus typis committeret, præsertim vero Historiam nostræ Civitatis Paulæ, ac panegyricas Orationes, lethali morbo correptus die decima Maji, decima tandem septima ejusdem mensis die, hora xix. obdormivit in Domino, hoc anno Christi MDCCXL. ætatis suæ xlviii. Qualem vir eximius vitam duxerit, in sua pretiosa morte palam ostendit. Summa enim cum esset Christiana pietate, fortitudine, doctrina, & eloquentia præditus, non modo mortem lætus, atque intrepido animo aspexit, semel, atque iterum dicens, *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus*; verum etiam Ecclesiasticis Sacramentis rite munitus, dici nequit, qua patientia morbi dolores perferret, qua humilitate a cunctis veniam peteret, quibus Theologalium virtutum actibus repetitis divinam Misericordiam imploraret. Christi imaginem e cruce pendentis corde, & manu perstringens, iterum, atque iterum quinque sacræ Imaginis vulnera osculabatur. Tanta autem dicendi vehementia, ac arte suam Deo animam commendabat, ut adstantes plerique egregium hominis animum terrena calcantis, ac profundam illius doctrinam, & eloquentiam admirati sint. Spero equidem, oraturum pro me in Cælis dulcissimum meum germanum, sicut mihi, & alii fratri nostro Thomæ-Mariæ S. Theol. Magistro, Ordinis Prædicatorum, qui & ejus etiam lateri aderat, frequenter promisit, ut quæ ad Dei gloriam opera incœpi, ipso nunc e Cælo favente, ad optatum finem perducam.

ORDO AD RECIPIENDUM PROCESSIONALITER IMPERATOREM.

TITULUS XXII.

I. IMperator olim dux exercitus dictus est, qui aliquot hostium millibus prostratis, optimum militiæ suæ dedisset exemplum. Eo nomine donatum Pompeum legimus, quod in Africa superasset Domitium. Cœpit deinde Imperatoris nomen ex Senatus Consulto perpetuum esse Principis nomen. Id enim testatur Suetonius in Julio Cæsare Cap. LXXVI. Nostris moribus receptum est, verum Imperatorem illum fieri, qui septem Virorum Germaniæ, quos Electores vocant, suffragio, atque consensu ad Christiani populi monarchiam legitime evehitur, uti docet aurea Bulla Caroli IV. Tit. II. Eam dignitatem, quæ olim penes Romanos, & Constantinopolitanos Imperatores diu remanserat, Leo III. Pontifex Maximus primum Carolo Magno induisit anno DCCCI. Quam ob causam id Leo effecerit, refert Anastasius Bibliothecarius in præfatione ad VIII. Synodum, quia scilicet Græci Imperatores *postquam variorum fautores, vel inventores essent errorum, sanctam Christi Ecclesiam diversis hæresibus scindere minime formidaverunt*. Teste Pagio in Vita Gregorii V. errant, qui ad ipsum Gregorium institutionem septem Virorum Germaniæ Principum, penes quos solos esset Imperatoris eligendi potestas, referunt; conaturque idem Pagius ostendere, memoratum Electorum numerum medio sæculo XIII. prævaluisse.

II. Titulum Imperatoris etiam ab aliis Regibus usurpatum tradit eruditus Dufresne in suo mediæ, & infimæ Latinitatis Glossario, verbo, *Imperatores*. Videri potest & de ea re eximius Lupus, Tomo V. Operum editionis Venetæ in Concilium Turonense Victoris II. Romani Pontificis, ubi inter alia scribit, Imperatorem Hispaniæ voluisse appellari Sancium; eumque Titulum Ferdinando suspensum, ab Alphonso VII. iterum fuisse assumptum. Sed quiquid de hisce quæstionibus sit, de quibus hic fusius agere alienum est a nostro instituto, quibus veri Imperatores Romani cæremoniis susciperentur, ubi ad aliquam Urbem veniebant, nostra hic interest explicare.

III. Est quidem pervetustus Ritus apud Gentiles usitatissimus, ut Civitatem quamcumque intranti Imperatori cum solemni processione obviam iretur. Celebre est, quod ea in re de Germanico Caji Caligulæ Imperatoris patre scribit in ipsius Caligulæ vita, Cap. IV. Suetonius Tranquillus, sic dicens: *Sic vulgo favorabilis, ut plurimi tradant, quoties aliquo adveniret, vel secunde discederet, præ turba occurrentium, prosequentiumve nonnunquam eum discrimen vitæ adiisse: e Germania vero, post compressam seditionem, revertenti, prætorianas cohortes universas prodisse obviam, quamvis pronuntiatum esset, ut duæ tantummodo exirent: Populi autem Romani sexum, ætatem, ordinem omnem usque ad vicesimum lapidem effudisse se*. Ita a Capuanis Hannibalem, ab Athenienfibus Attalum Asiæ Regem, a Gallis Viennensibus Julianum Cæsarem fuisse susceptum, testantur Titus Livius, Ammianus Marcellinus, & alii antiqui Scriptores: inter quos memoratus Suetonius, & Julius Capitolinus, Cæsaris Augusti, quod solitus semper esset, ne populum inquietaret, de nocte ingredi, vel egredi Civitates; atque Antonini Philosophi, quod filiæ suæ nuptam proficiscenti occurri prohibuisset, summopere modestiam prædicant.

IV. Apud Christianos consuevisse jam olim Imperatores, ac Reges solemni cum processione a Populo, & Clero, atque a Pontificibus ipsis excipi, testantur passim Ecclesiasticarum rerum Scriptores. S. Gregorius Turonensis, qui, ut ajunt Bellarminus, & Baronius, sæculo Christi VI. floruit, Lib. VIII. *Historiæ Francorum*, Cap. I. memoriæ prodit, Guntheranno Regi, cum ipsa S. Martini festivitate Aureliam venisset, obviam processisse immensam hominum multitudinem *cum signis, atque vexillis*. Signa hic idem sunt, ac Cruces, eaque vox frequentissime occurrit apud Scriptores Ecclesiasticos passim, & in Lege I. Cod. *Nemini licere &c.* ubi sancitum est, *signum illud* (idest Crucem) *Salvatoris Christi nemini licere, vel in solo, vel in silice, vel in marmoribus humi positis insculpere &c.*

V. Quomodo exceptus sit Carolus Magnus ab Hadriano I. Pontifice Maximo, ubi anno DCCLXXIV. in vigilia Paschæ, quæ ipso anno in diem secundam Aprilis incidit, Romam pervenit, ita enarrat Anastasius Bibliothecarius in Vita Hadriani: *Cujus adventum audiens Beatissimus Hadrianus Papa, quod sic repente ipse Francorum advenisset Rex, in magno stupore, & extasi deductus, direxit in ejus occursum universos Judices ad fere triginta millia ab hac Romana Urbe, in locum, qui vocatur Novas, ubi eum bandora* (idest vexillo) *susceperunt: & dum appropinquasset fere unius milliario a Romana Urbe, direxit universas scholas militiæ una cum Patronis, simulque & pueris, qui ad discendas litteras pergebant, deportantes omnes ramos palmarum, atque olivarum, laudesque omnes canentes, cum acclamationum earundem laudum vocibus ipsum Francorum susceperunt Regem; obviam illi ejus Sanctitas dirigens venerandas Cruces, idest, signa, sicut mos est ad Exarchum, aut Patricium suscipiendum, eum cum ingenti honore suscipi fecit*. Ubi nota. I. Signa hic etiam vocari Cruces, quarum usus in processionibus Ecclesiasticis, uti alibi diximus, profecto est antiquissimus. II. Morem esse antiquum, ut cum solemni processione præcedentibus Crucibus, non modo Imperatores, ac Reges, sed Exarchi, ac Patricii reciperentur. De Patriciis egregium Opus edidit Romæ anno MDCCXXXVI. amicus noster Octavianus Gentilius.

VI. De eodem Carolo Magno, qui iterum Romam venit anno Christi DCCC. scribit in ejus Vita Adimarus apud Pagium in Breviario Gestorum Pontificum Romanorum, in Vita Leonis III. ipsum Pontificem, & Romanos cum eo, apud Nomentum, duodecimo ab Urbe lapide, Carolo occurrisse, eumque summo cum honore suscepisse:

in

in craſtino vero in gradibus inſignis Baſilicæ Apoſtolorum Principis ſtantem Leonem, miſſis obviam Romanæ Urbis vexillis, ordinatis etiam per congrua loca, tam peregrinorum, quam civium turmis, qui venienti Carolo laudes dicerent, ipſum cum Clero, & Epiſcopis equo deſcendentem, graduſque memoratæ Baſilicæ aſcendentem ſuſcepiſſe, dataque oratione in laudatam Baſilicam Beati Petri, pſallentibus cunctis introduxiſſe. Vide Baronium ad ipſum annum Chriſti DCCC. & alios Auctores, qui geſta Caroli Magni ſcripſerunt. Porro quod Imperatores Romani ſolemni cum proceſſione, cum hymnis, & canticis, & campanarum ſonitu, cum vexillis, & ſacris Reliquiis excipi ſoliti eſſent, addiſcere licet ex Vita S. Ermenoldi Abbatis apud Surium die VI. Januarii, ubi hæc habet.

VII. Henricus Imperator ob culpas ſuas a Romano Pontifice anathemate plexus aliquando fuit. Interim tamen non infimi Eccleſiæ Proceres, & quidam alii ob Imperatoriam dignitatem, ſolitam ei præſtabant reverentiam. Porro is honoris, & amoris cauſa, quo non mediocri proſequebatur ſanctum Othonem Epiſcopum fundatorem noſtrum cum eodem venit ad novellam ejus implantationem inviſendam, multa nobilium, & Magnatum turba vallatus. Putabant omnes, ſanctum Ermenoldum Abbatem loci, tum ob Imperatoriæ celſitudinis majeſtatem, tum ob beati Othonis reverentiam, obviam ei proceſſurum cum Fratrum collegio, cum canticis, & hymnis, campanarumque clangoribus, cum vexillis, & ſacris Reliquiis. At ille multum diverſus ab eis, qui conſuunt pulvillos ſub omni cubito manus, & peccati parietem ſuis liniunt adulationibus, atque ea cauſa in domibus Regum mollibus veſtiuntur: tamquam columna immobilis nec metu impellebatur, nec flectebatur gratia, aut favore, ut illi honorifice obviam veniret, aut blanditer illum ſalutaret, quem ſciebat a Pontifice Maximo communione privatum. Sed cum per Nuncios didiciſſet adventare Imperatorem, juſſit omnia Monaſterii oſtia obſerari; ſevereque prohibuit, nequis eum ſalutandi, aut excipiendi cauſa foras exiret.

VIII. Quamquam vero ex variis monumentis Eccleſiaſticis doceamur, conſueviſſe Imperatores tum alibi, tum Romæ præſertim ſolemni cum pompa, ac proceſſione excipi. Fateri nihilominus cogimur, magnificam illam cæremoniarum pompam, quam ad excipiendum Imperatorem venientem ad Urbem peregrinationis cauſa, Lib. I. *Sacrarum cæremoniarum ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ*, Sectione XIII. Cap. I. deſcribit Auguſtinus Patricius, & Jacobus Volaterranus Cardinalis Papienſis, Lib. VII. Commentariorum, ordinatam quidem fuiſſe anno MCDLXVIII. quo Fridericus Imperator Urbem venit. Sic enim inquit memoratus Cardinalis Papienſis: *Poſt hæc de ingreſſu in Urbem agi cœptum eſt. Cujus ſolemnitas cum neque ex Cæremonialibus Libris, neque ex omni hiſtoria reperiri tunc poſſet, aliter enim cum coronam petit, aliter cum privatæ rei cauſa venit, accipitur Cæſar, hæc deducendi ratio novo exemplo eſt ſumta. Ideo a me diligentius annotata, ut ſit poſteris in hunc caſum, quod vel ſequi, vel adinvenire melius habeant.* Tum ritum enarrat, quem nos inferius deſcribemus.

IX. Illud hic inſuper de uſu Crucis adnotandum cenſeo, prælatam non modo ipſam fuiſſe a Viris Eccleſiaſticis excipiendi, & honorandi cauſa Imperatores, ac Reges ad aliquem locum venientes, verum etiam a ſupplicibus, & oppreſſis ad miſericordiam, & opem impetrandam. Hinc refert Nicetas Choniates in Alexio, capta a Latinis Conſtantinopoli, Græcos illis obviam proceſſiſſe cum Crucibus, & ſacris Imaginibus, ut miſericordiam erga ſe provocarent. Simile quid ex Ligurino Poeta addiſcimus, qui ita de iis, qui jus auxiliumque a Friderico poſcebant, cecinit:

. . . . . . Ex omnibus undique multi
Urbibus, ac vicis aderant, querulaque ferebant
Innumeras clamore Cruces: hoc quippe querelas
More ſolent aperire ſuas.

Viſi non ſemel Neapoli ſunt perfidorum quorundam Baronum Regni ſubditi ad impetrandam juſtitiam adverſus tyrannicas ipſorum Baronum oppreſſiones ordinata proceſſione, præcedente Cruce querulis vocibus ad Proregem recurrere, viri æque, ad mulieres, ſenes, ac pueri, virgines, viduæ, ſpineas etiam coronas non ſemel geſtantes. Sed hæc obiter dicta ſint.

§. I.

Quando Imperator venit ad aliquam Urbem, vel Oppidum inſigne, Clerus Urbis obviam venit ei proceſſionaliter, ut dictum eſt ſuperius de receptione Prælati, vel Legati; tamen extra portam aliquantulum magis remote, quam Prælato, & Legato fieri ſolet. Imperator ex equo, vel, quod magis convenit, deſcendens in terra ſuper tapete ſtratum genuflexus oſculatur ibidem Crucem, & ſub Baldachino deducitur uſque ad Eccleſiam. Proceſſio præcedit immediate Imperatorem, & is qui gladium Imperatori præfert, equitat immediate poſt Prælatum proceſſionis. Si vero Legatus Apoſtolicus Imperatorem reciperet, aut cum eo Urbem intraret, vel alias ſecum iret, vel equitaret, ille qui gladium Imperatori præfert, & alius Crucem Legati portans, ſimul ire debent. Crux Legati, quia debetur ei latria, erit a dextris, & gladius Imperatoris a ſiniſtris. Interim dum procedunt ad Eccleſiam, cantatur Antiphona Tono VIII. *Ecce mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem tuam.* Et poſt Antiphonam prædictam cantantur hymni, vel alia Cantica devota, prout magis placebit.

§. II.

Cum Imperator descenderit, & intrat Ecclesiam, Prælatus Ecclesiæ, accepto aspersorio, aspergit eum, deinde alios in genere, & procedunt usque ad Altare majus, coram quo Imperator genuflectit super faldistorio, ibidem sibi parato. Prælatus vero Ecclesiæ ascendit ad cornu Epistolæ Altaris, ubi stans versus ad orantem, detecto capite, dicit. *Deus judicium tuum Regi da*. ℟. *Et justitiam tuam filio Regis*. ℣. *Salvum fac N. Imperatorem nostrum, Domine*. ℟. *Deus meus sperantem in te*. ℣. *Mitte ei Domine auxilium de sancto*. ℟. *Et de Sion tuere eum*. ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo*. ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei*. ℣. *Fiat pax in virtute tua*. ℟. *Et abundantia in turribus tuis*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Oremus.

Deus in cujus manu sunt corda Regum, inclina ad preces humilitatis nostræ aures misericordiæ tuæ, & Imperatori nostro famulo tuo N. regimen tuæ sapientiæ appone, ut haustis de tuo fonte consiliis, & tibi placeat, & super omnia regna præcellat.

Prætende, Domine, quæsumus famulo tuo N. Imperatori nostro dexteram cælestis auxilii, ut te toto corde perquirat, & quæ digne postulat, assequi mereatur. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

§. III.

Deinde, si Prælatus sit Episcopus, vel Major, stans ante Altare benedicit solemniter populo, dicens: *Sit nomen Domini benedictum &c.* Intellige, si non sit præsens Legatus, quia benedicet Legatus, si sit præsens ibi. Qua benedictione data, depositis sacris vestibus, associat Imperatorem usque ad ejus hospitium. Si autem Prælatus ipse non sit Episcopus, vel Major, finitis orationibus prædictis, depositis vestibus sacris, associat, ut supra.

COMMENTARIUS.

I. SEmper magni habita fuit in Ecclesia Imperatoris dignitas, præsertim vero ab Apostolicæ Sedis Præsulibus, Romanis Pontificibus Maximis, qui summo semper honore Christianos Catholicosque Imperatores Romam venientes excipere consueverunt. Ab Ecclesia certe Romana omnium matre, ac magistra ad alias profectus est ritus solemni cum processione ipsos excipiendi. Augustinus enim Patricius, qui trecentis ab hinc circiter annis floruit, fuitque sub pluribus Romanis Pontificibus Apostolicarum cæremoniarum Magister, ex veteri Romanæ Ecclesiæ instituto, novis semper ritibus sæculorum successu aucto, ita insignem cæremoniam describit, qua Fridericus III. Imperator Romæ a Paulo Papa II. anno Christi MCDLXVIII. receptus est: *Ut primum Pontifici annunciatum est, Cæsarem in Italiam adventasse, Romam via Flaminia petiturum, jussit Provinciarum Ecclesiæ Romanæ Præfectos, per quas iter facturus erat Cæsar, ut venienti honoris causa obviam irent Pontificis nomine ad fines Provinciæ, illumque cum omni suo comitatu publicis sumptibus magnifice exciperent, & honores ei omnes impenderent; juberentque per civitates omnes, qua esset transiturus, Clerum in porta obviam exire cum Crucibus, & deducere ad Ecclesiam cum Antiphonis, Versiculis, & Orationibus, ut in Pontificali habetur.*

II. Referente laudato Patricio, qui pro sui muneris partibus cæremoniam ipsam dirigebat, ut idem recitato loco testatur, ut Ecclesiæ agrum Cæsarem intrasse Papa cognovit, nobiles quosdam ex ordine equestri præmisit, qui Cæsari obviam irent, gratulantes Pontificis nomine prosperum ejus adventum, & omnia Pontificis officia pollicentes. Post hos missi sunt duo sacri Palatii causarum auditores, qui Spoleti, & duo deinde Archiepiscopi, ex assistentibus Papæ, qui Marini Cæsari se exhibuerunt. Designavit præterea Pontifex duos Apostolicæ Sedis Legatos, Guillelmum Episcopum Hostiensem Rothomagensem, & Franciscum sancti Eustachii Diaconum Senensem, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, datis mandatis, ut duorum dierum itinere, Cæsari obviam irent, descenderentque ex equis, ubi ex propinquo eum manifeste viderent, sive ipse Imperator descenderet, sive in equo maneret. Ait hic tamen Patricius, consuevisse, descendentibus ex equis Legatis

gatis & ipsum Imperatorem descendere.

III. Die autem quo Urbem intravit, hoc ordine exceptus est. Primi obviam iere ad tertium lapidem, Vicecamerarius, Præfectus, Senator, Conservatores, Cancellarii Urbis, omnes cum habitu suæ dignitatis, & cum his Capita Regionum, & alii Magistratus Urbani cum civibus nobilioribus: quos non multo intervallo Ordines Curiæ, & Cancellariæ Officiales, duce Episcopo Urbinate, Correctore, & Abbreviatore literarum Apostolicarum secuti sunt. Tertio loco Prælati domestici Pontificis cum aulicis proceribus, & nobilibus multis ad secundum lapidem processere. Sacer deinde Cardinalium Senatus extra portam ad quingentos passus Cæsarem expectabat: cui advenienti suo, & Pontificis nomine felicem adventum gratulatus est, verba faciente priore Episcoporum Cardinalium. Clerus Urbis in ipsa porta cum Crucibus, & Reliquiis, ut Cæsarem exciperet, jussus erat. Hoc igitur ordine, quamvis propter serum introitum omnino servari non potuit, Urbem ingressus est. Primo procedebant mixtæ Cardinalium Familiæ cum militibus Cæsaris; tum familiares laici Pontificis cum familiaribus imperatoris: inde nobiles, & Barones; tum Conservatores cum Officialibus Urbis: deinde Oratores Principum, & Regum non Prælati: postremo Senator, & Præfectus Urbis cum suis ornamentis. Armiger Cæsaris cum ense nudo inter illos, & Cæsarem solus equitabat. Sequebatur Cæsar sub baldachino medius inter duos seniores Episcopos Cardinales: cui in porta Vicarius Papæ, qui Clero Urbis præest, paratus in Pontificalibus Crucem exosculandam porrexit, Clero Antiphonam illam cantante: *Ecce mitto Angelum meum &c.*

IV. Præcedebat Clerus supplicabundus immediate ante Præfectum, & Senatorem: sequebantur Imperatorem Cardinales per ordinem, Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, Officiales, & nobiliores cives ducebant equum Cæsaris freno, & baldachinum portabant. Post Cardinales sequebantur Prælati Cæsaris cum Prælatis Oratoribus, & demum alii Archiepiscopi, Episcopi, Protonotarii, Abbates, & alii Curiales togati. Ex itinere duo Presbyteri, & Diaconi Cardinales divertentes ad Pontificem prævenerunt, qui cum illis, & nonnullis aliis Prælatis, atque Aulicis suis cum Pluviali, & Mitra descendit ad Ecclesiam sancti Petri, ubi in Capella majori, in sede eminenti sedens Cæsarem expectabat. Cæsar ordine quo diximus ad gradus Basilicæ pervenit, ubi equo descendens, a Cardinalibus, & aliis ad Confessionem Beati Petri deductus est, ubi paratum faldistorium erat, super quod procumbens aliquantulum oravit. Interim Cardinales omnes ad Pontificem ascendentes, in locis suis sederunt, & duo Presbyteri, & Diaconi, qui prævenerant, Cæsarem apud faldistorium orantem expectantes, illum finita oratione deduxerunt ad Pontificem; qui, ut Pontificem vidit, genu terram tangens, illum veneratus est; & accedens propius, Pontificis pedes osculatus est, deinde manum. Pontifex illum benigne suscipiens, atque e terra elevans, ad osculum oris recepit, & assurgens eum modeste amplexatus est; moxque jussit, eum sedere in sede pro eo honorifice præparata inter solium Pontificis, & sedilia Episcoporum Cardinalium: tum excepit Prælatos, & Proceres Cæsaris ad pedis osculum.

V. Cæremoniis hisce peractis, a duobus Diaconis Cardinalibus deductus Cæsar ad Altare majus, ibi super paratum sibi faldistorium diutius genuflexus oravit. Interim Chorus cantavit Antiphonam illam: *Elegit eum Dominus, & excelsum fecit illum præ Regibus terræ.* ℣. *Glorificavit illum in conspectu Regum.* ℟. *Et non confundetur.* Surgens deinde Pontifex sine Mitra dixit: *Pater noster. Et ne nos inducas in tentationem.* ℟. *Sed libera nos a malo.* ℣. *Deus judicium tuum Regi da.* ℟. *Et justitiam tuam filio Regis.* ℣. *Salvum fac Domine servum tuum Fridericum Imperatorem nostrum.* ℟. *Deus meus sperantem in te.* ℣. *Mitte ei Domine auxilium de sancto.* ℟. *Et de Sion tuere eum.* ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo.* ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.* ℣. *Fiat pax in virtute tua.* ℟. *Et abundantia in turribus tuis.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo. Oremus. Deus, qui Beato Petro Apostolo tuo, collatis clavibus regni cælestis, animas ligandi, atque solvendi Pontificium tradidisti; intercessionis ejus auxilio famulus hic tuus Fridericus Imperator noster a nexibus peccatorum suorum liberetur.* Sequuntur mox duæ aliæ orationes, quarum prima incipit, *Prætende quæsumus famulo tuo &c.* quæ eadem est, ac secunda in nostro hodierno Pontificali ad §. II. descripta; altera vero sic habet: *Omnipotens sempiterne Deus, Christiani Imperii protector, & conservator, da servo tuo N. Imperatori nostro virtutis invictæ triumpham, ut ad nostram, & Ecclesiæ tuæ sanctæ, atque fidelium omnium unitatem, & pacem subditas illi facias universas barbaras nationes. Per Christum Dominum nostrum. Amen.* Prima quæ in nostro Pontificali extat, incipitque, *Deus in cujus manu &c.* omnino in ordine ab Augustino Patricio relato desideratur.

VI. Hunc eundem ritum in adventu Friderici servatum idem Augustinus Patricius in quadam Epistola describit, quam typis mandavit Vir Clarissimus Ludovicus Muratorius, suoque Tomo XXII. *Rerum Italicarum* inseruit. Quandoquidem autem de hoc ipso Friderici Imperatoris in Urbem adventu, ac de ritibus in ejus receptione servatis luculenter agit Jacobus Volaterranus Cardinalis Papiensis Lib. VII. Commentariorum, lubet ejus narrationem loco Appendicis ad calcem hujus Commentarii describere. Sic autem ait.

VII. Cum Calendis Decembribus qui fuit annus sedentis Pauli Quintus, nunciatum esset, Fridericum Imperatorem ejus nominis tertium in Italiam descendisse voti solvendi causa, quod ad Ædem Apostolorum ex Germania voverat: idque Venetorum literis certissimum haberetur, conversus Pontifex ad ejus suscipiendi curam, unum ex Secretariorum ordine, quamlongissime obviam jussit, negotio injuncto, ut crebris nuntiis de ratione viæ, & ceteris quæ cognovisset, sine mora significaret. Inde vocatis in consilium Patribus, quatuor ex diversis nationibus Episcopos designavit, Judicesque Rotæ duos, & Consistoriales Advocatos totidem, qui Secretario succedentes secunda salutationis officia exhiberent. Delegit quoque Cardinalem Hostiensem, ac sancti Eustachii, qui præstarent tertia, non tamen ultra bidui viam progrederentur.

VIII. Post hæc de ingressu in Urbem agi est cœptum. Cujus solemnitas cum neque ex cæremonialibus libris, neque ex omni historia reperiri

tunc

tunc posset, aliter enim cum coronam petit, aliter cum privatæ rei causa venit, accipitur Cæsar, hæc deducendi ratio novo exemplo est sumpta. Ideo a me diligentius annotata, ut sit posteris in hunc casum, quod vel sequi, vel adinvenire melius habeant. Cognita igitur via, quæ illi per Flaminiam erat, cum jam & Pisauri Secretarius, & non longe a Spoleto Episcopi, Cardinales autem sexto ab Urbe milliario obviam illum habuissent, die ipso adventus quadruplex gratulatio a quatuor hominum generibus per intervalla diei, & locorum est instituta. Primam ad mille passus trans pontem Milvium ducente Procamerario præstiterunt Præfectus Urbi, & Conservatores, Regionum Capita, reliquique urbani Magistratus, in eam pompam compositi, quam ludis testaceis circumferre sunt soliti. Secundam ad ipsum Pontem Præsul Urbinas, quem sequebantur Subdiaconi omnes, Judices Rotæ, Clerici Cameræ, Acolythi, Cubicularii, Secretarii, Advocati, Diplomatum scriptores, item omnis ordinis Curiæ nostræ Ministri. Tertiam vero ad medium fere spatium, quod est inter portam, & Pontem, Questor Ærarii. Hunc magno agmine comitabatur tota Pontificis familia, Toparchæ Romani, & Duces belli, & præeuntibus Ostiariis, custodibusque Pontificum; his virgas ferreas, illis argenteas clavas manu gerentibus. Ultimam Cardinales exhibuerunt, ac eam viæ partem ordine collocati, quæ venienti sinisterior esset.

IX. Hos cum primo accessu vidisset Cæsar, capillamento detracto, singulos apprehensa manu & dato osculo salutavit, gratiæ, & benignitatis documenta ostendens. Ingresso Urbem præsto fuit umbraculum aureum, quo solemnibus suis uti olim consueverat Pius. Atque una Romani cives per vicos dispositi, qui illud hastilibus sustinentes toto itinere per vices succederent. Morantibus cæremoniis, ad tertiam jam horam processerat nox. Itaque antecedente secularium turba, quæ innumera erat, & sequente Patrum collegio, atque omni Clero moveri cœpit hæc pompa lucentibus undique viis multitudine cereorum, qui certatim accensi claritatem præstabant. A porta ad Ædem Marci Pontificis recta est itum. Inde ad dexteram flexum, & Pontificali via in theatrum Pompei perventum: deinque in Vaticanum ad Basilicam Petri accessum. Quacumque autem fuerat transeundum, imperatum erat, ad decorem, & magnificentiam viss ornari; idque summo studio pro ædibus suis quique impleverat. Pendentibus utrinque versicoloribus aulæis, sed nox superveniens abstulit cuncta. Dum enim metus est, ne humore noctis, (id quod in his ornatibus accidit) exposita nitorem suum amitterent, detensa jam erant omnia, & domi recondita, paucis exceptis locis, in quibus major fuerat honorandi Cæsaris, quam accipiendi incommodi cura.

X. Ad Ædem Divi Laurentii in Damaso Præsul Urbinas cum omni comitatu, quem dixi; Quæstor item cum Palatinis Episcopis, & Presbyteri Cardinales duo, ac Diaconi quatuor ad Pontificem, sicut institutum erat, diverso itinere contenderunt, ut essent, qui in Basilicam descendenti assisterent. Ad Basilicam vero, quantum a primis gradibus ad summum Altare pertinet, Collegia Religionum, Sacerdotiorumque dextera, & læva, in veste sacra disposita erant, hymnos transeunti Cæsari concinentia. Ad primos quoque gradus Vicarius Templi cum suo Collegio in Mitra, & sacro Pluviali religiose illum accepit, Crucem, quæ in manu erat, porrigens osculandum. Natalis Domini nox illa erat, & hora jam quinta.

XI. Itaque Pontifex, qui expectare Cæsarem, atque excipere ad portam Argenteam in vestibulo constituerat, indecorum judicans id jam horæ eam rem fieri, in chorum ascenderat, & sacrum Matutinum jusserat inchoari altiori solio residens. Ad eum igitur per media hæc Collegia Imperator accedens, pedem, manum, & faciem deosculatus est. Sed post pedis manusque osculum, allevans eum altius Pontifex, & de sede assurgens, præcipuo affectu in utrumque latus illum complexus est; moxque in propinqua sede collocans inter se Patresque, ad dexteram media, ad complendum Sacrum suo se loco continuit. Eo absoluto, Diaconi Cardinales duo, quibus præceptum id erat, ad Altare Cæsarem deduxerunt; ad cujus ille aditum primum in genua procidens tamdiu perseveravit orans, donec, & votum absolveret, & divinæ preces super eum a Pontifice mitterentur. Earum hæc fuit prima solemnitas.

XII. Cantaverunt alta voce duo ex choro: *Elegit eum Dominus, & excelsum fecit præ Regibus terræ*. Ab omni Choro responsum est: *Glorificavit illum in conspectu Regum, & non confundetur*. Inde assurgens Pontifex ex ritu Cæremonialium librorum peregit reliqua, Choro præfanti illi in omni respondente. Inde e solio descendens, dextramque Imperatoris apprehendens in Pontificiam illum, atque inde in cubiculum ad quietem perduxit. Cum vero non putaret hoc primo, ac pene tumultuario matutinæ laudis officio tantæ nocti satisfactum esse, solemnius aliud censuit iterandum, in quo & Cæsar, & Patres, ensisque sacratus pro more adessent. Itaque ad horam duodecimam paulo quidem ante primum diluculum secundum indixit. In eo Cæsar vetusto sedis ritu ense de manu ejus cum benedictione accepto, illoque, ut erat nudus, Armigero astanti tradito, Camiseum, Stolamque, Albam, & Pluviale ministrantibus Diaconibus Cardinalibus sumpsit, iisdemque latus ejus claudentibus; Euangelium lectionis septimæ non injucunde cantavit, lectionem ipsam eorum alteri prosequentem relinquens. Admonuerat inter vestiendum cæremoniarum Magister, ut transversam Stolam, & Pluviale ad sinistram apertum acciperet: *Non faciam*, inquit; & utramque a collo ad pectus rectum induens, conversusque ad Magistrum: *Sic*, inquit, *semper sum solitus*. Suadente iterum illo, ut post Euangelium decantatum, pro aliorum consuetudine, ad pedem Pontificis osculandum ascenderet; Germanico verbo, quod a circumstantibus est intellectum: *Et hoc*, ait *etiam minime*: putans videlicet, ut creditum est, a vulgari aliorum obsequio majestatem Imperii ea in re vendicandam.

XIII. Mane vero ipso Paschali solemnibus Missarum operatus est Pontifex. In quibus post communicationem suam, Eucharistiæ partem in hoc ipsum servatam Cæsari obtulit subnixo quidem in genua, & suum honorem Sacramento reddenti. Ab altari sub umbraculo digredientes, ad venerandum Domini Salvatoris Sudarium, quod imperatum erat proferri, profecti sunt: inde pulpitum supra gradus Basilicæ ascenderunt, ex quo Pontifex solemni more benedicens plebi, quæ innumera

numera ad visendum convenerat, summam peccatorum veniam tribuit. In ea denuncianda, quod semper Latine, & Italice, per Diaconos Cardinales fieri est solitum, cum in extremis verbis admonerentur turbæ, ut acceptæ gratiæ memores pro Romana Ecclesia, & Pontifice suo orarent, additum est: *Et pro Frederico Imperatore nostro, ut contra infideles gentemque hæreticam divinum ei semper subsidium adsit*. Introitus sui, & noctis dieique Natalis hæc fuit celebritas.

XIV. Hactenus Cardinalis Papiensis, cujus prolixum, atque insignem locum placuit ad hujus Commentarii, & Tituli calcem describere, quod in ipso multi, ac egregii enarrentur Ritus, qui Titulum ipsum illustrant, aliisque Præsulibus normam aliquam tribuunt, juxta quam pro locorum ratione valeant ipsi Imperatorem ad sua loca venientem excipere.

ORDO AD RECIPIENDUM PROCESSIONALITER REGEM.

TITULUS XXIII.

I. Quanta sit Regum dignitas, atque excellentia, sat nobis sacræ Literæ significant, in quibus variis quidem honoris titulis declaratur; vocantur enim filii Altissimi, Dii, Uncti Domini, in Dei solio sedentes, Nutricii Ecclesiæ. Iis obsequium omne, & honorem jure ac merito eædem sacræ literæ jubent impendi & quidem ex divina ordinatione, teste Apostolo in Epistola ad Romanos, Cap. XIII. ubi ita inquit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Tum paulo inferius hunc in modum concludit: *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Sed & Apostolorum Princeps in Epistola sua prima, Cap. II. idipsum Christianis inculcat, dicens: *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum; sive Regi, quasi præcellenti; sive ducibus, tamquam ab eo missis; quia sic est voluntas Dei. Deum timete, Regem honorificate.* Inter alia honorum argumenta Regum dignitati, ac Majestati exhibitorum, unum esse, ut iis aliquo advenientibus obviam cum solemni processione Clerus eat, docent nos antiqui Ecclesiasticæ Historiæ Scriptores, ac mss. Libri Pontificales, in quibus prædictus ritus excipiendi Reges ipsos præscribitur.

§. I.

Quando Rex ad aliquam Urbem, aut oppidum insigne venit, Clerus processionaliter obviam vadit ei extra portam, ubi Rex ex equo, vel, quod magis convenit, descendens, in terra super tapete stratum genuflexus osculatur Crucem, quæ per Prælatum sibi porrigitur. Deinde sub Baldachino ducitur usque ad Ecclesiam ordine supradicto. Interim cantatur Responsorium Tono VIII. *Elegit eum Dominus, * & excelsum fecit illum præ Regibus terræ. ℣. Glorificavit eum in conspectu Regum, & non confundetur. * Et excelsum. ℣. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto. * Et excelsum.* Deinde cantantur Hymni, vel alia Cantica magis placentia. Cum Rex Ecclesiam intrat, Prælatus accepto aspersorio, aspergit eum, deinde alios in genere; & procedunt usque ad Altare majus, coram quo Rex genuflectit super Faldistorio ibidem parato, & orat. Prælatus vero ascendit ad cornu Epistolæ Altaris, ubi stans versus ad orantem, detecto capite, dicit. ℣. *Deus judicium tuum Regi da.* ℟. *Et justitiam tuam filio Regis.* ℣. *Salvum fac Regem nostrum, Domine.* ℟. *Deus meus sperantem in te.* ℣. *Mitte ei Domine auxilium de sancto.* ℟. *Et de Sion tuere eum.* ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo.* ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.* ℣. *Fiat pax in virtute tua.* ℟. *Et abundantia in turribus tuis.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.* Oremus.

Deus, cui omnis potestas, & dignitas famulatur: da huic famulo tuo Regi nostro N. prosperum suæ dignitatis effectum; in qua te semper timeat, tibique jugiter placere contendat. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

§. II.

§. II.

Deinde Prælatus, si sit Episcopus, vel Major, accedit ad medium Altaris, & ibi populo solemniter benedicit, Tum sacris dimissis vestibus, Regem usque ad hospitium comitatur.

COMMENTARIUS.

I. Extat in ms. Codice Vaticano Gulielmi Durandi Titulus, qui ita inscribitur: *Ordo ad recipiendam Regem, vel Principem processionaliter*. Tum ritum enarrat, sic inquiens: *Si Rex, vel Princeps processionaliter recipitur, cantatur Responsorium*: Elegit eum Dominus, & excelsum &c. *Aliud Responsorium*: Posui adjutorium. ℣. Inveni David. *Aliud Responsorium*: Tua est potentia, tuum est regnum, Domine, ℣. Creator omnium Deus &c. *Require sub Responsoria*. Adaperiat. *Vel Responsorium*: Dilexisti justitiam. ℣. Propter veritatem &c. *Et Responsorio finito, illo prostrato ante altare manente, dicitur*. ℣. Deus judicium tuum Regi da. ℟. Et justitiam tuam filio Regis. ℣. Salvum fac Regem, *vel*, Comitem. ℟. Deus meus sperantem in te &c. *ut supra*. Idest in eo ordine, ubi agitur ad recipiendum processionaliter Prælatum, vel Legatum, Sequitur Oratio: *Deus cui omnis potestas &c*. Hæc fere ad verbum ex laudato ms. Durandi Codice Pontificali, in quo tametsi ritus ipse recipiendi processionaliter Regem, parce & subobscure enarretur, plene tamen, ac satis dilucide ab Augustino Patricio exponitur Lib. 1. sacrarum Cæremoniarum sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, Sectione XIII. Cap. II. ubi agit de receptione Regis venientis ad Urbem. Sic autem inquit.

II. Cum Pontifici nunciatum erit, Regem quempiam Romam venturum, mandet Rectori Provinciæ, qua ille primum transiturus est, ut venienti Regi ad fines agri Ecclesiæ obviam vadat, illum Pontificis nomine benigne suscipiat, honoret, & per totam suam Provinciam deducat, alatque cum omni sua familia publicis sumptibus. Cum Civitates, & insignia oppida intrabit, occurrat ei Clerus cum supplicatione, & baldachino, cantantes Hymnos, Antiphonas, Versiculos, & Orationes, ut in Libro Pontificali habetur; & mittat quamprimum numerum equitum, qui sint cum Rege, & qualitatem Comitum ejus ad Pontificem: mittantur deinde ad tres dietas duo Prælati, qui occurrant Regi Pontificis nomine, & deinde quatuor alii ad duas: demum per quindecim, aut sexdecim milliaria, mittantur duo ex Presbyteris, sive Diaconis Cardinalibus Legati obviam, qui Regem ad Urbem deducant. Ordinentur, qui in toto itinere, dum erit in terris Ecclesiæ, faciant expensas Regi. In die introitus, Vicecamerarius, sive Gubernator Urbis, cum Præfecto, Senatore, Conservatoribus, Cancellariis, Capitibus Regionum, & aliis Officialibus, & nobilibus Civibus primi exibunt obviam ad secundum, aut tertium lapidem. Ad primum lapidem occurret Regi familia Pontificis cum omnibus Ordinibus, & Officialibus Curiæ. Sacer Senatus Cardinalium in porta obviabit Regi, & per priorem Episcoporum Cardinalium fient verba congratulatoria nomine Pontificis, & Collegii, & omnes Cardinales tangent manum Regis, & osculabuntur genam, deinde hoc ordine intrabunt in Urbem.

III. Primo præcedent familiæ dominorum Cardinalium, & Curialium mixtim; familia deinde Pontificis cum Officialibus Curiæ secularis, videlicet Scriptoribus Apostolicis, & Abbreviatoribus, & hujusmodi. Et cum familia Regis, Barones, Nobiles, Conservatores, Oratores Principum, & Regum non Prælati, Præfectus Urbis, & Senator. Siquis Princeps, aut magnus nobilis erit cum Rege, locetur inter Oratores laicos, vel cum Senatore, aut Præfecto pro dignitate sua. Nota tamen, quod Orator Imperatoris semper præcedit Senatorem. Sequuntur deinde servientes armorum cum suis baculis argenteis, quorum aliqui semper discurrent, curantes, ut alii præcedant secundum datum ordinem. Deinde sacrum Collegium Cardinalium, Episcopi, Presbyteri, Diaconi. Rex vero erit medius inter duos seniores Diaconos in ultimo loco. Post Regem erunt immediate duo, aut tres Cubicularii, sive Secretarii sui. Deinde Oratores, Prælati, Archiepiscopi, Episcopi, Protonotarii, Abbates; & siquis Prælatus erit cum Rege, erit inter Prælatos Oratores. Prælati ex familia Papæ in ejusmodi actibus, quando Collegium est præsens, non præponuntur aliis, quia Collegium est ibi tunc nomine suo, & Pontificis; sed stabunt in loco suæ promotionis.

IV. Clerus Urbis cum Vicario occurret Regi ad gradus Basilicæ sancti Petri, & ibi Regi ex equo descendenti Vicarius offeret Crucem osculandam. Et tunc præcedent cantantes Antiphonam, *Ecce ego mitto Angelum meum &c.* & alios Hymnos; & sic deducetur ad altare majus ordine quo venerat: ubi super faldistorium sibi paratum orabit genuflexus. Interim Chorus cantabit Responsorium: *Posui adjutorium super potentem, & exaltavi electum de plebe mea*. ℣. *Inveni David servum meum; oleo sancto meo unxi eum*. ℟. *Et exaltavi &c.* Item aliud: *Tua potentia, tuum regnum, Domine: tu es super omnes gentes: da pacem Domine in diebus nostris*. ℣. *Creator omnium Deus terribilis, & fortis, justus, & misericors*. ℟. *Da pacem &c.* Finito Responsorio, Rege adhuc prostrato permanente, prior Cardinalium dicit Versus, & Orationes infrascriptas supra Regem, stans in cornu dextro altaris, ubi dicitur Evangelium: *Pater noster*: ℣. *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *Deus judicium tuum Regi da &c.* ut in nostro §. I. Sciendum tamen, quod juxta ordinem a memorato Augustino Patricio relatum, post orationem, *Deus cui omnis potestas famulatur &c.* binæ aliæ orationes sequuntur, sub unaque omnes conclusione, *Per Christum Dominum nostrum*, terminantur. Prioris initium est: *Deus qui Beato Petro Apostolo, tuo collatis clavibus &c.* Altera vero sic incipit: *Prætende Domine N. Regi famulo*

famulo tuo &c. utraque extat in Commentario ad Titulum præcedentem.

V. Recitatis hisce orationibus, cautum est ex ipso Patricii Ordine, ut surgat Rex ab oratione, & deducatur a Cardinalibus ad aliquem locum sibi præparatum ad hoc: & ibi eum dimittant cum duobus ultimis Presbyteris, & totidem ultimis Diaconis Cardinalibus; alii omnes ascendant ad Pontificem: qui paratus cum Pluviali, & Mitra, pretiosis, exit ad publicum Consistorium in primis aula Regali ornatum. Cum omnes federint, facta a Cardinalibus consueta reverentia, duo antiquiores Diaconi ibunt ad Regem cum sex, aut octo Prælatis acceptis a Solio Pontificis; & illi duo juniores ibunt ad Consistorium, & facta reverentia sanctissimo Domino nostro, sedebunt in loco suo; & mox deducetur Rex ad Pontificem a quatuor Cardinalibus in hunc modum. Primo præcedent familiares Regis, tum quatuor servientes armorum, & post eos Minister cæremoniarum, inde duo Presbyteri Cardinales, deinde Rex medius inter duos antiquiores Diaconos, & post eum sex, aut octo Prælati prædicti. Rex tertio genuflectet in conspectu Pontificis: duo Presbyteri Cardinales præcedentes facient reverentiam Pontifici, & expectabunt ibi stantes ante Pontificem: deinde ascendet primus Diaconus, & post eum Rex, qui genuflexus osculatur pedem sanctissimi Domini nostri. Pontifex porrigit ei manum, quam postquam fuerit osculatus, levet eum, & recipiet ad osculum oris. Interim ascendet & alius Diaconus, his peractis, & aliquibus verbis gratulatoriis, & grates agentibus per Pontificem, & Regem dictis, deducitur Rex a Diaconis ad sedendum post primum Episcopum Cardinalem, & ipsi revertuntur ad sedendum ad locum suum. Et tunc si Pontifici placet, proponuntur ab Advocatis aliquæ causæ: quibus finitis, surgunt omnes, & Rex accedit ad Pontificem cum Cardinalibus; & ejus familia osculatur pedes Pontificis. Deinde Pontifex cum omnibus revertitur ad cameram, & mittit aliquos Cardinales, qui deducant Regem ad cameram suam.

VI. Adnotandum hic monet Patricius, quod secundum quod legit in pluribus Libris Cæremoniarum, Rex in prima die adventus sui non debet servire Pontifici in aliquo actu, neque inferenda cauda, neque in mensa secum prandere, neque in aliqua re. In aliis autem diebus portabit caudam Pluvialis, dabit aquam manibus, sive in Missa, sive in mensa, & in convivio portabit primum ferculum, & in collatione primum potum, & hujusmodi: sedebit autem ubicumque erit in publico, aut in secreto cum Cardinalibus post primum Cardinalem super cussinem aureum, sive purpureum, & in loco suo incensabitur, & capiet pacem per eundem, ut alii Cardinales. Pontifex donabit Regem aliquibus muneribus devotis, & pretiosis, veste aurea, & equo phalerato, sicut fecit Sixtus IV. Christigervo, sive, ut alii rectius scribunt, Christierno, Regi Daciæ, & Ferdinando Regi Siciliæ, qui Romam venerunt tempore Jubilæi, anno Christi MCCCCLXXIV. In discessu sociabitur Rex a Cardinalibus usque ad portam Civitatis. Si Rex veniet ad Urbem ob aliam causam, quam peregrinationis, possent omitti omnia quæ fiunt in Ecclesia sancti Petri; & sine supplicatione Cleri deduceretur a Cardinalibus ad locum destinatum, & inde ad Consistorium publicum, ut dictum est. Si vero Pontifex non esset Romæ, neque in terris suis, quando Rex aliquis ad eum veniet, tunc neque per tot dietas mitteret ante eum, neque faceret ei expensas; in ingressu autem honoraretur, & reciperetur in Consistorio publico, ut superius dictum est.

VII. Hactenus Romanæ Ecclesiæ Ritus in Regum susceptione, quem quidem non tamquam suo tempore adinventum, sed ex priscis Ecclesiæ Romanæ Ritualibus Libris describit sacrorum Rituum ipsius Ecclesiæ peritissimus Augustinus Patricius. Meminit Christierni Daciæ Regis in Urbem adventus Jacobus Cardinalis Papiensis in Epistola sua LVI. ad Bernardum Ilcinensem data IV. Aprilis MCDLXXIV. in qua summos honores quibus ille a Pontifice exceptus est, ac plura optimi Principis Christianæ modestiæ, & singularis in Sacerdotalem Ordinem observantiæ exempla recenset, sic dicens: *Nos hic Daciarum Regem honoribus summis accepimus. Turba omnis Curialis egressa est obviam. Patres ad portam congressi, medium illum per Urbem ad Basilicam Petri, inde ad Pontificem perduxere juri dicundo nunc publice præsidentem. Religio summa in summo Rege enituit. Procubuit in genua ante illius pedes, nec ante se elevari est passus, quam sermonibus suis esset responsum. Redeunti in cubiculum Xisto, exeuntique ad divina horum dierum, gremia ejus semper portavit. Lavanti manus pelvim sustinuit. Inter duos primos Cardinales sessum receptus, non prius sedere, non prius tegi voluit, quam utrumque ab utroque factum esset. Me hodie alterum ex duobus illi assidentem rogari per interpretem fecit, ut pateremur post omnes Cardinales ad osculum Crucis eum ascendere. Est enim hæc dies Parasceve. Cum rogarem, cur ita deposceret?* Ut habeatur, *inquit*, justus honos summo Senatui. *Plura hujusmodi hoc solo triduo sunt ab eo præstita Apostolicæ Sedi; in quibus trium magnorum Regnorum Rex a Septentrionibus veniens, nobis Italis, quo animo esse in summum Sacerdotium debeamus, exemplo suo edocuit. Reversus a Matutino, & Tenebris hæc tibi dictavi. Bene vale, mi Ilicensis charissime. Romæ* IV. *Aprilis* MCDLXXIV.

VIII. Scribit Crantzius Lib. VIII. *Daniæ*, Cap. XXXVII. Christiernum a Pontifice magnis muneribus cumulatum, ac nuncupatum jam ante ab illo de Jerosolymitana profectione votum in amplam eleemosynam in Xenodochium S. Spiritus in Saxia conferendum commutasse. Donatum præterea Rosa aurea narrat Nauclerus, ac tulisse famam, illum Romam accessisse, non modo ut votum compleret, sed etiam, ut Christianos adversus Turcam ad sacrum bellum concitaret. Sed iis omissis, quod Monachos spectat, solemnis & apud ipsos fuit Regum, ac Principum, ubi ad Monasteria veniebant, susceptio. S. Benedictus qui VI. seculo floruit, in Regula sua, Cap. LIII. omnibus in Monasterium supervenientibus hospitibus congruum honorem exhiberi mandat; de Magnatibus vero nominatim agens, ita inquit: *Divitum terror ipse sibi exigit honorem*. Hinc ubi Reges, ac Principes, aliique illustres Viri suum in Monasterium adventum Monachis significabant, solemni prorsus cum cæremonia a tota simul Congregatione suscipiebantur. S. Gislenus qui obiit circa annum DCLX. *sumpta lympha sanctificata, thuribulo eum thymiamate, sanctoque Evangelio*, Dagoberto Francorum Regi ad se venienti processisse

fisse obviam dicitur In ejus Vita, Num. IX. apud Surium die IX. Octobris. Nominoi Britanniæ Principi ad Rothonense Monasterium accedenti *Venerabilis Convoion simul cum fratribus perrexerunt obviam Principi, susceperuntque eum honorifice deducentes eum laudibus, & hymnis*: ut scribitur Lib. I. *De gestis Sanctorum Rothonensium*, Cap. XI. Teste Adalgiso Monacho in Libro Miraculorum S. Theodorici, Cap. XV. Rodolphus Abbas S. Theodorici Monasterii prope Remos Roberto Flandrensium Comiti, & Reginæ Danorum, *collecto Cœnobitarum suorum cœtu, cum vexillis, & apparatu Ecclesiastico decenter processit obviam, & honorifice utrumque recepit, Comitem, & Reginam*.

IX. Ex antiquis Farfensis Monasterii consuetudinibus is ad excipiendum Regem ad Monasterium venientem præscriptus est ritus, quem refert in suo, *De antiquis Monachorum ritibus*, Opere, Lib. V. Cap. XV. Num. IV. Martene: *Cum auditus fuerit adventus Regis in Monasterium, tunc Abbate, vel Priore annuente Fratribus, si tempus non fuerit loquendi in claustro, conveniant omnes in Ecclesiam, & vestiant se in cappis etiam conversi, & infantes induant se tunicis. Secretarii præparent processionem, & tunc sonent duo majora signa*. Et paulo post: *Conversi bini, & bini sint; tum infantes cum Magistris; deinde P. Abbas; & tunc alii Fratres duo, ac duo sicut Superiores; tamen eam silentio eant. Pervenientibus ad eum, tradent ei aquam sanctam, & osculetur Textum, & incensetur. Deinde incboetur Responsorium*: Ecce mitto Angelum meum; *& pulsent famuli omnia signa. In Ecclesia tapetia sint duo ordinata, quorum unum sit ante Altare sanctæ Crucis, & alterum ante majus. Tunc Abbas incboet Antiphonam, vel Responsorium, quod velit, quod conveniat: quo expleto, dicant Capitulum, & has Orationes*: Omnipotens sempiterne Deus miserere famulo tuo &c. *& redeant in claustrum*. Mox addit, eadem facienda esse ad Reginam suscipiendam, sed tamen, dum Ecclesiam ingredietur, hanc Antiphonam decantandam: *Cum sederit filius hominis &c.*

X. Jam non modo Imperatoribus, ac Regibus, sed & Provinciarum Rectoribus impensum olim fuisse apud Gentiles enarrati honoris officium, manifeste docet S. Gregorius Nazianzenus in celebri sua oratione, *In laudem Athanasii*, inscripta, ubi inter alia ait, ipsum Athanasium ab exilio redeuntem, fuisse ab Alexandrina in genera, ætates, ac artes divisa civitate, susceptum, quomodo Augustales Præfecti, ac ipsi Augusti excipi solent. Porro, tametsi ex præscripto Pontificalium Librorum, ut videre est ad §. I. Prælatus Ecclesiæ advenienti Regi extra portam Civitatis occurrat, eique Crucem exosculandam porrigat; vetitum id tamen videtur in Concilio VIII. Œcumenico, IV. Constantinopolitano, Can. XIV. ubi ita legimus: *Eos qui a divina gratia ad Episcopale vocantur officium, tamquam imaginem, & figuram ferentes sanctorum Cælestium Hierarcharum, idest Angelorum, secundum hierarchicum plane gradum omni honore dignos ab omnibus Principibus, & subditis saucimus haberi, & nequaquam Strategis, vel quibuslibet aliis Principibus obviam procul ab Ecclesiis suis occurrere, sed neque semet a multo spatio, de equis, vel mulie ejicere, aut cum timore, & tremore procedere, ac adorare*.

XI. Est quidem antiqua Ecclesiæ disciplina, ne Principibus Ecclesiam ingressuris procul occurratur; eamque imitatus impius Apostata Julianus ita scribit ad Arsacium Paganorum, atque Idololatrarum in Galatia Pontificem, apud Sozomenum Lib. V. *Historiæ*, Cap. XV. *Ingredientibus Præsidibus in Urbem nemo Sacerdos obviam prodeat, nisi quando ad Templa Deorum accedunt, solum intra vestibula*. Uti Christianorum fidem, ut recte notat Lupus ad ipsum Canonem XIV. Concilii IV. Constantinopolitani, ita & Ecclesiasticos ritus esse ornatissimos, atque humani generis ad Christum Dominum potentissime attractivos videbat, ac invidebat impius, ac dolosus Apostata; ideoque ipsis etiam gentilem idololatriam vestiri sanxit, & Principem, ac Reipublicæ Ministros recipi in Delubra, quomodo recipiebantur in Basilicas Christianorum. Certe, uti ex Anastasio liquet in Vitis Romanorum Pontificum, advenientem Imperatorem Romanus eum sui Cleri processione Pontifex solebat ad gradus Ecclesiæ expectare.

ORDO AD RECIPIENDUM PROCESSIONALITER PRINCIPEM MAGNÆ POTENTIÆ.

TITULUS XXIV.

I. JAm, ut superius notatum est in Commentario ad §. I. & II. præcedentis Tituli, in ms. Pontificali Codice Gulielmi Durandi sub uno eodemque ordine ritus describitur recipiendi processionaliter Regem, vel Principem. In editis plurimis ante Clementem VIII. Romanis Pontificalibus, ita is inscribitur Titulus: *Ordo ad recipiendum processionaliter Principem*. Recte autem in nostro hoc Titulo hodierni Romani Pontificalis additur *magnæ potentiæ*; quia scilicet multi sunt præsertim in nostra Italia Principum titulo insigniti, qui vix unum parvum Feudum habent, subjecti & ipsi Regibus, eorumque Magistratibus, sicut & ceteri subditi, tametsi non modo ut Reges se gerant, Regulosque se appellent, sed & ipsos superare studeant, tyrannosque etiam aliquando imitentur, occidentes subditos, vel utminimum eorum bona diripientes.

II. Dolet quidem de eo Barrius noster Lib. I. *De antiquitate, & situ Calabriæ*, Cap. XXI. quod, *De Calabriæ planctu*, inscribitur, sic dicens: *Regio ipsa monstris etiam, Regulis, inquam, & tyrannis abundat, qui eam expilant, & de-*

& deglubunt; ac veluti alteri Campani Læstrygones ob inexplebilem sitim, & inexhaustam avaritiam, mortalium labores depascunt in dies; & silvas, saltus, agros, pabula, flumina, aucupia, venationes, omnium demum populorum jura sibi usurparunt. Quare populos sibi subjectos, quod eos longe vexent, vexallos, hoc est vexatos appellant. Quod Romani modestiæ causa non subjectos appellabant, sed socios. Mercaturam insuper vilem rem ingenuis hominibus indignam eorum plerique exercent. Apud Romanos in tanto imperio nequaquam tot familiæ, & insatiabiles harpyæ erant mortalium labores depascentes. Verum enim vero multæ claræ Urbes molestissimas excussere cervice bipennes, quod duræ servitutis jugum ferre non valerent. Hactenus Barrius Barones sui temporis sugillans, eos præsertim, qui nostram Calabriam injustis, ac gravibus extorsionibus vexabant. Opus tanti Auctoris, quod difficile apud Bibliopolas inveniretur, Romæ anno MDCCXXXVII. iterum edidit, Prolegomenis suis, Additionibus, ac egregiis Notis illustratum, Amicus meus Eruditissimus, & cooterraneus Thomas Aceti Clericus Beneficiatus Basilicæ Vaticanæ; qui etiam ad illa Barrii verba, *expilant, & deglubunt*, notat, Tiberium, teste Suetonio, Præsidibus onerandas tributo Provincias suadentibus rescripsisse: *Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.*

III. Si qui erant in nostro Regno Neapolitano ingenii hujus Barones, jam penitus desieruot. Nam propter miseriam inopum, & gemitum pauperum exurgens Dominus Carolum Borbonium Regem misit, ut quorundam Regni Magnatum violentias cohiberet. Quoniam autem nostri Regis hic mentio incidit, ut cum Patribus Concilii Toletani VI. anni DCXXXVIII. loquar, dum sui Regis Chintillani laudes prædicant, Can. XVI. *Tanta erga nos nostri Principis extant beneficia, ut longum sit ea promere lingua. Ipse enim, authore Deo, nobis pacem, ipse quasi captivam reduxit charitatem: ipsius ope quieti, ipsius sumus largitione ditati: ipse medicamine bonitatis suæ, & reis pepercit, & rectos sublimavit. Cui si dignis voluerimus respondere beneficiis, non tantis extamus copiis virtutis, quibus tantæ voto sufficiamus voluntatis.*

§. I.

Quando Princeps magnæ potentiæ ad aliquam Urbem, aut insigne oppidum venit, Clerus processionaliter ei obviam venit extra portam. Ubi Princeps, ex equo, vel, quod magis convenit, descendens, in terra, super tapete stratum genuflexus osculatur Crucem, quæ per Prælatum sibi porrigitur. Deinde sub baldachino ducitur usque ad Ecclesiam ordine supradicto. Interim cantatur Responsorium Tono 1. *Posui adjutorium super potentem, & exaltavi electum de plebe mea. * Manus enim mea auxiliabitur ei. ℣. Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum. * Manus enim mea. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto. * Manus enim mea.* Deinde cantantur Hymni, vel alia Cantica magis placentia.

§. II.

Cum Princeps Ecclesiam intrat, Prælatus accepto aspersorio aspergit eum, deinde alios in genere, & procedunt usque ad Altare majus, coram quo Princeps genuflectit super Faldistorio ibidem sibi parato, & orat. Prælatus vero ascendit ad cornu Epistolæ Altaris, ubi stans versus ad orantem, detecto capite, dicit. ℣. *Salvum fac Principem nostrum Domine.* ℟. *Deus meus sperantem in te.* ℣. *Mitte ei Domine auxilium de sancto.* ℟. *Et de Sion tuere eum.* ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo.* ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.* ℣. *Fiat pax in virtute tua.* ℟. *Et abundantia in turribus tuis.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.*

Oremus.

Deus, cui omnis potestas, & dignitas famulatur, da huic famulo tuo Principi nostro prosperum suæ dignitatis effectum, in qua te semper timeat, tibique jugiter placere contendat. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

§. III.

Deinde Prælatus, si sit Episcopus, vel Major, accedit ad medium Altaris, & ibi

ibi populo solemniter benedicit. Tum sacris dimissis vestibus, Principem usque ad hospitium comitatur.

COMMENTARIUS.

I. Multa quæ dicta superius sunt, referri ad hunc Titulum possunt; consueverunt enim jam olim non modo Imperatores, ac Reges, sed & alii magni Principes solemnibus cum cæremoniis religiose ab Episcopo, & Clero excipi, ubi ad aliquam Urbem, vel locum insignem adveniebant. Id quidem ex antiquis Auctoribus, & Libris Pontificalibus liquet, in quibus ritus ad eos excipiendos præscribitur. Juxta Romanæ Ecclesiæ morem ab Augustino Patricio descriptum Lib. 1. Sectione XIII. Principes Romani Imperii Electores, qui certe aliis Principibus præter Reges, sicut Cardinales aliis Prælatis ratione electionis digniores sunt, ubi Romam veniunt, solemniori cæremonia, ac alii non ita clari Principes, excipiuntur. Ergo, quemadmodum Patricius, Cap. v. refert, excipietur, Elector Imperii, quem Principem maximum vocat, *ut agrum Ecclesiæ Romanæ intraverit, omni humanitate, & honore, ut diximus de Rege, sed non tanto apparatu; neque Clerus ibit obviam cum processione*. Ubi nota, loqui Patricium de Electoris, sive alius magnæ potentiæ Principis, tametsi non ita clari, adventu ad Urbem Romam; ad alia enim loca, præsertim sui Principatus non modo solemni cum processione, sed ceteris servatis ritibus exciperetur: juxta ea quæ in hoc Titulo, aliisque præcedentibus explicuimus.

ORDO AD RECIPIENDUM PROCESSIONALITER IMPERATRICEM VEL REGINAM.

TITULUS XXV.

I. Quamquam in Vaticano Durandi Pontificali Codice minime Ordinem invenerim ad recipiendam Imperatricem, extat tamen is præsens Titulus in antiquis editis ante Clementem VIII. Pontificalibus, cum iis Rubricis, ac precibus in nostro Pontificali hodierno Romano descriptis. Codex ms. Durandi hunc habet Titulum: *Ordo ad recipiendam Reginam, vel Principissam processionaliter*. Tum ritum ita describit: *Quando Regina, vel Principissa processionaliter recipitur, cantatur Responsorium*: Ista est speciosa, quæ ascendit &c. *Et ea prostrata ante Altare manente, dicit*. ℣. Salvam fac ancillam tuam &c. *Oratio*: Deus cujus providentia in sui dispositione non fallitur &c. Hæc oratio, ut in nostro hodierno, & in antiquioribus editis Libris Pontificalibus præscriptum est, dicitur quidem, ubi Imperatrix, vel Regina exciperetur; in adventu autem Principissæ utique magnæ potentiæ, loco prænotatæ orationis alia diceretur, ut in sequenti Titulo videre est.

§. I.

Quando Imperatrix, vel Regina ad aliquam Urbem, vel insigne oppidum venit, Clerus processionaliter ei obviam venit extra portam. Imperatrix, vel Regina ex equo, vel, quod magis convenit, descendens, in terra super tapete stratum genuflexa osculatur Crucem, quæ per Prælatum sibi porrigitur. Deinde sub baldachino ducitur usque ad Ecclesiam ordine consueto. Interim cantatur Responsorium Tono VIII. *Ista est speciosa inter filias Jerusalem*. * *Sicut vidistis eam plenam charitate, & dilectione in cubilibus, & in hortis aromatum*. ℣. *Ista est speciosa, quæ ascendit de deserto deliciis affluens*. * *Sicut. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*. * *Sicut*. Deinde cantantur Hymni, vel alia Cantica magis placentia.

§. II.

Cum Imperatrix, vel Regina Ecclesiam intrat, Prælatus accepto aspersorio aspergit eam, deinde alios in genere, & procedunt usque ad Altare majus, coram quo Imperatrix, vel Regina genuflectit super Faldistorio ibidem sibi parato, & orat. Prælatus vero ascendit ad cornu Epistolæ Altaris, ubi stans

versus

versus ad orantem, detecto capite, dicit. ℣. *Salvam fac ancillam tuam Domine*. ℟. *Deus meus sperantem in te*. ℣. *Mitte ei Domine auxilium de Sancto*. ℟. *Et de Sion tuere eam*. ℣. *Nihil proficiat inimicus in ea*. ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei*, ℣. *Fiat pax in virtute tua*. ℟. *Et abundantia in turribus tuis*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Oremus.

Deus, cujus providentia in sui dispositione non fallitur, ineffabilem clementiam tuam supplices exoramus, ut sicut Esther Reginam Israeliticæ plebis causa salutis ad Regis Assueri thalamum, regnique sui consortium transire fecisti; ita hanc famulam tuam Christianæ plebis salutis gratia ad gratiam tuam transire facias, ut tibi super omnia jugiter placere desideret; &, te inspirante, quæ tibi placita sunt, toto corde perficiat, & dextera tuæ potentiæ illam semper hic & ubique circumdet. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

§. III.

Deinde Prælatus, si sit Episcopus, vel Major, accedit ad medium Altaris; & ibi solemniter populo benedicit. Tum sacris dimissis vestibus, Imperatricem, vel Reginam usque ad hospitium comitatur.

COMMENTARIUS.

I. QUid in receptione Reginæ, Vaticanus Durandi Codex servandum præscribat, dictum est supra ad initium Tituli. Si autem Romam veniret, *honoraretur*, inquit Patricius Libro I. Sectione XIII. Capite III. *& in ejus adventu omnia servarentur, quæ dicta sunt de Rege in omnibus & per omnia .... sed non reciperetur a Pontifice ad osculum oris, sed ad pedis, & manus; neque poneretur ad sedendum inter Cardinales, verum salutato Pontifice, post osculum pedis, & manus, Papa surgeret, & rediret ad cameram suam; & illa dimitteretur cum aliquibus Cardinalibus ad locum sibi paratum*. Addit Auctor, hunc ritum minime servatum fuisse, ubi Regina Daciæ tempore Sixti IV. & Innocentii VIII. Romam venit, ibique aliquandiu mansit: *Non enim recepta fuit in Consistorio, sed a Collegio reducta ad domum suæ habitationis*.

II. Pergit Patricius, ritumque describit, quo Reginæ Romam venientes honorari, ac excipi solent, sic inquiens: *In Ecclesia fieret ei suggestus ornatus extra, & prope Capellam, ubi cum suis ancillis posset stare, & audire Missam; & cum Diaconus thuris suffitu excipit Cardinales, Reginam Acolythus unus eodem modo excipiat. Similiter cum datur pax Cardinalibus, Subdiaconus, qui servit in Missa, portet pacem argenteam, sive auream osculandam Reginæ. Neque illa servit in aliquo Pontifici, nec debet esse aliquo modo in convivio cum Pontifice*. Hactenus peculiaris Ritus, qui Romæ ex antiquo more in Reginæ receptione servatur. Quæ vero apud Patricium sequuntur, ritum spectant etiam ab Episcopis, & Prælatis servandum, ubi ad alias urbes, seu oppida insignia Reginæ venirent. Sic enim ait: *In porta igitur Ecclesiæ sancti Petri, super gradus occurret ei Clerus cum supplicatione indicta, & Prælatus offert ei Crucem osculandam, & Chorus cantat Responsorium*: Ista est speciosa inter filias Hierosalem: sicut vidistis eam plenam charitate, & dilectione in cubilibus, & in hortis aromatum. ℣. Ista est speciosa, quæ ascendit de deserto deliciis affluens, Sicut vidistis &c. Gloria Patri &c. Sicut vidistis &c. *Deinde cantando*, Te Deum laudamus, *perveniunt ad Altare majus ubi Regina super faldistorium orat. Interim Prælatus stans apud Altare, dicit super eam Versiculos, & Orationes, videlicet*. ℣. Salvam fac ancillam tuam Domine &c. Sequitur tandem Oratio, quæ incipit, *Deus cujus providentia in sui dispositione non fallitur &c*. ut supra in §. II. hujus Tituli.

ORDO AD RECIPIENDUM PROCESSIONALITER PRINCIPISSAM MAGNÆ POTENTIÆ.

TITULUS XXVI.

I. EXtat in plurimis editis ante Clementem VIII. Pontificalibus Ordo inscriptus, *Ad recipiendam processionaliter Principissam*, sine illo additamento, *magnæ potentiæ*; quod tamen recte in posterioribus Pontificalium editionibus appositum esse, superius a nobis notatum fuit. In ms. Vaticano Pontificali Gulielmi Durandi Codice sub uno eodemque Titulo legitur, *Ordo ad recipiendam Reginam, vel Principissam processionaliter*;

naliter; ejusque nomine non quidem uxorem, seu filiam alicujus Baronis, qui alius subest imperio, sed uxorem, vel filiam alicujus magni Principis, qui nullum recognoscit Superiorem, qualis est aliquis Imperii Elector, magnus Etruriæ Dux, & alii id genus Principes.

§. I.

Principissa magnæ potentiæ recipitur processionaliter eo modo, & ordine, prout supra de Imperatrice, vel Regina dictum est, hoc solo excepto quod loco orationis, *Deus cujus providentia &c.* dicitur hæc sequens.

Oremus.

Quæsumus omnipotens Deus, ut hanc famulam tuam ubique sapientia tua doceat, & confortet; atque eam Ecclesia tua fidelem semper agnoscat. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. Nihil in hoc Titulo occurrit, quod dictum non fuerit ad initium hujus Tituli, & in Commentariis ad Titulos superiores: ipsi igitur consulendi. Apud toties laudatum Augustinum Patricium, quamvis varii extent Tituli ad recipiendos Principes, uti superius notatum est, de receptione tamen Principissæ nullus profecto ordo refertur.

DE OFFICIO QUOD POST MISSAM SOLEMNEM PRO DEFUNCTIS AGITUR.

TITULUS XXVII.

I. Missam pro defunctis offerre, ritus plane est antiquissimus ab Apostolis ipsis profectus. Quid enim tam frequens apud veteres tum Græcæ, tum Latinæ Ecclesiæ Patres, quam ipsa pro defunctis Sacrificii oblatio? Liturgiam pro eisdem vita functis reperire est tam apud Clementem, seu alium ejus nomine antiquum Auctorem Apostolicarum Constitutionum, Lib. VIII. tum apud Dionysium Areopagitam sub finem Libri, *De Ecclesiastica Hierarchia*. Quam adeo late contra Magdenburgenses vindicat doctus Auctor Franciscus Turrianus Libro v. Defensionum pro Canonibus Apostolorum, & Epistolis primorum Pontificum, & Commentariis suis in prædictas Constitutiones Apostolicas, ut, quemadmodum plerique autumant, pluribus non sit opus.

II. Sed afferamus alios Patres. Testatur Tertullianus in Libro, *De corona Militis*, Cap. III. suo tempore, idest II. Christi seculo consuevisse oblationes pro defunctis fieri, ad eumque certe Apostolicum morem alludit S. Cyprianus in Epistola sua LXVI. ad Clerum, & plebem Furnis consistentem, ubi scribit, ne pro Geminio Victore defuncto, qui contra Ecclesiæ disciplinam Geminium Faustinum Presbyterum tutorem testamento suo nominaverat, Sacrificium celebretur: *Quod Episcopi*, inquit, *Antecessores nostri religiose considerantes, & salubriter providentes censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam, vel curam Clericum nominaret, ac siquis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur*. Et paulo post: *Et ideo Victor, cum contra formam nuper in Concilio a Sacerdotibus datam, Geminium Faustinum Presbyterum ausus sit tutorem constituere; non est quod pro dormitione ejus apud vos fiat oblatio*. Ubi obiter nota, verbo dormitionis, non mortis uti Cyprianum, quia scilicet mortis nomen, ut ad Epistolam tertiam observet Rigaltius, quantum poterant, evitabant Christiani, ob spem resurrectionis, & vitæ sempiternæ; eamque ob causam, pro mortuo dicebant *præmissum*, & pro morte *obitum*, *excessum*, *dormitionem*, & *assumptionem*, ut facile esset probare perspicuis testimoniis Tertulliani, Cypriani, Hieronymi, & aliorum.

III. Consuevisse Missam præsente cadavere, antequam ipsum sepulturæ demandaretur, ex antiquo Ecclesiæ ritu celebrari, vetera quidem Patrum exempla, & loca illustria abunde nos docent. Luculentissimum ejus disciplinæ testem habemus S. Augustinum, qui Lib. IX. *Confessionum*, Cap. XII. De S. Monicæ matris suæ funere Deum alloquens, ita inquit: *Cum ecce corpus elatum est, imus, & redimus sine lacrimis. Nam, neque in eis precibus, quas tibi fudimus, cum offerretur pro ea Sacrificium pretii nostri, jam juxta sepulcrum posito cadavere, priusquam deponeretur, sicut illic fieri solet, nec in eis precibus ego flevi*. Ubi nota, morem jam Augustini tempore in Italia invaluisse offerendi Sacrificium pro defunctis, præsente cadavere.

IV. Eundem in Africa eodem Augusti ævo servatum morem, ex memorati Augustini Vita addiscimus, in qua ejus Auctor Possidius, Capite XXXI. mortem, & sepulturam ipsius Augustini ita describit: *Membris omnibus sui corporis incolumis, integro aspectu, atque auditu, &, ut scriptum est, nobis adstantibus, & videntibus, &*

eum

cum eo pariter orantibus, obdormivit cum patribus suis, enutritus in bona senectute, & nobis eoram pro ejus commendanda corporis depositione, Sacrificium Deo oblatum est. Testatur Baronius ad annum Christi DCCXXV. a Possidio ipso oblatum fuisse pro Augustino Sacrificium; quod verosimile autumat Joannes Salinas Canonicus Regularis Lateranensis in Notis ad recitatum Possidii locum, quod *& præsens tunc esset funeri, & religiose ita illi parentavit, cum quo per annos XL. familiariter, & absque amara ulla dissensione, Dei dono dulciter vixit.* Sed quicquid de ea re sit, nobis sat est illud ostendisse, morem esse antiquum, ut præsente cadavere, Sacrificium celebraretur. Id enim & alii antiqui Patres testantur, inter quos Paulinus in Vita S. Ambrosii, ubi ejusdem S. Doctoris, ac Mediolanensis Ecclesiæ Episcopi funus enarrat: *Lucescente*, ait, *die Dominico, cum corpus illius, peractis Sacramentis divinis, de Ecclesia levaretur portandum ad Basilicam Ambrosianam &c.* De S. Lupicino scribit in Vitis Patrum S. Gregorius Turonensis, quod *celebratis Missis cum summo honore gaudioque sepultus est.* Vide Concilium Valentinum in Hispania habitum anno DXXIV. ubi Can. IV. statutum est, ut post oblatum quidem in Episcopi defuncti commendationem Sacrificium Deo, sepulturæ tradatur. In Oriente jam ante Ambrosium, atque Augustinum in usu fuit is ritus; Constantinum enim Imperatorem cum Liturgia sepultum in Templo Apostolorum testatur Eusebius Lib. IV. *De Vita Constantini*, Cap. LXXI.

V. Longum esset alios id genus offerre Canones, & exempla, quæ passim legere est in Conciliis, & apud Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, præsertim vero apud Bollandianos, & Surium in Vitis Sanctorum. Id quod etiam religiose servandum antiquissimi Sacramentorum Libri præscribunt, ac Rituales Codices mandant. Quamobrem satis mirari nequeo, cur Romæ Cardinalium defunctorum exequiæ, atque absolutiones non mane post Missam solemnem, sed Vesperi celebrentur; tametsi Benedictus XIII. toto sui Pontificatus tempore, veteris disciplinæ observantissimus, sua Pontificia præsentia, ac majestate mane solemni cum Missa exequias ipsas defunctorum Cardinalium peragere consueverit, eamque ob caussam, dum nempe in Ecclesia S. Augustini pro defuncto S. R. E. Cardinali Marco Antonio Ansidei officium ageret, in morbum incidit, paucisque post diebus in Domino obiit. Erat Benedictus veteris Ecclesiæ disciplinæ servator tenax & custos, sciebatque Romani Ritualis præscriptum, quod quidem Ritum celebrandi Missam præsente corpore etiam & hodie observari desiderat, eumque antiquissimum esse asserit: *Quod antiquissimi est instituti, illud, quantum fieri poterit, retineatur, ut Missa præsente corpore defuncti pro eo celebretur, antequam sepulturæ tradatur.*

VI. Vespertinæ ergo sepulturæ, quæ non raro singularitatem, aliamve vanitatem sapiunt, uti ait Vanespen Parte II. *Juris Ecclesiastici universi*, Tit. XXXVIII. Cap. I. Num. XLIII. non facile sunt admittendæ; neque eas inquit extra casum necessitatis admitti a Rituali Mechlinensi, ubi ita ait: *Pro laudabili, & antiqua consuetudine Ecclesiæ, corpus adulti defuncti ante meridiem cum Missa, orationibusque, & cæremoniis debitis, casu necessitatis excepto, sepeliri convenit.* Eadem legere est in aliis non paucis Ritualibus, atque Episcoporum Conciliis, quæ hic recensere supervacaneum est.

§. I.

In exequiis alicujus Summi Pontificis, S. R. E. Cardinalis, seu Metropolitani, aut Episcopi proprii, seu Imperatoris, Regis, vel Ducis magni, aut Domini loci, finita Missa, ordinantur in loco, ubi absolutiones fieri debebunt, in capite loci, in medio, unum Faldistorium pro illo qui celebravit, & in quatuor angulis quatuor scabella, videlicet, in quolibet angulo unum scabellum. Subdiaconus accipit Crucem processionalem, unus Acolythus accipit thuribulum cum igne, & naviculam cum thure, & cochleari; alius Acolythus vas aquæ benedictæ cum aspersorio; & duo alii Acolythi duo candelabra cum luminaribus ardentibus capiunt. Interim Prælatus, qui celebravit, apud Faldistorium prope Altare deponit Planetam, Manipulum, &c, si placet, poterit deponere Dalmaticam, & Tunicellam, & accipit Pluviale nigrum, & Mitram simplicem, & quatuor alii Prælati, si adsint, accedent ad Sacristiam, vel alium locum convenientem, & propinquum, ubi quilibet eorum accipit super Rochetum, vel, si sit Regularis, supra Superpelliceum, Amictum, Stolam, Pluviale nigrum, & Mitram simplicem, si ea uti possunt, sin minus biretum; & omnes sic parati accedunt apud Prælatum celebrantem paratum, cum quo vadunt ad castrum doloris, seu feretrum, aut sepulturam, vel alium locum, in quo absolutiones fieri consueverunt, hoc ordine. Præcedant duo Acolythi, unus cum thuribulo, & navicula incensi; alius cum vase aquæ benedictæ, & aspersorio; tum duo alii Acolythi cum duobus aliis candelabris, & candelis accensis, in quorum medio

medio erit Subdiaconus, qui in Missa cantavit Epistolam, paratus sine Manipulo, deferens Crucem; post eum duo juniores Prælati; deinde duo seniores, & quilibet eorum penes se habebit unum Capellanum Superpelliceo indutum, qui Mitra sibi serviat, & unum scutiferum, qui cereum accensum portet: ultimo loco incedat Prælatus, qui Missam celebravit, ad sinistram habens Diaconum paratum sine Manipulo, qui eum comitetur, & post eum Capellani Superpelliceis induti. Si vero non adsint quatuor Prælati, loco deficientium parantur Canonici digniores Ecclesiæ, vel alii in dignitate constituti supra Superpellicea Pluvialibus nigris, & ordine supradicto procedunt ad locum absolutionis, ubi cum fuerint, locantur hoc ordine. Thurificarius cum Acolytho deferente aquam benedictam subsistunt in capite loci a parte dextera, Acolythi vero Ceroferarii, ac Subdiaconus cum Cruce vadunt ad pedes loci, & Subdiaconus cum Cruce collocabit se in medio eorum. Junior Prælatus sedebit in scabello in angulo castri doloris ad pedem dexterum; alius post eum in angulo ad humerum sinistrum; tertius in angulo ad pedem sinistrum; quartus qui erit senior, in angulo ad humerum dexterum loci. Celebrans vero sedebit in Faldistorio in capite loci in medio, itaut Crucem directo respiciat. Omnibus sic ordinatis, surget Celebrans detecto capite, omnibus similiter surgentibus, & incipiet in tono lectionis absolute Orationem: *Non intres in judicium cum servo tuo, Domine, quoniam nullus apud te justificabitur homo, nisi per te omnium peccatorum ei tribuatur remissio; non ergo eum tua, quæsumus, judicialis sententia premat, quem tibi vera supplicatio Fidei Christianæ commendat, sed gratia tua illi succurrente mereatur evadere judicium ultionis, qui dum viveret, insignitus est signaculo sanctæ Trinitatis. Per Christum Dominum nostrum.* ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. ANtequam ea explicemus, quæ in hac prolixa, & sequentibus Rubricis continentur, operæ pretium ducimus, nonnulla de obsequiis dicere, quæ Majores nostri defunctis statim post eorum obitum exhibere consueverunt. Simul itaque ac efflaverat aliquis animam, clausis ejus oculis, & ore obturato, corpus ipsius lavabant, pretiosis unguentis ungebant, congruis vestimentis induebant, ac tandem Hymnorum, ac Psalmorum decantatione, solemni cum cereis processione ad Ecclesiam portabant. Laudat apud Eusebium Lib. VII. *Historiæ Ecclesiasticæ*, Cap. XVII. quorundam pietatem Dionysius Alexandrinus, qui mortuorum Christianorum *corpora manibus erectis supinisque excipere, gremio suo reponere occludere oculos, ora obturare, gestare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhærescere, amice complecti, lavare accurate, & linteo funebri involvere non gravati sunt*. Ubi nota inter alios ritum claudendi oculos mortuo, quem in Christo Domino religiose servatum non obscure indicat S. Epiphanius in Homilia *De sepultura Domini*, Josephum ab Arimathæa ita alloquens: *Numquid digitis tuis oculos Jesu, ut mortuorum de more solent, claudis?* De hoc ritu late agit eruditus Auctor Romæ subterraneæ Lib. I. Cap. XXI. qui & genuinam hujus ritus rationem ibidem Numero XIII. indicat, ad propulsandum scilicet horrorem illum, qui ex apertis patentibusque mortuorum oculis, quibus omnis cum vita, ac lumine decor extinctus est, extemplo animis adstantium refunditur.

II. Quod corporis lotionem spectat, erat sane maxima antiquis pœna fœdatum sepeliri, ut colligere licet ex Cap. XX. Levitici in fine: *Sanguis eorum sit super illos*. Inde morem in Ecclesia inolevisse defunctos lavari, eruditus Stephanus Durantus conjicit Lib. I. *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, Cap. XXIII. Num. XIV. Sed ut ut sit ea Duranti opinio, certe Christiani homines ejus ritus originem a Christo Domino ducere possunt, cujus sacrum corpus a Josepho ab Arimathæa ablutum fuisse, nonnulli sancti Patres docent, inter quos Chrysostomus, Theodoretus, & Epiphanius, qui in laudata Homilia de sepultura Domini eundem Josephum alloquens, ita inquit: *Anne aqua Dei illius corpus abluis, qui omnes a peccatis abluit, & expiavit, omnibusque puritatem tribuit?* Extat celebre ejus ritus exemplum in Actis Apostolorum, Cap. IX. ubi Tabithæ religiosæ feminæ mors ita describunt: *Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur, quam cum lavissent, posuerunt illam in cœnaculo.*

III. Apud Scriptores tum Latinos, tum Græcos nihil frequentius occurrit, quam cæremonia lavandi corpus defuncti. Tertullianus in Apologetico, Cap. XLII. ad eum ritum alludens, inquit: *Rigere, & psallere post lavacrum mortuus possum*. Quem locum Rhenanus de ipso Christianorum more interpretatur, quo corpora defunctorum lavantur. Eundem ritum summopere commendat Dionysius Alexandrinus apud Eusebium Lib. VII. *Historiæ*, Cap. XXII. ubi agit de charitate extinctis peste exhibita in Civitate Alexandrina. Erat com-

communis omnium Christianorum cæremonia, quæ innumeris pene exemplis probari posset; ut enim alia omittam, S. Gregorius Lib. III. *Dialogorum*, Cap. XVII. de quodam Monacho ex monte Argentario, qui mortuum suscitavit, loquens, sic ait: *Quadam vero die, dum ejus hospitium, quod non longe ab Ecclesia aberat, intrasset, cujusdam paupercula mulieris maritus juxta defunctus est; quem ex more lotum, vestimentis indutum, & sabano constrictum, superveniente vespere, sepelire nequiverunt &c.* Ex quo satis deducitur, pium lotionis obsequium non modo Principibus, ac Nobilibus, verum etiam pauperculis, & quidem *ex more* exhibitum fuisse. Nam idem Gregorius Lib. IV. Cap. XVI. de transitu Tarsillæ virginis hæc habet: *Cumque corpus ejus ex more mortuorum ad lavandum esset nudatum, longa orationis usu, in cubitis ejus, & genibus, camelorum more inventa est obdurata cutis excrevisse.* Servant hunc hodie ritum omnes fere Religiosorum familiæ ex præscripto Ritualium, quibus addi potest constitutum Libri Sacramentorum S. Gregorii Papæ, ubi post preces Psalmosque in cujusque obitu recitari solitos, ita subdit: *Postea lavetur, & ponatur in feretrum.*

IV. Ex ms. Codice Monasterii S. Benedicti Floriacensis annorum circiter mille, post cadaveris lotionem, antequam illud e domo efferretur, hanc orationem dicebat Sacerdos: *Suscipe Domine animam servi tui ill. quam de ergastulo hujus saeculi vocare dignatus es, & libera eam de principibus tenebrarum, & de locis pœnarum, ut absoluta omnium vinculo peccatorum, quietis, ac lucis æternæ beatitudine perfruatur, & inter Sanctos, & Electos tuos in resurrectionis gloria resuscitari mereatur. Per.* Extat eadem hæc oratio in veteri ms. Libro Sacramentorum Bibliothecæ Colbertinæ, qui fuit olim S. Dionysii, itemque in Codice Ratoldi Abbatis, & aliis multis mss. Ritualibus Libris. Ceterum, ut alios omittam, ex ms. Codice Romaricensi annorum circiter DCC. ubi corpus lavabatur, tam ab iis, qui illud lavabant, quam ab aliis, profecto tum hæc cantabantur. ℞. *Libera me Domine &c.* ℣. *Clamantes.* ℞. *Antequam nascerer.* ℣. *Commissa mea pavesco.* ℞. *Subvenite Sancti Dei.* ℣. *Suscipiat eam.* Antiphona: *Suscipiat te Christus.* Psalmus: *In exitu Israel.* Antiphona: *Chorus Angelorum.* Psalmus: *Dilexi quoniam, usque ad Dominum cum tribularer clamavi &c.* Sunt preces jam olim usitatæ ex aliis Ritualibus Libris. Vetustus Ritualis Codex S. Eligii Noviomensis annorum DC. qui servatur in Bibliotheca Majoris-monasterii Turonensis, illos præterea ritus in lotione cadaveris servandos mandat. *I. Ut a vertice usque ad plantam pedis lavetur, exceptis verendis, quæ veteri staminea cooperta tenentur. II. Ut qui fervit de thure, sine intermissione abundanter incenset corpus. III. Ut lavato corpore, & parato,* ideft vestito, *Domnus Abbas, vel Prior spargat in feretrum aquam benedictam, & incenset.*

V. Lotum cadaver jam olim Majores nostri variis unguentis, & aromatibus condire consueverunt, exemplo Christi edocti, qui indignantibus discipulis, quod mulier pretiosum unguentum in ipsius caput effudisset, Matthæi Cap. XXVI. hunc in modum respondit: *Mittens hæc unguentum hoc in caput meum, ad sepeliendum me fecit;* sive ut legitur apud Marcum, Cap. XIV. *Prævenit ungere corpus meum in sepulturam;* vel ut habet Joannes, Cap. XII. *Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud.* Hinc post Christi passionem, & mortem de religiosis Mulieribus, Maria Magdalena, & Maria Jacobi, & Salome in Euangelio Marci Cap. ultimo legitur, quod *emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum.* Sive ut ait Euangelium Lucæ, Cap. XXIV. *Una Sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quæ paraverant aromata.* Ceterum memoratus Joannes in Euangelio suo Cap. XIX. diserte ait, mortuo Christo, petiisse corpus ejus a Pilato Josephum ab Arimathæa, & una cum Nicodemo, qui tulerat mixturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum, accepisse corpus Jesu, & ligasse illud *linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.*

VI. Exemplo itaque Christi cœperunt Fideles Christianorum corpora cum aromatibus sepelire. De S. Apostolo Andrea produnt Acta a Breviario Romano relata die XXX. Novembris, corpus Apostoli jam defuncti a Maximilla *optimo loco cum aromatibus* fuisse sepultum. Narrant quoque Acta S. Callixti Papæ, quod ipse sancti Calepodii corpus *cum gaudio linteaminibus involvit, aromatibus condivit, & honorifice cum hymnis, & laudibus sepelivit in Cæmeterio ejusdem.* Juxta eundem morem sancti Euplii Diaconi, qui sub Diocletiano, & Maximiano Catanæ Martyrio coronatus est, sublatum corpus a Christianis, *& conditum aromatibus* sepultum ejusdem sancti Martyris Acta referunt. Hinc quoque Maximus Præses inclito Martyri S. Tarachio exprobrans simul, & comminans ajebat: *Putas quia mulierculæ aliquæ post mortem corpus tuum habent aromatibus, vel unguentis condire nequissime? Nam & modo cogitabo, ut reliquias tuas exterminem.* Innumera ejus rei exempla extant passim apud Bollandianos, & Surium in vitis Sanctorum, præsertim vero veterum Martyrum.

VII. Neque vero solum ipsis olim, sed & aliis quoque Fidelibus hoc obsequium exhibitum diserte testatur Tertullianus in Apologetico adversus Gentes, Cap. XLII. his verbis: *Si Arabiæ queruntur, sciant Sabæi pluris, & cærioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam Diis fumigandis.* Est quidem antiquus Ritus ab Ægyptiis per Patriarcham Joseph, uti legitur Genesos Capite L. ad Judæos translatus, ac deinde a Christo approbatus, uti ex variis Euangelii locis superius ostendimus: fuisse autem eam cæremoniam a Christianis religiose observatam non uno in loco idem Tertullianus affirmat, aliique antiqui Scriptores testantur, inter quos Prudentius in suo ad exequias Hymno defunctorum unctionis ritum versiculis hisce describit.

Candore nitentia claro,
Prætendere lintea mos est.
Aspersa myrrha Sabæo
Corpus medicamine servat.

Sane fateor, ritus plurimos, quibus circa mortuos, eorumque sepulturam, jampridem usi fuere Christiani, hodieque etiam nos utimur, non modo Judæis, sed & Gentilibus communes fuisse. Verum non ideo respui debent, quia Gentiles ad suam ipsorum superstitionem, & gentilitatis errorem ritus ipsos adhibuerunt. Huc enim referri potest, quod docet S. Augustinus Lib. II. *De doctrina Christiana*, non ideo respuendam esse musicam, quia Gentiles illa ad suam superstitionem abusi sunt: *Nos*, inquit, *non propter superstitionem profanorum debemus musicam fugere, si-*

quid inde utile ad intelligendas Scripturas rapere potuerimus,

VIII. Juxta pervetustum morem Græcorum, corpus defuncti aqua lotum, ac aromatibus, & unguentis delibutum, oleo, aut Chrismate tertio in modum Crucis aspergitur, extatque ea in re oratio, quam in suo Euchologio affert eruditus Goar, Pag. 437. ultimæ editionis Venetæ. Meminit ejus ritus S. Dionysius, vel alius ejus nomine antiquissimus Auctor in Libro, *De Ecclesiastica Hierarchia*, Cap. VII. ubi postquam dixit: *Mortuo ab omnibus salutato oleum superfundit Antistes*; hanc paulo infra rationem subdit: *Memento, quia secundum divinam regenerationem ante sacram Baptisma prima fuit symboli participatio data initiato post integram vestis denudationem, & unctionis oleum.* Tum addit: *His demum omnibus peractis oleo respergitur obdormiens, & tunc quidem ad sacra certamina initiatum olei unctio evocabat. Nunc vero dum effunditur, ostendit pugnis omnibus perfunctum, omnique ex parte perfectum illum, qui obdormiit, quasi certaminis coronam adeptum.* Fusius idipsum enarrat Simeon Episcopus Thessalonicensis, qui etiam addit: *Nos itaque id agimus, & mortuis in Christo fratribus oleum superinfundimus; non illud tamen viventibus praberi solitum, de quo frater Domini loquitur* (idest S. Jacobus in sua Canonica Epistola, ubi agit de Oleo sancto, quo ex Apostolica traditione Ecclesia ungit infirmos) *sed aliud ex Templi, & maxime altaris lampade.* Circa duodecimum seculum quo ipse floruit, testatur Balsamon, hunc ritum ungendi Chrismate sacro Pontifices, & Sacerdotes defunctos in Ecclesia Alexandrina servatum fuisse: *Usus hic in Alexandrinorum regione ab antiquo invaluit, ut Sacerdotum, & Pontificum mortuorum corpora sacro Chrismate ungerent, & tumulo reconderent.* Inungebant sane Græci oleo mortuos priusquam eos sepulturæ traderent, adjungebantque orationem super ipso sepulchro dicendam, quam ex ms. Cryptoferratensi Bessarionis Cardinalis Codice, & Barberino sancti Marci memoratus Goar describit.

IX. Ritum hunc unctionis, quem Catholici cadaveri impendebant ad declarandum eum, qui defunctus erat, jam sacris certaminibus functum fuisse juxta S. Dionysii explicationem, quidam aliquando hæretici, quos Theodoretus Lib. I. *De hæreticorum fabulis*, Hæresi XV. *Ascodrytas* vocat, imitati sunt; quippe qui defunctos suos ungebant, sed vana quadam superstitione ducti, quam notat S. Irenæus Lib. I. adversus hæreses, Cap. XVIII. *Alii sunt qui mortuos redimunt, in fine defunctionis mittentes eorum capitibus oleum, & aquam, sive supradictum unguentum* (opobalsamum) *cum aqua, & cum supradictis invocationibus, ut incomprehensibiles, & invisibiles Principibus, & potestatibus fiant, ut superascendat super invisibilia interior ipsorum homo, quasi corpus quidem ipsorum in creatura mundi relinquatur, anima vero projiciatur Demiurgo.* Meminit horum hæreticorum ad annum Christi CLXXV. Cardinalis Baronius, qui etiam ex Epiphanio Hæresi XXXVI. tradit, Heracleonem quoque, ejusque sectatores inter alia consuevisse, invocatis super morientes quorundam principatuum nominibus, ungere defunctos oleo, & aqua, interdum etiam balsamo, ut, quod somniabant, incomprehensibiles fierent, & invisibiles supernis principatibus, ac si ab eorum potestate redimerentur.

X. Veniamus nunc ad vestes quibus contegi corpora defunctorum consueverunt. Splendidas, & pretiosas illas fuisse tum apud Græcos tum apud Latinos, testes habemus S. Chrysostomum, & S. Hieronymum; quorum alter in vita S. Pauli Eremitæ, ita inquit: *Parcite quæso vobis, parcite saltem divitiis, quas amatis. Cur & mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus? Cur ambitio inter luctus, lacrymasque non cessat? An cadavera divitum nisi in serico putrescere nesciunt?* Chrysostomus vero Homilia LXXXIV. ita quidem in morem sui temporis invehitur: *Tu cum audieris nudum Dominum resurrexisse, cessa quæso ab insana funeris impensa. Quid sibi hoc superfluum vult, & inutile dispendium, quod ipsis plurimum affert detrimenti, mortuis vero nullam utilitatem, sed damnum potius? Sumtuosa namque sepultura nonnunquam causa est, ut fures cadaver effodiant, & nudam, & insepultum projiciant.* Quod divitum cadaveri timebat Chrysostomus, id quidem Hadriano Papæ I. contigit, uti constat ex ejus vita descripta a Viro Clarissimo Joanne Mabillonio, Tomo I. Musei Italici. S. Gregorius Nyssenus in Epistola ad Melitensem Episcopum de sepulcrorum violatoribus agens, sepulcrorum meminit ornamenti; extantque iccirco innumeræ fere Leges, & Canones in sepulcrorum violatores.

XI. Tametsi autem nimium vestium luxum memorati Patres Chrysostomus, & Hieronymus reprehendant, sciendum nihilominus est, in Pontificum, Regum, & Principum exequiis, præsertim vero virorum sanctorum pretiosas vestes, aliaque complura, quæ ad splendorem pertinent, a viris doctis minime improbari, uti notat eruditus Durantus Lib. I. *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, Cap. XXIII. Num. XIV. Menardus in Notis ad Sacramentarium S. Gregorii, & alii. Erant sane cuilibet mortuo propriæ vestes, pro qualitate personæ. Hinc Episcopi defuncti Pontificalibus omnibus ornamentis induebantur. Id moris fuisse Romanorum Pontificum, docet memorata superius Hadriani Papæ Vita his verbis: *Sepulto itaque summo Pontifice, & universali Papa Hadriano Apostolicis infulis involuto, ut mos est Romanum sepelire Episcopum.* Posterioribus seculis, quibus vestibus defuncti Romani Pontifices induerentur, addiscere licet ex celebri testimonio, quod de corporis Bonifacii VIII. inventione facta anno I. Pauli V. die XXVI. Septembris, ad annum Christi MCCCIII. Num. VIII. refert Abrahamus Bzovius, quod quidem, tametsi paulo prolixum est, puto nihilominus me rem gratam curioso Lectori facere si hoc loco describam. Sic ergo inquit.

XII. Vestimenta hæc erant. Femoralia tibialibus conjuncta coxas stringentia, quibus antiqui utebantur, ex inverso rubro cum zona serico rubro super corio cooperta, in cujus fumitate erant punctales argentei, sive fibulæ, sed quia erant ex lana, jam fere consumpta videbantur.

Tunica interior, quæ subtana dicitur ex inverso albo.

Rochettus longus erat palmis sex, & quarti unius usque ad talos ex tela Camerac, quæ *Cambraja* dicitur, qui cingebatur cingulo ex coreo serico rubro cooperto in modum zonulæ cum quatuor cordulis sericeis rubris ante pendentibus, stringentibus zonam.

Alba, quæ & Camisum dicitur, erat ex tela subtili Cameracensi, cum fimbriis ante, & post tibias, necnon ad manus, & pectus, quæ fimbriæ ante, & post

& post tibias singularum ipsarum habent in latitudine palmos tres cum dimidio, in longitudine palmum unum, in quibus auro, & serico acu pictæ, ut vulgo dicitur *Riccamo*, infrascriptæ habebantur historiæ. In fimbria ante tibias sunt in primo ordine historiæ, Annunciationis, Visitationis, Nativitatis; Apparitionis Angelorum ad pastores; quando Magi veniunt Jerosolymam; quando loquuntur cum Herode; & cum Angelus admonet illos, ut revertantur per aliam viam. In secundo ordine ejusdem fimbriæ habentur: Concilium Herodis super occisione Innocentium; occisio subsecuta; apparitio, ut Joseph fugiat in Ægyptum; fuga subsecuta; obitus Herodis; Circumcisio Christi; disputatio inter Doctores; & cum invenitur a matre: *Fili quid fecisti nobis sic?* In fimbria vero retro tibias: Concilium Sacerdotum, ut caperent Jesum; captura Christi; & amputatio auriculæ; flagellatio Christi, bajulatio Crucis, crucifixio, obitus in cruce, & militis percussio, sepultura, ac resurrectio. In secundo ordine, descensus ad inferos; *Noli me tangere*; *valde mane una Sabbatorum*: tres aliæ historiæ resurrectionis; quando dicit Thomæ: *Infer digitum tuum huc*; & ascensio in cælum; quas tres historias subter corpus positas excipere non valui.

Alba longa erat usque ad pedes, & in pectore aderat fimbria cum imagine Annuntiationis.

Stola stricta, & longa erat palmis VI. & quart. III. usque ad floccos ex broccato, intertexto argento & serico nigro, opere Turcico.

Cingulum pontificale ex serico rubro, & viridi pulchre quidem intertextum cum suis cordulis sericeis ante pendentibus, suisque globulis, & floccis.

Manipulum strictum auro argentoque intertextum opere ad undas cum serico nigro & violaceo, duplum erat pendens a tunica longum palmis III.

Sandalia nigri coloris acuta, & cuspidata more Gothico sine Cruce ex serico nigro ad flores parvos auro intertextos longitudine palmi unius, & quarti unius.

Tunica pontificalis ex saja de serico nigro cum manicis, & suis modulis stringebatur prope manus, & erant strictæ instar manicarum vestis.

Tunica longa palmis V. & semis, in extremitate alta palmis IV. & semis: fimbriæ ante & post in latitudine palmi unius, in longitudine palmorum III. ex broccato in campo violaceo cum leonibus auro, & serico intextis.

Dalmatica ex sajs de serico nigro, longa palmis VI. lata in fine palmis V. & semis; in extremitate ante, & retro erant fimbriæ latæ palmi unius, & semis; longæ palmorum III. ex broccato aureo in campo opere Turcico, vel Persico, & quidem pulcherrimo propter splendidissimum aurum elaboratis certis rosis, binisque canibus rectis, cum manicis latis, in quarum summitate prope manus erant aliæ fimbriæ ejusdem broccati in circuitu foderatæ serico croceo.

Caligæ pontificales ex serico nigro quod *Ormosinum* dicitur, cum suis ligulis, quibus nectebantur.

Casula, sive Planeta, lata, ut antiqui utebantur, in longitudine ante & retro palmorum sex, & quarti unius ex saja de serico nigro, cum auri-frygio auro intexto in campo violaceo ad sportas opere Mauro mirifice solideque confecto, ut visu mirum esset, tum ob soliditatem dictæ casulæ, tum reliquorum indumentorum.

Habebat fanonem circa collum, & humeros, eo modo quo hodie summi Pontifices utuntur; nempe pars supra Albam, & pars supra Planetam ex puro serico velo albo subtilissimo, sine auro, & aliquo ornatu, involutum pluries primum circa humeros super Albam, inde inversum super casulam circa collum. Super Alba duplex magis erat in parte dextera, quam sinistra.

Supra fanonem erat Pallium, sed quia ex lana consutum erat, præter quandam particulam supra tibias usque ad crura longum, & plumbum ante, & post terga pendens serico nigro coopertum extremitati Pallii positum quadra forma cernebatur. Cruces Pallii serico nigro, ut hodie summi Pontifices utuntur, necnon spinulæ aureæ saphiris pretiosis ornatæ, quarum una in medio pectoris, altera in armo sinistro aderant, integræ adhuc extabant. Chirothecæ ex serico albo ad acum cum frygio pulcherrimo ad perlas in longitudine palmi unius, & quarti.

Manus complicatæ in modum Crucis, dextera supposita sinistræ, in cujus dexteræ annulari digito super ipsis Chirothecis aderat annulus aureus pulcherrimus cum uno saphyro ovato pretioso, ac magno, & perforato, non modici valoris.

Mitra alba ex tela Damaschina intexta ad sportas foderata corio albo in forma parva, nempe longa palmum unum.

XIII. Explicatis vestibus, quibus defuncti Romani Pontifices D. circiter ab hinc annis indui solerent, venio ad Patriarchas, Archiepiscopos, & Episcopos, quos etiam defunctos Pontificalibus indui vestibus consuevisse, antiqui Auctores abunde nos docent. De S. Ignatio Patriarcha Constantinopolitano statim ac obiit, ita legimus in ejus Vita: *Illum sacro Patriarchæ ornatur ex more domestici vestiunt, & venerandum Jacobi Fratris Domini superhumerale cum veneratione illi induunt, quod ante aliquot annis Hierosolymis sibi missum tanta veneratione prosecutus est, ac si ipsum Jacobum Apostolum, & primum in Humerali Pontificem spectaret. Hoc propterea voluit, ut secum sepeliretur*. Narrat ad annum Christi CCCX. Cardinalis Baronius, S. Petrum Patriarcham Alexandrinum, & inclitum Christi Martyrem, *indutum vestibus Sacerdotalibus albi coloris, Colobio, & Omophorio triumphali pompa ad Cæmeterium delatum, sepulturæ mandatum fuisse*. Puto in eo labi Baronium, si memoratis verbis, intendat, sepultum etiam fuisse Petrum cum ipso Omophorio; nam enim Alexandrinæ Ecclesiæ fuit, ut, quemadmodum notavimus Tomo I. Titulo XIV. *De Pallio*, §. IX. Num. IX. defuncti Episcopi Pallium, seu Omophorion (id enim Pallium significat) quod sancti Marci Euangelistæ primitus fuerat, in Successorem transiret, teste Liberato in suo Breviario, Cap. XX.

XIV. Episcopus olim Pontificali veste indutos sepulturæ traditos docet quidem Theodoretus in Philotheo, Cap. XVII. exemplisque pene innumeris id confirmare possem, quæ in sanctorum Episcoporum vitis antiqui Authores referunt. Gerardus Monachus in Vita sancti Udalrici, ait, Hildegardem religiosam, & nobilem feminam *Camisiale cera perfusum*, attulisse, *ut sacro corpori caute secreto circumdaretur, ne sacerdotalis paratura, qua indutus erat, cito a terra consumeretur; quia ipse adhuc vivens præcepit, ne tabulatum ligneum corpori ejus superposuissent, sed puræ terræ imponerent, & ligneo operculo cooperirent*. Flodoardus Lib. IV. *Historiæ Ecclesiæ Remensis*, Cap. XLVIII. agens de inventione sancti Merolilani

Scoti, hæc inter alia habet: *Conspiciensque videt corpus integrum Sacerdotalibus Infulis redimitum*. Credibile est, hunc sanctum virum Episcopum fuisse, quia peregrini Scoti illi Clerici ut plurimum erant Episcopi, regionarii videlicet sine titulo consecrati, ut scite observat Menardus in Librum Sacramentorum sancti Gregorii Papæ, Pagina 267. Porro de S. Birino Episcopo Dorcestrensi apud Surium die III. Decembris legitur: *Inventus est quoque annulus, item Crux plumbea, calix parvus &c.* quæ quidem pontificalia sunt ornamenta, ut ex circumstantiis clarum est. Corpus sancti Berengari *cum casula, & sandaliis* repertum fuisse; Hermanum vero Metensem Episcopum *Cruce, Mitra, & Pallio* decoratum fuisse sepultum, tradit in Chronico Virdunensi Hugo Abbas Flaviacensis. Sanctum Bennonem Misnensem Episcopum cum casula, & baculo pastorali humatum, refert Auctor ejus vitæ, Num. XXXII. apud Surium die XVI. Junii.

XV. Rursus de sancto Gebhardo Episcopo Constantiensi Auctor ejus vitæ Lib. I. Cap. XXII. inquit: *Cum ergo lotus, & Sacerdotalibus, ut moris est, vestibus indutus, & feretro impositus, ad Ecclesiam fuisset deportatus &c.* Ex quo facile intelligitur, quod scribit S. Gregorius Turonensis In Libro, *De vitis Patrum*, Cap. III. ubi agit de S. Gallo Arvernæ Episcopo: *Exinde ablutus, & vestitus &c.* Et Cap. IV. ubi de S. Gregorio Lingonum Episcopo agit: *Sed nec de ipso vestimento, quod cum eo positum fuit, aliquid ostensum est diminutum*. Celebre est tandem, quod de S. Episcopo Hugone scribit ad annum MCC. in sua Historia Angliæ Matthæus Parisius: *Ante sane viri Dei sepulturam, dum pro eo exequiæ mortuorum agerentur, & ipse more Pontificum discooperta facie jaceret, Mitram habens in capite, Chirothecas in manibus, Annulum in digito, cum cæteris Pontificalibus ornamentis &c.*

XVI. Ut Episcopi Pontificalibus, ita Presbyteri, aliique Clerici congruis suis ordinibus induti vestibus sepulti & ipsi fuerunt. Extat ea de re egregium Anonymi Turonensis Scriptoris testimonium in suo ms. Speculo Ecclesiæ, apud Martene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. XII. Num. XI. ubi ita inquit: *Sigillum cereum in modum crucis compactum, & aquam benedictam continens super caput defuncti ponimus, quod est signum baptismi, & christianitatis suæ, & testimonium, quod ipse fidem Christi habuit in mente. Clerici vero ordinati cum illis indumentis, in quibus fuerunt ordinati, debent & sepeliri, & Sacerdos cum illis, cum quibus assistit Altari. Monachus vero cum cuculla sua, quod est professionis suæ signum. Super pectus vero Sacerdotis debet poni Calix loco sigilli, quicquid sit de oblata: quod si non habetur stanneus, saltem Samius, idest fictilis. Samus enim est insula, ubi primo facta sunt vasa figuli. Episcopus debet habere annulum, quia sponsus est: cæteri Sacerdotes non, quia sponsi non sunt, sed amici sponsi, vel vicarii. Item capilli debent Clerico tonderi, corona fieri, barba radi*. Hactenus Anonymus Turonensis, quem ait laudatus Martene ad finem XII. seculi floruisse.

XVII. Gulielmus Durandus, qui vixit seculo XIII. In divinorum officiorum Rationali Lib. VII. Capite XXXV. Num. XLI. describens ritum suo tempore usitatum, hæc habet: *Clerici si sunt ordinati, illis instrumentis induti sint, quæ requirunt ordines, quos habent. Si vero non habent ordines sacros, more Laicorum sepeliantur*. Statimque addit: *Veruntamen licet in aliis ordinibus propter paupertatem hoc sæpius omittatur, in Sacerdote tamen, & Episcopo nullo modo prætermittendum est*. Hodie tametsi ex Rituali Romano Pauli V. Pontificis Maximi jussu edito, Sacerdos, aut cujusvis ordinis Clericus defunctus vestibus suis quotidianis communibus usque ad talarem vestem inclusive, tum desuper sacro vestitu Sacerdotali, vel Clericali, quem ordinis sui ratio poscit, indui debet, ac exponi; servatur tamen passim is ritus, ut cum congruis ordinibus suis vestibus sacri homines minime sepeliantur; antequam enim sepulturæ mandentur, vestibus ipsis exui solent, exceptis, Amictu, Alba, & Cingulo, cum quibus alicubi saltem humantur. Licitam esse hanc consuetudinem, & religioni, ac pietati satis consentaneam, ut sacri homines vestibus sacris induti, ac benedictis sepeliantur, docet Suarez Tomo III. Disputatione LXXXI. Sectione VIII. Ne ipsæ tamen sacræ vestes a secularibus hominibus adhibeantur, præsertim vero Altaris Pallæ, quibus aliquando alicubi defuncti involvebantur, expresse prohibent Concilia, Arvernense anni DXXXV. Can. III. & Antissiodorense, Can. XII.

XVIII. Ritum quem ad nostra hæc usque tempora servatum vidimus alligandi Calicem sanctum inter manus defuncti Sacerdotis, expressum reperies apud Amalarium Lib. IV. *De Ecclesiasticis officiis*, Cap. XLI. ubi ex Beda funus narrat sancti Luthberti Episcopi Lindisfarnensis, sic inquiens: *A navigantibus ad insulam nostram delatus, toto corpore lavato, capite sudario circumdato, oblata super pectus sanctum posita, vestimento Sacerdotali indutus, in obviam Christi calceamentis suis præparatis, in sindone cerata involutus, animam habens cum Christo gaudentem*. Subjungit mox Amalarius, haud dubie hunc esse morem Ecclesiæ Romanæ, quod Angli ab illa per S. Augustinum S. Gregorii discipulum fidem acceperint: qui tamen locus cum apud Bedam minime reperiatur, nec Libro IV. *Historiæ Anglorum*, in quo fuse de S. Luthberto scribit, neque in ejusdem S. Episcopi vita ab eo scripta, scite Hugo Menardus in Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, Pagina 268. existimat, aliquid in excusis Bedæ exemplaribus deesse; quia scilicet arbitrari non licet, adeo vecordem fuisse Amalarium, qui mendaciter ea de sua industria finxerit.

XIX. Ex recitato Amalarii, seu Bedæ testimonio ipsum quidem ritum collocandi Calicis, & Patenæ super defuncti pectus Romæ, atque alibi tum usitatum colligit eruditus Antonius Caracciolus Clericus Regularis, in Notis ad Constitutiones sui Ordinis, Parte I. Cap. IX. Pag. 88. ubi etiam exemplum refert S. Birini primi Episcopi Durcestrensis, qui ab Honorio Papa in Angliam missus, obiit circa annum Domini DCXL. Sic enim in ejus vita legitur: *Ejus deinde corpus, cum ad digniorem locum transferendum esset, aperto sepulcro inventum est integrum cum duplici stola, & infula rubra e panno serico, atque cum Cruce e metallo confecta pectori ejus imposita, denique cum calice ad umbilicum ejus posito*. In aliis Vitis sanctorum Episcoporum apud Bollandianos, & Surium frequenter reperies, sepultos ipsos cum Calice super pectus apposito.

XX. Quod oblata super pectus S. Luthberti posita, non modo Calicem, & Patenam signifi-

cet,

cet, ut putat Caracciolus, verum etiam sanctissimam Eucharistiam, non videtur addubitandum: fuisse enim & illud aliquando usitatum, ut sacrum Christi corpus, quod Eucharistiam, seu oblatam vocant, præsertim super Episcopi defuncti pectus collocaretur, exemplis quidem illustribus, & multis docemur. Præter exemplum S. Luthberti, satis de eo jam ritu constat ex Vita S. Basilii Magni, quæ nomine S. Amphilochii circumfertur. Sic enim inquit: *Dividens panem in tres portiones, unam quidem suscepit cum timore multo, aliam vero servavit ad consepeliendum sibi, tertiam vero super columbam argenteam suspendit super Altare.* Fragmentum hujus testimonii refert inter alios Æneas Parisiensis Episcopus in Libro adversus Græcos, ubi dicitur, aliquando Hostiæ consecratæ particulam secum sepeliendam conservasse.

XXI. Dicet forte quispiam, id quod olim fortassis fuerat in more, vetitum deinde fuisse in Concilio III. Carthaginensi, anni CCCXCVII. Can. VI. *Item placuit, ut corporibus defunctorum Eucharistia non detur; dictum est enim a Domino:* Accipite, & edite. *Cadavera autem nec accipere possunt, nec edere:* itemque in Carthaginensi VI. Can. LXXXIII. & in Antissiodorensi anni DLXXVIII. Can. XII. his verbis: *Non licet mortuis nec Eucharistiam, nec osculum tradi, nec velo, vel palliis eorum corpora involvi.* Verum respondet Menardus recitato loco, Concilia ipsa in eos agere, qui Eucharistiam in os defunctorum, gratia communionis inferebant. Unde Concilium Carthaginense III. recte subjungit: *Dictum est enim a Domino: Accipite, & edite.* Et Antissiodorense: *nec osculum tradi*; quia sumturi Eucharistiam, se mutuo osculabantur, juxta veterem Ecclesiæ morem, de quo nos alias. Cum igitur loci ex Amphilochio, & Beda citati nullo modo spectent ad mortui communionem, sed ad collocationem Eucharistiæ super illius pectus, nihil ait Menardus in ipsis locis extare, quod memoratis Conciliis adversetur. Unde S. Benedictus sacrorum Canonum minime ignarus, ut quem bis evomuerat terra puerum Monachum repentina morte raptum in Ædibus Parentum, quos sine Abbatis benedictione convenerat, reciperet, ejus parentibus manu sua protinus *communionem corporis Dominici dedit dicens: Ite, & hoc Dominicum corpus super pectus ejus cum magna reverentia ponite, & sic sepulturæ eum tradite.* Quod cum factum esset, terra puerum non amplius evomuit, ut scribit S. Gregorius Lib. II. *Dialogorum*, Cap. XXIV.

XXII. Jam non modo post celebratas Carthaginenses Synodos III. & VI. sed & post Antissiodorensem, quæ labente seculo VI. celebrata est, consuevit cum mortuis Eucharistia sepeliri; sic enim inter alia legimus in Libro inventionis, seu translationis corporis S. Udalrici Augustani Episcopi, qui labente seculo X. obiit: *Inventum est corpus sanctissimi Confessoris super aurum, & topasion pretiosum, cum quibusdam particulis Pontificalium induviarum needum vetustate consumtarum; & in dextro latere ad caput pyxis argentea admodum nitens in sacello holoserico, & in pyxide, ut quidam dicebant, sanguis Domini, & alia sancta continebantur: inventa est etiam cistella secreta admodum magna, quæ omnia pleno erant, & referta Reliquiis Sanctorum.* Ubi nota, non modo cum vestibus Pontificalibus, & cum Christi corpore sepultos fuisse aliquando Episcopos, verum etiam cum sanguine Christi in vase recondito, & Reliquiis Sanctorum. Apud Græcos etiam humari consuevisse Episcopos cum Eucharistia, præter exemplum S. Basilii, testatur Balsamon in Canonem LXXXIII. Concilii Trullani, ubi etiam hanc rationem assignat: *Quod sanctas panis post mortem Antistitibus tradatur, existimo fieri ad avertendos dæmones, ut & per ipsum tamquam viaticum deducatur ad cœlum, qui magna, & apostolica professione dignus est habitus.*

XXIII. Sed quoniam ritus Græcorum mentio incidit, audiamus quæso, quæ cæremoniæ ex Euchologio adhibeantur, ubi Sacerdotes vita functi sunt: *Aliquo e Sacerdotum numero*, inquit, *ad Dominum migrante, tres alii Sacerdotes conveniunt, eum e lecto deposituri. Cum vero corpus nudum a Sacerdotibus lavari nefas sit, oleo puro illud abstergunt, & mox consuetis illud amiciunt vestibus: tum vero Sacerdotali ornatu superinduunt, operta tamen ejus facie Calicis velo, & sacro ei Euangelio superimposito. His peractis Sacerdotes illi, sacris vestibus assumptis, progrediuntur, & Præfectus a benedictione officium auspicatur &c.* Multa in hac Euchologii Rubrica extant, quæ superius fuse a nobis explicata sunt. Quod autem juxta Græcorum ritum, defuncti Sacerdotis ex reverentia studiosissime faciem tegunt Orientales, & velo majori Altaris, *Aere*, dicto obducunt; factitatum id etiam olim a Latinis constat; prohibitum vero a Concilio Arvernensi, Canone III. & ab Antissiodorensi, Can. XII. Prohibent sane id varii Canones, inter quos septimus Arvernensis, ne de opertorio Dominici corporis, seu palla Altaris Sacerdotis corpus defuncti obtegatur, quia scilicet sacro velamine hujusmodi usibus reddito, *dum honorantur corpora, altaria polluuntur.* At vero polluti Altaris suspicionem a se removent Græci, nam velum ipsum Altaris, *Aerem* dictum eodem quo mortuum sepulchro recondunt. Ut tradit Jacobus Goar.

XXIV. Ritus præterea antiquus fuit, ut homines præsertim sacri, ac religiosi cum chartula Fidei confessionem continente sepelirentur. De S. Joanne Gualberto Abbate ita in ejus Vita legimus die XII. Julii: *Jamque morti proximus convocatos discipulos ad fraternam concordiam cohortatur; & in breviculo cui consepeliri voluit jussit hæc scribi: Ego Joannes credo, & confiteor fidem, quam sancti Apostoli prædicaverunt, & sancti Patres in quatuor Conciliis confirmaverunt.* Aliam fidei formulam pectori suo apponi jussit Mauritius Episcopus Parisiensis, ut scribit Rigordus in Vita Philippi Augusti, hæc verba continentem: *Credo quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea videbo Deum Salvatorem meum: quem visurus sum ego ipse, & non alius, & oculi mei conspecturi sunt. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Solent hodieque Romani Pontifices, ubi de eorum salute desperatur, fidei confessionem subscribere. Teste Edmundo Martene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. XII. Num. XI. in percelebri Ecclesia Bisuntina Canonicis sepeliendis in manibus ponitur cartula, in qua hæc confessionis formula continetur: *Confiteor Deo omnipotenti, Beatæ Mariæ Virgini, omnibus Sanctis, & vobis, fratres, peccata, quæ feci corde, ore, opere, & omissione, mea culpa, Deus, mea culpa, mea gravissima culpa. Ideo deprecor vos, ut oretis pro me.*

XXV. Quemadmodum autem laeri homines, uti

uti superius dictum est, vestibus ordinibus suis congruentibus induebantur, ita etiam Laicos homines in habitu cuilibet ordini proprio sepultos constat. Constantini Magni, qui primus Imperatorum Christianam Religionem professus est, funus describens Eusebius, Lib. IV. de ejus Vita, Cap. LXVI. ita inquit: *Post hæc Milites arreptum cadaver aurea capsula includunt; & undique purpurea veste contectum Constantinopolim perducunt. Ibi tum in omnium magnificentissimis Imperatoriis ædibus celso, atque edito loco deponunt, luminibusque circum funus aurea super candelabra accensis, admirabile spectaculum intuentibus præbebant, & sane ejusmodi, quale numquam in terris ullum a condito mundo sub sole visum est. Nam intus in ipso fere medio Regii Palatii, excelsa, & aurea capsula inclusum Imperatoris corpus imperiali apparatu, idest purpura, & diademate ornatum permulti circumfusi vigiles die noctuque asservabant.*

XXVI. Quali ornatu sepultus fuerit Honorius Imperator, addiscere licet ex Epistola Bullingeri ad Vadianum inter Philologicas a Goldasto editas, ubi de inventione facta Mausolei istius Imperatoris, & duarum ejus conjugum anno MDXLIII. in subterranea Vaticana Ecclesia, hæc habet: *Erant hæc cadavera palliis aureis involuta, ipsæque calvariæ aureis cinctæ diadematibus ..... ossa adhuc cohærentia simul cum vestibus statim ad attactum sensumque aereis abierunt in pulverem. Aurum ex vestibus collectum, & purgatum ponderabat libras LXXX. In pectore alterius massa racemi specie dependebat, composita ex aura, adamante, smaragdo, atque aliis gemmis. Apposita erant & vasa aliquot perforata forma clepsydrarum odoris gratia concinnata &c.* Consuevisse in ipsis aureis imperatorum vestibus præclariora illorum facinora intexi, tradit Corippus Lib. I. in laudem Justini minoris, sic inquiens:

Et tulit intextam pretioso murice vestem;
Justinianorum series ubi tota laborum
Necto auro insignita fuit, gemmisque corusca.
Illic barbaricas flexa cervice phalanges,
Occisos Reges, subjectasque ordine gentes
Pictor acu tenui, multa formaverat arte.
Fecerat & fulvum distare coloribus aurum,
Omnis ut aspiciens ceu corpora vera putaret,
Effigies auro, sanguis depingitur ostro.
Ipsum autem in media victorem pinxerat aula
Effera Vandalici calcantem colla tyranni,
Plaudentem Libyam fruges laurumque ferentem.
Addidit antiquam tendentem brachia Romam,
Exerto & nudam gestantem pectore mammam
Altricem Imperii libertatisque parentem,
Hæc ideo fieri vivax sapientia jussit,
Ornatum ut propriis funus regale triumphis
Augustum in tumulum fatalis duceret hora.

XXVII. Omnium quæ afferri possunt de Imperatorum funere, celeberrimum profecto exemplum est, quod de Caroli Magni funere, sive ornatu, quo sepultus est, refert in ejus Vita Monachus quidam Engolismensis, sic dicens: *Corpus ejus aromatizatum est, & in sede aurea sedens positum est in curvatura sepulcri, ense aureo accinctus, Evangelium aureum tenens in manibus, reclinatis humeris in Cathedra, & capite honesto erecto, ligatu aurea catena ad diadema: & in diademate lignum Crucis positum est. Et repleverunt sepulchrum ejus aromatibus, pigmentis, & balsamo, & musco, & thesauris multis in auro. Vestitum est corpus ejus vestimentis Imperialibus, & sudario sub diademate facies ejus operta est. Cilicium ad carnem ejus positum est, quod secreto semper induebatur; & super vestimentis Imperialibus pera peregrinalis aurea posita est, quam Romam portare solitus erat. Sceptrum aureum, & scutum aureum, quod Leo Papa consecraverat, ante eum posita sunt dependentia; & clausum, & sigillatum est sepulchrum ejus.*

XXVIII. Regio ornatu Reges, aliosque Principes, ac Equites, habitu cuilibet ordini proprio indutos legimus passim apud antiquos Scriptores, qui etiam tradunt, vestibus ipsis adjecta fuisse propria arti, quam agebant defuncti, instrumenta, seu ornamenta suæ conditioni propria. In historia Monasterii sancti Florentii Salmuriensis de tumulis tempore Friderici Abbatis, hoc est seculo XI. eo in Cœnobio repertis, hæc inter alia legimus: *Tumulum quoque longo post tempore haud longe a Monasterio cum aperuissent, quoddam philacterium super corpus defuncti invenerunt, quem cum ceteris in Monasterio collocaverunt. Alium vero in loco, quo domus infirmorum, quæ in veteri claustro sita est, aperientes, spatam cum vagina juxta eum invenerunt, quem Comitem, aut magnum potentem fuisse estimaverunt: quia antiquitus personæ cum signo suæ potentiæ tumulabantur; mulieres quoque cum armillis, & inauribus, & annulis variisque ornamentis.* Porro S. Meinvercus Paderbornensis Episcopus, ut legitur in ejus Vita apud Surium die v. Junii, Num. XVII. in monumento cujusdam Opificis, qui construendo Ecclesiam defunctus erat, *posuit ad caput ejus trullam ejus, & malleum ad posteritatis monumentum*: Jam quod Martyres cum instrumentis martyrii sepeliri consueverint, doctus, ac nobilis adolescens Hispanus, discipulus meus Rodericus Lopes, quem diu in re litteraria erudivi, egregie ostendit in suo ms. *De persecutionibus Ecclesiæ* Opere.

XXIX. Cæremoniis peractis, quas hucusque explicuimus, vestiti defuncti solebant in Cœnaculis, seu Tricliniis primum exponi, uti constat ex Apostolorum Actibus Cap. x. ubi ita legimus: *Cum Tabitam lavissent, posuerunt eam in Cœnaculo.* Id quod suo tempore Tolosæ observatum, testatur Stephanus Duranti Lib. I. *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, Cap. XXIII. Num. XIV. Verum, ut idem Auctor affirmat, Lutetiæ Parisiorum, ubi quis extremum vitæ spiritum edidit, cadaver in vestibulo ædium ad januam ipsam vulgo collocari solet, quod nonnulli ad consuetudinem Ethnicorum referunt. Moris enim erat & apud Græcos, & apud Romanos cadaver ad januam deponere; quod eruditi quidam ex Suetonio in Augusto Cap. I. Homero Iliade VI. Virgilio Æneidos XI. Luciano, & quibusdam aliis adnotarunt. Forte illud Lutetiæ usu receptum est, quo & mortis, quæ propter incertos casus quotidie imminet, prætereuntes reminiscantur, & ad precationes pro defuncto excitentur. Porro ob Parochorum avaritiam inolevit aliquando vel in alma Urbe abusus, ut quemadmodum testatur Leo X. Pontifex Maximus in sua Constitutione, quæ incipit, *Illius qui charitas est*, edita v. Kal. Februarii anno MDXIX. *Cadavera pauperum defunctorum quotidie per bajulos in plateis, ac locis publicis ejusdem Urbis passim ad colligendum pro eorum vectura, & sepultura eleemosynas ponerentur; ac sine Cruce, & sine lumine, ac cum magno dedecore, & Christifidelium horrore, ad sepulturam veherentur.*

XXX. Huic,

XXX. Huic, & aliis id genus malis occurrens Julius S. R. E. Cardinalis Medices, qui postea Clemens VII. Pontifex Maximus fuit, illustrem Archiconfraternitatem Charitatis instituit, quam Leo prædicta Constitutione approbavit; eique inter alia injunxit, ut *cadavera pauperum defunctorum decenter cooperta, ac Cruce, & luminibus praecedentibus, saltem uno Presbytero, ac aliquibus aliis associantibus ad sepulturam, deferri facere propriis expensis curaret*. Pium hoc institutum diu a nostra illustri Charitatis Archiconfraternitate religiose servatum concessum est tandem pientissimæ societati *Mortis* nuncupatæ, cujus sodales summa totius Urbis ædificatione pauperes mortuos, & alia cadavera, quæ vel submersa, vel alias intra, vel extra Urbem insepulta reperiantur, ad Ecclesiasticam sepulturam cum Psalmorum cantu, ac luminibus rite asportant.

XXXI. Sed his obiter dictis, & quasi per transennam, locabantur in feretro mortui, quod ligneum erat, ut testatur S. Ambrosius in Cap. II. Lucæ, hæc addens: *Lignum enim etsi antea non proderat, postea quam tamen Jesus id tetigit, proficere cœpit ad vitam*. In nobilibus aureum velamentum super feretrum, quo corpus obtegeretur, apponi solitum, indicat S. Hieronymus in Epistola ad Paulam de obitu Blesillæ, sic dicens: *Ex more parantur exequiæ, & nobilium ordine præeunte, aureum feretro velamen obtenditur*. De hoc velamine, quod alii culcitram, alii pallium feretrale appellant, S. Carolus in sua Provinciali I. Synodo Mediolanensi, Cap. inscripto, *De funeribus, & exequiis*, hæc mandat; *Dent operam Episcopi diligenti cohortatione, ut in singulis parochiis, communibus eorum sumptibus, qui sunt in Parochia, comparetur pallium, quod mortuo imponi solet, idque omnibus in funere gratis commodetur, quod si Parochiani id recusaverint, singuli Parochi, & alii Ecclesiarum curatarum rectores pallium ad hujusmodi usum emant; pro quo mortuorum hæredes illis minimum aliquid Episcopi arbitratu largiantur*. Tum de nobilium pallio ita subjungit: *Si vero nobiles homines aureo, vel serico, vel omnino pretioso pallio uti voluerint, pecunia sua faciendum curent: quod ad ejusmodi cadaverum usum nullo modo inposterum adhibeatur, sed illi Ecclesiæ, in qua mortuus sepultus fuerit, illico post funus acquisitum sit, & in ejus ornamenta convertatur*.

XXXII. Indicta ad sepeliendum defuncti cadaver die, omnes qui funeri interesse debebant, ad illius domum conveniebant. Efferendo cadaveri destinati fuerunt antiquitus juvenes, ut Acta Apostolorum innuunt Cap. V. *Intrantes Juvenes invenerunt Saphiram mortuam*. Paulo ante in eisdem legitur: *Et efferent te*. Instituti fuere deinde Copiatæ, de quibus fuse diximus Tomo II. ad Titulum VI. *De cœmeterii benedictione*. Fuisse etiam aliquando in usu, ut corpus parentis a filiis, cognatorum a consanguineis, Imperatorum a Principibus senatus deportaretur ad tumulum, antiqui Scriptores tradunt; idque inter alios satis indicat S. Ambrosius Lib. I. De excessu fratris sui Satyri, Num. XXXVI. sibi ipsi ita exclamans: *O dura cervix, quæ tam lugubre onus, consolabili licet obsequio, gestare potuisti!* Testatur quoque S. Gregorius Nyssenus ad Olympium, ubi agit de funere sororis suæ Macrinæ, sustinuisse ipsum una cum Araxio Episcopo priores feretri partes, posteriores vero, duos de Clero: *Cum autem*, ait, *hæc ita constituta studiose gererentur, ego feretrum subiens, illum advocavi, ut alteram partem sustineret: posteriores vero feretri partes subierunt alii duo de Clero insignes viri*.

XXXIII. Alias etiam Matronas vitæ religiosæ ab Episcopis ad sepulturam delatas frequenter antiqui Scriptores tradunt. S. Hieronymus in Epistola ad Eustochium de obitu Paulæ, ita inquit: *Translataque Episcoporum manibus, & cervicem feretro subjicientibus, cum alii Pontifices lampades cereosque præferrent, alii choros Psallentium ducerent, in media Ecclesiæ spelunceæ Salvatoris est posita*. Egregium ea in re exemplum narrat Nicephorus Lib. II. *Historiæ*, Cap. XXII. ubi agens de exequiis Beatæ Virginis, sic scribit: *Cereis ardentibus, floribusque sparsis, atque Angelis cælitus feretrum, vel præeuntibus, vel stipantibus, vel etiam consequentibus, divinis Patribus, & Apostolis, mirifica quædam carmina concinentibus, intellectualis illa, atque spiritualis area ex Sion in Getsemani, Apostolicis eam gestantibus manibus, fertur*. Plures in hoc Nicephori testimonio eruditus Lector observare poterit ritus jam olim in funeribus initio Christianæ Religionis usitatos, quos nos inferius sigillatim dilucidabimus.

XXXIV. Quod Episcopos spectat, delatum ipsorum feretrum ab aliis Episcopis, ex Surio, & ex Bollandianis in Vitis Sanctorum Episcoporum addiscimus. S. Gregorius Nazianzenus oratione sua in Laudem Basilii, sub finem ait, ipsum Basilium *Sanctorum manibus* elatum fuisse. Corpus vero S. Hugonis Lincolniensis Episcopi a Regibus, Comitibus, & Principibus ad Ecclesiam delatum, narrat in sua Anglicana Historia Matthæus Paris ad annum MCC. De feretri bajulis consuetudinem sui temporis, idest seculi XII. quo floruit, ita exprimit Anonymus Turonensis in suo ms. Speculo Ecclesiæ: *Debet autem corpus perferri ad tumulum a consimilibus: ut si fuerit Diaconus, a Diaconis; si Sacerdos, a Sacerdotibus; Miles, a militibus; alienjus fraternitatis confrater, a suis confratribus. Mulieres non debent ferre corpus, ne appareat membrorum earum nuditas*. Idipsum docet Durandus Scriptor XIII. seculi in suo Rationali Lib. VII. Cap. XXXV. Num. XXXVII. *Mulieribus vero non licet corpora ferre, ne cogantur corpora sua lasciviam incitantia denudare, quod facile contingere posset*. In nostra S. Hieronymi Charitatis Domo defuncti Presbyteri feretrum a quatuor ultimis nostræ Congregationis Oratorii Sacerdotibus e cubiculo ad Ecclesiam defertur.

XXXV. Juxta veterem Ecclesiæ morem præibat feretrum Clerus, & Populus, faces, & cereos ardentes gestantes, uti vel ex superius enarratis liquet, & ex innumeris pene Patrum locis. Acta Proconsularia Martyrii S. Cypriani Carthaginensis Episcopi apud Ruinartium testantur, ipsius corpus positum fuisse *cum cereis, & scolacibus* (idest facibus) *in Areis Macrobii Procuratoris, quæ sunt in via Mappaliensi juxta piscinas, cum voto, & triumpho magno*. S. Gregorius Nazianzenus Oratione in laudem Cæsarii, inter alia ita scribit de ejus funere: *Celebri pompa ad Martyrum sedes effertur, sanctisque parentum manibus honoratur, matre accensas faces gestante &c.* Sanctus Gregorius Nyssenus describens funus S. Macrinæ sororis suæ, *Ex utraque parte*, inquit, *præcedebat non exiguus Diaconorum Ministrorumque numerus, qui omnes ordine progredientes accensos cereos manibus gestabant*. S. Gregorius Turonensis Lib.

Lib. VIII. *Historiæ Francorum*, Cap. x. de Clodovæo Chilperici filio hæc habet: *Convocato igitur Episcopo Civitatis, cum Clero, & Populo, ac cereorum innumerabilium ornatu, ad Basilicam sancti Vincentii detulit tumulandum, non minus plangens nepotes mortuos, quam cum vidit filios proprios jam sepultos.*

XXXVI. Longum esset alia id genus loca exscribere, sed adde his, quod scribit in vita sancti Germani Episcopi Antissiodorensis, Constantius Presbyter apud Surium die XXXI. Julii, ubi circa finem testatur, Gallos funus prædicti S. Præsulis honorifice curasse, & multitudinem luminum splendorem sibi etiam per diem vendicantem, repercusso solis radio, refulsisse. Corippus quoque Poeta describens funeream pompam Justini Imperatoris Lib. III. ita canit:

. . . . . Tota populus processit ab aula,
Mæstaque funereas accedunt agmina ceras;
Omnis in exequias sexus convenit & ætas,
Hinc Levitarum mirabilis ordo canentum,
Virgineus canit inde chorus, vox æthera pulsat.

Notandum hic insuper est, quod Baudonivias in vita S. Radegundis scriptum reliquit, agens de ipsius exequiis: *Liberæ quæ ante eam cereos portaverant, totæ in gyro sepulchri adstabant. Unaquæque in suo cereo suum nomen dabat scriptum: totæ uni ex famulis cereos ipsos juxta ordinationem tradebant. Fit contentio in populo: alii dicebant, cereos ipsos in ejus sanctam sepulchrum mitti debere; alii dicebant, non.* Cum ergo cerei in Christianorum funere ab Ecclesia semper usitati sint, quis non videt, quanta sit recentiorum præsertim hæreticorum stultitia, qui luminum in funeribus gestationem, ut impiam, & superstitiosam irrident?

XXXVII. Certe S. Gregorius Nazianzenus Oratione II. in Julianum postquam dixit, Constantii corpus delatum fuisse nocturnis cantionibus, & cereorum ignibus, id statim addit, Christianos his officiis pium eorum e vita discessum ornando existimasse: *Celebri pompa deducitur, religiosisque his etiam nostris officiis, hoc est nocturnis cantionibus, & cereorum ignibus, quibus nos Christiani pium e vita discessum ornandum existimavimus.* Eundem hunc pium ritum, & usum summopere commendans S. Joannes Chrysostomus Homilia IV. in Epistolam Pauli ad Hebræos, diserte ait, cereos defunctis prælatos fuisse in signum triumphi ob peracti viriliter agonis cursum: *Dic mihi, quid sibi volunt istæ fulgentes lampades? An non defunctos tamquam Athletas deducimus?* Vide plura apud Onuphrium Panvinium Ordinis Eremitarum S. Augustini Scriptorem eruditissimum in Libro, *De ritu sepeliendi mortuos*, Cap. v.

XXXVIII. His minime adversatur Canon XXXIV. Concilii Illiberritani, quo vetatur cereos per diem in cœmeterio accendi: nam ut ea omittamus quæ de ipso Canone diximus nostro II. Tomo hujus Operis, ad Titulum VI. *De Cæmeterii benedictione*, non desunt Auctores, qui autumant, pleraque alia eo etiam Concilio prohiberi ad extirpandas, & funditus tollendas Gentilium superstitiones, quas novi Christiani illis Hispaniæ locis tum retinebant. Porro non cereos accendimus, non ex superstitione, sed ad significandum animas vivere, & defunctos filios lucis, ac eorum corpora resurrectura. Gentiles jam olim prætulisse faces in funeribus suis, tradit Cornelius Tacitus Lib. III. Historiæ Augusti: *Dies*, inquit, *quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies, plena Urbis itinera, collucentes per campum Martis faces.* Idipsum ex Suetonio addiscimus in Caligula Cap. XIII. & ex Virgilio Lib. XI. Æneidos, ubi de Pallantis funere agens, ita canit:

. . . . . . Et de more vetusto
Funereas rapuere faces, lucet via longo
Ordine flammarum, & late discriminat agros.

XXXIX. Convocatos, & invitatos in Christianorum funeribus nedum Sacerdotes, & Religiosos, sed & egenos, & pauperes, prodit Origenes Libro III. in Job, sic dicens: *Celebramus nimirum religiosos cum Sacerdotibus convocantes, Fideles una cum Clero invitantes, adhuc egenos, & pauperes, pupillos, & viduas saturantes, ut fiat festivitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus.* Sanctus Ambrosius in Oratione funebri de obitu fratris sui Satyri, *Fleverunt*, inquit, *& pauperes, &, quod multo pretiosius est, multoque uberius, lacrymis suis ejus delicta laverunt: illæ sunt lacrymæ redemtrices.* S. Joannes Chrysostomus frequens est in ea asserenda disciplina. Homilia XXXII. in Matthæum scribit: *Cur post mortem tuorum pauperes convocas? Cur Presbyteros, ut pro eis velint orare, obsecras? Non ignoro, te responsurum, ut defunctus requiem adipiscatur, ut propitium Judicem inveniat.* Rursus Homilia XXVII. in Caput XI. Epistolæ I. ad Corinthios hæc habet: *Sed si filii, vel fratris defuncti facis commemorationem, errore conceteris conscientiæ, nisi consuetudinem impleres, & pauperes convocares.* Viget hæc hodieque Neapoli consuetudo, ut in funeribus pauperes convocentur, quos sancti Januarii vocant, qui defuncti feretrum sequuntur, candelas accensas gestantes.

XL. Illud præterea apud Christianos a primordiis nostræ Religionis in usu fuit, ut in exequiis defunctorum Psalmi & Hymni canerentur. Id quidem constat ex variis Patrum locis superius allatis, quibus hic alia lubet adjungere. Auctor Apostolicarum Constitutionum, quæ nomine S. Clementis circumferuntur, Lib. VI. Cap. XXIX. hæc habet: *Pro fratribus nostris, qui in Domino obierunt, & acceptabilem Eucharistiam offerte, in Ecclesiis, & Cæmeteriis vestris, atque in exitu mortuorum psallentes, eos deducite.* S. Hieronymus tum in obitu Paulæ, tum in Blesillæ funere, tum in Fabiolæ exequiis Psalmodiæ meminit; in vita vero S. Pauli Eremitæ narrat, S. Antonium obvoluto, & prolato foras corpore sancti Pauli, *Hymnos, & Psalmos ex Christiana traditione* decantasse. Hunc ritum confirmat Concilium Toletanum III. Can. XXII. his verbis: *Qui divina vocatione ab hac vita recedunt, cum Psalmis tantummodo, & Psallentium vocibus debent ad sepulchra deferri.* Et quidem recte; docet enim S. Joannes Chrysostomus Homilia LXI. in Caput XI. Joannis, honorem qui haberi debet defunctis, non esse fletum, non ejulatum, sed Hymnos, & Psalmos, & optimam vitam. Quæ verba mutuatus videtur a Basilio Seleuciæ Archiepiscopo, qui in Concione de Lazari exsuscitatione ita scribit: *Luctus, & femineus ululatus non cedunt in usum, & honorem vitæ defuncti, sed Hymni, & Psalmi, & vita quamhonestissime instituta.* Porro idcirco Toletanus Canon ait, cos, *qui divina vocatione ab hac vita recedunt, cum Psalmis tantummodo &c.* quia scilicet pro his qui sibi mortem consciverunt, itemque pro Catechumenis prohibetur in oblatione com-

commemorationem fieri, vel cum Psalmis ad sepulturam eorum cadavera deduci. Vide Concilium Bracharense I. Can. XXXIV. & XXXV.

XLI. Qui in funere defunctorum Psalmi, & quem ob finem decantarentur, exponit idem sanctus Chrysostomus Homilia IV. in Caput II. Epistolæ Pauli ad Hebræos, sic dicens: *Cogita quid psallas in illo tempore:* Revertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. *Et iterum:* Non timebo mala, quoniam tu mecum es. *Et iterum:* Tu es refugium meum a tribulatione. Paulo post hæc subdit: *Pro qua re, dic mihi, Presbyteros vocas, & Psallentes? Nonne ut consolationem recipias? nonne ut honores discedentem?* Homilia VI. *De pœnitentia*, sub initium ita inquit: *Diluculo quæruntur Hymnorum modulationes, & primus, & medius, & novissimus est David. Si pompæ in funeralibus defunctorum, & primus, & medius, & novissimus est &c.* Homilia tandem LXX. ad Populum Antiochenum finem ob quem Hymnodia, & Psalmodia in defunctorum exequiis instituta est, ita exponit: *Quid autem Hymni? Nonne glorificamus Deum, & illi gratias agimus, quia jam defunctum coronavit, absolvit a laboribus, & ab incertitudine sublatum apud se retinet. Nonne Hymni propterea, nonne propterea Psalmodiæ?* Latius de hoc ritu in gratiarum actionem adhibito in mortuorum delatione agit Auctor Libri, *De Ecclesiastica Hierarchia*, Cap. VII. & multis ex antiquitate adductis testimoniis adstruit eruditus Panvinius, *De ritu sepeliendi mortuos*, Cap. V. & latius Auctor Romæ Subterraneæ, Lib. I. Cap. XIX. S. Augustinus Libro IX. *Confessionum*, Cap. XII. de funere matris agens ait, Evodium aperuisse Psalterium, & cantare cœpisse Psalmum centesimum: *Misericordiam & judicium*. Sane Justiniani Imperatoris seculo, Ascetriæ, seu Sanctimoniales, dum corpus efferebatur, psallere consueverunt; constituit namque, *non minus quam octo asceterias, sive Canonicas quæ psallerent, & tres Acolythos, qui cereos deferrent, cujusvis funeri interesse debere.*

XLII. Psalmos ipsos nedum cani consuetum dum funus duceretur, sed etiam nocte, quæ præcedit funus, veteres vigilasse, nocturnasque vigilias canendis Psalmis egisse, testatur in primis sanctus Gregorius Nyssenus in Epistola ad Olympium de morte sororis suæ Macrinæ, sic inquiens: *Cum igitur nocturna pervigilatio, ut in Martyrum celebritate, canendis psalmis perfecta esset, & crepusculum advenisset, confluentium vicinis e locis omnibus virorum, & mulierum multitudo Psalmorum decantationem fletibus interpellebat.* De S. Aredio Abbate, qui obiit anno circiter DXC. legimus quidem in ejus Vita, quod post secundam noctis horam defuncto, & ejus *corpore ex more composito, atque in feretro collocato, totam in Psalmis, & Hymnis pervigilem beati Magistri deduxere discipuli noctem.* De S. Ebrulpho, qui eodem anno DXC. obiisse dicitur, ait ejus Vitæ Auctor, Num. XXIV. quod ipsum jam mortuum *Fratres cum magna reverentia in Ecclesia deportantes, diebus tribus, & noctibus hymnos, & laudes Deo canentes, sanctum illius corpus diligenter visi sunt custodisse, expectantes conventum Servorum Dei.* Atque ut alia exempla omittam, quibus docemur continuam circa defunctum Psalmodiam actam olim fuisse, præsertim vero a Monachis, ubi aliquis ex iis obiisset, ita profecto præscribit utraque Regula S. Aureliani ad Monachos, & Virgines: *Quando aliquis defunctus fuerit usque media nocte, cum pauci Fratres in Oratorio pervigilent, post mediam noctem, qui vigilaverunt, quiescant; & iterum alii vigilent.* Forte hinc vigiliæ Mortuorum ortæ sunt; multisque hodie in locis interdiu vigiliæ mortuorum canuntur a Monachis circum corpus in Ædibus defuncti.

XLIII. Cantum etiam a Gentilibus in funeribus adhibitum fuisse constat, sed lugubrem, quo suum de morte mœrorem, & luctum demonstrarent; cui & plurima insana, & fanatica externi luctus indicia addebant, viros, mulieresque ad hoc conducentes, ut continuo suo ejulatu luctum ipsum testarentur. S. Joannes Chrysostomus Homilia LXI. in Caput XI. Joannis ait, consuevisse ipsos Gentiles ostentationis studio gladiis interdum brachia incidere, vulneribus cruentare, itemque genas vellere, & capillos evellere. Ipsum fanaticum plangentium morem, seu potius abusum etiam apud Judæos olim fuisse, in Euangelio Matthæi Cap. IX. addiscimus, ubi habetur, quod cum Christus Dominus in cujusdam Principis Pharisæorum domum, cujus filia paulo ante obierat, eandem a mortuis excitaturus venisset, invenit ibi *tibicines, & turbam tumultuantem*; idest flentem, & ejulantem: *In more enim*, inquit Ambrosius, *receptum erat, ut in omni ductione funeris, tibicines ad intendendos, excitandosque confluentium luctus adhiberentur, & præficæ*; hoc est, mulieres, quæ mercede conducebantur ad deflendum laudandumque defunctum.

XLIV. Hos immodicos luctus, ut scite observat Vanespen Parte II. *Juris Ecclesiastici universi*, Tit. XXXVIII. Cap. I. Num. XXXII. in Christianorum quidem funeribus improbaverunt Patres, ne alias Ethnicis occasio daretur Religionem Christianam irridendi, quasi aliud factis, aliud verbis probarent Christiani; dum scilicet ritibus suis luctum ostenderent, & ubique verbis prædicarent, mortem a Christianis esse expetendam, esseque transitum e mortali, ac misera vita ad æternam, & felicem, ac omnis miseriæ expertem juxta illud Apostoli Pauli in Epistola Thessalonicenses Cap. IV., ubi ita ait: *Nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut & ceteri qui spem non habent.* Is plane Apostoli locus in morte dulcissimæ Matris meæ, quam ipsa oppetiit hoc anno MDCCXL. die XX. Januarii, & carissimi Fratris mei F. Josephi-Mariæ Ordinis Minimorum nuper Romæ defuncti die XVII. Maji, me summopere consolatus est, movitque ne ipsos nisi ad paucas horas lugerem. Consolatus est etiam aureus S. Cypriani Liber *De immortalitate*, quem utinam omnes legerent in suorum Parentum, & Charorum morte. Constat olim in Officio defunctorum usitatam fuisse illam lætitiæ vocem *Alleluja* non modo apud Græcos, uti in Euchologio videre est, sed & apud Latinos, uti habetur in Remensi Codice a Menardo allato in Notis ad Librum S. Gregorii Papæ, Pag. 260. & in aliis multis. Ea quidem voce in Officio defunctorum adhibita, puto equidem significare voluisse Majores nostros lætitiam, quæ toti Ecclesiæ ex morte Justorum obvenit. Unde S. Hieronymus Fabiolæ Matronæ Romanæ funus describens, in ejus Epitaphio ita inquit: *Jam fama volitans tanti prænuncia luctus totius Urbis populum ad exequias congregabat. Sonabant Psalmi, & aurata tecta Templorum in sublime quatiebat ALLELUIA.* Ob allatam rationem in defunctorum exequiis inter

alios canebatur Psalmus cxiii. *In exitu &c.*

XLV. Clericis potissimum, ut exemplo suo ostendant, de morte propinquorum non esse dolendum more Gentilium, qui spem non habent, sed potius iis congratulandum de triumpho, vetitum est ex Concilio Toletano anni MCDLXXIII. Can. viii. ne in morte parentum vestes lugubres sumerent. Voeat in primis Concilium absurdum, & reprehensibilem quorundam Clericorum abusum, qui lugubres, & luctuosas vestes induunt, & flebiliores, quam suæ congruit honestati, ex eo se reddunt, quia parentes, consanguineique eorum, & amici corruptibilem carnis nostræ molem deponentes, ad æternam patriam de præsentis exilii miseria convolarunt. Hunc abusum penitus abolitum vult: *eum & secundum sententiam ore benedicto prolatam, qui credit in Christum etiamsi mortuus fuerit, vivet.* Decernit deinde sub pœna suspensionis a perceptione fructuum suorum Beneficiorum per tres menses pro qualibet vice, *ut ulterius luctuosas vestes induere Clerici in sacris Ordinibus constituti, vel Beneficiati nostræ Provinciæ non audeant.* Lugubrem & atrum amictum improbare videtur S. Cyprianus in laudato Libro, *De immortalitate*. Ceterum ex his illud nequaquam concludere licet, omnem in morte Christianorum luctum reprehendi, aut a Patribus vetitum fuisse, sed immodicum luctum more Gentilium, uti docet S. Augustinus Sermone xxxii. *De verbis Apostoli*; alias clxxii. sic dicens: *Ideo non admonuit Apostolus, ut non contristemur, sed non sicut ceteri, qui spem non habent. Contristamur ergo nos in nostrorum mortibus necessitate amittendi, sed cum spe recipiendi; inde angimur, hinc consolamur: inde infirmitas afficit, hinc fides reficit; inde dolet humana conditio, hinc sanat divina promissio.* Flevisse Augustinum ad horam Monicam matrem suam dulcissimam testatur ipse Lib. ix. *Confessionum*, Cap. xii.

XLVI. In Episcoporum præsertim exequiis, illum quoque ritum fuisse observatum, ut defuncti corpus per varias a Clero deduceretur Ecclesias antequam deponeretur in tumulum, ut in iis scilicet preces, & absolutiones solemnes pro ejus anima agerentur, Vita S. Wolfangi Episcopi docet; scribit enim ejus Vitæ Auctor, quod *cum apud sanctum Petrum fuisset susceptus, ac vigiliarum, Missarumque celebrationibus Domino foret commendatus, sustollentes cum magna reverentia portabant eum per singula Urbis Monasteria, novissime vero ad Ecclesiam beati Martyris Emmerauni, cujus honore dum vixerat, intimo affectu excolebat. Qui Missarum solemniis, & exequiarum officiis rite peractis, mirifice, atque honorifice ibidem sepultus est.* Idem contigit in exequiis S. Annonis Coloniensis Archiepiscopi, qui obiit anno MLXXV. cujus corpus per septem continuos dies cum solemni pompa ad varias singulis diebus Ecclesias delatum est, uti videre est in ejus Vita apud Surium die iv. Decembris. Notat tandem Durandus, qui floruit seculo xiii. Lib. vii. *Rationalis*, Capite xxxv. Num. xxxvii. quod dum de domo ad Ecclesiam, seu sepulturam defuncti portantur, secundum quorundam locorum morem ter in via pausatur: *Primo*, inquit, *ad significandum, quod ipse in hac vita existens, ut posset digne Domino præsentari, & cum aliis Sanctis perpetua quiete perfrui, in tribus specialiter se ipsum exercitavit, videlicet, in Dei dilectione, in charitate proximi, & in custodia sui; sive, quod in fide sanctæ Trinitatis vixit, atque vitam finivit. Secundo, ad repræsentandum, quod Dominus triduo in ventre terræ pausavit, Tertio, tres pausæ fiunt in via, ut per tres dietas Psalmodiæ, quæ tunc dicitur, trina fiat ei absolutio a delictis tribus modis, scilicet, cogitatione, verbo, & opere commissis.* Ita ille.

XLVII. Quicquid autem de hisce interpretationibus sit, quibus Durandi Libri Rationalis summopere abundant, ut nostrum ordinem prosequamur, delato ad Ecclesiam defuncto, consuetæ pro eo preces persolvebantur, Missæque sacrosanctum Sacrificium pro eo offerebatur, sine quo non solebant humari mortui, uti fuse ad initium Tituli hujus ostensum est. Certe ex communi Monasteriorum usu sepulturæ obsequium post Missam præstitum defunctis fuisse, patet ex veteri Breviario Cassinensium, ex Concordia Dunstani, atque mss. antiquis Consuetudinibus Cluniacensis Monasterii, & sancti Benigni Divionensis, in quibus ita præscriptum legimus: *Omni tempore sepeliendus Frater post majorem Missam. Missa matutinalis pro eo festive canitur; tractus non cantatur; &c.* & iv. *aut* vi. *Feria Quadragesimæ, quando agenda est processio, sepeliri contigerit, processio dimittitur, sepelitio autem fiet post majorem Missam, postquam scilla*, idest campana, *ad vesperos pulsata fuerit.* Addunt & alia quæ videri possunt apud eruditum Martene Lib. v. *De antiquis Monachorum ritibus*, Cap. x. Num. xiv. Pag. 787. Porro juxta easdem Consuetudines, *si in ipsa nocte Resurrectionis Dominicæ, vel ipsius diei crepusculo obierit, quo scilicet oporteat eum ipso die sepeliri, matutinalis Missa pro eo cantabitur. Nam tanta est authoritas præsentiæ ipsius defuncti, ut etiam in tanta solemnitate hujusmodi Missa non possit sine negligentia intermitti &c.*

XLVIII. Spectat exequiarum ritum Oratio funebris, quæ olim ut plurimum post Missam fiebat ad eos qui convenerant, vel in defuncti laudem, vel ad excitandos fideles, ut instantes ad Deum preces funderent pro ipsius animæ requie. Ita in funere S. Udalrici Episcopi, uti in ejus Vita legitur, Wolfangus, qui exequiis præerat, *publica Missa expleta, omnes in commune sobrio, & cauto sermone admonuit, ut pro illa sancta anima intima intentione cordis devote exorent, ut ab omni vinculo delictorum absoluta, Deo donante, perenni gaudio in ævum cum Sanctis, & electis Dei perfrui mereretur.* In S. Bonaventuræ exequiis primam Missam celebravit Frater Petrus Tarantasiensis Episcopus Cardinalis Ostiensis, *& sermonem habuit proposito themate: Doleo super te frater Jonata*; qui totus fuit in Sancti laudem, ut in ejus Vita apud Surium die xiv. Julii videre est. Fuit is Petrus ex Ordine Prædicatorum primum Archiepiscopus Lugdunensis, mox ante consecrationem a Gregorio X. creatus S. R. E. Cardinalis Episcopus Ostiensis, tum Pœnitentiarius, tandem vero mortuo Gregorio, die xxi. Januarii anni MCCLXXVI. summus Pontifex electus, dictusque Innocentius V. qui eodem anno obiit die xx. mensis Junii.

XLIX. Morem esse Ecclesiæ antiquissimum, priusquam defunctus sepeliatur, ipsum laudandi funebri Oratione, ex veterum Patrum exemplis liquet. S. Melitium ab omnibus sapientibus cum præconiis maximis sepultum scribit Theodoretus Lib. II. *Historiæ Ecclesiasticæ*, Cap. xiv. & Libro ix. *Historiæ tripartitæ*, Cap. xiii. Eundem Melitium a multis, præcipue a Gregorio Ecclesiæ Nicenæ

cenæ funebribus Orationibus concelebratum confirmat Nicephorus Lib. XII. *Historiæ*, Cap. XI. Extat memorati Gregorii Oratio in funere Melitii habita. Extant & veterum Patrum Orationes funebres, Eusebii in funere Constantini, Gregorii Nazianzeni in funere Basilii, Athanasii, Cæsarii; & inter Latinos, Ambrosii in exequiis Valentiniani Augusti, & in fratris sui Satyri funere; extant & aliæ innumeræ aliorum Patrum Orationes funebres in exequiis defunctorum illustrium recitatæ. Plures id genus Orationes scripsit S. Hieronymus, nempe in obitu Paulæ, Fabiolæ, Blesillæ, Nepotiani, & aliorum.

L. Quales in funeribus habendæ sint Orationes, edicit in I. Provinciali Synodo S. Carolus, ubi agit de funeribus, & exequiis: *Nemini quemquam in funere laudare liceat, nisi & cum quem laudare velit, Episcopus dignum censuerit, & laudationem scriptam ante probarit*. Tum ita addit: *Licet tamen in funere concionem habere, quæ tota referatur ad humanam miseriam fidelium oculis proponendam, omnesque ad vigilandum cohortandos, ne, cum venerit Dominus hora qua non putarint, inveniat eos dormientes*. His concinit Synodus Cameracensis anni MDCIV. Tit. XIII. Cap. II. ubi mandat, *ut brevem semper habeant exhortationem Parochi in sepultura, & exequiis defunctorum, antequam populum a loco sepulturæ dimittant, in eaque ad orandum pro defunctis omnes hortentur*. Quod funebrem in laudem defuncti Orationem spectat, monet eadem Cameracensis Synodus, Cap. III. ut *in his orationibus ita diserte se gerant Concionatores, ut assentationem omnem fugiant, & non nisi ob veras, & compertas virtutes defunctos laudent*. Synodus quoque Namurcensis anni MDCXXXIX. Tit. XVI. Cap. V. de ea re ita præscribit: *Eas sobrie habeant, potius auditores considerationi mortis, & judicii ad peccatorum fugam excitando, quam immodice laudes defuncti propalando*. Erant olim frequentes hujusmodi Orationes funebres; perraræ hodie sunt, præterquam in summorum Pontificum Regum, & perillustrium personarum exequiis. Fieri hodieque solent apud Monachos Carthusienses ex antiqua, & laudabili consuetudine. Quod olim in Cardinalium exequiis, in illorum laudem Oratio funebris ageretur, innuit Augustinus Patricius Lib. I. *Sacrarum cæremoniarum*, Sectione XV. Cap. I.

LI. Reliquum est, ut de precibus, seu suffragiis, sive de Officio, quod post Missam solemnem pro defunctis agitur, juxta ritum in hoc nostro I. §. descriptum nonnulla dicamus. Teste Augustino Patricio loco citato, ubi agit de exequiis Cardinalium, finita Missa, post *Requiescant in pace*, fiebat ex veteri ritu sermo in laudem defuncti; & Cardinalis, qui celebravit, dimissa Planeta, accipiebat Pluviale, & sedebat eum Mitra alba, dum sermo habebatur. Eo finito, accendebantur candelæ, & quatuor alii Cardinales Episcopi, si mortuus erat Cardinalis Episcopus, si vero defunctus erat Presbyter Cardinalis, quatuor Cardinales Presbyteri, induti Supercelliceo, Amictu, Stola, Pluviali nigro, & Mitram albam in capite habentes, simul cum Celebrante ibant ad feretrum, ubi jacebat cadaver, vel ad illam molem, seu tumulum feretrum repræsentantem, quem *castrum doloris* vocant, hoc ordine. Primo procedebant duo ex Capellanis Celebrantis cum Superpelliceis, quorum alter thuribulum, & navicellam, alter vas aquæ benedictæ cum aspersorio deferebat: deinde duo alii cum candelabris, & luminaribus: tum Subdiaconus paratus cum Cruce: postea duo Cardinales juniores parati: tum duo seniores itidem parati: postremo Cardinalis, qui celebravit, & post eum Diaconus paratus, & alii sui Capellani cum Superpelliceis. Unusquisque Cardinalis secum unum Capellanum habebat, qui ei de Mitra inserviebat; aliquosque scutiferos assistentes, quorum unus cereum accensum deferret.

LII. Cum ad feretrum defuncti, sive ad castrum doloris perveniebant, Subdiaconus cum Cruce, & Ceroferariis ponebat se ad feretri pedes, in medio scilicet, aliquantum longe a feretro, Post eum stabant Cantores. Ad feretri caput in medio contra Crucem Faldistorium celebrantis collocabatur, super quod celebrans ipse Cardinalis sedebat; stante apud ipsum Diacono, qui in Missa Evangelium cecinerat; qui deferebat incensum, & aquam benedictam, aliisque Capellanis etiam apud ipsum celebrantem manentibus. Quattuor memorati Cardinales, ita erant dispositi. Senior ad humerum dextrum feretri. Alter ad pedem sinistrum. Tertius ad humerum sinistrum. Ultimus tandem ad pedem dextrum. Quiescebant ibi aliquantulum, tum post aliquam morulam, surgebant omnes deposita Mitra, & tenente librum, uno ex Capellanis Celebrans cum Diacono incipiebat absolutionem: *Non intres in judicium &c.* ut in nostro hodierno Romano Pontificali, Est antiqua oratio, quam juxta feretrum dicendam a Sacerdote præscribit antiquos inter alios ms. Codex Ritualis Monasterii S. Benedicti Floriacensis annorum circiter mille, & alii complures Rituales Libri ab Edmundo Martene allati lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, cap. XV. & ab Hogone Menardo in Notis ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ.

§. II.

Qua finita, omnes sedent coopertis capitibus, & Cantores incipiunt Responsorium Tono IV. *Subvenite sancti Dei, occurrite Angeli Domini, suscipientes animam ejus, * Offerentes eam in conspectu Altissimi*. ℣. *Suscipiat te Christus, qui vocavit te, & in sinu Abrahæ Angeli deducant te, * Offerentes eam &c.* ℣. *Requiem æternam dona eis Domine, & lux perpetua luceat eis, * Offerentes eam in conspectu Altissimi*. Tunc duo Acolythi cum thuribulo, & navicella, & aqua benedicta, & aspersorio accedent ad angulum dextrum capitis, ubi est dignior Prælatus, & se ad ejus dexteram collocabunt. Incepto Versiculo, *Requiem æternam*, Acolythus dabit naviculam Diacono,

 & ipse

& ipse accedet cum thuribulo ante dictum digniorem Prælatum, qui, ministrante Diacono naviculam, imponit thus in thuribulum. Finito Responsorio, Chorus cantat: *Kyrie eleison*, *Christe eleison*, *Kyrie eleison*. Et cum dicitur primum *Kyrie eleison*, surgunt omnes detectis capitibus, & ultimo *Kyrie eleison* dicto, prædictus dignior Prælatus dicit voce intelligibili: *Pater noster*: Quod secrete complet, & interim accepto aspersorio cum aqua benedicta de manu Diaconi, aspergit sepulturam, seu lectum mortuorum, circumcirca ambulans, incipiens a sua parte dextera, ter aspergens quamlibet lecti partem lateralem, Diacono a dextris comitante, & fimbrias Pluvialis sublevante; & dum transibit ante alios Prælatos, illos salutabit, & similiter Cruci reverentiam faciet, transiens ante illam ad pedes lecti. Postquam cum aspersorio circumierit lectum, & ad locum suum redierit, ibidem ab eodem Diacono capiet thuribulum, & lectum similiter circumcirca thurificat, ter in qualibet parte laterali thuribulum ducens; & cum redierit post thurificationem ad locum suum, ante scabellum stans, intelligibili voce dicit Versiculos: *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *A porta inferi*. ℟. *Erue Domine animam ejus*. ℣. *Requiescat in pace*. ℟. *Amen*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. Oremus.

Deus, cui omnia vivunt, & cui non pereunt moriendo corpora nostra, sed mutantur in melius: te supplices deprecamur, ut suscipi jubeas animam famuli tui N. per manus sanctorum Angelorum tuorum deducendam in sinum amici tui Abrahæ Patriarchæ, resuscitandamque in novissimo judicii magni die; & quicquid vitiorum, diabolo fallente, contraxit, tu pius, & misericors abluas indulgendo. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. Finita oratione, *Non intres in judicium &c.* de qua superius in Commentario ad §. 1. dictum est, juxta ritum a Patricio descriptum, Cardinales omnes sedent cum Mitra, & Cantores primum Responsorium canunt, *Subvenite &c.* Antequam Responsorium ipsum finiatur, Diaconus cum deferentibus incensum, & aquam benedictam accedit ad seniorem Cardinalem ad humerum dextrum sedentem, & cum cantatur, *Requiem æternam*, Clericus cæremoniarum accipit thuribulum, & navicellam, & accedit ad ipsum seniorem Cardinalem, & offert thuribulum, Diacono vero navicellam, Cardinalis imponit incensum in thuribulo dicens: *Ab illo benedicaris &c.* Deinde cum Cantores cantant *Kyrie eleison*, surgunt omnes sine Mitra, & ipse primus Cardinalis dicit voce competenti, *Pater noster*. Et mox capit aspersorium de manu Diaconi, & circuit lectum, aspergens illum aqua benedicta. Diaconus interim elevat a manu dextra fimbriam Pluvialis. Cum vero Cardinalis transit ante alios Cardinales sibi astantes, facit unicuique reverentiam, inclinando caput, & idem etiam facit Cruci: Diaconus vero, qui simul pergit, genuflectit. Facto circuitu reddit aspersorium Diacono, & de ejus manu capit thuribulum, & simili modo incensat circumcirca, inclinando se Cardinalibus, & Cruci. Ut autem complevit gyrum, reddit thuribulum Diacono, & revertitur ad locum suum. Diaconus quando dat aliquid Cardinali, vel recipit ab eo, osculatur ejus manum. Cardinalis stans in loco suo, voce competenti, tenente librum ante ipsum Diacono, dicit: *Et ne nos inducas in tentationem &c.* ut supra in hoc nostro præsenti §. II.

II. Hactenus ritus qui Romæ servatur in exequiis Cardinalium, & summorum Pontificum ab Augustino Patricio descriptus, quem quidem jam olim in aliorum funeribus servatum ex antiquis Ritualibus Libris constat. Responsorium, *Subvenite Sancti Dei &c.* cum versiculis, ac precibus, & oratione, *Deus cui omnia vivunt &c.* legitur quidem in pervetusto ms. Codice Monasterii S. Benedicti Floriacensis annorum circiter mille, in quo tamen oratio ipsa paulo aliter legitur, & est aliquantum prolixior. Sic enim habet: *Deus cui omnia vivunt, & cui non pereant moriendo corpora nostra, sed mutantur in melius: te supplices deprecamur, ut quicquid anima famuli tui* ill. *vitiorum, tuæque voluntati contrarium, fallente diabolo, & propria iniquitate, atque fragilitate contraxit, tu pius, & misericors ablue indulgendo, eamque suscipi jubeas per manus sanctorum Angelorum tuorum: deducendam in sinum Patriarcharum tuorum, Abraham scilicet amici tui, & Isaac electi tui, atque Jacob dilecti tui: quo aufugit dolor, & tristitia, atque suspirium, fidelium quoque animæ felici jocunditate lætantur, & in novissimo magni judicii die inter sanctos, & electos tuos, eam facias perpetuæ gloriæ percipere portionem, quam oculus non vidit, & auris non audivit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparasti diligentibus te. Per.*

III. In-

III. Incenso thure honorari defunctos debere, probat Baronius ad annum XXXIV. ex Actis Synodi Chalcedonensis. Aqua vero benedicta aspergi docet Durandus Lib. VII. *Rationalis*, Capite XXXV. non ad tollenda peccata venialia: sed ut omnis immundorum spirituum præsentia arceatur. Fiunt etiam incensationes ad eosdem dæmones expellendos, ex Innocentio III. Lib. II. *De Mysteriis Missæ*, Cap. XVII. & ad pellendum odorem malum defunctorum, ex Beletho in explicatione divinorum officiorum, Cap. CLXI. & ut ostendatur, quod defunctus Deo obtulit se in odorem bonorum operum, seu quod defunctis prosit oratio, quæ est velut incensum juxta id quod legitur in Psalmo CXL. Denique ut scite notat Gavantus in suo sacrorum Rituum thesauro, Parte II. Tit. XIII. Rubrica IV. tam incensatio, quam aquæ benedictæ aspersio adhibentur in signum societatis, & communionis sacramentorum, quam nobiscum habuerunt defuncti, dum vixerunt. Balsamon ad Canonem CVI. Concilii Carthaginensis scribit, ideo nos *lampadibus*, *suffitibus*, *& magnificis congregationibus defunctum excipere*, *ut qui sit per baptismum sanctificatus*. In antiquis Ritualibus Libris, ac præsertim in vetusto Codice Monasterii S. Eligii Noviomensis annorum circiter DC. variæ occurrunt thurificationes, & aquæ benedictæ aspersiones ad corpus defuncti, de cujus humatione sic inter alia inquit: *Corpore usque ad fossam allato*, *aquam benedictam spargit in fossam*, *atque incensat eam*. *Quo facto*, *statim sine quolibet intervallo ponitur corpus in terram*, *iterumque aqua benedicta aspergitur*, *& incensatur*.

IV. Dubitarunt aliquando nonnulli, an benedicendum sit thus, quo adoleri ex prisco ritu solent defuncti. Qui benedicendum thus ipsum negant, ajunt in antiquioribus Missalibus, & in modernis, Cæremoniali Episcoporum, & Rituali Codice Parochorum, quibus etiam addi potest præsens nostri hodierni Romani Pontificalis Rubrica, nihil de ea cæremonia præscribi. Equidem ajo, benedicendum thus, quo defuncti adolentur, quia, præterquamquod ritus ipse præscriptus legitur in laudato Augustini Patricii Cæremoniali, cujus verba initio hujus Commentarii recitavimus, ut scite observat memoratus Gavantus, in Missali recognito aperte jubetur, benedicendum thus, iis verbis: *Benedicens illud more solito*. Tum addit, triplici id niti fundamento: *Primo*, inquit, *auctoritate Cæremonialis Papæ*, *Lib.* I. *Sectione* XV. *Cap.* I. *ubi expresse jubetur*, *benedici incensum pro adolendis defunctis*, *& adduntur verba*, Ab illo benedicaris &c. *Deinde ex Innocentio III. incensatio hæc fit præcipue ad expellendos dæmones*, *quæ ratio connotat benedictionem thuris*, *& thuribuli*, *ex Duranto Lib.* I. De ritibus, *Cap.* IX. *Num.* IX. *Demum non aqua simplici*, *sed benedicta defunctos aspergimus*. *Ergo etiam thure benedicto erunt incensandi*. De libris in oppositum citatis ait, ab ipsis non prohiberi thuris benedictionem, sed vel omitti, vel tamquam usitatam supponi. Qui plura quæ praxim spectant incensandi, & aqua benedicta aspergendi defunctos scire desiderat, legat eruditissimas dodum mihi amicitia juncti Viri Clarissimi D. Cajetani Merati Clerici Regularis Observationes, atque Additiones ad ipsum Gavantum, a doctis Viris summopere commendatas.

§. III.

Qua finita, omnes sedent cum Mitra, & Chorus cantat Responsorium Tono IV. *Qui Lazarum resuscitasti a monumento fœtidum*, * *Tu eis Domine dona requiem*, *& locum indulgentiæ*. ℣. *Qui venturus es judicare vivos*, *& mortuos*, *& seculum per ignem*. * *Tu eis*. ℟. *Requiem æternam &c.* * *Tu eis* Tunc duo Acolythi cum thuribulo, & navicula, & aqua benedicta, & aspersorio accedent ad secundum digniorem Prælatum sedentem in angulo ad sinistrum pedem, & se ad ejus dexteram collocabunt. Incepto Versiculo, *Requiem æternam &c.* Acolythus dabit naviculam Diacono, & ipse accedet cum thuribulo ante dictum secundum digniorem Prælatum, qui, ministrante Diacono naviculam, imponet thus in thuribulum. Finito Responsorio, Chorus cantat, *Kyrie eleison*, *Christe eleison*, *Kyrie eleison*. Et dum dicitur primum *Kyrie eleison*, surgunt omnes detectis capitibus; & ultimo, *Kyrie eleison*, dicto, prædictus secundus dignior Prælatus dicit voce intelligibili, *Pater noster*. Quod secrete complet, & interim accepto aspersorio cum aqua benedicta de manu Diaconi, aspergit sepulturam, seu lectum, circumcirca ambulans, incipiens a sua parte dextera, ter aspergens quamlibet lecti partem lateralem, Diacono a dextris comitante, & fimbrias Pluvialis sublevante; & dum transibit ante alios Prælatos, illos salutabit, & similiter Cruci reverentiam faciet, transiens ante illam ad pedes lecti. Postquam cum aspersorio circumierit lectum, & ad locum suum redierit, ibidem ab eodem Diacono capiet thuribulum, & lectum similiter circumcirca thurificabit, ter in qualibet parte laterali thuribulum ducens; & cum redierit post thurificationem ad locum suum, ante scabellum

stans,

stans, intelligibili voce dicit Versiculos: *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *A porta inferi*. ℟. *Erue Domine animam ejus*. ℣. *Requiescat in pace*, ℟. *Amen*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*, *Oremus*.

Fac quæsumus Domine hanc cum servo tuo N. defuncto misericordiam, ut factorum suorum in pœnis non recipiat vicem, qui tuam in votis tenuit voluntatem, ut sicut hic eum vera fides junxit fidelium turmis, ita eum illic tua miseratio societ choris Angelicis, Per Christum Dominum nostrum, ℟. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. Peracto primo circuitu, & finita oratione, *Deus cui omnia vivunt &c.* juxta Patricii Ritum, Cardinales sedent, & chorus cantat Responsorium, *Qui Lazarum resuscitasti &c.* ut in hoc nostro §. III. Diaconus interim accedit ad secundum Cardinalem apud sinistrum pedem, & dum dicitur, *Requiem æternam &c.* imponitur incensum. Ad *Kyrie eleison*, omnes surgunt, & deinde ipse secundus Cardinalis dicit, *Pater noster*, aspergit, & incensat, ut primus, & reversus ad locum suum, dicit, *Et ne nos &c.* cum aliis Versiculis in hoc nostro §. descriptis; tum orationem, *Fac quæsumus Domine hanc eum famulo tuo N. defuncto misericordiam &c.*

II. Juxta præscriptum ms. Codicis Monasterii S. Benedicti Floriacensis annorum circiter mille, finita oratione, *Deus cui omnia vivunt &c.* superius a nobis relata, sequebatur Responsorium, *Antequam nascerer*, tum Versiculus, *Commissa mea pavesco*, postea ter, *Kyrie eleison*, tandem vero oratio ipsa, *Fac quæsumus Domine &c.* Notat Menardus in Notis, & Observationibus ad Librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ, Pagina 269. cani *Kyrie eleison* in Officio defunctorum juxta usum veterem, prout præcipitur in quodam Concilio Arelatensi apud Severinum Binium post Concilium III. Arelatense. Postquam enim Concilium prohibuit in exequiis defunctorum carmina diabolica, & prophana, subjungit: *Siquis autem cantare desiderat*, Kyrie eleison *cantet*. Responsorium, *Qui Lazarum resuscitasti &c.* quod nostri hujus §. initio extat, occurrit in antiquo defunctorum Officio, & in aliis priscis Ritualibus libris,

§. IV.

Qua finita, omnes similiter sedent cum Mitra, & Chorus cantat Responsorium Tono VIII. *Domine quando veneris judicare terram, ubi me abscondam a vultu iræ tuæ*, * *Quia peccavi nimis in vita mea*. ℣. *Commissa mea pavesco, & ante te erubesco; dum veneris judicare, noli me condemnare*, * *Quia peccavi nimis in vita mea*. ℣. *Requiem æternam dona eis Domine, & lux perpetua luceat eis*. * *Quia peccavi*. Tunc duo Acolythi cum thuribulo, & navicula, & aqua benedicta, & aspersorio accedent ad tertium digniorem Prælatum sedentem in angulo ad sinistrum humerum, & se ad ejus dexteram collocabunt. Incepto Versiculo, *Requiem æternam &c.* Acolythus dabit naviculam Diacono, & ipse accedet cum thuribulo ante dictum tertium digniorem Prælatum, qui, ministrante Diacono naviculam, imponet thus in thuribulum. Finito Responsorio, Chorus cantat, *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison*. Et cum dicitur primum, *Kyrie eleison*, surgunt omnes detectis capitibus, & ultimo *Kyrie eleison* dicto, prædictus tertius dignior Prælatus dicit voce intelligibili, *Pater noster*. Quod secrete complet, & interim accepto aspersorio cum aqua benedicta de manu Diaconi, aspergit sepulturam, seu lectum, circumcirca ambulans, incipiens a sua parte dextera, ter aspergens quamlibet lecti partem lateralem, Diacono a dextris comitante, & fimbrias Pluvialis sublevante, & dum transibit ante alios Prælatos, illos salutabit, & similiter Cruci reverentiam faciet, transiens ante illam ad pedes lecti. Postquam cum aspersorio circumierit lectum, & ad locum suum redierit, ibidem ab eodem Diacono capiet thuribulum, & lectum similiter circumcirca thurificabit, ter in qualibet parte laterali thuribulum ducens; & cum redierit post thurificationem ad locum suum, ante scabellum stans, intelligi-

telligibili voce dicit Versiculos: *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *A porta inferi*. ℟. *Erue Domine animam ejus*. ℣. *Requiescat in pace*. ℟. *Amen*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Oremus.

Inclina, Domine, aurem tuam ad preces nostras, quibus misericordiam tuam supplices deprecamur, ut animam famuli tui N. quam de hoc seculo migrare jussisti, in pacis, ac lucis regione constituas, & Sanctorum tuorum jubeas esse consortem. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. PErgit Patricius ritum antiquum Romanum exponere in exequiis S. R. E. Cardinalium, & summorum Pontificum usitatum; *Finita*, inquit, *oratione, sedent Cardinales cum Mitra, & Chorus cantat Responsorium*: Domine quando veneris &c. *Interim Diaconus cum sociis accedit ad tertium Cardinalem apud sinistrum humerum sedentem, & in tempore ponitur incensum, & ad* Kyrie eleison, *omnes surgunt, ut supra; & ipse tertius Cardinalis dicit*, Pater noster; *aspergit, & incensat, ut alii; & reversus ad locum suum dicit*: Et ne nos inducas in tentationem &c. Preces ipsæ, ac Versiculi extant quidem in antiquo Officio defunctorum, quod in antiquis mss. Libris Ritualibus legitur. Oratio, *Inclina Domine &c.* extat in toties laudato ms. Codice Monasterii S. Benedicti Floriacensis annorum circiter mille, & in aliis multis sequioris ævi, uti videre est apud Edmundum Martene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. XV.

§. V.

Qua finita, omnes similiter sedent cum Mitra; & Chorus cantat Responsorium Tono VI. *Ne recorderis peccata mea Domine*. * *Dum veneris judicare seculum per ignem*. ℣. *Dirige Domine Deus meus in conspectu tuo viam meam*. * *Dum veneris*. * ℣. *Requiem æternam dona eis Domine, & lux perpetua luceat eis*. * *Dum veneris*. Tunc duo Acolythi cum thuribulo, & navicula, & aqua benedicta, & aspersorio accedent ad quartum, & juniorem Prælatum sedentem in angulo ad dexterum pedem, & se ad ejus dexteram collocabunt. Incepto Versiculo, *Requiem æternam &c.* Acolythus dabit naviculam Diacono, & ipse accedet cum thuribulo ante dictum quartum digniorem Prælatum, qui, ministrante Diacono naviculam, imponet thus in thuribulum. Finito Responsorio, Chorus cantat *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison*. Et tum dicitur primum *Kyrie eleison*, surgunt omnes detectis capitibus, & ultimo, *Kyrie eleison* dicto, prædictus quartus Prælatus dicit voce intelligibili: *Pater noster*. Quod secrete complet, & interim accepto aspersorio cum aqua benedicta de manu Diaconi, aspergit sepulturam seu lectum, circumcirca ambulans, incipiens a sua parte dextera, ter aspergens quamlibet lecti partem lateralem, Diacono a dextris comitante, & fimbrias Pluvialis sublevante; & dum transibit ante alios Prælatos illos salutabit, & similiter Cruci reverentiam faciet, transiens ante illam ad pedes lecti. Postquam cum aspersorio circumierit lectum, & ad locum suum redierit, ibidem ab eodem Diacono capiet thuribulum, & lectum similiter circumcirca thurificabit, ter in qualibet parte laterali thuribulum ducens; & cum redierit post thurificationem ad locum suum, ante scabellum stans, intelligibili voce dicet Versiculos: *Et ne nos inducas in tentationem*. ℟. *Sed libera nos a malo*. ℣. *A porta inferi*. ℟. *Erue Domine animam ejus*. ℣. *Requiescat in pace*. ℟. *Amen*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Oremus.

Absolve quæsumus Domine animam famuli tui N. ab omni vinculo delictorum, *ut*

ut in resurrectionis gloria inter Sanctos, & Electos tuos resuscitatus respiret. Per Christum Dominum nostrum, ℟. *Amen.*

COMMENTARIUS.

I. SUnt hæ preces, ac cæremoniæ, ut semel, & iterum dictum est, jam olim in Officio defunctorum usitatæ, ex plurium Ritualium Librorum testimonio, Augustinus Patricius præsentem ritum ita describit: *Oratione completa, sedent Cardinales. Chorus cantat Responsorium:* Ne recorderis Domine peccata mea &c. *Versus:* Dirige Domine Deus meus &c. *Interim Diaconus cum sociis accedit ad ultimum Cardinalem apud dextrum pedem, & in tempore imponitur incensum. Surgunt ad* Kyrie eleison. *Et ipse Cardinalis quartus dicit: Et ne nos &c.* cum ceteris versiculis, & oratione in hoc nostro §. notetis. Ex præscripto ms. Codicis Ritualis Monasterii S. Benedicti Floriacensis, finita oratione, *Inclina Domine &c.* in §. IV. descripta, levabatur de Ecclesia corpus, ut sepeliretur, cum Antiphona, *Aperite mihi*; & Psalmo, *Confitemini*. Tum hæc admonitio, seu oratio sequebatur: *Piæ recordationis affectu, fratres carissimi commemorationem faciamus cari nostri* ill., *quem Dominus de temptationibus hujus seculi assumpsit: obsecrantes misericordiam Dei nostri, ut ipse ei tribuere dignetur placidam, & quietam mansionem, & remittat omnes lubricæ temeritatis offensas, ut concessa venia plenæ indulgentiæ, quicquid in hoc seculo, proprio, vel alieno reatu deliquit, totum ineffabili pietate, ac benignitate sua deleat, & abstergat. Quod ipse præstare dignetur.* Oratio, *Absolve* in hoc nostro §. descripta, extat in multis antiquis Ritualibus Libris a Martenio allatis. Quo ritu defuncti sepulturæ traderentur, infra ad calcem Tituli hujus dicemus, ne quid sacræ, ac venerandæ antiquitatis in Christifidelium defunctorum exequiis, quas explicamus, ignoretur,

§. VI.

Qua finita, omnes similiter sedent cum Mitra, & Chorus cantat Responsorium Tono I. *Libera me Domine de morte æterna in die illa tremenda. Quando Cæli movendi sunt & terra.* * *Dum veneris judicare seculum per ignem.* ℣. *Tremens factus sum ego, & timeo, dum discussio venerit, atque ventura ira.* * *Quando cæli movendi sunt & terra.* ℣. *Dies illa, dies iræ, calamitatis, & miseriæ, dies magna, & amara valde.* * *Dum veneris.* ℣. *Requiem æternam dona eis Domine, & lux perpetua luceat eis. Libera me Domine &c.* Tunc duo Acolythi cum thuribulo, & navicula, & aqua benedicta, & aspersorio accedent ad dexteram Prælati, qui Missam celebravit. Incepto Versiculo, *Requiem æternam &c.* Acolythus dabit naviculam Diacono, & ipse accedet cum thuribulo ante dictum Prælatum, qui, ministrante Diacono naviculam, imponet thus in thuribulum. Finito Responsorio Chorus cantat, *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.* Et cum dicitur primum *Kyrie eleison*, surgunt omnes detectis capitibus, & ultimo *Kyrie eleison* dicto, prædictus Prælatus dicit voce intelligibili: *Pater noster.* Quod secrete complet, & interim accepto aspersorio, cum aqua benedicta de manu Diaconi, aspergit sepulturam, seu lectum, circumcirca ambulans, incipiens a sua parte dextera, ter aspergens quamlibet lecti partem lateralem, Diacono a dextris comitante, & fimbrias Pluvialis sublevante, & dum transibit ante alios Prælatos, illos salutabit, & similiter Cruci reverentiam faciet, transiens ante illam ad pedes lecti. Postquam cum aspersorio circumierit lectum, & ad locum suum redierit, ibidem ab eodem Diacono capiet thuribulum, & lectum similiter circumcirca thurificabit, ter in qualibet parte laterali thuribulum ducens; & cum redierit post thurificationem ad locum suum, ante Faldistorium stans, intelligibili voce dicet Versiculos: *Et ne nos inducas in tentationem.* ℟. *Sed libera nos a malo.* ℣. *A porta inferi.* ℟. *Erue Domine animam ejus.* ℣. *Requiescat in pace.* ℟. *Amen.* ℣. *Domine exaudi orationem meam.* ℟. *Et clamor meus ad te veniat.* ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.* Oremus.

Absolve quæsumus Domine animam famuli tui N. ut defunctus seculo tibi vivat,

& quæ

& quæ per fragilitatem carnis humanæ conversatione commisit, tu venia misericordissimæ pietatis absterge. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

§. VII.

Deinde dicit idem Pontifex benedicens lectum. ℣. *Requiem æternam dona eis Domine.* ℟. *Et lux perpetua luceat eis.* Tum duo ex Cantoribus dicunt alta voce: *Requiescant in pace.* ℟. *Amen.* Quo dicto, Prælati ipsi qui Mitris utuntur, illas recipiunt, & omnes eo ordine quo venerunt, revertuntur ad Sacristiam, vel alium locum idoneum, ubi deponunt sacras vestes, & ad propria quisque revertitur.

COMMENTARIUS.

I. Quarto peracto circuitu, *sedent*, ait Patricius, *& Chorus cantat.* Libera me Domine &c. *Interim Diaconus cum sociis accedit ad Cardinalem, qui celebravit, sedentem ad caput, & in tempore imponitur incensum ad* Kyrie eleison, *surgunt Cardinales sine Mitra; & qui celebravit dicit:* Pater noster; *aspergit, & incensat, ut fecerunt alii quatuor, & reversus ad locum suum stans dicit:* Et ne nos inducas in tentationem. ℟. Sed libera nos a malo. ℣. A porta inferi. ℟. Erue Domine animam ejus. ℣. Requiescant in pace. ℟. Amen. ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Absolve quæsumus Domine animam famuli tui N. ut defunctus seculo tibi vivat &c. *Deinde dicit idem Cardinalis:* Requiem æternam dona eis Domine. ℟. Et lux perpetua luceat eis. *Et in fine duo Cantores dicunt:* Requiescant in in pace. ℟. Amen. *His completis, omnes ordine, quo venerant, revertantur ad loca, ubi acceperant paramenta, & exuunt sacras vestes. Alii autem Cardinales, & Prælati, dum hæc fiunt circa castrum doloris, remanent sedentes in locis suis, expectantes finem. Demum omnes discedant ad suas habitationes.*

II. Hucusque Augustinus Patricius Lib. 1. *Sacrarum cæremoniarum sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ*, Sectione xv. Cap. 1. ubi agit de morte, & exequiis Cardinalium. Placuit autem ejus ritum describere, quod sacris cæremoniis in descriptis hucusque Paragraphis omnino consonat. Responsoria, versiculi, preces, orationesque, antiquissimæ profecto sunt, extantque, uti superius non semel notatum est, in variis Ritualibus Libris. In quibus tamen non quinque absolutiones, sed una semper a Celebrante fieri solita absolutio legitur. Excepto ms. Pontificali Vaticano Gulielmi Durandi, cui per omnia fere concinit nostrum Romanum hodiernum Pontificale. Ceterum etsi pervetusti sint ritus haberi soliti in funeribus defunctorum, variasse tamen illos constat pro temporum, & locorum diversitate.

§. VIII.

Absolutiones istas quatuor, vel quinque non semper in omnibus exequiis fieri convenit, sed tantum in primis exequiis, quæ fieri solent post obitum. In exequiis vero anniversariis non debent fieri hujusmodi quatuor absolutiones, sed una tantum per Prælatum celebrantem, post Missam; vel si adesset castrum doloris, vel alius locus, quo eundum esset ad absolvendum, Celebrans solus paratus, ut supra, præcedente Cruce cum omnibus Ministris superius narratis, & sequentibus eum suis Capellanis, accedet ad castrum doloris, & ibidem dispositis Ministris, ut supra dictum est, stans ante suum Faldistorium in capite lecti, dicit orationem: *Non intres in judicium cum servo tuo &c.* in tono prædicto: qua finita, sedet, & Chorus cantat Responsorium: *Libera me Domine &c.* & *Kyrie eleison*, ut supra. Prælatus vero imponit incensum, ac aspergit, & incensat lectum ordine, quo supra dictum est, & demum dicit unam ex quinque præfatis orationibus, quam maluerit; & in fine dicto Responsorio, *Requiem æternam &c.* ordine quo venit, revertitur ad Sacristiam, vel alium locum deputatum, & ibidem depositis paramentis, recedit ad propria. Quod similiter servari poterit etiam in primis exequiis, ubi commode quatuor Prælati, qui post Missam, ut supra dictum est, absolvant, haberi non poterunt.

COMMENTARIUS.

I. Tametsi ex nostri hujus §. præscripto absolutiones quatuor, vel quinque in omnibus exequiis, quæ post obitum agi solent, fieri conveniat, constat tamen Romæ ipsas absolutiones quinque in solius Romani Pontificis funere celebrari; in aliorum autem exequiis etiam primis post obitum, solum Celebrantem absolvere post Missam. Tradit Edmundus Martene Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. XIV. Num. XVI. antiquam hodieque in insigni Monasterio S. Audoeni Rotomagensis consuetudinem servari, ubi cum Celebrans Sacerdos ad Offertorium Missæ pervenerit, ab omnibus Sacerdotibus in Choro existentibus defunctus Frater hoc modo absolvitur: *Præcentor acceptam Stolam collo cujusque Sacerdotis imponit: tum ille ex cartula sibi exhibita sequentem pro defuncto absolutionem recitat.* ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. *Oremus.* Dominus Jesus Christus, qui dixit discipulis suis: *Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in Cælis; & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta, & in Cælis*: de quorum numero, quamvis indignos nos esse voluit: ipse te absolvat N. per ministerium nostrum ab omnibus peccatis tuis, quæcumque, cogitatione, locutione, aut operatione negligenter egisti, & a nexibus peccatorum absolutum perducere dignetur ad regna Cælorum, qui cum Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

II. Addit mox laudatus Auctor, ad hujusmodi forte ritum & illud spectare, quod in tertia compilatione Statutorum Carthusiensium Cap. II. legitur: *Absolutio defuncti post sepulturam in claustro, de quo loquitur Statutum, non debet fieri per modum absolutionis Sacramentalis, sed per modum orationis &c.* Est fane & illud curiosum, quod in Epistola Petri venerabilis Abbatis Cluniacensis vigesimaquinta inter Petri Abaelardi Epistolas legitur, ad cujus sepulchro suspendendam hanc ad Heloissam absolutionem misit: *Ego Petrus Cluniacensis Abbas, qui Petrum Abealardum in Monachum Cluniacensem recepi, & corpus ejus furtim delatum Heloissæ Abbatissæ, & Monialibus Paracleti concessi, auctoritate Dei, & omnium Sanctorum absolvo eum pro officio ab omnibus peccatis suis.*

III. Pluribus tandem, ac variis diebus celebrari jam olim consuevisse defunctorum exequias, antiqui Scriptores narrant. Auctor Apostolicarum Constitutionum Lib. VIII. Cap. XLII. diei tertiæ meminit, ejusque ritus mysticam etiam rationem assignat, sic dicens: *Peragatur dies tertia mortuorum in Psalmis, & lectionibus, & orationibus propter eum, qui tertia die resurrexit.* Septimæ diei mentionem faciunt sancti, Ambrosius, & Augustinus, quorum alter in oratione, *De fide resurrectionis*, ita ait: *Nunc quoniam die septimo ad sepulchrum redimus, qui dies symbolum futuræ quietis est.* Augustinus vero Libro I. Quæstionum super Genesim ad finem inquit: *Septimus dies in Scripturis auctoritatem habet: unde alio loco scriptum est*, idest Ecclesiastici Cap. XXII. *Luctus mortui septem dierum.* Tum hæc addit: *Septenarius numerus propter Sabbati sacramentum præcipue quietis indicium est.*

IV. Diem nonum non modo memorat sanctus Joannes Damascenus in sermone de fidelibus defunctis, sed & ritum etiam commendat, quem tamen S. Augustinus in Quæstionibus ad Genesim improbat his plane verbis: *Nescio utrum inveniatur, alicui Sanctorum in Scripturis celebratum esse luctum novem dierum, quod apud Latinos* Novendiale *appellatur.* Augustinum sequitur Auctor nomine Alcuini in Libro, *De divinis Officiis*, Capite inscripto, *De exequiis mortuorum, & eorum commemoratione.* Improbat & istum numerum Stephanus Duranti Lib. II. *De ritibus Ecclesiæ Catholicæ*, Cap. XLIII. Num. V. ubi ait videri sibi, prohibendos esse ab hac consuetudine Christianos: *siqui istum in mortuis suis numerum servant, qui magis est in Gentilium consuetudine.* At vero aliter sentit eruditus Josephus-Maria Prola Societatis Jesu in Opere, quod inscripsit, *De novendialibus supplicationibus in honorem Sanctorum*, Romæ edito anno MDCCXIV. ubi ritum ipsum commendat, variasque explicationes ad Augustini locum adducit, Quæstione V. Num. CXXXVIII. & pluribus sequentibus. Certe ex antiquis, memorat nonam diem in exequiis defunctorum celebrari solitam, & quidem juxta morem Romanæ Ecclesiæ, ut infra dicemus, Theodorus Archiepiscopus Cantuariensis; itemque Justinianus in novella sua Constitutione CXXXIII. Cap. III. Auctor Constitutionum Apostolicarum, & alii, paulo inferius citandi.

V. Ex recentioribus meminit diei nonæ Augustinus Patricius non modo in exequiis Romani Pontificis, quæ per novem dies solent hodieque celebrari, verum etiam ubi de Cardinalium funere agit, sic dicens: *In prima, & nona die, quæ est ultima, in qua fiunt eædem cæremoniæ* (quas nos superius in nostris ad hunc Titulum Commentariis descripsimus) *nisi quod in ultima non fit sermo, consueverunt legi in Ecclesia, ubi fiunt exequiæ, centum quinquaginta Missæ, & datur pro eleemosyna cuique celebranti unus grossus Papalis, & duæ parvæ candelæ. Aliis septem diebus intra novenam dicantur centum Missæ quolibet die, & hora competenti cantatur Missa pro defunctis per aliquem Episcopum, & familia defuncti adest sedens in loco suo. Intorticia non accenduntur circa Ecclesiam, sed super scamnis a lateribus lecti, & novem supra castram doloris fine aliis candelis. Cardinales non veniunt, distribuitur cera Celebranti, & Ministris, Clericis, sive Religiosis illius Ecclesiæ, familiæ defuncti, & aliis qui adsunt. Apud sepulchrum vero, ubi jacet corpus, quotidie ponuntur duo intorticia, quæ ardent, dum divina celebrantur. Finita Missa intra novenam, Prælatus qui celebravit, deponit Planetam, & accipit Pluviale, & Mitram, & præcedente Subdiacono cum Cruce, Ceroferariis, incenso, & aqua benedicta, vadit ad castrum doloris. Eum sequuntur Diaconus, & alii Ministri Altaris; Religiosi autem, sive Clerici Ecclesiæ disponunt se circa castrum, Subdiaconus cum Cruce, & Ceroferarii ad pedes. Prælatus vero stans ad caput in medio sine Mitra absolute incipit*: Non intres in judicium, *ut supra. Et in fine Chorus cantat primum Responsorium. Et post* Kyrie eleison, *Prælatus sine Mitra dicit*: Pater noster. *Aspergit, & incensat per circuitum,*

tum, at supra diximus. Et deinde stans in loco suo dicit: Et ne nos inducas &c. *cum aliis versiculis, & prima oratione, in cujus fine dicit*: Requiem aeternam dona ei Domine. ℟. Et lux perpetua luceat ei. *Et Chorus dicit*: Requiescat in pace. *Et sic revertitur ad se exuendum. In secunda die dicitur secundum Responsorium, & secunda oratio; & sic deinceps. Et cum finierint, reincipitur a primo.*

VI. Ut ritum autem a Patricio descriptum absolvam, haec tandem in fine ejus Capitis, quod est de Cardinalium exequiis, inquit: *In nona die fit omnino, ut in prima, nisi quod non fit sermo. Cantatur Missa per Cardinalem, & per Cardinales fit absolutio apud Castrum doloris. A die vero, quo est sepultum corpus, usque quo incipiantur exequiae, consueverunt in ea Ecclesia celebrari aliquot Missae pro defuncto, non tamen per Praelatos, & fiunt ad partem ibi aliquot eleemosynae propter hoc. Familia vero defuncti solet per quadraginta dies sustentari in ejus domo, & tandem unicuique redditur aliquod praemium, vel secundum taxationem a Domino factam, vel, ut executores censuerint, habita ratione servitii, temporis, & qualitatis.* Haec ille, ex quo praeter alia addiscimus, non modo in obitu summi Pontificis, ut hodie solum fieri solet, verum & ubi Cardinales moriebantur, novendiales exequias celebratas fuisse. Plura in recitato prolixo Patricii testimonio observabit studiosus Lector, quibus ego explicandis, ne in longum haec oratio abiret, supersedendum censui.

VII. Celebratas quoque fuisse defunctorum commemorationes aliis diebus a praenotatis, ex antiquis Patribus addiscimus. Sanctus Ambrosius, qui Libro II. de excessu fratris sui Satiri, diei septimi meminit; in Oratione de obitu Theodosii Imperatoris ait, aliquos observasse diem tertium, & trigesimum, alios autem septimum, & quadragesimum. Trigesimi diei mentionem facit S. Ephrem in suo testamento his verbis: *Assidue pro mea parvitate offerre dignemini; & cum trigesimum diem complevera, mei memoriam faciatis &c.* Eundem dierum numerum memorat in tractatu de Ordine Eremitarum S. Hildebertus Coenomanensis Episcopus, sic inquiens: *Continuis pro eo triginta diebus Missarum solemnia specialiter celebrantur.* Theodorus Cantuariensis Archiepiscopus in suis Capitulis selectis, quae extant Specilegii Dacherlani Tomo IX. Ecclesiae Romanae consuetudinem, qualis sua aetate vigebat, commemorans, ait: *Prima & Tertia, & Nona, & Trigesima die pro eis Missa agatur; inde post annum, si voluerint, observetur.*

VIII. Inter dies a defuncti obitu celebrari solitos quadragenarius etiam recensetur ab Auctore Constitutionum Apostolicarum Lib. VIII. Cap. XLII. ubi postquam dixit: *Peragatur dies tertius mortuorum &c.* addit: *Item dies nonus in recordationem superstitum, & defunctorum; atque etiam dies quadragesimus juxta veterem typum: Mosem enim ita luxit populus &c.* His consonat in sua Novella Constitutione CXXXIII. Cap. III. Justinianus Imperator, ubi ita ait: *Sed neque aliquam excogitent occasionem, aut viri ad monasteria muliebria ingrediendi, aut mulieres viris deputata, occasione eorum quae circa funus aguntur, & tertiam, & nonam convenientes diem, & dum quadraginta compleantur.* Egregium plane est, quod de eo usu legitur in Vita S. Theodosii Coenobiarchae, qui obiit circa annum Christi DXL. apud Bollandianos die XI. Januarii Num. XVII. *Jubet autem Pater omnia ipsi fieri, quae lex vult fieri mortuis, tertianas, inquam, novenas, & consequenter etiam quadragenas.*

IX. De anniversariis, quae recurrentibus annis ipso obitus die celebrari solent, innumera pene extant veterum Patrum testimonia. Auctor memoratus Apostolicarum Constitutionum recitato superius loco, ubi mentionem facit diei noni, & quadragesimi, anniversarium diem adjungit: *Denique anniversarius pro memoria ipsius.* Tertullianus in Libro, *De corona Militis*, Cap. III. morem sui temporis referens, ait: *Oblationes pro defunctis, pro Natalitiis annua die facimus.* Idem in Libro, *De Monogamia*, scribit: *Et offerat annuis diebus dormitionis ejus.* Meminit diei anniversarii S. Gregorius Nazianzenus Oratione in laudem Caesarii, S. Joannes Damascenus in sermone, *De fidelibus defunctis*, Alcuinus loco superius recitato, & inter alios Amalarius Lib. III. *De Ecclesiasticis officiis*, Cap. XLIV. ubi addit, anniversarium diem ideo repeti pro defunctis, quoniam ignoramus, qualiter eorum causa habeatur in alia vita. In Libro Sacramentorum S. Gregorii Papae extat non modo *Missa in die depositionis defuncti, sive tertio, septimo, trigesimoque*; verum etiam *Missa in anniversaria unius defuncti*, & *Missa plurimorum defunctorum*. De quibus vide infra in Appendice.

X. Olim in solemni officio, quod pro Ludovici VI. Francorum Regis anniversario decantabatur, lectiones de vita ejusdem Principis a Sugerio Abbate scriptas recitatas fuisse, testatur Chronicon Mauriniacense. In percelebri etiam S. Dionysii Templo apud Gallos ante annos centum in solemni anniversario Dagoberti Regis, Vita ipsius lectionum rite recitabatur. Qui ritus, postquam Monasterium Dionysianum Benedictinae S. Mauri Congregationi adgregatum fuit, ita mutatus est, ut in officio Lectiones ex Libro Job recitentur; vita vero Dagoberti Fratribus in refectorio existentibus legatur, teste Edmundo Martene Libro III. *De antiquis Ecclesiae ritibus*, Cap. XIV. Numero XIX. Quamquam vero ex hucusque enarratis non modo ipso obitus die ex antiqua Ecclesiae tum Latinae, tum Graecae traditione, sed & tertio, septimo, nono, trigesimo, quadragesimo, & anniversario defunctorum exequiae celebrentur; tenenda est nihilominus regula hujus nostrae Rubricae, in qua edicitur, in primis solum exequiis, quae fieri solent post obitum, absolutiones quatuor, vel quinque celebrandas, unam vero tantum per Praelatum celebrantem in exequiis anniversariis, juxta ritum in eadem Rubrica hodierni Romani Pontificalis descriptum.

XI. Fuse jam omnem fere funerum ritum explicuimus, praesertim si hucusque enarratis ea addantur, quae Tomo II. ad Titulum VI. *De Coemeterii benedictione* diximus. Ne quid autem quod ipsum spectat ritum praetermittamus, lubet ad hujus Commentarii calcem nonnulla adnotare; ac primo quidem, tum apud Graecos, tum apud Latinos, potissimum vero apud Monachos, variis precibus, ac caeremoniis solitos fuisse sepulturae defunctos mandari. Id passim antiqui Libri Rituales docent a Martenio allati, eamque disciplinam hodieque servant inter alios Fratres inclicti Ordinis Praedicatorum. In ipsis Ritualibus Libris illa notanda sunt verba: *Et sic levatur de Ecclesia:*

cadaver scilicet, quod post peractas exequias extra Ecclesiam deportabatur, quia scilicet, uti diximus Tomo II. ad memoratum Titulum VI. *De Cœmeterii benedictione*, non omnibus licitum erat in Ecclesiis seu Basilicis sepulturam consequi. Sepeliebantur itaque olim in Cœmeteriis, variæque etiam orationes, ac Psalmi recitabantur tum ante sepulcrum priusquam corpus sepeliretur, tum quando deponebatur, tum antequam clauderetur sepulchrum, tum etiam post clausum. Constat is ritus ex ms. Pontificali Salisburgensi, in quo illud præterea edicitur, ut *deinde Sacerdos faciat crucem super sepulcrum, dicendo*: Benedictio Dei, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti descendat super hoc corpus. ℞. Amen. *Similiter, & reliqui Presbyteri singuli facientes crucem super sepulcrum dicant*: Signum Christi sit super te, *omnibus respondentibus*, Amen.

XII. Una cum cadavere, teste Durando Libro VII. *Rationalis*, Cap. XXXV. ponebantur in tumulo aqua benedicta, prunæ cum thure, hædera, vel laurus. Similia habet in suo ms. Speculo Anonymus Turonensis, qui etiam addit: *Quidam sortilegii contra fidem agentes ponunt quinque solidos supra pectus mortui; & in hoc imitantur morem Gentilium, qui in ore mortui ponebant denarium, ut habeat qui porrigat ore trientem.* Fuse hanc superstitionem enarrat in suis ad Decretales Commentariis Emmanuel Gonzalez. Crucem etiam in sepulcro ad defuncti caput apponi solitam, ad laudatum Titulum VI. Tomi II. satis ostendimus. Quod præter Crucis signum, in superiori, aut interiori sepulcri lapide inciderentur & imagines Christi, aut Apostolorum, vel tituli nomen dignitatemque defuncti continentes, ex Gregorio Turonensi in Libro, *De gloria Confessorum*, Cap. XXXV. XXXVI. & CV. affirmat Martenius Lib. III. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Capite XIV. Num. XII. Est is ritus antiquus cujus in carmine de S. Hyppolito meminit Prudentius, dicens.

Innumeros cineres Sanctorum Romula in Urbe
Vidimus o Christi Valeriane sacer.
Incisos tumulis titulos, & singula quævis
Nomina, difficile est, ut replicare queam.
Plurima litterulis signata sepulcra loquuntur
Martyris aut nomen, aut epigrama aliquod.

XIII. Affigebantur ergo Epithaphia sepulcris, eorumque non pauca affert in suo de Cœmeteriis Opere eruditus Marcus Antonius Buldethus, nuperrime vero Joannes Marangonus in Appendice Dissertationis ad Acta S. Victorini Episcopi Amiternensis, & Martyris. Est is sane antiquus mos personarum præsertim illustrium tumulis epitaphia affigendi, quæ passim in Ecclesiis legere est. In nostro S. Hieronymi Charitatis Templo consueverunt jam olim Domini Deputati obsequium istud Majoribus nostris Presbyteris illustrioribus exhibere, uti constat ex tribus marmoreis inscriptionibus, quæ hodieque extant ad parietem Templi prope Sacrarii januam. Prima hæc est.

PIETATI ET MEMORIÆ
PETRI SPATHARII ARETINI
QVOD TEMPLI HVIVS
PORTAS CONFLVENTIBVS
PATRIBVS APERVERIT
QVIBVSCVM VIXIT
ECCLESIÆ DEI PERVTILIS
SACERDOS PVRVS
INNOCENS.

Altera in laudem venerabilis servi Dei Bonsignorii Cacciaguerræ hunc in modum inscripta legitur.

D. O. M.
BONSIGNORIO
CACCIAGVERRÆ
SENENSI MIRÆ
SANCTITATIS
SACERDOTI
OBIIT ANNO
D. MDLXVI.
ÆTATIS LXXII.
HVMATVS EST HIC
PRID. KAL. IVL.

Tertia inscriptio prout est in marmore insculpta sic habet.

D. O. M.
HENRICVS PETRA PLACENTIN. QVI
S. PHILIPPI NERII OPERA SACERDOS
FACTVS ET AD ECCLĀ..
HANC INHABITAN...
INDVCTVS BONSIGNO...
CACCIAGVERRA DVCE
MAGNOS IN SPIRITV
PROGRESSVS HABVIT
HIC IACET OB.
VII. IDVS DECEM. MDLXXXX.

XIV. Marmoreas hasce inscriptiones pavimento Ecclesiæ nostræ appositas, ubi memorati Viri illustres separatis locis fuerant sepulti, a Viro Clarissimo Petro Bassano inclitæ Archiconfraternitatis Charitatis Deputato translatas ad ipsum parietem Sacrario, sive Sacristiæ, ut ajunt, proximum, testatur altera marmorea inscriptio superius posita, cujus hæc sunt verba a nobis tali ordine distributa.

MONVMENTA VIRORVM DE HOC LOCO
AC DE REPVBLICA OPTIME MERITORVM
IN HVNC ILLVSTRIOREM SITVM
DEPORTARI CVRAVIT
PETRVS BASSANVS DEPVTATVS
NE VIRTVS CVM TVMVLO LATERET.

XV. De nostris superius memoratis Patribus summa cum laude inter alios mentionem faciunt, Gallonius, Baccius, Bernabeus, Presbyteri sanctæ Mariæ in Vallicella Urbis, Congregationis de Oratorio, in Vita S. Philippi Nerii. Vitam ipsorum italico idiomate scripsit, ac Romæ in lucem edidit una cum aliis Vitis antiquorum Patrum nostræ Congregationis Oratorii S. Hieronymi Charitatis, Vir Cl. Joannes Marangonus, qui etiam memoratas inscriptiones affert, sed alia literarum distributione, ac in marmoribus insculptæ sunt. Mutatio licet sit parvi momenti, tamen nos prout extant, descripsimus, excepta inscriptione, ubi dicitur Petrus Bassanus monumenta transtulisse.

XVI. Unum adhuc est, quod ad calcem hujus Commentarii adnotandum censeo, consuevisse non modo Ethnicos, sed & Christianos peracto funere sepulcra floribus, & coronis spargere: *Non ego floribus tumulum ejus aspergam, sed spiritum ejus Christi odore perfundam.* Verba sunt S. Ambrosii in Oratione funebri de obitu Valentiniani. Cui adde S. Hieronymum, qui in Epistola ad Pammachium de obitu uxoris, sic inquit: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt*

gunt violas, roſas, lilia, purpureoſque flores, & dolorem pectoris his officiis conſolantur. His adde antiquum, & præclarum Poetam Prudentium, qui in Hymno de exequiis ita de eo ritu cecinit.

Nos tecta fovebimus oſſa,
Titulumque, & frigida ſaxa,
Violis, & fronde frequenti,
Liquido ſpargemus odore.

APPENDIX

In qua ex Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ variæ pro defunctis Miſſæ (a) olim dici ſolitæ referuntur.

MISSA

Pro Epiſcopo defuncto.

DA nobis Domine, ut anima famuli tui *ill.* Epiſcopi, quam de ſeculi eductis laborioſo certamine, Sanctorum tuorum cœtui tribuas eſſe conſortem. Per.

Super oblata.

Annue nobis Domine, ut animæ famuli tui *ill.* Epiſcopi hæc profit oblatio, quam immolando, totius mundi tribuiſti relaxari delicta. Per.

Intra (b) actionem.

Hanc igitur oblationem, quam tibi offerimus pro commemoratione depoſitionis animæ famuli tui *ill.* Epiſcopi, quæſumus Domine, ut placatus accipias, & quem in corpore conſtitutum ſedis Apoſtolicæ gubernaculo præeſſe voluiſti, in electorum tuorum numero conſtitue Sacerdotum; dieſque noſtros &c.

Super (c) dypticia.

Memento etiam Domine famulorum tuorum *ill.* qui nos præceſſerunt, & dormiunt in ſomno pacis. *Item poſt lectionem.*

Ipſis Domine, & omnibus in Chriſto quieſcentibus locum refrigerii lucis, & pacis indulgentiam deprecamur. Per.

Ad complendum.

His ſacrificiis, quæſumus, omnipotes Deus, purgata anima famuli tui *ill.* Epiſcopi ad indulgentiam, & refrigerium ſempiternum pervenire mereatur. Per.

ALIA MISSA

Pro Epiſcopo defuncto.

Deus, qui inter Apoſtolicos Sacerdotes famulum tuum *ill.* Epiſcopum cenſeri feciſti, præſta quæſumus, ut quorum vicem gerebat ad horam in terris, eorum perpetuo conſortio lætetur in cælis. *Super oblata.*

Hæc oblatio, Domine, quæſumus animam famuli tui *ill.* Epiſcopi omnibus vitiis humanæ conditionis abſolvat, quæ totius mundi tulit etiam immolata peccatum. Per.

Præfatio.

Vere dignum & juſtum eſt, æquum & ſalutare, nos tibi ſemper, & ubique gratias agere, Domine ſancte, Pater, omnipotens, æterne Deus: devotis clementiam tuam mentibus obſecrantes, ut animam *ill.* Epiſcopi in electorum tibimet Pontificum numero jubeas conſiſtere gaudentem, ut qui hic tuo pro eis ſupplex deſerviebat Altari, glorioſa illic cum eis tua gratuletur & laude. Per Chriſtum Dominum noſtrum.

Intra actionem.

Hanc igitur oblationem ſervitutis noſtræ, quam tibi offerimus pro commemoratione animæ famuli tui *ill.* Epiſcopi, quæſumus Domine, placatus accipias, & cum Præſulibus Apoſtolicæ dignitatis, quorum eſt ſequutus officium, habere tribuas ſempiternæ beatitudinis portionem, atque inter ſummi Paſtoris efficias præcipua membra cenſeri. Dieſque noſtros &c.

Ad complendam.

Da veniam, Domine, quæſumus, per hæc ſancta myſteria animæ famuli tui *ill.* Epiſcopi, ut occurſu non terreatur malo, ſed tuo protegatur auxilio. Per.

Alia.

Præſta, quæſumus, omnipotens Deus, ut anima famuli tui *ill.* Epiſcopi, quam in hoc ſeculo commorantem ſacris muneribus decoraſti, cæleſti ſede glorioſus exultet. Per Dominum.

ITEM ALIA.

Pro Epiſcopo defuncto.

Suſcipe Domine quæſumus preces noſtras pro anima famuli tui *ill.* Epiſcopi, ut in Pontificum tibimet placitorum perpetua ſede lætetur. Per. *Super oblata.*

Offerimus Domine hoſtias placationis, & laudis, ut perpetuæ miſericordiæ largitate animam famuli tui *ill.* Epiſcopi in lucis æternæ facias regione gaudere. Per.

Præfatio.

Vere dignum & juſtum eſt, æquum & ſalutare, nos tibi ſemper, & ubique gratias agere, Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus; ineffabilem tuæ clementiæ potentiam ſupplicites exorantes, ut famulus tuus *ill.* Beatorum tabernaculis conſtitutus, evaſiſſe ſe carnales glorietur anguſtias, diemque judicii cum voto gratulationis expectet. Per Chriſtum Dominum noſtrum.

Intra

(a) Sacrificia pro defunctis offerre eſt antiqua Eccleſiæ traditio ducta ab Apoſtolis. Nam præter ea quæ ſuperius in noſtris ad hunc Titulum Commentariis dicta ſunt, ritum pro defunctis offerendi, magnifice, ut aſſolet, deſcripſit S. Dionyſius, vel alius ejus nomine Auctor, in Lib. *De Eccleſiaſtica Hierarchia*. Sanctus Joannes Damaſcenus oratione pro mortuis, Apoſtolicum hoc eſſe inſtitutum ſanctorum Patrum teſtimonio oſtendit. S. Epiphanius inter errores Aetii Hæreſi LXXV. hunc enumerat, quod negaret offerendum eſſe Sacrificium pro defunctis. Miſſarum pro defunctis meminit inter alias Synodus II. Vaſionenſis anno DXXIX. habita, eaſque a Miſſis publicis diſtinguit, ſtatuens Cap. III. ut in Miſſis, quæ fiunt in defunctorum commemorationibus, ſemper *Sanctus* dicatur eo ordine quo dicitur ad Miſſas publicas. Amalarius Lib. IV. *De officiis*, Cap. XLII. loca quædam fuiſſe ait, in quibus quotidie Miſſa pro defunctis celebrabatur. (b) Actio hic idem eſt ac *Canon Miſſæ*, quia ſcilicet in eo, ut ait Walafridus, Dominica ſacramenta conficiuntur. Vide Joannem Cardinalem Bona Lib. II. *Rerum Liturgicarum*, Cap. XI. Num. I. in fine.

(c) De dipthychis fuſe egimus noſtro I. Tomo Conciliorum. In multis Codicibus teſte eodem Viro Clariſſimo Joanne Bona Lib. II. Cap. XIV. Num. I. Oratio in qua fit defunctorum commemoratio, ita inſcribitur: *Super dipsyca*. Nomina enim fidelium defunctorum tabulis inſcribere, & intra Miſſarum ſolemnia recitare, antiquiſſima conſuetudo eſt, & Apoſtolicum inſtitutum, ut fuſe oſtendit Stephanus Duranti, Lib. II. *De ritibus Catholicæ Eccleſiæ*, Cap. XLIII. Num. IX. & alii paſſim eruditi Scriptores de Eccleſiaſticis Officiis agentes.

Intra actionem.

Hanc igitur oblationem, quam tibi offerimus pro anima famuli tui *ill.* Episcopi, quæsumus Domine, ut placatus accipias, & quem tuis altaribus servire tribuisti, ad beatorum pertinere jubeas consortia Sacerdotum. Diesque nostros &c. *Ad complendum.*

Quæsumus omnipotens Deus, ut animam famuli tui *ill.* Episcopi in congregatione justorum æternæ beatitudinis jubeas esse consortem. Per Dominum nostrum.

ALIA MISSA

Pro Episcopo defuncto.

Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes famulum tuum *ill.* Sacerdotali fecisti dignitate vigere, præsta quæsumus, ut eorum quoque perpetuo aggregetur consortio. Per.

Super oblata.

Suscipe Domine quæsumus pro anima famuli tui *ill.* Episcopi Sacerdotis quas offerimus hostias, ut cui Pontificale donasti meritum, dones & præmium. Per Dominum.

Ad complendum.

Preces nostras quæsumus Domine, quas in famuli tui *ill.* Episcopi depositione deferimus, propitiatus exaudi, ut qui nomini tuo ministerium fidele dependit, perpetua sanctorum societate lætetur. Per Dominum.

MISSA

Pro Episcopo defuncto.

Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes famulum tuum *ill.* Pontificali fecisti dignitate vigere: præsta quæsumus, ut eorum & perpetuo aggregetur consortio. Per Dominum.

Super oblata.

Hæc oblatio Domine Deus animam famuli tui *ill.* ab omnibus vitiis humanæ conditionis absolvat, quæ totius mundi tollit etiam immolata peccatum. Per. *Præfatio.*

Vere dignum & justum est, æquum & salutare, nos tibi semper, & ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus: devotis clementiam tuam mentibus obsecrantes, animam famuli tui *ill.* in electorum tibimet Pontificum numero gaudens consistere gaudendo: ut qui tuo pro eis supplex deserviebat altari, gloriosa illic cum eis gratuletur laude. Per Christum Dominum nostrum. *Ad complendum.*

Deus, cujus misericordiæ non est numerus, suscipe pro anima famuli tui *ill.* Sacerdotis preces nostras; & lucis ei, lætitiæque regionem in Sanctorum tuorum societate concede. Per Dominum.

MISSA

Pro Sacerdote defuncto.

Præsta quæsumus Domine, ut anima famuli tui, & Sacerdotis tui *ill.* quam in hoc seculo commorantem sacris muneribus decorasti, celesti sede gloriosa semper exultet. Per Dominum.

Super oblata.

Suscipe Domine quæsumus hostias pro anima famuli tui, & Sacerdotis tui *ill.* ut cui Pontificale donasti præmium, dones & meritum. Per.

Ad complendum.

Præsta quæsumus omnipotens Deus, ut animam famuli tui, & Sacerdotis tui *ill.* in congregatione justorum, æternæ beatitudinis jubeas esse consortem. Per Dominum.

MISSA

Unius defuncti.

Omnipotens sempiterne Deus, cui nunquam sine spe misericordiæ supplicatur, propitiare animæ famuli tui *ill.* ut qui de hac vita in tui nominis confessione discessit, sanctorum tuorum numero eum facias aggregari. Per Dominum nostrum.

Super oblata.

Propitiare quæsumus Domine animæ famuli tui *ill.*, pro qua tibi hostias placationis offerimus, & quia in hac luce in fide mansit Catholica, in futura vita ei retributio condonetur. Per Dominum nostrum.

Ad complendum.

Præsta quæsumus omnipotens Deus, ut animam famuli tui *ill.* ab Angelis lucis susceptam in præparata habitacula deduci facias Beatorum. Per.

MISSA

In die depositionis defuncti, sive III. VII. *trigesimoque.*

Adesto Domine quæsumus pro anima famuli tui *ill.* cujus in depositione sua officium commemorationis impendimus, ut si aliqua ei secularis macula inhæsit, aut vitium mundiale infecit, dono tuæ pietatis indulgeas, & abstergas. Per Dominum. *Alia.*

Quæsumus Domine famulo tuo *ill.* cujus III. vel VII. sive XXX. obitus sui diem commemoramus, Sanctorum tuorum, atque electorum largire consortium, & rorem ei misericordiæ tuæ perennem infunde. Per. *Super oblata.*

Adesto Domine supplicationibus nostris, & hanc oblationem, quam tibi offerimus ob diem depositionis tertium, vel septimum, sive trigesimum famuli tui *ill.* placatus benignus assume.

Præfatio.

Vere dignum & justum est, æquum & salutare, nos tibi semper, & ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens æterne Deus: per Christum Dominum nostrum. Per quem vita hominum, per quem resurrectio mortuorum. Per ipsum te Domine suppliciter deprecamur, ut animam famuli tui *ill.* cujus diem depositionis tertium, *vel* septimum, *sive* trigesimum celebramus, indulgentiam largiri digneris perpetuam, atque contagiis mortalitatis exutam in æternæ salvationis partem restituas. Per quem Majestatem.

Ad complendum.

Omnipotens sempiterne Deus collocare dignare animam famuli tui *ill.* cujus diem depositionis III. *aut* VII. *vel* XXX. celebramus, in finibus Abrahæ, Isaac, & Jacob, ut cum dies agnitionis tuæ venerit, inter Sanctos, & electos tuos eum resuscitari præcipias. Per eundem.

MISSA

In anniversario unius defuncti.

Præsta Domine quæsumus, ut anima famuli tui *ill.* cujus anniversarium depositionis diem celebramus, his purgata sacrificiis indulgentiam pariter, & requiem capiat sempiternam. Per.

Super oblata.

Propitiare Domine supplicationibus nostris pro anima famuli tui *ill.* cujus annua dies agitur, pro qua tibi offerimus sacrificium laudis, ut eam Sanctorum tuorum consortio sociare digneris. Per Dominum. *Ad complendum.*

Suscipe Domine preces nostras pro anima famuli tui *ill.* ut siquæ ei maculæ de terrenis contagiis adhæserunt, remissionis tuæ misericordia deleantur.

MISSA

Plurimorum defunctorum.

Propitiare quæsumus Domine animabus famulo-

mulorum famularumque tuarum *ill.* & *ill.* misericordia sempiterna, ut mortalibus nexibus expeditas lux eos æterna possideat. Per.

Super oblata.

Hostias tibi Domine humili placatione deferimus, ut animæ famulorum famularumque tuarum, per hæc placationis officia tuam misericordiam consequantur. Per.

Ad complendum.

Inveniant quæsumus, Domine, animæ famulorum famularumque tuarum *ill.* & *ill.* omniumque in Christo quiescentium lucis æternæ consortium, qui in hac luce positi tuum consequuti sunt sacramentum. Per.

Recensentur ex duobus antiquis Codicibus Ritus servari olim soliti circa defunctos ab egressu animæ usque ad sepulturam.

ORDO I.

Ex antiquo ms. Codice Monasterii S. Benedicti Floriacensis annorum circiter mille, atque a Viro Clarissimo Edmundo Martene typis commisso, & Libro III. De antiquis Ecclesiæ ritibus, *Cap.* XV. *inserto.*

In animæ egressu dicatur *Antiphona*: Suscipiat te Christus, qui creavit te, & in sinum Abrahæ Angeli deducant te. *Psalmus*: In exitu Israhel de Ægypto.

Sequitur Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus, qui humano corpori animam ad similitudinem tuam inspirare dignatus es, dum te jubente pulvis in pulverem revertitur: tu imaginem tuam cum sanctis & electis tuis, æternis sedibus præcipias sociari, eamque ad te revertentem de Ægypti partibus blande leniterque suscipias, & Angelos tuos sanctos ei obviam mittas, viamque illi justitiæ demonstra, & portas gloriæ tuæ aperi. Repelle quæsumus ab ea omnes principes tenebrarum, & agnosce depositum fidele quod tuum est: suscipe Domine creaturam tuam non ex diis alienis creatam, sed a te solo Deo vivo & vero, quia non est alius Deus præter te, Domine, & non est secundum opera tua. Lætifica, clementissime Deus, animam servi tui ill. & clarifica eam in multitudine misericordiæ tuæ: Ne memineris quæsumus iniquitatum ejus antiquarum, & ebrietatum, quas suscitavit furor mali desiderii, licet enim peccaverit, tamen te non negavit: sed signo fidei insignitus, te qui omnia, & eum inter omnia fecisti, fideliter adoravit, qui vivis & regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen. *Item antiphona.*

Chorus Angelorum te suscipiat, & in sinu Abrahæ te collocet, ut cum Lazaro quondam paupere æternam habeas requiem.

Psal. Dilexi quoniam, *usque* Ad Dominum cum tribularer.

Sequitur oratio.

Diri vulneris novitate perculsi, & quodam modo cordibus sauciati, misericordiam tuam, mundi Redemptor, flebilibus vocibus imploramus, ut Kari nostri ill. animam ad tuam clementiam, qui fons pietatis es, revertentem, blande leniterque suscipias; & quas illa ex carnali commemoratione contraxit maculas, tu Deus inolita bonitate clementer deleas, pie indulgeas, oblivioni in perpetuum tradas, atque hanc laudem tibi cum cæteris reddituram, & ad corpus quandoque reversuram, sanctorum tuorum cœtibus aggregari præcipias, qui cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti vivis & regnas.

Tunc rogat pro eo orare Sacerdos.

Et ne nos inducas in tentationem. Requiem æternam. Anima ejus in bonis demorabitur. Et non intres in judicio. A porta inferi.

Oratio.

Partem beatæ resurrectionis obtineat, vitamque æternam habere mereatur in cælis per te Christe Jesu, qui vivis & regnas Deus. Per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Alia.

Deus cui soli competit medicinam præstare post mortem, præsta quæsumus, ut anima famuli tui ill. terrenis exuta contagiis, in tuæ redemptionis parte numeretur. Per.

Tunc lavatur corpus defuncti.

Oratio post lavationem corporis antequam de domo efferatur.

Suscipe, Domine, animam servi tui ill. quam de ergastulo hujus sæculi vocare dignatus es, & libera eam de principibus tenebrarum, & de locis pœnarum, ut absoluta omnium vinculo peccatorum, quietis ac lucis æternæ beatitudine perfruatur, & inter sanctos & electos tuos in resurrectionis gloria resuscitari mereatur. Per.

Tunc eum responso: Subvenite Sancti Dei, *& aliis responsis defunctorum deportatur, & cum adpropinquatum fuerit ecclesia, canitur psalmus*: Miserere mei Deus, *cum antiphona*: Requiem æternam. *In Ecclesia autem requiescet corpus defuncti, quoadusque pro anima ejus missa canatur & offeratur ab omnibus quibus fuerit visum.*

Incipiunt missales orationes.

Quæsumus, Domine, ut animæ famuli tui ill. cujus obitus sui diem primum, tertium, septimum, tricesimum, commemoramus, sanctorum tuorum atque electorum largire digneris consortium, & rorem misericordiæ tuæ perennem infunde. Per. *Secreta.*

Animam famuli tui ill. Domine, ab omnibus vitiis & peccatis conditionis humanæ hæc absolvat oblatio, quæ totius mundi tulit immolata peccatum. Per. *Præfatio.*

Æterne Deus, qui quamvis humano generi mortis inlata conditio pectora nostra contristet, tamen clementiæ tuæ dono spe futuræ immortalitatis erigimur, ac memores salutis æternæ, non timemus lucis hujus sustinere jacturam, quoniam beneficio gratiæ tuæ fidelibus vita non tollitur sed mutatur, atque anima corporeo ergastulo liberatur. Horrent mortalia, dum immortalia consequuntur: unde quæsumus ut famulus tuus ill. beatorum tabernaculis constitutus, evasisse se carnales glorietur angustias, diemque judicii cum fiducia voto glorificationis expectet. Per.

Infra actionem.

Hanc igitur oblationem, quam tibi pro anima famuli tui ill. offerimus, quem hodie carnali corruptione liberasti, quæsumus, Domine, placatus accipias, & quidquid humanæ conditionis subreptione contraxit, expedias, & tuis purifica-

tus

tus remediis, ad gaudium sempiternum perveniat. Diesque nostros.

Ad complendum.

Profit, Domine quæsumus, animæ famuli tui ill. divini celebratio sacramenti, ut ejus in quo speravit, & credidit, æternum capiat, te miserante, consortium. Per Dominum.

Post celebrationem denique missæ stat sacerdos juxta feretrum, & dicit hanc orationem.

Non intres in judicium cum servo tuo Domine ill. quoniam nullus apud te justificabitur homo, nisi per te omnium peccatorum tribuatur remissio. Non ergo eum tua quæsumus judicialis sententia premat, quem tibi vera supplicatio Fidei Christianæ commendat; sed, gratia tua illi succurrente, mercatur evadere judicium ultionis, qui, dum viveret, insignitus est signaculo Trinitatis.

Sequitur responsum: Subvenite sancti Dei. ℣. Chorus Angelorum eam suscipiat, & in sinu Abrahæ eam collocet. Kyrie eleison.

Oratio.

Deus cui omnia vivunt, & cui non pereunt moriendo corpora nostra, sed mutantur in melius, te supplices deprecamur, ut quicquid anima famuli tui ill. vitiorum, tuæque voluntati contrarium, fallente diabolo, & propria iniquitate, atque fragilitate contraxit, tu pius & misericors ablue indulgendo: eamque suscipi jubeas per manus sanctorum Angelorum tuorum. Deducendam in sinum patriarcharum tuorum, Abraham scilicet amici tui, & Isaac electi tui, atque Jacob dilecti tui: quo aufugit dolor, & tristitia, atque suspirium, fidelium quoque animæ felici jocunditate lætantur, & in novissimo magni judicii die inter sanctos & electos tuos eam facias perpetuæ gloriæ percipere portionem, quam oculus non vidit, & auris non audivit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparasti diligentibus te. Per.

Sequitur responsum: Antequam nasceret. ℣. Commissa mea pavesco, *& ter* Kyrie.

Oratio.

Fac quæsumus Domine, hanc cum servo tuo defuncto ill. misericordiam, ut factorum suorum in pœnis non recipiat vicem, qui tuam in votis tenuit voluntatem, & quia sic illum vera fides junxit fidelium turmis, illic eum tua miseratio societ Angelicis choris. Per Dominum.

Tunc rogat pro eo orare Sacerdos: Et ne nos inducas in temptationem. Requiem æternam. A porta inferi.

Oratio.

Inclina, Domine, aurem tuam ad preces nostras, quibus misericordiam tuam supplices deprecamur, ut animam famuli tui ill. quam de hoc sæculo migrare jussisti, in pacis ac lucis regione constituas, & sanctorum tuorum jubeas esse consortem. Per.

Et sic levatur de Ecclesia cum antiphona: Aperite mihi. *Psal.* Confitemini.

Piæ recordationis affectu, fratres carissimi, commemorationem faciamus cari nostri ill. quem Dominus de temptationibus hujus sæculi assumpsit: obsecrantes misericordiam Dei nostri, ut ipse ei tribuere dignetur placidam, & quietam mansionem, & remittat omnes lubricæ temeritatis offensas, ut concessa venia plenæ indulgentiæ, quidquid in hoc sæculo, proprio, vel alieno reatu deliquit, totum ineffabili pietate ac benignitate sua deleat, & abstergat. Quod ipse præstare dignetur.

Ant. Ingrediar in locum tabernaculi. *Psal.* Quemadmodum. *Sequitur oratio.*

Obsecramus misericordiam tuam, omnipotens æterne Deus, qui hominem ad imaginem tuam creare dignatus es: ut animam famuli tui ill. quem hodierna die rebus humanis eximi, & ad te accersire jussisti, blande, & misericorditer suscipias: non ejus dominentur umbræ mortis, nec tegat cum chaos, & caligo tenebrarum, sed exutus omnium criminum labe in sinu Abrahæ patriarchæ collocatus, locum refrigerii, & lucis se adeptum esse gaudeat, & cum dies judicii advenerit, cum sanctis & electis tuis eum resuscitari jubeas. Per.

Antiph. Hæc requies mea. *Psal.* Memento Domine David.

Sequitur oratio.

Deus, apud quem mortuorum spiritus vivunt, & in quo electorum animæ, deposito carnis onere, plena felicitate lætantur: præsta supplicantibus nobis, ut anima famuli tui ill. quæ temporali per corpus visionis, hujus luminis caruit visu, æternæ illius lucis solatio potiatur. Non eum mortis tormentum attingat, non dolor horrendæ visionis adficiat, non pœnalis timor excruciet, non reorum proxima catena constringat, sed concessa sibi venia delictorum omnium, optatæ quietis consequatur gaudia repromissa. Per.

Item antiph. De terra plasmasti me. *Psalm.* Domine probasti me. *Et ponitur in sepulchro.*

Item oratio.

Oremus, fratres carissimi, pro spiritu cari nostri ill. quem Dominus de laqueo hujus sæculi liberare dignatus est, cujus corpusculum hodie sepulturæ traditur, ut cum pietas Domini in sinu Abrahæ, Isaac, & Jacob, collocare dignetur; ut cum dies judicii advenerit, inter sanctos & electos suos eum in parte dextera collocandum resuscitari faciat, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum eo in unitate Spiritus sancti vivit & regnat Deus. Per omnia sæcula sæculorum. Amen. *Item oratio.*

Deus qui justis supplicationibus semper præsto es, qui pia vota dignaris intueri: da famulo tuo ill. cujus depositionis hodie officia humanitatis exhibemus, cum sanctis & fidelibus tuis beati muneris portionem. Per. *Alia*

Deus vitæ dator, & humanorum corporum reparator, qui te a peccatoribus exorari voluisti: exaudi preces quas speciali devotione pro anima famuli tui ill. tibi lacrymabiliter fundimus, ut liberare eam ab inferorum cruciatibus, & collocare inter agmina sanctorum tuorum digneris, veste quoque cælesti & stola immortalitatis indui, & paradisi amœnitate confoveri jubeas. Per.

Item.

Deus qui humanarum animarum æternus amator es, animam famuli tui ill. quam vera, dum in corpore maneret, tenuit fides, ab omni cruciatu inferorum redde extorrem: ut segregata ab infernalibus claustris, sanctorum mereatur adunari consortiis. Per. *Alia.*

Deus qui justis supplicationibus semper præsto es, qui pia vota dignaris intueri, qui universorum es conditor & redemptor, misericordia quoque peccatorum, & tuorum beatitudo sanctorum: da famulo tuo ill. cujus depositioni hodie officium humanitatis exhibemus, cum sanctis & electis tuis beati muneris portionem, cumque a corporeis nexibus absolutum, in resurrectione electorum tuorum facias præsentari. Per.

Item.

Item.

Temeritatis quidem est, Domine, ut homo hominem, mortalis mortalem, cinis cinerem tibi Domino Deo nostro audeat commendare, sed quia terra suscipit terram, & pulvis convertitur in pulverem, donec omnis caro in suam redigatur originem: tuam piissime Pater lacrymabiliter quaesumus pietatem, ut hujus famuli tui ill. animam, quam de hujus mundi voragine coenulenta ducis ad patriam, Abrahae amici tui sinu recipias, & refrigerii rore perfundas. Sit ab aestuantis gehennae truci incendio segregata, & beatae requiei, te donante, conjuncta: & quae illi sunt, Domine, dignae cruciatibus culpae, tu eas gratiae mitissima lenitate indulge, nec peccati recipiat vicem: sed indulgentiae tuae piam sentiat bonitatem, cumque finito mundi termino, supernum cunctis inluxerit regnum, novus homo Sanctorum omnium, coetibus aggregatus, cum electis tuis resurgat in parte dextera coronandus. Per Dominum.

Alia.

Debitum humani corporis sepeliendi officium fidelium more complentes, Deum, cui omnia vivunt, fideliter deprecamur, ut hoc corpus kari nostri ill. a nobis in infirmitate sepultum, in ordine Sanctorum tuorum resuscitet, & ejus spiritum Sanctis ac fidelibus aggregari jubeat, cum quibus inenarrabili gloria, & perenni felicitate perfrui mereatur: praestante Domino nostro Jesu Christo, qui cum eo, & Spiritu sancto vivit & regnat Deus. Per.

Tunc rogat pro eo orare sacerdos, & dicit capitula sicut & supra, & partem beatae resurrect. *ut supra.*

Psal. Miserere mei Deus. Requiem aeternam.

Absolve, Domine, animam famuli tui ill. ab omni vinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter Sanctos tuos resuscitatus respiret. Per. Requiescat in pace. Amen.

ORDO II.

Ex ms. Pontificali Salisburgensis Ecclesiae apud eumdem Edmundum Martene.

Antiphona post exitum animae.

Chorus Angelorum te suscipiat, & in sinum Abrahae ibi te collocet, ut cum Lazaro quondam paupere dones ei aeternam requiem. *Psalm.* Dilexi quoniam, *usque ad*, Ad Dominum; *& ita per ordinem, si suppetit tempus, usque ad*, Super flumina; *&, si amplius necesse est, usque ad finem psalmorum. Deinde oratio.*

Diri vulneris novitate percussi, & quodammodo cordibus sauciati, misericordiam tuam, mundi Redemptor, flebilibus vocibus imploramus, ut animam cari nostri ad tuam clementiam, qui fons pietatis es, revertentem blande leniterque suscipias; & quas illa ex carnali commercio contraxit maculas, tu Deus inclita bonitate clementer deleas, pie indulgeas, oblivioni in perpetuum tradas, atque hanc laudem tibi cum ceteris redditura, & ad corpus quandoque reversuram Sanctorum tuorum coetibus aggregari praecipias. Qui cum Patre.

Tunc roget sacerdos omnes pro eo orare, & ipse, & omnes dicant, Kyrie eleison, *&* Pater noster. Et ne nos inducas. In memoria aeterna erit justus. Anima ejus in bonis demorabitur. Ne intres in judicium cum servo tuo Domine. Ne tradas bestiis animas confitentes tibi. Requiem aeternam dona eis, Domine. Partem primae resurrectionis obtineant, vitamque mereantur habere. *Oratio.*

Tibi, Domine, commendamus animam famuli tui N. ut defunctus saeculo tibi vivat, & si qua pro fragilitate carnis peccata in mundi conversatione commisit, tu venia misericordissimae pietatis absterge. Per. *Oratio.*

Deus cui soli competit medicinam praestare post mortem: praesta quaesumus, ut anima famuli tui terrenis exuta contagiis in tuae redemtionis parte muneretur. Per. *Oratio.*

Deus cui omnia vivunt, & cui non pereunt moriendo corpora nostra, sed mutantur in melius; te supplices deprecamur, ut suscipi jubeas animam famuli tui N. per manus sanctorum Angelorum tuorum deducendam in sinum amici tui Abrahae patriarchae resuscitandam in novissimo magni judicii die, & quicquid vitiorum, fallente diabolo, contraxit, tu pius & misericors ablue indulgendo. Per.

Tunc imponat istam antiphonam.

Suscipiat te Christus, qui vocavit te, & in sinum Abrahae Angeli deducant te. *Psal.* In exitu, *& preces ut supra. Et roget iterum sacerdos omnes pro eo orare.*

Suscipe Domine animam famuli tui N. quam de ergastulo hujus saeculi vocare dignatus es, & libera eam de principibus tenebrarum, & de locis poenarum, ut absolutus omnium vinculo delictorum, quietis ac lucis aeternae beatitudine perfruatur, & inter Sanctos, & electos tuos in resurrectionis gloria resuscitari mereatur. Per.

Alia.

Ne intres in judicium cum servo tuo, Domine, quoniam nullus apud te justificabitur homo, nisi per te omnium peccatorum tribuatur remissio. Non ergo cum tua, quaesumus, judicabilis sententia premat, quem tibi vera supplicatio Fidei christianae commendat; sed gratia tua illi succurrente, mereatur evadere judicium ultionis, qui dum viveret, insignitus est signaculo sanctae Trinitatis, cui est honor, & gloria in saecula saeculorum.

Postea elevetur corpus, & ponatur in feretrum, prosequente sacerdote istas orationes cum precibus.

Requiem aeternam dona ei, Domine. ℟. Et lux.

Suscipe, Domine, animam famuli tui N. ad te revertentem, & veste caelesti indue eam, & lava eam sancto fonte vitae aeternae, ut inter gaudentes gaudeat, & inter sapientes sapiat, & inter martyres Christi coronam accipiat, & inter Patriarchas, & Prophetas proficiat, & inter Apostolos Christum sequi studeat, & inter Angelos, & Archangelos claritatem Dei videat, & inter viginti quatuor seniores cantica canticorum audiat, & inter lavantes stolas suas in fonte luminis vestem suam lavet, & inter pulsantes pulsans portas apertas caelestis Jerusalem reperiat, & inter videntes Deum facie ad faciem videat, & inter canentes canticum novum cantet, & inter audientes caelestem sonum audiat. Per. *Alia.*

Suscipe, Domine, animam servi tui in bonum habitaculum, & da ei requiem aeternam, & regnum, idest Jerusalem caelestem, & in finibus Patriarcharum tuorum Abrahae, Isaac, & Jacob collocare digneris, & partem habeat in prima resur-

resurrectione, & inter resurgentes resurgat, & inter suscipientes corpora in die resurrectionis corpus suum suscipiat, & cum benedictis ad dexteram Dei venientibus veniat, & inter possidentes vitam æternam possideat. Per. *Alia.*

Te, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, supplices deprecamur pro spiritu famuli tui N. quem ab originibus hujus sæculi ad te accersiri præcepisti, ut digneris, Domine, dare ei locum lucidum, locum refrigerii, & quietis; liceat ei transire portas infernorum, & pœnas tenebrarum, maneatque in mansionibus Sanctorum, & in luce sancta, quam olim Abrahæ promisisti, & semini ejus. Nullam læsionem sustineat spiritus ejus, sed cum magnus ille judicii dies, resurrectionis, ac remunerationis advenerit, suscitare eum digneris, Domine, una cum Sanctis & electis tuis, deleasque ejus delicta, atque peccata usque in novissimum quadrantem, tecumque immortalitatis vitam consequi mereatur. Per.

Et antequam egrediatur domum, facto signo, collectisque fratribus, dicat sacerdos hanc orationem.

Deus vitæ dator, & humanorum corporum reparator, qui te a peccatoribus exorari voluisti: exaudi preces, quas speciali devotione pro anima famuli tui tibi lacrymabiliter fundimus, ut liberare eam ab infernorum cruciatibus, & collocare inter agmina Sanctorum tuorum digneris, veste quoque cælesti, & stola immortalitatis indui, & paradisi amœnitate confoveri jubeas. Per.

Tunc ferent corpus in Ecclesiam, unanimi voce cantantes antiphonam.

In paradisum deducant te Angeli, in tuo adventu suscipiant te Martyres, & perducant te in civitatem sanctam Jerusalem. *Psalm.* Ad te Domine levavi.

Tu jussisti nasci me, Domine, tu promisisti, ut resurgam, jussu tuo veniant Sancti, ne derelinquas me, quia pius es. *Psalm.* Te decet.

Et cum appropinquatum fuerit ad ecclesiam, cantetur Psalmus, Miserere mei Deus secundum, *cum antiphona,* Requiem æternam dona eis Domine, & lux perpetua luceat eis.

In Ecclesia autem requiescat corpus defuncti quousque agantur vigiliæ, sed ante celebrationem vigiliarum stet sacerdos juxta feretrum, & dicat hanc orationem.

Fac, quæsumus Domine, hanc cum servo tuo defuncto misericordiam, ut factorum suorum in pœnis non recipiat vicem, qui tuam in votis tenuit voluntatem, ut sicut hic eum vera fides junxit fidelium turmis, ita illic eum tua miseratio societ angelicis choris. Per. *Alia.*

Omnipotentis Dei misericordiam deprecemur, cujus judicio & nascimur & finimur, ut spiritum fratris nostri, quem Domini pietas de incolatu mundi hujus transire præcepit, requies æterna suscipiat, & cum beata resurrectione repræsentet, & in finibus Abrahæ, Isaac, & Jacob collocare dignetur. Per. *Alia.*

Deus, qui humanarum animarum æternus amator es, animam famuli tui, quam vera, dum in corpore maneret, tenuit fides, ab omni cruciatu inferorum redde extorrem; ut segregata ab infernalibus claustris, Sanctorum mereatur adunari consortiis. Per.

Antiphonæ & Lectiones, ac Responsoria ad vigilias defuncti.

Antiph. Dirige Domine &c. *Psalm.* Verba mea. *Antiph.* Convertere, &c. *Psalm.* Domine ne in furore. *Antiph.* Ne quando, &c. *Psal.* Domine Deus meus. ℣. Dirige Domine Deus meus. ℟. In conf. Pater noster.

Parce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei, *&c. usque*, non subsistam. Beati mortui. ℟. Credo quod Redemptor &c. Quem visurus &c.

Tædet animam vitæ meæ *&c. usque* de manu tua possit eruere. Beati. ℟. Qui Lazarum &c. ℣. Qui venturus es.

Manus tuæ fecerunt me, *&c. usque* custodivit spiritum meum. Beati. ℟. Domine quando veneris &c. ℣. Commissa mea.

Antiph. In loco pascuæ &c. *Psalm.* Dominus regit me. *Antiph.* Delicta juventutis &c. *Psalm.* Ad te Domine levavi. *Antiph.* Credo videre &c. *Psalm.* Dominus illuminatio. ℣. Delicta juventutis.

Responde mihi quantas habeo iniquitates, *&c. usque* comeditur a tinea. Beati. ℣. Heu mihi Domine &c. ℣. Anima mea turbata &c.

Quis mihi hoc tribuat &c. *usque* sed parcis peccatis meis. Beati. ℟. Ne recorderis &c. ℣. Dirige.

Spiritus meus attenuabitur &c. *usque* ubi est ergo nunc præstolatio mea, & patientia mea. Tu es Domine Deus meus. ℟. Peccantem &c. Deus in nomine &c.

Antiphona. Ne derelinquas me, Domine, Deus meus ne discesseris a me. *Psalm.* Domine ne in furore. *Antiph.* Sana Domine. *Psal.* Beatus qui intelligit. *Antiph.* Sitivit anima mea &c. *Psalm.* Quemadmodum. ℣. Ego dixi Domine miserere mei. Sana animam meam.

Ergo, dilectissimi, cum sacrificium altaris sive quarumcumque eleemosynarum pro defunctis omnibus baptizatis offertur, quamvis pro valde malis, etiamsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt, quibus aut prosunt: quod utique credimus, quia omnibus, aut ad hoc prosunt, ut fit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat damnatio. Post resurrectionem vero, facto universo completoque judicio, suos fines habebunt civitates duæ; una Christi, altera diaboli; una bonorum, altera malorum; utraque tamen & angelorum & hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit ulla esse peccandi, vel ulla conditio moriendi: istis in æterna vita vere fideliterque viventibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus, quo utrique sine fine, sed in beatitudine isti alius alio præstabilius, in miseria vero alius alio tolerabilius permanebunt. Beati. ℟. Requiem æternam dona eis, Domine, & lux perpetua luceat eis. ℣. Qui Lazarum resuscitasti de monumento fœtidum, tu eis Domine dona requiem. Et.

Consolemur ergo in his sermonibus nostris invicem. Non potest enim non dolere cor humanum defunctis carissimis, sed melius dolet, & sub spe resurrectionis sanetur cor humanum, ne non dolendo fit inhumanum. Maria Domino cohærebat, & mortuum fratrem dolebat. Sed quid mirum, quia Maria dolebat tunc, cum ipse Dominus flebat. Movere quemvis potest, quomodo fleret mortuum se continuo jubente victurum. Non mortuum flebat, quem ipse suscitavit, sed mortem, quam sibi homo peccando comparavit. Si enim peccatum non præcessisset, sine dubio mors secuta non fuisset. Secuta est mors corporis, quis præcessit mors animæ. Mors animæ præ-

præcessit deferendo Deum, & mors corporis secuta est, corpus deferente anima. Deseruit volens, & coacta est deserere nolens, tamquam illi diceretur: Recessisti ab eo, quem diligere debuisti, recede ab eo quem dilexisti. Sed quia voluntarie initiati sumus mortem, & carnali morte Domini nostri Jesu Christi redemti sumus quasi ingrati, consolemur nos, & firma spe teneamus, quod qui dignatus est nobis commori, dignabitur & nos secum post mortem carnis ad æternæ vitæ gloriam suscitare. Beati.

℞. Quomodo confitebor tibi, Domine, Deus meus, quando veneris in judicio tuo: qui cor meum mundum non custodivi, animam meam in carne positam pollui, templum corporis mei de opere iniquitatis coinquinavi. Precor te, Domine, antequam discutias me, miserere mei. ℣. Tibi soli peccavi, Domine, miserere mei.

Egregius namque consolator & prædicator Apostolus, inquit: Nolo vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini, sicut & gentes, quæ spem non habent. Non tantum, ait: ne contristemini, sed ut non sic contristemini, quemadmodum gentes quæ spem non habent. Necesse est ut contristemini; sed ubi? Ubi corpus quod vivit ex anima fit exanime, quo discedente anima, qui ambulabat jacet, oculi lucem non capiunt, aures nolla voce pavescunt, omnia membrorum officia conquieverunt. Sed ista causa tristitiæ, hujus vero tristitiæ quæ consolatio? Quia ipse Dominus in jussu, & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. Pereat contristatio ubi tanta est consolatio: detergatur luctus ex animo, fides expellat dolorem: in tanta spe non debet esse triste templum Dei. Ibi habitat bonus consolator, ibi qui non fallit promissor. Sufficiaot hæc caritati vestræ, consoletur vos abundantius, qui non migrat de corde vestro paraclitus Spiritus sanctus, cui cum Patre, & Filio, semper est honor, & gloria in sæcula sæculorum. Beati.

℞. Libera me, Domine, de morte æterna in die illa tremenda, quando cæli movendi sunt & terra, dum veneris judicare sæculum per ignem. ℣. Tremefactus sum ego, & timeo, eum discussio venerit, atque ventura ira. Quando.

Ad matutinos.

Antiph. Exultabunt &c. *Psalm.* Miserere mei. *Antiph.* Exaudi Domine &c. *Psalm.* Te decet. *Antiph.* Me suscepit &c. *Psalm.* Deus Deus meus. Deus misereatur. *Antiph.* A porta inferi &c. *Psalm.* Ego dixi. *Antiph.* Omnis spiritus. *Psalm.* Laudate Dominum de cælis. ℣. Requiem æternam dona eis Domine. Et lux perpetua. *Antiph.* Ego sum &c. *Psalm.* Benedictus Dominus Deus. *Ad vesperas.*

Antiph. Placebo &c. *Psalm.* Dilexi. *Antiph.* Hei me quia. *Psalm.* Ad Dominum. *Antiph.* Deus custodiat te. *Psalm.* Levavi oculos. *Antiph.* Si iniquitates. *Psalm.* De profundis. *Antiph.* Opera manuum &c. *Psalm.* Confitebor. *Antiph.* Omne quod dat. *Psalm.* Magnificat.

Quibus peractis, deputandi sunt qui ipsum corpus custodiant quousque pro ipsa anima missæ celebrentur cum oblationibus, corpore interim in Ecclesia jacente. Finita autem missa, antequam ipsum corpus elevetur, incipiat cantor responsorium.

Subvenite Sancti Dei, occurrite Angeli Domini, suscipientes animam ejus, offerentes eam in conspectu Altissimi. ℣. Suscipiat eam Christus qui vocavit eam, & in sinum Abrahæ angeli deducant eam. Offerentes.

Hic dicant omnes simul, Kyrie eleison, *&* *orationem Dominicam*. Pater noster. Et ne nos inducas in tentationem.

Requiem æternam dona eis Domine, & lux perpetua luceat eis. *Oratio.*

Misericordiam tuam, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, pietatis affectu rogare pro aliis cogimur, qui pro nostris supplicare peccatis nequaquam sufficimus; tamen de tua confisi gratuita pietate clementiam tuam deposcimus, ut animam servi tui ad te revertentem cum pietate suscipias. Assit ei Angelus Gabriel, ut per manus sanctorum angelorum tuorum inter sanctos & electos tuos in finibus Abrahæ, Isaac, & Jacob, patriarcharum tuorum eam collocare digneris, quatenus liberata de principibus tenebrarum, & de locis pœnarum, nullis jam primæ nativitatis, vel ignorantiæ, aut propriæ iniquitatis, seu fragilitatis confundatur erroribus; sed potius agnoscatur a tuis, & sanctæ beatitudinis requie perfruatur, atque cum magni judicii dies advenerit, inter sanctos, & electos tuos resuscitatus, gloria manifestæ contemplationis tuæ perpetuo facietur. Per.

Deinde sequatur. ℞. Libera me, Domine, de viis inferoi, qui portas æreas confregisti, & visitasti infernum, & dedisti eis lumen, ut viderent te qui erant in pœnis tenebrarum. ℣. Clamantes & dicentes, advenisti Redemtor noster. Qui.

Deinde roget sacerdos pro eo omnes simul orare, ac postea dicat: Non intres in judicium cum servo tuo, Domine, quoniam nullus apud te justificabitur homo, nisi per te omnium peccatorum tribuatur remissio. Non ergo eum tua, quæsumus, judicialis sententia premat, quem tibi vera supplicatio Fidei christianæ commendat; sed gratia tua illi succurrente, mereatur evadere judicium ultionis, qui dum viveret, insignitus est signaculo sanctæ Trinitatis. Per.

Sequitur responsorium. Antequam nascerer, novisti me, & ad imaginem tuam, Domine, plasmasti me: modo reddo tibi creatori animam meam. ℣. Commissa mea, Domine, pavesco, & ante te erubesco, dum veneris judicare sæculum per ignem. Modo,

Iterum roget sacerdos omnes pro eo orare.

Deus qui universorum es conditor, & creator, quique es sanctorum beatitudo: præsta nobis petentibus, ut spiritum fratris nostri a corporeis nexibus absolutum, in sanctorum tuorum resurrectione facias præsentari. Per.

Tunc levatur corpus de Ecclesia cantando istam antiphonam.

In paradisum deducant te angeli, in tuo adventu suscipiant te martyres, & perducant te in civitatem sanctam Jerusalem. *Psalm.* Ad te Domine levavi. *Sequitur oratio.*

Inclina, Domine, aurem tuam ad preces nostras, quibus misericordiam tuam suppliciter deprecamur, ut animam famuli tui, quam de hoc sæculo migrare jussisti, in pacis, ac lucis regione constituas, & sanctorum tuorum jubeas esse consortem. Per.

Deinde antiphona. Tu jussisti nasci me, Domine. *Psalm.* Te decet hymnus Deus.

Oratio ante sepulcrum priusquam corpus sepeliatur.

Piæ recordationis affectu, fratres carissimi, commemorationem facimus fratris nostri, quem Dominus de tentationibus hujus sæculi assumpsit: obsecrantes misericordiam Domini nostri, ut ipse ei tribuere dignetur placidam & quietam mansionem, & remittat ei omnes lubricæ temeritatis offensas, ut concessa venia plenæ indulgentiæ, quidquid in hoc sæculo, proprio reatu deliquit, totum ineffabili pietate, ac benignitate tua deleat & abstergat. Per. *Alia.*

Obsecramus misericordiam tuam, omnipotens æterne Deus, qui hominem ad imaginem tuam creare dignatus es, ut spiritum, & animam famuli tui, quem hodierna die rebus humanis eximi, & ad te accersiri jussisti, blande, & misericorditer suscipias. Non ei dominentur umbræ mortis, nec tegat eum chaos, & caligo tenebrarum, sed exutus omnium criminum labe, in sinu Abrahæ collocatus patriarchæ, locum lucis, & refrigerii se adeptum esse gaudeat, & cum dies judicii advenerit, cum sanctis, & electis eum resuscitari jubeas. Per.

Tunc incipiat cantor antiphonam: Aperite illi portas justitiæ; ingressus in eas confitebor Domino: hæc porta Domini, justi intrabunt in eam. *Psalm.* Confitemini. *Oratio.*

Deus apud quem mortuorum spiritus vivunt, & in quo electorum animæ deposito carnis onere plena felicitate lætantur, præsta supplicationibus nostris, ut anima famuli tui, quæ temporali per corpus luminis ejus viruit visu, æternæ illius lucis solatio potiatur. Non eam tormentum mortis attingat, non dolor horrendæ visionis afficiat, non pœnalis timor excruciet, non reorum proxima catena constringat, sed concessa sibi delictorum omnium venia, optata quietis consequatur gaudia repromissa. Per.

Tu nobis, Domine, auxilium præstare digneris, tu opem misericordiæ tuæ largiaris, spiritum etiam famuli tui cari nostri vinculis corporalibus liberatum in pace sanctorum tuorum suscipias, ut locum pœnalem, & gehennæ ignem, flammasque tartari in regione viventium evadat. Per.

Hic deponatur corpus in sepulcrum, & cantetur hæc antiphona.

Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. *Psalm.* Quemadmodum.

Oratio.

Oremus, fratres carissimi, pro spiritu fratris nostri, quem Dominus de laqueo hujus sæculi liberare dignatus est, cujus corpusculum hodie sepulturæ traditur, ut eum pietas Domini in sinu Abrahæ, Isaac, & Jacob, collocare dignetur; ut cum dies judicii advenerit, inter sanctos, & electos suos in parte dextera collocandum resuscitari faciat. Per.

Antequam claudatur sepulcrum.

De terra plasmasti me, & carnem induisti me, Redemtor meus, Domine, resuscita me in novissimo die. *Psalm.* Domine probasti me.

Oratio.

Deus qui justis supplicationibus semper præsto es, qui pia vota dignaris intueri: da famulo tuo cujus depositionis hodie officia humanitatis exhibemus, cum sanctis fidelibus tuis beati muneris portionem. Per.

Alia oratio.

Deus pietatis, & bonitatis invictæ, & sempiternæ clementiæ, te suppliciter postulamus, ut animam famuli tui N. quam de hujus sæculi ærumnosa peregrinatione præcepisti vocari, universorum delictorum remissione percepta, in Abrahæ gremio jubeas collocari. Obsecramus, piissime Pater, ut quem superni fontis genitalis unda abluit, edax non audeat contingere flamma, & quem Unigeniti tui cruor redemit effusus, non sinatur vermibus noceri perpetuis; sed angelici agminis deductione protectus, paradisi tui potiatur suavitate securus, & inter victricium triumphales catervas coronatus incedat, a dextris Filii tui retributionem recepturus assistat, & sanctorum tuorum consortio deputatus regnum cæleste possideat. Per.

Hic claudant sepulcrum, & cantent antiphonam.

Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo quoniam elegi eam. *Psalm.* Memento Domine David. *Oratio.*

Debitum humani corporis sepeliendi officium fidelium more complentes, Deum cui omnia vivunt, fideliter deprecemur, ut hoc corpus cari nostri a nobis in infirmitate sepultum, in ordine sanctorum suorum resuscitet, & ejus spiritum sanctis ac fidelibus aggregari jubeat, cum quibus inenarrabili gloria, & perenni felicitate perfrui mereatur. Per.

Temeritatis quidem est, Domine, ut homo hominem, mortalis mortalem, cinis cinerem tibi Domino Deo nostro audeat commendare: sed quia terra suscipit terram, & pulvis convertitur in pulverem, donec omnis caro in suam redigatur originem: inde tuam, piissime Pater, lacrymabiliter quæsumus pietatem, ut hujus famuli tui animam quam hujus mundi voragine cœnolenta ducis ad patriam, Abrahæ amici tui sinu recipias, & refrigerii rore perfundas. Sit ab æstuantis gehennæ truci incendio segregatus, & beatæ requiei, te donante, conjunctus. Et, si quæ illi sunt, Domine, dignæ cruciatibus culpæ: tu eas gratia mitissimæ lenitatis indulge, nec peccati recipiat vicem, sed indulgentiæ tuæ piam sentiat bonitatem, cumque finito mundi termino, supernum cunctis illuxerit regnum, novus homo omnium sanctorum cœtibus aggregatus, cum electis resurgat in parte dextra coronandus. Per.

Exequiis rite celebratis, membris in tumulo ex more compositis, post exitum Israel de Ægypto, deprecamur clementiam Dei Patris pro spiritu cari nostri N. quem de laqueo hujus mundi liberavit. Cui posse ubique est, & potestas, innumerabilis habens divitias spirituales, spiritui hujus subveniat sublimis Dominus, ut ardore careat æterni ignis, adepturus perpetui regni refugium coram suo rege, gratificetur in gaudio genitali, sublimi solio patrum præ clectorum in medio justorum, in splendoribus sanctorum, in sede majestatis magnæ, in lumine regionis vivorum. Per.

Alia.

Deus qui redemtor es animarum, æternitatem vitæ concede defuncto, neque evacuari passionis triumphum mundi morte patiaris. Per.

Alia.

Deus qui omnium habes potestatem, & nosti omnia antequam fiant, da restaurationem huic sepulto, & resurgentibus in te largire quietem, & tibi Domino Deo nostro qui sunt renati, præsta ut

ut secunda mors in eis non habeat potestatem Salvator. *Alia*.

Migranti famulo tuo, Deus, in nomine tuo de hac instabili vita, & tam incerta sempiternam illi vitam, ac cælestem concedere digneris. Per.

Commendamus tibi, Domine, animam fratris nostri, precamurque ut propter quam ad terram tua pietate descenderas, patriarcharum tunrum finibus eam insinuare non renuas, sed misereris ei vivens, & regnas in sæcula sæculorum.

Sequitur antiphona.

Læto animo pergo ad te, suscipe me, Domine, quia de terra plasmasti me, spiritus de cælo introivit in me jussu tuo, veni ut commendes terræ corpus meum: animam quam dedisti suscipe illam Deus.

Oratio.

Deus vita viventium, spes morientium, salus omnium in te sperantium: præsta propitius, ut anima famuli tui a nostræ mortalitatis tenebris absoluta in perpetua cum sanctis tuis luce lætetur. Per, *Alia*.

Annue nobis, Domine, ut anima famuli tui N. remissionem, quam semper optavit, mereatur accipere peccatorum. Per.

Deinde sacerdos faciat crucem super sepulcrum dicendo;

Benedictio Dei Patris, & Filii, & Spiritus sancti, descendat super hoc corpus. ℟. Amen.

Similiter & reliqui presbyteri singuli facientes crucem super sepulcrum dicant: Signum Christi sit super te. *Omnibus autem respondentibus*, Amen, *regrediantur ad Ecclesiam cum hoc*. ℟. Si bona suscepimus. *Deinde sequatur oratio*.

Deus origo pietatis, Pater misericordiarum, solamen tristium, indultor criminum, de cujus munere omne, quod bonum dicitur, procedit: respice propitius supplicum preces, & quamvis nos propria deputet indignos conscientia, te dignum nostris flecti petitionibus pulsamus, quantulumcumque conceditur, aures tuæ pietatis. Nam si omittimus, in utroque veremur esse rei, quoniam & te præcipis a peccatoribus exorari, nostroque, ac si non merito hoc agendum, te præstante, tribuitur ministerio. Ergo Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui unicum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum incarnari de Virgine constituisti, quo vetustum solveret proprio cruore peccatum, quique, gratia cooperante Spiritus sancti, dignatus est mortis legem pati, ut vitam redderet mundo. Ipso opitulante animam fratris nostri ab ergastulo cænulentæ materiæ exemptam ab omnibus piaculis absolvas, non patiatur insidias occursantium dæmonum, propter quam misisti ad terras unicum Filium tuum. Libera, & absolve eam a tetra voragine inferni, quam redemisti pretio sanguinis unigeniti tui. Libera, & absolve eam ab æstuantis incendio gehennæ, collocans in paradisi amœnitate. Non sentiat, piissime Pater, quod calet in flammis, quod stridet in pœnis, sed misericordia tuæ magnificentiæ præventa, mereatur evadere judicium ultionis, & beatæ requiei, ac lucis æternæ felicitatibus perfrui: præstante eodem unigenito tuo Domino nostro, qui venturus est judicare vivos, & mortuos, & sæculum per ignem. Amen.

Ac deinde.

Anima ejus, & omnium fidelium defunctorum requiescant in pace. Amen.

ORDO III.

Ex Tomo II. Musei Italici apud Joannem Mabillon continens ritus sepeliendi Clericos Romanæ fraternitatis.

IN primis annuntiatio nocte fit a nuntiis per omnes Ecclesias Romanæ urbis ex mandato rectorum. Mane autem facto, post pulsatas campanas, Clerici congregantur ex omnibus Ecclesiis, secundum dispositionem prælatorum, in Ecclesia ubi defunctus clericus est sepeliendus, & quisquis sacerdos cum suis clericis cantet vigiliam IX. *lectionum. Interim Episcopus, vel Cardinalis, seu quilibet alius magnus de Archipresbyteris, nisi dies Dominicus instet, jussu rectorum missam celebrat pro defuncto. Finita vero missa, Clerici omnes congregantur circa feretrum in modum rotæ, & de mandato rectorum cantant Clerici illius Ecclesiæ, cui a rectoribus injungitur*. ℟. Subvenite. ℣. Suscipiat. *Finito* ℟. *unus ex rectoribus dicat*: Orate omnes, *& omnes sub silentio cantent*, Pater noster. *Tunc prædictus rector præcipit alicui de majoribus, ut absolvat: ille vero dicit*. Et ne nos. ℣. In memoria æterna. ℟. Ab auditu. ℣. A porta inferi. ℟. Erue. ℣. Domine exaudi orationem. ℟. Et clamor. ℣. Dominus vobiscum. Et cum spiritu.

Oratio.

Absolve, quæsumus Domine, animam famuli tui ab omni vinculo delictorum ut in resurrectionis gratia inter sanctos, & electos tuos eum resuscitari præcipias.

Finita vero oratione, prædictus rector præcipit alicui Ecclesiæ, ut cantet antiphonam, Requiem æternam. *Psalm*. Te decet. *Postea præcipit alicui Ecclesiæ, ut cantet antiphonam*, Sitivit. ℣. Sicut cervus. *Antiphona finita, cantent*, Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster. *Istis cantantibus, interim quatuor Episcopi, vel Presbyteri Cardinales, vel Archipresbyteri induti sacris vestibus cum pluvialibus & cum quatuor thuribulis ascendunt ad altare, & incensant illud, similiter & cruces. Deinde revertuntur ad corpus, & incensant illud. Postea unus qui major est ex istis quatuor alta voce absolvat, & dicat*: Et ne nos. ℟. Sed libera. *Capitula ut supra. Capitula non dicit nisi primus. Orationes dicuntur in tono orationum missæ. Oratio*. Non intres in judicium &c. *Finita oratione, reincipiat eamdem ille, qui est ei contradictorie positus, dicens*. ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. *Oratio*. Non intres in judicium. *Post ille qui oppositus est illi subalterne eodem modo repetat prædictam orationem. Postea quartus. Finita vero oratione, ad mandatum prædicti rectoris incipiat cantare collegium alicujus Ecclesiæ*. ℟. Adesto dolori. ℣. Versa est in luctum. *Dum cantatur* ℟. *illi quatuor ascendunt ad altare, ut supradictum est, & faciunt, ut supra dictum est. Tamen ille, qui primus est, in dicendo orationem sequentem, primus debet incensare, cum vero reversi ad feretrum fuerint, ille qui fuerit ultimus in prædicta oratione incipiat*, Dominus vobiscum *sine capitulis. Oratio*, Deus cui omnia vivunt. *Et faciant de ista oratione sicut de prima. Finita oratione, de mandato prædicti rectoris collegium alterius Ecclesiæ incipiat*. ℟. Ne recorderis. ℣. Ne intres. *Repet*. Requiem. *Et dum* ℟. *cantatur, illi quatuor cum incenso ascendant ad altare, & faciant sicut primus: & ille qui fuit secundus in prima*

prima oratione, debet primo incensare, & incipere, Dominus vobiscum. ℟. Et cum. *Oratio.* Fac quæsumus Domine &c. *Et quater ista dicant, sicut prima, & secunda.*

Postea de mandato prædicti rectoris Pater spiritualis veniat in medium, & reddat testimonium pro defuncto, si fuerit unctus, si confessus, & de vita sua. Audito testimonio sæpedictus rector quærit a toto clero, dicens: Placet vobis, ut absolvatur frater iste defunctus? *Resp.* Placet. *Tunc rector rogat de voluntate omnium eum qui major est inter eos, vel qui fuit primus in oratione, ut ipse absolvat. Ille vero cui injungitur, dicit:* Orate omnes. Pater noster. ℣. Et ne nos. ℟. Sed libera. ℣. In memoria, *ut supra. Oratio.* Absolve. *Finita oratione, jam dictus rector præcipit Subdiacono, & Diacono, ut accipiant feretrum. Illi accipientes deportant eum ad tumulum, cantantes antiphonam:* In paradisum, *& aliam:* Chorus Angelorum; *& dicatur oratio:* Deus qui fundasti terram &c.

His actis, in persona defuncti dicatur antiphona: Aperite mihi portas; *& mox aperiatur sepultura. Psalm.* Confitemini Domino. *Item in persona ejusdem dicatur antiphona:* Ingrediar in locum, *& sepelitur. Psalm.* Sicut cervus. *Eo sepulto, item in persona ejusdem dicatur antiphona:* Hæc requies mea in sæculum sæculi. *Psalm.* Memento Domine David. *Antiphona.* De terra plasmasti me Domine, & carne induisti me, Redemtor meus, resuscita me in novissimo die. *Psalm.* Domine probasti me. *Antiph.* Non intres in judicium. *Psalm.* Domine exaudi. ij. *Antiph.* Omnis spiritus laudet Dominum, *Psalm.* Laudate Dominum de cælis, *Antiph.* Ego sum. *Psalm.* Benedictus. *Oratio.* Oremus, fratres carissimi, pro spiritu fratris nostri &c. *Oratio.* Deus cui omnia vivunt &c. *Oratio.* Temeritatis quidem est Domine &c. *Oratio.* Opus est misericordiæ, Domine sancte &c. *Alia oratio.* Debitum humani corporis &c. *Oratio.* Omnipotens sempiterne Deus, qui humano corpori &c.

Item ad absolvendum postquam sepultus fuerit, eam aqua sancta aspergitur antequam populus recedat, & dicat Sacerdos, Pater noster. ℣. Et ne nos. ℣. Non intres in judicium. ℟. Quia non. ℣. A porta inferi. ℟. Erue Domine. ℣. Domine exaudi. ℟. Et clamor. ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum. *Oratio.* Tibi Domine, commendamus &c. *Pro cimiterio Psalmus:* Miserere mei Deus. Pater noster. ℣. Et ne nos. ℟. Sed libera. ℣. Requiem æternam. ℟. Et lux perpetua. ℣. A porta inferi. ℟. Erue Domine. ℣. Domine exaudi. ℟. Et clamor. ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum. *Oratio*, Deus cujus miseratione. *Postremo dicatur oratio:* Absolve, Domine, *Et subjungatur:* Anima ejus, & omnium fidelium defunctorum requiescant in pace. Amen. *Deinde redeant in Ecclesiam, cantando septem Psalmos pœnitentiales cum oratione:* Absolve.

N O T A.

Extant apud laudatum Martene diversi alii ordines, sed placuit hosce describere, quo sacrorum Rituum studiosus addiscat, quæ olim Ecclesia defunctis obsequia præstiterit. Nostris temporibus sepeliebantur defuncti pigritia Parochorum sine officio defunctorum, quod tamen recitandum ab ipsis una cum aliis Sacerdotibus præcepit quidem sanctæ memoriæ Benedictus XIII. Sane illud non omittendum in ms. Codice Monasterii S. Benedicti Floriacensis, quem superius descripsimus, varias extare Missas pro defunctis celebrari solitas, quarum nonnullæ desumptæ sunt ex laudato Sacramentorum Libro S. Gregorii Papæ, quasque nos superius descripsimus; ut vel inde intelligas, quanta sit ejus ritus antiquitas. Vide Menardum in Notis & Observationibus ad ipsum Librum Sacramentorum S. Gregorii, Pag. 227. & sequentibus, in quibus duo inter alia describit exequiarum officia, unum ex Codice ms. Remensi, alterum ex Codice ms. Ratoldi Abbatis. Vide Edmundum Martene Lib. 111. *De antiquis Ecclesiæ ritibus*, Cap. xv. & Lib. v. *De antiquis Monachorum ritibus*, Cap. x. ubi alios affert ordines ad celebrandas defunctorum exequias ex mss. antiquis Ritualibus Libris. Siquis autem ea in re Græcorum Ritus scire desiderat, legere Euchologium potest, quod egregiis Notis illustravit eruditissimus Jacobus Goar Incliti Ordinis Prædicatorum. Extant In Euchologio hæc inter alia officia: *Officium exequiarum. Officium funeris Monachorum. Officium funereum in Sacerdotem vita functum. Officium funereum pro viris secularibus.* Extant tandem & variæ prolixæ orationes, sicut & ipsa officia quæ recensuimus, quæque integra in laudato Euchologio a curioso Lectore videri possunt.

DE SCRUTINIO SEROTINO QUO ANTIQUI UTEBANTUR ANTEQUAM ELECTUS IN EPISCOPUM CONSECRARETUR.

TITULUS XXVIII.

I. Quoniam, ut testantur antiqui Codices Pontificales ante Clementem VIII. editi, ad Titulum, *De consecratione Electi in Episcopum*, qui est nostri t. Tomi Titulus decimus tertius, Ecclesiarum Cathedralium, sive Metropolitanarum, ac Patriarchalium provisiones, seu electionum ad illas confirmationes ad Sedem Apostolicam hodie pleno jure pertinent, & ab eadem Ecclesiis Pastore viduatis vel de novo providetur, vel electiones ab illis, quibus ex privilegio licet, canonice celebratæ confirmantur: ideo scrutinium, quod serotinum appellatur, & pridianam illam examinationem, quæ in antiquis Pontificalibus habetur, in ipso *De consecratione Electi in Episcopum*, Titulo Romani

mani Pontificalis Editores prætermittendam esse censuerunt. Inconveniens quippe, & omnino absurdum sibi visum asserunt, ut quæ a Summo Pontifice, & a sacro Senatu statuta, approbata, atque examinata sunt, a minoribus Tribunalibus iterum examinarentur.

II. Extat hoc monitum in antiquo Romano Pontificali a Viro Cl. Alberto Castellano Ordinis Prædicatorum edito, summoque Pontifici Leoni X. dedicato, & quidem ad istum Tituli initium, *De consecratione Electi in Episcopum*. In eo autem nonnihil peccasse Auctor videtur, quod ritum ipsum serotini scrutinii omnino omiserit, quem tamen jure ac merito ad venerandæ antiquitatis notitiam exhibendam, sequioris ævi Romani Pontificalis Editores ad tertiam hanc Operis partem retulerunt, Titulo inscripto, *De scrutinio serotino, quo antiqui utebantur, antequam Electus in Episcopum consecraretur*. Quem quidem legere est non modo in hoc nostro hodierno Romano Pontificali a summis Pontificibus Clemente VIII. & Urbano VIII. approbato, sed in aliis ante ipsos Pontifices prælo commissis, præsertim vero in Pontificali Romano Venetiis apud Juntas impresso anno Christi MDLXXII. ac Pio Quinto Pontifici Maximo nuncupato.

III. Porro hujus Pontificalis Editor refert ad tertiam partem Titulum, *De scrutinio serotino &c.* ad ejusque initium hæc statim habet: *Et quoniam in nostra ordinatione Episcopali diximus, scrutinium serotinum, quo antiquitus Ecclesiæ utebantur, non esse amplius in usu, atque ideo ne consecratoribus impedimento esset, illud tamquam superfluum prætermisimus: tamen quia pleraque ibi sunt cognitu digna, & quæ sanctam vetustatem redolent, noluimus omittere, ut nostra culpa omnino periisse viderentur. Proinde scrutinium ipsum, & instructionem, quam Edictum vocabant, & quam Metropolitanus Consecrato in scriptis dabat; huic nostro operi post consecrationem interserenda putavimus, non tam ad necessitatem, quam ad voluptatem, atque etiam utilitatem lectoris.* Quid sit scrutinium serotinum, & quo ritu olim celebraretur, ex his, quæ mox in nostris ad hunc Titulum Commentariis dicemus, curiosus Lector facile intelliget.

§. I.

Scrutinii serotini ordo hic erat. Sabbato ante Dominicam ad consecrandum Electum statutam, hora vespertina Metropolitanus residebat super Faldistorium in atrio Ecclesiæ, vel in alio solito, vel quo maluerat loco paratum. Et Suffraganei Episcopi duo ad minus ad hoc specialiter convocati, a dextris & a sinistris ejus, super Faldistoria similiter residebant, parati supra Rochetum, vel, si essent Regulares, supra Superpelliceum, Amictu, Alba, Cingulo, Stola, Pluviali, coloris tempori convenientis, Mitra, Baculum pastoralem in sinistra, & Libros Pontificales ante se tenentes. Tunc Archipresbyter, vel Archidiaconus Ecclesiæ, ad quam in crastino consecrandus erat Electus, vel alius juxta morem Ecclesiæ, paratus Amictu, Alba, Cingulo, & Pluviali, vel Casula, si moris erat, deductus medius inter duos Canonicos ejusdem Ecclesiæ veniebat coram Metropolitano, & flexis a remoto genibus, a Metropolitano benedictionem petebat, dicens in tono lectionis: *Jube Domne benedicere*. Respondebat Metropolitanus sedens, eodem tono voce minori: *Nos regat, & salvet cælestis conditor aulæ*. Deinde idem Archipresbyter, vel Archidiaconus, surgens appropinquabat se paulullum, & iterum genuflectens benedictionem simili modo petebat, dicens: *Jube Domne benedicere*. Et Metropolitanus respondebat: *Nos Dominus semper custodiat, atque gubernet*. Tertio propinquius Metropolitano genuflexus coram illo tertiam benedictionem petebat, dicens: *Jube Domne benedicere*. Respondebat Metropolitanus: *Gaudia cælorum det nobis Rector eorum*.

COMMENTARIUS.

I. QUomodo olim electio Episcoporum perageretur, jam Tomo I. explicuimus ad Titulum XIII. *De consecratione Electi in Episcopum*. Ex ms. Pontificali Ecclesiæ Bisuntinæ ab annis circiter DCC. exarato illud cautum est, ut *sepulto Episcopo conveniant in unum Majores Ecclesiæ: primum Clerici, deinde probabiles laici; & facto scrutinio, invocato divino nomine, abjecta personarum acceptione, communi voto, parique consensu, quem sanctiorem, & utiliorem invenerint, eligant, si fieri potest, ex eadem congregatione; quod si non, de proxima Ecclesia secundum statuta Canonum.*

II. Tum ritum exponens, quo electus in Episcopum consecrandus præsentare se Metropolitano debeat, hæc statim subjicit: *Electus autem deducatur ad Archiepiscopum in sede sua. Notum sit quod in VI. Feria debeat convenire jejunus, & jejunus debeat Archiepiscopo præsentari. Veniens Electus cum suis ad Urbem, Decanus, Archidia-*

chidiaconus, & Clerici Civitatis illius cujus est ordinandus Episcopus, loquantur cum Cardinali Archidiacono, & Cancellario, & innotescant illis causam suam. Mox illi domno denuncient Archiepiscopo. Et ille sedeat pro tribunali cum Episcopis, & majoribus Clericis in loco atrii, qui ad hoc est constitutus, jubet ut introducantur, & illorum petitio audiatur. Statimque Archidiaconus, & Cancellarius introducant eos, & prius doceant illos quid petere, vel respondere debeant. Venientes autem ante præsentiam domni Archiepiscopi, cum reverentia inclinent, & dicat qui major est inter illos: Valeat Dominus noster Archiepiscopus, & cum co sanctus residens Clerus. *Et Archiepiscopus:* In suo servitio conservet nos Dominus.

III. Quæ deinde ab Archiepiscopo fierent interrogationes, dicemus in Commentario §. sequentis, juxta ordinem in hodierno Romano Pontificali præscriptum. Quod autem nostrum hunc §. spectat, sciendum illud est primum, electo Episcopo a Clero, & Populo, juxta pervetustum Ecclesiæ morem pluribus seculis usitatum, vel a Canonicis secundum sequioris ævi disciplinam, Electionis Decretum afferri consuevisse ad Metropolitanum, sive potius Electum ipsum una cum nonnullis Ecclesiæ Canonicis, qui Decretum afferebant, venisse, ut ab eodem post peractam de electione, & vita Electi examinationem, consecrationis munus acciperet. Id sane constat ex variis Scriptoribus, & antiquis mss. Libris Pontificalibus, in quibus legitur: *Ordo ad vocandum, & examinandum, seu consecrandam electum in Episcopum juxta morem Romanæ Ecclesiæ.*

IV. Refert hunc quidem Titulum ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Apamiensis in Syria, & alia nonnulla, in quibus statim post Titulum hanc Rubricam legimus: *Sabati die circa vesperam, sedente Domino Pontifice in atrio juxta Ecclesiam, veniat Archipresbyter illius Ecclesiæ, cujus Electus consecrandus est, indutus Alba, & Casula, sicut deberet Missam cantare, quem junior Diaconus Cardinalis deducere debet, & tenere per manum dexteram, & Subdiaconus per manum sinistram, & aliqui de Clericis ejusdem Electi cum superpelliceis, vel cappis ipsum Archipresbyterum modeste, & decenter prosequantur. Ut autem venit ante conspectum Pontificis, flectens genua ipse Archipresbyter ante Pontificem benedictionem petit, sic dicendo:* Jube Domne benedicere. *Respondet Pontifex:* Nos regat &c. *Archipresbyter surgens procedit paululum, & iterum benedictionem petens genua flectit, & dicit:* Jube Domne benedicere. *Respondet:* Nos Dominus servet &c. *Tertia vero vice aliquantulum propius accedens, simili modo benedictionem petit, & dicit:* Jube Domne benedicere. *Respondet:* Gaudia cœlorum &c.

V. Extant harum benedictionum formulæ una cum ritu nostri hodierni Romani Pontificalis in ms. Pontificali Vaticano Codice Gulielmi Duranti annorum circiter D. Pontificali Ecclesiæ Lugdunensis annorum circiter CD. & aliis plurimis, in quibus totidem fere verbis legere est Rubricam in hoc nostro §. primo exaratam. In aliis tamen, quale est ms. Romanum Pontificale, quod extat in celebri Bibliotheca Colbertina, Num. 4167. non modo Rubrica, sed & formulæ benedictionum variant. Sic enim inquit: *Sabbati die circa vesperas, sedente Domno Apostolico in atrio juxta Ecclesiam, venit Archipresbyter indutus casula cum Clericis illius Ecclesiæ, cui Electus consecrandus est, & flectens genua ante Apostolicum, benedictionem petit, dicens:* Jube Domne benedicere. ℟. *Apostolicus:* Deus misereatur nostri, & benedicat nos Deus. *Archipresbyter autem surgens procedit paulum, & iterum petens benedictionem genua flectit, & dicit:* Jube Domne &c. ℟. *Apostolicus:* Illuminet Dominus vultum suum super nos, & misereatur nostri. *Tertia vero vice modo simili benedictionem petit, dicens:* Jube &c. ℟. *Apostolicus:* Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Porro Titulus, quem recitatæ Rubricæ laudatum Pontificale Romanum præfigit, ita inscribitur: *Incipit ordo Romanus ad vocandum, seu examinandum, seu etiam consecrandum electum Episcopum.* Tum statim sequitur: *Quod si fuerit electus de Curia Romana, non examinabitur, prærogativa Romanæ Ecclesiæ.* Vide nostro 1. Tomo in Appendice ad Titulum XIII. ordinem ms. Vaticani Gulielmi Durandi Pontificalis annorum circiter D. cui, ut alibi notatum est, hodiernum Pontificale Romanum omnino concinit.

§. II.

Benedictione itaque completa, interrogabat eum Metropolitanus coram se genuflexum: *Fili mi, quid postulas?* Respondebat Archidiaconus: *Ut Deus, & Dominus noster concedat nobis Pastorem.* Interrogatio. *Est de vestra Ecclesia, vel de alia?* Respondebat: *De nostra.* Interrogatio. *Quid vobis complacuit in illo?* Respondebat: *Modestia, humilitas, patientia, & ceteræ virtutes.* Interrogatio. *Habetis Decretum?* Respondebat: *Habemus.* Metropolitanus dicebat: *Legatur.* Tunc proferebatur, & legebatur Decretum hoc modo: *Reverendissimo in Christo Patri Domino N. Metropoliticæ Sedis dignitate conspicuo. Capitulum N. Ecclesiæ totius devotionis famulatum. Credimus, non latere vestram celsitudinem, quod nostra Ecclesia suo sit viduata Pastore. Qua siquidem solatio proprii destituta Rectoris, ne grex Dominicus perfidorum luporum morsibus pateret, & ne improbi fieret præda raptoris, communi voto, atque consensu elegimus nobis in Pontificem N. Presbyterum nostræ Ecclesiæ* vel *N. Ecclesiæ,* si non sit de ipsa, *Virum utique prudentem, hospita-*

ſpitalem, moribus ornatum, caſtum, ſobrium, & manſuetum; Deo, & hominibus per omnia placentem, quem ad celſitudinem veſtræ dignitatem deducere curavimus, unanimiter poſtulantes, & obſecrantes a veſtra Reverendiſſima paternitate, nobis illum Pontificem ordinari; quatenus, auctore Domino, nobis velut idoneus Paſtor præeſſe valeat, & prodeſſe; noſque ſub ejus ſacro regimine Domino ſemper militare condigne poſſimus. Ut autem omnium noſtrum vota in hanc electionem convenire noſcatis, huic Canonico Decreto propriis manibus roborando, nos ſubſcripſimus. Et quilibet ſcribens dicebat: *Ego N. ſcripſi, & ſubſcripſi.* Et ſic de aliis.

COMMENTARIUS.

I. MOrem eſſe antiquum, ut electionis Decretum ad Metropolitanum, ſeu Conſecratorem Epiſcopum deferendum ſcriberetur, docent paſſim antiqui Auctores, atque Acta Conciliorum. Meminit ejus ritus Sozomenus Lib. III. *Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ*, Cap. XVI. ubi de S. Ephrem ita inquit: *Decretum, quo electus fuerat Epiſcopus, quidam ad eum attulerunt, ac ſimul apprehendere conabantur, tamquam ad ordinationem ducturi.* In Concilii Chalcedonenſis Actione XVI. Euſebius Ancyræ Epiſcopus teſtatur, ordinaſſe ſe Gangrenſem Epiſcopum, univerſa Civitate ad ſe *Decreta* electionis deferente. Antequam ipſum Decretum Metropolitano exhiberetur, pervetuſtum etiam morem fuiſſe, ut ab ipſo Metropolitano nonnullæ interrogationes Archidiacono Decretum illud exhibenti fierent, teſtantur antiqui Libri Pontificales.

II. Juxta præſcriptum mſ. Codicis Pontificalis Eccleſiæ Biſuntinæ annorum circiter DCC. poſtquam major Clericorum Electi ſalutavit Archiepiſcopum, iſque eos ſub hac formula benedixit, dicens: *In ſuo ſervitio conſervet vos Dominus*: ſtatim Archiepiſcopus *dicit ad illos*: Quid eſt fratres, quod vos fatigatis? *Et illi*: Ut nobis Domine concedas Patronum. *Et domnus Archiepiſcopus*: Habetis veſtrum. *Et illi*: Habemus. *Rurſum interrogantur*: Quo ordine fungitur? *Reſpondent*: Presbyterii. *Et domnus Pontifex*: De ipſa Eccleſia eſt, an de alia? *Reſpondent*: De ipſa. *Et ſi dixerint*, De alia; *tunc Domnus*: Habet dimiſſoriam ab Epiſcopo ſuo? *Reſpondent*: Habet. *Et mox inferunt eam, & tradant Cancellario, & ipſe legat in præſentiarum. Et Domnus*: Quid vobis Fratres placuit de eo? *Reſpondent*: Caſtitas, hoſpitalitas, benignitas, ſobrietas, charitas, ſcientia literarum, & cætera bona Deo acceptibilia. *Tunc Domnus*: Videte cariſſimi, ne aliquam promiſſionem fecerit vobis? Scitis, quia ſimoniacum, & contra Canones eſt. *Reſpondent*: Abſit a nobis. *Ex Pontifex*: Vos videte, quia nos inſculpabiles, Deo donante, volumus eſſe. *Et addit*: Habetis decretum veſtræ electionis? *Reſpondent*? Habemus. *Et offerant Cancellario, ut legat.*

III. Qua formula hujuſmodi Decretum olim concipi conſueverit, inferius dicemus, nunc de interrogationibus ad Archidiaconum electi Epiſcopi fieri ſolitis ſermo eſt, quæ quidem juxta temporis, & Eccleſiarum diverſitatem variæ erant. Ordo Romanus a Mabillonio editus Tomo II. Muſei Italici, ubi agit, quomodo in Romana Eccleſia Epiſcopus ordinatur, interrogationum, ac reſponſionum ritus eodem fere modo exponit, quo laudatum Biſuntinæ Eccleſiæ Pontificale. Prima in antiquis Pontificalibus interrogatio hæc eſt: *Quid eſt Fratres, quod vos fatigaſtis.* Tum aliæ ſequuntur, plures, vel pauciores juxta Pontificalium varietatem, quæ ab Edmundo Martene recenſentur Lib. I. *De antiquis Eccleſiæ ritibus*, Cap. VIII. Articulo X. His adde Vaticanum mſ. Guliemi Durandi Pontificale allatum a nobis Tomo I. hujus Operis in Appendice ad Titulum XIII. Ordine II. ubi haſce interrogationes legimus: *Benedictione itaque completa interroget eos Metropolitanus, & Suffraganei etiam eadem tacite dicant*: Filii mei quid poſtulatis? *Reſpondet Archidiaconus*: Ut Deus, & Dominus noſter concedat nobis Paſtorem. *Interrogatio*: Habetis veſtrum? *Reſponſio*: Habemus. *Interrogatio*: Eſt de ipſa Eccleſia, vel de alia? *Reſponſio*: De ipſa. *Interrogatio*: Quid vobis complacuit in illo? *Reſponſio*: Sanctitas, caſtitas, humilitas, benignitas, & omnia alia, quæ Deo placita ſunt. *Interrogatio*: Habetis Decretum? *Reſponſio*: Habemus. *Et Metropolitanus dicat*: Legatur. *Tunc feratur, & legatur Decretum &c.*

IV. Ergo non temere facienda eſt Epiſcopi electio, requiritur enim, ut ſit caſtus, humilis, benignus, cæteriſque virtutibus ornatus, ac ſcientia literarum præditus, juxta præſcriptum Pontificalium, imo juxta Chriſti, & Apoſtolorum, ſive Chriſti in ipſis loquentis oraculum, ut ſcitiſſime inter alios oſtendunt duo eximii Eccleſiæ Græcæ Doctores, S. Gregorius Nazianzenus in Apologetico, *De fuga ſua*, & S. Joannes Chryſoſtomus in aureis Libris, *De Sacerdotio*. Virtutes in Epiſcopo requiſitas deſcribit Apoſtolus in Epiſtola I. ad Timotheum, Cap. III. dicens: *Oportet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, unius uxoris virum, ſobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hoſpitalem, doctorem, non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum: non litigioſum, non cupidum, ſed ſuæ domui bene præpoſitum; filios habentem ſubditos cum omni caſtitate. Siquis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Non neophytum; ne in ſuperbiam elatus, in judicium incidat diaboli. Oportet autem illum, & teſtimonium habere bonum ab iis qui foris ſunt, ut non in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli.* Idem Apoſtolus de eodem argumento agens in Epiſtola ad Titum ita ſcribit: *Oportet Epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem; non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum; ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſer-*

monem; ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.

V. Secundum hæc Pauli monita, inter alias IV. Carthaginensis Synodus anni CCCXCVIII. Can. I. statuit, ut *qui Episcopus ordinandus est, antea examinetur, si natura sit prudens, si docibilis, si moribus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper suis negotiis cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si litteratus, si in Lege Domini instructus, si in Scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus Ecclesiasticis exercitatus, & ante omnia si fidei documenta verbis simplicibus asserat &c.* Hæc passim sancti Patres docent, hæc Synodi quamfrequenter inculcant. Verum dolebat suo temppre Gregorius Naaianaenus Oratione in laudem Basilii, quod indigniores ad Sacerdotia promoverentur; *Nunc autem periculum est, ne ordo in toto Christianismo sanctissimus, in toto Christianismo maxime sit ridiculus. Non enim virtute magis, quam malitia, & fraude, Sacerdotii dignitas paratur: nec meliores, ac digniores, sed potentiores*, pecunia scilicet, vel favore, *Thronis insident*. Quantus sit is abusus, egregia hac similitudine ostendit: *Cumque nec Medici, nec Pictoris nomen quisquam obtineat, nisi prius morborum naturas expenderit, aut multos colores miscuerit, variasque formas penicillo expresserit, Antistes contra facile invenitur non elaboratus, sed recens quantum ad dignitatem, simul satus, ac provectus, quemadmodum gigantes Poetæ finxerunt. Uno die sanctos fingimus, eosque sapientes, & eruditos esse jubemus, qui nihil didicerunt, nec ad Sacerdotium quicquam ante contulerunt, præterquam velle*. Quod ait de gigantibus, ad illam Poetarum fabulam alludit, qui ferunt Cadmum Agenoris filium apud Thebas Bœotiæ Urbem draconis a se interfecti dentes sevisse, atque inde gigantes prodiisse.

VI. Sed age enarremus virtutes, quas in eligendo Episcopo Apostolus, sancti Patres, sacræ Synodi, Libri Pontificales requirunt. Prima est integritas vitæ, quam indicavit Apostolus ipse in laudata I. ad Timotheum Epistola, Cap. III. cum scripsit, oportere eum esse irreprehensibilem, hoc est ab omni crimine immunem, & de quo jure nemo conqueri possit. Non enim requiritur, ut ab omni peccato immunis sit; sic enim nullus Episcopatu dignus reperiretur, teste S. Augustino Tractatu XLI. in Joannem. Causam ejus vel ex eo addiscimus, quia Christus Dominus Petro summum Episcopatum commissurus, exegit ab eo virtutem charitatis, quæ, ut Theologi docent, omnes virtutes complectitur, & vitia omnia lethalia excludit; *Petre*, inquit, *amas me*. Cui ille; *Tu scis Domine, quia amo te*. Quem locum egregie exponens S. Joannes Chrysostomus Lib. II. *De Sacerdotio*, ait non esse idoneum satis ad Sacerdotium, qui non totus flagret amore divino; colligitque ex verbis Christi ad Petrum, curam pascendarum ovium, certissimum esse indicium amoris, quem quis habeat erga Deum.

VII. Altera virtus est sanctitas morum, exemplo Christi, de quo ita scribit Apostolus in Epistola ad Hebræos, Cap. VII. *Talis enim decebat, ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus*. Requiritur autem sanctitas, tum ut Deum pro populo deprecans, exaudiatur exemplo Aaron Pontificis, de quo Cap. XVI. Numerorum ita legimus: *Stans inter mortuos, ac viventes, pro populo deprecatus est, & plaga cessavit*. Tum etiam ut Ecclesia a laicis præsertim Principibus honoraretur; legimus namque Lib. II. Machabæorum, Cap. III. quod *propter Oniæ Pontificis pietatem fiebat, ut & ipsi Reges, & Principes locum summo honore dignum ducerent, & Templum maximis muneribus illustrarent; ita ut Seleucus Asiæ Rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium Sacrificiorum pertinentes*. Scio, nonnullos Christianos, ac Catholicos Principes in hac nostrarum temporum fæce, Ecclesiarum bonis inhiare, eaque non semel diripere; quia scilicet nonnulli hodie Pastores pessimum eis exemplum præbent, non enim sancte vivunt, sed, ut ait Apostolus, quærunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi.

VIII. Inter alias Episcopi virtutes recenset Apostolus continentiam, pudicitiam, castitatem; *Etenim Sacerdotis animum*, ut verbis S. Joannis Chrysostomi utar Lib. VI. De Sacerdotio, *solaribus radiis puriorem esse oportet*. S. Hieronymus adversus Jovinianum scribens, altissima ab usque origine causam repetit Sacerdotum Christi castimoniæ: *Christus virgo, virgo Maria, utriusque sexus virginitatem dedicavere. Apostoli, vel virgines, vel post nuptias continentes: Episcopi, Presbyteri, Diaconi, aut Virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post Sacerdotium in æternum pudici*. Quod autem ait Apostolus, ut Episcopus sit unius uxoris vir, hoc ideo dicit, ut eum excludat, qui simul, vel successive duas uxores habuerit; ut enim S. Leo docet in Epistola LXXXVIII. ad Afros, hoc semper servatum in Ecclesia fuit, ut digami ad Sacerdotium non admittantur. Cur vero Monogami admitterentur, causa est, quia ipsi minus, quam digami, vel trigami suspecti sunt de incontinentia, ut habet Tertullianus Lib. I. ad Uxorem, Epiphanius Hæresi LIX. Chrysostomus, & alii complures antiqui Ecclesiæ Patres tum Latini, tum Græci; atque ideo liberius possunt hortari homines ad continentiam, ut ait Ambrosius Libro I. *De officiis*. Ceterum vult quidem Paulus, Episcopum esse continentem, nempe *ab uxoris amplexibus*, si ante Episcopatum uxorem duxeras, ut exponit S. Hieronymus. Si enim omnes conjugati juxta doctrinam Apostoli in Epistola I. ad Corinthios, Cep. VII. ex consensu ad tempus ab illis abstinere debent, ut orationi instare possint; certe Episcopi, & alii sacri homines, quibus perpetuo vacandum est orationi, perpetuo etiam ab iis se continere debent, quemadmodum omnis antiquitas docuit juxta ea quæ nostro I. Tomo Conciliorum in Commentariis nostris explicuimus, & inter alios demonstrat Cardinalis Bellarminus Lib. I. *De Clericis*, Cap. XIX.

IX. De hospitalitate in Episcopo requisita mentionem facit Apostolus in Epistola I. ad Timotheum, Cap. III. & in Epistola ad Titum. Ab ea quidem virtute S. Joannes in Epistola III. Cajum, quem Dorotheus in Synopsi existimat fuisse Episcopum Ephesinum, summopere commendat, ac laudat, ita inquiens: *Charissime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ, quos benefaciens deduces digne Deo*. Ex adverso de inhospitalitate hisce verbis Diotrephen carpit: *Is qui amat primatum gerere in eis Diotrephes non recipit nos*. Recte itaque S. Hieronymus in Epistolam Pauli ad Titum ait: *Ante omnia hospitalitas futuro Episcopo denunciatur. Si enim*

om-

omnes illud de Evangelio audire desiderant: Hospes fui, & suscepistis me; *quanto magis Episcopus, cujus domus omnium commune debet esse hospitium. Laicus enim unum, aut duos, aut paucos recipiens implebit hospitalitatis officium. Episcopus nisi omnes receperit, inhumanus est*. Illa verba, *Ante omnia hospitalitas futuro Episcopo denuntiatur*, forte ad eum ritum alludunt, quod Electus in Episcopum consecrandus initio suæ ordinationis de hospitalitate servanda admoneretur.

X. Oportet præterea futurum Episcopum *benignum* esse, *non iracundum*, ut ait Apostolus in Epistola ad Titum, sive, ut inquit in ipsa 1. ad Timotheum Epistola, Cap. III. non percussorem: *Idest*, ut scite exponit S. Hieronymus Lib. I. adversus Jovinianum, *qui conscientias non percutiat singulorum: neque enim pugilem describit sermo Apostolicus, sed Pontificem instituit, quid facere non debeat*. S. Joannes Chrysostomus Lib. III. *De Sacerdotio*, aperte ait hominem iracundum ab Episcopatu esse arcendum: *Hujusmodi ingenio præditi, qui ad contumeliam, vim, incommodum, molestum aliquod verbum graviter excandescunt, ab Episcopatus cancellis, a Sacerdotii claustris procul arcendi sunt. Nam Episcopum inedia minime cruciari, extenuarique, tum eundem nudis pedibus non ingredi, id certe nihil incommodabit Ecclesiæ universitati. At vero agrestioris animi ferocitas, furorque, tum Domino, possessorique suo, tum etiam proximo ingentium calamitatum auctor sæpe fuit. Atque iis quidem qui virtutes illas non præstant, nulla a Deo comminatio; ut temere excandescentibus flammas æternas Deus comminatus est*. Id quod ex variis sacræ Scripturæ locis constat.

XI. Rursus oportet sobrium esse, *non vinolentum*. Quod in Epistola sua ad Oceanum explicans S. Hieronymus, ita inquit: *Sacerdotes, qui ministrant in templo, prohibentur vinum, & siceram bibere, ne in crapula, & ebrietate aggraventur corda eorum, & ut sensus officium exigens Deo, vigeat semper, & tenuis sit. Vinolentia scurrarum est, & comessatorum, venterque mero æstuans cito despumat in libidines. In vino luxuria, in luxuria voluptas, in voluptate impudicitia est. Qui luxuriat, mortuus est; ergo qui inebriatur, & mortuus, & sepultus est*. Idem S. Doctor Libro I. adversus Jovinianum, ideo *non vinolentum*, ait debere esse Episcopum, quia qui semper in Sanctis Sanctorum est, vinum & siceram non bibit, quia in vino luxuria est; statimque subjicit: *Sic bibat Episcopus, ut, an biberit, ignoretur*. His similia alii sancti Patres docent: at vero complures sacros homines novi adeo vino deditos, ut vino propriarum regionum minime contenti, summa impensa vinum sibi a longinquis regionibus mitti curant, eaque in re, dici nequit, quanti in hujusmodi liquores, ut vocant, Ecclesiæ reditus absumantur.

XII. Agunt fuse de iis, ac aliis virtutibus, quibus in Episcopos eligendi fulgere debent, memorati superius, S. Joannes Chrysostomus, & sanctus Gregorius Nazianzenus, omnesque Interpretes utriusque loci superius recitati in Epistolas Pauli ad Titum, & ad Timotheum missas, in quibus cum illud etiam præscriptum sit, ut in Episcopum eligendus, consecrandusque *potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere*, jam constat, scientia ipsum præditum esse oportere. Quia scilicet, ut ait S. Hieronymus in ipsum Pauli locum, *si Episcopi tantum sit sancta vita, sibi potest prodesse sic vivens. Porro si & doctrina, & sermone fuerit eruditus, potest & ceterosque instruere; & non solum instruere, & docere suos, sed & adversarios repercutere, qui nisi refutati fuerint, atque convicti, facile queant simplicium corda pervertere*. S. Joannes Chrysostomus Lib. IV. *De Sacerdotio*, prolixe ostendit Ecclesiæ Antistites non modo omnigena doctrina, sed etiam eloquentia insigni debere esse instructos, ac perpolitos. Concilium vero Tridentinum Sessione XXII. Cap. II. a futuris Episcopis exigit quidem, ut sint Doctores, vel licentiati in Theologia, aut Jure Canonico, vel saltem publicum testimonium alicujus Academiæ exhibeant, quod idonei sint ad docendum vel Theologiam, vel Jus Canonicum. Illam nempe Theologiam quæ veram divinarum rerum notitiam exhibeat, populoque Christiano utilitatem præstet, non vero illam quæ in quarundam vocularum disceptationibus, ac inutilibus quæstionibus, ut fieri in plerisque Scholis assolet, consistat. Jus autem Canonicum illud profecto intelligimus, quod Ecclesiasticæ disciplinæ, ac regularum ad recte vivendum institutarum notitiam præbet. Perperam enim Canonici Juris Consulti rabulæ quidam dicuntur, qui Juris Canonici prorsus ignari, in perdiscenda Fori praxi, ac forensium argutiis ad absumenda litigantium patrimonia suum omne studium impendunt.

XIII. Recte admodum notat eruditus Jacobus Billius in Apologeticum S. Gregorii Nazianzeni, non potuisse egregium S. Doctorem melius nostri temporis calamitatem depingere, quam ubi sua facundia scripsit, tam male affectos nos esse, ut major pars nostrum, ne dicam omnes, prius fere, quam lanuginem primam abjecerint, puerilique more balbutire desierint, priusquam divina atria ingressi sint, priusquam sacra volumina vel de nomine noverint, priusquam novi, veterisque Testamenti signa, notasque cognoverint; nondum enim dico, priusquam impuræ flagitiosæque vitæ cœnum abstersetint, easque animæ fœditates, quas nobis peccatum aspersit; si duas, aut tres piae voces edidicerimus, ac ne id quidem ex lectione, sed ex auditione, aut Davidi nonnihil operæ dederimus, aut pallium scite contrahamus, aut zona tenus philosophemur, pietatisque specie quadam, & fuco nosmetipsos oblinamus, quam egregia præfectura! quam excelsus animus. Protinus Samuelem ab ipsis incunabulis sacrosanctum in ore habemus: protinus sapientes sumus, & præceptores, & rerum divinarum cognitione sublimes, & Scribarum, & Legislatorum primi, nosque ipsos calculo nostro cælestes designamus, ac vocari ab hominibus *Rabbi* expetimus; nec usquam litera, sed omnia spirituali modo intelligenda sunt, meraque deliramenta insomnia nostra, indigneque, & moleste tulerimus, nisi mirificis laudibus in cælum efferamur.

XIV. Narrat hæc de suo ævo Nazianzenus; & Billius: nostris temporibus haud desunt, qui non modo vocari volunt *Rabbi*, cum parum didicerint, sed & Ecclesiæ reparatores se jactant, primariasque dignitates Ecclesiasticas jure ipsis deberi suomet, & aliorum ore prædicant: non attendentes ad id quod ait S. Gregorius Lib. II. Epistola LII. ad Joannem Episcopum Ravennatem, dicens: *Nihil in Episcopali cervice splendidius fulget, quam humilitas*; itemque ad illud, quod ait Ecclesiasticus, Cap. III. *Quanto magnus es, humilia te*

te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam. Requiri in futuro Episcopo humilitatem, de eaque, inter alias, commendare olim Episcopum electum consuevisse Archidiaconum, ubi is se primum Archiepiscopo Consecratori pro ejus consecratione præsentabat, docent Libri Pontificales, ac prisci Auctores, & in iis Humbertus de Romanis Lib. II. *De modo prompte cudendi sermones*, Tractatu II. Capite XXIX. ubi de eo ritu sic scribit: *Hinc est, quod in ordinatione Episcoporum dicitur, quod Ordinatori quærenti ab illis, qui offerunt Ordinandum: Quid placuit vobis de eo? Respondere debent:* Sanctitas, humilitas, castitas, benignitas, & omnia quæ Deo placibilia sunt.

XV. Certior de Electi in Episcopum virtutibus factus Metropolitanus, interrogabat tandem Archidiaconum, an haberet Decretum electionis, eoque se illud habere respondente, jubebat statim, ut legeretur. Forma hujus Decreti tametsi in multis antiquis Pontificalibus eadem sit, ac ipsa in hoc nostro §. descripta; in vetere tamen Romano Ordine apud Melchiorem Hittorpium, & in ms. Pontificali Ecclesiæ Noviomensis annorum circiter CM. quod usui fuit Radbodo Episcopo, atque in aliis nonnullis, aliis verbis concepta erat, quam lubet hoc loco describere; multa enim in ea continentur, quæ antiquam, ac sanctissimam Ecclesiæ disciplinam redolent circa Episcoporum electionem, quæ non modo apud Græcos, sed & apud Latinos summa cum circumspectione fieri solebat. Sic ergo inquit.

XVI. Dominis Patribus *ill. ill. ill.* venerabilibus scilicet Episcopis Diœceseos Metropolis, Clerus, Ordo, & plebs huic sanctæ Ecclesiæ specialiter obsequentes. Vestræ Paternitati est cognitum, quantum temporis est, ex quo accidentibus variis eventibus hæc sancta Ecclesia Metropolis nostro sit viduata Pastore, ac destituta Rectore, quod non solum ad nostrum, verum & ad vestrum, ac omnis hujus Diœceseos detrimentum pertinere dignoscitur; cum totius Provinciæ sollicitudinem Metropolitano constet esse commissam. Propterea elegimus hujus Diœceseos *ill.* Ecclesiæ Presbyterum nomine *ill.* nobis sufficientissime cognitum, natalibus, & moribus nobilem, Apostolica, & Ecclesiastica disciplina imbutum, Fide catholicum, natura prudentem, docibilem, patientem, moribus temperatum, vita castum, sobrium, humilem, affabilem, misericordem, litteratum, in lege Dei instructum, in Scripturarum sensibus cautum, in dogmatibus Ecclesiasticis exercitatum, & secundum Scripturarum tramitem, traditionemque Orthodoxorum, & Canonum, ac Decretorum Sedis Apostolicæ Præsulum constitutiones, sano sensu Ecclesiasticas Regulas intelligentem, sanoque sermone docentem, atque servantem, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, & cum modestia corripientem eos, qui resistunt, & si qui sanæ doctrinæ adversantur, eis resistere, & arguere sana doctrina prævalentem, hospitalem, modestum, suæ domui bene præpositum, non neophytum, habentem testimonium bonum, in gradibus singulis secundum traditionem Ecclesiasticam ministrantem ad omne opus bonum, & ad satisfactionem omni poscenti rationem de ea, quæ in illo est, spe, paratum. Quem nobis quantocius petimus ordinari Pontificem, quatenus auctore Domino regulariter nobis præesse valeat, & prodesse, & nos sub ejus regimine salubriter Domino militare possimus, quia integritas præsidentium salus est subditorum, & ubi est incolumitas obedientiæ, ibi sana est forma doctrinæ. Ut autem omnium nostrum vota in hanc electionem convenire noscatis, huic Decreto Canonico promptissima voluntate singuli manibus propriis roborantes subscripsimus.

XVII. Hactenus Decretum, quod absolute sine ullis prorsus interrogationibus Archidiacono fieri solitis juxta ritum superius descriptum, in antiquo Romano Ordine apud Hittorpium, & in vetusto Pontificali Noviomensi legitur. Debuisse Decretum hujusmodi omnium Electorum manibus subscribi, ac roborari, non modo ex plurimis Pontificalibus Libris, verum ex variis quoque S. Gregorii Papæ Epistolis liquet. Solitus enim erat, ubi alicui Episcopo visitationem Ecclesiæ viduatæ Pastore committebat, ut ad electionem novi Episcopi incumberet, ita subjungere: *Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate Decreti omnium subscriptionibus roborati, dilectionis tuæ testimonio litterarum ad nos faciendus occurrat.* Vide Libro II. Epistolam XIX. Benenato Episcopo Visitatori Cumanæ Ecclesiæ, quæ erat olim in nostro Regno Neapolitano. Vide Libro VII. Epistolam XXV. Indictione II. ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum, cui Messenatensis Ecclesiæ visitationem injunxit, in qua eadem verba occurrunt, sicut & in sequenti Epistola sua XXVI. ad Clerum, Ordinem, & Plebem consistentem Messenæ; ubi de electo ab ipsis novo Episcopo, ita inter alia inquit: *Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate Decreti omnium subscriptionibus roborati, & Visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus.* Apud Gratianum Canon XI. qui incipit, *Episcopus dum fuerit postulatus*, Distinctione LXI. desumptus est ex recitato loco S. Gregorii in recitata Epistola XIX. ad Benenatum Episcopum, Lib. II. Indictione IX.

XVIII. Ex antiquo tandem Romano Ordine apud Hittorpium illum quoque ritum addiscimus, ut electi Episcopi ad Metropolitanum consecrandi minime accederent, nisi ab ipso Epistola sua vocarentur, quam iccirco *vocatoriam Epistolam* appellabant. Ejus formula hæc est: *Dilectissimis Fratribus, & Filiis, Presbyteris, Diaconibus, honoratis Clericis, & possessoribus, vel cunctæ plebi ill. Ecclesiæ, simulque vocato Episcopo ill. N. auxiliante Domino, Metropolitanus sanctæ Sedis Apostolicæ ill. Dilectionem vestram salubriter alloquimur, quia prædictum talem salubriter a vobis electum Episcopum virum venerabilem tali Ecclesiæ ordinare compellimur: gaudemus, & honoramus Christum Jesum, ut, qui vobis hanc electionis devotionem dedit, nobis quoque proficiendi tribuat facultatem. Jam fatum virum religiosa violentia tenete, & ad sanctam Sedem nostram ill. perducere festinate, qui forte dignior erit, si se occultare voluerit. Ob quam rem hanc direximus admonitionem, quemadmodum optime placuit sanctæ Synodo Episcopum sine vocatoria suscipi non debere, ne obscuritas dubiæ ordinationis incurrat.* Hucusque vocatoria Epistola, quæ eo nomine iccirco, ut nonnulli Eruditi censent, appellabatur, quod, is qui absens in Episcopum alicujus Ecclesiæ a Clero, & Plebe electus erat, ad hanc dignitatem capessendam evocaretur directis litteris a Metropolitano ad Episcopum, & Presbyteros, ex quorum Diœcesi, & Parochia erat Electus.

§. III.

§. III.

Lecto Decreto, prosequebatur Metropolitanus, & dicebat: *Videte ne aliquam promissionem vobis fecerit, quia simoniacum, & contra Canones est*. Respondebat: *Absit*. Et Metropolitanus dicebat: *Ducatur*.

COMMENTARIUS.

I. LEcto Decreto, consuevisse Metropolitanum eam ad Archidiaconum admonitionem facere, *Videte ne aliquam promissionem vobis fecerit &c.* docent quidem antiqui Libri Pontificales, inter quos vetus Ordo Romanus a Mabillonio in Museo Italico Tomo II. relatus; juxta cujus præscriptum, respondente ad ea verba Archidiacono, *Absit a nobis*, subjungit Pontifex: *Vos videritis*. Sive, ut habet Pontificale Ecclesiæ Bisuntinæ annorum circiter DCC. *Vos videte, quia nos inculpabiles Deo donante volumus esse*. Esse simoniacum, & contra Canones aliquid Electoribus promittere pro adipiscendo Beneficio Ecclesiastico, ex Pontificum Constitutionibus, & Synodorum Decretis constat, quæ quidem legere est apud Gratianum, Can. I. & sequentibus, Causa I. Quæstione III. & Libro V. Decretalis, ad Titulum, *De Simonia*.

II. Est & illa quoque electio simoniaca, & penitus reprobanda, si Electoribus promissa non ab Electo, sed ab aliquo fuerit pecunia, quamvis id Electus ignoret, nisi tamen hoc malitiose factum fuerit in fraudem Electi. Aperte id statuit Cælestinus III. Pontifex Maximus in Cap. *Nobis fuit*, XXVII. *De Simonia*. Porro cum malitiis hominum non sit indulgendum, juxta textum in Cap. *Sedes* XV. *De rescriptis*; nec debeat quis alterius odio prægravari, ex Lege, *Siquis suo*. Cod. *De inofficioso testamento*; ideo in eo casu electio sustinetur; alias enim posset quilibet in præjudicium ejus, qui eligendus est, malitiose alicui eligentium pecuniam promittere, ut ita electio simoniaca censeatur. Cessante hac malitia, calumniaque perfidi hominis, si pecunia in electione interveniat, Electo etiam inscio, electio ipsa nulla est; licet enim propter ignorantiam, in excommunicationem, & suspensionem, quas alii simoniaci scientes incurrunt, Electus ille non incidit, electio tamen ideo nulla censetur, quia in ea deficit substantiale, videlicet, ut gratis fiat. Quamobrem debet Electus dimittere Ecclesiam hoc modo acquisitam secundam plurima Canonici Juris Decreta in Cap. *Ex insinuatione* XXVI. Cap. *Sicut tuis*. XXXIII. *De Simonia*; Cap. *Si alicujus* LIX. *De electione &c.* Can. *Præsentium*, I. Quæstione I. & aliis.

§. IV.

Tunc Archidiaconus, vel Archipresbyter, exhibito ipso Decreto ipsi Metropolitano, revertebatur cum Canonicis, sicut venerant ad vestiarium, & ibi deponebant vestes. Accensis autem cereis Electus adhuc jejunus Pluviali albi coloris supra Superpelliceum paratus ducebatur processionaliter coram Metropolitano, præcedentibus eum Canonicis Ecclesiæ, ad quam erat electus, Archidiacono, & Archipresbytero Ecclesiæ Metropolitanæ hinc & inde eum deducentibus; qui stans convenienter remotus a Metropolitano, flexis genibus, petebat intelligibili voce benedictionem, dicens: *Jube Domne benedicere*. Metropolitanus sedens, in eodem tono, voce minori dicebat: *Lux de luce Patris sacro vos lumine lustret*. Deinde surgens, & procedens paululum, iterum genua flectebat, dicens: *Jube Domne benedicere*. Metropolitanus respondebat: *Protegat, & salvet nos Christus conditor orbis*. Rursus surgens, adhuc paululum appropinquans, & genuflectens, dicebat tertio: *Jube Domne benedicere*. Metropolitanus respondebat: *Sedibus a superis veniat benedictio nobis*. ℟. *Amen*.

COMMENTARIUS.

I. VEtus est Ecclesiæ disciplina, ut exhibitum sibi electionia Decretum una cum Electo ante consecrationem Metropolitanus diligenter examinaret; aliquando etiam id una cum suæ Provinciæ Episcopis ageret. Hinc in Epistola sua ad Clerum, & Plebem Bellovacensem Hincmarus Archiepiscopus Remensis, qui seculo IX. floruit, postquam de pluribus in electione servandis eos instruxit, qualitatesque eligendi exposuit, ita subjungit: *Hujusmodi autem, quantum Dominus dederit, ipso cooperante, Electum cum Visitatore vestro, præsente scilicet confratre nostro, & cum*

& eum Decreto Canonico, ad humilitatis nostræ sollicitudinem examinandum adduxit; quia, ut longe ante nos dictum est: Non est facile dimittendus, cui est proximus committendus. *Prænoscere vos denique volo, quia si personam a sacris Canonibus deviam scienter nobis adduxeritis, non solum ex ea Pontificem non habebitis, verum etiam pro illicita electione, ut contemtores Canonum judicium incurretis. Sed & nostro, & Coepiscoporum nostrum judicio refutata rationabiliter electione vestra incongrua, talem secundum Laodicenses Canones studebimus eligere, qui vestris vitiosis voluntatibus non valeat consentire.*

II. Plura in hac Epistola adnotanda censeo. Primum quidem etiam IX. seculo, quo vivebat Hincmarus, durasse eam disciplinam, cujus passim in suis Epistolis mentionem facit S. Gregorius Magnus, Pontifex Maximus, ut nimirum Metropolitanus, mox ut aliquam in sua Provincia Ecclesiam suo viduatam Pastore intellexerat, Episcopum Visitatorem ad ipsam Ecclesiam destinaret, qui populi Clerique animus ad concordem, & Canonicam digni Præsulis electionem faciendam disponeret. Alterum est, electionem ipsam mitti debuisse ad Metropolitanum, qui una cum suæ Provinciæ Episcopis electionem, & personam electam examinabant, quam si judicabant indignam, non modo ipsam electionem rejiciebant, verum etiam *secundum Canones Laodicenos*, aliam dignam personam ipsi eligebant. Constat enim per Canonem XII. Laudicenæ Synodi habitæ anno CCCXIX. electionem Episcoporum ad judicium Metropolitani, & Coepiscoporum comprovincialium remissam fuisse. Tertium est, IX. ipso seculo nondum fuisse Laicos ab Electione Episcoporum omnino exclusos, neque Hincmarum tametsi Canonum scientia instructissimum existimasse, per Canones Laodicenses ab electione Episcoporum laicos fuisse plane submotos. Ceterum nonnisi posterioribus seculis, post evulgatas nempe, & receptas Gregorii IX. & sequentium Pontificum Decretales jus confirmandi Electum ad solum Metropolitanum fuisse translatum, eamque disciplinam ob difficultatem congregandi Episcopos Provinciæ sensim inductam, & receptam fuisse tradit Petrus de Marca Lib. VIII. *De concordia Sacerdotii, & Imperii*, Cap. VIII.

III. His occasione Decreti electionis, de quo in hoc nostro §. fit mentio, enarratis, sciendum nunc illud est, doceri id passim ab antiquis Libris Pontificalibus, ut lecto Decreto, vocaretur Electus jussu Metropolitani, cui se præsentaret: *Dum relectum fuerit, jubet Domnus Apostolicus introducere Electum*. Verba sunt veteris Romani Ordinis a Mabillonio relati Tomo II. Musei Italici; in quo tamen nulla alia de ritibus in hoc §. nostro descriptis mentio habetur. Verum ex ms. Pontificali Ecclesiæ Bisuntinæ cautum est quidem, ut lecto Decreto, *jubeat Domnus*, idest Archiepiscopus, *Archidiacono, & Cancellario, ut introducant Electum, & deducatur eum magna reverentia ante Domnum*. Statimque hæc addit: *Dicat astans a longe*: Jube Domne benedicere. *Et Domnus*: Gratia spiritus Sancti illuminare dignetur cæcitatem cordis nostri.

IV. Præter hanc benedictionem nulla alia in ipso Ecclesiæ Bisuntinæ Pontificali benedictio recensetur. In Pontificali autem insignis Ecclesiæ Apamiensis in Syria ita ritus describitur: *Tunc*, nempe post lectum Decretum, & postquam dixit Metropolitanus, ut ducatur Electus, *veniat ipse Electus eodem modo, Alba, & Planeta indutus, quem similiter juxta morem Romanæ Ecclesiæ junior Diaconus a dextris, & prior Subdiaconus a sinistris deducere debent; cum autem ipse Electus venerit ante conspectum Pontificis, flectens genua, benedictionem petit, dicens*: Jube Domne benedicere. *Respondet Pontifex*: Spiritus Sancti gratia illuminare dignetur corda nostra. *Et Electus iterum flexo genu dicit*: Jube Domne benedicere. *Respondet Pontifex*: Ignem sui amoris accendat Dominus in cordibus nostris. *Tertia vice propius accedens*, similiter genu flexo, dicit: Jube Domne benedicere. *Respondet Pontifex*: Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum.

V. Extant hæ benedictiones non modo in ms. Vaticano Pontificali Gulielmi Durandi annorum circiter D. a nobis edito in Appendice ad Titulum XIII. *De consecratione Electi in Episcopum*, Tomo I. hujus Operis, in quo etiam ad finem singularum benedictionem legitur, *Amen*; verum etiam in ms. Pontificali Ecclesiæ Lugdunensis annorum circiter CD. & quod mirum est, in editis quoque ante Clementem VIII. Pontificalibus, præsertim in illo Venetiis impresso apud Juntas anno MDLXXII. Quamobrem ejus sum opinionis, in novis deinde Pontificalibus loco ipsarum Benedictionum, quæ in memoratis extant Pontificalibus, appositas alias benedictiones quæ in hoc nostro §. recensentur. Porro quod ipsius §. rubricam spectat, totidem verbis legitur non modo in editis Pontificalibus ante Clementem VIII. verum etiam in laudatis, Lugdunensi, & Vaticano Durandi Pontificalibus. Vox, *Amen*, tametsi, ut dictum est, ad singulas benedictiones dicatur in ipso Durandi Pontificali; in Lugdunensi tamen, ad ultimam dumtaxat dicitur, fine illo additamento: *& exitum tuum*. Ubi enim Metropolitanus ad tertiam benedictionis petitionem, quæ fit ab Electo, dicit: *Dominus custodiat introitum tuum*; statim ille respondet: *Amen*. Ex antiquo Romano Ordine a Mabillonio edito, lecto Decreto, & introducto Electo, Subdiaconus a longe tertia vice se prosternebat in terra; Domnoque Apostolico dicente, *Protegat nos Dominus*, omnes respondebant, *Amen*.

§. V.

Tunc interrogabat eum coram se genuflexum Metropolitanus: *Fili mi, quid postulas?* Respondebat Electus: *Reverendissime Pater, Confratres mei elegerunt me, licet indignum, sibi esse Pastorem*. Interrogatio. *Quo honore fungeris?* Respondebat: *Presbyteratus*, vel talis. Interrogatio. *Quot annos habes in Presbyteratu?* Respondebat: *Decem*, vel tot. Si vero forsan ipsa die, vel infra breve tempus fuerat ab eo in Presbyterum ordinatus, respondebat

Tu

Tu ſcis Domine. Interrogatio, *Habuiſti conjugium*? Reſpondebat: *Minime* Si forte habuerat, & per ipſum Conſecratorem ejus electio examinata, & confirmata fuerat, tunc reſpondebat; *Tu ſcis Domine*: Interrogatio. *Diſpoſuiſti domui tuæ*? Reſpondebat: *Diſpoſui*. Interrogatio: *Qui Libri leguntur in Eccleſia tua*? Reſpondebat: *Pentateuchus*, *Prophetæ*, *Euangelium*, *Epiſtolæ Pauli*, *Apocalypſis*, *& reliqui*. Interrogatio, *Noſti Canones*. Reſpondebat: *Doce me Domine*,

Vide cum ordinationes feceris, certis temporibus facias, jejunio primi, quarti, ſeptimi, & decimi menſis. Digamos, ſive ſpurios, aut Curiales, aut de ſervili conditione ad ſacros Ordines non promoveas. A ſimoniaca vero bareſi te omnino cuſtodias. Dabitur tamen tibi Edictum de ſcrinio noſtro, qualiter debeas converſari. Vide autem ne aliquam promiſſionem propterea feceris, quia ſimoniacum, & contra Canones eſt. Reſpondebat: *Abſit*. Metropolitanus dicebat: *Tu videris*. *Quia ergo omnium in te vota conveniunt, bodie abſtinebis, & cras, Deo annuente, conſecraberis*. Reſpondebat: *Præcepiſti Domine*,

COMMENTARIUS.

I. PRima in Ordine antiquo Romano a Mabillonio edito ad Electum interrogatio Metropolitani hæc erat; *Quid te fatigaſti Frater?* Ad quam ille ſic reſpondebat: *Ad quod non ſum dignus, iſti conſamuli mei me adduxerunt*. Juxta Pontificale Eccleſiæ Biſuntinæ annorum circiter DCC. interroganti Metropolitano, *Ad quid veniſti Frater?* reſpondet Electus: *Ad quod dignus non ſum, iſti Fratres me rogant*. Pontificale Vaticanum Durandi tam in interrogatione Metropolitani, quam in Electi reſponſione cum Pontificali noſtro hodierno Romano conſentit, At vero Pontificale Eccleſiæ Lugdunenſis annorum circiter CD. ad eam Metropolitani interrogationem, *Fili mi qui poſtulas?* reſpondebat Electus: *Sanctiſſime Pater, Confratres mei elegerunt me licet indignum ſibi præeſſe Paſtorem*,

II. Antequam alias interrogationes explicem juxta diverſorum Pontificalium ritum, lubet hic totam cæremoniam deſcribere, quæ poſt primam ſuperius recitatam interrogationem in ms. Pontificali Eccleſiæ Biſuntinæ legitur, Ergo interrogat *Domnus*: Eſt tuæ voluntatis, ut bene, & honeſte converſeris cum illis? *Reſpondet*, Quantum Deus dederit, & vos docueritis, profiteor, me bene eſſe cum illis. *Et Domnus*: Cariſſime fili, in Deo, & per Deum te admoneo, ut caveas a peſte iſta ſimoniaca, quæ Deo eſt ita per omnia contraria; quia ſi hoc crimine fueris implicitus, non poteris fieri Epiſcopus; & ipſa, quam petis, benedictio vertetur in maledictionem. *Reſpondet*: Abſit, Pater, abſit. *Et Domnus*: Si uſque modo, ut Fratres tui aſſerunt, honeſte vixiſti, deinceps oportet te honeſtius converſari, ne nomen Dei per te blaſphemetur, Canones aſſidue relege; divinam Scripturam dilige; quæ legeris, menti commenda; quæ retinueris, per teipſum operare; ſicque ſubditis facilius poteris erogare. Ordinationes ſi feceris, aptis temporibus fac; ideſt, primi, quarti, ſeptimi, decimi menſis. Bigamos, aut Curiales, & Criminoſos ad ſacros Ordines ne promoveas. Apoſtolico ſermone te alloquor: *Manus nemini cito impoſueris; & probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt*. Reſpondebat Electus: *Hæc quæ dicis Pater, libenter faciam, ſi Dei, & tuam habuero gratiam*,

III. Mandat præterea laudatum Pontificale Biſuntinum, ut *tunc vertat ſe Domnus*, ideſt Metropolitanus, *ad Epiſcopos, & dicat*: Fratres, & Coepiſcopi petitionem horum fratrum audiſtis: ſi placet, dicite, quid inde cenſetis. *Et Epiſcopi*; Si ita eſt, ut aſſerunt, in Fratrem, & Coepiſcopum, & Coadjutorem noſtri Ordinis eligimus, & ut per vos conſecrationis donum percipiat, exoramus. *Tunc vertat ſe Domnus ad Clerum*; Quia, Frates, legitur in Canonibus, ſententia Epiſcopi erit irrita, niſi conſilio ſuorum Clericorum fuerit roborata, quid vobis inde videatur, verbis veris aſſerite. *Et Clerus*: Secundum hoc quod audivimus, & Patres noſtri, ſcilicet Epiſcopi cenſuerunt, ſalva auctoritate Eccleſiæ noſtræ, laudamus, & elegimus. *Tune Domnus ad Electum*: Quia, Frater, omnium vota in te conveniunt, hodie jejunabis, cras abſtinebis, Dominica die, Deo dante, hora tertia confecraberis. *Et Electus*: Juſſiſti Domine. *Et tunc dat Domnus Archiepiſcopus, & ceteri Epiſcopi, & qui majores ſunt in Clero ipſi Electo oſculum, & ſic accepta licentia vadit ad boſpitium*.

IV. Multa ſunt obſervatu digna in recitato loco Biſuntini Pontificalis; ſecundum cujus præſcriptum enarrati hactenus Ritus, Feria ſexta, ut ſupra notatum eſt, peragebantur. Cautum enim eſt ex ipſo Pontificali, ut *in Sabbato mane ipſe Electus abluat ſe balneis, totam perdurans diem in divinis, aut per ſe celebret Miſſam, aut de manu Archiepiſcopi accipiat Eucbariſtiam*. Tum addit, ut *Domnus Arciepiſcopus ſingulare cum eo babeat colloquium, divinum ſæpius inculcans præceptum, inſtruens, ut de Dominico theſauro ſciat proferre nova, & vetera*. Porro in aliis Pontificalibus nihil de ipſa in balneis ablutione legi, quæ ceteroqui, ut paulo inferius dicemus, Sabbato ante diem conſecrationis alicubi ſaltem fieri ſolebat; nihil de aliis nonnullis in hoc Pontificali præſcriptis ritibus invenio. Omnes quippe Pontificales Libri illud paſſim mandant, ut ſcrutinium ſerotinum celebretur Sabbato ante Dominicam, qua fieri debet Electi in Epiſcopum conſecratio. De oſculo præbendo Electo ab Archiepiſcopo Conſecratore, mentionem facit vetus Ordo Romanus a Mabillonio editus, ubi etiam ad ea

Me-

Metropolitani verba, *Quomodo vota omnium in te conveniant &c*, respondebat Archidiaconus: *Jussisti Domine*. Factum examen feria sexta ante ordinationem, quæ die Dominica celebrari solebat, præter præscriptum Bisuntini Pontificalis, habemus exemplum Williberti Catalaunensis Episcopi, qui ipsa Feria sexta fuit examinatus.

V. Sed videamus modo quid alii Libri Pontificales ajunt de ipsis interrogationibus ab Archiepiscopo ad Electum fieri solitis. Certe Apamiensis in Syria, Vaticanus Durandi, Lugdunensis, qui etiam usui fuit Ecclesiæ Tharentasiensi, & alii complures, cum nostro hodierno Romano Pontificali consentiunt. Quod Sabbatum, in quo fiebat scrutinium, & examen electionis, in divinis Electus transigeret, & quidem jejunus permanens in aliquo Monasterio, ubi & pernoctabat, precibus, & orationi vacans, ex eo colligimus, quod ait Guillelmus Major Andegavensis Episcopus, ordinationis suæ seriem referens Tomo x, Specilegli Dacheriani: *Die Sabbati*, inquit, *post Ascensionem Domini, videlicet in vigilia consecrationis nostræ.... ad Monasterium S, Sergii prædicti, more Prædecessorum nostrorum, accessimus.... Dictis autem per nos Vesperis, & Completorio, dicta die recipimus nos in Camera nostra, quæ in Monasterio prædicto dicitur camera Abbatis, ibidemque rasa barba, & corona, ablutoque capite ibidem dicta die fuimus balneati. Quo facto, nocte sequente circa ignitegium intravimus majorem Ecclesiam ipsius Monasterii, & ibidem ante Altare Beatæ Mariæ totum Psalterium perlegimus singulariter, & submisse. Quo perlecto, Matutinas incepimus, & complevimus, Sociis, & Capellanis nostris nos juvantibus. Quibus actis, circa mediam noctem ad nostram cameram redeuntes lectum intravimus, & ibidem requievimus usque mane*. Hunc memorati Guillelmi locum attulimus nos nostro I. Tomo hujus Operis in Commentariis ad Titulum XIII. ubi etiam *ignitegii* vocem explicuimus. Notandum autem ex recitato loco illud hic esse videtur, ipso die Sabbati, quæ ordinationem præcedebat, non modo balneo ablui, sed & barbam radere ordinandum Episcopum consuevisse.

VI. Interrogationes tandem, quæ Sabbato ipso ex Pontificalium præscripto a Metropolitano ad Electum fiebant, spectabant quidem electionis, & electi Episcopi examen; nam interrogationes de Fide, die ipsa ordinationis ante Missam faciendas esse, in cunctis Pontificalibus Libris præscribitur; de eisque fuse nos egimus in Commentariis ad prædictum Titulum XIII. qui est, *De consecratione Electi in Episcopum*. Ubi etiam varia, quæ ad hunc §. V. attinent, fuse enarravimus. Constat itaque, semper Ecclesiam fuisse valde sollicitum, ut ante ordinationem Episcoporum serium, atque exactum de moribus, scientia, & fide Ordinandorum potissimum in Episcopos examen institueretur; adeoque Ritus hic in quantum prævium illud examen repræsentat, ex Patrum traditione descendere recte dicitur, ut scite observat Vanespen Parte I. *Juris Ecclesiastici universi*, Tit. XV. Cap. III. Num. VI. ubi etiam subjungit, illud dolendum, quod quæ a Patribus serio fiebant, ut exactam notitiam ipsius Ordinandi consequerentur, hodie tamquam meram, ac nudam cæremoniam juxta formulam præscriptis verbis expressam adhiberi, & proponi; neque ad aliud in Pontificali conservari videantur, quam ut omnibus, quibus Episcopos promovendi officium incumbit, in memoriam revocetur, quam enixe semper voluerit Ecclesia, ut de persona promovenda exactum, atque serium examen institueretur; ne alias manus cito imponentes, alienis peccatis communicent,

§. VI.

Sed si expediebat, Metropolitanus dispensabat cum illo, ut comederet, & deputabat ei aliquem discretum de sua Ecclesia Confessorem, cui Consecrandus peccata sua confitebatur, & mox Consecrando ad terram prostrato, Metropolitanus sedens cum Mitra, incipiebat, Schola prosequente, Antiphonam Tono VIII. *Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, a Templo sancto tuo, quod est in Jerusalem*. Psalmus LXVII. *Exurgat Deus, & dissipentur inimici ejus &c.* totus dicebatur cum *Gloria Patri &c.* Deinde repetebatur Antiphona. Qua dicta, Metropolitanus, deposita Mitra, surgebat, & stans versus ad Consecrandum prostratum dicebat. ℣. *Salvum fac servum tuum Domine*. ℟. *Deus meus sperantem in te*. ℣. *Esto ei Domine turris fortitudinis*. ℟. *A facie inimici*. ℣. *Nihil proficiat inimicus in eo*. ℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei*. ℣. *Domine exaudi orationem meam*. ℟. *Et clamor meus ad te veniat*. ℣. *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*. *Oremus*.

Omnipotens sempiterne Deus miserere huic famulo tuo N. & dirige eum secundum tuam clementiam in viam salutis æternæ, ut, te donante, tibi placita cupiat, & tota virtute perficiat.

Actiones nostras, quæsumus Domine, aspirando præveni, & adjuvando prosequere, ut cuncta nostra oratio, & operatio a te semper incipiat, & per te cepta finiatur. *Per Christum Dominum nostrum*. ℟. *Amen*.

§. VII.

Deinde Metropolitanus detecto capite Crucem ante ſe habens benedicebat populo, dicens: *Sit nomen Domini benedictum &c.* Qua data, ſinguli ad propria revertebantur.

COMMENTARIUS.

I. Nihil de ritibus in duobus hiſce §. §. deſcriptis legi in antiquis Pontificalibus Libris, exceptis, Vaticano Durandi annorum circiter D. & Lugdunenſi annorum circiter CD. quibuſcum hodiernus noſter Romanus Codex Pontificalis conſentit. Sciendum illud eſt nihilominus, nullam in ipſis fieri mentionem de Cruce, quam habere ante ſe debet Metropolitanus, cum populo benedicit. In Lugdunenſi quoque non modo Pſalmus ipſe LXVII. *Exurgat Deus &c.* verum & Oratio, *Omnipotens ſempiterne Deus miſerere &c.* deſideratur. Ceterum tum Vaticanus Codex Durandi, tum Lugdunenſis de illo nos admonent, quod *quædam Eccleſiæ non faciunt præmiſſum ſerotinum ſcrutinium, ſed mane die Dominico proceditur, prout ſequitur &c.*

§. VIII.

Die Dominica, qua conſecratio fieri debebat, parabantur Eccleſia, & Capellæ, credentia, paramenta, & alia ſupra in principio conſecrationis Electi poſita. Deinde veniebant Metropolitanus, Electus, & Epiſcopi aſſiſtentes ad Eccleſiam, & in Capellis ſuis ſe induebant, ut ſupra Tomo I. Pagina 185. Quibus paratis, & Metropolitano in Faldiſtorio ante Altare ſedente, adducebatur Electus medius inter aſſiſtentes Epiſcopos, & facta reverentia Metropolitano, ſenior aſſiſtentium Epiſcoporum ſtans, depoſita Mitra, dicebat: *Reverendiſſime Pater, poſtulat ſancta mater Eccleſia Catholica, ut hunc præſentem Presbyterum ad onus Epiſcopatus ſublevetis.* Metropolitanus dicebat: *Scitis, illum eſſe dignum?* Reſpondebat Epiſcopus: *Quantum humana fragilitas noſſe ſinit, & ſcimus, & credimus, illum dignum eſſe.* Metropolitanus reſpondebat: *Deo gratias.* Tunc omnibus ſedentibus, ut ſupra dictum eſt, Metropolitanus intelligibili voce, & aſſiſtentes Epiſcopi ſubmiſſa voce faciebant examinationem ſupraſcriptam, videlicet: *Antiqua ſanctorum &c.* & omnia alia ſuo ordine, prout ſupra ſunt ordinata, uſque ad finem examinis.

§. IX.

Quo completo, & manu Metropolitani per Electum oſculata, idem Electus ante Metropolitanum genuflexus, ante ſe habens ſchedulam ſcriptam jurabat, & præſtabat fidelitatis debitæ ſolitum juramentum Metropolitano in hunc modum: *Ego N. Eccleſiæ N. vocatus Epiſcopus promitto in conſpectu omnipotentis Dei, atque totius Eccleſiæ, quod ab hac hora in antea fidelis, & obediens ero perpetuo more Prædeceſſorum meorum, Beato N. ſanctæque Eccleſiæ N.* nominando Eccleſiam Metropolitanam, *& vobis Domino meo N. Dei gratia ejuſdem Eccleſiæ Archiepiſcopo, veſtriſque Succeſſoribus Canonice intrantibus, prout eſt a ſanctis Patribus inſtitutum, & Eccleſiaſtica, ac Romanorum Pontificum commendat auctoritas. Non ero in conſilio, aut conſenſu, vel in facto, ut vitam perdatis, aut membrum, aut capiamini mala captione. Conſilium, quod mihi per vos, aut per literas, vel per Nuntium credituri eſtis, ad damnum veſtrum, me ſciente, nulli pandam. Vocatus ad Synodum veniam, niſi præpeditus fuero Canonica præpeditione. Vos quoque, & Nuntios veſtros, ac Eccleſiæ,* nominando Eccleſiam Metropolitanam, *quos certos eſſe cognovero, in eundo, ſtando, & redeundo, honorifice tra-*

tractabo, & in suis necessitatibus adjuvabo. Possessiones vero ad mensam mei Episcopatus pervenientes non vendam, neque donabo, neque de novo infeudabo, vel aliquo modo contra jus, vel consuetudinem Ecclesiæ meæ alienabo, vobis, vel vestris Successoribus inconsultis. Deinde Librum Euangeliorum, quem Metropolitanus coram eo apertum super genibus tenebat, Electus ambabus manibus supra scripturam tangebat, dicens: *Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Euangelia.* Quo facto, sigillum suum litteræ juramenti hujusmodi pro majori illius robore appendebat, seu appendi faciebat, & eam Metropolitano tradebat.

COMMENTARIUS.

I. IN nostris ad Tomi I. Titulum XIII. qui est, *De consecratione Electi in Episcopum*, Commentariis omnia pene quæ in duobus hisce §. §. descripta sunt, enarravimus. In §. IX. præsentis Tituli illud occurrit, variare nonnihil juramentum fidelitatis in ipso relatum ab illa juramenti formula, quæ in laudato Titulo XIII. extat. Sane postquam omnium Episcopatuum provisio ad Sedem Apostolicam exclusis Metropolitanis translata fuit, atque solius Sedis Apostolicæ auctoritate confirmari, & consecrari cœperunt, etiam ab omnibus tamquam ordinationi Apostolicæ Sedis immediate subjectis juramentum hoc Romano Pontifici præstandum exigitur non quidem juxta formulam in nostro hoc §. expressam, sed juxta illam a Clemente VIII. reformatam, & extensam, ac hodierno Romano Pontificali insertam, quam legere est nostro I. Tomo hujus Operis in Commentario ad §. VIII. Tituli XIII.

II. Seculo XIV. nondum omnes Episcopos præstitisse hoc juramentum fidelitatis Romano Pontifici, sed illos tantum, qui ipsi immediate erant subjecti, reliquos vero illud idem præstitisse suis Metropolitanis, a quibus confirmationem, & consecrationem accipiebant, docet nos Glossagraphus Canonici juris, qui ipso seculo ita scripsit in Cap. *Ut super*, VIII. *De rebus Ecclesiæ non alienandis*, ubi juramenti ab Episcopo præstandi de non alienandis rebus ad suam mensam spectantibus fit mentio: *Quilibet Episcopus, qui immediate Domino Papæ subest, jurat ei fidelitatem, quod non alienabit bona Ecclesiæ, nec infeudabit, & idem juramentum præstant alii Episcopi suis Metropolitanis.* Ceterum quamvis ante novam fidelitatis formulam, quæ non modo in Pontificali Clementis VIII. sed & in Pontificalibus ante ipsum editis legitur, illa in usu esset formula, quæ in hoc nostro §. IX. describitur, ubi nulla fit mentio Romanæ Ecclesiæ, ejusque Pontificis; utriusque tamen mentionem facit Vaticanum Pontificale Durandi, cujus formulæ initium, uti legitur nostro I. Tomo Pag. 234. hæc est: *Ego Stephanus talis Ecclesiæ vocatus Episcopus promitto in conspectu omnipotentis Dei, atque totius Ecclesiæ, quod ab hac hora in antea fidelis, atque obediens ero Beato Petro, sanctæque Romanæ Ecclesiæ, & ipso summo Pontifici, ac vobis Domino meo Domino S. Dei gratia Ecclesiæ ejusdem Archiepiscopo, vestrisque successoribus canonice intrantibus &c.*

III. Finis hujus professionis, sive juramenti fidelitatis hic est: *Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Euangelia. Cum sigillo meo præsentibus appenso corroborans supradicta. Actum &c.* Cujus ritus meminit quidem Rubrica nostri hujus §. IX. in fine, ubi post illa verba, *Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Euangelia*, ab Episcopo fidelitatem jurante prolata, hæc statim addit: *Quo facto, sigillum suum litteræ juramenti hujusmodi pro majori illius robore appendebat, seu appendi faciebat, & eam Metropolita tradebat.*

§. X.

Tunc deposita Mitra surgebat Metropolitanus, & faciebat confessionem, & procedebatur in omnibus, & per omnia prout supra ordinatum est usque *Ad multos annos*, Quo per Consecratum dicto, Metropolitanus tradebat Consecrato Edictum scriptum hujusmodi tenoris.

Dilecto nobis Fratri, & Coepiscopo N. salutem in Domino sempiternam. Quoniam, ut credimus, divino te nutu vocante, Capitulum N. Ecclesiæ unanimiter elegerunt Rectorem, & ad nos usque perducentes, petierunt Episcopum consecrari. Et ideo, auxiliante Domino, testimonium illis reddentibus, & conscientia tua, ob utilitatem ipsius Ecclesiæ, per manus nostræ impositionem te Episcopum consecravimus. Amodo, Frater charissime, scias te maximum pondus suscepisse laboris, quod est sarcina regiminis animarum, & commodis servire multorum, omniumque fieri minimum, atque ministrum, & pro credito tibi talento in die examinis, & judicii rationem redditurum. Nam si Salvator noster dicit: Non veni ministrari, sed ministrare; *& animam suam posuit pro ovibus suis: quanto magis nos inutiles servi summi Patris-familias* debe-

debemus maximo cum sudore incumbere, oves Dominicas a summo nobis Pastore consignatas ad ovile Dominicum, suffragante divina gratia, absque morbo, vel macula perducere? Exhortamur ergo dilectionem tuam, ut Fidem, quam in exordio tuæ Consecrationis breviter, lucideque digessimus, illibatam, & inviolabiliter custodias; quia Fides omnium virtutum fundamentum est. Scimus quod ab infantia sacris es litteris eruditus, & canonicis institutis edoctus; attamen breviter ad te nobis dirigendus est sermo. Ordinationes ergo cum feceris, secundum Canones, atque Apostolicam Ecclesiam aptis temporibus fac, idest, mensis primi, quarti, septimi, & decimi. Vide, ut manus cito nemini imponas, neque communices peccatis alienis. Bigamos, vel Curiales, aut Servum cujuslibet ad sacrum Ordinem nequaquam promoveas, nec Neophytum, ne secundum Apostoli sententiam in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli: sed eos in sacrosancta Ecclesia ordinare stude, qui ætatem habeant maturitatis, & apud Deum, & homines fideliter vixerint, & deinceps vivere studeant. Et hoc cavendum est tibi, & quasi venenum pestiferum rejiciendum, ne avaritia surripiat cor tuum; ut per quodlibet munus acceptum manus impositionem alicui tribuas, & in simoniacam heresim, quam Salvator noster omnimode detestatur, in praceps ruas. Memento quia gratis accepisti, gratis & da: secundum enim Vatis eloquium, qui projicit avaritiam, & excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas ejus, panis ei datus est, aquæ ejus fideles sunt, Regem in decore videbunt oculi ejus. Temetipsum mitem, castumque custodias. In habitaculum tuum aut raro, aut numquam mulieri sit ingressus. Omnes puellas, & virgines Christi aut æquanimiter ignora, aut æquanimiter dilige, nec de praterita castitate confidas, quia neque Sansone fortior, nec David sanctior, nec Salomone poteris esse sapientior. Quando autem ob animarum lucrum visitationis causa in collegium, vel infra septa ingressus fueris ancillarum Dei, non solus introeas, sed tales tecum adhibe socios, de quorum contubernio non diffameris: qua oportet Episcopum irreprehensibilem esse, & testimonium habere bonum ad omnes; ut ne quis ex eo scandalum sumat: scandalizanti enim unum de pusillis, scimus quanta animadversio a Domino comparetur. Prædicationi insta; verbum Dei plebi tibi commisse affluenter, & melliflue, ac distincte, in quantum rore cælesti perfusus fueris, prædicare non desinas Scripturas divinas sepius lege; immo (si potest fieri) lectio sancta in manibus tuis, maximeque in pectore tuo semper inhæreat, ipsam vero lectionem oratio interrumpat; ad instar namque speculi anima tua in ipsam sedulo respiciat; ut vel quæ incorrecta sunt, corrigat, vel quæ pulcbra sunt, amplius exornet. Disce quod sapienter doceas, amplectens eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut possis exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Permane in his, quæ didicisti, & credita sunt tibi eloquia divinæ dispensationis. Paratus semper esto ad satisfactionem. Nec confundant opera tua sermonem tuum, ne cum in Ecclesia tua loqueris, tacitus quilibet respondeat: Cur ergo ipse non facis, quod jubes? Recognosce magister, qui turgidum ventrem ferre videris, quomodo mihi de jejuniis predicas? Furta, atque perjuria possunt etiam detestari latrones, & avaritiam cupidi. Vita igitur tua irreprehensibilis fiat, in ipsa filii tui regulam sumant; ex ipsa quidquid in eis minus correptum fuerit, corrigant: ex ipsa videant, quod diligant; cernant quod imitari festinent, ut ad exemplum tuum omnes fideli studio vivere compellantur. Sit erga subjectos tuos sollicitudo laudabilis. Exhibeatur cum mansuetudine disciplina, cum discretione correctio. Iram benignitas mitiget, benignitatem zelus exacuat; ita & alterum ex altero condiatur, ut nec inmoderata ultio ultra, quam oportet, affli-

affligat, neque iterum frangat Rectorem remissio disciplinæ. Itaque boni te dulcem, pravi asperum sentiant correptorem; in qua videlicet correptione hunc esse ordinem noveris observandum, ut personas diligas, & vitia persequaris, ne si aliter agere fortasse volueris, transeat in crudelitatem correctio, & perdas per irremissam iram, quos emendare per discretionem debueras. Sic enim vulnera convenit te abscindere, ut non facias ulcerari, quod sanum esse videtur; neque si plus, quam res exegerit, ferrum incisionis impresseris, noceas, cui prodesse festinas. Nec dicimus, ut in te delinquentibus non te ostendas ultorem, & vitia nutriri permittas; sed hortamur, ut in judicio semper misericordia misceatur, ut possis cum Profeta fiducialiter dicere: Misericordiam, & judicium cantabo tibi Domine. *Sit in te pastoris pietas, amabilisque dulcedo, & secundum canonicas regulas severa districtio, videlicet, ut innocenter viventes leniter foveas, & inquietos, perfidosque feriendo a pravitate compescas. Nullius faciem in judicio aspicias, ut nec divitem potentia sua apud te extollere possit; nec pauperem propter paupertatem humilitatemque ipsius, exasperatio tua de re quam suggerat, humiliorem reddat. Substantiam Ecclesiæ, quam ad dispensandum suscipis, fideliter, ac discrete erogare ne dissimules. Scias te alienum esse dispensatorem, ut in te Dominicum impleatur eloquium dicens:* Fidelis servus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis escam in tempore. *Hospitalitatem sectare. Misericordem, prout vires suppetunt, pauperibus te exhibe; quia qui obturat aurem ad clamorem eorum, ut non exaudiat, ipse clamabit, & non exaudietur. Viduæ, orphani, pupillique te benignissimum pastorem, ac tutorem se habere gaudeant. Oppressis defensio tua subveniat. Illis autem, qui opprimunt, vigor tuus efficaciter contradicat. Et ita cuncta Deo adjuvante præmunias, ut lupus sæviens, sequacesve illius adhuc in carne vitam agentes, huc illucque debacchantes, & animas innocentium laniare cupientes, in ovile Dominicum ingrediendi ad perdendas animam locum non habeant. Nullus te favor extollat, nulla adversitas atterat, idest, ut nec in prosperis cor tuum elevetur, neque in adversis in aliquo dejiciatur, sed omnia, & in omnibus, caute, & cum discretione agere te volumus, ut absque reprehensione ab omnibus vivere comproberis. Sancta Trinitas fraternitatem tuam sua protectione incolumem custodiat, ut dum tali moderamine in Deo nostro onus, quod suscepisti, peregeris, in die æterna retributionis, eo dicente, audire merearis:* Euge serve bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. *Quod ipse tibi præstare dignetur, qui cum Patre, & Spiritu sancto vivit, & regnat Deus in secula seculorum.* ℟. *Amen.* Quo tradito, ibunt omnes, quilibet ad locum suum ad se exuendum.

COMMENTARIUS.

I. CAutum est ex plurimis priscis æque, ac recentioribus Libris Pontificalibus, quin & ex ipso antiquo Romano Ordine apud Hittorpium, ut consecrato Episcopo a Metropolitano Edictum daretur continens regulas ex sacris Canonibus sumptas ad vitam Episcopalem recte instituendam. Vetus Ordo Romanus a Mabillonio Tomo II. Musei Italici editus, post nonnullas intergationes Archiepiscopi Consecratoris, ad quas respondere singulatim solebat Episcopus consecrandus, ita ait dicere consuevisse Metropolitanum: *Dabitur tibi Edictum de scrinio quomodo debeas conversari*. Ex præscripto ms. Pontificalis insignis Ecclesiæ Bisuntinæ annorum circiter DCC. legebatur quidem a Cancellario istud Edictum ad mensam, ad quam ipso ordinationis die invitatus erat novus Episcopus, recumbentibus una cum Archiepiscopo aliis Coepiscopis ordinatoribus. Sic enim inquit: *Postquam novus Episcopus Missam finierit, invitet eum Cancellarius ex parte Archiepiscopi ad mensam; similiter & alios Episcopos, qui interfuerint consecrationi. Postquam sederint, & versum super mensam dixerint, Cancellarius dicit:* Jube Domne benedicere. *Data benedictione, incipiat legere hoc modo*. Sequitur Edictum, de quo mox infra, idemque est, quod in ipso antiquo Romano Ordine apud Hittorpium legitur, excepto initio Edicto præfixo, quod juxta Bi-

Bisuntinum Pontificale Cancellarius ita legere incipiebat : *Ad te hodie consecrate Episcope ex parte Domni Archiepiscopi mihi est sermo*. Ex antiquo autem Ordine Romano ita est initium Edicti : *Dilecto nobis Fratri* ill. *Episcopo* ill. *Pontifex*.

II. Conflatum est Edictum ex variis sacræ Scripturæ, sanctorum Patrum, & Conciliorum sententiis. Eratque ritus antiquus, ut ordinandis Episcopis, vel Clericis, prius ab Ordinatoribus suis Decreta Conciliorum auribus eorum inculcarentur, uti constat ex Canone III. Concilii III. Carthaginensis, quod habitum est anno CCCXCVII. Inter alia vero, ut ait S. Gregorius Magnus ad Augustinum Anglorum Apostolum scribens apud venerabilem Bedam Lib. I. *Historiæ Anglicanæ*, Cap. XXVII. *Mos Sedis Apostolicæ est, ordinatis Episcopis præcepta tradere, ut in omni stipendio, quod accedit, quatuor debeant fieri portiones, una videlicet Episcopo, & familiæ ejus propter hospitalitatem, atque susceptionem; alia Clero; tertia pauperibus; quarta Ecclesiis reparandis*. Ex Concilio Duziacensi I. quod celebratum fuit anno DCCCLXXI. Parte III. Cap. V. *In literis, quas Canones ordinatos ab ordinatoribus suis jubent accipere, traditione Sedis Apostolicæ scriptum habetur* : Ministerium, ornatum, vel patrimonium, atque reditus, vel facultates Ecclesiæ, prout Leges divinæ promulgatæ præfigunt, stude conservare, ampliare, augere, vel dispensare.

III. Scribit præterea Mabillonius in Opere *De studiis Monasticis*, ordinato olim Episcopo una cum Euangelii Codice traditum fuisse Librum Pastoralem S. Gregorii, quia scilicet, quæ in ipso scripta sunt Libro, omnia pene continentur, quæ ad Episcopalem vitam recte instituendam attinent. Polliceri sane jubebantur Episcopi in ordinatione sua Consecratori Archiepiscopo observationem sacrorum Canonum, & prædicti Libri Pastoralis S. Gregorii. Id enim testatur Hincmarus Archiepiscopus Remensis in literis ad Nepotem suum Episcopum Laudunensem, sic inquiens: *Quando tibi librum sacrorum Canonum, & Regulam Pastoralem beati Gregorii coram altare in præsentia omnium, qui adfuerunt, in manum misi, obtestans, ut ita, quantum tibi Deus scire, & posse daret, servares in vivendo, & docendo, & judicando, & ipsos libros sub testimonio divino, & prædictæ fidelium Ecclesiæ susceptos, te ita observaturum consentione tua confirmasti*.

IV. Quanto in pretio fuerit olim apud Gallos is Gregorii Liber, docet Concilium Cabilonense II. Cap. I. ubi ita inquit ; *Decrevimus juxta sanctorum Canonum constitutionem, & cæterarum sanctarum Scripturarum doctrinam, ut Episcopi assidui sint in lectione, & scrutentur mysteria verborum Dei, quibus in Ecclesia doctrinæ fulgore splendeant, & verborum Dei alimentis animas sibi subditas satiare non cessent, & cum David quotidie Domino dicant*, Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua : *ita videlicet, ut illas scripturas notissimas habeant, quæ canonicæ appellantur, & earum sensum per Patrum tractatus inquirant: Canones quoque, & Librum beati Gregorii Papæ de cura pastorali, & secundam formam ibidem constitutam, & vivant, & prædicent*. Observat Filesacus in Libro, *De sacra Episcoporum auctoritate*, Cap. I. §. IV. antiquos Gallos magni semper fecisse beatum Gregorium, ut non modo voluerint Episcopos ediscere Librum illius pastoralem, uti habetur in Concilio Turonensi sub Carolo Magno, Capite III. verum etiam, ut in ipsis Conciliis Gallicanis, ubi de restauranda collapsa disciplina Ecclesiastica agebatur, Liber idem prælegeretur, quemadmodum liquet ex Concilio Moguntino sub eodem Carolo, in Præfatione, & ex Concilio Remensi, Cap. X. Atque hinc factum est, ut Concilii Aquisgranensis sub Ludovico Pio, plura capita sententiis sancti Gregorii referta sint. Hæc autem iccirco paulo fusius, quam nostri instituti ratio exigebat, enarranda censuimus, ut Episcopi nostri hodierni relictis Poetarum fabulis, quibus ceteroqui nonnulli summopere delectantur, ad ejus Libri lectionem excitentur.

V. Præter Literas Edictum continentes, regulam nempe ex sacris Canonibus ad Episcopalem vitam recte instituendam, aliæ dari recens ordinato Episcopo a suo Consecratore solebant, de quibus mentionem faciunt Concilium Milevitanum II. anni CDXVI. Can. XIV. & Codex Canonum Ecclesiæ Africanæ, Can. LXXXIX. *Quicumque*, inquiunt, *deinceps ab Episcopis ordinantur per Provincias Africanas literas accipiant ab Ordinatoribus suis continentes Consulem, & diem*. Servatam hanc disciplinam in aliis Occidentis Ecclesiis, addiscere licet ex Concilio Suessionensi II. anno DCCCLIII. celebrato, in cujus Actione I, ita Hincmarus Archiepiscopus Remensis loquitur: *Qui ad summum Sacerdotium provebitur, decreto manibus omnium roborato eligitur : Ordinatus autem a suis Ordinatoribus literas accipere jubetur*. Et in Actione III. ubi ejus ordinatio, & Ebbonis depositio examinantur, ita legitur : *Surgens idem Hincmarus in conspectu Principis gloriosi, & Synodi, porrexit & literas Canonicas, quas Canones sacri ordinatum a suis Ordinatoribus accipere jubent, diem præferentes, & Consulem*. Quam ob causam hujusmodi litteræ darentur, edicit laudatum Concilium Milevitanum II. *Ut nulla altercatio de posterioribus, vel anterioribus oriatur*. Ritus enim pervetustus fuit, ut, salvo Metropolitani jure, Episcopi secundum tempus ordinationis suæ in Conciliis sederent, subscriberentque; uti fuse diximus nostro I. Tomo Conciliorum in Prolegomenis, Cap. XXIII.

VI. Erant quoque olim in usu *litteræ communicatoriæ*, quæ paulo post ordinationem a recens ordinatis Episcopis, vel ab eorum Consecratoribus ad alios Episcopos mittebantur, ut scirent ad quos scribere, & a quibus pacificas litteras accipere deberent. Hinc S. Leo Papa in Epistola CXVIII. in Epistola ad Basilium Antiochenum, quæ extat in nova editione Quesnelli, ita scribit : *Ordinationem quidem dilectionis tuæ secundum Ecclesiasticum morem tuo, vel Fratrum nostrorum provincialium Episcoporum debueramus sermone cognoscere*. Viguisse hanc disciplinam in Ecclesia Græca, constat ex Apologetico S. Cyrilli ad Theodosium, ubi ita ait : *Cum de ordinatione ipsius*, Nestorii, *litteras a piissimis Episcopis, qui eum promoverant, accepissem, non cunctatus, gaudens, & laudans, illique tamquam Fratri, & comministra optima quæque per divinam sententiam obtingere perceptam rescripsi*. Sane & illud liquet, quod alias notavimus, scriptas non modo fuisse olim literas ordinationem novi Episcopi continentes ad alios Episcopos, ac præsertim ad Romanum Pontificem, qui eam suo scripto confirmabat, sed ab ipso etiam recens ordinato Episcopo literas continentes Fidei suæ pro-

professionem scribi literas consuevisse.

VII. Ad Edictum, quod attinet, de quo nos in præsenti agimus, extat profecto illud eisdem pene verbis in ms. Vaticano Gulielmi Durandi Pontificali exaratum, quibus in hoc §. describitur. Sed lubet ad majorem lectoris eruditonem illud hic veluti in Appendice referre, quod in antiquo Ordine Romano apud Hittorpium legitur, cui, ut superius notatum est, alii complures Libri Pontificales ea in re concinunt. Sic autem inqnit.

VIII. Dilecto nobis Fratri *ill.* Episcopo *ill.* Pontifex. Dum, ut credimus, te divino nutu vocante, Clerus, vel Populus Civitatis illius una cum subjectis Parochiis unanimes, unoque ore sibi elegerunt rectorem, & ad nos usque perducentes, petierunt consecrari Episcopum, quoniamque auxiliante Domino testimonium illis reddentibus de conscientia tua, vel castitate, seu de reliquis bonis, quæ Deo acceptabilia sunt, ob utilitatem ipsius Ecclesiæ per manus nostræ impositionem te Episcopum consecravimus: amodo Frater charissime scias te maximum pondus suscepisse laboris, quod est sarcina regiminis animarum, & commodis servire multorum, omniumque fieri minimum, atque ministrum, & pro credito tibi talento, in die examinis, & judicii, rationem redditurum. Nam si Salvator noster dixit: *Non veni ministrari, sed ministrare*; & animam suam posuit pro ovibus suis: quanto magis nos desidiosi servi summi Patris familias debemus maximo sudore incumbere, oves Dominicas nobis a summo Pastore consignatas, ad ovile Dominicum, suffragante divina gratia, absque morbo, vel macula perducere? Denique exhortari volumus dilectionem tuam, ut fidem, quam breviter lucideque digessimus, illibatam, & inviolabiliter custodias, quæ est ita in his verbis deprompta.

Sermo de Fide.

Credimus in unum Deum omnipotentem, visibilium omnium, & invisibilium factorem: & in unum Dominum nostrum Jesum Christum filium Dei vivi, & Spiritum sanctum Domini. Non tres Deos, sed Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unum Deum colimus, confitemur, & adoramus. Patrem credimus ingenitum, Filium genitum, Spiritum vero sanctum non genitum, non creatum, neque factum, sed de Patre, & Filio procedentem, Patri & Filio coæternum, & coæqualem, & cooperatorem. Et in hac Trinitate nihil est prius, aut posterius, nihil est minus, aut majus, sed coæterni sibi sunt, & coæquales. Itaque Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, hi tres unum sunt. Tres non confusi, nec divisi, sed distinctim conjuncti, & conjunctim distincti: æqui divinitate, consimiles majestate, qui ita uniti sunt, ut tres quoque non dubitemus: ita tres sunt, ut separari a se non posse fateamur. Dividitur, ut ita dicam, hæc sancta Trinitas indivisibiliter, & conjungitur divisibiliter, quemadmodum Ipse Dei filius Jesus Christus effatus est, dicens: *Ego, & Pater unum sumus. Unum*, quod dixit, pluralitatem exclusit. *Sumus*, quod addidit, personas manifeste ostendit. Credimus & in novissimis temporibus propter nos homines, & propter nostram salutem Dei filium descendisse de cælis, & adsumpsisse humanam carnem ex Maria semper Virgine. In qua vero carne, quam veraciter adsumpsit, passus est & flagellatus, colaphis, sputis illitus, spineam coronam in capite gestans, cruci cum impiis latronibus adfixus, ut & illud impleretur: *Quia cum iniquis deputatus est*; selle, & aceto potatus, sicut prædictum fuerat: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Mortuus est, descendit ad inferos: & animas quas voluit, quæ ex Adam vinculo ibi adstrictæ tenebantur, ad superos revocavit. Tertia die resurrexit a mortuis, & per quadraginta dies post resurrectionem suam in terris conversatus, & cum discipulis suis loquens, atque convescens, locutus est, dicens: *Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum &c.* Post hæc in montem Oliveti conscendens, vocatis discipulis suis, ait illis: *Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque præcepi vobis, & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Tunc videntibus illis, ascendit in cælos, & sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturum expectamus cum ad judicium, judicaturum vivos, & mortuos, & reddere unicuique, aut vitam æternam, præmium boni meriti, aut sententiam pro peccatis æterni supplicii.

Credimus unum baptisma, credimus carnis resurrectionem, & in triginta annorum ætate ad judicium venturos. Credimus sanctam Ecclesiam Catholicam, toto orbe diffusam. Credimus remissionem omnium peccatorum, communionemque sanctorum, & vitam æternam. Amen.

Scimus nanque, quod ab infantia sacris es litteris eruditus, & Canonum institutis ad liquidum edoctus: at tamen non prolixe, sed breviter quidem strictimque ad te nobis dirigendus est sermo.

Ordinationes si quas feceris, secundum Canones, atque Apostolicam Ecclesiam aptis temporibus fac, idest, mensis primi, quarti, septimi, atque decimi.

Vide, ut cito nemini manum imponas, ne communices peccatis alienis.

Bigamos, vel Curiales, aut Servum cujuslibet ad sacrum Ordinem nequaquam promoveas; nec Neophytum, ne secundum Apostoli sententiam alatus, in laqueum, vel voraginem incidat diaboli; sed eos in sacrosancta Ecclesia ordinare stude, qui ætatem habeant maturitatis, & apud Deum, & homines fideliter vixerint, & deinceps vivere studeant.

Et hoc cavendum est tibi, quasique venenum pestiferum rejiciendum, ne avaritia subripiat cor tuum, ut per quodlibet munus acceptum, manus alicui tribuas, & in simoniacam hæresim, quam Salvator noster omnimodis detestatur, in præceps ruas. Memento quia gratis accepisti, gratis & da. Secundum enim Vatis eloquium, qui ejicit avaritiam, & excutit manus suas ab omni munere, hic in excelsis habitabit, & munimenta saxorum, sublimitas ejus. Panis ei datus est, aquæ ipsius fideles sunt, regem in decore videbunt oculi ejus.

Temetipsum mitem, castumque custodi. In habitaculum tuum aut raro, aut numquam mulieri sit ingressus. Omnes puellas, aut virgines Christi, aut æquanimiter ignora, aut æquanimiter dilige. Nec de præterita castitate confidas, quia nec Samsone fortior, neque Salomone potentior esse sapientior. Quando autem ob animarum lucrum visitationis causa in collegium, vel infra septa ingressus fueris ancillarum Dei, non solus introeas, sed tales tecum adhibe socios, de quorum

rum contubernio non diffameris, quia oportet Episcopum irreprehensibilem esse, & testimonium habere bonum ad omnes, ut ne quis ex eo scandalum sumat. Scandalizanti videlicet unum ex pusillis, scimus quanta animadversio a Domino comparetur.

Prædicationi insta: verbum Dei plebi tibi commissæ affluenter mellifluèque, atque distinctè, in quantum rore cælesti perfusus fueris, prædicare non desinas. Scripturas divinas sæpius lege, immo, si potest fieri, lectio sancta in manibus tuis, maximeque in pectore semper inhæreat. Ipsam vero lectionem oratio interrumpat. Ad vicem namque speculi, anima tua in ipsam sedule respiciat, ut vel quæ incorrecta sunt, corrigat: vel quæ pulchra, amplius exornet. Disce, quod sapienter doceas, eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut possis exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere. Permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi eloquia Dominicæ dispensationis. Paratus semper esto ad satisfactionem: nec confundant opera tua sermonem tuum, ne cum in Ecclesia loqueris, tacitus quislibet respondeat: Cur ergo ipse non facis, quod jubes? Recognosce magister, qui turgidum ventrem ferre videris, ne de jejuniis prædices. Furta, atque perjuria possunt etiam detestari latrones, & avaritiam cupidi. Vita scilicet tua irreprehensibilis fiat: in ipsa filii tui regulam sumant; in ipsa, quicquid in ipsis minus correctum fuerit, corrigant: ex ipsa videant, quod diligant: cernant, quod imitari festinent: ut ad exemplum tuum omnes fideli studio vivere compellantur. Sit erga subjectos tuos solicitudo laudabilis. Exhibeatur cum mansuetudine disciplina, cum discretione correptio. Iram benignitas mitiget, benignitatem zelus exacuat: & ita alterum ex altero condiatur, ut nec immoderata ultio ultra, quam oportet, affligat: nec iterum frangat rectorem disciplinæ remissio. Itaque boni te dulcem, pravi asperum sentiant correptorem. In qua videlicet correptione hunc esse ordinem noveris observandum, ut personam diligas, & vitia persequaris: ne, si aliter agere fortasse volueris, transeat in crudelitatem correptio, & perdas per remissam iram, quos emendare per discretionem debueras. Sic enim vulnera te convenit abscindere, ut non possis ulcerare, quod sanum esse videtur, ne si plusquam res exigit, ferrum incisionis impresseris, noceas cui prodesse festinas. Nec dicimus, ut in te delinquentibus non te ostendas ultorem, & vitia nutrire permittas; sed hortamur, ut in judicio semper misericordia misceatur, ut possis cum Propheta fiducialiter dicere: *Misericordiam, & judicium cantabo tibi Domine*. Sit in te pastoris pietas, amabilisque dulcedo, & secundum Canonum regulas severa districtio, videlicet, ut innocenter viventes leniter foveas, & inquietos perfidosque feriendo a pravitate compescas. Nullius faciem in judicio aspicias, ut nec divitem potentia sua apud te extollere possit, nec pauperem propter paupertatem humilitatemque ipsius, exasperatio tua de re quam suggerit, humiliorem reddat. Substantiam Ecclesiæ, quam ad dispensandum suscepis, fideliter, atque discrete erogare ne dissimules. Scias te alienum esse dispensatorem, ut in te Dominicum impleatur eloquium, dicens: *Fidelis servus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis escam in tempore*.

Hospitalitatem sectare: misericordem, prout vires suppetunt, pauperibus te exhibe: quia *qui obturat aurem a clamore eorum, ut non exaudiat, ipse clamabit, & non exaudietur*.

Viduæ, Orphani, Pupillique te benignissimum pastorem, atque tutorem se habere gaudeant.

Oppressis defensio tua subveniat. Illis autem, qui opprimunt, vigor tuus efficaciter contradicat. Et ita cuncta Deo adjuvante præmunias, ut lupus sæviens, sequacesve illius, adhuc in carne vitam agentes, huc illucque debacchantes, & animas innocentium laniare cupientes, in ovile Dominicum ingrediendi, ad perdendas animas, locum non habeant.

Nullus te favor extollat, nulla adversitas atterat, idest, ut nec in prosperis cor tuum elevetur, nec in adversis in aliquo dejiciatur: sed omnia, & in omnibus, caute, & cum discretione agere te volumus, ut absque reprehensione ab omnibus vivere comproberis.

Exhortatio.

Eja, dilectissime Frater, satage, atque elaborare non desinas ad perficiendum opus, quod acturus es, ut oves tibi traditas tandem aliquando ad ovile Dominicum salubri refectionis pabulo educatas, repræsentare una tecum merearis. Perpendamus communiter, Frater charissime, nos qui pastores ovium Dominicarum indigne dicimur. Pastores sunt ovium, brutorumque animalium, qui diu noctuque pervigiles existunt, & greges a dominis suis sibi commissos cum maxima instantia fideliter custodiunt. Fugit somnus ab oculis eorum, pervigiles in noctibus plurimis existunt; æstu uruntur, & siti, conscendunt cacumina montium, colles vallesque perscrutari non desinunt, perquirentes pascua ovium alendarum apta. Quæ dum invenerint, in eis collocare gregem festinant. Quem cum in agmine suo omnia virentia, ac quæque delectabilia carpere conspiciunt, assumptis musicorum fistulis, dulci modulamine juxta ingenium sui sensus, aures gregum suorum demulcent: & semper undique oculis intentis inspiciunt, ne quælibet bestia ex ipsis aliquam de manibus eorum rapiat, ut ad caulas dominorum suorum, numerum sibi traditum perducant. Et si qua ex illis erraverit, aut in densitate veprium inhæserit, perquirendo ad ovile proprium reducunt: aut si fessa ex ipsis in via defecerit, in humeris propriis imponunt, & gestant: & quod morbidum fuerit, vel redintegrare non dedignantur: & maximum laborem, plurimumque adhibent sudorem, ut ne una quidem ex ovibus eorum pereat.

Si enim pastores ovium, atque animalium, pro commodo temporali, tanto semetipsos labore afficiunt, ut oves dominorum suorum absque damno custodiant, & lucrum acquirere possint; quid nos e contra in die districti judicii dicturi sumus, quando apparuerit Pastor pastorum, Judex vivorum, & cœperit cum servis de talentis, quæ tradidit, rationem ponere, qui curam alendarum ovium Dominicarum suscepimus, sed animabus ad imaginem Dei conditis, pro quibus Christus semetipsum tradidit, pascua virentia non perquirimus, idest, eas prædicatione sancta, atque verbis delectabilibus non instruimus? neque montium juga æternalium conscendimus, hoc est, exempla sublimium Patrum non ostendimus, nec dulcibus eloquiis blandimur, & errantes in peccatis veprium spinarumque non perquirimus, nec

labo-

laboramus, ut ad ovile proprium eas reducamus, nec lassis manum porrigimus, atque in peccatis veprium lassescentes, & inclinantes, sublevare non conamur? quod fractum est, non alligamus, neque malagma imponimus, sed calamum quassatum, & in linum fumigans, quod redintegrare, & illuminare debueramus, extinguimus. Bestiis, lupisque spiritualibus, atque carnalibus murum non objicimus, ut infra septa ovium ingredi non valeant: sed quod pejus est, nosmetipsos magis, quam oves pascimus: quod crassum, jugulamus: lanas quoque, ac mollia quæque induimus, aquam limpidissimam bibimus, & oves, quæ pedibus nostris conculcata est, turbulentam sitientes bibunt. Comessationibus, & potationibus die noctuque insistimus: & cum venter noster repletur, eructantes dicimus: *Benedictus Dominus, quia usque ad satietatem ditati sumus*. Et quid aliud est, nisi quod nos qui pastores dici debuimus, mercenarii sumus?

Imploranda est itaque, Frater charissime, cum gemitibus, crebrisque suspiriis Domini misericordia exoranda, ut opem ferat nobis miseris, quatenus oves quas nobis ad regendum tradidit, juxta illius voluntatem in procella hujus seculi regere, atque ad ovile ipsius per viam rectam incedentes, quæ via Christus est, una nobiscum perducere valeamus.

Hæc, amabilis Frater, inter multa alia, quæ sacra continet lectio, Sacerdotii dignitati congrua nobis videntur, quid agendum, quidve respuendum sit. Quod si implere non desiveris, credimus, quod adjuvante Domino, navim, quam in hujus pelagi fluctibus gubernare inchoas, ad littus tutissimi portus extrahere poteris, & hac fiducialiter in directum, spretis ventorum, & aquarum ictibus, navigaveris, si duobus gubernaculis utraque manu sustenteris, idest, humilitate, quæ fundamentum duntaxat est virtutum, atque charitate, quæ vinculum est perfectionis.

Sancta Trinitas fraternitatem tuam sua protectione incolumem custodiat, ut dum tali moderamine in Deo nostro onus, quod suscepisti, peregeris, in die æternæ retributionis, eo dicente, audire merearis: *Euge serve bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui*. Hucusque Ordinis antiqui Romani Edictum.

DE BARBA TONDENDA.

TITULUS XXIX.

I. INter calumnias Photii in Romanam, ac omnem Latinam Ecclesiam, est illa profecto Num. VIII. quod nos Latini barbas radamus: eandem resumpsit deinde calumniam Michael Cerularius, & Nicetas Pectoratus, adversus quem in rerum a se Constantinopoli gestarum indiculo scribit Humbertus Episcopus Silvæcandidæ S. R. E. Cardinalis, S. Leonis IX. Pontificis Maximi ad Constantinum Monomachum Imperatorem Græcorum anno Christi MLIV. Legatus, ut pacem inter Latinos, & Græcos conciliaret: *Græci*, inquit memoratus Humbertus, *capillos capitis, ac barbas nutrientes, eos qui comas tondent, & secundum institutionem Romanæ Ecclesiæ barbas radunt, in communione non recipiunt*. Erant ii Episcopi, & Clerici Græci, qui etiam nobis objiciebant, quod *præter Apostolicam institutionem* barbas raderemus; eamque ob rem Latinum victæ Constantinopoli a Flandris impositum Patriarcham, quod barba esset rasus, tamquam desolationis abominationem a Daniele Propheta prædictam, detestatus est in Historia sua Nicetas Choniates; Theodorumque Andronici Augusti filium laicum, quod barbam more nostro rasisset, ut germanum Latinum, & veluti suæ gentis proditorem risit, ac carpsit Lib. IX. *Historiæ Ecclesiasticæ*, Cap. II. Nicephorus Gregoras.

II. At vero hallucinari Photium, ac Nicetam Pectoratum, ubi ajunt barbæ Clericalis abrasionem, seu detonsionem esse Apostolicæ institutioni adversam, pluribus ostendit Lupus in Dissertatione, *De Octava Synodo Generali*, Capite v. adversus VIII. Photii calumniam, ubi inter alia docet datum nobis de barbæ abrasione Canonem a S. Petro Apostolo, de quo Auctor antiquus tametsi incognitus in Chronologica sua compilatione ad annum LVI. ita scribit: *Petrus a paganis captus, & ad ludibrium Christianorum barba rasus, & capite decalvatus, & in gyrum attonsus, hoc deinceps ipse in mysterio in Ecclesia fieri instituit*. Ipsum S. Petrum Apostolum in *barbiraso*, idest barba tonsa apparuisse tradit sanctus Petrus Damiani Lib. I. Epistola XX. ad Cadaloum Episcopum Parmensem.

III. Ante S. Petrum Damiani Venerabilis Beda Lib. IV. *Historiæ*, Cap. XIV. eundem S. Petrum visum refert detonsum: *Cui puerulo beatissimi Apostolorum Principes dignati sunt apparere, Petrus detonsus, ut Clericus &c.* Cui adstipulatur Nicephorus Lib. II. *Historiæ*, Cap. XXXVII. tradens, Petrum gessisse comam barbamque non admodum promissam: *Capilli*, inquit, *& capitis, & barbæ crispi, & densi, sed non admodum prominentes fuere*. Eo etiam spectat, quod legimus in duobus mss. Pontificalibus Monasterii Beccensis annorum circiter DC. ad Rubricam, quæ ita inscribitur; *Benedictio ad barbam benedicendam*. Sic enim ibi orat Episcopus: *Oremus, dilectissimi, Deum Patrem omnipotentem, ut huic famulo suo N. quem ad juvenilem perducere dignatus est ætatem, benedictionis suæ dona concedat; ut sicut exemplo beati Petri Principis Apostolorum, ei exteriora pro Christi amore sunt attondenda juventutis auspicia, ita præcordiorum divellantur interiorum superflua, ac felicitatis æternæ percipiat incrementa per eum, qui unus in Trinitate perfecta vivit, & gloriatur Deus per immortalia secula seculorum. Amen*.

IV. Ab ipsis Fidei Christianæ primordiis, adeoque ab ipsis Apostolis acceptum tenuisse Clericos Occidentalis Ecclesiæ morem radendi barbam, docet vir apprime doctus, ac sanctus, Gregorius VII. Pontifex Maximus Lib. VIII. Epistola X. ad Orzocum Sardiniæ Rectorem, ubi de Jacobo Calaritano suis manibus consecrato Archiepiscopo ita scribit: *Nolumus prudentiam tuam moleste accipere, quod Archiepiscopum vestrum*

Ja-

Jacobum consuetudini sanctæ Romanæ Ecclesiæ matris omnium Ecclesiarum, vestræque specialiter, obedire coegimus, scilicet, ut quemadmodum totius Occidentalis Ecclesiæ Clerus ab ipsis Fidei Christianæ primordiis barbam radendi morem tenuit, ita & ipse frater noster, vester Archiepiscopus raderet. Unde eminentia quoque tuæ præcipimus, ut ipsum, seu Pastorem, & Patrem spiritualem suscipiens, & auscultans, cum consilia ejus omnem tuæ potestatis Clerum barbas radere faciat, atque compellas. Ubi nota, quod docet Lupus loco citato, Græcis Imperatoribus subjectam Latinam Sardiniæ insulam in Græcum morem pedetentim degeneratam, ad avitam disciplinam coactam fuisse a S. Gregorio Papa VII. qui floruit labente seculo XI. quia scilicet Romana Ecclesia specialis ejus sit mater, idest, quod ipsa ad Romanum, ac Latinum Patriarchatum, non ad Græcum Constantinopolitanum pertineat.

V. Meminit hujus S. Gregorii VII. Epistolæ sanctus Carolus in sua Diœcesana v. Synodo anni MDLXXVIII. Decreto IV. ubi hæc habet: *Barbæ radendæ institutum a Patribus in Concilio Carthaginensi sancitum, quodque ex summi Pontificis Gregorii VII. literis longe antiquissimum esse perspeximus, jam olim in omni fere Ecclesia, & in nostra hac Ambrosiana ad hac usque tempora, ut nos vidimus, a plerisque Sacerdotibus antiquæ sanctioris disciplinæ studiosis conservatum, ac deinceps nostris literis per nos ad usum consuetudinemque revocatum, ita in perpetuum retineri præcipimus, ac mandamus, ut unusquisque Sacerdos, & Clericus, quocumque gradu, dignitateve præditus barbam radat.* Literæ, quarum hic meminit Carolus Italico idiomate exaratæ datæ ab ipso fuerant Mediolani die XXX. Decembris anni MDLXXVI. extantque integræ in Actis Ecclesiæ Mediolanensis, Parte VII. Cap. inscripto, *Literæ de barba radenda*. Adlaborasse plurimum Carolum in restituenda hac disciplina radendi barbam, non modo ejus repetita Decreta, sed & Auctores illius Vitæ testantur, inter quos videri potest Joannes-Petrus Giussanus lib. IV. cap. x. & Carolus a Basilica Petri.

VI. Quod Charthaginensis Concilii sanctionem spectat, quam in laudata Synodo v. Diœcesana Carolus citat, relata est quidem in Canone XLIV. super cujus germana lectione certarunt jam olim, atque etiamnum certant antiquarum rerum periti; nam alii ajunt ita legendum Canonem, *Clericus nec comam nutriat, nec barbam*; alii vero hunc in modum: *Clericus nec comam nutriat, nec barbam radat*, hancque esse germanam Canonis lectionem, ex mss. Codicibus Vaticanis, Victorianis, & Gandensibus, aliisque Auctoribus, testatur Joannes Savarus diligentissimus Sidonii Apollinaris Scholiastes in Notis ad Epistolam ipsius Sidonii vigesimam quartam Lib. IV. ubi inter alia inquit, verbum illud *radat* erasum fuisse in plerisque sacrorum Canonum Codicibus a quodam male feriato homine, qui una litura maximas altercationes excitavit. Ut ut sit Canonis lectio, illud plane constat ex ipso Canone, prohiberi Clericis nutrire comam, & barbam, idest ipsas promittere: tondere enim saltem debent juxta interpretationem Viri Clarissimi, atque eruditissimi Antonii Caraccioli Clerici Regularis in Notis ad sui Ordinis Constitutiones, Parte II. Capite II. Pag. 119.

VII. Porro nobis in præsenti illam non est in animo controversiam discutere; an ex prisco Ecclesiæ ritu radenda, vel attondenda sit sacrorum hominum barba; sat enim fuerit, illud adversus Græcos ostendere, abstinuisse Clericos, quinimo etiam & Monachos, præsertim Benedictinos, in Ecclesia saltem Latina gestare barbas promissas, ut fuse docet eruditus Martene Libro v. *De antiquis Monachorum ritibus*, Cap. VII. ubi etiam monet, Fratres laicos, & illiteratos, quos vocant Conversos, in eo a Monachis Clericis fuisse distinctos, quod ipsi oblongam promissamque barbam nutrirent, ut patet ex Anonymo in Vita S. Hermenoldi Lib. II. Cap. II. apud Bollandianos die VI. Januarii, ubi refert punitionem cujusdam Fratris *ex his quos barbatos dicimus*, ut ipse inquit, de quo in vita a Canisio edita hic præfertur Titulus: *De quodam Fratre Converso graviter punito*. De Cisterciensibus definita sententia est ex Chrysostomo Henriquez in Vita S. Alberici Num. XVIII. apud Bollandianos die XXVI. Januarii, ubi hæc habet: *Tunc definierunt, conversos laicos, & barbatos se suscepturos, & homines etiam mercenarios; quia sine adminicula istorum non intelligebant se plenarie die, sive nocte præcepta Regulæ posse servare*. Grandimontensis Ordinis Fratres Conversos prolixis, Clericos rasis fuisse barbis, testatur in Epistola sua CLII. Stephanus Episcopus Tornacensis, qui ipsos etiam ita exagitat: *Luctuosum in Ecclesia Dei spectaculum fideli, ac flebili compassione prosequimur: Grantimontenses Conversos miserabilem cœtum Clericorum exultantium barbis prolixis tamquam cornibus ventilantes &c.*

VIII. Ergo Fratres barbati vocati sunt utplurimum Fratres Conversi in Monasteriis, quod barbam nutrirent, uti etiamnum observare est apud Carthusienses. De hujusmodi barbatis sic inter alios scribit Cæsarius Heisterbacensis Lib. IV. Cap. LXII. *Tales sunt multi ex his barbatis, qui in habitu, & tonsura Religionis terras circumeunt, & plurimas decipiunt*. De iisdem hæc habet Chronicon Laurishamense.

Nunc quoque barbati, qui sint, attentius audi.
Sunt ergo laici Miliensibus associati,
Quos risus populi dedit hoc agnomine fungi.
Sunt quia prolixis barbis ad pectora penis
Deformes, birti, re vera moribus birci,
Barbis bircorum similes, larvis tragicorum.
Quos quia vulgaris circumfert aura favoris,
Austera facie sunt, & tonsi caput alte,
Cantius incisi, certoque tenore cupillis.
Et sunt immensis induti calceamentis,
Amphibalis longis utentes, & spatiosis,
Quos quid habere putant,submissa fronte salutat,
Gratia, pax vobis, benedicite, credite nobis,
Mille Pater noster, demandat grex tibi noster,
Per venias centum verrunt barbis pavimentum.
Ut Domini servos plebs mobilis æstimet ipsos,
Verum fallaces fore se produnt, & inanes.

Addit & alia Chronicon in spretum hujusmodi barbatorum, quæ lubet hic omittere. Miliensés, quorum in secundo versu laudatum Chronicon meminit, Monachi erant. Fuisse autem seculo Christi XII. alios Monachos Ordinis cujusdam Monastici dictos *Barbatos*, tradit ad annum MCXIII. Albericus ita inquiens: *Scripsit quædam de Ordine Fratrum Templi, & Barbatorum*. Idem Albericus, & ex eo Auctor magni Chronici Belgici ait, Ordinem ipsum Barbatorum anno MCCXL. habuisse Domos CLX.

IX. Si priscos consulamus Patres, profecto illud manifeste constat, irrisos ab ipsis fuisse frequenter Monachos, qui barbam hircorum more promitterent. S. Hieronymus Lib. II. adversus Jovinianum, Cap. XIII. ipsum e barbato nuper Monacho rasum Clericum ita sugillat: *Quamquam barbam raseris, inter barbatos hircos damnatorum figuram numeraberis*. Idem in Epistola ad Rusticum, Monachos quosdam sui ævi describens, sic inquit: *Videas nonnullos accinctis renibus pulla tunica, barba prolixa, a mulieribus non posse discedere*. Excandescit alibi adversus Monachos quosdam insanos, qui feminea pene mollitie comam contra Apostoli præceptum alerent, barbam item promitterent, nudisque pedibus incederent: *Viros fuge, quibus feminei contra Apostolum crines, hircorum barba, nudi in patientia frigoris pedes*. Invehitur, ut alios omittam, & Augustinus in Libro, *De opere Monachorum*, Cap. XXXI. adversus nonnullos sui temporis Monachos, qui insolentissimo hoc ornatu sperabant se hominum magnam æstimationem, & reverentiam propensiorem sibi conciliaturos; *Nam & hoc quo pertinet, quæso, tam aperte contra Apostoli præcepta comari? an ita vacandum est, ut nec tonsores operentur? an quia Evangelicas volucres imitari se dicunt, quasi depilari timent, ne volare non possint? Vereor in hoc vitio plura dicere, propter quosdam crinitos Fratres, quorum præter hoc multa, & pene omnia veneramur. Illi enim venalem circumferentes hypocrisim, timent, ne vilior habeatur tonsa sanctitas, quam comata, ut videlicet, qui eos videt, antiquos illos, quos legimus, cogitet Samuelem, & ceteros, qui non tondebantur*.

X. At vero non inficias iverim, quin non modo apud Græcos, verum etiam apud Latinos variata aliquando fuerit ea disciplina, ut fuse ostendit Lunus Tomo III. Operum editionis Venetæ in Dissertatione, *De octava Synodo*, Cap. V. contra octavam Photii calumniam, & Tomo IV. in Dissertatione, *De S. Leonis Noni Actis*, Capite XV. contra calumniam secundam Michaelis Cerularii adversus Latinos. Ubi inter alia observat, antiquos crinitos, & barbatos Monachos primum de tonsura, & barba litem movisse in Ecclesia, ipsam in variis gentibus acriter turbasse, atque ita Photio Schismatico, & ejus successori Michaeli Cerulario variæ in nos Latinos calumniæ ansam, atque fomentum præbuisse. Sane de Photio Clericalis barbæ abrasionem, seu detonsionem damnante recte scribit in Opere suo adversum ejus calumnias Ratramnus Monachus Corbejensis: *Quis non videat, quanto sit tenendum ridiculo, de barbæ tonsione, quod culpat?* Et infra: *Tam levis hæc calumnia agnoscitur, ut ei non responderi merito decernetur, ne forsitan talium levitati pares, vel certe leviores æstimentur, qui nullam habenti rationem objecto respondere potius, quam contemnere delegerunt. Quid enim refert ad justitiæ non tantum perfectionem, verum etiam inchoationem barbæ detonsio, aut conservatio?* Vide plura apud Thomassinum Parte I. *Veteris, & novæ Ecclesiæ disciplinæ*, Lib. II. Cap. XXXVII. & aliis sequentibus.

XI. Quicquid autem de antiquis sæculis fuerit, constat in Ecclesia Latina post annum Christi millesimum, variis ex Conciliis, & Pontificum Decretis cautum fuisse, ut sacri homines barbam raderent, tonderentve. Concilium Bituriense anni MXXXI. Can. VII. præcipit, ut omnes Clerici majores, minoresve, barba essent semper rasa, & tonsa coma: *Tonsuram Ecclesiasticam habeant, hoc est barbam rasam, & coronam in capite*. Concilium Coyacense habitum in Hispania anno ML. Can. III. eodem præcepto ligavit Presbyteros, Diaconosque: *Semper coronas apertas habeant, & barbas radant*. Quale fuerit ea in re judicium sancti Gregorii VII. & Decretum, diximus supra Num. IV. Concilium Tolosanum anni MCXIX. Can. X. eadem excommunicatione innodavit Monachos Apostatas, Clericosque barbam, comamque promittentes: *Siquis Ecclesiasticæ militiæ titulo insignitus, Monachus, vel Canonicus, aut quilibet Clericus primam fidem irritam faciens, retrorsum abierit, aut tamquam laicus comam, barbamque nutrierit, Ecclesiæ communione privetur, donec prævaricationem suam digna satisfactione correxerit*. Alexander III. qui electus fuit Pontifex Maximus anno MCLIX. literis suis ad Archiepiscopum Cantuariensem, quæ extant in Cap. *Clericis VII. De vita, & honestate Clericorum*, mandat, ut *Clerici, qui comam nutriunt, & barbam, etiam inviti a suis Archidiaconis tondeantur*. Leo X. in Concilio suo Lateranensi anni MDXIV. Sessione IX. illud a minoribus Clericis exigit, ut *non barbam, non coronam nutriant*. Id quod in aliis Conciliis frequenter, ac passim legitur.

XII. Qualis fuerit S. Caroli zelus in restituenda antiqua disciplina radendi barbam, ex ejusdem Conciliis, & celebri Pastorali ipsius Epistola liquet; qua nimirum, uti superius notatum est, Presbyteros, Clericosque omnes adducere conatus est, ut barbam raderent juxta statutum Concilii IV. Carthaginensis, & S. Gregorii VII. ac juxta usum Ecclesiæ Occidentalis antiquissimum, suo adhuc tempore observatum, præsertim in ipsa Mediolanensi Ecclesia, cujus rei fidem luculentissimam faciebant tabellæ pictæ antiquissimæ, sicuti & Presbyteri quidam ætate provecti, & antiquæ Ecclesiæ disciplinæ tenaciores: *Illud etiam perfecit*, inquit auctor ejus vitæ Carolus a Basilica Petri Lib. IV. Cap. X. *quod difficile omnibus videbatur, ut Clerici omnes barbam sibi præciderent. Jamdudum id se cupere ostenderat; tum ut corruptelam sacrorum hominum tolleret, qui profanas militaresque barbarum formas, & earum frequentes, levesque mutationes indecore admodum imitantur; tum ut vetus Cleri præsertim Mediolanensis institutum renovaret: plurimi enim superstites illud viderant in Ecclesia Mediolanensi servari, nonnulli adhuc servabant &c.*

XIII. Caroli exemplo cœpere & alii zelantissimi Episcopi eam Diœcesibus suis disciplinam restituere. Concilium Turonense anni MDLXXXIII. barbam honeste decurtari mandat, quod vero Monachos spectat, ita præcipit: *Monachi omnes coronam magnam in capite habeant, & barbam rasam*. Concilium Aquense anni MDLXXXV. sequutum est statuta Concilii I. Mediolanensis, quod habitum est anno MDLXV. ubi id unum præscriptum Clericis legitur: *Comam, & barbam ne studiose nutriant*. Et paulo post: *Barba ab superiore labro ita radatur, ut pili in sacrificio Missæ, Christi Domini corpus, & sanguinem sumentem non impediant*. Concilium Maxicanum Libro III. Tit. V. §. II. Can. IV. ita inquit: *Comam non nutriant, barbam novacula radant; vel ita recidant*,

dant, ut nihil seculare remaneat, quod populo ludibrio esse possit. Idipsum statuunt aliæ Synodi, quas longum esset hic recensere. Radices abusus ubique fere locorum adeo egerat, ut Joannes Gersonius, qui obiit anno MCCCCXXIX. varia perstringens capita laxatæ disciplinæ, hoc quoque commemorat, quod scilicet Clerici, nec capillos tonderent, nec barbam raderent.

XIV. Ex Romanis Pontificibus contra Prædecessorum consuetudinem, uti in antiquis Pontificum imaginibus apparet, qui barba rasa depicti conspiciuntur, Julius II. primus omnium barbam promisit, idque extremis tantum vitæ annis; nam uti observat Spondanus ad annum MDIII. Num. VIII. metallicæ icones priorum ejus Pontificatus annorum, illum exhibent mento rasum, nihil prorsus ab anterioribus Pontificibus discrepantem. Ajunt barbam promissam alere cœpisse Julium ad majorem intuentibus reverentiam incutiendam; idque successores passim imitatos, præter Leonem X. qui juvenis electus juvenili more, & Hadrianum VI. qui Belga more belgico, se tonderi jusserunt; uti ex ipsorum imaginibus constat. Nostris temporibus primus, qui barbam penitus rasit, fuit Clemens XI. eumque sequuti morem sunt ejus successores, Innocentius XIII. Benedictus XIII. & Clemens XII. qui die VI. Februarii anno quo hæc scribo MDCCXL. diem clausit extremum, summa Christianæ, ac litterariæ Reipublicæ jactura. Ante hos Pontifices, si non omnes post Hadrianum VI. Pontifices barbam promissam gestarunt, certe pilos aliqui ad mentum, & ad superius labrum retinuere, prout hodieque facere solent nonnulli nostræ Congregationis Oratorii S. Hieronymi Charitatis Presbyteri, & alii complures Sacerdotes tum Regulares, tum Seculares.

XV. Quod ante Julium II. consueverint Romani Pontifices barbam radere, jam non modo ipsorum antiquæ imagines, & testimonium superius relatum S. Gregorii VII. sed & illud etiam nos docet, quod de Alano Cardinali Avionensi legimus, qui, vacante Romana Sede ob mortem Nicolai V. inclinantia in Bessarionem Cardinalem suffragia avertit, eo quod ipse Neophytus esset, nequedum barbam rasisset: *Latinæ Ecclesiæ Papam Græcum dabimus? Et in capite libri Neophytum collocabimus? Nondum barbam rasit Bessarion, & nostrum caput erit? Quæ indigentia Ecclesiæ Latinæ, quæ virum non reperit dignum, nisi ad Græcos recurrat, assumatque eum, qui heri, & nudius tertius Fidem Romanam impugnavit? Et quoniam hodie conversus est, magister noster erit, & Christiani ductor exercitus. En paupertas Ecclesiæ Latinæ, quæ virum non reperit, summo Apostolatu dignum, nisi ad Græcos recurrat. Sed agite Patres quodlibet. Ego, & qui mihi credent, in Græcum Præsulem nunquam consentiemus*. Moverunt ea verba adeo plerosque ex Cardinalibus, ut duæ partes Collegii nulla amplius ratione ad Bessarionem accedere vellent, sicque electus fuit Callistus III. annorum LXX.

XVI. Dicet quispiam, non posse negari, quin ex Romanis Pontificibus Vigilius saltem barbam aluerit, quia scilicet de ipso apud Constantinopolim quasi captivo, ac in sancti Petri Basilica quasi asylum quærente adversus Justiniani Augusti violentias ita scribunt Italiæ Clerici ad Francorum Legatos in Regiam Civitatem profectos: *Ipsum sanctum Pontificem milites alii a pedibus, alii a capillis, & barba tentum crudeliter abstrahebant*. Sed dicam cum erudito Lupo in laudata Dissertatione, *De octava Synodo*, forte ipsam, ne barbam raderet, aliis Vigilii Pontificis vexationibus adjecisse iratum Imperatorem adversus memoratum Vigilium. Nisi dicamus, in ea captivitate non habuisse Pontificem opportunitatem radendi barbam, quæ rasa aliquando, longo deinde itinere excreverat. Certe quicquid sit de hoc exemplo, ut alia omittam veteris, ac medii ævi exempla, quæ adversus disciplinam abrasionis, sive detonsionis barbæ objici possunt, illud profecto certum est, pervetustum esse Latinæ Ecclesiæ morem inter Clerici faciendi ritus, barbam etiam illius radere, solemnibus precibus ad eum finem ab Ecclesia præscriptis, uti mox in Commentario ad sequentem §. ostendemus, ubi etiam orationes referemus, quas Græca Ecclesia in barbæ, vel capitis detonsionem abrasionemve dicere consuevit.

§. I.

Quando primo Clericis barbæ tondentur, dici debet, Pontifice sedente cum Mitra, Antiphona: *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, sic descendat super te Dei benedictio*. Psalmus CXXXII. *Ecce quam bonum*; cum *Gloria Patri*; & *Sicut erat in principio &c.* Quo expleto, repetitur tota Antiphona: *Sicut ros &c.* Qua finita, Pontifex, deposita Mitra, surgit, & stans versus ad illum, dicit. *Oremus*.

Deus, cujus providentia omnis creatura incrementis adulta congaudet, preces nostras super hunc famulum tuum juvenalis ætatis decore lætantem, & primis auspiciis attondendum exaudi, ut in omnibus protectionis tuæ munitus auxilio, ævoque largiore provectus, cælestem bene ✠ dictionem accipiat, & præsentis vitæ præsidiis gaudeat, & futuræ. Per Dominum nostrum &c.

COMMENTARIUS.

I. Quoniam mos erat antiquus, ut adolescentes primum barba radendi, sive tondendi, a parentibus, & amicis in Ecclesiam adducerentur, ut per Sacerdotis, vel Episcopi ministerium prima eorum lanugo deponeretur, & tanquam *primitiæ juventutis* Deo offerretur, extat iccirco in Libro Sacramentorum S. Gregorii Papæ Titulus, qui inscribi-

scribitur, *Oratio ad barbas tondendas*, in quo praeter ipsam orationem in hoc §. nostro descriptam, nihil aliud legitur; nulla enim fit mentio Antiphonae, *Sicut ros Hermon &c.* & Psalmi, *Ecce quam bonum &c.* Notat Menardus in Nota ad ipsam orationem, dici jam olim illam consuevisse in prima juvenilis barbae attonsione. In Ordine antiquo Romano apud Hittorpium, *Benedictio ad barbam tondendam*, incipit quidem ab ipsa oratione, *Deus cujus providentia &c.* quae nonnihil a nostra variat, nam post illa verba, *juvenilis aetatis decore laetantem*, ita statim sequitur: *& flore primi temporis attendendo clemens adesto, ut in omnibus tuae protectionis muniatur auxilio, & aevo longiore provectus, caelestem benedictionem accipiat, & praesentis vitae praesidiis gaudeat, & aeternae. Per.* Oratio, quam habet Liber Sacramentorum S. Gregorii tametsi in omnibus cum nostra consentiat, in fine tamen loco *futurae*, etiam utitur verbo *aeternae*.

II. Rursus juxta praescriptum laudati Romani Ordinis post ipsam orationem, *Deus cujus providentia &c.* sequitur ritus tondendi barbam, cum Antiphona, *Sicut ros Hermon &c.* & Psalmo, *Ecce quam bonum &c.* Sic enim inquit: Dum tondes eum, dices Antiphonam istam: *Sicut ros Hermon, qui descendit in Sion, sic descendat super te Dei benedictio.* Psalmus: *Ecce quam bonum, & quam jucundum.* His dictis, haec alia oratio sequitur: *Omnipotens sempiterne Deus benedic hunc famulum tuum N. qui tibi primitias suae offert juventutis. Effunde Domine super eum benedictionem, & in caput, barbamque ejus transeat, sicut unguentum, quod descendit in barbam, barbam Aaron, ut in eadem benedictione, in via mandatorum tuorum ambulet, & eum eadem ad summam senectutem perveniat. Per.* Ordini antiquo Romano inhaeret inter alios ms. Codex Pontificalis Salisburgensis annorum circiter DCC. Vaticanus vero Gulielmi Durandi Liber Pontificalis eumdem ritum praeterībit, qui in nostro hodierno legitur. Vide nostrum I. Tomum hujus Operis Pag. 164. col. 1.

III. In duobus mss. Pontificalibus Monasterii Beccensis annorum circiter DC. post orationem, *Deus cujus spiritu creatura omnis incrementis &c.* quae dicebatur *ad barbam tondendam*, sequitur statim *oratio post rasam barbam*, hunc in modum concepta: *Deus qui Ecclesiam tuam novo semper foetu multiplicas, concede famulo tuo N. qui divini timoris, & amoris instinctu exteriora pubertatis abscidit, ut tuorum omnium intervenientibus Sanctorum meritis, carnis petulantiam non solum verbo tenus, sed intima cordis conscientia, in sancta perseverans conversatione, te eum ubique praecedente, & subsequente, calcare, & contemnere valeat, vitam percipiens mereatur aeternam.* Consuevisse Novitiis, qui ad Habitum religiosum recipiebantur, benediei barbas, patet tum ex Consuetudinibus Monasterii S. Benigni, tum ex Rituali Amanensis Monasterii, tum denique ex variis exemplis, quae de ipso ritu a Monachis religiose servato fidem luculentissimam faciunt. Vide vitam S. Godheardi Num. XII. apud Bollandianos die IV. Maji.

IV. Teste erudito Jacobo Goar in Notis ad Euchologium, nempe in Observatione ad orationem pro barbae detonsione, Graecorum juvenibus, mystatibus servatis, mentum eradere consuetum est, & ab anno trigesimo barbam omnem enutrire. Affert ea in re laudatus Auctor binas orationes, alteram ex Cryptoferratensi ms. Codice Cardinalis Bessarionis, ex Barberino S. Marci alteram. Prima ita inscribitur: *In barbae detonsionem Oratio.* tum sequitur: *Domine Deus virtutum, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui tua dispensatione ad sanctum Sacerdotii apus, nos abjectos, & peccatores elegisti, ut populus fidelis perseverans, per nos nomen sanctum tuum colat: te rogamus, & precamur, Domine Deus noster omnipotens, opera manuum nostrarum benedic, & adinstar benedictionis in caput Aaron, & in barbam ejus descendentis, & velut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, ita super servi tui N. caput, & super barbam ejus benedictio tua descendat, Quia tibi convenit omnis gloria, honor &c.* Ubi nota, alludere hanc orationem ad ritum Ecclesiae Latinae in Ordine antiquo Romano, & in priscis Sacramentorum Libris, atque Pontificalibus descriptum, ex quibus ipsa oratio, ac caeremonia tondendi barbam adolescentibus desumta esse videtor.

V. Idipsum observare est in altera oratione, quam ex ms. Codice Barberino laudatus Goar describit, cujusque Titulus est: *Oratio in barbae, vel capitis abrasionem.* Verba orationis haec sunt: *Domine Deus noster, qui ex nihilo cunctas creaturas, magnitudinis tuae argumenta, ad esse adducit, & hominem non solum tua intellectuali, & rationali imagine praecellentem exornasti, sed & variis ipsum crinibus decorum reddidisti: ipse quoque servum tuum N. ad vultus sui venustatem, barbam, vel comam detonsum, divinis omnibus gratiis exorna; & super barbam, & caput ejus benedictio tua descendat, sicut in caput, & barbam Aaron defluxit: ad tuam enim gloriam, qui nos omnia facere praecepisti, barbae, vel comae detonsioni principium dat servus tuus. Quia convenit tibi omnis gloria.* Etiam & haec oratio ad nostrum ritum alludit, ut ipsam eum nostra orationе conferenti perspicuum fit. Sed neque illud praetereundum censeo, in ipsa Barberini Codicis oratione non modo detonsionis barbae, sed & abrasionis fieri mentionem, uti ex ejusdem Titulo constat, qui inscriptus est: *Oratio in barbae, vel capitis abrasionem.*

VI. Illud quoque in usu fuisse videtur apud Latinos, ut novo Episcopo barba benediceretur, ac tonderetur. Sic enim Ademarus Cabanensis apud Beslium Pag. 325. de Jordano Episcopo Lemovicensi ait: *Inde ad tumulum S. Martialis Missam audivit, & juxta Monasterium eo die regulariter hospitatus est. Crastino barbam benedici jubet, & detondi; & sic ad sedem S. Martialis in aula S. Stephani Jordanum duxerunt, & cum Baculo pastorali ibi eum gratis honore Pontificatus vestivit.* Editio Labei paulo differt, ita inquiens: *Die crastino barbam Electo benedici jubet, ac detondi &c.* Quia scilicet, Sacerdotibus, & Clericis Latinis solemne erat barbam radere, vel tondere, juxta ea quae superius enarravimus; ubi etiam innuimus, alere barbam Latino Episcopo fuisse poenam, ac notam. Id quod satis eruitur ex S. Gregorio Turonensi Lib. VIII. *Historiae*, Capite XX. ubi de Ursicino Caturcensi Episcopo haec habet: *Ursicinus Caturcensis Episcopus excommunicatur, accepto hujusmodi placito, ut poenitentiam tribus annis agens, neque capillum, neque barbam tonderet, vino, & carnibus abstineret; Missas celebrare, Clericos ordinare, Ecclesias-*

clesiasque, & Chrisma benedicere, Eulogias dare penitus non auderet.

VII. Prætereundus denique mos ille non est, cujus S. Gregorius in Libro Sacramentorum, vetus Ordo Romanus, & prisci Libri Pontificales meminere, barbam nempe non modo adolescentibus, sed & capillos rite ab Episcopo, sive ab alio Sacerdote fuisse attonsos. In ipso S. Gregorii Libro Sacramentorum legitur quidem Titulus inscriptus, *Oratio ad capillaturam*. Subaudi, *incidendam*, uti in antiquo Romano Ordine, & in Pontificalibus Libris legitur. Hæc tonsura, ut scite notat Menardus, non est illa Clericalia tonsura, de qua nos Tomo I. in Commentariis ad Titulum II. egimus, sed puerorum, cum primum eorum capilli tondebantur. Aliæ enim extant in antiquis Pontificalibus ad Tonsuram Clericalem orationes, diversæ ab ista, quam ad incidendam capillaturam affert S. Gregorius: *Omnipotens sempiterne Deus respice propitius super hunc famulum tuum ill, quem ad novam tondendi gratiam evocare dignatus es, tribuens ei remissionem omnium peccatorum, atque cælestium donorum consortium esse præceptorum. Per.* Forte legendum: *atque ad cælestium donorum concede pervenire consortium*, ut habetur in tertia oratione Ordinis antiqui Romani, & in aliis plurimis Libris Pontificalibus.

VIII. Juxta præscriptum laudati Romani Ordinis tres ad capillaturam incidendam dicebantur orationes, quarum prima hæc est: *Manda Deus benedictionem tuam, & vitam in Ecclesia tua, & unguentum, quod descendit in capite Aaron, descendat super hunc famulum tuum N. Maneat quæsumus in corpore Ecclesiæ tuæ pascendus, cujus caput unguenti tui suavitate dignatus es adimplere.* Secundæ orationis hæc erat formula aliquantum prolixior prima, & tertia, quam superius memoravimus: *Omnipotens Christe Salvator, innocens, & innocentiæ amator; humilis, & humilitatis assumptor; mansuetus, & mansuetudinis inhabitator, qui venientibus ad te parvulis manus tuæ benedictionem imponens, talium dixisti esse regnum Cælorum: benedic hunc famulum tuum N. cujus in tuo nomine superflua incidimus capillorum: da ei intellectum cum ætatis augmento, ut te timeat, & intelligat, & tua mandata custodiat; & te auxiliante usque ad canos senectutis cum summa sanitate perveniat. Per te Salvator mundi, qui cum Deo Patre.*

IX. Duplicem etiam hodie apud Græcos, sicut quondam apud Latinos, capillorum fieri præcisionem: Clericalem unam, & præcipuam ante Ecclesiasticos Ordines suscipiendos Ecclesiastica lege præmittendam: minorem aliam, quæ detonsum supra secularium ordinem minime evehit, ex Euchologio constat, in quo extat Titulus, qui inscribitur, *Oratio in prima capillorum detonsione*. Verba orationis hæc sunt: *Dominus Deus noster, qui hominem tua imagine ornatum, ex anima rationali, & corpore decoro, ut corpus animæ rationali deserviret, composuisti: & capite quidem in parte magis elatu posito, plures sensuum nullo sibi invicem impedimento præstita, in illa collocasti; capitis autem fastigio suis capillis tecto, ne aeris intemperie, vel mutatione læderetur, cuncta ejus membra, ut deinde per cuncta gratias referret, utilissime adinvicem coordinasti: ipse, Domine, qui per Apostolum tuum Paulum, tuæ vas electionis, omnia in laudem tui fieri præcepisti: præsenti famulo tuo N. capitis sui detondere, & ejus velut primitias offerre incipienti una cum ejus Susceptore benedic, & jugiter in lege tua meditari, & quæ tibi placita sunt, perficere, concede. Quia misericors, & hominum amator Deus existis, & tibi gloriam rependimus: Patri, & Filio, & sancto Spiritui, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.*

X. Dicta hac oratione, ait Sacerdos: *Pax omnibus*. Et admonente Diacono: *Capita vestra Domino inclinate*, aliam hanc Sacerdos profert orationem: *Domine Deus noster, qui credentes in te, tua bonitate per piscinæ complementum sanctificas: præsenti puero benedic; & super caput ejus benedictio tua descendat; & sicut David Regi per Samuelem Prophetam benedixisti, ita & per peccatricem manum meam pueri hujus N. spiritu Sancto tuo in eum adventans, capiti benedictionem impertiaris; ut proficiens in ætate, senectutis canitiem attingens, gloriam tibi rependat, & videat bona Hierusalem omnibus diebus vitæ suæ. Quia convenit tibi omnis gloria, honor, & adoratio: Patri, & Filio: & sancto Spiritui, nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.* Finita oratione, hanc a Sacerdote cæremoniam, & verborum formulam in capillorum detonsione servandam, ac recitandam Euchologium præscribit: *Et in quatuor partibus in crucis modum eam detondet, dicens:* Tondetur servus Dei N. in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen. *Et memoriam Susceptoris agit &c.* Videsis apud Jacobum Goar alium Ordinem apud Græcos servari solitum ad tondendum puerum ex Codice Cryptoferratensi, ubi post peractam detonsionem, ita precatur Sacerdos: *Sancta Trinitas Deus noster benedic puerum istum omni benedictione spirituali, & propriis servis tuis rectam, incorruptam, & tentationibus liberam mentem, & tua pietate conservatam, in augmentum, & intellectum, & in omne bonum opus deductam præbe. Intercessionibus sanctæ Deiparæ, & semper Virginis Mariæ, & omnium Sanctorum. Quia benedictum &c.*

XI. Græcos æque, ac Romanos olim barbam, & comam consuevisse falsis numinibus dedicare, fuse ostendit eruditus Jacobus Philippus Tomasinus in Libro, *De donariis*, Cap. XI. ex eoque, aliisque antiquis Scriptoribus Vir Clarissimus Camillus Silvestri in suis ad Satyram IV. Juvenalis Adnotationibus Num. CIII. ubi etiam ex Plinio Lib. VII. Cap. LIX. refert usum Barbitonsorum introductum fuisse in Urbe anno ab ejus fundatione CDLIV. *Sequens gentium consensus*, ait Plinius, *in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia venere, adducente P. Ticinio Mena, ut auctor est Varro: ante intonsi fuere.* Non fuisse olim Romæ tonsores, ex eo Eruditi etiam probant, tum quod pleræque antiquorum virorum statuæ capillos, & barbam magnam præseferant, tum etiam quod inter alios Ovidius Libro II. Fastorum, *Avos intonsos vocet*, sic inquiens.

Denique quodcumque est, quo corpora nostra piatur,
Hoc habet intonsos nomen habebat avos.

XII. Plura de ea re scitu digna videri possunt apud omnium eruditissimum Alexandrum ab Alexandro Lib. V. *Dierum genialium*, Cap. XVIII. ubi de usu antiquo dedicandi Diis capillos hæc habet: *Athenienses cum ex ephebis excessissent, primitias crinium Delphos deferebant; & cum antiquiores comam circa tempora, aut posteriorem cri-*

nem

nem Apollini, & fluminibus tonderent, ævo succedente Theseus anteriorem capillum Delphis dedicavit, unde Theseis tonsura prodita est, cujus exemplo juvenes, cum primum ex ephebis excessissent, anteriorem comam Phœbo, & Æsculapio, aut Libero oblatere primitias. Non secus, ac crines, barbam etiam Diis sacratam tradit Suetonius in Nerone, Cap. XII. ita de ipso scribens: *Gymnico, quod in septis edebat, inter buthysiæ apparatum, barbam primam posuit, conditam in auream pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecravit.* Pro *Capitolio*, legunt alii *Jovi Capitolino*. Consuevisse enim Romanos diis suis barbam offerre, tradit laudatus Operis dierum genialium Auctor loco citato, his verbis: *Romani adolescentes magnæ indolis primæ lanuginis barbam Diis consecrare usurparunt.* Hinc Martialis Lib. I. Epigrammate VIII. de Encolpo Auli Pudentis Centurionis puero Phœbo comam dedicante ita cecinit.

Hos tibi Phœbe vovet totos e vertice crines
Encolpus domini Centurionis amor.
Grata pudens meriti tulerit cum præmia pili,
Quamprimum longas Phœbe recide comas.

Apollini barbam, & Jaccho crines oblatos indicat Statius Thebaidos Lib. VIII.

Ille genas Phœbo, crinem hic pascebat Jaccho.

XIII. Quamvis autem Græci olim, ut Athanasius, Theodoretus, & alii complures Auctores passim testantur, solerent *puerorum vertices abradere, & cincinnos relinquere, illosque sequenti tempore consecrare dæmonibus*: cultum tamen a majoribus suis dæmoni aliquando exhibitum, nunc in verum Deum transferentes, & a Nazaræis, uti habetur Cap. VI. Numerorum, imo & ab Apostolo Paulo, uti legitur Cap. XXI. Actorum, legitime præstitum æmulati, sive potius in novum, eumque perfectiorem commutantes, puerorum comas præscindunt; non ut eas utcumque consecrent, sed potius, ut iis præcisis, & oblatis, videantur ipsos pueros Dei obsequio mancipare: servitutis enim etiam nunc apud Christianos, & barbaros signum est capillorum abrasio. Observat hæc quidem Goar, iisque addi etiam potest, hunc ritum tondendi barbam, & crines, eosque Deo offerendi, accepisse Christianos a veteri Testamento, non vero a superstitione Gentilium. Quod enim ad cæremonias attinet, multa diabolus ex Judaicis ritibus, & Legibus Sacrorum mutuatus est, & tantisper suo more adornata, & efficta suis Paganis proposuit, auctore Tertulliano in Libro, *De præscriptionibus*, & in Libro, *De baptismo*. Theodoretus in Epistolam II. ad Corinthios ait: *Mos est diaboli divina imitari.* Errantque itaque, qui plerasque Ecclesiæ cæremonias a Gentilibus desumptas autumant: sunt enim illis antiquiores, & in veteri Testamento præscriptæ.

XIV. Ita etiam, tametsi Gentiles, ac præsertim Romani, ut narrat Tomasinus Lib. *De Donariis*, Cap. XI. anno secundo, & vigesimo amicis in convivio acceptis, in honorem Numinis cujusdam, comam tonderent, ac festum etiam ejus cæremoniæ celebrarent, jam olim is ritus obtinuit apud Hebræos, uti legitur Cap. VI. Numerorum, & Cap. XVI. Judicum. Teste Goar apud Græcos anno revoluto sicut, & natalitiorum, ita & comæ sibi detonsæ diem festum κούρεια vocatum quilibet agit, de quo, sicut & de aliis quibusdam Festis scribit Nicetas in S. Gregorii Nazianzeni Orationem, *De sancto Baptismo*, sic inquiens: *Hesterno die festum luminum celebravimus, conveniebat enim ob salutem nostram gaudio efferri: idque æquius erat, quam quod mortales carnis amore correpti facere solent, qui & γενέθλια celebrant, idest, diem, quo in lucem editi sunt: & γαμήλια, idest, diem quo matrimonium contraxerunt: & ὀνομαστήρια, quando eis nomen impositum est: & κούρεια quando decursa, atque exacta adolescentia in juvenum ordinem adscripti sunt: & ἐγκαίνια, vel habitationis encænia, quando primum terram quandam, aut domum incoluerunt.* Atque hæc satis sint ad Tituli nostri explicationem *De barba tondenda*. Quam cæremoniam antiqui Latini religiose quidem servarunt, orationes, ac benedictiones antiquæ consuetudini addentes, ne sine felici omine, & Dei Optimi Maximi invocatione cæremonia ipsa perficeretur a Christianis hominibus, præsertim vero a Clericis.

DE OFFICIO PSALMISTATUS.

TITULUS XXX.

I. Psalmistæ idem sunt, ac Cantores, eorumque in Epistola sua ad Antiochenos meminit quidem S. Ignatius Martyr, qui primo Christi seculo floruit; *Saluto*, inquit, *Hypodiaconos, Lectores, Cantores &c.* itemque Canon Apostolorum quadragesimus tertius, qui suspensione mulctat Subdiaconum, Lectorem, & Cantorem, aleæ, atque ebrietati deservientem: *Subdiaconus, aut Lector, aut Cantor similia faciens*, idest aleæ, atque ebrietati deserviens, *aut desinat, aut communione privetur.* Verba, *similia faciens*, explanantur Canone Apostolorum quadragesimo secundo, quo gradu suo moventur Episcopus, Presbyter, & Diaconus aleator, & ebriosus. Ex Concilio Laodiceno aperte colligitur, Cantorum, seu Psaltarum proprium, ac specialem ordinem fuisse. Canone siquidem XV. juxta interpretationem Dionysii Exigui vetitum est, *præter eos, qui regulariter Cantores existunt, qui & de Codice canunt, alios in pulpitum conscendere, & in Ecclesia psallere.* Canone etiam XXIII. expresse prohibetur, ne Lectores, Cantoresve stolam induant, dum in Ecclesia, vel legunt illi, vel isti canunt: *Quod non oportet, Lectores, vel Cantores ferre Orarium, & sic legere, vel canere.* Erant itaque jam olim Cantores Ordinis Ecclesiastici, & Canoni, seu laterculo Ecclesiæ adscripti, muniaque Ecclesiastica exercebant.

II. Habuisse etiam Ecclesiam Latinam Cantores suos, eosdemque de Cleri corpore, seu sodalitio fuisse, manifeste constat ex Concilio Carthaginensi III. quod habitum fuit anno Christi CCCXCVII. Can. XXI. *Clericorum autem nomen etiam Lectores, & Psalmistæ, & Ostiarii retinent.* Sed notanda præsertim sunt integri Canonis verba, qui ita inquit: *Ut Clericum alienum, nisi concedente ejus Episcopo, nemo audeat, vel retinere,*

nere, vel promovere in Ecclesia sibi credita. Ex quo satis liquet, Cantorum, seu Psaltarum ordinationem ad Episcopum proprium pertinere. Quod enim ait Concilium IV. Carthaginense, Psaltas, seu Cantores absque licentia Episcopi sola jussione Presbyteri officium canendi posse suscipere, non tollit Episcopo ordinationem Cantorum, sed potius tribuit etiam Presbyteris jus ordinandi Cantores, sicut in Canone XIV. Concilii Niceni II, Œcumenici VII. Abbati præter Episcopum tribuitur jus ordinandi Lectorem in proprio Monasterio.

III. Rursus VI. Christi seculo, quo floruit S. Isidorus Episcopus Hispalensis, Psaltas, seu Cantores inter Ecclesiasticos plane Ordines recenset Lib. VII. *Originum*, Cap. XII. ubi Cantores, Lectoresque non aliter habet, quam ut Verbi Divini præcones, qui & doctrinam saluberrimam mentibus legendo instillant, & cælesti quadam suavitate eas canendo ad cælestia illectant: *Lectores, inquit, a legendo, & Psalmistæ a Psalmis canendis vocantur: illi enim prædicant populis quid sequantur: isti canunt, ut excitent ad compunctionem animos audientium*. His addit pauca de Præcentore, & Succentore, & Concentore cujusmodi hodieque in majoribus Ecclesiis supersunt: *Præcentor, qui vocem præmittit in cantu. Succentor autem, qui subsequenter canendo respondet. Concentor autem dicitur, qui consonat; qui autem non consonat, nec concinit, nec Cantor nec Succentor erit*. Facit & de Psalmistis mentionem Isidorus ipse in Epistola ad Laudefridum, ubi eorum officium ita enarrat: *Ad Psalmistam pertinet officium canendi, scilicet dicere benedictiones, laudes, sacrificium, Responsoria, & quicquid pertinet ad canendi peritiam*.

IV. Fuse de Psalmistis agit idem præstantissimus Scriptor Isidorus Lib. II. *De officiis Ecclesiasticis*, Cap. XII. ubi primum docet, Psalmistarum, idest, Cantorum principes, vel auctores extitisse David, sive Asaph. Ipsi enim post Moysen primi Psalmos composuerunt, & cantaverunt, juxta ea quæ narrantur Lib. I. Paralipomenon, Cap. VI. Mortuo autem Asaph, filii ejus in hunc ordinem subrogati sunt a David; erantque Psalmistæ per successionem generis, sicut & ordo Sacerdotalis, ipsique soli continuis diebus in Templo canebant candidis induti stolis, ad vocem unius respondente Choro. Ex hoc veteri more, ait deinde Isidorus, sumpsisse Ecclesiam exemplum nutriendi Psalmistas, quorum cantibus ad affectum Dei mentes audientium excitantur. Tum addit, corde magis quam ore canere Psalmistam decere, ut per aures in mentes trajiciatur veræ pietatis, & compunctionis sensus: *Psalmistam autem & voce, & arte præclarum illustremque esse oportet, itaut ad oblectamenta dulcedinis incitet mentes auditorum. Vox autem ejus non aspera, non rauca, vel dissonans, sed canora erit, suavis, liquida, atque acuta, habens sonum, & melodiam sanctæ Religioni congruentem, non quæ traducem exclamat artem, sed quæ Christianam simplicitatem in ipsa modulatione demonstret; nec quæ musica, vel theatrali arte redoleat, sed quæ compunctionem magis audientibus faciat*. Hinc illa olim Cantorum abstinentia, jejunia, & solus plerumque esus leguminum, quorum usu vocem ipsam convalescere veteres existimabant: *Antiqui enim pridie, quam cantandum erat, cibis abstinebant: psallentes tamen legumine in causa vocis assidue utebantur. Unde & Cantores apud Gentiles Fabarii dicti sunt*.

V. Constat itaque ex S. Isidoro, apud Latinos inter Ecclesiasticos Ordines fuisse Cantores, seu Psalmistas enumeratos; id quod etiam in usu apud Græcos tunc temporis fuisse liquet; damnat enim Trullana Synodus Can. XXXIII. quod in Armenorum regione, qui ab Episcopo Clericatu minime insigniti fuerant per capillorum detonsionem, Cantorum, Lectorumque vices implerent. Tradit in explicatione hujus Canonis Balsamon, eam fuisse non paucorum sententiam, quamquam ab ea non parum ipse abhorreret, Monastica tonsura suppleri Clericalem, acquirique facultatem legendi in Ecclesia Scripturas: *Sed & Monachos, qui non habent Episcopales coronas, sed Monasticam tonsuram, dicunt quidam, posse in suggestu legere Apostolum, & reliqua, quemadmodum & Clerici, tamquam Monachalis tonsura utique sufficiat pro tonsura Clericali*. Porro suo tempore testatur Balsamon, qui floruit seculo XII. Cantores, laicos fuisse, Eunuchos scilicet, quos Clericatu insigniri Græca præsertim Ecclesia in sacris Conciliis frequenter prohibuit. Sic autem scribit in Canonem IV. Concilii Trullani. *Nota, quod olim Cantorum ordo non ex Eunuchis solum, ut hodie fit, constituebatur, sed ex illis, qui non erant ejusmodi*. Ceterum, ut mox dicemus, non modo apud Græcos, ut liquet ex Euchologio, verum & apud Latinos, ut ex Concilio Carthaginensi IV. & Libris Pontificalibus constat, consueverunt Cantores rite ordinari.

§. I.

Psalmista, idest Cantor, potest sola jussione Presbyteri officium suscipere cantandi, dicente sibi Presbytero: *Vide, ut quod ore cantas, corde credas; & quod ore credis, operibus comprobes*. Et si Episcopus Clericum ordinans hæc faciat, bene facit.

§. II.

Si officium Psalmistatus collatum olim fuerit, degradando post degradationem a prima Tonsura, si velit Pontifex, dicit: *Quia quod ore cantasti, corde non credidisti, nec opere implevisti, ideo cantandi officium in Ecclesia Dei a te amovemus*.

COM-

COMMENTARIUS.

I. PErvetustum Coneilium Carthaginense IV. anno Christi CCCXCVIII. habitum, ubi singulorum Clericorum, tum minorum, tum majorum ordinationes recensentur, Can. x. ita Psalmistam ordinandum præscripsit: *Psalmista, idest Cantor, potest absque scientia Episcopi, sola jussione Presbyteri officium suscipere cantandi, dicente sibi Presbytero: Vide, ut quod ore cantas, corde eredas, & quod corde eredis, operibus comprobes*. Ubi nota, nostram integram fere Rubricam §. I. & formam ordinandi Psalmistam, seu Cantorem desuptam esse ab ipsa IV. Carthaginensi Synodo; cui quidem non modo antiqui, verum & recentiores Libri Pontificales consentiunt, inter quos Pontificalis ms. Codex Ecclesiæ Bisuntinæ annorum circiter DCC. ritum, formam, atque etiam materiam præscribit in ipsa Psalmistæ ordinatione: *Psalmista*, inquit, *idest Cantor, potest absque ulla scientia Episcopi, sola jussione Presbyteri officium cantandi suscipere, dicento sibi Presbytero, vel potius Episcopo, & dante ci Antiphonarium in manus:* Videte, ut quod ore cantatis, corde credatis; & quod corde creditis, operibus probetis.

II. Idipsum tradit ms. Pontificale insignis Ecclesiæ Cameracensis annorum circiter DC. ubi etiam Antiphonarii fit mentio a Presbytero, *vel Episcopo* tradendi ordinando in Psalmistam. Pontificale ms. Ecclesiæ Apamiensis in Syria annorum circiter D. ait instruendum prius Psalmistam ab Archidiacono: *Psalmista, idest Cantor, postquam ab Archidiacono instructus fuerit, potest absque conscientia Episcopi, sola jussione Presbyteri officium suscipere cantandi, dicente sibi Presbytero &c.* Pontificale ms. Ecclesiæ Noviomensis ejusdem fere ætatis Psalmistæ ordinationem Episcopo tribuit, ab eoque mandat tradendum in manus illius Antiphonarium sub recitata verborum formula: *Psalmistæ, idest, Cantores, eum ordinantur, accipiunt ab Episcopo Antiphonarium in manus, dicente Episcopo &c.* Nulla hic Presbyteri mentio. Pontificale Ecclesiæ Moguntinæ quingentis ab hinc annis exaratum, nulla facta Psalmistarum mentione, ait Ordinandis tradendum Antiphonarium ab Episcopo dicente: *Videte, ut quod ore cantatis &c.* Pontificale tandem ms. Vaticanum Gulielmi Durandi instruendum tradit ab Archidiacono Psalmistam priusquam ordinetur, sola scilicet jussione Presbyteri *absque Episcopi conscientia*. Uti videre est nostro I. Tomo Pag. 159. columna I.

III. Ex tot Pontificalium testimoniis videtur plane, recensendos Psalmistas inter Ecclesiasticos Ordines, tametsi Gillebertus Lunicensis Episcopus in Libro *De usu Ecelesiastico*, id prorsus neget: *Quia vero*, inquit, *quilibet de choro sola jussione Presbyteri potest officio Psalmistæ fungi, psallere scilicet, sive cantare, in numero graduum Ecelesiæ Psalmistas non ponimus*. Cui tamen obstant, Concilium Carthaginense, III. & IV. quorum primum, ut superius dictum est, Canone XXI. ait Clericorum nomen etiam Lectores, & Psalmistas, & Ostiarios retinere. Alterum vero ritum præscribit, quo inter cæteros Gradus Ecclesiasticos Psalmistæ ordinari debeant. Porro collatum aliquando Psalmistatum cum Clericali Tonsura, ex Roderico Toletano addiscimus, qui Lib. IX. *Historiæ Hispanicæ*, Cap. XII. inter alios Ferdinandi Regis filios memorat *Sancium, qui oblatus Roderico Toletano Pontifici, a quo cum Clericali Tonsura Psalmistæ officium est adeptus, Præbendam, & Beneficium in Toletana Ecclesia est consequutus*. Hunc Franciscus Tarapha Archiepiscopum Toletanum deinde fuisse, & in prælio contra Mauros occubuisse refert. Rodericus autem Toletanus seculo XIII. floruit.

IV. Quale sit, fueritque olim Psalmistæ officium, jam abunde ex Concilio Carthaginensi IV. Can. XII. ex Libris Pontificalibus, & S. Isidoro Hispalensi Episcopo, explicuimus, cujus locum exscripsit Lib. I. *De institutione Clericorum*, Capite XI. Rabanus Maurus. Fusissime de iisdem agit Amàlarius Lib. III. *De Ecelesiasticis Officiis*, Cap. XI. & Cap. XIX. ubi inter alia ait: *Statutum est eis, ut penitus non sint extorres a Sacrificio, custodire aquam, & hanc unum offerre pre ceteris. Populus offert vinum, Cantores aquam. Sicut vinum, & aqua unum fiunt in calice, sic populus, & Cantores in corpore Christi. Cantores more Levitarum antiquorum, qui omnia necessaria Tabernaculi providebant, quærant aquam ad fontem, & servent eam coopertam usque ad tempus Sacrificii, & tunc mundam eam offerant*. De ipsis videri possunt Honorius Augustodunensis in Libro, *De antiquo ritu Missarum*; & Gulielmus Durandus in suo divinorum officiorum Rationali. Mentionem quoque facit de iis S. Eulogius in Documento Martyrii, sic inquiens: *Non promit Cantor divinum carmen in publico, non vox Psalmistæ tinnit in choro, non Lector concionatur in pulpito; non Levita evangelizat in populo, non Sacerdos thus infert Altaribus*. Sane extat in editis Pontificalibus ante Clementem VIII. Titulus, *De officio Psalmistatus*, statim post Titulum, *De chrismandis in fronte*; eaque solum describit, quæ in primo §. hujus Tituli continentur. Quæ autem in §. II. notantur, recentioris sunt ævi.

V. Quoniam insuper nostrum fuit institutum non modo ea explicare, quæ ad Latinam Ecclesiam spectant, sed etiam Ritus Græcos semel, atque iterum exponere ad ostendendam nimirum utriusque Ecclesiæ in sacris ritibus consensionem, operæ pretium ducimus ex Rituali Græcorum Ordinem referre, qui fieri solet in ordinatione Lectoris, & Cantoris: *Offertur*, inquit, *ordinandus Pontifici, si secularis quidem est, in solita veste, & capite nudato; si vero Monachus mandya indutus. Et a Pontifice ter in capite signatur, & in Crucis forma tondetur ab eo, dicente:* In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. *Ad uniuscujusque personæ invocationem adstantibus succlamantibus*, Amen. *Mox ex integro in Clerici formam ab aliquo tondetur; atque ita rursus Pontifici offertur; qui tunica accepta cum induit; & usque tertio caput ejus signans, manu illi imposita, sic precatur:* Domine Deus omnipotens elige servum tuum hunc, & eum sanctifica, & cum omni sapientia, & intellectu, divinorum verborum tuorum meditationem, & lectionem obire concede in inculpata conversatione custodiens illum. Misericordia, & miserationibus, & humanitate Unigeniti Filii tui, cum quo benedictus es cum sanctissimo, & bono, & vivifico tuo Spiritu: nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Et

Et post exclamationem Codex Apostolicus Lectori traditur. Qui modicum quid perlegens, pacem a Pontifice accipit. Tum circa ordinationem Cantoris monet, tradendum esse illi Psalterium, ex quo aliquid legat: *Si vero Cantor ordinetur, Propositum e Psalterio dicit.* Juxta ms. Codicem Barberinum S. Marci, *Cantori Psalterium traditur, & recitat Propositum.* Idest Versiculos duos e Psalmis Davidicis excerptos.

VI. Refert hunc Ordinem eruditissimus Goar in suo Euchologio editionis Venetæ Pag. 194. & sequenti, ubi etiam hunc alium Ordinem in promotione Cantoris ex ms. Codice Allatiano describit: *Ingreditur Diaconus Diaconicum*: In pace Dominum precemur. Pro servo Dei N. promovendo, & pro sanitate, & salute ejus a Deo impetranda: Dominum precemur. Ut pro capitis crinibus ratio justitiæ virtutisque studium ei donetur: Dominum precemur. Pro Episcopo N. & opere manuum ejus: Dominum precemur. Ut liberemur. Suscipe Sanctissimæ &c. *Deinde dicit Pontifex orationem hanc*: Dominator Domine omnipotens, Pater Domini, & Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, te rogamus, & precamur benigne. Servus tuus N. ad tuam sanctam Ecclesiam confugit. Illumina illum, ut suaviter canat, spiritualia Cantica exordiatur, spirituali, & sancto tuo obsequio dignum fac illum. Timore tuo sanctifica, gratia tua serva illum; ut juxta beneplacitum tuum vivens, ad sancti tui Spiritus dona majora vocetur. Gratia, & miserationibus, & humanitate Unigeniti Filii tui, cum quo benedictus es, cum sanctissimo, & bonò, & vivifico tuo Spiritu: nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen.

VII. Juxta laudatum Allatiani Codicis Ordinem, *deinde tondetur comam, & dicit Pontifex*: Tondetur Servus Dei N. in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti; nunc & semper. *Deinde dicit Cantor*. Psalmus David. *Et Pontifex imposita illi manu, dicit*: Pax omnibus. *Diaconus*: Dominum precemur. *Tum Pontifex*: Dominator Domine Jesu Christe, te rogamus, & te precamur: respice in nos, & in præsentem servum tuum; & benedictione tua spirituali, qua Melchisedech Sacerdotem crines suos juxta præceptum tuum per Abraham servum tuum detonsum benedixisti, ipsum benedic: & in reverentia, & tremore, in sanctitate, & justitia tibi obsequentem, mandata tua custodire concede: omni Ecclesiastico ordine ministerium ejus adimple, ut tibi beneplacens omnibus diebus vitæ suæ perseveret. Gratia & miserationibus &c. *Deinde sic ipsi benedicit, & dimittit*. Atque hic.

Finis Tertiæ, & Ultimæ Partis Pontificalis Romani.

Ad majorem Dei gloriam, atque honorem Deiparæ Virginis, ac Civis mei S.Francisci de Paula inclyti Ordinis Minimorum Institutoris, præsertim vero & Sancti Philippi Nerii nostræ Congregationis Oratorii S. Hieronymi Charitatis anno MDLVIII. Fundatoris, in cujus memoriam decimo post obitum anno illustris, ac pientissima Charitatis Archiconfraternitas Sancti nostri Parentis imaginem Sacerdotalibus induti vestibus, antiquorum nostrorum Patrum corona circumdati, eosque veluti suos dilectos alumnos, ac filios Deiparæ Virgini commendatis in xisto Domus pingendam curavit, hæc, ut hodieque cernitur, marmorea inscriptione ornatam.

BEATO. PHILIPPO. NERIO. FLORENTINO
UT. UBI. TRIGINTA. TRES. ANNOS. EXIMIA. SANCTITATIS
ET. MIRACVLORVM. LAVDE. CLARVERAT
INNVMERISQ. AD. CHRISTI. OBSEQVIVM. TRADVCTIS
PRIMA. CONGREGATIONIS. ORATORII
FVNDAMEMTA. IECERAT
IBIDEM. ALIQVOD. EIVS. REI. MONVMENTVM. EXTARET
TEMPLI. HVIVS. DOMVS. AC. SACERDOTVM. DEPVTATVS
ANNVENTE. PIISSIMA. CONGREGATIONE. CHARITATIS
PARENTI. IN. SPIRITV. OPTIMO. BENEMERENTI
POSVIT
KALEN. SEPTEMB. M. D. C. V.

Affert hanc inscriptionem Petrus Jacobus Baccius Sacerdos S. Mariæ in Vallicella Congregationis de Oratorio in Vita S. Philippi tum Italico, tum Latino idiomate edita, Lib. IV. Capite IX. Num. XIV. sed suppressa voce *Oratorii*. Integram legere est non modo in marmoreo lapide, qui hodieque extat, verum apud eruditum Floravantem Martinellum in Libro, cui Titulus, *Roma ricercata &c.* editionis III. Romanæ, typis Mascardi anni MDCLVIII. Sane tradit loco citato Baccius, quod cum nostra S. Hieronymi Domus suo tempore fortuito *incendio conflagravit, ut ideo opus fuerit alteram a fundamentis construi, porticus, ubi prædicta conspicitur Imago, illæsa omnino permansit*. Quibus verbis non obscure insinuat, servatam Philippi miraculo Imaginem: quod nos ultro fatemur. Verum quoniam incendii meminit, quo Domus conflagravit, mirum est, cur aliud majus Philippi miraculum siluerit, servati nimirum ab incendio ejus Cubiculi, quod plane proximum ædibus erat, quæ pabulum ignis fuere. Extat etiam num Cubiculum ipsum Philippi, quod religiosissimus Eques Ascanius Panthera de Civitate Collensi in Hetruria in Sacellum erexit, uti ex hac alia inscriptione constat, quam refert laudatus Floravantes Martinellus in alio suo Opusculo Romæ edito typis Fabii de Falco anno MDCLXVIII. cui Titulus, *Roma ex ethnica sacra*, ubi agit de nostra Ecclesia Sancti Hieronymi Charitatis, Pag. 112.

D. O. M.
CVBICVLVM. HOC. SANCTI. PHILIPPI. NERII
VBI. PER. TRIGINTA. TRIVM. ANNORVM
CVRRICVLA
VITÆ. SANCTIMONIA. ET. ANIMORVM. ZELO
INCOMPARABILITER. ENITVIT
PRIMAQVE. CONGREGATIONIS. ORATORII
OMNI. LAVDE. DIGNVS
IECIT. FVNDAMENTA
EQVES. ESCANIVS. PANTHERA
DE. CIVITATE. COLLENSI. IN. HETRVRIA
PROPRIIS. SVMPTIBVS. INSTAVRAVIT
AC. DECENTIVS. ORNAVIT
ANNO. DOMINI. MDCXXXVII.

Anno Christi MDLVIII. fundatam primum fuisse a S. Philippo in hac S. Hieronymi Charitatis Domo Congregationem Oratorii, testantur aliæ nostræ Domus memoriæ antiquæ, ac varii Scriptores, quorum testimonia in Operæ nostro, *De origine, progressu, ac statu Congregationis Oratorii S.Hieronymi Charitatis*, referemus. Institutas pias Oratorii exercitationes fuisse primum a Paulo IV. Pontifice Maximo anno MDLIX. ac deinde a S. Pio V. anno MDLXX. approbatas, tradunt Gallonius, Baccius, Marcianus, & alii; easdem vero diu continuatas in Ipso Oratorio, quod, annuente piissima Archiconfraternitate Charitatis, super fornicem dextri lateris Ecclesiæ utilitati Urbis, ac Orbis, aperuit Philippus, & deinde in Oratorium novum prope anticam Domus portam munificentia S.R.E. Cardinalis Francisci Barberini Protectoris extructum translatas, præter alios Auctores, quos in memorato Opere nostro longo agmine recensebimus, docet hæc alia antiqua marmorea inscriptio, quæ hodieque extat in nostro Templo S. Hieronymi supra Sacrarii Portam.

SVSPICE AC VENERARE
LOCVM SVPRAPOSITVM IN QVO
S. PHILIPPVS NERIVS.
SAC. ORATORII CONGREGATIONEM INCHOAVIT
PER PIAS EXERCITATIONES QVÆ DIV HIC
HABITÆ A PATRIBVS OB NOVAM ÆDIFICATIONEM
ALIO TRANSLATÆ SVNT. NON DEBET IGNORARI
ANGVLVS EX QVO MANAVIT IN ORBEM
FONS PIETATIS.
XXXIII. ANNIS.

Tibi itaque Sanctissime Parens Philippe gratias ago, quod Te Duce in hanc tuam habitationem, & Congregationem admissus, in eadem laboriosum plane Opus hoc Te solo adjutore tandem perfeci, quod tuum dici potius potest, quam meum; nihil enim in eo, vel in me est, quod te non cognoscat Auctorem, aut Dominum. An non decidit jam Lex, siquis in alieno solo ex sua materia ædificaverit, illius fieri ædificium, cujus & solum est? An non litteræ quoque licet aureæ sint, perinde chartis, membranisque cedunt, ac solo cedere solent ea quæ ædificantur? Jure itaque, ac merito etiam Tibi Sanctissime Parens dicam, cum tuis Aris hoc qualecumque Opus appendo, quod aliquando Regius Vates pretiosa munera Deo offerens dixit Lib. I. Paralipomenon Cap. XXIX. Versiculo XIV. *Tua sunt omnia; & quæ de manu tua accepimus, dedimus Tibi.* Quæ autem scripsi non modo irrefragabili Sanctæ Apostolicæ Sedis judicio, cui semper fuisti obsequentissimus, subjicio, sed indictum penitus volo, si quid in hoc Opere, ac in aliis meis Libris, Catholicæ doctrinæ, pietati, vel bonis moribus adversetur.

INDEX

INDEX RERUM

Quæ in tribus Tomis Commentariorum in tres Partes Romani Pontificalis continentur. Numeri Imperiales, sive Romani Tomum, Arabici Paginam denotat. Litera P. Prolegomena, quæ initio Tomi I. extant indicat.

A

xus.

Con-

Romæ

Dia-

E

Ec-

For-

G

Ec-

I

To. III. Vu 2 Le-

S. Ma-

Missa

N

O

P

batur

Q

Re-

S

Sep-

Stra-

T

Ton-

X

Z

